

ΑΡΧΑΙΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

96

διεύθυνση σειράς

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΦΑΣ

Οι εκδόσεις ΠΟΛΙΣ ακολουθούν το μονοτονικό σύστημα.
Η υιοθέτηση του πολυτονικού για την συγκεκριμένη έκδοση
οφείλεται σε επιλογή του Γ. Κεντρωτή.

Κρατύλος

ἴσ

μακέτα εξωφύλλου – σχεδιασμός έκδοσης: Μαρία Τσουμαχίδου

διόρθωση: Γιώργος Κεντρωτής

σελιδοποίηση: Αναστασία Σπανιολέτου

Τυπώθηκε τον Οκτώβριο του 2001

© 2001, Γιώργος Κεντρωτής και εκδόσεις ΠΟΛΙΣ,
Ομήρου 32, 106 72 Αθήνα, τηλ.: 36 43 382, φαξ: 36 36 501
e-mail: polis@ath.forthnet.gr

ISBN: 960-8132-48-7

ΠΛΑΤΩΝ

ΚΡΑΤΥΛΟΣ

Ἡ ΠΕΡΙ ΟΡΘΟΤΗΤΟΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΛΟΓΙΚΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ, ΣΧΟΛΙΑ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ

εἰκὸς δὲ μάλιστα ἡμᾶς εὐρεῖν τὰ ὀρθῶς
κείμενα περὶ τὰ ἀειδύνατα καὶ πεφυκότα

Κρατύλος, 397 b 7-8

Ἰα

στὴν Πολυξένη

ποῦ εἶναι “πόλις, τιθήνη, βάκτρον, ἡγεμῶν ὁδοῦ”

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*Es gibt keine Landstraße für die Wissenschaft,
und nur diejenigen haben Aussicht, ihre lichten
Höhen zu erreichen, die die Mühe nicht scheuen,
ihre steilen Pfade zu erklimmen.*

Karl Marx¹

Ἀσφαλῶς ὁ Κρατύλος δὲν εἶναι κωμικὸ βιβλίον —ein lustiges Buch— ἢ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, (μᾶλλον) δὲν τὰ ἐννοοῦσε αὐτὰ τὰ λόγια σοβαρὰ. ὅταν τὰ ἔγραφε, ὁ μέγας von Wilamowitz-Moellendorff². Κοινὸ μυστικόν, πάντως, εἶναι ὅτι —πέρα ἀπὸ τὴν πλάκα, πού σίγουρα ἔχει³— ὁ Κρατύλος εἶναι ὁ πλατωνικὸς ἐκείνος διάλογος πού ἔχει προκαλέσει ἂν ὄχι ἔριδες, τουλάχιστον σφοδρότατες συζητήσεις μεταξὺ τῶν ἐπιφανεστάτων μελῶν τῆς ἐπιστημονικῆς κοινότητος σχετικῶς μὲ τὸ *τί ἀκριβῶς εἶναι*. Καὶ εἶναι λογικό! Ὅχι μόνο γιατί πρόκειται γιὰ ἔργο παράδοξο⁴, μὲ πρόσωπο παραμορφωμένο, ὅπως ἔλεγε ὁ Steintal⁵, ἀλλὰ καὶ (κυρίως αὐτό) γιατί εἶναι τέτοια ἡ φύση τῶν ζητημάτων πού τίθενται ἐκεῖ, ὥστε εἶναι —καὶ μὲ τὴν καλύτερη δυνατὴ διάθεση— ἀναπόφευκτο τὸ νὰ στασιάζονται οἱ ἀτομικὲς ἀποκρίσεις ὡς πρὸς τὰ πράγματα. Στὸν διάλογο αὐτὸ δὲν ὑπάρχει κάτι πού νὰ μὴν εἶναι ἀμφίσημο καὶ

---

1. MARX, *Das Kapital*, τ. 1, σελ. 31. Τὰ σημαδιακὰ λόγια τοῦ Καρόλου Μάρξ ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἔκδοσι τοῦ *Κεφαλαίου* στὰ 1870 σημαίνουν: *Δὲν ὑπάρχει ἀνοιχτὸς δρόμος μέσ' ἀπ' τὰ χωράφια γιὰ νὰ σὲ βγάλει στὴν ἐπιστήμη, μόνο δὲ ὅσοι δὲν φεῖδονται κόπων, σιαρφαλιόνοντας στ' ἀπότομα μονοπάτια τῆς, ἔχουν προοπτικὴ νὰ δοῦν τὰ φωτεινὰ τῆς ὕψης.*

2. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Platon*, σελ. 292.

3. Ὅτι ὁ διάλογος αὐτὸς ἔχει “πλάκα” ὁμολογεῖται ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν μελετητῶν πρὸς ἐνδεικτικὰ DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Cratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 60: *launige Produktion bizarrer Etymologien*.

4. Πρὸς MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 124: *The Cratylus begins with a paradox; it ends with a paradox; and it has a paradox in between.*

5. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. 1, σελ. 42: *verzerrtes Geankit*.

—ἀκριβῶς γι' αὐτό— ἀντιφατικό, κυρίως δὲ ἀμφίσημα καὶ ἀντιφατικά εἶναι τὰ ἐρωτήματα πού εἰσάγονται πρὸς συζήτηση⁶. Ἀπὸ τὶς γραμμές, ὥστόσο, αὐτοῦ τοῦ ζηηρότατου καὶ ἐκπληκτικὰ πυκνοῦ καὶ σφιχτοδεμένου διαλόγου διαπιστώνουμε ὅτι τὰ ἐν γένει ἐπιχειρήματα, οἱ θέσεις καὶ οἱ ἀντιλογοὶ τῶν συμμετεχόντων εἶναι τόσο γνωστοὶ ἐκατέρωθεν, πού ἐκφέρονται σχεδὸν ἀπνευστὶ καὶ πού ἡ ἐκφορὰ τους αὐτῇ δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο ἀπὸ προσήλωσι στὴ μία ἢ στὴν ἄλλη πεποίθησι· τὰ ἐρωτήματα, παρὰ ταῦτα, παραμένουν τεθεμένα καὶ ἀνοικτά.

Γὰ νὰ πάρει ὁ ἀναγνώστης μὰ πρώτη γεύσι τους, ἰδοὺ μερικὰ γενικότατα ἐρωτήματα: Ποιὸς ὁ σκοπὸς τοῦ *Κρατύλου*; Ποιά ἢ διὰ τοῦ Σωκράτους διατυπούμενη γνώμη τοῦ Πλάτωνος σχετικά μὲ τὴν καταγωγή τῆς γλώσσας⁷; Ἄν ἡ γλώσσα εἶναι ὄντως *ὄργανον*, τότε πόσο ἐπηρεάζει ὁ ἰνστρουμενταλισμὸς τῆς γλώσσας τὴν ἐργασία τῆς διανοίας⁸; Τί εἶναι ὄνομα καὶ τί τὸ *πλατωνικό* “ὄνομα”⁹; Ἡ λέξι εἶναι γλωσσικὸ σημεῖο ἢ ἀπλῶς ἀπεικόνισι / μίμημα¹⁰; Ἡ γλώσσα εἶναι / ἀποδεικνύεται ἐν ἡ ἀόριστος *δυάς*, εἶναι δὲ μέσφ αὐτῆς δυνατὴ ἢ γνώσι τῆς πραγματικότητος¹¹; Στὶς γραμμές τοῦ διαλόγου ἀρθρώνεται λόγος πολεμικός, καὶ ἐὰν ναί, ἐναντίον ποιῶν σχολῶν ἢ ἐπὶ μέρους προσώπων (ἐναντίον τοῦ Ἀντισθένης, τοῦ Ἡρακλείδη Ποντικοῦ, τοῦ Προδίκου, τοῦ Πρωταγόρα ἢ τοῦ Εὐθύφρωνος) στρέφεται ἡ πολεμικὴ¹²; Πρόκειται γὰ ἔργο “σοβαρὸν” ἢ μήπως ἡ σωκρατικὴ εἰρωνεία, πού ἐδῶ φθάνει καὶ ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ ἀνεκτοῦ, τρεπόμενη —θά μπορούσαμε νὰ ποῦμε— σὲ ὑποστήριξι λογικῶς ἀπαράδεκτων θέσεων καὶ σὲ μανικὸ ἀφηνίασμα, αἶρει

6. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 51 ἐπ.

7. Βλ. ROBINSON, *The Theory of Names in Plato's Cratylus*, σελ. 224. Πόσο ἀληθεύει ἡ θέση τοῦ RORTY, *Contingency, Irony and Solidarity*, σελ. 60, ὅτι *languages are historical contingencies*, μπορεῖ νὰ ἀνιχνευθεῖ κατ' ἀρχὴν στὶς γραμμές τοῦ *Κρατύλου*.

8. Βλ. GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 385· TUGENDHAT, *Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische Philosophie*, σελ. 476 ἐπ.

9. Βλ. γενικῶς PETERS, *Greek Philosophical Terms*, σελ. 144 ἐπ.· NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 32. Γὰ μερικὲς διαφορητικὲς ἀπόψεις πρβλ. ἐνδεικτικὰ PAGLIARO, *Nuovi Saggi di Critica Semantica*, σελ. 64· ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 330 ἐπ.· ANNAS, *Knowledge and Language: the Theaetetus and the Cratylus*, σελ. 106· FINE, *Plato on Naming*, σελ. 289 ἐπ.· FINE, *The One over Many*, σελ. 197 ἐπ.

10. Βλ. GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 391.

11. Βλ. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Platon*, τ. I, σελ. 288· GOMPERZ, *Griechisches Denken*, σελ. 449· καὶ SPRAGUE, *Platos Use of Fallacy*, σελ. 57.

12. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ GOSLING, *Plato*, σελ. 200 ἐπ.

τήν ἄνευ ἐτέρου ἐγγενῆ σοβαρότητα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων μετατρέποντας τὸ φιλοσοφικὸν διάλογο σὲ κωμωδία; Τὸν Κρατύλο ὁ Πλάτων, ὁ θεμελιωτῆς τῆς Μεταφυσικῆς στὴν Ἑσπερία¹³, τὸν θέλει ἄραγε τόσο “ἀντι-μεταφυσικὸν” ὅσο καί, λ.χ., τὸν Φαῖδρο στὸ δεύτερο μέρος του¹⁴; Καὶ ἡ γλῶσσα εἶναι ὄντως τὸ ὄργανο ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος αὐτοδιδάσκαται¹⁵; Γνώριζαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὶς γλῶσσες τῶν Βαρβάρων¹⁶, ἀφοῦ τόσο συχνὰ τοὺς ἐπικαλεῖται ὁ Σωκράτης; Προηγούνται τὰ ὀνόματα —ὡς ἀγάλματα φωνήεντα, κατὰ τὴ δημοκρίτεια ῥῆση¹⁷— τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος ἢ μήπως τὰ πράγματα ἔχουν ἀντιστρόφως¹⁸; Καὶ μὲ τὶς ιδέες τί γίνεται — τὶς ὑπερασπίζεται ὁ Πλάτων ἐδῶ ἢ μήπως τὶς πολεμᾷ¹⁹;

Τὸ μεγάλο ἐρώτημα, ποῦ προϋποθέτουν ὅλα τὰ ἀνωτέρω γενικὰ πλὴν μερικότερα, εἶναι τοῦτο: ἡ γλῶσσα, ποῦ μιλάει ὁ καθένας μας, δημιουργήθηκε φύσει ἢ θέσει — ἢ, γὰρ νὰ τὸ ποῦμε μὲ ὄρους τῆς σωσυριανῆς (καὶ δὲν ἀναφερόμαστε τυχαῖα σὲ αὐτήν, ὅπως θὰ διαπιστώσει ὁ ἀναγνώστης στὴν πορεία τῆς πραγματείας μας) γλωσσολογίας: ὑφίσταται κατ’ ἀνάγκην ὁμολογία σημαίνοντος καὶ σημαινομένου ἢ ὄχι²⁰; Ἐπειδὴ, ὁμῶς, ὁ μὲν κατάλογος τῶν ἐρωτημάτων μπορεῖ νὰ μακρύνει κατὰ βούληση, ἐάν θελήσουμε νὰ ὑπεισέλθουμε σὲ εἰδικὰ σημεῖα τοῦ ἔργου καὶ νὰ ἐρευνησουμε μία-μία τὶς πτυχεῖς τοῦ διαλόγου, οἱ δὲ ἀπαντήσεις²¹, ποῦ ἐνδεχομένως θὰ λαμβάνουμε εἴτε ἀπὸ τὸ

13. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ KRAMER, *Platone e i fondamenti della metafisica*.

14. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ HEFTSCH, *Platon über die rechte Art zu reden und zu schreiben*, σελ. 26 ἑπ.

15. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 597· SONTAG, *The Platonist's Conception of Language*, σελ. 824.

16. Βλ. ROCHETTE, *Les ξενικά et les βαρβαρικά ὀνόματα dans les théories linguistiques gréco-latines*, σελ. 92, καὶ τὴν ἐκεῖ σχετικὴ βιβλιογραφία (ὑπόσ. 4).

17. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Β 142.

18. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ SOULEZ, *La science des noms*, σελ. 54 ἑπ.

19. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 124 ἑπ.

20. Ἐντελῶς ἐνδεικτικὰ πρβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. Ι, σελ. 70 ἑπ., DIELS, *Die Anfänge der Philologie bei den Griechen*, σελ. 68 ἑπ., καὶ τὰ γενικὰ ἔργα τῶν HAAG, *Platons Kratylos. Versuch einer Interpretation*, καὶ CLASSEN, *Sprachliche Deutung als Triebkraft platonischen und sokratischen Philosophierens*.

21. Θὰ μπορούσαμε νὰ συνεχίσουμε μαζί μὲ τὸν RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 451, ὁ ὁποῖος προσβενδίζει ὅτι ὁ Πλάτων ἔθεσε τὶς βάσεις τῶν προβλημάτων ποῦ ἀπασχόλησαν κορυφαίους διανοητὲς ὅπως τὸν Frege καὶ τὸν νεαρὸ Russell, καὶ ὅχι μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὸ τί εἶναι ἀληθές καὶ τί ψευδές, ἀλλὰ καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴ σχέση ποῦ ὑφίσταται ἀνάμεσα στὸ λέγειν (saying) καὶ στὸ ὀνομάζειν (naming) καὶ ἀνάμεσα στὶς σημασίες τῶν λέξεων καὶ στὶς ἔννοιες τῶν προτάσεων.

ἤδη κατατεθειμένο καὶ γνωστὸ corpus τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας εἴτε ἀπὸ ἐμᾶς τοῖς ἰδίοις, ὡς μετρίας ἰκανότητος ἰχνηλάτες μᾶς φιλοσοφικῆς ἀτραποῦ σὰν αὐτῆς τοῦ *Κρατύλου*, μόνο τὸ δάφνινο στεφάνι τοῦ ἐνιαίου δὲν μποροῦν νὰ διεκδικήσουν, ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ τὸ πρόσθετο συντριπτικὸ δεδομένο ὅτι τὸ *ὄν* *πολλαχῶς λέγεται*, καὶ ἀφοῦ θεωρήσω ὅτι ἐκεῖνο τὸ *ἔστι δ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐδὲν περὶ ὀνόματος ἀμφισβήτησις, οἷς τοσούτων περὶ σκέψεις ὄσων ἡμῖν πρόκειται τῆς Πολιτείας*²² εἶναι μᾶλλον εἶδος ὑπεκφυγῆς, παρὰ κάτι οὐσιαστικότερο ἐκφράζει, προτιμῶ νὰ σταθῶ ἐδῶ, χωρὶς νὰ ἐκθέσω τοὺς λόγους, γὰρ τοὺς ὁποίους ἀνέλαβα τὸ ἐγγείρημα τῆς παρουσίας τοῦ *Κρατύλου* στὰ νέα ἑλληνικά. Τὸ κατὰ πόσον ἔχω πετύχει στὴ δοκιμῇ μου —καλύτερα: στὸν ἀγῶνα μου— ἐξυπακούεται ὅτι τὸ ἀφήνω στὴ δίκαιη κρίση τοῦ ἀναγνώστη.

Γοητευμένοι, πάντως, ὡς ἀναγνώστες ἢ μελετητὲς ἀπὸ τὸ φῖνο πνεῦμα τοῦ διαλόγου δὲν πρέπει νὰ κάνουμε τὸ λάθος νὰ θεωρήσουμε ὅτι προέχον ζητούμενο στὸν *Κρατύλο* εἶναι τὸ πόθεν κατάγεται ἡ γλῶσσα, ὅπως π.χ. ἰσχύει στὴν περίπτωση τῶν ἔργων τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῶν μεγάλων γερμανῶν ἐπιγόνων τῶν Στωϊκῶν: τοῦ Johann Gottfried von Herder καὶ τοῦ Wilhelm von Humboldt. Καλὸ θὰ εἶταν, βέβαια, μὴ χάνοντας τίποτα ἀπὸ τὴ γοητεία τοῦ πλατωνικοῦ λόγου, νὰ μείνουμε γερά κολλημένοι στὸ γράμμα τοῦ συνοδευτικοῦ ὑποτίτλου τοῦ διαλόγου: ἐδῶ πρόκειται ἀπλῶς —τὸ ἀπλῶς, φυσικά, σημαίνει *μόνον*— περὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων (τῶν *λέξεων* θὰ ἔλεγον οἱ “παραδοσιακοί”, τῶν *λεξημάτων* οἱ “μοντέρνοι” ἐρευνητὲς τῆς γλώσσας), καὶ συγκεκριμένα περὶ τῆς σχέσεως τῶν ὀνομάτων πρὸς τὰ πράγματα καὶ περὶ τῆς καταλληλότητος τῶν ὀνομάτων ὡς ἐργαλείων γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ γλωσσικοῦ ἐπιτηδεύματος, τοῦ γλωσσικοῦ ἀγῶνος: τοῦ λέγειν καὶ ἀντιλέγειν, τοῦ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι²³. Ἡ ὅλη συζήτηση (καὶ αὐτὴ ἡ σύντομη τοῦ διαλόγου, καὶ ἡ μακροχρόνια ποὺ προϋποτίθεται ὅτι γίνεται στὸ ἀθηναϊκὸ ἄστυ καὶ ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸ κοινωνιοκουλτουραλικὸ²⁴ ὑπόβαθρο τοῦ διαλόγου) διεξάγεται καὶ κινεῖται ἀκολουθώντας τὰ ἰχνη τῶν ἐπὶ τοῦ θέματος γνωστῶν σοφιστικῶν ἀναζητήσεων / παραδοχῶν: στὸ ἐὰν ἡ ὀρθότητα τῶν

22. *Πολιτεία*, 533 d 7 - e 2, καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 549: *Μὰ δὲν πρόκειται τώρα νανοῖξωμε συζήτηση γιὰ ὀνόματα, ἐνῶ ἔχομε τόσα καὶ τόσα σπουδαιότερα πράγματα νὰ ἐξετάσωμε.*

23. Πρὸβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. 1., σελ. 80 ἑπ.; NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 16.

24. Γιὰ τὸν ὄρο κοινωνιοκουλτουραλικὸς καὶ τὰ σύνθετα καὶ παράγωγά του βλ. ΚΕΝΤΡΩΤΗ, *Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Μετάφρασης*, σελ. 17, σημ. 7.

ὀνομάτων ἐρείδεται στή “φύση” καὶ στὸ κατὰ πόσον εἶναι τὰ ὀνόματα οὐσιωδῶς σύμμετρα πρὸς αὐτήν, ἢ στὸ ἂν αἰτιολογῶνται *συνθήκη καὶ ὁμολογία, νόμος καὶ ἔθει*. Ἄν λ.χ. ὁ ὑποτιθέμενος ἀκροατὴς καὶ κριτὴς τῆς συζήτησης δεχόταν τὸ ὅτι ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων ἐρείδεται στή “φύση” καὶ ὅτι τὰ ὀνόματα εἶναι οὐσιωδῶς σύμμετρα πρὸς αὐτήν, θὰ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσει πλῆθος ἀνερμηνεύτων παραδόξων· ἂν, πάλι, τῇ γνώμῃ του τὴν ἐκέρδιζε ἢ ἄποψη πού θέλει τὰ ὀνόματα νὰ αἰτιολογῶνται μὲ τὴ συμφωνία, τὸν νόμο καὶ τὴ συνήθεια, θὰ ἔπρεπε νὰ βρεθεῖ στή “δυσάρεστη” θέσι νὰ δεχθεῖ ὅτι ὄχι μόνο δὲν ὑφίσταται κανενὸς εἶδους ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ δρόμος τῆς αὐθαίρετης χρήσης αὐτοῦ τοῦ σημαντικότερου ὄργανου, πού εἶναι τὸ ὄνομα, εἶναι ἐλεύθερος²⁵. Τὰ πάντα εἶναι ἀνοικτά...

Μολονότι κειμενοτεχνικῶς φανερώνει ἀτζαμοσύνη, θὰ ἤθελα —μὲ τὴν ἀνοχή καὶ τὴν κατανόηση τοῦ ἀναγνώστη— νὰ ξαναγυρίσουμε (ἐν εἰδεί τροπον τινὰ μακρᾶς παρεκβάσεως) γιὰ λίγο στὸν πυρήνα τοῦ θέματός μας. Στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου ὁ Σωκράτης ἐξάγει τὸ ἀκόλουθο συμπέρασμα: *ἐὰν δὲν ἀληθεύει ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἶναι τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμή καὶ στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὅμοια γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ὅτι τὸ κάθε πράγμα χωριστὰ ἀποτελεῖ κάτι ἰδιαίτερο γιὰ τὸν καθένα χωριστὰ, τότε εἶναι ὀλοφάνερο καὶ ἀσφαλὲς ὅτι τὰ πράγματα ἔχουνε δική τους οὐσία... τὴ δική τους οὐσία, πὺν 'ναι ἄσχετη μ' ἐμᾶς καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ μᾶς... καὶ δὲν σύρονται ἀπ' τὴ φαντασίᾳ μας οὔτε πρὸς τὰ ἐπάνω οὔτε πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ ὑπάρχουν καθαυτὰ σύμφωνα πάντα μὲ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους.*

Στὸ ἀνωτέρω χωρίο ὑποστηρίζουμε ὅτι ἀρθρώνεται ἐν σπέρματι ἡ περὶ ἰδεῶν θεωρία τοῦ Πλάτωνος²⁶, ὅπου δεικνύεται ὅτι τὰ ὀνόματα τελοῦν ἐν ἀναλογίᾳ πρὸς τὰ πράγματα ἐκεῖνα, πὺν δηλοῦν· ἐπιδίδεται δὲ ὁ Πλάτων γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν σὲ ἔρευνες καὶ ἀναδιφήσεις ἐτυμολογικῆς, οἱ ὁποῖες, μολονότι μπορεῖ νὰ παρουσιάζονται σήμερα ὡς ἦκιστα “ἐπιστημονικῆς”²⁷, δὲν παύουν ἐν τούτοις νὰ ἔχουν τὴ σημασίᾳ τους, καὶ δὴ σημασία βαρύνου-

25. Πρὸβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 34 ἑπ.

26. Στὸν *Κρατύλο*, στὸν *Παρμενίδη* καὶ στὸν *Θεαίτητο* ὁ Πλάτων ἀνιχνεύει τὸ πεδίο τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας του· πρὸβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 50, 143 ἑπ.

27. Καὶ ὁ Ἀντισθένης θεωροῦσε ὅτι οἱ “ἰδέες” τοῦ Πλάτωνος εἶσαν ἐν ψυχαῖς ἀπνοιαῖς, ἦτοι στὸ βασίλειο τῶν κενῶν ἀφαιρέσεων.

σα²⁸. Μὴν ξεχνᾶμε δὲ στιγμή αὐτὸ πού μᾶς διδάσκει ὁ Ρολάνδος Barthes: "Pourtant, dans l'étymologie, ce n'est pas la vérité ou l'origine du mot qui lui plaît, c'est plutôt l'effet de surimpression qu'elle autorise"²⁹. Προσπαθοῦν —δὴντως!— οἱ ἔρευνες οἱ ἔτυμολογικὲς νὰ ἀνασηκώσουν τὰ ἀλλεπάλληλα ἀδιαφανῆ πετάσματα, πού ἔχουν σιγὰ-σιγὰ τυλίξει μιὰ λέξη (καὶ τὰ διαδοχικὰ νοήματά της, φυσικά) καὶ μᾶς κρύβουν ἔτσι τὴν καταγωγή της· ἐπιδιώκουν δὲ οἱ εἰρημένες ἔρευνες νὰ ἀναχθοῦν τελικὰ στοῦ σημείου ἐκεῖνο ἀκριβῶς, ὅπου γεννιέται ἡ λέξη. Τοῦτο δὲ κατὰ τὸ ἦθος τῆς ἀνοδικῆς διαλεκτικῆς, ἢ ὅποια, ἀπὸ ἰδεῶν σὲ ἰδέες φερομένη, ἀνάγεται τελικὰ μέχρι τοῦ Ἐνὸς ἢ τοῦ πέραν τῆς οὐσίας καὶ τῆς ὑπάρξεως κεμένου Ἄγαθοῦ. Ἡ λέξη, ἄρα, ἐπιτρέπει νὰ ἀποκαθαρθοῦν οἱ πρῶτες καταγωγές, ἀπὸ ὅπου ξεκινώντας ἡ κατιοῦσα τώρα (ἢ, ἄλλως εἶπειν, *παλιρροϊκῆ*) διαλεκτικὴ θὰ ἀποκαλύψει ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἀρμούς ἐνὸς κόσμου ἐμφορούμενου πλέον ἀπὸ σκοποὺς καὶ τέλη πού ἔχουν παραχθεῖ κατὰ τὰ θέσμιμα καὶ τὰ κελεύσματα μιᾶς ἱστορίας, ὅπου ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς ἔχει τὴ θέση του καὶ παίζει τὸν ρόλο του.

Ἄπὸ τὴ στιγμή ἐκεῖνη καὶ μετὰ ὁ Λόγος μέσφ τῆς ἀνοδικῆς διαλεκτικῆς —δεσπόζων δὲ ἐπὶ μύθων— ἐμφανίζεται νὰ ἔχει ἐπωμισθεῖ τὰ βάρη μιᾶς σπουδαίας ἀποστολῆς: νὰ μᾶς μιλήσει, ἦτοι, γιὰ τὸ "ἐπέκεινα" αὐτό... γιὰ τὸν οὐράνιο ἐκεῖνο τόπο, τὴν ἀποκάλυψη τοῦ ὁποίου ἀπεργάζεται. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοια ἢ γνωσιολογία ἐτοῦτη μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ μὲ τις προσήκουσες στὰ μεγάλα Μυστήρια τελετὲς μνήσεως, ὅπου ὁ σκοπὸς τῶν μετεχόντων εἶταν νὰ ἀνασηκώσουν ἔστω καὶ μία γωνίτσα ἀπὸ τὴν καλύπτρα πού ἐσκέπαζε τὸ πρόσωπο τῆς θεᾶς Ἴσιδος. Στὸ πλατωνικὸ ἔργο, πάντως, ἡ γλώσσα ἀπλῶς γυροφέρει μᾶλλον τὰ προβλήματα, πολιορκώντας τα πανταχόθεν, ἀλλὰ ἀποφεύγοντας νὰ δώσει λύσεις ὀριστικῆς, καὶ ὀρθῶς!, διότι τὸ "λεξικό" τῆς δὲν ἀντιστοιχεῖ σὲ κάποιο προσυνειλημμένο καί, βεβαίως, κλειστὸ —ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ροδόλφος Carnap³⁰— "συνταγματικὸ σύστημα ὀρισμῶν ἢ ὄρων" ("Konstitutionssystem der Bestimmungen oder Begriffe"). Τοὺς τοποθετεῖ, δηλαδή, τοὺς προβληματισμοὺς αὐτοὺς ὁ λόγος ἀνάμεσα σὲ κάτι κρῶσια —θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ ποῦμε— *μεταπροβληματικά* πού εἴτε σχίζουν τίς

28. Ἡκιστα "ἐπιστημονικῆς" ἔθεωροῦντο οἱ γλωσσικῆς / ἔτυμολογικῆς ἔρευνης τοῦ Πλάτωνος καὶ στὰ χρόνια, ὅπου κραταιώνταν τὸ πνεῦμα τῆς Ἑσπερίας μὲ τροφὲς ἑλληνικῆς αἰγνῆς ὁ μέγας καὶ πολὺς ἐκεῖνος SCHLEIERMACHER. *Κριτικός*, σελ. 5, θεωροῦσε ὅτι ὁ Πλάτων στὸν *Κρατῖλο* συμπεριφέρθηκε ὡς νὰ μὴν εἶχε ἀπολύτως καμμία κλίση στὰ λογοπαίγνια (mit seiner unglücklichen Neigung zu Wortspielen)!

29. Βλ. BARTHES, *Roland Barthes par Roland Barthes*, σελ. 88.

30. CARNAP, *Der logische Aufbau der Welt*, σελ. 18.

ραφές είτε εξέχουν από τη συνολική ύφανση... κρόσια τὰ ὁποῖα τοὺς χρωματίζουν μὲ ὄλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού ξεφεύγουν ἀπὸ τὰ ὄρια τῶν ἐκάστοτε προτεινομένων (ἀληθῶν καὶ μὴ) λύσεων. Ἀπὸ τότε πού ὁ Μαυρίκιος Schlick μᾶς διδάσκει ὅτι ὁ λόγος μᾶς πρότασης εἶναι ἡ μέθοδος τῆς ἐπαλήθευσης τῆς³¹, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὅσες προτάσεις δὲν ὑπόκεινται στὴν ἐπαλήθευση τῆς ἐμπειρίας εἶναι “ἄλογες”. Ὁ ἐμπειριστὴς, αἴφνης, δὲν λέει ποτὲ στὸν μεταφυσικό “μὲ τὰ λόγια σου ἰσχυρίζεσαι κάτι ψευδές”, ἀλλὰ “μὲ τὰ λόγια σου δὲν ἰσχυρίζεσαι τίποτε ἀπολύτως”· δὲν τὸν ἀντικρούει, ἄρα, μόνο τοῦ λέει: “δὲν σὲ καταλαβαίνω”. Ἀλλὰ καὶ ὁ μεταφυσικός, ἀπὸ τὴ μεριά του, σάμπως καταλαβαίνει τὸν ἐμπειριστή;...

Ἐάν οἱ διάλογοι τοῦ Πλάτωνος εἶναι πάρα πολλές φορές ἀπορητικοὶ καὶ δὲν καταλήγουν σὲ κανέναν ἀκριβῆ ὀρισμὸ τῆς ἔννοιας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑποτίθεται ὅτι ἐπρόκειτο αὐτοκλήτως νὰ στοχασθοῦν “δάσκαλος” καὶ “μαθητές”, τοῦτο συμβαίνει, ἐπειδὴ ἡ γλώσσα —ὅπως ἀκριβῶς ἄλλωστε καὶ ἡ γνώση— δὲν ἐπιτρέπει νὰ ἀνασύρουμε ἐξ ὀλοκλήρου τὸ πέπλο πού τῆς κρύβει ὄλα ἐκεῖνα, ὁπὸν μπορεῖ μὲν νὰ τὰ προσεγγίξει διαρκῶς, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ στὸ διηνεκές νὰ τὰ θέσει ὑπὸ τὴν πλήρη καὶ ἀκώλυτη καὶ ἀδιατάρακτη κατοχὴ τῆς. Διὸ καὶ τὸ ἐρώτημα *τίς εἰμι* παραπέμπει συνεχῶς ἀπὸ μύθου εἰς μύθον, ἀπὸ τὰ περὶ τῶν ἀρχῶν στὰ περὶ τῶν ἐσχάτων, ἀπὸ μετεμψυχώσεων σὲ μετενσωματώσεις, γιὰ νὰ μείνει τελικῶς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ ἔσσει ἐνεστὸς καὶ ἀδιαλείπτως ἀναγεννώμενο. Αὐτὸ, ἄλλωστε, δὲν φανερώνουν καὶ οἱ ὄροι “ὄνομα διασκοπέσθαι”, “ἐπισκοπέσθαι”, “σκοπέσθαι”, “σκοπεῖν”, “σκοπεῖσθαι”, “ἀνασκοπεῖν”, “ἐπισκοπεῖν” καὶ “διασκοπεῖν”, πού ἀπαντᾶμε κάθε τρεῖς καὶ λίγο στὶς γραμμές τοῦ *Κρατύλου* καὶ πού σημαίνουν *τὴν περὶ τὸ ὄνομα ἔρευνα*:

Ὁ Πλάτων, σύμφωνα μὲ τὸν Οὐλέριχο von Wilamowitz-Moellendorff³², μετὰ τὸν *Κρατύλο* δὲν εἶπε τίποτε συστηματικὸ γύρω ἀπὸ τὴ “γλώσσα”, διότι ἔχασε τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τὸ συγκεκριμένο θέμα. Περαιτέρω ἐνασχόλησή του θὰ ἀπαιτοῦσε τὴ *λογικὴ* κραταίωση τῆς γλώσσας, πράγμα πού δὲν θὰ ἐπιτυγχανόταν μόνο μὲ τὴν ἐκπόνηση συντακτικοῦ νομοκάνονα (κάτι στὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνες ὑστεροῦσαν γιὰ αἰῶνες), ἀλλὰ κυρίως μέσῳ μᾶς θεωρίας πού θὰ ἤθελε τὴν ἀνθρώπινη διάνοια ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ τοὺς τυχαίους τύπους ἐκφράσεως τῆς γλώσσας. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ὁ Θεόδωρος Benfey³³ ὑποστήριξε ὅτι ὁ Πλάτων δὲν προβαίνει σὲ περαιτέρω κριτικὴ τῆς λαλούμε-

31. SCHLICK, *Gesammelte Aufsätze*, σελ. 115: *Der Sinn eines Satzes ist die Methode seiner Verifikation*.

32. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Platon*, σελ. 290.

33. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylos*, σελ. 222.

νης ύπαρκτης γλώσσας, διότι επιθυμία του εΐταν άνέκαθεν νά τήν άντικαταστήσει μέ μία θεμελιωμένη στίς ιδέες γλώσσα, μέ μιá γλώσσα παναπειϊδανική. Τής έν λόγφ ιδανικής γλώσσας άκούμε στόν *Κρατύλο* άπλώς προανλισματα. όπως, όμοίως, στόν *Πολιτικό* — έργο μεταγενέστερο τής *Πολιτείας*— άκούγονται έπαυλίσματα τής ιδανικής πολιτείας. Άν, μάάλιστα, στο σώμα του πλατωνικού Έργου ύπήρχε γλωσσική πραγματεία άνάλογη πρός τήν *Πολιτεία*, τó κείμενο του *Κρατύλου* θά εΐταν άξιωματικώς ó πολιτικός προκατοπτρισμός του, μέ τόν τρόπο πού ó *Πολιτικός* έπικατοπτρίζει τήν *Πολιτεία*. Τι άπό τά δύο ισχύει; Σύμφωνα μέ τó “κρατύλειο” ήθος ισχύουν και τά δύο ή —όπερ τó αυτό— τίποτε άπό τά δύο! Τής μακράς παρεκβάσεως τέλος.

Τόν παρόντα *Πρόλογο* άκολουθει έκτενης *Εΐσαγωγή* στόν *Κρατύλο*, ή όποία περιλαμβάνει τά έξης τέσσερα μέρη: α. άνάλυση του διαλόγου, β. ιστορικοφιλολογικά στοιχεία γύρω άπό τόν διάλογο, γ. θεματική προσέγγιση του διαλόγου, και δ. ένα παράρτημα-έπιμύθιο, όπου περιλαμβάνονται κάποιες γενικές παρατηρήσεις σχετικά μέ τó θέμα “*Κρατύλος* και Φερδινάνδος de Saussure” και άυτοσχόλια σχετικά μέ τήν προτεινόμενη μετάφραση. “Έπεται τó πρωτότυπο κείμενο και —άντικρουστά στίς σελίδες— τó μετάφρασμα. Οί άριθμοί, πού άπαντώνται στίς σελίδες του μεταφράσματος, παραπέμπουν σέ πάσης μορφής σχόλια, τά όποια έχουν τεθει μέτá τó μετάφρασμα μέ άρίθμηση συνεχή. Προκρίθηκε, περαιτέρω, όπως κατά κανόνα παρατίθεται έν ύποσημειώσει νεοελληνική μετάφραση τών άποσπασμάτων τών άρχαίων συγγραφέων, στους όποιους γίνεται άναφορά, άπό βιβλία κυκλοφορούντα στήν άγορά και, ως έκ τούτου, προσιτά στόν άναγνώστη, χωρίς αυτό νά σημαίνει άυτομάτως ότι ó γράφων άσπάζεται όλες τις μεταφραστικές έκδοχές πού χρησιμοποιεί για τις άνάγκες του ύπομνηματισμού του πονήματός του. Τό βιβλίό κλείνει μέ τόν index τών άρχαίων χωρίων, στα όποια γίνεται άναφορά.

Για τή μετάφραση χρησιμοποιήσα κατά βάση τήν έκδοση Βουδαίου, πού έχει έπιμεληθει ó Louis Méridier³⁴. αυτή θά έπρεπε νά συνιστά τó “πρωτότυπο” τής παρούσας έκδοσης. Συμβουλευθήκα, ώστόσο, στο τέλος (κατά τήν τελική θεώρηση τής μετάφρασης) και τήν έκδοση τής Όξφόρδης του John Burnet, και όπου θεώρησα προτιμότερη τήν εκεί έκδοχή, τήν άσπάσθηκα: γ’

34. PLATON, *Oeuvres complètes*, tome V, 2e partie, *Cratyle*, texte établi et traduit par Louis Meridier, Professeur á la Faculté des Lettres de l'Université de Paris, quatrième tirage (1969), Collection des Universités de France publiée sous le patronage de l'Association Guillaume Budé, Société d'Édition “Les Belles Lettres”, Paris.

αυτό και στις ἀριστερές σελίδες τοῦ παρόντος βιβλίου τὸ ἀρχαῖο κείμενο παρουσιάζεται κατὰ τὸ ἦθος τὸ δῆμορδιανό. Ἐνδείξεις χωρίων —εἴτε ἐντὸς κειμένου εἴτε σὲ ὑποσημείωση— χωρὶς ἄλλη ἀναφορὰ ἀνήκουν στὸν *Κρατύλο*: στὰ ὑπόλοιπα ἔργα τοῦ Πλάτωνος οἱ παραπομπές γίνονται μὲ ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἔργου καὶ τῆς ταυτότητας τοῦ χωρίου, χρησιμοποιοῦνται δὲ καὶ ἐδῶ κατὰ κανόνα ἐκδόσεις Βουδαίου.

Ὁ ἀγαπητὸς φίλος καὶ συνάδελφος στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Μαγεντίας Hans Ruge μοῦ παρέσχε τὴν ἀνεκτίμητη εὐκαιρία νὰ ἐργασθῶ ἐπὶ ἰκανὸ χρονικὸ διάστημα στὸ γραφεῖο του στὸ Gernersheim καὶ νὰ “ξεκλειδώσω” —τὸ κατὰ δύναμιν— μὲ ψυχικὴ ἄνεση πλατωνικὰ μυστικὰ δυσεξήγητα. Ὁ φίλος καθηγητῆς στὸ Ἀθήνησι Νίκος Σκουτερόπουλος, παθιασμένος μεταφραστῆς ὁ ἴδιος τῶν ἔργων τοῦ Πλάτωνος, δὲν κουράστηκε στιγμή νὰ συζητᾶ μαζί μου διεξοδικὰ ὅσα προβλήματα προέκυπταν κατὰ τὴ μετάφραση, καὶ νὰ μὲ τροφοδοτεῖ μὲ ὑλικὸ δυσεύρετο, διευκολύνοντάς μου ἔτσι ἀφάνταστα τὴν ἔρευνα. Ὁ φίλατος Κώστας Κανάβας, καθηγητῆς στὴν Technische Hochschule τοῦ Ἀμβούργου, καὶ πάλι δὲν ἐφείσθη κόπων καὶ προθυμίας μοῦ ἔστειλε, ἀμέσως μόλις τοῦ ζητοῦσα, *πληροφορίες καὶ ὑλικὸ* ἀπὸ τὶς πλούσιες βιβλιοθηκὲς τῶν Χανσεατῶν. Στὸν φίλο καὶ συνάδελφο στὸ Ἴονιο Πανεπιστήμιο καθηγητῆ τῆς Γεωπολιτικῆς Γιάννη Θ. Μάζη ὁμολογοῦνται ἐπίσης, καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ θέση, χάριτες δυσεξαρίθμητες, γιατί οἱ μακρὲς συζητήσεις μαζί του —πού τὶς πιὸ πολλές φορὲς κατέληγαν, εἰρήσθω ἐν παροῦσῃ, σὲ διαφωνίες καὶ ... τσακωμούς— ὠφέλησαν τὴν παροῦσα δοκιμὴ ὅσο τίποτε ἄλλο. Τὸν διευθυντῆ τῆς σειρᾶς, ἐκλεκτὸ συνάδελφο Βασιλὴ Κάλφα, ἀπὸ καρδιάς εὐχαριστῶ ὄχι μόνον γιατί ἐνέταξε τὸν *Κρατύλο* μου στὸ πρόγραμμά του, ἀλλὰ καὶ γιατί θεώρησε ἐπισημαμένως τὸ δακτυλόγραφο, πού τοῦ παρέδωσα, καὶ προέβη σὲ εὐστοχες ἐπισημάνσεις. Ἐννοεῖται, ὡστόσο, ὅτι πάσης φύσεως λάθη, παραλείψεις, ἀθετήσεις, ἡμαρτημένα, παρανοήσεις καὶ ὀτιδήποτε ἄλλο, ἐντασσόμενο στὴν “παθολογία” τοῦ συγγραφέιν, ἀφορᾶ τὸν ἀνά χειρᾶς *Κρατύλο* βαρύνει ἀποκλειστικῶς ἐμένα. Ἐπιθυμῶ, τέλος, νὰ ἀφερωσῶ τὸ ἔργο αὐτὸ —ὅσο μοῦ ἀνήκει— στὴ σύζυγό μου Πολυξένη Ζηνέλη, ἐπὶ ἔτη συναπτὰ ἄξια πρώτη ἀναγνώστρια ὄλων μου τῶν γραφτῶν, πού ἔπασχε μαζί μου καθ’ ὄλο τὸ χρονικὸ διάστημα τῆς συγγραφῆς του, ἀλευθύνοντάς της τὸν εὐριπίδειο στίχο *ἄριστον ἀνδρὶ κτῆμα συμπαθῆς γυνή*.

Κέρκυρα, 24 Ἰανουαρίου 2001

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ

A:	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΙΣ
Πλάτων:	<i>Πλάτων</i> , Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων Φιλολόγων, Ἀθήναι.
AAWM:	<i>Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur</i> , Mainz, <i>Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse</i> , Wiesbaden / Stuttgart.
Acme:	<i>Acme</i> . Annali della Facoltà di Filosofia e Lettere dell'Università statale di Milano, Milano.
AGPh:	<i>Archiv für Geschichte der Philosophie</i> , Berlin.
AJPh:	<i>American Journal of Philology</i> , Baltimore.
Akademica:	<i>Akademica</i> , Giessen.
ALingHung:	<i>Acta linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae</i> , Budapest.
Altertum:	<i>Das Altertum</i> , herausgegeben von der Sektion für Altertumswissenschaften bei der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Berlin.
Análise:	<i>Análise</i> , Lisboa.
Análisis Filosóf:	<i>Análisis Filosófico</i> , Buenos Aires.
Ann. Fac. Lett. Bordeaux:	<i>Annales de la Faculté des Lettres de Bordeaux</i> , Bordeaux & Paris.
Ann. Ist. Filos. Urbino:	<i>Annali dell'Istituto di Filosofia Urbino</i> , Urbino.
Apeiron:	<i>Apeiron</i> . Publications by the Department of Classical Studies of Monash University, Clayton, Victoria [Australia].
APh:	<i>Ancient Philosophy</i> , Pittsburg.
APhQ:	<i>The American Philosophical Quarterly</i> , University of Pittsburg, Department of Philosophy.
Arctos:	<i>Arctos. Acta philologica Fennica</i> . Helsinki.

- ΑΣU: *Analele științifice ale Universității Al. I. Cuza di Iași, Iași.*
- BAB: *Bulletin de l'Académie royale de Belgique, Classe des Lettres et des Sciences Morales et politiques, Bruxelles.*
- BIFG: *Bolletino dell'Istituto di Filologia Greca dell'Università di Padova, Roma.*
- BSLP: *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, Paris.*
- CQ: *Classical Quarterly, Oxford.*
- Convivium: *Convivium. Filosofia, Psicologia, Humanidades, Barcelona.*
- CPhl: *Classical Philology, Chicago.*
- CR: *Classical Review, London.*
- CRÉL: *Cahiers Roumains d'Études Littéraires, Boucoureste.*
- CW: *Classical Weekly, New York.*
- Dialogue : *Dialogue. Montréal / Kingstown.*
- Dialogue (ΦΣΤ): *Dialogue. Marquette University, Milwaukee.*
- Dioniso: *Dioniso. Rivista trimestrale di studi sul teatro antico, Siracusa.*
- DVLG: *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte, Heidelberg.*
- Elenchos: *Elenchos. Rivista di Studi sul Pensiero Antico, Roma / Napoli.*
- EPh: *Les études philosophiques, Paris.*
- FH: *Folia Humanística, Barcelona.*
- Filosofia: *Filosofia. Rivista trimestrale, Torino.*
- GIF: *Giornale Italiano di Filologia, Rivista trimestrale di Cultura, Roma.*
- Glotta: *Glotta. Zeitschrift für griechische und lateinische Sprache, Göttingen.*
- GM: *Giornale di Metafisica, Genova.*
- Hermes: *Hermes. Zeitschrift für klassische Philologie, Stuttgart.*
- HPhQ: *History of Philosophy Quarterly, Bowling Green [Ohio].*

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

- JHPH: *Journal of the History of Philosophy*, Berkeley.
- HTR: *Harvard Theological Review*, Harvard.
- JPh: *The Journal of Philosophy*, New York.
- JPs: *Journal de Psychologie normale et pathologique*. Paris.
- K & D: *Kerygma und Dogma*, Göttingen.
- LAC: *L'antiquité classique*, Bruxelles.
- LEC: *Les Études Classiques*, Namur.
- L & G: *Latina et Graeca*, Zagreb.
- Leopoldianum [Santos]: *Leopoldianum [Santos]*. Revista de estudos e comunicações, Universitas Leopoldianum, Santos [Brazil].
- MCR: *Museum Criticum*, Pisa.
- Mind: *Mind*. A Quarterly Review of Psychology and Philosophy, London.
- Mnemosyne: *Mnemosyne*. Bibliotheca Classica Batava, Leiden.
- PAS: *Proceedings of the Aristotelian Society*, London.
- PCamPhIS: *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, Cambridge.
- Philologus: *Philologus*. Zeitschrift für das klassische Altertum, Berlin & Wiesbaden.
- Philos. Stud. (Dordr): *An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition*, Dordrecht.
- PhWS: *Philologische Wochenschrift*, Leipzig.
- PhF: *The Philosophy Forum*, DeKalb.
- PhJ: *Philosophisches Jahrbuch*, Freiburg im Breisgau.
- PhQ: *The Philosophical Quarterly*, University of St. Andrews, Scots Philosophy Clubs, St. Andrews [Scotland].
- PhR: *Philosophical Review*, New York.
- PhRschau: *Philosophische Rundschau*, Tübingen.
- Phronesis: *Phronesis*. A Journal of Ancient Philosophy, Assen.
- Poétique: *Poétique*. Paris.
- RAC: *Reallexikon für Antike und Christentum*, Stuttgart.
- REA: *Revue des Études Anciennes*, Paris.
- REG: *Revue des Études Grecques*, Paris.

- REL: *Revue des Études Latines*, Paris.
- REPh: *Revue de l'Enseignement Philosophique*, Aurillac.
- REspLing: *Revista Española de Lingüística*, Madrid.
- Rev. Met.: *Review of Metaphysics*, Catholic University of America, Washington D.C.
- RF: *Rivista di Filosofia*, Torino.
- RhM: *Rheinisches Museum für Philologie*, Frankfurt am Main.
- RIL: *Rendiconti dell'Istituto Lombardo, Classe di Lettere, Scienze morali e storiche*, Milano.
- RIP: *Revue Internationale de Philosophie*, Paris.
- RLing: *Ricerche Linguistiche*, Milano.
- RMM: *Révue de Métaphysique et de Morale*, Paris.
- RPhA: *Revue de Philosophie Ancienne*, Bruxelles.
- RPhilFré: *Revue Philosophique de la France et de l'étranger*, Paris.
- RSF: *Rivista critica di Storia della Filosofia*, Firenze.
- SalzJPh: *Salzburger Jahrbuch für Philosophie*, Salzburg.
- SIFC: *Studi Italiani di Filologia Classica*, Firenze.
- SJPh: *The Southern Journal of Philosophy*, Memphis.
- Sprachwissenschaft: *Sprachwissenschaft*, Heidelberg.
- TF: *Tijdschrift voor Filosofie*, Leuven / Utrecht.
- Traditio: *Traditio. Studies in Ancient and Medieval History, Thought and Religion*, New York.
- VChr: *Vigiliae Christianae, A Review of Early Christian Life and Language*, Amsterdam.
- Vichiana: *Vichiana. Rassegna di Studi filosofici e storici*, Napoli.
- WS: *Wiener Studien, Zeitschrift für klassische Philologie und Patristik*, Wien.
- ZvS: *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, Berlin.
- ZPhF: *Zeitschrift für philosophische Forschung*, Meisenheim.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

B:	ΑΛΛΕΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ
Diss.:	<i>Dissertation</i> [: Διδακτορική Διατριβή]
hrsg. von:	<i>herausgegeben von</i> [: εκδομένο / επιμελημένο από]
N.F.:	<i>Neue Folge</i> [: Νέα Σειρά]
N.S.:	<i>Neue Serie</i> [: Νέα Σειρά]
S.:	<i>Seria</i> [: Σειρά]

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα
Πλάτων¹

Στὴν παρούσα *Εἰσαγωγή* τὴν ἀνάλυση τοῦ διαλόγου ἀκολουθεῖ ἔκθεση πάσης φύσεως σχετικῶν ἱστορικοφιλολογικῶν στοιχείων καὶ μιὰ κατὰ θέματα προσέγγιση τοῦ περιεχομένου του. Τὶς τελευταῖες σελίδες της, πρὶν τὴν παράθεση τοῦ πρωτοτύπου καὶ τοῦ μεταφράσματος, καταλαμβάνουν —ἐν εἶδει παραρτήματος— παρατηρήσεις ὡς πρὸς τὴν ὅποια σχέση ὑφίσταται μεταξύ τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Φερδινάνδου de Saussure, καθὼς καὶ σχόλια τοῦ μεταφραστῆ ἀφορῶντα τὸ προτεινόμενο ἀπὸ τὸν ἴδιον μετάφρασμα.

Α. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ

Τοῦ συντόμου προομίου (383 a - 384 e) ἔπεται ἡ συζήτηση Σωκράτους καὶ Ἑρμογένους (385 a - 427 d 2), ὁ δὲ διάλογος κλείνει μὲ τὴ συζήτηση Σωκράτους καὶ Κρατύλου (427 d 3 - 440 e 7)². Πρωτοῦ προχωρήσουμε στὴν ἀνάλυση τοῦ διαλόγου, πρέπει νὰ “προειδοποιήσουμε” τὸν ἀναγνώστη ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχει νὰ κάνει μὲ ἕναν “συμβατικὸ” πλατωνικὸν διάλογο, ἀλλὰ μὲ ἕνα ἔργο ἔμπλεον ἀμφισβησιῶν καὶ κυριαχούμενο ἀπὸ ἠθελημένη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀνοργανωσιά ὡς πρὸς τὴ σύνθεση, ἀφοῦ ἡ πρώτη ἀρετὴ του εἶναι (ἀνδρι ἢ ὀλοκληρωτικὴ κατάργηση, τουλάχιστον) ἡ πρόσκαιρη ἀποδυνάμωση τῆς πρακτικῆς περὶ τὰ πράγματα λογικῆς³. Στὸ θέμα αὐτὸ, ὥστόσο, θὰ ἐπα-

1. *Πολιτεία*, 509 d 3-4.

2. Γὰ τὴ δομὴ τοῦ διαλόγου βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 37 ἔκ., καὶ HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 10 ἔκ.

3. Γὰ πλείονα πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 5-24, καὶ DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 50 ἔκ.

νέλθουμε σέ οικεία θέση, ἀφοῦ ὁμως ποῦμε ὅτι, ἀκριβῶς γι' αὐτὸν τὸν λόγο, ἴσως ἔχουν δίκιο κάποιοι μελετητές, ὅπως λ.χ. ὁ Büchner⁴ καὶ ὁ Hoffmann⁵, ὅταν ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Πλάτων θεωροῦσε τὴ γλώσσα ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ ἐντελῶς ἀκατάλληλα μέσα γιὰ τὴ γνῶση τῆς ἀληθείας, μιᾶς καὶ ἡ γλώσσα ὄχι μόνο δὲν συμμετέχει στὸ εἶναι, ἀλλὰ καὶ διότι πρῶτα γνωρίζεις τὸ εἶναι καὶ κατόπιν ἀποτιμᾶς τὴν ὀρθότητα των λέξεων, γιὰ νὰ καταλήξεις στὸ τελικὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ γλώσσα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἐνδεῆς εἰκόνα τῆς πραγματικότητας (*ein ungenügendes Abbild des Wirklichen*)⁶.

1. Προοίμιο. Ἐκθεση τοῦ προβλήματος (383 a - 384 e)

Ὁ διάλογος, τοῦ ὁποῖου τὰ πρόσωπα εἶναι τρία — ὁ Ἐρμογένης, ὁ Κρατύλος καὶ ὁ Σωκράτης —, ἀνοίγει ἀπότομα, σχεδὸν ἐναντίον καὶ τῆς ἐλάχιστης σκηνοθετικῆς ἀντίληψης περὶ τὰ πράγματα⁷. Ὁ Ἐρμογένης προτείνει στὸν συνομιλητὴ τοῦ Κρατύλου νὰ βάλουν στὴν ἀρχινισμένη περὶ ὀνομάτων συζήτησή τους καὶ τὸν Σωκράτη πού περνάει ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὗρισκονταν. Ὁ Ἐρμογένης ἔξηγεῖ (φαινομενικὰ καταλεπτῶς⁸) στὸν Σωκράτη ὅτι, ἐνῶ γνῶμη τοῦ Κρατύλου εἶναι ὅτι γιὰ κάθε πρᾶγμα πού ὑπάρχει (*ἐκάστῳ τῶν ὄντων*) ὑπάρχει καὶ τὸ κατάλληλο ὄνομα καὶ ὅτι ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων ὑφίσταται ἐκ φύσεως (*φύσει*), αὐτὸς πρεσβεύει — ἀνομολογητῶς σοφιστικῶ τῷ τρόπῳ — ὅτι δὲν βασιίεται σὲ “μαντεῖες”⁹, ἀλλὰ σὲ κάποια συνήθεια ἢ σύμβαση (*συνθήκη καὶ ὁμολογία, νόμος καὶ ἔθος*)¹⁰. Ὁ Σωκράτης, δεχόμενος νὰ συζητήσει μαζί τους αὐτὸ τὸ πολὺ δημοφιλὲς στὰ χρόνια τους θέμα¹¹, προ-

4. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 108.

5. HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 76.

6. Βλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 108. Ἀντιθέτως ἡ ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 15.

7. Ἔχει δίκιο ὁ VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Plato*, τ. I, σελ. 295, ὅταν λέει ὅτι *die dramatische Anlage des Dialogs ist kunstlos*, δηλαδή ὅτι τὸ ἀπὸ ἀπόψεως δραματικῆς τέχνης σχέδιο τοῦ διαλόγου εἶναι ἄτεχο. — Πρὸβλ. καὶ FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. II, σελ. 181· HILDEBRANDT, *Platon. Logos und Mythos*, σελ. 156.

8. Γιὰ τὴ παραλείπει ὁ Ἐρμογένης βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 20 ἐπ.

9. Πρὸβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 18 ἐπ.

10. Σχετικὰ μὲ τὴ χρησιμοποιουμένη ὀρολογία βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 45 ἐπ. βλ. περαιτέρω KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 126· PHILIPPSON, *Platons Kratylos und Demokrit*, στήλ. 925.

11. Πρὸβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 80.

βαίνει σὲ μιὰ σειρά μαιευτικῶν ἐρευνῶν, θέλοντας νὰ ἀποκρούσει τὴ σχετικιστικὴ “συμβατικὴ” ἄποψη (“conventionalism”) τοῦ Ἑρμογένη, καὶ ὑποστηρίζει τὴ “νατουραλιστικὴ”¹² — ὅσο καὶ τὰ μάλα ἄτοπη¹³ — γνώμη (“naturalism”) τοῦ Κρατύλου¹⁴.

2. Συζήτηση Σωκράτους καὶ Ἑρμογένους (385 a - 427 d 2)

Ἡ συζήτηση Σωκράτους καὶ Ἑρμογένους, ποῦ καταλαμβάνει καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ διαλόγου, μπορεῖ νὰ διαιρεθεῖ στὶς ἀκόλουθες τέσσερις ἐνότητες: α. στὴν ἐπιχειρηματολογία ὑπὲρ τῆς φυσικῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων (383 a 1 - 391 b 3)· β. στὴ σύνδεση τῶν ὀνομάτων μὲ μιὰ γενικὴ ἔννοια (391 b 4 - 396 d 1)· γ. στὴν ἐνιαία ἐτυμολογικὴ προσέγγιση τῶν ὀνομάτων (396 d 2 - 421 c 2)· καὶ δ. στὴν ἀναγωγή στὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πραγμάτων (421 c 3 - 427 d 2).

α. Ἐπιχειρηματολογία ὑπὲρ τῆς φυσικῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων (385 a 1 - 391 b 3)

Ἐλέχθη ἤδη ὅτι ὁ Σωκράτης ἀποκρούει τὴ σχετικιστικὴ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων¹⁵ ἄποψη τοῦ Ἑρμογένη καὶ ὑποστηρίζει τὴ γνώμη τοῦ Κρατύλου. Ἡ ἐπιλογή του στηρίζεται στὰ ἀκόλουθα ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα ὁ Ἑρμογένης δέχεται:

12. Γιά τοὺς συνδυασμοὺς τοῦ γλωσσικοῦ νατουραλισμοῦ μὲ στοιχεῖα ἱστορικοκοινωνικὰ τῆς γλώσσας βλ. LEROY, *Théories linguistiques dans l'antiquité*, σελ. 395 ἐπ. KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 126· LANZALACO, *Il convenzionalismo platonico del Cratilo*, σελ. 205 ἐπ.· SCHOFIELD, *The Dénouement of the Cratylus*, σελ. 76 ἐπ. Σύμφωνα μὲ τὴν MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 124, ἡ ἄποψη τοῦ Κρατύλου ἀνήκει στὸν “ρεαλισμὸ” (“realism”).

13. Βλ. VANDELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 141 ἐπ. Βλ. καὶ VON KUTSCHERA, *Sprachphilosophie*, σελ. 32 ἐπ.

14. Ὁ συμβατικὸς σχετικισμὸς τοῦ Ἑρμογένη μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀνετα ὡς “μὴ συμβατικὴ συμβατικότητα”, ἀπὸ τὴ στιγμή μάλιστα, ὅπου πραγματικὴ συμφωνία μεταξὺ τῶν μελῶν μιᾶς γλωσσικῆς κοινότητος ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὀνόματα δέν ὑφίσταται· βλ. σχετικὰ WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 20, καὶ SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 44.

15. Γιά τὴ σημασία καὶ τὸ ρόλο τῆς λέξης “ὄνομα” στὸν Πλάτωνα βλ. UPHUES, *Die Definition des Satzes nach den platonischen Dialogen Kratylus, Theaetetus, Sophistes* = UPHUES, *Sprachtheorie und Metaphysik bei Platon, Aristoteles und in der Scholastik*.

Πρῶτον: Διακρίνουμε μεταξύ ὀνομάτων πού δίνει ὁ καθένας κατὰ τὸ γούστο του (*ιδία*) καὶ ὀνομάτων πού δίνει ἡ κοινότητα τῶν ἀνθρώπων (*δημοσία*), πράγμα, συνεπῶς, πού σημαίνει ὅτι ὁ,τι φαίνεται σωστό γιὰ ἐμένα εἶναι σωστό γιὰ ἐμένα, ἐνῶ ὁ,τι φαίνεται σωστό γιὰ ἐσένα εἶναι σωστό γιὰ ἐσένα¹⁶. Ὁ Ἐρμογένης θὰ δεχθεῖ, ὁμως, ὅτι, ἐὰν ὑπάρχουν ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς λόγοι —ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς προτάσεις— ὡς πρὸς τὰ ὄντα καὶ ὡς πρὸς τὸ πῶς εἶναι ἢ δὲν εἶναι τὰ ὄντα, ὑπάρχουν καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ὀνόματα, διότι καὶ τὰ ὀνόματα ἀποτελοῦν μέρη τοῦ λόγου¹⁷. Ἐξ αὐτῶν, τουλάχιστον τὰ ἀληθῆ δὲν εἶναι συμβατικά ὀνόματα πού καθορίστηκαν κατόπιν συμφωνίας τῶν ἀνθρώπων. Οἱ σχετικιστικῆς —ἀδιαμφισβητήτης πρὸς τὸ ὑποκειμένο προσανατολιζόμενες— προτάσεις τοῦ Πρωταγόρα καὶ τοῦ Εὐθύδημου σὲ ὁ,τι ἀφορᾷ τὰ ὄντα, δὲν ἰσχύουν, διότι τὸ ἔλλογο καὶ τὸ ἄλογο στοιχεῖο, στὸν βαθμὸ πού ὑπάρχει, καταλαμβάνει καὶ τὰ ὄντα. Τὰ πράγματα διαθέτουν ἀπὸ μόνου τους *τινὰ βεβαιότητα τῆς οὐσίας* [386 a 4], ἤτοι σταθερότητα καὶ ἀσφάλεια ὡς πρὸς τὴν οὐσία τους τέτοια, πού δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμᾶς [385 a 1 - 386 e 5].

Δεύτερον: Οἱ πράξεις, πού ἀναφέρονται στὰ πράγματα (*actiones, quae ad res pertinent easque attingunt*), εἶναι εἶδος τῶν ὄντων (*ἐν τι εἶδος τῶν ὄντων*), ἐκτελοῦνται δὲ σύμφωνα μὲ τὴ φύση τους καὶ ὄχι ὅπως θέλουμε ἐμεῖς. Ἐὰν, λοιπόν, οἱ πράξεις εἶναι ὀρθές, μόνο ὅταν εἶναι σύμφωνες πρὸς τὴ φύση τῶν πραγμάτων, τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ μὲ τὰ ὀνόματα (*ὀνομάζειν*): ἀφοῦ τόσο ὁ λόγος ὅσο καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ὀνομάτων ἀποτελοῦν πράξεις, τὰ ὀνόματα πρέπει νὰ καθορίζονται σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῶν πραγμάτων πού ὀνομάζονται (*ἢ πέφυκε τὰ πράγματα ὀνομάζειν τε καὶ ὀνομάζεσθαι*) [- 387 d 9]¹⁸.

16. Πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 6· BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 80 ἐπ.· WHITE, *On Essences in the Cratylus*, σελ. 261· LEVIN, *What's in a Name*, σελ. 91 ἐπ.

17. Βλ. τὴν κριτικὴ στάση τοῦ GAISER, *Name und Sache in Platons "Kratylos"*, σελ. 98 ἐπ., ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ προβληματικό. Στὸ ἴδιο πνεῦμα κινεῖται καὶ ἡ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 64 ἐπ.

18. Πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 7: *Eine Gattung des Seienden sind die Handlungen*. Γιὰ τὴ συγγραφέα εἶναι σαφές καὶ ἀδιαμφισβήτητο ὅτι ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε ὄχι μὲ ὀποιοσδήποτε πράξεις, ἀλλὰ μόνου μὲ *zielstrebige Handlungen*, ἤτοι μὲ *πράξεις κατατείνουσες σὲ συγκεκριμένο τέλος*. Βλ. ἐπίσης RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 82. Σύμφωνα μὲ τὸν BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 83, *jede Handlung ist sachbestimmt*, δηλαδή δὲν ὑπάρχει πράξη πού νὰ μὴν καθορίζεται ἀπὸ τὴ φύση τοῦ πράγματος, στὸ ὁποῖο κατατείνει.

Τρίτον: Προκειμένου να έντοπίσουμε τη διακριτική λειτουργία του όνοματος, οφείλουμε να ακολουθήσουμε το υπόδειγμα των διαφόρων τεχνών, ιδίως δὲ τῆς ὑφαντικῆς¹⁹: τὸ ὄνομα εἶναι ὄργανο διδακτικὸ καὶ διακριτικὸ τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος (*ὄνομα ... διδασκαλικὸν τί ἐστὶν ὄργανον καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας*)²⁰, ἓνα ὄργανο μὲ τὸ ὁποῖο ἐκτελοῦμε τὴν πράξη τοῦ ὀνομάζειν [- 389 a 2].

Τέταρτον: Ὅπως γὰρ τὴν κατασκευὴ κάποιου ὀργάνου ὑπάρχει ὁ ἀρμόδιος τεχνίτης, ἔτσι καὶ γὰρ τὴν κατασκευὴ τοῦ ὀνόματος / ὀργάνου ἀρμόδιος τεχνίτης εἶναι ὁ νομοθέτης ἢ ὀνοματοουργός: ἡ ὀνοματοθεσία δὲν εἶναι δουλειὰ τοῦ καθενός, ἀλλὰ μόνο τοῦ ὀνοματοουργοῦ²¹ [- 389 a 3].

Πέμπτον: Ὁ τεχνίτης, ποῦ θέλει νὰ φτιάξει ἓνα νέο ὄργανο, δὲν ἔχει στὸ νοῦ του κάποιο συγκεκριμένο υπόδειγμα, ἀλλὰ τὴν ἀρχετυπικὴ μορφή τοῦ ὀργάνου (τὸ εἶδος) καὶ τὸν σκοπό, ποῦ θὰ ὑπηρετεῖ, ἢ τὴ λειτουργία ποῦ θὰ ἐπιτελεῖ τὸ ὄργανο. Ὅμοίως καὶ στὴν περίπτωση τῶν ὀνομάτων, λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπαντᾶται μέγα πλῆθος σκοπῶν καὶ λειτουργιῶν (ἐν σχέσει πρὸς τὰ ὀνομασθησόμενα πράγματα) καὶ τεράστια ποικιλία ὑλικῶν (: οἱ διάφοροι ἤχοι καὶ ἡ ἐκφορὰ τους), ὁ τρόπος κατασκευῆς διαφέρει κατὰ περίπτωσιν ἀναλόγως τῆς ἀποστολῆς τους, λαμβάνουν εἰδικές καὶ ἰδιαίτερες μορφές, συγκεκριμενοποιοῦνται δὲ διαφοροτρόπως στὶς ἐπὶ μέρους γλώσσες. Ὁ καλὸς τεχνίτης / νομοθέτης πρέπει νὰ γνωρίζει νὰ κατασκευάζει ὀνόματα χρησιμοποιώντας κατὰ τέτοιον τρόπο τὰ γράμματα καὶ τὶς συλλαβές, ὥστε τὸ κάθε ὄνομα νὰ ταιριάζει στὴν οὐσία καὶ τὴ φύση τοῦ κάθε πράγματος. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει, ὁμως, αὐτό, πρέπει νὰ ἔχει κάποιο πρότυπο, ἔχοντας τὰ μάτια του προσηλωμένα σὲ αὐτὸ ποῦ εἶναι τὸ ὄνομα καθαυτὸ (*πρὸς αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ ἐστὶν ὄνομα*), καὶ νὰ ἀποβλέπει στὸ ἰδεῶδες ὄνομα [- 390 a 8].

Ἐκτον: Ἄξιος νὰ κρίνει τὴ δουλειὰ τοῦ νομοθέτη εἶναι μόνο ὁποιος γνω-

19. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ ὁ Πλάτων τὸ χρησιμοποιεῖ καὶ ἄλλου· βλ. *Πολιτικόν*, 282 b 11 - c 9: *Τῆς τοίνυν διακριτικῆς ἢ τε ξαντικῆ καὶ τὰ νυνδὴ ῥηθέντα ἀπαντὰ ἐστὶν ἡ γὰρ ἐν ἐρίῳις τε καὶ στήμοσι διακριτικῆ, κερκίδι μὲν ἄλλον τρόπον γιγνομένη, χερσὶ δὲ ἕτερον, ἔσχεν ὅσα ἀρτίως ὀνόματα ἐρρήθη. (...) Αὐτίς δὲ πάλιν συγκριτικῆς μόριον ὄμα καὶ ταλασουργίας ἐν αὐτῇ γιγνόμενον λάβωμεν ὅσα δὲ τῆς διακριτικῆς ἦν αὐτόθι, μεθώμεν σύμπαντα, ὄμα τέμνοντες τὴν ταλασουργίαν διακριτικῶ τε καὶ συγκριτικῶ τμήματι.*

20. Πρὸβλ. WHITE, *On Essences in the Cratylus*, σελ. 266 ἑπ.

21. Πρὸβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Cratylus*, σελ. 10 ἑπ.· MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 37 ἑπ.

ρίζει να χρησιμοποιεί τὰ ὀνόματα· καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ *διαλεκτικός*. Ἔργο, λοιπόν, τοῦ νομοθέτη εἶναι νὰ κατασκευάζει ὀνόματα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη καὶ μὲ τὴν καθοδήγηση καὶ τὴ βοήθεια (*ἐπιστάτην*) τοῦ διαλεκτικοῦ, ὁ ὁποῖος γνωρίζει καὶ τὸν τρόπο νὰ ὑποβάλλει ἐρωτήσεις καὶ τὸν τρόπο νὰ ἀπαντᾷ σὲ ἐρωτήσεις ποῦ τοῦ ὑποβάλλονται (*τὸν ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστάμενον*) [- 390 d 6]²².

Τὸ συμπέρασμα, ποῦ προκύπτει ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα, εἶναι ὅτι τὰ ὀνόματα διαθέτουν μιὰν ὀρισμένη φυσικὴ ὀρθότητα (*φύσει τέ τινα ὀρθότητα*)²³ καί, ἐπομένως, ὁ Κρατύλος ἔχει δίκιο, ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι *φύσει τὰ ὀνόματα εἶναι τοῖς πράγμασι*. Ἡ ὀρθὴ ὀνοματοθεσία ἀπαιτεῖ πρὸ πάντων κατάλληλο προσανατολισμό, ἥτοι νοοτροπία καλοῦ τεχνίτη καὶ γνώση ἔγκυρου χρήστη τοῦ ὄργάνου ποῦ κατασκευάζει ὁ τεχνίτης (*δημιουργὸς ὀνομάτων*). ἐν προκειμένῳ ὁ νομοθέτης / ὀνοματοουργός [- 391 b 3].

β. Ἡ σίνδεση τῶν ὀνομάτων μὲ μιὰ γενικὴ ἔννοια (391 b 4 - 396 d 1)

Στὸ μέρος αὐτὸ ἐρευνᾶται ἡ φυσικὴ ιδιότητα τῶν ὀνομάτων, ποῦ ἀποτελεῖ καὶ τὴν οὐσία τοῦ ζητήματος: μὲ ποιὸν τρόπο ἐπιτυγχάνεται ὁ *ιδανικός*, παναπεὶ ὁ *κανονικός* προσδιορισμὸς τῶν ὀνομάτων, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων²⁴;

Πρῶτον: Τὸ καίριο ἐρώτημα, ποῦ τίθεται ἐπιτακτικά, εἶναι: ἀπὸ ποῦ μποροῦμε νὰ πάρουμε ἔγκυρες πληροφορίες καὶ γνώσεις γύρω ἀπὸ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων; Οἱ μὲν σοφιστὲς εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸν Ἑρμογένη, “σκοτεινοὶ” καὶ “δυσνόητοι”, πέραν τοῦ ὅτι ὁ ἴδιος ἀπορρίπτει ἐμφαντικὰ τὴν περὶ “ἀληθείας” θέση τοῦ Πρωταγόρα. Ἡ καταφυγὴ στὸν Ὅμηρο καὶ στίς ἐκεῖ ἀπαντῶμενες ἐτυμολογήσεις²⁵ παρέχει ὁμοίως πράγματα στοὺς συζητητές,

22. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 59· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 116 ἔπ.· STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I., σελ. 109: *Wenn also Kratylos den Forscher ganz in Abhängigkeit vom Namengeber, dem Nomotheten, setzt, so hatte Platon jenen gleich anfänglich vielmehr zum Aufseher desselben gemacht.*

23. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 22 ἔπ.

24. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. WHITE, *On Essences in the Cratylos*, σελ. 261 ἔπ.

25. Γιὰ τὴ σειρά τῶν ἐτυμολογήσεων βλ. BRUMBAUGH, *Plato's Cratylos: The Order of Etymologies*, σελ. 502 ἔπ.· καὶ DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 42 ἔπ.

διότι ὁ ποιητής στὰ ἔπη του δίνει (σὲ ἐπαίοντες καὶ μὴ) τὸ δικαίωμα νὰ ὀνομάζουν, ὅπου καὶ διαπιστώνεται ἐκεῖ ὅτι οἱ μὲν θεοὶ τὸν ποταμὸ τῆς Τροίας τὸν ὀνομάζουν *Ξάνθο*, οἱ δὲ ἄνθρωποι *Σκάμανδρο*, καὶ τὸν γιὸ τοῦ Ἐκτορα οἱ μὲν ἄνδρες τὸν ὀνομάζουν *Ἀστυνάκτα*, οἱ δὲ γυναῖκες *Σκαμάνδριω*. Οἱ συζητητὲς καταλήγουν στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ θεοὶ ὀνομάζουν ὀρθότερα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὶς γυναῖκες [- 393 b 6].

Δεύτερον: Ἄν ἡ γέννηση ἔχει γίνει φυσιολογικά (*κατὰ φύσιν*), τὸ σωστὸ εἶναι νὰ δίνεται στὰ παιδιά τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ ὄνομα ἔχει ἄμεση σχέση μὲ τὴν καταγωγή, ἐφ' ὅσον ὁ ἔκγονος (εἴτε πρόκειται γιὰ ἄλογο εἴτε γιὰ βόδι) ἐξακολουθεῖ νὰ ἐκφράζει μὲ τάξη φυσικὴ τὸ *γένος* [-393 c 7].

Τρίτον: Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρθρώνεται μιὰ θεμελιώδης παραδοχὴ: ἐπειδὴ ἡ ἴδια ἔννοια μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ μὲ διαφορετικὰ γράμματα καὶ / ἢ συλλαβές, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ὄνομα κάποιου πράγματος μπορεῖ, ὁμοίως, νὰ διατυπωθεῖ μὲ διαφορετικὰ γράμματα καὶ / ἢ συλλαβές, ἀρκεῖ ἀπλῶς νὰ δηλώνεται ἡ ἰδέα τοῦ ὀνομαζομένου πράγματος. Ἡ διαφοροποίηση (*ἕτερον*) τῆς ἠχητικῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος δὲν ἀποκλείει τὴν ἰσότητά ἢ, μᾶλλον, τὴν ταυτότητα (*ταυτόν*) τῆς σημασίας (*δύναμις*), ὡς περ σημαίνει, πρῶτον, ὅτι στίς λέξεις μποροῦμε νὰ προσθέτομε, νὰ ἀφαιροῦμε ἢ νὰ μεταθέτομε ἤχους (γράμματα καὶ / ἢ συλλαβές) καί, παραταῦτα, νὰ μὴν ἀλλοιώνεται καθόλου τὸ σημασιακὸ περιεχόμενο τοῦ ὀνόματος, καί, δεύτερον, ὅτι ὀνόματα, πού ἀκούγονται ἐντελῶς διαφορετικὰ, νὰ σημαίνουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιον [- 394 d 1].

Τέταρτον: Ὅτι γεννιέται κατὰ τρόπο μὴ φυσιολογικὸ (*παρὰ φύσιν*), δὲν πρέπει νὰ λαμβάνει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ γένους, στὸ ὁποῖο ἀνήκει ἀπὸ τῆ γέννησή του. Ὅταν ὁ γιὸς εἶναι κατ' οὐσίαν διαφορετικὸς ἀπὸ τὸν πατέρα, δὲν παίρνει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ ἄλλο, ὅποτε τὸ ὀρθὸ του ὄνομα δὲν εἶναι αὐτὸ τῆς καταγωγῆς του, ἀλλὰ αὐτὸ, στὸ ὁποῖο ἀνήκει ἡ οὐσία του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἐρμηνείας ὁ Σωκράτης ἐλέγχει ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα καὶ ἐξηγεῖ τὰ ὀνόματα *Ὁρέστης*, *Ἀγαμέμνων*, *Ἄτρεϋς*, *Πέλοψ*, *Τάνταλος*, *Ζεϋς*, *Κρόνος* καὶ *Οὐρανός* [- 396 d 1].

γ. *Ἐνιαία καὶ συνεκτικὴ ἐτυμολογικὴ προσέγγιση τῶν ὀνομάτων* (396 d 2 - 421 c 2)

Ὁ Σωκράτης παραδέχεται σκωπτικὰ τὴν παρατήρηση τοῦ Ἐρμογένη ὅτι

πλέον σὲ αὐτό —θά λέγαμε— τὸ *iter per exemplia* (πού ξεκίνησε στὸ 391 a 4 καὶ φτάνει ὡς τὸ 421 c 2) χρησιμωδεῖ ἔχοντας περιέλθει σὲ κατάσταση ξαφνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ ὀφείλει στὸν Εὐθύφρονα, μὲ τὸν ὁποῖον εἶταν παρέα ἀπὸ τὰ χαράματα ἐκείνης τῆς ἡμέρας· λέει, μάλιστα, ὅτι ἔχει φθάσει σὲ σημεῖο τέτοιο, ὥστε ὄχι μόνο νὰ ἔχουν γεμίσει τὰ ἄφτιά του θεϊκὴ σοφία, ἀλλὰ καὶ νὰ ἔχει κυριευθεῖ καὶ ἡ ψυχὴ του ἀπὸ αὐτήν, καὶ ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲν θὰ ἀφεθεῖ στὴ δίκη τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, τὴν ἐπομένη ὁμως θὰ καθαρθεῖ ἐξάπαντος [- 397 a 3].

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Σωκράτης προβαίνει μὲ τρόπο εἰρωνικὸ²⁶ στὴν ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία πλήθους ὀνομάτων²⁷, δέχεται δὲ ἐξ ἀρχῆς ὅτι ὑπάρχουν ὀνόματα πού μᾶς ξεγελοῦν ὡς πρὸς τὴ φυσικὴ τους ὀρθότητα, ὅπως τὰ ὀνόματα ἡρώων καὶ γενναίων ἀνθρώπων, πού δίδονται ἢ στὰ παιδιά τους παρ' ἀξίαν ἢ σὲ ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ τὰ ὀνόματα πού δίδονται προκειμένου νὰ ἐκπληρωθεῖ κάποια εὐχὴ. Γι' αὐτὸ καὶ εἶναι λογικὸ νὰ στραφοῦν πρὸς τὴν ἀναζήτηση τῶν ὀρθῶν ὀνομασιῶν ἐκείνων τῶν πραγμάτων πού εἶναι αἰώνια καὶ ἔχουν πλασθεῖ ἀπὸ τὴ φύση (τὰ αἰεὶ ὄντα καὶ πεφυκότα)²⁸. Ἡ ἐτυμολογικὴ ἐξέταση τῶν ὀνομάτων στὸν διάλογο ὑπακούει σὲ μὴν ἐκ πρώτης ὄψεως μὴ διαπιστώσιμη, πλὴν ὁμως ἄνευ ἐτέρου συστηματικῆς κατάταξης, δεδομένου ὅτι ἐξηγοῦνται κατὰ σειρὰ τὰ πράγματα πού ἔχουν σχέση μὲ τὴ θεολογία, τὸν κόσμον, τὸν ἄνθρωπον, τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ὕλη²⁹. Ἔτσι ὁ Σωκράτης ἐτυμολογεῖ κατὰ σειρά:

Πρῶτον: τὰ ὀνόματα θεός [397 c - d], δαίμων [397 e - 398 c], ἥρωας [398 c-e], ἄνθρωπος [399 a], ψυχὴ [399 d - 400 b] καὶ σῶμα [400 b - c].

Δεύτερον: τὰ θεϊκὰ ὀνόματα Ῥέα, Κρόνος, Ποσειδῶν, Διήμητρα, Ἥρα, Φερρέφαττα, Ἀπόλλων, Μοῦσαι, Λητώ, Ἄρτεμις, Διώνυσος, Ἀφροδίτη, Παλλάς, Ἀθηνᾶ, Ἥφαιστος, Ἄρης, Ἐρμῆς καὶ Πάν [400 e - 408 d].

26. Ὁ τρόπος εἶναι τόσο εἰρωνικὸς πού δὲν ξέρεις πού σταματάει τὸ ἀστεῖο καὶ ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει ἡ σοβαρότητα· πρβλ. PHILIPPSON, *Platons Kratylos und Demokrit*, στήλ. 925· VAN DERVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle de Platon*, σελ. 139.

27. Γιὰ τὸν GAISER, *Name und Sache in Platons "Kratylos"*, σελ. 24 ἐπ., οἱ ἐτυμολογήσεις τῶν ὀνομάτων ἀποτελοῦν τὸν πυρήνα τοῦ διαλόγου. Σύμφωνα μὲ τὸν MÉRIDIÉRIER, *Introduction*, σελ. 22, τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐτυμολογήσεων εἶναι ἓνα συνονθύλευμα φανταστικῶν ἐκδοχῶν ἄνευ ἀξίας (*un amas de fantaisies sans valeur*).

28. Βλ. ἀναλυτικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 107 ἐπ.

29. Γιὰ τὴν σειράν τῶν ἐτυμολογιῶν τῶν ὀνομάτων βλ. GAISER, *Name und Sache in Platons "Kratylos"*, σελ. 54 ἐπ.

Τρίτον: τὰ ὀνόματα ἀστέρων καὶ φυσικῶν φαινομένων ἥλιος, σελήνη / σε-
 λαναία, μείς, ἀστραπή, πῦρ, ὕδωρ, ἀήρ, αἰθήρ, γῆ / γαία, ὥραι καὶ ἐνιαυτός /
 ἔτος [409 a - 410 e] καὶ

Τέταρτον: τοὺς ἠθικοὺς ὄρους φρόνησις, νόησις, σωφροσύνη, ἐπιτήμη,
 σύνεσις, σοφία, ἀγαθόν, δικαιοσύνη, δίκαιον, ἀδικία, ἀνδρεία, ἄρρη, ἀνήρ,
 γυνή, θῆλυ, τέχνη, μηχανή, κακία, δειλία, ἀπορία, ἀρετή, κακόν, αἰσχρόν, κα-
 λόν, συμφέρον, κερδαλέον, κέρδος, λυσιτελοῦν, ὠφέλιμον, βλαβερόν, ζημιώ-
 δες, δέον —παρενθετικά ἐδῶ ἐτυμολογεῖται τὸ ὄνομα ἡμέρα—, ἡδονή, λῆπη,
 ἀνία, ἀλγηδών, ὀδύνη, ἀχθηδών, χαρά, τέρψις, τερπνός, εὐφροσύνη, ἐπιθυ-
 μία, θυμός, ἕμερος, πόθος, ἔρωσ, δόξα, οἴησις, βουλή, ἀβουλία, ἀτυχία, ἐκού-
 σιον, ἀναγκαῖον, ὄνομα, ἀλήθεια, ὄν καὶ οὐσία [411 c - 421 c].

Στὴ μέση τῶν ἐτυμολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἐρμηνειῶν τοῦ ὁ Σωκράτης διευ-
 κρινίζει ὅτι ἡ κατασκευή τῶν πραγμάτων, ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὰ ὀνόματα,
 εἶναι ἀνάλογη ἀπλῶς μὲ τὴν ἐντύπωση καὶ μὲ τὴν ἀβέβαιη γνώμη τοῦ ὀνομα-
 τοδοτοῦντος ἀνθρώπου (πάθος, δόξα), ὄχι μὲ τὴν οὐσία καθαυτὴ τῶν πραγ-
 μάτων [411 b 2 - 411 c 6].

Οἱ ἐτυμολογικῆς προτάσεις τοῦ Σωκράτη φανερώνουν μὲ δλοένα αὐξου-
 σα εὐκρίνεια ὅτι τὰ ὀνόματα προϋποθέτουν τὴ ροὴ ὄλων τῶν πραγμάτων: τὰ
 οὐσιώδη καὶ τὰ καλὰ κινοῦνται καὶ ρέουν· τῶν ἐπουσιωδῶν καὶ τῶν κακῶν
 ἀνακόπτεται καθ' οἷονδῆποτε τρόπο ἡ κίνηση καὶ ἡ ροή³⁰.

δ. *Ἀναγωγή στὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πραγμάτων (421 c 3
 - 427 d 2)*

“Ὅσα ὀνόματα ἐξετάσθησαν μέχρις ἐδῶ εἶναι ἡ παράγωγα ἢ σύνθετα. Ἡ πε-
 ραιτέρω ἀνάλυσή τους ἄγει στὰ λεγόμενα πρῶτα ὀνόματα, στὰ ἀρχικά ὀνό-
 ματα³¹, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναλυθοῦν περαιτέρω.

Πρῶτον: Ἀποτελεῖ ζήτημα θεμελιώδους σημασίας ἡ ἐρευνα τῆς ὀρθότη-
 τας τῶν πρώτων ὀνομάτων. Γιὰ νὰ εἶναι ἓνα ὄνομα ὀρθό, πρέπει νὰ φανερώ-
 νει προσφόρως τὴν οὐσία τοῦ πράγματος [- 422 c 6].

Δεύτερον: Τὰ ὀνόματα εἶναι μιμήσεις μὲ τὴ φωνή (μιμήματα) τῶν πραγμά-

30. Πρὸβλ. σχετικὰ MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 16 ἐκ.· LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 147 ἐπ.

31. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 156 ἐπ.

των πού υπάρχουν (*οἷον ἕκαστόν ἐστιν τῶν ὄντων*) και ἀποτελοῦν ἀντικείμενα μιμήσεως. Ἡ ἐν λόγῳ μίμηση, ὁμως, δὲν πρέπει νὰ εἶναι μίμηση τῆς φωνῆς ἢ τοῦ ἤχου ἢ τοῦ χρώματος τοῦ πράγματος, ἀλλὰ μίμηση τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος πού ἐκτελεῖται μὲ γράμματα και συλλαβές (*μιμῆσθαι ... ἕκαστου τὴν οὐσίαν γράμμασι τε και συλλαβαῖς*). Καὶ τοῦτο διότι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴ μουσικὴ και τὴν εἰκαστικὴ μίμηση, ἡ γλωσσικὴ μίμηση δὲν ἐμφανίζει κάποιες ἐξωτερικὲς διακριτικὲς ιδιότητες ἢ ποιότητες, ἀλλὰ παρουσιάζει, ἦτοι ἐκφράζει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων. Σύμφωνα μὲ τὸν Σωκράτη πρωτίστως ὀφείλομε νὰ διακρίνομε τὰ *στοιχεῖα* (*διαλέγεσθαι τὰ στοιχεῖα*), ἦτοι τὰ *γράμματα* τοῦ ἀλφαβήτου, σὲ φωνήεντα, ἄφωνα, ἄφθογγα και ἡμίφωνα, και κατόπιν τὰ *πράγματα*, πού θὰ ὀνομάσομε και ὄπου, κατὰ τὴ διαδικασίᾳ αὐτὴ, θὰ χρησιμοποιήσομε ἕνα, δύο και / ἢ περισσότερα στοιχεῖα, γὰ νὰ κατασκευάσομε τίς συλλαβές, ἀπὸ τίς ὁποῖες θὰ προέλθουν ἐν συνεχείᾳ τὰ *ὀνόματα* και τὰ *ῥήματα* [- 424 a 6].

Τρίτον: Ὁ Σωκράτης ἐκθέτει τὴν ἀκόλουθη προγραμματικὴ τάξεως θέσει του: ὅπως στὴν περίπτωσι τῆς γλώσσας ἔτσι και στὴν περίπτωσι τῶν ὄντων ὀφείλομε νὰ προβαῖνομε σὲ ἕναν διαχωρισμό (*διαίσεις*), ὁ ὁποῖος, ἀναγόμενος στὰ πρῶτα, στὰ γενικότερα στοιχεῖα, διαλαμβάνει τὰ ἐπὶ μέρους εἶδη τῶν στοιχείων αὐτῶν, μὲ τὰ ὁποῖα δομοῦνται οἱ μεγαλύτερες συγκεροτήσεις τῆς γλώσσας (οἱ συλλαβές, οἱ λέξεις, οἱ προτάσεις και οἱ λόγοι). Κατόπιν πρέπει νὰ ἐξετάζεται τὸ κατὰ πόσον ἡ διαρθρωτικὴ δομὴ τῶν ὄντων συμφωνεῖ μὲ τὴ διαρθρωτικὴ δομὴ τῆς γλώσσας, πράγμα πού εὐλόγως προσδοκοῦμε, ἐφ' ὅσον βεβαίως ἔχομε νὰ κάνομε μὲ τὸ προσφορότερο εἶδος μιμήσεως [- 425 b 4].

Τέταρτον: Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολο νὰ ἐπιστρέψομε στὰ *στοιχεῖα* τῆς γλώσσας. Ὡς ἀπόδειξη τοῦτου προσάγονται μερικὲς σημασιολογικοῦ και πραγματολογικοῦ χαρακτῆρα ιδιότητες συγκεκριμένων στοιχειωδῶν ἤχων / γραμμάτων, ὅπου ὁμως και πάλι ἀναδεικνύεται κυριαρχοῦσα ἡ ἤδη γνωστὴ μας ἀντίθεση κινήσεως και ἀκινήσεως. Μολονότι τὸ *διαλέγεσθαι τὰ στοιχεῖα*, στὸ ὁποῖο ἤδη ἀναφερθῆκαμε, εἶναι ἀποστολὴ τὰ μάλα δύσκολη, ἀποτελεῖ καθῆκον ἀπαράγραπτο αὐτοῦ πού ἀσχολεῖται μὲ τὰ ὀνόματα και τὴν ὀρθότητά τους: διότι, ὅποιος δὲν γνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῶν πρῶτων ὀνομάτων, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γνωρίσει και νὰ κατανοήσῃ τὴν ὀρθότητα τῶν παραγῶγων και τῶν συνθέτων ὀνομάτων, πού κατάγονται ἀπὸ τὰ πρῶτα ὀνόματα. Γι' αὐτὸ και ὁ Σωκράτης προβαίνει ἀμέσως ἐν συνεχείᾳ στὴν ἐξέτασι μερικῶν στοιχείων / γραμμάτων: τοῦ *ῥῶ*, πού εἶναι πρόσ-

φορο στην έκφραση τῆς κίνησης καὶ τῆς ροῆς, τοῦ *ἰῶτα*, ποὺ ἐκφράζει τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὴν εὐκίνησία, τοῦ *φεί*, τοῦ *ψεί*, τοῦ *σίγμα* καὶ τοῦ *ζήτα*, ποὺ ὡς “φυσητικά” ἐκφράζουν κατάλληλα τὴν ψυχρότητα καὶ τὴν ταραχὴ, τοῦ *δέλτα* καὶ τοῦ *ταῦ*, ποὺ φανερώνουν δεσμὸ καὶ στάση καὶ ἐκφράζουν σωστά τὴν ἀποφασιστικότητα, τοῦ *λάμβδα*, ποὺ διακρίνει τὰ λεία καὶ τὰ μαλακὰ πράγματα, τοῦ *νῦ*, ποὺ δηλώνει τὸ ἐσωτερικὸ τῶν πραγμάτων, τοῦ *ἄλφα* καὶ τοῦ *ἦτα*, ποὺ δείχνουν μέγεθος καὶ πλάτος, καὶ τέλος τοῦ *ὄμικρον*, ποὺ φανερώνει στρογγυλότητα καὶ ἄρμονία [- 427 d 2].

Τὸ συμπέρασμα, ποὺ ἐξάγει ὁ Σωκράτης, εἶναι ὅτι ὁ νομοθέτης ἔχει δημιουργήσει γιὰ κάθε ὄν ἓνα σημεῖο καὶ ἓνα ὄνομα, καὶ μὲ βάση αὐτὰ τὰ δύο συνθέτει κατ’ ἀπομίμησίν τοὺς ὄλα τὰ ὑπόλοιπα, ἢ δὲ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων συνίσταται ἀκριβῶς σὲ αὐτό.

3. Συζήτηση Σωκράτους καὶ Κρατύλου (427 d 3 - 440 e 7)

Μετὰ τὴν ἐξαγωγή τοῦ ἀνωτέρω συμπεράσματος ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Ἐρμογένης ζητοῦν νὰ ἀκούσουν τὴ γνώμη τοῦ παρισταμένου καὶ μέχρι τότε σωπηλοῦ Κρατύλου, ἀπὸ τίς ἀπόψεις τοῦ ὁποίου εἶχε ξεκινήσει ἡ συζήτησή τοὺς. Ὁ διάλογος συνεχίζεται πλέον μέχρι τέλους μεταξὺ Σωκράτους καὶ Κρατύλου³². Ὁ Κρατύλος ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ὁ Σωκράτης μὲ τὰ ἐπιχειρήματά του ὄντως ἐπιβεβαίωσε τὴν ἄποψή του περὶ φυσικῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων. Ὁ Σωκράτης, ὄμως, “παραδόξως” ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐπανεξετάσῃ ἐξ ἀρχῆς τὸ ζήτημα, διότι προσωπικὰ ἀμφιβάλλει γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν προτάσεων του· ἡ ἐπιθυμία του γίνεται δεκτὴ [- 428 d 8].

α. Ἐπιχειρηματολογία ὑπὲρ τῆς συμβατικῆς (συνθήκη) ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων (428 d 8 - 435 d 1)

Πρῶτον: Ὁ Κρατύλος ἰσχυρίζεται ὅτι ὄλα τὰ ὀνόματα εἶναι σωστά καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἐσφαλμένες ὀνομασίες, ἀλλὰ ἀπλῶς ἐσφαλμένη χρῆσις τῶν καθαυτὰ ὀρθῶν ὀνομάτων. Τὰ ὀνόματα τὰ καθορίζει ὀρθῶς ὁ νομοθέτης καὶ χρησιμεύουν γιὰ νὰ διδάσκουν τὸν ἄνθρωπο. Ὁ ὀρθὸς καθορισμὸς τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τὸν νομοθέτη καὶ ἢ μή —κατ’ αὐτόν— λογικὴ ὑπαρξὴ ψευδῶν λό-

32. Βλ. RUILAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 164 ἔπ.

γων αποκλείουν αυτόχρημα και άξιωματικά την πιθανότητα υπάρξεως ψευδῶν ονομάτων (*ψευδῆ λέγειν τὸ παράπαν οὐκ ἔστιν*). Ὁ Σωκράτης, ἀντιθέτως, δέχεται ὅτι υπάρχουν ψευδεῖς λόγοι καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι συχνὰ ἐκφράζονται ψευδῶς· ὁ Κρατύλος διατείνεται τότε ὅτι ἐδῶ πρόκειται ἀπλῶς περὶ τοῦ συνήθους θορυβου (*ψοφεῖν*), πού κάνουμε ὅταν μιλάμε, καὶ ὄχι περὶ ψευδῶν λόγων³³ [- 430 a 5].

Δεύτερον: Ὁ Σωκράτης ἀντικρούει τὴν ἀποψη αὐτῆ τοῦ Κρατύλου προσάγοντας στὴ συζήτηση τὰ ἀκόλουθα ἐπιχειρήματα:

i.: Τὰ ὀνόματα εἶναι δυνατόν νὰ μὴν εἶναι σωστά, ὅταν αὐτός, πού τὰ θέτει, διατάσσει τὰ πράγματα κατὰ τρόπο μὴ ὀρθό [- 431 c 3]. Τὸ ὄνομα, πού ἐπιλέγεται γιὰ τὸ κάθε πράγμα χωριστά, εἶναι ὅ,τι καὶ ἡ ζωγραφικὴ εἰκόνα γιὰ τὸ πράγμα πού ἀναπαριστᾷ: τὸ ὄνομα ἀποτελεῖ ἀπομίμηση τοῦ πράγματος. Ἐπειδὴ ἡ μιμητικὴ ἀπεικόνιση —τὸ ἴδιο στὰ ὀνόματα, ὅπως καὶ στὴ ζωγραφικὴ— ἄγει ἄλλοτε περισσότερο καὶ ἄλλοτε λιγότερο σὲ ὁμοιότητες καὶ ἀνομοιότητες, ἡ πιθανότητα υπάρξεως ψευδοῦς εἰκόνας γίνεται βεβαιότητα: ναί, υπάρχουν ψευδῆ / ἐσφαλμένα ὀνόματα· καὶ ὄχι μόνο ὀνόματα ψευδῆ / ἐσφαλμένα υπάρχουν, ἀλλὰ καὶ ρήματα καὶ προτάσεις ὀλόκληρες [- 431 e 8].

ii.: Τὰ ὀνόματα δὲν εἶναι σὰν τοὺς ἀριθμούς, ὅπου, ὅταν προσθέτουμε ἢ ἀφαιροῦμε κάτι, προκύπτει νέος ἀριθμός. Τὰ ὀνόματα εἶναι σὰν τὶς ζωγραφικὲς εἰκόνες³⁴. Ἡ ὁποιαδήποτε μίμηση, ὅμως, ὑπολείπεται ἀναγκαστικῶς τοῦ πρωτοτύπου. Προκειμένου νὰ ἐκπληρωθεῖ ὁ σκοπὸς τῆς ὀνοματοθεσίας, ἀρκεῖ τὸ ὅτι στὸ ὄνομα ἀποδίδονται ὄχι ὅλα, ἀλλὰ μόνο τὰ κύρια χαρακτηριστικά τοῦ πράγματος, διαφορητικά —ὅπως καὶ στὶς εἰκόνες, ὅπου θὰ εἶχαμε δύο ἀπολύτως ὅμοια πράγματα / ζωγραφιές— θὰ εἶχαμε δύο ἀπολύτως ὅμοια πράγματα / ὀνόματα. Στὸ ὄνομα δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ περιέχονται ὅλα τὰ γράμματα, ἀλλὰ μόνο τὰ σπουδαιότερα καὶ χαρακτηριστικότερα, ἀρκεῖ νὰ ἀποδίδεται δι' αὐτῶν *καλά*, δηλαδή *σωστά*, τὸ καλούπι (*ὁ τύπος*) τοῦ πράγματος. Ἡ ὑπαρξὴ ἢ ὄχι τῶν σπουδαιότερων καὶ χαρακτηριστικότερων γραμμάτων καθιστᾷ ἄλλα ὀνόματα ὀρθὰ καὶ ἄλλα ἐσφαλμένα [- 433 b 7].

iii.: Ἀκόμα καὶ ὅταν ἡ ἡχητικὴ μορφή τοῦ ὀνόματος δὲν εἶναι ἐντελῶς πρόσφορη ὡς πρὸς τὴν περιγραφή τοῦ ὀνομαζομένου πράγματος, ὡς περιέχουσα στοιχεῖα ἀναντίστοιχα πρὸς αὐτό, ἐμεῖς ἐκ συνηθείας (*διὰ τὸ ἔθος*) κα-

33. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 90.

34. Πρβλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 22 ἐπ.

ταλαβαίνουμε σωστά τί έννοει τὸ ὄνομα. Ἡ χρήση ἀντικαθιστᾶ τὴν ὁμοίω-
τα ὡς μέσο δηλώματος. Δὲν συζητεῖται κἀν τὸ ὅτι θὰ εἶταν πολὺ πιὸ καλὸ καὶ
ἄνετο νὰ μποροῦσαν τὰ ὀνόματα νὰ μοιάζουν ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο
στὰ πράγματα, πού περιγράφουν· ἐπειδὴ, ὅμως, αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ κανόνα.
ἀναγκασζόμεστε νὰ καταφεύγουμε στὴν (ἤδη γνωστὴ μας) συνήθεια καὶ στὴ
συμφωνία. Ἔτσι ἀποδεικνύεται ὅτι ὄχι μόνον ἡ συνήθεια, ἀλλὰ καὶ ἡ συμφω-
νία / ἡ σύμβαση (συνθήκη) παίζει ρόλο σημαντικότερο στὴν ἀρθρωση τῆς
ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων³⁵ [- 435 d 1].

β. Τὰ ὀνόματα δὲν ἀποτελοῦν ἀσφαλῆ βάση γνώσεως τῶν ὄντων καὶ τῆς
οὐσίας (435 d 1 - 440 e 7)

Ἔστερα ὁ Σωκράτης ἐρωτᾷ τὸν Κρατύλο ποιὰ εἶναι κατὰ τὴ γνώμη του ἡ δύ-
ναμις τῶν ὀνομάτων καὶ ποιὰ ὠφέλεια ἀποκομίζει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ αὐτά.
Γνώμη τοῦ Κρατύλου εἶναι ὅτι τὰ ὀνόματα ὑπάρχουν γιὰ νὰ διδάσκουν (δι-
δάσκειν) καὶ ὅτι ὅποιος γνωρίζει τὰ ὀνόματα, γνωρίζει καὶ τὰ πράγματα. Ὁ
Σωκράτης διαφωνεῖ μὲ τὰ ὑποστηριχθέντα καὶ παραθέτει τὰ ἀκόλουθα ἐπι-
χειρήματα, στὰ ὁποῖα στηρίζει τὴ διαφωνία του αὐτή³⁶:

Πρῶτον: Ἡ θέση “ὅποιος γνωρίζει τὰ ὀνόματα, γνωρίζει καὶ τὰ πράγμα-
τα” μπορεῖ νὰ εἶναι ὀρθὴ μόνον στὴν περίπτωση ἐκείνη, ὅπου ὁ νομοθέτης,
πού καθόρισε τὰ ὀνόματα, τὰ καθόρισε σωστά. Ἐρευνώντας τὰ ὀνόματα, ἡ
μόνη ἀσφαλῆς γνώση, πού μποροῦμε νὰ ἀποκτήσουμε ἀπὸ αὐτά, εἶναι ὅτι
ὄντως τὰ ἐθέσπισε (ὁ) νομοθέτης, ὁ ὁποῖος, ὅμως, δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔχει κά-
νει λάθος, μὲ ἀποτέλεσμα, λόγῳ τῆς πλάνης του, νὰ πλανώμεθα καὶ ἐμεῖς
[-436 b 11].

Δεύτερον: Τὰ πρῶτα ὀνόματα δὲν μᾶς διδάσκουν, καὶ πολὺ λιγότερα ἐν-
μποροῦν νὰ μᾶς διδάξουν τὰ κατὰ συνθήκη καὶ συμφωνία κατανοούμενα
ὀνόματα. Ἀκόμα καὶ ὅταν ἐτυμολογικῶς συμφωνοῦν μεταξύ τους τὰ πρῶτα
καὶ τὰ κατὰ συνθήκη καὶ συμφωνία κατανοούμενα ὀνόματα, ἡ ὀρθότητά
τους δὲν εἶναι ἐκ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ ἐγγυημένη, διότι ἡ ὁποια τυχὸν συμ-
φωνία θὰ προέκυπτε ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωση ἐκείνη, ὅπου ἡ ὀνοματοθε-

35. Πρβλ. NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 22 ἐπ.; PHILIPPSON, *Platons
Kratylos und Demokrit*, στήλ. 924.

36. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 180 ἐπ.

σία θα ακολουθοῦσε με ἄκρα συνέπεια μιὰν ἀρχῆθεν καὶ ἀξιωματικῶς ἐσφαλμένη ἐπιλογή. Ἐκτὸς τούτου ἡ τέλεια συμφωνία εἶναι ιδιότητα μὴ διαπιστώσιμη τοῦτο δέ, διότι πολλὰ ὀνόματα, ἐνῶ ἐκ τῆς ἐτυμολογίας τους πρέπει νὰ φανερώσουν στάση, φανερώσουν κίνηση, καὶ ἀντιστρόφως — πέραν τοῦ ὅτι ὑπάρχουν πολλὰ καλὰ πράγματα πού φαίνονται κακά, καὶ ἀντιστρόφως [- 437 d 7].

Τρίτον: Στὸ καίριο ἐρώτημα “πῶς ἐγνώριζε τὰ πράγματα ἐκεῖνος πού πρῶτος τοὺς ἔθεσε τὰ ὀνόματα, ἀφοῦ τὰ πρῶτα ὀνόματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ τὰ γνωρίζει, δὲν ὑφίσταντο ἀκόμα”, ἡ διδόμενη ἀπάντηση ὅτι “τὰ πρῶτα ὀνόματα τὰ ἔθεσε κάποια δύναμη μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη (*μείζω τινὰ δύναμιν ἢ ἀνθρωπείαν*) καὶ γι’ αὐτὸν τὸν λόγο εἶναι ὀρθά”, δὲν εἶναι καθόλου ἱκανοποιητική, διότι δὲν καλύπτει τὸ ἐνδεχόμενο τῶν ψευδῶν ὀνομάτων, πού προηγουμένως εἶχε γίνει δεκτὸ ὅτι ὑπάρχει. Ὁ νομοθέτης / ὀνοματοθέτης ὀφείλει, ἄρα, νὰ ἔχει γνωρίσει καλὰ τὰ πράγματα πού ὀνομάζει καί, μάλιστα, νὰ τὰ ἔχει γνωρίσει μὲ τρόπο τέτοιον, ὥστε στὴ γνώση του νὰ μὴν περιλαμβάνονται ὀνόματα [- 438 d 1].

Τέταρτον: Τὸ ἄριστο θὰ εἶταν νὰ μπορούσαμε νὰ γνωρίζαμε τὰ πράγματα ἀμέσως, ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια, ἥτοι χωρὶς ἐξάρτηση ἀπὸ τὶς λέξεις τῆς γλώσσας (*ἄνευ ὀνομάτων*): αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀνώτερο τῶν νοητικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου [- 439 b 1].

Ὁ Σωκράτης προτείνει, χάριν τῆς συνεχίσεως τοῦ διαλόγου, νὰ ἐξετασθεῖ ἡ ἐκδοχὴ μήπως τὰ ὀνόματα τελικῶς μᾶς παραπλανοῦν, ἀφοῦ συνηθίζουμε νὰ ξεκινᾶμε ἀπὸ τὸ δεδομένο ὅτι ἀφετηρία τοῦ πρώτου ὀνοματοθέτη εἶταν ἡ γνωστὴ ἡρακλείτεια θεωρία περὶ ἀενάου κινήσεως τῶν πάντων (*ὡς ἰόντων ἀπάντων ἀεὶ καὶ ῥεόντων*), καὶ λησμονοῦμε ὅτι ὑπάρχουν καὶ πράγματα πού δὲν μεταβάλλονται καὶ δὲν ἀλλοιώνονται, ὅπως τὸ ὠραῖο καὶ τὸ καλὸ (*τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀγαθόν*). Ἄν εἶναι σωστὸ ὅτι τὰ πράγματα μεταβάλλονται διαρκῶς κινούμενα, εἶναι ἀδύνατον κατὰ τὴ γνώμη του νὰ ὑπάρχει σταθερὴ καὶ ἀσφαλὴς γνώση, μᾶς καὶ ἡ ἐκάστοτε γνώση θὰ πρέπει κατ’ ἀνάγκην νὰ κινεῖται διαρκῶς, γιὰ νὰ προσαρμόζεται στὴν ἐκάστοτε μεταβολὴ τῶν πραγμάτων. Τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση τὴν ἐγγυᾶται μόνο ἡ σταθερότητα τῶν πραγμάτων. Ὁ Σωκράτης, δηλαδή, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐδῶ βλέπει σὰν σὲ ὄνειρο τὰ ὄντα ἐκεῖνα πού μένουν πάντα ἀμετάβλητα καὶ ὅμοια (*τὰς ἰδέας*) καὶ ἐκφράζει τὴ γνώμη ὅτι ἐν τέλει μόνο τέτοιου εἶδους ὑπαρκτὰ πράγματα μπορούν νὰ ἀποτελοῦν μέρη τοῦ λόγου καὶ τῆς γνώσης [- 440 c 1].

Ποιό συμπέρασμα προκύπτει από τὰ ἀνωτέρω ἐπιχειρήματα; Ὁ Σωκράτης δίνει ιδιαίτερη ἔμφαση στοῦ ὅτι τὸ ἀβέβαιον τῶν ἐπὶ μέρους συμπερασμάτων, στὰ ὁποῖα κατέληξαν συζητώντας, ἀναδεικνύει τὴν ἐλείγουσα ἀναγκαιότητα τῆς περαιτέρω ἔρευνας. Ἀσφαλές εἶναι μόνο τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφήνεται κανεὶς μόνο στοῦ κατὰ πόσο τὰ ὀνόματα εἶναι ἀληθῆ. Ὁ Κρατύλος ἀπὸ τῆ μεριά του, μολονότι ἀποκρούει τὴν περὶ αἰωνίως ἀμεταβλήτων ὄντων ἀποψη τοῦ Σωκράτη, συντασσόμενος ρητὰ μὲ τὸ *τὰ πάντα ῥεῖ καὶ οὐδὲν μένει* τοῦ Ἡρακλείτου, παρακαλεῖ —μὲ γνήσιο σωκρατικὸ πνεῦμα— τὸν συνομιλητὴ του νὰ ξανασκεφθοῦν κατ' ἰδίαν τὸ ὅλο ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ σὲ πρώτη εὐκαιρία νὰ τὸ ξανασυζητήσουν, κάτι πού ὁ Σωκράτης δέχεται ἀσμένως [- 440 e 7].

Β. ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ

*ὀνόματα θηρέων, καὶ ἐάν τις ῥήματι ἀμάρτη
Πλάτων!*

1. Χρονολόγηση τοῦ διαλόγου

Πυκνή ἀναφορά στοῦ ὑπὸ συζήτηση θέμα μαζί με ἔκθεση τῶν διαφορῶν ἀποψέων καὶ τῶν σχετικῶν θεμελιώσεων τους (με ἐπιχειρήματα ἀφορῶντα στὴ διασταύρωση τῶν ἀναφορῶν, στοῦ ὕψος καὶ στα συνυφαινόμενα) προσφέρεται ἀπὸ τὸν J.V. Luce². Οἱ πλὴ πολλοὶ ἐρευνητές, μαζί καὶ ὁ προρρηθεὶς J.V. Luce, τοποθετοῦν παραδοσιακὰ τὴ συγγραφή τοῦ *Κρατύλου* πρὶν τὴ συγγραφή τῆς *Πολιτείας*³, γύρω στοῦ 385 π.Χ., χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει ἐκφρασθεῖ καὶ ὑποστηριχθεῖ σθεναρῶς καὶ ἡ ἀντίθετη ἀποψη⁴. Σύμφωνα με μιά τρίτη ἀποψη, ποὺ θὰ μπορούσε βέβαια νὰ θεωρηθεῖ τρόπον τινὰ ἐξειδικευσι τῆς πρώτης, ὁ *Κρατύλος* γράφτηκε τὴν ἴδια πάνω-κάτω ἐποχὴ με τὸν *Φαίδωνα*⁵. Λόγω ἐμφανοῦς συγγενείας περιεχομένου τοῦ *Κρατύλου* με τὸν *Θεαίτητο* ἔχει διατυπωθεῖ καὶ ἡ γνώμη ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ διάλογοι γράφτηκαν

1. *Γοργίας*, 489 b 8-9.

2. LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 136 ἑπ.

3. Τὴν ἀποψη τοῦ LUTOSLAWSKI, *The Origin and Growth of Plato's Logic*, σελ. 224 ἑπ., 231 ἑπ., ἀκολουθοῦν ἐνδεικτικῶς καὶ οἱ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 207 ἑπ.; ROSS, *The Date of Plato's Cratylus*, σελ. 187 ἑπ.; LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 136 ἑπ.; LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 21; KAHN, *Language and Ontology in the Cratylus*, σελ. 152 ἑπ.; DERBOLAV, *Der Dialog Kratylus im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 92; ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 329 ἑπ.; WEINGARTNER, *The Unity of the Platonic Dialogue*, σελ. 15 ἑπ.; CALVERT, *Forms and Flux in Plato's Cratylus*, σελ. 34 ἑπ.; LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten*, σελ. 89.

4. Πρὸβλ. ἐνδεικτικῶς PARTEE, *Plato's Theory of Language*, σελ. 113; WEERTS, *Plato und der Heraklismus*, σελ. 31 ἑπ.; HAAG, *Platons Kratylus*, σελ. 86 ἑπ.; KIRK, *The Problem of Cratylus*, σελ. 226; ALLAN, *The Problem of Cratylus*, σελ. 272 ἑπ.; RYLE, *Plato's Progress*, σελ. 265; OWEN, *The Place of the Timaeus in Plato's Dialogues*, σελ. 85; LANZALACO, *Il convenzionalismo platonico del Cratilo*, σελ. 239 ἑπ.; HUBY, *Socrates and Plato*, σελ. 31; FINDLAY, *The Written and Unwritten Doctrines*, σελ. 210; GUTHRIE, *A History of Greek Philosophy*, τ. 4, σελ. 50, 122.

5. Πρὸβλ. BRANDWOOD, *Word Index to Plato*, σελ. xvi-xviii, καὶ WHITE, *On Essences in the Cratylus*, σελ. 259 καὶ 268.

την ίδια πάνω-κάτω χρονική περίοδο⁶, με τη διαφορά ότι στον μὲν *Κρατύλο* διαλαμβάνονται τὰ τοῦ “ὀνόματος”, στον δὲ *Θεαίτητο* (ὅπως, ἄλλωστε καὶ στον *Σοφιστή*) θεματικός πυρήνας εἶναι ὁ “λόγος” ὑπὸ τὴ διπλὴ του σημασία, ἥτοι τόσο ὡς “διάνοια” —ὡς *ratio*, δηλαδή, ὡς *conceptual content*—, ὅσο καὶ ὡς “πράξις ὁμιλίας” καί, ἀκόμα πιὸ συγκεκριμένα, ὡς “πρόταση”⁷.

2. Ἡ θέση τοῦ *Κρατύλου* στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος

Ἡ ἱστορική σημασία τοῦ *Κρατύλου* ἔγκειται στὸ ὅτι στὶς σελίδες του ἔνσωματώνεται ἡ πρώτη, ἀλλὰ καὶ ἡ πλέον ἀμφισβητούμενη⁸ φιλοσοφικὴ ἀπόπειρα στὴν ἱστορία τῆς δυτικῆς σκέψης νὰ ἀντιμετωπισθεῖ φιλοσοφικά ἢ προβληματικὴ τῆς γλώσσας, καὶ μάλιστα νὰ συμπεριληφθοῦν σὲ ἓνα ἔργο ἡ σχετικὴ προσέγγιση τοῦ Πλάτωνος καὶ προϋπάρξασες διδασκαλίες τῶν Σοφιστῶν, πού ἀπετέλεσαν (καὶ ἱστορικῶς⁹) τὴν πρώτη ὕλη τοῦ φιλοσόφου, προκειμένου νὰ πραγματοποιηθεῖ τὸ θέμα τῆς γλώσσας. Ὁ *Κρατύλος* θεωρεῖται δὲ ὡς ὁ πρῶτος καθαρὰ “θεωρητικός” πλατωνικὸς διάλογος γύρω ἀπὸ τὸ πῶς τῶν ὀνομάτων¹⁰ καὶ τῆς σχέσης πού ὑφίσταται μεταξὺ Λογικῆς καὶ Γλώσσας, ἓνας προπομπὸς τῆς ὑστερῆς σειρᾶς πού ξεκινᾷ ἀπὸ τὸν *Θεαίτητο* καὶ καταλήγει στον *Φῖλῆβο*, ἐνῶ ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου βρίσκεται πολὺ κοντὰ στον παλαιότερο τοῦ *Εὐθύδημο*¹¹. Στὸν τελευταῖο ἡ Φιλοσοφία ἀποκαθαίρε-

6. Πρβλ. HAAG, *Platons Kratylos*, σελ. 86 ἑπ.· KIRK, *The Problem of Cratylus*, σελ. 225· MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 124· καὶ ALLAN, *The Problem of Cratylus*, 272, 273: *a dramatic connection is intended between the Euthyphro, Theaetetus, Cratylus, and Sophist*. Σύμφωνα με τον NATORP, *Platos Ideenlehre*, σελ. 90 ἑπ., ὁ Θεαίτητος προηγεῖται χρονικῶς τοῦ Κρατύλου.

7. Βλ. ἐνδεικτικὰ *Θεαίτητον*, 190 a 2-3: *τὸ τὴν διάνοιαν (...) ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων*.

8. Πρβλ. SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 43.

9. Πρβλ. τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ GENTINETTA, *Zur Sprachbetrachtung bei den Sophisten und in der stoisch-hellenistischen Zeit*· CLASSEN, *The Study of Language amongst Socrates*· *Contemporaries*, σελ. 215 ἑπ.· BUBNER, *Zur platonischen Problematik von Logos und Schein*, σελ. 135.

10. Δικαίως ὁ RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 441, τὸν ἀποκαλεῖ *a thoroughly philological dialogue*, ὅπου τὰ γράμματα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιγράφονται μὲ ὄρους καθαρῶς φωνητικούς.

11. Πρβλ. τὶς προσεγγίσεις τοῦ HILDEBRANDT, *Platon. Logos und Mythos*, σελ. 151 ἑπ., καὶ τοῦ FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. 2, σελ. 184.

ται από τους “ρύπους” τῆς Κατὰ τὸ Φαινόμενον Λογικῆς, ἡ ὁποία μολύνει τὴ σκέψη καί, ἀφ’ ἧς στιγματῆς τὰ θεωρούμενα ἀνεξήγητα ὀνόματα τὰ μεταχειρίζεται ὡς ἀνελαστικά καὶ ἔσαι ἀμετάβλητα πράγματα, τὴν ἐκτρέπει σὲ ψευδῆ συμπεράσματα· κατόπιν τούτου στὸν Κρατύλο εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐλεγχθεῖ ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, νὰ ἐρευνηθεῖ ἡ ζωντανὴ καὶ ἀενάως μεταβαλλόμενη γλῶσσα καὶ νὰ δειχθεῖ ἡ ὑφιστάμενη σχέση μεταξὺ γλώσσας καὶ ἀληθοῦς γνώσης, ἥτοι γνώσης τῶν πραγμάτων: νὰ χρησιμοποιηθοῦν, δηλαδή, ὡς ὄργανο τὸ ὄνομα καὶ ὡς μέσον ἡ λογικὴ τῆς γλώσσας, γιὰ νὰ φανεῖ ἡ ἐκ τῆς κατανοήσεως τῶν πραγμάτων ἀποκτώμενη ἡ, ἔστω, προσδοκώμενη ὠφέλεια καὶ ἡ πιθανότητα τοῦ ψεύδους καὶ τῆς πλάνης.

Ὁ Κρατύλος θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀρθρώνει πολεμικὴ κατὰ τοῦ σοφιστικοῦ περὶ γλώσσας λόγου καὶ νὰ εἴμαστε ἔτσι μέσα στὸ πλαίσιο τόσο τοῦ διαλόγου, ὅσο καὶ τῶν πλείστων περὶ αὐτοῦ θεωρητικῶν καὶ ἐρμηνευτικῶν προσεγγίσεων. Πρόθεσή μας δὲν εἶναι νὰ ἀρνηθοῦμε τὴν ὀρθότητα τῶν δεδομένων αὐτῶν· κάθε ἄλλο! Ἐπιθυμοῦμε, ὡστόσο, ἀπλῶς νὰ ἐπισημάνουμε ὅτι ὅπως γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν φιλοσοφικῶν ζητημάτων, ἔτσι καὶ —πρωτίστως δέ— γιὰ τὰ εἰδικὰ ζητήματα τῆς γλώσσας ἀπαραίτητη εἶναι ἡ ἐπίσκεψις τῶν ὀνομάτων, ὅπως ἔλεγε ὁ σοφιστὴς Ἀντισθένης¹². Ἐκ σοφιστικοῦ λόγου —καὶ μάλιστα, κατὰ πολλούς, *per analogiam* ἐκ τοῦ ἀντισθενείου *οἰκείου λόγου*¹³—, λοιπόν, ξεκινᾷ ὁ Κρατύλος, γιὰ νὰ ἀναιρέσει τὴ σοφιστικὴ λογικὴ τῶν περὶ τὰ ὀνόματα πραγμάτων¹⁴. Ἄν, μάλιστα, ἡ οὐσία τῆς φιλοσοφίας ἔγκειται ὄχι τόσο στὸ τί λέει καὶ τί ὀρίζει γενικῶς, ὅσο στὸ ποιά εἰδικὰ καὶ συγκεκριμένα ἐρωτήματα θέτει καὶ προσεγγίζει, καί, ἐπομένως, ὄχι τόσο στὸ σὲ ποιὲς ὀριστικὲς καὶ ἀτρεπτες προτάσεις ἐξαντλεῖται —ἀφοῦ, ἐξ ἄλλου, κάθε “ὀρισμὸς” ἀρθρώνει συνάμα καὶ “περιορισμὸ” τοῦ ὄλου—, ὅσο στὴν ἄρση τῶν ὀρισμῶν καὶ στὴ ριζικὴ ἀμφισβήτηση ὄλων τῶν ἀποδεδειγμένων καὶ ἀποδεδεγμένων, ἡ φιλοσοφικὴ βάση τοῦ Κρατύλου ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας εἶναι —μέ τὴν πρωταρχικὴ ἔννοια τοῦ ὄρου— ἀκράδαντη ἀκράδαντη μὲν, πλὴν ὁμως —ἀν ὄχι ἀντιφατικὴ, τουλάχιστον— κάθε ἄλλο παρὰ ἐνιαία, ὅπως θὰ ἀντιληφθεῖ ὁ ἀναγνώστης στὶς ἀμέσως ἐπόμενες ἀράδες.

12. Βλ. ΑΝΤΙΣΘΕΝΟΥΣ, ἀπόσπασμα 35· τὸ ἀπόφθεγμα ἀναφέρεται ἀπὸ τὸν ΑΡΡΙΑΝΝΟ, *Ἐπικτήτου Διατριβαί*, I 17, 10.

13. Πρὸβλ. ἐνδεικτικὰ VON FRITZ, *Zur antisthenischen Erkenntnislehre und Logik*, σελ. 453 ἐπ.

14. Πρὸβλ. ἐνδεικτικὰ LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten*, σελ. 88.

Διότι από την προσεκτική ανάγνωση του *Κρατύλου* προκύπτει ότι ο Πλάτων, με άφορημη την ορθότητα των ονομάτων, εξετάζει κατά πρώτον τη λειτουργία της γλώσσας, καθώς αντιλαμβάνεται τις λέξεις ως όργανα επικοινωνίας¹⁵, που του επιτρέπουν να αναζητήσει τη γνώση και να φτάσει σε αυτήν¹⁶. Ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων, ὡστόσο, καθίσταται σύμφωνα με τὸ κείμενο γνωστή καὶ ἐκτὸς τῆς χρήσεως τῆς γλώσσας¹⁷, ἀφοῦ τὰ πράγματα μποροῦμε νὰ τὰ καταλάβουμε ὀρθά, μόνο ὅταν δὲν προστρέξουμε στὰ ὀνόματα¹⁸. Ἐπομένως, ἀπὸ τὴν πραγματικὴ χρήση τῆς γλώσσας πρέπει ἐξάπαντος νὰ ἀποκλεισθεῖ τὸ προσωπικὸ ἰδίωμα, γιὰ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ γνώση τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων¹⁹. Τῶν πραγμάτων, ὁμως, οὕτως ἔχόντων, ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι ἡ δημιουργία ἐνὸς πρόσφορου ὄργανου ἐπικοινωνίας²⁰.

Ἀπὸ τὴν προσεκτικὴ ἀνάγνωση τοῦ *Κρατύλου* προκύπτει, ἐπίσης, ὅτι σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ τὴ σχέση ὀνόματος καὶ πράγματος, ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν ονοματοδοσία τῶν πραγμάτων ἐντελῶς ἀυθαιρέτη, *sine fundamentum in re*²¹, παρ' ὅλο πὺ ὄντως ὑφίσταται φυσικὸς δεσμὸς ἀνάμεσα στὸ ὄνομα καὶ στὸ πρᾶγμα²²! Τὸ πόσο διασπασμένη εἶναι ἡ ἐρμηνεία τῆς ορθότητας τῶν ονομάτων στὸν *Κρατύλο* δὲν φαίνεται μόνο ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς ἀντίθετες ἀναγνώσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐνδιάμεση συμβιβαστικὴ, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ στὸν διάλογο αὐτὸν ἐπιχειρεῖται σύνθεση τῶν ἀπόψεων περὶ ἀυθαιρέτου καὶ φυσικῆς καταγωγῆς τῶν σημείων²³.

Ὅπως, ὁμως, καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράγματα καὶ ὅπως καὶ ἂν προσεγγισθεῖ

15. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 15· ALLAN, *The Problem of Cratylus*, σελ. 282· THAYER, *The Theory and Language of Function*, σελ. 317 ἔπ.

16. Βλ. ἐνδεικτικὰ WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 6.

17. Βλ. σχετικὰ τὶς προσεγγίσεις τῶν BRÖCKER, *Platos Gespräche*, σελ. 342, καὶ BÜCHNER, *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 102.

18. Βλ. σχετικὰ GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 391· STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 112· HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 27· DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 603 ἔπ.

19. Πρβλ. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, σελ. 215 ἔπ., 234 ἔπ.

20. Πρβλ. GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 69.

21. Βλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 151.

22. Βλ. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, σελ. 234.

23. Βλ. GAUSS, *Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons*, σελ. 201, 212.

και ἐρμηνευθεῖ τὸ κείμενο, ὁ Κρατύλος ἀποτελεῖ μεταβατικὴ φάση στὸ σῶμα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, κάτι ποῦ ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Πλάτων βάζει τοὺς δύο διδασκάλους του — τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Κρατύλο, δηλονότι— νὰ συζητοῦν γιὰ κάτι “ἄγνωστο” καὶ “ἀπλησίαστο” ἕως τότε. Ὁ μὲν Κρατύλος ἐμφανίζεται ὡς ἐκπρόσωπος τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης, ὄπλισμένος ὡς ψιλός, ἤτοι μὲ τὴν ἀπὸ ἀπόψεως — ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὁ ὄρος— γλωσσολογίας ἀφελῆ προβληματικὴ τῆς ὁ Σωκράτης, πάλι, ἀκόμα καὶ ὡς διαιτητῆς τῆς περὶ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων ἀντιδικίας μεταξὺ Κρατύλου καὶ Ἑρμογένους, ἐμφανίζεται (ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Κρατύλο) πάνοπλος, ἀφ’ ἧς στιγμῆς ἐξαπολύει καταγιωτικὲς βολὲς ἀμφιβολίας περὶ τὴ γλώσσα, τὰ ὀνόματα καὶ τὴν ὀρθότητά τους, ἀρθρώνοντας ἔτσι τὰ πρῶτα ρήματα μᾶς γνωσιοθεωρίας βασισιμένης στὴν κριτικὴ τῆς γλώσσας. Σὲ αὐτὴ τὴ μεταβατικὴ φάση ἀπὸ τὴν ἀφέλεια στὴν ἐπιστημονικὴ γνώση ἐρχεται ὁ Πλάτων καὶ πραγματεύεται τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσας, καὶ δὴ στὴν ἐμβρυακὴ του διατύπωση: ὡς πρόβλημα ἀναγόμενο στὴ λειτουργία ἑνός —ἐξοφθάλμως προχείρου— συστήματος ὀνομάτων²⁴.

Στὴν πραγματεύσει του αὐτὴ βάζει τὸν Σωκράτη νὰ διαχειρισθεῖ σοφιστικῆς καταγωγῆς ὕλικό, ἤτοι τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰ εἶδη καὶ τὰ πράγματα²⁵, προκειμένου δὲ νὰ ἐπιτύχει τὸν σκοπὸ του ἀναπτύσσει μεθόδους ποῦ συνθέτουν μιὰ πολύμορφη στρατηγικὴ: ἐπικαλεῖται, λ.χ., τὸν Ὅμηρο καὶ τοὺς λοιποὺς ποιητῆς (*μανθάνειν παρ’ Ὀμήρου καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ποιητῶν*)²⁶, ἀναφέρεται στὴ χρήση τῶν παλαιότερων μορφῶν τῆς γλώσσας (*ἢ ἀρχαία ἢ ἡμετέρα φωνή*)²⁷, προστρέχει στὰ ξενικά²⁸ καὶ στὰ βαρ-

24. Πρὸβλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 208.

25. Πρὸβλ. τὰ λόγια τοῦ ΑΝΤΙΦΩΝΤΟΣ: *Ὅμαι δ’ ἔγωγε καὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰς [ἐνν.: τὰς ἐπιστήμας] διὰ τὰ εἶδη λαβεῖν· ἄλογον γὰρ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἠγγεῖσθαι τὰ εἶδη βλασθάνειν, καὶ ἀδύνατον τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα φύσιος νομοθετήματά ἐστι, τὰ δὲ εἶδη οὐ νομοθετήματα, ἀλλὰ βλαστήματα, καὶ κατὰ μετάφραση Νίκου Σκουτερόπουλου (Σκουτερόπουλος, *Ἡ Ἀρχαία Σοφιστικὴ*, σελ. 418 ἐπ.): *Νομίζω ἄλλωστε ὅτι καὶ τὴν ὀνομασίαν τοὺς οἱ ἐπιστήμας τὴν λαμβάνουν ἀπὸ τὰ ὄρατὰ εἶδη τῶν πραγμάτων. Γιατὶ θὰ ’ταν παράλογο νὰ σκεφτοῦμε ὅτι τὰ εἶδη βγαίνουν ἀπὸ τὰ ὀνόματα, καὶ συνάμα ἀδύνατο: τὰ ὀνόματα εἶναι συμβάσεις, οἱ ὁποῖες περιορίζουν τὴ φύση, ἐνῶ τὰ εἶδη δὲν εἶναι συμβατικοὶ περιορισμοὶ ἀλλὰ βλαστήματα τῆς φύσης.**

26. 400 e - 421 c.

27. 391 e 4 - 417 c 7· καὶ 418 b 1.

28. 409 d 3 - 410 a 4· 416 a 3· καὶ 426 a 2-3.

βαρικό²⁹ ὀνόματα καὶ ἐρευνᾶ τὶς διαθέσεις τῶν γραμμάτων μέσα στὸ πλαίσιο τῶν λέξεων³⁰ ὅποτε κάτι δὲν εἶναι “ἀττικό”, χαρακτηρίζεται *ξενικό* ἢ *βαρβαρικό*, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ φορὲς ποὺ γίνεται ρητὴ ἀναφορὰ στὶς διαλέκτους³¹ τῶν Θεσσαλῶν³², τῶν Δωριέων³³, τῶν Φρυγῶν³⁴, τῶν Λακῶνων³⁵ καὶ τῶν Ἑρετριέων³⁶. Τὸ κριτήριο, πάντως, ποὺ διαφοροποιεῖ τοὺς ἀττικούς ἀπὸ τοὺς ξενικούς τύπους, δὲν ἀνάγεται μόνο στὸν χρόνον, ἀλλὰ καὶ στὸν τόπον. σὲ τέτοιο βαθμὸ μάλιστα, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ *Κρατίλου* συνιστᾶ δεδομένο χωροχρονικῆς τάξεως.

Ἡ πολὺμορφη στρατηγικὴ τοῦ Σωκράτη, προκειμένου νὰ ξεκλειδωθεῖ τὸ μυστικὸ τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων, ὄχι μόνο προϋποθέτει μὴν ἀγνωστὴ ποσότητα, ἀλλὰ —θὰ λέγαμε ὅτι— καὶ κατατείνει κάθε φορὰ στὴν ἐδραίωση ἑνὸς γλωσσικοῦ σώματος ἀγνώστου φύσεως καὶ ὕφης. Ποίος μπορεῖ νὰ πεῖ μὲ βεβαιότητα γιὰ ποιὸν λόγο ὁ Σωκράτης ἐπιμένει νὰ χρησιμοποιεῖ ξενικούς λεκτικούς τύπους ἀπὸ διαλέκτου, γιὰ νὰ μᾶς βεβαιώσει ὅτι ὁ ἀττικός τύπος μᾶς λέξης κρύβει τὴ σημασίαν της καὶ ὅτι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μόνο ὁ ἀπὸ διαλέκτου τύπος μπορεῖ νὰ μᾶς τὴ φανερώσει; — *καὶ ἐάν τις τὰ ξενικά ὀνόματα ἀνασκοπῇ, οὐχ ἤττον ἀνευρίσκεται ὁ ἕκαστον βούλεται* (401 c 1-2). “Ἦδη ὁ ἐπιρρηματικὸς προσδιορισμὸς “οὐχ ἤττον” τῆς παραπάνω πρότασης μᾶς ἐκπλήσσει, ἡ δὲ παρουσία του ἐκεῖ δὲν μᾶς ἐξηγεῖ ἄνευ ἐτέρου γιὰτί στὰ μάτια τοῦ Σωκράτη οἱ ξενικοὶ ἀπὸ διαλέκτου τύποι εἶναι προσφύτετεροι τῶν ἄλλων, τῶν “κανονικῶν”. Τὸ ἐρώτημά μας, βεβαίως, δὲν ἔχει πουθενὰ στὸ κείμενον τοῦ διαλόγου διατυπωθεῖ ρητᾶ, ὅποτε —*λογικά*— δὲν ὑπάρχει καὶ ἀπάντησι. “Ὅταν, λοιπὸν, δὲν ὑπάρχει ἀπάντησι σὲ βασικὸ ἐρώτημα, ποῦ

29. 409 d 1· 410 a 4-5· καὶ 416 a 3-4.

30. 402 e 4-5· 405 c 6-7· 407 b 5-6· 412 e 1-2· 418 b 7-8· 420 b 2-3· καὶ 426 c 4-5.

31. Ἐντύπωσι κάνει τὸ γεγονός ὅτι στὸν *Κρατίλο*, μολοντὶ περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων ὁ λόγος, δὲν ἀναφέρεται πουθενὰ ἡ λεσβιακὴ διάλεκτος, ἡ ὅποια στὸν *Πρωταγόρα*, 341 c 7-8 χαρακτηρίζεται βαρβαρική: *καὶ ὀνειδίζει τῷ Πιπτακῷ ὅτι τὰ ὀνόματα οὐκ ἠπίστατο ὀρθῶς διαφεῖν ἄτε Λέσβιος ὧν καὶ ἐν φωνῇ βαρβάρῳ τεθραμμένος*. βλ. σχετικά WERNER, *Das Lesbische als “barbarische” Sprache?*, σελ. 55 ἑπ., καὶ γενικότερα τὸ βιβλίον τοῦ BUCK, *The Greek Dialects*.

32. 405 c 3.

33. 408 e 8.

34. 410 a 3.

35. 412 b 5.

36. 434 c 8.

διατρέχει όλο τὸ σῶμα τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου, ἐπόμενο εἶναι καὶ τὰ κριτήρια πού διοικούν τὴ γλωσσοθεωρία, πού ἐκτίθεται στὸν *Κρατύλο*, νὰ μὴ διακρίνονται ἀπὸ ἀφογή συστηματικότητας. Ἄρκει νὰ ἀναφερθεῖ ἀπλῶς ὅτι ἡ ἀρχαιότητα ἐνὸς ὀνόματος μπορεῖ σὲ μία περίπτωση νὰ φωτίζει τὴ σημασία του καὶ σὲ μία ἄλλη περίπτωση νὰ ἀποτελεῖ τὸν μοναδικὸ ἴσως λόγο, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν μπορούμε νὰ γνωρίζουμε τὴ σημασία τοῦ ὀνόματος!

Πέραν τούτων τόσο ὁ Κρατύλος ὅσο καὶ ὁ Ἐρμογένης θεωροῦν ὅτι τὸ “φύσει” καὶ τὸ “ἔκνηθη” τους ἀντίστοιχα ἰσχύουν ἐξ ἴσου γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ γιὰ τοὺς Βαρβάρους, ἐνῶ ὁ Σωκράτης τοὺς ἐξηγεῖ [389 d 4 - 390 a 7] ὅτι καὶ παρὰ Βαρβάρους ἀκόμη μποροῦν τὰ ὀνόματα νὰ εἶναι ἐκ φύσεως σωστά, διότι ἡ ἀντίληψη ὅτι οἱ Βάρβαροι “εἶσαν” ἄγλωσσοι³⁷ εἶχε ἤδη ξεπεραστεῖ στὴν ἐποχὴ του. Ἡ ἐξήγηση αὐτὴ, ὅμως, γίνεται ἐντελῶς μὴ-συστηματικά. Ἡ ἔλλειψη συστηματικότητας φαίνεται ἐξ ἄλλου καὶ ἀπὸ τὴν τάση τοῦ Σωκράτη νὰ ἀποδίδει στοὺς Βαρβάρους ὅσα ὀνόματα (ὅπως, λ.χ., τὸ *πῦρ*³⁸, τὸ *ἴδωρ*³⁹, τοὺς *κίνας*⁴⁰, τὸ *κακόν*⁴¹) δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει μὲ ἀναφορὲς σὲ πηγὲς ἐλληνικῆς: *ὀνόματα ἄλλως τε καὶ οἱ ὑπὸ τοῖς βαρβάροις οἰκοῦντες παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασιν* [409 e 1-2], ὑποκύπτοντας ἔτσι σὲ μιὰν ἀκρως καταχρηστικὴ καὶ ἐντελῶς ἀλυσιτελῆ γενίκευση (ἀπόρροια, δίχως ἄλλο, ἐκείνου τοῦ πονηροῦ κόλπου πού ἀρθρώθηκε μὲ τὰ λόγια *σκέψαι σὺν ἦν εἰσάγω μηχανή*⁴²), γενίκευση, ἐν πάσῃ περιπτώσει, πού μπορεῖ νὰ φθάσει μέχρι σημείου νὰ θεωροῦνται ὅλες οἱ ἐλληνικῆς λέξεις —καὶ ὄχι μόνο οἱ δυσετυμολόγητες ἢ οἱ μὴ κατανοήσιμες— ὡς βαρβαρικῆς καταγωγῆς!

3. Τὰ βασικά πρόσωπα τοῦ διαλόγου

Ἐν συνεχείᾳ παρουσιάζονται τὰ τρία βασικά πρόσωπα τοῦ διαλόγου: ὁ

37. Πρβλ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *Τραχίνιαι*, στ. 1060: *οὐθ' Ἑλλάς, οὐτ' ἄγλωσσος*.

38. 409 d 1· καὶ 410 a 4-5.

39. 410 a 4.

40. 410 a 4.

41. 416 a 3-4.

42. 409 d 3· βλ. ὅμως καὶ 416 a 4. Τὸ “κόλπο” αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς ποικίλες “ἐκδύσεις” πού μετῆλθε ὁ Σωκράτης, ὅταν ἀκριβῶς δὲν ἤθελε νὰ μιλήσει γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν πρώτων ὀνομάτων· πρβλ. 426 a 3: *τῷ μὴ ἐθέλοντι λόγον διδόναι περὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων ὡς ὀρθῶς κεῖται*.

Ἐρμογένης, ὁ Κρατύλος (πού ἔδωσε καί τὸ ὄνομά του στὸ ἔργο) καὶ ὁ Σωκράτης. Στὸ μέρος αὐτὸ ἀναλαμβάνεται προσπάθεια νὰ προσεγγισθοῦν οἱ χαρακτήρες τους, ὅπως προκύπτουν μέσα ἀπὸ τὶς γραμμὲς τοῦ διαλόγου σὲ συνδυασμὸ μὲ πηγὲς περὶ τὴν προσωπικότητά τους. Σύντομη ἀναφορὰ γίνεται στὸ τέλος καὶ σὲ δευτερεύοντα πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

α. Ὁ Ἐρμογένης

Ὁ Ἐρμογένης εἶταν μὲν μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, πλὴν ὅμως ἐπηρεαζόταν πολὺ ἀπὸ τὸν Πρωταγόρα. Μολονότι δὲν δεχόταν τὴν “Ἀλήθεια” τοῦ τελευταίου [391 c 6], δὲν διέθετε ἐπιχειρήματα ἱκανὰ νὰ στηρίζουν τὴν ἐπιλογή του⁴³. Ἐνῶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Καλλίας —καὶ αὐτὸς μαθητὴς καὶ ὁπαδὸς τοῦ Πρωταγόρα— ἀνῆκε στοὺς πλουσιότερους Ἀθηναίους, ὁ Ἐρμογένης δὲν εἶχε κληρονομήσει τίποτε ἀπὸ τὴν πατρικὴ περιουσία, παραμένοντας γιὰ ὅλη του τὴ ζωὴ ἀάμπτηχος.

Στὸν διάλογο ὁ Ἐρμογένης ἀναδεικνύεται ὡς ὁ μέσος ἐκεῖνος ἀθηναῖος πολίτης πού τοῦ ἀρέσει νὰ φιλοσοφεῖ⁴⁴ ἀνέτως καὶ ἀδαπάνως: ἐνῶ μὲ κάθε εὐκαιρία συζητᾷ μὲ πλῆθος κόσμου γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων⁴⁵, ἀγνοεῖ τὸ ποῖος φτιάχνει τὰ ὀνόματα καὶ ἀδημονεῖ νὰ σπεύσει νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν Σωκράτη, ὅταν ὁ τελευταῖος τοῦ ἀποκαλύπτει τὸ “μυστικὸ” ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν ὀνομάτων εἶναι ὁ “νομοθέτης”⁴⁶: ἐξ ἄλλου ὁ ἴδιος ὁ Ἐρμογένης ἀναγνωρίζει ὅτι δὲν εἶναι ἐνμήχανος λόγου [408 b 8], ὁπότε λογικὸ εἶναι νὰ μὴν μπορεῖ νὰ διακρίνει τὴν —πού ... κόβει— κομψότητα τῶν ἐναντίον του ἐπιχειρημάτων τοῦ Σωκράτη⁴⁷.

Διὰ τοῦ εἰρημένου ἀδελφοῦ του Καλλία ὁ Ἐρμογένης ἐντάσσεται στοὺς σοφιστικὸς κύκλους: ὄχι ὅμως στὸ κέντρο, ἀλλὰ ἀπλῶς στὴν ἐξώτατη δυνατὴ περιφέρειά τους, στὰ κράσπεδα [391 b 11 - 391 c 4] τουτέστιν, ὅπου κατὰ κανόνα συχναῖζον οἱ ἀφελεῖς⁴⁸ φανατικοί, πού μονίμως ἐκπλήσσονται ἀπὸ

43. Γιὰ πλείονα βλ. RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 5 ἔπ.

44. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 85.

45. Πρβλ. Πρβλ. MÉRIDIÉ, *Introduction*, σελ. 35.

46. Πρβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 91 ἔπ. Ἀντίθετη γνώμη ἐκφράζει ἡ RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 105 ἔπ.

47. Πρβλ. MÉRIDIÉ, *Introduction*, σελ. 35.

48. Πρβλ. MÉRIDIÉ, *Introduction*, σελ. 35.

τήν —ἐκάστοτε— ἀποκάλυψη τῆς “ἀληθείας”. Διδάσκει ὅτι ἡ γλώσσα εἶναι ἕνα —γιὰ νὰ ἐκφραστοῦμε μὲ σημερινούς ὄρους, μᾶς και ὁ ἴδιος θὰ ἐντασσόταν χωρίς ἰδιαίτερη δυσκολία στοὺς “μοντέρνους”— ἐντελῶς αὐθαίρετο και συμβατικό σημειοσύστημα: ἀναλόγως τῆς συμφωνίας τῶν ὁμιλούντων ἀνθρώπων τὸ “λιοντάρι” θὰ μπορούσε νὰ ὀνομάζεται και “ἄλογο”, ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ γλώσσα καθαυτὴν δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ γνωσικὴ ἀξία. Ἡ ἀποψη τοῦ Ἑρμογένη ταυτίζεται σχεδὸν ἀπόλυτα μὲ τὴ διαχρονικῶς δημοφιλῆ θέση τοῦ Πρωταγόρα ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι *μέτρον πάντων χρημάτων*⁴⁹, δηλαδή *μέτρο ὄλων τῶν ὑπαρκτῶν και χρησιμοποιοιμένων πραγμάτων*, κι ἂς σπεύδει νὰ τὴν ἀρνηθεῖ⁵⁰.

Ἄν ἀληθεύει, ὅμως, ἡ παλιὰ πληροφορία, πού ἔχουμε ἀπὸ τὸν Διογένη Λαέρτιο, ὁ Ἑρμογένης ὑπῆρξε ὀπαδὸς ὄχι τοῦ Πρωταγόρα και τῆς διδασκαλίας του περὶ *homo-mensura*⁵¹, ἀλλὰ τοῦ Παρμενίδη⁵². ἐπὶ πλεόν τὴν παρμενίδεια πρόταση *τῷ πάντ' ὀνόμασαι, / ὅσσα βροτοὶ κατέθεντο πεποιθότες εἶναι ἀληθῆ*⁵³ νομίζουμε ὅτι ἐκφράζει ἡ παρακάτω διατύπωση τοῦ Ἑρμογένη: *ὅ τι ἂν τίς τῷ θῆται ὀνομα τοῦτο εἶναι τὸ ὀρθόν* [384 d 2-3]. Οὐδαμῶς στασιάζεται, βεβαίως, τὸ ὅτι τόσο ὁ καθαρὰ αὐθαίρετος τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο δίνουν ὀνόματα οἱ ἄνθρωποι, ὅσο και ἡ καταγωγικὴ ἀντίθεση τοῦ εἰρημένου τύπου ὀνοματοθεσίας πρὸς τὸ ἀληθές ἐὸν ἀποτελοῦν θεμελιώδεις τόπους τοῦ παρμενίδειου φιλοσοφικοῦ σύμπαντος. Στὸν *Σοφιστῆ* του ὁ Πλάτων ἰσχυρίζεται ὅτι “δὲν ὑπάρχει κἀν ὄλως διόλου μήτε εἰκόνα, μήτε ὁμοίωμα, μήτε φαινομενικὴ παράσταση, ἂν δὲν ὑπάρχει πουθενά, ποτὲ και μὲ κανέναν τρόπο ψέμα”⁵⁴,

49. Τῆ θέση αὐτὴ τὴν ἀναφέρει στὸν *Κρατύλο* του και ὁ Πλάτων· βλ. 385 e 6-7. — Βλ. ἐπίσης *Θεαίτητον*, 151 e 7 - 152 a 4: *Κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι περὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ὃν ἔλεγε και Πρωταγόρας. Τρόπον δέ τινα ἄλλον εἰρηκε τὰ ταῦτα. Φησὶ γάρ ποιν' "πάντων χρημάτων μέτρον" ἄνθρωπον εἶναι, "τῶν μὲν ὄντων ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων ὡς οὐκ ἔστιν".* — Περίληψη τῆς θεωρίας τοῦ Πρωταγόρα βλ. στοὺς GOMPERZ, *Sophistik und Rhetorik*, σελ. 234· LEVI, *Studies on Protagoras*, σελ. 147 ἑπ.

50. Βλ. 386 a 6-7: *οὐ πάντι μέντοι μοι δοκεῖ οὕτως ἔχειν.*

51. Πρβλ. LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 146.

52. Βλ. ΔΙΟΓΕΝΗΝ ΛΑΕΡΤΙΟΝ, *Φιλοσόφων Βίων και Δογμάτων Συναγωγή*, III 6: [*Πλάτων*] *προσεῖχε Κρατύλω τε τῷ Ἡρακλειτεῖω και Ἑρμογένει τῷ τὰ Παρμενίδου φιλοσοφόντι.*

53. Βλ. ΠΑΡΜΕΝΙΔΟΥ, ἀπόσπασμα 8, 38-39, σελ. 252.

54. Βλ. *Σοφιστῆν*, 264 c 12-13: *οὔτε εἰκῶν οὔτε εἰδώλων οὔτε φάντασμά' εἴη τὸ παράπαν οὐδὲν διὰ τὸ μηδὲ μὴ μῆδέποτε μῆδαμοῦ ψεύδος εἶναι. Ἡ ἐν κειμένῳ ἐντὸς εἰσαγωγικῶν*

ὅπερ σημαίνει ὅτι ἡ ὑπαρξη τοῦ ψευδοῦς ἀποδεικνύει τὸ *ὄν τοῦ μὴ ὄντος*⁵⁵ καὶ τὸ ὅποιο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὸ *μὴ ὄν* δὲν εἶναι τὸ ἀντίθετο τοῦ *ὄντος*, ὅπως ἐδίδασκε ὁ “πατὴρ” Παρμενίδης⁵⁶, ἀλλὰ ἀπλῶς κάτι διαφορετικό⁵⁷.

Ἡ πρόταση τοῦ Ἐρμογένη ὅτι ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων καθορίζεται *συνθήκη* ἐπιδέχεται διπλὴ ἐρμηνεία: πρῶτον, ὅτι τὰ ὀνόματα, σύμφωνα μὲ τὰ τότε γνωστά, δὲν ἔχουν κατ’ ἔτυμον σημασίαν, καί, δεύτερον, ὅτι, σύμφωνα μὲ τὰ σημερινὰ γλωσσολογικὰ δεδομένα, εἴτε συγχρονικῶς ἐξετάσουμε τὰ ὀνόματα εἴτε διαχρονικῶς, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο πάρεξ κατ’ ἀρέσκειαν συνθῆκες, ἡ δὲ ἐκάστοτε δημιουργούμενη μεταξὺ ἀφ’ ἑνὸς ἠχητικοῦ ἐνδύματος, προσωδίας καὶ μορφολογικῆς ὑφῆς καὶ ἀφ’ ἑτέρου τῶν πραγμάτων ἢ τῆς διανοίας σχέση ἐστὶν ἀπολύτως αὐθαίρετη. Πέραν τούτων ἕκαστος διαθέτει τὸ ἀτομικὸ —καθ’ ὅσον ὁ ἴδιος κατ’ ἀρέσκειαν τὸ δομεῖ— τοῦ λεξιλόγιου. Ἀποκλείοντας ἀπὸ τὴν ἐξέτασή μας τοὺς παράγοντες τῆς προσωδίας καὶ τῆς μορφολογίας, καθ’ ὅσον δὲν θίγονται κἀν στὸν *Κρατύλο*, μποροῦμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν ἀνωτέρω ἐρμογένεια πρόταση ὡς ἐξῆς: *ἡ ἰδρυσόμενη μεταξὺ τοῦ ἠχητικοῦ ἐνδύματος τῆς λέξης καὶ τῆς φύσης τοῦ πράγματος σχέση ἐστὶν αὐθαίρετη*. Ἡ ἐρμηνεία αὕτη ἔρχεται νὰ ζευγαρώσει μὲ τὴ σωσυριανὴ θέσις *Le signe linguistique est arbitraire*⁵⁸, περὶ τῆς ὁποίας ἱκανὸς λόγος γίνεται στὸ ἐπιμύθιο τῆς παρούσας *Εἰσαγωγῆς*. Ἐδῶ ἂς σημειωθεῖ ἀπλῶς ὅτι ὁ Ἐρμογένης δὲν ἐκφράζεται μὲ διάθεση —θὰ λέγαμε— *πολεμικῆ*, ὅπως κάνει ὁ de Saussure: στὴν ἐποχὴ του οὐδεὶς ἕως τότε εἶχε (διανοηθεῖ νά) πεῖ —οὔτε κἀν ὁ ἀντίπαλός του Κρατύλος— ὅτι ἡ ὅποια σχέση μεταξὺ ἠχητικῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πράγματος δὲν εἶναι αὐθαίρετη. Ὁ πρῶτος ποὺ τὸ ἔκανε

μετάφραση τοῦ ἀνωτέρω ἀποσπάσματος ἀνήκει στὸν Δημήτρη Γληνὸ βλ. Πλάτων, *Σοφιστής*, εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια Δημήτρη Γληνοῦ, ἐκδόσεις “Ι. Ζαχαρόπουλος”, Ἀθήνα [χχ]. Παρεμπιπτόντως σημειώνεται ὅτι ἡ πρώτη ἐκδοσις τῆς μετάφρασης τοῦ *Σοφιστῆ* ἀπὸ τὸν Γληνὸ ἔγινε τὸ 1940 καὶ δημοσιεύθηκε μὲ τὸ ψευδώνυμο Δ. Ἀλεξάνδρου.

55. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 256 d 11-12: Ἔστιν ἄρα ἐξ ἀνάγκης τὸ μὴ ὄν ἐπὶ τε κινήσεως εἶναι καὶ κατὰ πάντα τὰ γένη.

56. Βλ. *Σοφιστήν*, 241 d 5-6: Τὸν τοῦ πατρὸς Παρμενίδου λόγον ἀναγκαῖον ἦμῶν ἀμνημονέους εἶναι βασανίζειν.

57. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 257 b 3-7: Ὅπότεν τὸ μὴ ὄν λέγωμεν, ὡς δοκεν, οὐκ ἐναντίον τι λέγομεν τοῦ ὄντος ἀλλ’ ἕτερον μόνον. (...) Οἷον ὅταν εἰπομέν τι μὴ μέγα, τότε μᾶλλον τι σοι φαινόμεθα τὸ μικρόν ἢ τὸ ἴσον ὄλον τῶ ἤματι.

58. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 100.

εΐταν ὁ Πλάτων, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὴ διάσταση “φύσει” στὴν ὀνοματοδοσία.

Γι’ αὐτὸ καὶ στὴ συζήτηση Σωκράτους καὶ Ἑρμογένους, ὁ Σωκράτης προβάλλει μιὰ τέτοια ἐπιχειρηματολογία, ποὺ ἀναιρεῖ μέχρι πλήρους ἔξαφανίσεως τὴ θεωρία τοῦ συνομιλητῆ του, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κιόλας τὸν ἀναγκάζει νὰ δεχθεῖ τὰ περὶ διαιρέσεως τοῦ λόγου σὲ ὀνόματα καὶ νὰ διακρίνει μεταξὺ ἀληθῶν καὶ ψευδῶν λόγων, μεταξὺ ἀληθῶν καὶ ψευδῶν ὀνομάτων, ἐνῶ τὸ καλύτερο γι’ αὐτὸν θὰ εἶταν —ἐπικαλούμενος, μάλιστα, τὸν Ἀριστοτέλη⁵⁹— νὰ μὴ σπεύσει νὰ συμφωνήσει. Κάνοντας μιὰ σύντομη παρέκβαση θὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε ὅτι ἡ ἀνωτέρω προβαλλόμενη σχέση ἀναλογίας μεταξὺ “λόγου” καὶ “ὀνόματος” δὲν εἶναι καὶ τόσο “πλατώνεια”, πλὴν ὅμως ὁ κατ’ ἀπομίμηση φιλοσοφῶν Ἑρμογένης δὲν μποροῦσε νὰ τὴν ἐντοπίσει, ἔτσι δυσδιάκριτη ὅπου ἀναδύεται, καὶ δὴ ἐκ τοῦ τελικοῦ ἀποτελέσματος: ἐὰν στὸ “ὀνομάζειν” ὑπάρχει σωστὸ καὶ λάθος, ἀπὸ ἓνα ἐσφαλμένο “ὀνομάζειν” ἐπ’ οὐδενὶ προκύπτει σωστὸ “λέγειν”⁶⁰. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, καὶ ἀφοῦ δεχθοῦμε ὅτι ὁ Ἑρμογένης μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ἢ καὶ νὰ εἶναι φιλοσοφικῶς ἀσυνεπής, δεχόμενος ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα τῆς σωκρατικῆς μαιευτικῆς, ἀποδεικνύεται κατέχων ἰσχυρὴ (ἔστω καὶ ἐξ ἐνστίκτου) αἴσθησις γιὰ τὸ “ὀρθό”, τὸ σχετικὸ περὶ τὸ “ὀνομάζειν” ζήτημα στὸν Πλάτωνα παραμένει ἐπιμελῶς συγκαλυμμένο, καὶ πουθενὰ δὲν δίδονται συντεταγμένες ἀνευρέσεως τοῦ ὀρθοῦ ἢ τοῦ ἐσφαλμένου τῶν ὀνομάτων. Ἄν, λ.χ., στὸ πρῶτο μέρος τοῦ *Κρατύλου* ἐξαίρεται ἡ σταθερότητα (*βεβαιότης*) τῶν ὀνομάτων, στὴν *Ἐβδόμη Ἐπιστολῇ* ἡ σταθερότητα αὐτὴ ἀναιρεῖται διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ *κύκλου*, ὅπου ὁ Πλάτων ἀναγνωρίζει ρητὰ τὸ “αὐθαίρετο” στοιχεῖο: ἀφοῦ τὰ “στρογγύλα” μποροῦμε νὰ τὰ ὀνομάσουμε “εὐθέα”, τὸ ἀνάλογο μπορεῖ νὰ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν “λόγο”, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀνόματα καὶ ρήματα⁶¹: στὴν *Πολιτεία*, τέλος, τὰ πράγματα σχετικὰ μὲ τὴ σταθερότητα τῶν

59. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, Κεφ. 1: *περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν ἔστι τὸ ψεῦδος*.

60. Πρβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 86 ἑπ., 108· MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 126.

61. *Ἐβδόμη Ἐπιστολῇ*, 343 a 5 - 343 b 6: *Κύκλος ἕκαστος τῶν ἐν ταῖς πράξεσι γραφομένων ἢ καὶ τορνευθέντων μετὸς τοῦ ἐναντίου ἐστὶν τῷ πέμπτῳ — τοῦ γὰρ εὐθέος ἐφάπτεται πάντη — αὐτὸς δέ, φημέν, ὁ κύκλος οὔτε τι σμικρότερον οὔτε μείζον τῆς ἐναντίας ἔχει ἐν αὐτῷ φύσεως. Ὄνομά τε αὐτῶν φημεν οὐδὲν οὐδενὶ βέβαιον εἶναι, κωλύειν δ’ οὐδὲν τὰ*

ονομάτων εξαρτώνται αποκλειστικῶς ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε βούληση τοῦ μιμητικοῦ ποιητῆ πού, χρησιμοποιώντας ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἐπιχρωματίζει τὰ πάντα καί —γιὰ ὀτιδήποτε καὶ ἂν μιλάει— γοητεύει *ἐκ φύσεως* τοὺς πάντες *ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ καὶ ἁρμονίᾳ*⁶².

Ὅταν ὁ Σωκράτης διακηρύσσει ὅτι ὁ νομοθέτης —αὐτὸς ὁ *σπανιώτατος* τεχνίτης καὶ ἄνθρωπος— εἶναι ὁ ἀρμόδιος κατασκευαστὴς τῶν ὀνομάτων, ὁ *ὀνοματοουργός* [388 e 7 - 389 a 3], πετάει κατάμουτρα στὸν Ἐρμογένη τὴ γνώμη του ὅτι εἶναι ἀνίκανος νὰ διεκδικήσει περὶ τὴν *ὀνοματοθέτην*, διότι κανεὶς “κανονικὸς” ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ νομοθετεῖ, καὶ δὴ νὰ νομοθετεῖ αὐθαιρέτως. Ὁ προσεχτικὸς ἀναγνώστης τοῦ *Κρατύλου*, ὅμως, διαγιγνώσκει ὅτι, ἀφοῦ τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν πραγμάτων —*χημάτων* κατὰ Πρωταγόρα— ἐπιλαμβάνεται *ex apte* ὁ νομοθέτης καὶ μὲ τὸ κύρος του ἐπιλύει ὀρθῶς⁶³ ὅλα τὰ ἐξ αὐτῶν προκύπτοντα προβλήματα, μετριάζονται στὸ ἐλάχιστο (ἂν δὲν μηδενίζονται κιόλας) οἱ “σπουδαῖοι κίνδυνοι” πού θεωρεῖ ὁ Σωκράτης ὅτι περικλείονται στὴν περιώνυμη θέση τοῦ Πρωταγόρα *πάντων χημάτων μέτρον ἄνθρωπος* [385 e 6 - 386 a 1].

Γιὰ τοὺς σοφιστές, ἐπειδὴ *νόμος* σημαίνει καὶ *δίκαιον* καὶ *συνθήκη* / *συμφωνία*, τὸ αὐθαίρετο στοιχεῖο ὄχι μόνον δὲν ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀποτελεῖ οὐσιῶδες συστατικὸ τοῦ νόμου. Ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι κάτι τὸ σχετικὸ, ἡ δὲ σχετικότητά της ὀφείλεται στὸ ὅτι ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει τὸ δικό του μυαλό, ὁ Ἐρμογένης ὑποστηρίζει τὸν ἰδιωτικὸ χαρακτήρα τῆς γλώσσας, χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ δεῖ τὴν ἀλήθεια ὡς ἐκπορευόμενη ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὸν κόσμον, ἀνεξαρτήτως τῆς κατέκαστον ἀνθρώπινης διανοίας. Ἡ πλατωνικὴ λογικὴ εἶναι διαφορετικὴ: ὅπως ὁ νόμος δὲν ἀνέχεται τὴν αὐθαιρεσία, ἔτσι καὶ ὁ νομοθέτης —αὐτὸς ὁ ἔξοχος τεχνίτης πού, ὅταν δημιουργεῖ, δεσμεύεται ἀπὸ τοὺς κανόνες τῆς *τέχνης* του— δὲν μπορεῖ νὰ δημιουργεῖ ὀνόματα αὐθαιρέτως, ἀποδε-

---

νῶν στρογγύλα καλούμενα εὐθέα κεκλησθαι τὰ τε εὐθέα δὴ στρογγύλα, καὶ οὐδὲν ἦντον βεβαίως ἔξιν τοῖς μεταθεμένοις καὶ ἐναντίως καλοῦσιν. Καὶ μὴν περὶ λόγου γε ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ ἔξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σύγκειται, μηδὲν ἰκανῶς βεβαίως εἶναι βέβαιον.

62. Πολιτεία, 601 a 4 - b 2: *Οὕτω δὴ οἶμαι καὶ τὸν ποιητικὸν φήσομεν χρώματα ἅττα ἐπίστων τῶν τεχνῶν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι ἐπιχρωματίζειν αὐτὸν οὐκ ἐπαίοντα ἀλλ' ἢ μιμεῖσθαι, ὥστε ἐτέροις τοιούτοις ἐκ τῶν λόγων θεωροῦσι δοκεῖν, ἔαντε περὶ σκιτισσομίας τις λέγη ἐν μέτρῳ καὶ ῥυθμῷ καὶ ἁρμονίᾳ, πάννυ εὐ δοκεῖν λέγεσθαι, ἔαντε περὶ στρατηγίας ἔαντε περὶ ἄλλου ὄνουσθ' οὕτω φύσει αὐτὰ ταῦτα μεγάλῃν τινὰ κήλησιν ἔχιν.*

63. Γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ Πρωταγόρα γύρω ἀπὸ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων βλ. RUIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 117 ἑπ.

χόμενος έναν ρόλο παθητικό, αφού θά παρακολουθεί τί θά τοῦ ποῦν οἱ προτεινόμενες ἀπό τόν Ἑρμογένη “συνθήκη” καί “συμφωνία”. Ὁ νόμος τῶν σοφιστῶν ὑποχωρεῖ ἐδῶ πρὸ τοῦ πλατωνικοῦ νόμου, ἐνὸς νόμου πού ἀνήκει στή χορεία τοῦ Λόγου καί τῆς διανοίας, ἐνὸς νόμου πού, λειτουργώντας ὡς Νοῦς, ὡς τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα⁶⁴, συνδέεται ἄμεσα καί ἄρρηκτα μὲ τὴ φύση, ὅπου ἐπίσης δὲν περιέχεται τίποτε αὐθαίρετο, γιὰ νὰ ἀρθεῖ ἔτσι ἡ συνήθης ἀντίθεση φύσεως καί νόμου⁶⁵ καί γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἡ —κοινὴ γιὰ Ἑλληνας καί Βαρβάρους— φύσις εἶναι νόμος⁶⁶.

Καταστενοχωρημένος ὁ Ἑρμογένης, ἐπειδὴ ὁ Κρατύλος τοῦ ἀμφισβητεῖ τὸ “ὄρθο” τοῦ ὄνομα, καί ἀγωνιζόμενος νὰ βρεῖ κάτι νὰ τοῦ ταιριάζει προτείνει τὴ φόρμουλα τῆς συμφωνίας ἢ συνθήκης. Ἡ πρότασή του, μέσα στή διακριτὴ ἀντιφατικότητά της, πόρρω ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ χαρακτηρισθεῖ αὐθεντικά —καί μὲ τὴν “ἡπιότερη” ἐννοια τοῦ ὄρου— σχετικιστικὴ, κι ἄς συνδέεται εὐθέως μὲ τὸν “νόμο”, πού ὡς ὄρος ἀντιτίθεται διαμετρικὰ στὴν κρατύλεια “φύση”⁶⁷. Ὁ Ἑρμογένης ἐπινοεῖ τὴ φόρμουλά του μετερχόμενος μᾶλλον ἐπιθυμήματα παρὰ λογικὲς δομές, ὅταν λέει ὅτι *ὅ τι ἂν τις τῷ θῆται ὄνομα, τοῦτο εἶναι τὸ ὄρθόν*⁶⁸. Διότι, ἂν αὐτὴ ἡ φόρμουλα ἰδωθεῖ ὡς ἀξίωμα γενικεύσιμο, σύμφωνα μὲ τὸ ὅποιο τὸ ὅποιοδήποτε ἐκφώνημα χαρακτηρίζεται ὄνομα, δὲν μένει πολὺς χῶρος γιὰ νὰ ἀμφισβητηθεῖ ὅτι τὸ σύνολο τῶν ἐκφωνημάτων τοῦ

64. Πολιτεία, 533 d 2.

65. Πρβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. 1, σελ. 911· MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 127 ἐπ. — Πρβλ. ἐπίσης τὸ 10ο βιβλίο τῶν *Νόμων* [888 e - 890 a], ὅπου ἡ ἀντίθεση φύσις - νόμος (τέχνη) ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὴν ἀναγωγή τοῦ νόμου στὴ φύση [891 e ἐπ.]: τὸ ἴδιο ἀπαντᾷται καί στὸν *Γοργίαν*, 483 a: *Ὁ δὴ καὶ σὺ τοῦτο τὸ σοφὸν κατανενοηκῶς κακουργεῖς ἐν τοῖς λόγοις, ἐὰν μὲν τις κατὰ νόμον λέγῃ, κατὰ φύσιν ὑπερωτῶν, ἐὰν δὲ τὰ τῆς φύσεως, τὰ τοῦ νόμου. Ὡσπερ αὐτίκα ἐν τούτοις, τῷ ἀδικεῖν τε καὶ τῷ ἀδικεῖσθαι, Πῶλον τὸ κατὰ νόμον αἰσχρον λέγοντος, σὺ τὸν νόμον ἐδώκαθες κατὰ φύσιν. Φύσει μὲν γὰρ πᾶν αἰσχρὸν ἐστὶν ὅπερ καὶ κάκιον, τὸ ἀδικεῖσθαι, νόμῳ δὲ τὸ ἀδικεῖν. Παρακάτω —βλ. *Γοργίαν*, 489 a 9-10— ὁ Σωκράτης ἀποδεικνύει στὸν Καλλικλὴ ὅτι *οὐ νόμῳ (...)* μόνον ἐστὶν αἰσχρὸν τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι, οὐδὲ δίκαιον τὸ ἴσον ἔχειν, ἀλλὰ καὶ φύσει.*

66. Πρβλ. BUBNER, *Zur platonischen Problematik von Logos und Schein*, σελ. 135.

67. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ ROCHETTE, *Les ξενικά et les βαρβαρικά ὀνόματα dans les théories linguistiques gréco-latines*, σελ. 94. — Γιὰ τὴν ἀντίθεση φύσεως καί νόμου ὡς ἐκφραση τῆς διάκρισης μεταξὺ πραγματισμοῦ καί νομναλισμοῦ βλ. LORENZ / MITTELSTRASS, *On Rational Philosophy of Language*, σελ. 5.

68. 384 d 2-3.

τυχαίου ἐκφωνοῦντος, πού ἐκφωνεῖ ἰδίᾳ, εἶναι τῷ ὄντι ὀρθά ὀνόματα· πού παναπεῖ, περαιτέρω, ὅτι ἡ ὅποια ἐκφώνηση σημαίνει ὄχι μόνο ἀνακοίνωση καὶ πραγματικὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος ἐν ταυτῷ, ἀλλὰ καὶ καθέρωση τοῦ ὁποιουδήποτε ἐκφωνοῦντος ὑποκειμένου εἰς περιωπὴν θεσπίζοντος καὶ ἀπαγγέλλοντος τὰ ἀληθῆ νομοθέτου⁶⁹. Μὲ αὐτὴν, ὅμως, τὴν τακτικὴ προσέγγιση τοῦ ζητήματος ὁ Ἑρμογένης —πράγματι δυσκίνητος σὲ παιχνίδια πού ἀπαιτοῦν κομψότητα σκέψεως— ξαναβρίσκει τὸ ὄνομά του, τὸ ὁποῖο εἶναι ... Κρατύλος! Ἄρκει, βεβαίως, νὰ βρεθεῖ κάποιος νὰ τὸν φωνάξει ἔτσι...

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν προηγηθέντων, ὅμως, τίθενται τρία καίρια ἐρωτήματα: πρῶτον, μήπως τὸ νὰ ἰσχυρίζεσαι ὅτι, ἐὰν γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ γλῶσσα ὑπάρχει τέχνη, δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχει οὔτε νόμῳ οὔτε φύσει⁷⁰, παραεῖναι δογματικό; Δεύτερον, πόσο κυριολεκτικὰ πρέπει νὰ παίρνομε τὸν ὄρο *ὀνοματολογός*; Καί, τρίτον, ἡ ἀντίθεση “νόμῳ”-“φύσει” σχετίζεται μὲ τὴ γλῶσσα ἢ μόνο μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων; Ἀπάντηση, καὶ μάλιστα ἐξαντλητικὴ, στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθεῖ ἐδῶ· ἐδῶ ἀπλῶς θὰ λεχθεῖ ὅτι ἡ ἀντίθεση “τέχνη”-“φύσις” διαθέτει ἀρκούντως ἀριστοτελικὴ πατίνα, ἐνῶ στὸν Πλάτωνα οἱ ὄροι *νόμος*, *τέχνη* καὶ *φύσις* σχεδὸν συμπίπτουν ἀπολύτως⁷¹.

β. Ὁ Κρατύλος

Ὁ Κρατύλος εἶταν μαθητὴς τοῦ Ἡρακλείτου, ὀπαδὸς τῆς θεωρίας περὶ ἀενάου ροῆς τῶν πραγμάτων καὶ κήρυκας τοῦ ὅτι ἡ ἐτυμολογία ἀποτελεῖ βάση τῆς φιλοσοφίας⁷². Ὡς ἐτυμολόγος ὁ Κρατύλος διέθετε μεγάλη φήμη, εἶχε δὲ πείσει τὸν Πλάτωνα ὅτι τὰ ὀνόματα ἀποκοτῶν σημασία ἐτυμολογικὴ, μόνο ὅταν κατανοοῦνται στὸ πλαίσιο τῆς ἀέναης ροῆς τῶν πραγμάτων [439 c]. Βεβαίως, ὅταν δεχόταν ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα κατάγονται ἀπὸ τοὺς θεοὺς, αὐτὸ δὲν σήμαινε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπίστευε στὴ θεϊκὴ καταγωγή τῆς δι-

69. Πρὸβλ. τὸν προβληματισμὸ τοῦ WILLIAMS, *Cratylus' Theory of Names and its Refutation*, σελ. 83 ἔπ.

70. Πρὸβλ. HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 51.

71. Πρὸβλ. FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. II, σελ. 310, ὑποσ. 2· καὶ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 64.

72. Γιὰ πλεονάζον βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 28, 42· βλ. καὶ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 21.

δασκαλίας του Ἡρακλείτου [438 c]⁷³. Ὁ Πλάτων στὸν διάλογο τὸν παρουσιάζει κυρίως ὡς ἐκπρόσωπο ἑνὸς στενούμιαλου περὶ λόγου προγράμματος καὶ ὡς “κολλημένο” δογματικό, χαρακτηριζόμενον ἀπὸ ἀδυναμία κριτικῆς ἐκθεσης τῶν ἰδίων ἀπόψεων καὶ νηφάλιας ἀντιμετώπισης τῶν ἀπόψεων τῶν ἄλλων [434 d 9-12], ἀλλὰ συνάμα καὶ ὡς τὸ πρόσωπο ἐκείνο πού ἐπιτρέπει στὸν φιλόσοφο νὰ εἰρωνευθεῖ μεῖς ἄκρα λεπτότητα καὶ τίς δικές του περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων ἀνιχνεύσεις⁷⁴.

Σύμφωνα με τὴν κρατούσα ἄποψη ὁ Κρατύλος εἶναι γνωστὸ ἱστορικό πρόσωπο, πράγμα πού διαβάζουμε καὶ στὰ δύο ἀκολουθοῦντα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ *Μετὰ τὰ Φυσικά* τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ ὁποῖα σχολιάζει ἐκτενῶς ὁ D.J. Allan⁷⁵:

Ἐκ νέου τε γὰρ συνήθης γινόμενος [ἐνν.: ὁ Πλάτων] πρῶτον Κρατύλω καὶ ταῖς Ἡρακλειτεῖσι δόξαισι, ὡς ἀπάντων τῶν αἰσθητῶν αἰεὶ ρεόντων καὶ ἐπιστήμης περὶ αὐτῶν οὐκ οὔσης, ταῦτα μὲν καὶ ὕστερον οὕτως ὑπέλαβεν· Σωκράτους δὲ περὶ μὲν τὰ ἠθικὰ πραγματευομένου, περὶ δὲ τῆς ὅλης φύσεως οὐδέν, ἐν μέντοι τούτοις τὸ καθόλου ζητοῦντος καὶ περὶ ὀρισμῶν ἐπιστήσαντος πρῶτου τὴν διάνοιαν, ἐκείνον ἀποδεξάμενος διὰ τὸ τοιοῦτον ὑπέλαβεν ὡς περὶ ἑτέρων τοῦτο γινόμενον καὶ οὐ τῶν αἰσθητῶν⁷⁶· καὶ

Ἔτι δὲ πᾶσαν ὀρῶντες ταύτην κινουμένην τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τοῦ μεταβάλλοντος οὐδὲν ἀληθεύομενον· περὶ γε τὸ πάντη πάντως μεταβάλλον οὐκ ἐνδέχεται ἀληθεύειν. Ἐκ γὰρ ταύτης τῆς ὑπολήψεως ἐξήνθησεν ἡ ἀκροτάτη δόξα τῶν εἰρημένων, ἢ τῶν φασκόντων ἡρακλειτίζειν, καὶ οἷαν Κρατύλος εἶχεν, ὃς τὸ τελευταῖον οὐδὲν ᾤετο δεῖν λέγειν ἀλλὰ τὸν δάκτυλον ἐκίνει μό-

73. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 21.

74. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 64 ἑπ.

75. ALLAN, *The Problem of Cratylus*, 271 ἑπ.

76. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 987 a 32 - b 5· καὶ σὲ μετάφραση Νίκ. Κυργιόπουλου, σελ. 57 ἑπ.: Ὁ Πλάτων, ἀπὸ νεαρῆς ἡλικίας συνδεθείς μετὰ τὸν Κρατύλον καὶ μετὰ τὰς δόξαις τοῦ Ἡρακλείτου, ὅτι πᾶν προσεὶδὸν εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψιν ἀντικείμενον εὐρίσκειται εἰς αἰωνίαν ῥοήν καὶ ὅτι οὐδεμία ἐπιστήμη δύναται νὰ ὑπάρξῃ περὶ τοῦ ἀντικείμενου τούτου, ἐνέμεινε εἰς τὴν γνώμην ταύτην καὶ βραδύτερον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σωκράτης ἠσχολήθη μετὰ θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ ἀφῆκε κατὰ μέρος τὴν μελέτην τῆς φύσεως, ἐπεζήτησε δὲ εἰς τὴν ἠθικὴν τὸ γενικὸν καὶ ἔστρεψε πρῶτος αὐτὸς εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἐννοιῶν τὴν προσοχὴν του, ὁ Πλάτων, ἐνστερνισθείς τὴν ἄποψιν τοῦ Σωκράτους, ὑπέλαβεν ὅτι ὁ καθορισμὸς οὗτος δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφέρεται εἰς τὸν αἰσθησιακόν, ἀλλ' εἰς ἄλλον κόσμον.

νον, καὶ Ἡρακλείῳ ἐπετίμα εἰπόντι ὅτι δις τῷ αὐτῷ ποταμῷ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι· αὐτὸς γὰρ ᾤετο οὐδ' ἄπαξ⁷⁷.

Τὸ ὅτι ὁ Πλάτων ἐννοοῦσε αὐτὸν τὸν Κρατύλο, τὸν μαθητὴ τοῦ Ἡρακλείτου, φαίνεται στὸ χωρίο 440 d 7 - e 2, ὅπου ὁ Κρατύλος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Σωκράτη, λέει: *Εὐ μέντοι ἴσθι, ὦ Σώκρατες, ὅτι οὐδὲ νυνὶ ἀσκέπτως ἔχω. ἀλλὰ μοι σκοπομένῳ καὶ πράγματα ἔχοντι πολὺ μᾶλλον ἐκείνως φαίνεται ἔχειν ὡς Ἡράκλειτος λέγει.*

Ἐπὶ πλέον ὑπάρχει διατυπωμένη καὶ ἡ ἄποψη ὅτι ὁ Κρατύλος ἐδίδαξε τὸν Πλάτωνα. Γράφει συγκεκριμένα ὁ Πρόκλος: *Κρατύλος (...) οὐ καὶ Πλάτων ἠκροάσατο*⁷⁸. Ὁπαδὸς τοῦ Ἡρακλείτου ὄντας ὁ Κρατύλος, ἂν καὶ μᾶλλον πρὸ ριζοσπαστικός, εἶναι δάσκαλος τοῦ Πλάτωνα μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σωκράτη, ὅπως μᾶς βεβαιώνουν ὁ Διογένης Λαέρτιος: *Τὸν τε ἔθεν δὴ γεγονώς, φασίν, εἴκοσιν ἔτη διήκουσε Σωκράτους· ἐκείνου δ' ἀπελθόντος προσεῖχε Κρατύλῳ τε τῷ Ἡρακλειτεῖω καὶ Ἐρμογένει τῷ τὰ Παρμενίδου φιλοσοφούντι*⁷⁹, καὶ ὁ Ὀλυμπιόδωρος: *Μετὰ δὲ τὴν τελευταίαν Σωκράτους διδασκάλῳ πάλιν ἐχρήσατο Κρατύλῳ τῷ Ἡρακλειτεῖω, εἰς ὃν καὶ διάλογον ὁμῶν νυμον ἐποίησεν*⁸⁰. Ὡς καλὸς μαθητὴς τοῦ Κρατύλου ὁ Πλάτων πῆρε ἀπὸ τὸν δάσκαλό του τὴ συνήθεια τοῦ ἐτυμολογεῖν, γιὰ νὰ τὴν ἐφαρμόσει καὶ ἐναντίον τοῦ δασκάλου του⁸¹.

Ὁ Kirk ἔχει διατυπώσει, πάντως, τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Κρατύλος δὲν εἶταν ὀπαδὸς τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀκόμα καὶ ἂν ἀνῆκε στὸν

77. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 1010 a 7-15· καὶ σὲ μετάφραση Νικ. Κυργιόπουλου, σελ. 181: *Προσέτι δὲ βλέπουν ὅτι ὁλόκληρος ἡ φύσις βρίσκεται ἐν κινήσει καὶ ὅτι περὶ τοῦ ἐπιφέροντος τὴν μεταβολὴν δὲν δύναται τις νὰ ἐκφέρει μίαν πρὸς τὴν πραγματικότητα συνάδουσαν γνώμην, διὸ καὶ ἰσχυρίζοντο, ὅτι περὶ ἐκείνου, τὸ ὅποιον ὑπόκειται ὡς βάσις τῶν μεταβολῶν οὐδὲν ἀνταποκρινόμενον πρὸς τὴν ἀλήθειαν εἶναι δυνατόν νὰ λεχθῆ. Ἐκ τῆς γνώμης αὐτῆς ἐγεννήθη ἡ ἀκροτάτη ἐκείνη γνώμη, δηλαδὴ ἡ γνώμη ἐκείνων, οἵτινες ἐκάλουν ἑαυτοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἡρακλείτου, καὶ μίαν γνώμην, ὅπως ἡ τοῦ Κρατύλου, ὅστις ἐφαινότατο, ὅτι δὲν ἐχρειάζετο νὰ εἴπῃ τις σχετικῶς τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ κινήσῃ τὸν δάκτυλον, καὶ ὁ ὅποιος ἐπετίμα τὸν Ἡρακλείτον εἰπόντα, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ κανεὶς δύο φορὰς εἰς τὸν αὐτὸν ποταμόν, διότι αὐτὸς ἐπίστευεν, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε μίαν φορὰν νὰ γίνῃ τοῦτο.*

78. PROCLUS, *In Platonis Cratylum commentaria*, Prooemium. — Βλ. LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten*, σελ. 89.

79. ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ, *Φιλοσόφων Βίων καὶ Δογματῶν Συναγωγαί*, III, 6.

80. ΟΛΥΜΠΙΟΔΩΡΟΣ, *Vita Platonis*, (ἐκδ. Hermann, VI), σελ. 192.

81. Πρὸβλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 93.

κύκλο τῶν Ἡρακλειτείων, δὲν εἶταν ἰδιαίτερα ἀφοσιωμένος (not a convinced Heraclitean)⁸². Τὴν ἀποψη τοῦ Kirk ἀντέκρουσαν οἱ Mondolfo⁸³ καὶ Allan⁸⁴, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ περαιτέρω βιβλιογραφία. Σημειώνεται ὅτι ἄλλοι μελετητές, ὅπως λ.χ. ὁ Derbolav⁸⁵, ταυτίζουν τὸν Κρατύλο μὲ τὸν Ἀντισθένη.

Ὁ Κρατύλος, διδάσκων ὅτι γιὰ κάθε πράγμα ὑπάρχει ὁπωσδήποτε τὸ ἐκ φύσεως ὀρθὸ ὄνομα, ἀπορρίπτει ὅσα ὀνόματα δὲν εἶναι φυσικῶς ὀρθά: λέει ὅτι δὲν εἶναι ὀνόματα. Ἐὰν καὶ ἐφ' ὅσον ἡ θεωρία του ἰσχύει, δὲν χωράει ἀμφιβολία ὅτι τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ τὴν ἐξάγουμε ἀπὸ τὰ ὀνόματα.

Ξεκινᾶμε ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι ὁ Κρατύλος τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἀφοσιωμένος ὁπαδὸς τοῦ Ἡρακλείτου· τόσο πολὺ, μάλιστα, πού τὴ μυστικὴ ὁμολογία, ποὺ συνέλαβε ὁ Ἡράκλειτος ὅτι ὑφίσταται μεταξὺ γλώσσας καὶ πραγμάτων, αὐτός, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, τὴν ἀνάγει σὲ περιωπῆ ὀρθολογικῆς σχέσης σχηματίζοντας ἐπὶ πλεόν τὴν πεποίθηση ὅτι μὲ τὴ βοήθειά της τοῦ διευκολύνεται ἡ κατανόηση τῶν πραγμάτων. Ἐὰν στὸ σκοτεινὸ σύμπαν τοῦ ἐφεσίου διδασκάλου ἡ γλώσσα ἐκφράζει τὴν παλίντονη καὶ παλίντροπη ἁρμονία, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Φύση — ἦτοι τὸν Λόγο τῆς Φύσης —, στὸν ἐπίπεδο ἐκλεκτικισμὸ ὄχι μόνο τοῦ ἀθηναίου μαθητῆ, ὅπως τὸν θέλει καὶ τὸν παρουσιάζει ὁ Πλάτων, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς χορείας τῶν θιασωτῶν τοῦ Ἡρακλείτου τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος, ἀναλαμβάνεται προσπάθεια, ἂν ὄχι νὰ “νομοποιηθεῖ”, τουλάχιστον νὰ πιστοποιηθεῖ τρόπον τινὰ ἐπισήμως, μέσῳ ποικίλων ἐτυμολογικῶν προσεγγίσεων τῶν ὀνομάτων, καὶ νὰ ἰσχύει ἡ θεωρία τοῦ πάντα ῥεῖ, πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει⁸⁶.

Ἐλάχιστη ἀξία ἔχει — νομίζουμε —, ὡστόσο, τὸ κατὰ πόσον ὁ πραγματικὸς Κρατύλος ὑπῆρξε “παιδί” τοῦ Ἡράκλειτου καὶ ποιά γνώμη εἶχε περὶ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων. Ὁ σχετικὸς μὲ τὸ ὄνομα του πλατωνικὸς διάλογος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε καὶ νὰ γνωρίσουμε τὴν ψυ-

82. KIRK, *The Problem of Cratylus*, σελ. 225 ἐπ. — Γιὰ τὶς περὶ γλώσσας ἀπόψεις τῶν προσωκρατικῶν βλ. ἐνδεικτικὰ BAILLE, *Épistémologie présocratique et linguistique*, σελ. 1 ἐπ.

83. MONDOLFO, *Il problema di Cratilo e la interpretazione di Eraclito*, σελ. 221 ἐπ.

84. ALLAN, *The Problem of Cratylus*, σελ. 271 ἐπ.

85. DERBOLAV, *Der Dialog Kratylus im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 24 ἐπ.

86. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο συλλαμβάνει τὴ γλώσσα ὡς Λόγο τῆς Φύσης καὶ ὁ CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, τ. I, σελ. 62.

χολογικής τάξεως ὀρμή πού καταλαμβάνει ὄχι μόνο τὸν Πλάτωνα. ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἑλληνες διαχρονικῶς: μιὰ ὀρμή νὰ ἀνακαλύψουν τὸ ἔτυμον τῶν λέξεων, καὶ ἀφοῦ τὸ ἀνακαλύψουν, εἴτε νὰ τὸ προσαρμόσουν σὲ ἡδὴ ὑπάρχουσα θεωρία εἴτε νὰ τὸ χρησιμοποιοῦσαν προκειμένου νὰ ἀρθρώσουν νέα θεωρία. “κριτική” κατὰ κανόνα —ὑπὸ ὅλες τὶς ἔννοιες τοῦ ὄρου—, ἄρα καὶ “περιληπτική”, ὄλων τῶν προηγουμένων⁸⁷.

Ὁ Πλάτων μᾶλλον —ἄγνωστο γιατί— δὲν ἔχωνε τὸν Κρατύλο! Τὸ ὅτι δὲν ἔχωνε ἴσως καὶ τὸν Ἡράκλειτο, μποροῦμε καὶ νὰ τὸ ὑποθέσουμε. ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἀποδείξουμε, ἂν λάβουμε τοῖς μετρητοῖς μιὰν ἀποστροφή τοῦ Σωκράτη πρὸς τὸ τέλος τοῦ διαλόγου, ὅπου προτείνει στὸν Κρατύλο νὰ σκεφθοῦν καὶ νὰ ἐξετάσουν ἂν τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτοι ὅπως τὰ λέει αὐτός, ἀλλὰ ἔτοι ὅπως τὰ λένε οἱ περὶ Ἡράκλειτον καὶ ἄλλοι πολλοί [440 c 2], οἱ ὁποῖοι “ἄλλοι πολλοί” δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπὸ τοὺς σοφιστές, καὶ πρῶτος-πρῶτος ἀπ’ ὅλους ὁ Πρωταγόρας, τὸν ὁποῖον βεβαίως ὁ Σωκράτης / Πλάτων δὲν ἔχωνε καθόλου. Ἡ ἐν τοῖς πράγμασι φαινομενικὰ ἀθῶα ἑξομοίωση Ἡρακλείτου καὶ σοφιστῶν παύει νὰ εἶναι ἀθῶα, ἂν διαβάσουμε σωστά τὴ συνέχεια τοῦ σωκρατικοῦ λόγου. Διότι ὁ νοινεχῆς ἄνθρωπος —λέει ὁ Σωκράτης— δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτὸ καὶ τὴν ψυχὴν του στὰ χέρια τῶν ὀνομάτων, ἔχοντας τριπλὴ ἐμπιστοσύνη καὶ σ’ ἐκεῖνα καὶ σ’ ἐκεῖνον πού τὰ ἔθεσε, οὔτε βγαίνει νὰ ἰσχυρίζεται ἐδῶ κι ἐκεῖ ὅτι τάχα μὴ γνωρίζει κάτι λίγα, νὰ μέμφεται δὲ τὸν ἑαυτὸν καὶ τὰ ὄντα λέγοντας ὅτι ὅλα ὡσπερ κεράμμα ρεῖ, ἦτοι ὅλα σπάζουν καὶ τινάζονται σὰν πῆλινα σταμνιά, καὶ γενικῶς νὰ νομίζει ὅτι, ὅπως κι ἐκεῖνοι πού πάσχουν ἀπὸ καταρροή, ἔτοι εἶναι καὶ τὰ πράγματα... λέει δηλαδὴ ὅτι ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν πουντιάσει ἀπ’ τὸ ρεῦμα κι ἔχουν πάθει καταρροή [420 c 3 - d 2]. Ἡ παρομοίωση εἶναι ὄντως ... συντριπτική! “Υστερα μάλιστα ἀπὸ μιὰν εἰρωνική ἀποστροφή τοῦ Σωκράτη σχετικὰ μὲ τὴ θεωρία ὅτι τὸ δίκαιον κατάγεται ἀπὸ τὸ πῦρ, ὅπως λέει “κάποιος”, χωρὶς ἐπιμελῶς νὰ ἀναφέρεται τὸ ὄνομά του⁸⁸,

87. Πρὸβλ. τὴν φαινομενικὰ ἀντίθετη γνώμη τοῦ STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 85: *Κανείς δὲν κάνει κἄν τὸν κόπο νὰ σταθεῖ κριτικὰ ἀπέναντι σὲ κάποια γνώμη, ἐκτός ἐὰν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐκάστοτε συγκεκριμένης γνώμης ὑφίσταται δεσμὸς ἐσωτερικῆς σχέσεως.*

88. 413 c 2: *τὸ πῦρ φησιν.* — Σύμφωνα με τὸν DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 60, ὁ Σωκράτης διασπέρφει συστηματικὰ τὴν Ἡρακλείτεια ὀντολογία καί, ἔτυμολογώντας, ἀσκει βία στὰ παραδείγματα τῶν λέξεων πού ἐπιμαλεῖται.

δὲν καταλείπονται πλέον καθόλου ἀπορίες γιὰ τὸ τί πραγματικά ἐπίστευε ἡ Ἀκαδημία γιὰ τὸν σκοτεινὸ νοῦ⁸⁹ τῆς Ἐφεσος.

Ἀλλὰ καὶ τὴν ἀποψη ὅτι δὲν ἐχῶνευε τὸν Κρατύλο, νομίζουμε ὅτι μποροῦμε νὰ τὴν ὑποστηρίξουμε εὐπρεπῶς. Στὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ διαλόγου, ποῦ φέρει τὸ ὄνομά του καὶ ποῦ διεξάγεται ἀπ' ἀφορμὴ τὴν περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων γνώμη του, ὁ Κρατύλος παίζει τὸν μικρότερο ρόλο, ἀφήνοντας τὸν μετρίων ἀντιληπτικῶν ἱκανοτήτων Ἐρμογένη νὰ διοικήσει, ὅπως μπορεῖ, ἀλλότρια δόγματα, ξένες (του) πεποιθήσεις καί, ἐνδεχομένως, στρυφνές θεωρητικὲς κατασκευές καί / ἢ σκοτεινὲς διδασκαλίες⁹⁰, χωρὶς νὰ παίρνει καλὰ-καλὰ εἶδηση τὸν ὑπονομευτικὸ τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Σωκράτης ἀναιρεῖ. ὅπως ἤδη ἐλέχθη, μέχρι πλήρους ἐξαφανίσεως τὰ λεγόμενά του. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ διὰ στόματος Ἐρμογένους πλατωνικὴ "μνηχτὴ" στὸν Κρατύλο εἶναι ὅτι, ἐνῶ ὁ τελευταῖος ἰσχυρίζεται ὅτι ὄντως ὑπάρχει ὀρθότητα ὀνομάτων, ποτὲ δὲν λέει καθαρὰ σὲ τί συνίσταται ἐπὶ τέλους, κι ἔτσι ὁ Ἐρμογένης δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ξέρει ἂν ὁ Κρατύλος μιλάει ἀσαφῶς περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων μὲ ἢ παρὰ τὴ θέλησή του⁹¹. Ἄν, θέλοντας νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε τὰ παραπάνω λόγια καὶ νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴν ὅλη συμπεριφορὰ τοῦ Κρατύλου, δὲν δειχθοῦμε τόσο καλοπροαίρετοι, ὅσο ἐπιβάλλουν οἱ —διαχρονικῶς ἰσχύοντες— "καλοὶ τρόποι", ὁ Πλάτων σχεδὸν μᾶς ἀναγκάζει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ κρατύλεια σιωπὴ εἶναι πασιφανὲς κακέκτυπο τῆς ἡρακλείτειας καὶ ὅτι μᾶλλον παχυλὴ ἀμάθεια ἢ, ἔστω, ἀκρίτως ἀποστηθισμένες γνώσεις προοδίδει παρὰ ἔμπεδη σοφία.

γ. Ὁ Σωκράτης

Προτοῦ περάσουμε στὸν Σωκράτη, ἂς κάνουμε μιὰ παρατήρηση. Ἄν, σύμ-

89. Ἄν ἀναγνώσουμε μὲ διάθεση εἰρωνικὴ τὴν ὁμολογία τοῦ συνομιλητῆ τοῦ Σωκράτη τοῦτο δὲ [ἐνν.: τὸ πῦρ] οὐ ῥαδιόν ἐστιν εἶδέναι [413 c 2], βλέπουμε καθαρὰ τί ἐπρέσβευε ὁ Πλάτων καὶ περὶ τῆς σκοτεινότητος τοῦ Ἡρακλείτου.

90. Πρβλ. τὴν ἐξαφρετικῶς κομψὴ διατύπωση τοῦ FRIEDLÄNDER. *Platon*, τ. II, σελ. 184: *Στὴ συνέπεια τῆς ἐρμογενείου θέσεως θὰ ἐπρεπε νὰ ἐντοπίζεται ἡ περὶ τοῦ πῶς εἶναι καὶ πῶς δὲν εἶναι τὰ ὄντα σοφιστικὴ ἔρις· πλὴν ὁμως ὁ Πλάτων δὲν προσβλέπει τὸν Ἐρμογένη ὡς συνεπὴ στοχαστὴ.*

91. Βλ. 427 d 5-7: *φάσκων μὲν εἶναι ὀρθότητα ὀνομάτων, ἧτις δ' ἐστὶν οὐδὲν σαφὲς λέγων, ὥστε με μὴ δύνασθαι εἶδέναι πότερον ἐκῶν ἢ ἀκῶν οὕτως ἀσαφῶς ἐκάστοτε περὶ αὐτῶν λέγει.*

φωνα με τὰ ἀνωτέρω ἐκτεθέντα, ὑποθέσουμε ὅτι σὸ ὄνομα τοῦ Ἑρμογένη ἀπηχῆται κάτι ἀπὸ τὴν ἑλεατική σκέψη, μποροῦμε νὰ ὑποθέσουμε ἐπίσης ὅτι στὶς θέσεις τοῦ Κρατύλου καὶ τοῦ Ἑρμογένη ἀπηχῆται καὶ ἡ ἀντίθεση Ἑρακλείτου - Παρμενίδη, μιὰ ἀντίθεση καθοριστικῆς σημασίας γιὰ τὴν πορεία τοῦ διαλόγου. Ἡ “μοχθηρία” ἢ “κακοτροπία” τοῦ Πλάτωνος ἀπέναντι σὲ περιπύστους “συναδέλφους” καὶ διδασκάλους τοῦ φιλοσοφεῖν ξεπερνᾷ σχεδὸν καὶ αὐτὰ τὰ ὄρια τῆς —ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα— ἀγρίας πλάκας, ἀφ’ ἧς στιγμῆς βάζει τὸν Σωκράτη νὰ ἀντιτάσσει στὸν μὲν παρμενίδειο Ἑρμογένη τὴν ἡρακλείτεια θεωρία τῆς ἀενάου ροῆς, στὸν δὲ ἡρακλείτειο Κρατύλο τὴν παρμενίδεια διδασκαλία του αἰωνίως ὄντος⁹²! Κι ἔτσι, ὁμως, ἡ πλατωνική / σωκρατική εἰρωνεία, ἄγοντας μὲ τρόπο δραματικὸ τὴν ἀντίθεση στὰ ἄκρα, συντελεῖ σὸ νὰ καταστῆ κάτι παραπάνω ἀπὸ ὀφθαλμοφανές ὅτι οἱ δύο ἀντίθετες θέσεις ἀποτελοῦν τὶς δύο ὄψεις τοῦ αὐτοῦ νομίσματος⁹³, καθ’ ὅσον ἀμφοτέρως ἐξικνουῦνται μέχρι ἐκείνου τοῦ σημείου, ὅπου —κατὰ τὰ διδασκόμενα ἀπὸ τὸν Πρωταγόρα, τὸν Εὐθύδημο καὶ τὸν Ἀντισθένη— ἀμφισβητεῖται ἢ καθίσταται ἀντικείμενο ὑπερασπίσεως (τὸ ἴδιο εἶναι!) ἡ πιθανότητα τῆς πλάνης καί, ἐπομένως, καὶ τῆς ἀληθείας⁹⁴.

Τῆ ρασιοναλιστικῆ θεωρία τοῦ Ἑρμογένη ὅτι ἡ γλώσσα δομεῖται μέσφ μιᾶς σειρᾶς ἀποδεδεγμένων αὐθαιρεσιῶν, ὁ Πλάτων τὴ συσχετίζει μὲ τὴ ριζοσπαστική, σχετικιστικὴ ἐκείνη θεωρία τοῦ Πρωταγόρα ὅτι δὲν ὑπάρχει μορφὴ γνώσεως ποὺ νὰ μὴ εἶναι ἀτομική, ὅπερ σημαίνει, μὲ ἄλλα λόγια, ὅτι ἡ γνώση ποὺ ἰσχύει ὡς ἀληθῆς γιὰ κάποιο τυχαῖο ἄτομο δὲν ἰσχύει ὑποχρεωτικῶς ὡς ἀληθῆς καὶ γιὰ ὁποιοδήποτε ἄλλον⁹⁵. Ἡ ἀποψη τοῦ Ἀντισθένους,

92. Κάτι ἀνάλογο γίνεται καὶ στὸν *Εὐθύδημο*, ὅπου ὁ Πλάτων, προκειμένου νὰ ἀποκρούσει αἰτιάσεις κατὰ τῆς διδασκαλίας του, ἐξαντλεῖ ὅλη του τὴν κακία πάνω στοὺς δύο “τρελοὺς γιὰ δέσμο” ἀδελφοὺς, Εὐθύδημο καὶ Διονυσόδωρο, βάζοντας σὸ στόμα τους λογικὰ ἀξιώματα τοῦ ἐχθροῦ τοῦ Ἀντισθένους.

93. Βλ. GAISER, *Name und Sache in Platons Kratylos*, σελ. 32· KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 138· ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell' eidos*, σελ. 332.

94. Πρβλ. GUTHRIE, *Οἱ Σοφιστές*, σελ. 259 ἐπ.· KERFERD, *Ἡ Σοφιστικὴ Κίνηση*, σελ. 140· GOLDSCHMIED, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 95.

95. Ὁ Πλάτων δὲν ἐρχεται νὰ κλονίσει τὴν ἰσχύ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Τὰ πράγματα ἔχουν ἀμετακίνητη τὴν οὐσία τους, τὴν ἰδιαίτερη οὐσία τους, μέσα στὴν ὁποία ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμενα. Ἐξ ἴσου αὐτόνομες καὶ ἰδιαίτερες εἶναι καὶ οἱ πράξεις οἱ σχετικῆς μὲ τὰ πράγματα, ἀφοῦ καὶ αὐτὲς ἀποτελοῦν εἶδος τοῦ ὄντος. Σὲ αὐτὴ τὴ λογικὴ βασίζομενος ἀποκρούει ὁ Πλάτων τὴν αὐθαιρεσία τοῦ ὑποκειμενισμοῦ τῶν σοφιστῶν (πρβλ. 386 a - 387

ἀπό τὴν ἄλλη μεριά, ὅτι δὲν ὑπάρχει καμία δυνατότητα ἀντιλόγου καὶ ἀντιφάσεως⁹⁶. ἀποκλείει πᾶσα μορφή “ὑποχρεωτικῆς” γνώσεως. Μέσα σὲ αὐτὸ

α). Για νὰ κάνουμε καὶ ἓνα ἄλμα στὸ μέλλον τῆς φιλοσοφίας, τίποτα δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶναι πιὸ ξένο στὴν πλατωνικὴ σκέψη ἀπὸ τὴν ὕβριν τοῦ —κατὰ τὸ ἦθος τοῦ Fichte— “ἀπολύτου ἐγῶ”.

96. Τὴν παραδοξία αὐτὴ τὴν ἀποδίδει στὸν Ἀντισθένη ὁ Ἀριστοτέλης· βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Μετὰ τὰ Φυσικά, 1024 b 19-40: *Τὸ ψεῦδος λέγεται ἄλλον μὲν τρόπον ὡς πρᾶγμα ψεῦδος, καὶ τούτου τὸ μὲν τῷ μὴ συγκεῖσθαι ἢ ἀδύνατον εἶναι συντεθῆναι, ὡσπερ λέγεται τὸ τὴν διάμετρον εἶναι σύμμετρον ἢ τὸ σὲ καθῆσαι· τούτων γὰρ ψεῦδος τὸ μὲν αἰεὶ, τὸ δὲ ποτέ· οὕτω γὰρ οὐκ ὄντα ταῦτα. Τὰ δὲ ὅσα ἐστὶ μὲν ὄντα, πέφυκε μέντοι φαίνεσθαι ἢ μὴ οἰᾶ ἔστιν ἢ ἂ μὴ ἔστιν, οἷον ἢ σκιαγραφία καὶ τὰ ἐνύπνια· ταῦτα γὰρ ἔστι μὲν τι, ἀλλ’ οὐκ ὄν ἐμποιεῖ τὴν φαντασίαν. Πράγματα μὲν οὖν ψευδῆ οὕτω λέγεται, ἢ τῷ μὴ εἶναι αὐτά, ἢ τῷ τὴν ἀπ’ αὐτῶν φαντασίαν μὴ ὄντος εἶναι. Λόγος δὲ ψευδῆς ὁ τῶν μὴ ὄντων ἢ ψευδῆς. Διὸ πᾶς λόγος ψευδῆς ἐτέρου ἢ οὐ ἔστιν ἀληθῆς, οἷον ὁ τοῦ κύκλου ψευδῆς τριγώνου. Ἐκάστος δὲ λόγος ἔστι μὲν ὡς εἶς, ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ἔστι δ’ ὡς πολλοί, ἐπεὶ ταυτό πως αὐτὸ καὶ αὐτὸ πεπονηθός, οἷον Σωκράτης καὶ Σωκράτης μουσικός. Ὁ δὲ ψευδῆς λόγος οὐδενός ἐστὶν ἀπλῶς λόγος. Διὸ Ἀντισθένης φησι εὐήθως μηδὲν ἀξίων λέγεσθαι πλὴν τῷ οικεῖν λόγῳ ἐν ἐγ’ ἐνός· ἐξ ὧν συνέβαινε μὴ εἶναι ἀντιλέγειν, σχεδὸν δὲ μηδὲ ψεύδεσθαι, καὶ σὲ μετάφραση Νικ. Κυργιόπουλου, σελ. 255 ἐπ.: *Ψεῦδος λέγεται κατὰ μίαν σημασίαν ἓνα πρᾶγμα μὴ ἀληθές, καὶ δὴ πρῶτον ὅταν κάτι δὲν ὑπάρχη μὲ ἄλλο ἢ ὅταν δὲν ἤμπορῆ νὰ ὑπάρχη μετ’ αὐτοῦ· ὅταν λέγωμεν, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι ἡ διάμετρος εἶναι σύμμετρος ἢ ἐσὺ καθέσται. Εἰς τὴν πρώτην περιπτώσιν τὸ ψεῦδος εἶναι παντοιοῦν, εἰς τὴν δευτέραν μόνον προσωρινόν, διότι ταῦτα εἶναι ἀνύπαρκτα συμφώνως πρὸς τὴν σημασίαν, πού ἐδώσαμεν. Κατ’ ἄλλην σημασίαν ψεῦδος εἶναι ὅσα εἶναι μὲν ἀναμφιβόλως ὄντα, ἀλλὰ τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ φαίνονται ὅπως εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ διαφορετικά, ὅπως εἶναι ἢ ὀφθαλμαπάτη καὶ τὰ ὄνειρα, πρᾶγματα, πού ἔχουν μὲν κάποια ὄντοτητα, ἀλλ’ ὄχι ἐκείνη, πού ἐκφράζει ἢ παράστασις των. Ὡστε καλοῦνται ψευδῆ τ’ ἀντικείμενα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἢ δὲν ὑφίστανται αὐτὰ καθ’ ἑαυτὰ ἢ γεννοῦν παραστάσεις, τὸ περιεχόμενον τῶν ὁποίων δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν πραγματικότητα. Μία ἔννοια εἶναι ψευδῆς ὅταν, καθ’ ὅλην τὴν ἔκτασίν της, ἀναφέρεται εἰς μὴ ὄντα. Ὅθεν ἐκάστη ἔννοια ἐκφράζουσα κάτι διάφορον ἐκείνου, πού θὰ ἐξέφραζεν, ἐάν ἦτο ἀληθῆς, εἶναι ψευδῆς. Ὡστε ἡ ἔννοια τοῦ κύκλου, ἐάν θελήσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν τοῦ τριγώνου, θὰ εἶναι ψευδῆς. Ἐκαστον ὄν ἔχει κατὰ ἓνα τρόπον μίαν μόνον ἔννοιαν, τοῦ πραγματικοῦ εἶναι του, κατ’ ἄλλον δὲ πολλὰς ἔννοιαις, δεδομένου ὅτι ἐν ἀντικείμενον αὐτὸ καθ’ ἑαυτὸ καὶ ἐν ἀντικείμενον μὲ τοὺς καθορισμούς του εἶναι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς, ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Σωκράτης καὶ ὁ μορφωμένος Σωκράτης. Ἡ ψευδῆς δὲ ἔννοια δὲν εἶναι ἔννοια οὐδενός. Διὰ τοῦτο εἶναι μωρὸς ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἀντισθένους, καθ’ ὃν οὐδὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκφωνηθῆ πλὴν τῆς ἰδιαζούσης ἔννοιας τῆς ἀναφερομένης εἰς ἐν ἀντικείμενον. Ἄλλ’ ἐντεῦθεν προκύπτει ὅτι σὸδεμία ἀντιλογία ὑφίσταται, ὡς καὶ οἰδεῖς ἐσφαλμένος ἰσχυρισμὸς. Βλ. περαιτέρω καὶ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Τοπικά, 104 b 19-21: *Θέσις δὲ ἐστὶν ὑπόληψις παράδοξος τῶν γνωσίων τινός κατὰ φιλοσοφίαν, οἷον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν, καθάπερ ἔφη Ἀντισθένης. — Βλ. ἐπίσης ΠΡΟΚΛΑΟΥ, In Platonis Cratylum commentaria, XXXVII: Ἀντισθένης ἔλεγε μὴ δεῖν ἀντιλέγειν. Πᾶς γάρ, φησὶ, λόγος ἀληθεύει. Ὁ γὰρ λέγων τι λέγει, ὁ δὲ τι λέγων τὸ ὄν λέγει, ὁ δὲ τὸ ὄν λέγων ἀληθεύει.***

τό λογικοσοφιστικό τοπίο, πού έχει πλημμυρίσει από σκεπτικισμό⁹⁷, ο Πλάτων έρχεται να μᾶς σώσει με τήν περι ιδεῶν διδασκαλία του, στήν ὁποία σημειωτέον πουθενά ἄλλοῦ μέχρι τώρα δέν μᾶς έχει παραπέμψει τόσο σαφῶς ὅσο ἐδῶ, στόν *Κρατύλο*, ὅπου ἡ “ιδέα” ὄχι ἀπλῶς ἐμφανίζεται, ἀλλά ἀστράφτει σάν ἀστραπή παντοῦ, καί ἰδίως στά διανοητικά ἐκεῖνα παιχνίδια, στά ὁποῖα οἱ συμμετέχοντες ἀκροβατοῦν μεταξύ ὀρθότητος καί πλάνης: ἐάν δέν ἀληθεύει — ὅπως συμπεραίνει ὁ Σωκράτης— ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἶναι τήν ἴδια χρονική στιγμή καί στόν αἰῶνα τόν ἅπαντα ὁμοία γιά ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ὅτι τὸ κάθε πράγμα χωριστὰ ἀποτελεῖ κάτι ἰδιαίτερο γιά τόν καθένα χωριστὰ, τότε εἶναι ὀλοφάνερο καί ἀσφαλές ὅτι τὰ πράγματα ἔχουνε δική τους οὐσία... τῆ δική τους οὐσία, πού ‘ναι ἄσχετη μ’ ἐμᾶς κι εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ μᾶς... καί δέν σύρονται ἀπ’ τῆ φαντασία μας οὔτε πρὸς τὰ ἐπάνω οὔτε πρὸς τὰ κάτω, ἀλλά ὑπάρχουν καθαυτὰ σύμφωνα πάντα με τῆ φύση τῆς οὐσίας τους⁹⁸. Δέν παρορᾶται καθόλου ὅτι καί στόν *Πρωταγόρα* ἡ διάνοια τείνει, ἔστω καί στά κρυφά, ἔστω καί συγκεκαλυμμένα πρὸς τήν οὐσιαστική, ἂν καί ἀσαφῆ μορφή τῆς “ιδέας”: πρὸς τήν ἀρετήν, πού ὡς κανόνας τοῦ βίου ὀρίζει ἀνεκαθεν τόν πόθο καί τὸ πάθος τοῦ δημιουργοῦ — κατὰ προεκβολή δέ, στήν περίπτωση τοῦ *Κρατύλου*, ὀρίζει ἀνεκαθεν τόν πόθο καί τὸ πάθος τοῦ νομοθέτη / ὀνοματοῦρου.

Ἐν ἑν λόγῳ δημιουργός ἰδέα (ὑπαινικτικές φάσεις τῆς ὁποίας παρακολουθοῦμε στόν *Μένωνα* καί τόν *Εὐθύδημο*), πού ἀποτελεῖ συγχρόνως καί ἀρετῆ τοῦ κυβερνήτη, ἔξαντλεῖται ἀπὸ πλευρᾶς φιλοσοφικῆς πραγματεύσεως στό *Συμπόσιον* καί στήν *Πολιτεία*. Ἐν προκειμένῳ, ὁμως, στόν *Κρατύλο*, τὰ πράγματα δείχνουν ὅτι ὁ Πλάτων μᾶλλον παρεκκλίνει κάπως τοῦ σκοποῦ του, ἀρκοῦμενος στήν ἀκαδημαϊκή θέαση τῶν πραγμάτων· διότι ἐδῶ δέν μιλάει καθόλου γιά τήν ἐνέργεια τῆς ἰδέας, ἀλλά ἀπλῶς γιά τήν εὐτυχία τῆς γνώσης καί τῆς αἰωνιότητος. Γι’ αὐτὸ καί ὁ μαραγκός, ὅταν τοῦ σπαίξει ἡ

97. Ὁ PHILIPPSON, *Platons Kratylos und Demokrit*, στήλ. 924, προεβύει ὅτι ὁ Πλάτων ἀκολουθεῖ ἐν προκειμένῳ, ἔστω καί κριτικά, τήν περι ὀνομάτων θεωρία τοῦ Δημοκρίτου, συσχετίζει δέ τήν δημοκρίτεια ὀρθοεπείῃ με τήν πλατωνική ὀρθότητα ὀνομάτων.

98. 386 d 7 - 386 e 4: Οὐκοῦν εἰ μήτε πᾶσι πάντα ἐστίν ὁμοίως ἅμα καί αἰεὶ, μήτε ἐκάστω ἰδίᾳ ἕκαστον τῶν ὄντων ἐστίν, ὄηλον δὴ ὅτι αὐτὰ αὐτῶν οὐσίας ἔχοντά τενα βέβαιον ἐστὶ τὰ πράγματα, οὐ πρὸς ἡμᾶς οὐδὲ ὑφ’ ἡμῶν, ἐλκόμενα ἄνω καὶ κάτω τῶ φημετέρῳ φαινομένω, ἀλλὰ καθ’ αὐτὰ πρὸς τήν αὐτῶν οὐσίαν ἔχοντα ἕκαστὸν πέφυκεν.

σαίτα, τὴν ὥρα πού τὴν φτιάχνει, θὰ πιάσει νὰ φτιάξει ἄλλη, ὄχι κοιτώντας τὴ σπασμένη, ἀλλὰ ἀποβλέποντας σὲ ἐκείνη τὴ μορφή τῆς σαίτας, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχε ξεκινήσει νὰ φτιάχνει τὴ σαίτα πού τοῦ ἔσπασε, ἀποβλέποντας δηλαδὴ στὴ μορφή τῆς σαίτας, πού εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς. Στὸ πνεῦμα τοῦ μαρκακοῦ δὲν μένει ἡ ἀποτύπωση τῆς παλαιᾶς σπασμένης, ἀλλὰ ἡ “καθαρὴ” ἰδέα τῆς σαίτας, ἡ ἀρχετυπικὴ μορφή τῆς δηλαδή, βάσει τῆς ὁποίας ὁ τεχνίτης αὐτὸς κατασκευάζει νέα ὁμοία πράγματα [388 - 389].

Ὁ ἀρχέτυπος μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τὸ πλατωνικὸ ἐρέθισμα τοῦ *Κρατίλου*⁹⁹ ὁ Πλάτων ἐδῶ ἀφ’ ἐνὸς λαμβάνει ὑπόψη του τὴν παροδικότητα τῶν πραγμάτων (στὴν δὲ ἐτυμολογικὴ αἰτιολόγηση τῶν ὀνομάτων ἐπισκοπεῖ τὴν “ἀρχαιολογία” τους), καὶ ἀφ’ ἑτέρου παρατηρεῖ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο περιδινεῖται ἡ γνώση μέσα στὸν σοφιστικὸ κυκεῶνα. Ὁ ἴδιος, ὡς φιλόσοφος τῆς γνώσης, ἀνακαλύπτει στὸ πνεῦμα καὶ στὴν ψυχὴ του τὸ μοναδικὸ λυτρωτικὸ ἀποκούμπι καὶ — μὲ τὴν προσοφῆ χρήση τῆς παρομοίωσης τῆς καταρροῆς — γλευάζει κατὰμουτρα τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, τῶν ὁποίων τὸ πνεῦμα καὶ ὁ νόμος παρασύρονται ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ Ἡρακλειτείου ῥεῖν· νὰ τί λέει διὰ στόματος Σωκράτους: *γι’ αὐτὸ προτείνω νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ ἐξετάσοιμε μήπως δὲν εἶν’ εὐκόλο νὰ διακρίνοιμε ἂν αὐτὰ εἶναι ὄντως, ὅπως τὰ λέμε ἐμεῖς ἐδῶ τώρα, ἢ μήπως ἔχουν ἀλλῶς, ὅπως τὰ λένε οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἄλλοι πολλοί· διότι ὁ νουνεχὴς ἄνθρωπος δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτὸ καὶ τὴν ψυχὴ του στὰ χέρια τῶν ὀνομάτων, ἔχοντας τυφλὴ ἐμπιστοσύνη καὶ σ’ ἐκείνα καὶ σ’ ἐκείνον πού τὰ ἔθεσε, οὔτε βγαίνει νὰ ἰσχυρίζεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ὅτι τάχα μου γνωρίζει κάτι ὀλίγα, νὰ μέμφεται δὲ τὸν ἑαυτὸ τον λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα ὑγιὲς πονθενὰ καὶ ὅτι ὄλα ὡσπερ κεράμα ῥεῖ. ἦτοι ὄλα σπάζουν καὶ τινάζονται σὰν πῆλινα σταμνιά, καὶ γενικῶς νὰ νομίζει ὅτι, ὅπως καὶ ἐκείνοι πού πάσχουν ἀπὸ καταρροή, ἔτσι εἶναι καὶ τὰ πράγματα... λέει δηλαδὴ ὅτι ὄλα τὰ πράγματα ἔχουν πουντιάσει ἀπ’ τὸ ρεῦμα καὶ ἔχουν πάθει καταρροή⁹⁹. Ἡ μνήμη τῶν παλαιῶν καὶ ἡ γνώση τοῦ*

99. 440 c 1 - 440 d 3: Ταῦτ’ οὖν πότερόν ποτέ οὕτως ἔχει ἢ ἐκείνως ὡς οἱ περὶ Ἡρακλείτον τε λέγονται καὶ ἄλλοι πολλοί, μὴ οὖν ῥάδιον ἢ ἐπισκέψασθαι, οὐδὲ πάνυ νοῦν ἔχοντος ἀνθρώπων ἐπιτρέψαντα ὀνόμασι αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ ψυχὴν θεραπεύειν, πεπιστευκότα ἐκείνους καὶ τοῖς θεμένοις αὐτὰ, δυσχυρίζεσθαι ὡς τι εἰδῶτα, καὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὄντων καταγιγνώσκειν ὡς οὐδὲν ὑγιὲς οὐδὲνός, ἀλλὰ πάντα ὡσπερ κεράμια ῥεῖ, καὶ ἀτεχνῶς ὡσπερ οἱ καταρροῦ νοσοῦντες ἀνθρώποι οὕτως οἰεσθαι καὶ τὰ πράγματα διακείσθαι, ὑπὸ ρεῦματός τε καὶ κραιφρονῶν πάντα τὰ χρήματα ἔχεσθαι.

ἀρχετύπου ὠφελούν τὴν ψυχὴν, διότι τὴν καθιστοῦν τόπο γαλήνης καὶ ἡρεμίας, μακριὰ ἀπὸ τὸν ὁποῖο στροβιλίζονται τὰ ἀενάως ρέοντα πράγματα. Μπορεῖ μὲν τὰ ἀφορώντα τὶς ἐτυμολογήσεις ὀνομάτων νὰ ἐκτελοῦνται scherzante, πράγμα πού φανερώνει ἀψευδῶς ὁ σωρὸς τους, καὶ νὰ δημιουργεῖται κλίμα ἰλαρότητας, πλὴν ὅμως πίσω ἀπὸ τὸ —θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε— “χαῶδες τῆς λεξιμαγείας” ἀκούγεται σοβαρὴ καὶ ἐμπρεπὴς ἡ μουσικὴ τῆς λυτρωτικῆς ἀλήθειας: καὶ γνώση ὑπάρχει καὶ γνωριζόμενα πράγματα... εἶναι τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἀγαθόν¹⁰⁰.

Ἄν, προχωρώντας τώρα, θυμηθοῦμε τὴν προσέγγιση τῶν μεγίστων γενῶν, πού ποιεῖται ὁ Πλάτων στὸν *Σοφιστή*, θὰ δοῦμε ὅτι ἐκεῖ διὰ στόματος τοῦ Ξένου διακρίνονται πέντε γένη: τὸ *ὄν*, ἡ *κίνησις*, ἡ *στάσις*, τὸ *ταῦτόν* καὶ τὸ *θάτερον*¹⁰¹. Τὸ *ὄν* ναὶ μὲν μπορεῖ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὴν *κίνησιν* καὶ τὴν *στάσιν*, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ μόνο κίνησις, ὅπως τὸ ἐδίδασκε ὁ Ἡράκλειτος, οὔτε μόνο στάσις, ὅπως τὸ προσελάμβανε ὁ Παρμενίδης: ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά τὸ μὲν *ταῦτόν* ταυτίζεται μὲ τὸ *ὄν*, τὸ δὲ *θάτερον* εἶναι τὸ μὴ *ὄν*. Καὶ τὰ πέντε μέγιστα γένη διαθέτουν *δύναμιν κοινωνίας καὶ μετέχουσιν τῆς οὐσίας*¹⁰². γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀκόλουθος λόγος τοῦ Ξένου εἶναι πεποίθησις καθαρῶς πλατωνικὴ: “αὐτὸς πού σκοπεύει νὰ πορευθεῖ σωστὰ μέσα στοὺς δρόμους τῶν λόγων καὶ νὰ δεῖξῃ ποιὰ ἀπὸ τὰ μέγιστα γένη συμφωνοῦν μὲ ποιὰ καὶ ποιὰ ὄχι μεταξὺ τους, πρέπει νὰ τὸ κάνει ὁποσοδήποτε μὲ γνώση ἐπιστημονικὴ”¹⁰³. Ἡ στάσις τοῦ Σωκράτη στὸν *Κρατύλο*, φανερώνει ὅτι γιὰ νὰ γνωρίσουμε τὸ ἐσφαλμένο (πού ἴσως καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει), εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ γνωρίσουμε πρῶτα τοὺς ὀρθοὺς συνδυασμούς (*συμφωνεῖ*) καὶ τοὺς ὀρθοὺς ἀποκλεισμούς (*οὐ δέχεται*) τῶν γενῶν. Καὶ πάλι ὁ ἀνώνυμος Ξένος ἀπὸ τὴν Ἑλέα τῆς Κάτω Ἰταλίας μᾶς λέει ποιὸς εἶναι ὁ πραγματικὸς φιλόσοφος: εἶναι ἐκεῖνος πού “εἶν’ ἱκανὸς νὰ τὸ κάνει αὐτό, [καὶ πού] ξεδιαλύνει πολὺ καθαρά, πῶς μὰ ἰδέα πέρα γιὰ πέρ’ ἀπλώνεται διαπερνώντας πολλὰς ἄλλες, πού ἢ κάθε μὰ τους μένει χωριστὴ, καὶ πῶς ἄλλες διαφορετικὲς συναμεταξὺ τους περικλείονται ἀπὸ μιὰν ἄλλην ἀπέξω, καὶ πάλι πῶς μὰ ἰδέα μέσ’ ἀπὸ πολλὰ

100. 437 c.

101. Βλ. *Σοφιστήν*, 251 e 9-10.

102. Βλ. *Σοφιστήν*, 245 b ἐπ.

103. Βλ. *Σοφιστήν*, 243 b 10-13: *μετ’ ἐπιστήμης τινὸς ἀναγκαῖον διὰ τῶν λόγων πορευθεῖσθαι τὸν ὀρθῶς μέλλοντα δεῖξῃν ποῖα ποίους συμφωνεῖ τῶν γενῶν καὶ ποῖα ἀλλήλα οὐ δέχεται.*

σύνολα συλλαβάζεται σε μίαν ένότητα, και πώς πολλές ιδέες μένουν όλως διόλου ξεχωριστές. Αυτό λοιπόν είναι να ξέρει κανείς επιστημονικά να ξεχωρίζει γένος με γένος, με ποιόν τρόπο μπορούν τὸ καθένα νὰ ἐπικοινωνοῦν ἀναμεταξύ τους και με ποῖο δὲν μποροῦν¹⁰⁴.

Ἄς περάσουμε τώρα και στὸν Σωκράτη. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ Πλάτων ἀπορρίπτει διὰ τοῦ Σωκράτους τὴν ἐξ ἡρακλειτειῶν δανείων συσταθεῖσα “ἀναλυτικὴ” θεωρία τοῦ Κρατύλου περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων. Ἐὰν ὁ νομοθέτης / ὀνοματοουργὸς ὄντως ἔχει βρεῖ τὰ σωστὰ ὀνόματα τῶν πραγμάτων, προϋποτίθεται ὅτι εἶχε ἀνακαλύψει και γνωρίζει τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, γιὰ νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ σχηματίζει (ὀρθά) τὰ ὀνόματα. Ἡ γνώση τῶν πραγμάτων κατ’ ἀνάγκην προηγείται τῆς γλώσσας, ὁ δὲ φιλόσοφος, ὡς κριτικὸς ἀλλὰ και οἰκείος και τακτικὸς ἐπισκέπτης τῆς γλώσσας¹⁰⁵, δεόν ὅπως παρατηρεῖ τὰ πράγματα και ἀναζητεῖ τὴν οὐσία τους ἀνεξαρτήτως τῆς γλώσσας, ἥτοι χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῆς γλώσσας· και τοῦτο, διότι ἡ σκέψη (διάνοια), ἄρα και ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη, εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς διάλογος τῆς ψυχῆς με τὸν ἑαυτὸ της¹⁰⁶... ὁ λόγος ποῦ ἡ ἴδια ἡ ψυχὴ διεξέρχεται μέσα της γιὰ ὅσα ἐρευνᾷ και σὲ ὅσα ἀποσκοπεῖ¹⁰⁷. Ἡ ἀπλὴ ἐξωτερικὴ¹⁰⁸ γλωσσικὴ ἐρευνα δὲν ἄγει ποτὲ σὲ κανενὸς εἶδους γνώση τῆς οὐσίας. Γνωρίζουμε ἐπίσης, ὅμως, ὅτι ὁ Πλάτων ἔχει προηγουμένως ἀπορρίψει διὰ τοῦ Σωκράτους και τὴν ἀντίθετη θεωρία ποῦ διετύπωσε ὁ “ὀρθολογιστῆς” Ἐρμογένης, ὁ ὁποῖος δέχεται ὅτι τὸ ἐντελὸς αὐθαίρετο και συμβατικὸ, τὸ χωρὶς ἰδιαίτερη οὐσία και αὐτοτελῆ ἀξία σημειοσύστημα συνιστᾷ τὴ ζωντανὴ και μεταβαλλόμενη γλώσσα. Ὁ Σωκράτης ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ἰδεῶδες τῆς γλώσσας ὄντως ὑπάρχει: ὅταν τὰ ὀνό-

104. Βλ. *Σοφιστήν*, 253 d 5 - e 2: “Ὁ γε τοῦτο δυνατὸς ὄρᾶν μίαν ἰδέαν διὰ πολλῶν, ἐνὸς ἐκάστου κεμένον χωρὶς, πάντη διατεταμένην ἰκανῶς διαισθάνεται, και πολλὰς ἐτέρας ἀλλήλων ὑπὸ μιᾶς ἐξωθεν περιεχομένας, και μίαν αὐτὴ δι’ ὄλων πολλῶν ἐν ἐνὶ συνημμένῃ, και πολλὰς χωρὶς πάντη διορισμένας· τοῦτο δ’ ἔστιν, ἡ τε κοινωνεῖν ἕκαστα δύναται και ὅπη μὴ, διακρίνειν κατὰ γένος ἐπίστασθαι. Ἡ ἐν κεμένῳ μετάφραση τοῦ ἀνωτέρω ἀποπάσματος ἀνήκει ἐπίσης στὸν Δημήτρη Γληνό.

105. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 263 e 3: Οὐκοῦν διάνοια μὲν και λόγος ταυτὸν.

106. Βλ. *Σοφιστήν*, 263 e 3-5: πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἀνευ φωνῆς γιγνόμενος τοῦτ’ αὐτὸ ἡμῖν ἐπωνομάσθη, διάνοια.

107. Βλ. ἐπίσης *Θεαίτητον*, 189 e 6-7: Λόγον ὃν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἡ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπεῖ.

108. Βλ. *Σοφιστήν*, 263 e 7-8: τὸ δὲ γ’ ἀπ’ ἐκείνης [ἐνν.: ψυχῆς] ῥεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου κέκληται λόγος.

ματα κτίζονται / τίθενται ἀπό τὸν νομοθέτη μετὰ τὴν χρῆση γραμμάτων / ἤχων, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὰ στοιχεῖα τους, ὁ δὲ νομοθέτης ἐνεργεῖ κατὰ τὴν δόμηση / θέσπισή τους ἀνάλογα μετὰ τὸ πῶς ἔχει κτισθεῖ ὁ κόσμος ἀπὸ τὰ δικά του στοιχεῖα (τις ἰδέες;). Ἀλλά, ἐνῶ ἀναλύει πολὺ προσεχτικὰ τὴν δύναμη τῶν ἐπὶ μέρους γραμμάτων, στὸ τέλος παραδέχεται ὅτι, κινούμενοι ἀκολουθώντας αὐτὴν τὴν μέθοδο πρὸς τὰ ὀπίσω, δὲν θὰ φτάσουμε ποτέ στὴν οὐσία τῶν πραγμάτων καὶ τὸ μόνο ποὺ θὰ καταφέρνουμε —μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι— εἶναι νὰ ξηλώνουμε κάθε φορὰ κομμάτια ἀπὸ τὸ ἔνδυμα τῆς γλώσσας, νὰ τὴν καταρρακώνουμε, νὰ τὴν κατασπαράσσουμε. Μολονότι ἡ γλώσσα ἐπ' οὐδενὶ ἀποτελεῖ τὸ δημιουργικὸ πνεῦμα καθαυτό, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐκεῖ, σὲ αὐτὴν μέσα, βρίσκουμε τὸ σῶμα του, τὴν ἐξαντικεμενικευσή του. Ἄν καὶ τὸ ὑλικὸ σῶμα εἶναι ἄμεση ἔκφραση τοῦ πνεύματος, ὁ ὅποιος κατατεμαχισμὸς του, ἢ ὅποια κατασπάρραξή του δὲν μᾶς ἐπαναφέρει στὸ πνεῦμα.

Ἀπορρίπτοντας καὶ τὶς δύο ἐλεγθεῖσες θεωρίες ὁ Σωκράτης, καὶ μάλιστα ἀπορρίπτοντας τὴν μίαν διὰ τῆς ἄλλης, δὲν κάνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ τὶς δέχεται καὶ τὶς δύο! Ἐπειδὴ, προφανῶς, δὲν μπορεῖ νὰ “ἐξηγήσει” / “ἐρμηνεύσει” τὴν οὐσία τῆς γλώσσας, ἀρκεῖται στὸ νὰ ἀκολουθήσει τὴν μέθοδο, ποὺ εἶχε ἀκολουθήσει καὶ στὸν *Μένωνα*, νὰ ἀφυπνίσει, δηλαδή, στὴ συνειδήσή μας πλῆθος γνωμῶν καὶ παραστάσεων, ποὺ συστήνουν (ἔστω καὶ φαινομενικὰ) τέλειο δοξικὸ σύστημα. Στὸν σωρὸ τῶν —γοητευτικῶν, εἶναι ἡ ἀλήθεια— ἐτυμολογικῶν παραδειγμάτων, μολονότι μπορεῖ νὰ ἀποκρουσθεῖ εὐκολὰ καὶ μετὰ τρόπον εἰρωνικὸ πᾶσα περὶ ἐπιστημοσύνης ἀξίωση τῆς εἰρημένης μεθόδου, ἐκεῖ ἀκριβῶς θέλει ὁ Πλάτων νὰ ξυπνήσει τὸ ζωντανὸ γλωσσικὸ αἰσθητὴ τῶν δυνάμεων ἀκροατῶν του· γι' αὐτὸ καὶ οὔτε τυχαῖο εἶναι οὔτε μάταιο τὸ ὅτι στὸν *Κρατύλο* ἐτυμολογεῖται μεταξὺ πολλῶν ἄλλων καὶ τὸ ὄνομα *δόξα* [420 b 6-7, 420 c 5], συνδεόμενον μάλιστα μετὰ τὸ ἥρακλείτειο “λήμμα” τοῦ *τόξου*¹⁰⁹, τοῦ ὁποίου, ὡς γνωστὸν, *τὸ μὲν ὄνομα εἶναι ζωὴ, τὸ δὲ ἔργον θάνατος*¹¹⁰.

Πέραν τούτου, πάντως, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι μᾶς παραξενεύει ἡ στάση τοῦ Πλάτωνος. Ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας, ἀκόμα κι ἂν εἶχε νὰ ἀντικρούσει τὴν ὅποια φανταστικὴ γλωσσικὴ ἀνάλυση, δὲν θὰ ἔβραζε τὸν Σωκράτη νὰ χρησιμοποιοῦσε τόσα πολλὰ ὀνόματα. Ἀκόμα καὶ ὅταν χρησιμοποιοῦσε τὴν ἐτυ-

109. 420 b 7-9: “*Δόξα*” δὴ ἦτοι τῇ διώξει ἐπαινόμασαι, ἦν ἢ ψυχῇ διακονοῖσα τὸ εἰδέναι ὅση ἔχει τὰ πράγματα πορευέται, ἢ τῆ ἀπὸ τοῦ τόξου βολῆ.

110. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπασμα 124, σελ. 423: τῷ τόξῳ ὄνομα βίος ἔργον δὲ θάνατος.

μολογική μέθοδο, θέλοντας νὰ μᾶς “πέισει” ὅτι ἡ ἐτυμολογικὴ καταγωγὴ τῶν ὀνομάτων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γνωρίσουμε τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, κανονικὰ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς καταπλακώσει μὲ ὄλα ἐκεῖνα τὰ παραδείγματα, ποὺ χρησιμοποίησε, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι τὸ πλῆθος τους καὶ τὸν αὐθαίρετο χαρακτήρα καὶ τὸ ἐσφαλμένον τῆς μεθόδου του φανερῶνει, πέραν τοῦ ὅτι ἀναδεικνύει καὶ μία καθόλου συμπαθητικὴ τάση τοῦ συγγραφέα: μὲ τὰ μανικὰ κόλπα καὶ τὸ ἐξοφθάλμως ἐπιτηδευμένο γλωσσικὸ ἀφηνιάσμα τοῦ Σωκράτη ὁ Πλάτων ἐπιδιώκει —τὸ δίχως ἄλλο— νὰ μᾶς... ἀπομουρλάνει!

Κι ὅμως, δὲν εἶναι ἔτσι ἢ, δὲν εἶναι ἐντελῶς ἔτσι! Ὁ Πλάτων δὲν ἀνακαλύπτει τὴ γνώση του οὔτε ἀπαγωγικά, ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ δεδομένη α ριοσι πρόταση, οὔτε ἐπαγωγικά, χιτίζοντας πάνω σὲ ἐμπειρικά data: ὄχι, ὁ Πλάτων δημιουργεῖ —θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε: *ἐντρεπίζει*— τὸν κατάλληλο χῶρο στὴν ψυχὴ, ὅπου βάζει μεγάλο καὶ ἄγνωστο ἀριθμὸ παραστάσεων νὰ περιδινοῦνται, γιὰτὶ θέλει νὰ τῆς δώσει ζωὴ, νὰ τὴν κάνει ἀξία λόγου, προτοῦ ἀρχίσει νὰ ἀναζητᾷ *μονομερῶς τὸ πνεῦμα*, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε: *νὰ προεξοφλεῖ δογματικῶς τὴν ἕπαρξή του*. Ἄν θέλουμε νὰ δοῦμε μὲ τί μοιάζει τὸ ὄλο ἐγχείρημα τοῦ Πλάτωνος στὸν *Κρατίλο*, ἄς φαντασθοῦμε ὅτι μᾶς ἐρωτοῦν νὰ τοὺς μιλήσουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐμεῖς ἀντὶ νὰ ἀρχίσουμε ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ θέση καὶ τὰ σύνορά της, μιλάμε γιὰ τὴν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν, τίς μοναδικές φυσικὲς ὁμορφιές τῆς Πελοποννήσου, τοὺς ἀπέραντους ἐλαιῶνες τῆς Μυτιλήνης, τὸ μαγευτικὸ ὄρειβατικὸ καταφύγιο τοῦ Ὀλύμπου, τὸ ἡλιοβασίλεμα στὸν Πέλεκα, τὴ θέα ἀπὸ τοῦ Διάκου στὴν Πάτρα, τὸ τσιριγώτικο θυμαρίσιο μέλι... ἀναφέροντας καὶ λοιπὰ συναφῆ. Ἀπὸ ἀπόψεως “λογικῆς” ὄλα τὰ ἀνωτέρω θὰ εἶσαν μὲν ψευδῆ καὶ ἐσφαλμένα, ὡς πρὸς τὸ ἐρώτημα, πλὴν ὅμως θὰ μᾶς ἐπέτρεπαν νὰ σχηματίσουμε μιὰ γνώμη γιὰ τὸ ἑλληνικὸ τοπίο, ἄρα καὶ γιὰ τὸν τόπο ποὺ ὀνομάζεται Ἑλλάδα. Ὁ Πλάτων ἀπαντᾷ κάπως ἔτσι στὸ ἐρώτημα περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων. Μὲ διάθεση παιγνιώδη (ἀλλὰ καὶ ἐμπαικτικὴ καὶ περιπαικτικὴ ταυτόχρονα) κατεβάζει στὸν λογικὸ ἀγῶνα του δύο θεωρίες καὶ παραδείγματα πλῆθος, θέλοντας νὰ ἀφυπνίσει τὴ γλωσσικὴ συνείδηση τῶν δυνάμει μαθητῶν του· συνδέει δὲ ἀμέσως τὴν περὶ ὀνομάτων (ὅποια) θεωρίαν του μὲ τίς δύο εἰρημένες θεωρίες καὶ τὴ φιλοσοφικὴ δογματικὴ τους, χωρὶς ἐμφανῶς νὰ φοβᾶται μήπως ἡ παιγνιωδῶς τρεπτὴ ἀναφορὰ του σὲ ἀντίπαλα δόγματα “πειράξει” (τουλάχιστον, διότι θεωρητικὰ μπορεῖ καὶ νὰ καταστρέψει) τὴν περὶ ἰδεῶν θεωρίαν του· καὶ πετυχαίνει αὐτὸ ποῦ εἴπαμε πῶ πάνω: ἀπορρίπτοντας καὶ τίς δύο ἐλεγεῖσες θεωρίες,

και μάλιστα απορρίπτοντας την μία δια της άλλης, δεν κάνει τίποτε άλλο παρά να τις δέχεται αμφοτερές!

4. Λοιπές αναφορές σε πρόσωπα

Στόν *Κρατύλο* γίνονται αναφορές σε όνόματα και διδασκαλίες σοφιστών. Είναι γνωστή σε όλους, όσοι έχουν περάσει από τα θρανία της Δευτεροβαθμίου, ποιά είναι η στάση του Πλάτωνος απέναντι στο “σοφιστικό κίνημα”. Έδω αρκεί να πούμε απλώς ότι για τον Πλάτωνα οι σοφιστές εργάζονται μέσα στο ψεύδος και στο ψέμα, μεταχειρίζονται τους λόγους έκουσιως εσφαλμένα και παριστάνουν το ταυτόν ως θάτερον και το θάτερον ως ταυτόν: *Περί δη σου λεγόμενα μέντοι θάτερα ως τὰ αὐτὰ και μὴ ὄντα ως ὄντα, παντάπυσιν ἔοικεν ἢ τοιαύτη σύνθεσις ἔκ τε ῥημάτων γιγνομένη και ὀνομάτων ὄντως τε και ἀληθῶς γίνεσθαι λόγος ψευδής*¹¹¹.

Διὰ τοῦ Σωκράτους ὁ Πλάτων στόν *Κρατύλο* του ἀπευθύνεται μέ διαφόρους τρόπους σε ἐπιφανεῖς σοφιστές: στόν Πρόδικο, στόν Πρωταγόρα και στόν Εὐθύφρονα.

Ὁ Πρόδικος¹¹², συνομήλικος τοῦ Σωκράτη, εἶταν πασίγνωστος σοφιστής πού ἀσχολήθηκε μέ τή μελέτη τῆς γλώσσας¹¹³ και τήν καλλιέργεια τῆς ρητορικῆς. Δίδασκε ότι δέν ὑπάρχουν δύο λέξεις μέ τήν αὐτή σημασία, ὁ δέ ἐντοπισμός συνωνυμιῶν —μπορεῖ κάλλιστα νά λογισθεῖ θεμελιωτής τῆς σχετικῆς τέχνης— στόν οὐσία σημαίνει (ἀκόμη και ἀνεπαίσθητη) διαφορὰ νοήματος ἐξαρτώμενη ἀπό πλήθος μὴ γλωσσικῶν παραγόντων. Αὐτό πού σήμερα ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο στή Γλωσσολογία, ότι δηλαδή δέν ὑφίστανται ἰδανικά συνώ-

111. Βλ. *Σοφιστήν*, 263 d 1-4, και κατά τή μετάφραση τοῦ Δημήτρη Γληνοῦ: “Ἐνα σύμπλεγμα καμωμένο ἀπό ῥήματα και ὀνόματα, πού θά ‘λεγε γιά σένα τὰ “διαφορετικά” γιά “ἴδια” και τὰ “μὴ ὄντα” γιά “ὄντα”, ἔνα τέτιο σύμπλεγμα φαίνει’ ἀλοπάθεια, πῶς εἶναι οὐσιαστικά και ἀληθινά ἔνας λόγος ψεύτικος.

112. Γιά τόν Πρόδικο βλ. γενικά τὸ δίτομο ἔργο τοῦ MAYER, *Prodikos von Keos und die Anfänge der Synonymik bei den Griechen*. Ὁ πρῶτος τόμος ἀναφέρεται στό βίο και στή γραπτά του (*Leben und Schriften des Prodikos*) και ὁ δεύτερος στή σχέση του μέ τοὺς συνομηλίκους του (*Prodikos und seine Zeitgenossen*).

113. Γιά τίς ἀπόψεις τοῦ Προδίκου γύρω ἀπό τήν ὁρθότητα τῶν ὀνομάτων βλ. RUIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 119 ἔπ.

νυμα¹¹⁴ ἢ, ὅπως τὸ ἐννοῦσε ὁ ἴδιος, ὅταν προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ τὴ λεπτὴ διαφορὰ πού ὑφίσταται ἀνάμεσα στὸ “βούλεσθαι” καὶ στὸ “ἐπιθυμεῖν”¹¹⁵, στὴν ἐποχὴ τοῦ νομίζω ὅτι ὑπῆρξε πρόταση πραγματικὰ ἐπαναστατικῆ. Προκειμένου νὰ προωθήσει τὴ λεξικῶς προσανατολισμένη σπουδὴ τῆς ὀρθῆς χρήσης τῶν λέξεων, πού θεωροῦνται συνώνυμες, διαπίστωνε ἀκριβῶς τὶς ἀποκλίσεις καὶ τὶς διαφορὲς τῶν σημασιῶν τους (: τὰ ὀνόματα διαιρεῖν¹¹⁶, καὶ περὶ ὀνομάτων διαιρεῖν¹¹⁷) καὶ ἐδίδασκε ὅτι τὴ ζητούμενη ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων (τὴν ὀρθοπέπεια¹¹⁸) μποροῦμε νὰ τὴ μάθουμε ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα¹¹⁹.

Στὸν Σωκράτη —παρ’ ὅλο πού στὸ πλατωνικὸ ἔργο δὲν ἀπαντᾶται, ὡς γνωστὸν, κὰν ὁ ὅρος τῆς *συνωνυμίας*¹²⁰— ἀρέσει νὰ χλευάζει τὴν αὐθεντία

114. Βλ. ἐνδεικτικὰ KRONASSER, *Handbuch der Semasiologie*, σελ. 178, καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ βιβλιογραφία στὸν ΚΕΝΤΡΩΤΗ, *Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Μετάφρασης*, σελ. 365 ἐπ.

115. *Πρωταγόρας*, 340 a 7 - b 2: Καὶ γὰρ οὖν καὶ δεῖται τὸ ὑπὲρ Σμωνίδου ἐπανόρθωμα τῆς σῆς μουσικῆς, ἣ τὸ τε βούλεσθαι καὶ ἐπιθυμεῖν διαιρεῖς ὡς οὐ ταυτὸν ὄν, καὶ ἄ νυνδὴ εἴτεες πολλὰ τε καὶ καλά.

116. *Λάχης*, 197 d 5· *Πρωταγόρας*, 340 b 2· 341 c 8· 358 a 7 (διαίρειν).

117. *Χαρμίδης*, 163 d 5.

118. Βλ. MAYER, *Prodikos von Keos und die Anfänge der Synonymik bei den Griechen*, σελ. 16: *die Orthoepie*.

119. Βλ. *Εὐθύδημον*, 277 e 4 - 278 a 8: Πρῶτον γάρ, ὡς φησι Πρῶδικος, περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος μαθεῖν δεῖ· ὁ δὴ καὶ ἐνδείκνυσθὸν σοι τῷ ξένῳ, ὅτι οὐκ ἤδησθα τὸ μανθάνειν ὅτι οἱ ἄνθρωποι καλοῦσι μὲν ἐπὶ τῷ τοιῷδε, ὅταν τις ἐξ ἀρχῆς μηδεμίαν ἔχων ἐπιστήμην περὶ πράγματός τινος ἔπειτα ὑστερον αὐτοῦ λαμβάνῃ τὴν ἐπιστήμην, καλοῦσι δὲ ταυτὸν τοῦτο καὶ ἐπειδὴν ἔχων ἤδη τὴν ἐπιστήμην ταύτη τῇ ἐπιστήμῃ ταυτὸν τοῦτο πρᾶγμα ἐπισκοπῆ ἢ πραττόμενον ἢ λεγόμενον — μᾶλλον μὲν αὐτὸ συνιέναι καλοῦσιν ἢ μανθάνειν, ἔστι δ’ ὅτε καὶ μανθάνειν — οὐ δὲ τοῦτο, ὡς οὐτοὶ ἐνδείκνυνται, διαλέληθεν, ταυτὸν ὄνομα ἐπ’ ἀνθρώπου ἐναντίως ἔχουσι κείμενον, τῷ τε εἰδοῖσι καὶ ἐπὶ τῷ μή· καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 49 ἐπ.: Καθὼς λέει ὁ Πρῶδικος, πρὶν ἀπ’ ὅλα ρέπει νὰ μάθει κανεὶς νὰ χρησιμοποιεῖ σωστὰ τὶς λέξεις. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὸ σοῦ δείχνουν οἱ δύο ξένοι μας, ὅτι δηλαδὴ δὲν ξέρεις πῶς τὴ λέξη “μαθαίνω” τὴ χρησιμοποιοῦμε, βέβαια, καὶ γὰ ἐκείνον πού ἀποκτᾶ γνώση γὰ κάτι τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ τοῦ ἦταν ἐντελῶς ἀγνωστο, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἴδια αὐτὴ λέξη τὴ λέμε καὶ γὰ ἐκείνον πού ἤδη γνωρίζει κάτι καὶ μὲ τὴ γνώση του αὐτὴ εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ ἐντοπίζει αὐτὸ τὸ κάτι σὶς πράξεις ἢ στὰ λόγια τῶν ἄλλων. Στὴν περίπτωση βέβαια αὐτὴ χρησιμοποιοῦμε συνήθως τὸ ρῆμα “καταλαβαίνω” καὶ ὄχι τὸ “μαθαίνω”, ἀλλὰ καμιά φορὰ χρησιμοποιοῦμε καὶ τὸ “μαθαίνω” — ἐσένα ὅμως, καὶ αὐτὸ πᾶνε νὰ σοῦ δείξουν οἱ ξένοι, σοῦ ἔχει ὁλότελα διαφύγει ὅτι ἡ ἴδια αὐτὴ λέξη χρησιμοποιεῖται γὰ ἐντελῶς διαφορετικὲς περιπτώσεις: ἀπὸ τῆ μά γὰ τὸν ἄνθρωπο πού γνωρίζει κάτι, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γι’ αὐτὸν πού δὲν γνωρίζει.

120. Γὰ τὴν ὀμωνυμία βλ. HEITSCH, *Die Entdeckung der Homonymie*, ἰδίως σελ. 46, ὅπου συνοψίζονται οἱ τρεῖς σχετικὲς κατηγορίες.

του Προδίκου σχετικά με τη συνωνυμική τέχνη και την περι τις ἐτυμολογῆσεις δεξιότητά του¹²¹ και νὰ καταδικάζει τὴν πεντηκοντάδραχμον ἐπίδειξιν του [384 b 3-4], προσθέτοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι κατὰ τὴ γνώμη του ὁ ἀρμοδιότερος ὄλων νὰ λύσει τὶς περι ὀρθότητος ὀνομάτων ἀπορίες τοῦ Κρατύλου καὶ τοῦ Ἑρμογένη ἢ γνώμη του, βεβαίως, εἶναι ὅτι ἡ ἐνασχόληση τοῦ Προδίκου καὶ τῶν μαθητῶν του μετὰ τὴ ρητορικὴ δὲν εἶναι παρὰ ἄτεχνος τριβὴ¹²². Ὁ σωκρατικὸς χλευασμὸς περιέχει ἀκέραιη καὶ τὴν ἀκόλουθη παιδευτικὸν χαρακτήρα εἰρωνεία: ἡ περι τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων καὶ περι ἄλλα σπουδαῖα πράγματα (ξερῆ) “γνώση” σωστὰ ἔχει ἀφεθεῖ στὰ χέρια τῶν σοφιστῶν στὸν ἴδιον ἀπομένει ἢ πεποιθησὴ ὅτι ἢ βαθιὰ κατανόηση αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶναι ὑπόθεση ἐξαιρετικὰ δύσκολη, ὅτι δηλαδὴ στὰ πράγματα αὐτὰ δὲν ὑπάρχει τέλος καὶ τὸ μόνο ποῦ ἀξίζει εἶναι ἢ ἀνὰ πᾶσα στιγμή ἐτοιμότητα ἐπισκέψεως τοὺς¹²³. γι’ αὐτὸ καὶ εἶναι πρόθυμος νὰ συζητήσει μετὰ τὸν Ἑρμογένη καὶ τὸν Κρατύλο αὐτὸ ποῦ τοὺς ἀπασχολεῖ¹²⁴. Συζητώντας, παρὰ ταῦτα, μαζί τοὺς αὐτὸ ποῦ τοὺς ἀπασχολεῖ, δὲν διστάζει νὰ διαστρεβλώσει ἀπροκάλυπτα τὶς θέσεις τοῦ Προδίκου —τὴν ἴδια στιγμή, ὅπου τὸν ἐπικαλεῖται γιὰ νὰ τὸν καταδικάσει— σχετικὰ μετὰ τὴ λειτουργία τῶν συνωνύμων, λέγοντας ὅτι τόσο τὸ “ποικίλλειν” μετὰ τὸ “αἰολεῖν” [409 a 5-6] ὅσο καὶ τὸ “σέλας” μετὰ τὸ “φῶς” [409 b 2- c 2] ταυτίζονται σημασιολογικά: ταυτὸν!

Ἡ προσωπικότητα καὶ οἱ διδασκαλίαι τοῦ Πρωταγόρα ἔδωσαν στὸν Πλάτωνα καὶ στὸν Σωκράτη ἱκανὲς καὶ σπουδαῖαι ἀφορμὲς νὰ ἀσχοληθοῦν

121. Πρβλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 8· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 36 ἔπ.

122. Βλ. Φαῖδρον, 260 e 4-5.

123. Κάτι ἀνάλογο διδάσκει ὁ Σωκράτης στὸν νεαρὸ Κλεινία τοῦ *Εὐθύδημου*. γινόμενος ὁ καλὸς ἐκείνος παιδαγωγός, ποῦ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἔριν μετὰ τὸν ἔρωτα: ὅτι τὸ ἕμιστο ἀγαθὸ εἶναι ἢ βαθεῖα ἐπιστημονικὴ γνώση, ἢ ὅποια διακρίνεται σαφῶς ἀπὸ τὴν ἀδιέξοδη καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπλῶς ἰσχύουσα λογικὴ τῶν σοφιστῶν. τὴν καλούμενη ἐριστικὴν —βλ. *Εὐθύδημον*, 272 b 10—, μέσῳ τῆς ὁποίας διδάσκονται ἴσως ὅλα τὰ ἄλλα, κλήν τοῦ ποιῆς ἰδιότητες διακρίνον καὶ χαρακτηρίζουν τὰ πράγματα. Τὰ πράγματα καὶ τὰ μαθήματα αὐτοῦ τοῦ εἶδους ὁ Σωκράτης τὰ θεωρεῖ σαλτιμπαρισμὸ (δὲν τὸ λέει ἔτσι ἀκριβῶς, βέβαια!) καὶ τὰ ἀπορρίπτει συλλήβδην, πρεσβεύει δὲ ὅτι τὸ ἕμιστο φιλοσοφικὸ ἀγαθὸ δὲν εἶναι ἢ κριτικὴ τῆς γνώσης, ἀλλὰ ἢ γνώση τῶν πραγμάτων, ἰδίως δὲ ἢ γνώση τοῦ πᾶς πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ πράγματα, προκειμένου νὰ ὠφελούμεθα.

124. Βλ. 384 c 1-3: *Ὀνόκων οἶδα πῆ ποτε τὸ ἀληθὲς ἔχει περι τῶν τοιαύτων συζητῶν μῆντοι ἐτοιμὸς εἰμι καὶ σοὶ καὶ Κρατύλῳ κοινῆ*.

μαζί του και στὸν *Κρατίλο*¹²⁵. Ἐχουμε ἤδη πεί ὅτι τῆ ρασιοναλιστικῆ θεωρίας τοῦ Ἑρμογένει ὅτι ἡ γλώσσα δομεῖται μέσῳ μιᾶς σειρᾶς αὐθαιρεσιῶν, ὁ Πλάτων τῆ συσχετίζει μέ τῆ ῥιζοσπαστικῆ ἐκείνῃ θεωρία τοῦ Πρωταγόρα ὅτι ἡ κάθε μορφή γνώσης εἶναι ἀτομική, ὅπερ σημαίνει, μέ ἄλλα λόγια, ὅτι ἡ γνώση πού ἰσχύει ὡς ἀληθῆς γιά κάποιον τυχαῖο ἄτομο, δέν ἰσχύει ὑποχρεωτικῶς ὡς ἀληθῆς καί γιά ὅποιονδήποτε ἄλλον.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου [385 e - 386 d] ὁ Σωκράτης, εὐθύς μόλις διεξέρχεται τὰ τοῦ λόγου καί τῶν ὀνομάτων ὡς πρὸς τὸν ἀληθῆ καί τὸν ψευδῆ χαρακτήρα τους, ἐπιχειρεῖ νὰ ἐλέγξει τὴν ὑποκειμενικότητα τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων, ἐπιλέγοντας ὡς ἀφετηρία τοῦ προβληματισμοῦ του τὴν περιώνυμη θέσι τοῦ Πρωταγόρα *πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος* [385 e 6 - 386 a 1], ἤτοι: *ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μέτρο ὄλων τῶν χρησιμοποιοιμένων πραγμάτων*. Μέσῳ τῆς ἐπιλογῆς αὐτῆς ἢ μὴ βεβαιότητος τῶν ὀνομάτων μεταφέρεται στὸ ὄν, ἔτσι ὥστε νὰ ἐντοπιζονται ἀμέσως σπουδαῖοι κίνδυνοι πού περικλείονται στὴν ἐν λόγω "ἀθῶα" θέσι· μέ τὴν ἰδιαίτερη φόρτιση δὲ τοῦ ἀντισοφιστικοῦ του λόγου ὁ Σωκράτης ἐμφανίζει τεράστιους αὐτοὺς τοὺς ὑπαρκτοὺς ἢ εἰκαζόμενους κινδύνους, ἀπὸ τῆ στιγμῆ μάλιστα, ὅπου μέ ἀπίθανη μαεστρία κοτσάει δίπλα στὸν "ἄκακο" Πρωταγόρα τὸν "ἐριστικό" ἐκείνον Εὐθύδημο. τὸν εἰσηγητῆ τῆς "ἀτοπῆς" θέσις: *πάντα πᾶσι ὁμοίως εἶναι ἅμα καί ἀεὶ* [386 d 4], πού σημαίνει ὅτι *ὄλα τὰ πράγματα εἶναι τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμῆ καί στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὁμοία γιά ὄλους τοὺς ἀνθρώπους*¹²⁶. Μ' ἓνα σμπάρο δυὸ τρυγῶνια! Καί τοὺς σοφιστὲς κατατροπώνει γιά μία ἀκόμη φορὰ καί τὴν κατάλληλη ἀφορμὴ βρῖσκει, γιά νὰ εἰσαγάγει δίπλα στὸ ἀρχικὸ ἀντιθετικὸ ζεῦγος "ἀληθές" / "ψευδές" μιὰ νέα ἀντίθεση, αὐτὴν τοῦ "χρησιότητα" / "πονηρία", ἢ ὅποια, βεβαιῶς, συνελάγεται καί τὴν ἀνώτερή της, αὐτὴν τοῦ "ἀρετῆ" / "κακία" alias "Καλὸ" / "Κακό"¹²⁷. Δεδομένου ὅτι μεταξὺ ἐκείνων, πού ἐκφέρουν κάποια (ὀποιαδήποτε) κρίση, πάντα ὑπάρχουν διαφοροποιήσεις καί πάντα ἐντοπιζονται ἔστω καί ἐπουσιῶδεις διαφορές, ἰσοτιμία ὄλων τῶν κρίσεων δέν εἶναι οὔτε δυνατὴ οὔτε νοητὴ [386 d 8 - e 4]· ἔτσι ὁ Σωκράτης ὄχι

125. Βλ. καὶ *Μένωνα*, 91 d-e· *Πρωταγόραν*, 317 b ἐπ.· καί *Θεαίτητον*, 166 d ἐπ.

126. Πρβλ. MACKENZIE (1986), *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 140.

127. 386 d 3-6: *Ἀλλὰ μὴν οὐδέ κατ' Εὐθύδημον γε οἶμαι σοι δοκεῖ πᾶσι πάντα ὁμοίως εἶναι ἅμα καί ἀεὶ οὐδέ γάρ ἄν οὕτως εἴεν οἱ μὲν χρηστοί, οἱ δὲ πονηροί, εἰ ὁμοίως ἅπασιν καί ἀεὶ ἀρετὴ τε καὶ κακία εἴη*.

μόνο αντικρούει την ισοτιμία τῶν γνωμῶν, ἀλλὰ καὶ αἶρει τὸν κίνδυνο πού, κατὰ τὴ γνώμη του, διοικοῦσε τὴ θέση τοῦ Πρωταγόρα πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος.

Λίγο προτοῦ ἀρχίσει ὁ Σωκράτης νὰ ἐπιδίδεται στὸν μανικὸ ἐτυμολογικὸ ἀγῶνα του, ἐπικαλεῖται τὴν ἔμπνευση πού ἔλαβε ἀπὸ τὴ σχεδὸν ὀλοήμερη σιναναστροφή του μὲ τὸν Εὐθύφρονα [396 d 4-5]. Ἡ ἐκεῖ χρῆση τοῦ ῥήματος *αἰτιῶμαι*, φανερώνει, ἂν μὴ τι ἄλλο, ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εὐθύνεται γιὰ τὶς ἐτυμολογήσεις, ἀλλὰ ὅτι τὴν ἀρρώστια τοῦ τὴν κόλλησε (*προπεπτωκέναι μοι*) ὁ προσπάλτειος ἐκεῖνος ἀνὴρ. Ἐὰν καὶ ἀγνοεῖται παντάπασιν τὸ ἂν ὁ πραγματικὸς Εὐθύφρων¹²⁸ κατατριβόταν μὲ ἐτυμολογήσεις λέξεων, εὐλόγως θὰ μποροῦσε νὰ ὑποτεθεῖ ὅτι διάφορες περισπούδαστες ἐκδοχῆς λεξικῶν καταγωγῶν καὶ ποικίλα ἐτυμολογικὰ ἀριστουργήματα (ἐντελῶς ἀστηρικτα πάντως καὶ ἐξαιρετικῶς αὐθαίρετα) θὰ μποροῦσαν νὰ τοῦ χρησιμεύουν ὡς ἐρείσματα τῆς ἐκ τοῦ προχείρου συνεστημένης θεολογίας του¹²⁹.

Ὅπως, ὅμως, ἔχουμε ἤδη πράξει μὲ τὸν Εὐθύδημο, ἔτσι πρέπει νὰ πράξουμε καὶ μὲ τὸν Εὐθύφρονα: πρέπει νὰ ξαναφέρουμε στὸν νοῦ μας τὸν σχετικὸ πλατωνικὸ διάλογο καὶ νὰ ἀνακαλέσουμε στὴ μνήμη μας τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν δοξόσοφο, πού μὲ βάση του τὰ θεῖα πράγματα κόβει καὶ ράβει, ὅπως μπορεῖ, τὸ ἐνδύμα μιᾶς κάποιας γνώσης, καὶ στὸν γνωρίζοντα μὴ εἰδότα, ὁ ὁποῖος ἀρκεῖται στὰ ἀνθρώπινα, καὶ μάλιστα ὄχι μὲ σκεπτικισμό, ἀλλὰ μὲ ἀληθινὸ σεβασμό, ἀνάλογο τοῦ πρὸς τὰ θεῖα σεβασμοῦ. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Σωκράτης, θέλοντας νὰ ἀμφισβητήσῃ καὶ ἐν τέλει νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πίστη στὴν ἐξ ἐτύμου κατανόηση τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν, ἐπικαλεῖται τὸν Δία καὶ θέτει ὡς κατευθυντήριον κανόνα τῶν ἐρευνῶν του τὴν ἀκόλουθη πρόταση: *ἂν εἶχαμε μυαλό, ὁ καλύτερος τρόπος ἐλέγχου τῆς ὀρθότητος θὰ ἴταν γιὰ μᾶς νὰ ποῦμε ὅτι γύρω ἀπ' τοὺς θεοὺς δὲν ξέροντε τίποτα, οὔτε σχετικά μὲ τὴ φύση τους οὔτε σχετικά μὲ τὰ ὀνόματα πού πῆραν κάποτε, γιὰ νὰ φωνάζει ὁ ἕνας*

128. Ὁ TAYLOR, *Plato*, σελ. 180, ἀμφιβάλλει κατὰ πόσον ὁ Εὐθύφρων τοῦ Κρατύλου εἶναι ὁ ἴδιος Εὐθύφρων τοῦ ὁμωνύμου διαλόγου. Ὁ Burnet, στὴ σελ. 5 τῆς ἔκδοσης του τοῦ Εὐθύφρονος ἀποκρούει τὴ γνώμη αὐτὴ λέγοντας: *Moreover, we learn that our Euthyphro was an authority on Ouranos, Kronos and Zeus, and it is just in connection with their names that he is first mentioned in the Cratylus.*

129. Πρβλ. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, σελ. 249 ἐπ. · GAISSER, *Name und Sache in Platons Kratylus*, σελ. 18 ἐπ.

τὸν ἄλλον¹³⁰, μοιραζόμενος βέβαια ἔτσι τὴν ὁμόλογη γνώμη τοῦ Πρωταγόρα:
 γὰ τὸς θεοὺς δὲν μπορῶ νὰ γνωρίζω τίποτα: οὔτε ὅτι ὑπάρχουν, οὔτε ὅτι
 δὲν ὑπάρχουν, οὔτε τί λογῆς μορφῆ ἔχουν¹³¹.

---

130. 400 d 6-9: *Ναὶ μὰ Δία ἡμεῖς γε, ὧ Ἐρμόγενης, εἴπερ γε νοῦν ἔχομεν, ἓνα μὲν τὸν κάλ-
 λιστον τρόπον, ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν ἴσμεν, οὔτε περὶ αὐτῶν οὔτε περὶ τῶν ὀνομάτων, ἅττα
 ποτὲ ἑαυτοὺς καλοῦσιν.*

131. ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, ἀπόσπασμα 4, σελ. 101: *περὶ μὲν θεῶν οὐκ ἔχω εἰδέναι οὐθ' ὡς εἰσὶν
 οὐθ' ὡς οὐκ εἰσὶν οὐθ' ὁποῖοί τινες ἰδέαν.*

Γ. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ἢ NONNE HAEC QUAE
REM DICIT UT EST VERA, QUAE VERO UT NON EST FALSA?

Platons Schönes (...) war das Bleibende der Dinge selbst; ihre innere Gestalt, von welcher die äußere nur ein veränderliches Traumbild sei. In menschlichen Seelen war ihm das Gerechte, Schöne und Gute eins; er tadelte, als Sophistenkunst, wenn man sie trennte. Immer, ihr Freunde, soll uns sein Gespräch mit Phädrus wert, der Ahorn am Ilyssus, unter welchem es gehalten ward, ein heiliger Baum und Sokrates Gebet zu Ende der Unterredung unser Gebet bleiben. "Guter Pan und ihr andern Götter dieses heiligen Ortes, gewährt mir, daß mein Inneres schön, und mein Äußeres dem Inneren harmonisch sei. Reich ist nur der Weise. Geldes sei mir nur so viel beschert, als dem Mäßigen genüget."

Johann Gottfried Herder

Πόσοι ἄνθρωποι χρειάζονται γιὰ νὰ "ἔχουμε" γλώσσα; Αὐτὸ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὸ καιρῖο ἐρώτημα ποὺ ἀπασχόλησε τὸν Πλάτωνα καὶ τοῦ γέννησε τὴν ἰδέα τῆς συγγραφῆς τοῦ *Κρατύλου*. Ὅλα τὰ ἄλλα ἐρωτήματα, ποὺ προσεγγίζονται στὸν διάλογο αὐτό, εἶναι κατιόντα τοῦ προορηθέντος ἐρωτήματος, ποὺ σημαδεύει ὅλη τὴν πορεία τῆς ἔρευνας τῶν συνομιλητῶν σχετικὰ μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων. Γιὰ τὸν Κρατύλο ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀμιλητῶν μᾶς γλώσσας δὲν ἔχει καμμία σημασία, καὶ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ λειτουργία τῶν ὀνομάτων, ποὺ ἔγκειται στὴν εὐκρίνιση τῶν πραγμάτων, ἐκπληρώνεται μὲ τὴν ὑπαρξὴ ἕστω καὶ ἑνὸς μόνον ὀμιλοῦντος ὑποκειμένου, ποὺ γνωρίζει τὸ ὄνομα, τὴ λέξη. Γιὰ τὸν Ἑρμογένη, ἀντίθετα, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀμιλητῶν μᾶς γλώσσας ἔχει πρωτεύουσα σημασία, διότι ἡ λειτουργία τῶν ὀνομάτων ἐκπληρώνεται, μόνον ἐφ' ὅσον ἐπικοινωνοῦν μεταξὺ τους δύο τουλάχιστον ὀμιλητῆς τῆς γλώσσας. Στὴν πρώτη περίπτωση ἀπαιτεῖται ἀνευ ἐτέρου βεβαιότητα τοῦ λεκτικοῦ ὕλικου, στὴ δευτέρη σημαντικὸς παράγοντας ἀναδεικνύεται ἡ με-

---

1. HERDER, *Kalligone*, σελ. 109 ἐκ.

ταβολή του ύλικου αυτού χάριν των αναγκών της επικοινωνίας. Για τὸν Κρατύλο, ἄρα, προέχει ἡ ὀρθὴ ὀνομαστικὴ περιγραφὴ τοῦ πράγματος στὴ λέξη, ἐνῶ ὁ Ἑρμογένης ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν ὀρθὴ χρῆση τῶν ὀνομάτων ἀπὸ τοῦς ἐθίσαντάς τε καὶ καλοῦντας [384 d 8].

Ὁ Σωκράτης, ποῦ καλεῖται νὰ ὀρθοτομήσει τὸν λόγο τῆς ἀληθείας, προτείνει τελικῶς δύο ἀλήθειες² ἢ —ἀπὸ ἄλλη σκοπιὰ— καμμία ἀλήθεια: αὐτὸ τοιλάχιστον ἀποκομίζει ὁ νηφάλιος ἀναγνώστης τοῦ κειμένου, ὁ ὁποῖος μένει στὸ τέλος ὄχι μόνον μὲ τις ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ κειμένου ἐντυπώσεις του διχασμένες³ ὡς πρὸς τὴ σοβαρότητα ἢ τὴν ἀστειότητα τῶν ἐκεῖ διαλαμβανόμενων. ἀλλὰ καὶ ἀμήχανος καὶ ἀβοήθητος ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξεταζόμενη ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων⁴, γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ἀληθινὸ τὸ ρῆμα τοῦ Ἑρμάννου Gundert σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάγνωση τῶν πλατωνικῶν διαλόγων: ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀναγνώστης μένει μὲ τὴ διπλὴ ἐντύπωση τοῦ φωτισμοῦ τῆς γνώσης (Erhellung) καὶ τῆς βάπτισης στὰ νάματα τῆς μυστηριωδίας (Rätselhaftigkeit)⁵, ποῦ μοιάζει σὰν νὰ συμπίπτουν ἢ “ἀποκάλυψη” καὶ ἢ “κατακάλυψη” τοῦ ὄντος, στὴ δὲ χρονικὴ στιγμή τῆς σύμπτωσής τους νὰ ἀναδεικνύεται δεσπόζουσα ἢ πλάνη⁶. Κι ὁμως, ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται ὁ ἀμήχανος καὶ ἀβοήθητος ἀναγνώστης εἶναι τελικῶς (καὶ σκοπῶς ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος) ὁ κριτὴς ποῦ ἐξετάζει τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, τὴν αὐθαιρεσία τῶν ἐτυμολογήσεων καὶ τὴν ἄρση τῶν παραδόξων⁷ τοῦ τύπου (α) τὸ “Ἑρμογένης” δὲν εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρμογένη [383 b 6-8], (β) ψευδεῖς λόγοι καὶ ἀντιφάσεις δὲν ὑφίστανται παντάσῃν [385 a 3 - 436 e 4], καὶ (γ) ἡ προσπέλαση τῆς γνώσης εἶναι ἀνέφικτη [437 a 2 - 440 e 2], καθὼς —θέλοντας καὶ μὴ— παίρνει θέση στὰ διαλαμβανόμενα στὸν διάλογο καὶ πρέπει νὰ ἀπαντήσει μεταξὺ ἄλλων καὶ στὰ ἐρωτήματα τί εἶναι ὄνομα, τί εἶναι ἀλήθεια, καὶ μὲ ποιὸν τρόπο μποροῦμε νὰ γνωρί-

2. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 86 ἐπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 173.

3. Διχασμένος τὸ δίχως ἄλλο ἐμφανίζεται ἐν τέλει καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων ποῦ θὰ ἤθελε, ἀπὸ ὅ,τι φαίνεται, νὰ κρατῆσει στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τις δύο ἀντικρουόμενες ἀπόψεις περὶ γλώσσας: πρβλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 337.

4. Πρβλ. HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 32.

5. GUNDELT, *Der platonische Dialog*, σελ. 5.

6. Πρβλ. HEIDEGGER, *Vom Wesen der Wahrheit*, σελ. 24.

7. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 125 ἐπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 22.

σουμε κάποιο πράγμα⁸. Τὰ πράγματα περιπλέκονται περαιτέρω, ἂν συνθεωρήσουμε στὸ φιλοσοφικὸ ὑπόβαθρο τοῦ *Κρατύλου* τὴν “ἀντινατουραλιστικὴ” δημοκρίτεια διδασκαλία ὡς πρὸς τὴ σχέση ὀνόματος καὶ πράγματος (*λόγος γὰρ ἔργου σκιῆ*⁹): μιὰ σχέση πού διαταράσσεται σὲ τέσσερα σημεῖα, ἀφοῦ: πρῶτον, ἓνα ὄνομα μπορεῖ νὰ παραπέμπει σὲ πλείονα τοῦ ἑνὸς πράγματα· δεύτερον, ἓνα πράγμα μπορεῖ νὰ ἔχει πλείονα τοῦ ἑνὸς ὀνόματα· τρίτον, τὸ ὄνομα ἑνὸς πράγματος μπορεῖ νὰ μεταβάλλεται· καί, τέταρτον, γὰ μερικὰ πράγματα δὲν ὑφίσταται κἀν ὄνομα¹⁰. Ποία, λοιπόν, ἡ ὀρθότης τῶν ὀνομάτων;

Γιὰ νὰ φανεῖ πόσο σημαντικὸ εἶναι γιὰ τὸν Πλάτωνα τὸ ζήτημα τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων, πού ἐρευνᾶται στὸν *Κρατύλο*, ἂς ξαναθυμηθοῦμε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπὸ τὴν *Ἐπιστολὴ Ζ'*, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὰ πέντε στοιχεῖα πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ γνωρίσουμε τὸ ὄν· τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι τὸ *ὄνομα*, ὁ *λόγος*, τὸ *εἶδωλον*, ἡ *ἐπιστήμη* καὶ τὸ *ὄν γνωστόν*¹¹. Τὸ πρῶτο ἐξ αὐτῶν, τὸ ὄνομα, ἐπιτελεῖ σύμφωνα μὲ τὸν Σωκράτη —στὸν *Κρατύλο*— δύο λειτουργίες μεγίστης σπουδαιότητος: κατὰ πρῶτον, τὸ ὄνομα *διδασκαλικὸν τί ἐστὶν ὄργανον καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας, ὡσπερ κερκὶς ὑφάσματος* [388 b 13 - c 1]¹², καὶ κατὰ δεύτερον συντελεῖ στὴ γνωσικὴ ἐμπέδωση τοῦ ὄντος, ἀφοῦ *ὅς ἂν τὰ ὀνόματα εἰδῆ εὔσεται καὶ τὰ πράγματα* [435 e 3-4]¹³. Γι' αὐτὸ καί, ὅπως καταλήγει ὁ Σωκράτης, *ὀνόματος, φαμέν, ὀρθότης ἐστὶν αὕτη, ἥτις ἐνδείξεται οἷόν ἐστι τὸ πρᾶγμα* [428 e 1-2]¹⁴.

Ἐν συνεχείᾳ θὰ προσεγγίσουμε θεματικὰ τὸν *Κρατύλο*, στεκόμενοι στὰ κατὰ τὴ γνώμη μας βασικὰ μοτίβα τοῦ διαλόγου, καὶ θὰ προσπαθήσουμε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ κεκλιμένου, νὰ παρακολουθήσουμε τὴ πορεία τῆς περιπέτειας τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων.

8. Πρβλ. HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 59 ἔπ.· VAN-DEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 149 ἔπ.· BURNEYAT, *Socrates and the Jury*, σελ. 173 ἔπ.

9. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Β 145.

10. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Β 26. — PROCLUS, *In Platonis Cratylum commentaria*, σελ. 5, 25-27· σελ. 7, 3.

11. *Ἐπιστολὴ Ζ'*, 342 a 4 - b 3. — Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 133 ἔπ.

12. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 92.

13. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 58 ἔπ.

14. Ἐπ' αὐτοῦ βλ. UPHUES, *Die Definition des Satzes*, σελ. 403, καὶ BOLLACK, *L'en-dehors infini. L'aporie du Cratyle*, σελ. 310 ἔπ.

1. Το όνομα και το πράγμα

“Έχουμε ήδη πεί ότι ο Σωκράτης ανακαλύπτει στην περιώνυμη θέση του Πρωταγόρα (που αποτελεί και τό —μέ κάποιαν αναχρονιστική τόλμη θά λέγαμε— “πιστεύω” τῶν Σοφιστῶν) πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος¹⁵ [385 e 6 - 386 a 1] τεράστιους κινδύνους ἀντικρούοντας τὴν ἰσοτιμία τῶν γνωμῶν [386 d 8 - 386 e 4] αἶρει τὸν κίνδυνο πού, κατὰ τὴ γνώμη του, διοικούσε τὴ θέσι αὐτῆ τοῦ Πρωταγόρα. Αἰρομένου τοῦ κινδύνου τὸ βλέμμα μας κατευθύνεται σὲ κάτι αὐτονόητο (δηλον) [386 d 9]: τὰ πράγματα ἔχουν δική τους οὐσία ἀνεξαρήτως τῶν ἀνθρώπων¹⁶, καὶ γι’ αὐτὸν τὸν λόγο δὲν σύρονται ἀπὸ τὴ φαντασία μας —ὅπως φαντάζεται ὁ Πρωταγόρας— οὔτε πρὸς τὰ ἐπάνω οὔτε πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ ὑπάρχουν καθαυτά (καί) σύμφωνα πάντοτε μὲ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους¹⁷. Ἀλλά, ὅπως τὰ πράγματα ἔχουν δημιουργηθεῖ κατὰ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους, ἔτσι καὶ οἱ πράξεις, πού ἀποτελοῦν εἶδος καὶ μορφή τῶν πραγμάτων [386 e 6-8], δημιουργοῦνται καὶ πράττονται σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους¹⁸ καὶ ὄχι καταπῶς νομίζουν καὶ τὸ θέλουν οἱ ἄνθρωποι¹⁹. Γι’ αὐτὸ καί, ἀφοῦ λογικῶς πράγμα εἶναι πᾶν ὅ,τι προέχεται ἀπὸ πράξι τοῦ πράττειν, νόημα εἶναι πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ πράξι τοῦ νοεῖν καὶ γράμμα πᾶν ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ πράξι τοῦ γράφειν.²⁰

Ὁ “πραγματικὸς” καθορισμὸς τῶν πράξεων ἀποτελεῖ τὴ βάση, ἐπὶ τῆς

15. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 80 B 1.

16. Σύμφωνα, πάντως, μὲ τὸν Θεόδωρο GOMPERZ, *Griechische Denker*, τ. I, σελ. 218, ὡς “ἄνθρωπος” νοεῖται ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος γενικῶς, ὄχι μεμονωμένα ἄτομα. Βλ. ἐπίσης LORENZ / MITTELSTRASS, *On Rational Philosophy of Language: The Programme in Plato's Cratylus Reconsidered*, σελ. 4 ἐπ.

17. 386 e 1-4: αὐτὰ αὐτῶν οὐσίαν ἔχοντά τινα βεβαίον ἐστὶ τὰ πράγματα, οὐ πρὸς ἡμᾶς οἰδὲ ὑφ’ ἡμῶν, ἐλκόμενα ἄνω καὶ κάτω τῷ ἡμετέρῳ φαντάσματι, ἀλλὰ καθ’ αὐτὰ πρὸς τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἔχοντα ἤπερ πέφυκεν.

18. Πρβλ. σχετικῶς CALVERT, *Forms and Flux in Plato's Cratylus*, σελ. 26 ἐπ.: HEITSCH, *Platons Sprachphilosophie im Cratylus*, σελ. 56 ἐπ.: LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 21 ἐπ.: RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 82. — Πρβλ. ἐπίσης Πολιτεῖαν, 477 c 1: οὐνάμεις εἶναι γένος τι τῶν ὄντων· καὶ Σοφιστήν, 260 a 5: λόγον (...) τῶν ὄντων ἐν τῇ γενῶν εἶναι.

19. 387 a 1-2: Κατὰ τὴν αὐτῶν ἄρα φύσιν καὶ αἱ πράξεις πράττονται, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν.

20. Πρβλ. APELT, *Platons Dialoge. Cratylus*, σελ. 130, σημ. 14. Πρβλ. καὶ ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Cratylus*, σελ. 7.

όποιας στηρίζονται όλες οι μετέπειτα έρευνες τών συνομιλητών²¹, οι όποιοι καταλήγουν, μεταξύ άλλων, και στο να συμφωνήσουν ότι και ή όμιλία και ή όνοματοδοσία συνιστοῦν πράξεις²². Γι' αυτό, άλλωστε, και ό σωκρατικός "πραγματισμός" άντιτάσσεται στίς αὐθαίρετες κατασκευές: οι τεχνίτες και οι γιατροί άποδεικνύουν με τίς πράξεις και την ένεργητική τους παρουσία ότι δέν είναι όρθή ή αὐθαίρετη δράση ή μεταχείριση τών όργάνων και τών εργαλείων τους, άφοῦ άντιτίθεται στήν οὐσία τής δουλειάς τους. Μόνο όταν τό προσέξουμε αυτό και τό λάβουμε σοβαρά υπόψη, μόνο τότε πλέον τι ήμιν ἔσται και όρθώς πράξομεν τοῦτο [387 a 7], δηλαδή τότε μόνο θά βγοῦμε ώφελημένοι και θά ἔχομε πράξει σωστά.

Ἐπειδή ό Σωκράτης χρησιμοποιεῖ μονίμως αυτό τό όρθώς πράξομεν όχι μόνο ως άψευδές κριτήριο κατάλληλης "τεχνικής" έπιτηδειότητας και συμπεριφορᾶς, αλλά και ως άλάνθαστο όπλο κατά τής σοφιστικής λογικής, δέν διστάζει και έδῶ να ίσχυρισθεῖ ότι ή δουλειά τοῦ άρμόδιου τεχνίτη άποτελεῖ άληθές υπόδειγμα για τό όνομάζειν [387 c 6-9]. Ἐκλαμβάνει ότι και έδῶ υπάρχει ή κατάλληλη τεχνική, ό τρόπος δηλαδή εκείνος, πού, πέραν πάσης αὐθαιρεσίας, ταιριάζει με την οὐσία τοῦ όνομάζειν και τοῦ όνομαζόμενου άντικειμένου και τοῦ σχετικού χρηστικού εργαλείου²³. Μόνο ἔτσι είναι βέβαιο ότι πλέον τι ήμιν ἔσται και όρθώς πράξομεν τοῦτο. Ἐδῶ εργαλείο είναι τό όνομα²⁴, ή λέξη²⁵. Ὁ καλός τεχνίτης-δημιουργός λέξων όφείλει να ἔχει τό βλέμμα του προσηλωμένο στήν άληθινή ιδέα τής λέξης — σέ αυτό πού ό Kant θά όνόμαζε *Wort an sich*, δηλαδή *όνομα καθαυτό*.

Χρησιμοποιώντας τό τρυπάνι και τη σαῖτα τοῦ ὑφαντή πράττομε κάτι

21. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 83· GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 69.

22. Πρβλ. KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 127.

23. Πρβλ. LEVINSON, *Language and the Cratylus*, σελ. 28 έπ., 36 έπ.· WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 18 έπ., 25.

24. Ὁ HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 8, ύποσ. 2, άσχολεῖται, μεταξύ άλλων, και με τη μετάφραση τοῦ όρου "όνομα" στά γερμανικά, προστιμώντας άντι τοῦ "αὐτονόητου" *Name* — πού έντός τοῦ πλατωνικοῦ κεμένου άρμόζει μόνο σέ θεούς, ήρωες, ιστορικά πρόσωπα, ποταμούς, λόφους και πτηνά — την έκφραση *sprachliche Bezeichnung*, πού θά μπορούσε να άποδοθεῖ στά ελληνικά ως "γλωσσικός χαρακτηρισμός".

25. Για τη σημασία και τό ρόλο τοῦ όνόματος "όνομα" σέσιν Πλάτωνα βλ. UPHUES, *Die Definition des Satzes nach den platonischen Dialogen Kratylos, Theaetet, Sophistes* = UPHUES, *Sprachtheorie und Metaphysik bei Platon, Aristoteles und in der Scholastik*.

ἐντελῶς συγκεκρωμένο: ἀνοίγουμε τρύπες καὶ ὑφαίνομε ἀντίστοιχα· χρησιμοποιοῦντας τὸ ὄνομα, πού εἶναι ὄργανο διδασκαλικό²⁶, διδάσκουμε καὶ διδασκόμεθα καὶ διακρίνουμε τὰ πράγματα: ὅπως μὲ τὴ σαῖτα ξεχωρίζουμε τὸ ὕφασμα, ἔτσι καὶ μὲ τὸ ὄνομα ξεχωρίζουμε τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων²⁷. Ἐμεῖς, δηλαδή, ξεχωρίζουμε ὅ,τι ξεχωρίζουμε, ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς χωριστά! Πού παναπεῖ ὅτι, πρῶτον, ἡ γλῶσσα ὡς τέχνη εἶναι δραστηριότητα χειρωνακτική²⁸ καὶ παραγωγική (ἰδίως στὸν τομέα τοῦ πολιτισμοῦ²⁹) καὶ ὅτι, δεύτερον, ὡς τέχνη τοῦ κάθε τεχνίτη χωριστά, δὲν ἔχει κατ' ἀνάγκην δημόσιο χαρακτήρα, ἀλλὰ εἶναι πρωτίστως ὑπόθεση ἰδιωτική καὶ ἀφορᾷ τὸ σκεπτόμενο καὶ ὁμιλοῦν ἄτομο³⁰. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα εἶναι ὄργανο ἀτομικῶς διακριτικό, μπορεῖ νὰ ἐκφράζει τὴν καθ' ἕκαστον συνολικὴ κοσμοθέση, ὅπου τὸ σκεπτόμενο καὶ ὁμιλοῦν ὑποκείμενο, ὄντας μέλος μιᾶς "εἰδικῆς" κοινωνίας, ὀρισμένης ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, ἐνῶ ὁμιλεῖ, δειχνεὶ τὸν "γενικὸ" προσανατολισμὸ του στὸ σύμπαν τῆς πραγματικότητος³¹. Ὁ γενικὸς αὐτὸς προσανατολισμὸς (ἀνα)δείκνυται μὲ τὴν ἀναμνηστικὴ χρῆση τοῦ εἶδους τοῦ Ἐνὸς πού συντίθεται ἀπὸ πλῆθος αἰσθήσεων καὶ λογισμῶν, (ἀνα)δείκνυται δηλαδή μὲ τὸν τρόπο τοῦ Φαίδρου, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο δεῖ γὰρ ἄνθρωπον ξυνιέναι κατ' εἶδος λεγόμενον, ἐκ πολλῶν ἰὸν αἰσθήσεων εἰς ἓν λογισμῶ ξυναιρούμενον. Τοῦτο δ' ἐστὶν ἀνάμνησις ἐκεῖνων, ἃ ποτ'

26. Βλ. σχετικὰ ROBINSON, *Essays in Greek Philosophy*, σελ. 116· CALVERT, *Forms and Flux in Plato's Cratylus*, σελ. 26 ἔπ· DERBOLAV, *Der Dialog Kratylus im Rahmen der Platonschen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 80 ἔπ· KAHN, *Language and Ontology in the Cratylus*, σελ. 162 ἔπ· GOLD, *The Ambiguity of "Name" in Plato's Cratylus*, σελ. 233 ἔπ· KETCHUM, *Names, Forms and Conventionalism: Cratylus 383-395*, σελ. 136 ἔπ.

27. 388 b 13 - c 1: "Ὄνομα ἄρα διδασκαλικόν τί ἐστὶν ὄργανον καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας, ὡσπερ χειρὶς ὑφάσματος. — Πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylus*, σελ. 9.

28. Πρβλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell' eidos*, σελ. 343 ἔπ.

29. Πρβλ. BUCCELLATO, *Linguaggio e società alle origini del pensiero filosofico greco*, σελ. 259.

30. Βλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 597 ἔπ.

31. Βλ. CALVERT, *Forms and Flux in Plato's Cratylus*, σελ. 26 ἔπ· HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylus*, σελ. 64 ἔπ· ἡ Donatella DI CESARE, *La semantica nella filosofia greca*, σελ. 153, θεωρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων βλέπει στὸ ὄνομα καὶ στὴ γλῶσσα ἐν γένει μιὰ διάσταση καθόλου φυσική, ἀλλὰ ὑποκειμενική καὶ ἱστορική, πού ἀνταποκρίνεται στὰς ἀποκρυσταλλώσεις τῆς συνείδησης τῶν ἀνθρώπων σχετικὰ μὲ τὴν πραγματικότητα. — Ἀντίθετη ἀπόψη ἐκφράζει ὁ KETCHUM, *Names, Forms and Conventionalism: Cratylus 383-395*, σελ. 146, ἴσως, 8.

εἶδεν ἡμῶν ἢ ψυχῇ, συμπορευθεῖσα θεῶ καὶ ὑπεριδοῦσα ἃ νῦν εἶναι φαμεν καὶ ἀνακύψασα εἰς τὸ ὄντως ὄν³².

Ὁ Πλάτων βλέπει, λοιπόν, στὸ ὄνομα ἓνα μέσο, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ὁποῖου μπαίνει πρωτίστως τάξη στὰ πράγματα τῆς διανοίας. Μποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ἀλήθεια, ὅτι στὸν Πλάτωνα ἡ γλώσσα ταυτίζεται μὲ τὴ διάνοια: Μποροῦμε νὰ ἀναγάγουμε στὸν Πλάτωνα τὴν ἄποψη τοῦ Γουλιέλμου νομ Humboldt ὅτι ἡ γλώσσα ἀποτελεῖ τὸ ὄργανο ποῦ διαμορφώνει τὴ σκέψη (*die Sprache ist das bildende Organ des Gedankens*)³³; Καταφατική ἀπάντηση μέσα ἀπὸ τὸν Κρατύλο δὲν θὰ πάροουμε· τὴν παίρνομε, ὅμως, καὶ μάλιστα μὲ ἐξηγήση δαμονίως ἐτυμολογική (καθὼς, ἀφ' ἑνός, ἡ πρόθεσις “διά” συνδέει τὴ “διάνοια” μὲ τὸ “διαλέγεσθαι”, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ “-νοια” τῆς διανοίας ἀνάγε-ται στὸ “ἄνευ (φωνῆς)”³⁴), ἀπὸ τίς γραμμὲς τοῦ *Θεαίτητου*³⁵ καὶ τοῦ *So-*

32. Φαῖδρος, 249 b 5 - c 3. Γιὰ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ βλ. SONDERREGGER, *Platon. Phaidros 249BC: über den Menschen*, σελ. 375 ἑπ.

33. VON HUMBOLDT, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, σελ. 50.

34. Βλ. VAN HEUSDE, *Initia philosophiae Platonicae*, τ. II, τμ. 2, σελ. 201: *διάνοια ducitur a διάλογος ἄνευ, quo respicit illud τοῦτ' αὐτὸ ἐπωνομάσθη, διάνοια.*

35. *Θεαίτητος*, 189 e 6 - 190 a 7: *Λόγον δν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἢ ψυχῇ διεξέρχεται περὶ ἂν ἂν σκοπῇ. Ὡς γε μὴ εἰδώς σοι ἀποφαίνομαι. Τοῦτο γάρ μοι ἰνδάλλεται διανοομένη οἷκ ἄλλο τι ἢ διαλέγεσθαι, αὐτὴ ἑαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ ἀποκρινομένη, καὶ φάσκουσα καὶ οὐ φάσκουσα. Ὅταν δὲ ὄρωσασα, εἴτε βραδύτερον εἴτε καὶ δεξύτερον ἐπάξασα, τὸ αὐτὸ ἦδη φῆ καὶ μὴ διατάξῃ, δόξαν ταύτην τίθεμεν αὐτῆς. Ὡστ' ἔγωγε τὸ δοξάζειν λέγειν καλῶ καὶ τὴν δόξαν λόγον εἰρημένον, οὐ μέντοι πρὸς ἄλλον οὐδὲ φωνῆ, ἀλλὰ σιγῇ πρὸς αὐτόν· καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 197: *Λόγο πὸν διεξέρχεται ἡ ἴδια ἢ ψυχῇ μέσα της γιὰ ὅσα ἐξετάζει [ἐνν.: ὀνομάζω “διανοεῖσθαι”]. Σοῦ μιλῶ βέβαια σὰν ἓνας ποῖ δὲν ξέρει. Γιατὶ μοῦ φαίνεται πὼς ὅταν ἢ ψυχῇ διανοῖται, δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ διαλέγεται, δηλαδὴ ρωτᾷει ἢ ἴδια τὸν ἑαυτὸ της καὶ ἀποκρίνεται, καὶ καταφάσκει καὶ ἀποφάσκει. Ὅταν ὅμως ὀρίση κάτι, εἴτε προχωρώντας σ' αὐτὸ πῶ ἀργά εἴτε πῶ γρήγορα, καὶ παραδεχθῆ τοῦτο ὡς ἓνα καὶ τὸ ἴδιο καὶ δὲν διατάξῃ, τότε αὐτὸ τὸ λέμε γνώμη της. Ὡστε ἐγὼ τὸ κρίνειν τὸ ὀνομάζω λέγειν καὶ τὴν γνώμη λόγο εἰπαμένο, ὄχι ὅμως πρὸς ἄλλον οὔτε μὲ τῆ φωνῆ, ἀλλὰ σιωπηρὰ πρὸς τὸν ἑαυτὸ μας. — Θεαίτητος, 206 d 1 - e 2: ΣΩ. Τὸ μὲν πρῶτον εἶη ἂν τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ὀρημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ὡσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενος εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματος φωνή. Ἥ οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιοῦτον λόγος εἶναι; ΘΕΑΙ. Ἐμοιγε. Τὸν γοῦν αὐτὸ ὀρῶντα λέγειν φαμέν. ΣΩ. Οἷκοσῦν αὐ τοῦτο γε πᾶς ποιεῖν δυνατὸς θάττον ἢ σχολαιτέρων, τὸ ἐνδείξασθαι τί δοκεῖ περὶ ἐκάστου αὐτῶ, ὃ μὴ ἐνεὸς ἢ κωφὸς ἀπ' ἀρχῆς καὶ σῆτας ὄσκι τι ὀρθὸν δοξάζονται, πάντες αὐτὸ μετὰ λόγου φανοσῆτος ἔχοντες, καὶ οὐδαμῶ ἔτι ὀρθῆ δόξα χωρὶς ἐκποσῆτος γενῆσεται· καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 249: ΣΩ. Τὸ πρῶτον**

φιστή³⁶, όπου το συμπέρασμα είναι ότι η διάνοια είναι ο τόπος εκείνος, όπου το υποκείμενο διαλέγεται με τον έαυτό του άήχως. Γλώσσα άνευ διανοίας δεν νοείται και, άρα, δεν ύφίσταται³⁷. Οί άνθρωποι γεννούν και άναδεικνύουν τη γλώσσα (τους), έπειδή νιώθουν την έσωτερική ανάγκη νά τους όδηγεί

είναι τὸ νὰ φανερώνη κανεὶς τὴ σκέψη του διὰ τῆς φωνῆς μὲ ρήματα καὶ ὀνόματα, νὰ ἔκτυπώνη τὴ γνώμη του στὸ ρεῖμα ποὺ διέρχεται μέσα ἀπὸ τὸ στόμα του, σὰν ἐπάνω στὸ κάτω-πυρὸ ἢ μέσα στὸ νερὸ. Ἡ δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι λόγος; ΘΕΑΙ. Μάλιστα, γι' αὐτὸν τουλάχιστον ποὺ ἐνεργεῖ ἔτσι, λέμε ὅτι λέγει λόγο. ΣΩ. Τοῦτο λοιπὸν μπορεῖ ὁ καθένας νὰ τὸ κάνη, ἄλλος γρηγορώτερα καὶ ἄλλος ἄργότερα, τὸ νὰ δείξῃ ποιά γνώμη ἔχει γιὰ τὸ κάθε τι, ὅποιος βέβαια δὲν εἶναι ἀπ' ἀρχῆς ἄλαλος ἢ κωφός. Κι' ἔτσι ὅποιοι ἔχουν καμμιά ὀρθὴ γνώμη, ὅλοι τὴν συνοδεύουσιν μὲ τὸ λόγο της, καὶ πουθενὰ δὲν θὰ ὑπάρχῃ πιά ὀρθὴ γνώμη δίχως γνώση. — Θεαίτητος, 208 c 4-8: ΘΕΑΙ. Τὸ μὲν γὰρ ἦν διανοίας ἐν φωνῇ ὡσπερ εἰδωλον, τὸ δ' ἄρτι λεχθὲν διὰ στοιχείου ὁδὸς ἐπὶ τὸ ὄλον· τὸ δὲ δὴ τρίτον τί λέγεις; ΣΩ. Ὅπερ ἂν οἱ πολλοὶ εἴποιεν, τὸ ἔχειν τι σημεῖον εἰπεῖν ὧ τῶν ἀπάντων διαφέρει τὸ ἐρωτηθὲν· καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 255: ΘΕΑΙ. Γιατὶ ὁ πρῶτος ὁρισμὸς ἦταν ὡς ἀν εἰκόνα τῆς διανοίας μέσα στὴ φωνή, αὐτὸς πάλι ποὺ εἴπαμε τώρα πρὶν ἦταν ὁ δρόμος μὲσω τῶν στοιχείων πρὸς τὸ ὄλον. Ὁ τρίτος ὁμως ποῖος λὲς πῶς εἶναι; ΣΩ. Αὐτὸν ποὺ θὰ ἔλεγον οἱ πολλοὶ, τὸ νὰ ἔχῃ δηλαδὴ κανεὶς νὰ εἰπῇ ἓνα ὠρισμένο γνώρισμα, μὲ τὸ ὁποῖο διαφέρει ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα τὸ ζητούμενο.

36. Σοφιστής, 263 e 3-5: Οὐκοῦν διάνοια μὲν καὶ λόγος ταυτὸν· πλην ὁ μὲν ἐντός τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος τοῦτ' αὐτὸ ἡμῖν ἐπωνομάσθη, διάνοια· καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 337: Λοιπὸν πρῶτα πρῶτα ἡ σκέψη καὶ ὁ λόγος εἶναι τὸ ἴδιο πράμα. Μὲ μόνη τὴ διαφορὰ, πῶς ὀνομασίτηκε ἀπὸ μᾶς "σκέψη" ὁ διάλογος, ποὺ γίνεται μέσα στὴν ψυχὴ μὲ τὸν ἑαυτὸ της χωρὶς νὰ συμμετέχῃ ἡ φωνή. — Σοφιστής, 264 a 1 - b 4: ΞΕ. Ὅταν οὖν τοῦτο ἐν ψυχῇ κατὰ διάνοιαν ἐγγίγνηται μετὰ σιγῆς, πλην δόξης ἔχεις ὅτι προσεῖπες αὐτὸ; ΘΕΑΙ. Καὶ πῶς; ΞΕ. Τί δ' ὅταν μὴ καθ' αὐτὴν ἀλλὰ δι' αἰσθήσεως παρῆ τινι τὸ τοιοῦτον αὐ πάθος, ἄρ' οἷόν τε ὀρθῶς εἰπεῖν ἕτερόν τι πλην φαντασίαν; ΘΕΑΙ. Οὐδέν. ΞΕ. Οὐκοῦν ἐπειτέρε λόγος ἀληθῆς ἦν καὶ ψευδῆς, τούτων δ' ἐφάνη διάνοια μὲν αὐτῆς πρὸς ἑαυτὴν ψυχῆς διάλογος, δόξα δὲ διανοίας ἀποτελεούσης, φαίνεται δὲ ὁ λέγομεν σύμμιξις αἰσθήσεως καὶ δόξης, ἀνάγκη δὴ καὶ τούτων τῶ λόγῳ ξυγγενῶν ὄντων ψευδῆ τε αὐτῶν ἓνα καὶ ἐνίοτε εἶναι· καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 337 ἐπ.: ΞΕ. Ὅταν λοιπὸν ἡ κατάφαση καὶ ἡ ἄρνηση γίνονται μέσα στὴν ψυχὴ μὲ τὴ σκέψη σιωπηλά, πῶς ἄλλῶς μπορεῖς νὰ τ' ὀνομάσεις αὐτὸ παρὰ "κρίση"; ΘΕΑΙ. Ἀμ' πῶς ἄλλῶς; ΞΕ. Κι ὅταν πάλι αὐτὴ ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια δὲ γίνεται μόνη της, παρὰ μὲ τὴ μεσολάβηση κάποιας αἰσθήσεως, ἄραγες μποροῦμε νὰ τὴν ὀνομάσουμε σωστά μ' ἄλλ' ὄνομα ἐχτός ἀπὸ "παράσταση"; ΘΕΑΙ. Μὲ κανέν' ἄλλο. ΞΕ. Ἄφοῦ λοιπὸν δεχτήκαμε, πῶς ὁ "λόγος" εἶν' ἀληθινὸς καὶ ψεύτικος καὶ ἀπὸ τ' ἄλλα ψυχικὰ φαινόμενα ἡ "σκέψη" φανερώθηκε, πῶς εἶναι διάλογος τῆς ψυχῆς μὲ τὸν ἑαυτὸ της καὶ ἡ "κρίση" τῆς σκέψεως τ' ἀποτελέωμα, καὶ αὐτὸ ποὺ λέμε "παράσταση" κατὰ ἀνάμικτο ἀπὸ αἰσθήση καὶ κρίση, ἀφοῦ λοιπὸν ὅλ' αὐτὰ εἶναι συγγενικά μὲ τὸ λόγο, κατανάγκη μερικὰ ἀπ' αὐτὰ καὶ κάποτε θὰ εἶναι ψεύτικα.

37. Πρβλ. ΚΑΙΝΖ. Psychologie der Sprache, τ. Ι, σελ. 143.

νά τὸ κάνουν· καὶ ἀκριβῶς γι' αὐτὸν τὸν λόγο βρίσκεται ἡ γλώσσα μέσα στὴν ἴδια τους τὴ φύση, ὡς ὄργανο δέ, μὲ τὸ ὁποῖο ἀναπτύσσουν τὶς πνευματικὲς τους δυνάμεις καὶ θεμελιώνουν τὴν κοσμοθεωρία τους, εἶναι ἄκρως ἀπαραίτητο, ἀφοῦ κοσμοθεωρία δομεῖται μόνο, ἐφ' ὅσον ὁ ἄνθρωπος φέρει τὴ διανοιά του μαζί μὲ ἄλλα μέλη τῆς κοινότητος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ζεῖ, στὴν αὐτὴ γραμμὴ καθαρότητος μὲ τὴ διάνοια τῆς εἰρημένης κοινότητος³⁸. Πῶς τὸ ἔχει διατυπώσει ὁ "Ἐγγελος; *Es ist in Namen, daß wir denken*, πού —σὲ ἐρμηνευτικὴ μετάφραση— σημαίνει ὅτι *διανοούμεθα, ἐπειδὴ ὑπάρχουν ὀνόματα*, καὶ παραπέμπει εὐθέως στὴν *Πολιτεία*, ὅπου διαβάζουμε: *εἶδος γάρ πού τι ἐν ἑκάστον εἰώθαμεν τίθεσθαι περὶ ἕκαστα τὰ πολλά, οἷς ταυτὸν ὄνομα ἐπιφέρομεν*³⁹. Περὶ αὐτῶν, ὅμως, ἄλλοῦ καὶ μὲ ἄλλη εὐκαιρία.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ξαναθυμίζουμε ἐκεῖνο πού καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης ἐπιναλαμβάνει: *ὄνομα ἄρα διδασκαλικόν τί ἐστιν ὄργανον καὶ διακριτικόν τῆς οὐσίας, ὡσπερ κερκὶς ὑφάσματος* [388 b 13 - c 1]. Ἀπὸ τῆς σχέσης, πού ὑφίσταται μεταξὺ οὐσίας... μεταξὺ ἀπαρασάλευτης ἀντικειμενικῆς βεβαιότητος τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων καὶ ὀνόματος, σημαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα χαρακτηρίζεται ὡς *ὄργανον*, ὡς ἐργαλεῖο μιᾶς πράξης⁴⁰, πού, ὅπως ὅλες οἱ πράξεις ἄλλωστε, ἔχει τὴ δική της οὐσία, τὴ δική της *νόρμα*, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐκτελεῖται· μέσα στοῦ πλαίσιου τῆς σχέσης αὐτῆς τὸ "πράγμα", ἀπὸ τὸ ὁποῖο λαμβάνει ἡ πράξις τοῦ λέγειν καὶ ὀνομάζειν τὴν νόρμα της, τὴν οὐσία της δηλαδή, τὴν *ιδίαν αὐτῆς φύσιν* μὲ ἄλλα λόγια, φανερώνεται ὡς ἡ ἴδια ἡ οὐσία, ὡς ἡ καθόλου οὐσία, ὡς ἡ οὐσία ὄλων τῶν πραγμάτων⁴¹. Ἀπὸ τὴν οὐσία αὐτὴ πρέπει καὶ τὸ ὄνομα νὰ καταδεχθεῖ τὴ νόρμα του ὡς *ὄργανον διδασκαλικόν* "διδασκαλία", βεβαίως, ἐδῶ δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο παρὰ διδαχὴ *σχετικὰ* μὲ ἐκείνη τὴν οὐσία ὄλων τῶν πραγμάτων, ὅπου τὸ καλὸ λ.χ. ἀρμόζει στοὺς καλοὺς καὶ ὄχι στοὺς κακοὺς, καὶ ἡ φρονιμάδα στοὺς φρόνιμους καὶ ὄχι στοὺς ἀφρονες. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ, ὅμως, ὅπου τὸ ὄνομα στιγματίζεται ὡς ὄργανο διδασκαλίας καὶ διακρίσεως τῆς οὐσίας, τὸ περὶ τὴν ὁρθότητα τῶν ὀνομάτων ζήτημα τίθεται σὲ ἄλλη βάση, καθιστάμενο πρόβλημα τῆς Γλωσσοφιλοσο-

38. Πρβλ. VON HUMBOLDT, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, σελ. 9 ἔπ.

39. *Πολιτεία*, 596 a 6-7.

40. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 81 ἔπ.

41. Πρβλ. σχετικὰ GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 394.

φίας, όπου εξετάζεται με ποιόν τρόπο δομείται ή σχέση που υφίσταται ανάμεσα στη γλώσσα αφ' ενός και στη λογική ισχύ και αλήθεια αφ' ετέρου, της οποίας αλήθειας ο πυρήνας κατοικείται από τις ιδέες⁴², και, φυσικό είναι, στην έρευνα αυτή να ξεκινά κανείς από το "δν".

Έπειδή ο Πλάτων προσπαθεί να πείσει —και έν τέλει φαίνεται ότι πείθει— τον έαυτό του ότι τὸ ὄνομα είναι τὸ μάσμα τοῦ ὄντος [421 a 9 - b 1], μερικές φορές προκρίνει με τρόπο σκοτεινό⁴³ —θά έλεγε κανείς γι' αυτό "ήρακλείτειο"⁴⁴— και εἰρωνικό⁴⁵ ακόμα και διπλές έτυμολογήσεις (μία "παραδοσιακή" και "γενικῶς ισχύουσα"⁴⁶ και μία "σοφιστευμένη" και "έξεζητημένη"⁴⁷), ὅπως στην περίπτωση της αλήθειας και της ψυχῆς⁴⁸, ἔτσι ὥστε να μπορούμε να επικαλεσθούμε ἐδῶ προσφῶς, κατά τή γνώμη μας, τούς παρακάτω στίχους από τή *Θεογονία* τοῦ Ήσιόδου:

ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισι ὁμοῖα,
ἴδμεν δ', εὖτ' ἐθέλωμεν, ἀληθέα γηρῶσασθαι⁴⁹.

42. Πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 15 έπ.

43. Πρβλ. SCOTT, *Platon, et la démythification du langage*, σελ. 3 έπ.: REINBERG, *Λ ὄνομα γενεῶντων δι' Eschilo alla luce del Cratilo platonico*, σελ. 45: MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 124.

44. Πρβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 136 έπ.

45. Πρβλ. PHILIPPSON, *Platons Kratylos und Demokrit*, στήλ. 925. Βλ. επίσης DERBOLAV, *Der Dialog Kratylos im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 21, ὁ ὁποῖος ὁμλεῖ περὶ αὐτοεἰρωνείας, και DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 51.

46. Πρβλ. VENDRYÈS, *Pour une étymologie statique*, σελ. 11, και LEROY, *Théories linguistiques dans l'Antiquité*, σελ. 396, που ὁμιλοῦν γὰ σύνολα δημοφιλῶν έτυμολογήσεων (*ensembles d'étymologies populaires*).

47. Δέν ἀποκλείεται μερικές από τις προτάσεις έτυμολογήσεως τῶν ὀνομάτων να ἀνταποκρίνονται σέ θέσεις και θεωρίες διατυπωμένες τήν εποχή, όπου γράφτηκε ὁ διάλογος πρβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 142 έπ., και GAISER, *Name und Sache in Platons Kratylos*, σελ. 155 έπ.

48. Γιά τήν πρώτη θά γίνει λόγος ἰδιαιτέρως σέ οἰκεία θέση παραδοσιακῶς "ψυχῆ" εἶναι και ἡ ἀναπνοή (399 d 12 - e 1: *ὅταν παρῆ τῷ σώματι, αἰτιόν ἐστι τοῦ ζῆν αὐτῷ, τήν τοῦ ἀναπνεῖν δίνανιν παρέχον και ἀναψύχον*), ἐνώ σοφιστευμένα δ, τι ἐπιδρά πάνω στην (ὑπό ἀναξαγόρεια ὀπτική γωνία θεωρούμενη) φύση και ὁ, τι τή ρυθμίζει και τήν κυβερνά (400 b 1-2: *καλῶς ἄρα ἂν τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχοι τῆ δινάμει ταύτῃ ἢ φύσιν ὅχει και ἔχει φυσέχην ἐπονομάζειν*). — Γιά τόν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Περὶ Ψυχῆς*, Γ 431 b 21, ἡ ψυχῆ τὰ ὄντα πῶς ἐστι πάντα.

49. ΗΣΙΟΔΟΣ, *Θεογονία*, στ. 27-8.

Μιάς και όμως ήδη περί ἐτυμολογιῶν ὁ λόγος και ἐπειδή, ὡς γνωστόν, ἡ “λογική” τοῦ Κρατύλου εἶναι (καί) τάξεως ἐτυμολογικῆς, ἐρωτᾶται: “Ὅλο αὐτό τὸ συνονθύλευμα ἐν μέρει ὀρθῶν και κατὰ κανόνα ἐσφαλμένων ἐτυμολογήσεων⁵⁰, πού προτείνεται ἐδῶ (*un amas de fantaisies sans valeur* σύμφωνα με τὸν Λουδοβίκο Μέριδιερ⁵¹, *une série de calembours étymologiques* σύμφωνα με τὸν Μιχαήλ Βυτοῦ⁵²) και πού ὑπέικει (τυπικῶς ἀσφάλτως μὲν, πλὴν ὅμως ὄχι και τόσο ἐποικοδομητικὰ γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀσφάλεια τῶν προτεινομένων ἀπόψεων) στὸν κανόνα τῆς συνεκτικότητος (coherence)⁵³, ποιὸν σκοπὸ ἀλήθεια ὑπηρετεῖ⁵⁴; Τὴν ἔρευνα τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων, τὸν ἔλεγχο τῆς γνωσικῆς ποιότητος τῶν ὀνομάτων καθαυτὰ⁵⁵ ἢ κάποιο εἶδος φετιχισμού τοῦ ἐκφερόμενου λόγου (discours); Ἀλλὰ ὅποιονδήποτε σκοπὸ και ἂν ὑπηρετεῖ, και μὲ δεδομένη τὴν πληθὺ τῶν ἐρεθισμάτων πού προκαλεῖ και τὸν μεγάλο πλοῦτο τῶν ἀποτελεσμάτων⁵⁶, οἱ προτεινόμενες ἐτυμολογήσεις σὲ ποιὸν ἀνῆκουν πραγματικὰ — στὸν Σωκράτη ἢ στὸν Πλάτωνα⁵⁷ ἢ μῆπως σὲ κάποιον ἄλλον⁵⁸; Εἶτε ἔτσι, ὅμως, εἶτε ἀλλιῶς, προτείνονται εἰρωνικὰ ἢ σοβαρὰ⁵⁹; Κι ἂν τυχὸν προτείνονται μὲ διάθεση εἰρωνικὴ, ὅπως και ἐμεῖς πι-

50. Βλ. ἐνδεικτικὰ TAYLOR, *Plato*, σελ. 83· FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. II, σελ. 193· NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 16. — Ἐχει ἐκφρασθεῖ και ἡ ἀποψη ὅτι οἱ προτεινόμενες ἀπὸ τὸν Σωκράτη ἐτυμολογήσεις νοοῦνται σοβαρῶς· πρβλ. HAAG, *Platons Kratylos*, σελ. 2. — Βλ. και LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten*, σελ. 93.

51. MÉRIDIÉR, *Introduction*, σελ. 22.

52. BUTOR, *Esquisse d'un seuil pour Finnegan*, σελ. 1039.

53. Βλ. VANDELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 149.

54. Γιὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψη σοβαρότητας τῶν σωκρατικῶν ἐτυμολογήσεων βλ. ἐνδεικτικὰ WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 22· GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 386· WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Platon*, τ. I, σελ. 222· WARBURG, *Zwei Fragen zum Kratylos*, σελ. 4· BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 41· HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 52.

55. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 60.

56. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 68.

57. Βλ. ἐνδεικτικὰ HAAG, *Platons Kratylos*, σελ. 94· DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 290.

58. Ἀνέκαθεν παρήμενο πρόβλημα τὸ ποιὸς εἶναι ὄντως οἱ ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος γιὰ τὴ γλῶσσα· πρβλ. SCHLEIERMACHER, *Kratylus*, σελ. 5. — Βλ. ἐνδεικτικὰ ἐπὶ κλέον GOLD-SCHMIED, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 134· LEROY, *Étymologie et linguistique chez Platon*, σελ. 144.

59. Ὅτιδήποτε λέγεται γιὰ νὰ στηριχθεῖ (ἀλλὰ στὴν πραγματικότητά του γιὰ νὰ ὑποναμαρ-

στεύουμε, ποιά είναι ή πηγή και ποιός ό στόχος τής ειρωνείας του έκφέρο-
ντός τες⁶⁰; Και εκείνη ή περίφημη πλατωνική *ἀφρεύδεια* ως περιφρόνηση του
ψεύδους και ως έκφραση τής μη αύτεξαπάτησης που πάει; — δέν ίσχυει και
έδω, άραγε, ή “συμφωνία” τής *Πολιτείας* ότι *τούτο μέν δή τών φιλοσόφων*
φύσεων περί ώμολογήσθω ήμίν ότι μαθήματός γε άει έρωσιν ό άν αύτοίς δη-
λοϊ εκείνης τής ούσίας τής άει ούσης και μη πλανωμένης υπό γενέσεως και
*φθοράς*⁶¹ και μάλιστα *άπτωτι τῷ λόγῳ*⁶², παναπειμέ τον λογισμό *άδιάπτωτων*;

Και γιά νά κλείσουμε τήν ένότητα αύτή μέ νότα έτυμολογική, άς θυμη-
θοῦμε ότι άπό τό έτυμολογικό παιχνίδι του Σωκράτη ξεκίνησε μία παράδοση
πνευματική σχετικά μέ τήν καταγωγή τών όνομάτων. Δέν θά μακροηγορήσου-
με· θά περιοριστοῦμε άπλως σέ δύο όνομαστά παραδείγματα: ό μέν “Έγελος
θεμελιώνει τήν ύποκειμενικότητα του ρήματος *meinen* (νομίζω, έχω τή γνώ-
μη), στην εικαζόμενη άπό αύτόν —και βεβαίως έσφαλμένη— έτυμολόγησή
του άπό τό *mein*, δηλαδή άπό τό πρώτο πρόσωπο τής κτητικής άντωνυμίας· ό
Μαρτίνος Heidegger, πάλι, ένσυνειδήτως χρησιμοποίησε όφθαλμοφανώς
έσφαλμένες έτυμολογήσεις γιά νά διευκρινίσει πλήθος δομών τής έρμηνευ-
τικής του *Dasein* και τής ιστορίας του όντος.

2. Τό όνομα και ό νομοθέτης / όνοματοεργός

Σύμφωνα μέ τον Σωκράτη —τό είδαμε παραπάνω— ύπάρχει όμολογία με-
ταξύ “ύφαντικού” και “διδασκαλικού” όργάνου: όπως μέ τή σαίτα ξεχωρί-
ζουμε τό ύφασμα, έτσι και μέ τό όνομα ξεχωρίζουμε τήν ούσία τών πραγμά-
των [388 b 13 - c 1]. “Αν λάβουμε ύπόψη τήν ειρημένη άναλογία και τήν άκο-
λουθήσουμε, θά δοῦμε ότι στον διάλογο κοντά στον πρώτο έμφανίζεται πά-
ντοτε και άλλος ένας τεχνίτης: κοντά στον ύφαντή, που χρησιμοποιεί τή
σαίτα, έμφανίζεται ό μαραγκός, έργο του όποιου είναι ή σαίτα· κοντά στον

σει) τή γνωσική πλευρά τής γλώσσας λέγεται ειρωνικά και δέν έχει άμγως πλατωνική
καταγωγή ούδέποτε, όμως, λέγεται γιά τή γλώσσα ως γλώσσα, λέγεται και πρέπει νά
έκλαμβάνεται σοβαρά και, έν πάση περιπτώσει, άπχει τις πεποιθήσεις του Πλάτωνος.
Σχετικά βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*,
σελ. 60 έπ.

60. Γιά τή σχετικά προβληματική βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 136 έπ.·
SOULEZ, *La science des noms*, σελ. 57.

61. *Πολιτεία*, 485 a 10 - b 3.

62. *Πολιτεία*, 534 c 3.

τρυπητή, πού χρησιμοποιεί τὸ τρυπάνι, ἐμφανίζεται ὁ σιδεράς, ἔργο τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ τρυπάνι κοντὰ στὸν δάσκαλο, πού χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα. ἐμφανίζεται ὁ νομοθέτης, ἔργο τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ ὄνομα⁶³. Ὁ νομοθέτης — αὐτὸς ὁ *σπανιώτατος* ἄνθρωπος⁶⁴ ἢ, ἀλλῶς, *this embarrassing creature*, ὅπως τὸν χαρακτηρίζει ἡ Nancy Demand⁶⁵ — εἶναι ὁ ἀρμόδιος τεχνίτης καὶ κατασκευαστὴς τῶν ὀνομάτων, ὁ *ὀνοματουργός*⁶⁶, ὁ *ὀνοματοθέτης*⁶⁷, ὁ ἀρμόδιος νὰ θεσπίσει τὴν ἰδανικὴ γλώσσα⁶⁸, πού θὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν (ἐπὶ τῇ βάσει κανόνων θεέντων) παραχρησόμενων “ὑστερων” ἢ “παραγῶγων” ὀνομάτων. Ἔχει ἐκφρασθεῖ ἐπανειλημμένως ἢ ἀποψη ὅτι, εἰσάγοντας στὸν *Κρατύλο* ὁ Πλάτων τὸν “νομοθέτη” ὡς θεοπιστὴ ὀνομάτων, ὑπαι-

63. Βλ. κυρίως DEMAND, *The Nomothetes of the Cratylus*, σελ. 107 ἐπ., 109, σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίφαση τοῦ ὅτι ὁ νομοθέτης δημιουργεῖ ὀνόματα φύσει! — Γιὰ τὴ σχέση “νόμου” καὶ “φύσεως” ὡς πρὸς τὸ ὀνομάζειν βλ. ἐνδεικτικῶς TAYLOR, *Plato*, σελ. 77· MÉRIDIÉ, *Cratyle*, σελ. 8, 14· καὶ FEHLING, *Zwei Untersuchungen zur griechischen Sprachphilosophie*, σελ. 218 ἐπ. Σύμφωνα μὲ τὸν HEINIMANN, *Nomos und Physis*, σελ. 162, ἡ πραγματικὴ ἀντίθεση στὸν *Κρατύλο* δὲν εἶναι μεταξὺ “φύσεως” καὶ “θέσεως”, ἀλλὰ μεταξὺ “φύσεως” καὶ “νόμου”. — Βλ. καὶ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 13.

64. Σύμφωνα μὲ τὸν BÜCHNER, *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 83, πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ *einer der seltensten Handwerker*, ἤτοι γιὰ *σπανιώτατο τεχνίτη*. — Βλ. καὶ ROBINSON, *Essays in Greek Philosophy*, σελ. 105: *The law-giver is there not as a piece of history but as a mythical device to make it easier to develop an abstract theory*.

65. DEMAND, *The Nomothetes of the Cratylus*, σελ. 108.

66. 388 e 7 - 389 a 3: *Οὐκ ἄρα παντὸς ἀνδρός, ὡ Ἐρμόγενες, ὄνομα θέσθαι ἐστίν, ἀλλὰ τινος ὀνοματουργοῦ· οὗτος δ' ἐστίν, ὡς ἔοικεν, ὁ νομοθέτης, ὃς δὴ τῶν δημιουργῶν σπανιώτατος ἐν ἀνθρώποις γίνεταί.*

67. Πρβλ. ΧΑΡΜΙΔΗΝ, 175 b 2-4: *Νῦν δέ — πανταχῇ γὰρ ἠτῶμεθα, καὶ οὐ δυνάμεθα εὐρεῖν ἐφ' ὅτῳ ποτὲ τῶν ὄντων ὁ ὀνοματοθέτης τοῦτο ὄνομα ἔθετο, τὴν σωφροσύνην.* — Ἀξίζει τὸν κόπο νὰ σημειώσουμε ὅτι ὁ Alfred Croisset, ἐπιμελητὴς καὶ μεταφραστὴς τοῦ *Χαρμίδου* στὰ γαλλικὰ — Platon, *Oeuvres Complètes*, τ. 2 (: *Hippias Majeur, Charmide, Lachés, Lysis*), σελ. 80 —, μεταφράζει τὸ *ὀνοματοθέτης* ὡς *le législateur du langage*, ἤτοι ὡς ὁ *νομοθέτης τῆς γλώσσας*, ὑποσημειώνοντας ὅτι ἡ ἔκφραση αὐτὴ συμβαδίζει μὲ τὴν ἀρχαία δοξασία ὅτι ἡ γλώσσα δημιουργήθηκε μέσῳ κάποιου θεϊκοῦ νόμου καὶ ὅτι οἱ λέξεις (θέλει νὰ πεῖ τὰ ὀνόματα) σημαίνουν ἔτσι, ὥστε νὰ συντελοῦν στὴ φανέρωση τῆς φύσης τῶν πραγμάτων. Ἡ Ilse ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylus*, σελ. 10, μεταφράζει τὸν “νομοθέτη” ὡς “Setzer des Gebrauches”, δηλαδὴ ὡς “αὐτὸν πού θέτει τὰ ἴδη”, καὶ ὁ BÜCHNER, *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 83, ὡς “Setzer des Sprachgebrauchs”, δηλαδὴ ὡς “αὐτὸν πού θέτει τὰ γλωσσικὰ ἴδη”. — Βλ. περαιτέρω DEBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 58 ἐπ., καὶ HEITTSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylus*, σελ. 25 ἐπ., 26.

68. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 123 ἐπ.

νίσσεται τή σοφιστική αντίθεση “φύσει” / “νόμῳ”⁶⁹ και ὅτι χρησιμοποιεῖ σιωπηρῶς θέσεις τοῦ Πρωταγόρα⁷⁰, πράγμα, τὸ ὁποῖο εἶναι σφόδρα πιθανό, ἂν φέρουμε στὸν νοῦ μας τὴν ἐκ μέρους του ἀναφορὰ ὄρων πολιτικῶν, ὅπως “ἰδίᾳ” και “δημοσίᾳ” [385 a 9-10], ἀλλὰ και ποῦ ἀναιρεῖται τόσο στὴ συνέχεια τοῦ *Κρατύλου*⁷¹, ὅσο και στὸν *Χαρμίδη*⁷².

Τὸ ὄνομα –οὔτε τὸ γράμμα, οὔτε ἡ συλλαβή— εἶναι, σύμφωνα με τὸν Πλάτωνα, τὸ ἐλάχιστο μέρος τοῦ λόγου, δηλαδή ὁ ἐλάχιστος δυνατὸς ἤχος ποῦ εἶναι ταυτοχρόνως και φορέας “κάποιας” σημασίας. “Ἐνα και μόνο ὄνομα, μία και μόνη λέξη ἔχει, ὁμως, πλῆθος σημασιῶν, ἐρμηνεύεται δὲ ἀπὸ τὸν Σωκράτη *συστηματικά* ὡς φορέας τοῦ ἐκάστοτε πλήθους τῶν σημασιῶν τῆς”⁷³. Τὸ ὄνομα, ὁμως, κινδυνεύει ἔτσι νὰ μὴ γνωρίζει οὔτε ὄρισμὸ οὔτε ὄρια, καθὼς ἀνὰ πᾶσα στιγμή μπορεῖ ἡ ὁποιαδήποτε λέξη νὰ ἀνακαλεῖ *φωνητικῶς* πλῆθος ἄλλων ὄρων, ποῦ και αὐτοὶ με τὴ σειρά τους μποροῦν νὰ λειτουργοῦν ὡς *ρελίυ ἀσφαλείας*, ὡς *ρωστίρες* ἀπέναντι σὲ ἄλλες λέξεις. Ἄν, περαιτέρω, ὁμως, τὰ ὀνόματα (καθ)ὀρίζονται ἀπὸ τις σημασίες τους και ὄχι ἀπὸ τὸν ἤχο τους, ἀπὸ ποῦ και ὡς ποῦ τὸ ὄνομα ἀποτελεῖ καθολικὸ τοῦ λόγου (universal) και ἀπὸ ποῦ και ὡς ποῦ ἡ ὀνοματοδοσία ἀποτελεῖ πράξη, και δὴ πράξη λόγου;

69. Βλ. σχετικὰ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le “Cratyle”*, σελ. 64· STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 94.

70. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 102 ἐπ.

71. 429 a 1: *Ὅσπερ σὺ κατ’ ἀρχὰς ἔλεγες, τοὺς νομοθέτας.*

72. 175 b 2-7: *Νῦν δέ — πανταχῇ γάρ ἠττώμεθα, και οὐ δυνάμεθα εὐρεῖν ἐφ’ ὅτῳ ποτὲ τῶν ὄντων ὁ ὀνοματοθέτης τοῦτο τοῦνομα ἔθετο, τὴν σφρασοσύνην. Καίτοι πολλά γε συγκεχωρήκαμεν οὐ συμβαίνονθ’ ἡμῖν ἐν τῷ λόγῳ. Και γάρ ἐπιστήμην ἐπιστήμης εἶναι συνεχωρήσαμεν, οὐκ ἐῶντος τοῦ λόγου οὐδὲ φάσκοντος εἶναι· και ταῦτη αὐτῇ ἐπιστήμῃ και τὰ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν ἔργα γινώσκων συνεχωρήσαμεν, οὐδὲ τοῦτ’ ἐῶντος τοῦ λόγου, ἵνα δὴ ἡμῖν γένοιτο ὁ σῶφρων ἐπιστήμων ὧν τε οἶδεν, ὅτι οἶδε, και ὧν μὴ οἶδεν, ὅτι οὐκ οἶδε· και κατὰ μετάφραση Ν. Τετενέ, σελ. 65: *Και τώρα παντοῦ νικιόμαστε, και δὲν μποροῦμε νὰ βροῦμε σὲ τί ἀπὸ ὅσα ὑπάρχουν ἔδωσε κάποτε ὁ ὀνοματοθέτης αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὴ σφρασοσύνη. Κι’ ὁμως ἐκάναμε πολλές παραχωρήσεις ποῦ δὲν ταίριαζαν με τοὺς συλλογισμοὺς μας· γιατί και γνώση τῆς γνώσης παραδεχθήκαμε τὴ σφρασοσύνη, μολοντί οἱ συλλογισμοὶ μας δὲν τὸ ἐπέτρεπαν, και μάλιστα μᾶς τὸ ἀπαγόρευαν· και σ’ αὐτὴ τὴ γνώση ἀναγνωρίσαμε τὴν ιδιότητα νὰ ξαίρη τὰ ἔργα τῶν ἄλλων γνώσεων, μολοντί οὔτε αὐτὸ μᾶς τὸ ἐπέτρεπαν οἱ συλλογισμοὶ μας, γὰ νὰ μποροῦμε νὰ λέμε ὅτι ὁ σῶφρων ξαίρει, γὰ ἐκεῖνα ποῦ ἔμαθε, ὅτι ξαίρει, και γὰ ἐκεῖνα ποῦ δὲν ἔμαθε, ὅτι δὲν ξαίρει.**

73. Πρὸβλ. ἐνδεικτικὰ DEMOS, *Plato’s Philosophy of Language*, σελ. 599· MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 26 ἐπ.

Προσπαθώντας να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό και άναφερόμενοι σε ό,τι θα μπορούσε να ονομασθεί *γλωσσοφιλοσοφία* στο πλαίσιο του πλατωνικού φιλοσοφικού κατορθώματος δεν θα πρέπει να περιοριστούμε στην πύο στενή έρμηνεία του “λόγου”, αλλά να ξεπεράσουμε τις γραμμές, πού έχει χαράξει ή (ύστερη κυρίως) Γλωσσολογία και να θεωρήσουμε ως λόγο πρωτίστως τόν έφοδιασμό του ανθρώπου με γλωσσική έξάρτυση, αλλά και τά νοητικά βάθρα τής γλώσσας έν σχέσει προς τή γνωσική λειτουργία της κατά τή διερεύνηση και τήν ανακάλυψη τής αληθείας, και τή συσχέτιση τής γλώσσας με τήν πραγματικότητα. ‘Ο λόγος, έτσι, θεωρείται από τή λογική, τήν όντολογική, τή γνωσιοθεωρητική και τήν ψυχολογική άποψη του ύποκειμένου πού όμιλει και τόν μεταδίδει σε άλλα ύποκείμενα πού, όμοίως, όμιλούν και —άποδεχόμενά τον— τόν μεταδίδουν περαιτέρω άτερμόνως. “Όταν, όμως, γίνεται λόγος για τήν *πλατωνική γλωσσοφιλοσοφία*, τά πράγματα δεν είναι τόσο αυτόνοτητα, όσο τó θέλει —και σχετικώς μās προδιαθέτει— ή παραπάνω διάκριση πού έπιχειρήσαμε⁷⁴. Άν θελήσουμε, ώστόσο, να όμαδοποιήσουμε τά θεμελιώδη έρωτήματα, στα όποια καλείται να απαντήσει ή πλατωνική γλωσσοφιλοσοφία, θά μπορούσαμε να προτείνουμε τó ακόλουθο πλαίσιο: στόν *Φαῖδρο* έρευνάται τó δίκαιον και ή έννοια τής γραφής, στόν *Σοφιστή* μελετάται ή δυνατότητα ύπάρξεως ψευδών λόγων (προτάσεων) και στόν *Κρατύλο*, πού μās ένδιαφέρει έν προκειμένω, έλέγχεται ή όρθότητα τών όνομάτων.

Γι’ αυτό και κινούμενοι στούς “κρατύλειους” δρόμους τής λογικής του Σωκράτη άναγκαζόμαστε να δεχθούμε σχεδόν έξ άρχής ότι ή λογική συνδεομολογία τών συστατικών μερών μιάς λέξης δεν διαθέτει πάντα και όπωσδήποτε όμοίωμα φωνής, δεδομένου ότι δεν άποτελεί παρά τήν έξωτερική συνέπεια ένός κανόνα πού έθέσπισε ό νομοθέτης —τά όνόματα, άρα, είναι θέσει, κάτι πού άποτελεί και τήν άυθεντική γνώμη του Πλάτωνος⁷⁵—, ένός κανόνα πού συνίσταται στή *μίμηση τής ούσίας του όνομαζόμενου πράγματος* αλλά και ή διαδικασία αναλύσεως του κατά μίμησην κανόνος τών όνομάτων άνα-

74. Για τήν προβληματική αυτή βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 20 έπ., όπου και ή σχετική βιβλιογραφία.

75. Πρβλ. ‘*Επιστολήν Ζ*, 343 b 1-8: *Όνομά τε αυτών φαμεν ουδέν ουδενί βέβαιον είναι, κωλύειν δ’ ουδέν τά νυν στρογγύλα καλούμενα ευθέα κεκλήσθαι τά τε ευθέα όη στρογγύλα, και ουδέν ήττον βεβαίως έξειν τοίς μεταθεμένοις και έναντίως καλοῦσθαι. Και μην παρι λόγου γε ό αυτός λόγος, ειπερ έξ όνομάτων και όημάτων σύγκειται, μηδέν ικανώς βεβαίως είναι βέβαιον, μηρίως δέ λόγος αυ περί εκάστου τών τετάρων ως άσαφές, (...)*

κόπτεται ήδη στο στάδιο τῆς μελέτης τῶν ἀπλῶν στοιχείων, τῶν γραμμάτων ἤγουν καὶ τῶν συλλαβῶν, ποὺ χαρακτηρίζουν στὴν πραγματικότητα σχεδὸν πάντοτε (τά) φωνήματα⁷⁶. Ἡ ὅπως τὸ λέει ὁ Σωκράτης: *Οἶον νυνδὴ τὸ “ἀγαθὸν” ἔφαμεν ἐκ τοῦ ἀ γ α σ τ ο ὕ καὶ ἐκ τοῦ θ ο ο ὕ συγκεῖσθαι, τὸ δὲ “θοὸν” ἴσως φαίμεν ἂν ἐξ ἐτέρων, ἐκεῖνα δὲ ἐξ ἄλλων· ἀλλ’ ἐάν ποτε γε λάβωμεν ὁ οὐκέτι ἔκ τινων ἐτέρων σύγκειται ὀνομάτων, δικαίως ἂν φαίμεν ἐπὶ στοιχείῳ τε ἤδη εἶναι καὶ οὐκέτι τοῦτο ἡμᾶς δεῖν εἰς ἄλλα ὀνόματα ἀναφέρειν* [422 a 4 - b 3].

Ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, ὁ Σωκράτης ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ νομοθέτης ὡς ὀνοματοθέτης ἀποβλέπει στὴ μορφή καὶ στὸ ὑλικὸ κατασκευῆς τοῦ ὀνόματος γιὰ νὰ τοῦ χορηγήσει *βεβαιότητα*, *παναπεὶ σταθερότητα*. Τὸ ὄνομα καθαινό. ποὺ ὀρίζει τὴν ἀρχὴ τῆς πλατωνικῆς “γλωσσοφιλοσοφίας”, μᾶς ἐπιτρῆπει — ἂν δὲν μᾶς ὑποχρεώνει κιόλας — νὰ φέρουμε στὸν νοῦ μας τὸ *σπῆλαιον* τοῦ Ἐβδόμου Βιβλίου τῆς *Πολιτείας*. Ἐκεῖ μέσα, *ἐν καταγείῳ οἰκῆσει σπηλαιώδει*⁷⁷, εὐρίσκονται ἄνθρωποι *ἐν δεσμοῖς*⁷⁸, ποὺ ἀκοῦνε χίλιους μύριους ἤχους νὰ ἔρχονται ὡς αὐτοῦς, νὰ ἀντηχοῦν μέσα στὸ δεσμοπηγίριό τους καὶ αὐτοὶ νὰ τοὺς ταυτίζουν μὲ τὴν *παριούσαν σκιάν*⁷⁹, ἦτοι μὲ τὶς *σκιώδεις φιγοῦρες ποὺ περνοῦν ἀπ’ ἔξω*. Εὐλόγως μποροῦμε νὰ υποθέσουμε ὅτι ἡ πραγματικὴ γλῶσσα ἐκείνων, ποὺ περνοῦν ἔξω ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῶν δεσμοτῶν (μακριὰ ἢ ψηλὰ ἀπὸ πάνω τους ἢ πίσω ἀπὸ τὶς πλάτες τους), σὲ σαφήνεια, ἀντικειμενικὴ προσφορότητα καὶ οὐσιαστικὴ ἀνταπόκριση πρὸς τὰ πράγματα ὑπερέχει ἀσυλλήπτως τῆς ἠχογλώσσας ποὺ αὐτοὶ ἀκοῦνε καὶ προσλαμβάνουν ὡς γλῶσσα. Ἐχοντας ὑπόψη τὸ σχόλιο τοῦ Πρόκλου *καὶ μοι δοκεῖ τὸν νομοθέτην ὁ Πλάτων ἀνάλογον ἰδρύων τῷ ὄλῳ δημιουργῶ*⁸⁰, μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι στὸν *νομοθέτη / ὀνοματουργὸ* τοῦ *Κρατύλου* ἔρχεται νὰ ἀπαντήσει ὑστερα ἀπὸ πάροδο δεκαετιῶν πλατωνικῆς σκέψης ὁ *δημιουργὸς* τοῦ *Τίμαιου*⁸¹:

76. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 84.

77. *Πολιτεία*, 514 a 3.

78. *Πολιτεία*, 514 a 5-6.

79. *Πολιτεία*, 515 b 11.

80. Βλ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *In Platonis Cratylum commentaria*, LI.

81. Πρβλ. *Τίμαιον* 78 e 2-4: *τοῦτω δὲ δὴ τῷ γένει τὸν τὰς ἐπωνυμίας θέμενον ἀναπνοῆν καὶ ἐκπνοῆν λέγομεν θέσθαι τὸ νόμα*· καὶ 83 c 2-3: *ὄραν δὲ ἐν αὐτοῖς ἐν γένος ἐνὸν δξιν ἐπωνυμίας πάσιν*. — Ὁ HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 58, θεωρεῖ τὰ χωρία αὐτὰ τοῦ *Τίμαιου* ὡς παραπομπὲς τοῦ Πλάτωνα στὸν *Κρατύλο*.

ὅτι πρόκειται γὰρ καθαρὰ μυθολογήματα γύρω ἀπὸ ἕνα γίγνεσθαι, περὶ τοῦ ὁποίου ναὶ μὲν εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ διαθέτομε τὴν παραμικρὴ γνώση, πλὴν ὅμως προορίζεται νὰ συσχετίζῃ τὸ φαινόμενο μὲ ἐκεῖνο τὸ ὄν, πρὸς τὸ ὁποῖο στρέφεται κάθε φορὰ ἡ γνώση⁸². Ἄν καὶ ἡ τελευταία αὐτὴ ἄποψη, βεβαίως, πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ θεωρεῖται ὅτι καθῆκον τοῦ *διαλεκτικοῦ ὀνοματουργοῦ* εἶναι νὰ δημιουργήσῃ ιδανικὴ γλῶσσα (*Idealsprache*)⁸³, ἀξίξει τὸν κόπο νὰ σκεφθοῦμε (μὲ ἄλλη εὐκαιρία, ἐννοεῖται) γιὰτὶ ὁ Πλάτων δὲν ἀσχολήθηκε καθόλου μὲ τὴ μελέτῃ τῆς δυνατότητας μᾶς *ιδανικῆς* (διάβαζε: *ιδεϊκῆς*) γλώσσας⁸⁴, ἀλλὰ περιγράφει αὐτὸ πού ὁ ἴδιος θεωρεῖ θεμέλιό τῆς σύγχρονης πραγματικῆς γλώσσας⁸⁵. Ἐπειδὴ μιλώντας γιὰ τὴ διαλεκτικὴ ὁ φιλόσοφος ξεκινᾷ ἀπὸ τῆ σκέψῃ *ὥσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἢ διαλεκτικῇ ἡμῖν ἐπάνω κεῖσθαι, καὶ οὐκέτ' ἄλλο τούτου μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι*⁸⁶, ἔτσι καὶ ὁ διαλεκτικός, πού ἀντιλαμβάνεται *νομοθετήσεις τῆς παιδείας*⁸⁷, πρέπει —ὡς *ἐπιστάμενος* [390 c 10] καὶ *ἐπιστάτης* [390 d 5]— νὰ εἶναι σὲ θέση *ἐρωτᾶν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστημονέστατα*⁸⁸ — καὶ αὐτὸ φτάνει...

Ὅταν, πάλι, ὁ Πλάτων ἐπιτρέπει στὸν Σωκράτη νὰ ἀνάγῃ τὴ γλῶσσα στὴ δράση τοῦ νομοθέτη, συμφωνεῖ —χωρὶς νὰ τὸ συνειδητοποιεῖ (:— μὲ τὸν Ἡράκλειτο⁸⁹ πού διδάσκει ὅτι πρέπει νὰ τιμᾶμε τοὺς νόμους τῆς πολιτείας,

82. Πρβλ. WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 20, καὶ BARWICK, *Platons Cratylus und die stoische Sprachschöpfungslehre und Etymologie*, σελ. 75.

83. Ὅπως ἐκλαμβάνει ὁ BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Cratylus*, σελ. 318 ἔπ.

84. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση βλ. τὰ σχόλια τοῦ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le "Cratyle"*, σελ. 199 ἔπ. [: *Le langage idéal*].

85. Πρβλ. ALLAN, *The Problem of Cratylus*, σελ. 281.

86. *Πολιτεία*, 534 e 2-4, καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 553: *ἡ διαλεκτικὴ εἶναι βαλμένη ψηλὰ στὴν κορφή σὰν ἐπιστέγασμα πάνω ἀπ' τὰλλα μαθήματα, καὶ δὲν ὑπάρχει ἄλλο μάθημα πού θὰ μπορούσαμε σωστὰ νὰ τὸ τοποθετήσωμε παραπάνω*.

87. *Πολιτεία*, 534 d 8-9.

88. *Πολιτεία*, 534 d 9-10. — Βλ. σχετικὰ DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Cratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 59.

89. Εἶναι ἀναμφισβήτητο τὸ ὅτι ὁ Πλάτων ὀφείλει πολλὰ στὸν Ἡράκλειτο: δὲν εἶναι τοῦ ἁπλοῦς ὅτι ὡς πρὸς τὰ ὕλικά πράγματα ἐπιδοκιμάζει τὴ θεωρία τοῦ τελευταίου: *περὶ ἀεκάου ροφῆς*. Οἱ Ἡρακλείτειοι, ὅμως, ὅπως ὁ Κρατύλος, εἶχαν λησμονήσει (: ὅτι αὐτὸ τὸ διαρκὲς ζεῖν ὁ πατριάρχης τοὺς τὸ ὑπέτασσε στὸν αἰώνιο λόγο καὶ στὸν νόμο, αὐτογνομώμενος δὲ τὸ εἶχαν ἀναγάγει σὲ μοναδικὸ ἀξίωμα, ἀρνούμενοι ἔτσι καὶ διαφεύδοντας κάθε πιθανότητα πραγματικῆς γνώσης. Ὁ Πλάτων, θέτοντας στὸ πνεῦμα καὶ στὸν Λόγο τὸν αἰώνιο δημι-

διότι ο νόμος του κράτους είναι σχεδόν νόμος του θεού⁹⁰. Με τον τρόπο του αυτόν ο Πλάτων φέρνει δίπλα-δίπλα τους γλωσσικούς νόμους με τον νόμο του θεού. Δεν αρκεί να διατηρεί ο λαός τη γλώσσα, τηρώντας τους νόμους της, αλλά είναι έργο των φιλοσόφων να μερμνοούν οι ίδιοι να βρουν ποιά είναι η ουσία των πραγμάτων, και δη επέκεινα της γλώσσας και των νόμων της.

Παρά Πλάτωνι όχι ο Σωκράτης ειδικώς, αλλά ο Φιλόσοφος ως έννοια είναι εκείνος ο ξεχωριστός άνθρωπος που, χρησιμοποιώντας τον λόγο, απαιτεί να γνωρίσει την ανθρωπίνως δυνατή *εὐδαιμονία* και να κοινωνήσει του περιεχομένου της⁹¹. Μολονότι δέν είναι θεός, δέν ζει ἀμετακλήτως χωριστά ἀπό τόν θεό και τήν ἀλήθεια. Τό “καθ’ ὁμοίωσιν”, πού δέν ἀνάγεται μόνο στη Βίβλο⁹² και γιά τό ὁποῖο ὁ Φιλόσοφος πολεμάει μαζί με τούς ἀνθρώπους (του), δέν περιέχει τήν ἐγγύηση τῆς *αἰώνιας πλάνης*, τῆς *ἀέναης ἀλητείας*, ἀλλά κυρίως τή δυνατότητα ὅπως *θεία μοίρα* κοινωνήσει και ἐμπλησθεῖ πραγματικῆς γνώσεως. Ἐδῶ μπορούμε νά θυμηθοῦμε και τή γνωστή ἀποστροφή ἀπό τόν *Τίμαιο*, ὅπου γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀρχῶν ἐκείνων πού εἶναι ἀνώτερες τῆς ἀρχῆς τοῦ πυρός, τῆς γῆς, τοῦ ὕδατος και τοῦ ἀέρος και πού μόνο ὁ θεός και ὁποῖος ἀνθρωπος εἶναι θεοφιλῆς τίς γνωρίζει⁹³. Ὁ θεοφιλῆς αὐτός ἀνθρωπος εἶναι ὁ φιλόσοφος, πού ταυτίζεται με τόν “διαλεκτικό” τοῦ *Φαῖδρον*⁹⁴, ὁ δέ διαλεκτικός εἶναι ἀκριβῶς εἶπειν ὁ “νομοθέτης” τοῦ *Κρατίλου*, πού ἀσκεῖ τήν τοῦ *διαλέγεσθαι δύναμιν*⁹⁵. Σύμφωνα με τά διαλαμβανόμενα στόν *Φαῖδρο* ἡ διαλεκτική μέθοδος συνίσταται στη *διαίρε-*

ουργό, δηλαδή τήν ιδέα, τελειοποιεῖ τή διδασκαλία τοῦ Ἡρακλείτου· βλ. σχετικά ΑСМУС, *Αντιχνηνα φιλοσοφία*, σελ. 43 ἐπ.

90. ΗΡΑΚΛΕΙΠΟΣ, ἀπόσπασμα 57, σελ. 217: *Ἐν νόμῳ λέγοντας ἰσχυρίζεσθαι χρητῶ ξυνηῶ πάντων, ὅκωσπερ νόμῳ πόλις και πολλῶ ἰσχυροτέρως. Τρέφονται γάρ πάντες οἱ ἀνθρώπειοι νόμοι ἐπὶ ἐνός, τοῦ θεῖου.*

91. Πρβλ. HEITSCH, *Platon über die rechte Art zu reden und zu schreiben*, σελ. 50.

92. Πρβλ. DE VOGEL, *Platonism and Christianity*, σελ. 17 ἐπ.

93. Βλ. *Τίμαιον*, 53 d 6-8: *τάς δ’ ἔτι τούτων τίχας ἀνωθεν θεός οἶδεν και ἀνδρῶν ὅς ἄν ἐκείνῳ φίλος ᾗ.*

94. Πρβλ. *Φαῖδρον*, 266 b 5 - c 1: *Ἐάν τέ τινα ἄλλον ἡγήσωμαι δυνατόν εἰς ἐν και ἐπὶ πολλὰ πεφυκός ὄραν, τούτον δῶκω κατόπισθε μετ’ ἔχγων ὥστε θεοῖο. Καί μέντοι και τούς δυναμένους αὐτό ὄραν, εἰ μὲν ὀρθῶς ἡ μή προσαγορεύω θεός οἶδεν, καλῶ δέ οὖν μέχρι τοῦδε διυλεκτικῶς, και συνδύασε τά λόγια, πού εἶπε ὁ Σωκράτης, με αὐτά πού λέει στόν *Φαῖδρον*, 278 d 3-6: *Τό μὲν σοφόν, ὦ Φαῖδρε, καλεῖν ἐμοιγε μέγα εἶναι δοκεῖ, και θεῶ μόνῳ πρόπειν. Τό δέ ἡ φιλόσοφον ἡ τουντόν τι μᾶλλον τε ἄν αὐτῶ και ἀρμόττοι και ἐμμελεστέρωσ ἔχοι.**

95. *Πολιτεία*, 511 b 4: *Ὁ λόγος ἄπτεται τῆ τοῦ *διαλέγεσθαι* δύναμει.*

ση και στη συναγωγή⁹⁶· τὰ διαιρεμένα και διασκορπισμένα πράγματα συνάγονται αναγόμενα σὲ μιὰ *ιδέα* μὲ τρόπο συνεποπτικὸ⁹⁷, ὅπου ὁ διαλεκτικὸς χρησιμοποιεῖ τὸ ὄνομα ὡς ὄργανο, καὶ δὴ ὡς τὸ ὄργανο ἐκεῖνο, μὲ τὴ χρήση τοῦ ὁποῖου συνδέει τὰ πράγματα μεταξύ τους σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ σὲ αὐτὸν φύση τους.

Ἡ ὑπαρξη τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου ἀποτελεῖ ἐγγύηση τοῦ ὅτι ἡ *ὁμοίωσις θεῶν*, πού βεβαίως δὲν σημαίνει ταυτότητα μὲ τὸν θεό, συνιστᾷ πραγματικὴ δυνατότητα τοῦ ἀνθρώπου: ὁ διαλεκτικὸς, ἐνεργώντας ὡς ὁ *τὰ ὄντα εἰδῶς*⁹⁸ καὶ ὡς ὁ *εἰδῶς ἢ τὸ ἀληθὲς ἔχει*⁹⁹, προσσαρμόζει τὶς προσκαίρως ἀληθεῖς γνώμες στὴ γνώση ὑποστασιώνοντάς τιν (ἐπιστήμαι *μόνμοι*¹⁰⁰) καὶ εἰσάγει ἔτσι τὴ διαλεκτικὴ τῶν ιδεῶν¹⁰¹. Νὰ θυμηθοῦμε δὲ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὅτι ὁ Πλάτων, πλὴν ὀρισμένων περιπτώσεων ἀναφορᾶς του σὲ μύθους, ἀποφεύγει ἐπιμελῶς νὰ περιγράψει τὶς ιδέες αὐτές· δὲν μᾶς λέει τί εἶναι, ἀλλὰ ἀπλῶς ὅτι εἶναι¹⁰². Ἔτσι, ἄραγε, ὅμως, νὰ ἔχει “πράξει” καὶ μὲ τὸν ἀδιευκρίνιστο νομοθέτη; Τὸ ἐρώτημα τίθεται διότι στὴν ἐτυμολόγηση τοῦ ὀνόματος τοῦ Ὁρέστη ἀκοῦμε τὸν Σωκράτη νὰ λέει: “Ὡσπερ γε καὶ ὁ “Ὁρέστης”, ὃ Ἐρμόγενης, κινδυνεύει ὀρθῶς ἔχειν, εἴτε τις τύχη ἔθετο αὐτῷ τὸ ὄνομα εἴτε καὶ ποιητῆς τις, τὸ θηριῶδες τῆς φύσεως καὶ τὸ ἄγριον αὐτοῦ καὶ τὸ ὀρεινὸν ἐνδεικνύμενος τῷ ὀνόματι [394 e 8-11] — ποιὸς εἶναι, ἐπομένως, ὁ νομοθέτης τοῦ Ὁρέστη; ἢ τύχη ἢ κάποιος ποιητής;

3. Ἡ μορφή καὶ ἡ ὕλη

Τὸ παράδειγμα τοῦ τεχνίτη, πού φτιάχνει τὸ ἐργαλεῖο... πού ξέρει νὰ τὸ φτιά-

96. Βλ. *Φαῖδρον*, 266 b 3-5: *Τούτων δὲ ἔγωγε αὐτὸς τε ἐραστής, ὃ Φαῖδρε, τῶν διατρέσεων καὶ συναγωγῶν, ἴν' οἷός τε ὡ λέγειν τε καὶ φρονεῖν.*

97. Βλ. *Φαῖδρον*, 265 d 3: *συνορῶντα.*

98. *Φαῖδρος*, 260 d 8.

99. *Φαῖδρος*, 278 c 4.

100. Βλ. *Μένων*, 98 a 5-6.

101. Πρβλ. σχετικὰ LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 143 ἐπ. Ἀντίθετα οἱ MERIDIER, *Platon, Cratyle*, σελ. 46· MACKENZIE, *Putting the Cratylus in its Place*, σελ. 124 ἐπ.· καὶ FESTUGIERE, *Contemplation et vie contemplative selon Platon*, σελ. 77.

102. Πρβλ. NATORP, *Platos Ideenlehre*, σελ. 471 ἐπ. — Διαφορὰ τῆς εὐκαιρίας νὰ ποῦμε ὅτι τέτοια πλατωνικὴ στάση κρατοῦν τόσο ὁ Ἐμμανουήλ Καπλ, πού δὲν περιγράφει τὸ *Ding-an-sich*, ὅσο καὶ ὁ Ἐρβέρτος Σπενσερ, πού δὲν περιγράφει τὸ *Unknowable*.

χνει, σύμφωνα με τούς κανόνες τῆς τέχνης του, γιά νά τὸ χρησιμοποιοῦν ἄλλοι τεχνίτες “πού ξέρουν ἀπ’ αὐτὰ καὶ πιάνει τὸ χέρι τους” [387 d 4 - 388 e 6], ὁ Σωκράτης τὸ χρησιμοποιεῖ ὡς ἀφετηρία γιά νά μιλήσει καὶ νά ἐξηγήσει τὸν τρόπο τῆς κατασκευῆς τῶν λέξεων. ‘Ὁ τεχνίτης ἔχει στὸν νοῦ του κάτι πού ἐκ φύσεως εἶναι κατάλληλο γιά νά ὑφαίνει (*δ πέφυκε κερκίζειν*) [389 a 8]· ἡ ἴδια διαδικασία κατασκευῆς ὑπάρχει γιά ὅλα τὰ ἐργαλεῖα: ἀφοῦ πρώτα βροῦμε τὸ ὄργανο, πού εἶναι ἐκ φύσεως φτιαγμένο κατάλληλα (*τὸ φύσει ἐκάστω πεφυκὸς ὄργανον*), ἔτσι ὥστε νά ταιριάζει μὲ κάθε πράγμα χωριστά, κατόπιν πρέπει νά τὸ ἀποδώσουμε, νά τὸ περάσουμε στὸ ὑλικό, μὲ τὸ ὁποῖο φτιάχνουμε ὅ,τι φτιάχνουμε, καὶ μάλιστα νά τὸ περάσουμε ὄχι μὲ τὸν τρόπο πού τυχὸν θέλουμε ἐμεῖς, ἀλλὰ μὲ τὸν τρόπο πού ἀπαιτεῖ ἡ φύση τοῦ πράγματος (*οἶον πέφυκε*) [389 c 3-6]. ‘Ὁ κατασκευαστὴς σαϊτῶν δὲν ἀποβλέπει σὲ κάποιο ὑλικὸ πρότυπο, ἀλλὰ στὴ “μορφὴ” (*εἶδος*) [389 b 3], ἡ ὁποία ὑπάρχει πάντοτε. ἀκόμα κι ἂν σπάσει ἢ χαλάσει ἢ μοναδικὴ ἐξαντικεμένησῃ τῆς: λ.χ. ἡ σαῖτα τοῦ ἀργαλειοῦ μας· ὁ τεχνίτης ἀποβλέπει στὸ πράγμα καθαυτό, στὴ σαῖτα καθαυτὴν: τὸν ἐνδιαφέρει *αὐτὸ ὃ ἐστὶ κερκίς* [389 b 5-6], τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ καὶ τὸ πρότυπο ὄλων τῶν ἐπὶ μέρους σαϊτῶν, πού ἐνδεχομένως χρησιμοποιοῦνται στὴν ὑφαντικὴ γιά ποικίλους σκοποὺς. ‘Ἡ μορφὴ τῆς σαῖτας εἶναι ἡ ἴδια τῆς ἢ οὐσία, εἶναι ἡ σαῖτα καθαυτὴν¹⁰³.

Τὶ ἐξαιρεῖ ὁ Σωκράτης στὴν πράξη ἢ ἀρετὴ τοῦ καλοῦ τεχνίτη; Τὰ ἐξῆς τέσσερα στοιχεῖα: πρῶτον, τὴ σταθερὴ καὶ ἀμετάβλητη μορφὴ, αὐτὸ πού ἀποκαλεῖται *εἶδος* [389 b 3] καὶ *ιδέα*¹⁰⁴ [389 e 3]· δεύτερον, τὸν ἰδιαιτερο σκοπό, τὸν ὁποῖο προορίζεται νά ἐπιτελεῖ τὸ ἐργαλεῖο [389 b 8]· τρίτον, τὸ ὑλικὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο εἶναι φτιαγμένο τὸ ἐργαλεῖο (*ἐξ οὗ*) [389 c 5]· καί, τέταρτον, τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο, ἀφοῦ ἀκολουθήσουμε τὴ σταθερὴ μορφὴ, φθάνουμε ἀπὸ τὸ ὑλικὸ κατασκευῆς στὸν σκοπὸ πού προώριζται νά ἐπιτελεῖ τὸ δημι-

103. 389 b 5-6: *Ὅτι κοῦν ἐκεῖνο δικαιοτάτ’ ἂν αὐτὸ ὃ ἐστὶν κερκίς καλέσασμεν;* — ‘Ο LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 22 ἐπ., ἐξετάζει τὴν ιδεϊκὴ σχέση πού ὑφίσταται μετὰ τοῦ αὐτοῦ *ὃ ἐστὶν κερκίς* καὶ τοῦ *ὃ ἐστὶ κλῆνη* (*Πολιτεία*, 597 a 2) ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ὑπόθεση ὅτι *if the idea of Bed in the Republic is not a genuine Idea then a fortiori the εἶδος of Shuttle in the Cratylus is not*.

104. Βλ. σχετικὰ τὴ μελέτη τοῦ BROMMER, *Εἶδος et Ἰδέα, Étude sémantique et chronologique des œuvres de Platon*. Βλ. ἐπίσης STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 22 ἐπ., 41 ἐπ.· PAGLIARO, *Nuovi Saggi di Critica Semantica*, σελ. 51 ἐπ.· BESTOR, *Plato on Language and Falseness*, σελ. 306 ἐπ.

ουργούμενο εργαλείο. Αυτά τὰ τέσσερα στοιχεία πρέπει νὰ ὑπάρχουν καὶ στὴ δημιουργία τοῦ ὀνόματος. Ὁ νομοθέτης ὡς ὀνοματοθέτης δὲν ἀποβλέπει σὲ κάποιο ὕλικό πρότυπο, ἀλλὰ στὸ εἶδος τοῦ ὀνόματος, σὲ αὐτὸ ἐκεῖνο ὃ ἔστιν τὸ ὄνομα [389 d 6-7]¹⁰⁵, σὲ ὃ, τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ ὄνομα καθαντὸν ἀποβλέπει *auf das an-sich-seiende Wort*, ὅπως εἰκάζουμε ὅτι θὰ ἔγραφε ὁ Μαρτίνος Heidegger. Ἀλλὰ ὁ νομοθέτης, εἰ μέλλει κύριως εἶναι ὀνομάτων θέτης [389 d 8], ὀφείλει πλὴν τῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος νὰ γνωρίζει καλὰ καὶ τὸ ὕλικό —τοὺς φθόγγους καὶ τὶς συλλαβές— πού ἐκ φύσεως ταιριάζει στὰ πράγματα πού ὀνομάζει (τὸ ἐκάστω φύσει πεφυκὸς ὄνομα) [389 d 4-5]. Μόνο ἔτσι ἀποκτᾶ τὸ ὄνομα πλήρως τὴ σταθερότητά του, πού τόσο εἶχε ἀμφισβητήσει ὁ Ἑρμογένης: μόνο, δηλαδή, ἂν τὸ εἶδος, ἢ μορφή, μαζί μὲ τὶς κατὰ μίμηση τελούμενες μερικεύσεις καὶ ἐξειδικεύσεις τῆς θεωρηθεῖ ὡς πρωτότυπο τῆς ὑπαρξῆς καὶ τῆς οὐσίας του· ἡ δὲ διαφορὰ τῶν ὀνομάτων, πού παρατηρεῖται στὶς διάφορες γλώσσες, δὲν ἀποδεικνύει καθόλου τὸ “αὐθαίρετο” τοῦ ἀνά γλωσσικὴ κοινότητα σημείου, διότι ὑπάρχει κατ’ ἀνάγκην, ὀφειλόμενῃ στὸ ἐκάστοτε “χρησιμοποιούμενο” ὕλικό κατασκευῆς τους¹⁰⁶.

4. Ὁ διαλεκτικός

“Ὅπως ὁ τεχνίτης δίνει τὸ εργαλεῖο, πού ἔφτιαξε, σὲ ἄλλον τεχνίτη καὶ γνώστη τοῦ χειρισμοῦ τοῦ εργαλείου, γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήσει ἐκεῖνος καί, χρησιμοποιώντας το, νὰ τὸ κρίνει, ἔτσι καὶ ὁ νομοθέτης-ὀνοματοουργὸς δίνει τὸ ἔργο του στὸν διαλεκτικό, σὲ αὐτὸν πού ξέρει νὰ ἐρωτᾶ καὶ νὰ ἀπαντᾷ¹⁰⁷. Κρίνουμε καλὸ νὰ θυμηθοῦμε ἐδῶ τὰ λόγια τοῦ νεαροῦ Κλεινία ἀπὸ τὸν *Εὐθύδημο*, σύμφωνα μὲ τὰ ὁποῖα, ὅπως οἱ κυνηγοὶ καὶ οἱ ψαράδες παραδίδουν στοὺς μαγεῖρους τὰ θηράματα καὶ τὴν ψαριά τους ἀντίστοιχα, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ἐκεῖνοι, ἔτσι καὶ οἱ γεωμέτρεις, οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ μαθηματικοὶ παραδίδουν τὰ “ἔργα” τους στοὺς διαλεκτικούς, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ἐκεῖνοι· ἐξ ἄλλου κυνηγοὶ εἶναι καὶ οἱ γεωμέτρεις, οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ μαθημα-

105. Βλ. KAPP, *The Theory of Ideas in Plato's Earlier Dialogues*, σελ. 133, καὶ MEITSCHE, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 66 ἐκ.

106. Πρὸβλ. τὶς παρατηρήσεις τοῦ GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 69, ὡς πρὸς τὴ γλώσσα παρὰ Πλάτων ὡς προσφόρου ὀργάνου ἐρευνῆς.

107. 390 c 10-11: *Τὸν δὲ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστάμενον ἄλλο τι σὺ καλεῖς ἢ διαλεκτικόν;* — Βλ. σχετικὰ DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 602.

τικοί, μᾶς και δὲν κάνουν αὐτοβούλως τὰ διαγράμματά τους, ἀλλὰ τὰ θηρεύουν ἀπὸ τὰ ἤδη ὑπάρχοντα γεωμετρικά σχήματα¹⁰⁸. Τὸ νόημα τῶν σχετικῶν χωρίων μέσα στὰ *συνφαινόμενα* —μέσα σὲ αὐτὸ πού σήμερα ἀποκαλεῖται γενικῶς *context*¹⁰⁹— εἶναι ὅτι ἡ ὑψίστη γνώση εὐρίσκεται ἐκεῖ, ὅπου ἡ *παραγωγή* (*ποιεῖν*) καὶ ἡ *χρησιμοποίηση* (*χρησθαι*) εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό. Ὁ διαλεκτικός τοῦ *Εὐθιδήμου* ξερεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ σχήματα, τὶς μετρήσεις καὶ τὰ θεωρήματα πού ἐθήρευσαν γεωμέτρους, ἀστρονόμοι καὶ μαθηματικοί. Τὰ “ἐργαλεῖα” τῶν ἐν λόγῳ “τεχνιτῶν” ἀποκοτῶν χρηστικὴ ἀξία στὰ χέρια τοῦ διαλεκτικοῦ. Ἡ ἴδια χρῆσιμη ἀναλογία ἀπαντᾶται καὶ στὸν *Κρατύλο*: μόνο πού ἐδῶ ὁ Σωκράτης παίρνει τὴ δουλειὰ τοῦ τεχνίτη καὶ τὴν φτάνει *per plus ultra*: ὡς τὸ σημεῖο ἐκεῖνο, ὅπου ἀποδεικνύεται ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς γλώσσας. Ἰσχυρίζομενος ὁ Σωκράτης ὅτι ὁ διαλεκτικός γνωρίζει οἴκοθεν τί νὰ τὰ κάνει τὰ ὀνόματα καὶ πῶς νὰ μεταχειρίζεται τὴ γλώσσα, ὑπανίσταται ὅτι καὶ ὁ ἴδιος, κατὰ τὴ στιγμή ἐκεῖνη πού μιλάει καὶ ἐκθέτει τὸν προβληματισμό του, χρησιμοποιεῖ τὰ ὀνόματα καὶ τὴ γλώσσα μὲ συνείδηση καλοῦ τεχνίτη¹¹⁰. Θὰ μπορούσαμε νὰ το ποῦμε καὶ ἀλλιῶς: ὁ νομοθέτης καὶ ὁ διαλεκτικός ἀποτελοῦν ἓνα —κατ’ ἀνάγκην ἐδῶ κυριαρχεῖ ὁμωνυμία— διαλεκτικὸ ζεῦγος, ὅπως ἄλλωστε διαλεκτικὸ ζεῦγος ἀποτελοῦν καὶ ἡ γραμματικὴ μὲ τὴ σημασιολογία, ὅπου ὁ νομοθέτης ταυτίζεται μὲ τὴ “θεσπιστικὴ” (καὶ γι’ αὐτὸ “θεωρητικὴ”) γραμματικὴ καὶ ὁ διαλεκτικός μὲ τὴν “ἐκτελεστικὴ” (καὶ γι’ αὐτὸ “πρακτικὴ”) σημασιολογία¹¹¹ καὶ ὅπου ἡ σχέση τους εἶναι ἀκριβῶς ὅμοια μὲ αὐτὴν τῆς θεωρίας μὲ τὴν πράξη.

Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι εὐλόγως μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε πῶς ὁ διαλεκτικός ἀποτελεῖ τὸ σημεῖο τερματισμοῦ τῶν πλατωνικῶν γλωσσικῶν ἀναζητήσεων, καθὼς ἔχει στὰ χέρια του τὸ προῖόν τῆς “ἀνεξάρτητης” δράσης τοῦ

108. *Εὐθιδήμος*, 290 b 7 - c 7: *Οὐδεμία τῆς θηρευτικῆς αὐτῆς ἐπὶ πλέον ἐστὶν ἡ ὅσον θηρεύσει καὶ χειρώσασθαι· ἐπειδὴν δὲ χειρώσωνται τοῦτο ὃ ἂν θηρεύονται, οὐ δύναται τοῦτω χρησθαι, ἀλλ’ οἱ μὲν κινήγεται καὶ οἱ ἀληθῆς τοῖς ὄψεσιν παραδιδόσασιν, οἱ δ’ αὖ γεωμέτραι καὶ οἱ ἀστρονόμοι καὶ οἱ λογιστικοί — θηρευτικοὶ γὰρ εἰσι καὶ οὗτοι· οὐ γὰρ ποιοῦσι τὰ διαγράμματα ἕκαστοι τούτων, ἀλλὰ τὰ ὄντα ἀνευρίσκουσιν — ἅτε οὖν χρησθαι αὐτοῖς οὐκ ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ θηρεύσαι μόνον, παραδιδόσασιν δὴπον τοῖς διαλεκτικοῖς καταχρησθαι αὐτῶν τοῖς εἰρημασίον, ὅσοι γε αὐτῶν μὴ παντάσασιν ἀνόητοί εἰσιν.*

109. Γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ διεθνῶς ἰσχύοντος ὄρου *context* ὡς *συνφαινόμενα* βλ. ΚΕΝΤΡΩΤΗ, *Θεωρία καὶ Πράξη τῆς Μετάφρασης*, σελ. 39, ὑποσ. 43.

110. Πρβλ. SKEMP, *Plato's Statesman*, σελ. 67 ἑπ.

111. Πρβλ. DEMAND, *The Nomothetes of the Cratylus*, σελ. 106 ἑπ., καὶ τὴ σχετικὴ ἀπάντηση τοῦ CHURCHILL, *Nancy Demand on the Nomothetes of the Cratylus*, σελ. 92 ἑπ.

νομοθέτη¹¹², ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ σοφιστὴς ἀποτελεῖ τὸ τέρμα τῶν σχετικῶν ἔριστικῶν πεπραγμένων. Ὁ ἀγώνας διεξάγεται ἀνάμεσα σὲ αὐτοὺς τοὺς δύο ἀντιπάλους: ἀνάμεσα στὸν διαλεκτικὸ Πλάτωνα καὶ στὸν ἔριστικὸ Σοφιστὴ. Στὸν Κρατύλο ὁ Σωκράτης ὄχι μόνον ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ γλῶσσα μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸ ἦθος τῶν σοφιστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀναλαμβάνει τὸν ρόλο νὰ σώσει τὴ γλῶσσα ἀπὸ τὴν κατάχρηση ποὺ ὑφίσταται ἢ τελευταία ἀπὸ τοὺς σοφιστές. Ἡ γλῶσσα, ὡστόσο, ἐξασφαλίζεται ὄντως μόνον ἐκεῖ, ὅπου ξεδιαλέγεται... μόνον ἐκεῖ, ὅπου διακρίνεται τὸ εἶδος. Νὰ τί λέει σχετικὰ ὁ Σωκράτης συμφωνώντας ἐξωτερικὰ μὲ τὴν ἀποψη τοῦ Κρατύλου περὶ φυσικῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων: *δημιουργὸς ὀνομάτων εἶναι μόνον ὁποῖος ἀποβλέπει στὸ ὄνομα, ποὺ ἐκ φύσεως ἔχει δοθεῖ στὸ κάθε πράγμα, καὶ μπορεῖ νὰ ἀποδίδει τὸ εἶδος τοῦ πράγματος... νὰ περνᾷ τὴ μορφή τοῦ πράγματος καὶ στὰ γράμματα καὶ στὶς συλλαβές*¹¹³. Ἀναγνωρίζοντας ὁ Σωκράτης στὸ συμπέρασμά του ὅτι ὁ Κρατύλος ἔχει δίκιο καὶ ὅτι μάλιστα σωστά (*ἀληθῆ λέγει*) [390 d 9], ἔχει κανεὶς τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Σωκράτης λαλεῖ ρήματα τοῦ Κρατύλου, ποὺ μέχρι τώρα ἔχει ἀρθρώσει ὄλες κι ὄλες τρεῖς λέξεις μόνον¹¹⁴: ὄχι!, ἡ εἰρωνικὴ αὐτὴ ἐξίσωση τῶν δύο “μὴ φαύλων” [390 d 10] ἀνδρῶν — καὶ μάλιστα κατόπιν πρωτοβουλίας τοῦ σαφῶς ὑπερέτερου — γίνεται προφανῶς γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ αἰσθανθοῦμε πῶς ἡ ἀξιωματικῶς κενὴ καὶ ἐπικίνδυνη θέση τοῦ Κρατύλου παύει, διὰ τοῦ διαλεκτικοῦ Σωκράτους καὶ μετὰ τὴν εἰσαγωγή στὴ συζήτηση τῆς κρίσιμης σταθερᾶς τοῦ εἶδους, νὰ εἶναι σκέτη “παρόλα” καὶ ἀποκτᾷ νόημα καὶ σοβαρότητα “λόγου”. Μὲ αὐτὴ τὴν πανούργα τακτικὴ του ὁ Σωκράτης ἀφ’ ἑνὸς ἐντάσει τὴ μορφή (*εἶδος*) [390 e 3] στὴ φύση (*φύσει*) [390 d 11] καὶ ἀφ’ ἑτέρου, ὑποχρεώνοντάς μας νὰ γίνουμε κι ἐμεῖς διαλεκτικοὶ καὶ νὰ διαβάζουμε πίσω ἀπὸ τὶς γραμμές, μᾶς προεξαγγέλλει τὴν ἀνατροπὴ τῆς θέσης τοῦ Κρατύλου στὴν πορεία τοῦ διαλόγου. Παραμένει, ὅμως, γεγονός καὶ δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο ὅτι ἡ δλη συζήτηση γίνεται περὶ “ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων” καὶ οὐδόλως περὶ τῆς “ἀληθείας” τους, μᾶς καὶ ὁ δρῶν ὀνοματοποιὸς-νομοθέτης πρέπει νὰ ἔχει μονίμως στὸν νοῦ του τὸ *τὸ ἐκάστω φύσει πεφυκὸς ὄνομα* [389 d 4-5]. Ἡ ὀρθότη-

112. Πρβλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'εἶδος*, σελ. 353.

113. 390 e 1-4: *οὐ πάντα δημιουργὸν ὀνομάτων εἶναι, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνον τὸν ἀπὸλλέποντα εἰς τὸ τῆ φύσει ὄνομα ὃν ἐκάστω καὶ δυνάμενον αὐτῶσ τὸ εἶδος πῶθεναι εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβὰς.*

114. 383 a 3: *Εἴ σοι δοκεῖ.*

τα τῶν ὀνομάτων ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν “κατασκευὴ” τους — ἡ ἀλήθεια ὄχι. Ἡ ὀρθότητα, ἐπίσης, ἀποτελεῖ ἐν τέλει ζήτημα ἀξιολογήσεως καὶ γούστου, ἀφ’ ἧς στιγμῆς ὑπάρχουν καλὰ καὶ κακὰ ὀνόματα, συνετοὶ καὶ λιγότερο συνετοὶ νομοθέτες — ἡ ἀλήθεια ὄχι. Ἡ ἀλήθεια, πού βεβαίως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι καλὴ ἢ κακὴ οὔτε νὰ ἐλέγχεται ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ γούστο, ἄς ἀναζητηθεῖ ὅπου-δήποτε ἄλλου, ἀλλὰ πάντως ἔξω ἀπὸ τὰ ὀνόματα: *ἄλλ’ ἅττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων* [438 d 5-6]¹⁵.

5. Ἡ ἀντίκρουση τοῦ “φύσει τέ τινα ὀρθότητα” καὶ ἡ πλημμυρίδα τῶν σωκρατικῶν ἐτυμολογήσεων

“Ἐνα ἀναγκαστικὸ ἔστι ταῦτα [390 d 7], πού δραπετεύει ἀπὸ τὸ ἔρκος τῶν ὀδόντων τοῦ Ἑρμογένους, φανερώνει ὅτι τὸ μέχρι στιγμῆς ἀποτέλεσμα, στὸ ὁποῖο ἔχει καταλήξει ἡ συζήτησή του μὲ τὸν Σωκράτη, εἶναι ὅτι ὑφίσταται ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, πράγμα πού σὲ καθαρὰ πρακτικὸ ἐπίπεδο σημαίνει ὅτι οἱ συνομιλητὲς παραδέχονται τὴν ἄποψη τοῦ Κρατύλου: στὰ ὀνόματα, ὄντως, συλλαμβάνουμε τὰ πράγματα... συλλαμβάνουμε τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων¹⁶. Κατόπιν τῆς ἀνωτέρω παραδοχῆς, ὁμως, δὲν μειώνονται αὐτομάτως οἱ ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος κίνδυνοι, γι’ αὐτὸ καὶ ἡ διαλεκτικὴ τοῦ ὄλου ζητήματος ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὴν —δίκην δευτέρου πλοῦ— ἀντίκρουση¹⁷. Ναι μὲν δὲν τίθεται ἐν ἀμφιβόλῳ ὅτι *φύσει τέ τινα ὀρθότητα* ὑπάρχει [391 a 9 καὶ 397 a 7 - b 1], ἐὰν ὁμως ἀχθοῦμε μέχρι τοῦ σημείου νὰ πιστεύουμε ὅτι μποροῦμε νὰ τὴ χρησιμοποιήσουμε ἀμέσως καὶ ἄνευ ἐτέρου, προκειμένου νὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ κατανοήσουμε τὰ πράγματα, ἓνα εἶναι τὸ βέβαιο: ὅτι θὰ ἀπογοητευθοῦμε! Ἐπειδὴ στὸν διάλογο ἡ “ιδέα” τοῦ ὀνόματος δὲν περιγρά-

115. Πρβλ. HEGEL, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, τ. II, σελ. 79.

116. Πρβλ. GENETTE, *L' éponymie du nom ou le cratylisme du Cratyle*, σελ. 1019 ἐπ.· DI CESARE, *La semantica nella filosofia greca*, σελ. 129 ἐπ.

117. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ὁ Λόγος ἐκεῖνος πού, ἔχοντας μεθοδικὰ κατανοηθεῖ ὡς Λόγος, ὑποχωρεῖ ἐνώπιον τῶν πραγμάτων. Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ διαλεκτικὴ εἶναι ἡ ὑψίστη τῶν ἐπιστημῶν, ἀκριβῶς διότι μπορεῖ νὰ μιλήσει γιὰ τὸν ἑαυτὸ της καὶ νὰ δηλώσει ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν τύχη τοῦ δευτέρου πλοῦ της: πρβλ. *Φίληρον*, 19 c 1-3: *ἀλλὰ καλὸν μὲν τὸ ξύμπαντα γινώσκων τῷ σώφρονι, δεύτερος δ' εἶναι πλοῦς δοκεῖ μὴ λανθάνειν αὐτὸν αὐτόν· καὶ Πολιτικόν*, 300 b 8 - c 2: *Διὰ ταῦτα δὴ τοῖς περὶ ὁποσὺν νόμους καὶ συγγράμματα τιθεμένους δεύτερος πλοῦς τὸ παρὰ ταῦτα μήτε ἓνα μήτε πλῆθος μηδὲν μηδέποτε εἶαν ὁρᾶν μηδ' ὁμοῖον*.

φεται, μολονότι έχει ήδη διαπιστωθεί ότι ὄντως ὑφίσταται ὀρθότητα ὀνομάτων, ἢ ἔρευνα στρέφεται πᾶν “ἀναπόφευκτα” στοῦ πῶς ἐκ τῆς πείρας μας προσηκώμεθα ὀνόματα, μὲ ἄλλα λόγια ἢ ἔρευνα στρέφεται στὴν ἔτυμολόγησι τῶν ὀνομάτων¹¹⁸.

Δὲν χωραεὶ ἀντίρρηση ὅτι ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι οἱ ἔτυμολογήσεις, πού προτείνονται ἀπὸ τὸν Σωκράτη, ὁ ἀγώνας πού συνθέτουν δίνει μὴν ἄκρως γοητευτικὴ πλευρὰ τῆς — ἂν μποροῦμε, βεβαίως, νὰ τὴν ὀνομάσουμε ἔτσι—*πλατωνικῆς γλωσσολογίας* σχετικὰ μὲ τὸν ρόλο τῆς λέξης στὸν λόγο. Ὁ κρατύλειος ἔξοστρακισμὸς τῆς λέξης ἀπὸ τὴν πολιτεία τῆς ἀληθείας λειτουργεῖ ὡς προ-ἄγγελος τῶν βαθιῶν προσεγγίσεων τοῦ *Σοφιστῆ* καὶ τοῦ *Θεαίτητου*, ὅπου ἡ πρότασις, ὡς ἄρθρωση ὀνομάτων καὶ ρημάτων, εἶναι ὁ κατ’ ἔξοχὴν τόπος ἀνευρέσεως τῆς ποθητῆς ἀληθείας. Ὁ ἐν λόγῳ, μάλιστα, ἔξοστρακισμὸς τῆς λέξης, συντελούμενος δι’ ἔτυμολογιῶν, ἐπιτρέπει στοῦ ὀμιλοῦν ὑποκειμενο —σὲ αὐτὸν πού ὁ Φερδινάνδος de Saussure θὰ ὀνόμαζε *sujet parlant* ἢ *locuteur*¹¹⁹— νὰ τεθεῖ μεσεγγυητῆς τῆς ἀληθείας ἀνάμεσα στὶς λέξεις καὶ στὰ πράγματα. Ἡ καθέκαστον λέξι στοιχειώνει ἀπλῶς μὴν ἔνδειξι προσφορότητας πού συντίθεται ἀπὸ τὴ σημασιόδοτιση (*désignation*), πού ἐπιτρέπει ἡ λέξι, καὶ ἀπὸ τὴ σημασιοσυστασία (*signification*), πού ἀναζητᾶ νὰ βρεῖ σὲ αὐτὴν τὸ ὀμιλοῦν ὑποκειμενο. Ὁ εἰρημένος *locuteur*, ἔτσι ὅπως τοποθετεῖται ὡς μεσεγγυητῆς, ὄχι μόνον βρῖσκεται στὸν πυρῆνα τῆς σχέσεως λέξεων καὶ πραγμάτων, ἀλλὰ ἐν τέλει ἐνσωματώνει τὴν ἴδια τὴν “ἀλήθεια”, καθὼς αὐτὸς διαβάζει στὴν κάθε λέξι χωριστὰ καὶ / ἢ λείει τίς σημασίες πού δικαιολογοῦνται ἐκ τῆς χρήσεως ὄλων τῶν ἐν κειμένῳ λέξεων¹²⁰.

Τὸ ὅτι, ὡς ἐλέχθη, θὰ ἀπογοητευθοῦμε προεξαγγέλεται στὴν ἀρχὴ [390 d 8 - 391 b 3] καὶ ἀποδεικνύεται σὲ ὄλο τὸ μῆκος τοῦ μακροσκελέστατου δευτέρου μέρους [391 b 4 - 427 d 2] τῆς συνομιλίας μεταξὺ Σωκράτους καὶ Ἐρμογένους, ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου ὁ Σωκράτης, προκειμένου νὰ “δείξει” καὶ νὰ “ἀποδείξει”¹²¹ ὄχι μόνον τὸ βεβιασμένο, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντελῶς ἄτοπο τοῦ εἰκασθέν-

118. Βλ. σχετικὰ τὸ δεύτερο κεφάλαιον τοῦ WARBURG, *Zwei Fragen zum Kratylos*.

119. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 30, 31.

120. Βλ. SCHOFIELD, *The Dénouement of the Cratylos*, σελ. 72· WILLIAMS, *Kratylos' Theory of Names and Its Refutation*, σελ. 86· LEVINSON, *Language and the Cratylos: Four Questions*, σελ. 36 ἑπ.

121. Γιὰ αὐτὴ τὴν ἀποδεικτικὴ “δείξι” πρβλ. BOLLACK, *L'en-deçà infini. L'aporie du Cratylos*, σελ. 310.

ντος ἀποτελέσματος, κατεβάζει —ἀρματωμένους με τὸ ἀξίωμα τῆς “ἀρχαϊκῆς λογικῆς” ὅτι τὸ ὄνομα σημαίνει τὸ πράγμα¹²²— στὸν διαλεκτικὸ ἀγώνα πληθθος λέξεων (ιδίως δὲ μετὰ τὸ 411 b ἀποκλειστικῶς ρημάτων¹²³) καὶ συζητᾷε τάχα ἐμβριθῶς τὸ ἔτυμόν τους, φροντίζοντας, πάντως, πολλὰς φορὲς νὰ μὴ διακρίνει σαφῶς μετὰ τῆς γραπτῆς εἰκόνας (ἢ ἀπεικόνισις) καὶ τῆς προφορᾶς τῆς κάθε λέξεως¹²⁴. ἔτσι, αὐτὸς μὲν μπορεῖ νὰ “αὐθαιρετεῖ” ἄνετα, ὁ δὲ Πλάτων χρεώνεται ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἐκάστοτε σχετικὴ κακὴ εἰκόνα¹²⁵, με τελικὸ ἀποτέλεσμα νὰ καταγράφεται τὸ “ἔτυμολογικὸ μέρος” τοῦ διαλόγου ὡς τὸ *punctum saliens* τῆς ἐπιστημονικῆς κριτικῆς ποῦ ἐπὶ αἰῶνες ἀδιακόπως τοῦ ἀσκειῖται¹²⁶. Ἀπὸ τίς πρῶτες του κιάλας σχετικὲς νύξεις φαίνεται καθαρὰ ὅτι τὸ ἐπιδιωκόμενον *ad absurdum* τῆς κρατύλειας παραδοχῆς εἶναι (τουλάχιστον μέσα στοῦ μυαλοῦ του) δεδομένο¹²⁷. Παρὰ ταῦτα δὲν θέλει νὰ φαίνεται ὅτι κερδίζει μόνος του (καὶ ἔχοντας ἐπιστρατεύσει ἀποκλειστικὰ τίς δικῆς του δυνάμεις) τὸν ἀγώνα· γι’ αὐτὸ καὶ ἀναφέρει κατ’ ἐπανάληψη τὴν πολὺτιμη βοήθεια ποῦ λαμβάνει ἀπὸ μιὰ ξένη δύναμη, ἡ ὁποία ἐπενεργεῖ πάνω του καὶ σχεδὸν τὸν ὀρίζει. Μιλώντας γι’ αὐτὴν τὴν ἀποκαλεῖ εἰρωνικὰ, ἀλλὰ καὶ τόσο σκερτσόζικα, ὥστε νὰ μπερδεύει τὸν συνομιλητὴ του, *Μοῦσα τοῦ Εὐθύφρονος*, σπεύδει δὲ νὰ ἐξηγήσει τὴν ἀρωγῆ, ποῦ τοῦ παρέχει ἡ ἔμπνευση τοῦ Εὐθύφρονος, λέγοντας ὅτι ἀπὸ τὸ πρῶτὸ ἐκείνης τῆς μέρας εἶταν συνέχεια μαζί του

122. Πρβλ. HOFFMANN, *Die Sprache und die arcaische Logik*, σελ. 34 ἐπ.

123. Βλ. RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 444.

124. Πρβλ. λ.χ. τὰ σχετικὰ μετὰ τὸν “ἥρωα” καὶ τὸν “ἔρωτα” χωρία τοῦ *Κρατύλου*. — Στὸν *Κρατύλο* ἀναλαμβάνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν Πλάτωνα ἡ προσπάθεια νὰ χωρισθοῦν οἱ εἰκόνας σὲ ἀπεικόνισις καὶ σὲ ρηματικὲς εἰκόνας· πρβλ. σχετικὰ STENZEL, *Plato's Method of Dialectic*, σελ. 90 ἐπ. καὶ 109 ἐπ.

125. Ἡ προτίμησις αὐτῆ τοῦ Σωκράτη ἐξηγεῖται καὶ φωτίζεται ἀπὸ τὸ ἀκόλουθο χωρίο τῶν *Τολπῶν* (177 b 1-7) τοῦ Ἀριστοτέλους: *οὐ γὰρ ἐστὶ διττὸν τὸ παρὰ τὴν διαίρεσιν (οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς λόγος γίνεται διαιρούμενος), εἴτερ μὴ καὶ τὸ “ἄρος” καὶ “ἄρος” τῇ προσωδίᾳ λεχθέν σημαίνει ἕτερον καὶ ἕτερον. Ἀλλ’ ἐν μὲν τοῖς γεγραμμένοις τὸ αὐτὸ ὄνομα, ὅταν ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων γεγραμμένον ἦ καὶ ὡσαύτως (κάκει δ’ ἦδη παράσημα ποιοῦνται), τὰ δὲ φθηγόμενα οὐ ταῦτά.*

126. Βλ. π.χ. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Plato*, σελ. 287, καὶ τὸν πρόλογο στὴ μετάφραση τοῦ APELT, *Platons Dialoge*. *Kratylos*, σελ. 13, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τίς ἐτυμολογήσεις ἄνηθι ποὶ προέκινσαν ἀπὸ διάθεσις κεινοῦ μεστῆ εἰρωνείας καὶ ἐπάρσεως (: *Blüte scherzender und übermütiger Laune*).

127. Πρβλ. CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, τ. I, σελ. 62· LEKY, *Plato als Sprachphilosoph*, σελ. 32.

καί, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, κόλλησε ἀπὸ τῆ σοφία του· γι' αὐτό, ὁμως, ἀκριβῶς σπεύδει ἐπίσης νὰ δηλώσει ὅτι, ἀφοῦ πρῶτα ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀναπάντεχη σοφιστικὴ “εὐνοια” τῆς τύχης του, διότι τοῦ κατέβηκαν μερικὲς πάρα πολὺ ἐξυπνες ἰδέες, πού ἂν δὲν πάρει τὰ μέτρα του κινδυνεύει νὰ γίνῃ σοφότερος τοῦ δέοντος, τὴν ἐπομένῃ θὰ πάει ἀνυπερθέτως νὰ καθαρθεῖ ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ δαιμόνια σοφία του πού —ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν εἶναι δικαί του καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀπειλεῖ ὄχι μόνον τὰ ἄφτια, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴ του— τοῦ φαίνεται ἐφιάλτης [396 d 4 -397 a 1].

6. Τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν

Ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει ὅτι ὁ Σωκράτης, θέλοντας νὰ ἀμφισβητήσει καὶ ἐν τέλει νὰ ἀνατρέψῃ τὴν πίστη στὴν ἐξ ἐτύμου κατανόηση τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν, ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος ἐλέγχου τῆς ὀρθότητος θὰ ἴταν νὰ ποῦμε ὅτι γύρω ἀπ' τοὺς θεοὺς δὲν ξέρουμε τίποτα, οὔτε σχετικὰ μὲ τὴ φύση τους οὔτε σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα πού πῆραν κάποτε, γιὰ νὰ φωνάζει ὁ ἕνας τὸν ἄλλον [400 d 6-9]. Ἡ ἐν λόγῳ σωκράτεια ῥῆση φαίνεται νὰ ἀπηχεῖ τὴν περιφνημὴ θέσι τοῦ Πρωταγόρα: *γιὰ τοὺς θεοὺς δὲν μπορῶ νὰ γνωρίζω τίποτα: οὔτε ὅτι ὑπάρχουν, οὔτε ὅτι δὲν ὑπάρχουν, οὔτε τί λογῆς μορφῆ ἔχουν*¹²⁸. πλὴν ὁμως μὲ τὰ παρακάτω λόγια του δηλώνεται σαφῶς καὶ ἀπερίφραστα ἡ ἐχθρότητά του ἀπέναντι σὲ κάθε μορφῆς “σκεπτικισμό” ἢ διαλυτικὴ ἀμφιβολία: *μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο πού χαίρονται προσευχῆς μας οἱ θεοὶ καὶ εὐχαριστοῦνται νὰ τοὺς ὀνομάζουμε καὶ νὰ τοὺς λέμε τὴν καταγωγή τους, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τώρα: νὰ τοὺς ὀνομάζουμε ἀπλῶς, μᾶς καὶ τίποτ' ἄλλο δὲν γνωρίζουμε γι' αὐτούς· (...) οἱ συνήθειες πού ἀπαντῶνται στὶς προσευχῆς καὶ τὶς ἱκεσίαι, εἶναι καὶ καλῆς καὶ ὠραίης· (...) γι' αὐτὸ ἄς ξεκινήσουμε τὴν ἐξέταση τῶν ὀνομάτων τους, ἀφοῦ ἐκ τῶν προτέρων δηλώσουμε στοὺς θεοὺς ὅτι δὲν θὰ μιλήσουμε καθόλου γι' αὐτούς—δὲν ἐγείρουμε κὰν ἀξίωση ὅτ' εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ μιλήσουμε γι' αὐτούς καὶ τὴ φύση τους—, ἀλλὰ θὰ μιλήσουμε μόνον γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὴ μόνον γιὰ τὸ ποιά γνώμη εἶχαν καὶ ποιῆς σκέψεις πρυτάνευσαν σ' αὐτούς τότε πού ἴδωσαν στοὺς θεοὺς ὀνόματα. Μόνον ἂν πράξουμε ἔτσι, εἶναι σίγουρο ὅτι δὲν θὰ προκαλέσουμε τὴν ὀργὴ τῶν θεῶν* [400 e 1 - 401 a 5].

128. ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ, ἀπόσπασμα 4, σελ. 101.

Ἐπειδὴ ἀκριβῶς αὐτὴ εἶναι ἡ θεολογικὴ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸν Σωκράτη, ποῦ θέλει τὸ *ἀνεμέσητον* τῶν θεῶν [401 a 5], δηλαδή τὴν ἐξασφάλιση ὅτι οἱ θεοὶ δὲν θὰ ὀργισθοῦν ἐναντίον τῶν “βλασφημούντων” ἀνθρώπων, καὶ στὸν Εὐθύφρονα, ποῦ πιστεύει τὸ ἀντίθετο, εὐχερῶς ἀντιλαμβάνομαστε γιὰ ποιὸν λόγο ὁ Σωκράτης ἐπαναφέρει στὴ συζήτηση τὸ ὄνομα τοῦ Εὐθύφρονος, ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ —θὰ λέγαμε σήμερα— λάιτ μοτιφ. Ἐξεταζομένων τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν ἀναδεικνύεται ἐναργέστερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη σχετικὴ περίσταση ὄχι μόνο ἡ ἀμφισημία τῶν ὀνομάτων τους, ἀλλὰ καὶ ἐν πρώτοις ἡ ἐγγενὴς ἀμφισημία τόσο τῆς ἐτυμολόγησής ὡς “γραμματικῆς” πρακτικῆς ὅσο καὶ τοῦ Ἑτυμολογικοῦ καθαυτοῦ¹²⁹ ὡς θεωρητικῆς ἀποκρυστάλλωσης τῶν καταγωγικῶν ἀρχῶν τῶν λέξεων¹³⁰. Ἡ ἐτυμολόγησις ἐδῶ δὲν ἀφορᾷ τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀπλῶς γνώμες, δοξασίες καὶ —στὴν καλύτερη περίπτωσιν— γνώσεις ἀρχαίων σοφῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ, ὅμως, δὲν ὑφίσταται ἀσφαλὲς κριτήριον ἀποκλεισμοῦ τοῦ σφάλματος ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν. “λογικὸ” εἶναι νὰ ἐμφιλοχωροῦν πλάνες στὸ corpus τῶν καταγωγῶν, καὶ δὴ πλάνες ὀφειλόμενες κυρίως στὴν ὑπερεκτίμησιν ἀπῶν δεδομένων μᾶς τρέχουσας, καὶ γι’ αὐτὸ κοινῆς σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὑλιστικῆς φυσιολογίας. Σὲ ὀλόκληρον τὸ περὶ ἐτυμολογήσεων τῶν θεϊκῶν ὀνομάτων ἀπόσπασμα μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν πολεμικὴν τοῦ Πλάτωνος ἐναντίον τῆς μονοθεϊστικῆς-πανθεϊστικῆς-ὑλιστικῆς θεωρίας τοῦ Ἀντισθένης¹³¹. Καὶ ἐνῶ εἶναι ὀρθὸ νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι ἓνα τεράστιο πλῆθος (ἄγνωστο σὲ ἐμᾶς) ἄκρως “ἐπικινδύνων” ἐτυμολογήσεων ὁ Πλάτων τὸ βρῆκε ἔτοιμο καὶ ἰσχυρὸ καὶ ὅτι μέγα πλῆθος φιλοσοφημάτων, ποῦ τοῦ εἶσαν ἰδιαίτερος καὶ ἐντόνος ἀπεχθῆ, συνδέονταν στὴν ἐποχὴ του, σχεδὸν πλέον ἐξ ἐθίμου, μὲ τὶς ρηθεῖσες ἐτυμολογήσεις, ὁ Πλάτων ἐπίτηδες προέκρινε ὡς ἐτυμολογικὴ μέθοδός του τὴν ἄκρα ὑπερβολή, ποῦ μὲ μέσα λογικὰ, ἤτοι διὰ λόγου, ἐξικνεῖται

129. Πλήρη κατάλογο τῶν ἐτυμολογήσεων βλ. στὴν RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 150· βλ. ἐπίσης BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylos*, 254 ἐπ., καὶ GAISER, *Name und Sache in Platons Kratylos*, σελ. 54 ἐπ.

130. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἃς θυμηθῶμε καὶ τὸ πολὺ γνωστὸ περὶ γλώσσας πλατωνικὸν “ἀπόφθεγμα” ἀπὸ τὴν *Πολιτείαν*, 523 a 14: ‘Ὁ δὲ λόγος ἐπὶ τὸ δηλοῦν ἐστὶ τὸ συμφέρον καὶ τὸ βλαβερόν, ὥστε καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον.

131. Πρὸβλ. DÜMLER, *Die Vorsehungslehre der Memorabilien und die Physik des Kratylos*, σελ. 129 ἐπ.

ὕπέρ λόγον, καί διὰ τοῦ ἀφηνιασμένου Σωκράτους ἐξοντώνει κυριολεκτικὰ τοὺς ἀντιπάλους του¹³².

Δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο, νομίζουμε, ὅτι ἡ μακριὰ ἀλυσίδα ἐτυμολογήσεων, πού ἀφοροῦν τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν —μαζί μὲ τὶς “ἱκεσίες” τοῦ Σωκράτη: “γὰ τ’ ὄνομα τῶν θεῶν, ἃς ἀφήσουμε τώρα, Ἐρμογένη μου, κατὰ μέρος τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ὀνόματά τους, γιατί προσωπικά τὶς φοβᾶμαι καὶ τὶς τρέμω αὐτὲς τὶς συζητήσεις” [407 d 6, ἀλλὰ καὶ 408 d 5]—... δέν εἶναι καθόλου τυχαῖο, λοιπόν, ὅτι ἡ ἀλυσίδα αὐτὴ κλείνει μὲ δύο κρικούς: μὲ τὶς ἐτυμολογήσεις τῶν ὀνομάτων τοῦ Ἐρμῆ καὶ τοῦ Πανός ὡς κατ’ ἐξοχὴν ἐκπροσώπων τοῦ λόγου. Ὁ Ἐρμῆς εἶναι πρωτίστως (δι)ἐρμηγέας, ἀλλὰ καὶ “ἀγγελιαφόρος καὶ γυμνασιμένος κλέφτης καὶ ἐξαπατητὴς μὲ λόγια καὶ κουβέντες καὶ ἔμπορος πού σὲ πουλάει καὶ σ’ ἀγοράζει χωρὶς νὰ τὸ πάρεις εἶδηση” ὅλες δὲ αὐτὲς οἱ ιδιότητες καὶ ικανότητες του, πού ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴ ρητορικὴ του δεινότητά¹³³, τί ἄλλο μποροῦν νὰ σημαίνουν παρὰ τὸ ὅτι ἡ ἀπλή λέξη, τὸ στοιχειῶδες ὄνομα εἶναι ὁ ἀποφασιστικὸς ἐκεῖνος διαμεσολαβητὴς πού, ἐνῶ μπορεῖ νὰ μᾶς φέρνει κοντὰ στὰ πράγματα, μπορεῖ ἐπίσης εἴτε νὰ μᾶς τὰ ἀποκρύπτει εἴτε νὰ μᾶς ἐξαπατᾷ ὡς πρὸς αὐτά; Ἀλλὰ, ἐὰν αὐτὸ ἰσχύει μία φορὰ γιὰ τὸν Ἐρμῆ, ἰσχύει δέκα φορές —πού λέει ὁ λόγος— γιὰ τὸν Πάνα: τὸν θεὸ τὸν ἀμφιγενῆ. Μπορεῖ μὲν ὁ Πάν νὰ εἶναι ἀπὸ πάνω θεϊκὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἀπὸ κάτω ζωώδης καὶ ἀπατηλός, πλὴν ὅμως οἱ ιδιότητές του αὐτὲς εἶναι ἀξεχώριστες, “καλλιεργοῦνται” μαζί καὶ ταυτοχρόνως, εἶναι ἓνα. Μήπως ὅμως αὐτὴ ἡ ἰδιαιτέρη, αὐτὴ ἡ ἰδιότροπη φύση τοῦ Πανός —ἔτσι ἀλληγορικὰ καὶ μὲ τὴν παικτικὴ διάθεση, μὲ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται στὸν *Κρατύλο*— δέν παραπέμπει κατ’ εὐθείαν στὴν ἀμφιγένεια τοῦ λόγου, ἰδίως δὲ στὴν ἀμφιγένεια (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε: στὸ ἐρμαφρόδιτο) τοῦ ἐτυμολογικοῦ λόγου; Εἶναι προφανές, βέβαια, ποιά εἶναι ἡ ἀπάντησή μας τόσο σὲ αὐτὴν ὅσο καὶ στὴν προηγηθεῖσα ρητορικὴ ἐρώτηση.

132. Γιὰ τὸ πόσο λίγο “σοβαρά” ἔπαινε ὁ Πλάτων τὶς ἐτυμολογήσεις στὸν *Κρατύλο* βλ. Richard ROBINSON, *A Criticism of Plato's Cratylus*, σελ. 337, καὶ W.G. RUNCIMAN, *Plato's Later Epistemology*, σελ. 32.

133. 407 e 5 - 408 a 2: Ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἔθηκε περὶ λόγον τι εἶναι ὁ “Ἐρμῆς”, καὶ τὸ ἐρμηγέα εἶναι καὶ τὸ ἀγγελόν καὶ τὸ κλοπιόν τε καὶ τὸ ἀπατηλόν ἐν λόγος καὶ τὸ ἀγορασικόν, περὶ λόγου δυνάμιν ἐστὶ πάσα αὕτη ἡ πραγματεία.

7. Η “ἀλήθεια” και ἡ “ἐτυμολογικὴ” ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων

Ἀμέσως μᾶς ἔρχεται στὸν νοῦ ὁ Πρωταγόρας, ὡς σοφιστῆς καὶ διδάσκαλος, ὅταν κατατριβόμαστε μὲ τὴν ἀναζήτηση τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων· γι’ αὐτὸ καὶ ἡ πολλαπλὴ μάλιστα ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματός του στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου δὲν εἶναι τυχαία, παρ’ ὅλο πού ὁ Ἐρμογένης ἔσπευσε νὰ ἀπορρίψει καὶ νὰ ἀποποιηθεῖ (*ὄλωσ οὐκ ἀποδέχομαι*) [391 c 6] τὴν Ἀληθείά του. Μολονότι ἤδη ἀπὸ τὸν διάλογο *Πρωταγόρας* γνωρίζουμε ὅτι ἀπὸ τὶς ὅποιες ἐρμηνεῖες τῶν ποιητῶν δὲν ἀποκτάται ἡ παραμικρὴ γνώση, ὁ Σωκράτης παρακινεῖ τὸν συνομιλητὴ του, εὐκαιρίας δοθείσης, νὰ θυμηθεῖ ποιά εἶναι ἡ δοξασιμένη γνώμη τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν ἄλλων ποιητῶν σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα [391 c 8 ἐπ.]. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τὸ ἐν γένει “ποιητικὸ” σύμπαν στολιζέται μὲ πλῆθος ἐκδοχῶν σχετικὰ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν, ἀλλὰ καὶ μὲ ψηφίδες ἀσφαλῶς ἀυθαιρέτων, ἀλλὰ καὶ ἄκρω βοηθητικῶν ἐτυμολογήσεων, πού μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ δοῦμε κάτι πολὺ σημαντικὸ: ὅτι ναὶ μὲν ὑφίσταται ἡ σταθερότητα τοῦ φυσικοῦ γένους καὶ ἡ ἄλλη σταθερότητα, αὐτὴ τοῦ συγκεκριμένου εἶδους (*γένος*), πού ὀρίζεται ἀπὸ τὴν οὐσία καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ κάποιο κοινὸ ὄνομα, πλὴν ὅμως, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ὑφίστανται, μᾶς ἀποτρέπουν ἀπὸ τοῦ νὰ χρησιμοποιοῦμε τὰ ὀνόματα ἀυθαιρέτως. Τὸν ἔκγονο, λ.χ., τοῦ ἀλόγου δὲν θὰ τὸν ποῦμε *λέοντα*, οὔτε θὰ ὀνομάσουμε τὸν δίκαιο ἄνθρωπο *ἀδικο* (393 b ἐπ.). Στὴν ὀνοματοδοσία καὶ στὴν ἐτυμολόγησι δὲν ἔχει —σύμφωνα μὲ τὸν Σωκράτη— *καμμία σημασία, ἂν προστεθεῖ ἢ ἀφαιρεθεῖ κάποιο γράμμα ἀπὸ τὴ ζητούμενη λέξι· ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει ἡ δηλούμενη στὸ ὄνομα οὐσία τοῦ πράγματος καὶ νὰ εἶναι ἐκεῖ ἀπόλυτη καὶ ἀκώλυτη κυρία*¹³⁴. Ἀφ’ ἧς στιγμῆς ὑπάρχει ἡ οὐσία τοῦ πράγματος δηλουμένη ἐν τῷ ὀνόματι. Ξεχωρίζουν αὐτομάτως μέσα στὴ γλῶσσα καὶ διακρίνονται ἐναργῶς οἱ δομὲς τῶν πραγμάτων.

Κι ὅμως ὁ Σωκράτης ἐξ ἴσου γρήγορα καί, πρὸ πάντων, ἐνσυνειδήτως¹³⁵, ὅσο καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἐκφράζει πουθενὰ ρητῶς, ἐγκαταλείπει τὴν ποιητικὴ αἰτιολόγησι τοῦ ἐτυμολογικοῦ ἀγῶνα του, γιὰ νὰ ἐπανέλθει τρόπον τινὰ εὐσχήμως καὶ ὅσο τὸ δυνατόν ἀβλαβῶς στὴν διατυπωμένη στὸν *Πρωταγόρα*

134. 393 d 2-4: *εἰ πρόκειται τι γράμμα ἢ ἀφήρηται, οὐδὲν πρᾶγμα οὐδὲ τοῦτο, ἕως ἂν ἐγκαταστήσῃ ἡ οὐσία τοῦ πράγματος δηλουμένη ἐν τῷ ὀνόματι.*

135. Αὐτὸ τοῦλάχιστον φανερῶνει ἐκεῖνο τὸ ἀρξώμεθα στὸν στίχο 397 a 4.

ἄποψη του ὅτι ἀπὸ τοὺς ποιητὲς τελικὰ δὲν μαθαίνεις καὶ πολὺ σπουδαῖα πράγματα. Ἐπειδὴ οἱ ποιητικὲς δόξεις θολώνουν τὴ γνώμη τῶν ἀνθρώπων γὰρ τὰ πάντα, γι' αὐτὸ κι αὐτὸς αἰσθάνεται —θά λέγαμε— τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναλάβει νὰ παρακολουθήσει μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ἐτύμων, ὅσο πιὸ συστηματικὰ γίνεται, τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων, πρωτίστως δὲ τὴν οὐσία ἐκείνων τῶν πραγμάτων ποὺ εἶναι αἰώνια καὶ ἔχουν πλασθεῖ ἀπὸ τὴ φύση (*τὰ αἰεὶ ὄντα καὶ πεφυκότα*)¹³⁶. ἡ συστηματικότητά του, μάλιστα, δὲν ἐξαντλεῖται στὸν λογικὸ χειρισμὸ κάποιων εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχε γλωσσικῶν δεδομένων, προκειμένου νὰ ἐξετυμολογήσει τὸ πᾶν, ἀλλὰ κραταιώνεται στὴν ἐκπόνηση ἑνὸς συστήματος καθολικοῦ ποὺ αἰτιολογεῖ τὸ πᾶν — τὸ σύστημα αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἡρακλείτεια *ἀέναη ροή*¹³⁷, στὴν ὁποία καὶ ἀνάγει ὅλες τὶς σημασίες τῶν ὀνομάτων¹³⁸. Ὅταν, ὁμως, τὴν ἀναφέρει πρώτη φορά, σημειώνοντας μὲ τὸν πλέον ἀπτό τρόπο τὴν προσφορότητά της σὲ παντοῖες ἐτυμολογικὲς χρήσεις, ἐνεργεῖ ὡς ἄλλος ἐξαπατητὴς λόγιος Ἑρμῆς, ἔτσι ὅπως σπεύδει νὰ ὑπενθυμίσει στὸν μονίμως ἀποροῦντα συνομιλητὴ του τὴ σταθερὰ ὅτι οἱ ἄνθρωποι μπορεῖ νὰ μιλοῦν γιὰ πολλὰ, ἀλλὰ δὲν ξέρουν τίποτα (*παρὰ μὴδὲν εἰδότεων*) γιὰ τίποτα [401 d 7]. Ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Σωκράτης ἀπευθύνει γενικῶς πρὸς πάντα ἐνασχολούμενο μὲ τὰ ὀνόματα προειδοποίηση ὁμόλογη ἐκείνης ποὺ εἶχε ἀπευθύνει φαινομενικὰ μὲν πρὸς τὸν ἑαυτὸ του, στὴν πραγματικότητά ὁμως πρὸς τὸν Ἑρμογένη, ὅταν ἔλεγε ὅτι τοῦ κατέβηκαν μερικὲς πάρα πολὺ ἐξυπνες ἰδέες (*κομπῶς ἐννενοσηκέναι*), τόσο ἐξυπνες δέ, ποὺ ἂν δὲν πάρει τὰ μέτρα του, κινδυνεύει νὰ γίνῃ σοφότερος τοῦ δέοντος [399 a 3-5].

Ὅμως ἡ ἡρεμὴ ἀέναη ροὴ δὲν ἀργεῖ νὰ γίνῃ ρεῦμα ὀρμητικὸ καὶ νὰ παρασύρει τὰ πάντα! Ἀκόμα καὶ ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης, τὴν ἴδια στιγμή ποὺ κινεῖ τὰ πάντα, φαίνεται ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ἐλέγξει πιὰ τὴ σοφία του (*πόρρω ἤδη οἶμαι φαίνομαι σοφίας ἐλαύνειν*) [410 e 10] καί, ἀντὶ νὰ κοιτάξῃ νὰ σωθεῖ, παρόλο ποὺ ἐπανελημμένως προειδοποιεῖ τὸν ἑαυτὸ του¹³⁹, παρασύρεται σὲ ἀκόμα τολμηρότερα ἐτυμολογικὰ παιχνίδια. Καταληφθεὶς ἀπὸ *ομηγῶς σοφίας* [401

136. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἔχουμε τὴ γνώμη ὅτι ὁ Μαρτίνος Heidegger θὰ τὸ μεταφράζῃ σὲ γερμανικὰ ὡς *das Wesen des Immersichenden*.

137. Πρὸβλ. LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 147 ἑπ.

138. Βλ. GOLDSCHMIED, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 93.

139. Πρὸβλ. 399 a 4 (*ἐὰν μὴ εὐλαβῶμαι*): 399 e 4 (*ἔχε ἡμέρα*): 401 e 3 (*ἴσως μέντοι σὺ δὲν λέγῃ*): καὶ 406 e 1 (*παιδικῶς*).

e 5] ὁ —θά μπορούσαμε νὰ τὸν ὀνομάσουμε— *τερπίτολμος* Σωκράτης ἴσως, ὅμως, μὲ αὐτὴ τὴν ἀλλοπρῶσαλλη συμπεριφορὰ του νὰ θέλει νὰ μᾶς δείξει κάτι πολὺ λογικὸ καὶ μετρημένο: ὅτι ἔτσι καὶ γελαστοῦμε νὰ ἀφεθοῦμε στὴ μονόπλευρῆ θέαση τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου, ἢ κατρακύλα μας δὲν θὰ ἔχει πιά σταματημὸ. Ἀενῶς ρέων δὲν θὰ εἶναι μόνο ὁ ἀέρας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρετή, ἡ γνώση καὶ ἡ δικαιοσύνη. Ὁ κόσμος ὅλος θὰ ἔχει γεμίσει ἀπὸ ρέοντα πράγματα. Στὸ ἴδιο δὲ τὸ *δν* δὲν χρειάζεται παρὰ νὰ προσθέσουμε ἓνα μόνο γράμμα γιὰ νὰ γίνῃ *ιδν* καὶ νὰ ἀρχίσει μετὰ νὰ κινεῖται. Περαιτέρω, ἡ ἀλήθεια δὲν χρειάζεται οὔτε πρόσθεση οὔτε ἀφαίρεση γραμμάτων, ἀφοῦ ἔχει συγκροτηθεῖ —γιὰ νὰ μὴν ποῦμε “σφουρηλατηθεῖ” — ἀπὸ δύο ὀνόματα ποὺ σημαίνουν *θεϊκὴ ὁρμὴ* (*ἄλη θεία*) [421 b 3-4]¹⁴⁰.

Νὰ θυμηθοῦμε, κατόπιν τούτων, ὅτι τὸ περὶ ἀληθείας —καὶ ψεύδους— ζήτημα τίθεται ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κώλας τοῦ διαλόγου [385 a 1 - 386 a 4]. Ἡ ἀντίθεση μεταξὺ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς ὑπάρχει¹⁴¹. Ὑπάρχουν λόγοι ἀληθεῖς καὶ λόγοι ψευδεῖς, ὅπως ὑπάρχουν ὀνόματα ἀληθῆ καὶ ὀνόματα ψευδῆ· γι' αὐτὸ καὶ ὡς πρὸς τὰ ὄντα μπορούμε νὰ ποῦμε πῶς εἶναι (*τὰ ὄντα ὡς ἐστίν*) καὶ πῶς δὲν εἶναι (*τὰ ὄντα ὡς οὐκ ἐστίν*)¹⁴².

Ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἡ ἐτυμολογικὴ καταγωγὴ τῆς λέξης ἀλήθεια [ἀ (στερητικὸ) + ληθ-] δὲν ἐρίζεται πλέον¹⁴³. Ἀπὸ τὴν ἐν λόγῳ ἐτυμολόγησι ὁ Μαρτίνος Heidegger, τόσο στὸ *Εἶναι καὶ Χρόνος*¹⁴⁴ ὅσο καὶ στὸ προσηγηθὲν *Ἡ περὶ Ἀληθείας Διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος*¹⁴⁵, ὄχι μόνο βρῆκε ἓνα ἐρμηνευτικὸ κλειδί τῆς ἀλληγορίας τοῦ Σπηλαίου, ποὺ διαβάσουμε στὴν *Πολιτεία*¹⁴⁶,

140. Πρβλ. BEIERWALTES, *Lux Intellegibilis*, σελ. 75 ἐπ., καὶ TUGENDHAT, *ΤΙ ΚΑΤΑ ΤΙΝΟΣ*, σελ. 6, 9.

141. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 58 ἐπ.

142. 385 b 7-8: Ἄρ' οὐν οὗτος [ἐνν.: ὁ λόγος] ὅς ἂν τὰ ὄντα λέγῃ ὡς ἐστίν, ἀληθής· ὅς δ' ἂν ὡς οὐκ ἐστίν, ψευδής. — Ἀνάλογο χωρίο ἀπαντᾷμε καὶ στὸν *Εὐθύδημον* (285 e 10: ὡς ἐστίν ἕκαστον), ὅπου τὸ ἴδιο θέμα ἐρίζετο σοφιστικῶς.

143. Πρβλ. WALDE-POKORNY, *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen*, σελ. 378· GREENE, *Moirā*, σελ. 237· BOISACQ, *Dictionnaire etymologique de la langue grecque*· καὶ FRISK, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, I, σελ. 71.

144. Βλ. HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, σελ. 33, 219 ἐπ. καὶ 222 ἐπ.

145. Βλ. HEIDEGGER, *Platons Lehre von der Wahrheit*, σελ. 26 ἐπ.

146. Πρβλ. HEIDEGGER, *Platons Lehre von der Wahrheit*, σελ. 27, ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στὸ κάτωθι χωρίο τῆς *Πολιτείας* (515 c): ἠγγεῖσθαι τὰ τότε ὀρώμενα ἀληθέστερα ἢ τὰ νῦν δεικνύμενα. — ΣΥΓΓΡΑΜΜΕ, ὅμως, τὸ χωρίο αὐτὸ μὲ τὸ ἀκόλουθο ὀρφικὸ ἀπόσπασμα (KERN,

ἀλλὰ καὶ ἐμπνεύσθηκε τῆ θεωρία του τῆς *Verborgenheit*¹⁴⁷. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀντέκρουσε ὁ Παῦλος Friedländer θεωρώντας ὅτι οἱ λέξεις *ἀληθείης* καὶ *ἀλήθεια* δὲν εἶναι ἰνδοευρωπαϊκῆς καταγωγῆς¹⁴⁸, ἄν καὶ ὄχι πειστικά, διότι οἱ μόνες ἀνάλογες ἀναφορές του εἶσαν οἱ ἀμφιβόλου καταγωγῆς λέξεις¹⁴⁹ *ἀτρικῆς*, *ἀκριβῆς* καὶ *ἀπάτη* (*ψευδῆς*).

Ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι στὸν *Κρατύλο*, ὅπου ἀπαντᾶται ἡ ἀνωτέρω ἀναφερομένη «σοφιστευμένη» ἐτυμολογικὴ ἐκδοχὴ τῆς *ἀληθείας*, στὸ λοιπὸ Ἔργο τοῦ Πλάτωνος ὑπάρχουν δύο σημεῖα, ὅπου προϋποτίθεται ἄνευ ἐτέρου ἢ «παραδοσιακὴ» ἐτυμολόγησις ἀ (στερητικὸ) + *ληθ-* καὶ ἡ ὁποία ἔχει νὰ κάνει μὲ καθαρῶς ἐσχατολογικὰ συνυφαινόμενα: ὑπαινίσσομαι, βεβαίως, ἐκεῖνα τὰ γνωστὰ χωρία ἀπὸ τὸν *Φαῖδρο*, ὅπου ἡ ψυχὴ ζητᾶ νὰ βοσκήσῃ στὸ λιβάδι τῆς ἀλήθειας (τὸ *ἀληθείας πεδίον*)¹⁵⁰, καὶ ἀπὸ τὴν *Πολιτεία*, ὅπου οἱ ψυχές, ὄντας στὸν ἄλλο κόσμον, ἐπιθυμοῦν νὰ πᾶνε στὸ λιβάδι τῆς Λήθης (*πορεύεσθαι ἅπαντας εἰς τὸ τῆς Λήθης πεδίον*)¹⁵¹. Στὸν *Κρατύλο* ὁ Σωκράτης προτείνει τὴν —ὅπως εἶδαμε— «ποιητικὴ» ἐκδοχὴ *θεία ἄλη* [421 b 3-4] καὶ λέμε «ποιητικὴ», διότι ἡ λέξις *ἄλη*, ποὺ σημαίνει τὴν *κίνησι* ὡς *περιπλάνησι*, ἕως καὶ τὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνος ἀποτελεῖ —ἐξ ὅσων γνωρίζομε— προτίμησις μόνον ποιητῶν καὶ καθόλου φιλοσόφων¹⁵². Μὲ τὴν ἐτυμολόγησι αὐτὴ ὁ Πλάτων ὄχι μόνον παραπέμπει εὐθέως στὴν κοσμικὴ κίνησι, ποὺ χαρακτηρίζει

Orphicorum Fragmenta, ὑπ' ἀριθμ. 245): *ἐξερέω γὰρ ἀληθέα μῆδέ σε τὰ πρὶν / ἐν στήθεσσι φανέντα φίλης αἰῶνος ἀμέρῃ.*

147. Ὅπως ἡ πλατωνικὴ ἔτσι καὶ ἡ χαϊδεγεριανὴ φιλοσοφία δὲν στέκεται σὲ «λέξεις» καὶ στὴν ἀνάλυσι «συγκεκριμένων» λέξεων. Πλάτων καὶ Heidegger εἶτε ἀναεῶνον τὰ νοήματα τῶν ὅποιων λέξεων εἶτε δημιουργοῦν νέες ἔννοιες χρησιμοποιώντας παλαιὰ ὕλικά. Πρβλ. ADKINS, *Heidegger and Language*, σελ. 229 ἔπ.

148. FRIEDLÄNDER *Platon*, τ. I., κεφ. XI. — Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνσι κινοῦνται καὶ οἱ LUTHER, *Wahrheit und Lüge im ältesten Christentum*, σελ. 7 ἔπ. καὶ 20 ἔπ., καὶ CLASSEN, *Sprachliche Deutung als Triebkraft Platonischen und Sokratischen Philosophierens*, σελ. 94 ἔπ.

149. Πρβλ. ἐνδεικτικῶς FRISK, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*.

150. *Φαῖδρος*, 248 b 6.

151. *Πολιτεία*, 620 e 5 - 621 a 4: *Ἐντεῦθεν δὲ δὴ ἀμεταστρεπτι ὑπὸ τὸν τῆς Ἀνάγκης ἰέναι θρόνον, καὶ δι' ἐκείνον διεξελθόντα, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἄλλοι διήλθον, πορεύεσθαι ἅπαντας εἰς τὸ τῆς Λήθης πεδίον διὰ καύματός τε καὶ πνίγους δεινοῦ· καὶ γὰρ εἶναι αὐτὸ πικρὸν δένδρον τε καὶ ὄσα γῆ φύει.*

152. Πρβλ. σχετικῶς Ὀδύσειαν, ο 342 (*ὡς ἐμοί, ὅττι μ' Ἐπανσας ἄλης καὶ ὀζύϊκος αἰνῆς*) καὶ φ 284 (*ἡ ἦδρ μοι δλεσσαν ἄλη τ' ἀμομστίη τε*) καὶ ΑἰΣΧΥΛΟΥ, *Ἀγαμέμνονα*, σ. 194 (*βροτῶν ἄλαι*).

όλοκληρο το ὕστερο ἔργο του, ἀλλὰ καὶ ἐμπεδώνει τὴν περὶ *θεόντων* ιδέα πὺ συνέχει τὸν *Κρατύλο*¹⁵³.

Προτοῦ κλείσουμε τὴν ἐνότητα αὐτή, θὰ κάνουμε ἄλλη μία ἀναφορὰ στοῦ ζευγος “ἀλήθεια”-“ψευδος” καὶ μία ἐγελιανὴ παρέκβαση: ἔχει ὑποστηριχθεῖ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ κάθε μεμονωμένη λέξη παριστάνει ἓνα ὄν μόνο, οἱ ἄνθρωποι λένε μόνο ὄντα (ἦτοι: μόνο τὰ ἀληθῆ)¹⁵⁴. Παρορᾶται, ἐν τούτοις, ὅτι ἄλλο ἢ μεμονωμένη λέξη καθαυτὴν καὶ ἄλλο ἢ σύνδεσθί της μὲ τὴν ἐκφορὰ μῆς κρίσης, ἀφοῦ τὸ ζευγος “ἀλήθεια”-“ψευδος” καλύπτει μόνο τὴν τελευταία¹⁵⁵. Στὴν § 2 τῆς *Φαινομενολογίας τοῦ Πνεύματος* ὁ Ἐγελος γράφει ὅτι “Ὅσο γερότερα προσκολλώμεθα στὴν ἀντίθεση μεταξὺ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς, συνηθίζουμε ἀφ’ ἐνὸς νὰ προσδοκοῦμε εἴτε συμφωνία (Beistimmung) εἴτε ἀντίφαση (Widerspruch) πρὸς ἓνα ἢ ὅχι ὑπάρχον, καὶ γι’ αὐτὸ δεδομένο φιλοσοφικὸ σύστημα, καὶ ἀφ’ ἐτέρου νὰ περιμένουμε νὰ δοῦμε σὲ μία τυχούσα ἐρμηνεία ἐνὸς τέτοιου συστήματος εἴτε μόνο τὴ συμφωνία εἴτε μόνο τὴν ἀντίφαση. Ἡ κοινὴ γνώμη δὲν θὰ μπορεῖ νὰ συλλάβει τὴ διαφορότητα τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων ἕως τὸν βαθμὸ τῆς προοιούσης ἐξελίξεως τῆς ἀληθείας, ὅσο ἐξακολουθεῖ νὰ βλέπει στὴν εἰρημένη διαφορότητα ἀπλῶς τὴν ἀντίφαση. Ἐπειδὴ τὸ μπουμπούκι χάνεται, ὅταν σκάει τὸ ἄνθος, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι τὸ ἄνθος ἀντλέγει / ἀντιφάσκει (widerlegen) στοῦ μπουμπούκι, ἀφ’ ἧς στιγμῆς τὸ ἀντικαθιστᾷ ὁμοίως καὶ τὸ ἄνθος, ἀφ’ ἧς στιγμῆς βγεῖ ὁ καρπός, θεωρεῖται ὡς ψευδῆς ὕπαρξη (falsches Dasein) τοῦ φυτοῦ, διότι ὁ καρπός ἐμφανίζεται ὡς ἡ ἀλήθεια τοῦ ἄνθους καὶ καταλαμβάνει τὴ θέση τοῦ τελευταίου. Οἱ ἐν λόγῳ μορφὲς ὄχι μόνο διαφέρουν μεταξὺ τους, ἀλλὰ καὶ, ὄντας ἀσύμβατες μεταξὺ τους, ἀλληλαπωθοῦνται. Ἡ ρευστὴ φύση τους, ὡστόσο, τὶς μετατρέπει τὴν ἴδια κίωλας στιγμὴ σὲ στοιχεῖα τῆς ὀργανικῆς ἐνότητος, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὄχι μόνο δὲν ἀντιπαλεύουν, ἀλλὰ καὶ εἶναι πλέον ἀναγκαστικῶς ἡ μία ἀπαραίτητη στὴν ἄλλη· αὐτὴ δὲ ἡ ἴση ἀναγκαιότητα ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον τῆ ζωῆ τοῦ ὄλου¹⁵⁶.

Ἦστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ φαίνεται ὅτι δὲν καταλείπεται πλέον ἀμφιβολία ὅτι ὁ *Κρατύλος*, ἐνῶ στὴν ἀρχὴ εἶχε δίκιο, τώρα ἔχει ἄδικο! Ἡ “ὀρθότης” τῶν

153. Βλ. RANKIN, *A-LHΘEIA in Plato*, σελ. 53.

154. Βλ. APELT, *Platons Dialoge. Kratylos*, σελ. 148, σημ. 162.

155. Πρβλ. STEFANSKI, “Kratylos” 429 d. *Über die Bedeutung von “τὸ ὄν”*, σελ. 292.

156. HEGEL, *Phänomenologie des Geistes*, σελ. 10. — Ἡ μετάφραση τοῦ πλαγιασμένου ἀποσπάσματος εἶναι δική μας.

ονομάτων, πού είχαν θέσει οί συνομιλητές ως ἀκλόνητη προϋπόθεση τοῦ διαλόγου τους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθεῖ μὲ τὸν τρόπο πού ἀκολουθοῦν. Πέραν τούτου, ἂν στραφεῖ κανεὶς στὰ πράγματα, ἔχοντας ξεκινήσει ἀπὸ τὰ ὀνόματα, θὰ διαπιστώσει ὅτι —ὅπως λέει ὁ Σωκράτης— ὀλόκληρη ἡ περι- ἀνάου ροῆς διδασκαλία τῶν σοφῶν θὰ φέρει Ἰλιγγο (τὰ ὄντα ἐιλιγγῶσιν) [411 b 7] καὶ σὲ αὐτοὺς ἀκόμα τοὺς σοφοὺς, ἕναν Ἰλιγγο πού μεταφέρεται καὶ στὰ πράγματα οὕτως, ὥστε νὰ πιστεύουμε ὅτι *ἔτσι εἶναι φτιαγμένα ἀπὸ τὴ φύση τους, ὅτι δὲν εἶναι μόνιμα καὶ σταθερὰ καὶ ὅτι ρέουν καὶ κινοῦνται καὶ στρέφονται καὶ ὅτι εἶναι στὸν αἰῶνα μεστὰ πάσης κινήσεως, περιστροφῆς καὶ γενέσεως*¹⁵⁷.

8. Ἡ αὐθαίρετη εὐστομία καὶ πὺ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀγάγει

Σὲ ὅλα, ὅσα λέγονται περὶ ἐτυμολογίας τῶν ὀνομάτων, περιέχονται σπέρματα “γλωσσολογικῆς” γνώσεως¹⁵⁸. Ἡ ὅλη περὶ τὰ ἔτυμα ἐπιστήμη περιορίζεται ἀπὸ ἓνα στοιχεῖο συγγνωστῆς αὐθαιρεσίας· τὸ στοιχεῖο αὐτὸ φανερῶνεται καθαρὰ στὴν ἐτυμολόγησι τοῦ ὀνόματος *Τάνταλος*: ἀπὸ τὴν *ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τοῦ λίθου ταλαντεία* [395 d 9 - e 1], δηλαδή ἀπὸ τὴν *αἰώρηση τῆς πέτρας πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ ἰσόθεου βασιλιᾶ τῆς Λυδίας*, ὁ Σωκράτης πιστεύει ὅτι φτάσαμε σὲ σημεῖο τόσο μακρινό, ὥστε νὰ πιστεύουμε ὅτι, ἂν θέλουμε νὰ ὀνομάσουμε κρυπτικὰ τὸν *ταντάντατον*, παναπεῖ τὸν *πῶ ὀυστυχι- σμένο ἀπ’ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους*, θὰ τὸν πῶμε *Τάνταλο*, ἀναγραμματιζόντας τὴ λέξη — τέτοιο ἐξ ἄλλου ὄνομα φαίνεται, καταπῶς τὸ θέλει ἡ φήμη καὶ ἡ παράδοσις¹⁵⁹, τοῦ χάρισε καὶ ἡ τύχη [395 e 2-5].

Ἡ συγγνωστὴ αὐθαιρεσία, πού αἰτιολογεῖται τόσο ἀπὸ τὴν ἐπιδίωξι συνθέσεως κρυπτικῆς ὀνομασίας (*ἀποκρυπτόμενος*), ὅσο καὶ ἀπὸ τὸν γι’ αὐτὸν τὸν λόγο συντελεσθέντα ἀναγραμματισμὸ (*ὀνομάσειε καὶ εἶποι ἀντ’ ἐκείνου*), συνιστᾷ μεταβολὴ τῶν ἤχητικῶν / φωνητικῶν δεδομένων καὶ γίνεται γιὰ λόγους αἰσθητικούς: *χάριν εὐστομίας*, ἤτοι *χάριν εὐφωνίας*. Αὐτὴ, μάλι-

157. 411 c 2-4: τὰ πράγματα οὕτω πεφυκέναι, οὐδὲν αὐτῶν μόνιμον εἶναι οὐδὲ βέβαιον, ἀλλὰ ρεῖν καὶ φέρεσθαι καὶ μεστὰ εἶναι πάσης φορᾶς καὶ γενέσεως ἀεὶ.

158. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 595 ἔκ.

159. Γιὰ τὴ φήμη καὶ τὴν παράδοσι σχετικὰ μὲ τὸν *Τάνταλο* βλ. τοὺς στίχους 582-592 στὴν *Νέκυια τῆς Ὀδύσσειας*.

στα, ή περί την γλώσσα άνεση ύπερισχύει και αύτής άκόμα τής άληθείας¹⁶⁰, διότι —όπως έξηγεί ό Σωκράτης στόν άπορημένο Έρμογένη έπ' εύκαιρία τής έτυμολογίας τής λέξης *κάτοπτρον*— τά όνόματα, πού έτέθησαν πρώτα-πρώτα, θάφτηκαν στην άφάνεια άπό εκείνους πού ήθελαν νά τά αλλάξουν και νά τά κάνουν τραγικά (*ύπό τών βουλομένων τραγωδεΐν*), άλλοτε προσθέτοντας και άλλοτε άφαιρώντας τους γράμματα (*περιτιθέντων γράμματα και εξααιρούντων*), και άπό εκείνους πού ήθελαν νά τά περιφέρουν σέ όλα τά μέρη (*πανταχΰ στρεφόντων*), μέ άποτέλεσμα νά αλλάξουν όντως τά όνόματα και νά γίνουν, όπως έγιναν, είτε για νά έξυπηρετηθοϋν άνάγκες καλλωπισμοϋ είτε γιατί έτοι τό ήθελε ό χρόνος και ή χρήση τους (*ύπό καλλωπισμοϋ και ύπό χρόνου*) [414 c 4-8]¹⁶¹.

Η συγγνωστή αυθαιρεσία δέν έμεινε άπλώς στην έξ αισθητικών λόγων ύπηρετούμενη εύστομία, άλλά κατήντησε, και δη έκ λόγων άναγομένων στην καθημερινή πρακτική, άσυγγνωστη κατάχρηση. Ό Σωκράτης έπισημαίνει προειδοποιητικά την εύκολία, άλλά και την έλαφρομυαλιά, μέ την όποία άγονται οί άνθρωποι στην κατάχρηση μιάς δυνατότητάς τους: λέει ότι, εάν άφήσουμε τόν καθένα νά προσθέτει και νά άφαιρεί στά όνόματα ό,τι τοϋ καπνίσει (*αΐτ' άν βούληται τις*), θά πήξουμε στίς λέξεις (*πολλή εύπορία έσται*), όποτε όλοι θά μπορούν νά προσαρμόζουν όποιο νόημα θέλουν σ' όποιο πράγμα, επίσης, θέλουν [414 d 7-9]. Τόσο ή έπισήμανσή του αύτή όσο και ή προτροπή του πρós τόν Έρμογένη και πρós κάθε σοφόν *έπιστάτην* [414 e 3] νά έχουν τόν νοϋ τους νά προσέχουν τί είναι σύμφωνο μέ τό μέτρο και τί είναι κάθε φορά εύλογο¹⁶², δέν μάς διδάσκουν —έχουμε τή γνώμη— τίποτε άλλο παρά τό ότι τουλάχιστον στά θέματα τής γλώσσας κινούμεθα στην επικράτεια τοϋ περίπου, τοϋ κατ' άρέσκειαν, άν όχι μάλιστα τοϋ κατά τύχη.

Η έπιστροφή σέ παλαιότερους γλωσσικούς τύπους ναι μέν άποτελεί καλή μέθοδο άνευρέσεως τής όρθότητας τών όνομάτων, πλην όμως και εδώ έλλοχεϋουν κίνδυνοι λόγω τών συγχύσεων πού προκαλούνται άπό την προφορά και την όρθογραφία τής παλαιάς γλώσσας. Ό Σωκράτης δέχεται, επί παραδείγματι, όρθή την έτυμολογία τοϋ όνόματος *γαΐα* έκ τοϋ όμηρικού *γεγάσι*

160. 404 d 6-7: νῦν δὲ [ένν.: οί άνθρωποι] αὐτῆς [ένν.: Φερσεφόνης] ἐκκλίνουσι τὸ ὄνομα εὐστομίαν περὶ πλείονος ποιούμενοι τῆς ἀληθείας.

161. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 151 έπ.

162. 414 e 2-3: Ἀλλὰ τὸ μέτρον οἶμαι δεῖ φυλάττειν καὶ τὸ εὐκὸς σὲ τὸν σοφὸν ἐπιστάτην.

[410 c 1-3], αλλά, προκειμένου να καταλάβουμε την πιθανή σημασία του ονόματος των *ώρων*, δηλαδή των *εποχών*, μάς λέει ότι πρέπει να θυμηθούμε την παλιά άττική γραφή και προφορά του (*ΗΟΡΑΙ*), μιάς και το αρχαίο άττικό αλφάβητο δέν διέθετε ξεχωριστό γράμμα για τó ώμέγα, τó δέ όμικρον έμπαινε και στή θέση του ώμέγα και στή θέση τής διφθόγγου *οι*¹⁶³ [410 c 5-8].

Τό “βαρβαρικό” στοιχείο¹⁶⁴, από τήν άλλη μεριά, πού ναι μέν δέν έρμηνεύεται εύκολα, αλλά πού όντως ύπάρχει στήν άττική γλώσσα, περιορίζει άκόμα περισσότερο τήν έξεύρεση τών έτυμολογιών και τών σημασιών. Παραλλάγως, όμως, συμβαίνει και κάτι άλλο, σημαντικό. Έπειδή στήν έρευνα τής όρθότητας τών ονομάτων έξετάζονται διάφορες γλώσσες, ξεκινά από τόν *Κρατύλο* μιá πρώτη προσπάθεια σύγκρισης γλωσσών, άν όχι και καταρτίσως ένός κανόνα Συγκριτικής Γλωσσολογίας. Άς θυμηθούμε τά λόγια του Σωκράτη πρós τόν Έρμογένη: *Γιά νά δούμε, λοιπόν, τώρα μήπως και τó όνομα “πύρ” είναι βαρβαρικής καταγωγής. Διότι δέν είναι καθόλου εύκολο νά τó συσχετίσουμε με τά έλληνικά, πέραν του ότι έτσι τó λένε — με μιάν έλαφρά άλλοίωση— και στή Φρυγία... και αυτό και τó “ύδωρ” και τούς “κύνας” και πολλά άλλα όνόματα* [410 a 1-5].

Ή δυσκολότερη άποστολή, πάντως, του άσχολούμενου με τή γλώσσα είναι ή έρευνα τής όρθότητας και τής αλήθειας τών λεγομένων *πρώτων ονομάτων*. Σίγουρα ύπάρχουν κάποιες “έξ ύψους” —θά λέγαμε— ριζοσπαστικές λύσεις, όπως τó νά τά θεωρήσουμε σωστά και αληθινά, είτε έπειδή τά έθεσαν οί θεοί, είτε έπειδή τά έπισκεπτόμεθα έμεις με συνείδηση τραγικού ποιητή πού, για νά ξεπεράσει τήν άμηχανία του, καταφεύγει προχειρώς σε μηχανές και θεούς.

Ύπάρχει, επίσης, ή λύση τών Βαρβάρων: είτε νά άποδοθούν τά όνόματα σε βαρβαρικά δάνεια (άλλά έτσι καθίστανται οί Βάρβαροι άρχαιότεροι τών Έλλήνων...) [425 e 2-3], είτε νά λάβουμε σοβαρά υπόψη τήν παλαιότητα τών ονομάτων αυτών και νά παραδεχθούμε ότι (μάς) είναι άδύνατο νά τά έξετάσουμε, όπως άκριβώς συμβαίνει και με τά όνόματα βαρβαρικής καταγω-

163. Πρβλ. σχετικά RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 431 έπ., ιδίως 437. και τήν κριτική άπάντηση του GALLOP, *Plato and the Alphabet*, σελ. 364 έπ., ιδίως 372.

164. Βλ. σχετικά ROCHEFFE, *Les ξενικά et les βαρβαρικά όνόματα dans les théories linguistiques gréco-latines*, σελ. 91 έπ.

γης¹⁶⁵. Μὲ εἰρωνική διάθεση ὁ Σωκράτης, ἀφοῦ ἐπισημάνει ὅτι οἱ ὁμόγλωσσοι συμπολίτες του σπεύδουν νὰ χαρακτηρίσουν βαρβαρικό ὅ,τι δὲν καταλαβαίνουν, καταλήγει στοῦ συμπέρασμα ὅτι, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα ἀλλάζουν γενικῶς εἴτε μὲ τὸν ἓνα εἴτε μὲ τὸν ἄλλο εἴτε μὲ τὸν παράλλο τρόπο (*πανταχῇ στρέφονται τὰ ὀνόματα*), δὲν πρέπει νὰ ἀποροῦμε καθόλου πού ἡ παλιά ἀττική γλῶσσα (*ἡ παλαιὰ φωνή*), συγκρινόμενη μὲ τὴ νεώτερη, δὲν διαφέρει σὲ τίποτε ἀπὸ τὴ γλῶσσα τῶν Βαρβάρων¹⁶⁶ [421 c 12 - d 5].

Βεβαίως ὑπάρχει καὶ ἡ τρίτη λύση, ἡ εὐχερέστερη καὶ συνάμα “γελοιότερη”: νὰ δεχθοῦμε ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα ἔχουν φτιαχτεῖ μὲ κάποια μίμηση ἠχητική¹⁶⁷.

Ὁ Σωκράτης θέτει μὲν καὶ τὶς τρεῖς ὁμάδες λύσεων, πού ὑπηρετοῦν τὴν εὐστομία, ἀλλὰ σπεύδει νὰ διευκρινίσει ὅτι καὶ στὶς τρεῖς αὐτὲς περιπτώσεις δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ κομπῆς ὑπεκφυγῆς ἐκ μέρους ὧσων δὲν θέλουν νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ *πρῶτα ὀνόματα* καὶ νὰ ἐκφέρουν γνώμη ὡς πρὸς τὸ ἂν ἔχουν τεθεῖ σωστά. Ἀλλά, ἐὰν δὲν ξέρουμε τίποτε γιὰ τὰ πρῶτα ὀνόματα, λογικὸ εἶναι νὰ μὴν ξέρουμε τίποτα καὶ γιὰ τὰ παράγωγά τους καί, ἐν τέλει, τίποτα γιὰ τὴν ἴδια τὴ γλῶσσα¹⁶⁸.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πλάτων θεωρεῖ “πρῶτα” ὀνόματα ὅλες τὶς ἤδη ὑπάρχουσες ἐλληνικὲς λέξεις πού ἔχουν ἓνα μόνο ριζικὸ μόρφημα [422 a 4-5], ὅπως λ.χ. τὶς λέξεις πού σημαίνουν “ροή”: ἐπίσης εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἔχει πεῖ πουθενὰ τίποτα γιὰ τὸ πῶς εἶναι στὶς ἄλλες γλῶσσες τὰ *πρῶτα* ἐκ φύσεως ὀρθὰ ὀνόματα, καὶ τοῦτο γιὰ δύο τουλάχιστον λόγους: κατ’ ἀρχάς, τὸ ἐνδιαφέρον του μᾶλλον δὲν τὸ κινοῦσαν τέτοιες γλωσσολογικὲς “λεπτο-

165. Πρβλ. τὴν στοικῆς (κατ’ ἄλλους ἐπικούριος) καταγωγῆς παρατήρηση τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ, *Βιβλιοθήκη Ἱστορική*, I, 8, 4: *οὐχ ὁμόφωνον πάντας ἔχει τὴν διάλεκτον, ἐκάστων ὡς ἔτυχε συνταξάντων τὰς λέξεις*

166. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 87.

167. Βλ. σχετικὰ KRETMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 135 ἑπ.: RIJLAARS-DAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 139 ἑπ.: RABEL, *Σχῆμα in Plato's Definition of Imitation*, σελ. 365 ἑπ.

168. Στὸ πνεῦμα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ τὶς “ἀπαισιόδοξες” παρατηρήσεις τῶν Jacob GRIMM, *Über den Ursprung der Sprache*, σελ. 39 ἑπ.: MÉRIDIER, *Platon*, τ. V 2, σελ. 26-HIGHET, *A Clerk of Oxenford*, σελ. 137· καὶ CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, τ. I, σελ. 138 ἑπ. Χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Plato*, τ. I, σελ. 292: *Soviel ich sehe, sind wir auch nicht klüger geworden, ἤτοι: Κι ἂν' ὅσο μωρῶ νὰ διακρίνω, οἷτε εὐχαιρότεροι ἔχομε γίνει*.

μέρειες” και, κατά δεύτερον, οί ξένες γλώσσες στην εποχή του εἶσαν terra incognita. Ἄν, πάντως, ἔβαζε τὸν Σωκράτη νὰ συγκρίνει —ἐννοεῖται, ἐκτὸς τοῦ πεδίου τῆς ἐμπειρίας— τοὺς ἤχους μᾶς ὁποιασδήποτε ξένης γλώσσας μὲ τοὺς ἤχους τῆς ἑλληνικῆς, τὸ συμπέρασμα τοῦ τελευταίου θὰ εἶταν ὅτι κάποι-οι ἀπὸ τοὺς ἤχους ἐκείνους δὲν ὑπάρχουν στὰ ἑλληνικά και κάποι-οι ἄλλοι ὑπάρχουν, ἔξ αὐτῶν δὲ ὀρισμένοι εἶναι ἀπολύτως ὅμοιοι και ὀρισμένοι σχε-τικῶς ὅμοιοι μὲ τοὺς ἑλληνικούς. Τὸ συμπέρασμα αὐτὸ θὰ τὸν ὀδηγοῦσε στὸ γενικότερο συμπέρασμα ὅτι ἕνας ἀλλόγλωσσος —“βάρβαρος” — νομοθέτης, στὴν προσπάθειά του νὰ ἀπεικονίσει τὸ ἴδιο πράγμα μὲ τὸν ἑλληνα νομοθέτη, εἶχε συμπεριφερθεῖ ὅπως ὁ νομοθέτης τῶν Ἑλλήνων: ἐν τέλει, δηλαδή, ἐπέλε-ξαν και οἱ δύο τοὺς ἴδιους ἢ σχετικῶς ὅμοιους ἤχους, πράγμα πού, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, θὰ φανέρωνε ὅτι μεταξὺ συγκεκριμένων ἤχων και συγκεκριμένων παραστάσεων ὑφίστανται ὀπωσδήποτε συγκεκριμένες σχέσεις καθολικῶς ἰσχύουσες¹⁶⁹, οἱ δὲ ἐκ τῶν σχέσεων αὐτῶν ἀπορρέουσες σημασιακῆς ἀποκρυ-σταλλώσεις θὰ εἶσαν καθολικῶς κατανοητές¹⁷⁰.

Ὅσο και ἂν φαίνεται παράξενο, ἐκείνο πού διακρίνει τὰ πορίσματα τῆς σύγχρονης γλωσσολογίας ἀπὸ τῆς πλατωνικῆς ἐρμηνείας τῶν γλωσσικῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι τὰ συμπεράσματα, ἀλλὰ ὁ τρόπος τῆς ἐκφορᾶς τους¹⁷¹. Ὡς τρόπον τινὰ μεσεγγυητῆς τῆς πλατωνικῆς “γλωσσο-λογίας” ὁ Κρατύλος δὲν εἶναι σχεδὸν ποτὲ σοβαρός¹⁷² — ἀσχέτως τοῦ ἐὰν αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἔλλει-μα σοβαρότητας τὸν καθιστᾶ σπουδαία πηγὴ γύρω ἀπὸ τῆς μοριακῆς περὶ γλώσσας ἀπόψεις τῶν ἀρχαίων, πού, ὅπως εἶναι γνωστὸ, σὲ ὅλα τοὺς τὰ ἔργα ἐφρόντιζαν νὰ ὑπάρχει ὀλοφάνερο και στὸν τελευταῖο ἄσχετο τὸ “χαρίεν” στοιχεῖο, πού θέλγει τὰ μάτια, τὰ ἀφτιά και τῆς καρδιᾶς και πού κάμπτει τῆς ὀποιες “ἀυστηρές” ἀντιστάσεις και τὰ ὀποια “ἀκαδημαϊκά” πείσματα. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι, ὅταν ὁ Σωκράτης ἐρωτᾶται σχετικά μὲ τὴν ἐτυμολογία τῶν ὀνομάτων τοῦ Διονύσου και τῆς Ἄφροδιτης, ἀπαντᾶ ὅτι δὲν ὑπάρχει μόνον ἢ

169. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 326.

170. Πρβλ. HORN, *Platonstudien*, σελ. 29 ἐπ.

171. Πρβλ. HORN, *Platonstudien*, σελ. 29 ἐπ.

172. Πρβλ. FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. I, σελ. 34: *der Kratylos gleicht wahrhaftig einem Durcheinander tollster Kapriolen weit eher als einer sprachwissenschaftlichen Abhandlung. ἦτοι ὁ Κρατύλος μοιάζει στ’ ἀλήθεια μ’ ἕνα ἀνακάτεμα τῶν πρὸ παλαβῶν τραγοποιουσιμμάτων στὸν ἀέρα, πέραν τοῦ ὅτι πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ ἀποτελεῖ γλωσσολογικὰ πραγματεία.*

σοβαρή (σπουδαίως ειρημένος), αλλά και η κωμική έκδοχή τους — αυτή που είναι για τα παιδιά (παιδικώς). Το ότι προτιμά τα ευτράπελα δέν μās αφήνει να τὸ ὑποθέσουμε: μās τὸ λέγει ὁ ἴδιος, ἀφοῦ ἐξηγεῖ στὸν Ἑρμογένη ὅτι *για μὲν τὸν σπουδαῖο καὶ σοβαρὸ τρόπο ὀνοματοδοσίας θὰ πρέπει νὰ πάει νὰ ρωτήσει ἄλλους, γιὰ δὲ τὸν τρόπο πὸν εἶναι γιὰ τὰ παιδιά, δὲν νομίζει ὅτι ὑπάρχει κάτι πὸν νὰ τὸν ἐμποδίζει νὰ τὸν ἐκθέσει καὶ νὰ τὸν ἐξηγήσει* — καὶ ὄντως τὸ κάνει [406 b 8 - d 1]. Καὶ πῶς — ἐντελῶς στὰ σοβαρὰ τώρα! — δικαιολογεῖ τὴν ἐπιλογή του: *Φιλοπαῖσμονες γὰρ καὶ οἱ θεοί*, ἦτοι: *καὶ στοὺς θεοὺς ἀρέσει ν' ἀστειεύονται*. Καὶ ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι οἱ κατ' ἐξοχίην διακρινόμενοι γιὰ τὴν εὐστομία τους εἶναι ἀκριβῶς οἱ θεοί.

Ἄφοῦ ἔχει ἤδη στηθεὶ ἀριστοτεχνικὰ τὸ σκηνικὸ καὶ ἔχει εὐτρεπισθεὶ προσηκόντως ὁ περίξ χώρος ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ ὀνομάτων, καὶ δὴ περὶ τῆς ὀρθότητάς τους, γενικῶς· χωρὶς νὰ θέλει νὰ διαρρήξει ἐντελῶς τὸν δεσμὸ ἧ, καλύτερα, τὴν ὑφιστάμενη συνάφεια μεταξὺ γλώσσας καὶ ἀντικειμένων, δὲν θέλει καὶ νὰ τὴν συντηρήσει ἀδιάρρηκτη οὕτως, ὥστε νὰ σχηματίζεται ἡ “ἀψευδής” ἐντύπωση ὅτι διὰ τῶν λέξεων ἔχουμε καὶ κατέχουμε τὰ πράγματα ἧ, ἀκόμη λιγότερο, ὅτι οἱ λέξεις εἶναι τὰ πράγματα. Ἡ συγγνωστὴ αὐθαίρετη εὐστομία τὸν ἐνδιαφέρει μόνο ὅσο εἶναι ἀποκαλυπτικὴ τῶν πραγμάτων. Στὸν ἐτυμολογικὸ ἀγῶνα τοῦ Σωκράτη ἀποκαλύπτονται τὰ σπουδαιότατα τῶν πραγμάτων· μαζί τους ἀποκαλύπτεται καὶ κάτι ἄλλο: ὅτι, ὅταν γίνεται λόγος περὶ θεοῦ, ψυχῆς καὶ δικαιοσύνης, πρέπει νὰ κατανοοῦμε κάτι ποιητικῶς ἐντελῶς διαφοροτικὸ ἐκείνου πὸν καταδηλώνεται διὰ τῶν σχετικῶν λέξεων¹⁷³· καὶ ἄρα ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων δὲν ἔγκειται τόσο στὸ πῶς πραγματικὰ δημιουργήθηκαν καὶ εἶναι, ἀλλὰ στὸ πῶς θὰ πρέπει νὰ δημιουργοῦνται γιὰ νὰ εἶναι¹⁷⁴.

Μπορεῖ μὲν τὰ προορηθέντα σοβαρὰ λόγια νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἰδεϊκὸ ὑπόβαθρο τοῦ *Κρατύλου*, πλὴν ὅμως ὁ Πλάτων αὐθυπονομεύεται, τεινῶν ἔκουσιως πρὸς τὴν εὐτραπεία, διότι βάζει τὸν Σωκράτη νὰ λέει εἰρωνικὰ ὅτι, *ὄντας σὲ κατάσταση ἐνθουσιασμοῦ, ἔχουν γεμίσει τ' ἀφτιά του θεϊκὴ σοφία (δαμονία σοφία) καὶ ἔχει κυριευθεὶ ἡ ψυχὴ του ἀπ' αὐτήν*¹⁷⁵. Ἄς μὴν παραβλέ-

173. Βλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 50.

174. Βλ. WEINGARTNER, *Making Sense of the Cratylus*, σελ. 18.

175. 396 d 5-7: *Κινδυνεύει οὖν ἐνθουσιῶν οὐ μόνον τὰ ὅτα μου ἐμπλήσαι τῆς δαμονίας σοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς ἐπιλήφθαι*.

πουμε, βεβαίως, τὸ δεδομένο ὅτι τὸ δαμονικὸ στοιχεῖο ἀποτελεῖ γιὰ τὸν Πλάτωνα ἕνα ἐνδιάμεσο βασιλεῖο μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, μεταξὺ γνώσεως καὶ ἀγνοσίας¹⁷⁶. Αὐθυπονομευόμενος, ὡστόσο, ὁ Πλάτων δὲν παραλείπει μέσα στὸν κυκεῶνά τῶν ἐτυμολογήσεων νὰ ἐπιτρέπει τὴν ἀνάδειξη κάποιων στοιχείων, πού ναι μὲν δὲν ἀποκαλύπτουν τὸ ἐμπρόγραμμα περιεχόμενο τῶν ἐπὶ μέρους ἀντικειμένων, ἀλλὰ πού ὁδηγοῦν ἀσφαλῶς ἐκεῖ. Τὸ ὀφθαλμοφανέστερο ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ εἶναι ἡ ἀπόρριψη τῆς ἡρακλείτειας θεωρίας περὶ ἀενάου ροῆς, στὴ θέση τῆς ὁποίας ἀναζητᾶται κάτι ἀσφαλές καὶ βέβαιο, πού θὰ λειτουργεῖ ὡς ἀνασχετικὸς παράγων καὶ ὡς *res plus ultra* ὄριο.

9. Συνειδητές παρετυμολογήσεις τοῦ Σωκράτους μὲ ἀποχρῶντα διδακτικὸ σκοπὸ

Ἔνα εἶναι βέβαιο ἢ, ἔστω, μπορεῖ νὰ ὑποτεθεῖ ἀσφαλῶς ὡς βέβαιο: ὅτι ὁ Πλάτων δὲν θὰ εἶχε —κυριολεκτικά— σκορπίσει δεξιὰ-ἀριστερὰ τόσες πολλές ἐσφαλμένες ἐτυμολογικὲς ἐκδοχὲς λέξεων, ἐὰν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν δὲν ἐξυπηρετεῖτο ἀποτελεσματικὰ κάποιος (ἔστω καὶ γενικότερος) διδακτικὸς σκοπός¹⁷⁷. Στὴν κατηγορία αὐτὴ ἀνήκει καὶ ἡ “χαλεπή” (καὶ ἴσως γι’ αὐτὸ μακροσκελέστατη) ἐτυμολόγηση τοῦ ὀνόματος *δίκαιον* [412 c 8 - 413 d 3]. Στὸν Σωκράτη φαίνεται ὅτι τὸ δίκαιον εἶναι *διαῖόν*, ἦτοι κάτι πού *περνáει μέσα ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα*. Τὸ δίκαιον, ἄρα, εἶναι *λεπτότατο* [412 d 6], γιὰτι διαφορετικὰ δὲν θὰ μπορούσε νὰ διαπερνᾶ ὀλόκληρο τὸ σύμπαν, ἀλλὰ θὰ ἔβρισκε σχεδὸν παντοῦ ἐμπόδια, καὶ τόσο πολὺ *γρήγορο (τάχιστον)* [412 d 6], ὥστε σὲ σύγκριση μὲ αὐτὸ νὰ φαίνεται ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα ἀκίνητοῦν. Ἐπειδὴ, ἀκριβῶς γι’ αὐτὸν τὸν λόγο, τὸ *διαῖόν* ἐπιτροπεύει ὅλα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου διατρέχοντάς τα (*διὰ τοῦ ὄντος ἰέναι παντός*) [412 d 5], ὀρθῶς ὀνομάστηκε “δίκαιον”, *εὐστομίας ἔνεκα τὴν τοῦ κάππα δύναμιν λαβόν* [412 e 2-3]. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ κατισχύει ἡ αὐθαιρεσία τῆς εὐστομίας, γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἢ περὶ τὴν γλώσσα ἀνεση ὑπερισχύει τῆς ἀληθείας, καὶ μάλιστα ὑπερισχύει τόσοσὸν ἐμφανῶς, ὥστε —σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τοῦ Σωκράτη— *μέχρι*

176. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. I, σελ. 34 ἐπ.

177. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι καὶ στὸν *Εὐθύδημό* του κάνει κάτι παρόμοιο, ὅταν “σκορπίσει” ἀφειδῶς τὰ αὐθαίρετα καὶ ἀστοχα συμπεράσματα.

τοῦ σημείου αὐτοῦ σχεδὸν τίποτε δὲν στασιάζεται σχετικὰ μὲ τὴν ἔτυμολογία τῆς λέξης *δίκαιον*¹⁷⁸.

Ἐν συνεχείᾳ ὁ Σωκράτης ἀπλώνει μιὰ τιράδα εἰρωνικῶν —ἐνίοτε καὶ αὐθυπονομευτικῶν— ὑπαινιγμῶν καὶ / ἢ ἀναφορῶν σὲ θεωρίες περὶ κόσμου καὶ δικαιοσύνης ἀνάμικτων μὲ παραδοχῆς ἀκλόνητες εἰς τὸν αἰῶνα, ὅπως λ.χ. ὅτι τὰ φιλέρευνα πνεύματα δὲν κουράζονται νὰ ἀναζητοῦν μὲ πάθος τὴν ἀλήθεια, γι' αὐτὸ καὶ στρέφονται πρὸς ὄσους ἔχουν νὰ τοὺς ποῦν κάτι σοβαρὸ καὶ διδακτικὸ ἐπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, ὅμως, ἀρχίζουσιν οἱ περὶ τῆς ἔτυμολογικῆς καταγωγῆς τοῦ “δικαίου” διαφωνίες καὶ ἐριδες: διότι τὸ δίκαιο ἄλλος τὸ θέλει “ἥλιον”¹⁷⁹, ἄλλος τὸ θέλει “φωτιά” —πράγμα, ὅμως, ποὺ δυσχερῶς γνωρίζεται καὶ ἀκόμα δυσχερέστερα κατανοεῖται¹⁸⁰—, ἄλλος τὸ θέλει “θερμότητα τῆς φωτιᾶς”¹⁸¹, ὁ δὲ Ἀναξαγόρας τὸ ὀνομάζει “νοῦν”¹⁸². Ὅποτε, στὸ τέλος, ἐπειδὴ ὁ φιλέρευνος Σωκράτης βρῖσκει σὲ ὄλες τὶς ἐκδοχῆς ἀδύνατα σημεῖα (ἀπὸ σοβαρὰ, ἐννοεῖται, ἕως καὶ εὐτράπελα¹⁸³), βρῖσκεται σὲ ἀκόμα μεγαλύτερη ἀπορία ἀπ' ὅ,τι εἶταν, προτοῦ ἐπιχειρήσει νὰ μάθει τί ἀκριβῶς εἶναι τὸ δίκαιο. σχεδὸν ἀναγκάζεται νὰ παραδεχθῆι ὅτι τὸ ὄνομα “δίκαιον” εἶναι ὀρθὸ γὰ ὄλους τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρθηκαν καὶ ποὺ ἐκφράζουν οἱ κατὰ καιροῦς διατυπωθεῖσες περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ θεωρίες.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἄλλη μιὰ συγγνωστὴ αὐθαιρεσία τοῦ Σωκράτη, καὶ θὰ εἶχε δίκιο· αὐτὸ δείχνουν τὰ πράγματα. Πλὴν ὅμως, ὄλες οἱ παραπληρωματικῆς τῆς ἔτυμολογικῆς καταγωγῆς τοῦ δικαίου ἐκφορῆς δὲν σημειώνουν τίποτε ἄλλο παρὰ τὸν ἐμπεδωμένο στὸν ὑλισμὸ τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο οἱ παλαιότεροι τοῦ Πλάτωνος φυσιολόγοι προσεγγίζαν καὶ προ-

178. 412 e 3 - 413 a 1: *Μέχρι μὲν οὖν ἐνταῦθα, ὁ νυνδὴ ἐλέγομεν, παρὰ πολλῶν ὁμολογεῖται τοῦτο εἶναι τὸ δίκαιον.*

179. 413 b 4-5: *Ὁ μὲν γὰρ τίς φησιν τοῦτο εἶναι δίκαιον, τὸν ἥλιον τοῦτο γὰρ μόνον διαίοντα καὶ κάοντα ἐπιτροπεύειν τὰ ὄντα.*

180. 413 c 2: *τὸ πῦρ φησιν τοῦτο δὲ οὐ ῥᾶδιόν ἐστιν εἰδέναι. Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Σωκράτης ἐν προκειμένῳ ὑπαινίσσεται τὸν Ἡράκλειτο· βλ. ἀπόσπ. 30 (κόσμον τόνδε [τὸν αἰτὸν ἀπάντων] οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν αἰεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ αἰζῶον, ἀπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσβεννύμενον μέτρα), καὶ ἀπόσπ. 90 (πιρὸς τε ἀνταμοιβῆ τὰ πάντα καὶ πῦρ ἀπάντων ὄκωσπερ χρυσοῦ χρήματα καὶ χρημάτων χρυσοῦς).*

181. 413 c 3-4: *αὐτὸ τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ πυρὶ ἐνόν.*

182. 413 c 5-7: *νοῦν εἶναι τοῦτο.*

183. 413 b 7 - c 1: *ἰρωτᾷ εἰ οὐδὲν δίκαιον οἶμαι εἶναι ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπειδὴν ὁ ἥλιος δῆη*

σπαθοῦσαν νὰ συλλάβουν καὶ νὰ κατανοήσουν τὰ διάφορα πνευματικὰ πράγματα· ἀπόδειξη τούτου ἔστω ἡ περίπτωση τοῦ Ἀναξαγόρα, ὁ ὁποῖος διακοσμῶν τὰ πράγματα¹⁸⁴, ἤτοι *βάζοντας σὲ τάξη τὰ πράγματα* δὲν μπορούσε νὰ ἀπαλλάξει τὸν “νοῦ” τοῦ ἀπὸ τὰ ὑλικοσωματικὰ δεσμά, στὰ ὁποῖα τὸν εἶχε ὁ ἴδιος ρίξει¹⁸⁵. Γι’ αὐτὸ καὶ ἡ ἀπορία καὶ τὸ μπέρδεμα τοῦ Σωκράτη [413 c 8] μᾶς διδάσκουν (ἔστω καὶ μὲ τρόπο εἰρωνικό) ὅτι *τὸ δάκαιον ὁ τι ποτ’ ἔστιν* [413 d 1] θὰ τὸ βροῦμε, μόνο ἐὰν στρέψουμε τὸ βλέμμα μας ἀλλοῦ: ἔξω, δηλαδή, ἀπὸ τὴν ὑλικοσωματικὴ ἐκδοχὴ του καὶ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀέναη ροὴ τῶν πραγμάτων¹⁸⁶.

Ὅμοιως διδακτικὸ σκοπὸ ἐξυπηρετοῦν καὶ οἱ (παρ)έτυμολογήσεις τῶν ὀνομάτων τῶν θεῶν. Τὸ καλύτερο παράδειγμα μᾶς τὸ δίνει τὸ ὄνομα τοῦ Ἄδη. Ἡ τρέχουσα σύνδεση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ μὲ τὸ *ἀόρατο* (*αἰδέες*) [403 a 6, 404 b 2] γίνεται ἀκριβῶς, γιὰ νὰ μᾶς ὑπομνησθεῖ ὅτι ὁ Ἄδης σημαίνει πρωτίστως τὴ γνώση: *πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι* [404 b 3]. Ὁ θεὸς αὐτός, ποῦ εἶναι ὁ *τέλεος σοφιστής τε καὶ μέγας εὐεργέτης* [403 e 4] ὄσων μένουν κοντὰ του, κρατᾶει γερὰ δεμένους τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς (*δήσας τῇ περι ἀρετῆν ἐπιθυμία*) [404 a 3-4], ἡ δὲ φιλοσοφικὴ του στόφα φανερῶνται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐρχεται σὲ συναναστροφὴ μὲ τοὺς ἀνθρώπους, μόνο ὅταν ἡ ψυχὴ τους εἶναι ἐξαγνισμένη καὶ καθαρὴ ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος¹⁸⁷. δὲν παραλείπει, ὡστόσο, νὰ στέλνει στοὺς ἀνθρώπους πάνω στὴ γῆ τὰ καλὰ καὶ τὰ πλοῦτη του (*ἀγαθὰ ἀνίησιν*) [403 e 5-6], ποῦ συμποσοῦνται —γιὰ νὰ δανειστοῦμε ἰδέες τοῦ Καρόλου Jaspers— στὴ γνώση τῆς “ὄριακῆς κατάστασης” (“Grenzsituation”) ποῦ δεσμεύει αἰώνως τὴν ἀνθρώπινη “ὑπαρξη” (“Existenz”).

Ἡ ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ τῆς ὀρθότητός τους διδασκαλία, ὅμως, δὲν σταματᾶ ἐδῶ. Τὸ ἐτυμολογικὸ παιχνίδι μὲ τὸ ὄνομα τοῦ αἰδοῦς Ἄδη, ποῦ προτιπῶθετε καὶ τὸ σύνολο τῶν σχετικῶν διδακτικῶν μύθων, καθιστᾶ ὄρατὸ ὅλον

184. Πρβλ. *Φαίδωνα*, 98 a 4.

185. Βλ. *Φαίδωνα*, 98 b 8 - c 2: *ὁρῶ ἄνδρα τῷ μὲν νῦν οὐδὲν χροῖμενον οὐδέ τινας αἰτίας ἐπαιτῶμενον εἰς τὸ διακοσμεῖν τὰ πράγματα, ἀέρας δὲ καὶ αἰθέρας καὶ θόρατα αἰτῶμενον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἄτοπα.*

186. Πρβλ. DÜMMLER, *Die Vorsehungslehre der Memorabillen und die Physik des Kratylos*, σελ. 136· LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 147 ἔπ.

187. 403 e 7 - 404 a 2: *μη ἐθέλειν συνείναι τοῖς ἀνθρώποις ἔχουσι τὰ σώματα, ἀλλὰ τότε συγγίνεσθαι, ἐπειδὴν ἡ ψυχὴ καθαρὰ ἢ πάντων τῶν περὶ τὸ σῶμα κινῶν καὶ ἐπιθυμῶν.*

τόν κόσμο του *Φαίδωνος*: την καθαρότητα της ψυχής έξω από το σώμα, την δια του θανάτου και εις τόν θάνατον τελείωση του φιλοσοφικού αγώνα, την άρρηκτη σχέση θανάτου και γνώσεως¹⁸⁸. Ἐπί πλέον, τὸ ἀνωτέρω παιδευτικὸ μῆνυμα τοῦ Πλάτωνος ἐνισχύεται, ὅταν δίπλα στὸν σοφὸ καὶ παντογνώστη Ἄδη εἰσάγεται ἡ σύζυγός του: ἡ Περσεφόνη / Φερέπαφα / Φερρέφαττα· τὸ ὄνομά της σημαίνει *τὴν ἐπαφὴν τοῦ φερομένου* [404 d 3-4], ἔρχεται δὲ νὰ μᾶς διδάξει τὴ γνώση τοῦ εἶδους μέσα ἀπὸ τὴν ἀέναη διαδικασίᾳ μεταβολῆς τῶν πραγμάτων.

10. Ἡ δομὴ τοῦ ὄντος διὰ τῆς δομῆς τῆς γλώσσας, ἤτοι διὰ τῆς δομῆς τοῦ ὀμι- λημένου λόγου

Κατόπιν ὄλων τῶν προηγηθέντων θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ προτεινόμενες ἐτυμολογήσεις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ὑπαινιγμοὶ —*ὑπουνυγμοὶ* θὰ εἶταν, ἴσως, ἡ σωστὴ λέξι, ἐὰν θέλαμε νὰ κινηθοῦμε στὸ πνεῦμα τῆς σωκρατικῆς εὐστομίας—, ὑπαινιγμοὶ πρὸς μαθητευομένους. Ὅντας ἐπάνω στὴν τεράστια κλίμακα τῶν μεταβολῶν τῶν ἐτυμολογικῶν προτάσεων (μὴ κλίμακα, σημειωτέον, πού ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἀνοησία καὶ φθάνει ὡς τὸν βαθύτατο στοχασμό) καταλαβαίνουμε κάτι, πού εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας: καταλαβαίνουμε ὅτι στὸ ὄνομα ἐνυπάρχει μία τάση πρὸς τὸ πράγμα· ὅτι μέσα στὸ ὄνομα διεξάγεται ἓνας αγώνας, σκοπὸς —*goal* θὰ τὸν λέγαμε δανειζόμενοι ὀρολογία τοῦ ποδοσφαίρου— τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ὀρθὴ ἀνάδειξι τοῦ πράγματος. Αὐτὸ ἔρχεται νὰ μᾶς ἐπιβεβαιώσῃ ὁ Σωκράτης, ὅταν καλεῖ τὸν Ἐρμόγενη νὰ θυμηθεῖ ὅτι στὰ ὀνόματα, πού ἤδη ἀπὸ κοινοῦ ἐξέτασαν, ἡ ὀρθότητά τους τοὺς φανέρωνε καὶ τὴ φύση τοῦ κάθε ὄντος¹⁸⁹. Ὁ Πλάτων ἐξακολουθεῖ νὰ μᾶς παραπέμπει στὰ ὄντα, παναπεῖ στὰ πράγματα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ γλώσσα φαίνεται ὅτι τὸ δίχως ἄλλο *ἐξασφαλίζεται* —γιὰ νὰ μὴν ποῦμε *βολεύεται*— ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητά της στοὺς ποικίλους μμοκινητικὸς τρόπους, μὲ τοὺς

188. Τὴ σχέση θανάτου καὶ γνώσεως πραγματεύεται καὶ ὁ Ἐρμάννος Broch στὸ ἀριστοῦργημα του *Βιργιλίου Θάνατος* (*Der Tod des Vergil*), μετάφρασι τοῦ ὁποίου στὰ ἑλληνικὰ ἐκπονήσαμε καὶ κυκλοφορεῖ ἀπὸ τὴς Ἐκδόσεις Γκούτενμπεργκ (Ἀθήνα 2000).

189. 422 d 1-3: *Ἀλλὰ μὴν ἂν γε νυνδὴ διεληλύθαμεν τῶν ὀνομάτων ἡ ὀρθότης τοιαύτη τις ἐβούλετο εἶναι, οἷα δ' ἡλοῦν οἷον ἕκαστόν ἐστι τῶν ὄντων*. Ἡ ἀράωσις εἶναι δική μας. — Πρβλ. ἐπίσης τὸν λόγο τοῦ Σωκράτη, παρακάτω, 427 d 1-2: *αὐτὴ μοι φαίνεται, ὦ Ἐρμόγενης, βούλεσθαι εἶναι ἡ τῶν ὀνομάτων ὀρθότης*.

όποιους οί άνθρωποι, ενεργώντας σαν κωφάλαοι, καθιστούν εύκρινη τη σημασία των πραγμάτων (*δηλοῦν ἀλλήλοις τὰ πράγματα*) [422 e 2-3], άναδεικνύεται άβίαστα και ό διακεκριμένος χαρακτήρας της: διότι, ενώ ή άπόδοση τής φωνής, ή άπεικόνιση τής στάσης του σώματος και ή τοποθέτηση χρωματισμού είναι υποθέσεις τής μουσικής και τής ζωγραφικής τέχνης, ή τέχνη τής όνοματοθεσίας έχει να κάνει με κάτι παραπάνω άπό τη φωνή, τη στάση του σώματος ή τὰ χρώματα: έχει να κάνει με την ούσία των πραγμάτων.

Γι' αυτό και ό Πλάτων στο σημείο αυτό άναλαμβάνει τó καθήκον να μάς εξηγήσει τη δομή του όντος έχοντας ως βοήθημά του τη δομή τής γλώσσας. Στην προσπάθειά του αυτή παίρνει τó σύστημα των ήχητικων σχημάτων, όπως τó είχαν διαμορφώσει με τη διδασκαλία τους σπουδαιοι μουσικοθεωρητικοί, όπως φέρ' ειπείν ό Άγαθοκλής και ό μαθητής του Δάμων: τις συλλαβές ως μέρη των λέξεων και τὰ γράμματα ως μέρη των συλλαβών άφού κατηγοριοποιήσει τὰ τελευταία σε φωνήεντα, ήμίφωνα και σύμφωνα, προβαίνει σε έπι μέρους φυσικές ταξινομήσεις έντός των βασικών κατηγοριών. Η άλληλεξάρτηση σημαίνοντος και σημαινομένου δημιουργεί έν συνεχεία την άνάγκη όπως, με άνάλογες διακρίσεις, εκπονηθεί και ένα σύστημα σχετικό, πού να άφορά τὰ πράγματα¹⁹⁰. Μόνο ή έρευνα μπορεί να δείξει εάν και κατά πόσον υπάρχουν και στα πράγματα στοιχεία τέτοια, όπου να μπορούν να άποδίδονται προσφόρω τὰ πάντα (*εί έστιν εις ά αναφέρεται πάντα ώσπερ τὰ στοιχεία*) [424 d 2]¹⁹¹, και εάν και κατά πόσον υπάρχουν και εκεί άνάλογοι "τύποι", δηλαδή *είδη* άνάλογα πρós τὰ ύφιστάμενα στο σύστημα των ήχων. Έφ' όσον προηγηθεί ή ρηθείσα έρευνα και έφ' όσον μελετηθούν έπισταμένως τὰ σχετικά έξ αυτής πορίσματα, μόνο τότε μπορούμε να δούμε τόν τρόπο συμβατότητας και άντιστοιχίσεως των δύο συστημάτων έννοει-

190. Αυτό φανερώνει, άλλωστε, ή χρήση λέξεων, όπως *διαίσεις* [424 b 7], *διελώμεθα* [424 d 1] και *διελόμενος* [425 d 1].

191. Όσο δύσκολο και στρυφνό και άν είναι στο σημείο αυτό τó κείμενο, δέν άμφισβητείται καθόλου τó ότι έδώ δέν έχουμε να κάνουμε με σχέσεις άνάμεσα στην ούσία των όνομάτων και στην ούσία των πραγμάτων αυτό γίνεται πιο κάτω, κάτι που μάς τó φανερώνει. άλλωστε, ή λέξη *επιφέρειν* [424 d 6]: έδώ έχουμε να κάνουμε με τὰ άπλούστεστα, με τὰ σσοχειωδέστατα όντα, όντα όπως λ.χ. "δέντρο", "κύκλος", "όίκτιον" κ.λπ., στα όποια "ένέρεται" τó άπειρο πλθθος των "ύπαρχόντων" —θά λέγαμε, έχοντας αυτή τη στιγμή κατά νουν τόν χαιντεγκεριανό όρο *des Daseienden*— με τόν ίδιο τρόπο, με τόν όποιο ένάγεται τó άπειρο πλθθος των ήχων στα γράμματα του άλφαβήτου: πρβλ. HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 55.

ται, βεβαίως, ότι, έπειδή ή έν λόγω άντιστοίχιση είναι τό έσχατον¹⁹², προϋποθέ-
 τει διατάξεις στοιχείων άρμολογημένες και δομημένες λογικά. Καί τοϋτο, διότι
 τό “όν” έχει διττή (ένδεχομένως και τριττή) σημασία: τήν *όντική* και τή *λογική*.
 Όντικώς σημαίνει τό *είναι* — αυτό πού οί Γάλλοι όνομάζουν *l'etre* και οί Γερ-
 μανοί *das Sein*· λογικώς σημαίνει αυτό πού *είναι* — αυτό ήτοι πού, πάλι, οί Γάλ-
 λοι όνομάζουν *ce qui est* και οί Γερμανοί *das Seiende*¹⁹³. Η τρίτη σημασία του
 είναι *όντολογική*, δηλαδή σύνθεμα τών δύο προηγουμένων, όπου άκουμε ό,τι
 παράγεται από τήν όσμωση τών γλωσσικών πράξεων (*speech acts / Sprechakte*)
 μέ τήν έξωγλωσσική πραγματικότητα. Βεβαίως, και όλα όσα λέμε είναι “όντα”.
 Τό λεκτόν ως όν υπό τήν όντική έννοια μάς παρουσιάζεται ή και μάς φαίνεται
 ως όν υπό τή λογική έννοια: τό είναι, δηλαδή, ως αυτό πού είναι, άληθές ή ψευ-
 δές. Έπειδή, όμως, δέν υπάρχει γλωσσική πράξη πού νά μήν είναι φυσική και
 πραγματική, άσχέτως τοϋ έάν παρίσταται ως άληθής ή ψευδής¹⁹⁴ κατά περι-
 πτωση και για τό κάθε άτομο χωριστά, καταλήγει κανείς στη σχεδόν βέβαιη
 υπόθεση ότι ή κάθε γλωσσική πράξη άρθρώνει “τό είναι”, πού διάγοντας τόν
 δικό του βίο έπηρεάζει ιδιαίτέρως τόν κάθε άκροατή της χωριστά (*ιδία*)¹⁹⁵.

“Όλα αυτά καλά, αλλά ό όλος διάλογος μάς διδάσκει ότι ή λογική άρμολο-
 γηση και δόμηση άφ’ ενός στοιχείων, έχόντων σχέση μέ τή γλώσσα και τά
 άντικείμενα, και άφ’ έτέρου τύπων / ειδών σε διατεταγμένα σύνολα δέν είναι
 έφικτή και, έν πάση περιπτώσει, μόνο ως υπόθεση και / ή ως άξίωμα μπορεί
 νά θεθεί. Από τήν άλλη μεριά ό Σωκράτης, ένώ καθιστά γνωστό στους συνο-
 μλητές του ότι προσωπικώς δέν μπορεί νά αναλάβει τή διεκπεραίωση μιάς
 τέτοιας άποστολής [425 b], δέν διευκρινίζει καθόλου ούτε τό έάν ή άποστολή
 εκείνη είναι διεκπεραιώσιμη στο παρόν ή όχι, ούτε τό έάν τά προβλήματα,
 πού τίθενται σχετικά μέ τήν έκτέλεσή της, είναι έν τέλει έπιλύσιμα ή όχι.
 Παρά ταϋτα κανείς δέν νομομοποιείται νά υποθέσει ότι ό Πλάτων προφασί-

192. Σύμφωνα μέ τόν HOFFMANN, *Die Sprache und die archaische Logik*, σελ. 25, στο ση-
 μείο αυτό ό Πλάτων δανείζεται θεωρητικά στοιχεία από τόν Δημόκριτο, διότι για τήν έν
 λόγω άντίληψη υποτίθεται ότι ή ύλη δομείται άτομικώς. Πλήν όμως έδώ δέν έχουμε νά κά-
 νουμε καθόλου μέ ύλη και άτομα, αλλά μέ γενικές δομές τοϋ όντος· πρβλ. GOLDSCHMIDT,
Essai sur le “Cratyle”, σελ. 150· HAAG, *Platons Kratylus*, σελ. 47 έπ., 59 έπ.

193. Witold STEFANSKI, “Kratylus” 429 d. *Über die Bedeutung von “τό όν”*, σελ. 293.

194. Πρβλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 19 έπ.; HEITSCH, *Willkür und Pro-
 biembewußtsein in Platons Kratylus*, σελ. 35.

195. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 597.

ζεται ἐδῶ διάφορα, ἐπειδὴ θέλει —ἀνομολογήτως καὶ εὐσχήμως— νὰ παρατηρηθεῖ ἀπὸ τὴν ἐκπόνηση τοῦ συστήματος τῶν τύπων / εἰδῶν τοῦ ὄντος. Τὸ ἀντίθετο θὰ μπορούσε, μάλιστα, νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅποιος ἐξετάζει τὰ πράγματα μετὰ λόγου γνώσεως. Ὡς πρὸς αὐτὸ ἂς θυμηθοῦμε τόσο τὸν *Γοργία* μὲ τὴ διάκριση τῶν τεχνῶν σὲ αὐθεντικὲς καὶ σὲ κολακευτικὲς, ὅσο καὶ τὸ ἔκτο βιβλίον τῆς *Πολιτείας*, ὅπου, εἰσαγομένων τῶν νόμων τῶν ἀναλογιῶν, διατάσσεται ἡ σειρά τῶν τρόπων καὶ τῶν ἀντικειμένων τῆς γνώσεως. Ἀκόμα καὶ στὴν τελευταία ἀράδα τοῦ πλατωνικοῦ ἔργου εἶναι ὀρατὸς διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὁ τεράστιος ἀγώνας, πού διεξάγεται γιὰ τὴν κατάρτιση ἑνὸς πολυμεροῦς σχήματος δεδομένων ἐν διατάξει, ὅπου τὸ κάθε ὄν ἔχει τὴ συγκεκριμένη θέση του σὲ μία συγκεκριμένη σειρά. Ἄρα κάθε ἄλλο παρὰ τυχαῖο εἶναι ὅτι τὸ σύστημα τῶν γραμμάτων (μαζὶ μὲ τὸ σύστημα τῶν ἤχων¹⁹⁶) ἀποτελεῖ ὄχι μόνον στὸν *Κρατύλο*, ἀλλὰ καὶ στὸν *Φίληβο*¹⁹⁷ καὶ στὸν *Σοφιστή*¹⁹⁸ σύμβολο τῆς διατάξεως τῶν εἰδῶν τοῦ ὄντος¹⁹⁹.

11. Ἡ ἐρμολογία Σκύλλα καὶ ἡ κρατύλεια Χάρυβδις, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως ἰντερλοῦδιο ἀντιθετικὸ καὶ νόμιμο γιὰ τὸν χαμένο διαλεκτικὸ τῆς εὐστομίας

Ὅταν κατανοηθεῖ ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ προτεινόμενου ἀπὸ τὸν Σωκράτη σχήματος δεδομένων ἐν διατάξει, ὅπου τὸ κάθε ὄν ἔχει τὴ συγκεκριμένη θέση του σὲ μία συγκεκριμένη σειρά, γίνονται εὐκρινέστερες καὶ οἱ ἰδέες πού “κινουῦνται” ὑποδοριῶς, κάτω δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια τοῦ διαλόγου. Ἄν θυμηθοῦμε ὅτι τὸ πρῶτο μέρος τοῦ διαλόγου [385 a - 427 d 2] —θὰ μπορούσαμε νὰ τὸ ὀνομάσουμε *ἐρμολογία*— ξεκίνησε μὲ τὴ διαπίστωση τῶν ἀντιθέσεων. πρῶτον, μεταξὺ “ἀληθοῦς” καὶ “ψευδοῦς” καὶ, δευτέρον, μεταξὺ “καλοῦ” καὶ “κακοῦ”, γιὰ νὰ φθάσει στὸ κορυφαῖο του σημεῖο μὲ τὴν εἰσαγωγή τοῦ διαλε-

196. Βλ. σχετικὰ CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, τ. 1, σελ. 137 ἐπ., καὶ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 18.

197. Πρβλ. *Φίληβον*, 18 b ἐπ.

198. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 252 e ἐπ.

199. Πρβλ. SHOREY, *The Unity of Platons Thought*, σελ. 51· πρβλ. ἐπίσης τὴν εἰσαγωγή τοῦ APELT στὴ μετάφρασή του τοῦ *Κρατύλου* (*Einleitung zur Übersetzung*), σελ. 25 ἐπ., ὅπου —μᾶλλον ἀστοχα— γίνεται λόγος, μεταξὺ ἄλλων, καὶ γιὰ “λογικὸ μυστικισμὸ” (“*logischer Mystizismus*”) ὡς πρὸς τὴν κατάσφραξη τοῦ συστήματος τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἤχων. Γιὰ τὸ ἐν λόγῳ σύστημα ὁμλεῖ διὰ βραχέων καὶ ὁ SCHLEIERMACHER στὴν *Εἰσαγωγή* (*Einführung*) τῆς διαιρέσεως τοῦ *Κρατύλου*, σελ. 9 ἐπ.

κτικού άνδρός, τή στιγμή όπου άρχισε νά γίνεται όρατό τό τί είναι είδος, θά πρέπει τώρα, στό δεύτερο μέρος [427 d 3 - 440 e 7] —κατ' αναλογία πρός τό πρώτο θά μπορούσαμε νά τό όνομάσουμε *κρατύλειο*—, νά στρέψουμε τήν προσοχή μας στή βεβαιότητα και τήν ευστάθεια του *γένους*, γιατί έδώ πλέον θά άρθρωθεί καθαρά και ξάστερα ή άπαίτηση νά έκπονηθεί ένα σύστημα διαιρέσεως τών ύπαρκτών πραγμάτων, μιά άπαίτηση πού άπευθύνεται άρμοδίως πρός τόν διαλεκτικό — σέ ποιόν άλλον θά μπορούσε, άραγε, νά άπευθυνθεί και από ποιόν άλλον νά έκτιμηθεί ως ύπερτάτη άποστολή;

Μέχρι του σημείου αυτού μιλούσαν μόνο ό Σωκράτης μέ τόν Έρμογένη, ό όποιος, όπως έχουμε προείπει, έφερε στή συζήτηση και έσχολίασε τή θέση του Κρατύλου ότι ύπάρχει εκ φύσεως όρθότητα τών όνομάτων. Και μιάς και αναφέραμε ότι έδώ διεξάγεται μέγας άγώνας διαλεκτικός, θά πρέπει νά πούμε και τό άλλο: ότι ή ύποστηριζόμενη από τόν Σωκράτη θέση του Κρατύλου νικά στό τέλος του πρώτου μέρους τήν αντίθετη θέση του Έρμογένους. Για ποιόν λόγο, τότε, προκάλεσε ό Σωκράτης τή συνέχεια του διαλόγου; Τί τόν ύποχρέωνε νά συνεχίσει τόν διαλεκτικό άγώνα; Άπαντήσεις ήδη έχουν δοθεί, και φυσικά ισχύουν και έδώ. “Όμως —έρωτάται και πάλι— τί είταν εκείνο πού σχεδόν έξανάγκασε τόν Σωκράτη νά προβεί σέ (διά συνοπτικών διαδικασιών, μάλιστα) έκμηδένιση τής νικήτριας άποψης του πρώτου μέρους, προκεμένου νά ύποστηρίξει “μετά μανίας” τήν ήττηθείσα γνώμη στό δεύτερο μέρος και νά τής χαρίσει τήν νίκη;

“Αν είμαστε ή θελήσουμε νά δειχθοίμε εύκολόπιστοι, δέν έχουμε παρά νά “χάψουμε” τά λόγια του Σωκράτη, τήν ώρα πού δίνει τό έναυσμα του δεύτερου μέρους του μεγάλου διαλεκτικού άγώνα: άπευθυνόμενος μέ τόνο μισοσοβαρό-μισοειρωνικό πρός τόν Κρατύλο του λέει ότι δέν θά έπμείνει σέ όσα έχει ήδη ύποστηρίξει, διότι όσα είπε δέν είναι τίποτε άλλο παρά τό άποτελεσμα μιάς έρευνας, πού διεξήγαγε από κοινού μέ τόν Έρμογένη (*μεθ' Έρμογένους έπισκεψάμην*), και τόν προτρέπει, έφ' όσον έχει κάτι καλύτερο νά προτείνει, νά τό πεί έλεύθερα (*θαρρῶν*), διαβεβαιώνοντάς τον ότι, εάν πεισθεί από τά επιχειρήματά του περι όρθότητας όνομάτων, όχι μόνο θά τό παραδεχθεί λόγος, αλλά και έργω, μιάς και θά του ζητήσει νά τόν έγγράψει μαθητή του [428 a 6 - b 5]. “Αν, όμως, βάλουμε τόν έαυτό μας νά ξανακούσει τά λόγια του Σωκράτη (αυτή τή φορά καθαρμένα από όποιαδήποτε είρωνική χροιά), μέ έκπληξη θά διαπιστώσουμε ότι δέν χρειάζεται νά “χάψουμε” τίποτα, άφού και ό ίδιος ό Σωκράτης δέν βιάστηκε νά “χάψει” τήν εύκολη νίκη

του κατά του Έρμογένη. Και δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλή ἔκπληξη, μὴ γελοῖα-
στε... *tremet et inclinatur visus* ἢ, ὅπως θὰ τὸ ἔλεγε ὁ Ἀριστοτέλης, *τρόμος ὄψε-*
ως μᾶς καταλαμβάνει μπροστὰ στὸ ἐνδεχόμενο ὄχι μόνον τῆς χαμένης προ-
σπάθειας, ἀλλὰ ἀπλῶς τοῦ *temps perdu*. Ὅντως ὁ Σωκράτης δυσπιστεῖ — καὶ
τὸ φωνάζει δυσπιστεῖ ἀπέναντι στὰ ὅσα ἔχει ἤδη βρεῖ σχετικά μὲ τὴν ὀρθότη-
τα τῶν ὀνομάτων. Ἐπειδὴ εἶναι διαλεκτικός, δὲν ἐπαναπαύεται στὶς δάφνες
τοῦ νικητῆ· τὴ διαλεκτικὴ ποιότητα τοῦ κυττάρου του τὴν ἀποδεικνύει μὲ πε-
ραιτέρω ἀναζήτησι, διότι οἰκοθεν γνωρίζει ὅτι τὸ δύσκολο καὶ ταυτοχρόνως
ἀναγκαῖο εἶναι νὰ μὴν αὐταπατάσαι²⁰⁰, ὅπερ σημαίνει νὰ κρατᾶς ἀπόσταση
ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον σου τὸν ἑαυτὸ καὶ νὰ ἐπιστρέφεις πάντα μὲ πνεῦμα
ἐξελεγκτικὸ στὰ ὅσα εἶπες καὶ ἔγραψες καὶ ὑποστήριξες. Ὁφείλεις, ὅπως μᾶς
διδάσκει ὁ Ὅμηρος, νὰ κοιτᾶς πίσω καὶ ταυτοχρόνως μπρός. Δὲν χρειάζεται
νὰ ἀποφύγεις τὸν ἀγῶνα μὲ τὴ Χάρυβδη, ἐπειδὴ ἐνίκησες τὴ Σκύλλα.

Πίσω-μπρός, λοιπόν, κοιτάζοντας ὁ Σωκράτης ἀναλαμβάνει νὰ ξαναδώ-
σει τὸν διαλεκτικὸ ἀγῶνα —κατὰ τοῦ “νικητῆ” Κρατύλου αὐτὴ τὴ φορά—,
διότι ὄντως τὸν τρώει ἡ σκέψη μήπως τὰ πράγματα δὲν εἶναι ἔτσι, ὅπως τὰ
εἶπε, ἀλλὰ ἀλλιῶς. Δὲν τοῦ χρειάζεται δὲ νὰ καταρρίψει μέχρις ἐκμηδενίσεως
τὴν ἄποψη ὅτι τὰ ὀνόματα ἔχουν ἐκ φύσεως τεθεῖ ὀρθά· τοῦ ἀρκεῖ νὰ κλονί-
σει στὸν συζητητὴ του τὴ σχηματισμένη σχετικὴ πεποίθησι καὶ, διὰ τοῦ τρό-
που αὐτοῦ, νὰ καταδείξει τὴ φοβερὴ τῆς ἐπικινδυνότητα.

12. Ἡ φυσικὴ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων συνάδει μὲ τὸ *ἔθος* καὶ τὴ *συνθήκη*

Ἡ ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος συνίσταται στὸ ὅτι τὸ ὄνομα δείχνει πῶς εἶναι τὸ
πράγμα. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μέχρι στιγμῆς συζήτησης, στὸ ὁποῖο
καταλήγει ὁ Σωκράτης ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὸν Κρατύλο. Ἀπαξ, ὅμως, καὶ διευ-
πῶθη ἡ πρότασι τοῦ συμπεράσματος, ἀναφαίνεται εὐδιάκριτῆ ἢ ἀλήθεια τῆς
ἀκριβῶς ἀντίθετης πρότασης. Ἡ ρηθεῖσα ὀρθότητα δὲν εἶναι ἀπόλυτη, ἀλλὰ
ἰσχύει μόνον ὑπὸ συγκεκριμένους ὁρους· ὁ Σωκράτης τὸ ἀνταλαμβάνεται καὶ
λέει ὅτι αὐτὸ ὄχι μόνον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴ μέχρι τὴ στιγμὴ ἐκείνη συνομι-

200. Στάσι παρόμοια μὲ αὐτὴν τοῦ Σωκράτη, ποῦ δὲν ἤθελε νὰ αὐταπατάται, πινα-
ντάμε καὶ στὴν περίπτωσι τοῦ Λουδοβίκου Wittgenstein, ποῦ ἀγνούμενος τὶς δάφνες τῆς
ἀλήθειας τοῦ *Tractatus logico-philosophicus*, σμίλευσε τὴν ἀλήθεια τῶν φιλοσοφικῶν Ἐρε-
νῶν (*Philosophische Untersuchungen*) ἀνατρέποντας ἐπὶ δ, π. εἶχε μέχρι τότε πει.

λία, αλλά και επιβάλλεται ἐκ νέου μέσω τῆς ὑφιστάμενης ἀναλογίας καλῶν και κακῶν νομοθετικῶν ἔργων [429 b 1-5]. Γιὰ τὸν Κρατύλο τὰ ὀνόματα, πού δὲν εἶναι “ὀρθά”, δὲν εἶναι κἀν λέξεις, ἀλλὰ κούφιος ἤχος (αὐτὸ μαρτυροῦν τὰ λόγια του και οἱ λέξεις πού ἐπιλέγει γιὰ νὰ στηρίξει τὴ γνώμη του: *φθέγγεσθαι* [429 e 9] και *ψοφεῖν* [430 a 4]). Μὲ τὴν παράδοξη αὐτὴ ἀποθετική ἐπιλογή του ὁ Κρατύλος ἔρχεται νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἀρχική του θέση ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα ἔχουν ἐκ φύσεως τεθεῖ σωστά [429 b 11]²⁰¹.

Ἐδῶ, ὁμως, στὸ σημεῖο αὐτό, ἐντοπιζεται ὁ κίνδυνος. Διότι, ἂν ὅλα τὰ ὀνόματα εἶναι ὀρθά, δυνατότητα / πιθανότητα λάθους ἀποκλείεται. “Ὅποιος λέει ὄ,τι λέει, λέει μόνο τὸ ὄν· τὸ μὴ ὄν ἐπ’ οὐδενὶ δύναται νὰ τὸ πεῖ. Ὁ Σωκράτης ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως τὸν κίνδυνο. Ἐὰν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς συζήτησής του μὲ τὸν Ἑρμογένη ἦρε τὴν ἄρνηση τῆς γλωσσικῆς ὀρθότητος και ἀκολούθησε μέχρι τέλους τὴ γραμμὴ αὐτὴ σὲ ὄ,τι ἀφορᾷ τὴ δυνατότητα τῆς ὀνοματοθεσίας²⁰², δηλονότι τῆς ἀληθείας, τώρα, μὲ τὴν ἄρνηση τοῦ γλωσσικῶς μὴ ὀρθοῦ, ἐμφανίζεται ἡ δυνατότητα τῆς πλάνης και μαζί τῆς ἡ δυνατότητα τῆς ἀληθείας. Συνέπεια τῶν δύο ἀντιπάλων ἀπόψεων εἶναι ἐκεῖ μὲν ἡ σοφιστικὴ θέση τοῦ Πρωταγόρα ὅτι ἡ ἐκπεφρασμένη γνώμη ἰσχύει μόνο γιὰ αὐτὸν πού τὴν ἐξέφρασε (*ἂ ἂν ἐκάστῳ δοκῆ ἐκάστῳ ἀληθῆ ἔσται*) [386 c 9 - d 1], ἐδῶ δὲ ἡ σοφιστικὴ θέση τοῦ *Εὐθυδήμου* ὅτι ὅλες οἱ προτάσεις εἶναι ὀρθές (*πάσι πάντα ὁμοίως εἶναι ἄμα και ἀεί*) [386 d 3]. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ, ἐπομένως, ὅπου αὐτὰ τὰ δύο σοφίσματα παρατέθηκαν ἤδη στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου, γιὰ νὰ καταδειχθεῖ ἡ στενὴ συγγενεία τους, ἀποτελεῖ θελξικάρδια πρόκληση νὰ δοῦμε τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὅποιον ἐκεῖνο, πού τόσο σκληρὰ ἀντιμετωπίστηκε και πολεμήθηκε μὲ θέσεις ἐκ διαμέτρου ἀντίθετές του, συμφωνεῖ τώρα και ἐντάσσεται ἀρμονικὰ στὸ πλαίσιο τῆς ὑπάρξεως κάποιου ἀξιώματος και / ἢ τῆς ἐλλείψεως παντός ἀξιώματος πού εἶχε “καταγγεῖλει” ὁ Σωκράτης.

Κατόπιν τούτου νομίζουμε ὅτι δὲν καταλείπεται καμμία ἀντίρρηση οὔτε γιῶν ἀπὸ τὸν λόγο, γιὰ τὸν ὅποιο ὄφειλε ὁ Πλάτων νὰ προσθέσει τὴν κρατύλεια ἐνότητα στὴν ἐρμογένεια, οὔτε γιὰ τὸν δρόμο πού ἐκ τῶν πραγμάτων ἔπρεπε νὰ πάρει (και πῆρε) ὁ διάλογος: νὰ καθαρθεῖ ἡ πρόταση τοῦ Κρατύλου ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού τὴν καθιστοῦν ὑπερβολικὴ και, ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς ὑπερβολικότητάς τῆς, ἐπικίνδυνη. Ὁ Σωκράτης δὲν ἐπιμένει πολὺ

201. Πρβλ. BUCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 90.

202. Πρβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 23 ἔπ.

στην ὀρολογία καὶ στὴ διάκριση τῶν διαφορῶν ἔννοιῶν τοῦ ῥήματος *λέγω* (: *λέξειεν, φαίη, εἴποι, προσείποι, φθέγξασθαι, ποφεῖν*) [429 e 5 - 430 a 4], ἀπὸ τὶς ὁποῖες θέλει νὰ πιαστεῖ ὁ Κρατύλος· ὁμοίως δὲν ἐπιμένει στὴν καθ' ὑποτροπὴ μὲν, πλὴν σαφέστατα εὐκαιριακὴ ἀναφορὰ τοῦ τελευταίου στὸν ἀρχικό του ριζοσπαστισμό [431 e 9 - 432 a 4 καὶ 433 c 8-10]²⁰³. Καὶ δὲν ἐπιμένει, διότι δὲν θέλει νὰ χάσει τὸ νῆμα πού τὸν ὀδηγεῖ στὰ σπουδαῖα σημεῖα τῆς ἀπόδειξής του: νὰ δεῖξει, μὲ ἄλλα λόγια, εὐκρινῶς τὴν ἀντίθεση ὀνόματος καὶ πράγματος καὶ —διὰ τῆς ἀναλογίας τῆς εἰκαστικῆς ἀπεικόνισης (*εἰκῶν*) τῶν ἀντικειμένων [432 a 8 - c 5]— νὰ συλλάβει νοητικὰ τὴν ὀνομασία ὡς *δήλωμα* [433 b 3, 435 a 2], ὡς *δηλωτικὸ σημεῖο* ἦτοι, ὡς *χαρακτηριστικὸ*²⁰⁴. Ἀπὸ τὴν ἐν λόγω ἀναλογία προκύπτει λογικὰ ἡ πιθανότητα τοῦ λάθους, ὁσάκις δηλαδὴ ἡ εἰκόνα καὶ τὸ σκίτσο δὲν ἀντιστοιχοῦν στὸ πρᾶγμα, τοῦ ὁποῖου ἀπεικόνιση (ὑποτίθεται ὅτι) εἶναι²⁰⁵. Βλέπουμε, δηλαδὴ, ὅτι ἐδῶ δίνεται μὴ πρώτη ἀπάντηση σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ θεμελιώδη προβλήματα, πού εἶχαν τεθεῖ στὸν *Εὐθύδημο*, ἀπάντηση ἢ ὁποῖα παραπέμπει στὸν *Θεαίτητο*, καὶ δὴ στὶς ἐκεῖ ἀλληγορίες τοῦ *περιστερεῶνος* [197 c 3] καὶ τοῦ *κηρίνου ἐν ταῖς ψυχαῖς πλάσματος* [197 d 4-5]²⁰⁶. Ἐπὶ πλέον δέ, ἐὰν ὑφίσταται ὄντως δυνατότητα ἐσφαλμένης χρήσεως²⁰⁷ ὄλων τῶν *ὀνομάτων* καὶ τῶν *ῥημάτων*, ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς λόγους, παναπεῖ γιὰ τὶς προτάσεις: *εἰ δὲ ῥήματα καὶ ὀνόματα ἔστιν οὕτω τιθέναι, ἀνάγκη καὶ λόγους*²⁰⁸.

203. 431 e 9 - 432 a 4: *ὅταν ταῦτα τὰ γράμματα (...) τοῖς ὀνόμασιν ἀποδιδῶμεν τῇ γραμματικῇ τέχνῃ, ἐάν τι ἀφέλωμεν ἢ προσθῶμεν ἢ μεταθῶμεν τι, γέγραπται μὲν ἡμῖν τὸ ὄνομα, οὐ μέντοι ὀρθῶς, ἀλλὰ τὸ παράπαν οὐδὲ γέγραπται, ἀλλ' εὐθὺς ἕτερόν ἐστιν, ἐάν τι τούτων πάθῃ.* 433 c 8-10: *ἐπεὶ οὐκ ἀρέσκει γέ με τὸ φάναι ὄνομα μὲν εἶναι, μὴ μέντοι καλῶς γε κεῖσθαι.* Οἱ ὑπογραμμαῖοι εἶναι δικές μας.

204. Πρβλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. 1, σελ. 107.

205. Βέβαια, στὴν πραγματικότητα “λάθος” δὲν ὑπάρχει ἢ “κακὴ” εἰκόνα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι εἰκόνα: πρβλ. πῶς παρακολουθεῖ τὸν “ὄρισμό” (“die Definition”) ὁ HEGEL, *Wissenschaft der Logik*, Buch III, Abschnitt 3, Kap. 2, A, b, 1.

206. Γιὰ τὴ σχέση τοῦ Κρατύλου μὲ τὸν Θεαίτητο πρβλ. GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 68.

207. Στὸν Κρατύλο ἐπιδεικνύεται ἡ πρώτη προσέγγιση τῆς πιθανότητας τοῦ λάθους, καὶ τὴ πού, ὡς γνωστόν, θὰ γίνεαι ἐξαντλητικὰ στὸν Σοφιστῆ.

208. Ἡ παράγραφος 342 e 3 - b 7 τῆς *Ἐβδόμης Ἐπιστολῆς* θυμίζει ἔντονα τὸν Κρατύλο: *Πρὸς δὲ τούτους ταῦτα οὐχ ἦπτον τὸ ποῖόν τι περὶ ἕκαστον δηλοῦν ἢ τὸ ὄν ἐπίσπουον διὰ τὸ τῶν λόγων ἀσθενές· ἂν ἔνεκα νῶν ἔχων οὐδεὶς τολμήσει ποτὲ εἰς αὐτὸ τιθέναι καὶ κερταμῆ-*

Δέν εἶναι ἀπλῶς ἡ οὐσία τοῦ σημείου ἢ μόνη πού μᾶς ὠθεῖ νά ἀποκρού-
 σουμε τίς ἐπικίνδυνες συνέπειες τῆς θέσης τοῦ Κρατύλου· εἶναι αὐτή ἡ ἴδια ἢ
 θέση πού ἀπαιτεῖ —θά λέγαμε— τόν λογικό περιορισμό της. Οὐδέποτε ταυτί-
 ζεται εἰκόνα καί ἀπεικονιζόμενο²⁰⁹. ἂν τυχόν συνέβαινε κάτι τέτοιο, ὁ κόσμος
 τῶν πραγμάτων θά εἶταν διπλός: *διτὰ γάρ ἄν που πάντα γένοιτο* [432 d 7].
 Ἄρα, ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς εἰκόνας σκεπτόμενοι, μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἡ εἰκό-
 να διαφέρει ἀπὸ αὐτὸ πού ἀπεικονίζει: *ἐνδέουσιν αἱ εἰκόνες τὰ αὐτὰ ἔχειν*
ἐκεῖνοις ὧν εἰκόνες εἰσίν [432 d 2-3]· κατ' ἀναλογίαν συνάγεται ἀπὸ τὴν οὐσία
 τοῦ ὀνόματος ὡς δηλώματος ὅτι ἡ ἐκάστοτε προσέγγιση τοῦ δηλουμένου
 ἀντικειμένου μπορεῖ νά διαφέρει ὡς πρὸς τὸν βαθμό, μὲ τιμὲς ἀποκλίνουσες
 πάρα πολὺ μεταξύ τους, ποτὲ ὁμως δὲν θά φθάσει στὴν ἀπόλυτη ταυτότη-
 τα²¹⁰. ἂν τυχόν συνέβαινε κάτι τέτοιο, θά ἔπαυε ἡ λέξις νά ἀποτελεῖ δηλωμα,
 ἀφοῦ δηλωτικὸ σημεῖο θά εἶταν / γινόταν τὸ ἴδιο τὸ πράγμα. Ἐπὶ τῆς οὐσίας
 τοῦ γλωσσικοῦ σημείου σκεπτόμενοι, τώρα, συμπεραίνουμε ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ
 στοιχεῖο τῆς φυσικῆς συγγένειας, πρέπει νά ὑφίσταται ἀπαραιτήτως καί ἓνα
 στοιχεῖο διαφορότητας²¹¹. Ὅπως *in concreto* καταδεικνύται, στοιχεῖα αὐθαί-
 ρετα ἀπαντῶνται. π.χ., ὁσάκις σὲ μιὰ ἀπὸ διαλέκτου ἔκφορὰ ἓνα γράμμα
 ἀντικαθιστᾷ τὸ ἀντίστοιχο γράμμα μᾶς “ὀρθοδόξως” ἔκφερομένης λέξεως
 [434 e 1-3], χωρὶς νά μεταβληθεῖ οὔτε ἡ ἔννοια οὔτε ἡ σημασία της, ἡ ὁσάκις
 ἓνα “λεῖο” λάμβδα ἔρχεται νά προστεθεῖ σὲ μιὰ λέξις πού σημαίνει κάτι

---

*να ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ταῦτα εἰς ἀμετακίνητον, ὁ δὴ πάσχει τὰ γεγραμμένα τύποις. Τοῦτο δὲ πά-
 λιν αὐτὸ νῦν λεγόμενον δεῖ μαθεῖν. Κύκλος ἕκαστος τῶν ἐν ταῖς πράξεσι γραφομένων ἢ
 καὶ τορνευθέντων μετὸς τοῦ ἐναντίου ἐστὶν τῷ πέμπτῳ — τοῦ γὰρ εὐθέος ἐφάπτεται πάν-
 τη — αὐτὸς δέ, φαμέν, ὁ κύκλος οὔτε τι σμικρότερον οὔτε μείζον τῆς ἐναντίας ἔχει ἐν αὐτῷ
 φύσει. Ὅνομά τε αὐτῶν φαμέν οὐδὲν οὐδενὶ βέβαιον εἶναι, κωλύειν δ' οὐδὲν τὰ νῦν
 στρογγύλα καλούμενα εὐθέα κεκλησθαι τὰ τε εὐθέα δὴ στρογγύλα, καὶ οὐδὲν ἦττον βε-
 βαιῶς ἔξιν τοῖς μεταθεμένοις καὶ ἐναντίως καλοῦσιν. Καὶ μὴν περὶ λόγου γε ὁ αὐτὸς λό-
 γος, εἴπερ ἐξ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σύγκειται, μηδὲν ἱκανῶς βεβαίως εἶναι βέβαιον. Ἡ
 περὶ ὀνόματος καὶ λόγου ἀποψη, πού διατυπώνεται ἐδῶ φαίνεται ὅτι προσεγγίζει τὴ θέση
 τοῦ Ἑρμογένους (πρβλ. 433 e). Περιττεύει, ἐν τούτοις, νά ποῦμε ὅτι ἡ βαθμιαία προσέγγιση
 τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ εἶδους, πού γίνεται μέσῳ τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ λόγου, ἀποκλείει
 ἀκριβῶς τὴν ὅποια σκεπτικιστικὴ κατάχρηση.*

209. Πρβλ. GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 391.

210. 434 b 4-7: καὶ ὀνόματα οὐκ ἂν ποτε ὁμοία γένοιτο οὐδενί, εἰ μὴ ὑπάρξει ἐκεῖνα
 πρῶτον ὁμοιότητά τινα ἔχοντα, ἐξ ὧν συντίθενται τὰ ὀνόματα, ἐκεῖνοις ὧν ἐστὶ τὰ ὀνόματα
 μιμήματα.

211. Πρβλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 595 ἐπ.

“σκληρό” [435 a 6-7]. Αυτό, εκτός των αύστηρως γραμματικῶν ἀνταντακλάσεων, σημαίνει ὅτι ὁ Κρατύλος, γὰρ νὰ σώσει τὴν περὶ φυσικοῦ καθορισμοῦ τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων θεωρία του, ὀφείλει νὰ καταφύγει στὶς γραμμὲς τῶν ἀντιπάλων του καὶ νὰ ἀσπασθεῖ τὴν περὶ *συνηθείας* (ἔθους) καὶ *συμφωνίας* (*συνθήκης*) θεωρία τους²¹². Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου, ὅπου ὁ Σωκράτης συνενώνει τὶς δύο —ἀρχικῶς ἀντίπαλες μεταξύ τους— θεωρίες, μὲ τὴν ἐπίνευση δὲ καὶ τοῦ Κρατύλου, ὁ δρόμος δὲν εἶναι πάρα πολὺ μακρὺς²¹³. Τελικὰ, οἱ ρηθεισεὶς θεωρίες δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀσύμβατες μεταξύ τους, ἀφ’ ἧς στιγμῆς τὰ γνωσιοθεωρητικὰ τους ἀποτελέσματα ρέουν στὴν ἴδια κοίτη καὶ ἐκβάλλουν στὴν ἴδια θάλασσα²¹⁴.

13. Ἡ γνωσικὴ ὁδὸς πρὸς τὸ ἄφατο

Τὸ κομμάτι 435 d 1 - 440 e 7 θὰ μπορούσε νὰ λείπει καὶ ὁ διάλογος νὰ εἶχε τελειώσει χωρὶς αὐτό, ἂν ὁ ὕπατος σκοπὸς τοῦ Πλάτωνος εἶταν ἡ ἄρθρωση κάποιας θεωρίας περὶ γλώσσας²¹⁵. “Ὅμως ὁ Πλάτων, ἔχοντας ἄπλως ὡς “πρόσχημα” τὴ γλῶσσα, στρέφει τὸ βλέμμα του πρωτίστως στὰ πράγματα. Τί μᾶς διδάσκουν οἱ λέξεις γιὰ τὰ πράγματα καὶ πῶς καταφέρνουμε νὰ τὰ γνωρίσουμε καὶ νὰ τὰ κατανοήσουμε εἶναι τὰ δύο θεμελιώδη ἐρωτήματα, στὰ ὁποῖα ὀδηγούμεθα, ἀφοῦ διαπιστωθεῖ ἡ οὐσία τῆς γλωσσικῆς ἔκφρασης μεταξύ φύσεως καὶ συμφωνίας τῶν μελῶν τῆς γλωσσικῆς κοινότητος. Ὁ Σωκράτης ζητᾷ νὰ πληροφορηθεῖ τὴν *δύναμιν* τῶν ὀνομάτων [435 d 1-2], καὶ ὁ Κρατύλος ἀπα-

212. Πρβλ. NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 25 ἐπ.

213. 435 a 3 - c 2: Ἀπὸ τοῦ ἀνομοίου γε ἢ ὁ διανοούμενος φθέγγομαι, εἴπερ τὸ λάβδα ἀνόμοιον ἐστὶ τῆ ἢ φῆς σὺ σκληρότητι· εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἄλλο ἢ αὐτὸς σαυτῷ ξινέθου καὶ σοι γίνεταί ἡ ὀρθότης τοῦ ὀνόματος ξυνθήκη, ἐπειδὴ γε δηλοῖ καὶ τὰ ὅμοια καὶ τὰ ἀνόμοια γράμματα. Ἔθους τε καὶ ξυνθήκης τυχόντα; Εἰ δ' ὁ τι μάλιστα μὴ ἐστὶ τὸ ἔθος ξυνθήκη, οὐκ ἂν καλῶς ἐτι ἔχοι λέγειν τὴν ὁμοιότητα δῆλωμα εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἔθος ἐκεῖνο γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ ὁμοίῳ καὶ ἀνομοίῳ δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ξυγχωροῦμεν — τὴν γὰρ σαγῆν σου ξυγχώρησιν θήσω — ἀναγκαῖόν ποιν καὶ ξυνθήκην τι καὶ ἔθος συμβάλλεσθαι πρὸς δῆλων ἂν διανοούμενοι λέγομεν ἐπεὶ ᾧ βέλτιστε, εἰ θέλεις ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν εἰσεῖν, κῆθεν οἶει ἔξεν ὀνόματα ὅμοια ἐνὶ ἐκάστῳ τῶν ἀριθμῶν ἐπενεγκεῖν, ἐὰν μὴ ἕξαι τὴν σὴν ὀμολογίαν καὶ ξυνθήκην κῆρος ἔχειν τῶν ὀνομάτων ὀρθότητος πέρι;

214. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Cratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 58.

215. Πρβλ. PAGLIARO, *Nuovi Saggi di Critica Semantica*, σελ. 50· WEINGARTNER, *Meaning Sense of the Cratylus*, σελ. 6.

ντᾶ: ὅποιοι γνωρίζει τὰ ὀνόματα, γνωρίζει και τὰ πράγματα: *ὅς ἂν τὰ ὀνόματα ἐπίστηται [ἐνν.: ἔμοιγε δοκεῖ] ἐπίστασθαι και τὰ πράγματα* [435 d 5-6].

Ἡ ἀνωτέρω πρόταση, πού κατάγεται ἀπό τὴ γνωστὴ μας κεντρικὴ θέσι τοῦ Κρατύλου, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τυγχάνει περαιτέρω ὑποστηρίξεως, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἔχει ὑποστῆι τόσο πολλοὺς και τόσο σημαντικοὺς περιορισμοὺς. Ὅσο ὁ Κρατύλος δὲν τὸ καταλαβαίνει αὐτὸ και ὅσο, παρὰ τὶς διατυπώμενες ἀμφιβολίες και ἀντιρρήσεις τοῦ Σωκράτη, ἐπανακάμπτει στοὺς ἀναιρεθέντες και / ἢ ἀνασκευασθέντες ἰσχυρισμοὺς του περι τοῦ ὅτι ὁ θέσας τὰ ὀνόματα τὰ ἔθεσε ἔχοντας πλήρη γνώση, διότι ἀλλιῶς δὲν θὰ ἐπρόκειτο περι ὀνομάτων²¹⁶, ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Πλάτων, ἀνεξαρτήτως τῆς κεντρικῆς θέσις τοῦ Κρατύλου, θέλει νὰ ἐξετάσει ἐμβριθῶς τὸ σημαντικώτατο γι' αὐτὸν συμπέρασμα ὅτι ἡ γνώση τῶν ὀνομάτων ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴ γνώση τῶν πραγμάτων και θέλει νὰ τὸ ἐξετάσει λόγῳ τοῦ κινδύνου πού περιέχει ἡ θέσις του, τοῦ κινδύνου δηλαδὴ νὰ θεωρεῖται ὅτι ὁ ὀποιοσδήποτε μπορεῖ νὰ φτάσει, και μάλιστα μὲ μεγάλη εὐκολία, στὴ γνώση τῶν πραγμάτων. Ὅταν ἐξαντλεῖται και αὐτὴ ἡ προβληματικὴ, ὁ Πλάτων στρέφει και πάλι τὸ βλέμμα μας στὰ σπουδαῖα: *στὰ ὄντα*, στὴ γνώση τους και σὶς δυνατότητές τους.

Ὁ μὲν Κρατύλος ἀπαιτεῖ ὅπως ὁ δημιουργὸς τῶν ὀνομάτων γνωρίζει τὰ πάντα γύρω ἀπὸ τὰ πράγματα, ὁ δὲ Σωκράτης εἶναι πάρα πολὺ ἐπιφυλακτικὸς γι' αὐτὸ και τὸ νέο ἐπιχείρημα ὅτι ὄλα τὰ ὀνόματα εἶναι *σύμφωνα* (...) *κατὰ ταῦτόν και ἐπὶ ταῦτόν* [436 c 4-6], δηλαδὴ ἔχουν γίνεῖ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο και γιὰ τὸν ἴδιον λόγο —παναπεῖ σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ἀένης ροῆς—, σὲ ἕναν μαῖστορα τῆς εἰρωνείας, σὺν τὸν Σωκράτη, δὲν κάνει τὴν παραμικρὴ ἐντύπωση. Πραγματικὴ πρόκληση γι' αὐτὸν εἶναι και τὸ νὰ ξαναπιάσει τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ και νὰ προσπαθῆσει νὰ τὰ ἐτυμολογήσει μὲ ὕλκᾶ, πού παίρνει πλέον ἀπὸ τὴ θεωρία τῆς ἀένης ἡρεμίας, και τὸ νὰ βάλει —ἔτσι, γιὰ τὴν πλάκα τῆς ὑπόθεσις και προφανῶς χαμογελώντας²¹⁷— στὸ παιχίδι ὄχι μόνο τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση και τὴ μνήμη, ὄχι μόνο τὴ βεβαιότητα και τὴν ἀξιοπιστία [437 a 2 - b 4], ἀλλὰ και τὴν ἀμάθεια και τὴν ἀκολασία [437 b 7 - c 3], και μάλιστα μὲ τρόπο τέτοιο, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ διαπι-

216. 436 b 12 - 436 c 2: *Ἀλλὰ μὴ σὺχ σὸπως ἔχη, ὦ Σώκρατες, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἢ εἰδὸτα τίθεσθαι τὸν τιθέμενον τὰ ὀνόματα: εἰ δὲ μὴ, ὅπερ πάλαι ἐγὼ ἔλεγον, οὐδ' ἂν ὀνόματα εἴη.* Περβλ. 429 b 1-11.

217. Περβλ. LEROY. *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 238.

στώνει ὁ καθένας μὲ τὴν πρώτη πόσο λίγα πράγματα ἔχουν ἐπιτευχθεῖ στὸν τομέα αὐτόν. Ὁ ὁπαδὸς τοῦ Ἡρακλείτου ἀναγκάζεται ἔτσι νὰ μπεῖ στὸ λαβύρινθο ἑνὸς ἐλεατικῆς συστήματος ἐτυμολογήσεων, καί, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχει στὰ χέρια του τὸν σωτήριο μίτο, ἀπὸ τὸ δαιδαλώδες οἰκοδόμημα τῆς γλώσσας θὰ βρεῖ ὄχι μονάχα ἠττημένος, ἀλλὰ καὶ κυριολεκτικὰ συντετριμμένος. Ὁ ταπεινὸς ἀναγνώστης τοῦ διαλόγου, ὅμως, καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀλληλοσυμπληρώνονται δύο ὄχι ἀπλῶς διαφορετικὲς, ἀλλὰ προεχόντως ἀντίθετες διαδικασίες προσεγγίσεως τοῦ θέματος, μαθαίνει καὶ τὴν προσοχὴ του στὰ πράγματα στρέφει, γιὰ νὰ δεῖ ὅτι —πέρα ἀπὸ ὅλες τὶς πλατωνικὲς “κακότητες”, γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουμε ἤδη μιλήσει— ὁ Ἡράκλειτος καὶ ὁ Παρμενίδης δὲν ἐμφανίζονται στὶς ἀράδες τοῦ διαλόγου, γιὰ νὰ ἐξαφανίσουν μὲ φιλοσοφικὰ μέσα ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, ἀλλὰ γιὰ νὰ βοηθήσουν καὶ οἱ δύο νὰ κτισθεῖ ὑπέροχο τὸ πλατωνικὸ σύμπαν²¹⁸.

Ἡ πρόταση περὶ τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων διὰ τῆς γνώσεως τῶν ὀνομάτων ἢ —τὸ ἴδιο εἶναι— ἢ θέσει ὅτι ὅλοι οἱ δημιουργοὶ τῆς γλώσσας νομοθετοῦν *εἰδότες*, ὑπόκειται καὶ σὲ περαιτέρω κριτικὴ, ἢ ὁποῖα βασίζεται σὲ ἄντεπτες λογικὲς ἀρχές καὶ τῆς ὁποίας τὸ νυστέρι ὁ Πλάτων τὸ μπῆγει ὅσο πῶθ βαθὰ γίνεται. Πῶς ἀπέκτησε γνώση τῶν ὄντων / πραγμάτων ὁ πρῶτος δημιουργὸς τῆς γλώσσας²¹⁹, ἀφοῦ ἡ σχετικὴ γνώση ἀποκτᾶται μόνο διὰ τῶν ὀνομάτων; Καὶ γιὰ νὰ ἀφήσουμε τὸν πρῶτο νομοθέτη τῆς γλώσσας καὶ νὰ ἐρθοῦμε σὲ ἐμᾶς: ἀφοῦ τὰ ὀνόματα μᾶς λένε γιὰ τὰ ὄντα —ἂν, ἐννοεῖται, λάβουμε ὑπόψη τὶς σχετικὲς θεωρίες τοῦ Παρμενίδη καὶ τοῦ Ἡρακλείτου— πράγματα ἐντελῶς ἀντίθετα μεταξὺ τους (*τὰ ἐπὶ τὴν στάσιν ἄγοντα ἢ τὰ ἐπὶ τὴν φοράν*) [438 c 8-9], πῶς θὰ ἀποφασίσουμε ἐμεῖς περὶ τῆς ὀρθότητος, ἀφοῦ ἐξαρτώμεθα ἀπὸ τὰ ὀνόματα; Γιὰ τὸν Σωκράτη εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι θὰ πρέπει ἐκτὸς τῶν ὀνομάτων νὰ ἀναζητήσουμε καὶ κάτι ἄλλο πού θὰ μᾶς ἀποκαλύπτει (καὶ μάλιστα χωρὶς τὴ συνδρομὴ τους) ποῖα ἀπὸ τὶς δύο κατηγορίες εἶναι ἀληθῆς, ἀφοῦ προηγουμένως μᾶς δείξει καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων [438 d 7-8].

Ἐπομένως ὑπάρχουν δύο τρόποι γνώσεως καὶ κατανοήσεως, ὁ καθένας ἐκ τῶν ὁποίων τίθεται σὲ σχέση ὑπεροχῆς ἐναντι τοῦ ἄλλου: ἀπὸ τὴ μία μερὰ

218. Περὶ αὐτοῦ βλ. FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. 1, σελ. 26 ἐπ.

219. 438 b 5-8: *Τίνα οὖν τρόπον φάμεν αὐτούς [ἐνν.: τοὺς τὰ ὀνόματα μαθόντας κ.λπ.] εἰδότες θέσθαι ἢ νομοθέτας εἶναι, πρὶν καὶ ὅτι οὖν ὄνομα πηλοῦσθαι τε καὶ ἑπιστῶντες εἰδέναι, εἴπερ μὴ ἔστι τὰ πράγματα μαθεῖν ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων;*

είναι ή γνώση και ή κατανόηση τών ὄντων διά τών ὀνομάτων, και ἀπό τήν ἄλλη ή γνώση και ή κατανόηση τών ὄντων διά τών ἰδίων τών ὄντων. Ὁ δεύτερος τρόπος, μάλιστα, εἶναι σχεδόν κρύφιος ή, ἔστω, μόλις πού διακρίνεται, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν ἀποστροφή τοῦ Σωκράτη πρὸς τόν Κρατύλο: *ὄντινα (...)* τρόπον δεῖ μανθάνειν ή εὐρίσκειν τὰ ὄντα, μειζον ἴσως ἐστὶν ἐγνωκέναι ή κατ' ἐμὲ και σέ [439 b 4-6], ἦτοι τὸ μὲ ποιὸν τρόπο θά πρέπει νά μαθαίνουμε ή νά βρίσκουμε τὰ ὄντα ὑπερβαίνει μᾶλλον και τίς δικές μου και τίς δικές σου δυνάμεις. Ἐπὶ πλέον παραμένει ἀμφίβολο ἂν ὁ Σωκράτης ἐννοεῖ ἐδῶ κάποια γνώση, πού παραιτεῖται ἀπό τήν ἐκάστοτε σημασία τών ὀνομάτων, ή κάποια γνώση πού παραιτεῖται ἀπό τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα. Λίγο πιὸ πρὶν εἶχε χρησιμοποιήσει τίς ἐκφράσεις δι' ὀνομάτων και δι' αὐτῶν [439 a 5-7]²²⁰, ὅπως ἐπίσης, ἀκόμα πιὸ πρὶν εἶχε χρησιμοποιήσει τίς ἐκφράσεις πλὴν ὀνομάτων και ἄνευ ὀνομάτων [438 d 6]²²¹. μολονότι ἀμφότερα τὰ ζεύγη φαίνεται νά ὑποστηρίζουν τήν ἐκδοχή τῆς γνώσης, πού ἔχει παραιτηθεῖ ἀπό τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα, εἶναι ἄξιο παρατηρήσεως και ἀναφορᾶς ὅτι ὁ Πλάτων πουθενά δὲν λείπει ἄνευ λόγου.

Ἄν ή γνώση χωρὶς τήν ἐκάστοτε σημασία τών ὀνομάτων ἐκληφθεῖ *stricto sensu*, ἀναδεικνύει τή λογική ἀφαίρεση· στή γνώση, πάλι, πού παραιτεῖται ἀπό τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα, φαίνεται, ὅπως ἐλέχθη, νά παραπέμπουν τὰ λόγια τοῦ Σωκράτη. Γι' αὐτὸ και ὄχι χωρὶς λογική συνέπεια μπορούμε νά ἰσχυρισθοῦμε ὅτι ὑπῆρξε ὄντως βούληση τοῦ Πλάτωνος ή ἐπιλογή ἐνὸς ἐπιμελῶς ἀμφίσημου λεκτικοῦ, πού ἀφήνει ἀνοιχτές (και γιὰ τήν ἀκρίβεια: μισάνοιχτες) και τίς δύο ἐκδοχές. Ἐξ ἄλλου περὶ αὐτοῦ ὑπάρχει και ἄλλη, ἂν και μεταγενέστερη, μαρτυρία: ή γνωσική ὁδὸς τῆς Ἐβδόμης Ἐπιστολῆς μᾶς βγάζει μακριά ἀπό τή “λέξη” (“ὄνομα”) και τήν “πρόταση” (“λόγον”), και μὲ τήν “ἀπεικόνιση” (“εἶδωλον”) μᾶς πηγαίνει σὲ μία γνώση πού παραιτεῖται τῆς ἐκφράσεως μὲ τή βοήθεια γλωσσικῶν μέσων· ἀπό τήν ἐν λόγῳ βαθμίδα μᾶς ὀδηγεῖ σὲ μία ἀνώτερη, στήν ἐπιστήμη, ὅπου ἐνώνονται γλωσσικά και ἀναπαραστατικά μέσα, γιὰ νά καταλήξει στήν κορυφή, ὅπου ὑπάρχει τὸ ἄφατο²²². Ἄς ἀντιπαρέλθουμε τὸ ἐρώτημα πόσα στοιχεῖα τοῦ περιγραφέντος γνωσικοῦ συστήματος

220. 439 a 5-7: *Εἰ οὖν ἐστὶ μὲν ὅτι μάλιστα δι' ὀνομάτων τὰ πράγματα μανθάνειν, ἔστι δὲ και δι' αἰτῶν, ποτέρα ἂν εἴη καλλίων και σαφεστέρα ή μάθησις;*

221. 438 d 5-8: *ἀλλὰ ὄηλον ὅτι ἀλλ' ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανεῖ ἄνευ ὀνομάτων ὁπότερα τούτων ἐστὶ τιληθῆ, δεῖξαντα ὄηλον ὅτι τήν ἀλήθειαν τών ὄντων.*

222. Προβλ. και Φαῖδρον, 265 d 6-7: *τίς γάρ και ἐτι ἐπιστήμη εἴη χωρὶς λόγον τε και τῆς ὀρθῆς δόξης.*

είχε συνειδητοποιήσει ο Πλάτων, όταν συνέγραφε τὸν *Κρατύλο* του, καὶ ἄς κρατήσουμε ἀπλῶς τὸ ὅτι στὸν νοῦ του εἶχε μία διαδοχὴ βαθμίδων ἀπὸ τὸ χαμηλότερο πρὸς τὸ ὑψηλότερο καὶ τῶν ὁποίων χαρακτηριστικὸ γνώρισμα εἶταν ἡ προσπάθεια νὰ λεχθεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος κάτι ποῦ νὰ μὴν εἶναι ἐν τέλει ὄνομα καὶ νὰ κρατᾶ μέσα του καὶ τὴ φύση καὶ τὸν νόμο.

14. Φύσις ἐστὶν νόμος — ξανά (καὶ τέλος) γιὰ τὸν νομοθέτη καὶ τὸν διαλεκτικό, ἀλλὰ καὶ γιὰ γιὰ τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψευδές

Στὸ συμπέρασμα αὐτό — μολονότι πουθενὰ δὲν λέγεται ρητῶς— ὀδηγεῖ ἡ ἄρση τῆς ὑφιστάμενης ἀντίθεσης ἀνάμεσα στὴ “συμβατικὴ” καὶ τὴ “νατουραλιστικὴ” γλωσσοθεωρία, ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἀμφότερες οἱ θεωρήσεις, τόσο ἡ “ἐρμολογία” ὅσο καὶ ἡ “κρατύλεια”, διεκδικοῦν —μετὰ μανίας, θὰ λέγαμε— τὸ μερικὸ δίκιο ποῦ τοὺς ἀνήκει. Τὴ στιγμὴ, ὅπου οἱ ἐρίζοντες ἐπιμένουν στὸν τσακωμὸ τους ξεχνώντας ὅτι καὶ οἱ δύο συλλαμβάνουν τὶς λέξεις ὡς ὀνόματα τῶν πραγμάτων, καλεῖται ὁ Σωκράτης γιὰ νὰ τοὺς λύσει τὴ διαφορὰ (:), ὁ ὁποῖος τοὺς λέει ὅτι οἱ λέξεις πρῶτιστως ἀποτελοῦν ἐργαλεῖα... ὄργανα ἐπιτελέσεως κάποιων πράξεων. Κάθε πράξη, ὅμως, διακρίνεται ἀπὸ τὴ λογικὴ δομὴ της, δομὴ ποῦ δὲν μεταβάλλεται κατ’ ἀρέσκειαν καὶ αὐθαιρέτως καὶ ποῦ στιγματίζει ἀνεξίτηλα τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐκάστοτε πράξη κριτήριον ὀρθότητος ἢ μὴ· στὴ λογικὴ δομὴ τῶν πράξεων, βεβαίως, κατόπιν τούτου, ἐντάσσεται τόσο ἡ σχάση ἐνὸς ἐνιαίου Ὁλοῦ σὲ δύο μέρη ὅσο καὶ ἡ συμπλοκὴ δύο μερδεμένων νημάτων σὲ ἓνα ἐνιαῖο κουβάρι — γιὰ νὰ ἀναφερθοῦμε ἀπλῶς στὰ δύο πασιγνώστα παραδείγματα τῆς διαλεκτικῆς διαδικασίας. Ὡς μέρος τοῦ λόγου ἡ ὀνομασία ἀποτελεῖ καὶ πράξη, μιὰ πράξη τὴν ὁποία ἡ λέξις, ὡς ὄργανο διδασκαλικὸ καὶ διακριτικὸ τῆς οὐσίας, ἔρχεται νὰ τὴν ὑπηρετήσῃ [388 b 13 - c 1], ὅπως ἦδη ἔχουμε κατ’ ἐπανάληψη πει. Ἄπὸ τὴ στιγμὴ, ὅπου ἡ πράξις διαθέτει τὴ δική της φυσικὴ δομὴ, στὴν ὁποία ταυριάζει τὸ ὄργανο ἐπιτελέσεως της, τὸ ὄργανο αὐτὸ εἶναι αὐτομάτως τεχνητὸ προϊόν πολιτισμοῦ. Γι’ αὐτὸ καὶ ἡ γλῶσσα, καθὼς οἱ ὁμιλητὲς τὴν δέχονται προϋφιστάμενη μὲ ὅλη τὴν ἐσωτερικὴ τάξη καὶ μὲ τὸ ἅπαν τῶν εἰρμικῶν ἰσῶν της καὶ φυσικά, δὲν τὴν δημιουργοῦν αὐτοὶ τὸ πρῶτον, ἐνῶ ὁμιλοῦν, προσγράφεται στὴ δραστηριότητα ἐνὸς φαντασιακοῦ νομοθέτη ὁ νομοθέτης αὐτός, μολονότι εἶναι ἀπολύτως ἐλεύθερος νὰ διαχειρισθεῖ —ὅσον ἀφορᾶ ἐπὶ μέρους λεπτομέρειες— κατὰ βούληση γράμματα καὶ συλλαβές, ἐνεργώντας ἔτσι μὲ διακριτικὴ εὐχέ-

ρεια. θεσπίζει ἐν τέλει τίς λέξεις του πάντοτε σύμφωνα με τὴ φύση τῆς γλωσσικῆς πράξης καὶ ἀπόφανσης, κινούμενος ἔτσι στὸ πλαίσιο τῆς δεσμίας ἀρμοδιότητάς του. Μὲ αὐτὴ του τὴ διπλὴ “οἰονεὶ δικονομικὴ” δραστηριότητα ὁ νομοθέτης ἐκδίδει ποιητικῶ τῷ τρόπῳ²²³ τὴν ἐτυμολογία του σχετικά με τὴ διαφορὰ νόμου καὶ φύσεως, πλὴν ὅμως τὸ ἀποφασιστικὸ μέρος δὲν ἔχει καμία ἀξία, ἂν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ τὸ ἐκτελεστικὸ: ὁ πραγματικὸς πρακτικὸς χρήστης τῶν λέξεων, αὐτὸς δηλαδή πού ξέρει νὰ χρησιμοποιεῖ τὰ λεξικά ἐργαλεῖα, τελῶν συνάμα ἐν γνώσει καὶ τῆς ὁποίας ἀξίας τους ὡς μέσων, ὁ διαλεκτικὸς δηλονότι, ὀφείλει νὰ ἐπιστατεῖ, νὰ ἐπιθεωρεῖ καὶ νὰ ἐποπτεύει τίς λέξεις²²⁴ καὶ νὰ “φυλάσσει τὸν νόμο” τους [390 c 1 - d 6].

Ἄν ἔτσι ὄντως ἔχουν τὰ πράγματα, θὰ πρέπει —νομίζω— νὰ ξαναδοῦμε με ἄλλο μάτι τὸν μακρὸν κατάλογο με τὰ —ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ ὁ ὄρος— ἐτυμολογαίγνια πού ἐκπονεῖ ὁ Σωκράτης ἀπὸ τὸν “Ἀστυνάακτα” μέχρι καὶ τὸ “ὄν” νὰ τὸν ξαναδοῦμε με ἄλλο μάτι καὶ νὰ μὴ διστάσουμε νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι, παρὰ τὸ ἐξόφθαλμο τῶν μυριῶν λαθῶν καὶ παρανοήσεων, πού ἐνσωματώνονται ἐκεῖ, τὸ αὐστηρὸ νόημά του δὲν τὸ χάνει καθόλου, ἓνα νόημα πού πυκνώνεται στὴν ἀξίωσή “μας”, οἱ λέξεις νὰ εἶναι ὀρθές ἐν σχέσει πρὸς τὰ πράγματα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἐντελῶς μὰ ἐντελῶς ἀδιάφορο ἀπὸ ποιά συστατικά στοιχεῖα κατοικοῦνται καὶ ἀπὸ ποιούς συνδυασμοὺς στοιχείων συστατικῶν ἀπαρτίζονται ἐν τέλει κατὰ περίπτωσι. Οἱ λέξεις-ὄργανα ἐκτελοῦν με τὴν ἀποκλειστικὴ συνδρομὴ τοῦ ἐπιστατοῦντος διαλεκτικοῦ τῆ διακριτικῆ καὶ διδασκαλικῆ τους ἀποστολῆ σχετικά με τὰ πράγματα καὶ τὴν οὐσία τους, βοηθώντας ἔτσι κι ἐμᾶς νὰ φθάσουμε στὴ γνώση καὶ τὴν κατανόησή τους. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο, ὅμως, καθὼς καὶ ἡ ρηθῆῖσα ἐλεύθερη ἐκ μέρους τοῦ διαλεκτικοῦ σύνθεσι καὶ συνάρμωσι συστατικῶν στοιχείων μεταξὺ

223. Ὁ πλατωνικὸς Νομοθέτης θαυμάζει τὸν Ποιητὴ πρβλ. *Πολιτεῖαν*, 498 a 1 - b 4: Ἄνδρα δὴ, ὡς ἔοικε, δυνάμενον ὑπὸ σοφίας παντοδαπὸν γίνεσθαι καὶ μμεῖσθαι πάντα χρήματα, εἰ ἡμῖν ἀφίκοιτο εἰς τὴν πόλιν αὐτὸς τε καὶ τὰ ποιήματα βουλόμενος ἐπιδειξασθαι, προσκινῶμεν ἂν αὐτὸν ὡς ἱερόν καὶ θανασιόν καὶ ἠδύν, εἴπομεν δ' ἂν ὅτι οὐκ ἔστιν τοιοῦτος ἀνὴρ ἐν τῇ πόλει παρ' ἡμῖν οὔτε θέμις ἐγγενέσθαι, ἀποπέμπομέν τε εἰς ἄλλην πόλιν μῦρον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες καὶ ἐρίψ στέφαντες, αὐτοὶ δ' ἂν τῷ αὐστηροτέρῳ καὶ ἀηδεσιτέρῳ ποιητῇ χρῶμεθα καὶ μυθολόγῳ ὠφελίας ἕνεκα, ὅς ἡμῖν τὴν τοῦ ἐπεικειῶς λέξιν μμοῖτο καὶ τὰ λεγόμενα λέγοι ἐν ἐκείνοις τοῖς τύποις οἷς κατ' ἀρχὰς ἐνομοθετήσαμεθα, ὅτε τοὺς στρατιώτας ἐπεχειροῦμεν παιδεύειν.

224. 390 c 2-3: τῷ τοῦ νομοθέτου ἔργῳ ἐπιστατήσσει τ' ἂν κάλλιστα καὶ εἰργασμένον κρίνειε.

τους δὲν σημαίνει ὅτι μπορεῖ ὁ οἰοσδήποτε νὰ ἐπιφέρει κατὰ βούληση καὶ ἄνευ ἐτέρου μεταβολὲς στὶς λέξεις. Αὐτό, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸν ἀποκλεισμό ὁποιοσδήποτε ἐν τοῖς πράγμασι ἀσημαντοῦ στοιχείου εἰς τὰς τῶν ὀνομάτων διανοίας [418 a 8-9], μπορεῖ νὰ τὸ κάνει μόνο ὁ διαλεκτικὸς, διότι μόνο αὐτός, ὡς σοφὸς ἐπιστάτης τοῦ μετρίου καὶ τοῦ εἰκότος [414 e 2-3], γνωρίζει οἰκοθεν πόσο ἀπατητικὸς εἶναι ὁ λόγος (ἰδίως στὶς μικρὲς διαφορὲς, ἀποκλίσεις καὶ ἀποχρώσεις του) καὶ ποιοὶ κίνδυνοι ἐλλοχεύουν ἐξ αἰτίας ἀκριβῶς τῆς ἀπατητικότητάς του [414 d 1 - e 3], ὥστε ἐνίστε τάναντία ποιεῖν σημαίνει [418 b 1].

Στὸν ἐτυμολογικὸ τοῦ ἀγῶνα ὁ Σωκράτης, ἀγῶνα πού, ὅπως μόλις ἐλέχθη, πρέπει νὰ τὸν λάβουμε τῶρα σοβαρὰ ὑπόψη, κινητοποίησε παραδείγματα λέξεων ἀποτελούμενα ἀπὸ λέξεις καὶ στοιχεῖα, πού ἄγουν στὰ πρῶτα ὀνόματα καὶ πού πιθανόν νὰ μὴν εἶναι περαιτέρω ἐρευνησίμα (ἀνεύρετα) [421 d 3] ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι τὰ ἴχνη τους χάνονται στὸ παρελθόν (ὑπὸ παλαιότητος) [421 d 1-5]. Ἡ διέξοδος αὐτῆ προφανῶς δὲν ἐπαρκεῖ, διότι περὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατὰγονται ὅλα τὰ ἐπόμενα ὀνόματα καὶ βάσει τῶν ὁποίων ἐξηγεῖται καὶ ἐρμηνεύεται αὐτὸ πού λέγεται λόγος, ἢ ὅποια ἀναφορὰ σὲ αὐτὰ δὲν ἀπαιτεῖ κανένα προαπαιτούμενο. Τὸ ὁμολογεῖ ὁ Πλάτων διὰ στόματος Σωκράτους: τῶν ὀνομάτων ἢ ὀρθότης τοιαυτῆ εἶναι, οἷα δηλοῦν οἶον ἕκαστόν ἐστι τῶν ὄντων [422 d 1-3]. Τὰ πρῶτα ὀνόματα ἀποτελοῦν κατὰ πᾶσα πιθανότητα μμησεις τῶν πραγμάτων, καὶ δὴ κατὰ τρόπον ἀνάλογο ἐκείνου, μὲ τὸν ὁποῖο μιμούμεθα πράγματα, καὶ γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆ φύση τῶν πραγμάτων, ἐπιστρατεύοντας διάφορα σημεῖα ἢ κόνοντας χειρονομίες καὶ ἐν γένει κινήσεις τοῦ σώματός μας, ὅταν δὲν μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ φωνή μας (εἰ φωνὴν μὴ εἶχομεν μηδὲ γλῶτταν [422 e 1-2]), διότι μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ παραλήπτη τοῦ μηνύματός μας μεσολαβεῖ μεγάλη ἀπόσταση (“καὶ ἡ φωνὴ μας δὲν φτάνει”) ἢ ὑπάρχει γύρω μας μεγάλος θόρυβος (“καὶ πνίγεται ἡ φωνὴ μας”). Μπορεῖ ἡ μουσικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ, ἕκαστη κατὰ τὸν τρόπο τῆς, νὰ μιμοῦνται τὰ πράγματα ὡς ἔχουν, στὴν πρὸ ἀκραιφνή νατουραλιστικὴ τους ἐκδοχῆ²²⁵. ὁ λόγος, ὅμως, καὶ ἡ ὀνοματοδοσία πρέπει νὰ ὑπερβαίνουν λ.χ. τὸ βέλασμα τοῦ προβάτου καὶ τὸ κακάρισμα τῆς κότας, μὲ τὴ χρῆση δὲ γραμμάτων καὶ συλλαβῶν νὰ μιμοῦνται καὶ νὰ ἀπεικονίζουσι τὴν οὐσία τῶν ὀνομαζομένων πραγμάτων [422 e 1 - 423 e 9]. Περιττεῖται, ἴσως,

225. Πρβλ. *Νόμους*, 668 a 8-9: μουσικὴν γε πᾶσιν φασιν εὐαστικὴν τε εἶναι καὶ μμητικὴν.

νά ποῦμε ὅτι ἀπὸ αὐτὸ ἐδῶ τὸ “ἀπλό” σημεῖο ξεκινᾷ ὅλη ἡ προβληματικὴ τόσο τοῦ Λογικοῦ Ἀτομομοῦ καὶ τῶν *individuals* τοῦ Βερτράνδου Russel ὅσο καὶ τῆς Θεωρίας τῆς Ἀπεικόνισης καὶ τῶν *Gegenstände* του Λουδοβίκου Wittgenstein²²⁶.

Τὰ *στοιχεῖα* τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, ἄρα, εἶναι γράμματα καὶ συλλαβές, χωρίζονται δὲ σὲ *φωνήεντα*, *ἄφωνα* καὶ *ἄφθογγα* [424 c 5-8]²²⁷. Ἀπὸ τὸν κατάλληλο —κατὰ τὴν ὁμοιότητα [424 d 6]— συνδυασμὸ τοῦ *κατ' ἐξοχὴν* παραδειγματος τῶν γραμμάτων²²⁸ καὶ τῶν συλλαβῶν, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ὁποίου συνδυασμοῦ ὀνομάζεται τὸ κάθε πρᾶγμα χωριστά, προκύπτουν οἱ λέξεις, οἱ ὁποῖες διακρίνονται σὲ ὀνόματα καὶ σὲ ῥήματα²²⁹ [425 a 1], ἀπὸ δὲ τὸν ἐπόμενον συνδυασμὸ ὀνομάτων καὶ ρημάτων συστήνεται *μέγα ἤδη τι καὶ καλὸν καὶ ὄλον* [425 a 2-3]: ὁ *λόγος*, δηλαδή ἡ *πρότασις* ἐπὶ δὲ τοῦ ὅλου τῶν προτάσεων ἀρθρώνεται ὁ *Λόγος*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Σωκράτης σταματᾷ, διότι τὸ θέμα “ὀρθότης ὀνομάτων” ἔχει φθάσει στὸ ἀπώτατο ὄριο τῆς διερεύνησής του, ἂν δὲν τὸ ἔχει ξεπεράσει κιόλας: ὁ Λόγος οὕτως ἢ ἄλλως ὑφίσταται — δὲν χρειάζεται νὰ “φτιαχτεῖ” διὰ συγκερασμοῦ στοιχείων· ὁ Λόγος εἶναι τὸ τέρμα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκάστοτε νέα ἀρχή — κάτι πού μᾶς διδάσκει ὁ Πλάτων στὴν *Πολιτεία* του: τὸ τοῖνον ἕτερον μάνθανε τμήμα τοῦ νοητοῦ λέγοντά με τοῦτο οὐ αὐτὸς ὁ λόγος ἄπτεται τῇ τοῦ διαλέγεσθαι δυνάμει, τὰς ὑποθέσεις ποιούμενος οὐκ ἀρχὰς ἀλλὰ τῷ ὄντι ὑποθέσεις, οἷον ἐπιβάσεις τε καὶ ὁρμάς, ἵνα μέχρι τοῦ ἀνυποθέτου ἐπὶ τὴν τοῦ παντὸς ἀρχὴν ἴω, ἀψάμενος αὐτῆς, πάλιν αὐτὸν ἐχόμενος τῶν ἐκείνης ἐχομένων, οὕτως ἐπὶ τελευτῆν καταβαίῃν, αἰσθητῶ παντάπασιν οὐδενὶ προσχρῶμενος, ἀλλ' εἶδειςιν αὐτοῖς δι' αὐτῶν εἰς αὐτά, καὶ τελεντᾷ εἰς εἶδη²³⁰.

226. Βλ. WITTGENSTEIN, *Philosophische Untersuchungen*, § 46, σελ. 263 ἑπ.

227. Γιὰ τὴ διάκριση αὐτῆ βλ. γενικὰ RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 431 ἑπ.

228. Πρβλ. *Θεαίτητον*, 163 b 5-7· 198 e 71· *Φαῖδρον*, 275 a 1 - b 2· *Φίληβον*, 17 a 7 - e 5.

229. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 65 ἑπ. — Βλ. Ἀπολογία Σωκράτους, 17 b 9 - c 1: *κεκαλλιεπημένους γε λόγους (...)* ῥήμασι τε καὶ ὀνομασιν οὐδὲ κεκοσμημένους· *Θεαίτητον*, 168 b 7: *ἐκ συνθηείας ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων*· 184 c 1: τὸ δὲ εἰς ἕτερος τῶν ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων· 206 d 1-3: τὸ (...) τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων· *Πολιτεία*, 601 a 4-6: *χρώματα ἅττα ἐκάστων τῶν τεχνῶν τοῖς ὀνόμασι καὶ ῥήμασι ἐπιχρωματίζειν*· *Συμπόσιον*, 198 b 4-5: τὸ δ' ἐπὶ τελευτῆς τοῦ κάλλους τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων.

230. *Πολιτεία*, 511 b 3 - c 2· καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 495: *Κατάλαβε τώρα καὶ οὐκ ἔτι πᾶν καὶ γιὰ τὴ δεύτερη ὑποδιαίρεση τοῦ νοητοῦ, ὅπου ενεργεῖ ὁ ἴδιος ὁ κα-*

Ἡ ἀνάλυση τῆς γλώσσας στὰ συστατικά τῆς μέρης καὶ στοιχεῖα — γράμμα, συλλαβή, λέξη, πρόταση— θέτει τὶς βάσεις γιὰ μιὰ *stricto sensu* λογικὴ ἐρευνα, ποὺ ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ διττὴ γνώση ὅτι στὸν Λόγο, ὡς πρόταση πλήρη νοήματος, ἀπαντᾶται πάντα μιὰ *συμπλοκὴ*²³¹ αὐτοῦ, ποὺ λέγεται λογικῶς, μὲ ἐκεῖνο, περὶ τοῦ ὁποῖου ἀποφαινόμεθα λογικῶς, καὶ ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ “ψεύδους” καὶ τῆς “ἀλογίας” ἔχει τὶς ρίζες τῆς καταγωγῆς του στὴν προκειμένη δομὴ τοῦ Λόγου. Ἀσφαλεῖς καὶ πραγματικὲς περὶ τὰ πράγματα πληροφορίες μᾶς παρέχει ὁ Λόγος, ὄχι μόνο ὅταν μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ εὐκρινὴς διακρίση τῶν συστατικῶν μερῶν του, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀρθὴ συμπλοκὴ τους²³², ὅπερ ἰσχύει τόσο γιὰ τὰ γράμματα μέσα στὸ πλαίσιο τῆς συλλαβῆς, ὅσο καὶ γιὰ τὶς λέξεις μέσα στὸ πλέγμα τῆς πρότασης²³³.

Ἡ ἀλήθεια στὸν μὴ ἀναλυμένο Λόγο —στὴν ἀπλὴ ὁμιλία καὶ στὴν ἀπλὴ κατασκευὴ προτάσεων— καὶ τὸ ἂν κάποιο “ὄν” γνωστοποιεῖται δι’ αὐτοῦ εἶναι κάτι ποὺ δὲν φαίνεται καθόλου· διότι *τὸ ὄνομα εἶναι μίμημα τοῦ πράγματος* [430 a 10 - b 1], ὅπερ σημαίνει οὔτε αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, οὔτε κάτι ἄλλο δίπλα στὸ μιμηθέν, ἀλλὰ ἡ ἀπλὴ *σχέση* αὐτοῦ, ποὺ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, πρὸς τὸ πράγμα²³⁴. Τὸ *μίμημα* ἢ τὸ *εἶδωλον* ὡς ἐκφράσεις τῆς μὴ ἑξατομικευόμενης καὶ μὴ αὐτόνομης σχέσης ἀναδεικνύονται ὡς οἱ καθαρὲς μορφὲς τοῦ *έτέρο*²³⁵ —αὐτοῦ ποὺ ὁ Μαρτίνος Heidegger θὰ ἔλεγε *Andersonheit*—, ὅπου καὶ ἐδράζεται ὁ μοναδικός, ὁ ἐξ ἰδίων ἀρχῶν προερχόμενος ὀρισμὸς τῆς μιμήσεως: ἡ μίμηση, μολονότι εἶναι πάντα κάτι ἕτερον ἐν

θαρὸς λόγος μὲ τὴ διαλεκτικὴ δύναμη, χωρὶς νὰ παίρῃ τὶς βάσεις ὡς ἀρχές, ἀλλὰ σὰν πραγματικὰ θεμέλια, σὰν πάτημα δηλαδὴ ἀπλῶς καὶ ἀφετηρία γιὰ νὰ πάρῃ τὴ φόρα του νὰ ὑψωθῇ καὶ νὰ νέβῃ ὡς τὴν ἀνυπόθετη ἀρχὴ τοῦ παντός καί, ἀφοῦ τὴν ἀγγίξῃ, στηριγμένος πάλι σὲ κείνα ποὺ στηρίζονται σ’ αὐτὴ, ἔτσι νὰ κατέβῃ ὡς τὸ τέλος χωρὶς δόλον νὰ χρησιμοποιήσῃ τίποτα αἰσθητό, ἀλλὰ ἀποκλειστικὰ τὶς καθαρὰς καὶ πάντα ἰδιες στὶς μεταξὺ τῶν σχέσεις ἰδέες, γιὰ νὰ καταλήξῃ πάλι σὲ ἰδέες.

231. Βλ. *Σοφιστὴν*, 240 c 1.

232. Βλ. *Θεαίτητον*, 206 d 6 - 207 b 5· 207 c 5 - d 1: *Εἰ σοὶ ὡ ἐταίρε, δοκεῖ καὶ ἀποδέχῃ τὴν διὰ στοιχείου διεξόδον περὶ ἐκάστου λόγον εἶναι, τὴν δὲ κατὰ συλλαβὰς ἢ καὶ κατὰ μείζον ἐτι ἀλογίαν, τοῦτό μοι λέγε, ἵν’ αὐτὸ ἐπισκοπῶμεν.*

233. Βλ. *Σοφιστὴν*, 261 d 1 - e 2: *Καθάπερ ἐπὶ τῶν εἰδῶν καὶ τῶν γραμμάτων ἐλέγομεν, περὶ τῶν ὀνομάτων πάλιν ὡσαύτως ἐπισκεψώμεθα (...)* τὰ μὲν ἐφεξῆς λεγόμενα καὶ φηλοῦντὰ τι ξυναρμόσσει, τὰ δὲ τῆ συνεχείᾳ μὴδὲν σημαίνοντα ἀναρμόσσει.

234. Πρβλ. τὶς παρατηρήσεις καὶ τὴν ἀνάλυση τοῦ GRIMALDI, *Le statut de l'art chez Platon*, σελ. 33 ἐπ.

235. Βλ. *Σοφιστὴν*, 240 a 8 - c 2· 244 c 11 - d 15.

σχέσει πρὸς αὐτὸ πού ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενό της, ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου ταυτίζεται μὲ αὐτό²³⁶.

Τὸ ἄμεσο ἀντίκρουσμα τῆς παραπάνω σκέψης ὁ Πλάτων τὸ βλέπει προφανῶς στὴ δομικὴ ἀνάλυση τοῦ Λόγου, ὅπου καὶ καταδεικνύεται τόσο ἡ ἐξαντικεμένηκευση τῆς θεμελιώδους παραδοχῆς περὶ συνένωσης ἢ, καλύτερα, συσσωμάτωσης διαφόρων γενικῶν ὄρων, ὅσο καὶ οἱ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσες σχέσεις πού ὀφείλονται στὸ μὴ ὄν ὡς *διάφορον* — αὐτὸ πού ὁ Μαρτίνος Heidegger θὰ ἔλεγε *Verschiedenheit*. Ἐπειδὴ, ὁμως, ὁ λόγος περιέχει ἐν ταυτῷ ταυτότητα (ταυτόν) καὶ διαφορὰ (ἕτερον), ὁ ἀποφασιστικὸς παράγοντας εἶναι ἐκεῖνο τὸ ἐλάχιστο *πῆ*²³⁷, παναπὲ ἀπὸ ποιάν ἀποψη ὁρᾶται κάθε φορά ἡ ταυτότητα καὶ ἡ διαφορὰ: τὰ ταῦτα ἐάσαντα ὡς δυνατὰ τοῖς λεγομένοις οἷόν τ' εἶναι καθ' ἕκαστον ἐλέγχοντα ἐπακολουθεῖν, ὅταν τέ τις ἕτερον ὄν πῆ ταυτόν εἶναι φῆ καὶ ὅταν ταυτόν ὄν ἕτερον, ἐκεῖνη καὶ κατ' ἐκεῖνο ὁ φησι τούτων πεπονθέναι πότερον. Τὸ δὲ ταυτόν ἕτερον ἀποφαίνειν ἀμῆ γέ πῆ καὶ τὸ θάτερον ταυτόν καὶ τὸ μέγα μικρόν καὶ τὸ ὅμοιον ἀνόμοιον, καὶ χαίρειν οὕτω τάναντία ἀεὶ προφέροντα ἐν τοῖς λόγοις, οὔτε τις ἔλεγχος οὗτος ἀληθινὸς ἄρτι τε τῶν ὄντων τινὸς ἐφαπτομένου δήλος νεογενῆς ὦν²³⁸.

Στὴ σχέση αὐτὴ ζητᾶται νὰ βρεῖ καὶ νὰ κατανοήσῃ ὁ Πλάτων τὴν εἰρημένη συμπλοκή, πού εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Λόγος²³⁹ καὶ πού τὸν κάνει νὰ διαφέρει ἀπὸ τὴν

236. Πρβλ. Σοφιστήν, 265 b 1-2: ἡ γὰρ πον μύησις ποιήσις τίς ἐστιν, εἰδῶλων μέντοι, φασμέν, ἀλλ' οὐκ αὐτῶν ἐκάστων. — Βλ. σχετικὰ DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 62 ἐπ.

237. Βλ. Σοφιστήν, 259 c 9 καὶ d 3.

238. Βλ. Σοφιστήν, 259 c 7 - d 6' καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 323: *N' ἀφήσει κανεὶς αὐτὰ τὰ εὐκόλα τεχνάσματα καὶ νὰ 'ν' ἱκανὸς νὰ παρακολουθεῖ τὴ συζήτηση, καὶ ὅταν κανεὶς λέει, πῶς ἓνα πράγμα ὄντας "ἄλλο" εἶναι "τὸ ἴδιο" μὲ κάποιον τρόπο, καὶ ὅταν λέει πῶς ὄντας "τὸ ἴδιο" εἶν' "ἄλλο", νὰ ἐξελέγχει τὰ καθέκαστα ἀπὸ τὴν ἀποψην ἐκεῖνη καὶ κατὰ τὴ σχέση ἐκεῖνη, πού κάθε φορά ἰσχυρίζεται ὁ συζητητής, πῶς γίνεται τὸ καθέν' ἀπ' αὐτὰ. Εἶδεμῃ νὰ δηλώνει κανεὶς ἔτσι στὰ κοντουροῦ, πῶς τὸ ἴδιο πράγμα εἶν' ἄλλο καὶ τ' ἄλλο ἴδιο καὶ τὸ μεγάλο μικρὸ καὶ τ' ὅμοιο ἀνόμοιο καὶ νὰ βρῶσκει εὐχαρίστηση ἔτσι πάντα νὰ παρουσιάζει στὴ συζήτηση τέτιες ἀντίφασες, αὐτὸ καὶ δὲν εἶν' ἀληθινὸς ἔλεγχος καὶ ἀπειναντίας φαίνεται' ὀλοφάνερα, πῶς εἶναι πρωτόπειρη μέθοδο ἀνθρώπου, πού πρώτη φορά ἔρχεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ "ὄντα".*

239. Βλ. Σοφιστήν, 262 d 2-6: *Δηλοῖ γὰρ ἡδὴ [ἐνν.: ὁ λόγος] πού τότε περὶ τῶν ὄντων ἢ γιγνομένων ἢ γεγονότων ἢ μελλόντων, καὶ οὐκ ὀνομάζει μόνον, ἀλλὰ τὴ περαίνει, συμπλέκων τὰ ὄνματα τοῖς ὀνόμασι. Διὸ λέγειν τε αὐτὸν ἀλλ' οὐ μόνον ὀνομάζειν εἰπομεν, καὶ δη καὶ τῷ πλέγματι τοῦτω τὸ ὄνομα ἐφθεγξάμεθα λόγον καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ,*

ἄκαμπτη ἀντιστοιχίση ὀνόματος καὶ πράγματος²⁴⁰. Ὁ Λόγος δὲν χαρακτηρίζει κάτι, ἀλλὰ ἀπλῶς, ἀπὸ τῆ στιγμῆ πού λέει κάτι γιὰ κάτι. ἀναπαριστᾷ τὸ λεγόμενο πράγμα ὡς κάτι²⁴¹ — ὁ τόνος πέφτει στὸ “ὡς”. “Μᾶς” λέει ἀναπαριστατικά ὅτι συνδέει δυὸ λογίων πράγματα — τὸ ὑποκειμένο μὲ τὸ κατηγορούμεμα —, πράγματα, ὅμως, ἐπ’ οὐδενὶ αὐθύπαρκα ἢ αὐτόνομα. πού πιὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τὸ προῖον τῆς ρηθείσας σύνδεσῆς τοὺς ἀποτελοῦν τῆ μία καὶ μοναδική λογικὴ πρότασι, *alias* τῆ μετάδοσι γνώσεων περὶ τοῦ ὄντος. Στῆ συμπλοκὴ κάποιου πράγματος μὲ κάποιον ἄλλο, στὴν ἀπλή ἦτοι σχέσι τῆς μίμησις, πού γεννιέται ἀπὸ τῆ συμπλοκὴ αὐτῆ, τὸ ζήτημα τῆς ἀληθείας ἐξαντλεῖται στὸ ὅτι τὸ μιμηθὲν ὑπάρχει ἐκεῖ καὶ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἐκεῖ ὡς μιμηθὲν (αὐτόν) καὶ ὅτι δὲν θὰ ἀναπαριστᾶται ὡς κάτι ἄλλο καί, ἄρα, ψευδές²⁴².

15. Ἡ ἡρεμία / ἀκίνησις καὶ ἡ ροή / κίνησις στῆ γλώσσα

Ἡ προοπτικὴ τῆς ἀέναης ροῆς²⁴³ ἀναγκάζει τὸν Σωκράτη νὰ θέσει τὸν Κρατύλο ἐνώπιον αὐτοῦ πού ὁ ἴδιος βλέπει πολλὰς φορὰς στὸν ὕπνο του²⁴⁴: ὅτι ὑπάρχει κάτι *αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ἐν ἑκαστον τῶν ὄντων* [439 c 8-9], κάτι πού δὲν ἀλλάζει ποτὲ μορφὴ (*μηδὲν ἐξιστάμενον τῆς αὐτοῦ ιδέας*) [439 e 4-5], καὶ ὅτι αὐτὸ τὸ κάτι εἶναι ταυτόχρονα καὶ *γιγνώσκον καὶ γιγνωσκόμενον* [440 b 5]. Ἐὰν ὑπῆρχε μόνο ἡ ἀέναη μεταβολή, κανεὶς δὲν θὰ εἶταν σὲ θέση νὰ τὸ γνωρίσει²⁴⁵, πέραν τοῦ ὅτι δὲν θὰ ὑπῆρχε κἂν γνώσις, διότι ἀνά πᾶσα στιγμὴ καὶ διαρκῶς θὰ μεταβαλλόταν, καὶ πέραν ἐπίσης τοῦ ὅτι δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ἀπολύτως τίποτα γιὰ κάτι πού συνεχῶς μεταβάλλεται²⁴⁶,

---

σελ. 333: *Γιατὶ ἀμέσως τότες φανερώνει κίολας [ἐνν.: ὁ λόγος] κάτι, γιὰ δσα ὑπάρχοντες ἢ γίνονται ἢ ἔχοντες γίνεσθαι ἢ πρόκειται νὰ γίνωνται. Καὶ δὲ δίνει μόνο ὀνομασίαις, παρὰ καὶ συμπλέκοντας τὰ ῥήματα μὲ τὰ ὀνόματα, ἀποτελεῖται κάποιον νόημα. Καὶ γι’ αὐτὸ εἴπαμε, πὸς “λέει” κάτι καὶ δὲν ἀραδιάζει μόνο λέξεις κ’ εἶσι τὸ συμπλεγμ’ αὐτὸ τ’ ὀνομάσαμε “λόγο”.*

240. Βλ. Σοφιστήν, 262 a 6 - d 6.

241. Βλ. Σοφιστήν, 263 b 4, d 1.

242. Πρβλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 157 ἐπ.

243. Πρβλ. GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 70 ἐπ.; DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 163 ἐπ.

244. 439 c 7: *Σκέψαι γάρ, ὦ θαυμάσιε Κρατύλε, ὃ ἔγωγε πολλάκις ὄνειρόν τινα.*

245. Βλ. LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 147.

246. 440 a 6 - c 1: *Ἄλλ’ οὐδὲ γινώσκον εἶναι φάναι εἰσός, ὦ Κρατύλε, εἰ μεταπίπται πάντως*

διότι ἡ γνώση, ἄρα καὶ ἡ γλώσσα, μόνο διαπιστώνει καὶ πάντοτε διαπιστώνει: *γνώσις δὲ δήπου οὐδεμία γινώσκει ὃ γινώσκει μηδαμῶς ἔχον* [440 a 3-4]. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ κόσμος τῆς ἀένανθ ροῆς εἶναι κόσμος ρευματικὸς / καταρροϊκός: *ὑπὸ ρεύματος καὶ κατάρρου πάντα τὰ χρήματα ἔχεσθαι* [440 d 2-3]. οἱ δὲ ἄνθρωποι, πού θεωροῦν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἔτσι, πάσχουν ὁμοίως ἀπὸ ρευματισμοῦ καὶ καταρροῆ.

Μὲ τὴ διαπίστωση αὐτῆ τοῦ Σωκράτη τελειώνει ὁ διάλογος. Ὁ Σωκράτης ἀποχαιρετᾷ τοὺς συνομιλητῆς του: αὐτοὶ τραβοῦν γιὰ τὴν ἐξοχή, ὅπως τοὺς συμβουλεύει, ἐκεῖνος μένει στὴν Ἀθήνα· ἡ παραμονή του στὴν Ἀθήνα σημαίνει, βεβαίως, αὐτὸ πού λέει ρητὰ στὸν *Φαῖδρο*: ὅτι οἱ ἀγροὶ καὶ τὰ δέντρα δὲν τὸν διδάσκουν τίποτα, παρὰ μόνο οἱ ἄνθρωποι τοῦ ἄστεως²⁴⁷. Λίγο προτοῦ χωρῖσιν, ὁ Σωκράτης συμβουλεύει τὸν Κρατύλο νὰ ἐρευνήσει τὰ πράγματα, περὶ τῶν ὁποίων εἶχαν συζητήσει, καλύτερα καὶ σὲ βάθος· ὁ Κρατύλος τοῦ ἀνταποδίδει τὴ συμβουλή — κάτι πού μᾶς φανερώνει ὅτι ὁ νεαρὸς Ἀθηναῖος ἐξακολουθεῖ, καὶ μετὰ τὴ γενομένη συζήτηση, ὄχι μόνο νὰ ἀσπάζεται γενικῶς καὶ ἀορίστως τὸ ἡρακλείτειο δόγμα τοῦ *ἀενάως εἶναι*, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ θεωρεῖ ὡς σταθερὴ καὶ ἀκλόνητη ἀλήθεια τῆς ζωῆς.

16. Ὁ κόσμος τοῦ εἶναι καὶ ὁ κόσμος τοῦ γίνεσθαι ὡς ὅλον

Στὸ τέλος τοῦ διαλόγου ἓνα εἶναι βέβαιο: ὅτι ὁ ἀναγνώστης ἀπορεῖ, καὶ μάλιστα ἀπορεῖ περισσότερο ἀπ' ὅσο ἀποροῦσε πρὶν ξεκινήσει τὴν ἀνάγνωση του. Γιὰ νὰ διασκεδάσει τὴν ἀπορία του, πρέπει — καὶ συγγνώμη γιὰ τὸ διδασκαλικὸν ὕφος στὸ σημεῖο αὐτό — νὰ μὴν κολλήσει σὲ λεπτομέρειες καὶ σὲ ἐπὶ μέρους φαινόμενα, ἀλλὰ νὰ δεῖ τὸν *Κρατύλο* ὡς ὅλον. Κυρίως, ὅμως, πρέπει νὰ δεῖ ὡς ὅλον ἀμφότερες τὶς σειρὲς τῶν ἐτυμολογήσεων, ἀποφεύγοντας — ὅσο, βεβαίως, τοῦ εἶναι μπορετό — νὰ ἀφεθεῖ νὰ μαγευτεῖ ἀπὸ τὴν ἐξυπνη

χρήματα καὶ μὴδὲν μένει. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸ τοῦτο, ἡ γνώσις, τοῦ γνώσις εἶναι μὴ μεταπίπτει, μένοι τε ἂν ἡ γνώσις καὶ εἴη γνώσις. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος μεταπίπτει τῆς γνώσεως, ἅμα τ' ἂν μεταπίπτει εἰς ἄλλο εἶδος γνώσεως καὶ οὐκ ἂν εἴη γνώσις· εἰ δὲ αἰεὶ μεταπίπτει, αἰεὶ οὐκ ἂν εἴη γνώσις, καὶ ἐκ τούτου τοῦ λόγου οὔτε τὸ γνωσόμενον οὔτε τὸ γνωσθησόμενον ἂν εἴη. Εἰ δὲ ἔστι μὲν αἰεὶ τὸ γινώσκον, ἔστι δὲ τὸ γινωσκόμενον, ἔστι δὲ τὸ καλόν, ἔστι δὲ τὸ ἀγαθόν, ἔστι δὲ ἓν ἕκαστον τῶν ὄντων, οὐ μοι φαίνεται ταῦτα ὁμοια ὄντα, ἃ νῦν ἡμεῖς λέγομεν, ὅση οὐδὲν καὶ φασί.

247. Πεβλ. LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten*, σελ. 89.

χρήση κωμικών και λογικών στοιχείων ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτη καὶ ἀπὸ τὸ συμπαρομαρτοῦν σπιρτόζικο πνεῦμα (καὶ πάλι συγγνώμη γιὰ τὴν ... ταυτολογία) τῆς μαιευτικῆς του, διότι, ἂν δὲν τὸ κάνει, ὄχι μόνο θὰ κουραστεῖ, ὄχι μόνο θὰ πελαγῶσει καὶ θὰ ἀπελπιστεῖ, ἀλλὰ καὶ στὸ τέλος θὰ νιώσει ὅτι ὅλη του ἡ διανοητικὴ προσπάθεια πῆγε ἐντελῶς, μὰ ἐντελῶς στράφι. Πίσω ἀπὸ τὸ χάος τῶν καταγωγικῶν ριζῶν οἱ δύο σειρὲς τῶν ἐτυμολογήσεων ἀναδεικνύουν καὶ τοὺς δύο κόσμους: καὶ τὸν κόσμο τοῦ εἶναι καὶ τὸν κόσμο τοῦ γίνεσθαι· ἀναδεικνύοντάς τους καὶ ὁ Σωκράτης, θέλει νὰ μᾶς κάνει νὰ χωνέψουμε... νὰ συνειδητοποιήσουμε δύο τινά: πρῶτον, ὅτι τὰ πράγματα κεῖνται πέραν τῆς ἐτυμολογίας του ὀνόματός τους... ἐννοεῖται, πέραν τῆς ἀληθοῦς καὶ / ἢ ἐνδεχόμενης ἐτυμολογίας του ὀνόματός τους· καὶ δεῦτερον, ὅτι, ἐφ' ὅσον τὸ εἶδος — ἄλλοι τὸ λένε *ιδέα*²⁴⁸ — φανερῶνεται καθαρὰ ὡς ἀντικείμενο τῆς γνώσης καὶ τῆς κατανόησης τῶν πραγμάτων, δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ παραγνωρίζεται οὔτε, πολὺ περισσότερο, νὰ ἀγνοεῖται κατὰ τὴν σχετικὴ ἐξέταση²⁴⁹.

Συνοψίζοντας τὰ προηγηθέντα μποροῦμε νὰ πούμε ὅτι στὴν *ἀληθῆ φύση τῶν πραγμάτων* φθάνουμε μὲ τέσσερις τρόπους: πρῶτον, μὲ τὴ λέξη πού κατονομάζει τὸ πράγμα, π.χ. *μὲ τὴ λέξη "ἀμόνι"*· δεῦτερον, μὲ τὴ συνδρομὴ κάποιου ὀρισμοῦ γλωσσικῆς τάξεως, ἐξηγώντας λ.χ. λέξεσιν *τί εἶναι ἀμόνι*· τρίτον, μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ πράγματος, καὶ ἐν προκειμένῳ *μὲ τὴν εἰκόνα ἐνὸς ἀμονίου*· καὶ τέταρτον, μὲ τὴ διανοητικὴ εἰκόνα πού ὁ καθένας ἀπὸ ἐμᾶς σχηματίζει γιὰ τὸ πράγμα, καὶ γιὰ νὰ μείνουμε στὸ παράδειγμά μας *ἐπιστήμη καὶ νοῦς ἀληθῆς τε δόξα* σὲ ἐπίπεδο ἀτομικὸ μᾶς δειχνεῖ "τὸ" ἀμόνι. Οἱ τρεῖς πρῶτοι τρόποι ἔχουν κοινὸ στοιχεῖο τὸ ὅτι ἀποτελοῦν *εἰδῶλα ἢ σύμβολα* τοῦ πράγματος· εἶναι δὲ γνωστὸ ὅτι μέσῳ εἰδώλων καὶ συμβόλων πραγματώνεται ἡ διανθρωπινὴ ἐπικοινωνία. Μὲ τοὺς τέσσερις δηλωθέντες

248. Πρβλ. NATORP, *Platos Ideenlehre*, σελ. 129: *die so kurze wie radikale Deduktion*, ἢτοι *αὐτὴ ἡ τόσο βραχεία ὅσο καὶ ριζικὴ ἀφαίρεση*. Πρβλ. περαιτέρω LUTOSLAWSKI, *The Origin and Growth of Plato's Logic*, σελ. 225· GRUBE, *Platos Thought*, σελ. 13 ἐπ.· ROSS, *Plato's Theory of Ideas*, σελ. 18 ἐπ.· ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'εἶδος*, σελ. 331· RULLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 188 καὶ (contra) SHOREY, *What Plato said*, σελ. 267.

249. Γιὰ τὴ σχέση *εἶδους* καὶ *ιδέας* καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν ἀρθρώνεται παρὰ πρῶτον στὸν *Κρατύλο* βλ. LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 22 ἐπ., 27. — Γιὰ τὴν προβληματικὴ περὶ τοῦ ὅτι τὰ αἰσθητὰ πράγματα ἔχουν τὸ ἴδιο ὄνομα μὲ τὴν *ιδέα*, τῆς ὁποίας μετέχουν βλ. GRAESER, *Die platonischen Ideen als Gegenstände sprachlicher Referenz*, σελ. 218 ἐπ.

τρόπους αντιλαμβανόμαστε τὸ καθέκαστον πράγμα, δημιουργοῦμε τὴν εἰκόνα του ἐν διανοίᾳ καὶ φθάνουμε —κατὰ κάποιον τρόπο— στὸ ἀπορούμενον: στὴν ἀληθῆ φύση τῶν πραγμάτων. Ἄν θελήσουμε νὰ ἀκολουθήσουμε τοὺς τέσσερις τρόπους τοῦ Πλάτωνος²⁵⁰, προκειμένου νὰ ἀνακαλύψουμε τὴν ἀληθῆ φύση τῶν πραγμάτων χάριν ἡμῶν τῶν ἰδίων, εἶναι σὰν νὰ τοὺς ἀκολουθοῦμε, ἐπειδὴ θέλουμε νὰ ἐπικοινωνήσουμε ἐμεῖς μὲ τὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό, καὶ δὴ κατὰ τὸ πλατωνικὸ παράδειγμα τῆς ψυχῆς ποὺ διαλέγεται μὲ τὸν ἑαυτό της. Τὸ σφάλμα, ὅμως, ποὺ θολώνει τὸ τοπίο μὲ τοὺς τέσσερις αὐτοὺς τρόπους, ἐντοπίζεται ἀκριβῶς στὸ ὅτι ἔτσι μπορεῖ νὰ ἐπικοινωνήσει καὶ μὲ ἄλλους, καὶ μὲ ἄλλες ψυχὲς παναπεῖ, καὶ νὰ τοὺς μεταδώσει τὴ συμπτωκνωμένη γνώση του γιὰ τὴν ἀληθῆ φύση τῶν πραγμάτων ποὺ, ὄντας ὅμως ἐκ παραδοχῆς τάξεως ἀποκλειστικῶς ἀτομικῆς, ἐν τοῖς πράγμασι δὲν ἐπικοινωνεῖται. Ἰσχύει καὶ ἐδῶ ὁ λόγος ἀπὸ τὴν *Πολιτεία*, ποὺ λέει: ὁ τοῦ εἰδώλου ποιητῆς, ὁ μμητῆς, φαμέν, τοῦ μὲν ὄντος οὐδὲν ἐπαίτει, τοῦ δὲ φαινομένου²⁵¹, ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ εἰδωλοποιός, ὁ μμητῆς μὲ ἄλλα λόγια, δὲν γνωρίζει τίποτα γιὰ τὸ ὄν καὶ τὴν οὐσία, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸ φαινόμενο.

Τελειώνοντας, θὰ μπορούσαμε —χωρὶς ἔχνος ὑπερβολῆς ἢ τάσεως δημιουργίας ὕφους— νὰ ποῦμε ὅτι στὸν *Κρατύλο* ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἓνα ὑπόγειο ρεῦμα ποὺ βρῖσκει διέξοδο πρὸς τὰ ἄνω καὶ γίνεται πίδακας. Ἄς ξαναφέρουμε στὸ νοῦ μας τὶς τελευταῖες ἀράδες τῆς ἐρμολογίας ἐνότητας, ὅπου ἡ ἐκπόνηση διαιρητικῶ οὐσιαστικοῦ τῶν ὄντων πραγμάτων ἐκρίθη ὅτι ἀποτελεῖ καθήκον τοῦ διαλεκτικοῦ, καί, ξεκινώντας ἀπὸ ἐκεῖ, ἄς διανύσουμε ὅλη τὴν ἀντίστροφη πορεία πρὸς τὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου, ὅπου οἱ κατηγορίες “ἀληθές” / “ψευδές” καὶ “καλὸ” / “κακὸ” ἐμφανίζονταν ὡς ἀπλά, λιτὰ καὶ ἀδιακόσμητα ἀντιθετικὰ ζεύγη, ποὺ γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐθεωροῦντο καὶ ὡς αὐστηρές καὶ ἄτρεπτες καὶ ἀκλόνητες ἐνότητες. Ἡ μεγάλη ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀρχὴ μέχρι καὶ τὴν ἀνάδυση τοῦ καθαυτοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ διατρέχεται ἀπὸ μιὰ ὑπόγεια ὕλη, ἡ ποιότητα τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ

250. Βλ. τὴν παρατήρηση τοῦ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 19 ἐπ., σχετικὰ μὲ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ ὀνομαζόμενου πράγματος ὡς ἔκφραση τῆς ψυχῆς τοῦ “γλωσσολόγου” Πλάτωνος, ποὺ πιστεῖεὶ στὸν κανόνα ὅτι σκοπὸς τῆς γλώσσας εἶναι ἡ ἐπικοινωνία, καὶ τὴν ἀπάντηση τῆς RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 96 ἐπ.

251. *Πολιτεία*, 601 b 9-10. Ἡ ἔμφραση εἶναι δική μου.

καί νά κατανοηθεῖ κάτω ἀπό τὸ ὄρατὸ στρώμα τῆς ἐναλλαγῆς ἀστείων καὶ σοβαρῶν γλωσσοφιλοσοφικῶν ἐνδεχομένων²⁵². Ἀπὸ αὐτὴ τὴ βαθιὰ στοιβὰδα ἰδεϊκῆς ὕλης πῆρε καὶ ὁ νομοθέτης τὴ σημασία τοῦ Ἄδη ὡς τοῦ θεοῦ ἐκείνου ποῦ πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι, ἐκείνου τοῦ θεοῦ δηλαδὴ ποῖ γνωρίζει καλὰ καὶ σὲ βάθος ὅλα τὰ ὠραῖα πράγματα²⁵³. Ἡ ροπὴ τῆς “ὑπαρξῆς”, τῆς πραγματικότητος δηλαδὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἀρμολογεῖται στὴν κοινὴ στοιβὰδα τῆς γνώσης, τῆς κατανόησης καὶ τῆς ιδέας. Ὁ ἀναγνώστης, ἐν τέλει, καλεῖται νὰ ἀναλογισθεῖ τοῦτο μόνο καὶ πάνω σὲ αὐτὸ νὰ προβληματισθεῖ: μὲ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο “διεξάγεται” ὁ διάλογος σὲ δύο ἐπίπεδα νῖα διαρκῶν ἐναλλαγῶν, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο “ἄγεται” καὶ ἡ πολικὴ —θά λέγαμε— ἀντίθεση τῶν βασικῶν παραδοχῶν: ὁ πόλεμος τῶν δύο δογμάτων, τόσο μὲ οἰκεία ὄπλα ὅσο καὶ μὲ ὄπλα τοῦ ἀντιπάλου, ἐπιτρέπει τὴν κάθοδο σὲ ἕνα κώμο βαθῦ σὰν τοῦ Ἄδη, ποῦ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὸν σύνθετο πλατωνικὸ κόσμο.

---

252. Εὐλικρινῶς δὲν γνωρίζω ἀν πρέπει —συμφωνώντας κατὰ τοῦτο μὲ τὸν LEKY, *Plato als Sprachphilosoph*, σελ. 84— νὰ θεωρήσουμε ὡς κύριον σκοπὸ τοῦ Κρατύλου τὴ γλωσσοφιλοσοφικὴ θέασις τῶν πραγμάτων καί, ἐάν μπορούμε κατόπιν, διαμερίζοντας τὴν ὄλη μας, νὰ ὑπαγάγουμε σὲ αὐτὸν καὶ τὴ μεταφυσικο-γνωσιοθεωρητικὴ πραγματεία τῶν τελευταίων του ἀράδων. Βλ. ἐπίσης HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 32.

253. 404 b 1-4: *Καὶ τὸ γε ὄνομα ὁ Ἄδης, ὃ Ἐμμόγενης, πολλοῦ δεῖ ἀπὸ τοῦ ἀειδούς ἐπινωμάσθαι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι, ἀπὸ τούτου ὑπὸ τοῦ νομοθέτου Ἄδης ἐκλήθη.*

Δ. ΕΠΙΜΥΘΙΟ

Στο τελευταίο μέρος της *Εισαγωγής* μας θα ασχοληθούμε με θέματα άφο-
ρῶντα τὴν ὅποια σχέση τοῦ Φερδινάνδου de Saussure με τὸν *Κρατύλο* καὶ τὴ
μετάφραση τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου ἀπὸ ἐμᾶς, ἐλπίζοντας ὅτι συμβάλλουμε
ἔτσι, κατὰ κάποιον τρόπο, στὴ γενικότερη συζήτηση ποῦ ἔχει ἀπὸ ἐτῶν ἀνοι-
χθεῖ σχετικά με τὶς ἀπαρχές τῆς εὐρωπαϊκῆς γλωσσολογίας καὶ τὸ χαρακτή-
ρα τῆς λεγόμενης ἐνδογλωσσικῆς μετάφρασης.

1. Κρατύλος καὶ Φερδινάνδος de Saussure

μεταστρέφοντες αὐτοῖν τὴν δύναμιν φορτικῶς
Πλάτων¹

Un état de langue n'est pas un point, mais un
espace de temps plus ou moins long (...) étudier
un état de langue revient pratiquement à
négliger les changements peu importants.

De Saussure²

Τίποτα τελικῶς δὲν εἶναι πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τὴ φήμη. Μία ἀπὸ τὶς φήμες, ποῦ ἐπὶ
ἔτη καὶ ἔτη σέρονται στὴ γλωσσοφιλοσοφικὴ πιάτσα, εἶναι ὅτι κατ' εὐθειάν
φιλοσοφικὸς πρόγονος τοῦ Φερδινάνδου de Saussure εἶναι (με τὸν ἕνα ἢ με
τὸν ἄλλο τρόπο... θετικὰ ἢ ἀρνητικὰ³) ὁ Πλάτων, ὅπως ἐμφανίζεται στὶς γραμ-
μές τοῦ *Κρατύλου*. "Ὅλα ξεκινοῦν, πιστεύω, ἀπὸ τὴν —δὲν ἔχει σημασία, ἀν
εἶναι ἠθελημένη ἢ ἀθέλητη— παρερμηνεία τῶν ὄρων ποῦ περιέχονται στὸν
σωσυριανὸ ὀρισμὸ τοῦ γλωσσικοῦ σημείου, ὅπου, κρατυλοφανεῖ τῷ τρόπῳ,
συνυπάρχουν τὸ "πράγμα" καὶ τὸ "ὄνομα", ἢ "ἔννοια" / "ἰδέα" καὶ ἢ "ἠχητικὴ/
ἀκουστικὴ εἰκόνα", καὶ τὰ τέσσερά τους δὲ ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ "σημεῖον",
ποῦ ἐσήμαινε (καὶ στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνος) τὸ "ὄνομα": *Le signe linguisti-*

1. *Πολιτεία*, 367 a 7-8.

2. DE SAUSSURE. *Cours de linguistique générale*, σελ. 142.

3. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ MOUNIN, *Saussure ou le structuraliste sans le savoir*, σελ. 52.

*que unit non une chose et un nom, mais un concept et une image acoustique*⁴. Σύμφωνα με αυτά που διαβάζουμε στον *Κρατύλο* ο Πλάτων πρεσβεύει ότι τα πράγματα έχουν τη δική τους σταθερή ουσία [386 d 9 - e 1], μετέχουν των ιδεών, ονομάζονται δέ κατά τις ιδέες. "Αν φέρουμε στο νοῦ μας τις σωσφιανές αποκρυσταλλώσεις —προτού ἀκόμα, χάριν τῆς ἐπιστημονικῆς συνεπειᾶς, τις παρουσιάσουμε ἐν περιλήψει—, παρατηροῦμε ὅτι ὁ Πλάτων προαγγέλλει τὴν "πρώτη" θέση σχετικά με τὴν nomenclatura, ὅταν ὑπολαμβάνει ὅτι τὰ αἰσθητὰ πράγματα μᾶς θυμίζουν τις ιδέες, καὶ τὴν "δεύτερη" θέση σχετικά με τὴν nomenclatura, ὅταν ὑποστηρίζει ὅτι οἱ ιδέες εἶναι προκαθορισμένες. Τὰ πράγματα, ὅμως, δὲν εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι...

Στὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἐντυπωσιακὴ ἐργασία τῆς γιὰ τὴ σχέση τοῦ Πλάτωνος μετὰ τὴ γλῶσσα (*Platon über die Sprache*, 1978) ἡ Jetske C. Rijlaarsdam, δὲν μένει μόνο στὸν ἐξαντλητικὸ σχολιασμὸ τοῦ *Κρατύλου*, ἀλλὰ ἀνιχνεύοντας τις πηγές τῆς σημειοθεωρίας τοῦ de Saussure, καταρρίπτει τὴ ρηθεῖσα φήμη καὶ τὸν σχετικὸ ἐξ αὐτῆς κυκλοφοροῦντα μῦθος⁵. Στὶς ἐπόμενες σελίδες θὰ προσπαθήσουμε νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐπιχειρηματολογία τῆς συγγραφέως παρουσιάζοντας ἐν περιλήψει μὲν, ἀλλὰ ὅσο τὸ δυνατόν πλήρως, τὴν προβληματικὴ τῆς, τὴν ὁποία καὶ ἀποδεχόμαστε.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν ἀρχαιότητα, μετὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνος, οἱ φιλόσοφοι ἀσχολήθηκαν σὲ βάθος μετὰ τὴ συζητηθεῖσα στὸν *Κρατύλο* ἀντίθεση "φύσει"—"ἔσθηκη", οἱ δὲ Στωικοὶ ἔφθασαν νὰ τὴν ἐφαρμόσουν στὴ μορφολογία τῆς λέξης⁶, βασιζόμενοι τόσο στὶς ἀπόψεις τοῦ ἱστορικοῦ Κρατύλου, πού, ὅπως ἤδη ἔχουμε ἀναφέρει, ἐξαντλοῦνταν στὴν ἐτυμολογικὴ διάσταση τοῦ ὀνόματος, ὅσο καὶ στὶς ἀπόψεις τοῦ ἰδίου τοῦ Πλάτωνος, πού δὲν ὑπερέβησαν ποτὲ τὰ φωνολογικὰ ἐσκαμμένα. "Αν γιὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς ἀρχαιότητος ὁ *Κρατύλος* ἀπετέλεσε τὴ βάση ἀναφορᾶς, ὁ "*Κρατύλος*" τῆς σύγχρονης ἐποχῆς (καὶ γιὰ τοὺς γλωσσολόγους καὶ γιὰ τοὺς γλωσσοφιλοσόφους) εἶναι τὸ *Cours de linguistique générale* τοῦ Φερδινάνδου de Saussure, ἡ δὲ θέση του περὶ ἀνθαιρέτου σημείου (: *Le signe linguistique est arbitrai-*

4. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 98. — Βλ. τὴν κριτικὴ τοῦ BENVENISTE, *Nature du signe linguistique*, σελ. 26, καὶ τοῦ MOUNIN, *Saussure ou le structuralisme sans le savoir*, σελ. 24 ἐπ.

5. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 227-336.

6. Βλ. ἀπλῶς ἐνδεικτικὰ GENTINETTA, *Zur Sprachbetrachtung bei den Sophisten und in der stoisch-hellenistischen Zeit*, καὶ BARATIN, *Aperçu de la linguistique stoïcienne*, σελ. 193 ἐπ.

ge”) όρίζει την όντως κοπερνίκεια καμπή τής δυτικῆς γλωσσολογίας. Σύμφωνα με τόν de Saussure ἡ γλώσσα δέν εἶναι κάποια λειτουργία τοῦ όμιλοῦντος ύποκειμένου (sujet parlant), ἀλλά τὸ προϊόν πού με τρόπο παθητικό καταγράφει τὸ κάθε άτομο χωριστά⁸, όντας ἔτσι ἔργο περιστασιακό τοῦ μεμονωμένου ύποκειμένου⁹. συνιστᾶ δὲ *nomenclatura*, ἔφ’ όσον δεχθοῦμε, πρώτον, ότι ἡ γλώσσα εἶναι κατάλογος όνομάτων, τὰ όποια ἀντιστοιχοῦν σὲ ισάριθμα ὕλικὰ / αἰσθητὰ ἀντικείμενα¹⁰, καί, δεύτερον, ότι *πρῶτα* ὑπάρχει τὸ ἀντικείμενο καί *κατόπιν* ἔρχεται τὸ γλωσσικό σημεῖο (“*D’abord l’objet, puis le signe*”).

Δέν παρορᾶται, βεβαίως, ότι ἡ θέση τοῦ de Saussure, προτοῦ φθάσει —πρὸς τὰ όπίσω κινουμένη— στὸν Πλάτωνα προϋποθέτει ἔν πρώτοις καί ἄνευ ἑτέρου τῆ μεταξὺ Locke καί Leibniz συζήτηση περὶ τῶν ιδεῶν καί τῶν όνομάτων, συζήτηση στήν όποία, ὡς γνωστόν, οἱ “ἐπικαιροί” ὄροι εἶσαν δύο: *ἐκ φύσεως* καί *αὐθαιρέτως*. Ὁ Ἰωάννης Locke ὑποστήριξε τὴν ἄποψη ότι τὰ μὲν όνόματα τῶν ἀπλῶν ιδεῶν δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὴ φυσικὴ ὕπαρξη (ἀπὸ αὐτὸ πού οἱ μεταγενέστεροι ἀποκάλεσαν *Dasein*) τῶν πραγμάτων, ἔνῳ ἔν μέρει αὐθαίρετα εἶναι τὰ όνόματα τῶν οὐσιῶν καί ἔντελῶς αὐθαίρετα τὰ όνόματα τῶν μικτῶν τρόπων (modi)¹¹. Ὁ Λεϊβνίτιος, δηλώνοντας ότι εἶναι “πλατωνικός” καί πιστεύοντας ότι τὰ όνόματα προηγοῦνται τῶν ιδεῶν¹² καί μὴ δεχόμενος ότι οἱ ἀπλές ιδέες όρίζονται ἀπὸ τὴν ἔμπειρία¹³, δίδασκε ότι τὸ αὐθαίρετο στοιχεῖο ἀπαντᾶται μόνο στίς λέξεις, ἔπ’ οὐδενὶ στίς ιδέες (*l’arbitraire se trouve seulement dans les mots et nullement dans les idées*)¹⁴. Ὁ Locke,

7. DE SAUSSURE. *Cours de linguistique générale*, σελ. 100: *Le lien unissant le signifiant au signifié est arbitraire, ou (...) plus simplement : le signe linguistique est arbitraire.*

8. DE SAUSSURE. *Cours de linguistique générale*, σελ. 30: *La langue n’est pas une fonction du sujet parlant, elle est le produit que l’individu enregistre passivement.*

9. DE SAUSSURE. *Cours de linguistique générale*, σελ. 227: *elle est l’œuvre occasionnelle d’un sujet isolé.*

10. DE SAUSSURE. *Cours de linguistique générale*, σελ. 97: *Pour certaines personnes la langue, ramenée à son principe essentiel, est une nomenclature, c’est-à-dire une liste de termes correspondant à autant de choses.* — Βλ. τὴν κριτικὴ τοῦ MARTINET, *Éléments de linguistique générale*, σελ. 14 ἔπ., ό όποίος δέν δέχεται ότι ἡ γλώσσα εἶναι “calque de la réalité”. παναπτεῖ “ἔκτυπο τῆς πραγματικότητας”. Βλ. ἔπίσης MARTINET. *Arbitraire linguistique et double articulation*, σελ. 115, σχετικὰ μετὸ “αὐθαίρετο” τοῦ γλωσσικοῦ σημείου.

11. LOCKE. *An Essay Concerning Human Understanding*, III, IV, 17.

12. LEIBNIZ. *Nouveaux essais sur l’entendement humain*, III, V, 15.

13. LEIBNIZ. *Nouveaux essais sur l’entendement humain*, III, IV, 2.

14. LEIBNIZ. *Nouveaux essais sur l’entendement humain*, III, IV, 17.

ἀναφερόμενος πλειστάκις στην “ιδέα”¹⁵, είχε επίσης υποστηρίξει ότι στην ύφιστάμενη μεταξύ ήχητικῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ὀνομαζόμενου πράγματος σχέση δὲν μετέχει κατ’ ἀνάγκην στοιχείο αὐθαιρεσίας, καὶ ὅτι ἡ ἐν λόγῳ σχέση δὲν ἐξικνεῖται στὴ φύση τῶν πραγμάτων¹⁶. Ἀναφερόμενος στὴν ὀνοματοποιία καὶ στὰ σύμβολα τῶν ἤχων ὁ Leibniz, οἱ συμβολές τοῦ ὁποίου στὴ “συγκριτικὴ γλωσσολογία” εἶναι σημειωτέον ἀνεκτίμητες, καταλήγει σὸ ὅτι στὶς λέξεις, ποὺ δηλώνουν ἢ συμβολίζουν ἤχους, μπορεῖ νὰ ὑφίσταται *κατὰ φύσιν* σχέση μεταξύ τῶν ὀνομαζομένων πραγμάτων ἀφ’ ἑνὸς καὶ τῶν ἤχων καὶ τῶν κινήσεων τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων ἀφ’ ἑτέρου, δὲν εἶναι δυνατόν, ὅμως, νὰ γίνῃ ποτέ σοβαρὸς λόγος περὶ αὐστηρᾶς φυσικῆς ἀναγκαιότητος¹⁷.

Ὁ de Saussure, τώρα, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε ὑπῆρξε ντετερμινιστὴς καὶ ὁ ὁποῖος στὴν πράξη ἀνεδείχθη ζηλωτὴς τῆς πῶ ἀκραιᾶς ἴσως κατεῦθυνσης τῆς “Critique des sciences” (μὲ ἐπιφανεῖς ἐκπροσώπους, μεταξύ ἄλλων, τοὺς Henri Poincaré, P. Duhem, H. Bouasse καὶ G. Milhaud), δίδασκε ὅτι τὰ γλωσσικὰ σημεῖα εἶναι *σχετικά*, ὅπερ ἐν κατακλείδι σημαίνει *ἀνεξάρτητα* τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ὅτι ὁποῖος ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα ὡς θεμέλια τῶν γλωσσικῶν σημείων εἶναι ἀκραιφνῆς αἰσθησιοκρατιστὴς¹⁸ καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ θεωρεῖ τὴ γλώσσα ἀπλῶς ὡς *nomenclatura*, παναπεῖ *σύνολο ὀνομάτων* (“πρώτη” θέση σχετικὰ μὲ τὴ *nomenclatura*)¹⁹. Τὸ σωσुरιανὸ σύνθημα ἐν προκειμένῳ μᾶς εἶναι ἤδη ἀπὸ τὶς προσηγηθεῖσες γραμμὲς γνωστὸ καὶ εἶταν: “D’abord l’objet, puis la signe”²⁰. Τῆ θέσης περὶ σχετικότητος τοῦ γλωσσικοῦ σημείου διαδέχεται στὰ *Cours* ἡ θέση περὶ τοῦ *αὐθαιρέτου*²¹ χαρακτῆρα του²², ἡ ὁποία συνίσταται σὲ δύο προτάσεις. Σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη πρόταση

15. LOCKE, *An Essay Concerning Human Understanding*, I, I, 8.

16. LOCKE, *An Essay Concerning Human Understanding*, III, II, 1.

17. LEIBNIZ, *Nouveaux essais sur l’entendement humain*, III, II, 1.

18. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 101. — DE SAUSSURE / ENGLER, *Cours de linguistique générale*, σελ. 155, 162.

19. Βλ. RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 231-71. — Νὰ θυμηθῶμε ὅτι ὁ Comenius στὸν Πρόλογο (Praefatio) τοῦ *Orbis sensualium pictus*, προκειμένου νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν παιδαγωγικὴ μεταρρύθμιση καὶ τὴν καινοτόμο διδακτικὴ του μέθοδο, προτάσσει τὸ σύνθημα τῶν Σενσουαλιστῶν *Nihil est in intellectu, quod non prius fuerit in sensu*, μολονστὴ οὐδέποτε ὑπῆρξε αἰσθησιοκρατιστὴς ἀντιθέτως, ἐπέροβενε ὅτι οἱ ἰδέες εἶναι ἐγγενεῖς.

20. DE SAUSSURE / ENGLER, *Cours de linguistique générale*, σελ. 148-9.

21. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 100: *le signe linguistique est arbitraire*.

22. Βλ. RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 272-336.

αυθαίρετος είναι ο δεσμός που ένώνει την ήχητική / άκουστική μορφή με την παράσταση ως μη βασιζόμενος στη φύση των πραγμάτων (naturel)²³, ως μη αναγκαίος (nécessaire)²⁴ και ως μη προϋφιστάμενος (préexistant)²⁵. Ούτε οι ονοματοποιημένες λέξεις ούτε οι κραυγές άπειλησαν ποτέ τη σοβαρότητα της ειρημμένης θέσης²⁶. Σύμφωνα με τη δεύτερη πρόταση οι ιδέες ούτε δεδομένες εκ των προτέρων είναι ούτε, βεβαίως, προϋφίστανται²⁷, πράγμα που εξάγεται από το γεγονός ότι στις διάφορες γλώσσες οι σημασίες των λέξεων δεν είναι οι ίδιες· όποτε, όποιος πιστεύει ότι οι ιδέες είναι προκαθορισμένες θεωρεί τη γλώσσα άπλως ως *nomenclatura* (“δύτερη” θέση σχετικά με τη *nomenclatura*)²⁸. ‘Ο de Saussure, έπομένως, δεν δέχεται ότι στο γλωσσικό σημείο επιβάλλεται κάτι αναγκαστικά εκ των έξω, δηλαδή *ή ύπαρξη ή και αυτή άκόμα ή φύση των αντικειμένων του έξωτερικού κόσμου*, ή κάτι αναγκαστικά εκ των έσω, *ή προκαθορισμένη φύση του υποκειμένου* τουτέστιν²⁹.

Άπάντηση στο έρώτημα κατά πόσον οι σημασίες των λέξεων είναι αυθαίρετες ή άν. τυχόν, περιέχουν κάποιο άπόλυτο στοιχείο δεν θά βρούμε στον *Κρατύλο* ή σε κάποιον άλλον πλατωνικό διάλογο. Στον *Κρατύλο* συναντάμε τους *όρους* και τις *παραστάσεις*, που άμφότεροι θεωρούνται δεδομένοι, ένώ

23. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 101.

24. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 102.

25. DE SAUSSURE / ENGLER, *Cours de linguistique générale*, σελ. 153.

26. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 272-99.

27. DE SAUSSURE / ENGLER, *Cours de linguistique générale*, σελ. 252.

28. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 300-36. — Βλ. τη σχετική κριτική του BENVENISTE, *Nature du signe linguistique*, σελ. 28.

29. Νά ποιΰμε έδώ ότι ό μόν de Saussure, περιέργως πως, ούδέποτε θέλησε να άποκαλύψει σε ποιά φιλοσοφικά θεμέλια στήριξε τις γλωσσολογικές του θεωρίες, οι δέ μετά από αυτόν γλωσσολόγοι δεν τά έχουν εισέτι “ανακαλύψει”. Το διπλό γεγονός ότι, πρώτον, δεν ύπάρχει πουθενά στον κόσμο σοβαρός γλωσσολόγος που να μιλάει για τά *Cours de linguistique générale* και να μΰν τά εύλογεί ως έργο που “έγραψε ιστορία” και “άφησε έποχή”, χωρίς να γνωρίζει έν τούτοις πώς άκριβώς έννοούσε τά πράγματα στις θεωρίες του ό μέγας Έλβετός, και ότι, δεύτερον, δεν είναι και τόσο μικρός ό αριθμός εκείνων των —εκ των σοβαρών— γλωσσολόγων που κάνουν την άποκοτιά να χαρακτηρίσουν (υποτιμητικά) τόν Πλάτωνα και τόν Άριστοτέλη ως ... έκπροσώπους της περι νομνηλατούρας θέσεως, ένώ ούτε ένας από αυτούς, αλλά και από τούς άλλους, που προτιμούν να σωπαίνουν (όχι αΰδημόνως, αλλά κατ’ έξοχήν ειδημόνως!), άγνωσύν τι άκριβώς σημαίνει ή έκφραση “θεωρεί τη γλώσσα άπλως ως *nomenclatura*” στο σώμα των —αναχωνευμένων από τούς μαθητές του— παραδόσεων του de Saussure, συνιστά *curiosum* μοναδικό στην ιστορία της έπιστήμης.

ἀναζητᾶται ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο σχετίζονται ἡ ἔτυμολογικὴ σημασία τῶν λέξεων καὶ ἡ φύση τοῦ “πράγματος”. Ἐπισημαίνεται ὅτι στὴ δευτέρῃ θέσῃ τοῦ de Saussure σχετικὰ μὲ τὴ nomenclatura τὸ ἀντιθετικὸ ζευγὸς δὲν ὀρίζεται ἀπὸ τοὺς ὅρους “ἐκ φύσεως” καὶ “αὐθαίρετος”, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ὅρους “προκαθορισμένος, ἀπόλυτος” καὶ “αὐθαίρετος”.

Τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσο ἡ ὑφιστάμενη μεταξὺ ἠχητικῆς μορφῆς τῆς λέξης καὶ τοῦ πράγματος σχέση ἐστὶν αὐθαίρετη ἢ στηρίζεται στὴ φύση τῶν πραγμάτων μπορεῖ μὲν νὰ συζητεῖται στὸν Κρατύλο, οὐδόλως ὅμως ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς σχετικότητος ἢ τῆς ἀλληλεξάρτησης τῶν γλωσσικῶν σημείων. Ἄς μὴν παρορᾶται, ὅμως, καὶ τὸ ἄλλο: ὅτι στὸν Κρατύλο ἀκόμα καὶ τὰ πράγματα θεωροῦνται δεδομένα: οὐδεὶς διανοεῖται νὰ ρωτήσει—καὶ συγγνώμη, ἀναγνώστη, γιὰ τὴν ἀναχρονιστικὴν χρῆσιν— ἂν πρόκειται περὶ *objets d'abord donnés* ἢ ὄχι.

Θὰ μποροῦσε νὰ ἐρωτηθεῖ περαιτέρω ἂν ἡ ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος πραγματεύουσα τοῦ ζητήματος “φύσει”-“ἔξυνηθήκη” κρίνεται ἀφελῆς, ὕστερα ἀπὸ ἐνδελεχὴ σύγκρισή της μὲ τὴ θέσιν τοῦ de Saussure. Θὰ μποροῦσε, ἀσφαλῶς, νὰ ἐρωτηθεῖ, πλὴν ὅμως ἅπαξ καὶ διατυπωθεῖ ἡ ἐρώτησις, ἢ—καὶ ἠχητικὰ ἀκόμη— παραγόμενῃ ἐντύπωση μᾶς παραξενεύει. Διότι ἡ δευτέρῃ θέσῃ τοῦ de Saussure σχετικὰ μὲ τὴ nomenclatura ἀρθρῶνει κατὰ μέτωπον ἐπιθεσιὴ ἐναντίον τόσο τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας τοῦ Πλάτωνος ὅσο καὶ συναφῶν ἀποκρυσταλλώσεων καὶ προσηλώσεων πού ἀδιαμφισβητήτως τὴν προϋποθέτουν. Ὅφειλουμε, ὥστόσο νὰ θυμηθοῦμε ὅτι, ὅταν ὁ Πλάτων φθάνει νὰ ἐκφράσει τὴν πεποίθησίν του ὅτι ὄντως ὑπάρχουν ἰδέες ἀμετάβλητες καὶ ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὶς παραστάσεις πού ἐμεῖς σχηματίζουμε, καὶ ὅτι τὰ αἰσθητὰ πράγματα μᾶς θυμίζουν τὶς ἰδέες³⁰, οἱ ἀντίθετες θεωρήσεις ὄχι μόνον δὲν ἔλειπαν, ὄχι μόνον κατεμετρῶντο εὐκόλα, ἀλλὰ καὶ συνέθεταν τὴ ζέουσα φιλοσοφικὴ πραγματικότητα. Ἄς μὴ μιλήσουμε κἂν γιὰ τὴν ἡρακλείτεια θεωρίαν περὶ ἀενάου ροῆς τῶν πάντων, ἃς ἀρκεσθοῦμε ἀπλῶς στὴ φιλοσοφία τοῦ Πρωταγόρα, ὁ ὁποῖος μὲ ἄκρως ἐντυπωσιακὰς διανοητικὰς πινούρες καταλήγει στὴν πῶ ἀκραία καὶ τὴν πῶ ὀξεία μορφή σχετικισμοῦ γιὰ νὰ συναντηθεῖ στὸ τέλος μὲ τὸν Ἡράκλειτο καὶ τὴ διδασκαλία του σχετικὰ μὲ τὸ αἰώνιο γίγνεσθαι. Τὶς περὶ ἀντιλήψεως καὶ ἀληθείας θεωρίας τοῦ Πρωταγόρα καὶ τῶν μαθητῶν του ὁ Πλάτων τὶς πολέμησε, ὡς γνωστόν, στὰ χαρακώματα τοῦ

30. Αὐτὸ γράφει καὶ ὁ Κάντιος στὴν πρώτη παραγράφῳ τῆς Κριτικῆς τοῦ Καθαροῦ Λόγου (*Kritik der reinen Vernunft*).

Θεαίτητον. Μιά ματιά και μόνο στά έπιχειρήματα, πού έπικαλοῦνται οί πολέμοιο του Ιδεαλισμοῦ στις άράδες του *Θεαίτητου*, φτάνει για νά μάς καταστήσει τόν Ίωάννη Locke συμπαθέστατο, τή δέ πολεμική του *άστεία* — υπό τήν έννοια του *άθου* και του *άκακου* και έν τέλει *ήκηιστα ζημιώδους* (για νά θυμηθοῦμε και μία κρατύλεια νύξη) πείσματος. Τό έπιχείρημα του de Saussure, πού θεμελιώνει τή θέση του ότι οί ιδέες δέν ύφίστανται εκ τών προτέρων, δέν είναι άλλο από τό γεγονός ότι οί σημασίες τών λέξεων στις διάφορες γλώσσες δέν ταυτίζονται, τό έχει παραλάβει από τόν Locke· ό Leibniz θεωροῦσε κάτι τέτοιο ως αντικείμενο κυριολεκτικῶς άνευ αξίας.

Ή διατύπωση τής πρώτης θέσης σχετικά μέ τή nomenclatura, ήτοι τής θέσης περί σχετικότητας τών γλωσσικῶν σημείων στρέφεται ένάντιον τής άποψης ότι οί ιδέες καθορίζονται από τήν έμπειρία — άντίληψη αισθησιοκρατιστική, πού ό de Saussure τήν προσγράφει στους Ίδεαλιστές. Ούτε στο σημείο αυτό μπορούμε νά ισχυρισθοῦμε ότι ό Πλάτων άγνοοῦσε τήν έν λόγω προβληματική, όταν μάλιστα αναλογισθοῦμε ότι ύποχρεώθηκε νά υπερασπισθεῖ τήν περι ιδεῶν θεωρία του και άπέναντι σέ άνθρώπους *εύ άμούσου*³¹, πού δέν έπίστευαν καν σέ ιδέες, αλλά θεωροῦσαν πραγματικό μόνο αυτό πού έβλεπαν και γενικῶς διά τών αισθήσεων καταλάβαιναν³². Τό ότι ό Ιδεαλισμός δέν είναι καν σενσουαλισμός, ὅπως προφανέστατα πρεσβεῦει ό de Saussure, είναι —και πάλι— άλλη ύπόθεση.

Ό de Saussure δέν εισάγει κάποιο έπιχείρημα εύεργετικό τής θέσης του σχετικού γλωσσικού σημείου. Ήπειδή, ὅμως, πρέπει νά αποδείξει ότι τά ονοματοποιητικά και τά ὅμοια δέν άπειλοῦν τήν άκεραιότητα τής θέσης του για τό αυθαίρετο γλωσσικό σημείο —πίσω από τήν ὁποία κρύβεται ή θέση του για τή σχετικότητα του γλωσσικού σημείου—, έπικαλεῖται ως έπιχείρημα τό γεγονός ότι οί ονοματοποιητικές λέξεις δέν ήχουν τό ίδιο στις διάφορες γλώσσες και ότι, έτσι, ή άληθινή τους οὐσία χάνεται, ὁπότε δέν είναι “εκ φύσεως”, παναπεῖ δέν είναι “αναγκαίες”. Άν, ὅμως, στις ονοματοποιητικές και τίς συναφεῖς λέξεις ό μεταξυ ήχητικῶ ένδύματος και παράστασης ύφιστάμενος δεσμός δέν ανάγεται στη φύση τών πραγμάτων, συνάγεται α fortiogι ότι οὔτε στα λοιπά γλωσσικά σημεία ανάγεται στα πράγματα. Νά θυμηθοῦμε, ὅμως,

31. *Θεαίτητος*, 156 a 2.

32. Βλ. *Θεαίτητον*, 155 e 3 - 172 c 1.

ἐδῶ ὅτι, ὅταν ὁ Leibniz στὶς *Nouveaux essais* ἀπαντᾷ ἀρνητικὰ στὸ ἐρώτημα ἂν οἱ ἀπλὲς ἰδέες ὀρίζονται ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν ἐμπειρία, παραπέμποντάς μας ταυτόχρονα στὸ ὅτι δὲν διαθέτουμε ἀκριβεῖς ἀποδείξεις γιὰ τὸ ὅτι τὰ αἰσθητὰ ἀντικείμενα ὑφίστανται παντάπασιν ἔξω ἀπὸ ἐμᾶς, δὲν λείπει γρῦ γιὰ τὴν ὀνοματοποιᾶ καὶ τὴ συμβολικὴ τῶν ἤχων, περὶ τῶν ὁποίων λίγο πιὸ πάνω εἶχε κάνει εὐρῆως λόγo.

Ἐν σχέσει πρὸς τὶς δύο “πλευρὲς” τοῦ γλωσσικοῦ σημείου ὁ de Saussure διατυπώνει τὴ θέση του ὡς ἀκολούθως: ἡ ἤχητικὴ καὶ ἡ διανοητικὴ μάζα δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ὀρισμένες —δηλαδή ὀριοθετημένες— οὔτε ἐκ τῶν προτέρων διαρθρωμένες. Ἀπὸ τὴ διατύπωση αὐτὴ καθίσταται σαφές ὅτι τὰ γλωσσικὰ *facta* δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀρθρώνουν ἐπιχειρήματα ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ ἰντετερμινισμοῦ καὶ / ἢ τοῦ ντετερμινισμοῦ. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς πρόκειται γιὰ ὁμοιες καὶ ὄχι ἐντελῶς διαφορετικὲς μεταξὺ τους ἤχητικὲς μορφές (στὴν περίπτωσι τῶν ὀνοματοποιητικῶν λέξεων κ.λπ.) καὶ λεξικὲς σημασίες, τὴ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία μποροῦμε νὰ τὴν ἀντιστρέψουμε: οἱ σχεδὸν ὁμοιες ἤχητικὲς μορφές (στὴν περίπτωσι τῶν ὀνοματοποιητικῶν λέξεων κ.λπ.) καὶ οἱ πάνω-κάτω ὁμοιες λεξικὲς σημασίες ἔρχονται νὰ ἀποδείξουν ὅτι τόσο ἡ σχετικὴ ἤχητικὴ μάζα ὅσο καὶ ἡ σχετικὴ διανοητικὴ μάζα εἶναι δυνάμει καὶ σὲ ἀδρότατες γραμμὲς ἐκ τῶν προτέρων ἀρθρωμένες. Ὅπερ σημαίνει ὅτι τὸ ἐν λόγῳ γλωσσικὸ ὑλικὸ δὲν ἀποδεικνύει τίποτα. Τὸ ἐρώτημα ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει τὸ αὐτὸ, σὲ τρεῖς φ(ρ)άσεις διατυπώμενο: Ὅρίζονται οἱ ὄροι, οἱ ὀρισμένοι ὄροι, ἀπὸ τὴν ἐμπειρία; Ἀπόκειται στοὺς ὄρους (κάποια) πραγματικότητα; Οἱ ὄροι εἶναι ἐγγενεῖς ἢ ἐπίκτητοι;

Τὸ συμπέρασμα, τώρα, ποῖο εἶναι ἀλήθεια; — ὅτι ἐν προκειμένῳ δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ γλωσσοφιλοσοφικά, ἀλλὰ μὲ ἀμιγῶς φιλοσοφικά προβλήματα; Ἡ μήπως ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα —καλύτερα, οὕτως εἰπεῖν, καὶ λυσιτελέστερα— *argumenta*, ἐξαγόμενα κατ’ εὐθείαν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ γλωσσικὸ ὑλικό, τὰ ὁποῖα ὁ de Saussure δὲν εἶδε ἢ παρεῖδε; Ὅποια καὶ νὰ εἶναι ἡ ἀπάντησι στὰ ἐρωτήματα αὐτά, τὸ νὰ χαρακτηρίζεις ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη “ἀφελεῖς”, ἐπειδὴ εἶδαν τὴ γλώσσα ὡς *nomenclatura*, εἶναι —κατ’ ἐπιεικὴ ἔκφρασι— κάπως προπετεές.

Ὅταν, ὁμως, ἔρχεται κάποιος, ὅπως ἐν προκειμένῳ ὁ de Saussure, καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ σχέση, πού ὑφίσταται μεταξὺ τῆς ἤχητικῆς μορφῆς τῆς λέξης καὶ τῆς φύσις τοῦ πράγματος, ἐκφράζει τὸ ἂν καὶ τὸ κατὰ πόσον τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα εἶναι αὐτόνομο ἢ ὄχι, τὸ ἴδιο θὰ πρέπει / ἔπρεπε νὰ ὑποθέσουμε καὶ

για τη σχέση που υφίσταται τόσο ανάμεσα σε ένα μη ήχοσυμβολικό³³ έτυμο και στη φύση του πράγματος όσο και ανάμεσα στον σχηματισμό της λέξης και στη φύση του πράγματος και *mutatis mutandis* στη διάνοια που λειτουργεί. Πρόκειται, βεβαίως, για τις σχέσεις εκείνες, τις οποίες οι "Έλληνες τις έβλεπαν άπορητικά υπό το πρίσμα του "φύσει"- "συνθήκη". Για μόν το μη ήχοσυμβολικό έτυμο ό de Saussure δέν είπε άπολύτως τίποτα, για δέ τόν σχηματισμό της λέξης είπε μόν, πλην όμως ό,τι είπε τό έθεσε υπό τόν ζυγό του "άπολύτως αυθαίρετο άπέναντι στο σχετικώς αυθαίρετο"³⁴, ώσάν τό "arbitraire absolu" και τό "arbitraire relatif" νά μόν έχουν τίποτε κοινό με τό αντίθετικό ζευγος "αυθαίρετο" και "μή αυθαίρετο, εκ φύσεως, άπόλυτο"! Ό de Saussure, πάντως, άπαλύνει κάπως τήν άκαμψία της κατηγοριοποίησής του αυτής, λέγοντας ότι έν τέλει έρχεται τό πνεύμα και εισάγει μιά άρχή τάξεως και κανονικότητας σε όρισμένους τομείς της μάζας τών σημείων³⁵, που λειτουργεί ώς περιορισμός του αυθαιρέτου³⁶.

Περί σχηματισμού λέξεων στον Κρατύλο δέν άνοίγεται, ώς γνωστόν, καθόλου συζήτηση. Τό θεωρητικό έλλειμμα στον πλατωνικό διάλογο έντοπίζεται στο ότι οι μετέχοντες σε αυτόν έχουν, άν όχι έλάχιστη, τουλάχιστον έλλιπή γλωσσολογική κατάρτιση. Ό Σωκράτης και οι συνομιλητές του έρευνούν μόνο τό ζήτημα άν τά όνόματα είναι "φύσει" ή "ξυνθήκη", και δή μόνο από τη φωνολογική και τήν έτυμολογική πλευρά τους ή μορφολογική και ή προσωδιακή πλευρά τους, αλλά και ή έν γένει σύνταξη τών λέξεων, τά συνδυατικά ρήματα, ό ρόλος του ύποκειμένου και του κατηγορήματος κ.λπ. δέν τούς άπασχόλησαν³⁷, τό πιθανότερο διότι δέν σκέφτηκαν πόσο σημαντικά θέματα άνοίγονται με μιά σχετική προσέγγιση.

Στόν Κρατύλο τίθεται πρός συζήτηση ένα πρόβλημα που, άν έτίθετο σή-

33. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 100. — DE SAUSSURE / ENGLER, *Cours de linguistique générale*, σελ. 155.

34. Σημεία διατασσόμενα σύμφωνα με κάποια συγκεκριμένη άρχή (π.χ. *dix-neuf*) είναι "σχετικώς αυθαίρετα", ένώ σημεία έντελώς μεμονωμένα (λ.χ. *vingt*) είναι "άπολύτως αυθαίρετα". Ό DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 181, μιλάει για βαθμίδες αυθαιρέτου, χωρίς νά άκυρώνεται έτσι ή ούσία του αυθαιρέτου καθαυτό (*des degrés dans l'arbitraire sans le supprimer*).

35. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 182.

36. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 183.

37. Ούτε στον Κρατύλο, ούτε σε κάποιον άλλο διάλογο.

μερα, θά μᾶς ἔκανε νά πιάνουμε την κουλιά μας ἀπό τὰ γέλια — ἐν τάξει, εἶναι τραβηγμένο: θά μᾶς ἔκανε, πάντως, νά γελάμε πολύ! Πρόκειται γιά τὸ ἐρώτημα κατὰ πόσον μέσῳ τῆς ἐτυμολογικῆς σημασίας τοῦ ὀνόματος γνωρίζουμε τὴν οὐσία τοῦ πράγματος ἢ —μὲ ἄλλη διατύπωση— ἀν τὰ ὀνόματα συνιστοῦν τυχαῖες συμπλέξεις ἤχων χωρὶς ἐτυμολογικὴ σημασία. Ἐφ' ὅσον στὴν ἐξάρτηση τοῦ Πλάτωνος δὲν περιλαμβάνονται ἄλλα ὄπλα πέρα ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀρχαϊκὸ ἐρωτηματολόγιο, ὅσο μεγάλο καὶ ἂν εἶναι τὸ φιλοσοφικὸ ἀνάστημα τοῦ ἀνδρός, ἢ μειονεκτικὴ του θέση ἀπέναντι στοὺς φιλοσόφους τῆς σύγχρονης ἐποχῆς —στὸ ζήτημα αὐτὸ, ἐννοεῖται— εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἐξασφαλισμένη. Ἄν μπεῖ, ὅμως, κανεὶς στὸν κόπο νά συγκρίνει τὰ γλωσσολογικὰ ὄπλα του μὲ τὶς ἀπόψεις, λ.χ., τοῦ Leibniz, ὅπως διατυπώθηκαν στὶς *Nouveaux essais*, ἢ τοῦ Ἐγγέλου, ὅπως καταχωρίστηκαν στὴν *Ἐγκυκλοπαιδεία*³⁸ του³⁹, ὡς πρὸς τὸ μέγα ἐρώτημα ἂν τὰ γλωσσικὰ σημεῖα εἶναι ἐκ φύσεως ἢ αὐθαίρετα⁴⁰, θά φανεῖ ὅτι ὁ Πλάτων ἀφήνει παρασάγγας πίσω του καὶ τοὺς δύο κορυφαίους προπάτορες τῶν διασῆμων διανοητῶν τῆς σύγχρονης ἐποχῆς, καθὼς ὄχι μόνο ξεκινᾷ ἀπὸ τὴ σχέση μεταξύ πρωτοτύπου (Original) καὶ μμῆματος (Abbild), γιὰ νά προβεῖ καὶ στὶς ἀπὸ αὐτὴν ἀπορρέουσες θεμελιώδεις διακρίσεις (θεωρία περὶ τῆς ὁρθότητος τῆς εἰκόνας), ἀλλὰ καὶ λαμβάνει ὑπόψη του τὸ κατὰ πόσον κατανοεῖται πράγματι τὸ ὄνομα· διότι σὲ ὅ,τι, τέλος πάντων, καλεῖται ὁρθότητα τοῦ ὀνόματος ἀνήκει καὶ —ἂν ὄχι κυρίως— ἡ κατανόηση, ἢ δὲ κατανόηση δύναται νά εἶναι “φύσει”, ἀλλὰ νά βασιζέται καὶ σὲ προηγουμένη συμφωνία, ὄντας δηλονότι “ἔξυθηκῆ”.

Ἐπὶ τὴν τελευταία ἔννοια ὄντως ὁ Κρατύλος, ὡς κείμενο θεμελιώδες τῶν δυτικῶν γραμμάτων, καὶ δὴ τῆς δυτικῆς γλωσσοφιλοσοφίας, καὶ ὡς ἐκ τούτου ὡς κείμενο ἀκλονήτως προγραμματικὸ, ἀνήκει στὶς fontes τοῦ de Saussure⁴¹· διότι πρὶν ἀπὸ αὐτὸν τὸν χρησιμοποίησαν ὡς πηγὴ ὄλοι σχεδὸν οἱ ἀνώτεροι τοῦ μεγάλου Ἐλβετοῦ. Δὲν εἶναι πηγὴ του μὲ τὸν τρόπο κάποιων γλωσσολόγων, πού μὲ σκανδαλωδῶς μεγάλη εὐκολία ἀναζητοῦν τὰ πάντα ὄσο

38. HEGEL, *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*, § 458.

39. Γιά τὶς ἐγγεγραμμένες ἐπισημάνσεις στὸν de Saussure βλ. COSERIU, *L'arbitraire du signe*, σελ. 111.

40. Γιά τὸν HEGEL, *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*, § 458-459. τὸ “σημεῖο” εἶναι per definitionem αὐθαίρετο, τὴ δὲ λέξη “φυσικὸ” (“natürlich”) δὲν τὴν ἀναφέρει κἀν.

41. Πρὸ βλ. DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 97.

πίο πίσω γίνεται. Αυτό μπορεί να ισχύει γενικώς, πρέπει ωστόσο να αποδεικνύεται και ειδικώς. Και ειδικώς στην περίπτωση του de Saussure δέν ισχύει.

2. Μεταφραστικά ελάχιστα

Στή μετάφραση του διαλόγου προσπάθησα ένα πράγμα κυρίως: να αποφύγω παντί τρόπον και μέσω τή σοβαροφάνεια, με την οποία είναι φορτωμένα (δυστυχώς) τόσα και τόσα μεταφράσματα τής αρχαιοελληνικής γραμματείας, ιδίως δέ του Πλάτωνος, και τούτο διότι αποτελεί αγιάτρευτη πληγή του μεταφραστικού λόγου ή άρθρωμένη σοβαροφάνεια, όπου γενικώς πιστεύεται ότι οι αρχαίοι ήμων πρόγονοι μιλούσαν έντελως διαφορετικά, σε σύγκριση με έμας τούς (όχι και τόσο ένδόξους, όπως άνομολογίτως μέν, πλην άναμφιλέκτως υπολαμβάνεται) άπογόνους τους και ότι ακόμα και στίς καθημερινές τους συζητήσεις φορούσαν στον λόγο τους ένδυμα έπισημότατο. Τό πλέγμα τής σοβαροφάνειας, που είναι άσφαλώς διακριτή υποπερίπτωση του συμπλέγματος κατωτερότητας, που σχεδόν δίκην πεπρωμένου πρέπει να μάς βαραίνει όσους μιλάμε έλληνικά έξ έλλήνων γονέων, προσπάθησα να τό αφήσω παντί τρόπον και μέσω —όπως προείπα— έξω από τό μετάφρασμα μου. Έπειδή οι άνθρωποι, όταν συζητούν, συζητούν σαν άνθρωποι με σάρκα και όστα, ακολουθώντας τούς διαχρονικώς παγκοσμίους κανόνες του συζητείν, όπου τίποτα δέν μπορεί έκ των προτέρων να μπει σε κλισέ και τίποτα, έστω και για κάποια στιγμή ύφολογικώς κλισιαρισμένο, δέν μπορεί να παραμένει σε όλη τή διάρκεια του διαλόγου άπαράλλακτο, μιá ανθρώπινη συζήτηση, ένας διάλογος (άκόμα και φιλοσοφικός) μεταξύ ανθρώπων πρέπει να έχει τό βασικότατο χαρακτηριστικό του ανθρώπινου διαλόγου: τήν άμεσότητα στην έπικοινωνία.

Έ έπικοινωνιακή άμεσότητα (και) στην περίπτωση του *Κρατύλου*, όπως και σε όλους τούς διαλόγους του Πλάτωνος, είναι έκ των προτέρων δεδομένη μέν, αλλά δέν είναι τής αυτής τάξεως με τήν έπικοινωνιακή άμεσότητα του *Τίμαιου*, αΐφνης, ή του *Λάχης*. Για να άναδειχθεί στή μετάφραση, πρέπει να έντοπισθούν τά ιδιαίτερα εκείνα στοιχεία, που συνθέτουν τήν ύφή της και, άφου έντοπισθούν, να ακολουθηθούν κατά τή μεταφραστική διαδικασία, προκεκμενον να παραχθεί (κατά τό δυνατόν, βεβαίως) άν όχι όμοιότητα, τουλάχιστον *όμολογία αντιδράσεων* του άναγνώστη προς τό προσφερόμενο κείμενο: και το αρχαιοελληνικό και τό νεοελληνικό.

Ποιό είναι τὸ ἰδιαίτερο ἐκεῖνο χαρακτηριστικὸ στοιχεῖο τοῦ *Κρατύλου*, πού πρέπει πάση θυσίᾳ νὰ κρατηθεῖ στή μετάφραση, διότι ἡγεμονεῦει καὶ τῶν λοιπῶν στοιχείων; Εἶναι τὸ ὅτι ὁ διάλογος γίνεται στὸ πόδι! Ὅχι μόνο, διότι οἱ δύο ἀρχικοὶ συνομιλητὲς στέκουν ὄρθιοι καὶ προσκαλοῦν στήν κουβέντα τους καὶ τὸν περαστικὸ ἀπὸ ἐκεῖ, ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου συζητοῦν, Σωκράτη, ἀλλὰ καὶ μεταφορικῶς, ὅπως ἐννοοῦμε τὴν ἔκφραση “στὸ πόδι” στὰ νέα ελληνικά: δηλαδὴ “προχειρῶς” καὶ “ἐκ τῶν ἐνότων”. Σὲ τέτοιες περιπτώσεις τίποτα δὲν εἶναι ἔτοιμο ἐκ τῶν προτέρων, εἰμὴ μόνο οἱ ὅποιες ἐμμονὲς ταλαιπωροῦν τὰ μυαλὰ τῶν συζητητῶν ὅλα τὰ ἄλλα γεννῶνται ἐπὶ τόπου, γι’ αὐτὸ καὶ κατὰ κανόνα εἶναι προϊόντα ἀμχανίας, ἰδίως δὲ ὅταν ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τους δὲν εἶναι κάτι ὑλικὸ καὶ ἀπτό, ἀλλὰ τὸ κατ’ ἐξοχὴν μὴ ὑλικὸ καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων μὴ συλληπτό: ἡ γλώσσα. Τὴν ἀμχανία αὐτὴ ὁ μεταφραστὴς ὀφείλει νὰ τὴν ἀποδώσει, ἀποδίδοντας συνάμα καὶ τὴ σύστοιχὴ τῆς ἄγνοια: ἐκφράσεις ὅπως “ξέρω ἴγώ” ἢ “δὲν ξέρω” ἢ “δὲν ξέρω ἂν μὲ κατάλαβες” κ.λπ., καθὼς ἐπίσης καὶ ἐπαναλήψεις τοῦ ῥήματος τῆς πρότασης, πού προηγεῖται, ἢ τῆς τελευταίας τῆς λέξης πρέπει νὰ ἀνήκουν στήν τακτικὴ χρῆση τοῦ μεταφραστῆ.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά “συζητήσεις στὸ πόδι” σημαίνουν, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι οἱ συνομιλητὲς μπορεῖ —ἀναλόγως τῆς στιγμιαίας διαθέσεως τους καὶ μὲ δεδομένη τὴ μὴ ἐπισταμένη ἐλεγχιμότητα τῶν ἐκατέρωθεν προβαλλομένων ἐπιχειρημάτων— νὰ συνθηκολογοῦν, εἴτε ἐξ ἐνστίκτου εἴτε γιὰτι “ἐπεισθησαν” ἀμέσως, μὲ τίς ἀπόψεις πού διατυπώνονται: στὶς περιπτώσεις αὐτὲς χρησιμοποιοῦνται τὰ βεβαιωτικὰ “ναί, ναί”, “ἐν τάξει”, “μάλιστα”, “αἶ, βέβαια” κ.λπ. Κι ὅταν τὴν πεποίθησή τους αὐτὴ τὴ χρωματίζει ἢ γνωστὴ μας ἀπὸ παραπάνω ἀμχανία, τὰ ἀναφερθέντα βεβαιωτικὰ συνοδεύονται ἀπὸ τὸ ψευδοερωτηματικὸ “τί;” ἢ ἀπὸ κάτι παρόμοιο, πού, προστιθέμενο, ἐρχεται νὰ ἀσφαλίσει δυὸ φορές —θὰ λέγαμε— τὴν ἤδη κτηθεῖσα βεβαιότητα.

Περὶ τεῦνε, νομίζω, νὰ πῶ ὅτι καὶ ὁ *Κρατύλος* εἶναι διάλογος! Καί, ἄρα, ὡς διάλογος, εἶναι κείμενο λόγου προφορικοῦ, πού πρέπει νὰ διαβάζεται μεταφρασμένος ὡς κείμενο λόγου προφορικοῦ — καὶ πάλιν χάριν τῆς ἐπικοινωνιακῆς ἀμεσότητος. Ὅτιδήποτε γράφεται, λοιπόν, πρέπει νὰ μπορεῖ στὸ μετάφρασμα νὰ λέγεται προφορικὰ καὶ νὰ ἀκούγεται ὡς ἀποτύπωση λόγου προφορικοῦ. Τὸ δύσκολο στήν περίπτωση αὐτὴ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ γραπτὴ ἀποτύπωση του, ἢ ὁποῖα μπορεῖ νὰ ἐπιτελεσθεῖ μὲ τὸν ἓνα ἢ μὲ τὸν ἄλλο τρόπο, ἀλλὰ ἡ πραγμάτωση αὐτοῦ πού ὁ βαθὺς μελετητὴς τοῦ πλατων-

κοῦ κόσμου. Konrad Gaiser, ἔχει ἀποδείξει: ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πλάτων θεωρεῖ τοὺς διαλόγους του ὡς τὸ νέο, τὸ σπουδαῖο καὶ τὸ φιλοσοφικῶς θεμιτὸ εἶδος ποιήσεως⁴². Ἡ προφορικότητα τοῦ πλατωνικοῦ κειμένου δὲν πρέπει νὰ ἀναιρεῖ στὴ μετάφραση οὔτε μία στιγμή τὴν ποιητικότητά του. Στὸν δὲ προφορικό λόγο τοῦ Πλάτωνος ἀπαντῶνται, νομίζω, δύο ἐξόχως ποιητικὰ στοιχεῖα, πού κανεῖς μεταφραστὴς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀγνοεῖ ἢ νὰ παρακάμπτει: ἐννοῶ τὸν *ρηματικὸ ἀντίλαλο* καὶ τὸν *σημασιακὸ ἀντίλαλο* τῶν ἐκεῖ λεγομένων.

Μὲ τὸν ὄρο *ρηματικὸς ἀντίλαλος* σημαίνονται γενικῶς οἱ τόσο γνωστὲς μορφές ἐπαναλήψεως πού ἀπαντῶνται στοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους· ὁ ὄρος αὐτός, ὅμως, ὅπως χρησιμοποιήθηκε *πραγματικά* στὴ διαδικασία ἀρθρώσεως τῆς παρούσας μεταφραστικῆς πρότασης, ἐλάχιστη σχέση ἔχει μὲ γνωστὲς ρητορικές μορφές ὕφους, ὅπως λ.χ. τὴν ἀναφορά, τὴν παρονομασία, τὸ πολυπύτω, τὴν ἀνακλασία κ.λπ. Χάριν τῆς προόδου τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου ὁ ὁμιλητὴς ἐπαναλαμβάνει συνήθως κάποια λέξη ἢ κάποιες λέξεις τοῦ συνομιλητῆ του ἢ, ἀκόμα, χρησιμοποιεῖ ἅπαξ ἢ καὶ κατ' ἐπανάληψη κάποια λέξη μὲ τὸ ἴδιο ριζικὸ μόρφημα ἀμέσως ἢ λίγο παρακάτω στὸ κείμενο· συμβαίνει μερικές φορές, ἐπίσης, νὰ χρησιμοποιεῖ, κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ἐπαναληπτικὰ καὶ ὁ πρῶτος ὁμιλητὴς τὶς ἐπαναλήψεις τοῦ συνομιλητῆ του, συνδυάζοντάς τες κατὰ κανόνα μὲ κάποιο λογοπαίγνιο. Μὲ τὸν ὄρο *σημασιακὸς ἀντίλαλος* σημαίνεται ἡ λεγόμενη *συνωνυμικὴ ἐπανάληψη*, ἣτοι ἡ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λεκτικῆς σημασίας μέσῳ διαφορετικῶν λεκτικῶν σωματίων.

Στὸ μετάφρασμά μου προσπάθησα νὰ παρακολουθήσω —τὸ κατὰ δύναμιν— τὴν ἀλυσίδα τῶν ρηματικῶν καὶ σημασιακῶν ἀντιλάλων, πού ἐδῶ —λόγῳ ἀκριβῶς τῆς φύσεως τοῦ διαλόγου— θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν γνωρίζει τέλος. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἐνέδωσα —ἐδῶ, βέβαια, γὰ ἕναν λόγο παραπάνω— στὶς πιέσεις τῆς κατὰ λέξη μετάφρασης, ἰδίως λ.χ. σὲ ἐκεῖνα τὰ σημαδιακὰ “πῶς δ' οὐ;”, “πάνυ μὲν οὐν” καὶ “ἔμοιγε”, πού ἐπὶ αἰῶνες κατακρησουργοῦνται στὶς ... ἑλληνικὲς τους μεταφραστικὲς ἀποδόσεις. Ἄς παραθέσουμε ἐνδεικτικὰ καὶ χάριν παραδείγματος τὴν ἀκόλουθη περίπτωση. Ὁ διάλογος ἀνοίγει μὲ τὸν Ἑρμογένη νὰ λέει: “Βλέπω τὸ Σωκράτη νὰ ἔρχεται κατὰ μᾶς... Τί λές, λουπόν; Νὰ τοῦ ποῦμε νὰ μάθει κι αὐτός γὰ τί πράγμα μιλάμε;...”

42. GAISER, *Platone come scrittore filosofico*, σελ. 103 ἐπ.

νά τοῦ ποῦμε τί μᾶς τριβελίζει;” Μὲ τὸ “νά τοῦ ποῦμε νά μάθει κι αὐτὸς” προσπαθῶ νά μεταφράσω πλήρως τὸ “ἀνακοινωσώμεθα”, πού ἔκτος ἀπὸ “γνωστοποῶ” σημαίνει καὶ “καθιστῶ κάτι κοινό”: ἡ κοινότητα ἐν προκειμένῳ ἐκφράζεται μὲν σημασιακῶς διὰ τοῦ “κι”, πού κρατᾶει στὴ μνήμη του καὶ τὸν ἦχο τοῦ “-κοι-” — στοιχείο φωνητικὸ ἀπαραίτητο γιὰ τὴ συνέχεια, διότι ἀμέσως παρακάτω θὰ συναντήσουμε τὸ ἐπίρρημα “κοιῆ” καὶ τὴ φράση “εἰς τὸ κοινὸν καταθέντας” [384 c]. Δὲν συνεχίζω μὲ τὴν παράθεση ἄλλων παραδειγμάτων: θὰ εἶταν ἀνώφελο. Δίκην κορωνίδος ἀπλῶς ἀναφέρω ὅτι μεταξὺ 383 a καὶ 385 a συναντᾶμε τίς ἑξῆς περιπτώσεις ρηματικοῦ ἀντίλαλου: “συνθέμενοι”, “καταθέντας”, “ξυνθήκη”, “θήται”, “μεταθήται”, “μετατιθέμεθα”, “μετατεθέν” καὶ “θη”, ἐνῶ ἀνάμεσά τους —384 b-c— ἔχουν εἰσχωρήσει ὡς ἄλλο ρηματικὸς ἀντίλαλος οἱ τύποι “εἰδῶς”, “εἰδέναι”, “οἶδα” καὶ πάλι “εἰδέναι”. Ἐπίσης τὸ πλῆθος τῶν “δοκεῖ”, “ἔοικεν”, “φαίνεται”, “κινδυνεύει”, “ἔστι ταῦτα”, “ἴσως” ἀρθρώνει ἓνα συνεχές σημασιακοῦ ἀντιλάλου πού μεταφράζεται κατὰ περίπτωσιν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ διαλόγου ὡς γεγονότος ἐν ἐξελίξει.

Θὰ ἤθελα νά κλείσω τὴν παροῦσα σύντομη ἀναφορὰ στοῦ ἥθους τῆς μετάφρασης τοῦ *Κρατύλου* λέγοντας ὅτι αὐτὸ πού οἱ —ἀναμφισβητήτως μεγάλοι καὶ φίλεργοι— φιλόλογοι ἀποκαλοῦν, εἴτε μὲ τὸν ἓνα εἴτε μὲ τὸν ἄλλο τρόπο, “ἀκαταστασία” ἢ “μανικότητα” τοῦ διαλόγου δὲν εἶναι παρὰ ἢ πλέον ἀκραία μορφή “εὐκαταστασίας” καὶ “λογικότητας”, πού ἀπαντᾶται σὲ κείμενο καὶ ὅπου ἔχει συμμαζευτεῖ καὶ ὀργανωθεῖ λογικὰ τὸ χάος τῆς γλώσσας, πού οὔτε ἀρχὴ γνωρίζει οὔτε τέλος ἔχει. Αὐτὸ τὸ συμμάζεμα, ὡστόσο, καὶ αὐτὴ ἡ λογικὴ ὀργάνωσις τοῦ γλωσσικοῦ χάους δὲν θὰ μπορούσαν νά γίνουν ἀλλιῶς παρὰ μόνο μὲ πνεῦμα —ἄς μοῦ συγχωρηθεῖ ἡ ἔκφρασις— ἀλήτικο... ἀλανιάρικο. Καὶ ὅποιος πιθανὸν σοκάρεται ἀπὸ τέτοιες ἐκφράσεις, προτοῦ σπεύσει νά μοῦ ρίξει τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος, πρῶτον, ἄς θυμηθεῖ τὴν ἐτυμολογικὴ καταγωγὴ τῆς λέξης “ἀλήτης” (πού, σύμφωνα μὲ τὴ μᾶ ἐκδοχὴ τοῦ Σωκράτη, ἔχει νά κάνει καὶ μὲ τὴν “ἀλήθεια”) καί, δεύτερον, ἄς μὴν ἀποκλείσει ἄνευ ἐτέρου τὸ ἐνδεχόμενον ὅτι ὁ —στοῦ πόδι, ὅπως εἴπαμε— διεξαγόμενος διάλογος γίνεται σὲ κάποια “ἀλάνα” τοῦ κλεινοῦ τῶν Ἀθηναίων ἀστεως.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ

82

ΚΡΑΤΥΛΟΣ

[ΚΕΙΜΕΝΟ]

- 383 a 1 EPM. Βούλει οὖν καὶ Σωκράτει τῷδε ἀνακοινωσώμεθα τὸν λόγον;
 KR. Εἴ σοι δοκεῖ.
 EPM. Κρατύλος φησὶν ὅδε, ὦ Σώκρατες, ὀνόματος
 5 ὀρθότητα εἶναι ἐκάστῳ τῶν ὄντων φύσει πεφυκυῖαν, καὶ οὐ
 τοῦτο εἶναι ὄνομα ὃ ἂν τινες συνθέμενοι καλεῖν καλῶσι, τῆς
 αὐτῶν φωνῆς μόριον ἐπιφθεγγόμενοι, ἀλλὰ ὀρθότητά τινα τῶν
 b 1 ὀνομάτων πεφυκέναι καὶ Ἑλλησι καὶ βαρβάροις τὴν αὐτὴν
 ἄπασιν. ἐρωτῶ οὖν αὐτὸν ἐγὼ εἰ αὐτῷ Κρατύλος τῆ ἀληθείᾳ
 ὄνομα [ἐστὶν ἢ οὐ]· ὃ δὲ ὁμολογεῖ. «Τί δὲ Σωκράτει;»
 ἔφην. «Σωκράτης», ἢ δ' ὅς. «Οὐκοῦν καὶ τοῖς ἄλλοις
 5 ἀνθρώποις πᾶσιν, ὅπερ καλοῦμεν ὄνομα ἕκαστον, τοῦτο
 ἐστὶν ἐκάστῳ ὄνομα;» ὃ δέ, «Οὐκοῦν σοί γε», ἢ δ' ὅς,
 «ὄνομα Ἑρμογένης, οὐδὲ ἂν πάντες καλῶσιν ἀνθρωποι.»
 καὶ ἐμοῦ ἐρωτῶντος καὶ προθυμουμένου εἰδέναι ὅτι ποτὲ
 384 a 1 λέγει, οὔτε ἀποσαφεί οὐδὲν εἰρωνεύεται τε πρὸς με, προσ-
 ποιούμενός τι αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ διανοεῖσθαι ὡς εἰδὼς περὶ
 αὐτοῦ, ὃ εἰ βούλοιο σαφῶς εἰπεῖν, ποιήσειεν ἂν καὶ ἐμὲ
 ὁμολογεῖν καὶ λέγειν ἄπερ αὐτὸς λέγει. εἰ οὖν πῃ ἔχεις
 5 συμβαλεῖν τὴν Κρατύλου μαντείαν, ἡδέως ἂν ἀκούσαιμι·

ΚΡΑΤΥΛΟΣ

[ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ]

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βλέπω τὸ Σωκράτη νὰ ῥχεται κατὰ μᾶς... Τί λές, λοιπόν; Νὰ τοῦ ποῦμε νὰ μάθει κι αὐτὸς γιὰ τί πράγμα μιλάμε;... νὰ τοῦ ποῦμε τί μᾶς τριβελίζει;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Κάνε, ὅπως νομίζεις¹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη μου, ὁ φίλος μου ὁ Κρατύλος ἀπὸ δῶ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος... θέλω νὰ πῶ ἡ σωστὴ σημασία τοῦ κάθε ὀνόματος... ὑπάρχει ἐκ φύσεως² μέσα σὲ κάθε ὄν, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ σωστὴ σημασία δὲν εἶναι τὸ ὄνομα, ποὺ κάποιοι ἄνθρωποι ἐρχονται καὶ συμφωνοῦν νὰ δώσουν στὸ κάθε πράγμα χωριστά, ἀφοῦ βεβαίως τὸ ποῦν καὶ τὸ φωνάζουν³ μ' ἓνα μόριο τῆς φωνῆς τους⁴, ἀλλὰ ὅτι τόσο γιὰ τοὺς Ἕλληνας ὅσο καὶ γιὰ τοὺς Βαρβάρους⁵ ὑφίσταται ἐκ φύσεως κάποιος βαθμὸς ὀρθότητος ὀνομάτων, καὶ δὴ ὁ ἴδιος βαθμὸς ἀκριβῶς καὶ γιὰ τοὺς μὲν καὶ γιὰ τοὺς δέ⁶. Τὸν ἐρωτῶ, λοιπόν, ἐγὼ τὸ φίλο μας τὸν Κρατύλο ἀπὸ δῶ ἂν τὸ Κρατύλος εἶναι στ' ἀλήθεια τ' ὄνομά του, κι αὐτὸς παραδέχεται ὅτι, ναί, τὸ Κρατύλος εἶναι ὄντως τ' ὄνομά του. “Καὶ τὸ Σωκράτης τοῦ Σωκράτη;” τὸν ρωτᾶω κατόπιν. Κι αὐτὸς μοῦ ἀπαντᾷ: “ναί, τοῦ Σωκράτη”. “Ἄρα, λοιπόν, καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τ' ὄνομα δὲν εἶν' ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ὀνομάζουμε τὸν καθέναν τους χωριστά;” τὸν ξαναρωτᾶω. Καὶ τότε ὁ Κρατύλος μας τί μοῦ ἀπαντᾷ: “Ἐγὼ, λοιπόν, σοῦ λέω ὅτι τ' ὄνομά⁷ σου ἐσένα δὲν εἶναι Ἐρμογένης⁸, δὲν πᾶν νὰ σὲ φωνάζουν ἔτσι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι⁹!” Κι διὰ ἐγὼ τότε τὸν ἐρώτησα προθυμοποιούμενος νὰ μάθω καὶ νὰ πληροφορηθῶ τί ἀκριβῶς ἐννοοῦσε λέγοντας αὐτὰ ποὺ εἶπε, ὁ Κρατύλος ὄχι μόνο δὲν μοῦ ἔδωσε σαφὴ ἀπάντηση, ἀλλ' ἄρχισε νὰ μὲ εἰρωνεύεται¹⁰ κι ἀπὸ πάνω προσποιούμενος ὅτι κάποια σκέψη λέει ἔχει μέσα στὸ μυαλό του, ὅτι κάποια σκέψη μεγάλη ἀποσχολεῖ τὴν διάνοιά του, τὴν ὁποία, ἂν τυχὸν μοῦ τὴν ἐξηγοῦσε μὲ ἀκρίβεια καὶ μοῦ τὴν ἀποσαφήνιζε, θὰ τὴν ἀσπαζόμουν κι ἐγὼ καὶ κατόπιν λέει θὰ ὑποστήριζα ἄνευ ἐτέρου τὴ γνώμη του. Γι' αὐτό, λοιπόν, Σωκράτη μου, ἂν ἔχεις τρόπο νὰ μὲ συνδράμεις στὴν κατανόηση καὶ τὴν ἐρμηνεία τῆς μαντείας¹¹, ποὺ στρωφο-

- μάλλον δὲ αὐτῷ σοι ὅπη δοκεῖ [ἔχειν] περὶ ὀνομάτων
 ὀρθότητος ἔτι ἂν ἤδιον πυθοίμην, εἴ σοι βουλομένῳ [ἔστίν].
 ΣΩ. ὦ παῖ Ἰππονίκου Ἑρμόγενης, παλαιὰ παροιμία ὅτι
 b 1 χαλεπὰ τὰ καλὰ ἐστὶν ὅπη ἔχει μαθεῖν· καὶ δὴ καὶ τὸ περὶ
 τῶν ὀνομάτων οὐ σμικρὸν τυγχάνει ὄν μάθημα. εἰ μὲν οὖν
 ἐγὼ ἤδη ἠκηκόη παρὰ Προδίκου τὴν πεντηκοντάδραχμον ἐπί-
 δειξίν, ἦν ἀκούσαντι ὑπάρχει περὶ τοῦτο πεπαιδευθῆναι, ὥς
 5 φησιν ἐκεῖνος, οὐδὲν ἂν ἐκώλυέν σε αὐτίκα μάλα εἰδέναί
 τὴν ἀλήθειαν περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος· νῦν δὲ οὐκ ἀκήκοα,
 c 1 ἀλλὰ τὴν δραχμαίαν. οὐκ οὖν οἶδα πῆ ποτε τὸ ἀληθές
 ἔχει περὶ τῶν τοιούτων· συζητεῖν μέντοι ἔτοιμός ἐίμι καὶ
 σοὶ καὶ Κρατύλῳ κωμῆ. ὅτι δὲ οὐ φησὶ σοὶ Ἑρμογένῃ
 ὄνομα εἶναι τῆ ἀληθείᾳ, ὥσπερ ὑποπτεύω αὐτὸν σκώπτειν·
 5 οἶεται γὰρ ἴσως σε χρημάτων ἐφιέμενον κτήσεως ἀπο-
 τυγχάνειν ἐκάστοτε. ἀλλ', ὃ νυνδὴ ἔλεγον, εἰδέναί μὲν
 τὰ τοιαῦτα χαλεπόν, εἰς τὸ κοινὸν δὲ καταθέντας χρῆ σκοπεῖν
 εἴτε ὡς σὺ λέγεις ἔχει εἴτε ὡς Κρατύλος.
 EPM. Καὶ μὴν ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, πολλάκις δὴ καὶ
 10 τούτῳ διαλεχθεὶς καὶ ἄλλοις πολλοῖς, οὐ δύναμαι πεισθῆναι
 d 1 ὡς ἄλλη τις ὀρθότης ὀνόματος ἢ συνθήκη καὶ ὁμολογία.
 ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ ὅτι ἂν τίς τῷ θῆται ὄνομα, τοῦτο εἶναι τὸ
 ὀρθόν· καὶ ἂν αὐθὶς γε ἕτερον μεταθῆται, ἐκεῖνο δὲ μηκέτι
 καλῆ, οὐδὲν ἦττον τὸ ὕστερον ὀρθῶς ἔχειν τοῦ προτέρου,

γυρνάει στο μυαλό μέσα του Κρατύλου, σου ανακοινώνω ότι με πολύ μεγάλη μου ευχαρίστηση θά σε άκουγα. Ἐπί πλέον δὲ τούτου θά προτιμοῦσα νά μάθω ἀπ' τὰ χεῖλη σου, ἂν βεβαίως, ἐννοεῖται, θέλεις καὶ δὲν σοῦ κάνει κόπο... θά ἤθελα —λέω— νά μάθω καὶ τὴ γνώμη τὴ δική σου σχετικά με τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων¹².

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐρμογένη, γιὲ τοῦ Ἰππόνικου¹³, ὑπάρχει μιά παλιά παροιμία, ποὺ μᾶς λέει ὅτι *τὰ καλὰ εἶναι δύσκολα*¹⁴, ἰδίως μάλιστα, ὅταν θέλουμε νά μάθουμε ποιά εἶναι αὐτὰ τὰ καλὰ, ποιά εἶναι ἡ ἀληθινή τους φύση· ἡ δὲ γνώση τῆς φύσης τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι καθόλου εὐκολὴ δουλειά¹⁵. Καὶ σὲ πληροφορῶ ὅτι, ἂν εἶχα παρακολουθήσει τὴ σειρά τῶν λεγομένων *ἐπιδείξεων* με τὰ μαθήματα τοῦ Προδίκου, καταβάλλοντάς του διδάκτρα πενήντα δραχμῆς¹⁶. θά εἶχα —σύμφωνα τουλάχιστον με τὰ λεγόμενα τοῦ Προδίκου¹⁷— ἐκπαιδευθεῖ στὴν ἐντέλεια πάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ τίποτα δὲν θά μ' ἐμπόδιζε, καὶ αὐτὴν ἀκόμα ἐδῶ τὴ στιγμή ποὺ μιλάμε, νά γνωρίζω τὴν ἀλήθεια σχετικά με τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων. Ἐγώ, ὅμως, ἄκουσα μόνο ἓνα... τὸ ἀπλὸ μάθημά του, δίνοντάς του μίαν δραχμὴ, καὶ ἐπομένως ἀγνωῶ ποιά μπορεῖ νά 'ναι ἡ ἀλήθεια γύρω ἀπ' τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων καὶ τὰ συναφῆ¹⁸· ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶμαι ἔτοιμος νά τὴν ἀναζητήσουμε καὶ οἱ τρεῖς μαζί συζητώντας. Τὸ ὅτι, τώρα, ὁ Κρατύλος σοῦ λέει ὅτι τὸ *Ἐρμογένης* δὲν εἶναι τὸ ἀληθινό, τὸ πραγματικὸ σου ὄνομα, με κάνει νά ὑποπτεύομαι ὅτι σοῦ ἀστειεύεται· ἡ σκωπτικὴ του δὲ διάθεση μπορεῖ καὶ νά ξεκινάει ἀπ' τὸ ὅτι, ἐνῶ ἔχεις πολὺ μεγάλο λόθο ν' ἀποκτήσεις χρήματα¹⁹, κάτι στραβώνει κάθε φορά, κάτι σοῦ πᾶει ἀνάποδα καὶ ἀποτυγχάνεις στὶς προσπάθειές σου²⁰. Ἀλλά, φίλε μου Ἐρμογένη, αὐτὰ τὰ πράγματα, ὅπως μόλις πρὶν λίγο σοῦ ἔλεγα, εἶναι πολὺ δύσκολο νά τὰ μάθεις καὶ νά τὰ γνωρίσεις, γι' αὐτὸ καὶ νομίζω ὅτι τὸ καλύτερο εἶναι νά βάλουμε ἀμέσως τὰ πράγματα κάτω, νά τὰ συζητήσουμε καὶ νά ἐξετάσουμε ἀπὸ κοινοῦ νά δοῦμε ἂν τὸ δίκιο τὸ ἔχεις ἐσὺ ἢ ὁ Κρατύλος.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κι ὅμως, Σωκράτη, ἐγώ τουλάχιστον, ποὺ τὸ 'χω συζητήσει τὸ θέμα αὐτὸ καὶ με τὸν Κρατύλο καὶ με ἓνα σωρὸ ἄλλους, ἀδυνατῶ νά πεισθῶ ὅτι ἡ ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος μπορεῖ νά 'ναι κάποια ἄλλη καὶ ὄχι ἡ κοινὴ συμφωνία ἢ ἡ γενικὴ περὶ αὐτοῦ ὁμολογία, ἢ γενικὴ συναίνεση²¹. Προσωπικῆ μου ἀποψη εἶναι ὅτι ὅποιο ὄνομα καὶ ἂν βάλουμε σ' ἓνα πράγμα, αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὀρθό... αὐτὸ εἶναι τὸ σωστό²²· καὶ ἂν, βέβαια, κατόπιν τοῦ τ' ἀλλάξουμε καὶ τοῦ βάλουμε ἄλλο, ἐγκαταλείποντας τὸ πρῶτο, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι τὸ δεῦτερο ὄνομα δὲν εἶναι καθόλου λιγότερο ὀρθὸ ἀπ' τὸ πρῶτο, με τὸν ἴδιον

- 5 ὥσπερ τοῖς οἰκέταις ἡμεῖς μετατιθέμεθα [οὐδὲν ἦττον τοῦτ'
εἶναι ὀρθὸν τὸ μετατεθεῖν τοῦ πρότερον κειμένου]: οὐ γὰρ
φύσει ἐκάστῳ πεφυκέναι ὄνομα οὐδὲν οὐδενί, ἀλλὰ νόμῳ
καὶ ἔθει τῶν ἐθισάντων τε καὶ καλούντων, εἰ δέ πη ἄλλη
e 1 ἔχει, ἔτοιμος ἔγωγε καὶ μαυθάνειν καὶ ἀκούειν οὐ μόνον παρὰ
Κρατύλου, ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλου ὁποσοῦν.
- 385 a 1 ΣΩ. Ἦσως μέντοι τί λέγεις, ὦ Ἐρμόγευες· σκεψώμεθα
δέ. ὃ ἂν φῆς καλῆ τις ἕκαστον, τοῦθ' ἐκάστῳ ὄνομα;
ΕΡΜ. Ἦμοιγε δοκεῖ.
ΣΩ. Καὶ εἰς ἰδιώτης καλῆ καὶ εἰς πόλις;
- 5 ΕΡΜ. Φημί.
ΣΩ. Τί οὖν; εἰς ἐγὼ καλῶ ὅτιοῦν τῶν οὐντων, οἶον
ὃ νῦν καλοῦμεν ἄνθρωπον, εἰς ἐγὼ τοῦτο ἵππον προσ-
αγορεύω, ὃ δὲ νῦν ἵππον, ἄνθρωπον, ἔσται δημοσίᾳ μὲν
ὄνομα ἄνθρωπος τῷ αὐτῷ, ἰδίᾳ δὲ ἵππος; καὶ ἰδίᾳ μὲν αὖ
10 ἄνθρωπος, δημοσίᾳ δὲ ἵππος; οὕτω λέγεις;
- b 1 ΕΡΜ. Ἦμοιγε δοκεῖ.
ΣΩ. Φέρε δὴ μοι τόδε εἰπέ· καλεῖς τι ἀληθῆ λέγειν καὶ
ψευδῆ;
ΕΡΜ. Ἦγωγε.
- 5 ΣΩ. Οὐκοῦν εἴη ἂν λόγος ἀληθῆς, ὃ δὲ ψευδῆς;
ΕΡΜ. Πάνυ γε.
ΣΩ. Ἄρ' οὖν οὗτος ὅς ἂν τὰ ὄντα λέγῃ ὡς ἔστιν, ἀληθῆς·
ὅς δ' ἂν ὡς οὐκ ἔστιν, ψευδῆς;
ΕΡΜ. Ναί.

ἀκριβῶς τρόπο λέω, πού, ἂν ἀλλάξουμε ὄνομα στους κατ' οἶκον ὑπηρετές μας²³, τὸ νέο τους δὲν θά 'ναι καθόλου λιγότερο σωστό ἀπ' τὸ παλιό τους, πού τοὺς τὸ ἀλλάξαμε· καὶ τοῦτο, διότι σὲ κανέναν καὶ σὲ τίποτα δὲν ἐδόθηκε ποτὲ ἐκ φύσεως κάποιο συγκεκριμένο ὄνομα²⁴ — τὰ ὀνόματα τὰ καθιέρωσαν ἢ σύμβαση καὶ ἢ συνήθεια αὐτῶν πού τὰ χρησιμοποιοῦν γιὰ ν' ἀποκαλέσουν, γιὰ νὰ ὀνομάσουν κάτι... αὐτῶν πού τὰ χρησιμοποιοῦν καί, χρησιμοποιώντας τα, τὰ ἔχουν πιά συνηθίσει²⁵. Ἄν, ὡστόσο, τὰ πράγματα ἔχουν διαφορετικά καὶ ὄχι ἔτσι, ὅπως τὰ λέω, ἐγὼ εἶμαι πρόθυμος καὶ νὰ μάθω καὶ ν' ἀκούσω, κι ὄχι, βέβαια, μόνο ἀπ' τὸν Κρατύλο, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὸ στόμα ὁποιουδήποτε ἄλλου τὸ σωστό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἔτσι ὅπως τὰ λές, Ἐρμογένη, μπορεῖ καὶ νὰ 'χεις δίκιο... Γιὰ νὰ ἐξετάσουμε, ὅμως, τὸ πρᾶγμα ἀπὸ κοντά²⁶!... Ἐρωτῶ: τὸ ὄνομα, πού δι-
νουμε²⁷ στὰ πράγματα, προκειμένου νὰ τὰ ὀνομάσουμε, αὐτὸ δὲν εἶναι τ'
ὄνομά τους;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι νομίζω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐξετάζουμε ποτὲ ἂν τ' ὄνομα τὸ δίνει κάποιο ἄτομο²⁸ ἢ ὁλό-
κληρη ἢ πόλη²⁹;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, εἶναι ἀδιάφορο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ μιὰ στιγμή! Γιὰ μιὰ στιγμή!... Ἄν ἐγὼ πιάσω καὶ ὀνομά-
σω κάποιο πρᾶγμα, ἄς ποῦμε λόγου χάρι αὐτὸ πού ὀνομάζουμε τώρα
ἄνθρωπο... ἂν πιάσω, λοιπόν, καὶ τὸ ὀνομάσω *ἄλογο*, κι ἐκεῖνο πού ὀνομά-
ζουμε τώρα *ἄλογο*, ἂν πιάσω ἐγὼ καὶ τὸ πῶ *ἄνθρωπο*, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς πρᾶγ-
μα γιὰ μὲν ὅλο τὸν ἄλλο κόσμο θά 'ναι ἄνθρωπος, γιὰ μένα, ὅμως, καὶ μόνο
γιὰ μένα, θά εἶναι ἄλογο³⁰, καί, ἀντιστρόφως, γιὰ μένα καὶ μόνο γιὰ μένα θά
'ναι ἄνθρωπος ὅ,τι γιὰ ὅλον τὸν ἄλλο κόσμο θά εἶναι ἄλογο³¹ — αὐτὸ δὲ λές³²:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Naί, αὐτὸ ἀκριβῶς λέω³³.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ πές μου τώρα κάτι ἄλλο: ὅταν μιλάς, χρησιμοποιεῖς ποτὲ
σου τὶς φράσεις *λές ἀλήθεια* καὶ *λές ψέματα*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Naί, τὶς χρησιμοποιῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μ' ἄλλα λόγια, πιστεύεις ὅτι ὑπάρχει λόγος ἀληθῆς καὶ λόγος
ψευδῆς³⁴;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ ὑπάρχει³⁵.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄραγε ἀληθῆς εἶναι ὁ λόγος³⁶ ἐκεῖνος, πού ὀνομάζει τὰ ὄντα
ὅπως εἶναι, καὶ ψευδῆς ὁ λόγος ἐκεῖνος, πού τὰ ὀνομάζει ὅπως δὲν εἶναι³⁷;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Naί.

- 10 ΣΩ. Ἐστὶν ἄρα τοῦτο, λόγῳ λέγειν τὰ ὄντα τε καὶ μὴ;
 EPM. Πάνυ γε.
- c 1 ΣΩ. Ὁ λόγος δ' ἐστὶν ὁ ἀληθῆς πότερον μὲν ὄλος ἀληθής,
 τὰ μόρια δ' αὐτοῦ οὐκ ἀληθῆ;
 EPM. Οὐκ, ἀλλὰ καὶ τὰ μόρια.
 ΣΩ. Πότερον δὲ τὰ μὲν μεγάλα μόρια ἀληθῆ, τὰ δὲ
 5 σμικρὰ οὐκ ἢ πάντα;
 EPM. Πάντα, οἶμαι ἔγωγε.
 ΣΩ. Ἐστὶν οὖν ὅτι λέγεις λόγου σμικρότερον μόριον
 ἄλλο ἢ ὄνομα;
 EPM. Οὐκ, ἀλλὰ τοῦτο σμικρότατον.
- 10 ΣΩ. Καὶ τοῦτο [ὄνομα] ἄρα τὸ τοῦ ἀληθοῦς λόγου λέγεται;
 EPM. Ναί.
 ΣΩ. Ἀληθές γε, ὡς φῆς.
 EPM. Ναί.
 ΣΩ. Τὸ δὲ τοῦ ψευδοῦς μόριον οὐ ψεῦδος;
 EPM. Φημί.
 ΣΩ. Ἐστὶν ἄρα ὄνομα ψεῦδος καὶ ἀληθές λέγειν, εἴπερ
 καὶ λόγον;
- d 1 EPM. Πῶς γὰρ οὐ;
 ΣΩ. Ὁ ἂν ἄρα ἕκαστος φῆτι τῷ ὄνομα εἶναι, τοῦτό ἐστιν
 ἕκαστῳ ὄνομα;
 EPM. Ναί.
- 5 ΣΩ. Ἡ καὶ ὁπόσα ἂν φῆτις ἕκαστῳ ὀνόματα εἶναι,
 τοσαῦτα ἔσται καὶ τότε ὁπόταν φῆ;
 EPM. Οὐ γὰρ ἔχω ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, ὀνόματος ἄλλην
 ὀρθότητα ἢ ταύτην, ἐμοὶ μὲν ἕτερον εἶναι καλεῖν ἕκαστῳ
 ὄνομα, ὃ ἐγὼ ἐθέμην, σοὶ δὲ ἕτερον, ὃ αὐτὸς. οὕτω δὲ καὶ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πού παναπεῖ ὅτι οἱ ἄνθρωποι... διὰ τοῦ λόγου... εἴμαστε σὲ θέση νὰ λέμε τὰ ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα;... αὐτὰ πού ὑπάρχουν καὶ αὐτὰ πού δὲν ὑπάρχουν³⁸,...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ εἴμαστε σὲ θέση.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ λόγος, τώρα, ὁ ἀληθής —τί συμβαίνει;— μπορεῖ μὲν αὐτὸς νὰ εἶναι στὸ ἀκέραιο ἀληθής, τὰ δὲ μέρη του³⁹ νὰ μὴν εἶναι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, καὶ τὰ μέρη του εἶναι ὁμοίως ἀληθῆ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποιὰ μέρη, ἀλήθεια; Μόνο τὰ μεγάλα μέρη του εἶναι ἀληθῆ καὶ τὰ μικρότερα ὄχι, ἢ, μήπως, εἶναι ὅλα του τὰ μέρη ἀληθῆ;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κατὰ τὴ γνώμη μου ὅλα⁴⁰.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μπορεῖς, τώρα, νὰ μοῦ πεῖς κανένα ἄλλο μικρότερο μέρος τοῦ λόγου ἐκτὸς ἀπ' τὸ ὄνομα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, τὸ ὄνομα εἶναι τὸ μικρότερο ἀπ' ὅλα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως καὶ τὸ ὄνομα, πού ἀποτελεῖ μέρος τοῦ λόγου, μπορεῖ νὰ λεχθεῖ... λέγεται⁴¹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, λέγεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λέγεται καὶ εἶναι, καθὼς παραδέχθηκες πρὶν, ἀληθές.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μάλιστα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲ μοῦ λές τώρα: τὸ μέρος τοῦ ψευδοῦς λόγου, δὲν εἶν' ἄραγε ψέμα⁴²;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ψέμα, βεβαίως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Εἶναι, ἐπομένως —σὲ ρωτᾶω— δυνατόν νὰ λέμε ἓνα ὄνομα τὴ μιὰ φορά ψευδές καὶ τὴν ἄλλη ἀληθές, ἀπὸ τὴ στιγμή πού μιλάμε γιὰ λόγῳ ὀλόκληρο⁴³;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πῶς δὲν εἶναι; Γιατί νὰ μὴν εἶναι;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πού πάει νὰ πεῖ ὅτι ὁποιοδήποτε ὄνομα δώσουμε σ' ἓνα πράγμα, αὐτὸ εἶναι καὶ τ' ὄνομα τοῦ πράγματος⁴⁴;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἀκριβῶς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μήπως —σὲ ρωτᾶω τώρα— μήπως, λέω, καὶ ὄσα ὀνόματα ποῦμε ὅτι ἔχει τὸ κάθε πράγμα χωριστά, τόσα θά 'ναι καὶ τὴ στιγμή ἀκριβῶς πού τοῦ τὰ δίνουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως, Σωκράτη, γιατί ἐγὼ τουλάχιστον δὲν μπορῶ νὰ διανοηθῶ ἄλλη ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος ἐκτὸς ἀπ' αὐτὴν πού εἴπαμε, ὅτι δηλαδὴ ἐγὼ μπορῶ νὰ ὀνομάζω τὰ πράγματα μὲ τὰ ὀνόματα, πού τοὺς ἔδωσα

- e 1 ταῖς πόλεσιν ὁρῶ ἰδίᾳ [ἐκάσταις] ἐνίοις ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς
 κείμενα ὀνόματα, καὶ Ἑλλησι παρὰ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας,
 καὶ Ἑλλησι παρὰ βαρβάρους.
 ΣΩ. Φέρε δὴ ἰδῶμεν, ὦ Ἑρμόγευες, πότερον καὶ τὰ ὄντα
 5 οὕτως ἔχειν σοι φαίνεται, ἰδίᾳ αὐτῶν ἢ οὐσία εἶναι ἐκάστω,
 ὥσπερ Πρωταγόρας ἔλεγεν λέγων «πάντων χρημάτων
 386 a 1 μέτρον» εἶναι ἄνθρωπον—ὡς ἄρα οἶα μὲν ἂν ἐμοὶ φαίνηται
 τὰ πράγματα [εἶναι], τοιαῦτα μὲν ἔστιν ἐμοί· οἶα δ' ἂν
 σοί, τοιαῦτα δὲ σοί—ἢ ἔχειν δοκεῖ σοι αὐτὰ αὐτῶν τινα
 βεβαιότητα τῆς οὐσίας;
- 5 EPM. Ἦδη ποτὲ ἔγωγε, ὦ Σώκρατες, ἀπορῶν καὶ ἐν-
 ταῦθα ἐξηνέχθην εἰς ἅπερ Πρωταγόρας λέγει· οὐ πάνυ τι
 μέντοι μοι δοκεῖ οὕτως ἔχειν.
 ΣΩ. Τί δέ; ἐς τόδε ἤδη ἐξηνέχθης, ὥστε μὴ πάνυ σοι
- b 1 δοκεῖν εἶναι τινα ἄνθρωπον πονηρόν;
 EPM. Οὐ μὰ τὸν Δία, ἀλλὰ πολλάκις δὴ αὐτὸ πέπουθα,
 ὥστε μοι δοκεῖν πάνυ πονηροὺς εἶναι τινὰς ἀνθρώπους, καὶ
 μάλα συχνούς.
- 5 ΣΩ. Τί δέ; πάνυ χρηστοὶ οὐπω σοι ἔδοξαν εἶναι [ἄνθρωποι];
 EPM. Καὶ μάλα ὀλίγοι.
 ΣΩ. Ἐδοξαν δ' οὖν;
 EPM. Ἐμοιγε.
- 10 ΣΩ. Πῶς οὖν τοῦτο τίθεσαι; ἄρ' ὧδε· τοὺς μὲν πάνυ
 χρηστοὺς πάνυ φρονίμους, τοὺς δὲ πάνυ πονηροὺς πάνυ
 ἄφρονας;
- c 1 EPM. Ἐμοιγε δοκεῖ οὕτως.
 ΣΩ. Οἷόν τε οὖν [ἔστιν], εἰ Πρωταγόρας ἀληθῆ ἔλεγεν
 καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἀλήθεια, τὸ οἶα ἂν δοκῆ ἐκάστω τοιαῦτα
 καὶ εἶναι, τοὺς μὲν ἡμῶν φρονίμους εἶναι, τοὺς δὲ ἄφρονας;

ἐγώ, καὶ ἐσὺ μὲ ἄλλα ὀνόματα... μ' αὐτὰ πού τοὺς ἔδωσες ἐσὺ⁴⁵. Τὸ ἴδιο βλέπω νὰ γίνεται καὶ στὶς πόλεις: ἡ καθεμιά τοὺς ὀρίζει γιὰ τὰ ἴδια πράγματα ὀνόματα διαφορετικά, ἀφ' ἑνὸς γιὰ νὰ διακρίνονται οἱ Ἕλληνες μεταξὺ τοὺς, καὶ ἀφ' ἑτέρου γιὰ νὰ ξεχωρίζουν οἱ Ἕλληνες ἀπ' τοὺς Βαρβάρους⁴⁶.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλά, Ἐρμογένη, ἀλλὰ γιὰ πές μου τώρα νὰ δοῦμε τί ἀπ' τὰ δύο πιστεύεις... μήπως εἶσαι τῆς γνώμης ὅτι καὶ μὲ τὰ πράγματα εἶν' ἀκριβῶς ἔτσι, ὅτι δηλαδή τὸ κάθε πράγμα ἔχει τὴ δική του, τὴν ἰδιαίτερή του οὐσία⁴⁷. ὅπως ἔλεγε κι ὁ Πρωταγόρας, ὅταν ὑποστήριξε ὅτι *μέτρο ὄλων τῶν χρησιμοποιοιμένων πραγμάτων εἶναι ὁ ἄνθρωπος*⁴⁸;... Σὲ ρωτῶ, δηλαδή, ἂν πρεσβεύεις τὴν ἄποψη ὅτι ὅποιου εἶδους μοῦ φαίνονται ἐμένα ὅτι εἶναι τὰ πράγματα, ἔτσι εἶναι ὄντως γιὰ μένα, καὶ ὅτι ὅποιου εἶδους σοῦ φαίνονται ἐσένα ὅτι εἶναι τὰ πράγματα, ἔτσι εἶναι ὄντως γιὰ σένα... ἢ μήπως πιστεύεις ὅτι τὰ πράγματα διαθέτουν ἀπὸ μόνα τοὺς *βεβαιότητα οὐσίας*⁴⁹, θέλω νὰ πῶ *σταθερότητα καὶ ἀσφάλεια ὡς πρὸς τὴν οὐσία τοὺς*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Παλιότερα, μὴ βρίσκοντας ἄλλη διέξοδο στὶς ἀπορίες μου, ἐπειδὴ εἶχα κι ἐγὼ στρωμωχτεῖ, ἐκφράστηκα μὲ τὸν τρόπο τοῦ Πρωταγόρα: μπορῶ, ἐν τούτοις νὰ πῶ ὅτι ἡ γνώμη μου δὲν εἶν' ἀκριβῶς αὐτὴ πού μόλις εἶπες.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁραῖα!... Ἀλλὰ πόσο πολὺ στρωμώχτηρες, ἀλήθεια, γιὰ νὰ φτάσεις στὸ σημεῖο νὰ δεχτεῖς καὶ νὰ πιστέψεις ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἄνθρωποι κακοί!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, μὰ τὸ Δία! Γιατί ἐγὼ ἔχω δεῖ κι ἔχω τραβήξει πολλὰ, κι ἀπ' τὰ παθήματά μου ἔχω μάθει ὅτι ἄνθρωποι μοχθηροὶ ὑπάρχουν καὶ παραυπάρχουν μάλιστα!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ναί, ἀλλὰ δὲν σκέφτηρες ποτὲ καὶ δὲν ἐπίστεψες ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄνθρωποι χρηστότατοι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ ὑπάρχουν, μόνο πού εἶναι ἐξαιρετικά λίγοι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ πιστεύεις αὐτὸ πού λές;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ βέβαια τὸ πιστεύω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ πές μου τώρα σχετικά μ' αὐτὸ πού συζητᾶμε... δὲν ἔχεις κι ἐσὺ τὴ γνώμη ὅτι οἱ μὲν πολὺ χρηστοὶ ἄνθρωποι εἶναι πολὺ φρόνιμοι, οἱ δὲ πολὺ μοχθηροὶ πολὺ ἀφρονες⁵⁰;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, τὴν ἔχω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λοιπόν, ἐὰν δεχθοῦμε ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἔλεγε τὴν ἀλήθεια καὶ ἐὰν ἡ ἀλήθεια εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς, ὅτι δηλαδή τὰ πράγματα εἶναι ὄντως ἔτσι, ὅπως φαίνονται στὸν καθένα μας, εἶναι δυνατόν ἄλλοι ἀπὸ μᾶς νὰ ἔναι φρόνιμοι καὶ ἄλλοι ἀφρονες⁵¹;

- 5 EPM. Οὐ δῆτα.
 ΣΩ. Καὶ ταῦτά γε, ὡς ἐγῶμαι, σοὶ πάννυ δοκεῖ, φρονή-
 σεως οὐσης καὶ ἀφροσύνης μὴ πάννυ δυνατὸν εἶναι Πρω-
 ταγόραν ἀληθῆ λέγειν· οὐδὲν γὰρ ἂν που τῆ ἀληθείᾳ ὁ
 ἕτερος τοῦ ἐτέρου φρονιμώτερος εἴη, εἴπερ ἂν ἐκάστῳ
 d 1 δοκῆ ἐκάστῳ ἀληθῆ ἔσται.
 EPM. Ἔστι ταῦτα.
 ΣΩ. Ἄλλὰ μὴν οὐδὲ κατ' Εὐθύδημόν γε οἶμαι σοὶ δοκεῖ
 πᾶσι πάντα ὁμοίως εἶναι ἅμα καὶ ἀεὶ· οὐδὲ γὰρ ἂν οὕτως
 5 εἶεν οἱ μὲν χρηστοί, οἱ δὲ πονηροί, εἰ ὁμοίως ἅπασιν καὶ ἀεὶ
 ἀρετῆ τε καὶ κακίας εἴη.
 EPM. Ἀληθῆ λέγεις.
 ΣΩ. Οὐκοῦν εἰ μήτε πᾶσι πάντα ἐστὶν ὁμοίως ἅμα καὶ
 ἀεὶ, μήτε ἐκάστῳ ἰδίᾳ ἕκαστον [τῶν ὄντων ἐστίν], δηλοῦν δὴ
 e 1 ὅτι αὐτὰ αὐτῶν οὐσίαν ἔχοντά τινα βέβαιόν ἐστι τὰ πρά-
 γματα, οὐ πρὸς ἡμᾶς οὐδὲ ὑφ' ἡμῶν ἐλκόμενα ἄνω καὶ κάτω
 τῷ ἡμετέρῳ φαντάσματι, ἀλλὰ καθ' αὐτὰ πρὸς τὴν αὐτῶν
 οὐσίαν ἔχοντα ἤπερ πέφυκεν.
 5 EPM. Δοκεῖ μοι, ὦ Σώκρατες, οὕτω.
 ΣΩ. Πότερον οὖν αὐτὰ μὲν ἂν εἴη οὕτω πεφυκότα, αἱ δὲ
 πράξεις αὐτῶν οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον; ἢ οὐ καὶ αὐταὶ
 εἴν τι εἶδος τῶν ὄντων εἰσίν, αἱ πράξεις;
 EPM. Πάννυ γε καὶ αὐταί.
 387 a 1 ΣΩ. Κατὰ τὴν αὐτῶν ἄρα φύσιν καὶ αἱ πράξεις πράτ-
 τονται, οὐ κατὰ τὴν ἡμετέραν δόξαν. οἷον ἐάν τι ἐπιχειρή-
 σωμεν ἡμεῖς τῶν ὄντων τέμνειν, πότερον ἡμῖν τμητέον
 [ἐστίν] ἕκαστον ὡς ἂν ἡμεῖς βουλώμεθα καὶ ὧ ἂν βουληθῶμεν,
 5 ἢ ἂν μὲν κατὰ τὴν φύσιν βουληθῶμεν ἕκαστον τέμνειν τοῦ
 τέμνειν τε καὶ τέμνεσθαι καὶ ὧ πέφυκε, τεμοῦμέν τε καὶ

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, βέβαια!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, δὲν πέφτω ἔξω, ἂν πῶ πῶς εἶναι καὶ δική σου γνώμη ὅτι, μὲ δεδομένη τὴν ὑπαρξὴ τῆς φρόνησης καὶ τῆς ἀφροσύνης, εἶν' ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ λείει ὁ Πρωταγόρας τὴν ἀλήθεια· διότι, πῶς καὶ σὲ τί, μὰ τὴν ἀλήθεια, θὰ ἴταν ὁ ἓνας φρονιμότερος τοῦ ἄλλου, ἂν οἱ γνώμες καὶ οἱ ἀπόψεις τοῦ καθενὸς ἀποτελοῦσαν ἀλήθεια γιὰ τὸν καθένα μας χωριστά⁵²:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι εἶναι, ὅπως τὸ λές⁵³.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν ἔχω καταλάβει σωστά, δὲν παραδέχεσαι αὐτὸ πού λείει ὁ Εὐθύδημος⁵⁴, ὅτι δηλαδή ὅλα τὰ πράγματα εἶναι τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμή καὶ στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὅμοια σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· διότι οὔτε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ μπορούσαν νὰ ἴναι ἄλλοι μὲν χρηστοί, ἄλλοι δὲ πονηροί, ἂν ὑπῆρχε σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως καὶ ἐξ ἴσου μοιρασμένη ἀρετὴ καὶ κακία...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ σωστά ἔχεις καταλάβει καὶ πολὺ σωστά μιλᾷς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐάν, ἐπομένως, δὲν ἀληθεύει ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἶναι τὴν ἴδια χρονικὴ στιγμή καὶ στὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ὅμοια σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους οὔτε ὅτι τὸ κάθε πρᾶγμα χωριστὰ εἶναι ξεχωριστὸ στὸν καθένα χωριστά⁵⁵, τότε εἶν' ὀλοφάνερο ὅτι τὰ πράγματα ἔχουνε δική τους οὐσία⁵⁶... τὴ δική τους ἀσφαλῆ οὐσία, πού ἴναι ἄσχετη μ' ἐμᾶς καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀνεξάρτητη ἀπὸ μᾶς... καὶ δὲν σύρονται ἀπ' τὴ φαντασία μας οὔτε πρὸς τὰ ἐπάνω οὔτε πρὸς τὰ κάτω⁵⁷, ἀλλὰ ὑπάρχουν καθαυτὰ σύμφωνα πάντα μὲ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους⁵⁸.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αὐτὴ εἶναι καὶ ἐμένα, Σωκράτη, ξέρεις, ἢ γνώμη μου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πῶς, λοιπόν, νομίζεις ὅτι, ἀφοῦ τὰ πράγματα ἔχουν δημιουργηθεῖ κατὰ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους⁵⁹, οἱ πράξεις τους δὲν δημιουργοῦνται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο⁶⁰; Ἡ μήπως δὲν ἀποτελοῦν οἱ πράξεις εἶδος καὶ μορφή τῶν πραγμάτων⁶¹;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πῶς δὲν ἀποτελοῦν;! Ἀποτελοῦν καὶ παρααποτελοῦν μάλιστα⁶²!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατὰ τὴ φύση τῆς οὐσίας τους, λοιπόν, πράττονται καὶ οἱ πράξεις, καὶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸ ποιά εἶναι ἡ δικὴ μας γνώμη⁶³. Ἄν λόγου χάρι ἀναλάβουμε νὰ κόψουμε κάποιον ἀπ' τὰ πράγματα πού ὑπάρχουν γύρω μας, ἓνα ἀπ' τὰ δύο δὲν θὰ κάνουμε; Ἡ θὰ τὸ κόψουμε, ὅπως καὶ μὲ ὅποιον μέσο ἢ ἐργαλεῖο θέλουμε, ἢ, ἐάν θελήσουμε μὲν νὰ τὸ κόψουμε σύμφωνα μὲ τὸν τρόπο, πού ἔχει φτιαχτεῖ ἀπὸ τὴ φύση νὰ κόβει καὶ νὰ κόβεται, θὰ τὸ κόψου-

πλέον τι ἡμῖν ἔσται καὶ ὀρθῶς πράξομεν τοῦτο, ἐὰν δὲ παρὰ φύσιν, ἐξαμαρτησόμεθά τε καὶ οὐδὲν πράξομεν;

b 1 EPM. Ἔμοιγε δοκεῖ οὕτω.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ ἐὰν κάειν τι ἐπιχειρήσωμεν, οὐ κατὰ πᾶσαν δόξαν δεῖ κάειν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὀρθήν; αὕτη δ' ἔστιν ἣ ἐπεφύκει ἕκαστον κάεσθαι τε καὶ κάειν καὶ ᾧ ἐπεφύκει;

5 EPM. Ἔστι ταῦτα.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τᾶλλα οὕτω;

EPM. Πάνυ γε.

ΣΩ. Ἄρ' οὖν οὐ καὶ τὸ λέγειν μία τις τῶν πράξεων ἔστιν;

10 EPM. Ναί.

ΣΩ. Πότερον οὖν ἢ ἂν τῷ δοκῇ λεκτέον εἶναι, ταύτη λέγων ὀρθῶς λέξει, ἢ ἐὰν μὲν ἢ πέφυκε τὰ πράγματα λέγειν τε καὶ λέγεσθαι καὶ ᾧ, ταύτη καὶ τούτῳ λέγει, πλέον τέ τι ποιήσει καὶ ἐρεῖ· ἂν δὲ μή, ἐξαμαρτήσεται τε καὶ οὐδὲν ποιήσει;

5 EPM. Οὕτω μοι δοκεῖ ὡς λέγεις.

ΣΩ. Οὐκοῦν τοῦ λέγειν μόριον τὸ ὀνομάζειν; διονομάζοντες γάρ που λέγουσι τοὺς λόγους.

EPM. Πάνυ γε.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τὸ ὀνομάζειν πρᾶξις [τίς] ἔστιν, εἴπερ 10 καὶ τὸ λέγειν πρᾶξις τις ἦν περὶ τὰ πράγματα;

EPM. Ναί.

d 1 ΣΩ. Αἱ δὲ πράξεις ἐφάνησαν ἡμῖν οὐ πρὸς ἡμᾶς οὐσαι, ἀλλ' αὐτῶν τινα ἰδίαν φύσιν ἔχουσαι;

EPM. Ἔστι ταῦτα.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ ὀνομαστέον [ἔστιν] ἢ πέφυκε τὰ πρά- 5 γματα ὀνομάζειν τε καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ ᾧ, ἀλλ' οὐχ ἢ ἂν

με έτσι, όποτε και ώφελημένοι θά βγοῦμε και πράξει σωστά θά ἔχουμε... ἐάν θελήσουμε, ὅμως, νά τὸ κόψουμε με τρόπο ἀντίθετο ἀπ' αὐτὸν πού πρόβλεψε ἡ φύση, οὔτε τὸ σκοπὸ μας θά πετύχουμε οὔτε θά ἔχουμε πράξει στὸ τέλος τίποτα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Συμφωνῶ ἀπολύτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ἂν πάλι ἐπιχειρήσουμε νά κάψουμε⁶⁴ κάτι, δὲν πρέπει νά τὸ κάψουμε σύμφωνα με τὴ γνώμη τοῦ ἑνὸς και τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ἀκολουθώντας τὸν σωστὸ τρόπο⁶⁵. ὁ δὲ σωστὸς τρόπος μήπως —σὲ ἐρωτῶ— εἶναι ἄλλος ἀπὸ ἐκεῖνον πού μᾶς φανερώνει πῶς φτιάχτηκαν τὰ πράγματα νά καίνε και νά καίγονται;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὁχι, αὐτὸς εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Και γιὰ ὅλα τ' ἄλλα πράγματα ἔτσι δὲν εἶναι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι ἀκριβῶς... ὅπως τὰ λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄραγε, λοιπόν, ἡ ὁμιλία —τί λές;— εἶναι κι αὐτὴ πράξη;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Εἶναι⁶⁶.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί ἀπ' τὰ δύο ἰσχύει τότε;... Ἄν κάποιος μιλάει, ὅπως νομίζει αὐτὸς ὅτι πρέπει νά μιλάει, θά μιλήσει σωστά;... Ἡ, ἂν μὲν μιλάει σύμφωνα με τὸν τρόπο, με τὸν ὁποῖο τὰ πράγματα φτιάχτηκαν νά τὰ λέμε, νά ὀνομάζονται και νά λέγονται, τότε και ὀρθά θά μιλήσει και ὀφελημένος θά ἔναι, ἀφοῦ θά ἔχει πράξει κάτι... ἐάν, ὅμως, δὲν μιλήσει με τὸν τρόπο αὐτὸν πού ἔπαμε, ἀλλὰ με κάποιον ἄλλον, και τὸ σκοπὸ του δὲν θά πετύχει και τίποτα δὲν θά ἔχει πράξει στὸ τέλος;...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Νομίζω ὅτι εἶν' ὅπως τὸ ἔπες.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅταν, λοιπόν, ὀνομάζουμε ἕνα πράγμα... ὅταν λέμε τ' ὀνομά του... αὐτό, ἄραγε, δὲν ἀποτελεῖ μέρος τοῦ λόγου;... δὲν ἀποτελεῖ μέρος τῆς ὁμιλίας μας; Διότι με ὀνόματα και με ὀνομασίες ἐπιτελεῖται ἡ ὁμιλία...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαιότατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄρα, ὅταν λέμε ἕνα ὄνομα, ὅταν ὀνομάζουμε κάποιο πράγμα, πράξη δὲν ἔχουμε πάλι;... ἀφοῦ και ἡ ὁμιλία πράξη εἶναι, ὅπως εἶπαμε και συμφωνήσαμε· πράξη ἀναφερόμενη στὰ πράγματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, πράξη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ πράξεις, τώρα, δὲν εἶδαμε ὅτι δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μ' ἐμᾶς, ἀλλὰ διαθέτουν δική τους... τὴν κατάδική τους φύση⁶⁷;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅντως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τότε, λοιπόν, δὲν θά πρέπει —σ' ἐρωτῶ ξανά— νά ὀνομάζουμε τὰ πράγματα σύμφωνα με τὸν τρόπο, ὁποῦ φτιάχτηκαν νά ὀνομάζουν και

ἡμεῖς βουλευθῶμεν, εἴπερ τι τοῖς ἔμπροσθεν μέλλει ὁμολογούμενον εἶναι; καὶ οὕτω μὲν ἂν πλέον τι ποιούμεν καὶ ὀνομάζοιμεν, ἄλλως δὲ οὐ;

ΕΡΜ. Φαίνεται μοι.

ΣΩ. Φέρε δὴ, ὃ ἔδει τέμνειν, ἔδει τῷ, φαμέν, τέμνειν;

ΕΡΜ. Ναί.

e 1 ΣΩ. Καὶ ὃ ἔδει κερκίζειν, ἔδει τῷ κερκίζειν; καὶ ὃ ἔδει τρυπᾶν, ἔδει τῷ τρυπᾶν;

ΕΡΜ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Καὶ ὃ ἔδει δὴ ὀνομάζειν, ἔδει τῷ ὀνομάζειν;

388 a 1 ΕΡΜ. Ἔστι ταῦτα.

ΣΩ. Τί δὲ ἦν ἐκεῖνο ᾧ ἔδει τρυπᾶν;

ΕΡΜ. Τρύπανον.

ΣΩ. Τί δὲ ᾧ κερκίζειν;

5 ΕΡΜ. Κερκίς.

ΣΩ. Τί δὲ ᾧ ὀνομάζειν;

ΕΡΜ. Ὄνομα.

ΣΩ. Εὐ λέγεις. ὄργανον ἄρα τί ἐστι καὶ τὸ ὄνομα.

ΕΡΜ. Πάνυ γε.

10 ΣΩ. Εἰ οὖν ἐγὼ ἐροίμην «Τί ἦν ὄργανον ἢ κερκίς;» οὐχ ᾧ κερκίζομεν;

ΕΡΜ. Ναί.

b 1 ΣΩ. Κερκίζοντες δὲ τί δρώμεν; οὐ τὴν κρόκην καὶ τοὺς στήμονας συγκεχυμένους διακρίνομεν;

ΕΡΜ. Ναί.

5 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ περὶ τρυπάνου ἔξεις οὕτως εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν ἄλλων;

ΕΡΜ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Ἔχεις δὴ καὶ περὶ ὀνόματος οὕτως εἰπεῖν; ὄργανῳ ὄντι τῷ ὀνόματι ὀνομάζοντες τί ποιούμεν;

νά ονομάζονται, κι ὄχι ὅπως θέλουμε ἐμεῖς⁶⁸, ἐάν, βεβαίως, δὲν θέλουμε νά ἀναγέσουμε ὄλα ὅσα πρὶν λίγο συμφωνήσαμε καὶ ἀποδεχθήκαμε; Καὶ ἂν μὲν πράξουμε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, θὰ πετύχουμε νά τοὺς δώσουμε ὀνόματα· ἐάν ὄχι, θ' ἀποτύχουμε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι μοῦ φαίνεται κι ἐμένα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ νά δοῦμε, λοιπόν! Τὸ πράγμα, πού 'πρεπε νά κόψουμε. Ἐπρεπε — εἶπαμε — νά τὸ κόψουμε μὲ κάποιο ἐργαλεῖο;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ πράγμα, πού 'πρεπε νά ὑφάνουμε, ἔπρεπε νά τὸ ὑφάνουμε μὲ κάποιο μέσο; Καὶ τὸ πράγμα, πού 'πρεπε νά τρυπήσουμε, ἔπρεπε νά τὸ τρυπήσουμε χρησιμοποιώντας κάποιο ὄργανο;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως, βεβαίως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ πράγμα, πού 'πρεπε νά ὀνομάσουμε, ἔπρεπε νά τὸ ὀνομάσουμε μὲ κάποιο πράγμα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, βεβαίως, μὲ κάποιο πράγμα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ ποῖο πράγμα εἶταν ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νά τρυπάμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ τρυπάνι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ νά ὑφαίνουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἡ σαῖτα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ νά ὀνομάζουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ ὄνομα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πολὺ σωστά μιλᾷς. Ὡστε ὄργανο εἶναι καὶ τὸ ὄνομα⁶⁹...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅργανο, βεβαίως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅποτε, ἐάν ἐγὼ τώρα σὲ ρωτήσω “τί ὄργανο εἶναι ἡ σαῖτα;”, ἐσύ δὲν θὰ μοῦ ἀπαντήσεις ὅτ' εἶναι τὸ ὄργανο, ὁποῦ ὑφαίνουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅταν δὲ ὑφαίνουμε, τί κάνουμε;... δὲν ξεχωρίζουμε τὸ ὑφάδι ἀπ' τὸ στημόνι πού 'χουν μπερδευτεῖ⁷⁰;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ τὸ τρυπάνι, τώρα, καὶ γιὰ ὄλα τ' ἄλλα ἐργαλεῖα καὶ τὰ ὄργανα, τὸ ἴδιο δὲν θὰ μοῦ ἀπαντοῦσες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, τὸ ἴδιο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μπορεῖς, δηλαδή, ν' ἀπαντήσεις τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸ ὄνομα; Ἄφου συμφωνήσαμε ὅτι ὄργανα εἶναι καὶ τὰ ὀνόματα, ὅταν ὀνομάζουμε κάτι, πὲς μου τί ἀκριβῶς κάνουμε;

- ΕΡΜ. Οὐκ ἔχω λέγειν.
- 10 ΣΩ. Ἄρ' οὐ διδάσκομέν τι ἀλλήλους καὶ τὰ πράγματα
διακρίνομεν ἢ ἔχει;
- ΕΡΜ. Πάνυ γε.
- ΣΩ. Ὅνομα ἄρα διδασκαλικόν τί ἐστίν ὄργανον καὶ
- c 1 διακριτικὸν τῆς οὐσίας ὥσπερ κερκὶς ὑφάσματος.
- ΕΡΜ. Ναί.
- ΣΩ. Ὑφαντικὸν δέ γε ἡ κερκίς;
- ΕΡΜ. Πῶς δ' οὐ;
- 5 ΣΩ. Ὑφαντικός μὲν ἄρα κερκίδι καλῶς χρήσεται, καλῶς
δ' ἐστίν ὑφαντικῶς διδασκαλικὸς δὲ ὀνόματι, καλῶς δ' ἐστὶ
διδασκαλικῶς.
- ΕΡΜ. Ναί.
- ΣΩ. Τῷ τίνος οὖν ἔργῳ ὁ ὑφάντης καλῶς χρήσεται ὅταν
- 10 τῇ κερκίδι χρῆται;
- ΕΡΜ. Τῷ τοῦ τέκτονος.
- ΣΩ. Πᾶς δὲ τέκτων ἢ ὁ τὴν τέχνην ἔχων;
- ΕΡΜ. Ὅ τὴν τέχνην.
- d 1 ΣΩ. Τῷ τίνος δὲ ἔργῳ ὁ τρυπητῆς καλῶς χρήσεται ὅταν
τῷ τρυπάνῳ χρῆται;
- ΕΡΜ. Τῷ τοῦ χαλκέως.
- ΣΩ. Ἄρ' οὖν πᾶς χαλκεὺς ἢ ὁ τὴν τέχνην ἔχων;
- 5 ΕΡΜ. Ὅ τὴν τέχνην.
- ΣΩ. Εἰεν. τῷ δὲ τίνος ἔργῳ ὁ διδασκαλικὸς χρήσεται
ὅταν τῷ ὀνόματι χρῆται;
- ΕΡΜ. Οὐδέ τοῦτ' ἔχω.
- ΣΩ. Οὐδὲ τοῦτό γ' ἔχεις εἰπεῖν, τίς παραδίδωσιν ἡμῖν
- 10 τὰ ὀνόματα οἷς χρώμεθα;
- ΕΡΜ. Οὐ δῆτα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δέν μπορώ ν' άπαντήσω τó ίδιο... δέν ξέρω...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μήπως με τά όνόματα διδάσκουμε διάφορα πράγματα ó ένας στόν άλλο καί, έτσι, τά διακρίνουμε καί βλέπουμε πώς είναι φτιαγμένα⁷¹:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, ναί, έτσι είναι!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τò όνομα, έπομένως, είναι όργανο διδασκαλικό⁷²: τó χρησιμοποιούμε γιά νά διδάσκουμε καί γιά νά διακρίνουμε⁷³... γιά νά ξεχωρίζουμε τήν ούσία τών πραγμάτων με τόν ίδιο τρόπο, όπου ή σαίτα ξεχωρίζει τó ύφασμα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί ή σαίτα, βεβαίως, είναι όργανο ύφαντικό...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αί, τί άλλο νά 'ναί...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τή σαίτα ó καλός ó ύφαντής θά τήν χρησιμοποιήσει με τρόπο καλό, παναπεί με τρόπο σύμφωνο με τή φύση καί τó σκοπό τής ύφαντικής: καί τó όνομα ó καλός ó δάσκαλος θά τó χρησιμοποιήσει με τρόπο καλό, παναπεί με τρόπο σύμφωνο με τή φύση καί τó σκοπό τής διδασκαλίας... με τρόπο διδακτικό⁷⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί ποιανού, αλήθεια, έργο είναι αυτό πού χρησιμοποιεί με τρόπο καλό ó ύφαντής, όταν χρησιμοποιεί τή σαίτα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τοῦ μαραγκοῦ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί μαραγκός είν' ó όποιοσδήποτε ή μόνο όποιος κατέχει τήν τέχνη τοῦ μαραγκοῦ;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Όποιος κατέχει τήν τέχνη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί ποιανού, τώρα, έργο είναι αυτό πού χρησιμοποιεί με τρόπο καλό ó τρυπητής, όταν χρησιμοποιεί τó τρυπάνι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τοῦ σιδερά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί σιδεράς είναι ó όποιοσδήποτε ή μόνο όποιος κατέχει τήν τέχνη τοῦ σιδερά;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τήν τέχνη όποιος κατέχει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ώραϊά!... Πές μου, τώρα, ποιανού έργο είν' αυτό πού χρησιμοποιεί με τρόπο καλό ó δάσκαλος, όταν χρησιμοποιεί τó όνομα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτ' αυτό τó ξέρω...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μήπως τουλάχιστον ξέρεις τοῦτο;... ποιός μάς δίνει τά όνόματα πού χρησιμοποιούμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτε καί αυτό τó ξέρω!

- ΣΩ. Ἄρ' οὐχὶ ὁ νόμος δοκεῖ σοι εἶναι] ὁ παραδιδούς
αὐτά:
- ERM. Ὅμοιον.
- e 1 ΣΩ. Νομοθέτου ἄρα ἔργω χρήσεται ὁ διδασκαλικὸς ὅταν
ὀνόματι χρῆται;
- ERM. Δοκεῖ μοι.
- ΣΩ. Νομοθέτης δέ σοι δοκεῖ πᾶς εἶναι ἀνὴρ ἢ ὁ τὴν
5 τέχνην ἔχων;
- ERM. Ὅ τὴν τέχνην.
- ΣΩ. Οὐκ ἄρα παντὸς ἀνδρός, ὡς Ἐρμόγενης, ὄνομα θέσθαι
389 a 1 [ἔστιν] ἀλλὰ τινος ὀνοματούργου· οὗτος δ' ἐστίν, ὡς ἔοικεν,
ὁ νομοθέτης, ὃς δὴ τῶν δημιουργῶν σπανιώτατος ἐν ἀνθρώ-
ποις γίγνεται.
- ERM. Ὅμοιον.
- ΣΩ. Ὅμοιον δὲ, ἐπίσκεψαι ποῖ βλέπων ὁ νομοθέτης τὰ
ὀνόματα τίθεται· ἐκ τῶν ἔμπροσθεν δὲ ἀνάσκειναι. ποῖ
βλέπων ὁ τέκτων τὴν κερκίδα ποιεῖ; ἄρ' οὐ πρὸς τοιοῦτόν
τι ὁ ἐπεφύκει κερκίζειν;
- ERM. Πάνυ γε.
- b 1 ΣΩ. Τί δέ; ἂν καταγῆ αὐτῷ ἢ κερκὶς ποιοῦντι, πότερον
πάλιν ποιήσει ἄλλην πρὸς τὴν κατεαγυῖαν βλέπων, ἢ πρὸς
ἐκεῖνο τὸ εἶδος πρὸς ὅπερ καὶ ἦν κατέαξεν ἐποίει;
- ERM. Πρὸς ἐκεῖνο, ἔμοιγε δοκεῖ.
- ΣΩ. Οὐκοῦν ἐκεῖνο δικαιοτάτ' ἂν αὐτὸ ὃ ἔστιν κερκὶς
5 καλέσαιμεν;
- ERM. Ὅμοιον δοκεῖ.
- ΣΩ. Οὐκοῦν ἐπειδὴν δέη λεπτῷ ἱματίῳ ἢ παχεῖ ἢ λιγῷ
ἢ ἔρεφῷ ἢ ὀποιωσὺν τινι κερκίδα ποιεῖν, πάσας μὲν δεῖ τὸ
10 τῆς κερκίδος ἔχειν εἶδος, οἷα δ' ἐκάστῳ καλλίστη ἐπεφύκει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δεν νομίζεις, ἄραγε, ὅτι ὁ νόμος εἶν' ἐκεῖνος πού μᾶς τὰ δίνει.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι μοιάζει νά 'ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅπερ σημαίνει —δὲν νομίζεις;— ὅτι ἔργο τοῦ νομοθέτη⁷⁵ χρησιμοποιεῖ ὁ δάσκαλος, ὅταν χρησιμοποιεῖ ὀνόματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Naί, ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί νομοθέτης σοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ ὅποιοςδῆποτε ἢ μόνο ὅποιος κατέχει τὴν τέχνη τοῦ νομοθέτη⁷⁶;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μόνο ὅποιος κατέχει τὴν τέχνη τοῦ νομοθέτη⁷⁷.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, φίλε μου Ἐρμογένη, ἡ ὀνοματοθεσία δὲν εἶναι δουλειά τοῦ καθενός, ἀλλὰ μόνο τοῦ *ὀνοματοουργοῦ*⁷⁸... μόνο τοῦ *δημιουργοῦ ὀνομάτων*⁷⁹. Καί ὀνοματοργός εἶναι, φυσικά, μόνο ὁ νομοθέτης... ὁ πῶ σπάνιος δημιουργός ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους στὸν κόσμo⁸⁰.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Φυσικά...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ ἔλα τώρα νὰ δοῦμε, γιὰ σκέψου!... Τί βλέπει ἢ, καλύτερα, πού ἀποβλέπει ὁ νομοθέτης⁸¹, ὅταν θέτει τὰ ὀνόματα⁸²; Προτοῦ ἀπαντήσεις. Ὀμως, σὲ παρακαλῶ νὰ σκεφθεῖς καὶ νὰ ξανασκεφθεῖς καλὰ τὰ παραδείγματα πού 'παμε. Ποῦ ἀποβλέποντας ὁ μαραγκὸς κατασκευάζει τὴ σαῖτα; Ἀποβλέπει πουθενὰ ἄλλοῦ, ἄραγε, ἐκτὸς ἀπ' τὸ νὰ φτιάξει ἓνα πράγμα προορισμένο ἐκ φύσεως νὰ ὑφαίνει⁸³;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, βέβαια — νὰ ὑφαίνει...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ πές μου τώρα: ἂν τοῦ σπάσει ἢ σαῖτα τὴν ὥρα πού τὴ φτιάχνει, τί ἀπ' τὰ δύο θὰ κάνει; θὰ πιάσει νὰ φτιάξει ἄλλη, κοιτώντας τὴ σπασμένη... θέλω νὰ πῶ ἀποβλέποντας στὴ σπασμένη... ἢ μήπως θ' ἀποβλέπει σ' ἐκεῖνο τὸ εἶδος, σ' ἐκείνη τὴ μορφή τῆς σαίτας, ἀπ' τὴν ὁποία εἶχε ξεκινήσει νὰ κάνει τὴ σαῖτα πού τοῦ 'σπασε⁸⁴;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ δεύτερο, νομίζω... σ' ἐκείνη τὴ μορφή τῆς σαίτας, ἀπ' τὴν ὁποία εἶχε ξεκινήσει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅποτε μ' ὄλο μας τὸ δίκιο δὲν θὰ λέγαμε τώρα κι ἐμεῖς ὅτι ἡ μορφή τῆς σαίτας εἶναι ἡ ἴδια τῆς ἢ οὐσία... ἢ οὐσία καθαυτῆν.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι μοῦ φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ πές μου τώρα καὶ κάτι ἄλλο: ὅταν ἔχουμε νὰ φτιάξουμε σαῖτες γιὰ νὰ ὑφάνουμε ἱμάτια λεπτὰ ἢ χοντρά ἢ λιναῖα ἢ μάλλινα ἢ ὀποιοδῆποτε, τέλος πάντων, ἄλλο ἱμάτιο, ὄλες μας οἱ σαῖτες δὲν θὰ πρέπει, ἄραγε, νὰ 'χουν τὴ μορφή τῆς σαίτας κι ἐμεῖς νὰ φροντίζουμε κάθε φορὰ νὰ τοὺς δίνου-

- c 1 ταύτην ἀποδιδόναι τὴν φύσιν εἰς τὸ ἔργον ἕκαστον:
 EPM. Naί.
 ΣΩ. Καὶ περὶ τῶν ἄλλων δὴ ὀργάνων ὁ αὐτὸς τρόπος·
 τὸ φύσει ἕκαστῳ πεφυκὸς ὄργανον ἐξευρόντα δεῖ ἀποδοῦναι
 5 εἰς ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἂν ποιῆ [τὸ ἔργον], οὐχ οἷον ἂν αὐτὸς
 βουληθῆ, ἀλλ' οἷον ἐπεφύκει. τὸ φύσει γὰρ ἕκαστῳ, ὡς ἔοικε,
 τρύπανον πεφυκὸς εἰς τὸν σίδηρον δεῖ ἐπίστασθαι τιθέναι.
 EPM. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Καὶ τὴν φύσει κερκίδα ἕκαστῳ πεφυκυῖαν εἰς ξύλον.
 10 EPM. Ἔστι ταῦτα.
 d 1 ΣΩ. Φύσει γὰρ ἦν ἕκαστῳ εἶδει ὑφάσματος, ὡς ἔοικεν,
 ἕκαστη κερκίς, καὶ τᾶλλα οὕτως.
 EPM. Naί.
 ΣΩ. Ἐὰρ οὖν, ὦ βέλτιστε, καὶ τὸ ἕκαστῳ φύσει πεφυκὸς
 5 ὄνομα τὸν νομοθέτην ἐκείνου εἰς τοὺς φθόγγους καὶ τὰς
 συλλαβὰς δεῖ ἐπίστασθαι τιθέναι, καὶ βλέποντα πρὸς αὐτὸ
 ἐκεῖνο ὃ ἔστιν ὄνομα, πάντα τὰ ὀνόματα ποιεῖν τε καὶ
 τίθεσθαι, εἰ μέλλει κύριος εἶναι ὀνομάτων θέτης; εἰ δὲ μὴ
 εἰς τὰς αὐτὰς συλλαβὰς ἕκαστος ὁ νομοθέτης τίθησιν, οὐδὲν
 e 1 δεῖ τοῦτο ἀ(μφι)γνοεῖν· οὐδὲ γὰρ εἰς τὸν αὐτὸν σίδηρον
 ἅπας χαλκὸς τίθησιν, τοῦ αὐτοῦ ἕνεκα ποιῶν τὸ αὐτὸ
 ὄργανον· ἀλλ' ὅμως, ἕως ἂν τὴν αὐτὴν ιδέαν ἀποδιδῶ, ἕαντε
 390 a 1 ἐν ἄλλῳ σιδήρῳ, ὅμως ὀρθῶς ἔχει τὸ ὄργανον, ἕαντε ἐνθάδε
 ἕαντε ἐν βαρβάρῳ τις ποιῆ. ἦ γάρ;

με τύπο τέτοιον, ὥστε νά 'ναι ἀπ' τή φύση τους⁸⁵ κατάλληλες γιά τόν κάθε τύπο ἱματίου πού θέλουμε νά ὑφάνουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, καί γιά ὅλα τ' ἄλλα ὄργανα ὁ ἴδιος τρόπος κατασκευῆς ὑπάρχει· θέλω νά πῶ ὅτι, ἀφοῦ πρῶτα βροῦμε τὸ ὄργανο, πού εἶναι ἐκ φύσεως φτιαγμένο κατάλληλα, ἔτσι ὥστε νά ταιριάζει μὲ κάθε πράγμα χωριστά, κατόπιν πρέπει νά τὸ ἀποδώσουμε, νά τὸ περάσουμε στό ὑλικό, μὲ τὸ ὁποῖο φτιάχνουμε ὅ,τι φτιάχνουμε, καί μάλιστα νά τὸ περάσουμε ὄχι μὲ τὸν τρόπο πού τυχόν θέλουμε 'μεῖς, ἀλλά μὲ τὸν τρόπο πού ἀπαιτεῖ ἡ φύση τοῦ πράγματος. Γιατί τὸ τρυπάνι, ἄς ποῦμε, πού εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς του κατάλληλο γιά κάθε πράγμα, πρέπει νά γνωρίζουμε πῶς τὸ ἀποδίδουμε, πῶς τὸ περνᾶμε στό σίδηρο.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως, πρέπει τὸ δίχως ἄλλο νά τὸ γνωρίζουμε καλά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί στό ξύλο πρέπει νά γνωρίζουμε καλά πῶς ἀποδίδουμε, πῶς περνᾶμε τὴ σαῖτα πού ὁμοίως ἐκ τῆς φύσεώς της εἶναι κατάλληλη γιά κάθε πράγμα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ δίχως ἄλλο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί εἶναι ἔτσι, γιατί εἶδαμε ὅτι γιά κάθε ξεχωριστὸ εἶδος ὑφάσματος ὑπάρχει ἡ ἀπ' τή φύση της κατάλληλη σαῖτα, καί γιά τ' ἄλλα πράγματα, ἀναλόγως, ἄλλα κατάλληλα ὄργανα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, ναι τὸ εἶδαμε...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄρα, καλέ μου φίλε Ἐρμογένη, καί τὸ ὄνομα, πού εἶναι ἐκ τῆς φύσεώς του κατάλληλο γιά κάθε πράγμα, ὁ νομοθέτης... ὁ ὀνοματουργός, στὸν ὁποῖον ἀναφερθήκαμε... πρέπει νά γνωρίζει καλά τὸν τρόπο νά τὸ ἀποδίδει, νά τὸ περνᾶει στοὺς φθόγγους καί τίς συλλαβές καί πρέπει, ἀποβλέποντας σὲ ὅ,τι ἀκριβῶς εἶναι τὸ ὄνομα καθαυτὸ... τὸ πρότυπο τοῦ ὀνόματος ἐννοῶ⁸⁶... πρέπει, ἐπαναλαμβάνω, νά φτιάχνει ὅλα τὰ ὀνόματα⁸⁷ καί νά τὰ θέτει, ἐάν θέλει νά 'ναι σωστός ὀνοματοθέτης⁸⁸. Ἐάν, πάλι, ὑπάρξει νομοθέτης πού δὲν ἀποδώσει... πού δὲν περάσει τὸ ὄνομα στις ἴδιες συλλαβές, ἡ πράξη του δὲν πρέπει νά μᾶς παραξενεύει⁸⁹ καί ἄς μὴ μᾶς κάνει ν' ἀμφιβάλλουμε γιά τὴν ὀρθότητα τῆς ἀποψῆς μας, διότι κι οἱ σιδεράδες χρησιμοποιοῦν ὄλοι τὸ ἴδιο σίδηρο, ὅταν, γιά νά ἐξυπηρετήσουν τὸν ἴδιο συγκεκριμένο σκοπό, κατασκευάζουν τὸ ἴδιο συγκεκριμένο ὄργανο· ἐάν ὁ σιδεράς δίνει τὴν ἴδια ἰδέα, παναπεῖ τὴν ἴδια μορφή, ἀκόμα κι ἂν χρησιμοποιεῖ ἄλλο σίδηρο, τὸ ὄργανο, πού φτιάχνει, εἶναι καλό, εἴτε τὸ φτιάχνει ἐδῶ, σ' ἐμᾶς, εἴτε τὸ φτιάχνει σὺς χῶρες τῶν Βαρβάρων⁹⁰. Μιλᾶω σωστά⁹¹;

- ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Οὐκοῦν οὕτως ἀξιῶσεις καὶ τὸν νομοθέτην τὸν τε
 5 ἐνθάδε καὶ τὸν ἐν τοῖς βαρβάροις, ἕως ἂν τὸ τοῦ ὀνόματος
 εἶδος ἀποδιδῶ τὸ προσήκον ἐκάστῳ ἐν ὁποιασοῦν συλλαβαῖς,
 οὐδὲν χεῖρω νομοθέτην εἶναι τὸν ἐνθάδε ἢ τὸν ὀπουοῦν ἄλλοθι;
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 b 1 ΣΩ. Τίς οὖν ὁ γνωσόμενος εἰ τὸ προσήκον εἶδος κερκίδος
 ἐν ὀποιωοῦν ξύλω κείται; ὁ ποιήσας, ὁ τέκτων, ἢ ὁ χρη-
 σόμενος [ὁ] ὑφάντης;
 ΕΡΜ. Εἰκὸς μὲν μᾶλλον, ὦ Σώκρατες, τὸν χρῆσόμενον.
 5 ΣΩ. Τίς οὖν ὁ τῷ τοῦ λυροποιοῦ ἔργῳ χρῆσόμενος; ἄρ'
 οὐχ οὗτος ὃς ἐπίσταιτο ἂν ἐργαζομένῳ κάλλιστα ἐπιστατεῖν
 καὶ εἰργασμένον γνοίη εἴτ' εὖ εἴργασται εἴτε μή;
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Τίς;
 10 ΕΡΜ. Ὁ κιθαριστής.
 ΣΩ. Τίς δὲ ὁ τῷ τοῦ ναυπηγοῦ;
 c 1 ΕΡΜ. Κυβερνήτης.
 ΣΩ. Τίς δὲ τῷ τοῦ νομοθέτου ἔργῳ ἐπιστατήσκει τ' ἂν
 κάλλιστα καὶ εἰργασμένον κρίνειε καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τοῖς
 βαρβάροις; ἄρ' οὐχ ὅσπερ χρήσεται;
 5 ΕΡΜ. Ναί.
 ΣΩ. Ἄρ' οὖν οὐχ ὁ ἐρωτᾶν ἐπιστάμενος οὗτός ἐστιν;
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ἀποκρίνεσθαι;
 ΕΡΜ. Ναί.
 10 ΣΩ. Τὸν δὲ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστάμενον ἄλλο
 τι σὺ καλεῖς ἢ διαλεκτικόν;
 ΕΡΜ. Οὐκ, ἀλλὰ τοῦτο.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολύ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο θὰ πρέπει νὰ κρίνεις καὶ τὸ νομοθέτη... καὶ τὸ νομοθέτη τὸ δικό μας καὶ τὸ νομοθέτη τῶν Βαρβάρων· τὸ γεγονός ὅτι ὁ νομοθέτης ἀποδίδει τὸ εἶδος τοῦ ὀνόματος⁹², τὴ μορφή—ἐννοῶ— τοῦ ὀνόματος, πού 'ναι κατάλληλη σὲ κάθε πράγμα χωριστά, χρησιμοποιώντας διαφορές... ὅποιεσδήποτε... συλλαβές, δὲν τὸν κάνει καθόλου χειρότερο, εἴτε μιλάμε γιὰ τὸ δικό μας νομοθέτη ἐδῶ εἴτε γιὰ ὅποιονδήποτε ἄλλον νομοθέτη ἄλλου.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Συμφωνῶ ἀπολύτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ σὲ ρωτήσω τώρα καὶ κάτι ἄλλο: ποιός θὰ κρίνει καὶ θὰ μᾶς πεῖ ἂν ἀποδόθηκε τὸ προσήκον εἶδος... ἂν ἀποδόθηκε ἡ σωστὴ μορφή τῆς σαίτας ἀσχέτως τῆς χρησιμοποιήσεως ποιανοῦ ξύλου; Ὁ μαραγκὸς πού τὴν ἐφτιαξε ἢ ὁ ὑφαντὴς πού θὰ τὴν χρησιμοποιήσει;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Προφανῶς, Σωκράτη μου, αὐτὸς πού θὰ τὴν χρησιμοποιήσει⁹³... ἔτσι μοῦ φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ ποιός, πές μου, θὰ χρησιμοποιήσει τὸ ἔργο τοῦ λυροποι-οῦ; Νὰ μὴν εἶναι, τάχα, ἐκεῖνος πού καὶ τὴ δουλειὰ καλὰ τὴν ξέρει, ἀλλὰ καὶ νὰ κρίνει καλὰ γνωρίζει ἂν τὸ ὄργανο ἔχει φτιαχτεῖ σωστὰ ἢ ὄχι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ ποιός εἶν' αὐτός; Πῶς τόνε λένε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κιθαριστὴ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ ἔργο τοῦ ναυπηγοῦ ποιός θὰ τὸ κρίνει;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ ἔργο τοῦ νομοθέτη ποιός θὰ μποροῦσε νὰ τὸ γνωρίζει καλύτερα καὶ νὰ κρίνει ἂν ἔγινε καλὴ δουλειὰ ἢ ὄχι, καὶ ἐδῶ σ' ἐμᾶς καὶ στὶς χώρες τῶν Βαρβάρων; Εἶναι, τάχα, ἄλλος ἀπὸ 'κεῖνον πού θὰν τὸ χρησιμο-ποιήσει⁹⁴;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὁχι, αὐτὸς εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν εἶναι, ἐπομένως, ἐκεῖνος πού ξέρει καλὰ τὴν τέχνη νὰ ἐρωτᾷ;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ὁ ἴδιος ἐκεῖνος πού ξέρει καλὰ τὴν τέχνη ν' ἀπαντᾷ;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐσὺ, ἐκεῖνον πού ξέρει καλὰ τὴν τέχνη νὰ ἐρωτᾷ καὶ τὴν τέχνη ν' ἀπαντᾷ, *διαλεκτικῶς*⁹⁵ δὲν τὸν ὀνομάζεις;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, *διαλεκτικῶς* τὸν λέω.

- d 1 ΣΩ. Τέκτονος μὲν ἄρα ἔργου ἐστὶν ποιῆσαι πηδάλιον ἐπι-
στατοῦντος κυβερνήτου, εἰ μέλλει καλὸν εἶναι τὸ πηδάλιον.
ERM. Φαίνεται.
- 5 ΣΩ. Νομοθέτου δέ γε, ὡς ἔοικεν, ὄνομα, ἐπιστάτην ἔχον-
τος διαλεκτικὸν ἄνδρα, εἰ μέλλει καλῶς ὀνόματα θήσεσθαι.
ERM. Ὑἑστὶ ταῦτα.
- e 1 ΣΩ. Κινδυνεύει ἄρα, ὦ Ἐρμόγενες, εἶναι οὐ φαῦλον, ὡς
σὺ οἶε, ἢ τοῦ ὀνόματος θέσις, οὐδὲ φαύλων ἀνδρῶν οὐδὲ
τῶν ἐπιτυχόντων. καὶ Κρατύλος ἀληθῆ λέγει λέγων φύσει
τὰ ὀνόματα εἶναι τοῖς πράγμασι, καὶ οὐ πάντα δημιουργὸν
ὀνομάτῳ εἶναι, ἀλλὰ μόνον ἐκείνον τὸν ἀποβλέποντα εἰς τὸ
τῆ φύσει ὄνομα ὃν ἐκάστω καὶ δυνάμενον αὐτοῦ τὸ εἶδος
τιθῆναι εἰς τε τὰ γράμματα καὶ τὰς συλλαβάς.
- 5 ERM. Οὐκ ἔχω, ὦ Σώκρατες, ὅπως χρῆ πρὸς ἃ λέγεις
391 a 1 ἐναντιοῦσθαι. ἴσως μέντοι οὐ ῥάδιόν ἐστιν οὕτως ἐξαίφνης
πεισθῆναι, ἀλλὰ δοκῶ μοι ὧδε ἂν μᾶλλον πειθέσθαι σοι, εἴ
μοι δείξειας ἥντινα φῆς εἶναι τὴν φύσει ὀρθότητα ὀνόματος.
- 5 ΣΩ. Ἐγὼ μὲν, ὦ μακάριε Ἐρμόγενες, οὐδεμίαν λέγω,
ἀλλ' ἐπελάθου γε ὧν ὀλίγον πρότερον ἔλεγον, ὅτι οὐκ
εἰδείην ἀλλὰ σκεψοίμην μετὰ σοῦ. νῦν δὲ σκοπουμένοις
ἡμῖν, ἐμοὶ τε καὶ σοί, τοσοῦτον μὲν ἦδη φαίνεται παρὰ τὰ
πρότερα, φύσει τέ τινα ὀρθότητα ἔχον εἶναι τὸ ὄνομα καὶ οὐ
b 1 παντὸς ἀνδρὸς ἐπίστασθαι [καλῶς] αὐτὸ πράγματι ὄψωϋν
θέσθαι ἢ οὐ;
ERM. Πάνυ γε.
- 5 ΣΩ. Οὐκοῦν τὸ μετὰ τοῦτο χρῆ ζητεῖν, εἴπερ ἐπιθυμεῖς
εἰδέναι, ἥτις ποτ' αὐ ἐστὶν αὐτοῦ ἢ ὀρθότης.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως δουλειά τοῦ μαραγκοῦ εἶναι νὰ φτιάξει τὸ πηδάλιο μὲ τὴν ἐπιστασία τοῦ κυβερνήτη τοῦ πλοίου, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχει κανεὶς νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ φτιαχτεῖ καλὰ τὸ πηδάλιο.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αὐτὸ σημαίνει ὅτι καὶ τοῦ νομοθέτη δουλειὰ εἶναι νὰ φτιάχνει ὀνόματα μὲ τὴν ἐπιστασία τοῦ διαλεκτικοῦ ἀνδρός, ἐὰν βεβαίως ὑπάρχει κανεὶς νὰ ἐνδιαφέρεται νὰ θεθοῦν σωστὰ τὰ ὀνόματα καὶ καταπῶς ἀρμόζει⁹⁶.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κοντεύουμε, λοιπόν, φίλτατέ μου Ἐρμιογένη, νὰ φτάσουμε στὸ σημεῖο νὰ ποῦμε ὅτι —αὐτὴ, εἶπες, εἶναι κι ἐσένα ἡ γνώμη σου⁹⁷— ὅτι δὲν εἶναι δὰ καὶ μικρὴ δουλειὰ ἡ ὀνοματοθεσία, καὶ ὅτι δὲν ἀποτελεῖ ἔργο ἀνθρώπων ἀσημάντων οὔτε τομέα ἐνασχολήσεως τοῦ πρώτου τυχόντος. Ὅρθά, ἐπομένως, κρίνει ὁ φίλος μας ὁ Κρατύλος⁹⁸, ὅταν λέει ὅτι τὰ ὀνόματα ἀνήκουν ἐκ φύσεως στὰ πράγματα καὶ ὅτι δὲν εἶναι ὁ καθένας δημιουργὸς ὀνομάτων· δημιουργὸς ὀνομάτων εἶναι μόνο ὁποῖος ἀποβλέπει στὸ ὄνομα, πού ἐκ φύσεως ἔχει δοθεῖ στὸ κάθε πράγμα, καὶ μπορεῖ ν' ἀποδίδει τὸ εἶδος τοῦ πράγματος... νὰ περνάει τὴ μορφή τοῦ πράγματος καὶ στὰ γράμματα⁹⁹ καὶ σὶς συλλαβές¹⁰⁰.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐγώ, Σωκράτη μου, τί νὰ σοῦ πῶ... δὲν ἔχω τρόπο... δὲν μπορῶ ν' ἀντικρούσω αὐτὰ πού λές. Ἴσως, ὅμως, δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ πεισθῶ ἔτσι ξαφνικά, μὲ τὸ πρώτο... μολονότι νομίζω ὅτι τελικὰ θὰ σὲ πιστέψω, ἂν μοῦ δείξεις τὴν ἐκ φύσεως ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος πού ἐδῶ καὶ τόσην ὥρα μοῦ λές καὶ μοῦ λές καὶ μοῦ ἐξηγεῖς συνέχεια.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐγώ, μακάριε Ἐρμιογένη... ἐγώ, καλότυχέ μου ἀνθρώπε, δὲ λέω τίποτα... ἐσύ λησιμόνησες αὐτὰ πού σοῦ ἔπα στην ἀρχή, ὅτι προσωπικῶς δὲν ξέρω τίποτα καὶ ὅτι ἀπλῶς θὰ σκεφτῶ καὶ θὰ συνεξετάσω μερικὰ πράγματα μαζί σου. Τώρα πού τὰ ἔδαμε τὰ πράγματα καὶ πού τὰ ἐξετάσαμε ἀπὸ κοινού ἐσύ κι ἐγώ, φαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα, παρὰ τὰ πρὶν ὑποστηρικθέντα, ἔχει ἐκ τῆς φύσεώς του κάποια ὀρθότητα καὶ ὅτι δὲν εἶναι δουλειὰ τοῦ καθενὸς νὰ γνωρίζει, καὶ μάλιστα νὰ γνωρίζει καλὰ πού θὰ θέσει τὸ ὄνομα κατάλληλα... ἢ μήπως κάνω λάθος;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, ἔτσι εἶναι, δὲν κάνεις λάθος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅποτε πρέπει νὰ ἐξετάσουμε κι ἄλλο τὰ πράγματα, ἐὰν βέβαια ἐπιθυμεῖς διακαῶς νὰ μάθεις ποιά εἶν' αὐτή, τέλος πάντων, ἡ παρῶνυμη ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος.

ΕΡΜ. Ἄλλὰ μὴν ἐπιθυμῶ γε εἰδέναι.

ΣΩ. Σκόπει τοῖνυν.

ΕΡΜ. Πῶς οὖν χρὴ σκοπεῖν;

ΣΩ. Ὀρθοτάτῃ μὲν τῆς σκέψεως, ὡς ἑταῖρε, μετὰ τῶν
 10 ἐπισταμένων, χρήματα ἐκείνοις τελοῦντα καὶ χάριτας κατα-
 11 τίθμενον. εἰσὶ δὲ οὗτοι οἱ σοφισταί, οἷσπερ καὶ ὁ ἀδελφός
 σου Καλλίας πολλὰ τελέσας χρήματα σοφὸς δοκεῖ εἶναι.
 ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐγκρατῆς εἶ τῶν πατρῶων, λιπαρεῖν χρὴ τὸν
 ἀδελφὸν καὶ δεῖσθαι αὐτοῦ διδάξαι σε τὴν ὀρθότητα περὶ
 τῶν τοιούτων ἢν ἔμαθεν παρὰ Πρωταγόρου.

5 ΕΡΜ. ὦ Ἄτοπος μεντᾶν εἶη μου, ὦ Σώκρατες, ἡ δέησις,
 εἰ τὴν μὲν Ἀλήθειαν τὴν Πρωταγόρου ὄλως οὐκ ἀποδέχομαι,
 τὰ δὲ τῇ τοιαύτῃ ἀληθείᾳ ῥηθέντα ἀγαπῶν ὡς του ἄξια.

ΣΩ. Ἄλλ' εἰ μὴ αὐτὸ σε ταῦτα ἀρέσκει, παρ' Ὀμήρου χρὴ
 11 μανθάνειν καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ποιητῶν.

ΕΡΜ. Καὶ τί λέγει, ὦ Σώκρατες, Ὀμηρος περὶ ὀνομάτων,
 καὶ ποῦ;

ΣΩ. Πολλαχού· μέγιστα δὲ καὶ κάλλιστα ἐν οἷς διορίζει
 5 ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἅ τε οἱ ἄνθρωποι ὀνόματα καλοῦσι καὶ οἱ
 θεοί. ἢ οὐκ οἶε αὐτὸν μέγα τι καὶ θαυμάσιον λέγειν ἐν
 τούτοις περὶ ὀνομάτων ὀρθότητος; δῆλον γὰρ δὴ ὅτι οἱ γε
 θεοὶ αὐτὰ καλοῦσιν πρὸς ὀρθότητα ἅπερ ἔστι φύσει ὀνόματα·
 11 ἢ σὺ οὐκ οἶε;

ΕΡΜ. Εὐ οἶδα μὲν οὖν ἔγωγε, εἴπερ καλοῦσιν, ὅτι ὀρθῶς
 καλοῦσιν. ἀλλὰ ποῖα ταῦτα λέγεις;

ΣΩ. Οὐκ οἶσθα ὅτι περὶ τοῦ ποταμοῦ τοῦ ἐν τῇ Τροίᾳ,
 5 ὃς ἐμονομάχει τῷ Ἡφαίστῳ, «ὄν Ξάνθου», φησί, «καλέουσι
 θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον;»

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μά και βέβαια — τί λές;! Φλέγομαι νά τὸ μάθω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, ἀφοῦ φλέγεις, πρέπει νά τὸ ἐξετάσεις!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καί πῶς, ἀλήθεια, πρέπει, νά τὸ ἐξετάσω ἐγώ;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅ πῶς σωστός τρόπος, φιλαράκο, εἶναι νά τὸ ἐξετάσεις μ' αὐτοὺς ποὺ τὸ κατέχουν καλά... μὲ τοὺς σοφοὺς ἐκείνους ἀνθρώπους, ποὺ πᾶς καὶ τοὺς πληρώνεις νά σοῦ ποῦν καὶ μετὰ τοὺς λές κι ἀπὸ πάνω ὅτι τοὺς χρωστᾷς κι εὐγνωμοσύνη. Γιὰ τοὺς σοφιστὲς μιλάω, ἂν τυχὸν δὲν τὸ κατάλαβες... στοὺς ὁποίους πῆγε κι ὁ ἀδελφός σου ὁ Καλλίας¹⁰¹, τοὺς τ' ἀκούμπησε γερὰ καὶ τώρα ἔχει τὴν ἐντύπωση πῶς εἶναι πιά σοφός. Ἐσύ, τώρα, μίᾳς καὶ δὲν τυγχάνεις ἀπόλυτος κύριος τῆς πατρικῆς σας περιουσίας¹⁰², σέ συμβουλεύω νά πᾶς στὸν ἀδελφό σου... ἀκόμα καὶ νά τὸν ἐκλιπαρήσεις, νά πέσεις στὰ πόδια του νά τὸν ἱκετέψεις νά σοῦ διδάξει τὴν ὀρθότητα αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅπως τὴν ἔμαθε ἀπ' τὸν Πρωταγόρα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Νά τὸ κάνω, Σωκράτη μου, ναί, ἀλλά... νομίζω... θά ἴναι ἐντελῶς ἄτοπη καὶ ἀνώφελη καὶ παράλογη ἡ ἱκεσία μου, ἀφοῦ τὴν μὲν "Ἀλήθεια" τοῦ Πρωταγόρα¹⁰³ τὴν ἀπορρίπτω ἐντελῶς καὶ δὲν τὴν ἀποδέχομαι καθόλου, ὅσα, ὅμως, ἔχουν ἤδη λεχθεῖ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς τῆς ἀληθείας, καὶ μοῦ ἀρέσουν καὶ παραδέχομαι ὅτι ἀξίζουν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πάντως, ἐγὼ σοῦ λέω ὅτι, ἂν δὲ σ' ἀρέσουν αὐτὰ ποὺ λέγονται, θά πρέπει κατ' ἀνάγκη πιά νά τὰ μάθεις ἀπ' τὸν Ὅμηρο κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποιητές¹⁰⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ τί λέει, Σωκράτη, φίλε μου, ὁ Ὅμηρος γιὰ τὰ ὀνόματα;... Καὶ ποῦ τὸ λέει¹⁰⁵;...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄ, σὲ πολλὰ μέρη κάνει λόγο. Τὰ πῶς σημαντικά, σπουδαῖα καὶ ὁμορφα, ὅμως, εἶναι ἐκεῖνα τὰ μέρη, ὅπου διακρίνει τὰ ὀνόματα ποὺ δίνουν οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ θεοὶ στὰ ἴδια ἀκριβῶς πράγματα. Ἡ μήπως ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι ὁ Ὅμηρος δὲ λέει, στὰ μέρη αὐτά¹⁰⁶, πράγματα σπουδαῖα καὶ θαυμαστά σχετικά μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων; Διότι εἶναι φανερό... ὀλοφάνερα... ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι οἱ θεοὶ δίνουν καὶ χρησιμοποιοῦν μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο¹⁰⁷ ὅσα ὀνόματα εἶναι φτιαγμένα κατὰ φύσιν· δὲν νομίζεις;... δὲν τὸ πιστεύεις¹⁰⁸;...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐγὼ ἓνα πράγμα ξέρω καλά καὶ εἶμαι βέβαιος: ὅτι οἱ θεοὶ ὅταν δίνουν ὀνόματα, τὰ δίνουν σωστά¹⁰⁹. Ἀλλὰ πές μου, ποῖα ὀνόματα ἐννοεῖς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν ξέρεις ὅτι γιὰ τὸν ποταμὸ τῆς Τροίας, ποὺ μονομαχοῦσε μὲ τὸν Ἡφαιστο, ὁ Ὅμηρος λέει "οἱ μὲν θεοὶ τὸν ὀνομάζουν *Ξάνθο*, οἱ δὲ ἄνδρες *Σκάμανδρο*"¹¹⁰;

ΕΡΜ. Ἦ Εγωγε.

392 a 1 ΣΩ. Τί οὖν δὴ; οὐκ οἶε τοῦτο σεμόν τι εἶναι γυνῶναι,
ὅπῃ ποτὲ ὀρθῶς ἔχει ἐκείνον τὸν ποταμὸν Ξάνθου καλεῖν
μᾶλλον ἢ Σκάμανδρου; εἰ δὲ βούλει, περὶ τῆς ὀρυιθος ἦν
λέγει ὅτι—

5 χαλκίδα κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδι,
φαῦλον ἡγή τὸ μάθημα ὅσῳ ὀρθότερόν ἐστι καλεῖσθαι χαλκίς
κυμίνιδος τῷ αὐτῷ ὀρνέω; ἢ τὴν Βατίειάν τε καὶ Μυρίνην,
b 1 καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ τούτου τοῦ ποιητοῦ καὶ ἄλλων; ἀλλὰ
ταῦτα μὲν ἴσως μείζω ἐστὶν ἢ κατ' ἐμὲ καὶ σὲ ἐξευρεῖν·
ὁ δὲ Σκαμάνδριός τε καὶ ὁ Ἄστυνάναξ ἀνθρωπινώτερον δια-
σκέψασθαι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, καὶ ῥᾶον, ἅ φησιν ὀνόματα εἶναι
5 τῷ τοῦ Ἔκτορος υἱεῖ, τίνα ποτὲ λέγει τὴν ὀρθότητα αὐτῶν.
οἶσθα γὰρ δῆπου ταῦτα τὰ ἔπη ἐν οἷς ἔνεστιν ἂ ἐγὼ
λέγω.

ΕΡΜ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Πότερον οὖν οἶε Ὅμηρον ὀρθότερον ἡγεῖσθαι τῶν
10 ὀνομάτων κείσθαι τῷ παιδί, τὸν «Ἄστυνάακτα» ἢ τὸν
«Σκαμάνδριον»;

c 1 ΕΡΜ. Οὐκ ἔχω λέγειν.

ΣΩ. Ὁδὲ δὴ σκόπει. εἴ τις ἔροιτό σε πότερον οἶε
ὀρθότερον καλεῖν τὰ ὀνόματα τοὺς φρονιμωτέρους ἢ τοὺς
ἀφρονεστέρους;

5 ΕΡΜ. Δῆλον δὴ ὅτι τοὺς φρονιμωτέρους, φαίην ἄν.

ΣΩ. Πότερον οὖν αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς πόλεσιν φρο-
μώτεραί σοι δοκοῦσιν εἶναι ἢ οἱ ἄνδρες, ὡς τὸ ὅλον εἰπεῖν
γένος;

ΕΡΜ. Οἱ ἄνδρες.

10 ΣΩ. Οὐκοῦν οἶσθα ὅτι Ὅμηρος τὸ παιδίον τὸ τοῦ Ἔκτορος
d 1 ὑπὸ τῶν Τρώων φησὶν καλεῖσθαι Ἄστυνάακτα, Σκαμάνδριον
δὲ δῆλον ὅτι ὑπὸ τῶν γυναικῶν, ἐπειδὴ οἱ γε ἄνδρες αὐτὸν
Ἄστυνάακτα ἐκάλου;

ΕΡΜ. Ἦ Εοικέ γε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως και τὸ ξέρω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, ἀφοῦ τὸ ξέρεις, τί γνώμη ἔχεις; Δὲν νομίζεις ὅτι ἀξίζει, και μάλιστα ἀξίζει πολὺ, τὸν κόπο νὰ μάθεις πῶς πρέπει, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ ὀνομάζουμε σωστὰ τὸν ποταμὸ τῆς Τροίας — *Ξάνθο* ἢ *Σκαμάνδρο*; Κι ἂν θέλεις, πάλι, νὰ μιλήσουμε γιὰ τὸ πουλί, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ ποιητὴς λέει “οἱ μὲν θεοὶ τὸ φωνάζουν *χαλκίδα*, οἱ δὲ ἄνθρωποι *κύμινδη*”¹¹¹... μικρὸ πρᾶγμα θεωρεῖς ὅτ’ εἶναι νὰ μάθεις πόσο ὀρθότερο εἶναι νὰ τὸ λέμε *χαλκίδα* παρὰ *κύμινδη*; Ἡ, ἐπίσης, τὰ ὀνόματα *Βατίεια* καὶ *Μυρῖνη*¹¹², καθὼς καὶ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα τοῦ Ὀμήρου καὶ ἄλλων ποιητῶν; Ἀλλά, ἂν ἴσως ὅλα ἐτοῦτα τὰ ὀνόματα, πού τ’ ἀναφέραμε τελευταῖα, ἀπαιτοῦν μεγαλύτερες δυνάμεις καὶ ἱκανότητες ἀπ’ τὶς δικές μου καὶ τὶς δικές σου, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἀκριβή τους καὶ νὰ τὰ καταλάβουμε, ὁ *Σκαμάνδριος* καὶ ὁ *Ἀστυάναξ*¹¹³ πλησιάζουν περισσότερο στὶς δυνάμεις καὶ τὶς ἱκανότητες τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, κι ἔχω τὴ γνώμη ὅτι εἶναι εὐκολότερο νὰ βροῦμε τὴν ὀρθή σημασία τους στὰ ὀνόματα πού δίνει ὁ Ὀμηρος στὸ γινόμενον τοῦ Ἐκτορα. Τοὺς γνωρίζεις βέβαια τοὺς στίχους, ὅπου ὑπάρχουν αὐτὰ πού σοῦ λέω τώρα, αἶ...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἶ, καὶ βέβαια τοὺς γνωρίζω... τί...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποιὸ ἀπ’ τὰ δύο ὀνόματα, κατὰ τὴ γνώμη σου, πού δόθηκαν στὸ παιδί, νομίζεις ὅτι θεωρεῖ ὁ Ὀμηρος σωστότερο; τὸ “Ἀστυάναξ”¹¹⁴ ἢ τὸ “Σκαμάνδριος”;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἰδέα δὲν ἔχω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τότε δές το ἀλλιῶς; ἂν σὲ ρωτοῦσαν ποιοί, κατὰ τὴ γνώμη σου, δίνουν σωστότερα τὰ ὀνόματα: οἱ φρονιμότεροι ἢ οἱ ἀφρονέστεροι; Τί θ’ ἀπαντοῦσες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲ θέλει ρώτημα πῶς θ’ ἀπαντοῦσα “οἱ φρονιμότεροι”...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί γνώμη ἔχεις δέ; στίς πόλεις ποιοὶ σοῦ φαίνονται φρονιμότεροι: οἱ γυναῖκες ἢ οἱ ἄνδρες;... γιὰ ν’ ἀναφερθοῦμε καὶ στὰ δύο φύλα τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οἱ ἄνδρες.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐρεῖς, λοιπόν, ὅτι, σύμφωνα μὲ τὸν Ὀμηρὸν, τὸ γινόμενον τοῦ Ἐκτορα τὸν ὀνομάζαν *Ἀστυάνακτα* οἱ Τρῶες, ἐνῶ τὸ ὄνομα *Σκαμάνδριος* προφανῶς τοῦ τὸ ἔχον δώσει οἱ Τρωάδες, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἄνδρες τὸ παιδί τὸ φώναζαν *Ἀστυάνακτα*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐξέρω γὰρ... μοῦ φαίνεται...

- 5 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ Ὅμηρος τοὺς Τρῶας σοφωτέρους ἡγεῖτο
ἢ τὰς γυναῖκας αὐτῶν;
ΕΡΜ. Οἶμαι ἔγωγε.
ΣΩ. Τὸν «Ἀστυάνακτα» ἄρα ὀρθότερον ᾤετο κεῖσθαι τῷ
παιδί ἢ τὸν «Σκαμάνδριον»;
- 10 ΕΡΜ. Φαίνεται.
ΣΩ. Σκοπῶμεν δὴ διὰ τί ποτε. ἢ αὐτὸς ἡμῖν κάλλιστα
ἔφηγείται τὸ διότι; φησὶν γάρ—
- e 1 οἶος γάρ σφιν ἔρυτο πόλιν καὶ τείχεα μακρά.
διὰ ταῦτα δὴ, ὡς εἴκειν, ὀρθῶς ἔχει καλεῖν τὸν τοῦ σωτήηρος
ἴον Ἀστυάνακτα τούτου ὁ ἔσωξεν ὁ πατήρ αὐτοῦ, ὡς φησιν
Ὅμηρος.
- 5 ΕΡΜ. Φαίνεται μοι.
ΣΩ. Τί δὴ ποτε; οὐ γάρ πω οὐδ' αὐτὸς ἔγωγε μαθάνω
ὦ Ἐρμόγευες, σὺ δὲ μαθάνεις;
ΕΡΜ. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.
- 393 a 1 ΣΩ. Ἄλλ' ἄρα, ὠγαθέ, καὶ τῷ Ἐκτορι αὐτὸς ἔθετο τὸ
ὄνομα Ὅμηρος;
ΕΡΜ. Τί δή;
ΣΩ. Ὅτι μοι δοκεῖ καὶ τοῦτο παραπλήσιόν τι εἶναι τῷ
- 5 Ἀστυάνακτι, καὶ εἴκειν Ἑλληνικοῖς ταῦτα [τὰ ὀνόματα].
ὁ γὰρ «ἄναξ» καὶ ὁ «ἔκτωρ» σχεδόν τι ταῦτόν σημαίνει,
βασιλικά ἀμφότερα εἶναι τὰ ὀνόματα· οὐ γὰρ ἂν τις «ἄναξ»
ἦ, καὶ «ἔκτωρ» δήπου ἐστὶν τούτου· δήλον γὰρ ὅτι κρατεῖ
- b 1 τε αὐτοῦ καὶ κέκτηται καὶ ἔχει αὐτό. ἢ οὐδὲν σοι δοκῶ
λέγειν, ἀλλὰ λανθάνω καὶ ἑμαυτὸν οἰόμενός τινος ὡσπερ
ἴχνους ἐφάπτεσθαι τῆς Ὀμήρου δόξης περὶ ὀνομάτων
ὀρθότητος;
- 5 ΕΡΜ. Μὰ Δί' οὐ σύ γε, ὡς ἐμοὶ δοκεῖς, ἀλλὰ ἴσως τοῦ
ἐφάπτη.
ΣΩ. Δίκαιόν γέ τοί ἐστιν, ὡς ἐμοὶ φαίνεται, τὸν λέοντος
ἔκγονον λέοντα καλεῖν καὶ τὸν ἵππου ἔκγονον ἵππον. οὐ τί
λέγω εἰάν ὡσπερ τέρας γένηται ἐξ ἵππου ἄλλο τι ἢ ἵππος,
c 1 ἀλλ' οὐ ἂν ἦ τοῦ γένους ἔκγονον τὴν φύσιν, τοῦτο λέγω·

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή θέλεις νά πεις ὅτι καί ὁ Ὅμηρος θεωροῦσε τοὺς Τρῶες σοφότερους τῶν γυναικῶν τους;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι νομίζω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, σοῦ φαίνεται ὅτι σωστότερα δόθηκε στὸ παιδί τὸ “Ἀστυάναξ” ἂν τὸ “Σκαμάνδριος”...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι μοῦ φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ ποιὸ λόγο, ἀλήθεια; Γιὰ νά δοῦμε!... Μήπως ἔρχεται ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς νά μᾶς τὸ διδάξει μὲ τὸν καλύτερο τρόπο, ὅταν λέει ὅτι *μόνος του ὁ Ἔκτωρ κυβερνοῦσε τὴν πόλη καὶ τὰ μακρὰ τεῖχη*¹⁵. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, μοῦ φαίνεται, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶναι σωστὸ νά ὀνομάζουν οἱ Τρῶες τὸ γιὸ τοῦ σωτήρα τους Ἀστυάνακτα σ' ἐκείνη τὴν πόλη, τὴν ὁποία, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, τὴν ἔσωσε ὁ πατέρας τοῦ παιδιοῦ.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, συμφωνῶ¹⁶.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀλλὰ γιὰ ἔλα, καλέ μου φίλε, καὶ πές μου: στὸν Ἔκτορα ποιὸς ἔδωσε τ' ὄνομα; Ὁ Ὅμηρος δὲν τοῦ τὸ ὄωσε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Γιατί μοῦ τὴν κάνεις αὐτὴ τὴν ἐρώτηση;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σ' τὴν κάνω, γιατί μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ τὸ “Ἔκτωρ” εἶναι ὄνομα παραπλήσιο τοῦ “Ἀστυάναξ”, πέραν τοῦ ὅτι τὰ ἐν λόγῳ ὀνόματα ἀκούγονται ὡς ἑλληνικά¹⁷. Διότι “ἄναξ” καὶ “ἔκτωρ” σημαίνουν σχεδὸν τὸ ἴδιο πράγμα, μᾶς καὶ τὰ δύο τους εἶναι ὀνόματα γιὰ τὸ βασιλιά: διότι, ἐὰν εἶναι κανεὶς “ἄναξ”, δηλαδή βασιλιάς κάποιου πράγματος, δὲν χωραίνει ἀμβιβολία ὅτι εἶναι καὶ “ἔκτωρ” τοῦ πράγματος αὐτοῦ¹⁸, ὅτι δηλαδή εἶναι *μόνιμος καὶ ἀπόλυτος κύριος* τοῦ πράγματος αὐτοῦ, ἢ δὲ κυριότητά του δὲν περιορίζεται ἀπὸ τίποτα καὶ δὲν διαταράσσεται ἀπὸ κανέναν, ἀφοῦ εἶναι προφανές ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ πράγματος *κρατεῖ ὡς κύριος καὶ τὴ νομὴ του ἔχει ὡς κάτοχος*¹⁹. Ἡ —δὲ μοῦ λές— μήπως ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι λέω ἀνοησίες καὶ γελιέμαι καί, χωρὶς καλὰ-καλὰ νά τὸ καταλαβαίνω, κοροϊδεύω τὸν ἑαυτό μου πιστεύοντας ὅτι μὲ ὅσα λέω, προσεγγίζω κάποιον ἐλάχιστο ἴχνος ἂν τὴ δοξασιμένη γνώμη τοῦ Ὁμήρου σχετικά μὲ τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, καθόλου δὲ γελιέσαι, νομίζω... καί ἴσως προσεγγίζεις κάτι ἀπὸ τὸν Ὅμηρο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μοῦ φαίνεται σωστὸ καὶ δίκαιο νά λέμε *λιοντάρι* τὸ μικρὸ τοῦ λιονταριοῦ καὶ *ἄλογο* τὸ μικρὸ τοῦ ἀλόγου. Δὲν μιλάω, βέβαια, γιὰ τὴν περίπτωση, ὅπου ἂν τὸ ἄλογο θὰ γεννηθεῖ τέρας²⁰... κάτι διαφορετικὸ δηλαδή ἀπὸ ἄλογο... ἀλλὰ γιὰ τὴν περίπτωση, ὅπου θὰ προκύψει φυσικὸς καὶ

ἐὰν βοὸς ἔκγονον φύσει ἵππος παρὰ φύσιν τέκη μόσχον, οὐ
 πῶλον κλητέον ἀλλὰ μόσχον· οὐδ' ἂν ἐξ ἀνθρώπου οἶμαι
 μὴ τὸ ἀνθρώπου ἔκγονον γένηται, [ἀλλ' ὁ ἂν] τὸ ἔκγονον
 5 ἀνθρώπου κλητέος· καὶ τὰ δένδρα ὡσαύτως καὶ τὰλλα ἅπαντα·
 ἢ οὐ συνδοκεῖ;

ΕΡΜ. Συνδοκεῖ.

ΣΩ. Καλῶς λέγεις· φύλαττε γάρ με μή πη παρακρούσωμαί
 σε. κατὰ γὰρ τὸν αὐτὸν λόγον κἂν ἐκ βασιλέως γίγηται τι
 d 1 ἔκγονον, βασιλεὺς κλητέος· εἰ δὲ ἐν ἑτέραις συλλαβαῖς ἢ ἐν
 ἑτέραις τὸ αὐτὸ σημαίνει, οὐδὲν πρᾶγμα· οὐδ' εἰ πρόσκειται
 τι γράμμα ἢ ἀφήρηται, οὐδὲν οὐδὲ τούτο, ἕως ἂν ἐγκρατὴς ἢ ἡ
 οὐσία τοῦ πράγματος δηλουμένη ἐν τῷ ὀνόματι.

5 ΕΡΜ. Πῶς τοῦτο λέγεις;

ΣΩ. Οὐδὲν ποικίλον, ἀλλ' ὥσπερ τῶν στοιχείων οἶσθα
 ὅτι ὀνόματα λέγομεν ἀλλ' οὐκ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, πλὴν
 τεττάρων, τοῦ Ε καὶ τοῦ Υ καὶ τοῦ Ο καὶ τοῦ Ω· τοῖς δ'
 e 1 ἄλλοις φωνήσιν τε καὶ ἀφώνοις οἶσθα ὅτι περιτιθέντες ἄλλα
 γράμματα λέγομεν, ὀνόματα ποιοῦντες· ἀλλ' ἕως ἂν αὐτοῦ
 δηλουμένην τὴν δύναμιν ἐντιθῶμεν, ὀρθῶς ἔχει ἐκείνο τὸ
 ὄνομα καλεῖν ὃ αὐτὸ ἡμῖν δηλώσει. οἶον τὸ «βῆτα» ὀρᾶς
 5 ὅτι τοῦ ἦτα καὶ τοῦ ταῦ καὶ τοῦ ἄλφα προστεθέντων οὐδὲν
 ἐλύπησεν, ὥστε μὴ οὐχὶ τὴν ἐκείνου τοῦ στοιχείου φύσιν
 δηλώσαι ὅλῳ τῷ ὀνόματι οὐ ἐβούλετο ὁ νομοθέτης· οὕτως
 ἠπιστήθη καλῶς θέσθαι τοῖς γράμμασι τὰ ὀνόματα.

ΕΡΜ. Ἀληθὴ μοι δοκεῖς λέγειν.

394 a 1 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ περὶ βασιλέως ὁ αὐτὸς λόγος; ἔσται
 γάρ ποτε ἐκ βασιλέως βασιλεὺς, καὶ ἐξ ἀγαθοῦ ἀγαθός, καὶ
 ἐκ καλοῦ καλός, καὶ τὰλλα πάντα οὕτως, ἐξ ἐκάστου γένους
 ἕτερον τοιοῦτον ἔκγονον, ἐὰν μὴ τέρας γίγηται· κλητέον δὴ

φυσιολογικός ἔκγονος τοῦ εἴδους “ἄλογο”. ἐὰν ἓνα ἄλογο γεννήσει παρὰ φύση μοσχάρι, πού εἶναι ὁ φυσικός καί φυσιολογικός ἔκγονος τοῦ βοδιοῦ. τὸ ζωντανό αὐτὸ δὲν θὰ τὸ ὀνομάσουμε *πουλαράκι* —θὰ τὸ ποῦμε *μοσχαρακι*· κι ἂν ἂπ’ τὸν ἄνθρωπο γεννηθεῖ κάτι ἄλλο καὶ ὄχι ὁ φυσικός καί φυσιολογικός ἔκγονος τοῦ ἀνθρώπου, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν θὰ πρέπει τὸ νέο αὐτὸ ὄν νὰ τὸ ποῦμε *ἄνθρωπο*: τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὰ δέντρα, τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ὅλα τ’ ἄλλα πράγματα¹²¹— ἢ μήπως διαφωνεῖς;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Συμφωνῶ ἀπολύτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλὰ μιλᾷς, ἀλλὰ κοίταξε μὴ σὲ γελάσω μ’ αὐτὰ πού θὰ σοῦ πῶ τώρα¹²². Σύμφωνα μ’ ὅσα μόλις εἶπαμε, ἂν κάποιος βασιλιάς ἀποκτήσει ἀπόγονο, ὁ ἀπόγονός του πρέπει νὰ ὀνομάζεται κι αὐτὸς *βασιλιάς*· καμμία σημασία δὲν ἔχει ἂν ἡ ἔννοια “βασιλιάς” ἐκφρασθεῖ μὲ τίς τάδε ἢ τίς δεῖνα συλλαβές· οὔτε, πάλι, ἔχει καμμιὰ σημασία, ἂν στῆ λέξη προστεθεῖ ἢ ἀπὸ τῆ λέξη ἀφαιρεθεῖ κάποιο γράμμα... ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει ἡ δηλούμενη¹²³ στὸ ὄνομα οὐσία τοῦ πράγματος καὶ νὰ ’ναι ἀπόλυτη καὶ ἀκώλυτη κυρία ἐκεῖ¹²⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲν καταλαβαίνω τί ἔννοεῖς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὰ δὲ λέω δὰ καὶ τίποτα μεπερδεμένο!... “Ὅπως ξέρεις, τὰ *στοιχεῖα*... δηλαδὴ τὰ *γράμματα*... τὰ ὀρίζουμε μὲ ὀνόματα, ἀλλὰ ὄχι αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ *στοιχεῖα*¹²⁵, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ γνωστὰ τέσσερα, ἐκτὸς δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Ε, τὸ Υ, τὸ Ο καὶ τὸ Ω¹²⁶. Σ’ ὅλα, ὅμως, τ’ ἄλλα φωνήεντα καὶ ἄφωνα¹²⁷—ἢ σύμφωνα¹²⁸—, ὅπως ξέρεις, προσθέτουμε γράμματα γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ τὰ προφέρουμε καὶ νὰ φτιάξουμε ὀνόματα· ἀλλὰ, ἀφοῦ μποροῦμε καὶ δηλώνουμε ποιά ἡ δύναμη¹²⁹ τοῦ κάθε στοιχείου, εἶναι σωστὸ νὰ τοῦ ἀποδίδουμε ὁποιοῦ ὄνομα μᾶς δηλώσει καθαρὰ καὶ ἀναμφισβήτητα αὐτὸ τὸ πράγμα. Πάρε, παραδείγματος χάρη, τὸ “βῆτα”: ὅπως βλέπεις, ἡ πρόσθεση τοῦ “ἦτα”, τοῦ “ταῦ” καὶ τοῦ “ἄλφα” καθόλου δὲν τὸ ἐξημίωσε, ὥστε νὰ μὴ δηλώνει... ὥστε νὰ μὴν ἐκφράζει τὴ φύση ἐκείνου τοῦ στοιχείου, μὲ τὴ συνδρομὴ ὀλόκληρου τοῦ ὀνόματος, ὅπως ἀκριβῶς τὸ ’θελε ὁ νομοθέτης· τόσο πολὺ ἀμφέβαλλε ἂν ὄντως ἔδωσε τελικὰ στὰ γράμματα τὰ κατάλληλά τους ὀνόματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὴν ἀλήθεια μοῦ φαίνεται ὅτι λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ γιὰ τὸ βασιλιά —σὲ ρωτῶ— τὰ ἴδια θὰ ποῦμε; “Ἄν... εἰ θέλω νὰ πῶ... ἂν γεννηθεῖ κάποια μέρα ἀπὸ βασιλιά βασιλιάς, ἀπὸ καλὸν ἄνθρωπο καλὸς ἄνθρωπος καὶ ἀπὸ ὠραῖον ὠραῖος καὶ οὔτω καθεξῆς... ἐάν, δηλαδὴ, ἀπὸ κάθε γένος γεννηθεῖ ὁμοῖος ἔκγονος, κι ὁ ἔκγονος αὐτὸς δὲν εἶναι τέρας, στὸν κάθε ἔκγονο θὰ πρέπει νὰ δώσουμε ἴδιο ὄνομα μὲ αὐτὸ τοῦ

- 5 ταῦτὰ ὀνόματα. ποικίλλειν δὲ ἕξεστι ταῖς συλλαβαῖς, ὥστε
 δόξαι ἂν τῷ ἰδιωτικῶς ἔχοντι ἕτερα εἶναι ἀλλήλων τὰ αὐτὰ
 ὄντα· ὥσπερ ἡμῖν τὰ τῶν ἰατρῶν φάρμακα χρώμασιν καὶ
 ὁσμαῖς πεποικιλμένα ἄλλα φαίνεται τὰ αὐτὰ ὄντα, τῷ δὲ γε
 b 1 ἰατρῷ, ἅτε τὴν δύναμιν τῶν φαρμάκων σκοπομένῳ, τὰ αὐτὰ
 φαίνεται, καὶ οὐκ ἐκπλήττεται ὑπὸ τῶν προσόντων. οὕτω
 δὲ ἴσως καὶ ὁ ἐπιστάμενος περὶ ὀνομάτων τὴν δύναμιν αὐτῶν
 σκοπεῖ, καὶ οὐκ ἐκπλήττεται εἴ τι πρόσκειται γράμμα ἢ
 5 μετάκειται ἢ ἀφήρηται, ἢ καὶ ἐν ἄλλοις παντάπασιν γράμ-
 μασίιν ἐστὶν ἢ τοῦ ὀνόματος δύναμις. ὥσπερ ὁ νυνδὴ
 ἐλέγομεν, «Ἀστυάναξ» τε καὶ «Ἐκτωρ» οὐδὲν τῶν αὐτῶν
 c 1 γραμμάτων ἔχει πλὴν τοῦ ταῦ, ἀλλ' ὅμως ταῦτὸν σημαίνει.
 καὶ «Ἀρχέπολις» γε τῶν μὲν γραμμάτων τί ἐπικοινωνεῖ;
 δηλοῖ δὲ ὅμως τὸ αὐτό· καὶ ἄλλα πολλὰ ἐστὶν ἃ οὐδὲν ἀλλ'
 ἢ βασιλέα σημαίνει· καὶ ἄλλα γε αὐστρατηγόν, οἶον «Ἅγις»
 5 καὶ «Πολέμαρχος» καὶ «Εὐπόλεμος». καὶ ἰατρικά γε ἕτερα,
 «Ἰατροκλῆς» καὶ «Ἀκεσίμβροτος»· καὶ ἕτερα ἂν ἴσως συχνὰ
 εὔροιμεν ταῖς μὲν συλλαβαῖς καὶ τοῖς γράμμασι διαφωνοῦντα,
 τῇ δὲ δυνάμει ταῦτὸν φθεγγόμενα. φαίνεται οὕτως ἢ οὐ;
 d 1 **ΕΡΜ.** Πάνυ μὲν οὖν.
ΣΩ. Τοῖς μὲν δὴ κατὰ φύσιν γιγνομένοις τὰ αὐτὰ
 ἀποδοτέον ὀνόματα.
ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 5 **ΣΩ.** Τί δὲ τοῖς παρὰ φύσιν, οἳ ἂν ἐν τέρατος εἶδει
 γένωνται; οἶον ὅταν ἐξ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ καὶ θεοσεβοῦς
 ἀσεβῆς γένηται, ἄρ' οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, κἂν
 ἵππος βοῶς ἕκγονον τέκη, οὐ τοῦ τεκόντος δήπου ἔδει τὴν
 ἐπωνυμίαν ἔχειν, ἀλλὰ τοῦ γένους οὐ εἶη;
 10 **ΕΡΜ.** Πάνυ γε.

γεννήτορος — ἔτσι δὲν εἶναι,... Ναι, βεβαίως!... ἀλλὰ μπορούμε καὶ ἐπιτρέπεται νὰ ποικίλλουμε τὴ μορφή τοῦ ὀνόματος μέσῳ τῆς διαφορητικῆς χρήσης τῶν συλλαβῶν ἔτσι, ὥστε ὁ βλάξ καὶ ὁ ἀνόητος νὰ φαντάζεται ὅτι διαφέρουν τὸ ἓνα ὄνομα ἀπὸ τὸ ἄλλο, κι ἄς εἶν' ἀκριβῶς τὰ ἴδια. Ἐδῶ συμβαίνει, φίλε μου Ἐρμογένη, τὸ ἴδιο ὅπως καὶ μὲ τὰ φάρμακα τῶν γιατρῶν, πού, ποικιλιμένα ὄντας μὲ χρώματα καὶ μὲ ἀρώματα, ἐμᾶς μὲν μᾶς φαίνονται διαφορητικά, κι ἄς εἶναι τὰ ἴδια, οἱ γιατροὶ ὁμως δὲν ξεγελοῦνται, καὶ δὲν ξεγελοῦνται ἀκριβῶς, γιατί γνωρίζουνε τὴ δύναμή τους. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο. Ἴσως, καὶ ὅποιος ξέρει ἀπὸ ὀνόματα¹³⁰, προσέχει πάντοτε νὰ βλέπει ποιά εἶναι ἡ δύναμή τους καὶ ποτὲ δὲν ξεγελιέται οὔτε τὰ χάνει, ἂν διαπιστώσει ὅτι σὲ κάποιο ὄνομα προστέθηκε ἢ ἀλλάξε θέση ἢ ἀφαιρέθηκε κάνα γράμμα ἢ ἂν ἡ δύναμη τοῦ ὀνόματος ἐκφράζεται μὲ ἄλλο γράμμα... μὲ διαφορητικό. Τί λέγαμε μόλις τώρα πρὸ ὀλίγου; — ὅτι τὰ ὀνόματα “Ἀστυνάξ”¹³¹ καὶ “Ἐκτωρ”¹³², ἂν καὶ δὲν ἔχουν ἄλλο κοινὸ γράμμα ἐκτὸς τοῦ “ταῦ”, ἔχουν τὴν ἴδια σημασία. Πάρε τὸ ὄνομα “Ἀρχέπολις”¹³³: τὰ γράμματά του τί κοινὸ ἔχουν μὲ τὰ γράμματα τῶν δύο προηγουμένων ὀνομάτων; — κι ὁμως σημαίνει τὸ ἴδιο πράγμα μ' ἐκεῖνα. Καί, φυσικά, ὑπάρχουν καὶ πλῆθος ἄλλα, πού δὲν σημαίνουν τίποτ' ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ βασιλιάς, ὅπως ὑπάρχουν ἐπίσης κι ἓνα σωρὸ ὀνόματα γιὰ τὸν στρατηγὸ, ὅπως, λόγου χάρι, “Ἄγις”¹³⁴, “Πολέμαρχος”¹³⁵ καὶ “Εὐπόλεμος”¹³⁶, κι ἓνα σωρὸ πάλι ὀνόματα γιὰ τὸν γιατρὸ, ὅπως, ἄς ποῦμε, “Ἰατροκλῆς”¹³⁷ καὶ “Ἀκεσίμβροτος”¹³⁸. θὰ μπορούσαμε δὲ νὰ βροῦμε ὄχι καὶ λίγα ὀνόματα νὰ διαφωνοῦν ὡς πρὸς τὶς συλλαβὲς καὶ τὰ γράμματα, δηλαδὴ νὰ ἔχουν ἐντελῶς διαφορητικὸ ἤχο, κι ἐν τούτοις νὰ σημαίνουν ἀκριβῶς τὸ ἴδιο πράγμα ὡς πρὸς τὴ δύναμη. Μιλᾶω σωστά;... Πῶς σοῦ φαίνεται;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ σωστὰ μιλάς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σὲ ὅ,τι, λοιπόν, γεννιέται κατὰ φύση, πρέπει νὰ δίνουμε πάντα τὰ ἴδια ὀνόματα¹³⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίωτατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τί θὰ κάνουμε μὲ ὅ,τι γεννιέται παρὰ φύση; Τί θὰ κάνουμε μὲ ὅσα πράγματα ἔχουν μορφή τερατώδη;... ὅπως, λόγου χάρι, ὅταν ἀπὸ ἄνθρωπο καλὸ καὶ θεοσεβῆ γεννιέται ἄνθρωπος κακὸς καὶ ἀσεβής; Ἄραγε, δὲν θὰ πράξουμε ὅπως καὶ στὴν προηγούμενη περίπτωση, ὅπου ἄλογο γεννάει ἔκγονο βοδιοῦ, ὁπότε προφανῶς τὸ γέννημα δὲν θὰ ἔχει τὸ ὄνομα τοῦ γεννήτορος, ἀλλὰ τοῦ γένους, ὅπου ἀνήκει;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως, καὶ θὰ κάνουμε ἔτσι.

- e 1 ΣΩ. Καὶ τῷ ἐκ τοῦ εὐσεβοῦς ἄρα γενομένῳ ἀσεβείῳ τὸ
τοῦ γένους ὄνομα ἀποδοτέον.
ERM. Ἔστι ταῦτα.
- 5 ΣΩ. Οὐ «Θεόφιλον», ὡς ἔοικεν, οὐδὲ «Μνησίθεον»
οὐδὲ τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλ' ὅτι τὰναντία τούτοις σημαίνει,
ἐάνπερ τῆς ὀρθότητος τυγχάνῃ τὰ ὀνόματα.
ERM. Παντός γε μᾶλλον, ὦ Σώκρατες.
- 10 ΣΩ. Ὡσπερ γε καὶ ὁ «Ὀρέστης», ὦ Ἐρμόγευες, κιν-
δυνεύει ὀρθῶς ἔχειν, εἴτε τις τύχῃ ἔθετο αὐτῷ τὸ ὄνομα εἴτε
καὶ ποιητῆς τις, τὸ θηριῶδες τῆς φύσεως καὶ τὸ ἄγριον αὐτοῦ
καὶ τὸ ὀρεινὸν ἐνδεικνύμενος τῷ ὀνόματι.
- 395 a 1 ERM. Φαίνεται οὕτως, ὦ Σώκρατες.
ΣΩ. Ἔοικεν δέ γε καὶ τῷ πατρὶ αὐτοῦ κατὰ φύσιν τὸ
ὄνομα εἶναι.
ERM. Φαίνεται.
- 5 ΣΩ. Κινδυνεύει γὰρ τοιοῦτός τις εἶναι ὁ «Ἀγαμέμνων»,
οἷος ἂ δόξειεν αὐτῷ διαπονεῖσθαι καὶ καρτερεῖν τέλος ἐπιτι-
θεῖς τοῖς δόξασι δι' ἀρετῆν. σημεῖον δὲ αὐτοῦ ἢ ἐν Τροίᾳ
μονῇ τοῦ πάθους τε καὶ καρτερίας. ὅτι οὖν ἀγαστὸς κατὰ
b 1 τὴν ἐπιμονὴν οὗτος ὁ ἀνὴρ ἐνσημαίνει τὸ ὄνομα ὁ «Ἀγα-
μέμνων.» ἴσως δὲ καὶ ὁ «Ἀτρεὺς» ὀρθῶς ἔχει. ὅτε
γὰρ τοῦ Χρυσίππου αὐτῷ φόνος καὶ ἂ πρὸς τὸν Θυέστην
ὡς ὠμὰ διεπράττετο, πάντα ταῦτα ζημιώδη καὶ ἀτηρὰ πρὸς
5 ἀρετῆν. ἢ οὖν τοῦ ὀνόματος ἐπωνυμία σμικρὸν παρακλίνει
καὶ ἐπικεκάλυπται, ὥστε μὴ πᾶσι δηλοῦν τὴν φύσιν τοῦ
ἀνδρός· τοῖς δ' ἐπαΐουσι περὶ ὀνομάτων ἱκανῶς δηλοῖ ὁ
βούλεται ὁ «Ἀτρεὺς.» καὶ γὰρ κατὰ τὸ ἀτειρές καὶ
c 1 κατὰ τὸ ἄτρεστον καὶ κατὰ τὸ ἀτηρὸν πανταχῇ ὀρθῶς

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, ἀφοῦ θά κάνουμ' ἔτσι, στὸν ἀσεβῆ ἄνθρωπο, ποῦ γεννήθη-
κε ἀπὸ εὐσεβῆ, θά πρέπει νὰ δώσουμε τὸ ὄνομα τοῦ γένους του — πάει καλά;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πάει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν θά τὸν ποῦμε, ἐπομένως, οὔτε “Θεόφιλο” οὔτε “Μνησί-
θεο”, οὔτε θά τὸ δώσουμε ὄνομα αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ θά φροντίσουμε
νὰ λάβει ὄνομα ἀντίθετο ὡς πρὸς τὴ σημασία τῶν ὀνομάτων ἐκείνων — ἐάν,
βεβαίως, τυχαίνει νὰ ἴναι ὀρθὰ τὰ ὀνόματα...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αὐτὸ ποῦ μόλις εἶπες, εἶν' τὸ πιὸ σωστὸ ἀπ' ὅλα, Σω-
κράτη μου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νά! ἄς ποῦμε, τὸ ὄνομα τοῦ Ὅρεστη δὲν θέλει πολὺ γιὰ νὰ ἴναι
σωστὸ, φίλε μου Ἐρμογένη, εἴτε τοῦ τό ἴδωσε ἢ τύχη εἴτε κάποιος ποιητής, διό-
τι ἀπ' τὸ ὄνομα αὐτὸ φαίνονται καὶ τὸ θηριῶδες τῆς φύσης του καὶ τὸ ἄγριο
τοῦ χαρακτήρα του καὶ ἡ ὄρ ε ι ν ῆ, ἡ ὀλότελα β ο υ ν ι σ ι α νοοτροπία του!⁴⁰

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅπως τὰ λές, Σωκράτη μου, ἔτσι φαίνεται ὅτ' εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι καὶ ὁ πατέρας τοῦ Ὅρεστη εἶχε ὄνομα
σύμφωνο μὲ τὴ φύση του...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Νάι, φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ “Ἀγαμέμνων” κοντεῦει ὄντως νὰ ἴναι ὅ,τι λέει τ' ὄνομά
του: ἕνας ἄνθρωπος ποῦ ἐκτελεῖ μὲ ἀφοσίωση, ὑπομονή καὶ καρτερία ὅποια
ἰδέα τοῦ ἔλθει στὸ μυαλό, κι ὅτιδήποτε ἀποφασίσει νὰ κάνει, τὸ κάνει μὲ
ἀνδρεία. Σημάδι καὶ ἀπόδειξη τῶν ὄσων λέγω ἔστω ἡ ἀντοχή του καὶ ἡ καρ-
τερία του στὰ Τρωϊκά. Τὸ ὅτι, λοιπόν, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι ἀγαστός,
ἀξιολοθὰύμαστος ἦτοι, γιὰ τὴν ἐπιμονή του, μᾶς τὸ λέει, μᾶς τὸ ἐνηση-
μαίνει τὸ ὄνομα “Ἀγαμέμνων”. Σωστά, μάλιστα, μπορεῖ νὰ τοῦ ἴχει δοθεῖ καὶ
τ' ὄνομα “Ἀτρεὺς”. Γιὰ τὸ τόσο ὀφόνος τοῦ Χρυσίππου, ποῦ, ὡς γνωστόν, διε-
πράχθη ἀπ' αὐτόν, ὅσο καὶ ἡ ὀμότατη συμπεριφορά του ἀπέναντι στὸ Θυέ-
στη ἀποτελοῦν πράξεις ἀναφανδὸν ἐπιζήμιες καὶ ἀτηρές, δηλαδή ὀλέ-
θριες, γιὰ τὴν ἀρετή. Καὶ ἡ μὲν ἐπωνυμία τοῦ ὀνόματος... ἡ σημασία, θέλω
νὰ πῶ, τοῦ ὀνόματος, καθὼς παρεκκλίνει καὶ λιγάκι, δὲν φανερῶνει τὴν ἀλή-
θεια τῶν πραγμάτων κι ἔτσι δὲν εἶναι γνωστὴ σ' ὄλον τὸν κόσμον ἡ ἀληθινὴ
φύση τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ μόνο σ' ὄσους εἶναι ἐπαίοντες τῶν ὀνομάτων, τὸ
“Ἀτρεὺς” ἀποκαλύπτει ἀρκετὰ ἀπ' αὐτὰ ποῦ θέλει νὰ πεῖ, καθ' ὄσον μάλιστα
καὶ γιὰ τὸ ἀτειρὲς¹⁴¹ καὶ γιὰ τὸ ἄτρεστον¹⁴² καὶ γιὰ τὸ ἀτηρόν¹⁴³ τοῦ
Ἀγαμέμνονα — ἐνωῶ τὸ ἀλύγιστο καὶ τὸ ἀτρόμητο καὶ τὸ ὀλέθριο
τοῦ ἀνδρός ἀντίστοιχα — τὸ ὄνομά του εἶναι ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ὀρθότατα

αὐτῷ τὸ ὄνομα κείται. δοκεῖ δέ μοι καὶ τῷ Πέλοπι
τὸ ὄνομα ἐμμέτρως κείσθαι· σημαίνει γὰρ τοῦτο τὸ
ὄνομα τὸν τὰ ἐγγὺς ὀρώντα [ἄξιον εἶναι ταύτης τῆς ἐπι-
νομίας].

5

ΕΡΜ. Πῶς δῆ;

ΣΩ. Οἶόν που καὶ κατ' ἐκείνου λέγεται τοῦ ἀνδρὸς ἐν
τῷ τοῦ Μυρτίλου φόνῳ οὐδὲν οἶον τε γενέσθαι προνοηθῆναι
οὐδὲ προϊδεῖν τῶν πόρρω τῶν εἰς τὸ πᾶν γένος, ὅσως αὐτὸ
δυστυχίας ἐνεπίμπλη, τὸ ἐγγὺς μόνον ὀρών και τὸ παρα-
χρήμα—τοῦτο δ' ἐστὶ «πέλας» — ἠνίκα προεθυμείτο λαβεῖν
παντὶ τρόπῳ τὸν τῆς Ἰπποδαμείας γάμον. τῷ δὲ Ταυτάλῳ
καὶ πᾶς ἂν ἠγήσαιτο τοῦνομα ὀρθῶς και κατὰ φύσιν τεθῆναι
εἰ ἀληθῆ τὰ περὶ αὐτὸν λεγόμενα.

d 1

5

ΕΡΜ. Τὰ ποῖα ταῦτα;

ΣΩ. " Ἄ τέ που ἐτι ζῶντι δυστυχήματα ἐγένετο πολλὰ
καὶ δεινά, ὧν και τέλος ἡ πατρίς αὐτοῦ ὅλη ἀνετράπετο,
καὶ τελευτήσαντι ἐν" Αἰδου ἡ ὑπὲρ τῆς κεφαλῆς τοῦ λίθου
τ α λ α ν τ ε ἰ α θ α υ μ α σ τ ῆ ὡ σ σύ μ φ ω ν ο ς τ ῷ ὀ ν ὄ μ α τ ι· και ἀ τε χ ν ὡ ς
ε 1 ἔ ο ι κ ε ν, ὥ σ π ε ρ ἂ ν ε ἴ τ ι ς β ο υ λ ὄ μ ε ν ο ς τ α λ ἄ ν τ α τ ο ν ὀ ν ο μ ἄ σ α ι
ἀ π ο κ ρ υ π τ ὄ μ ε ν ο ς ὀ ν ο μ ἄ σ ε ι ε και εἴ π ο ι ἂ ν τ' ἐ κ ε ἴ ν ο υ « Τ ἄ ν τ α λ ο ν »,
τοιοῦτόν τι και τούτῳ τὸ ὄνομα ἔοικεν ἐκπορίσαι ἡ τύχῃ τῆς
5 φήμης. φαίνεται δὲ και τῷ πατρὶ αὐτοῦ λεγομένῳ τῷ Διὶ
396 a 1 π α γ κ ἄ λ ω ς τὸ ὄνομα κείσθαι· ἔστι δὲ οὐ ῥᾶδιον κατανοῆσαι.
ἀ τε χ ν ὡ ς γ ἄ ρ ἐ σ τ ι ν ο ἶ ο ν λ ὄ γ ο ς τὸ τοῦ Διὸς ὄνομα, διελόντες
δὲ αὐτὸ διχῆ ἡ μὲν τῷ ἐτέρῳ μέρει, οἱ δὲ τῷ ἐτέρῳ χρώμεθα—
οἱ μὲν γὰρ «Ζῆνα», οἱ δὲ «Δία» καλοῦσιν—συντιθέμενα
5 δ' εἰς ἐν δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ, ὃ δὲ προσήκειν φαιμέν
ὀνόματι οἷψ τε εἶναι ἀπεργάζεσθαι. οὐ γὰρ ἔστιν ἡμῖν και
τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὅστις ἐστὶν αἴτιος μᾶλλον τοῦ ζῆν ἢ ὁ
ἄρχων τε και βασιλεὺς τῶν πάντων. συμβαίνει οὖν ὀρθῶς

δοσμένο. Ἀλλά και στὸν Πέλοπα μού φαίνεται ὅτι τ' ὄνομα τοῦ δόθηκε μὲ συναίσθηση μέτρου καὶ ὀρθότητος, δεδομένου ὅτι τὴν ἐπωνυμία “Πέλοψ” ἀξίζει νὰ τὴν φέρει ὁ ἄνθρωπος ποῦ βλέπει τὰ ἐγγύς... αὐτὰ ποῦ εἶναι κοντὰ του...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πῶς συμβαίνει;... Πῶς ἔγιν' αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅπως ξέρεις, καὶ γιὰ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον λέγεται ὅτι ἀπ' τὸ φόνο τοῦ Μυρτίλου δὲν κατάλαβε τίποτα... ὅτι δὲν μπόρεσε, δηλαδή, νὰ νιώσει, νὰ προαισθανθεῖ καὶ νὰ προῖδει τὰ πόρρω... τὴν τύχη, ἐννοῶ, καὶ τὸ μέλλον δλάκερου τοῦ γένους του... ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ προβλέψει μέσα σὲ πόσο πολὺ μεγάλη δυστυχία θὰν τὸ βουτούσε τὸ γένος του... γιατί, τότε ποῦ ἤθελε νὰ πάρει με κάθε τρόπο γυναίκα του τὴν Ἴπποδάμεια¹⁴⁴, ἔβλεπε μόνο τὰ ἐγγύς καὶ τὰ παραχρῆμα, ὅσα εἶταν ἀκριβῶς μπροστά στὰ μάτια του — αὐτὸ σημαίνει “πέλας”. Τὰ ἴδια ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸν Τάνταλο: ἂν ὅσα λέγονται γι' αὐτὸν εἶναι ἀληθινὰ, τότε σωστὰ καὶ κατὰ φύση τοῦ δόθηκε τὸ ὄνομά του¹⁴⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ ποιά εἶν' αὐτὰ τὰ ὅσα λέγονται γι' αὐτόν;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Εἶναι τὰ δυστυχήματα... τὰ πολλὰ καὶ τρομερὰ δυστυχήματα ποῦ τοῦ ἔτυχαν στή ζωὴ καὶ ποῦ τελείωσαν μαζί με τὴν ἐκ βάθρων καταστροφή τῆς πατρίδας του... τὸν δὲ θάνατό του στὸν Ἄδη τὸν ἀκολούθησε ἡ θαυμαστὴ καὶ καθ' ὅλα σύμφωνη με τ' ὄνομά του ταλαντεία τοῦ λίθου, ἡ ταλάντωση τουτέστιν, ἡ αἰώρηση τῆς πέτρας πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι του καὶ φτάσαμε σὲ σημεῖο, ὥστε νὰ πιστεύουμε ὅτι, ἂν θέλουμε νὰ ὀνομάσουμε κρυπτικὰ τὸν ταλάντατον, παναπεῖ τὸν πιὸ δυστυχησμένο ἀπ' ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, θὰ τὸν ποῦμε “Τάνταλο”¹⁴⁶, ἀναγκραμματίζοντας τὴ λέξη¹⁴⁷ — τέτοιο ἐξ ἄλλου ὄνομα φαίνεται, καταπῶς τὸ θέλει ἡ φήμη καὶ ἡ παράδοση, τοῦ χάρισε καὶ ἡ τύχη. Ἐπὶ πλέον φαίνεται ὅτι καὶ στὸ Δία, γιὰ τὸν ὁποῖο σημειωτέον λέγεται ὅτ' εἶτανε πατέρας του¹⁴⁸, πολὺ σωστὰ τοῦ δόθηκε τ' ὄνομα αὐτό, ἂν καὶ δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο νὰ τὸ κατανοήσουμε. Διότι, πράγματι, τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ εἶναι λόγος ἀκέραιος¹⁴⁹, τὸν ὁποῖο ἐρχονται οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸν διχοτομοῦν καὶ, ἀφοῦ τὸν διχοτομήσουν, ἄλλοι μὲν χρησιμοποιοῦν τὸ ἓνα μέρος, ἄλλοι δὲ τὸ ἄλλο —γι' αὐτὸ ἄλλοι μὲν τὸν ἀποκαλοῦν “Ζῆνα”, ἄλλοι δὲ “Δία”¹⁵⁰ — μέρη πάντως, ποῦ, ἂν ἐνωθοῦν, δηλώνουν ἀμέσως τὴ φύση τοῦ θεοῦ, φανερώνοντας δηλαδή ὅ,τι ἀκριβῶς προσήκει στὸ ὄνομα νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιτελεῖ καὶ νὰ ἀπεργάζεται... μὲ μιὰ λέξη: νὰ κάνει. Διότι αἴτιος τοῦ ζῆν τοῦ δικοῦ μας καὶ τοῦ ζῆν ὄλων τῶν ἄλλων ὄντων δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔναι ἄλλος κανεὶς, πλην ὁ ἀρχὼν καὶ ὁ βασιλιάς τῶν πάντων¹⁵¹, ὁ ἀρχὼν καὶ ὁ βασιλιάς τοῦ σύμπαντος κόσμου. Ὁρθότατα, λοιπόν, ὀνομάζεται ὁπῶς ὄνο-

- b 1 ὀνομάζεσθαι οὗτος ὁ θεὸς εἶναι, δι' ὃν ζῆν αἰὶ πᾶσι τοῖς
ζῶσιν ὑπάρχει· διείληπται δὲ δίχα, ὥσπερ λέγω, ἐν ὃν τὸ
ὄνομα, τῷ «Διὶ» καὶ τῷ «Ζηνί.» τοῦτον δὲ Κρόνου ὄν
5 ὑβριστικὸν μὲν ἂν τις δόξειεν εἶναι ἀκούσαντι ἐξαίφνης,
εὐλογον δὲ μεγάλης τιμῆς διανοίας ἔκγονον εἶναι τὸν Δία·
κόρον γὰρ σημαίνει οὐ παῖδα, ἀλλὰ τὸ καθαρὸν αὐτοῦ καὶ
ἀκήρατον τοῦ νοῦ. ἔστι δὲ οὗτος Οὐρανοῦ υἱός, ὡς λόγος·
ἡ δὲ αὐτὸς τὸ ἄνω ὄψις καλῶς ἔχει τοῦτο τὸ ὄνομα καλεῖσθαι,
c 1 «οὐρανια», ὁρῶσα τὰ ἄνω, ὅθεν δὴ καὶ φασιν, ὧ Ἑρμό-
γενες, τὸν καθαρὸν νοῦν παραγίγνεσθαι οἱ μετεωρολόγοι,
καὶ τῷ οὐρανῷ ὀρθῶς τὸ ὄνομα κείσθαι· εἰ δ' ἐμμενήμην τὴν
Ἡσιόδου γενεαλογίαν, τίνος ἔτι τοὺς ἀνωτέρω προγόνους
5 λέγει τούτων, οὐκ ἂν ἐπανόμην διεξιῶν ὡς ὀρθῶς αὐτοῖς τὰ
ὀνόματα κείται, ἕως ἀπεπειράθην τῆς σοφίας ταυτησὶ τί
ποιήσῃ, εἰ ἄρα ἀπερεῖ ἢ οὐ, ἢ ἐμοὶ ἐξαίφνης νῦν οὕτωςι
d 1 προσπέπτωκεν ἄρτι οὐκ οἶδ' ὀπόθεν.
ΕΡΜ. Καὶ μὲν δὴ, ὦ Σώκρατες, ἀτεχνῶς γέ μοι δοκεῖς
ὥσπερ οἱ ἐνθουσιῶντες ἐξαίφνης χρησμοδεῖν.
ΣΩ. Καὶ αἰτιῶμαί γε, ὦ Ἑρμόγενες, μάλιστα αὐτὴν ἀπὸ
5 Εὐθύφρονος τοῦ Προσπαλτίου προσπεπτωκένας μοι· ἔωθεν
γὰρ πολλὰ αὐτῷ συνῆ καὶ παρείχον τὰ ὄτα. κινδυνεύει οὖν
ἐνθουσιῶν οὐ μόνον τὰ ὄτά μου ἐμπλήσῃ τῆς δαιμονίας
σοφίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς ἐπειλήφθαι. δοκεῖ οὖν μοι
e 1 χρῆναι οὕτωςι ἡμᾶς ποιῆσαι· τὸ μὲν τήμερον εἶναι χρῆ-
σασθαι αὐτῇ καὶ τὰ λοιπὰ περὶ τῶν ὀνομάτων ἐπισκέψασθαι,
αὔριον δέ, ἂν καὶ ὑμῖν συνδοκῇ, ἀποδιοπομπησόμεθά τε

μάζεται ὁ θεὸς αὐτός, στὸν ὁποῖον ὀφείλουν αἰωνίως τὸ ζῆν τους ὅλα τὰ ζωντανὰ ὄντα¹⁵². Τὸ δὲ ὄνομά του, ἐνῶ εἶταν ἓνα, ἐνιαῖο καὶ ἀκέραιο, ἔχει διχοτομηθεῖ, ἔχει διαιρεθεῖ, ὅπως εἶπα, σὲ δύο ὀνόματα: στὸ “Δία” καὶ στὸ “Ζῆνα”¹⁵³. Μολονότι, ἂν τὸν ποῦμε γιὸ τοῦ Κρόνου¹⁵⁴, θὰ φανεῖ ὑβριστικό¹⁵⁵ σ’ ὅποιον μᾶς ἀκούσει ἔτσι ξαφνικά καὶ ἀσύνδετα νὰ μιλάμε γι’ αὐτόν, ὁ Δίας ἐν τούτοις εἶναι λογικὸ νὰ ’ναι ἔκγονος κάποιας μεγάλης διάνοιας, κάποιου πνεύματος μεγάλου. Αὐτὸ πού λέμε *κόρος*, δὲν σημαίνει, ὅπως πολλοὶ νομίζουν, τὸ *μικρὸ παιδί*¹⁵⁶, ἀλλὰ τὴν *καθαρότητα* τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ *ἀκήρατον*, τὸ *ἀμίαντο* δηλαδή καὶ τὸ *ἀμόλυντο* τοῦ νοῦ¹⁵⁷. Ἡ παράδοση θέλει τὸν Κρόνο γιὸ τοῦ Οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς τὰ ἄνω ὄψη ὀρθότατα καλεῖται “οὐρανία”, ὡς ὁ ρῶσα¹⁵⁸ τὰ ἄνω, δικαίως λένε οἱ μετεωρολόγοι¹⁵⁹, αὐτοὶ δηλαδή πού παρατηροῦν τὰ οὐράνια σώματα καὶ μελετοῦν τὶς κινήσεις των, ὅτι ἅπ’ τὰ σώματα αὐτὰ κατάγεται ὁ καθαρὸς νοῦς ὀρθότατο, λοιπόν, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Οὐρανοῦ¹⁶⁰. Ἐὰν μάλιστα θυμηθῶ τὴ γενεαλογία τοῦ Ἡσιόδου, τὴ σχετικὴ μὲ τὸ ποιοὶ θεωροῦνται πρόγονοι αὐτῶν τῶν θεῶν¹⁶¹, γιὰ τοὺς ὁποίους μιλάμε τώρα, δὲν θὰ παύσω καὶ δὲν θὰ κουραστώ καθόλου νὰ λέω καὶ νὰ ἰσχυρίζομαι ὅτι πολὺ σωστὰ τοὺς ἔχουν δοθεῖ τὰ ὀνόματα, πού τοὺς ἔχουν δοθεῖ, μέχρι βεβαίως νὰ δῶ ὡς πού μπορεῖ νὰ φτάσει στὸ τέλος-τέλος καὶ τί μπορεῖ νὰ κάνει ἡ τόση ξαφνικὴ σοφία μου... μέχρι νὰ δῶ, δηλαδή, ἂν θὰ κουραστεῖ καὶ θ’ ἀποκάμει ὅλη αὐτὴ ἡ σοφία πού μοῦ ἐκατέβηκε στὸ μυαλό, χωρὶς ἐγὼ νὰ πάρω κἀν εἶδηση ἀπὸ πού μοῦ ’ρθε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κι ἐγώ, στ’ ἀλήθεια, φίλε μου Σωκράτη, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι χρησιμοδεῖς τελῶν σὲ κατάσταση ξαφνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ... σὰν νὰ ’χεις κάποιον θεὸ μέσα σου μιλάς...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐρμολογένη, σοῦ ἀνακοινῶν ὅτι πρῶτος ἅπ’ ὅλους ὑπεύθυνος γι’ αὐτὴ τὴ σοφία, πού μοῦ ἐκατέβηκε στὸ μυαλό, εἶναι ὁ Εὐθύφρων, τέκνο εὐκλεῆς τῶν Προσπάλτων... ἅπ’ τὰ χαράματα εἴμασταν μαζί κι εἶχα τ’ ἀφτί μου τεντωμένο μὴ χάσω λέξη ἅπ’ ὅσα μοῦ ’λεγε. Κοντεύω, λοιπόν, ὄντας σὲ κατάσταση ἐνθουσιασμοῦ¹⁶², ὄχι μόνο νὰ ’χουν γεμίσει τ’ ἀφτιά μου θεϊκὰ σοφία, ἀλλὰ νὰ ’χει κυριευθεῖ κι ἡ ψυχὴ μου¹⁶³. Γνώμη μου εἶναι, κατόπιν τούτου, ὅτι κι ἐμεῖς ἐδῶ, ὅπου κουβεντιάζουμε τώρα, σήμερον μὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε τὴ σοφία αὐτὴ τὴν ξαφνικὴ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ ἐξετάσουμε ὅ,τι ἄλλο ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα. αὐτῶν δὲ, ἐὰν βεβαίως κι ἐσεῖς συμφωνεῖτε, νὰ τὴνε διώξουμε στέλνοντάς τιν ἐκεῖ ἅπ’

- αὐτὴν καὶ καθαρούμεθα ἐξευρόντες ὅστις τὰ τοιαῦτα δεινὸς
 397 a 1 καθαίρειν, εἴτε τῶν ἱερέων τις εἴτε τῶν σοφιστῶν.
ΕΡΜ. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν συγχωρῶ· πάνυ γὰρ ἂν ἡδέως τὰ
 ἐπίλοιπα περὶ τῶν ὀνομάτων ἀκούσαιμι.
ΣΩ. Ἄλλα χρὴ οὕτω ποιεῖν. πόθεν οὖν βούλει ἀρξώ-
 5 μεθα διασκοποῦντες, ἐπειδήπερ εἰς τύπον τινα ἐμβεβήκαμεν,
 ἵνα εἰδῶμεν εἰ ἄρα ἡμῖν ἐπιμαρτυρήσει αὐτὰ τὰ ὀνόματα μὴ
 πάνυ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου οὕτως ἕκαστα κείσθαι, ἀλλ' ἔχειν
 b 1 τινα ὀρθότητα; τὰ μὲν οὖν τῶν ἡρώων καὶ ἀνθρώπων λεγόμε-
 να ὀνόματα ἴσως ἂν ἡμᾶς ἐξαπατήσειεν· πολλὰ μὲν γὰρ
 αὐτῶν κείται κατὰ προγόνων ἐπωνυμίας, οὐδὲν προσήκου
 ἐνίοις, ὥσπερ κατ' ἀρχᾶς ἐλέγομεν, πολλὰ δὲ ὥσπερ εὐχό-
 5 μενοι τίθενται, οἷον «Εὐτυχίδην» καὶ «Σωσίαν» καὶ
 «Θεόφιλον» καὶ ἄλλα πολλά. τὰ μὲν οὖν τοιαῦτα δοκεῖ μοι
 χρῆναι εἶναι· εἰκὸς δὲ μάλιστα ἡμᾶς εὐρεῖν τὰ ὀρθῶς κείμενα
 περὶ τὰ αἰεὶ ὄντα καὶ πεφυκότα. ἐσπουδάσθαι γὰρ ἐνταῦθα
 c 1 μάλιστα πρέπει τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων· ἴσως δ' ἔνια αὐτῶν
 καὶ ὑπὸ θειοτέρας δυνάμεως ἢ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐτέθη.
ΕΡΜ. Δοκεῖς μοι καλῶς λέγειν, ὦ Σώκρατες.
ΣΩ. Ἄρ' οὖν οὐ δίκαιον ἀπὸ τῶν θεῶν ἄρχεσθαι, σκοπου-
 5 μένους πῆ ποτε αὐτὸ τοῦτο τὸ ὄνομα οἱ «θεοὶ» ὀρθῶς
 ἐκλήθησαν;
ΕΡΜ. Εἰκὸς γε.
ΣΩ. Τοιόνδε τοίνυν ἔγωγε ὑποπτεύω· φαίνονται μοι οἱ
 πρῶτοι τῶν ἀνθρώπων τῶν περὶ τὴν Ἑλλάδα τούτους μόνους
 d 1 [τοὺς θεοὺς] ἠγείσθαι οὕσπερ νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων,
 ἥλιον καὶ σελήνην καὶ γῆν καὶ ἄστρα καὶ οὐρανόν· ἅτε οὖν
 αὐτὰ ὀρῶντες πάντα αἰεὶ ἰόντα δρόμφῳ καὶ θέοντα, ἀπὸ ταύτης

όπου ἦρθε, καὶ νὰ πᾶμε νὰ ἐξαγνισθοῦμε¹⁶⁴, ἀφοῦ —ἐννοεῖται— βροῦμε πρῶτα τὸν ἄνθρωπο τὸν κατάλληλο καὶ τὸ δεινὸ στοὺς καθαρμούς, ἀσχετῶς τοῦ ἂν πρόκειται γιὰ ἱερέα ἢ γιὰ σοφό¹⁶⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σὲ ὅ,τι τουλάχιστον ἀφορᾶ ἔμένα, ἐγὼ συμφωνῶ — μὲ πολὺ μεγάλη μου εὐχαριστηση θ' ἄκουγα κι ὅ,τι ἄλλο μένει νὰ ἐξετάσουμε σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐν τάξει, λοιπόν! — ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε κι ἔτσι θὰ κάνουμε... Κι ἀπὸ ποῦ, ἀλήθεια, θὰ 'θελες ν' ἀρχίσουμε τὴν ἐξέτασή μας τώρα πιά, πού ὄχι μόνο ἔχουμε βρεῖ τὸ καλούπι, ἀλλὰ κι ἔχουμε μπεῖ μέσα... ἀπὸ ποῦ —λέω— θὰ 'θελες ν' ἀρχίσουμε, γιὰ νὰ δοῦμε καὶ νὰ μάθουμε ἂν τὰ ὀνόματα μᾶς ἀποδεικνύουν ἀπὸ μόνα τους ὅτι μᾶλλον δὲν ἔχουν τεθεῖ ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου —ἔτσι, ἐντελῶς στὴν τύχη—, ἀλλὰ ὅτι διαθέτουν κάποια ὀρθότητα: Τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἀνθρώπων θὰ μπορούσαν νὰ μᾶς ἐξαπατήσουν, διότι πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἔχουν τεθεῖ σύμφωνα μὲ τὸ πῶς ὀνομάζονταν οἱ πρόγονοι τῶν ἡρώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, κι ἄς μὴν —ὅπως εἶπαμε, ἄλλωστε, καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς συζητήσῆς μας— ταιριάξουν καθόλου σὲ μερικοὺς ἀπὸ δαύτους, πέραν τοῦ ὅτι μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐκφράζει τίποτ' ἄλλο παρεκτὸς κάποια εὐχή, ὅπως, παραδείγματος χάρι, τὰ ὀνόματα “Εὐτυχιδης”, “Σωσίας”, “Θεόφιλος” καὶ ἄλλα πολλά. Τὰ ὀνόματα αὐτὰ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι πρέπει νὰ τ' ἀφήσουμε ἀνεξέταστα, καθ' ὅσον τὸ λογικὸ εἶναι νὰ στραφοῦμε πρὸς τὴν ἀναζήτηση τῶν ὀρθῶν ὀνομασιῶν ἐκείνων τῶν πραγμάτων πού εἶναι αἰώνια καὶ ἔχουν πλαστεῖ ἀπ' τὴ φύση. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ μελετήσουμε ἐδῶ σὲ βάθος¹⁶⁶, εἶναι τὸ ἀπὸ ποιὸν καὶ τὸ πῶς ἐτέθησαν τὰ ὀνόματα, διότι μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἴσως ἔχουν τεθεῖ ἀπὸ δύναμη θεϊκότερη σὲ σύγκρισή μὲ τὴν ἀνθρώπινη¹⁶⁷.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη φίλε, νομίζω ὅτι μιᾶς σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί λές; — δίκαιο δὲ θὰ 'ταν ν' ἀρχίζαμε ἀπ' τοὺς θεοὺς ἐξετάζοντας πῶς τοὺς ἐδόθηκε τότε, ὅπου τοὺς ἐδόθηκε, τ' ὄνομα “θεοί”, καὶ ἂν σωστά ἀπεκλήθησαν “θεοί”;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Εἶναι λογικὸ — ἀπὸ 'κεῖ πρέπει ν' ἀρχίσουμε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ ἔχω κάποιες ἰδέες. Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, πού κατοίκησαν τὴν Ἑλλάδα, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι πίστευαν μόνο σ' ἐκείνους τοὺς θεοὺς, πού πιστεύουν σήμερα πολλοὶ Βάρβαροι... θέλω νὰ πῶ, διηλαδῆ, στὸν ἥλιο, στὸ φεγγάρι, στὴ γῆ, στ' ἀστέρια καὶ στὸν οὐρανὸ· οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, ἐπειδὴ ὄλ' αὐτὰ τὰ πράγματα τὰ βλεπαν νὰ κινούνται καὶ κινού-

- 5 τῆς φύσεως τῆς τοῦ θεοῦ «θεοὺς» αὐτοὺς ἐπονομάσαι ὕστε-
 ρον δὲ κατανοοῦντες τοὺς ἄλλους πάντας ἤδη τούτῳ τῷ ὄνό-
 ματι προσαγορεύειν. ἔοικέ τι ὁ λέγω τῷ ἀληθεῖ ἢ οὐδέν;
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν ἔοικεν.
 ΣΩ. Τί οὖν ἂν μετὰ τοῦτο σκοποῖμεν;
 EPM. Δῆλον δὴ ὅτι [δαίμονάς τε καὶ ἥρωας καὶ ἀνθρώ-
 e 1 πους] δαίμονας.
 ΣΩ. Καὶ ὡς ἀληθῶς, ὦ Ἐρμόγευες, τί ἂν ποτε νοοί τὸ
 ὄνομα οἱ «δαίμονες»; σκέψαι ἂν τί σοι δόξῃ εἰπεῖν.
 EPM. Λέγε μόνον.
 5 ΣΩ. Οἶσθα οὖν τίνας φησὶν Ἡσίοδος εἶναι τοὺς δαι-
 μονας;
 EPM. Οὐκ ἐννοῶ.
 ΣΩ. Οὐδὲ ὅτι χρυσοῦν γένος τὸ πρῶτόν φησι γενέσθαι
 τῶν ἀνθρώπων;
 10 EPM. Οἶδα τοῦτό γε.
 ΣΩ. Λέγει τοίνυν περὶ αὐτοῦ—
 Αὐτὰρ ἐπειδὴ τοῦτο γένος κατὰ μοῖρ' ἐκάλυψεν,
 398 a 1 οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοὶ ὑποχθόνιοι καλέονται,
 ἐσθλοί, ἀλεξίκακοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.
 EPM. Τί οὖν δὴ;
 ΣΩ. Ὅτι οἶμαι ἐγὼ λέγειν αὐτὸν τὸ χρυσοῦν γένος οὐκ
 5 ἐκ χρυσοῦ πεφυκὸς ἀλλ' ἀγαθόν τε καὶ καλόν. τεκμήριον
 δέ μοι ἔστιν ὅτι καὶ ἡμᾶς φησι σιδηροῦν εἶναι γένος.
 EPM. Ἀληθῆ λέγεις.
 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τῶν νῦν οἶε ἂν φάναι αὐτὸν εἶ τις
 b 1 ἀγαθὸς ἔστιν ἐκείνου τοῦ χρυσοῦ γένους εἶναι;
 EPM. Εἰκὸς γε.
 ΣΩ. Οἱ δ' ἀγαθοὶ ἄλλο τι ἢ φρόνιμοι;
 EPM. Φρόνιμοι.

μένα, νὰ τρέχουν, ἔσπευσαν, ξεκινώντας ἀπ' τὴ φυσικὴ σημασία τῆς λέξης *θέω*¹⁶⁸, πού ὡς γνωστόν θὰ πεί *τρέχω*, νὰ τὰ ὀνομάσουν “θεοὺς”¹⁶⁹. ἀργότερα δέ, ὅταν κατανοοῦσαν καὶ ἀναγνώριζαν καὶ ἄλλους τοὺς ἄλλους ὡς “θεοὺς”, τοὺς ἔδιναν τὸ ὄνομα αὐτό. Πῶς σοῦ φαίνεται; — μιλάω σωστά... λέω τὴν ἀλήθεια¹⁷⁰ ἢ μπάς καὶ λέω ἀνοησίες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ σωστά μιλάς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀφοῦ ’ναι ἔτσι, τί ἄλλο πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ἐν συνεχείᾳ;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Λογικὸ θὰ ’ταν νὰ ἐξετάζαμε τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς δαίμονες, μὲ τοὺς ἥρωες καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι δαίμονες¹⁷¹.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ φυσικά, Ἐρμολογία μου, νὰ βροῦμε καὶ νὰ ποῦμε τί ἀλήθεια, μπορεῖ νὰ σημαίνει τὸ ὄνομα “δαίμονες” — ἔτσι δὲν εἶναι... Γι’ αὐτό, λοιπόν, κοίτα νὰ δεῖς ἂν λέω τίποτα τὸ ἀξιόλογο μ’ ὅσα θὰ σοῦ πῶ τώρα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲν ἔχεις παρὰ νὰ μιλήσεις καὶ νὰ πείς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ Ἡσίοδος ξέρεις ποιούς θεωρεῖ δαίμονες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἰδέα δὲν ἔχω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μήπως ξέρεις αὐτὸ πού λέει κάπου, ὅτι τὸ πρῶτο-πρῶτο πού ἐγεννήθηκε, εἶναι τὸ χρυσοῦ γένος τῶν ἀνθρώπων¹⁷²;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, αὐτὸ τὸ ξέρω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄκου νὰ δεῖς τί λέει σχετικὰ μὲ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων:

Ἀφοῦ ἡ μοῖρα μοίρανε τὸ γένος τοῦτο ὀλάκερο

οἱ μὲν λέγονται ἀγνοὶ δαίμονες τῆς γῆς,

*ἔσθλοι, ἀλεξίκακοι καὶ φύλακες τῶν θνητῶν ἀνθρώπων*¹⁷³.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἶ, καὶ τί μ’ αὐτό, Σωκράτη μου;!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νά, βρε Ἐρμολογία... ὁ Ἡσίοδος νομίζω ὅτι, ὅταν λέει “χρυσὸ γένος”, δὲν ἐννοεῖ ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων γεννήθηκε ἀπ’ τὸ χρυσάφι, ἀλλὰ ὅτι πρόκειται γιὰ γένος ἀγαθὸ καὶ ὠραῖο¹⁷⁴. Τεκμήριω δὲ αὐτοῦ, πού λέγω, ἀποτελεῖ γιὰ μένα καὶ τὸ ὅτι μᾶς ἀποκαλεῖ καὶ *σιδηροῦν γένος*¹⁷⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, ἔτσι εἶναι — τὸ γνωρίζω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲ μοῦ λές κάτι — νομίζεις ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς σημερινούς ἀνθρώπους, ἂν ὑπάρχει κάποιος ἀγαθός, ὁ Ἡσίοδος θὰ ἔλεγε ὅτι ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς κατάγεται ἀπ’ τὸ χρυσὸ ἐκεῖνο γένος¹⁷⁶.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ πιθανό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι εἶναι φρόνιμοι¹⁷⁷ ἄνθρωποι — ἢ κάνω λάθος;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Φρόνιμοι... φρόνιμοι...

- 5 **ΣΩ.** Τούτο τοίνυν παντός μᾶλλον λέγει, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, τοὺς δαίμονας· ὅτι φρόνιμοι καὶ δαήμονες ἦσαν, «δαίμονας» αὐτοὺς ὠνόμασεν· καὶ ἔν γε τῇ ἀρχαίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ φωνῇ αὐτὸ συμβαίνει τὸ ὄνομα. λέγει οὖν καλῶς καὶ οὗτος καὶ ἄλλοι ποιηταὶ πολλοὶ ὅσοι λέγουσιν ὡς, ἐπειδὴν τις ἀγαθὸς
- 10 ὦν τελευτήσῃ, μεγάλην μοῖραν καὶ τιμὴν ἔχει καὶ γίγνεται
- c 1 δαίμων κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως ἐπωνυμίαν. ταύτη οὖν τίθεμαι καὶ ἐγὼ [τὸν δαήμονα] πάντ' ἄνδρα ὃς ἂν ἀγαθὸς ᾦ, δαιμόνιον εἶναι καὶ ζῶντα καὶ τελευτήσαντα, καὶ ὀρθῶς «δαίμονα» καλεῖσθαι.
- 5 **ΕΡΜ.** Καὶ ἐγὼ μοι δοκῶ, ὦ Σώκρατες, τούτου πάνυ σοὶ σύμψηφος εἶναι. ὁ δὲ δὴ «ἥρως» τί ἂν εἴη;
- ΣΩ.** Τούτο δὲ οὐ πάνυ χαλεπὸν ἐννοῆσαι. σμικρὸν γὰρ παρῆκται αὐτῶν τὸ ὄνομα, δηλοῦν τὴν ἐκ τοῦ ἔρωτος γένεσιν.
- 10 **ΕΡΜ.** Πῶς λέγεις;
- ΣΩ.** Οὐκ οἶσθα ὅτι ἡμίθειοι οἱ ἥρωες;
- ΕΡΜ.** Τί οὖν;
- d 1 **ΣΩ.** Πάντες δήπου γεγόνασιν ἐρασθέντος ἢ θεοῦ θνητῆς ἢ θνητοῦ θεᾶς. ἐὰν οὖν σκοπῆς καὶ τοῦτο κατὰ τὴν Ἀττικὴν τὴν παλαιὰν φωνήν, μᾶλλον εἴσῃ· δηλώσει γὰρ σοὶ ὅτι
- 5 παρὰ τὸ τοῦ ἔρωτος ὄνομα, ὅθεν γεγόνασιν οἱ ἥρωες, σμικρὸν παρηγμένον ἐστὶν ἰονόματος† χάριν. καὶ ἦτοι τοῦτο λέγει τοὺς ἥρωας, ἢ ὅτι σοφοὶ ἦσαν καὶ ῥήτορες [καὶ] δεινοὶ καὶ διαλεκτικοί, ἐρωτᾶν ἱκανοὶ ὄντες· τὸ γὰρ «εἴρειν» λέγειν ἐστίν. ὅπερ οὖν ἄρτι λέγομεν, ἐν τῇ Ἀττικῇ φωνῇ λεγόμενοι οἱ ἥρωες ῥήτορές τινες καὶ ἐρωτητικοὶ συμβαίνουσιν,
- e 1 ὥστε ῥητόρων καὶ σοφιστῶν γένος γίγνεται τὸ ἥρωικὸν φύλον. ἀλλὰ οὐ τοῦτο χαλεπὸν ἐστὶν ἐννοῆσαι, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ τῶν ἀνθρώπων, διὰ τί ποτε «ἄνθρωποι» καλοῦνται· (ἦ) σὺ ἔχεις εἰπεῖν;
- 5 **ΕΡΜ.** Πόθεν, ὦγαθέ, ἔχω; οὐδ' εἴ τι οἶός τ' ἂν εἴην εὔρειν, οὐ συντιεῖω διὰ τὸ ἡγείσθαι σὲ μᾶλλον εὔρησειν ἢ ἐμαυτόν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄσα, λοιπόν, νά! τί κυρίως ἔννοεῖ κατά τή γνώμη μου ὁ ποιητής, ὅταν μιλάει γιά τοὺς δαίμονες· ἐπειδὴ εἶσαν φρόνιμοι καὶ δαήμονες, τουτέστιν σοφοί, τοὺς ὀνόμασε “δαίμονες”... τὸ δὲ ὄνομα αὐτὸ συναντᾶται καὶ στὴν παλαιότερη μορφὴ τῆς γλώσσας μας¹⁷⁸. Γι’ αὐτὸ, λοιπόν, πολὺ καλὰ λέει ὁ Ἡσίοδος καὶ πολλοὶ ἄλλοι ποιητὲς ὅτι, ὅταν κάποιος ἀνθρώπος ἀγαθὸς τελευτήσει τὸ βίον, ἀποκτᾶ μεγάλη μοῖρα καὶ σπουδαία τιμὴ καὶ γίνεται, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπωνυμία τῆς φρόνησης¹⁷⁹, δαίμονας. Ἐπ’ αὐτὴν τὴν ἔννοια δέχομαι καὶ ἐγὼ¹⁸⁰ ὅτι κάθε δαήμων ἀνδρας ἀγαθὸς εἶναι δαμόνιος καὶ ἐν ζωῇ καὶ ὅταν πεθάνει — ὁπότε, ὀρθῶς ἀποκαλεῖται “δαίμων”¹⁸¹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐπ’ αὐτοῦ, Σωκράτη, συμφωνῶ καθ’ ὅλα μαζί σου... ἀλλὰ ὁ “ἥρωας” — πές μου — τί σοὶ πράγμα εἶναι;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αὐτὸ δὲν εἶναι καὶ πολὺ δύσκολο νὰ τὸ καταλάβεις, μιᾶς καὶ τὸ ὄνομα “ἥρωας” παρήχθη μὲ μιὰ μικρὴ ἀλλοίωση ἀπὸ τὸ “ἔρωας”¹⁸² καὶ σημαίνει τὴν ἐκ τοῦ ἔρωτος¹⁸³ γένεση.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ τί μοῦ λές;!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλὰ, ἐσὺ δὲν ξέρεις ὅτι οἱ ἥρωες εἶναι ἡμίθεοι;!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἶ, καὶ τί ἔγινε;!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅλοι οἱ ἥρωες γεννήθηκαν, ἐπειδὴ εἴτε ἐρωτεύθηκε θεὸς θνητὴ εἴτε θνητὸς θεά. Ἄν μάλιστα αὐτὸ, ποῦ σοῦ λέω ἐγὼ τώρα, τὸ ἐξετάσεις μέσα στὸ πλαίσιο τῆς προφορᾶς¹⁸⁴ τῆς ἀρχαίας ἀττικῆς διαλέκτου, θὰ τὸ καταλάβεις καλύτερα· γιατί ἡ γλώσσα μας, μὲ τὴν παλιά της προφορὰ, θὰ σοῦ πεῖ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ ἔρωτα, ἀπ’ τὸ ὁποῖο προήλθαν οἱ ἥρωες, παρήχθη μὲ μιὰ μικρὴ ἀλλοίωση τῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος¹⁸⁵. Καὶ αὐτὸ ἡ ἔννοεῖ ὅτι ἔτσι εἶταν οἱ ἥρωες ἢ λέει ὅτι οἱ ἥρωες εἶταν σοφοί¹⁸⁶ καὶ ρήτορες δεινοὶ καὶ διαλεκτικοί, ἀνθρώποι δηλαδὴ ἱκανοὶ στὸ νὰ ἐρωτοῦν καὶ νὰ ὀμιλοῦν, καθ’ ὅσον μάλιστα “εἶρειν” σημαίνει “λέγειν”¹⁸⁷. Καθὼς, λοιπόν, μόλις πρὶν λίγο εἶπαμε ὅτι μὲ τὴν προφορὰ τῆς ἀττικῆς διαλέκτου συμβαίνει οἱ λεγόμενοι ἥρωες νὰ εἶναι ρήτορες ἐρωτητικοί¹⁸⁸ δεινότατοι, δεχόμαστε ὅτι καὶ τὸ γένος τῶν ἡρώων εἶναι γένος ρητόρων καὶ σοφιστῶν. Αὐτὸ, ὅπως εἶπαμε, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ τὸ καταλάβεις· δυσκολότερο εἶναι νὰ καταλάβεις τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρώπων — τὸ γιατί οἱ ἀνθρώποι λέγονται “ἀνθρώποι”;... Ξέρεις, μήπως, νὰ μοῦ πεῖς γιατί;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ ποῦ θὲς νὰ τὸ ξέρω ἐγὼ, φίλτατε; Ἄλλ’ ἀκόμα καὶ ἂν εἴμουν σὲ θέση νὰν τὸ βρῶ, θὰ προτιμοῦσα νὰ μὴν καταβάλω καμμία προσπάθεια, γιατί πιστεύω ὅτι ἐσὺ θὰν τὸ βρεῖς καλύτερα ἀπὸ μένα.

399 a 1 ΣΩ. Τῆ τοῦ Εὐθύφρωνος ἐπιπνοία πιστεύεις, ὡς ἔοικας.

ΕΡΜ. Δῆλα δῆ.

ΣΩ. Ὅρθῶς γε σὺ πιστεύων ὡς καὶ νῦν γέ μοι

φαίνομαι κομψῶς ἐννενοηκέναι, καὶ κινδυνεύσω, εἰ μὴ
5 εὐλαβῶμαι. ἔτι τήμερον σοφώτερος τοῦ δέοντος γενέσθαι.

σκοπεῖ δὴ ὁ λέγω. πρῶτον μὲν γὰρ τὸ τοιοῦδε δεῖ ἐννοησθαι
περὶ ὀνομάτων, ὅτι πολλάκις ἐπεμβάλλομεν γράμματα, τὰ
δ' ἐξαιροῦμεν, παρ' ὃ βουλόμεθα ὀνομάζοντες, καὶ τὰς
ὀξύτητας μεταβάλλομεν. οἷον «Διὶ φίλος» — τοῦτο ἵνα
b 1 ἀντὶ ρήματος ὄνομα ἡμῖν γένηται, τό τε ἕτερον αὐτόθεν ἰῶτα
ἐξείλομεν καὶ ἀντὶ ὀξείας τῆς μέσης συλλαβῆς βαρεῖαν
ἐφθεγξάμεθα. ἄλλων δὲ τούναντιον ἐμβάλλομεν γράμματα,
τὰ δὲ βαρύτερα (ὀξύτερα) φθεγγόμεθα.

5 ΕΡΜ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΣΩ. Τούτων τοίνυν ἐν καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων ὄνομα

πέπονθεν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. ἐκ γὰρ ρήματος ὄνομα γέγονεν,

ἐνὸς γράμματος τοῦ ἄλφα ἐξαιρεθέντος καὶ βαρυτέρας τῆς
τελευτῆς γενομένης.

10 ΕΡΜ. Πῶς λέγεις;

c 1 ΣΩ. Ὡδε. σημαίνει τοῦτο τὸ ὄνομα ὁ «ἄνθρωπος» ὅτι

τὰ μὲν ἄλλα θηρία ὦν ὀρᾶ οὐδὲν ἐπισκοπεῖ οὐδὲ ἀναλογίζεται

οὐδὲ ἀ ν α θ ρ ε ῖ, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἅμα ἐώρακεν — τοῦτο δ' ἐστὶ

[τὸ] «ὄπωπε» — καὶ ἀ ν α θ ρ ε ῖ καὶ λογίζεται τοῦτο ὁ ὄ π ω π ε ν.

5 ἐντεῦθεν δὴ μόνον τῶν θηρίων ὀρθῶς ὁ ἄνθρωπος «ἄνθρω-
πος» ὠνομάσθη. ἀ ν α θ ρ ῶ ν ᾧ ὄ π ω π ε ν.

ΕΡΜ. Τί οὖν τὸ μετὰ τοῦτο; ἔρωμαί σε ὃ ἠδέως ἂν
πυθοίμην;

ΣΩ. Πάνυ γε.

d 1 ΕΡΜ. Ὡσπερ τοίνυν μοι δοκεῖ τούτοις ἐξῆς εἶναί τι
χρῆμα. «ψυχήν» γάρ που καὶ «σῶμα» καλοῦμεν τοῦ
ἀνθρώπου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Χμ! ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, πιστεύεις κι ἡ ἀφεντιά σου στὴν ἔμπνευση τοῦ Εὐθύφρονος...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ βέβαια τὴν πιστεύω! Φαίνεται ἄλλωστε!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ καλὰ κάνεις καὶ τὴν πιστεύεις, σοῦ λέω ἐγώ! Διότι αὐτὴ τῆ στιγμῆ, ὅπου σοῦ μιλάω, νομίζω ὅτι μοῦ κατέβηκαν μερικὲς πάρα πολὺ ἔξυπνες ιδέες, τόσο ἔξυπνες δέ, πού ἂν δὲν πάρω τὰ μέτρα μου, κινδυνεύω νὰ γίνω σήμερα σοφότερος ἀπ' ὅσο πρέπει. Γιὰ πρόσεξε, ὅμως, ἐδῶ τί θὰ σοῦ πῶ! Τὸ πρῶτιστο, πού πρέπει νὰ κατανοήσουμε σχετικὰ μὲ τὰ ὀνόματα, εἶναι ὅτι πολλὲς φορὲς τοὺς προσθέτουμε καὶ ἐπίσης πολλὲς φορὲς τοὺς ἀφαιροῦμε γράμματα, ἀλλοιώνοντας ἔτσι ἐκεῖνο πού ἐπιθυμοῦμε νὰ ὀνομάσουμε καὶ μεταβάλλοντας τὸν τονισμό του. Νὰ ἓνα παράδειγμα: λέμε “Δὺ φίλος” — ὅπερ σημαίνει “ἀγαπητὸς στὸν Δία”· ἡ ἔκφραση αὐτὴ, γὰ νὰ γίνεῖ ὄνομα... γιὰ νὰ γίνεῖ, δηλαδή, “δίφιλος”... ἀφαιροῦμε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο γιώτα, τῆ δὲ μεσαία συλλαβὴ “φι”, ἀντὶ νὰ τὴν προφέρουμε μὲ τόνο ὀξύ, τὴν προφέρουμε μὲ τόνο βαρὺ¹⁸⁹. Ὑπάρχουν, βέβαια, καὶ οἱ ἀντίθετες περιπτώσεις, ὅπου προσθέτουμε γράμματα, ἀντὶ ν' ἀφαιροῦμε, καὶ ὅπου τὰ βαρύτερα τὰ προφέρουμε ὀξύτερα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐτσι εἶναι... ναί... ὅπως τὰ λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νομίζω ὅτι καὶ τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρώπων¹⁹⁰ μίαν ἀπ' αὐτὲς τις ἐν λόγῳ ἀλλοιώσεις ὑπέστη, καθὼς κι αὐτὸ ἔγινε ὄνομα, ἐνῶ πρὶν εἶταν ἔκφραση... μὲ τὴν ἀφαίρεση τοῦ γράμματος ἄλφα καὶ μὲ τὴ μεταβολὴ τοῦ τόνου τῆς λήγουσας ἀπὸ ὀξύτερο σὲ βαρύτερο¹⁹¹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί ἐννοεῖς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἴδου τί ἐννοῶ: τὸ ὄνομα “ἄνθρωπος” σημαίνει ὅτι τὰ μὲν ἄλλα ζῶα τίποτε, ἀπὸ ὅσα βλέπουν, δὲν μελετοῦν, δὲν συλλογίζονται καὶ δὲν ἀναθροῦν¹⁹²... τίποτα ἦτοι δὲν παρατηροῦν μὲ προσοχή... ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀπαξ καὶ δεῖ κάτι — ἀπαξ, δηλαδή, καὶ “ὄπωπε” κάτι — καὶ ἀναθροεῖ καὶ συλλογίζεται ὅ,τι ὄπωπε. Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐσατὰ ὀνομάστηκε “ἄνθρωπος”¹⁹³, διότι εἶναι τὸ μοναδικὸ ζῶο πού ἀναθροεῖ ἀ ὄπωπε¹⁹⁴, πού παρατηρεῖ, δηλαδή, μὲ μεγάλη προσοχὴ ὅ,τι ἔχει δεῖ.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὁραῖα! Νὰ σὲ ρωτήσω τώρα τί θὰ 'θελα μὲ πολὺ μεγάλη μου εὐχαρίστηση νὰ μάθω;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ ρωτᾷς;!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὑστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νομίζω ὅτι ὑπάρχει κάτι πού ἀποτελεῖ τὴ συνέχειά τους. Θέλω νὰ πῶ, ὑπάρχει κάτι πού τὸ ἀποκαλοῦμε “ψυχή” καὶ κάτι πού τὸ ἀποκαλοῦμε “σῶμα” τοῦ ἀνθρώπου.

- 5 ΣΩ. Πῶς γὰρ οὐ;
 EPM. Πειρώμεθα δὴ καὶ ταῦτα διελεῖν ὥσπερ τὰ
 ἔμπροσθεν.
 ΣΩ. Ψυχὴν λέγεις ἐπισκέψασθαι ὡς εἰκότως τούτου τοῦ
 ὀνόματος τυγχάνει, ἔπειτ' αὐτὸ σῶμα;
 EPM. Ναί.
- 10 ΣΩ. Ὡς μὲν τοίνυν ἐκ τοῦ παραχρήμα λέγειν, οἶμαί τι
 τοιοῦτον νοεῖν τοὺς τὴν ψυχὴν ὀνομάσαντας, ὡς τοῦτο ἄρα,
 ὅταν παρῆ τῷ σώματι, αἰτιόν ἐστι τοῦ ζῆν αὐτῷ, τὴν τοῦ
 e 1 ἀναπνεῖν δύναμιν παρέχον καὶ ἀναψύχον, ἅμα δὲ ἐκλεί-
 ποντος τοῦ ἀναψύχοντος τὸ σῶμα ἀπόλλυται τε καὶ τελευτᾷ·
 ὅθεν δὴ μοι δοκοῦσιν αὐτὸ «ψυχὴν» καλέσαι. εἰ δὲ βούλει
 — ἔχε ἥρέμα· δοκῶ γάρ μοι τι καθορᾶν πιθανώτερον τούτου
 400 a 1 τοῖς ἀμφὶ Εὐθύφρονα. τούτου μὲν γάρ, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ,
 καταφρονήσαιεν ἂν καὶ ἠγήσαιτο φορτικὸν εἶναι· τότε δὲ
 σκόπει ἐὰν ἄρα καὶ σοὶ ἀρέσῃ.
 EPM. Λέγε μόνον.
- 5 ΣΩ. Τὴν φύσιν παντὸς τοῦ σώματος, ὥστε καὶ ζῆν καὶ
 περιεῖναι, τί σοι δοκεῖ ἔχειν τε καὶ ὀχεῖν ἄλλο ἢ ψυχὴ;
 EPM. Οὐδὲν ἄλλο.
 ΣΩ. Τί δέ; καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀπάντων φύσιν οὐ
 πιστεύεις Ἀναξαγόρα νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι τὴν διακοσμοῦσαν
 10 καὶ ἔχουσαν;
 EPM. Ἐγώ γε.
- b 1 ΣΩ. Καλῶς ἄρα ἂν τὸ ὄνομα τοῦτο ἔχοι τῇ δυνάμει
 ταύτῃ ἢ φύσιν ὀχεῖ καὶ ἔχει «φυσέχην» ἐπονομάζειν.
 ἔξεστι δὲ καὶ «ψυχὴν» κομψευόμενον λέγειν.
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν, καὶ δοκεῖ γέ μοι τοῦτο ἐκείνου
 5 τεχνικώτερον εἶναι.
 ΣΩ. Καὶ γὰρ ἔστιν γελοίου μῆντοι φαίνεται ὡς ἀληθῶς
 ὀνομαζόμενον ὡς ἐτέθη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Βεβαίως. Έτσι είναι.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Νά προσπαθήσουμε —τί λές;— νά τὰ ἐξηγήσουμε κι αὐτὰ καταλεπτῶς, ὅπως κάναμε καὶ μὲ τὰ προηγούμενα;...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θές μ' ἄλλα λόγια νά πεῖς νά ξετάσουμε πρῶτα ἂν ταιριάζει στὴν ψυχὴ τὸ ὄνομα “ψυχὴ” καὶ ἔπειτα νά κάνουμε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ “σῶμα”;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μάλιστα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐντελῶς ἐκ τοῦ προχείρου μιλώντας, νομίζω ὅτι αὐτοὶ, ποὺ εἶπαν τὴν ψυχὴ “ψυχὴ”, πίστευαν ὅτι ἡ ψυχὴ, ἅψ' ἦς στιγμῆς ὑπάρχει τὸ σῶμα, ἀποτελεῖ τὸ αἶτιο τῆς ζωῆς¹⁹⁵ τοῦ σώματος, διότι ἅψ' ἐνὸς τοῦ δίνει τὴν ἀναγκαίᾳ δύναμη νά ἀναπνέει καὶ τοῦ παρέχει ἀναψυχὴ¹⁹⁶, καὶ ἅψ' ἐτέρου, εὐθύς μόλις ἐκλείψει τὸ αἶτιο τῆς ἀναψυχῆς τοῦ σώματος, τὸ σῶμα χάνεται, πεθαίνει. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο νομίζω ὅτι τὸ ἀναψύχον αἶτιο ὀνομάστηκε “ψυχὴ”¹⁹⁷. Ἀλλὰ γιὰ στάσου μὰ στιγμὴ! — γιὰτὶ νομίζω ὅτι μόλις τώρα βλέπω μὴν ἐξήγησι τοῦ πράγματος πιθανότερη ἅψ' τὴν προηγούμενη, καὶ δὴ μὴν ἐξήγησι πιθανότερη γιὰ ὄσους εἶναι ὀπαδοὶ τοῦ Εὐθύφρονος... οἱ ὁποῖοι σιγούρα θὰ περιφρονοῦσαν τὴν πρώτη ἐκδοχὴ θεωρώντας τὴν ἀνάξια λόγου καὶ ἀναφορᾶς. Πρόσεξε, λοιπόν, τί θὰ σοῦ πῶ, γιὰτὶ ἴσως κιόλας σοῦ ἀρέσει.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Προσέχω, προσέχω, λέγε μου!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τῆ φύσι ὀλόκληρου τοῦ σώματος ἔτσι, ὥστε νά ζεῖ καὶ νά κυκλοφορεῖ, ποιὸ ἄλλο πράγμα ἐκτὸς τῆς ψυχῆς νομίζεις ὅτι τὴν κατέχει καὶ τὴν ὀχεῖ¹⁹⁸;... θέλω νά πῶ τὴν *κρατάει* καὶ τὴν *κραταίει σταθερῆ*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲν ὑπάρχει ἄλλο πράγμα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄ, μπά!... δὲν πιστεύεις τὸν Ἀναξαγόρα ποὺ λέει ὅτι τῆ φύσι ὄλων τῶν ἄλλων πραγμάτων τῆ διακοσμοῦν καὶ τὴν κρατοῦν σταθερῆ καὶ στέρεα ὀ νοῦς καὶ ἡ ψυχὴ¹⁹⁹;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ τὸν πιστεύω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σωστά, ἐπομένως, θὰ μπορούσαμε νά δώσουμε στὴ δύναμη αὐτὴ τὸ ὄνομα “φυσέχη”, μᾶς καὶ ἡ ἐν λόγῳ δύναμη φύσιν ὀχει καὶ ὀχει²⁰⁰, ὅπερ σημαίνει ὅτι *κραταίει στέρεη καὶ σταθερῆ τῆ φύσι καὶ τῆ διατηρεῖ καὶ τῆ συνεχίζει*. Κι ἄφου ἴναι ἔτσι, μπορούμε νά ὀνομάσουμε τῆ “φυσέχη” πὸ κομψά²⁰¹ καὶ νά τῆνε ποθμε “ψυχὴ”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαιότατα, νομίζω δὲ ὅτι ἡ ἐξήγησι αὐτὴ, ποὺ *ἔδωκας*, εἶναι τεχνικότερα²⁰² διατυπωμένη σὲ σχέση μὲ τὴν προηγούμενη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ βέβαια εἶναι! Πλὴν ὄμως τὸ ὄνομα αὐτό, ἔτσι ὅπως ἐτέθη... *φυσέχη*... φαίνεται σι' ἀλήθεια γελοῖο²⁰³!

ΕΡΜ. Ἄλλὰ δὴ τὸ μετὰ τοῦτο πῶς φῶμεν ἔχειν;

ΣΩ. Τὸ σῶμα λέγεις;

10 ΕΡΜ. Ναί.

ΣΩ. Πολλαχῆ μοι δοκεῖ τοῦτό γε· ἂν μὲν καὶ σμικρὸν

c 1 τις παρακλίῃ, καὶ πάνυ, καὶ γὰρ σῆμά τινας φασι αὐτὸ
εἶναι τῆς ψυχῆς, ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι· καὶ
διότι αὐτὸ τῷ σῆμαί νει ἄ ἂν σημαίνῃ ἢ ψυχῇ, καὶ ταύτη
«σήμα» ὀρθῶς καλεῖσθαι, δοκοῦσι μέντοι μοι μάλιστα
5 θέσθαι οἱ ἀμφὶ Ὀρφέα τοῦτο τὸ ὄνομα, ὡς δίκην διδούσης
τῆς ψυχῆς ὧν δὴ ἔνεκα δίδωσιν, τοῦτον δὲ περίβολον ἔχειν,
ἵνα σῶζῃται, δεσμοτηρίου εἰκόνα· εἶναι οὖν τῆς ψυχῆς
τοῦτο, ὡσπερ αὐτὸ ὀνομάζεται, ἕως ἂν ἐκτείσῃ τὰ ὀφειλόμενα,
[τὸ] «σῶμα», καὶ οὐδὲν δεῖν παράγειν οὐδ' ἐν γράμμα.

d 1 ΕΡΜ. Ταῦτα μὲν μοι δοκεῖ ἰκανῶς, ὦ Σώκρατες, εἰρήσθαι·
περὶ δὲ τῶν θεῶν τῶν ὀνομάτων, οἷον καὶ περὶ τοῦ «Διὸς»
νυνδὴ ἔλεγες, ἔχομεν ἂν που κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον
ἐπισκέψασθαι κατὰ τίνα ποτὲ ὀρθότητα αὐτῶν τὰ ὀνόματα
5 κείται;

ΣΩ. Ναὶ μὰ Δία ἡμεῖς γε, ὦ Ἑρμόγευες, εἴπερ γε νοῦν
ἔχομεν, ἕνα μὲν τὸν κάλλιστον τρόπον, ὅτι περὶ θεῶν οὐδὲν
ἴσμεν, οὔτε περὶ αὐτῶν οὔτε περὶ τῶν ὀνομάτων, ἅττα ποτὲ
ἑαυτοὺς καλοῦσιν· δῆλον γὰρ ὅτι ἐκεῖνοί γε τὰληθῆ καλοῦσι.

e 1 δεύτερος δ' αὐτὸς τρόπος ὀρθότητος, ὡσπερ ἐν ταῖς εὐχαῖς
νόμος ἐστὶν ἡμῖν εὐχεσθαι, οἷτως τε καὶ ὁπόθεν χαίρουσιν
ὀνομαζόμενοι, ταῦτα καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καλεῖν, ὡς ἄλλο μηδὲν
401 a 1 εἰδόμενος· καλῶς γὰρ δὴ ἔμοιγε δοκεῖ νενομίσθαι. εἰ οὖν
βούλει, σκοπῶμεν ὡσπερ προειπόντες τοῖς θεοῖς ὅτι περὶ
αὐτῶν οὐδὲν ἡμεῖς σκεψόμεθα—οὐ γὰρ ἀξιούμεν οἰοῖ τ' ἂν

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ ἄλλο, πὺ ἀκολουθεῖ τὴν ψυχὴ, μὲ ποιὸν τρόπο θὰ ποῦμε ὅτι ἐτέθη;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐννοεῖς τὸ σῶμα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὄνομα “σῶμα” μοῦ φαίνεται ἐξαιρετικὰ πολὺπλοκο, γίνε-
ται δὲ πολυπλοκότερο, ἂν τυχὸν τὸ παραλλάξουμε ἔστω καὶ ἀνεπαίσθητα.
Διότι ὑπάρχουν μερικοὶ²⁰⁴ πὺ λένε ὅτι τὸ σῶμα εἶναι τὸ σῆμα, δηλαδὴ ὁ τ ἄ -
φ ο ς τῆς ψυχῆς²⁰⁵... τῆς ψυχῆς πὺ εἶναι θαμμένη στὸ παρὸν... στὴν παροῦσα
ζωή. Δεδομένου δὲ ὅτι ἡ ψυχὴ σημαίνει διὰ τοῦ σώματος²⁰⁶ ὅτι θέλει νὰ
σημάνει, ἦτοι ὅ,τι θέλει νὰ ἐκφράσει, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ λόγου νομίζω ὅτι πολὺ
σωστὰ τὴ λένε “σῆμα”²⁰⁷... Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς τὸ ἔδωσαν
οἱ Ὀρφικοὶ²⁰⁸, ἐπειδὴ πρέσβευαν ὅτι ἡ ψυχὴ καθαρίζεται ἐκεῖ ἀπὸ τὰ κρίματα
καὶ τὰ ἁμαρτήματα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχει τιμωρηθεῖ²⁰⁹, ἔχοντας τὸ σῶμα ὡς ἐξωτε-
ρικὸ περιβλημα καὶ ὡς εἰκόνα δεσμοτηρίου γιὰ νὰ σώζεταί²¹⁰... κατὶ δηλαδὴ
σάν φυλακὴ²¹¹. Τὸ “σῶμα”, λοιπὸν, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ψυχὴ, μέχρις ὅτου ἡ τε-
λευταία ἐκτίσει τὴν ποινὴ τῆς²¹², ἀληθινὸ “σῆμα”²¹³, ὁπότε σωστὰ ὀνομάζεται
ἔτσι²¹⁴ καὶ δὲν συντρέχει λόγος ν’ ἀλλάξουμε οὐτ’ ἓνα γράμμα του²¹⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅσα μοῦ ἐξηγήσες μέχρι ἐδῶ, Σωκράτη, μοῦ φαίνονατι
ἐπαρκῆ. Τί γίνεται, ὅμως, μὲ τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν; Νομίζω ὅτι θὰ μπορούσα-
με, ὅπως ἔκανες καὶ πρὶν λίγο μὲ τὸν “Δία”, νὰ ἐξετάσουμε καὶ νὰ ἐλέγξουμε
μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο τὴν ὀρθότητά τους...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ναι, μὰ τὸ Δία, Ἐρμogeneῖ... ἂν εἶχαμε μυαλό, ὁ καλύτερος
τρόπος ἐλέγχου τῆς ὀρθότητος θὰ ἔταν γιὰ μᾶς νὰ ποῦμε ὅτι γύρω ἀπ’ τοὺς
θεοὺς δὲν ξέρουμε τίποτα, οὔτε σχετικὰ μὲ τὴ φύση τους οὔτε σχετικὰ μὲ τὰ
ὀνόματα πὺ πῆραν κάποτε, γιὰ νὰ φωνάζει ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Ἐνας ἄλλος
τρόπος ἐλέγχου τῆς ὀρθότητος πάλι εἶναι αὐτὸς πὺ συνηθίζεται στὶς εὐχές,
πὺ ἐκφράζουμε στὶς ἱκεσίες μας: μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο πὺ χαίρονται
στὶς προσευχῆς μας οἱ θεοὶ καὶ εὐχαριστοῦνται νὰ τοὺς ὀνομάσουμε καὶ νὰ
τοὺς λέμε τὴν καταγωγή τους²¹⁶, ἔτσι πρέπει νὰ κάνουμε καὶ τώρα: νὰ τοὺς
ὀνομάσουμε ἀπλῶς, μᾶς καὶ τίποτ’ ἄλλο δὲν γνωρίζουμε γι’ αὐτούς: προσω-
πικὴ μου δὲ ἀποψη εἶναι ὅτι οἱ συνήθειες πὺ ἀπαντῶνται στὶς προσευχῆς²¹⁷
καὶ τὶς ἱκεσίες, εἶναι καὶ καλῆς καὶ ὡραίας. Γι’ αὐτὸ, λοιπὸν, ἂν θέλεις κι ἐσύ,
ἂς ξεκινήσουμε τὴν ἐξέταση τῶν ὀνομάτων τους, ἀφοῦ ἐκ τῶν προτέρων δη-
λώσουμε στοὺς θεοὺς ὅτι δὲν θὰ μιλήσουμε καθόλου γι’ αὐτούς —δὲν ἐγεί-
ρουμε κἂν ἀξίωση ὅτ’ εἴμαστε βίανοι νὰ μιλήσουμε γι’ αὐτούς—, ἀλλὰ θὰ μι-

- είναι σκοπεῖν—ἀλλὰ περὶ τῶν ἀνθρώπων, ἦν ποτέ τινα δόξαν
 5 ἔχοντες ἐτίθεντο αὐτοῖς τὰ ὀνόματα· τοῦτο γὰρ ἀνεμέσητον.
 EPM. Ἄλλὰ μοι δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, μετρίως λέγειν,
 καὶ οὕτω ποιῶμεν.
- b 1 ΣΩ. Ἔτι οὖν ἀφ' Ἐστίας ἀρχώμεθα κατὰ τὸν νόμον;
 EPM. Δίκαιον γούν.
 ΣΩ. Τί οὖν ἂν τις φαίη διανοούμενον τὸν ὀνομάσαντα
 Ἐστίαν ὀνομάσαι;
- 5 EPM. Οὐ μὰ τὸν Δία οὐδὲ τοῦτο οἶμαι ῥάδιον εἶναι.
 ΣΩ. Κινδυνεύουσι γούν, ὡγαθὲ Ἐρμόγευες, οἱ πρῶτοι τὰ
 ὀνόματα τιθέμενοι οὐ φαῦλοι εἶναι ἀλλὰ μετεωρολόγοι καὶ
 ἀδολέσχατι τινές.
- EPM. Τί δή;
- 10 ΣΩ. Καταφαίνεται μοι ἡ θέσις τῶν ὀνομάτων τοιούτων
 c 1 τινῶν ἀνθρώπων, καὶ εἴαν τις τὰ ξενικὰ ὀνόματα ἀνασκοπῆ,
 οὐχ ἦττον ἀνευρίσκεται ὁ ἕκαστον βούλεται. οἶον καὶ ἐν
 τούτῳ ὁ ἡμεῖς «οὐσίαν» καλοῦμεν, εἰσὶν οἱ «ἐσσίαν»
 καλοῦσιν, οἳ δ' αὖ «ὠσίαν.» πρῶτον μὲν οὖν κατὰ τὸ
 5 ἕτερον ὄνομα τούτων ἢ τῶν πραγμάτων οὐσία «Ἐστία»
 καλεῖσθαι ἔχει λόγον, καὶ ὅτι γε αὖ ἡμεῖς τὸ τῆς οὐσίας
 μετέχον «ἔστιν» φαμέν, καὶ κατὰ τοῦτο ὀρθῶς ἂν καλοῖτο
 «Ἐστία»· εἰοικαμεν γὰρ καὶ ἡμεῖς τὸ παλαιὸν «ἐσσίαν»
 καλεῖν τὴν οὐσίαν. ἔτι δὲ καὶ κατὰ τὰς θυσίας ἂν τις
 d 1 ἐννοήσας ἡγήσαιο οὕτω νοεῖν ταῦτα τοὺς τιθεμένους· τὸ
 γὰρ πρὸ πάντων θεῶν τῆ Ἐστία πρώτη προθύειν εἰκὸς ἐκεί-
 νους οἴτινες τὴν πάντων οὐσίαν «ἐσσίαν» ἐπωνόμασαν.
 ὅσοι δ' αὖ «ὠσίαν», σχεδόν τι αὖ οὗτοι καθ' Ἡράκλειτον
 5 ἂν ἡγοῖντο τὰ ὄντα ἰέναι τε πάντα καὶ μένειν οὐδέν· τὸ
 οὖν αἴτιον καὶ τὸ ἀρχηγὸν αὐτῶν εἶναι τὸ ὦ θ ο ὕ ν, ὅθεν

λήσουμε μόνο για τούς ανθρώπους και δὴ μόνο για τὸ ποιά γνώμη εἶχαν και ποιές σκέψεις πρυτάνευσαν σ' αὐτούς τότε πού ἴδωσαν στοὺς θεοὺς ὀνόματα²¹⁸. Μόνο ἂν πράξουμε ἔτσι, εἶναι σίγουρο ὅτι δὲν θὰ προκαλέσουμε τὴν ὀργή τῶν θεῶν.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Νομίζω, Σωκράτη μου, ὅτι μιλάς μὲ μέτρο, γι' αὐτὸ ἄς κά-
νουμε ὅπως λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς ἀρχίσουμε, λοιπόν, ἀπὸ τὴν Ἑστία καταπῶς τὸ θέλει και ἡ συνήθεια²¹⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ δικαίως!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί νὰ ὑποθέσουμε, ἄραγε, ὅτι εἶχε στὸ μυαλό του ἐκεῖνος πού τὴν ἔβγαλε Ἑστία;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ τὸ Δία, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ξέρει κανεῖς!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀγαπητέ μου Ἑρμογένη, ἔχω νὰ σοῦ πῶ ὅτι αὐτοί, πού πρῶτοι ἔθεσαν τὰ διάφορα ὀνόματα, δὲν εἶσαν ἄνθρωποι κακοὶ και ποταποί, ἀλλὰ ἄνθρωποι ἀσχολούμενοι μὲ τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἄνθρωποι ἐξόχως ὀξύνοες και μὲ σκέψη κομψή²²⁰... ἄνθρωποι τὰ μάλα διορατικοί...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἶ, λοιπόν...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν ἔχω καμμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὀνοματοδοσία ἀποτελεῖ ἔργο ἀνθρώπων αὐτοῦ πάνω-κάτω τοῦ εἶδους... Ἐάν, μάλιστα, ἐξετάσουμε τὰ ξενικά ὀνόματα, θὰ βροῦμε εὐκολότερα τὴ σημασία πού κρύβει τὸ καθένα ἀπ' αὐτά. Αὐτὸ, παραδείγματος χάρη, πού ἐμεῖς ὀνομάζουμε "οὐσία", ὑπάρχουν μερικοὶ πού τὸ ὀνομάζουν "ἔσσια"²²¹ και κάποιοι ἄλλοι πάλι πού τὸ λένε "ὠσία". Κατ' ἀρχάς, ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων λογικὸ εἶναι νὰ ὀνομάζεται "Ἑστία" σύμφωνα μὲ τὸ δευτέρου ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀναφερθέντα ὀνόματα, σύμφωνα δηλαδή μὲ τὸ "ἔσσια"²²²· ἀλλὰ κι ἐπειδὴ ἐμεῖς λέμε "ἔστιν" γιὰ ὅποι-
οδήποτε πράγμα ὑπάρχει μετέχοντας στὴν οὐσία, εἶναι και ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη σωστὰ βαλμένο τὸ ὄνομα "Ἑστία", πέραν τοῦ ὅτι και στὴ δικὴ μας γλώσσα παλαιότερα ἢ οὐσία λεγόταν "ἔσσια". Ἐπὶ πλέον δὲ τούτου, ἂν μελετή-
σουμε προσεχτικὰ τὴ διαδικασία τῆς θυσίας, θὰ δοῦμε ὅτι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἔννοια ἔδιναν και ἐκεῖνοι πού ἔθεσαν τὰ ὀνόματα αὐτά· γιὰ τὴν ὄλου-
ς θεοὺς στὴν Ἑστία προφανῶς ἔπρεπε νὰ θυσιάσουν πρῶτα-πρῶτα οἱ
ἄνθρωποι ἐκεῖνοι πού εἶπαν "ἔσσια" τὴν τῶν πάντων οὐσία. Κι ὅσοι πάλι τὴν
εἶπαν "ὠσία", μᾶλλον θ' ἀσπάζονταν τὴ γνώμη τοῦ Ἡρακλείτου ὅτι ὄλα τὰ
ὄντα κινούνται και τίποτα δὲν μένει στάσιμο· ἐπειδὴ δὲ τὸ αἶτιο και ἡ δύναμις,
πού δίνει τὴν ἀρχή, εἶναι ὁ, τὶ σ π ρ ὠ χ ν ε ι, αὐτὸ δηλαδή πού λέγεται ὠ θ ο ὕ ν.

- e 1 δὴ καλῶς ἔχειν αὐτὸ «ὠσίαν» ὠνομάσθαι. καὶ ταῦτα
 μὲν δὴ ταύτῃ ὡς παρὰ μηδὲν εἰδόντων εἰρήσθω· μετὰ δ'
 Ἔστιαν δίκαιον Ῥέαν καὶ Κρόνου ἐπισκέψασθαι. καίτοι
 τό γε τοῦ Κρόνου ὄνομα ἤδη διήλθομεν. ἴσως μέντοι
 οὐδὲν λέγω.
- 5 EPM. Τί δὴ, ὦ Σώκρατες;
 ΣΩ. Ὀγαθέ, ἐννεονήκά τι σμήνος σοφίας.
 EPM. Ποῖον δὴ τοῦτο;
- 402 a 1 ΣΩ. Γελοῖον μὲν πάνυ εἰπεῖν, οἶμαι μέντοι τινα πιθανότητα
 ἔχον.
 EPM. Τίνα ταύτην;
 ΣΩ. Τὸν Ἡράκλειτόν μοι δοκῶ καθορᾶν παλαί' ἄττα
 5 σοφὰ λέγοντα, ἀτεχνῶς τὰ ἐπὶ Κρόνου καὶ Ῥέας, ἃ καὶ
 Ὅμηρος ἔλεγεν.
 EPM. Πῶς τοῦτο λέγεις;
 ΣΩ. Λέγει που Ἡράκλειτος ὅτι «πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν
 μένει», καὶ ποταμοῦ ῥοῇ ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς «δὶς
 10 ἐς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης.»
 EPM. Ἔστι ταῦτα.
- b 1 ΣΩ. Τί οὖν; δοκεῖ σοι ἀλλοιότερον Ἡρακλείτου νοεῖν ὁ
 τιθέμενος τοῖς τῶν ἄλλων θεῶν προγόνους «Ῥέαν» τε καὶ
 «Κρόνον»; ἄρα οἶει ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου αὐτὸν ἀμφοτέροις
 5 ῥευμάτων ὀνόματα θέσθαι; ὥσπερ αὖ Ὅμηρος «Ὀκεανόν τε
 θεῶν γένεσίν» φησιν «καὶ μητέρα Τηθύν»· οἶμαι δὲ καὶ
 Ἡσίοδος. λέγει δέ που καὶ Ὀρφεὺς ὅτι
 Ὀκεανὸς πρῶτος καλλίρροος ἦρξε γάμοιο,
 c 1 ὅς ῥα κασιγνήτην ὀμομήτορα Τηθύν ὄππειεν.
 ταῦτ' οὖν σκόπει ὅτι καὶ ἀλλήλοις συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ τοῦ
 Ἡρακλείτου πάντα τείνει.
 EPM. Φαίνη τί μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες· τὸ μέντοι τῆς
 5 Τηθύος οὐκ ἐννοῶ ὄνομα τί βούλεται.

ὄθεν καλῶς ἢ Ἑστία ὀνομάστηκε “ὠσία”, παναπεῖ “ὠση”, “ὠθηση”. Κι ὄσα μὲν εἶπαμε ὡς ἐδῶ, ἄς θεωρηθοῦν ὅτι ἐλέχθησαν ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν γνωρίζουν ἀπολύτως τίποτα, κι ἄς προχωρήσουμε παρακάτω νὰ ἐξετάσουμε —δικαίως μετὰ τὴν Ἑστία— τὰ ὀνόματα τῆς Ρέας καὶ τοῦ Κρόνου... ἂν καὶ μὲ τὸν Κρόνο ἀσχοληθήκαμε καὶ πῶ μπροστά... Ἐχω, ὠστόσο, τὴν ἐντύπωση ὅτι τίποτα τ’ ἀξιόλογο ἐγὼ προσωπικὰ δὲ λέω...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ πῶς τὸ λὲς αὐτό, Σωκράτη;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ λέω, ἀγαπητέ μου, ἐπειδὴ μοῦ κατέβηκε στὸ νοῦ ἓνα ὀλόκληρο σμῆνος σοφίας.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιὸ σμῆνος;... ποιᾶς σοφίας;...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί νὰ σοῦ πῶ... Ὅ,τι καὶ νὰ σοῦ πῶ, θὰ σοῦ φανεῖ γιὰ γέλια... Παρὰ ταῦτα, ὁμως, νομίζω ὅτι οἱ σκέψεις μου δὲν εἶναι ἐντελῶς ξεκάρφωτες.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιές εἶν’ αὐτές; — λέγε!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸν Ἡράκλειτο νομίζω ὅτι βλέπω... ὅτι τὸν βλέπω νὰ λέει μερικὰ παλιὰ σοφὰ λόγια, ἀκριβῶς ὅπως αὐτὰ τῶν χρόνων τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας²²³... λόγια πού τὰ ἔλεγε κι ὁ Ὅμηρος.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί θές νὰ πεῖς;... πές μου!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λέει κάπου ὁ Ἡράκλειτος ὅτι “τὰ πάντα κινοῦνται καὶ τίποτα δὲν μένει σταθερό”²²⁴, καὶ κάπου ἄλλου, παρομοιάζοντας τὰ ὄντα μὲ τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ, λέει ὅτι “στὸ ἴδιο ποτάμι δὲν μποροῦμε νὰ μπουῦμε δύο φορές”²²⁵;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, ὄντως τὸ λέει... ἀλλὰ τί;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί τί! Φαντάζεσαι νὰ ἔχε σχετικὰ μὲ τὰ πράγματα διαφορετικὴ ἀντίληψη ἀπ’ τὸν Ἡράκλειτο ἐκεῖνος πού ἔδωσε στοὺς προγόνους τῶν ἄλλων θεῶν τὰ ὀνόματα “Ρέα” καὶ “Κρόνος”;... Ἡ μήπως σοῦ πέρασε ἡ ἰδέα ὅτι ἔδωσε ἔτσι, ἄντε στὴν τύχη, ὀνόματα ρευμάτων καὶ στὴ Ρέα²²⁶ καὶ στὸν Κρόνο²²⁷;... Ὁ Ὅμηρος πάλι τί λέει, “Τὸν Ὠκεανὸ πατέρα τῶν θεῶν, μητέρα τους δὲ τὴν Τηθύν”²²⁸. Κι ὁ Ἡσίοδος, νομίζω²²⁹, κάπου πάλι τὰ ἴδια λέει. Ἀλλὰ κι ὁ Ὀρφείας μᾶς λέει σὲ κάποιον σημεῖο ὅτι

*Ὁ Ὠκεανός, ὁ καλλίερρος, παντρεύτηκε πρῶτος
τὴν Τηθύν, ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ἴδια μάνα.*

Δὲν σοῦ μένει παρὰ νὰ σκεφτεῖς καὶ νὰ δεῖς ὅτι ὄσα εἶπαμε, συμφωνοῦν μεταξύ τους καὶ τείνουν πρὸς τὴ θεωρία τοῦ Ἡρακλείτου²³⁰.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη, μοῦ φαίνεται ὅτ’ εἶπες κάτι σημαντικὰ... ἀλλὰ γιὰ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια, δὲν καταλαβαίνω τί πᾶ’ νὰ πεῖ “Τηθύς”²³¹.

- ΣΩ. Ἄλλὰ μὴν τοῦτό γε ὀλίγου αὐτὸ λέγει ὅτι πηγῆς
 ὄνομα ἐπικεκρυμμένον ἐστίν. τὸ γὰρ διαττώμενον καὶ
 d 1 τὸ ἡθούμενον πηγῆς ἀπείκασμά ἐστιν· ἐκ δὲ τούτων ἀμ-
 φωτέρων τῶν ὀνομάτων ἡ «Τηθύς» τὸ ὄνομα σύγκειται.
 ΕΡΜ. Τοῦτο μὲν, ὦ Σώκρατες, κομψόν.
 ΣΩ. Τί δ' οὐ μέλλει; ἀλλὰ τί τὸ μετὰ τοῦτο; τὸν μὲν
 5 Δία εἵπομεν.
 ΕΡΜ. Ναί.
 ΣΩ. Τοὺς ἀδελφοὺς δὴ αὐτοῦ λέγωμεν, τὸν τε Ποσειδῶ
 καὶ τὸν Πλούτωνα καὶ τὸ ἕτερον ὄνομα ὃ ὀνομάζουσιν
 αὐτόν.
 10 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Τὸ μὲν τοίνυν τοῦ Ποσειδῶνός μοι φαίνεται ὠνο-
 e 1 μάσθαι [τοῦ πρώτου ὀνομάσαντος], ὅτι αὐτὸν βαδίζοντα
 ἐπέσχευε ἡ τῆς θαλάττης φύσις καὶ οὐκέτι εἴασεν προελθεῖν,
 ἀλλ' ὥσπερ δεσμὸς τῶν ποδῶν αὐτῷ ἐγένετο. τὸν οὖν
 ἄρχοντα τῆς δυνάμεως ταύτης θεὸν ὠνόμασεν «Ποσειδῶνα»,
 5 ὡς «ποσιδεσμον» ὄντα· τὸ δὲ (ε) ἔγκειται ἴσως εὐπρεπείας
 ἕνεκα. τάχα δὲ οὐκ ἂν τοῦτο λέγοι, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ σίγμα
 403 a 1 δύο λάβδα τὸ πρῶτον ἐλέγετο, ὡς πολλὰ εἰδότης τοῦ
 θεοῦ. ἴσως δὲ ἀπὸ τοῦ σείειν «ὀσειων» ὠνόμασται·
 πρόσκειται δὲ τὸ πεί καὶ τὸ δέλτα. τὸ δὲ Πλούτωνος,
 5 τοῦτο μὲν κατὰ τὴν τοῦ πλούτου δόσιν, ὅτι ἐκ τῆς γῆς
 κάτωθεν ἀνιέται ὁ πλούτος, ἐπωνομάσθη· ὃ δὲ «Ἄιδης», οἱ
 πολλοὶ μὲν μοι δοκοῦσιν ὑπολαμβάνειν τὸ ἀιδὲς προσειρησθαι
 τῷ ὀνόματι τούτῳ, καὶ φοβούμενοι τὸ ὄνομα «Πλούτωνα»
 καλοῦσιν αὐτόν.
 b 1 ΕΡΜ. Σοὶ δὲ πῶς φαίνεται, ὦ Σώκρατες;
 ΣΩ. Πολλαχῆ ἔμοιγε δοκοῦσιν ἄνθρωποι διημαρτηκέναι
 περὶ τούτου τοῦ θεοῦ τῆς δυνάμεως καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν οὐκ
 ἄξιον (ὄν). ὅτι τε γάρ, ἐπειδὴν ἅπασι τις ἡμῶν ἀποθάνη,

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι όμως, φίλε μου, από μόνη της ή λέξη λέει ότι έχει κρυμμένο μέσα της το όνομα κάποιου πηγής. Ἀπείκασμα, παναπει *παρομοίωση*, πηγής είναι το διατιώμενον και το ήθούμενον, εκείνο με άλλα λόγια που *κοσκινίζεται καλὰ μέχρι τέλους* και εκείνο που *στραγγίζεται έντε-λῶς*, αντίστοιχα: από τὰ δύο αὐτὰ ὀνόματα μαζί συγκείται τὸ ὄνομα “Τηθύς”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἄ, αὐτό που εἶπες, Σωκράτη, εἶναι πάρα πολὺ ὁμορφο!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, ναι! Καὶ πῶς θὰ μπορούσε νὰ μὴν εἶναι;! Ἄλλὰ — γιὰ ἔλα! γιὰ ἔλα!! — τί ἔχουμε κατόπιν;! Γιὰ τὸ Δία τὰ ἴπαμε... δὲν τὰ ἴπαμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, τὰ ἴπαμε!...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, τότε ἄς μιλήσουμε γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, τὸν Ποσειδῶνα καὶ τὸν Πλούτωνα... καὶ γιὰ τὸ ἄλλο ὄνομα, με τὸ ὁποῖο ἀποκαλοῦμε τὸν Πλούτωνα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, ναι! Ἄς μιλήσουμε τώρα γι' αὐτούς! Ναι!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς πάρουμε πρῶτα τὸν Ποσειδῶνα. Τὸ ὄνομα “Ποσειδῶν” ἔχω τὴ γνώμη ὅτι δόθηκε ἀπὸ ἐκείνον τὸν ἄνθρωπο, που πρῶτος τὸ ἐπινόησε, γατὶ κάποια στιγμή, ἐκεῖ ὅπου ἐβάδιζε, τὸν ἐσταμάτησε ἡ φύση τῆς θάλασσας καὶ δὲν τὸν ἄφηγε νὰ προχωρήσει οὔτε βῆμα παραπέρα, κι εἶταν σὰν νὰ ἴτανε τὰ πόδια του δεμένα. Ὁ ἄνθρωπος ἐκείνος, λοιπόν, ὀνόμασε τὸ θεὸ καὶ ἄρχοντα ἐκείνης τῆς δυνάμης “Ποσειδῶνα”, ἐπειδὴ εἶταν “ποσιδεσμος”, θεὸς δηλαδὴ *ἐκάνος νὰ δένει τὰ πόδια*. Τὸ ἔψιλον ἴσως νὰ προστέθηκε χάριν κομψότητος²³². Πολὺ πιθανὸ, βέβαια, τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ νὰ μὴν ἔχει αὐτὴ τὴ σημασία, διότι, ἂν στὴ θέση τοῦ σίγμα βάζαμε δύο λάμβδα, ὁ θεὸς θὰ εἶτανε πιά ὁ *πολλά εἰδώς*²³³, αὐτὸς δηλονότι που *γνωρίζει πάρα πολλὰ πράγματα σὲ βάθος*. Τὸ ὄνομα, ἐν τούτοις, μπορεῖ νὰ παραγάγεται καὶ ἀπὸ τὸ ρῆμα “σειῶ”, καὶ ὁ θεὸς νὰ εἶναι ὁ *σειῶν*, λέξη στὴν ὁποία προστέθηκαν κατόπιν τὰ γράμματα πὶ καὶ δέλτα. Ἄλλὰ ἄς ἐρθοῦμε τώρα στὸν Πλούτωνα²³⁴. Ὁ θεὸς αὐτὸς χρωστᾷ τ' ὄνομά του στὴ δωρεὰ τοῦ πλούτου²³⁵, ἐπειδὴ ὁ πλοῦτος βρίσκεται μὲς στὸ χῶμα²³⁶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄλλο του ὄνομα — “Ἄδης” — ὁ πολὺς κόσμος νομίζω ὅτι τὸ ἀποδίδει στὴ λέξη *αἰδές*, λέξη που σημαίνει τὸ *μὴ ὄρα τὸ*²³⁷, καὶ ἀπὸ φόβο πρὸς τὴ σημασία τοῦ ὀνόματος²³⁸ τὸν ἀποκαλεῖ “Πλούτωνα”²³⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἄς ἀφήσουμε τί λέει ὁ πολὺς ὁ κόσμος... — ἐσύ... ἐσὺ τί γνώμη ἔχεις γι' αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐγώ, προσωπικά, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι οἱ ἄνθρωποι σὲ πολλὰ σημεῖα ἔχουν ἐκτιμήσει ἐσφαλμένα τὴ δύναμη τοῦ ἐν λόγῳ θεοῦ καὶ οὖν φοβοῦνται, μολονότι ἰδιαιτέροι λόγοι φόβου δὲν ὑφίστανται. Ἡ αἰτία δὲ τοῦ

- 5 αἰεὶ ἐκεῖ ἐστίν, φοβοῦνται, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ γυμνὴ τοῦ σώματος παρ' ἐκείνου ἀπέρχεται, καὶ τοῦτο πεφόβηται· τὰ δ' ἐμοὶ δοκεῖ πάντα ἐς ταῦτόν τι συντείνειν, καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ὄνομα.
- ΕΡΜ. Πῶς δῆ;
- c 1 ΣΩ. Ἐγὼ σοι ἐρῶ ἃ γέ μοι φαίνεται. εἰπέ γάρ μοι, δεσμὸς ζῶω ὅτω οὖν ὥστε μένειν ὅπου οὖν, πότερος ἰσχυρότερός ἐστιν, ἀνάγκη ἢ ἐπιθυμία;
- ΕΡΜ. Πολὺ διαφέρει, ὦ Σώκρατες, ἢ ἐπιθυμία.
- 5 ΣΩ. Οἶε οὖν τὸν Ἄϊδην οὐκ ἂν πολλοὺς ἐκφεύγειν, εἰ μὴ τῷ ἰσχυροτάτῳ δεσμῷ ἔδει τοὺς ἐκέισε ἰόντας;
- ΕΡΜ. Δῆλα δῆ.
- ΣΩ. Ἐπιθυμία ἄρα τινὶ αὐτοῦς, ὡς ἔοικε, δεῖ, εἴπερ τῷ μεγίστῳ δεσμῷ δεῖ, καὶ οὐκ ἀνάγκη.
- 10 ΕΡΜ. Φαίνεται.
- ΣΩ. Οὐκοῦν ἐπιθυμίαι αὐτῶν πολλαὶ εἰσιν;
- ΕΡΜ. Ναί.
- d 1 ΣΩ. Τῇ μεγίστῃ ἄρα ἐπιθυμίᾳ τῶν ἐπιθυμιῶν δεῖ αὐτοῦς, εἴπερ μέλλει τῷ μεγίστῳ δεσμῷ κατέχειν.
- ΕΡΜ. Ναί.
- ΣΩ. Ἔστιν οὖν τις μείζων ἐπιθυμία ἢ ὅταν τίς τῳ συνῶν
- 5 οἴηται δι' ἐκείνου ἔσσεσθαι ἀμείνων ἀνὴρ;
- ΕΡΜ. Μὰ Δί' οὐδ' ὅπως τι οὖν, ὦ Σώκρατες.
- ΣΩ. Διὰ ταῦτα ἄρα φῶμεν, ὦ Ἑρμόγευες, οὐδένα δεῦρο ἐβελῆσαι ἀπελθεῖν τῶν ἐκεῖθεν, οὐδὲ αὐτὰς τὰς Σειρήνας, ἀλλὰ κατακεκληῆσθαι ἐκείνας τε καὶ τοὺς ἄλλους πάντας·
- e 1 οὕτω καλοῦς τινος, ὡς ἔοικεν, ἐπίσταται λόγους λέγειν ὁ Ἄϊδης, καὶ ἔστιν, ὡς γ' ἐκ τοῦ λόγου τούτου, ὁ θεὸς

φόβου τους αὐτοῦ δὲν εἶν' ἄλλη ἀπὸ τὴν πελοίθησή τους ὅτι, ὅταν κάποιος ἀπὸ μᾶς πεθάνει, αὐτὸς μὲν θά κατοικεῖ αἰωνίως ἐκεῖ κάτω, ἡ δὲ ψυχὴ του, γυμνὴ καὶ χωρισμένη ἀπ' τὸ σῶμα, θά φύγει καὶ θά πάει σ' ἐκείνον — πράγμα ποῦ ἀνάκαθεν γέμιζε καὶ γεμίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ φόβο καὶ μὲ τρόμο. Ἐμένα, ἐν πάσῃ περιπτώσει, μοῦ φαίνεται ὅτι ὅλα — καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ θεοῦ καὶ τὸ ὄνομά του — ταιριάζουν ἀπόλυτα μεταξύ τους.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πῶς τὸ ἐννοεῖς αὐτό ποῦ εἶπες;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὲ ρώτησες ποιὰ εἶναι ἡ γνώμη μου ἐπ' αὐτοῦ καὶ θά σ' τὴν πῶ. Πάρε ἓνα ὅποιοδῆποτε ζῶο καὶ πές μου ποιός ἀπ' τοὺς δύο εἶναι ἰσχυρότερος δεσμός, ὥστε τὸ ζῶο νὰ μένει κάπου... ὅπουδῆποτε — ἡ ἀνάγκη ἢ ἡ ἐπιθυμία;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἡ ἐπιθυμία, Σωκράτη μου, καὶ μάλιστα μὲ πολὺ μεγάλη διαφορὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γνώμη σου, ἄρα, εἶναι ὅτι ἀπ' τὸν Ἄδη δὲν θά ξέφευγαν πολλοί, ἂν ὁ ἴδιος φρόντιζε νὰ δένει μὲ ἰσχυρότατο δεσμό ὅσους πᾶνε ἐκεῖ κάτω.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτε λόγος!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, ἐὰν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὁ Ἄδης δεσμεύει τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν πιὸ ἰσχυρὸ δεσμό, μὲ κάποιαν ἐπιθυμία — ἀπ' ὅτι φαίνεται — τοὺς δεσμεύει, καὶ ὄχι μὲ κάποιαν ἀνάγκη.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ ἐπιθυμίες, τώρα, εἶναι πολλές ἢ λίγες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολλές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ Ἄδης, ἐπομένως, ἂν θέλει νὰ κρατᾶει τοὺς ἀνθρώπους δεμένους μὲ τὸν πιὸ ἰσχυρὸ δεσμό, πρέπει νὰ τοὺς δένει μὲ τὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἐπιθυμία — ἔτσι δὲν εἶναι;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ ἔτσι εἶναι!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὑπάρχει, ἄραγε — διερωτῶμαι —, μεγαλύτερη ἐπιθυμία ἀπ' τὸ νὰ συναναστρέφσαι κάποιον καὶ νὰ πιστεῦεις ὅτι ἀπ' τὴ συναναστροφὴ σου μ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο θά βελτιωθεῖς καὶ θά γίνεις καλύτερος²⁴⁰;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ τὸ Δία, Σωκράτη, ναί... ~~δὲν~~ ὑπάρχει!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γι' αὐτό, λοιπόν, Ἐρμογένη, ἂς ποῦμε ὅτι κανεὶς δὲ θέλει ν' ἀφήσει τὸν ἄλλο κόσμον γὰ νὰ γυρίσει πίσω ἐδῶ... κανεὶς, μῆτε αὐτὲς ἀπόμα οἱ Σειρήνες²⁴¹, μᾶς καὶ κάτι ἰδιαιτέρο τίς κρατᾶει ἐκεῖ γερὰ δεμένες καὶ τίς γοητεύει, καὶ αὐτὲς καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους²⁴². Τόσο μὰ τόσο ὠραία λόγια ξέρει, ἀπ' ὅτι φαίνεται, νὰ λέει ὁ Ἄδης, καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ λόγος, γὰ

- 5 [οὗτος] τέλεος σοφιστής τε καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν παρ' αὐτῷ, ὅς γε καὶ τοῖς ἐνθάδε τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀνείησιν· οὕτω πολλὰ αὐτῷ τὰ περιόντα ἐκεῖ ἐστίν, καὶ τὸν «Πλούτωνα» ἀπὸ τούτου ἔσχε τὸ ὄνομα. καὶ τὸ αὐτὸ μὴ ἐθέλειν συνείναι τοῖς ἀνθρώποις ἔχουσι τὰ σώματα, ἀλλὰ τότε συγγίγνεσθαι.
- 404 a 1 ἐπειδὴν ἡ ψυχὴ καθαρὰ ἢ πάντων τῶν περὶ τὸ σῶμα κακῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, οὐ φιλοσόφου δοκεῖ σοι εἶναι καὶ εὐέντεθυμημένου ὅτι οὕτω μὲν ἂν κατέχοι αὐτοὺς δῆσας τῇ περὶ ἀρετὴν ἐπιθυμίᾳ, ἔχοντας δὲ τὴν τοῦ σώματος πτοίησιν καὶ μανίαν
- 5 οὐδ' ἂν ὁ Κρόνος δύναίτο ὁ πατὴρ συγκατέχειν αὐτῷ ἐν τοῖς δεσμοῖς δῆσας τοῖς αὐτοῦ λεγομένοις;
ERM. Κινδυνεύεις τί λέγειν, ὦ Σώκρατες.
- b 1 ΣΩ. Καὶ τό γε ὄνομα ὁ «Ἄιδης», ὦ Ἐρμόγευες, πολλοὺ δει ἀπὸ τοῦ ἀιδούσ ἐπωνομάσθαι, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ πάντα τὰ καλὰ εἰδέειν, ἀπὸ τούτου ὑπὸ τοῦ νομοθέτου «Ἄιδης» ἐκλήθη.
- 5 ERM. Εἶεν· τί δὲ Δημήτηρ τε καὶ Ἥραν καὶ Ἀπόλλω καὶ Ἀθηνᾶν καὶ Ἥφαιστον καὶ Ἄρη καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς, πῶς λέγομεν;
ΣΩ. Δημήτηρ μὲν φαίνεται κατὰ τὴν δόσιν τῆς ἐδωδῆς διδοῦσα ὡς μήτηρ «Δημήτηρ» κεκληθῆσθαι, Ἥρα δὲ ἐρατῆ
- c 1 τις, ὥσπερ οὖν καὶ λέγεται ὁ Ζεὺς αὐτῆς ἐρασθεὶς ἔχειν. ἴσως δὲ μετεωρολογῶν ὁ νομοθέτης τὸν ἀέρα «Ἥραν» ὠνόμασεν ἐπικρυπτόμενος, θεὸς τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τελευτῆν γυνοίης δ' ἂν, εἰ πολλάκις λέγοις τὸ τῆς Ἥρας ὄνομα.
- 5 «Φερρέφαττα» δέ· πολλοὶ μὲν καὶ τοῦτο φοβούνται τὸ ὄνομα καὶ τὸν «Ἀπόλλω», ὑπὸ ἀπειρίας, ὡς εἴκειν, ὀνομάτων ὀρθότητος. καὶ γὰρ μεταβάλλοντες σκοποῦνται τὴν

τόν ὁποῖο ὁ ἐν λόγῳ θεὸς εἶναι τέλειος σοφός²⁴³ καὶ μέγας εὐεργέτης ὄσων μένουν κοντά του, πέραν τοῦ ὅτι δὲν ξεχνάει νὰ στέλνει καὶ στους ἀνθρώπους ἐδῶ, τοῦ πάνω κόσμου, τόσα καὶ τόσα πλούτη καὶ ἀγαθὰ²⁴⁴. Ἄπ' τὸν τόσο μεγάλο πλοῦτο, πού ἔχει μαζέψει ἐκεῖ κάτω, πήρε καὶ τὸ ὄνομά του — “Πλούτων”. Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, πάλι, τὸ νὰ μὴ θέλει νὰ συναναστρέφεται τοὺς ἀνθρώπους, ἐφόσον διαθέτουν σῶμα, καὶ νὰ ἔρχεται σὲ ἐπαφή μαζί τους, μονάχα ὅταν ἡ ψυχὴ τους εἶναι ἐξαγνισμένη καὶ καθαρὴ ἀπ' ὅλα τὰ κακὰ καὶ ἀπ' ὄλες τὶς ἐπιθυμίες τοῦ σώματος²⁴⁵, δὲ σοῦ φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ ἐπιλογὴ φιλοσόφου, καὶ μάλιστα φιλοσόφου πού κατέχει τὴν τέχνη νὰ ἐννοεῖ ὅτι δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου εἶναι σὲ θέση νὰ τοὺς κρατᾷει δεμένους γερὰ μὲ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἀρετῆς, μᾶς καί, ὅταν τοὺς ἔχει πιάσει ἡ σφοδρὴ ἔξαψη²⁴⁶ καὶ ἡ μανία τοῦ σώματος, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ Κρόνος, ὁ πατέρας του, δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸν συνδράμει νὰ τοὺς συγκρατῆσει περνώντας τους τὰ δεσμὰ ἐκεῖνα τὰ δικά του, πού μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ τὴ σχετικὴ παράδοση²⁴⁷;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη, νομίζω ὅτι μόλις αὐτὴ τὴ στιγμὴ εἶπες κάτι πολὺ σπουδαῖο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ δὲ ὄνομα “Ἀδης”, Ἐρμογένη μου, ἀπέχει πάρα πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴ λέξι *αἰδέσις*²⁴⁸, ἢτοι *ἀόρατο* πιθανότερο εἶναι νὰ τοῦ ἔδωσε ὁ νομοθέτης τοῦ θεοῦ αὐτοῦ τὸ ὄνομα “Ἀδης” ἐκ τοῦ ὅτι ὁ “Ἀδης” εἶναι ἐκεῖνος πού πάντα τὰ καλὰ εἰδέναι²⁴⁹, ἐκεῖνος δηλαδὴ πού *γνωρίζει καλὰ καὶ σὲ βάθος ὅλα τὰ ὠραῖα πράγματα*.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ ὠραῖα! Ἀλλὰ γιὰ τὴ Δήμητρα, τὴν Ἥρα, τὸν Ἀπόλλωνα, τὴν Ἀθηνά, τὸν Ἥφαιστο, τὸν Ἄρη καὶ τοὺς λοιποὺς θεοὺς τί θὰ ποῦμε;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἡ Δήμητρα φαίνεται νὰ πήρε τ' ὄνομά της ἀπὸ τὴν *δόσιν τῆς ἐδωδῆς*, ἀπὸ τὴν *παροχὴ τῆς τροφῆς* δηλαδὴ, διότι μᾶς τὴ δίνει ὡς μητέρα — ἄρα, “Δήμητρα”²⁵⁰. Ἡ Ἥρα εἶναι ἡ γυναῖκα ἡ *ἐρατὴ*, ἡ *ἀξιαγάπητη*²⁵². ἄλλωστε καὶ ὁ Δίας, καθὼς λέγεται, τὴν ἠράσθη καὶ τὴν ἔλαβε σύζυγο²⁵². Ἴσως, ὅμως, πάλι, ὁ νομοθέτης, ἐκεῖ πού ἐμελετοῦσε τὰ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, νὰ ὀνόμασε κρυπτικὰ τὸν ἀέρα “Ἥρα” μεταθέτοντας τὸ πρῶτο γράμμα τῆς λέξης στὸ τέλος τῆς²⁵³. τὸ πρᾶγμα αὐτὸ θὰν τὸ καταλάβεις καλύτερα, ἀν πεῖς πολλὰς φορὲς κολλητὰ τὸ ὄνομα “Ἥρα”²⁵⁴... Ἄς περάσουμε τώρα στὸ ὄνομα “Φερρέφαττα”, ἓνα ὄνομα πού πολλὸς κόσμος τὸ φοβάται — ὅπως, ἄλλωστε, συμβαίνει καὶ μὲ τὸ ὄνομα “Ἀπόλλων”... Ὁ κόσμος, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, τὰ ὀνόματα αὐτὰ τὰ φοβάται ἔνεκα τῆς ἀπειρίας καὶ τῆς ἀγνοίας του γύρω ἀπὸ τὴν ὀρθότητά τους²⁵⁵. Καὶ τὸ λέω αὐτὸ,

- «Φερσεφόνην», καὶ δεινὸν αὐτοῖς φαίνεται· τὸ δὲ μηνύει
 d 1 σοφὴν εἶναι τὴν θεόν. ἅτε γὰρ φερομένων τῶν πραγμάτων
 τὸ ἐφαπτόμενον καὶ ἐπαφῶν καὶ δυνάμενον ἐπακολουθεῖν
 σοφία ἂν εἴη. «Φερέπαφα» οὖν διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν
 5 ἐπαφήν τοῦ φερομένου ἢ θεοῦ ἂν ὀρθῶς καλοῖτο, ἢ
 τοιοῦτόν τι—δι' ὅπερ καὶ σύνεστιν αὐτῇ ὅ" Αἰδῆς σοφὸς
 ὦν, διότι τοιαύτη ἐστίν—νῦν δὲ αὐτῆς ἐκκλίνουσι τὸ ὄνομα
 εὐστομίαν περὶ πλείονος ποιοῦμενοι τῆς ἀληθείας, ὥστε
 e 1 «Φερρέφατταν» αὐτὴν καλεῖν. ταῦτόν δὲ καὶ περὶ τὸν
 Ἄπόλλω, ὅπερ λέγω, πολλοὶ πεφόβηται περὶ τὸ ὄνομα τοῦ
 θεοῦ, ὡς τι δεινὸν μηνύοντος· ἢ οὐκ ἦσθησαι;
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν, καὶ ἀληθῆ λέγεις.
 ΣΩ. Τὸ δὲ γ' ἐστίν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, κάλλιστα κείμενον
 5 πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ.
 EPM. Πῶς δὴ;
 ΣΩ. Ἐγὼ πειράσομαι φράσαι ὅ γέ μοι φαίνεται· οὐ γὰρ
 405 a 1 ἔστιν ὅτι ἂν μᾶλλον ὄνομα ἤρμοσεν ἐν ὧν τέτταρσι δυνάμεσι
 ταῖς τοῦ θεοῦ, ὥστε πασῶν ἐφάπτεσθαι καὶ δηλοῦν τρόπον
 τινα μουσικὴν τε καὶ μαντικὴν καὶ ἰατρικὴν καὶ τοξικὴν.
 EPM. Λέγε δὴ· ἄτοπον γάρ τί μοι λέγεις τὸ ὄνομα
 5 εἶναι.
 ΣΩ. Εὐάρμοστον μὲν οὖν, ἅτε μουσικοῦ ὄντος τοῦ θεοῦ.
 πρῶτον μὲν γὰρ ἡ κάθαρσις καὶ οἱ καθαρμοὶ καὶ κατὰ τὴν
 ἰατρικὴν καὶ κατὰ τὴν μαντικὴν καὶ αἰ τοῖς ἰατρικοῖς
 b 1 φαρμάκοις καὶ αἰ τοῖς μαντικοῖς περιθειώσεις τε καὶ τὰ
 λουτρά τὰ ἐν τοῖς τοιούτοις καὶ αἰ περιρράσεις, πάντα ἐν

γιατί τὸ ὄνομα “Φερρέφαττα” τὸ ἀλλάζουν καὶ τὸ κάνουν “Φερσεφόνη” ἢ “Περσεφόνη”²⁵⁶, ἐπειδὴ τὸ πρῶτο μὲν τοὺς φαίνεται φοβερό καὶ τοὺς τρομάζει, τὰ δὲ ἄλλα δύο τοὺς φανερώνουν ὅτι ἡ θεὰ εἶναι σοφή. Λόγω τοῦ ὅτι τὰ πράγματα φέρονται στὸν κόσμο σὲ διαρκῆ κίνηση, ὅτιδήποτε ἐφάπτεται καί, ἀπαξ ἐφαπτόμενο μὲ κάτι ἄλλο, ἐξακολουθεῖ νὰ διατηρεῖ τὴν ἐπαφή, θεωρεῖται ὅτι ἀποτελεῖ δεῖγμα σοφίας. Σωστά, λοιπόν, θὰ ὀνομαζόταν ἢ ἐν λόγῳ θεὰ “Φερέπαφα” τόσο ἐξ αἰτίας τῆς σοφίας τῆς ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐπαφή τοῦ φερόμενου, γιὰ τὴν ἐπαφή τῆς μὲ τὴν κίνηση ἐννοῶ, ἢ γιὰ κάποιον ἄλλο παρόμοιο λόγο — ἰδοὺ δὲ καὶ ἡ αἰτία τοῦ ὅτι ὁ σοφὸς Ἄδης ζεῖ μαζί τῆς: διότι ἡ θεὰ αὐτὴ εἶναι σοφή —, πλὴν ὅμως δὲν ὀνομάζεται ἔτσι, γιατί οἱ ἄνθρωποι μερμινώντας γιὰ τὴ λεγόμενη εὐστομία καὶ φροντίζοντας περισσότερο γιὰ τὴν εὐφωνικὴ ἐντύπωση τοῦ ὀνόματος καὶ ὄχι γιὰ τὴν ἀλήθεια, τῆς ἄλλαξαν μερικὰ γράμματα καὶ τὴν ἀποκαλοῦν “Φερρέφαττα”. Τὰ ἴδια ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸν Ἀπόλλωνα, ὅπως προεῖπα: ὁ πολὺς κόσμος φοβᾶται τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ καὶ τὸ τρέμει, σάμπως τάχα νὰ σημαίνει κάτι φοβερό καὶ τρομερό²⁵⁷ — μὴ μοῦ πεῖς τώρα πῶς δὲν τὸ ἔχεις ἀκούσει ἢ δὲν τὸ ἔχεις καταλάβει.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ τὸ ἔχω ἀκούσει, βεβαίως καὶ τὸ ἔχω καταλάβει, κι ἐσὺ σωστά μιλάς καὶ λές ὅλη τὴν ἀλήθεια.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ νὰ σοῦ πῶ τὴν ἀλήθεια μου, προσωπικὰ ὄντως πιστεύω ὅτι στὸν θεὸ αὐτὸν δόθηκε μὲ ἀπόλυτη ἐπιτυχία ὄνομα ταιριαστό, γιὰ νὰ σημαίνει ἀκριβῶς τὴ δύναμή του²⁵⁸.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πές μου τί ἐννοεῖς, δέν ...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ προσπαθῆσω νὰ σοῦ ἐξηγήσω τί σκέπτομαι καὶ νομίζω, διότι δὲν ὑπάρχει κανένα ἄλλο ὄνομα τέτοιο, ποῦ νὰ ταιριαζε τόσο καλά καὶ στίς τέσσερις δυνάμεις τοῦ ἐν λόγῳ θεοῦ... νὰ ἐφάπτεται καὶ τῶν τεσσάρων καὶ νὰ τὶς κάνει ταυτοχρόνως νὰ σημαίνουν τρόπον τινὰ καὶ τὴ μουσικὴ καὶ τὴ μαντικὴ καὶ τὴν ἰατρικὴ καὶ τὴν τοξευτικὴ τέχνη²⁵⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Γιὰ λέγε! Γιὰ λέγε!! Γιατί ἔτσι ὅπως μοῦ τὰ παρουσιάζεις, τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ φαίνεται ἄτοπο... φαίνεται ἐντελῶς παράξενο, ἀλλόκοτο!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κάθε ἄλλο! Ἀπεναντίας εἶναι ταιριαστό καὶ ἁρμονικότατο, μᾶς κι ὁ θεὸς αὐτὸς εἶναι μουσικός. Διότι, κατ’ ἀρχάς, ἡ κάθαρση καὶ οἱ καθαρμοί, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰατρικὴ καὶ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς μαντικῆς τέχνης κοιταγμένοι, καὶ τὰ φάρμακα τῶν γιατρῶν καὶ τὰ θειαφίσματα μὲ μέσα καθαρῶς μαντικά, καὶ τὰ χρησιμοποιούμενα σὲ παρόμοιες περιπτώσεις λουτρὰ καὶ ραντίσματα... ὅλα αὐτὰ μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν ἓνα πράγμα: ἐννοῶ ὅτι

τι ταῦτα δύναται ἄν, καθαρὸν παρέχειν τὸν ἄνθρωπον καὶ
κατὰ τὸ σῶμα καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν· ἦ οὐ;

5 EPM. Πάνυ μὲν οὖν.

ΣΩ. Οὐκοῦν ὁ καθαίρων θεὸς καὶ ὁ ἀπολούων τε καὶ
ἀπολύων τῶν τοιούτων κακῶν οὗτος ἂν εἴη;

EPM. Πάνυ μὲν οὖν.

ΣΩ. Κατὰ μὲν τοίνυν τὰς ἀπολύσεις τε καὶ ἀπολούσεις,
c 1 ὡς ἰατρὸς ὢν τῶν τοιούτων, «Ἀπολούων» ἂν ὀρθῶς καλοῖτο·
κατὰ δὲ τὴν μαντικὴν καὶ τὸ ἀληθές τε καὶ τὸ ἀπλοῦν—
ταῦτόν γάρ ἐστιν—ὥσπερ οὖν οἱ Θετταλοὶ καλοῦσιν αὐτόν,
ὀρθότατ' ἂν καλοῖτο· «Ἄπλων» γάρ φασι πάντες Θετταλοὶ
5 τοῦτον τὸν θεόν, διὰ δὲ τὸ αἰεὶ βολῶν ἐγκρατὴς εἶναι τοξικὴ
«Ἄειβάλλων» ἐστίν, κατὰ δὲ τὴν μουσικὴν δεῖ ὑπολαβεῖν
[ὥσπερ τὸν ἀκόλουθόν τε καὶ τὴν ἄκοιτιν] ὅτι τὸ ἄλφα σημαίνει
πολλαχούτῳ τὸ ὁμοῦ, καὶ ἐνταῦθα τὴν ὁμοῦ πόλῃσιν καὶ
περὶ τὸν οὐρανόν, οὗς δὴ «πόλους» καλοῦσιν, καὶ [τὴν] περὶ
d 1 τὴν ἐν τῇ ψῆδῃ ἁρμονίαν, ἣ δὴ συμφωνία καλεῖται, ὅτι ταῦτα
πάντα, ὡς φασιν οἱ κομψοὶ περὶ μουσικὴν καὶ ἀστρονομίαν,
ἁρμονία τινὶ πολεῖ ἅμα πάντα· ἐπιστατεῖ δὲ οὗτος ὁ θεὸς
τῇ ἁρμονίᾳ ὁμοπολῶν αὐτὰ πάντα καὶ κατὰ θεοὺς καὶ κατ'
5 ἀνθρώπους· ὥσπερ οὖν τὸν ὁμοκέλυστον καὶ ὁμοκοιτιν
«ἀκόλουθον» καὶ «ἄκοιτιν» ἐκαλέσαμεν, μεταβαλόντες
ἀντὶ τοῦ «ὁμο-» «ἄ-», οὕτω καὶ «Ἀπόλλωνα» ἐκαλέσαμεν
e 1 ὃς ἦν «Ὀμοπολῶν», ἕτερον λάβδρα ἐμβαλόντες, ὅτι ὁμώ-
νυμον ἐγένετο τῷ χαλεπῷ ὀνόματι. ὅπερ καὶ νῦν ὑπο-
πτεύουτές τινες διὰ τὸ μὴ ὀρθῶς σκοπεῖσθαι τὴν δύναμιν
τοῦ ὀνόματος φοβοῦνται αὐτὸ ὡς σημαῖνον φθοράν τινα· τὸ

μπορούν να καθαρίζουν τὸν ἄνθρωπο ἐξαγνίζοντας καὶ τὸ σῶμα του καὶ τὴν ψυχὴ του²⁶⁰ — μιλάω σωστά ἢ κάνω λάθος;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μιλάς πάρα πολὺ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ Ἀπόλλων, λοιπόν, εἶναι ὁ θεὸς ἐκεῖνος πὺν ἀπολοῦει καὶ ἀπολοῦει... ὁ θεὸς ἐκεῖνος πὺν ξεπλένει καὶ διώχνει μακριὰ ὅλα τὰ κακὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, ναι, αὐτὸς εἶναι!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατὰ μὲν τις ἀπολύσεις, λοιπόν, καὶ τις ἀπολούσεις²⁶¹, καὶ ἐπειδὴ ὁ θεὸς αὐτὸς εἶναι ἰατρός, ὀρθὸ θὰ ἔταν νὰ ὀνομάζεται “Ἀπολούων”· κατὰ δὲ τὴν μαντικὴ τέχνη, τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἀπλότητά του ... τὴν *εἰλαορίνειά* του θέλω νὰ πῶ... —μιᾶς κι ὄλ’ αὐτὰ τὸ ἴδιο πράγμα σημαίνουν— τὸ σωστὸ ὄνομά του θὰ ἔταν αὐτὸ πὺν χρησιμοποιοῦν οἱ Θεσσαλοὶ: “Ἀπλου” τὸν λένε στὴ Θεσσαλία οἱ πάντες... ἀνεξαιρέτως²⁶². Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ αἰῶνων καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τυγχάνει μέγας δάσκαλος τῆς τέχνης τῆς τοξευτικῆς, εἶναι “Ἀειβάλλων”... εἶναι, δηλαδή, ἐκεῖνος πὺν δὲν σταματᾷ σιγμῇ νὰ τοξεύει. Σὲ ὄ,τι ἀφορᾷ, τώρα, τὴ μουσικὴ τέχνη, πρέπει —ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὶς λέξεις ἀκόλουθος καὶ ἄκοιτις, ἀλλὰ καὶ σὲ ἄλλες πολλές— νὰ ὑποθέσουμε ὅτι τὸ ἄλφα σημαίνει τὸ ὄμοῦ, στὴ δὲ περίπτωσή μας τὴν ὄμοῦ πόλησιν²⁶³, ἦτοι τὴν ἀπὸ κοινοῦ κίνηση, τὴν ἀπὸ κοινοῦ περιστροφή στὸν οὐρανὸ... σημαίνει δηλονότι αὐτὸ πὺν γενικῶς ἀποκαλοῦμε “πόλους”, παναπεὶ περῶδους²⁶⁴, στὴ δὲ ἄρμονία τῆς ὠδῆς εἰδικότερα αὐτὸ πὺν ἀποκαλεῖται *συμφωνία*²⁶⁵, διότι, μὲ λίγα λόγια, ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα “ἄρμονία τινὶ πολεῖ ἄμα”, ὅπως λένε καὶ οἱ κομπῆς διάνοιες τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἀστρονομίας²⁶⁶, πὺν σὲ ἐλεύθερη μετάφραση σημαίνει ὅτι *κινουῦνται καὶ ρυθμίζονται ἐπὶ τῇ βάσει κάποιας ἄρμονίας*... ὅτι ἐν τέλει *ἐναρμονίζονται*: στὴν ἄρμονία δὲ αὐτὴ ἐπιστατεῖ ὁ ἴδιος ὁ θεὸς ὀμοπολῶν, *κινώντας τα*, δηλαδή, ὅλα αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθὼς, τώρα, πρὶν λίγο ὀνομάσαμε τὸν “ὀμοκέλευθον” καὶ τὸν “ὀμόκοιτιν” “ἀκόλουθον” καὶ “ἄκοιτιν” ἀντιστοίχως, βάζοντας στὴ θέση τοῦ “ὀμο-” τὸ “ἄ-”, μὲ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπο ἔγινε καὶ ἀπὸ τὸ “ὀμοπολῶν” τὸ “Ἀπόλλων”, ἀφοῦ βεβαίως προστέθηκε ἄλλο ἓνα λάμβδα, γὰ νὰ εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ ὀμόηχο μὲ τὸ χαλεπὸ καὶ δυσάρεστο ὄνομα πὺν ἐξετάσαμε στὴν ἀρχή²⁶⁷. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑποπτεύουν μερικοὶ, πὺν δὲν κατάλαβαν σωστά καὶ παρερμηνεύσαν τὴ δύναμη τοῦ ὀνόματος, γι’ αὐτὸ καὶ τὸ φοβοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, γιὰτὶ τάχα σημαίνει *μεγάλη καταστροφή*, ἐνῶ αὐτὸ δὲν σημαίνει τίποτε πε-

- 406 a 1 δὲ [πολύ], ὥσπερ ἄρτι ἐλέγετο, πασῶν ἐφαπτόμενον κείται τῶν τοῦ θεοῦ δυνάμεων, ἀπλοῦ, ἀεὶ βάλλουτος, ἀπολούουτος, ὁμοπολοῦντος. τὰς δὲ «Μούσας» τε καὶ ὅλως τὴν μουσικὴν ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, ὡς ἔοικεν, καὶ τῆς
- 5 ζητήσεώς τε καὶ φιλοσοφίας τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπωνόμασεν. Λητῶ δὲ ἀπὸ τῆς πραότητος τῆς θεοῦ, κατὰ τὸ ἐθελήμονα εἶναι ὧν ἂν τις δέηται. ἴσως δὲ ὡς οἱ ξένοι καλοῦσιν— πολλοὶ γὰρ «Ληθῶ» καλοῦσιν— ἔοικεν οὖν πρὸς τὸ μὴ τραχὺ τοῦ ἥθους ἀλλ' ἡμερόν τε καὶ λείον «Ληθῶ»
- b 1 κεκλησθαι ὑπὸ τῶν τοῦτο καλούντων. «Ἄρτεμις» δὲ (διὰ) τὸ ἀρτεμῆς φαίνεται καὶ τὸ κόσμιον, διὰ τὴν τῆς παρθενίας ἐπιθυμίαν· ἴσως δὲ ἀρετῆς ἱστορα τὴν θεὸν ἐκάλεσεν ὁ καλέσας, τάχα δ' ἂν καὶ ὡς τὸν ἄροτον μισησάσης τὸν
- 5 ἀνδρὸς ἐν γυναικί· ἢ διὰ τούτων τι ἢ διὰ πάντα ταῦτα τὸ ὄνομα τοῦτο ὀτιθέμενος ἔθετο τῆ θεῶ.
- ΕΡΜ. Τί δὲ ὁ «Διόνυσος» τε καὶ ἡ «Ἀφροδίτη»;
- ΣΩ. Μεγάλα, ὦ παῖ Ἰπποῦικου, ἐρωτᾷς. ἀλλὰ ἔστι γὰρ καὶ σπουδαίως εἰρημένος ὁ τρόπος τῶν ὀνομάτων τούτοις
- c 1 τοῖς θεοῖς καὶ παιδικῶς. τὸν μὲν οὖν σπουδαῖον ἄλλους τινας ἐρώτα, τὸν δὲ παιδικὸν οὐδὲν κωλύει διελθεῖν· φιλοπαίσμονες γὰρ καὶ οἱ θεοί. ὅ τε γὰρ Διόνυσος εἴη ἂν ὀδιδούς τὸν οἶνον «Διδούυσος» ἐν παιδιᾷ καλούμενος,
- 5 οἶνος δ', ὅτι οἶεσθαι νοῦν ἔχειν ποιεῖ τῶν πινόντων τοὺς πολλοὺς οὐκ ἔχοντας, «οἰόνους» δικαιοτάτ' ἂν καλούμενος. περὶ δὲ Ἀφροδίτης οὐκ ἄξιον Ἡσιόδῳ ἀντιλέγειν, ἀλλὰ

ρισσότερο από τις δυνάμεις του θεού του άπλου, του άει βάλλοντος, του άπολούοντος και του όμοπολουόντος... Στις “Μούσες”, τώρα, αλλά και γενικώς στη μουσική ό νομοθέτης, άπ’ ό,τι φαίνεται, τους έδωσε τό όνομα τόσο άπό τη δωρική λέξη *μώσθαι*²⁶⁸, πού σημαίνει *τή μεγάλη επιθυμία και την άπληστία*, όσο και άπό τόν έρευνητικό ζήλο και την άγάπη για τη φιλοσοφία²⁶⁹... Τό όνομα “Λητώ” προέρχεται άπό την πραότητα της θεάς, πού είναι πάντοτε έθελήμων... *πρόθυμη*... στίς δεήσεις πού της άπευθύνουμε²⁷⁰. Μπορεί, όμως, τ’ όνομά της νά έξηγγείται και άπό τό πώς τό προφέρουν οί ξένοι... πάρα πολλοί άπ’ αυτούς τη λένε, ως γνωστόν, “Ληθώ”· κι άπ’ ό,τι φαίνεται, τό όνομα “Ληθώ” βγαίνει άπ’ τό ότι ή Λητώ όχι μόνο δέν είναι καθόλου σκληρή, αλλά και διακρίνεται για τό ήμερον και τό λειον του ήθους της, για την *πραότητα*, παναλεί, και τη *γλυκύτητα* του *χαρακτήρα* της... ‘Η “Άρτεμις”²⁷¹, πάλι, φαίνεται ότι έλαβε τό όνομά της για τό *άρτεμς*²⁷² και τό κόσμον, πού την χαρακτηρίζουν... για την *ύγεια* και την *άκεραιότητα* και την έν γένει κοσμιότητά της, μιάς και ή θεά έπιθυμεί με ιδιαίτερο ζήλο νά παραμείνει για πάντα παρθένα· μπορεί, όμως, αυτός πού της έδωσε τό όνομα, νά είπε τη θεά *άρειης ιστορα*, δηλαδή *βαθιά γνώστρια της άρειης*²⁷³, όπως μπορεί επίσης νά την όνόμασε έτσι ως *τόν άροτον μισήσασα*²⁷⁴, έπειδή δηλαδή ή θεά *έμίσησε τη γονιμοποίηση* της γυναίκας άπό τόν άντρα και την έπακολουθούσα παιδογονία· για κάποιον άπ’ αυτούς τους λόγους ή και για όλους αυτούς τους λόγους μαζί δόθηκε στη θεά τό όνομά της άπό εκείνον πού της τό συνταίριαξε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: “Διώνυσος”, όμως, τί σημαίνει;... — και “Άφροδίτη”;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μεγάλα πράγματα ρωτάς, υιέ του ‘Ιπποκίκου! Διότι τά όνόματα των έν λόγω θεών δόθηκαν με τρόπο σπουδαίο και σοβαρό, αλλά και ταυτόχρονα κωμικό και άστείο ... για τά παιδιά!... Και για μέν τόν σπουδαίο και τόν σοβαρό τρόπο της όνοματοδοσίας θά πρέπει νά πᾶ’ νά ρωτήσεις άλλους, για δέ τόν τρόπο, πού είναι για τά παιδιά, δέν νομίζω πώς ύπάρχει κάτι νά μ’ έμποδίξει νά σ’ τόν έξηγήσω· γιατί και στους θεούς άρέσει ν’ άστειούνται. ‘Ο Διώνυσος, άπ’ ό,τι φαίνεται, είναι ό διδούς τόν οίνον²⁷⁵... αυτός πού *δίδει τό κρασί* και πού λέγεται στ’ άστεία “Διδούινυσος”... ό δέ οίνος, *έπειδή οίεται νοϋν*, έπειδή, δηλαδή, *κάνει δσους δέν έχουν μυαλό νά πιστεύουν ότι έχουν*, τό σωστότερο θά ‘ταν νά όνομάζεται “οίόνους”²⁷⁶... ‘Ως πρός την Άφροδίτη, τώρα, δέν νομίζω ότι άξίζει νά άντιλέξουμε σ’ αυτά

- d 1 συγχωρεῖν ὅτι διὰ τὴν (ἐκ) τοῦ ἀφροῦ γένεσιν «Ἀφροδίτη»
ἐκλήθη.
ΕΡΜ. Ἄλλὰ μὴν οὐδ' Ἀθηναῖς Ἀθηναῖός γ' ὦν, ὦ Σώ-
κρατες, ἐπιλήση, οὐδ' Ἡφαίστου τε καὶ Ἄρεως.
- 5 ΣΩ. Οὐδὲ εἰκός γε.
ΕΡΜ. Οὐ γάρ.
ΣΩ. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἕτερον ὄνομα αὐτῆς οὐ χαλεπὸν
εἰπεῖν δι' ὃ κείται.
ΕΡΜ. Τὸ ποῖον;
- 10 ΣΩ. «Παλλάδα» που αὐτὴν καλοῦμεν.
ΕΡΜ. Πῶς γὰρ οὐ;
ΣΩ. Τοῦτο μὲν τοίνυν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς ὅπλοις ὀρχήσεως
e 1 ἡγούμενοι τεθῆναι ὀρθῶς ἄν, ὡς ἐγὼ μαι, ἡγοίμεθα· τὸ γάρ
που ἢ αὐτὸν ἢ τι ἄλλο μετεωρίζειν ἢ ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ἐν ταῖς
407 a 1 χερσὶν «πάλλειν» τε καὶ «πάλλεσθαι» καὶ ὀρχεῖν καὶ
ὀρχεῖσθαι καλοῦμεν.
ΕΡΜ. Πάνυ μὲν οὖν.
ΣΩ. «Παλλάδα» μὲν τοίνυν ταύτη.
- 5 ΕΡΜ. Καὶ ὀρθῶς γε. ἀλλὰ δὴ τὸ ἕτερον πῶς λέγεις;
ΣΩ. Τὸ τῆς Ἀθηναῖς;
ΕΡΜ. Ναί.
ΣΩ. Τοῦτο ἐμβριθέστερον, ὦ φίλε. εἰκάσι δὴ καὶ οἱ
παλαιοὶ τὴν Ἀθηναῖαν νομίζω ὥσπερ οἱ νῦν περὶ Ὀμηρον
b 1 δεινοί. καὶ γὰρ τούτων οἱ πολλοὶ ἐξηγούμενοι τὸν ποιητὴν
φασὶ τὴν Ἀθηναῖαν αὐτὸν νοῦν τε καὶ διάνοιαν πεποιηκέναι,
καὶ ὅ τὰ ὀνόματα ποιῶν ἔοικε τοιοῦτόν τι περὶ αὐτῆς δια-
νοεῖσθαι, ἔτι δὲ μειζρόνως λέγων θεοῦ νόησιν ὥσπερ εἰ λέγει
5 ὅτι «ἀθεονόα» ἐστὶν αὐτῆ, τῷ ἄλφα ξενικῶς ἀντὶ τοῦ ἧτα
χρησάμενος καὶ τὸ ἰῶτα καὶ τὸ σίγμα ἀφελών. ἴσως δὲ
οὐδὲ ταύτη, ἀλλ' ὡς τὰ θεία νοούσης αὐτῆς διαφερόντως τῶν
ἄλλων «Θεουόνη» ἐκάλεσεν. οὐδὲν δὲ ἀπέχει καὶ τὴν ἐν
τῷ ἦθει νόησιν ὡς οὖσαν τὴν θεὸν ταύτην «Ἡθουόνη» μὲν
c 1 βούλεσθαι προσεῖπεῖν· παραγαγὼν δὲ ἢ αὐτὸς ἢ τινας ὕστερον

πού λέει ὁ Ἡσίοδος, ὅτι δηλαδή ἡ θεὰ πῆρε τὸ ὄνομα αὐτό, ἐπειδὴ γεννήθηκε μέσ' ἀπ' τὸν ἀφρὸ²⁷⁷.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἀλλὰ ὡς Ἀθηναῖος ὁπού εἶσαι, Σωκράτη φίλε, μὴν ξεχάσεις νὰ μοῦ πεῖς καὶ γιὰ τὴν Ἀθηνά... οὔτε γιὰ τὸν Ἥφαιστο καὶ γιὰ τὸν Ἄρη!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅχι... δὲν θὰ 'ταν σωστό...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ δὲν θὰ 'τανε σωστό!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἔχουμε, λοιπόν, καὶ λέμε... τὸ ἄλλο ὄνομα τῆς Ἀθηνᾶς δὲν μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ σοῦ πῶ γιὰ ποιὸ λόγο τῆς ἐδόθηκε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιὸ ὄνομα ἐννοεῖς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μερικὲς φορὲς τὴν Ἀθηνά δὲν τήνε λέμε καὶ “Παλλάδα”;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἰ βέβαια... βέβαια!...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατὰ τὴ γνώμη μου τ' ὄνομα αὐτὸ πολὺ σωστὰ τῆς ἐδόθηκε ἀπ' τὸν ἔνοπλο χορὸ. Γιατί, ὅταν κάποιος σηκώνεται στὸν ἀέρα ἢ ὅταν σηκώνει κάποιον πράγμα μὲ τὰ χέρια του ἀπὸ τὴ γῆ στὸν ἀέρα, κι ἐμεῖς θέλουμε νὰ μιλήσουμε γι' αὐτόν, χρησιμοποιοῦμε τὰ ρήματα “πάλλω” καὶ “πάλλομαι”, “ὄρχω” καὶ ὄρχομαι”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, αὐτὰ χρησιμοποιοῦμε...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἰ, γι' αὐτὸ τὸ λόγο τήνε λέμε “Παλλάδα”²⁷⁸!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωστὸ καὶ δίκαιο! Τὸ ἄλλο ὄνομα, ὅμως;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ “Ἀθηνά”;...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αὐτὸ, ἀγαπητέ μου φίλε, ἀπαιτεῖ ἐμβριθεῖα... εἶναι πῶς δύσκολο... Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται καὶ οἱ παλαιότεροι ἐβλεπαν τὴν Ἀθηνά μὲ τὸν ἴδιον τρόπο πού τὴ βλέπουν καὶ οἱ τωρινοὶ δεινοὶ γινώστες τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν, καθόσον πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς, ἐρμηνεύοντας τὸν ποιητὴ, λένε ὅτι ὁ Ὅμηρος ἔφτιαξε τὴν Ἀθηνά ὡς νοῦ καὶ διάνοια· ἐκεῖνος δέ, πού ἔφτιαξε τὰ ὀνόματα, φαίνεται ὅτι εἶχε παρόμοια γνώμη γιὰ τὴ θεά, γιατί, χρησιμοποιώντας περισσότερη μεγαλοπρέπεια, τὴν ὀνόμασε θεοῦ νόησιν, σὰν νὰ 'θελε, δηλαδή, νὰ πεῖ ὅτι ἡ θεὰ εἶναι “ἄ θεονόα”, χρησιμοποιώντας τὸ ξενικὸ ἄρθρο “ἄ” ἀντὶ τοῦ δικοῦ μας “ἦ” καὶ ἀφαιρώντας τὸ γῶτα καὶ τὸ σίγμα. Μπορεῖ, ὡστόσο, νὰ μὴν εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος τῆς ὀνοματοδοσίας, ἀλλὰ τ' ὅτι ἡ Ἀθηνά τὰ θεῖα νοεῖ, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάστηκε —γιὰ νὰ ξεχωρίζει ἀπ' τοὺς ἄλλους— “Θεονόη”. Δὲν ἀπέχει δὲ αὐτὸ καὶ πάρα πολὺ ἀπ' τὸ νὰ τὴν προσονόμαζε ὁ νομοθέτης —ἀπὸ τῶν ἠθῶν νόησιν— καὶ “Ἡθονόη”· κι ἀφοῦ ἔγινε κι αὐτὸ, ἤρθε κατόπιν ἢ ὁ ἴδιος ὁ νομοθέτης ἢ κάποιος ἄλλος καὶ, ἀλλάζοντας τὸ

ἐπὶ τὸ κάλλιον ὡς ᾤοντο, «Ἀθηναίαν» ἐκάλεσαν.

ΕΡΜ. Τί δὲ δὴ τὸν Ἥφαιστον, πῆ λέγεις;

ΣΩ. Ἡ τὸν γενναίου τὸν «φάεος ἴστορα» ἐρωτᾷς;

5 ΕΡΜ. Ἔοικα.

ΣΩ. Οὐκοῦν οὗτος μὲν παντὶ δῆλος «Φαῖστος» ὢν, τὸ ἦτα προσελκυσάμενος;

ΕΡΜ. Κινδυνεύει, ἐὰν μὴ πῆ σοι, ὡς ἔοικεν, ἔτι ἄλλη δόξῃ.

ΣΩ. Ἄλλ' ἵνα μὴ δόξῃ, τὸν Ἄρη ἐρώτα.

10 ΕΡΜ. Ἐρωτῶ.

d 1 ΣΩ. Οὐκοῦν, εἰ μὲν βούλει, κατὰ τὸ ἄρρεν τε καὶ κατὰ τὸ ἀνδρείον «Ἄρης» ἂν εἶη· εἰ δ' αὖ κατὰ τὸ σκληρόν τε καὶ ἀμετάστροφον, ὃ δὴ «ἄρρατον» καλεῖται, καὶ ταύτην ἂν πανταχῇ πολεμικῶ θεῶ πρέποι «Ἄρη» καλεῖσθαι.

5 ΕΡΜ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΣΩ. Ἐκ μὲν οὖν τῶν θεῶν πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι· περὶ δὲ ἄλλων (ῶν) τινων βούλει πρόβαλλέ μοι, «ὄφρα ἴδηαι οἴοι» Εὐθύφρονος «ἵπποι.»

e 1 ΕΡΜ. Ἄλλὰ ποιήσω ταῦτα, ἔτι γε ἐν ἐρόμενός σε περὶ Ἑρμοῦ, ἐπειδὴ με καὶ οὐ φησιν Κρατύλος Ἑρμογένη εἶναι. πειρώμεθα οὖν τὸν «Ἑρμῆν» σκέψασθαι τί καὶ νοεῖ τὸ ὄνομα, ἵνα καὶ εἰδῶμεν εἰ τὶ ὄδε λέγει.

5 ΣΩ. Ἄλλὰ μὴν τοῦτό γε ἔοικε περὶ λόγον τι εἶναι ὁ «Ἑρμῆς», καὶ τὸ ἐρμηνέα εἶναι καὶ τὸ ἄγγελον καὶ τὸ
408 a 1 κλοπικόν τε καὶ τὸ ἀπατηλὸν ἐν λόγοις καὶ τὸ ἀγοραστικόν, περὶ λόγου δυνάμιν ἐστὶν πᾶσα αὕτη ἡ πραγματεία· ὅπερ οὖν καὶ ἐν τοῖς πρόσθευ ἐλέγομεν, τὸ «εἴρειν» λόγου χρεία

ὄνομα τῆς θεᾶς πρὸς τὸ —ὅπως αὐτοὶ ἐνόμιζαν— ὠραιότερο καὶ κομψότερο, τὴν εἶπαν “Ἀθηνάαν”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Γιὰ τὸν Ἡφαιστο τί λές;... Πῶς βγήκε τ' ὄνομά του;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὲ ρωτᾷς γιὰ τὸν εὐγενέστατο καὶ τὸν μεγαλόφρονα “φάεος ἴστορα”, γιὰ τὸν βαθὺ γνώστη τοῦ φωτός;...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αἶ, ναί...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλά, δὲν εἶν' ὀλοφάνερο ὅτι, καὶ μὲ τὴν πρόσληψη ἑνὸς ἤτα, ὁ θεὸς εἶναι ὁ “Φαῖστος”;... αὐτὸς ποὺ λάμπει πάντα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται ὅτι εἶναι, ἐκτὸς κι ἂν —πολὺ πιθανό— ἔχεις κι ἄλλη γνώμη!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄλλὰ γιὰ νὰ μὴ νομίζεις ὅτι ἔχω ἄλλη γνώμη²⁷⁹, ρώτα με γιὰ τὸν Ἄρη!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐν τάξει, σὲ ρωτάω!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ Ἄρης, ἂν προτιμᾷς, ὀφείλει τ' ὄνομά του στὸ ἄρρεν καὶ στὸ ἀνδρεῖο τοῦ χαρακτήρα του· κι ἂν πάλι προτιμᾷς, τὸ ὀφείλει στὸ σκληρὸ καὶ τὸ ἀγύριστο κεφάλι του, τὸ ὁποῖο λέγεται “ἄρρατον”... ὅποτε τὸ “Ἄρης” εἶναι ὄνομα ποὺ ταιριάζει τέλεια στο θεὸ τοῦ πολέμου.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καμμία ἀντίρρηση.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄλλὰ, γιὰ τ' ὄνομα δῶν τῶν θεῶν, ἂς ἀφήσουμε τώρα. Ἐρμογένη μου, κατὰ μέρος τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ὀνόματά τους, γιὰτι προσωπικὰ τίς φοβᾶμαι καὶ τίς τρέμω αὐτὲς τίς συζητήσεις· γι' ἄλλα ὀνόματα ἄλλων πὲς μου καὶ ρώτα με ὅ,τι θέλεις, γιὰ νὰ δεῖς “πόσο ἀξίζουμε τ' ἄλογα” τοῦ Εὐθύφρονος²⁸⁰!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Φυσικὰ καὶ θὰ σοῦ πῶ, ἀφοῦ, ὅμως, πρῶτα σὲ ρωτήσω κάτι γιὰ τὸν Ἐρμῆ, κι αὐτὸ γιὰτι ὁ φίλος μας ὁ Κρατύλος λέει ὅτι δὲν εἶμαι Ἐρμογένης²⁸¹. Ἄς προσπαθήσουμε, σὲ παρακαλῶ, νὰ δοῦμε τί σημαίνει τὸ ὄνομα “Ἐρμῆς”, γιὰ νὰ δοῦμε ἐπίσης ἂν ὁ Κρατύλος μιλάει σωστά, ὅταν λέει ὅ,τι λέει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὄνομα “Ἐρμῆς” φαίνεται νὰ ἔχει σχέση μὲ τοὺς λόγους καὶ τὴ ρητορικὴ, μὲ τὸ ὅτι ὁ θεὸς εἶναι ἐρμηνεύς, διερμηνέας ἦτοι, ἀλλὰ καὶ ἀγγελιαφόρος καὶ γυμνασμένος κλέφτης καὶ ἐξαπατητῆς μὲ λόγια καὶ κουβέντες, καὶ ἔμπορος ποὺ σὲ πουλάει καὶ σ' ἀγοράζει, χωρὶς νὰ τὸ πάρεις εἶδηση... Ὅλ' αὐτὰ ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴ ρητορικὴ δεινότητά του. Τὸ ἴπαμε καὶ πῶς πρὶν: τὸ ἀπαρέμφατο “εἶρειν”, ποὺ θὰ πεῖ “μιλάω”, σημαίνει τὴν ἀνάγκη, ἀλλὰ καὶ τὴ χρῆση τοῦ λόγου, ἢ δὲ ἀνάλογη λέξι, ποὺ χρησιμοποιεῖ

- 5 ἐστί, τὸ δέ, οἶον καὶ Ὅμηρος πολλαχοῦ λέγει, «ἐμήσατό»
 φησιν, τοῦτο δὲ μηχανήσασθαι ἐστίν. ἐξ ἀμφοτέρων οὖν
 τούτων τὸν τὸ λέγειν τε καὶ τὸν λόγον μισάμενον—τὸ δὲ
 λέγειν δὴ ἐστίν ἐῖρειν—τούτου τὸν θεὸν ὡσπερὶ ἐπιτάττει
- b 1 ἡμῖν ὁ νομοθέτης· «Ἔσθ' ἄνθρωποι, ὅς τὸ ἐῖρειν ἐμήσατο,
 δικαίως ἂν καλοῖτο ὑπὸ ὑμῶν Εἰρέμης»· νῦν δὲ ἡμεῖς,
 ὡς οἴομεθα, καλλωπίζουτες τὸ ὄνομα «Ἐρμῆν» καλοῦμεν.
 [καὶ ἦ γε Ἴρις ἀπὸ τοῦ ἐῖρειν εἰκεν κεκλημένη, ὅτι
- 5 ἄγγελος ἦν.]
 ΕΡΜ. Νῆ τὸν Δία, εὖ ἄρα μοι δοκεῖ Κρατύλος λέγειν τὸ
 ἐμὲ μὴ εἶναι Ἐρμογένη· οὐκ οὖν εὐμήχανός γέ εἰμι λόγου.
 ΣΩ. Καὶ τό γε τὸν Πᾶνα τοῦ Ἐρμοῦ εἶναι ὕον διφυῆ
 ἔχει τὸ εἰκός, ὦ ἑταῖρε.
- c 1 ΕΡΜ. Πῶς δὴ;
 ΣΩ. Οἶσθα ὅτι ὁ λόγος τὸ πᾶν σημαίνει καὶ κυκλεῖ καὶ
 πολεῖ ἀεὶ, καὶ ἐστὶ διπλοῦς, ἀληθής τε καὶ ψευδής.
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
- 5 ΣΩ. Οὐκοῦν τὸ μὲν ἀληθὲς αὐτοῦ λείον καὶ θεῖον καὶ
 ἄνω οἰκοῦν ἐν τοῖς θεοῖς, τὸ δὲ ψεῦδος κάτω ἐν τοῖς πολλοῖς
 τῶν ἀνθρώπων καὶ τραχὺ καὶ τραγικόν· ἐνταῦθα γὰρ πλείστοι
 οἱ μῦθοί τε καὶ τὰ ψεῦδη ἐστίν, περὶ τὸν τραγικὸν βίον.
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
- 10 ΣΩ. Ὅρθως ἄρ' (ἄν) ὁ πᾶν μηνύων καὶ ἀεὶ πολῶν
 d 1 «Πάναιπόλος» εἶη, διφυῆς Ἐρμοῦ ὕος, τὰ μὲν ἄνωθεν
 λείος, τὰ δὲ κάτωθεν τραχὺς καὶ τραγοειδής. καὶ ἐστὶν
 ἦτοι λόγος ἢ λόγου ἀδελφὸς ὁ Πᾶν, εἴπερ Ἐρμοῦ ὕος
 ἐστίν· ἀδελφῶ δὲ εἰκέναι ἀδελφὸν οὐδὲν θαυμαστόν. ἀλλ'
- 5 ὅπερ ἐγὼ ἔλεγον, ὦ μακάριε, ἀπαλλαγώμεν ἐκ τῶν θεῶν.

πολλές φορές ὁ “Ὁμηρος, τὸ “ἐμήσατο”, πού θά πεί “ἐπινόησε”, εἶναι ἰσοδύναμη μὲ τὸ ρῆμα “μηχανῶμαι”. Ὁ νομοθέτης φαίνεται ὅτι μᾶς παράγγειλε νὰ ὀνομάσουμε ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς λέξεις τὸν θεὸ ἐκείνον, τὸν *τὸ λέγειν τε καὶ τὸν λόγον μῆσά μὲνον*... αὐτόν, δηλαδή, *πού ἐπινόησε τὸ λέγειν καὶ τὸν λόγο*... καὶ ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, τὸ “λέγειν” εἶναι “εἶρειν”, ὁ νομοθέτης μᾶς παράγγειλε: “Ἀνθρώποι, ἐκείνον τὸν θεό, πού *τὸ εἶρειν ἐμήσατο*... ἐκείνον τὸν θεό, πού *ἐπινόησε τὸ λέγειν*, δικαίως θά τὸν ὀνομάζατε *Εἰρέμη*”²⁸². γι’ αὐτὸ κι ἐμεῖς τώρα, καλλωπίζοντας κατὰ τὴ γνώμη μας τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ, τὸν ἀποκαλοῦμε “Ἐρμῆ”²⁸³... Καὶ ἡ Ἴρις, βέβαια, τὸ ὄνομά της τὸ πῆρε ἀπ’ τὸ εἶρειν, διότι, ὡς γνωστόν, εἶταν ἀγγελιαφόρος.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ τὸ Δία, Σωκράτη, ἂν εἶν’ ἔτσι, νομίζω ὅτι ἔχει δίκιο ὁ Κρατύλος, ὅταν λέει ὅτι δὲν εἶμαι Ἐρμογένης· διότι δὲν μηχανεύομαι καὶ τόσο καλὰ τοὺς λόγους οὔτε ξέρω νὰ μιλάω ὠραία!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τὸ ὅτι ὁ Πάν, ὁ γιὸς τοῦ Ἐρμῆ, ἔχει διπλὴ φύση, ἔχει καὶ αὐτὸ τὸ λόγο του.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δηλαδή;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή: ὅπως ξέρεις, ὁ λόγος σημαίνει καὶ ἐκφράζει τὸ πᾶν, περιστρέφει τὰ πάντα καὶ περιστρέφεται πάντα, εἶναι δὲ δύο εἰδῶν: καὶ ἀληθῆς καὶ ψευδῆς²⁸⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτε λόγος! Οὔτε λόγος!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ μὲν ἀληθὲς τοῦ λόγου εἶναι λεῖο καὶ θεῖο καὶ κατοικεῖ ἐπάνω ψηλά, μαζί μὲ τοὺς θεοὺς, ἡ δὲ ψευδῆς πλευρὰ του μένει κάτω χαμηλά, μαζί μὲ τὰ πλήθη τῶν ἀνθρώπων, ὄντας τραχεῖα καὶ τραγικὴ, θέλω νὰ πῶ μοιάζει μὲ τράγο· διότι σὲ τοῦτον ἐδῶ τὸν κόσμον ἀπαντᾷς τοὺς πιὸ πολλοὺς μύθους καὶ τὰ πιὸ πολλὰ ψέματα γύρω ἀπ’ τὸν τραγικὸ βίον.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτε λόγος!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅρθῶς, λοιπόν, ὁ θεός, πού σημαίνει καὶ φανερώνει τὸ πᾶν καὶ εἶναι ὁ ἀεὶ πολῶν²⁸⁵, ὁ αἰωνίως περιστρεφόμενος, θά μποροῦσε νὰ ὀνομαστῆ “Πάν αἰπόλος”, “Πάν ὁ γιδοβοσκός” δηλαδή, γιὸς τοῦ Ἐρμῆ, διφυῆς²⁸⁶ — ἀπὸ πάνω λείος καὶ ἀπὸ κάτω τραχὺς καὶ ὁμοῖος μὲ τράγο²⁸⁷. Ὁ Πάν εἶναι, λοιπόν, ἡ λόγος ὁ ἴδιος ἢ ἀδελφὸς τοῦ λόγου, ἂν βεβαίως εἶναι πραγματικὸς γιὸς τοῦ Ἐρμῆ· καὶ τὸ νὰ μοιάζονε ἀδέρφια μεταξύ τους, δὲν εἶναι δὰ καὶ τίποτα φοβερὸ ἢ ἀξιοθαύμαστο²⁸⁸!... Ἄλλὰ νὰ χαρεῖς, καλέ μου ἀνθρώπε, ἄς ἀφήσουμε, ὅπως σοῦ ζήτησα καὶ πρὶν λίγο, τώρα τοὺς θεοὺς²⁸⁹ καὶ ἄς καταπαιστοῦμε μὲ ἄλλα.

- ΕΡΜ. Τῶν γε τοιούτων, ὦ Σώκρατες, εἰ βούλει. περὶ
 τῶν τοιῶνδε δὲ τί σε κωλύει διελθεῖν, οἶον ἡλίου τε καὶ
 σελήνης καὶ ἄστρον καὶ γῆς καὶ αἰθέρος καὶ ἀέρος καὶ πυρὸς
 e 1 καὶ ὕδατος καὶ ὠρῶν καὶ ἐνιαυτοῦ;
 ΣΩ. Συχνὰ μὲν μοι προστάτεις, ὅμως δέ, εἴπερ σοὶ
 κεχαρισμένου ἔσται, ἐθέλω.
 ΕΡΜ. Καὶ μὴν χαριῆ.
 5 ΣΩ. Τί δὴ οὖν πρώτου βούλει; ἢ ὥσπερ εἶπες τὸν
 ἥλιον διέλθωμεν;
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Ἔοικε τοῖσιν κατάδηλον γενόμενον ἂν μάλλον εἰ
 409 a 1 τῷ Δωρικῷ τις ὀνόματι χρῶτο— «ἄλιον» γὰρ καλοῦσιν οἱ
 Δωριῆς— «ἄλιος» οὖν εἴη μὲν ἂν κατὰ τὸ ἀλίζειν εἰς
 ταῦτόν τοὺς ἀνθρώπους ἐπειδὰν ἀνατείλῃ, εἴη δ' ἂν καὶ τῷ περὶ
 τὴν γῆν αἰεὶ εἰλεῖν ἰών, εἰκοὶ δ' ἂν καὶ ὅτι ποικίλλει ἰὼν τὰ
 5 γιγνόμενα ἐκ τῆς γῆς· τὸ δὲ ποικίλλειν καὶ αἰολεῖν ταῦτόν.
 ΕΡΜ. Τί δὲ ἢ «σελήνη»;
 ΣΩ. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα φαίνεται τὸν Ἀναξαγόραν πιέζειν.
 ΕΡΜ. Τί δή;
 ΣΩ. Ἔοικε δηλοῦντι παλαιότερον ὃ ἐκεῖνος νεωστὶ ἔλεγε,
 b 1 ὅτι ἡ σελήνη ἀπὸ τοῦ ἡλίου ἔχει τὸ φῶς.
 ΕΡΜ. Πῶς δή;
 ΣΩ. Τὸ μὲν που «σέλας» καὶ τὸ «φῶς» ταυτόν.
 ΕΡΜ. Ναί.
 5 ΣΩ. Νέον δέ που καὶ ἔνον αἰεὶ ἔστι περὶ τὴν σελήνην
 τοῦτο τὸ φῶς, εἴπερ ἀληθῆ οἱ Ἀναξαγόρειοι λέγουσιν· κύκλω
 γὰρ που αἰεὶ αὐτὴν περιῶν νέον αἰεὶ ἐπιβάλλει, ἔνον δὲ
 ὑπάρχει τὸ τοῦ προτέρου μηνός.
 ΕΡΜ. Πάνυ γε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Αὐτοὺς τοὺς θεοὺς, Σωκράτη μου, ἀφοῦ τὸ θέλεις, ναι, ἄς τοὺς ἀφήσουμε. Τί μᾶς ἐμποδίζει, ὅμως, νὰ συζητήσουμε γιὰ τοὺς ἄλλους θεοὺς;... γιὰ τὸν ἥλιο καὶ τὴ σελήνη, λόγου χάρη, γιὰ τ' ἄστρα, τὴ γῆ καὶ τὸν αἰθέρα, γιὰ τὴ φῶτιά καὶ τὸ νερό, γιὰ τὶς ἐποχὲς καὶ γιὰ τὸ ἔτος²⁹⁰...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πολλά, πάρα πολλά μοῦ ζητᾶς... Ἄλλ' ἀφοῦ σ' εὐχαριστεῖ, δὲν θὰ σοῦ χαλάσω τὸ χατήρι.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ μ' εὐχαριστεῖ!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὡραῖα, λουπόν! Ἀπὸ ποῦ θὲς ν' ἀρχίσουμε; Ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν ἥλιο, ὅπως εἶπες;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ν' ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν ἥλιο!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὄνομα “ἥλιος” θὰ τὸ καταλάβουν προφανῶς οἱ πάντες, ἂν ἐξετάσουμε τὴ δωρικὴ του ἐκδοχή· οἱ Δωριεῖς, ὡς γνωστόν, τὸν λένε “ἄλιον”, καὶ ὀνομάζεται “ἄλιος”, ἐπειδὴ *ἀλίζει*, τουτέστιν *συγκεντρώνει* τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατέλλει, στὸ ἴδιο μέρος· ὀνομάζεται ἔτσι, ἐπίσης, ἐπειδὴ εἶναι ὁ περὶ τὴν γῆν ἀεὶ *εἰλεῖν ἰών*... ἐκεῖνος, δηλαδή, ποὺ *περιστρέφεται αἰωνίως* γύρω ἀπ' τὴ γῆ· φαίνεται ἐπίσης ὅτι ὀνομάζεται ἔτσι, ἐπειδὴ κατὰ τὴν περιστροφή του δίνει χρῶμα σ' ὅ,τι βγαίνει μέσ' ἀπ' τὴ γῆ... τὸ *ποικίλλει*: τὰ δὲ ἀπαρέμφατα “*ποικίλλειν*” καὶ “*αἰολεῖν*” σημαίνουν τὸ ἴδιο πράγμα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κι ἡ “σελήνη” — τί;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τ' ὄνομα αὐτό, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, τὸν στριμώχνει γιὰ τὰ καλά τὸν Ἀναξαγόρα!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί ἐννοεῖς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐννοῶ ὅτι τ' ὄνομα φαίνεται πὼς δηλώνει μιά παλιὰ γνώμη, ποὺ καὶ αὐτὸς τὴν ὑποστήριζε τώρα τελευταῖα... ὅτι ἡ σελήνη παίρνει φῶς ἀπ' τὸν ἥλιο²⁹¹...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πὼς αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιατί τὸ “σέλας” καὶ τὸ “φῶς” εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ φῶς δὲ αὐτὸ τῆς σελήνης εἶναι πάντοτε νέο καὶ πάντοτε ἔνο, δηλαδή *ἀρχαῖο* — ἂν, βέβαια, λένε τὴν ἀλήθεια οἱ Ἀναξαγόρειοι. Γιατί, περιστρεφόμενος ὁ ἥλιος πάντα γύρω ἀπ' αὐτήν, ρίχνει ἐπάνω της διαρκῶς καὶ μονίμως *νέο φῶς*, ἐνῶ ὑπάρχει καὶ τὸ *ἐνο φῶς* τοῦ προηγούμενου μήνα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι. Ναι.

- 10 ΣΩ. «Σελαναίαν» δέ γε καλοῦσιν αὐτὴν πολλοί.
 EPM. Πάνυ γε.
 ΣΩ. "Ὅτι δὲ σέλας νέον καὶ ἔνον ἔχει ἀεὶ, «Σελαενο-
 11 νεοάεια» μὲν δικαιοτάτ' ἂν [τῶν] ὀνομάτων καλοῖτο, συγκεκρι-
 κροτημένου δὲ «Σελαναία» κέκληται.
 EPM. Διθυραμβῶδές γε τοῦτο τοῦνομα, ὦ Σώκρατες.
 ἀλλὰ τὸν μῆνα καὶ τὰ ἄστρα πῶς λέγεις;
 5 ΣΩ. Ὁ μὲν «μείς» ἀπὸ τοῦ μεῖοῦσθαι εἴη ἂν «μείης»
 ὀρθῶς κεκλημένος, τὰ δ' «ἄστρα» ἔοικε τῆς ἀστραπῆς
 ἐπωνυμίαν ἔχειν. ἡ δὲ «ἀστραπή», ὅτι τὰ ὦπα ἀνα-
 στρέφει, «ἀναστρωπή» ἂν εἴη, νῦν δὲ «ἀστραπή» καλ-
 λωπισθεῖσα κέκληται.
 10 EPM. Τί δὲ τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ;
 11 ΣΩ. Τὸ «πῦρ» ἀπορῶ· καὶ κινδυνεύει ἥτοι ἢ τοῦ Εὐθύ-
 φρονός με μούσα ἐπιλελοιπένας, ἢ τοῦτό τι παγχάλεπον εἶναι.
 σκέψαι οὖν ἦν εἰσάγω μηχανὴν ἐπὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἃ ἂν
 ἀπορῶ.
 5 EPM. Τίνα δὴ;
 ΣΩ. Ἐγὼ σοὶ ἐρῶ. ἀπόκριναι γάρ μοι ἔχους ἂν εἰπέιν
 πῦρ κατὰ τίνα τρόπον καλεῖται;
 EPM. Μὰ Δί' οὐκ ἔγωγε.
 ΣΩ. Σκέψαι δὴ ὃ ἐγὼ ὑποπτεύω περὶ αὐτοῦ. ἐννοῶ γὰρ
 11 ὅτι πολλὰ οἱ Ἕλληνες ὀνόματα ἄλλως τε καὶ οἱ ὑπὸ τοῖς
 βαρβάροις οἰκοῦντες παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασιν.
 EPM. Τί οὖν δὴ;
 ΣΩ. Εἴ τις ζητοῖ ταῦτα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φωνὴν ὡς
 5 εἰκότως κείται, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐκείνην ἐξ ἧς τὸ ὄνομα τυγχάνει
 ὄν, οἶσθα ὅτι ἀποροὶ ἂν.
 EPM. Εἰκότως γε.
 410a1 ΣΩ. "Ὅρα τοῖνυν καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα τὸ «πῦρ» μὴ τι
 βαρβαρικὸν ἦ. τοῦτο γὰρ οὔτε ῥάδιον προσάψαι ἐστὶν

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ πολὺς ὁ κόσμος τὸ φεγγάρι τὸ λέει “Σελαναία”²⁹²...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ πολὺ σωστά...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπειδὴ, ὅμως, σέλας νέον καὶ ἔνον ἔχει ἀεὶ... ἐπειδὴ, δηλαδή, πάντα ὑπάρχει φῶς νέο καὶ παλαιό, τὸ σωστότερο ὄνομά της θὰ ’ταν “Σελαενοεοαία”, πού μὲ τὶς ἀπαραίτητες συναϊρέσεις ἔγινε “σελαναία”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σὰν πολὺ διθυραμβώδης²⁹³ δὲν εἶν’ ἐτοῦτο τ’ ὄνομα, Σωκράτη μου!;... δὲν νομίζεις;... Ἄλλὰ, νὰ σέ ρωτήσω καὶ κάτι ἄλλο: ὁ “μήνας”²⁹⁴ καὶ τὰ “ἄστρα” ἀπὸ τοῦ βγαίνουν;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ μὲν “μείς”... ὁ μήνας... ἐπειδὴ βγαίνει ἀπὸ τὸ *μειοῦσθαι*, κανονικὰ θὰ ’πρεπε νὰ ὀνομάζεται “μείης”, τὰ δὲ “ἄστρα”, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, ἔχουν πάρει τ’ ὄνομά τους ἀπ’ τὴν *ἀστραπή*. Ἡ ἀστραπή, τώρα, ἐπειδὴ τὰ ὅλα ἀναστρέφει... ἐπειδὴ, δηλαδή, κάνει τὰ μάτια νὰ στρέφονται ἀλλοῦ... τὸ σωστὸ μὲν θὰ ’ταν νὰ λέγεται “ἀναστρωπή”... ἀλλὰ τὴν εἶπαν “ἀστραπή” χάριν κομψότητος.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ οἱ λέξεις “πῦρ” καὶ “ὔδωρ”;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ τὸ “πῦρ”... δὲν ξέρω... νιώθω ἀμήχανα: ἡ μούσα τοῦ Εὐθύφρονος, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, μᾶλλον μ’ ἔχει ἐγκαταλείψει πιά, ἢ ἡ λέξη ἐτοῦτη εἶναι ἀπ’ τὶς πιὸ δύσκολες πού ὑπάρχουν²⁹⁵. Πρόσεξε, ὅμως, ποιὰ μηχανή μεταχειρίζομαι, ὁσάκις ἀντιμετωπίζω πράγματα πού μὲ κάνουν νὰ νιώθω ἀμήχανα...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιά;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ σοῦ πῶ!... — μὴ βιάζεσαι! Πές μου, ξέρεις μὲ ποιὸν τρόπο εἶπανε τὸ “πῦρ” *πῦρ*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ τὸ Δία, ὄχι! — ἐμένα ρωτᾶς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀφοῦ, λοιπὸν, δὲν ξέρεις, πρόσεξε νὰ δεῖς τί βάζω ἐγὼ μὲ τὸ νοῦ μου! Ἔχω σχηματίσει τὴν πεποιθήση ὅτι οἱ Ἕλληνες, καὶ κυρίως ἐκεῖνοι πού εἶναι ὑπόδουλοι σὲ Βαρβάρους, ἔχουν πάρει ἀπ’ αὐτοὺς πολλὰ ὀνόματα²⁹⁶.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ τί μ’ αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τίποτα... ἀλλὰ, ὅποιος προσπαθῆσει νὰ βρεῖ πῶς πάνω-κάτω ἐτυμολογοῦνται ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, καὶ ὄχι στὴ γλῶσσα, ἀπὸ τὴν ὁποία προέρχονται, θὰ βρισκεται μονίμως σὲ ἀμηχανία.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ πιθανό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ νὰ δοῦμε, λοιπὸν, τώρα μήπως καὶ τὸ ὄνομα “πῦρ” εἶναι βαρβαρικῆς καταγωγῆς. Διότι δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλο νὰ τὸ συσχετίσουμε

- Ἑλληνικῆ φωνῇ, φανεροί τ' εἰσὶν οὕτως αὐτὸ καλοῦντες
 Φρύγες σμικρόν τι παρακλίνουτες· καὶ τό γε «ὔδωρ» καὶ
 5 τὰς «κύνας» καὶ ἄλλα πολλά.
 EPM. Ὑἕστι ταῦτα.
 ΣΩ. Οὐ τοίνυν δεῖ ταῦτα προσβιάζεσθαι, ἐπεὶ ἔχοι γ' ἄν
 τις εἰπεῖν περὶ αὐτῶν. τὸ μὲν οὖν πῦρ καὶ τὸ ὔδωρ ταύτη
 b 1 ἀπωθούμαι· ὁ δὲ δὴ ἀήρ ἄρά γε, ὦ Ἑρμόγευες, ὅτι αἶρε
 τὰ ἀπὸ τῆς γῆς, «ἀήρ» κέκληται; ἢ ὅτι ἀεὶ ῥεῖ; ἢ ὅτι
 πνεῦμα ἐξ αὐτοῦ γίγνεται ῥέοντος; οἱ γὰρ ποιηταὶ που τὰ
 πνεύματα «ἀήτας» καλοῦσιν· ἴσως οὖν λέγει, ὥσπερ ἂν εἰ
 5 εἴποι πνεύματόρρου, «ἀητόρρου» [ὅθεν δὴ βούλεται αὐτὸν
 οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ἐστὶν ἀήρ]. τὸν δὲ αἰθέρα τῆδὲ πη ὑπο-
 λαμβάνω, ὅτι ἀεὶ θεῖ περὶ τὸν ἀέρα ῥέων «ἀειθεῆρ» δικαίως
 ἂν καλοῖτο. γῆ δὲ μᾶλλον σημαίνει ὁ βούλεται ἐάν τις
 c 1 «γαίαν» ὀνομάσῃ· γαῖα γὰρ γενητήριον ἂν εἴη ὀρθῶς
 κεκλημένη, ὡς φησὶν Ὅμηρος· τὸ γὰρ «γεγάασιν» γεγε-
 νῆσθαι λέγει. εἶεν· τί οὖν ἡμῖν ἦν τὸ μετὰ τούτου;
 EPM. ὦ Ωραὶ, ὦ Σώκρατες, καὶ ἐνιαυτὸς καὶ ἔτος.
 5 ΣΩ. Αἱ μὲν δὴ ὦραι Ἀττικιστὶ ὡς τὸ παλαιὸν ῥητέον,
 εἶπερ βούλει τὸ εἰκὸς εἰδέναί· ὦραι γάρ εἰσι διὰ τὸ
 ὀρίζειν χειμῶνάς τε καὶ θέρη καὶ πνεύματα καὶ τοὺς καρποὺς
 τοὺς ἐκ τῆς γῆς· ὀρίζουσαι δὲ δικαίως ἂν «ὄραι» καλοῖντο.
 d 1 ἐνιαυτὸς δὲ καὶ ἔτος κινδυνεύει ἓν τι εἶναι. τὸ γὰρ τὰ
 φνόμενα καὶ τὰ γιγνόμενα ἐν μέρει ἕκαστον προάγον εἰς
 φῶς καὶ αὐτὸ ἐν αὐτῷ ἐξετάζον, τούτο, ὥσπερ ἐν τοῖς
 πρόσθεν τὸ τοῦ Διὸς ὄνομα δίχα διηρημένον οἱ μὲν Ζῆνα,
 5 οἱ δὲ Δία ἐκάλουν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα οἱ μὲν «ἐνιαυτόν»,
 ὅτι ἐν ἐαυτῷ, οἱ δὲ «ἔτος», ὅτι ἐτάζει· ὁ δὲ ὅλος λόγος

μέ τὰ ἑλληνικά, πέραν τοῦ ὅτι ἔτσι τὸ λένε —μέ μιὰν ἑλαφρὰ ἀλλοίωση²⁹⁷— καὶ στὴ Φρυγία²⁹⁸... καὶ αὐτὸ καὶ τὸ “ὔδωρ” καὶ τοὺς “κύνας”²⁹⁹ καὶ πολλὰ ἄλλα ὀνόματα³⁰⁰...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, σωστά λές... ἔτσι εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν πρέπει, λοιπόν, τὰ ὀνόματα αὐτὰ νὰ τὰ βιάζουμε κι ἄλλο, γιὰτι διαφορετικά θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε τόσα καὶ τόσα γύρω ἀπ’ αὐτὰ. Γι’ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο δὲν θὰ καταπιασῶ οὔτε μέ τὸ “πῦρ” οὔτε μέ τὸ “ὔδωρ”. ὅσο δὲ γιὰ τὸν *ἀέρα*, θὰ σὲ ρωτήσω, ἀγαπητέ μου, Ἐρμογένη: ὀνομάσθηκε “ἀήρ”, ἐπειδὴ *αἶρε*... ἐπειδὴ *σηκώνει* ὅτιδήποτε βρίσκεται πάνω στὴ γῆ;... ἢ ἐπειδὴ *ἀεὶ ῥεῖ*... δηλαδή, ἐπειδὴ *ῥεεὶ χωρὶς σταματημό*; Ἡ, μήπως, ἐπειδὴ ἀπ’ τὴ συνεχῆ καὶ ἀκατάπαυστη ροῆ του γεννιέται πνεῦμα ἀνέμου; Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ ποιητὲς τὰ πνεύματα τοῦ ἀνέμου τὰ ἀποκαλοῦν “ἀήτας”· μπορεῖ, λοιπόν, ὁ νομοθέτης νὰ ἔθελε νὰ πεῖ τὸν ἀέρα “ἀητόρρουν”, ὅπως θὰ ἔλεγε *πνευματόρρουν*, ὅτι δηλαδή *ῥεεὶ πνεύματα ἀνέμων*, καὶ τελικὰ νὰ τὸν ὀνόμασε “ἀέρα”... Γιὰ τὸν *αἰθέρα*, τώρα, ἔχω τὴν ἐξῆς γνώμη: ἐπειδὴ *ἀεὶ θεῖ* περὶ τὸν ἀέρα ῥέων... ἐπειδὴ, μ’ ἄλλα λόγια, *διαρκῶς τρέχει* ῥέοντας γύρω ἀπ’ τὸν ἀέρα, τὸ σωστὸ θὰ εἶταν νὰ λέγεται “ἀειθεῆρ”³⁰¹... Ἡ γῆ, τέλος, σημαίνει ὅτι ἀκριβῶς θέλει, ἂν τὴν ὀνομάσουμε “γαῖα”³⁰², διότι “γαῖα”, πολὺ σωστὰ θὰ ὀνομαζόταν ἡ *γεννητειρα*, πού δὲν εἶναι, βέβαια, ἄλλη ἀπ’ τὴ “γεννέτειρα”, ὅπως ἄλλωστε λέει κι ὁ Ὀμηρος, ἀφοῦ ἡ ὀμηρικὴ λέξη “γεγάσιν”³⁰³ σημαίνει “γεγεννησθαί”, ἦτοι “ἔχω γεννηθεῖ”... Ὡραῖα τὰ ἔπαμε, ὦραῖα τὰ ἐξηγήσαμε! Ποιὸ ἄλλο ἔχει σειρὰ τώρα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὰ ὀνόματα “ὦραι”, “ἐνιαυτός” καὶ “ἔτος”.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὄνομα “ὦραι” —γιὰ νὰ ξεκινήσουμε ἀπ’ τὶς *ἐποχές*—, ἂν θέλεις νὰ μάθουμε τί πάνω-κάτω σημαίνει, πρέπει νὰ τὸ λέμε σύμφωνα μέ τοὺς κανόνες τῆς παλαιᾶς ἀττικῆς προφορᾶς, διότι τὸ “ὦραι” εἶναι “*ΗΟΡΑΙ*”³⁰⁴, ἐπειδὴ μέ αὐτὲς ὀρίζουμε τοὺς χειμῶνες καὶ τὰ καλοκαίρια καὶ τοὺς ἀνέμους καὶ τοὺς καρποὺς τῆς γῆς· κι ἐπομένως, μιᾶς καὶ οἱ ἐποχὲς ὀρίζουν τὰ ὄρα, σωστὸ εἶναι νὰ ὀνομαζόνται “*ὄρα*”³⁰⁵. Τὰ ὀνόματα, τώρα, “ἐνιαυτός” καὶ “ἔτος” εἶναι σχεδὸν τὸ ἴδιο πράγμα. Θέλω νὰ πῶ, εἰν’ ἐκεῖνο πού φέρνει κατὰ σειρὰ στὸ φῶς τὰ φυτὰ καὶ τὰ προϊόντα καὶ τὰ ἐξετάζει ἐντός του... *ἐν αὐτῷ ἐξετάζει*... εἶναι, δηλαδή, ἐκεῖνο πού —ὅπως εἶδαμε καὶ πῶ πρὶν μέ τὸ ὄνομα τοῦ Δία, ὅπου ἄλλοι μὲν τὸν ὀνομάζουν “Ζῆνα” καὶ ἄλλοι “Δία”— ἔχει χωριστεῖ στὰ δύο καί, διχασμένο ὄντας, ἄλλοι μὲν τὸ λένε “ἐνιαυτό”, διότι εἶναι *ἐν εαυτῷ*, ἄλλοι δὲ “ἔτος”, διότι *ἐτάζει*· ὁλόκληρη δὲ ἡ φράση “ἐν εαυτῷ

- ἐστὶν τὸ «ἐν ἑαυτῷ ἐτάζου» τοῦτο προσαγορεύεσθαι ἐν ὄν
 δίχα, ὥστε δύο ὀνόματα γεγυμένα, «ἐνιαυτόν» τε καὶ
 e 1 «ἔτος», ἐξ ἑνὸς λόγου.
 EPM. Ἄλλὰ δῆτα, ὦ Σώκρατες, πολὺ ἐπιδίδως.
 ΣΩ. Πόρρω ἤδη οἶμαι φαίνομαι σοφίας ἐλαύνειν.
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν.
 5 ΣΩ. Τάχα μᾶλλον φήσεις.
 411 a 1 EPM. Ἄλλὰ μετὰ τοῦτο τὸ εἶδος ἔγωγε ἠδέως ἂν
 θασαίμην ταῦτα τὰ καλὰ ὀνόματα τίνοι ποτὲ ὀρθότητι
 κείται, τὰ περὶ τὴν ἀρετὴν, οἷον «φρόνησις» τε καὶ
 «σύνεσις» καὶ «δικαιοσύνη» καὶ τᾶλλα τὰ τοιαῦτα πάντα.
 5 ΣΩ. Ἐγείρεις μὲν, ὦ ἑταῖρε, οὐ φαῦλον γένος ὀνομάτων
 ὅμως δὲ ἐπειδὴ περ τὴν λεουτήν ἐνδέδουκα, οὐκ ἀποδειλιατέον
 ἀλλ' ἐπισκεπτέον, ὡς ἔοικε, φρόνησιν καὶ σύνεσιν καὶ
 γνώμην καὶ ἐπιστήμην καὶ τᾶλλα δὴ ἅ φῆς πάντα ταῦτα τὰ
 b 1 καλὰ ὀνόματα.
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν οὐ δεῖ ἡμᾶς προαποστῆναι.
 ΣΩ. Καὶ μὴν, νῆ τὸν κύνα, δοκῶ γέ μοι οὐ κακῶς
 μαντεύεσθαι, ὃ καὶ νυνδὴ ἐνενόησα, ὅτι οἱ πάνυ παλαιοὶ
 5 ἄνθρωποι οἱ τιθέμενοι τὰ ὀνόματα παντὸς μᾶλλον, ὥσπερ
 καὶ τῶν νῦν οἱ πολλοὶ τῶν σοφῶν ὑπὸ τοῦ πυκνὰ περι-
 στρέφεσθαι ζητοῦντες ὅπῃ ἔχει τὰ ὄντα εἰλιγγιώσιν, κάπειτα
 αὐτοῖς φαίνεται περιφέρεσθαι τὰ πράγματα καὶ πάντως
 c 1 φέρεσθαι. αἰτιῶνται δὴ οὐ τὸ ἔνδον τὸ παρὰ σφίσι πάθος
 αἴτιον εἶναι ταύτης τῆς δόξης, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ πράγματα
 οὕτω πεφυκέναι, οὐδὲν αὐτῶν μόνιμον εἶναι οὐδὲ βέβαιον,
 ἀλλὰ ρεῖν καὶ φέρεσθαι καὶ μεστὰ εἶναι πάσης φορᾶς καὶ
 5 γενέσεως αἰεὶ. λέγω δὴ ἐννοήσας πρὸς πάντα τὰ νυνδὴ
 ὀνόματα.
 EPM. Πῶς δὴ τοῦτο, ὦ Σώκρατες;

ετάζον”, ἐνῶ εἶναι μία, χωρίζεται στὰ δύο, ἔτσι ὥστε νὰ γεννωῦνται δύο ὀνόματα: τὸ “ἐνιαυτός” καὶ τὸ “ἔτος”³⁰⁶.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μ’ αὐτά, πού μᾶς λές ἐδῶ, Σωκράτη, δείχνεις νὰ ἔχεις πιάσει μεγάλες ἐπιδόσεις.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ — νομίζω ὅτι τώρα εἶναι παραπάνω ἀπὸ φανερό ὅτι σὲ θέματα σοφίας πετάω πιά... δὲν πιάνομαι!...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί, βεβαίως!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σε λίγο θὰ σὲ κάνω νὰ πεῖς “βεβαιότατα”!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: “Υστερα, τώρα, ἀπ’ αὐτὸ τὸ εἶδος τῶν ὀνομάτων ἐγὼ τουλάχιστον μὲ πολὺ μεγάλη μου εὐχαρίστηση θὰ ἤθελα νὰ δῶ βάσει ποιᾶς ὀρθότητος ἔχουν τεθεῖ αὐτὰ τὰ ὠραῖα ὀνόματα πού ἀναφέρονται στὴν ἀρετή, ὅπως λόγου χάρι τὸ ὄνομα “φρόνηση”, τὸ ὄνομα “σύνεση”, τὸ ὄνομα “δικαιοσύνη” καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ὀνόματα”³⁰⁷.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ξέρεις, βέβαια, φίλε μου Ἐρμογένη, ὅτι καλεῖς ν’ ἀφυπνισθεῖ γένος ὀνομάτων ὄχι ἄνευ ἀξίας! — ἀλλὰ μᾶς καὶ τὴν ἔχω πού τὴν ἔχω φορέσει τῆ λεοντή³⁰⁸, δὲν θὰ δειλιάσω, δὲν θὰ πῶ ὄχι, ἀφοῦ, ὅπως φαίνεται, πρέπει νὰ ἐξετάσω τὴ “φρόνηση”, τὴ “σύνεση”, τὴ “γνώμη” πού εἶναι βεβαίως “γνώση”, καὶ τὴν “ἐπιστήμη” κι ὅλα τ’ ἄλλα ὠραῖα ὀνόματα πού μοῦ λές ἐδῶ πέρα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ δὲν πρέπει νὰ δειλιάσουμε καὶ νὰ κάνουμε πίσω, προτοῦ τὰ διεξέλθουμε καὶ αὐτά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀλήθεια, μὰ τὸν Κέρβερο³⁰⁹, δὲν νομίζω ὅτι εἶμαι τοῦ λόγου μου κακὸς μάντης ὡς πρὸς αὐτὸ, πού μόλις τώρα μοῦ ἴρθε στὸ νοῦ... ὅτι οἱ παλαιοί, θέλω νὰ πῶ, καὶ πρὸ πάντων ἐκείνοι πού ἔθεσαν τὰ ὀνόματα, ἔπαθαν αὐτὸ πού παθαίνουν καὶ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ’ τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς μας: ἐπειδὴ πάνω στὴν ἐρευνα τῆς φύσης τῶν ὄντων τὸ μυαλό τους ὀλοένα στριφογυρίζει, τοὺς ἐρχεται συνέχεια ἄλλο γινόμενον καὶ ἔπειτα ἔχουν τὴν ἐντύπωση πὼς τὰ πράγματα περιστρέφονται ἢ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, στρέφονται. Κατηγοροῦν καὶ λένε καὶ προφασίζονται ὕστερα ὅτι αἰτία τῆς γνώμης τους αὐτῆς δὲν εἶναι τὸ πάθος, πού ἔχουν μέσα τους κλεισμένο, ἀλλὰ ὅτι τὰ ἴδια τὰ πράγματα ἔχουν φτιαχτεῖ ἔτσι ἀπ’ τὴ φύση τους, καὶ ὅτι κανένα πράγμα δὲν εἶναι μόνιμο καὶ σταθερό, ἀλλὰ ὅτι ρέουν καὶ κινοῦνται καὶ στρέφονται καὶ ὅτι εἶναι στὸν αἰῶνα μεστὰ πάσης κινήσεως, περιστροφῆς καὶ γενέσεως. Ἐδῶ πού μιλάω, καληώρα, καὶ λέω ὅ,τι λέω, μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ μου ὅλα τὰ ὀνόματα πού μᾶς ἀπασχολοῦν ἐν προκειμένῳ.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί θεὸς νὰ πεῖς, Σωκράτη μου;... δὲν καταλαβαίνω...

- ΣΩ. Οὐ κατενόησας ἴσως τὰ ἄρτι λεγόμενα ὅτι παντά-
 10 πασι ὡς φερομένοις τε καὶ ρέουσι καὶ γιγνομένοις τοῖς
 πράγμασι τὰ ὀνόματα ἐπικείται.
 ΕΡΜ. Οὐ πάνυ ἐνεθυμήθην.
- d 1 ΣΩ. Καὶ μὴν πρῶτον μὲν τοῦτο ὃ πρῶτον εἵπομεν
 παντάπασι ὡς ἐπὶ τοιούτων ἐστίν.
 ΕΡΜ. Τὸ ποῖον;
- 5 ΣΩ. Ἡ «φρόνησις» φορᾶς γάρ ἐστι καὶ ῥοῦ νόησις.
 εἴη δ' ἂν καὶ ὄνησιν ὑπολαβεῖν φορᾶς ἄλλ' οὐν περὶ γε
 τὸ φέρεσθαι ἐστίν. εἰ δὲ βούλει, ἡ «γνώμη» παντάπασι
 δηλοῖ γονῆς σκέψιν καὶ νόμησιν· τὸ γὰρ «νωμᾶν»
 καὶ τὸ «σκοπεῖν» ταῦτόν. εἰ δὲ βούλει, αὐτὸ ἡ «νόησις»
 τοῦ νέου ἐστίν ἕσις, τὸ δὲ νέα εἶναι τὰ οὗτα σημαίνει
 e 1 γιγνόμενα αἰεὶ εἶναι· τούτου οὐν ἐφίεσθαι τὴν ψυχὴν μνηύει
 τὸ ὄνομα ὀθέμενος τὴν «νεόεσιν.» οὐ γὰρ «νόησις» τὸ
 ἀρχαῖον ἐκαλεῖτο, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ἦτα εἰ ἔδει λέγειν δύο,
 «νοέεσιν.» «σωφροσύνη» δὲ σωτηρία οὐ νυνδὴ ἐσκέμ-
 4 1 2 a 1 μεθα, φρονήσεως. καὶ μὴν ἦ γε ἐπιστήμη μνηύει ὡς
 φερομένοις τοῖς πράγμασι ἐπομένης τῆς ψυχῆς τῆς ἀξίας
 λόγου, καὶ οὔτε ἀπολειπομένης οὔτε προθεούσης· διὸ δὴ
 ἐμβάλλοντας δεῖ τὸ εἰ «ἐπέιστήμην» αὐτὴν ὀνομάζειν.
- 5 «σύνεσις» δ' αὐτῷ μὲν δόξειεν ἂν ὥσπερ συλλογισ-
 μὸς εἶναι, ὅταν δὲ συνιέναι λέγῃ, ταῦτόν παντάπασι τῷ
 ἐπίστασθαι συμβαίνει λεγόμενον· συμπορεύεσθαι γὰρ λέγει
 b 1 τὴν ψυχὴν τοῖς πράγμασι τὸ «συνιέναι.» ἀλλὰ μὴν ἦ γε
 «σοφία» φορᾶς ἐφάπτεσθαι σημαίνει. σκοτωδέστερον δὲ
 τοῦτο καὶ ξενικώτερον· ἀλλὰ δεῖ ἐκ τῶν ποιητῶν ἀναμνη-
 σκεσθαι ὅτι πολλαχοῦ λέγουσιν περὶ ὅτου ἂν τύχασιν τῶν

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δέν κατάλαβες ἴσως πῶς ὄ,τι λέμε αὐτὴν ἐδῶ τῇ στιγμῇ... ὅλα αὐτὰ τὰ ὀνόματα, πού ἔχουν τεθεῖ στὰ πράγματα, ἔχουν τεθεῖ, ἀφοῦ ὑποτέθηκε, ὅτι τὰ πράγματα περιστρέφονται καὶ κινοῦνται καὶ ρέουν καὶ γίνονται συνέχεια.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅντως, δέν τὸ ἐννόησα καλά...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ὁμως, Ἐρμολόγη, τὸ πρῶτο-πρῶτο ὄνομα, πού ἀναφέραμε, τὸ ἀναφέραμε ὑπὸ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὰ πράγματα εἶν' ἔτσι!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιὸ ὄνομα λές³¹⁰,

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ “φρόνηση”... τὸ ὁποῖο εἶναι *φορᾶς καὶ ῥοῦ νόησις*³¹¹, ἡγουν *νόηση κινήσεως καὶ ροῆς*! Μποροῦμε, ὥστόσο, νὰ τὴν ὑπολάβουμε καὶ ὡς *φορᾶς ὄνησιν* —παναπεῖ *ἐκ τῆς κινήσεως ὠφέλεια*— καθῶς, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀναφέρεται στὸ φέρεσθαι, στὴν *περιστροφή* καὶ τὴν *κίνηση*. Κι ἂν θέλεις, ἡ “γνώμη” πού, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἡ “γνώση”, σημαίνει *γονῆς σκέψιν καὶ νόμησιν*... σημαίνει, δηλαδή, *τὴν ἔρευνα καὶ τὸν ἔλεγχο τῆς γένεσης καὶ τὴν παρατήρηση*, διότι τὸ ρῆμα “νωμῶ” —“παρατηρῶ”, “διανοοῦμαι”, ἀλλὰ καὶ “κινῶ κάτι καὶ διευθύνω τὸ κινούμενο κατὰ βούληση” — καὶ τὸ ρῆμα “σκοπῶ” —“σκέπτομαι” — εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα. Κι ἂν θές κι ἄλλο παράδειγμα, ἡ ἴδια ἡ “νόηση” εἶναι τοῦ *νέου ἔσις*, ἥτοι *ὄρμη πρὸς τὸ νέο*... καὶ τὸ ὅτι τὰ ὄντα εἶναι νέα, σημαίνει ὅτι ἀναγεννῶνται ἀενάως: τὸ δὲ ὅτι ἡ ψυχὴ ζητάει αὐτὸ τὸ πράγμα, μᾶς τὸ δείχνει ἐκεῖνος πού ἔθεσε τὸ ὄνομα “νοέσις”, διότι ἡ “νόησις” δέν λεγόταν ἀνεκαθεν “νόησις”, ἀλλὰ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ἀντὶ τοῦ ἴτα πρόφεραν δύο “εἰ”, παναπεῖ δύο ἔψιλον, ὁπότε ἔλεγαν “νοέσις”³¹²... Ἡ “σωφροσύνη”, ἐξ ἄλλου, εἶναι ἡ *σωτηρία* ἐκεῖνου πού μόλις τώρα δὰ ἐξετάσαμε, δηλαδή ἡ *σωτηρία τῆς φρόνησης*³¹³... Ἡ ἐπιστήμη, τώρα, δείχνει πῶς ἡ ἀξία λόγου ψυχὴ ἔπεται, δηλαδή *ἀκολουθεῖ* τὰ ἐν κινήσει εὐρισκόμενα πράγματα, χωρὶς νὰ μένει πολὺ πίσω, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ προτρεχεῖ “γι’ αὐτὸ, λοιπόν, ἂν ἐνθέσουμε ἓνα “εἰ” —ἓνα ἔψιλον— στὴ λέξη, θὰ πρέπει νὰ τὴ λέμε “ἐπειστήμη”³¹⁴... Ἡ “σύνεση”, πάλι, ἂν ἐξετασθεῖ κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπο, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι κάτι ὡς συλλογισμός, μᾶς καὶ τὸ “συνέναι” σημαίνει ὄ,τι ἀκριβῶς καὶ τὸ “ἐπίστασθαι”³¹⁵, ἀφοῦ τὸ “συνέναι”³¹⁶ θέλει νὰ πεί ὅτι ἡ ψυχὴ συμπορεύεται μὲ τὰ πράγματα... Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ “σοφία” δέν σημαίνει *ἐπαφὴ μὲ τὴ φορᾶ*, δηλαδή *ἐπαφὴ μὲ τὴν κίνηση*; — παρόλο πού τὸ ὄνομά της εἶναι σκοτεινότερο καὶ ξενικότερο³¹⁷ σὲ σχέση μὲ τ’ ἄλλα ὀνόματα... Ἀλλὰ πρέπει νὰ πᾶμε στοὺς ποιητὲς καὶ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι σὲ πολλοὺς στίχους λένε

- 5 ἀρχομένων ταχὺ προέειναι «ἐσύθη» φασίν. Λακωνικῶ δὲ
 ἀνδρὶ τῶν εὐδοκίμων καὶ ὄνομα ἦν «Σοῦς» τὴν γὰρ ταχέϊαν
 ὀρμὴν οἱ Λακεδαιμόνιοι τοῦτο καλοῦσιν. ταύτης οὖν τῆς
 φορᾶς ἐ πα φ ἦ ν σημαίνει ἡ σοφία, ὡς φερομένων τῶν ὄντων.
- c 1 καὶ μὴν τό γε «ἀγαθόν», τοῦτο τῆς φύσεως πάσης τῶ
 ἀ γ α σ τ ῶ βούλεται τὸ ὄνομα ἐπικεῖσθαι. ἐπειδὴ γὰρ πορεύ-
 εται τὰ ὄντα, ἐνὶ μὲν ἄρ' αὐτοῖς τάχος, ἐνὶ δὲ βραδυτῆς.
 ἔστιν οὖν οὐ πᾶν τὸ ταχὺ ἀλλὰ τί αὐτοῦ ἀγαστόν. τοῦ
- 5 θοοῦ δὴ τῶ ἀ γ α σ τ ῶ αὕτη ἡ ἐπυνυμία ἐστίν, «τάγαθόν.»
 «Δικαιοσύνη» δέ, ὅτι μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ δικαίου συνέσει
 τοῦτο κείται τὸ ὄνομα, ῥᾶδιον συμβαλεῖν αὐτὸ δὲ τὸ «δικαίον»
 χαλεπόν. καὶ γὰρ δὴ καὶ ἔοικε μέχρι μὲν του ὁμολογεῖσθαι
- d 1 παρὰ πολλῶν, ἔπειτα δὲ ἀμφισβητεῖσθαι. ὅσοι γὰρ ἠγούνται
 τὸ πᾶν εἶναι ἐν πορείᾳ, τὸ μὲν πολὺ αὐτοῦ ὑπολαμβάνουσιν
 τοιοῦτόν τι εἶναι οἷον οὐδὲν ἄλλο ἢ χωρεῖν, διὰ δὲ τούτου
 παντὸς εἶναι τι διεξιόν, δι' οὗ πάντα τὰ γιγνόμενα γίνεσθαι
- 5 εἶναι δὲ τάχιστον τοῦτο καὶ λεπτότατον. οὐ γὰρ ἂν δύνα-
 σθαι ἄλλως διὰ τοῦ ὄντος εἶναι παντός, εἰ μὴ λεπτότατον
 τε ἦν ὥστε αὐτὸ μηδὲν στέγειν, καὶ τάχιστον ὥστε χρῆσθαι
 ὥσπερ ἐστῶσι τοῖς ἄλλοις. ἐπεὶ δ' οὖν ἐπιτροπεύει τὰ
- e 1 ἄλλα πάντα διὰ τὸν, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκλήθη ὀρθῶς «δικαίον»,
 ἐνστομίας ἔνεκα τὴν τοῦ κάππα δύναμιν προσλαβόν. μέχρι
 μὲν οὖν ἐνταῦθα, ὁ νυνδὴ ἐλέγομεν, παρὰ πολλῶν ὁμολο-
- 413 a 1 γείται τοῦτο εἶναι τὸ δικαίον· ἐγὼ δέ, ὡς Ἐρμόγενης, ἄτε
 λιπαρῆς ὢν περὶ αὐτοῦ, ταῦτα μὲν πάντα διαπέψυμαι ἐν
 ἀπορρήτοις, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ δικαίον καὶ τὸ αἴτιον—δι' ὃ
 γὰρ γίνεται, τοῦτ' ἐστι τὸ αἴτιον—καὶ «Δία» καλεῖν ἔφη
- 5 τις τοῦτο ὀρθῶς ἔχειν διὰ ταῦτα. ἐπειδὴ δ' ἠρέμα αὐτοῦς
 ἐπανερωτῶ ἀκούσας ταῦτα μηδὲν ἤττον· «Τί οὖν ποτ' ἔστιν,
 ὡς ἄριστε, δικαίον, εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει;» δοκῶ τε ἦδη

“ἐσύθη”, δηλαδή “ξεκίνησε γρήγορα”, όταν ἀναφέρονται σέ πράγματα πού ἀρχίζουν νά προχωροῦν γρήγορα· ἕνας, μάλιστα, ποιητής ἀπό τή Λακωνία, ἐκ τῶν εὐδοκίμων καί διαπρεπεστέρων, λεγόταν “Σοῦς”³¹⁸, ὄνομα τὸ ὁποῖο στή γλώσσα τῶν Λακεδαιμονίων σημαίνει τὴν *ταχεία ὁρμή*³¹⁹ — τὴ *γρήγορη κίνηση*. Αὐτῆς τῆς κίνησης... αὐτῆς τῆς φορᾶς *ἐπαφή* σημαίνει ἡ σοφία, ἐπειδὴ τάχα τὰ ὄντα φέρονται καί περιφέρονται... Τὸ “ἀγαθό”, ἐπίσης, θέλει νά σημάνει ὅ,τι εἶναι ἀγαστό — ὅ,τι εἶναι *θαυμαστό*— στή φύση γιατί, ἐπειδὴ τὰ ὄντα εἶναι πάντοτε ἐν κινήσει, ἔχουν μέσα τους καί ταχύτητα καί βραδύτητα. Δὲν εἶναι, λοιπόν, ἀγαστό καὶ ἀξιοθαύμαστο καθετὶ πού εἶναι ταχύ, ἀλλὰ ἕνα μέρος του μόνο. Στὸ ἀγαστό, λοιπόν, τοῦ θοοῦ... στὸ *ἀξιοθαύμαστο*, δηλαδή, τῆς *ταχύτητας* ἀνήκει καὶ “τὸ ἀγαθόν”... “Ὅσο γιὰ τὴ “δικαιοσύνη εἶν’ εὐκολο νά δοῦμε ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ τῆς ἐδόθη ἀπὸ τὴν τοῦ *δικαίου σύνεσιν*... ἀπὸ τὴν *κατανόηση τοῦ δικαίου*... τοῦ “δικαίου”, λέω, πού ὡς ὄνομα εἶναι δύσκολο νά ἐτυμολογηθεῖ, καθ’ ὅσον μάλιστα φαίνεται ὅτι πολλοὶ συμφωνοῦν μέχρι ἑνὸς ὀρισμένου σημείου καὶ κατόπιν διαφωνοῦν· διότι ὅσοι θεωροῦν ὅτι τὸ σύμπαν κινεῖται, ὑποθέτουν ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος του εἶναι φτιαγμένο ἔτσι, ὥστε νά μὴν κάνει τίποτ’ ἄλλο παρὰ νά προχωράει, καὶ ὅτι ὑπάρχει κάτι πού τὸ διαπερνᾷ, μέσω τοῦ ὁποίου γίνεται ὅ,τι γίνεται· αὐτὸ δὲ τὸ κάτι, πού λέμε, εἶναι ταχύτατο καὶ λεπτότατο³²⁰ — διότι διαφορετικὰ δὲν θὰ μπορούσε νά διαπερνάει ὀλόκληρο τὸ σύμπαν, ἂν δὲν εἶταν τόσο πολὺ λεπτό, ὥστε νά μὴν ἐμποδίζεται ἀπὸ τίποτα, καὶ τόσο πολὺ γρήγορο, ὥστε δίπλα του ὄλα τ’ ἄλλα πράγματα νά ‘ναί σαν νά μὴν κινοῦνται καθόλου. Ἐπειδὴ, λοιπόν, αὐτὸ τὸ κάτι ἐπιτροπεύει ὄλα τ’ ἄλλα πράγματα ὡς *διαῖον*³²¹ αὐτά... δηλαδή *διατρέχοντάς* τα... ὀρθῶς τὸ εἶπαν καὶ τὸ ὀνόμασαν “δίκαιον”, ἀφοῦ στὴν ἀρχικὴ λέξη πρόσθεσαν χάριν εὐφωνίας ἕνα κάππα³²²... “Ὡς ἐδῶ, λοιπόν, σχεδὸν ὄλοι συμφωνοῦν μὲ αὐτὰ πού λέμε, ὅτι ἔτσι εἶναι τὸ σωστό καὶ τὸ δίκαιο. Ἐγώ, ὡστόσο, Ἐρμογένη μου, ἐπειδὴ εἶμαι ἐπίμονος καὶ δὲν κουράζομαι ποτὲ νά ἐρευνῶ τὰ πράγματα αὐτά, ἔψαξα νά τὰ βρῶ στὰ Μυστήρια³²³ καὶ τὰ ἔμαθα, ὅπως ἔμαθα ἐπίσης ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ δίκαιο καὶ τὸ αἴτιο —διότι *αἴτιο* εἶναι ὅ,τι κάνει τὰ πράγματα νά γίνονται— καὶ ἐπομένως, ὅπως εἶπε καὶ κάποιος μεταξὺ πολλῶν κάπου, *διὰ* αὐτὸν τὸν λόγο εἶναι σωστό νά τὸ ὀνομάσουμε “Δία”³²⁴. Ἀκούγοντας τὰ λόγια αὐτὰ τὸν ρώτησα ἥσυχα-ἥσυχα: “μὰ τί ἐπὶ τέλους εἶναι δίκαιο, καλὲ μου φίλε, ἀφοῦ εἶναι ὀρθό;” Μ’ αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅμως, φαίνεται ὅτι, ρω-

- μακρότερα τοῦ προσήκουτος ἐρωτᾶν καὶ ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα
 b 1 ἄλλεσθαι. ἱκανῶς γὰρ μέ φασι πετύσθαι [ἀκηκοέναι] καὶ
 ἐπιχειροῦσιν, βουλόμενοι ἀποσιμπλάναι με, ἄλλος ἄλλα ἤδη
 λέγειν, καὶ οὐκέτι συμφωνοῦσιν. ὁ μὲν γὰρ τίς φησιν τοῦτο
 εἶναι δίκαιον, τὸν ἥλιον· τοῦτον γὰρ μόνον διαϊόντα καὶ
 5 κἀόντα ἐπιτροπεύει τὰ ὄντα. ἐπειδὴν οὖν τῷ λέγω αὐτὸ
 ἄσμενος ὡς καλόν τι ἀκηκῶς, καταγελά μου οὗτος ἀκούσας
 καὶ ἐρωτᾷ εἰ οὐδὲν δίκαιον οἶμαι εἶναι ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐπει-
 c 1 δὴν ὁ ἥλιος δύη. λιπαροῦντος οὖν ἐμοῦ ὅτι αὐτὸν ἐκεῖνος λέγει
 αὐτό, τὸ πῦρ φησιν· τοῦτο δὲ οὐ ρᾶδιόν ἐστιν εἰδέναι. ὁ δὲ
 οὐκ αὐτὸ τὸ πῦρ φησιν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ θερμὸν τὸ ἐν τῷ πυρὶ ἐνόν.
 ὁ δὲ τούτων μὲν πάντων καταγελάων φησιν, εἶναι δὲ τὸ δίκαιον
 5 ὃ λέγει Ἀναξαγόρας, νοῦν εἶναι τοῦτο· αὐτοκράτορα γὰρ
 αὐτὸν ὄντα καὶ οὐδενὶ μεμειγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσ-
 μεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντων ἰόντα. ἐνταῦθα δὴ ἐγώ, ὦ φίλε,
 πολὺ ἐν πλείονι ἀπορίᾳ εἰμι ἢ πρὶν ἐπιχειρῆσαι μαθάνειν
 d 1 περὶ τοῦ δικαίου ὅτι ποτ' ἔστιν. ἀλλ' οὖν οὐπὲρ ἕνεκα ἐσκο-
 ποῦμεν, τό γε ὄνομα τοῦτο φαίνεται αὐτῷ διὰ ταῦτα κείσθαι.
ΕΡΜ. Φαίνη μοι, ὦ Σώκρατες, ταῦτα μὲν ἀκηκοέναι του
 καὶ οὐκ αὐτοσχεδιάζειν.
 5 **ΣΩ.** Τί δὲ τᾶλλα;
ΕΡΜ. Οὐ πάννυ.
ΣΩ. Ἦ ἄκουε δὴ· ἴσως γὰρ ἂν σε καὶ τὰ ἐπίλοιπα ἐξαπατή-
 σαιμι ὡς οὐκ ἀκηκῶς λέγω. μετὰ γὰρ δικαιοσύνην τί ἡμῖν
 λείπεται; ἀνδρείαν οἶμαι οὐπω διήλθομεν. ἀδικία μὲν γὰρ
 e 1 δῆλον ὅτι ἐστὶν ὄντος ἐμπόδισμα τοῦ διαϊόντος, ἀνδρεία δὲ
 σημαίνει ὡς ἐν μάχῃ ἐπονομαζομένης τῆς ἀνδρείας—μάχην

τώντας, ἐρωτῶ περισσότερα ἀπ' ὅσα πρέπει καὶ ὑπερβαίνω τὰ ἐσκαμμένα³²⁵... ὁπότε μοῦ λένε οἱ ἄλλοι ὅτι πολλὰ εἶχα ἤδη ἀκούσει καὶ μάθει, καὶ, λέγοντάς το μοῦ, ἐπιχειροῦν μὲν νὰ ξεκαθαρίσουν ὅλες μου τὶς ἀπορίες, πλὴν ὁμως ὁ καθένας ἀρχίζει νὰ λέει τὰ δικά του παύοντας νὰ συμφωνεῖ πιά μὲ ὄλους τοὺς ἄλλους. Γιατὶ ὁ ἕνας θεωρεῖ τὸν ἥλιο ὅτι εἶναι τὸ δίκαιο... τὸν ἥλιο τὸν *διαϊόντα* καὶ *κάοντα*³²⁶... τὸν ἥλιο, δηλαδή, πὺν *ἐπιτροπεύει*... πὺν *κυβερνάει* τὰ ὄντα³²⁷, καθὼς τὰ *διατρέχει* καὶ τὰ *θερμαίνει*. Ὅταν τότε, λοιπόν, λέω ἐγὼ —εὐχαριστημένος πὺν ἄκουσα κάτι καλό— ὅταν, λοιπόν, λέω ἐγὼ σὲ κάποιον ἐκεῖ ὅτι κάτι καλὸ ἄκουσα, αὐτὸς μὲ κοροϊδεύει καὶ μὲ ρωτᾷ ἐν πιστεύω ὅτι μετὰ τῆ δύση τοῦ ἡλίου μένει τίποτα δίκαιο στοὺς ἀνθρώπους³²⁸. Κι ὅταν τὸν ρωτᾶω ἐγὼ, ἐπίμονος καθὼς εἶμαι, νὰ μοῦ πεῖ αὐτὸς τί πρὸςβεῦει περὶ τούτου, μοῦ λέει ὅτι ναι μὲν τὸ πῦρ εἶναι τὸ δίκαιο³²⁹, ἀλλ' αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ κατανοήσουμε. Κάποιος ἄλλος πετάγεται τότε καὶ λέει ὅτι δίκαιο δὲν εἶναι τὸ πῦρ, ἀλλὰ ἡ *θερμότητα* πὺν ὑπάρχει μέσα στὸ πῦρ. Κι ἔπειτα ἔρχεται κι ἕνας ἄλλος καὶ λέει ὅτι ὄλ' αὐτά, πὺν ἀκούει ἐκεῖ, εἶναι γελοῖα καὶ ὅτι τὸ δίκαιο εἶν' ἐκεῖνο πὺν λέει ὁ Ἀναξαγόρας... ὁ νοῦς δηλαδή... διότι αὐτοκράτορας, ὅπως εἶναι, ὁ νοῦς καὶ μὴ ἀναμειγνυόμενος μὲ τίποτα, κοσμεῖ καὶ κανονίζει καὶ ρυθμίζει τὸν κόσμον περνώντας μὲς ἀπ' ὄλα τὰ πράγματα³³⁰. Αἶ, ὅπως καταλαβαίνεις κι ἐσύ, φίλε μου, ὕστερ' ἀπ' ὄλ' αὐτὰ δὲν χρειάζομουν τίποτ' ἄλλο γιὰ νὰ βρεθῶ σὲ ἀκόμα μεγαλύτερη ἀπορία ἀπ' ὅ,τι εἶμουν πρὶν ἐπιχειρήσω νὰ μάθω τί πράγμα εἶναι ἐπιτέλους τὸ δίκαιο³³¹. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὁμως, καὶ ἐν σχέσει πρὸς αὐτὸ, πὺν ἐξετάζουμε ἐμεῖς ἐδῶ τώρα, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται τὸ ὄνομά του —“*δίκαιον*”— τὸ 'χει πάρει γιὰ ὄλους αὐτοὺς τοὺς λόγους μαζί.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὄλ' αὐτά, πὺν μοῦ λές, τὰ 'χεις ἀκούσει ἀπὸ κάποιον ἄλλον καὶ ὅτι δὲν αὐτοσχεδιάζεις³³².

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ γιὰ τ' ἄλλα ὀνόματα, πὺν σου 'πα, τὴν ἴδια γνώμη ἔχεις.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι καὶ τόσο!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δῶσε βάση, λοιπόν, κι ἀκούγῃ με προσεχτικὰ, γιατί μπορεῖ καὶ νὰ σὲ ξεγελάσω παρακάτω, μὲ τὰ ὀνόματα πὺν μένει νὰ σοῦ πῶ, καὶ νὰ σὲ κάνω νὰ πιστέψεις πὼς ὅ,τι λέω, δὲν τὸ 'χω ξανακούσει ἀπὸ κανέναν πρὶν. Ὅστερ' ἀπ' τῆ “δικαιοσύνη” τί μᾶς μένει νὰ δοῦμε; Γιὰ τὴν “ἀνδρεία”. νομίζω, δὲν μιλῆσαμε καθόλου... Ἡ μὲν “ἀδικία” εἶναι φανερὸ ὅτι ἀποτελεῖ ὄντως τὸ ἐμπόδιμα τοῦ *διαϊόντος*, παναπεῖ τὸ ἐμπόδιο ἐκείνου πὺν *διέρχεται* καὶ *περνάει*... ἡ δὲ ἀνδρεία ὡς ὄνομα σημαίνει ὄ,τι καὶ ἡ ἀνδρεία στὴ μάχῃ διότι ἡ

δ' εἶναι ἐν τῷ ὄντι, εἴπερ ρεῖ, οὐκ ἄλλο τι ἢ τὴν ἐναντίαν
 ροήν—ἐὰν οὖν τις ἐξέλη τὸ δέλτα τοῦ ὀνόματος τῆς ἀνδρείας,
 5 αὐτὸ μνηύει τὸ ἔργον τὸ ὄνομα ἢ «ἀνρεία.» ἰδὲ δὴλον οὖν ὅτι
 οὐ πάση ροῇ ἢ ἐναντία ροῇ ἀνδρεία ἐστίν, ἀλλὰ τῇ παρὰ
 414 a 1 τὸ δίκαιον ρεούσῃ· οὐ γὰρ ἂν ἐπηρείτο ἡ ἀνδρεία. καὶ τὸ
 «ἄρρη» καὶ ὁ «ἀνήρ» ἐπὶ παραπλησίῳ τινὶ τούτῳ ἐστί,
 τῇ ἄνω ροῇ. «γυνή» δὲ γονή μοι φαίνεται βούλεσθαι
 εἶναι. τὸ δὲ «θῆλυ» ἀπὸ τῆς θηλῆς τι φαίνεται ἐπινο-
 5 μάσθαι· ἡ δὲ «θηλή» ἀρά γε, ὡς Ἐρμόγενης, ὅτι τ ε θ η λ έ ν α ι
 ποιεῖ ὡσπερ τὰ ἀρδόμενα;

ΕΡΜ. Ὡς οἰκέν γε, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Καὶ μὴν αὐτὸ γε τὸ «θάλλειν» τὴν αὔξην μοι δοκεῖ
 ἀπεικάζειν τὴν τῶν νέων, ὅτι ταχεῖα καὶ ἐξαιφνιδία γίγνεται.
 b 1 οἴον· περὶ οὖν μεμίμηται τῷ ὀνόματι, συναρμόσας ἀπὸ τοῦ
 θ ε ῖ ν καὶ ἄ λ λ ε σ θ α ι τὸ ὄνομα. ἀλλ' οὐ γὰρ ἐπισκοπεῖς με
 ὡσπερ ἐκτὸς δρόμου φερόμενον ἐπειδὴν λείου ἐπιλάβωμαι·
 ἐπίλοιπα δὲ ἡμῖν ἔτι συχνὰ τῶν δοκούντων σπουδαίων εἶναι.

5 ΕΡΜ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΣΩ. Ὡς γ' ἐστὶν ἐν καὶ «τέχνην» ἰδεῖν ὅτι ποτὲ
 βούλεται εἶναι.

ΕΡΜ. Πάνυ μὲν οὖν.

ΣΩ. Οὐκοῦν τοῦτό γε ἕξι ν ο ο ὕ σημαίνει, τὸ μὲν ταῦ
 c 1 ἀφελόντι, ἐμβαλόντι δὲ οὐ μεταξὺ τοῦ χει καὶ τοῦ νῦ καὶ (τοῦ
 νῦ καὶ) τοῦ ἦτα;

ΕΡΜ. Καὶ μάλα γε γλίσχρως, ὦ Σώκρατες.

ΣΩ. Ὡς μακάριε, οὐκ οἶσθ' ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα τεθέντα
 5 κατακέχωσται ἤδη ὑπὸ τῶν βουλομένων τραγωδεῖν αὐτά,
 περιτιθέντων γράμματα καὶ ἐξαιρούντων εὐστομίας ἕνεκα καὶ

μάχη στην πραγματικότητα, ἂν βέβαια ρέει, δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρὰ τὴν ἀντίθετη ροή· ἂν μάλιστα τῆς ἀφαιρέσουμε τὸ δέλτα, τὸ ὄνομα “ἀνδρεία”³³³ σημαίνει αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα. Εἶναι, ἐν τούτοις, φανερὸ ὅτι δὲν εἶναι ἀνδρεία ἢ πρὸς πᾶσαν ροή ἀντίθετη ροή, ἀλλὰ μόνο ἐκείνη πού ρέει μαζί με τὸ δίκαιο· διαφορετικὰ δὲν θὰ τὴν παινεύαμε ποτὲ τὴν ἀνδρεία. Ἐπίσης οἱ λέξεις “ἄρρεν” καὶ “ἀνήρ” λέγονται ἔτσι γὰ κάποιον παραπλήσιο λόγο: γὰ τὴν ἄνω ροή. Ἡ δὲ “γυνή” μοῦ φαίνεται ὅτι θέλει νὰ εἶναι γονή³³⁴, δηλαδή γενεά, τὸ δὲ “θηλυ”, ἂπ' ὅ,τι φαίνεται, παράγεται ἀπ' τὴ θηλή, ἢ δὲ “θηλή”, φίλε μου Ἐρμογένη, δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι βγαίνει ἀπὸ τὸ τεθηλέναι, ἀπὸ τὸ ὅτι, δηλαδή, κάνει κάτι νὰ θάλλει, ὅπως ὄλα ὄσα ποτιζοῦνται καὶ μεγαλώνουν;...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται, Σωκράτη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ “θάλλειν” μοῦ φαίνεται ὅτι ἀπεικάζει τὴν αὔξηση τῶν νέων πραγμάτων, τὸ γρήγορο καὶ ξαφνικὸ ἀβγάτεμά τους. Ὁ νομοθέτης, λοιπόν, λέω ὅτι ἔφτιαξε τὴ λέξη αὐτὴ μιμούμενος τὰ πρᾶγματα, συναρμολογώντας μ' ἄλλα λόγια τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ *θεῖν*, πού θὰ πεῖ “τρέχω γρήγορα”, καὶ ἀπὸ τὸ *ἄλλεσθαι*, πού θὰ πεῖ “τινάζομαι”, “πηδαῶ”. Βλέπω, ὁμως, ὅτι δὲν με παρακολουθεῖς... ὅτι δὲν με προσέχεις... σὰν νὰ νομίζεις ὅτι ἔχω πάρει φόρα κι ἔχω βγεῖ ἔξω ἀπ' τὸ δρόμο μου, ἐπειδὴ τὰ προβλήματα, πού πρέπει νὰ λύσω, εἶναι πιά πολὺ εὔκολα. Μᾶς μένουν, ὥστόσο, πολλὰ ἀκόμα νὰ ἐξετάσουμε, καὶ δὴ ἀπὸ 'κείνα πού πολὺ συχνὰ θεωροῦνται σπουδαῖα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωστά. Ἐν τάξει...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ σπουδαῖα εἶναι νὰ δοῦμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε τί πάει νὰ πεῖ “τέχνη”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίωτατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μήπως, ἄραγε, ἢ “τέχνη” δὲν σημαίνει τὴν *ἔξιν νοῦ*, δηλαδή τὴν *κατοχή μυαλοῦ*, ἀφοῦ πρῶτα τῆς ἀφαιρέσουμε τὸ ταῦ καὶ κατόπιν τῆς προσθέσουμε ἓνα ὀμικρον μεταξὺ τοῦ χει καὶ τοῦ νῦ καὶ ἄλλο ἓνα μεταξὺ τοῦ νῦ καὶ τοῦ ἦτα, ὥστε νὰ γίνει *ἐχονόη*;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναι, ἐν τάξει!... Ἀλλὰ, βρὲ Σωκράτη, δὲν σοῦ φαίνεται ὅτι παραπᾶει τὸ πρᾶγμα;!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄχ, μακάριε Ἐρμογένη, δὲν ξέρεις, λοιπόν, ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα, πού ἐτέθησαν, θάφτηκαν στὴν ἀφάνεια ἀπ' ὄσους ἤθελαν νὰ τ' ἀλλάξουν καὶ νὰ τὰ κάνουν τραγικά³³⁵, ἄλλοτε προσθέτοντας κα ἄλλοτε

- πανταχῆ στρεφόντων, καὶ ὑπὸ καλλωπισμοῦ καὶ ὑπὸ χρόνου.
 ἐπεὶ ἐν τῷ «κατόπτρῳ» οὐ δοκεῖ [σοι] ἄτοπον εἶναι τὸ ἐμβε-
 βληθῆαι τὸ ῥῶ; ἀλλὰ τοιαῦτα οἶμαι ποιούσιν οἱ τῆς μὲν
 d 1 ἀληθείας οὐδὲν φροντίζοντες, τὸ δὲ στόμα πλάττουτες, ὥστ'
 ἐπεμβάλλοντες πολλὰ ἐπὶ τὰ πρῶτα ὀνόματα τελευτώντες
 ποιούσιν μηδ' ἂν ἓνα ἀνθρώπων συνείναι ὅτι ποτὲ βούλεται
 τὸ ὄνομα· ὥσπερ καὶ τὴν Σφίγγα ἀντὶ «φικὸς» «σφίγγα»
 5 καλοῦσιν, καὶ ἄλλα πολλὰ.
ΕΡΜ. Ταῦτα μὲν ἔστιν οὕτως, ὦ Σώκратες.
ΣΩ. Εἰ δ' αὖ τις εἰσείη καὶ ἐντιθέσθαι καὶ ἐξαιρεῖν ἄττ'
 ἂν βούληται τις εἰς τὰ ὀνόματα, πολλὴ εὐπορία ἔσται καὶ
 πᾶν ἂν παντί τις ὄνομα πράγματι προσαρμοσείεν.
 e 1 **ΕΡΜ.** Ἀληθῆ λέγεις.
ΣΩ. Ἀληθῆ μέντοι. ἀλλὰ τὸ μέτριον οἶμαι δεῖ φυλάττειν
 καὶ τὸ εἰκὸς σὲ τὸν σοφὸν ἐπιστάτην.
ΕΡΜ. Βουλοίμην ἄν.
 5 **ΣΩ.** Καὶ ἐγὼ σοι συμβούλομαι, ὦ Ἑρμόγευες. ἀλλὰ μὴ
 415 a 1 λίσαν, ὦ δαιμόνιε, ἀκριβολογοῦ,
 «μὴ μ' ἀπογυιώσῃς μένεος.»
 ἔρχομαι γὰρ ἐπὶ τὴν κορυφὴν ὧν εἶρηκα, ἐπειδὴν μετὰ
 τέχνην μηχανὴν ἐπισκεψώμεθα. «μηχανή» γάρ μοι δοκεῖ
 5 τοῦ ἄνειν ἐπὶ πολὺ σημείου εἶναι· τὸ γὰρ «μῆκός» πως
 τὸ πολὺ σημαίνει· ἐξ ἀμφοῖν οὖν τούτοις σύγκειται,
 «μῆκος» τε καὶ τοῦ ἄνειν», τὸ ὄνομα ἢ «μηχανή.»
 ἀλλ', ὅπερ νυνδὴ εἶπον, ἐπὶ τὴν κορυφὴν δεῖ τῶν εἰρημένων
 ἐλθεῖν· «ἀρετὴ» γὰρ καὶ «κακία» ὅτι βούλεται τὰ ὀνόματα
 b 1 ζητητέα. τὸ μὲν οὖν ἕτερον οὕτω καθορῶ, τὸ δ' ἕτερον
 δοκεῖ μοι κατάδηλον εἶναι. συμφωνεῖ γὰρ τοῖς ἔμπροσθεν

ἀφαιρώντας τους γράμματα χάριν εὐφωνίας³³⁶, καὶ ἀπ' ὄσους ἤθελαν νὰ τὰ περιφέρουν παντοῦ, σ' ὄλα τὰ μέρη... καὶ ἄλλαξαν ὄντως τὰ ὀνόματα καὶ ἔγιναν, ὅπως ἔγιναν, εἴτε γιὰ νὰ ἐξυπηρετηθοῦν ἀνάγκες καλλωπισμοῦ³³⁷ τους εἴτε γιὰτι ἔτσι τὸ ἔλεο ὁ χρόνος καὶ ἡ χρῆση τους³³⁸. Στὴ λέξη “κάτοπτρο” μέσα, λόγου χάρη, δὲν σοῦ φαίνεται καὶ ἐσένα περιεργο πού ἔχει χωθεῖ ἐκεῖνο τὸ ρῶ³³⁹; Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ τέτοια νομίζω ὅτι τὰ σκαρώνουν ὄσοι δὲν νοιάζονται διόλου γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ φροντίζουν μόνο γιὰ τὴ στοματικὴ ἀρθρωση³⁴⁰. ἔτσι ὥστε, ἀφοῦ πιάσουν τὰ πρῶτα ὀνόματα, πού βρῆκαν, καὶ τοὺς χῶσουν καὶ τοὺς παραχῶσουν ἕνα σωρὸ γράμματα, στο τέλος τὸ μόνο πού καταφέρνουν εἶναι νὰ μὴν καταλαβαίνει, κανεὶς ἀπολύτως, τί τέλος πάντων θέλει νὰ πεῖ τὸ κάθε ὄνομα. Μήπως καὶ τὴ λέξη “Σφίγξ” —καὶ τόσες ἄλλες... πάμπολλες...— δὲν τήνε λέμε λάθος... ἐνῶ τὸ σωστὸ εἶναι “Φίξ”³⁴¹!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐτσι ὅπως τὰ λές εἶναι, Σωκράτη μου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριά, τώρα, φίλε, ἂν ἀφήσουμε τὸν καθένα νὰ προσθέτει καὶ ν' ἀφαιρεῖ ὅ, τι τοῦ καπνίσει στὰ ὀνόματα, θὰ πῆξουμε στὶς λέξεις, ὁπότε ὄλοι θὰ μποροῦν νὰ προσαρμοζοῦν ὅποιο ὄνομα θέλουν σ' ὅποιο πρᾶγμα θέλουν.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ βεβαίως πολὺ σωστά! Ἔχω, ὁμως, τὴ γνώμη — ἐσύ, ὁ σοφὸς ἐπιστάτης, πρέπει νὰ ἔχεις τὸ νοῦ σου νὰ προσέχεις τί εἶναι σύμφωνο μὲ τὸ μέτρο καὶ τί εἶναι κάθε φορὰ εὐλογο.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ θὰ τὸ ἔθελα, ξέρεις...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ἐγὼ μαζί σου, φίλτατε Ἐρμογένη... καὶ ἐγὼ θὰ τὸ ἔθελα... ἀλλά... νά!... πολὺ σὲ παρακαλῶ, φοβερέ μου φίλε!... μὴν εἶσαι τόσο λεπτολόγος “καὶ μοῦ ἀνακόπτεις τὴν ὀρμὴ πού ἔχω”³⁴².

Γιὰτι τώρα, ὅπου νὰ ἔναι, θὰ φτάσω στὴν κορυφὴ τῶν ὄσων εἶπα... ὅταν, ὕστερα ἀπ' τὴν τέχνη, ἐξετάσουμε τὴ μηχανή. “Μηχανή” μοῦ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ σημεῖο τοῦ *ἀνεῖν ἐπὶ πολὺ*, δηλαδὴ *κάπου πολὺ μακριά*. *ὀπὸν φτάνω*... μιᾶς καὶ ἡ λέξη “μῆκος” σημαίνει τρόπον τινὰ τὸ *πολύ*³⁴³. διότι τὸ ὄνομα “μηχανή” σύγκεται ἀπὸ αὐτὲς τίς δύο λέξεις: τὸ “μῆκος” καὶ τὸ “ἀνεῖν”. Ἀλλά, ὅπως σοῦ εἶπα καὶ μόλις πρὸ ὀλίγου, πρέπει νὰ φτάσω ὀπωσδήποτε στὴν κορυφὴ τῶν ὄσων ἔχουμε ἤδη πεῖ. Γι' αὐτὸ ἂς ἐξετάσουμε εὐθύς τί σημαίνουν τὰ ὀνόματα “ἀρετὴ”³⁴⁴ καὶ “κακία”. Τὸ μὲν ἕνα, τὸ πρῶτο, δὲν τὸ πολυκαταλαβαίνω τὰ ἄλλο, ὁμως, εἶναι ὀλοφάνερο τί εἶναι, γιὰτι συμφωνεῖ μ' ὄλα τὰ προσηγηθέντα. Ἐπειδὴ, ὅπως ἀπεδείχθη, ὄλα τὰ πρᾶγματα

- πᾶσι. ἄτε γὰρ ἰόντων τῶν πραγμάτων, πᾶν τὸ κακῶς
 ἰὸν «κακία» ἂν εἴη· τοῦτο δὲ ὅταν ἐν ψυχῇ ᾗ, τὸ κακῶς
 5 ἰέναι ἐπὶ τὰ πράγματα, μάλιστα τὴν τοῦ ὅλου ἐπωνυμίαν
 ἔχει τῆς κακίας. τὸ δὲ κακῶς ἰέναι ὅτι ποτ' ἔστιν, δοκεῖ
 μοι δηλοῦν καὶ ἐν τῇ «δειλία», ὃ οὐπῶ διήλθομεν ἀλλ'
 c 1 ὑπερέβημεν, δέον αὐτὸ μετὰ τὴν ἀνδρείαν σκέψασθαι·
 δοκοῦμεν δέ μοι καὶ ἄλλα πολλὰ ὑπερβεβηκέναι. ἡ δ' οὖν
 δειλία τῆς ψυχῆς σημαίνει δεσμόν εἶναι ἰσχυρόν· τὸ γὰρ
 «λίαν» ἰσχύς τίς ἐστιν. δεσμὸς οὖν ὀλίαν καὶ ὀμέγιστος
 5 τῆς ψυχῆς ἡ δειλία ἂν εἴη ὥσπερ γε καὶ ἡ ἀπορία κακόν,
 καὶ πᾶν, ὡς ἔοικεν, ὅτι ἂν ἐμποδῶν ᾗ τῷ ἰέναι καὶ πορεύεσθαι.
 τοῦτ' οὖν φαίνεται τὸ κακῶς ἰέναι δηλοῦν, τὸ ἰσχυμένως τε
 καὶ ἐμποδιζομένως πορεύεσθαι, ὃ δὴ ψυχῇ ὅταν ἔχη, κακία
 μεστὴ γίγνεται. εἰ δ' ἐπὶ τοιούτοις ἡ «κακία» ἐστὶν
 10 τοῦνομα, τοῦναντίον τούτου ἡ «ἀρετὴ» ἂν εἴη, σημαίνου πρῶ-
 d 1 του μὲν εὐπορίαν, ἔπειτα δὲ λελυμένην τὴν ῥοήν τῆς ἀγαθῆς
 ψυχῆς εἶναι αἰεὶ, ὥστε τὸ ἀσχετόν καὶ τὸ ἀκωλύτως
 ἀεὶ ῥέον ἐπωνυμίαν εἴληφεν, ὡς ἔοικε, τοῦτο τοῦνομα, (ὃ)
 5 ὀρθῶς μὲν ἔχει «ἀειρείτην» καλεῖν, [ἴσως δὲ αἰρετήν λέγει,
 ὡς οὐσης ταύτης τῆς ἕξως αἰρετωτάτης,] συγκεκριμένηται δὲ
 καὶ καλεῖται «ἀρετὴ.» καὶ ἴσως με αὐ φήσεις πλάττειν·
 ἐγὼ δὲ φημι, εἴπερ ὁ ἔμπροσθεν εἶπον ὀρθῶς ἔχει, ἡ «κακία»,
 e 1 καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα τὴν «ἀρετήν» ὀρθῶς ἔχειω.
 416 a 1 EPM. Τὸ δὲ δὴ «κακόν», δι' οὐ πολλὰ τῶν ἔμπροσθεν
 εἴρηκας, τί ἂν νοοῖ τοῦνομα;
 ΣΩ. Ἦ Αποπόν τι νῆ Δία ἔμοιγε δοκεῖ καὶ χαλεπὸν συμ-
 βαλεῖν. ἐπάγω οὖν καὶ τούτῳ ἐκείνην τὴν μηχανήν.
 5 EPM. Ποίαν ταύτην;

κινούνται³⁴⁵, οτιδήποτε *κινείται κακῶς*... οτιδήποτε, δηλαδή, είναι *κακῶς ἰόν*, είναι “κακία”. Όταν, μάλιστα, ἡ αἰτία τοῦ *κακῶς ἰέναι*... ἡ αἰτία τῆς *κακῆς κίνησης*, ἐννοῶ, πρὸς τὰ πράγματα, εἶναι ἡ ψυχὴ, τότε κυρίως δικαιολογείται ἀπολύτως τὸ ὄνομα τῆς *κακίας*. Τί εἶναι δέ, τέλος πάντων, αὐτὴ ἡ *κακὴ κίνηση*, μοῦ φαίνεται ὅτι μᾶς τὸ φανερώνει ἡ λέξη “δειλία”. μὰ λέξη πού δὲν τὴν ἔχουμε ἀκόμα ἐξετάσει, ἐνῶ δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν πηδηξοῦμε τότε πού μιλοῦσαμε γιὰ τὴν *ἀνδρεία*³⁴⁶. Ἄν καὶ μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ ἄλλα πολλὰ ἔχουμε ἐν τῷ μεταξὺ πηδήσει... Ἡ *δειλία*, γὰρ νὰ ἔλθοιμε στὸ προκειμένο, σημαίνει ὅτι ὁ δεσμὸς τῆς ψυχῆς εἶναι πολὺ ἰσχυρὸς, διότι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ “λίαν”, πού περιέχεται στὴ λέξη, δείχνει πολλὴ δύναμη. Ἄρα, λοιπόν, ἡ *δειλία* εἶν’ ἓνας δεσμὸς... ὁ *δεσμὸς ὁ λίαν* καὶ ὁ μέγιστος τῆς ψυχῆς. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἡ *ἀπορία* εἶναι κακὸ, ὅπως κακὸ εἶναι, εὐλόγως, καὶ ὅτι μπαίνει ἐμπόδιο στὴν κίνηση καὶ ἀνακόπτει τὴν πορεία. Αὐτό, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, σημαίνει τὸ “κακῶς ἰέναι”: *τὴν μέσῳ ἐνοχλήσεων κίνηση καὶ τὴν μετ’ ἐμποδίων πορεία*... κίνηση καὶ πορεία πού, ἂν τις κάνει στὸ δρόμο τῆς ἡ ψυχῆ, γεμίζει ὄλο κακία. Ἐάν, βέβαια, ὄλων αὐτῶν τὸ ὄνομα εἶναι ὄντως “κακία”, τότε τὸ “ἀρετὴ”, πού ’ναι τὸ ἀντίθετό του, πρῶτα-πρῶτα σημαίνει τὴν *εὐπορία*, παναπεῖ τὴν *ἀνετη καὶ ἀπρόσκοπη κίνηση*... κι ἔπειτα σημαίνει ὅτι ἡ πορεία... ὁ δρόμος τῆς ἀγαθῆς ψυχῆς εἶναι πάντοτε ἀνοιχτὸς κι ἐλεύθερος, καὶ δὴ τόσο ἀνοιχτὸς κι ἐλεύθερος, ὥστε τὸ χωρὶς ἀνασχέσεις καὶ δίχως ἐμπόδια *ἀεὶ ῥέον* ἔχει πάρει, καθὼς φαίνεται, τὸ ὄνομα “ἀρετὴ”³⁴⁷... ἓνα ὄνομα, ὅμως, πού θά ’ταν σωστὸ νὰ τὸ λέγαμε “ἀειρήνη”, μολοντί ὁ ὀνοματοῦργὸς θά τὴν ἤθελε μᾶλλον “ἀίρετὴ”, γὰρ νὰ δείξει καθαρά ὅτι πρόκειται περὶ συνηθείας *ἐκλεκτῆς καὶ προτιμωτάτης*... ἐν πάσῃ περιπτώσει, ὅμως, οἱ λέξεις αὐτὲς συγχωνεύθηκαν καὶ τ’ ὄνομα βγήκε “ἀρετὴ”. Μπορεῖ νὰ πείς καὶ πάλι³⁴⁸ ὅτι τὶς ἐξηγήσεις αὐτὲς τὶς σκαρφίζομ’ ἐγώ- ἐγώ, ὅμως, τὸ μόνο πού εἶπα, εἶναι ὅτι, ἂν τὸ ὄνομα “κακία”, πού ἐξετάσαμε προηγουμένως, ἔχει ὀρθῶς, τότε καὶ τὸ ὄνομα “ἀρετὴ” εἶναι ὁμοίως ὀρθό.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ τὸ “κακὸ”;... μὰ λέξη πού τὴν ἐχρησιμοποίησες πολλὰς φορὲς γιὰ νὰ ἐξηγήσεις πολλὰ ἀπ’ ὅσα εἶπες... τί σημαίνει “κακὸ”;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὰ τὸ Δία, δὲν ξέρω τί νὰ πῶ... καὶ μοῦ φαίνεται δύσκολο νὰ ἐννοήσουμε τὴ λέξη. Γι’ αὐτό, λοιπόν, λέω νὰ βάλω κι ἐδῶ ξανά μπροστὰ τὴ μηχανὴ ἐκείνη...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποιὰ μηχανή;...

ΣΩ. Τὴν τοῦ βαρβαρικόν τι καὶ τοῦτο φάναι εἶναι.

ΕΡΜ. Καὶ ἔοικάς γε ὀρθῶς λέγοντι. ἀλλ' εἰ δοκεῖ, ταῦτα μὲν ἐώμεν, τὸ δὲ «καλόν» καὶ [τὸ] «αἰσχροῦν» πειρώμεθα ἰδεῖν πῇ ἐνλόγως ἔχει.

10 ΣΩ. Τὸ μὲν τοίνυν «αἰσχροῦν» καὶ δὴ κατάδηλόν μοι
b 1 φαίνεται ὁ νοεῖ· καὶ τοῦτο γὰρ τοῖς ἔμπροσθεν ὁμολογεῖται.

τὸ γὰρ ἐμποδίζον καὶ ἴσχον τῆς ροῆς τὰ ὄντα λοιδορεῖν μοι φαίνεται διὰ παντός ὃ τὰ ὀνόματα τιθεῖς, καὶ νῦν τῷ ἅ ἐἰ ἴσχουσι τὸν ῥοῦν τοῦτο τὸ ὄνομα ἔθετο (τὸ) «αἰσχρο-
5 ροῦν» νῦν δὲ συγκροτήσαντες «αἰσχροῦν» καλοῦσιν.

ΕΡΜ. Τί δὲ τὸ «καλόν»;

ΣΩ. Τοῦτο χαλεπώτερον κατανοῆσαι. καίτοι λέγει γὰρ αὐτό· ἁρμονία μόνου καὶ μήκει τοῦ οὐ παρήκται.

ΕΡΜ. Πῶς δῆ;

10 ΣΩ. Τῆς διανοίας τις ἔοικεν ἐπωνυμία εἶναι τοῦτο τὸ ὄνομα.

ΕΡΜ. Πῶς λέγεις;

c 1 ΣΩ. Φέρε, τί οἶε σὺ εἶναι τὸ αἴτιον κληθῆναι ἐκάστω τῶν ὄντων; ἄρ' οὐκ ἐκεῖνο τὸ τὰ ὀνόματα θέμενον;

ΕΡΜ. Πάντως που.

ΣΩ. Οὐκοῦν διάνοια ἂν εἴη τοῦτο ἧτοι θεῶν ἢ ἀνθρώπων
5 ἢ ἀμφοτέρω;

ΕΡΜ. Ναί.

ΣΩ. Οὐκοῦν τὸ καλέσαν τὰ πράγματα καὶ τὸ καλοῦν ταυτὸν ἐστὶν τοῦτο, διάνοια;

ΕΡΜ. Φαίνεται.

10 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ ὅσα μὲν ἂν νοῦς τε καὶ διάνοια ἐργάσθαι, ταῦτά ἐστι τὰ ἐπαινετά, ἃ δὲ μή, ψεκτά;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὴ μηχανὴν ποὺ λέει ὅτι κι ἐτοῦτο τὸ ὄνομα ἔχει τὴν καταγωγὴν τοῦ βαρβαρική.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ νὰ σοῦ πῶ, μοῦ φαίνεται ὅτι μιλᾷς σωστά. Ἀλλά, ἂν θές κι ἐσύ... ἂν συμφώνησες... ἄς τ' ἀφήσουμε' αὐτὰ κι ἄς πιάσουμε τὸ "καλὸν" καὶ τὸ "αἰσχρόν", τὸ ὠραῖο καὶ τὸ ἄσχημο δηλαδή, κι ἄς προσπαθήσουμε νὰ δοῦμε πῶς προέκυψαν καὶ πῶς δικαιολογοῦνται οἱ λέξεις αὐτές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τὸ "αἰσχρόν", μοῦ φαίνεται ὅτ' εἶναι ὀλοφάνερο τί σημαίνει ἢ σημασία του συμφωνεῖ μὲ τὰ προηγούμενα. Ἐκεῖνος ποὺ ἔθεσε τὰ ὀνόματα, μοῦ φαίνεται ὅτι λοιδορεῖ τὸ ἐμποδίζον καὶ τὸ ἴσχυον τῆς ῥοῆς... ὅ,τι δηλαδή, ἐμποδίζει καὶ ἀναστέλλει τὴν ἐλεύθερη ροὴ τῶν ὄντων... ὁπότε, λοιπόν, στὸ *ἀεὶ ἴσχυον τὸν ῥοῦν*, σ' αὐτό, δηλαδή, ποὺ *ἀνακόπτει τὸν ροῦ τῶν πραγμάτων*, ἔδωσε τὸ ὄνομα "αἰσχοροῦν", τὸ ὁποῖο ἀργότερα ἔγινε κατὰ τὰ γνωστὰ καὶ συνήθη "αἰσχρόν".

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ τὸ "καλὸν" πῶς τὸ ἐξηγεῖς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αὐτὸ εἶναι πιὸ δύσκολο νὰ τὸ κατανοήσουμε — ἂν καὶ ἡ λέξη μπορεῖ νὰ 'χει παραχθεῖ μὲ τὴν ἁρμονία καὶ τὴν ἔκταση τοῦ χρόνου τοῦ ὀμικρον σὲ οὔ³⁴⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ πῶς ἔγιν' αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται τὸ ὄνομα "καλὸν" ἀποτελεῖ ὀνομασία τῆς *διάνοιας*.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί ἐννοεῖς ἀκριβῶς;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κοίτα νὰ δεῖς τί ἐννοῶ! Γιὰ πές μου, ποῖο νομίζεις ἐσύ ὅτι εἶναι τὸ αἷτιο, ὁποῦ τὸ κάθε ὄν παίρνει ὄνομα; Νομίζεις ὅτι εἶναι κανένα ἄλλο ἐκτός ἀπὸ 'κεινο ποὺ ἔβαλε τὰ ὀνόματα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Οὔτε λόγος!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λοιπόν, δὲν μοῦ λές; Τὸ αἷτιο αὐτὸ ἢ διάνοια δὲν εἶναι; — ἢ διάνοια τῶν θεῶν... ἢ διάνοια τῶν ἀνθρώπων... ἢ καὶ οἱ δύο μαζί...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἡ διάνοια δὲν εἶναι, ἄραγε, καὶ τὸ καλέσαν καὶ τὸ καλοθῆν τὰ πράγματα³⁵⁰;... ἐκεῖνο, δηλαδή, ποὺ ἔδωσε καὶ ποὺ δίνει στὰ πράγματα τ' ὄνομά τους;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ πές μου τώρα: ὄσα παράγουν ὁ νοῦς καὶ ἡ διάνοια, τὰ ἐπαινετὰ δὲν εἶναι;... κι ὄσα, πάλι, δὲν παράγονται ἀπ' τὸν νοῦ καὶ τὴ διάνοια, δὲν εἶναι τὰ *ἄξια νὰ τὰ μεμφόμεστε*;

- ERM.** Πάνυ γε.
- d 1** **ΣΩ.** Τὸ οὖν ἰατρικὸν ἰατρικὰ ἐργάζεται καὶ τὸ τεκτονικὸν τεκτονικά; ἢ πῶς λέγεις;
- ERM.** Οὕτως ἔγωγε.
- ΣΩ.** Καὶ τὸ καλοῦν ἄρα καλά;
- 5** **ERM.** Δεῖ γέ τοι.
- ΣΩ.** Ἔστι δέ γε τοῦτο, ὡς φαμεν, διάνοια;
- ERM.** Πάνυ γε.
- ΣΩ.** Ὅρθῶς ἄρα φρονήσεως αὕτη ἢ ἐπωνυμία ἐστὶν τὸ «καλὸν» τῆς τὰ τοιαῦτα ἀπεργαζομένης, ἃ δὴ καλά
- 10** φάσκουτες εἶναι ἀσπαζόμεθα.
- ERM.** Φαίνεται.
- e 1** **ΣΩ.** Τί οὖν ἔτι ἡμῖν λοιπὸν τῶν τοιούτων;
- ERM.** Ταῦτα τὰ περὶ τὸ ἀγαθὸν τε καὶ καλόν, συμ-
- 4 17 a 1** φέρουτά τε καὶ λυσιτελοῦντα καὶ ὠφέλιμα καὶ κερδαλέα καὶ τὰναντία τούτων.
- ΣΩ.** Οὐκοῦν τὸ μὲν «συμφέρον» ἤδη που κἂν σὺ εὖροις ἐκ τῶν πρότερον ἐπισκοπῶν τῆς γὰρ ἐπιστήμης ἀδελφόν
- 5** τι φαίνεται. οὐδὲν γὰρ ἄλλο δηλοῖ ἢ τὴν ἄμα φορὰν τῆς ψυχῆς μετὰ τῶν πραγμάτων, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ τοιούτου πραττόμενα «συμφέρουτά» τε καὶ «σύμφορα» κεκλήσθαι ἀπὸ τοῦ συμπεριφέρεσθαι ἔοικε, τὸ δέ γε «κερδαλέον» ἀπὸ τοῦ
- b 1** κέρδους. «κέρδος» δὲ νῦν ἀντὶ τοῦ δέλτα ἀποδιδόντι ἐς τὸ ὄνομα δηλοῖ ὃ βούλεται· τὸ γὰρ ἀγαθὸν κατ' ἄλλον τρόπον ὀνομάζει. ὅτι γὰρ κερὰ ν ν τ α ι ἐς πάντα διεξιόν, ταύτην αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπονομάζων ἔθετο τοῦνομα· δέλτα (δ') ἐνθεῖς αὐτὶ τοῦ νῦν «κέρδος» ἐφθέγγετο.
- ERM.** «Λυσιτελοῦν» δὲ τί δή;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁ μὲν εἰδικὸς στὴν ἰατρικὴ τέχνη παράγει ἰατρικά, ὁ δὲ εἰδικὸς στὴν ξυλουργικὴ τέχνη παράγει ξυλουργικά... ἢ ἔχεις ἄλλη γνώμη;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔχω τὴν ἴδια γνώμη μ' ἐσένα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως λές ὅτι τὸ καλὸ παράγει καλά...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι πρέπει... λέω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αὐτό, ὅμως, κατὰ τὰ προρηθέντα πρέπει νὰ ἴναι ἡ *διάνοια*³⁵¹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως... ἢ διάνοια.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὄνομα “καλόν”, λοιπόν... αὐτὸ πού λέμε “ὠραῖο”... δόθη-κε στὴ φρόνηση, ἐπειδὴ παράγει ἔργα —αὐτὸ πού λέμε— *καλά* καὶ τὰ ἀσπαζόμαστε.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί ἄλλο μᾶς μένει τώρα νὰ δοῦμε ἀπ' τὰ ὀνόματα πού ἐξετάζουμε;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὰ ὀνόματα πού ἀναφέρονται στὸ *ἀγαθὸ* καὶ στὸ *καλὸ*: τὰ *συμφέροντα*, τὰ *λυσιτελοῦντα*, τὰ *ὠφέλιμα*, τὰ *κερδαλέα* καὶ τ' ἀντίθετά τους.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς ἀρχίσουμε, λοιπόν, ἀπ' τὸ “συμφέρον”! Ἄν σκεφτεῖς τί εἶπαμε προηγουμένως, θὰ μπορέσεις καὶ μόνος σου νὰ βρεῖς τί σημαίνει... γιὰτὶ ἀπ' ὅ,τι μοῦ φαίνεται τὸ συμφέρον εἶναι ἀδελφὸς τῆς ἐπιστήμης³⁵², καὶ δὲν σημαίνει τίποτ' ἄλλο παρὰ τὴν *ἄμα φορὰν* τῆς ψυχῆς μετὰ τῶν πραγμάτων, δηλαδὴ τὴν *ταυτόχρονη κίνηση* τῆς ψυχῆς μαζί μὲ τὰ πράγματα... ὁπότε ὅλα τὰ πράγματα, πού πράττονται ἀπ' αὐτό, εὐλογο εἶναι νὰ λέγονται “συμφέροντα” καὶ “σύφορα”, διότι *ἀκριβῶς συμπεριφέρονται*, ἤτοι *κινοῦνται ταυτοχρόνως κυκλικά*³⁵³... ἔτσι φαίνεται... ἢ δὲ λέξη “κερδαλέον” προέρχεται φυσικὰ ἀπὸ τὸ *κέρδος*, τὸ ὁποῖο “κέρδος” θὰ σημαίνει αὐτὸ πού θέλει νὰ σημάνει, ἂν στὴ θέση τοῦ δέλτα βάλουμε ἓνα νῦ, γιὰ νὰ ὀνομάζει ἔπειτα τὸ ἀγαθὸ μὲ ἓναν ἄλλο τρόπο³⁵⁴. Θέλω νὰ πῶ ὅτι, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τὸ κέρδος *κεράννυται*, δηλαδὴ *ἀνακατεύεται*, καὶ ἀνακατεύεται σὲ ὅλα διαπερνώντας τα, ὁ νομοθέτης τὸ ἔθεσε ἔτσι, γιὰτὶ ἤθελε νὰ δείξει τὴ δύναμὴ του· βάζοντας, ὅμως, ἓνα δέλτα στὴ θέση τοῦ νῦ —ἀντί, δηλαδὴ, “κέρνος”— τὸ πρόφερε “κέρδος”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Γιὰ τὸ “λυσιτελοῦν” τί θὰ λέγαμε:

- ΣΩ.** ἽΕοικεν, ὦ Ἐρμόγευες, οὐχὶ καθάπερ οἱ κάρηλοι
 αὐτῶ χρώνται, ἐὰν τὸ ἀνάλωμα ἀπολύη, οὐ ταύτη λέγειν
c 1 μοι δοκεῖ τὸ «λυσιτελοῦν», ἀλλ' ὅτι τάχιστον ὄν τοῦ ὄντος
 ἴστασθαι οὐκ ἐᾷ τὰ πράγματα, οὐδὲ τέλος λαβοῦσαν τὴν
 φορὰν τοῦ φέρεσθαι στήναι τε καὶ παύσασθαι, ἀλλ' αἰεὶ
 λυεῖ αὐτῆς ἂν τι ἐπιχειρή τέλος ἐγγίγνεσθαι, καὶ παρέχει
5 ἄπαυστον καὶ ἀθάνατον αὐτήν, ταύτη μοι δοκεῖ ἐπιφημίσαι
 τὸ ἀγαθὸν λυσιτελοῦν· τὸ γὰρ τῆς φορᾶς λύου· τὸ τέλος
 «λυσιτελοῦν» καλέσαι. «ὠφέλιμον» δὲ ξενικὸν τοῦνομα,
 ὦ καὶ Ὅμηρος πολλαχοῦ κέχρηται, τῷ «ὀφέλλειν»· ἔστι
 δὲ τοῦτο τοῦ αὔξειν καὶ ποιεῖν ἐπωνυμία.
- d 1** **ΕΡΜ.** Τὰ δὲ δὴ τούτων ἐναντία πῶς ἔχει ἡμῖν;
ΣΩ. Ὅσα μὲν ἀπόφησιν αὐτῶν, ὡς γέ μοι δοκεῖ, οὐδὲν
 δεῖ ταῦτα διεξιέναι.
- ΕΡΜ.** Ποῖα ταῦτα;
- 5** **ΣΩ.** «Ἀσύμφορον» καὶ «ἀνωφελές» καὶ «ἀλυσιτελές»
 καὶ «ἀκερδές.»
- ΕΡΜ.** Ἀληθῆ λέγεις.
- ΣΩ.** Ἀλλὰ «βλαβερόν» γε καὶ «ζημιώδες.»
- ΕΡΜ.** Ναί.
- 10** **ΣΩ.** Καὶ τὸ μὲν γε «βλαβερόν» τὸ βλάπτου τὸν
e 1 ῥοῦν εἶναι λέγει· τὸ δὲ «βλάπτου» αὐσημαίνει βουλό-
 μενον ἄπτειν· τὸ δὲ «ἄπτειν» καὶ δεῖν ταυτόν ἐστι, τοῦτο
 δὲ πανταχοῦ ψέγει. τὸ βουλόμενον οὖν ἄπτειν ῥοῦν
5 ὀρθότατα μὲν ἂν εἴη «βουλαπτεροῦν», καλλωπισθὲν δὲ
 καλείσθαι μοι φαίνεται «βλαβερόν.»
- ΕΡΜ.** Ποικίλα γέ σοι, ὦ Σώκρατες, ἐκβαίνει τὰ ὀνόματα.
 καὶ γὰρ νῦν μοι ἔδοξας ὥσπερ τοῦ τῆς Ἀθηναίας νόμου
 προαύλιον στομαυλῆσαι, τοῦτο τὸ ὄνομα προειπῶν τὸ
418 a 1 «βουλαπτεροῦν.»

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μοῦ φαίνεται, Ἐρμογένη, ὅτι τῆ λέξη αὐτὴ δὲν θὰ πρέπει νὰ τὴν ἐξηγήσουμε μὲ τὸν τρόπο πού τὴ χρησιμοποιοῦν οἱ κάπηλοι, ὅταν χάνουν ὅ,τι ἔχουν καὶ δὲν ἔχουν... δὲν εἶν' αὐτό, νομίζω, τὸ νόημα τοῦ "λυσιτελοῦν"· τὸ νόημα τῆς λέξης εἶναι ὅτι, ἐπειδὴ τὸ "λυσιτελοῦν" εἶναι τὸ ταχύτερο μέρος τοῦ ὄντος, δὲν ἀφήνει ποτὲ τὰ πράγματα νὰ ἠρεμήσουν καὶ τὴν κίνηση νὰ λάβει τέλος, νὰ ἠρεμήσει καὶ νὰ παύσει, ἀλλὰ πάντοτε ἐλευθερώνει τὸ ὄν ἀπὸ τὸ τέλος, δηλαδή *λύει τέλος*, ὅποτε προκύψει περίπτωση νὰ ὑπάρξει τέλος, καθιστώντας ἔτσι ἀπαυστη καὶ ἀθάνατη τὴν κίνηση — ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια μοῦ φαίνεται ὅτι δόθηκε τὸ ὄνομα "λυσιτελοῦν" στὸ ἀγαθό. Διότι τὸ λῦον τὸ τέλος τῆς φορᾶς... ὅ,τι δηλαδή *ἐλευθερώνει τὸ τέλος τῆς κίνησης*, λέγεται "λυσιτελοῦν"... Ἡ λέξη "ἀφέλιμον" εἶναι ξενική, ὃ δὲ Ὀμηρος τὴ μεταχειρίστηκε σὲ πολλοὺς στίχους του μὲ τὸν τύπο "ὀφέλλειν", πού θὰ πεῖ "αὐξάνειν"· γι' αὐτὸ καὶ τὸ "ἀφέλιμον" σημαίνει τὴν *αὐξηση* καὶ τὴ *δημιουργία*³⁵⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὲ τὰ ἀντίθετα τῶν λέξεων αὐτῶν τί γίνεται... Πῶς ἐξηγοῦνται;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅσα ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἀρνητικά, νομίζω ὅτι δὲν πρέπει νὰ μποῦμε στὸν κόπο νὰ τὰ ἐξετάσουμε καθόλου.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καὶ ποιά εἶν' αὐτά;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ λέξεις "ἀσύμφορον", "ἀνωφελές", "ἀλυσιτελές" καὶ "ἀκερδές".

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔχεις δίκιο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὑπάρχει, ὅμως, τὸ "βλαβερόν", ὅπως ἐπίσης ὑπάρχει καὶ τὸ "ζημῶδες"...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅντως ὑπάρχουν, ναί...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: "Βλαβερόν" σημαίνει *βλάβιτον τὸν ῥοῦν*, τὸ "βλάβιτον" δέ, μὲ τὴ σειρὰ του, σημαίνει *βουλόμενον ἄπειν*, δηλαδή *βούληση ἐπαφῆς*³⁵⁶, τὸ "ἄπειν" δέ, ἐπίσης μὲ τὴ σειρὰ του, εἶναι ἴδιο μὲ τὸ "δένειν" καὶ ἐπισύρει παντοῦ ψόγο. *Τὸ βουλόμενον ἄπειν τὸν ῥοῦν*, λοιπόν... ἐκεῖνο, δηλαδή, πού *θέλει νὰ δένει τὴ ροὴ τῶν πραγμάτων*, ἐνῶ κανονικά θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ὀνομάζουμε "βουλαπτεροῦν", τὸ καλλωπίσαμε, μὸφ φαίνεται, καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἔπαμε "βλαβερόν"³⁵⁷.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολύ δύσκολα... ἀλλόκοτα μᾶς τὰ βγάζεις τὰ ὀνόματα. Σωκράτη μου! Νά, τώρα δὰ πού σ' ἀκουγα νὰ λὲς γι' αὐτὸ τὸ "βουλαπτεροῦν", νόμιζα ὅτι κράταγες τὸν αὐλὸ καὶ ἔπαιζες τὴν εἰσαγωγή τοῦ νόμου³⁵⁸ τῆς Ἀθηνᾶς³⁵⁹...

ΣΩ. Οὐκ ἐγώ, ὦ Ἑρμόγευες, αἴτιος, ἀλλ' οἱ θέμενοι τὸ ὄνομα.

ΕΡΜ. Ἄληθῆ λέγεις· ἀλλὰ δὴ τὸ «ζημιῶδες» τί ἂν εἴη;

5 ΣΩ. Τί δ' ἂν εἴη ποτέ «ζημιῶδες»; θέασαι, ὦ Ἑρμόγευες, ὡς ἐγὼ ἀληθῆ λέγω λέγων ὅτι προστιθέντες γράμματα καὶ ἐξαιρουντες σφόδρα ἀλλοιοῦσι τὰς τῶν ὀνομάτων διανοίας, οὕτως ὥστε σμικρὰ πάνυ παραστρέφοντες ἐνίοτε τὰναντία

b 1 ποιεῖν σημαίνειν. οἶον καὶ ἐν τῷ «δέοντι»· ἐνενόησα γὰρ αὐτὸ καὶ ἀνεμνήσθην ἄρτι ἀπὸ τοῦδε ὃ ἔμελλόν σοι εἶρεῖν ὅτι ἢ μὲν νέα φωνῆ ἡμῖν ἢ καλὴ αὐτῇ καὶ τούναντίον περιέτρεψε μνηύειν τὸ «δέον» καὶ τὸ «ζημιῶδες», ἀφανίζουσα
5 ὅτι νοεῖ, ἢ δὲ παλαιὰ ἀμφότερον δηλοῖ ὃ βούλεται τούνομα.

ΕΡΜ. Πῶς λέγεις;

ΣΩ. Ἐγὼ σοι ἐρῶ. οἶσθα ὅτι οἱ παλαιοὶ οἱ ἡμέτεροι τῷ ἰῶτα καὶ τῷ δέλτα εὐ μάλα ἐχρῶντο, καὶ οὐχ ἦκιστα
c 1 αἱ γυναῖκες, αἵπερ μάλιστα τὴν ἀρχαίαν φωνὴν σφίζουσι. νῦν δὲ ἀντι μὲν τοῦ ἰῶτα ἢ εἰ ἢ ἦτα μεταστρέφουσιν, ἀντι δὲ τοῦ δέλτα ζῆτα, ὡς δὴ μεγαλοπρεπέστερα οὗτα.

ΕΡΜ. Πῶς δὴ;

5 ΣΩ. Οἶον οἱ μὲν ἀρχαιότατοι «ἰμέραν» τὴν ἡμέραν ἐκάλουν, οἱ δὲ «έμέραν», οἱ δὲ νῦν «ἡμέραν.»

ΕΡΜ. Ἔστι ταῦτα.

ΣΩ. Οἶσθα οὖν ὅτι μόνον τούτων δηλοῖ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τὴν διάνοιαν τοῦ θεμένου; ὅτι γὰρ ἀσμένους τοῖς
d 1 ἀνθρώποις καὶ ἰ μ ε ἰ ρ ο υ σ ι ν ἐκ τοῦ σκότους τὸ φῶς ἐγίγνετο, ταύτη ὠνόμασαν «ἰμέραν.»

ΕΡΜ. Φαίνεται.

5 ΣΩ. Νῦν δέ γε τετραγωδημένον οὐδ' ἂν κατανοήσῃς ὅτι βούλεται ἢ «ἡμέρα.» καίτοι τινὲς οἴονται, ὡς δὴ ἡμέρα ἡμερα ποιεῖ, διὰ ταῦτα ὠνομάσθαι αὐτὴν οὕτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὑπεύθυνος γὰρ τὴ δυσκολία καὶ γὰρ ὄλα τ' ἀλλόκοτα δὲν εἶμαι, φρυσικά, ἐγώ, Ἐρμογένη μου, ἀλλὰ ἐκείνοι πού ἔθεσαν τὰ ὀνόματα — αἱ:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωστά μιλάς... ἀλλά, γὰρ πές μου, τὸ “ζημιῶδες” τί σημαίνει:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀλήθεια, σὰν τί θὰ μπορούσε νὰ σημαίνει “ζημιῶδες”! Κοίτα μου ἐδῶ, Ἐρμογένη, γὰρ νὰ δεῖς ὅτι ἔχω δίκιο ὅταν λέω ὅτι μὲ τὴν πρόσθεση καὶ τὴν ἀφαίρεση γραμμάτων μεταβάλλουμε τόσο πολὺ τὴν *διάνοια* τῶν ὀνομάτων, δηλαδὴ τὴν *σημασία* τους, ὥστε καὶ ἡ παραμικρὴ μεταβολὴ συντείνει μερικὲς φορὲς στὸ νὰ σημαίνουν τελικὰ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο τῆς ἀρχικῆς τους σημασίας. Νά, παραδείγματος χάρι, στὸ “δέον”³⁶⁰! Πρὶν λίγο μοῦ ῥθε ἡ λέξη στὸ νοῦ καὶ μ' ἔκανε νὰ θυμηθῶ αὐτὸ πού θέλω νὰ σοῦ πῶ: ὅτι ἡ νέα μας γλώσσα, αὐτὴ ἡ ὠραία γλώσσα πού μιλάμε, ἀλλάξε τὸ νόημα τοῦ “δέοντος” καὶ τοῦ “ζημιώδους” ἔξαφανίζοντας τὴν ἀρχικὴ τους σημασία, ἐνῶ ἡ παλιά μας γλώσσα ἔξακολουθεῖ νὰ δηλώνει σαφῶς τὴν σημασία καὶ τῶν δύο αὐτῶν λέξεων.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί ἐννοεῖς;... δὲν σὲ καταλαβαίνω...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄσε, θὰ σοῦ ἐξηγήσω. “Ὅτι οἱ παλιοὶ χρησιμοποιοῦσαν πολὺ τὸ γῶτα καὶ τὸ δέλτα, τὸ ξέρεις... πρὸ πάντων δὲ οἱ γυναῖκες, οἱ ὁποῖες σώζουν τὴν παλιά μας γλώσσα μέχρι σήμερα συστηματικότερα ἀπ' ὅτι ἐμεῖς”³⁶¹. Τώρα, ὅμως, συνηθίζουμε στὴ θέση τοῦ γῶτα νὰ βάζουμε τὸ ἔψιλον ἢ τὸ ἦτα καὶ στὴ θέση τοῦ δέλτα τὸ ζῆτα, διότι τὰ γράμματα αὐτὰ προσδίδουν τάχα μεγαλοπρέπεια³⁶² στὸν ὀμιλοῦντα³⁶³.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μὰ πῶς γίνετ' αὐτό;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ σοῦ πῶ ἓνα παράδειγμα: τὴν “ἡμέρα” οἱ πολὺ παλιοὶ τὴν ἔλεγον *ίμερα*: οἱ μεταγενέστεροὶ τους τὴν ἔλεγον *ήμερα*, ἐμεῖς τὴ λέμε *ἡμέρα*³⁶⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὀντως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὀντως ναί... ἀλλὰ ξέρεις κάτι; — μόνο τὸ ἀρχαῖο ὄνομα “ίμερα” δηλώνει σαφῶς αὐτὸ πού ἠθελε νὰ πεῖ ἐκεῖνος πού ἔθεσε τὸ ὄνομα. Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τὸ φῶς τὸ δέχονται ἀσμένως μετὰ τὸ σκοτάδι καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ *ίμείρουσι*³⁶⁵, δηλαδὴ τὸ *ἐπιθυμοῦν πάρα πολὺ*, τὸ ὀνόμασαν “ίμερα”, ἐκ τοῦ *ίμερος* πού θὰ πεῖ “πόθος”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐτσι φαίνεται νὰ 'ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νά, λοιπὸν τώρα, ὅμως, 'πού ἡ λέξη “ἡμέρα” ἔχει τραγωδηθεῖ³⁶⁶ καὶ ἐσὺ δὲν μπορεῖς νὰ καταλάβεις ποιά εἶν' ἡ σημασία της. Ἄν καὶ ὑπάρχουν κάποιοι πού νομίζουν ὅτι ἡ *ἡμέρα* ὀνομάστηκε ἔτσι, ἐπειδὴ *ἡμε-ρα ποιεῖ τὰ πράγματα*, δηλαδὴ τὰ *ἐξημερώνει*

ΕΡΜ. Δοκεῖ μοι.

ΣΩ. Καὶ τό γε «ζυγόν» οἶσθα ὅτι «δυογόν» οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν.

10 ΕΡΜ. Πάνυ γε.

ε 1 ΣΩ. Καὶ τὸ μέν γε «ζυγόν» οὐδὲν δηλοῖ, τὸ δὲ τοῖν δυοῖν ἕνεκα τῆς δέσεως ἐς τὴν ἀγωγὴν ἐπωνόμασαι «δυογόν» δικαίως· νῦν δὲ «ζυγόν.» καὶ ἄλλα πάμπολλα οὕτως ἔχει.

ΕΡΜ. Φαίνεται.

5 ΣΩ. Κατὰ ταῦτὰ τοῖνυν πρῶτον μὲν τὸ «δέον» οὕτω λεγόμενον τοῦναντίον σημαίνει πᾶσι τοῖς περὶ τὸ ἀγαθὸν ὀνόμασιν· ἀγαθοῦ γὰρ ἰδέα οὔσα τὸ δέον φαίνεται δεσμὸς εἶναι καὶ κώλυμα φορᾶς, ὥσπερ ἀδελφὸν ὄν τοῦ βλαβεροῦ.

ΕΡΜ. Καὶ μάλα, ὦ Σώκρατες, οὕτω φαίνεται.

10 ΣΩ. Ἄλλ' οὐκ ἐὰν τῷ ἀρχαίῳ ὀνόματι χρῆθῃ, ὃ πολὺ
419 a 1 μᾶλλον εἰκὸς ἐστὶν ὀρθῶς κείσθαι ἢ τὸ νῦν, ἀλλ' ὁμολογήσει τοῖς πρόσθεν ἀγαθοῖς, ἐὰν ἀντὶ τοῦ εἶ τὸ ἴωτα ἀποδιδῶς, ὥσπερ τὸ παλαιόν· δι ἱ ὄ ν γὰρ αὖ σημαίνει, ἀλλ' οὐ δέ ο ν, τὰγαθόν, ὅπερ δὴ ἐπαινεῖ. καὶ οὕτω οὐκ ἐναντιοῦται αὐτὸς
5 αὐτῷ ὁ τὰ ὀνόματα τιθέμενος, ἀλλὰ «δέον» καὶ «ὠφέλιμον» καὶ «λυσιτελοῦν» καὶ «κερδαλέον» καὶ «ἀγαθόν» καὶ «συμφέρουν» καὶ «εὔπορον» τὸ αὐτὸ φαίνεται, ἑτέροις ὀνόμασι σημαίνον τὸ διακοσμῶν καὶ ἰὸν πανταχοῦ ἐγκεκω-
b 1 μισμένον, τὸ δὲ ἴσχον καὶ δοῦν ψεγόμενον. καὶ δὴ καὶ τὸ «ζημιῶδες», ἐὰν κατὰ τὴν ἀρχαίαν φωνὴν ἀποδῶς ἀντὶ τοῦ ζήτα δέλτα, φανείταί σοι κείσθαι τὸ ὄνομα ἐπὶ τῷ
δ ο ὦ ν τ ι τὸ ἰ ὄ ν, ἐπνομασθέν «δημιῶδες.»

5 ΕΡΜ. Τί δὲ δὴ «ἡδονή» καὶ «λύπη» καὶ «ἐπιθυμία» καὶ τὰ τοιαῦτα, ὦ Σώκρατες;

ΣΩ. Οὐ πάνυ χαλεπά μοι φαίνεται, ὦ Ἐρμόγευες. ἢ

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καί πάλι ἔτσι φαίνεται νά 'ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θά ξέρεις, φυσικά, ὅτι οἱ παλιοί τὸ “ζυγόν” τὸ ἔλεγαν “δυο-γόν”³⁶⁷.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καί τὸ ξέρω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί τὸ μὲν “ζυγόν” δὲν σημαίνει ἀπολύτως τίποτα. Ἐνώ τὸ “δυογόν” ἔχει πάρει πολὺ σωστά τὸ ὄνομα αὐτό, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὑπῆρχαν δύο ζῶα, πού τὰ ἔδεναν μαζί, γιὰ νά γίνει ἡ ἀγωγή, δηλαδή *για νά σύρουν* κάτι. Τὸ “δυογόν” τὸ λέμε πιά “ζυγόν”. Πάμπολλα εἶναι δὲ τὰ σχετικὰ παραδείγματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται, ναι ... πάμπολλα...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σύμφωνα μ' ὅσα εἶπαμε, λοιπόν, πρῶτα, τὸ “δέον”, ἂν τὸ προφέρουμε ὅπως τὸ προφέρουμε, σημαίνει τὸ ἀντίθετο ἐκείνου πού σημαίνουν ὅλα τὰ ὀνόματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸ *ἀγαθόν*. Γιατί ἡ λέξη “δέον”, ὄντας ἰδέα³⁶⁸ τοῦ *ἀγαθοῦ*, φαίνεται ὅτι ἀποτελεῖ δεσμό καί ἐμπόδιο στὴν κίνηση³⁶⁹, σὰν νά ἐπρόκειτο δηλαδή γιὰ ἀδελφή τοῦ *βλαβεροῦ*.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Καί βέβαια, Σωκράτη μου, ἔτσι φαίνεται ὅτι εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐτσι εἶναι, βέβαια, ἀλλὰ ὄχι ὅταν χρησιμοποιεῖς τὸ ἀρχαῖο ὄνομα, τὸ ὁποῖο κατὰ πᾶσα πιθανότητα εἶναι σωστότερα βαλμένο ἀπ' τὸ σύγχρονο... θά συμφωνήσει, ὥστόσο, κι αὐτὸ μὲ τὰ προηγούμενα ἀγαθὰ ὀνόματα³⁷⁰, ἂν στὴ θέση τοῦ ἔψιλον βάλεις τὸ γῶτα, ὅπως εἶταν παλιά³⁷¹. τὸ λέω αὐτό, διότι τὸ *ἀγαθόν*³⁷² σημαίνει *διῖόν*, παναπεῖ *διατρέχον*, τὸ ὁποῖον καί ἔπαινεῖ... ἐπ' οὐδενί σημαίνει *δέον*. Ἐτσι δὲν ἀντιφάσκει μὲ τὸν ἑαυτό του ἐκεῖνος πού ἔθεσε τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι τὸ “δέον”, τὸ “ὠφέλιμον”, τὸ “λυσιτελοῦν”, τὸ “κερδαλέον”, τὸ “ἀγαθόν”, τὸ “συμφέρον” καί τὸ “εὐπορον” εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα, ὅλες δὲ οἱ λέξεις αὐτὲς καί τὰ λοιπὰ ὀνόματα σημαίνουν αὐτὸ πού, *διακοσμώντας καί τρέχοντας*, ἐγκωμιάζεται παντοῦ καί ἀπὸ ὅλους, ἐνῶ ὅτιδήποτε συνιστᾷ ἀνάσχεση, *κωλύοντας καί δένοντας*, κατακρίνεται ἐπίσης παντοῦ καί ἀπ' ὅλους. Ἄν, τώρα, στὸ ὄνομα “ζημῶδες”, ἀκολουθώντας τὴν ἀρχαία μας γλώσσα³⁷³, βάλεις στὴ θέση τοῦ ζήτα τὸ δέλτα, θά δεῖς ὅτι τὸ ὄνομα αὐτὸ ἐτέθη *ἐπὶ τῷ δοῦντι τὸ ἰόν*, γιὰ νά σημαίνει δηλαδή *ἐκεῖνο πὸν δένει ὅ,τι κινεῖται*... γι' αὐτὸ ἔχουμε καί τὸ ὄνομα “δημῶδες”³⁷⁴.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲ μοῦ λές τώρα, Σωκράτη μου, τί σημαίνουν καί τὰ ὀνόματα “ἡδονή”, “λύπη”, “ἐπιθυμία” καί τὰ ὁμοῖα τους;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὰ ὀνόματα αὐτά, νά σοῦ πῶ, δὲν μοῦ φαίνονται καί τόσο

τε γὰρ «ἡδονή», ἢ πρὸς τὴν ὄνησιν ἔοικε τείνουσα πρᾶξις
 τοῦτο ἔχειν τὸ ὄνομα—τὸ δέλτα δὲ ἔγκειται, ὥστε «ἡδονή»
 c 1 ἀντὶ «ἡουῆς» καλεῖται—ἢ τε «λύπη» ἀπὸ τῆς διαλύσεως
 τοῦ σώματος ἔοικεν ἐπωνομάσθαι ἢ ἐν τούτῳ τῷ πάθει
 ἴσχει τὸ σῶμα. καὶ ἢ γε «ἀνία» τὸ ἐμποδίζον τοῦ ἰέναι.
 ἢ δὲ «ἀλγηδών» ξενικόν τι φαίνεται μοι ἀπὸ τοῦ ἀλγεῖν οὐ
 5 ὠνομασμένον. «ὀδύνη» δὲ ἀπὸ τῆς ἐνδύσεως τῆς λύπης
 κεκλημένη ἔοικεν. «ἀχθηδών» δὲ καὶ παντὶ δήλον ἀπει-
 κασμένον τὸ ὄνομα τῷ τῆς φορᾶς βάρει. «χαρὰ» δὲ τῇ
 διαχύσει καὶ εὐπορίᾳ τῆς ῥοῆς τῆς ψυχῆς ἔοικε κεκλημένη.
 d 1 «τέρψις» δὲ ἀπὸ τοῦ τερπνῶν τὸ δὲ «τερπνόν» ἀπὸ τῆς
 διὰ τῆς ψυχῆς ἔρψεως πνοῆς ἀπεικασθεν κέκληται, ἐν δίκη
 μὲν ἂν «ἔρπνου» καλούμενον, ὑπὸ χρόνου δὲ «τερπνόν»
 παρηγμένον. «εὐφροσύνη» δὲ οὐδὲν προσδίδεται τοῦ διότι
 5 ῥηθῆναι· παντὶ γὰρ δήλον ὅτι ἀπὸ τοῦ εὐ τοῖς πράγμασι
 τὴν ψυχὴν συμφέρεσθαι τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομα. «εὐφερο-
 σύνην» τό γε δίκαιον ὅμως δὲ αὐτὸ καλοῦμεν «εὐφροσύνην.»
 οὐδ' «ἐπιθυμία» χαλεπὸν τῇ γὰρ ἐπὶ τὸν θυμὸν ἰούση
 e 1 δυνάμει δήλον ὅτι τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα. «θυμὸς» δὲ ἀπὸ
 τῆς θύσεως καὶ ζέσεως τῆς ψυχῆς ἔχει ἂν τοῦτο τὸ ὄνομα.
 ἀλλὰ μὴν «ἡμερός» γε τῷ μάλιστα ἔλκοντι τὴν ψυχὴν ῥῶ
 420 a 1 ἐπωνομάσθη ὅτι γὰρ ἰέμενος ῥεῖ καὶ ἐφιέμενος τῶν
 πραγμάτων, καὶ οὕτω δι᾽ ἐπισπᾶ σφόδρα τὴν ψυχὴν διὰ τὴν
 ἔσιν τῆς ῥοῆς, ἀπὸ ταύτης οὖν πάσης τῆς δυνάμεως
 «ἡμερός» ἐκλήθη. καὶ μὴν «πόθος» αὐτὸ καλεῖται σημαίνων
 5 οὐ τοῦ παρόντος εἶναι [ἡμέρου τε καὶ ῥεύματος] ἀλλὰ τοῦ

πολύ δύσκολα, Ἐρμογένη μου. Ἡ “ἡδονή”, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, πήρε τ’ ὄνομά της ἀπ’ τὴν πράξη πού τείνει πρὸς τὴν *δνησιν*, παναπεῖ πρὸς τὴν *ὠφέλεια* — τὸ δέλτα ἐδῶ ἔχει μπεῖ γιὰ νὰ προφέρουμε “ἡδονή” καὶ ὄχι “ἡονή”· ἢ “λύπη”, πάλι, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, πήρε τ’ ὄνομά της ἀπ’ τὴ διάλυση τοῦ σώματος, διάλυση πού προκαλεῖται ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ πάθος, ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ *συναίσθημα* θὰ λέγαμε σήμερ³⁷⁵. Ἡ “ἀνία”, βέβαια, εἶν’ αὐτὸ πού ἐμποδίζει τὸ *ιέναι*³⁷⁶, δηλαδὴ τὴν *κίνηση*. Ἡ “ἀλγηδών”, ὁ *πόνος*, μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἀττική καταγωγή³⁷⁷... θὰ πρέπει νὰ ὀνομάστηκε ἔτσι ἀπ’ τὸ “ἀλγεινόν” πού θὰ πεῖ “*θλιβερό*”. Ἡ “ὀδύνη”, τώρα, μοιάζει νὰ ἔχει πάρει τ’ ὄνομά της ἀπὸ τὴν *ἐνδυσιν*, ἀπὸ τὴ *διαπεραστικότητα* τῆς λύπης ἦτοί. Καὶ ὁ τελευταῖος τυχὼν καταλαβαίνει, φυσικά, ὅτι ἡ “ἀχθηδών” ὀνομάστηκε ἔτσι, διότι παρομοιάστηκε μὲ τὸ *ἄχθος*... μὲ τὸ *βάρος* τῆς μεταφορᾶς. Ἡ “χαρὰ” λέγεται *χαρὰ* μᾶλλον ἀπὸ τὴ διάχυση³⁷⁸ καὶ τὴν εὐπορία τῆς ροῆς τῆς ψυχῆς. Ἡ “τέρψις” κατάγεται ἐκ τοῦ “*τερπνόν*”, τὸ δὲ “τερπνόν” εἶναι ἀποτέλεσμα ἀπεικασμοῦ καὶ παρομοίωσης: ἐπειδὴ τὸ *τερπνόν* ἔρπει μὲς στὴν ψυχὴ σὰν τὴν πνοή — *ἔρψεως πνοῆ*, θὰ ἔλεγαν παλαιότερα —, τὸ σωστὸ θὰ ἔταν νὰ τὸ λέγαμε “ἔρπνου”... Μὲ τὰ χρόνια, ὅμως, τὸ ὄνομα κατήντησε νὰ προφέρεται “τερπνόν”. Δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ ἐξηγήσουμε γιὰ τὴν “εὐφροσύνη” τὴ λένε *εὐφροσύνη*: ὄλοι καταλαβαίνουν ὅτι τὸ ὄνομά της τὸ πήρε ἀπὸ “τοῦ εὐ τοῖς πράγμασι τὴν ψυχὴν συμφέρεσθαι”, δηλαδὴ ἀπ’ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ *συμφέρεται*... *συμπορεύεται* μὲ τὰ πράγματα... πράγμα πού σημαίνει ὅτι τὸ σωστὸ θὰ ἔταν νὰ τὴ λέγαμε “εὐφεροσύνη”, πλὴν ὅμως τὴ λέμε “εὐφροσύνη”³⁷⁹. Οὔτε ἡ *ἐπιθυμία* εἶναι δύσκολη· εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸ ὄνομά της τῆς ἐδόθη ἀπὸ τὸ “θυμὸν ἰούση δύναμις”, ἀπ’ τὴ *δύναμη* δηλονότι ἐκείνη *ποῦ πηγαίνει στὸ θυμό*. Ὁ “θυμός”, πάλι, ἀπ’ ὅ,τι φαίνεται, πρέπει νὰ πήρε τὸ ὄνομά του ἀπὸ τὴν *θύσιν* καὶ τὴν *ζέσιν* τῆς ψυχῆς... ἀπὸ τὴν *ταραχὴ* καὶ τὸν *βρασμό* τῆς ψυχῆς δηλαδὴ. Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ “ἕμερος” δὲν χρωστáει τ’ ὄνομά του στὸ γράμμα ρῶ... στὸ γράμμα αὐτὸ πού ἔλκει τὴν ψυχὴ περισσότερο ἀπ’ ὅτιδήποτε ἄλλο;... διότι “*ἰέμενος ῥεῖ καὶ ἐφιέμενος τῶν πραγμάτων*”, πού παναπεῖ ὅτι “*ῥεῖ κινούμενος καὶ ἐπιζητώντας τὰ πράγματα*”, κι ἔτσι “*διὰ τὴν ἔσιν τῆς ῥοῆς*”, ἐξ αἰτίας δηλαδὴ “*τῆς ὀρμῆς τῆς ροῆς*” παρασύρει μὲ τὴ *δύναμή* του τὴν ψυχὴ· ἀπ’ αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ δύναμη ὀνομάστηκε “ἕμερος”³⁸⁰. Ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ “πόθος” δὲν ἔχει ὄνομα σωστό;... Ἐπειδὴ σημαίνει ὅτι δὲν κατάγεται ἀπὸ τὸ παρόν, ἀπὸ τὸν *ἕμερο*, δηλαδὴ, καὶ τὸ *ρεῦμα*, ἀλλὰ ἀπὸ κάτι πού

- ἄλλοθί που ὄντος καὶ ἀπόντος, ὅθεν «πόθος» ἐπινώ-
 μασται ὅς τότε, ὅταν παρῆ οὗ τις ἐφίετο, «ἡμερος»
 ἐκαλεῖτο· ἀπογενομένου δὲ οὐ αὐτὸς οὗτος «πόθος» ἐκλήθη.
 «ἔρως» δέ, ὅτι εἰς ρεῖ ἔξωθεν καὶ οὐκ οἰκεία ἐστὶν ἡ ῥοή
 αὕτη τῷ ἔχοντι ἀλλ' ἐπέισακτος διὰ τῶν ὀμμάτων, διὰ
 ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐς ρεῖν «ἔσρος» τό γε παλαιὸν ἐκαλεῖτο—
 τῷ γὰρ οὐ ἀντί τοῦ ὠ ἐχρώμεθα—νῦν δ' «ἔρως» κέκληται
 διὰ τὴν τοῦ ὠ ἀντί τοῦ οὐ μεταλλαγὴν. ἀλλὰ τί ἔτι σὺ
 5 λέγεις ὅτι σκοπῶμεν;
 ΕΡΜ. «Δόξα» καὶ τὰ τοιαῦτα πῆ σοι φαίνεται;
 ΣΩ. «Δόξα» δὴ ἤτοι τῆ διώξει ἐπινώμασται, ἣν ἡ
 ψυχὴ διώκουσα τὸ εἰδέναι ὅπῃ ἔχει τὰ πράγματα πορεύεται,
 ἢ τῆ ἀπὸ τοῦ τ ὄξ ου βολῆ. εἴκει δὲ τούτῳ μᾶλλον. ἢ
 11 γοῦν «οὔησις» τούτῳ συμφωνεῖ. «οὔσιν» γὰρ τῆς ψυχῆς
 ἐπὶ πᾶν πρᾶγμα, οἷόν ἐστιν ἕκαστον τῶν ὄντων, δηλοῦσθι
 προσείκειν, ὥσπερ γε καὶ ἡ «βουλή» πῶς τὴν βολήν, καὶ
 5 τὸ «βούλεσθαι» τὸ ἐφίεσθαι σημαίνει καὶ (τὸ) «βουλεύ-
 εσθαι» πάντα ταῦτα δόξῃ ἐπόμεν' ἅττα φαίνεται τῆς
 βολῆς ἀπεικάσματα, ὥσπερ αὐ καὶ τὸ ναντίον ἢ «ἀβουλία»
 ἀτυχία δοκεῖ εἶναι, ὡς οὐ βαλόντος οὐδὲ τυχόντος οὐτ'
 ἔβαλλε καὶ ὁ ἐβούλετο καὶ περὶ οὐ ἐβουλεύετο καὶ οὐ ἐφίετο.
 11 ΕΡΜ. Ταῦτα ἤδη μοι δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, πυκνότερα
 ἐπάγειν.
 ΣΩ. Τέλος γὰρ ἤδη θέω. «ἀνάγκην» δ' οὐν ἔτι βού-
 5 λομαι διαπερᾶναι, ὅτι τούτοις ἐξῆς ἐστὶ, καὶ τὸ «ἐκούσιον.»
 τὸ μὲν οὐν «ἐκούσιον», τὸ εἶκον καὶ μὴ ἀντιτυποῦν ἀλλ',
 ὥσπερ λέγω, εἶκον τῷ ἴοντι δεδηλωμένον ἂν εἴη τούτῳ

είναι ἄλλοῦ καὶ ἀπουσιάζει —*τοῦ ἄλλοθί που ὄντος καὶ ἀπόντος*—, γι' αὐτὸ καὶ ὀνομάστηκε “πόθος”³⁸¹. καὶ ὅταν μὲν εἶναι παρὸν ἐκεῖνο πού ποθοῦμε, αὐτὸ τὸ κάτι λέγεται “ἕμερος”, ἐνῶ ὅταν εἶναι ἀπόν. λέγεται “πόθος”. Ὁ “ἔρωσ”, τώρα, ἐπειδὴ *εἰσρεῖ* ἔξωθεν... ἐπειδὴ δηλαδὴ *εἰσρέει*, μέσα μας, ἀπ' ἔξω καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐν λόγῳ ροὴ δὲν ἀνήκει σ' αὐτὸν πού τὴν ἔχει, ἀλλὰ εἶναι ἐπείσακτη, καθὼς μπαίνει ἀπ' ἔξω σ' ὅποιον ἐρωτεύεται... καθὼς, λοιπὸν, ὁ ἔρωσ μπαίνει ἀπὸ τὰ μάτια³⁸² στὸν ἄνθρωπο. τὰ παλιὰ τὰ χρόνια ὀνομαζόταν “ἔσρος”, ἀπὸ τὸ ἀπαρέμφοτο τοῦ ρήματος *ἔσρειν*³⁸³ — τότε στὴ θέση τοῦ ὠμέγα βάζαμε τὸ ὄμικρον· τώρα λέγεται “ἔρωσ”, ἀφοῦ πιά τὸ ὄμικρον ἔχει μεταβληθεῖ σὲ ὠμέγα³⁸⁴. Ποιὸ ἄλλο ὄνομα θές νὰ ἐξετάσουμε τώρα... πές μου!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πῶς σοῦ φαίνεται ἡ “δόξα” καὶ τὰ ὁμοιά της;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἡ “δόξα” λέγεται ἔτσι εἴτε ἀπὸ τὴν *δίωξιν*, ἤτοι ἀπὸ τὴν *ἐπιδίωξη* τῆς ψυχῆς νὰ γνωρίσει τὸ πῶς ἔχουν καὶ πορεύονται τὰ πράγματα... νὰ γνωρίσει τὴ φύση τους... εἴτε ἀπὸ τὴ *βολή τοῦ τόξου*. Μοῦ φαίνεται, πάντως, ὅτι μᾶλλον ἡ δευτέρη ἐκδοχὴ εὐσταθεῖ³⁸⁵, καθ' ὅσον τουλάχιστον ἡ *δοξασία*, αὐτὸ δηλαδὴ πού λέγεται “οἴσις”, συμφωνεῖ μὲ τὴ *βολή τοῦ τόξου*. Γιατί φαίνεται ὅτι “οἴσις” σημαίνει “οἴσις”³⁸⁶, παναπεῖ *κίνηση*... κίνηση τῆς ψυχῆς πρὸς κάθε ὑπαρκτὸ πρᾶγμα, μὲ τὸν ἴδιον ἀκρῖβῶς τρόπο πού ἡ μὲν “βουλή” μοιάζει κάπως μὲ τὴ *βολή*, δηλαδὴ τὴ *ρίψη*, τὸ δὲ ρῆμα “βούλομαι” σημαίνει καὶ “ἐφίεμαι”, ἤτοι “ἐπιθυμῶ”, καὶ “βουλεύομαι”, δηλαδὴ “σκέπτομαι”. Ὅλ' αὐτὰ ἀποτελοῦν ἀκολουθία τῆς δόξας καὶ μοῦ φαίνονται ἀπεικάσματα τῆς βολῆς... θέλω νὰ πῶ ὁμοιώματά της³⁸⁷... καθὼς, μάλιστα, ἐκ τοῦ ἀντιστρόφου, ἡ “ἀβουλία” φαίνεται νὰ ἴναι ἡ *ἀτυχία*: σὰν νὰ μὴν *ἐβάλαμε*... δηλαδὴ σὰν νὰ μὴν *ἐρρίξαμε* καὶ νὰ μὴν *πετύχαμε* αὐτὸ πού *ἐβάλλαμε*... αὐτὸ πού *σημαδεύαμε*... κι ἄς τὸ θέλαμε, κι ἄς τὸ σκεφτόμασταν, κι ἄς τὸ ἐπιθυμούσαμε τόσο³⁸⁸.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μ' ὅλα αὐτὰ πού μοῦ λές, Σωκράτη μου, τὰ συμπεράσματά σου γίνονται ὀλοένα καὶ πιὸ πυκνά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ θεοῦ *θέω* κι ἐγώ... *τρέχω*, θέλω νὰ πῶ... *τρέχω* νὰ φτάσω στὸ τέλος³⁸⁹. Εὐθύς ἀμέσως σκοπεύω νὰ ἐρευνήσω τὴν “ἀνάγκη”, διότι ἀποτελεῖ συνέχεια τῶν προηγουμένων, καὶ τὴ λέξη “ἐκούσιον”. Τὸ “ἐκούσιον” εἶναι μὲν ἐκεῖνο πού *εἶκει*... πού *ὑποχωρεῖ* χωρὶς νὰ ἐναντιώνεται... ἀλλ' ἀκρῖβῶς ἐκεῖνο πού *εἶκει* *τῷ ἰόντι*, ἐκεῖνο δηλαδὴ πού *ὑποχωρεῖ μπροστὰ στὸ κινούμενο*. Μὲ τὸ “ἐκούσιον” ἔπρεπε

- τῷ ὀνόματι. τῷ κατὰ τὴν βούλησιν γιγνομένῳ· τὸ δὲ «ἀναγκαῖον» καὶ ἀντίτυπον, παρὰ τὴν βούλησιν ὄν, τὸ περὶ τὴν ἁμαρτίαν ἂν εἴη καὶ ἁμαθίαν, ἀπεικασταὶ δὲ τῇ κατὰ τὰ
- e 1 ἄγκη πορεία, ὅτι δύσπορα καὶ τραχέα καὶ λάσια ὄντα ἴσχει τοῦ ἰέναι. ἐντεῦθεν οὖν ἴσως ἐκλήθη «ἀναγκαῖον», τῇ διὰ τοῦ ἄγκους ἀπεικασθέν πορεία. ἕως δὲ πάρεστιν ἡ ῥώμη, μὴ ἀνωμένον αὐτήν· ἀλλὰ καὶ σὺ μὴ ἀνίει, ἀλλὰ ἐρώτα.
- 421 a 1 EPM. Ἐρωτῶ δὴ τὰ μέγιστα καὶ τὰ κάλλιστα, τὴν τε «ἀλήθειαν» καὶ τὸ «ψεῦδος» καὶ τὸ «ὄν» καὶ αὐτὸ τοῦτο περὶ ὧν νῦν ὁ λόγος ἡμῖν ἐστίν, «ὄνομα», δι' ὅτι τὸ ὄνομα ἔχει.
- 5 ΣΩ. Μαίεσθαι οὖν καλεῖς τι;
EPM. Ἐγωγε, τό γε ζητεῖν.
ΣΩ. Ἐοικε τοίνυν ἐκ λόγου ὀνόματι συγκεροτημένῳ, λέγοντος ὅτι τοῦτ' ἐστίν ὄν, οὗ τυγχάνει ζήτημα (ὄν), [τὸ] «ὄνομα.» μᾶλλον δὲ ἂν αὐτὸ γνώης ἐν ᾧ λέγομεν τὸ «ὄνο-
- 10 μαστόν»· ἐνταῦθα γὰρ σαφῶς λέγει τοῦτο εἶναι ὄν οὗ μᾶσμα ἐστίν. ἢ δ' «ἀλήθεια», καὶ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἔοικε [συγκεροτησθαι]· ἢ γὰρ θεία τοῦ ὄντος φορὰ ἔοικε προσ-
- b 1 εῖρησθαι τούτῳ τῷ ῥήματι, τῇ «ἀληθείᾳ», ὡς θεία οὖσα ἄλη. τὸ (δὲ) «ψεῦδος» τοῦναντίον τῇ φορᾷ· πάλιν γὰρ αὐλοιδο-
- 5 ρούμενον ἦκει τὸ ἰσχύμενον καὶ τὸ ἀναγκαζόμενον ἡσυχάζειν, ἀπεικασταὶ δὲ τοῖς καθ' ἑξῆς· τὸ ψεῖ δὲ προσγενόμενον ἐπικρύπτει τὴν βούλησιν τοῦ ὀνόματος. τὸ δὲ «ὄν» καὶ ἡ «οὐσία» ὁμολογεί τῷ ἀληθεί, τὸ ἰῶτα ἀπολαβόν· ἰὸν γὰρ
- c 1 σημαίνει, καὶ τὸ «οὐκ ὄν» αὐτῷ, ὡς τινες καὶ ὀνομάζουσιν αὐτό, «οὐκ ἰόν.»
- EPM. Ταῦτα μὲν μοι δοκεῖς, ὦ Σώκρατες, ἀνδρείως πάνυ

νά όνομαστεί ό,τι γίνεται κατά βούληση³⁹⁰, ενώ τό “άναγκαϊόν” και τό “άντι-τυπον”³⁹¹, παναπεί τό *άντίθετο*, όνομάζουσιν ό,τι γίνεται παρά τή βούλησή μας· γι’ αυτό και τό “άναγκαϊόν” συντάσσεται μέ τήν *άμαρτία*, ήτοι μέ τό *λίθος*, και μέ τήν *άμάθεια*³⁹² και παρομοιάζεται μέ πορεία κατά τά *ά γ κ η*, δηλαδή μέ πορεία μέσα σέ *φ α ρ ά γ γ ι α*, καθότι τά φαράγγια είναι δυσδιάβατα, κακοτράχαλα και πυκνόφυτα και άνακόπτουν τήν πορεία και έμποδίζουν τήν έλεύθερη κίνηση. Γι’ αυτό, λοιπόν, και έχουμε τό “άναγκαϊόν”. τό όποιο όνομάστηκε έτσι καθώς παρομοιάστηκε μέ πορεία διά μέσου άγκους... μέ πορεία μέσα σέ φαράγγι. Άλλά όσο άντέχουμε άκόμα, ός συνεχίσουμε· γι’ αυτό, λοιπόν, κι έσύ μη σταματάς νά ρωτάς!

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σέ ρωτάω, λοιπόν, γιά τά πάρα πολύ μεγάλα και τά πάρα πολύ ώραία: γιά τήν “άλήθεια”, γιά τό “ψευδος”, γιά τό “όν” και γι’ αυτό, περι τοϋ όποιου συζητοϋμε τώρα: γιά τό “όνομα” — γιά ποιό λόγο τό λέμε “όνομα”³⁹³:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιά πές μου!... ύπάρχει κάτι πού τό λές *μαίωμα*:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως! είναι τό ρήμα “ζητώ”³⁹⁴... τό ρήμα “έρευνώ”...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Άφού είν’ έτσι, φαίνεται ότι τό “όνομα” έχει συγκροτηθεί άπό μιάν όλόκληρη πρόταση πού μάς λέει ότι τό όνομα είναι *δ ν* πού τό ζητοϋμε... ένα *δ ν* πού τό έρευνοϋμε. Αυτό πού σου λέω τώρα, τό καταλαβαίνεις καλύτερα, άν σκεφτείς τή λέξη “όνομαστόν”, πού μάς λέει σαφώς ότι πρόκειται γιά *δ ν οϋ μάσμα έστίν*³⁹⁵, ήτοι γιά *δ ν πού έρευνοϋμε*. Άλλά και ή “άλήθεια” φαίνεται ότι έχει συγκροτηθεί καθ’ όμοιον τρόπο μέ τά λοιπά σύνθετα όνόματα: μέ τή λέξη “άλήθεια” φαίνεται ότι εκφέρεται ή θεία φορά, ή θεία κίνηση τοϋ όντος, ή όποία είναι *θεία άλη*, παναπεί *θεική όρμη*³⁹⁶. Τό “ψευδος”, τώρα, είναι τό αντίθετο τής *φοράς*... τό αντίθετο τής *κίνησης* δηλονότι: νά λοιπόν πού και έδώ επανέρχονται οί λαιδορίες³⁹⁷, στρεφόμενες καθ’ όλων τών πραγμάτων πού έχουν σταματήσει και ήρεμοϋν, τά δέ πράγματα αυτά παρομοιάζονται μέ τούς κοιμισμένους ανθρώπους... μέ τούς *καθεϋδοντες*: τό γράμμα ψεί, πού προτάχθηκε τής λέξεως μεταγενεστέρως, κατάφερε ν’ άποκρύπτει τό τί θέλει νά μάς πεί τό όνομα “ψευδος”³⁹⁸. Τό “όν”, τέλος, και ή “οϋσία” συμφωνοϋν μέ τό *άληθές*, άν μπροστά στοϋ “όν” βάλλουμε ένα γιώτα: διότι “όν” σημαίνει *ι ό ν*, δηλαδή *κινούμενο*, και “οϋκ όν”... “μή όν”... σημαίνει αυτό πού άρκετός κόσμος όνομάζει “οϋκί όν”, ενώ *άπλω*ς θέλει νά πεί “οϋκ *ιόν*”.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη μου, τά πράγματα αυτά, πού σου ζήτησα, τά άπο-

- διακεκροτηκένοι· εἰ δέ τις σε ἔροιτο τοῦτο τὸ «ἰὸν» καὶ
 5 τὸ «ῥέον» καὶ τὸ «δοῦν», τίνα ἔχει ὀρθότητα ταῦτα τὰ
 ὀνόματα—
 ΣΩ. «Τί ἂν αὐτῷ ἀποκριναίμεθα;» λέγεις; ἢ γάρ;
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν.
 ΣΩ. Ἐν μὲν τοίνυν ἄρτι που ἐπορισάμεθα ὥστε δοκεῖν
 10 τί λέγειν ἀποκρινόμενοι.
 EPM. Τὸ ποῖον τοῦτο;
 ΣΩ. Φάναι, ὃ ἂν μὴ γινώσκωμεν, βαρβαρικόν τι τοῦτ'
 d 1 εἶναι. εἴη μὲν οὖν ἴσως ἂν τι τῆ ἀληθείᾳ καὶ τοιοῦτον
 αὐτῶν, εἴη δὲ κἂν ὑπὸ παλαιότητος τὰ πρῶτα τῶν ὀνομάτων
 ἀνεύρετα εἶναι· διὰ γὰρ τὸ πανταχῆ στρέφεσθαι τὰ ὀνόματα,
 οὐδὲν θαυμαστὸν [ἂν] εἴη εἰ ἡ παλαιὰ φωνὴ πρὸς τὴν νυνὶ
 5 βαρβαρικῆς μὴδὲν διαφέρει.
 EPM. Καὶ οὐδὲν γε ἀπὸ τρόπου λέγεις.
 ΣΩ. Λέγω γὰρ οὖν εἰκότα. οὐ μέντοι μοι δοκεῖ προ-
 φάσεις ἀγῶν δέχεσθαι, ἀλλὰ προθυμητέον ταῦτα διασκέ-
 ψασθαι. ἐνθυμηθῶμεν δέ, εἴ τις αἰεί, δι' ὧν ἂν λέγῃται τὸ
 e 1 ὄνομα, ἐκεῖνα ἀνερήσεται τὰ ῥήματα, καὶ αὐθις αὐ' δι' ὧν
 ἂν τὰ ῥήματα λεχθῆ, ἐκεῖνα πεύσεται, καὶ τοῦτο μὴ παύσεται
 ποιῶν, ἄρ' οὐκ ἀνάγκη τελευτῶντα ἀπειπεῖν τὸν ἀποκρινό-
 μενον;
 5 EPM. Ἔμοιγε δοκεῖ.
 422 a 1 ΣΩ. Πότε οὖν ἀπειπῶν ὁ ἀπαγορεύων δικαίως παύοιτο
 ἂν; ἄρ' οὐκ ἐπειδὴν ἐπ' ἐκείνοισι γένηται τοῖς ὀνόμασιν, ἃ
 ὡσπερὶ στοιχεῖα τῶν ἄλλων ἐστὶ καὶ λόγων καὶ ὀνομάτων;
 ταῦτα γὰρ που οὐκέτι δίκαιον φανήναι ἐξ ἄλλων ὀνομάτων
 5 συγκείμενα, ἂν οὕτως ἔχη. οἶον νυνδὴ τὸ «ἀγαθόν»
 ἔφαμεν ἐκ τοῦ ἀ γ α σ τ ο ὕ καὶ ἐκ τοῦ θ ο ο ὕ συγκείσθαι, τὸ
 δὲ «θούον» ἴσως φαίμεν ἂν ἐξ ἐτέρων, ἐκεῖνα δὲ ἐξ ἄλλων

συγκρότησες³⁹⁹ με μέτρο και μου τὰ ἐξήγησες· ἄν, ὁμως, σὲ ρωτοῦσε κάποιος γιὰ τὸ “ἰόν”, πού μόλις εἶπες, γιὰ τὸ “ῥέον” καὶ γιὰ τὸ “δοῦν”... ποιά ἢ ὀρθότη-
τα τῶν ὀνομάτων αὐτῶν;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: “Τί θὰ τοῦ ἀπαντούσαμε;” θές νὰ πείς... Κατάλαβα σωστά:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πάρα πολὺ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἦδη ἔχουμε στὰ χέρια μας κάτι⁴⁰⁰ πού νομίζω ὅτι θὰ μᾶς βοηθήσει στὴν ἀπάντησή μας.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τί πράγμα;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νά! ὅ,τι δὲν ξέρουμε, ὑποστηρίζουμε ὅτ' εἶναι βαρβαρικό. Θὰ μπορούσε, βέβαια, μερικὰ ἀπ' ὅσα δὲν ξέρουμε, νὰ 'ναι ὄντως βαρβαρικά, ὅπως ἐπίσης εἶναι δυνατὸν τὰ πρῶτα-πρῶτα ὀνόματα νὰ μὴν εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὰ ἐξετάσουμε λόγῳ ἀκριβῶς τῆς παλαιότητάς τους. Διότι, ἀφοῦ τὰ ὀνόματα ἀλλάζουν γενικῶς εἴτε μὲ τὸν ἕνα εἴτε μὲ τὸν ἄλλο εἴτε μὲ τὸν παράλλο τρόπο⁴⁰¹, κανονικὰ δὲν πρέπει ν' ἀποροῦμε καθόλου πού ἡ παλιά μας γλῶσσα, συγκρινόμενῃ με τὴ σημερινή, δὲν ἔχει καμμία διαφορά ἀπ' τὴ γλῶσσα τῶν Βαρβάρων.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μιλᾶς πολὺ σωστά καὶ λογικά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ λέω πράγματα εὐλογα. Ἔχω τὴ γνώμη καὶ ὅτι ὁ ἀγῶνας μας ἐδῶ δὲν σηκώνει προφάσεις καὶ ὅτι πρέπει νὰ εἴμαστε πρόθυμοι νὰ σκεφτοῦμε τὰ πράγματα αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ψάξουμε σὲ βάθος. Ἄν ὑποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει κάποιος πού δὲν κάνει ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ μᾶς ρωτᾷει συνέχεια καὶ συνέχεια τίς προτάσεις, ἀπ' τίς ὁποῖες ἀποτελεῖται τὸ ὄνομα, καὶ πού, ἀφοῦ μάθει μὲ ποιά ὀνόματα σχηματίζονται οἱ προτάσεις ἐκεῖνες, δὲν λέει νὰ κόψει τίς ἐρωτήσεις, σὲ ρωτᾷ ἐγὼ ἐσένα: ὁ ἀποκρινόμενος δὲν θ' ἀναγκαστεῖ στο τέλος ν' ἀπαυδήσει;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἔμ, τί θὰ κάνει;... θ' ἀπαυδήσει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πότε, λοιπόν, θ' ἀπαυδοῦσε ὁ ἀποκρινόμενος καὶ θὰ σταματοῦσε ν' ἀπαντᾷ; Δὲν νομίζεις κι ἐσύ ὅτι αὐτὸ θὰ γινόταν, ὅταν θὰ ἔφτανε σ' ἐκεῖνα τὰ ὀνόματα πού μοιάζουν νὰ 'ναι σὰν στοιχεῖα⁴⁰² ἄλλων προτάσεων καὶ ἄλλων ὀνομάτων; Διότι γνώμη μου εἶναι ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν εἶναι σωστὸ νὰ φαίνονται ὅτι σύγκεινται ἐξ ἄλλων ὀνομάτων⁴⁰³, ἐφ' ὅσον βέβαια ὄντως ἀποτελοῦν στοιχεῖα ἄλλων προτάσεων καὶ ἄλλων ὀνομάτων. Πρὶν λίγο —γιὰ νὰ σοῦ πῶ ἕνα παράδειγμα— δεχθήκαμε ὅτι τὸ “ἀγαθόν” σύγκειται ἐκ τοῦ ἀγαστοῦ καὶ ἐκ τοῦ θοοῦ⁴⁰⁴, κι ἴσως τώρα χρειαστεῖ νὰ ποῦμε ὅτι τὸ “θοόν” σύγκειται ἐξ ἄλλων στοιχείων, τὸ δὲ καθένα πάλι ἀπ' αὐτὰ μὲ τὴ σειρά του σύγκειται ἐξ ἄλλων καὶ ἐξ ἄλλων καὶ ἐξ ἄλλων. Ὅταν, ὁμως, κάπο-

- b 1 ἄλλ' ἂν ποτέ γε λάβωμεν ὃ οὐκέτι ἔκ τινων ἐτέρων
σύγκειται ὀνομάτων, δικαίως ἂν φαίμεν ἐπὶ στοιχείῳ τε
ἤδη εἶναι καὶ οὐκέτι τοῦτο ἡμᾶς δεῖν εἰς ἄλλα ὀνόματα
ἀναφέρειν.
- 5 EPM. Ἔμοιγε δοκεῖς ὀρθῶς λέγειν.
ΣΩ. Ἄρ' οὖν καὶ νῦν ἄ γ' ἐρωτᾷς τὰ ὀνόματα στοιχεῖα
ὄντα τυγχάνει, καὶ δεῖ αὐτῶν ἄλλω τινὶ τρόπῳ ἤδη τὴν
ὀρθότητα ἐπισκέψασθαι ἥτις ἐστίν;
EPM. Εἰκός γε.
- 10 ΣΩ. Εἰκὸς δῆτα, ὃ Ἐρμόγευες· πάντα γοῦν φαίνεται τὰ
c 1 ἔμπροσθεν εἰς ταῦτα ἀνεληλυθέναι. εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει,
ὥς μοι δοκεῖ ἔχειν, δεῦρο αὖ συνεπίσκεψαι μετ' ἐμοῦ μή
τι παραληρήσω λέγων οἷαν δεῖ τὴν τῶν πρώτων ὀνομάτων
ὀρθότητα εἶναι.
- 5 EPM. Λέγε μόνου, ὡς ὅσον γε δυνάμειος παρ' ἐμοῦ ἐστὶν
συνεπισκέψομαι.
ΣΩ. Ὅτι μὲν τοίνυν μία γέ τις ἡ ὀρθότης παντὸς
ὀνόματος καὶ πρώτου καὶ ὑστάτου, καὶ οὐδὲν διαφέρει τῷ
ὄνομα εἶναι οὐδὲν αὐτῶν, οἶμαι καὶ σοὶ συνδοκεῖ.
- 10 EPM. Πάνυ γε.
- d 1 ΣΩ. Ἀλλὰ μὴν ὧν γε νυν(δὴ) διεληλύθαμεν τῶν
ὀνομάτων ἡ ὀρθότης τοιαύτη τις ἐβούλετο εἶναι, οἷα δηλοῦν
οἷον ἕκαστόν ἐστι τῶν ὄντων.
EPM. Πῶς γὰρ οὐ;
5 ΣΩ. Τοῦτο μὲν ἄρα οὐδὲν ἦττον καὶ τὰ πρῶτα δεῖ ἔχειν
καὶ τὰ ὕστερα, εἴπερ ὀνόματα ἔσται.
EPM. Πάνυ γε.
ΣΩ. Ἀλλὰ τὰ μὲν ὕστερα, ὡς ἔοικε, διὰ τῶν προτέρων
οἷά τε ἦν τοῦτο ἀπεργάζεσθαι.
- 10 EPM. Φαίνεται.
- ΣΩ. Εἰεν τὰ δὲ δὴ πρῶτα, οἷς οὐπω ἕτερα ὑπόκειται,
τίνι τρόπῳ κατὰ τὸ δυνατὸν ὅτι μάλιστα φανερά ἡμῖν
e 1 ποιήσει τὰ ὄντα, εἴπερ μέλλει ὀνόματα εἶναι; ἀποκρίναι δέ
μοι τόδε· εἰ φωνὴν μὴ εἶχομεν μηδὲ γλώτταν, ἐβουλόμεθα

τε φτάσουμε να βρούμε τὸ ὄνομα ἐκεῖνο ποῦ δὲν σύγκεται ἐξ ἄλλων ὀνομάτων, βεβαίως καὶ θὰ μιλούσαμε σωστά, ἂν λέγαμε ὅτι αὐτὸ ποῦ ἔχουμε, εἶναι ἤδη στοιχεῖο καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀναφέρουμε⁴⁰⁵ ποτὲ ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα ὀνόματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Δὲν νομίζω ὅτι σφάλλεις.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄφου, λοιπόν, δὲν σφάλλω, σὲ ρωτῶ κι ἐγὼ μήπως τὰ ὀνόματα, ποῦ μόλις με ρώτησες, τυχαίνει ν' ἀποτελοῦν στοιχεῖα καί, ἐπομένως, πρέπει νὰ σκεφτοῦμε ἄλλον τρόπο, προκειμένου νὰ ἐξετάσουμε τὴν ὀρθότητά τους:

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Εὐλόγο εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ πολὺ εὐλόγο, μάλιστα, φίλε μου Ἑρμογένη... μᾶς καὶ ὅλα τὰ προηγούμενα φαίνεται ὅτι ξαναγυρίζουν σ' αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Διότι, ἂν τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι —καὶ προσωπικῶς πιστεύω ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν ὄντως ἔτσι—, σὲ παρακαλῶ σκέψου κι ἐσὺ μαζί μου κι ἔχε τὸ νοῦ σου μὴ μοῦ ξεφύγουν τίποτ' ἀνοησίες, καθὼς θ' ἀνιχνεύω τὴν ὀρθότητα τῶν πρώτων ὀνομάτων.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Λέγε ἐσὺ, κι ἐγὼ θὰ βάλω ὅλες μου τὶς δυνάμεις νὰ σκεφτοῦ μαζί σου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ὅτι, βέβαια, μόνο μία ὀρθότητα ὑπάρχει στὸ κάθε ὄνομα —καὶ στὸ πρώτο καὶ στὸ τελευταῖο—, καὶ τὸ ὅτι τὰ ὀνόματα ὡς ὀνόματα δὲν ἔχουν καμμία διαφορὰ μεταξὺ τους⁴⁰⁶, νομίζω ὅτι εἶναι καὶ δική σου γνώμη.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Συμφωνῶ ἀπολύτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θυμήσου, ὅμως, ὅτι στὰ ὀνόματα, ποῦ ἐξετάσαμε πῶς πρὶν. ἡ ὀρθότητα μᾶς ἐφάνερονε καὶ τὴ φύση τοῦ καθενός... τοῦ κάθε ὄντος.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τὸ θυμᾶμαι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὴν ιδιότητα ἐτούτη, ἐπομένως, πρέπει νὰ τὴν ἔχουν τόσο τὰ πρώτα ὅσο καὶ τὰ ὕστερα ὀνόματα... τὰ παραγωγὰ τους... καὶ μάλιστα νὰ τὴν ἔχουν ἐξ ἴσου, μᾶς καὶ πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ ὀνόματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πλὴν ὅμως τὰ ὕστερα... τὰ παραγωγὰ... τὴν ἐν λόγῳ ιδιότητα μποροῦν, ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, μόνο διὰ μέσου τῶν πρώτων νὰ τὴν ἔχουν.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Naί, ἔτσι φαίνεται...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πάει καλά! Γιὰ πὲς μου τώρα κάτι: τὰ *πρῶτα ὀνόματα*... τὰ ὀνόματα αὐτὰ ποῦ δὲν ὑπόκεινται σὲ ἄλλα, με ποιόν τρόπο θὰ μᾶς καταστήσουν φανερά, καὶ μάλιστα με τὴ μεγαλύτερη δυνατὴν εὐκρίνεια τὰ ὄντα. ἂν τὰ ὄντα μέλλει νὰ ἔναι ὀνόματα; Κι ἀπάντησέ μου καὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτησι: ἂν δὲν εἶχαμε φωνὴ οὔτε καὶ γλώσσα, κι ἐν τούτοις θέλαμε νὰ δηλώσουμε ὁ

- δὲ δηλοῦν ἀλλήλοις τὰ πράγματα, ἄρ' οὐκ ἄν, ὥσπερ νῦν
οἱ ἐνεοί, ἐπεχειροῦμεν ἂν σημαίνειν ταῖς χερσὶ καὶ κεφαλῇ
5 καὶ τῷ ἄλλῳ σώματι;
ΕΡΜ. Πῶς γὰρ ἂν ἄλλως, ὦ Σώκρατες;
423 a 1 ΣΩ. Εἰ μὲν γ' οἶμαι τὸ ἄνω καὶ τὸ κοῦφον ἐβουλόμεθα
δηλοῦν, ἤρομεν ἂν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν χεῖρα, μιμούμενοι
αὐτὴν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος· εἰ δὲ τὰ κάτω καὶ τὰ
βαρέα, πρὸς τὴν γῆν. καὶ εἰ ἵππον θέοντα ἢ τι ἄλλο τῶν
5 ζῴων ἐβουλόμεθα δηλοῦν, οἶσθα ὅτι ὡς ὁμοίωτατ' ἂν τὰ
ἡμέτερα αὐτῶν σώματα καὶ σχήματα ἐπιουῶμεν ἐκείνους.
ΕΡΜ. Ἀνάγκη μοι δοκεῖ ὡς λέγεις ἔχειν.
ΣΩ. Οὕτω γὰρ ἂν οἶμαι δῆλωμά του [σώματος] ἐγίγνετο,
b 1 μιμησαμένου, ὡς ἔοικε, τοῦ σώματος ἐκείνου ὃ ἐβούλετο
δηλῶσαι.
ΕΡΜ. Ναί.
ΣΩ. Ἐπειδὴ δὲ φωνῇ τε καὶ γλώττῃ καὶ στόματι βουλό-
5 μεθα δηλοῦν, ἄρ' οὐ τότε ἐκάστου δῆλωμα ἡμῖν ἔσται τὸ
ἀπὸ τούτων γιγνόμενον, ὅταν μίμημα γένηται διὰ τούτων
περὶ ὅτι οὖν;
ΕΡΜ. Ἀνάγκη μοι δοκεῖ.
ΣΩ. Ὅνομα ἄρ' ἐστίν, ὡς ἔοικε, μίμημα φωνῇ ἐκείνου
10 ὃ μιμείται, καὶ ὀνομάζει ὁ μιμούμενος τῇ φωνῇ ὃ ἂν
μιμῆται.
ΕΡΜ. Δοκεῖ μοι.
c 1 ΣΩ. Μὰ Δί' ἄλλ' οὐκ ἐμοί πω δοκεῖ καλῶς λέγεσθαι,
ὡ ἑταῖρε.
ΕΡΜ. Τί δή;
ΣΩ. Τοὺς τὰ πρόβατα μιμουμένους τούτους καὶ τοὺς
5 ἀλεκτρύονας καὶ τὰ ἄλλα ζῶα ἀναγκαζοίμεθ' ἂν ὁμολογεῖν
ὀνομάζειν ταῦτα ἅπερ μιμοῦνται.
ΕΡΜ. Ἀληθῆ λέγεις.
ΣΩ. Καλῶς οὖν ἔχειν δοκεῖ σοι;

έναν στον άλλον τα πράγματα, δεν θα επιχειρούσαμε κι εμείς να δώσουμε σαν τους κωφάλαους τη σημασία των πραγμάτων με τα χέρια και με το κεφάλι και με το υπόλοιπό μας σώμα⁴⁰⁷;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βλέπεις εσύ, Σωκράτη μου, κανέναν άλλο τρόπο;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Άν, λοιπόν, θέλαμε να δηλώσουμε το επάνω και το ελαφρό, νομίζω ότι θα σηκώναμε το χέρι μας προς τον ουρανό μμιούμενοι την ίδια τη φύση του πράγματος⁴⁰⁸. κι αν πάλι θέλαμε να δηλώσουμε το κάτω και τα βαριά πράγματα, θα χαμηλώναμε το χέρι μας προς τη γη. Κι αν, έπειτα, θέλαμε να δηλώσουμε ότι ένα άλογο ή κάποιο άλλο ζώο τρέχει, γνωρίζεις καλά ότι θα προσπαθούσαμε να ξεομοιώσουμε το κορμί και τις χειρονομίες μας με τις κινήσεις του ζώου⁴⁰⁹.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Κατ' ανάγκην είναι έτσι όπως τα λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γι' αυτό κι εγώ έχω τη γνώμη ότι το σώμα θα γινόταν δήλωμα⁴¹⁰, ήτοι μέσο μμήσεως, αφού, καθώς αποδεικνύεται, θα έμμεϊτο εκείνο που θα 'θελε να δηλώσει.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τώρα, όμως, πού θέλουμε να δηλώσουμε κάποια πράγματα χρησιμοποιώντας τη φωνή, τη γλώσσα και το στόμα, δεν θα πετύχουμε —άναρωτιέμαι— τη δήλωση⁴¹¹ κάθε πράγματος που γίνεται απ' τη φωνή, τη γλώσσα και το στόμα, όταν θάν τα βάλουμε να το μμηθοϋν⁴¹²;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Άναγκαστικά, νομίζω⁴¹³.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Όποτε, απ' ότι φαίνεται, το όνομα είναι *μμημα*, δηλαδή *φωνητική μμηση* εκείνου του πράγματος που αποτελεί αντικείμενο μμήσεως⁴¹⁴, ό δέ μμιούμενος ονομάζει το πράγμα, όταν μμηθει με τη φωνή του εκείνο που αποτελεί αντικείμενο της μμήςης του⁴¹⁵.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Τό πιστεύω αυτό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Έγώ, όμως, ακριβέ μου φίλε και σύντροφε, δεν τό πιστεύω!... Σάν να μήν τά λέμε και πολύ σωστά τά πράγματα...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μά γιατί;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Για όσους μμιούνται τη φωνή του προβάτου ή του κοκοροϋ ή των άλλων ζώων θ' αναγκαστοϋμε εκ των πραγμάτων να όμολογήσουμε ότι ονομάζουν ό,τι ακριβώς μμιούνται.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολύ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή, εσύ τώρα έχεις τη γνώμη ότι καλώς έχουν έτα τά πράγματα...

- ERM. Οὐκ ἔμοιγε, ἀλλὰ τίς ἄν, ὦ Σώκρατες, μίμησις
 10 εἴη τὸ ὄνομα;
 ΣΩ. Πρῶτον μὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, οὐκ ἐὰν καθάπερ τῆ
 d 1 μουσικῆ μιμούμεθα τὰ πράγματα οὕτω μιμώμεθα, καίτοι
 φωνῆ γε καὶ τότε μιμούμεθα· ἔπειτα οὐκ ἐὰν ἄπερ ἡ μου-
 σικὴ μιμείται καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα, οὐ μοι δοκοῦμεν ὀνομάσειν.
 λέγω δέ τοι τοῦτο· ἔστι τοῖς πράγμασι φωνὴ καὶ σχῆμα
 5 ἐκάστω, καὶ χρώμα γε πολλοῖς;
 ERM. Πάνυ γε.
 ΣΩ. Ἔοικε τοίνυν οὐκ ἐὰν τις ταῦτα μιμῆται, οὐδὲ περὶ
 ταύτας τὰς μιμήσεις ἡ τέχνη ἢ ὀνομαστικὴ εἶναι. αὐταὶ
 μὲν γὰρ εἰσι τῆ μὲν μουσικῆ, ἡ δὲ γραφικῆ· ἡ γάρ;
 10 ERM. Ναί.
 e 1 ΣΩ. Τί δὲ δὴ τόδε; οὐ καὶ οὐσία δοκεῖ σοι εἶναι ἐκάστω,
 ὥσπερ καὶ χρώμα καὶ ἄ νυδὴ ἐλέγομεν; πρῶτον αὐτῷ τῷ
 χρώματι καὶ τῆ φωνῆ οὐκ ἔστιν οὐσία τις ἐκατέρω αὐτῶν
 καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ὅσα ἠξίωται ταύτης τῆς προσήσεως,
 5 τοῦ εἶναι;
 ERM. Ἐμοιγε δοκεῖ.
 ΣΩ. Τί οὖν; εἴ τις αὐτὸ τοῦτο μιμείσθαι δύναίτο ἐκάστου,
 τὴν οὐσίαν, γράμμασί τε καὶ συλλαβαῖς, ἄρ' οὐκ ἂν δηλοῖ
 ἕκαστον ὃ ἔστιν; ἢ οὐ;
 424 a 1 ERM. Πάνυ μὲν οὖν.
 ΣΩ. Καὶ τί ἂν φαίης τὸν τοῦτο δυνάμενον, ὥσπερ τοὺς
 προτέρους τὸν μὲν μουσικὸν ἔφησθα, τὸν δέ [τινα] γραφικόν.
 τοῦτον δὲ τίνα;
 5 ERM. Τοῦτο ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ὅπερ πάλαι
 ζητοῦμεν, οὗτος ἂν εἶναι ὁ ὀνομαστικός.
 ΣΩ. Εἰ ἄρα τοῦτο ἀληθές, ἥδη ἔοικεν ἐπισκεπτέον περὶ

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, ὄχι καθόλου! Ἀλλά, σε παρακαλῶ, Σωκράτη, πές μου τί εἶδους μίμηση εἶναι τὸ ὄνομα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατὰ πρῶτον, γνώμη μου εἶναι ὅτι ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ μιμήσεως, ἐάν —ἐννοεῖται— προκειμένου νὰ μιμηθοῦμε, χρησιμοποιοῦμε κάτι ἀνάλογο μὲ τὴ μουσική, μολονότι, καὶ στὴν περίπτωση αὐτή, τὴ φωνή μας χρησιμοποιοῦμε τελικὰ πάλι γιὰ νὰ μιμηθοῦμε· κατὰ δεύτερον, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι, ἂν ἔμεῖς μιμηθοῦμε ὅ,τι μιμεῖται ἡ μουσική, δὲν λέμε τ' ὄνομα τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Τί θέλω νὰ σέ ρωτήσω: στὰ πιὸ πολλὰ πράγματα ὑπάρχει —γιὰ τὸ καθένα χωριστὰ, ἐννοεῖται— ἦχος, σχῆμα καὶ χρῶμα:...

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Βεβαίως καὶ ὑπάρχει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐφ' ὅσον εἶν' ἔτσι, τότε ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, ἂν μιμοῦμεθα τὸν ἦχο, τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα, ἡ τέχνη ἡ ὀνομαστική δὲν εἶναι καθόλου τέχνη μιμητική. Διότι μιμητικὲς τέχνες ἀπ' τὴν ἀποψη αὐτὴ εἶναι ἡ μουσική καὶ ἡ ζωγραφική ἢ μήπως σφάλω;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ποσῶς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ νὰ σέ ρωτήσω καὶ κάτι ἄλλο!... Ὅπως ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν χρῶμα καὶ τὰ λοιπὰ πού μόλις εἶπαμε... σχῆμα, ἦχο⁴¹⁶... τί λές; δὲν ἔχουν ἄραγε καὶ οὐσία; Καὶ πρῶτα-πρῶτα τὸ ἴδιο τὸ χρῶμα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἦχος, δὲν διαθέτουν ἄραγε κάποιαν οὐσία, ὅπως ἐπίσης καὶ ὅλα τ' ἄλλα πράγματα πού ἀξιῶθηκαν τὴν πρόσρρηση⁴¹⁷, θέλω νὰ πῶ τὴ ρητὴ ἀπονομὴ τῆς ιδιότητος ὅτι ὑπάρχουν⁴¹⁸;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχουν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀφοῦ ἔχουν, γιὰ πές μου: ἂν εἴμασταν σὲ θέση νὰ μιμηθοῦμε αὐτὸ πού ἔχει τὸ κάθε πράγμα... ἐννοῶ, βεβαίως, τὴν οὐσία του... ἡ μίμηση τῶν γραμμάτων καὶ τῶν συλλαβῶν δὲν θὰ μᾶς φανέρωνε, ἄραγε, τί ἀκριβῶς εἶναι τὸ κάθε πράγμα χωριστὰ⁴¹⁹; Ἡ μήπως κάνω κάπου λάθος;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πουθενὰ δὲν κάνεις λάθος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί θὰ ἔλεγες τότε γιὰ 'κείνον τὸν ἄνθρωπο πού θὰ 'ταν πάντα σὲ θέση νὰ μιμεῖται τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων⁴²⁰,... Τὸν ἕνα πρὶν τὸν ὀνομαστος μουσικό, τὸν ἄλλον ζωγράφο· αὐτὸν ἐδῶ πῶς θὰ τὸν ὀνομάζεις, ἀλήθεια;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Σωκράτη μου, νομίζω ὅτι αὐτὸ ψάχνουμε ἐδῶ καὶ τόσην ᾠρα νὰ βροῦμε: ὅτι, δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ ὀνομαστικός, ὁ ἔχων τὴ δυνατότητα νὰ ὀνομάζει τὰ πράγματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν αὐτὸ πού εἶπες, εἶναι ἀληθές, νομίζω ὅτι ἦρθε πλέον ἡ

- ἐκείνων τῶν ὀνομάτων ὧν σὺ ἤρου, περὶ «φύης» τε καὶ τοῦ
 «ίειναι» καὶ «σχέσεως», εἰ τοῖς γράμμασι καὶ ταῖς συλλαβαῖς
- b 1 τοῦ ὄντος ἐπιλαμβάνεται αὐτῶν ὥστε ἀπομιμῆσθαι τὴν
 οὐσίαν, εἴτε καὶ οὐ;
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν.
 ΣΩ. Φέρε δὴ ἴδωμεν πότερον ἄρα ταῦτα μόνα ἐστὶ τῶν
- 5 πρῶτων ὀνομάτων ἢ καὶ ἄλλα πολλά.
 EPM. Οἶμαι ἔγωγε καὶ ἄλλα.
 ΣΩ. Εἰκὸς γάρ, ἀλλὰ τίς ἂν εἴη ὁ τρόπος τῆς διαιρέσεως
 ὅθεν ἄρχεται μιμῆσθαι ὁ μιμούμενος; ἄρα οὐκ ἐπιέπερ
- 10 συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἢ μίμησις τυγχάνει οὐσα τῆς
 οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον, ὥσπερ
- c 1 οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ῥυθμοῖς τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς
 δυνάμεις διείλουτο, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν, καὶ οὕτως ἤδη
 ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ῥυθμοὺς σκεψόμενοι, πρῶτερον δ' οὐ;
 EPM. Ναί.
- 5 ΣΩ. Ἐὰρ οὖν καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ πρῶτον μὲν τὰ φωνήεντα
 διελέσθαι, ἔπειτα τῶν ἐτέρων κατὰ εἶδη τὰ τε ἄφωνα καὶ
 ἄφθογγα—οὕτωςί γάρ που λέγουσιν οἱ δεινοὶ περὶ τούτων—
 καὶ τὰ αὐτῶν φωνήεντα μὲν οὐ, οὐ μόντοι γε ἄφθογγα; καὶ
- d 1 αὐτῶν τῶν φωνηέντων ὅσα διάφορα εἶδη ἔχει ἀλλήλων; καὶ
 ἐπειδὰν ταῦτα διελώμεθα [τὰ ὄντα] εὖ πάντα αὐτοῖς δεῖ ὀνό-
 ματα ἐπιθεῖναι, εἰ ἔστιν εἰς ἃ ἀναφέρεται πάντα ὥσπερ τὰ
 στοιχεῖα, ἐξ ὧν ἔστιν ἰδεῖν αὐτὰ τε καὶ εἰ ἐν αὐτοῖς ἔνεστιν
- 5 εἶδη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὥσπερ ἐν τοῖς στοιχείοις ταῦτα
 πάντα καλῶς διαθεασαμένους ἐπίστασθαι ἐπιφέρειν ἕκαστον
 κατὰ τὴν ὁμοιότητα, ἕαντε ἐν ἐνὶ δέῃ ἐπιφέρειν, ἕαντε
 συγκεραυνύντα πολλά [ἐνί], ὥσπερ οἱ ζωγράφοι βουλόμενοι
 ἀφομοιοῦν ἐνίοτε μὲν ὄστρεον μόνου ἐπήνεγκαν, ἐνίοτε δὲ

στιγμή να εξετάσουμε τὰ ὀνόματα πού με ρώτησες: τὴν “ῥοήν”, τὸ “ἴεναί” καὶ τὴν “σχέσιν”⁴²¹, δηλαδή τὴ “ροή”, τὴν “κίνηση” καὶ τὴ “στάση” ἀντίστοιχα, καὶ νὰ εξετάσουμε ἂν αὐτὸς πού τὰ ἔθεσε, προσπάθησε μὲ τὰ γράμματα καὶ τὶς συλλαβές, πού ἐχρησιμοποίησε, νὰ τὰ προσεγγίσει ὡς ὄντα καὶ νὰ μμηθεῖ ἢ ὄχι τὴν οὐσία τους.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Πολὺ σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄντε, λοιπόν, ἄς δοῦμε τώρα ἂν εἶναι μόνο τὰ ἐν λόγῳ ὀνόματα τὰ πρῶτα, καὶ ἄς σκεφτοῦμε μήπως τυχὸν ὑπάρχουν καὶ ἄλλα πρῶτα ὀνόματα.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ἐγώ, Σωκράτη μου, νομίζω ὅτι ὑπάρχουν καὶ ἄλλα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πολὺ πιθανό. Ἄλλ’ ἀναρωτιέμαι μὲ ποιὸν τρόπο θὰ μπορούσα-
με νὰ διαπιστώσουμε ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει νὰ μμητεῖται ὁ μμιοῦμενος⁴²². Ἐπειδὴ,
ὅπως δεχθήκαμε, ἡ μίμηση τῆς οὐσίας τυχαίνει νὰ γίνεται μὲ συλλαβές καὶ μὲ
γράμματα, τὸ σωστότερο δὲν θὰ ’ταν νὰ διακρίνουμε πρῶτ’ ἀπ’ ὅλα τὰ στοιχεῖα,
ὅπως ἄλλωστε κάνουν καὶ ὅσοι ἀσχολοῦνται μὲ τοὺς ρυθμούς, πού ξεκινοῦν ἀπὸ
τὴ διαπίστωση τῆς δυνάμης —δηλαδή τῆς ἀξίας— τῶν στοιχείων, κατόπιν προ-
χωροῦν στὴ διαπίστωση τῆς δυνάμης τῶν συλλαβῶν, γιὰ νὰ προβοῦν στὸ τέλος
στὴν ἐξέταση τῶν ρυθμῶν; — μ’ αὐτὴ τὴ σειρά δὲ γίνονται τὰ πράγματα;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μ’ αὐτὴ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως ἔμεῖς ἐδῶ τώρα τί πρέπει νὰ κάνουμε; Πρῶτα-
πρῶτα νὰ διακρίνουμε τὰ φωνήεντα, ἔπειτα νὰ διακρίνουμε κατὰ εἶδη τὰ
ἄφωνα καὶ τὰ ἀφθογγα —διότι κάπως ἔτσι δὲν τὰ λένε ὅσοι κατέχουν⁴²³ ἀπ’
αὐτά;— καὶ κατόπιν πάλι νὰ διακρίνουμε ὅσα δὲν εἶναι μὲν φωνήεντα, ἀλλὰ
οὔτε καὶ ἀφθογγα⁴²⁴. Κι ἔπειτα δὲν θὰ ’πρεπε νὰ διακρίνουμε πόσα εἶδη φω-
νηέντων ὑπάρχουν πού διαφέρουν μεταξὺ τους; “Ὅταν θὰ ἔχουμε δὲ προβεῖ
στὶς ἐν λόγῳ διακρίσεις, ὀφείλουμε πιά νὰ διακρίνουμε σωστά ὅλα τὰ ὄντα
πού πρέπει νὰ ὀνομάσουμε, ἂν ἀνήκουν στὶς κατηγορίες ἐκείνες, ὅπου ὑπά-
γονται ὅλα τ’ ἄλλα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὰ στοιχεῖα, καὶ ἀπὸ τὶς
ὁποῖες κατηγορίες εἴμαστε σὲ θέση νὰ δοῦμε τόσο αὐτὰ τὰ ἴδια ὅσο καὶ τὸ ἂν
μὲς στὰ ὄντα αὐτὰ ὑπάρχουν εἶδη, ὅπως καὶ πάλι ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὰ
στοιχεῖα: ἀφοῦ εξετάσουμε τὰ ζητήματα ὅλ’ αὐτὰ ἐπισταμένως, θὰ μπορούμε
ἐν συνεχείᾳ νὰ πάρομε τὸ κάθε στοιχεῖο χωριστὰ καὶ νὰ τὸ ἐξετάζουμε ἐν
σχέσει πρὸς τὴν ὁμοιότητά του μὲ ἄλλα στοιχεῖα, ἀσχέτως τοῦ ἂν πρέπει νὰ
πάρομε ἓνα μόνο στοιχεῖο καὶ νὰ τὸ συνδέσουμε μὲ ἓνα μόνο ὄν ἢ ἂν πρέπει
ν’ ἀνακατέψουμε πολλὰ στοιχεῖα σὲ ἓνα καὶ μόνο ὄν, ὅπως κάνουν οἱ ζωγρά-
φοι πού, θέλοντας ν’ ἀπεικονίσουν κάτι, ἀλλοτε βάζουν μόνο χρῶμα ἐρυθρὸ

- e 1   ὅτιοῦν ἄλλο τῶν φαρμάκων, ἔστι δὲ ὅτε πολλὰ συγκερά-
 σαυτες, οἷον ὅταν ἀνδρῆκελον σκευάζωσι ἢ ἄλλο τι τῶν
 τοιούτων—ὡς ἂν οἶμαι δοκῇ ἐκάστη ἢ εἰκὼν δεῖσθαι ἐκάστου
 φαρμάκου—οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς τὰ στοιχεῖα ἐπὶ τὰ πράγματα
 5   ἐποίσομεν, καὶ ἓν ἐπὶ ἓν, οὐδ' ἂν δοκῇ δεῖν, καὶ σύμπολλα,
 ποιοῦντες ὃ δὴ συλλαβὰς καλοῦσιν, καὶ συλλαβὰς αὐτῶν συντι-
 425 a 1   θέντες, ἐξ ὧν τὰ τε ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα συντίθενται· καὶ
 πάλιν ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων μέγα ἤδη τι καὶ καλὸν
 καὶ ὄλον συστήσομεν, ὥσπερ ἐκεῖ τὸ ζῶον τῇ γραφικῇ,
 ἐνταῦθα τὸν λόγον τῇ ὀνομαστικῇ ἢ ῥητορικῇ ἢ ἥτις ἐστὶν
 5   ἡ τέχνη. μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμεῖς, ἀλλὰ λέγων ἐξηνέχθη.
 συνέθεσαν μὲν γὰρ οὕτως ἡπερ σύγκειται οἱ παλαιοί· ἡμᾶς
 δὲ δεῖ, εἴπερ τεχνικῶς ἐπιστησόμεθα σκοπεῖσθαι αὐτὰ πάντα,
 b 1   οὕτω διελομένους, εἴτε κατὰ τρόπον τὰ τε πρῶτα ὀνόματα
 κεῖται καὶ τὰ ὕστερα εἴτε μὴ, οὕτω θεᾶσθαι· ἄλλως δὲ
 συνείρω μὴ φαῦλον ἢ καὶ οὐ καθ' ὁδόν, ὧ φίλε Ἑρμόγευες.
 EPM. Ἴσως νῆ Δί', ὦ Σώκρατες.
 5   ΣΩ. Τί οὖν; σὺ πιστεύεις σαυτῶ οἴός τ' ἂν εἶναι ταῦτα
 οὕτω διελέσθαι; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐ.
 EPM. Πολλοῦ ἄρα δέω ἔγωγε.
 ΣΩ. Ἐάσομεν οὖν, ἢ βούλει οὕτως ὅπως ἂν δυνώμεθα,
 καὶ ἂν σμικρὸν τι αὐτῶν οἴοί τ' ὦμεν κατιδεῖν, ἐπιχειρώμεν,
 c 1   προειπόντες, ὥσπερ ὀλίγου πρότερον τοῖς θεοῖς, ὅτι οὐδὲν
 εἰδότες τῆς ἀληθείας τὰ τῶν ἀνθρώπων δόγματα περὶ αὐτῶν
 εἰκάζομεν, οὕτω δὲ καὶ νῦν αὖ εἰπόντες [ἡμῖν] αὐτοῖς ἴωμεν,
 ὅτι εἰ μὲν τι χρῆν [ἔδει] αὐτὰ διελέσθαι εἴτε ἄλλον ὄντιν οὖν
 5   εἴτε ἡμᾶς, οὕτως ἔδει αὐτὰ διαιρεῖσθαι, νῦν δὲ τὸ λεγόμενον
 κατὰ δύναμιν δεήσει ἡμᾶς περὶ αὐτῶν πραγματεύεσθαι; δοκεῖ
 ταῦτα, ἢ πῶς λέγεις;
 EPM. Πάνυ μὲν οὖν σφόδρα ἔμοιγε δοκεῖ.

και άλλοτε όποιοδήποτε άλλο χρώμα, όμως υπάρχουν και φορές, όπου ανακατεύουν πολλά χρώματα, όπως φέρ' είπειν όταν ζωγραφίζουν πορτραίτο ή κάτι παρόμοιο —διότι, νομίζω, ή κάθε εικόνα έχει ανάγκη από διαφορετικά χρώματα—... Έτσι, λοιπόν, κι έμεις θα συνδυάσουμε τὰ στοιχειά με τὰ πράγματα: είτε θα εφαρμόσουμε ένα στοιχείο σ' ένα πράγμα, αν νομίζουμε ότι έτσι χρειάζεται να γίνει, είτε πολλά στοιχεία συγχρόνως για να φτιάξουμε εκείνο που οί ειδικοί αποκαλούν *συλλαβές*⁴²⁵, και, αφού φτιάξουμε τις συλλαβές, θάν τις ανακατέψουμε κι αυτές με τη σειρά τους για να φτιάξουμε τὰ όνόματα⁴²⁶ και τὰ ρήματα⁴²⁷. κατόπιν, αφού θα έχουμε όνόματα και ρήματα, θα φτιάξουμε και κάτι μεγάλο και ώραιο και άκέραιο⁴²⁸: όπως εκεί με τη ζωγραφική οί ζωγράφοι κατορθώνουν τὸ ζώο, έτσι κι εδώ με τήν όνομαστική ή τη ρητορική ή τήν όποιαδήποτε άλλη πρόσφορη τέχνη έμεις κατορθώνουμε τὸν λόγο⁴²⁹. "Η μάλλον *όχι έμεις*... με παρέσυρε, ξέρεις, ή ρύμη τοῦ λόγου... διότι οί *παλιοί* εἶν' εκείνοι που συνέθεσαν τὰ όνόματα κι έμεις τὰ 'χουμε σήμερα όπως εἶναι: έμεις απλώς, αν θέλουμε να έξετάσουμε από άπόψεως τής σχετικής τέχνης όλα τ' αναφυόμενα ζητήματα και αφού ήδη έχουμε προβεί στις σχετικές διακρίσεις, θα πρέπει να δοῦμε με τὸν ἴδιο τρόπο αν εἶναι ή *όχι* καλά βαλμένα και τὰ πρώτα όνόματα και τὰ παράγωγα⁴³⁰. Έν εναντία περιπτώσει, αγαπητέ μου Έρμογένη, νομίζω ότι όποιοσδήποτε άλλος τρόπος συνδυασμοῦ θα 'ταν κακός και στερημένος μεθόδου.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μπορεί, μα τὸ Δία, Σωκράτη, φίλε μου... μπορεί...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Έν τάξει, αλλά για πές μου!... έσύ πιστεύεις ότι εἶσαι σὲ θέση να προβείς σ' αυτές τις διακρίσεις με τὸν τρόπο που εἶπαμε; Σ' τὸ λέω, γιατί έγώ δὲν εἶμαι.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: "Αν δὲν εἶσαι 'σύ, έγώ 'μαι τότε ακόμα λιγότερο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί λές; Θάν τ' αφήσουμε τὸ θέμα αυτό ή μήπως θέλεις να τὸ πιάσουμε, όσο μπορούμε, και να προσπαθήσουμε έστω και λίγο να τὸ δοῦμε, αφού μόλις λίγο πὺδ πριν εἶπαμε στους θεούς ότι, μη γνωρίζοντας καθόλου τήν αλήθεια, απλώς εικάζουμε τι πρεσβεύουν οί άνθρωποι γι' αυτούς, έτσι και τώρα, προτού προχωρήσουμε σι' ότιδήποτε, θα πρέπει να ποῦμε και να συμφωνήσουμε ότι, αν πρέπει όποιοδήποτε να προβοῦμε στις *σχετικές διακρίσεις*, είτε έμεις είτε κάποιος άλλος, θα 'πρεπε να τις κάνουμε *ἀκριβώς* έτσι... τώρα, όμως, θα χρειαστεί να πραγματευθοῦμε περι αυτῶν κατά δύναμιν, όπως λέει κι η παροιμία. Συμφωνείς ή ή γνώμη σου εἶναι άλλη;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Συμφωνῶ και παρασυμφωνῶ μάλιστα!

- d 1 ΣΩ. Γελοῖα μὲν οἶμαι φανεῖσθαι, ὧ Ἑρμόγευες, γράμμασι
καὶ συλλαβαῖς τὰ πράγματα μεμμημένα κατάδηλα γιγνό-
μενα· ὅμως δὲ ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἔχομεν τούτου βέλτιον εἰς
5 ὅτι ἐπαυενέγκωμεν περὶ ἀληθείας τῶν πρώτων ὀνομάτων,
εἰ μὴ ἄρα (βού)λει, ὥσπερ οἱ τραγωδοποιοὶ ἐπειδάν τι
ἀπορώσω ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι θεοὺς αἴρουτες,
καὶ ἡμεῖς οὕτως εἰπόντες ἀπαλλαγώμεν, ὅτι τὰ πρώτα
ὀνόματα οἱ θεοὶ ἔθεσαν καὶ διὰ τὰυτὰ ὀρθῶς ἔχει. ἄρα
e 1 καὶ ἡμῖν κράτιστος οὗτος τῶν λόγων; ἢ ἐκεῖνος, ὅτι παρὰ
βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφωμεν, εἰσὶ δὲ ἡμῶν ἀρχαιο-
τεροὶ βάρβαροι; ἢ ὅτι ὑπὸ παλαιότητος ἀδύνατον αὐτὰ
426 a 1 ἐπισκέψασθαι, ὥσπερ καὶ τὰ βαρβαρικά; αὐταὶ γὰρ ἂν
πάσαι ἐκδύσεις εἶεν καὶ μάλα κομψαὶ τῷ μὴ ἐθέλουτι λόγον
διδόναι περὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων ὡς ὀρθῶς κείται. καίτοι
ὅτῳ τις τρόπῳ τῶν πρώτων ὀνομάτων τὴν ὀρθότητα μὴ οἶδεν,
5 ἀδύνατόν που τῶν γε ὑστέρων εἰδέναί, ἃ ἐξ ἐκείνων ἀνάγκη
δηλοῦσθαι ὧν τις πέρι μὴδὲν οἶδεν· ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸν
φάσκοντα περὶ αὐτῶν τεχνικὸν εἶναι περὶ τῶν πρώτων
ὀνομάτων μάλιστά τε καὶ καθαρώτατα δεῖ ἔχειν ἀποδείξαι,
b 1 ἢ εὐ εἰδέναί ὅτι τὰ γε ὕστερα ἤδη φλυαρήσει. ἢ σοὶ ἄλλως
δοκεῖ;
- ΕΡΜ. Οὐδ' ὅπωςτιοῦν, ὧ Σώκρατες, ἄλλως.
- 5 ΣΩ. Ἐγὼ μὲν τοίνυν ἐγὼ ἥσθημαι περὶ τῶν πρώτων ὀνο-
μάτων πάνυ μοι δοκεῖ ὑβριστικὰ εἶναι καὶ γελοῖα. τούτων
οὐκ σοὶ μεταδώσω, ἂν βούλη; σὺ δ' ἂν τι ἔχῃς βέλτιον
ποθεν λαβεῖν, πειρᾶσθαι καὶ ἐμοὶ μεταδιδόναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Είμαι τῆς γνώμης, Ἐρμογένη, ὅτι τὰ πράγματα θὰ μᾶς φανοῦν γελοῖα, ὅταν φανερωθεῖ ξεκάθαρα ὅτι ἔχουν περάσει μὲ μίμηση στὰ γράμματα καὶ τίς συλλαβές· παρὰ ταῦτα εἶναι ἀνάγκη νὰ τὸ κάνουμε. Διότι δὲν ἔχουμε καλῦτερόν τρόπο ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ ἐπαναφέρουμε τὴ συζήτησή μας στὴν ἀλήθεια τῶν πρώτων ὀνομάτων⁴³¹, ἐκτὸς βέβαια κι ἂν θέλεις νὰ μιμηθοῦμε τοὺς τραγικούς ποιητές, οἱ ὅποιοι, ὅταν δὲν ξέρουν τί νὰ κάνουν, ἀπάνω στὴν ἀμηχανία τοὺς καταφεύγουν στὶς μηχανές κι ἀνεβάζουν ἐκεῖ πάνω τοὺς θεούς⁴³²... νὰ τοὺς μιμηθοῦμε καί, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπ' τὴ σκοτούρα, νὰ ποῦμε κι ἐμεῖς ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα τὰ ἔθεσαν οἱ θεοὶ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι σωστά. Καὶ γιὰ μᾶς ἡ ἀπάντηση αὐτὴ δὲν εἶναι, ἄραγε, ἡ καλύτερη ἢ μήπως θὰ ἔταν καλύτερο νὰ ποῦμε ὅτι τὰ πρῶτα ὀνόματα τὰ ἔχουμε πάρει ἀπὸ κάποιους Βαρβάρους καὶ ὅτι οἱ Βάρβαροι εἶναι ἀρχαιότεροι ἀπὸ μᾶς. Ἡ, πάλι, θὰ ἔταν καλύτερο νὰ ποῦμε ὅτι λόγῳ τῆς παλαιότητάς τους τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶν' ἀδύνατο νὰ τὰ ἐξετάσουμε, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ὀνόματα βαρβαρικῆς καταγωγῆς⁴³³; Ρωτᾶω ἔτσι, διότι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά πάλι ὄλ' αὐτὰ εἶναι ὑπεκφυγές, καὶ μάλιστα ὑπεκφυγές πολὺ κομψές ἐκ μέρους ἐκείνων πού δὲν θέλουν νὰ μιλήσουν γιὰ τὰ πρῶτα ὀνόματα καὶ νὰ ποῦν τὴ γνώμη τους ὡς πρὸς τὸ ἂν ἔχουν τεθεῖ σωστά. Λέω τώρα μὲ τὸ μυαλό μου ὅτι, ἂν κάποιος —ἀσχετῶς τρόπου... μὲ ὁποιοδήποτε τρόπο— ἂν κάποιος δὲν γνωρίζει τὴν ὀρθότητα τῶν πρώτων ὀνομάτων, εἶναι ἀδύνατο, βεβαίως, νὰ γνωρίζει ὀτιδήποτε γιὰ τὴν ὀρθότητα τῶν παραγῶγων, τὰ ὅποια κατ' ἀνάγκην ἐξηγοῦνται ἀπὸ 'κεῖνα, περὶ τῶν ὁποίων κανεὶς μας δὲν ξέρει τίποτα... καί, φυσικά, ἐδῶ, ἐννοῶ τὰ πρῶτα ὀνόματα· πέραν τούτου δὲν χωραεὶ ἀμφιβολία ὅτι ὅποιος λέει ὅτ' εἶναι εἰδικὸς στὰ παραγάγα, πρέπει νὰ ξέρει τὴν τέχνη νὰ ἐξηγεῖ καὶ τὰ πρῶτα ὀνόματα, καὶ μάλιστα νὰ τὰ ἐξηγεῖ μὲ ἄκρα σαφήνεια καὶ μὲ ἀπόλυτη καθαρότητα, διαφορετικὰ ἄς εἶναι βέβαιος ὅτι περὶ τῶν παραγῶγων ὀνομάτων ἀπλῶς φλυαρεῖ καὶ λέει ἀνοησίες⁴³⁴. Πῶς σοῦ φαίνεται ὄλ' αὐτά⁴³⁵;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Μά, Σωκράτη μου —τί νὰ σοῦ πῶ;...— αὐτὴ 'ναι κι ἐμένα ἡ δική μου γνώμη!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ ἀπόψεις μου περὶ τῶν πρώτων ὀνομάτων φαίνονται στὰ μάτια μου ὑβριστικότερες⁴³⁶ καὶ ἐντελῶς γελοῖες. Ἄν θέλεις πάντως, θὰ σ' εἶς ἀνακοινώσω· ἀλλὰ κι ἐσὺ ἀπ' τὴ μεριά τῆ δικῆ σου, ἂν ἔχεις ἀπὸ κάπου ἄλλοῦ κάποια ἐξήγηση καλύτερη, θὰ 'θελα πολὺ νὰ προσπαθήσεις νὰ μὲ κάνεις κοινωνό τῆς.

ΕΡΜ. Ποιήσω ταῦτα. ἀλλὰ θαρρῶν λέγε.

- c 1 ΣΩ. Πρῶτον μὲν τοῖνυν τὸ ῥῶ ἔμοιγε φαίνεται ὡσπερ ὄργανον εἶναι πάσης τῆς κινήσεως, ἦν οὐδ' εἵπομεν δι' ὅτι ἔχει τοῦτο τοῦνομα· ἀλλὰ γὰρ δῆλον ὅτι ἔσσις βούλεται εἶναι· οὐ γὰρ ἦτα ἐχρώμεθα ἀλλὰ εἶ τὸ παλαιόν. ἡ δὲ
- 5 ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ «κίειν» — ξενικὸν δὲ τοῦνομα — τοῦτο δ' ἐστὶν ἰέναι. εἰ οὖν τις τὸ παλαιὸν αὐτῆς εὔροι ὄνομα εἰς τὴν ἡμετέραν φωνὴν συμβαῖνον, «έσις» ἂν ὀρθῶς καλοῖτο· νῦν δὲ ἀπὸ τε τοῦ ξενικοῦ τοῦ κίειν καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ ἦτα μεταβολῆς καὶ τῆς τοῦ νῦ ἐνθέσεως «κίνησις» κέκληται, ἔδει
- d 1 δὲ «κίεινσι» καλεῖσθαι [ἢ εἰσιν]. ἡ δὲ στάσις ἀπόφασις τοῦ ἰέναι βούλεται εἶναι, διὰ δὲ τὸν καλλωπισμὸν «στάσις» ὠνόμασται. τὸ δὲ οὖν ῥῶ τὸ στοιχείου, ὡσπερ λέγω, καλὸν ἔδοξεν ὄργανον εἶναι τῆς κινήσεως τῷ τὰ ὀνόματα
- 5 τιθεμένῳ πρὸς τὸ ἀφομοιοῦν τῇ φορᾷ, πολλαχοῦ γούν χρῆται αὐτῷ εἰς αὐτὴν· πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ τῷ «ῥεῖν» καὶ «ρόῃ» διὰ τούτου τοῦ γράμματος τὴν φορὰν μιμείται, εἶτα ἐν τῷ «τρόμφ», εἶτα ἐν τῷ «τρέχειν», ἔτι δὲ ἐν τοῖς τοιοῖσιδε ῥήμασιν οἷον «κρούειν», «θραύειν», «ερείκειν», «θρύπτειν», «κερματίζειν», «φρυμβεῖν», πάντα ταῦτα τὸ πολὺ ἀπεικάζει
- διὰ τοῦ ῥῶ. ἐώρα! γὰρ οἶμαι τὴν γλώτταν ἐν τούτῳ ἤκιστα
- 5 μένουσαν, μάλιστα δὲ σειομένην· διὸ φαίνεται μοι τούτῳ πρὸς ταῦτα κατακεχρησθαι. τῷ δὲ αὐτῷ πρὸς τὰ λεπτά πάντα, ἃ δὴ μάλιστα διὰ πάντων ἴοι ἂν. διὰ ταῦτα τὸ
- 427 a 1 «ἰέναι» καὶ τὸ «ἰεσθαι» διὰ τοῦ ἰῶτα ἀπομιμείται, ὡσπερ γε διὰ τοῦ φεί καὶ τοῦ ψεί καὶ τοῦ σίγμα καὶ τοῦ ζῆτα, ὅτι πνευματώδη τὰ γράμματα, πάντα τὰ τοιαῦτα μεμίμηται

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Θά τὸ κάνω, ἐν τάξει... ἐσύ, ὅμως, μὴν κωλώνεις... λέγε!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατ' ἀρχάς, λοιπόν, μοῦ φαίνεται ὅτι τὸ ρῶ ὡς ὄργανο ἀποδίδει ὅλες τις κινήσεις... μολονότι δὲν εἶπαμε γιὰτὶ ἡ "κίνηση" φέρει τὸ ὄνομα αὐτό· ἂν καὶ εἶναι φανερό ὅτι "κίνησις" θά πεί *ἔσις*, μ' ἄλλα λόγια *ἐνέργεια τοῦ ἰέναι*... τοῦ *κινεῖσθαι*... τοῦ *πορεύομαι*, κι αὐτὸ γιὰτὶ τὰ χρόνια τὰ παλιὰ δὲν χρησιμοποιοῦσαμε τὸ ἦτα, ἀλλὰ τὸ ἔψιλον. Ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος ἀνάγεται στὸ ρῆμα "κίειν" —λέξη ξενικῆς καταγωγῆς—, πού σημαίνει "ἰέναι", δηλαδὴ "κινεῖσθαι", "πορεύομαι". Ἄν, λοιπόν, στὴ σημερινή μας γλώσσα θέλαμε νὰ βροῦμε τὸ παλαιὸ ὄνομα τῆς *κίνησης*, θά λέγαμε ὅτι τὸ σωστό θά 'ταν νὰ ὀνομαζόταν "ἔσις": τώρα, βεβαίως, λόγῳ τοῦ ξενικοῦ ἀπαρεμφάτου *κίειν* καὶ λόγῳ τῆς μεταβολῆς τοῦ ἦτα καὶ τῆς παρεμβολῆς τοῦ νῦ ὀνομάζεται "κίνησις", ἂν καὶ θά 'πρεπε νὰ λέγεται ἡ "κιεῖνσις" ἢ "εἰσις"⁴³⁷. Ἡ στάση, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, θέλει νὰ 'ναι ἄρνηση τῆς *ἔσεως*, καὶ γιὰ λόγους λεκτικοῦ καλλωπισμοῦ ἔχει πάρει τὸ ὄνομα αὐτό: "στάσις". Τὸ στοιχείο⁴³⁸ ρῶ, λοιπόν, πού 'λεγα παραπάνω, φάνηκε ὅτι ὡς ὄργανο ἐκφράσεως ὄλων τῶν κινήσεων⁴³⁹ χρησιμεύει καταλλήλως σ' αὐτὸν πού θέτει τὰ ὀνόματα, γιὰ νὰ τὰ παρομοιάζει μὲ τὴν "φοράν", παναπεῖ μὲ τὴν "ὄρμη"... ἀπόδειξε δὲ ὅτι τὸ χρησιμοποιεῖ ὄχι καὶ λίγες φορὲς. Καὶ πρῶτα-πρῶτα στὸ "ρέω" καὶ στὴ "ροή" μὲ τὸ γράμμα ρῶ μμείται τὴν "φοράν", τὴν "ὄρμη" ὅπως εἶπαμε· μετὰ τὸ χρησιμοποίησε στὸν "τρόμο" καὶ στὸ "τρέχω" καὶ κατόπιν σὲ παρόμοια ρήματα, ὅπως λόγου χάριν στὸ "κρούω", στὸ "θραύω", στὸ "ἐρεῖκω" ἴσον "διασχίζω, χωρίζω χτυπώντας μὲ τὸν κόπανο, κοπανίζω", στὸ "θρύπτω", στὸ "κερματίζω, στὸ "ρυμβῶ", δηλαδὴ "σβουρίζω"... ὅλες ἐτούτες τις λέξεις ὀνοματοθέτης διὰ τῆς χρήσεως τοῦ ρῶ⁴⁴⁰ τις κάνει πολλὰς φορὲς ἄκρως ἐκφραστικὰς. Καὶ τοῦτο, διότι —νομίζω— ἔβλεπε ὁ ἄνθρωπος ὅτι στὸ γράμμα αὐτὸ ἡ γλώσσα ἐλάχιστα σταματᾷ καὶ ὅτι ἐκεῖ ὄχι ἀπλῶς κινεῖται, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς *σειέται*, ἦτοι *κινεῖται πρὸς ὅλες τις κατευθύνσεις*... κι αὐτὸς εἶναι, νομίζω, ὁ λόγος πού παραχρησιμοποίησε τὸ ρῶ γιὰ νὰ φτιάξει τις λέξεις πού εἶπαμε. Τὸ γράμμα γῶτα, πάλι, τὸ 'βαλε σὲ καθετὶ πού εἶναι μικρὸ καὶ ἐλαφρὸ⁴⁴¹, ἰδιαίτερα δὲ σ' ἐκεῖνα πού ἔχουν τὴν ιδιότητα νὰ διαπερνῶν τὰ πράγματα⁴⁴². Γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὸ "ἰέναι" καὶ τὸ "ἴεσθαι", τὸ "κινεῖσθαι" καὶ τὸ "ρίχνομαι" δηλαδὴ ἀντιστοίχως, τὰ μμήθηκε μὲ τὸ γῶτα... καθὼς, πάλι, μὲ τὰ γράμματα φεῖ, ψεῖ, σίγμα καὶ ζήτα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι γράμματα πού προφέρονται μὲ πνεῦμα⁴⁴³ ἀδρό⁴⁴⁴, κατὰ τὴ θέση τῶν ὀνομάτων ἔχει μμηθεῖ ὁτιδήποτε ἔχει τὴν ἐν λόγῳ ιδιότητα, ὅπως εἶναι παραδείγματος χάρις τὸ "ψυ-

- 5 αὐτοῖς ὀνομάζων, οἷον τὸ «ψυχρὸν» καὶ τὸ «ζέον» καὶ τὸ
 «σειέσθαι» καὶ ὅλως σεισμόν. καὶ ὅταν που τὸ φυσῶδες
 μιμηται, πανταχοῦ ἐνταῦθα ὡς τὸ πολὺ τὰ τοιαῦτα γράμματα
 ἐπιφέρειν φαίνεται ὁ τὰ ὀνόματα τιθέμενος. τῆς δ' αὖ τοῦ
 δέλτα συμπίεσεως καὶ τοῦ ταυ καὶ ἀπερείσεως τῆς γλώττης
 b 1 τὴν δύναμιν χρήσιμον φαίνεται ἡγήσασθαι πρὸς τὴν μίμησιν
 τοῦ «δεσμοῦ» καὶ τῆς «στάσεως.» ὅτι δὲ ὀλισθάνει μάλιστα
 ἐν τῷ λάβδα ἢ γλώττα κατιδῶν, ἀφομοιῶν ὠνόμασε τὰ τε
 «λεῖα» καὶ αὐτὸ τὸ «ὀλισθάνειν» καὶ τὸ «λιπαρὸν» καὶ
 5 τὸ «κολλῶδες» καὶ τὰλλα πάντα τὰ τοιαῦτα. ἢ δὲ ὀλισθα-
 νούσης τῆς γλώττης ἀντιλαμβάνεται ἢ τοῦ γάμμα δύναμις,
 τὸ «γλισχρον» ἀπεμμήσατο καὶ «γλυκὺ» καὶ «γλοιῶδες.»
 c 1 τοῦ δ' αὖ νὺ τὸ εἶσω αἰσθόμενος τῆς φωνῆς, τὸ «ἔνδον»
 καὶ τὰ «ἐντὸς» ὠνόμασεν, ὡς ἀφομοιῶν τοῖς γράμμασι τὰ
 ἔργα. τὸ δ' αὖ ἄλφα τῷ «μεγάλῳ» ἀπέδωκε, καὶ τῷ
 «μήκει» τὸ ἦτα, ὅτι μεγάλα τὰ γράμματα. εἰς δὲ τὸ
 5 «γογγύλον» τοῦ οὐ δεόμενος σημείου, τοῦτο πλείστον αὐτῷ
 εἰς τὸ ὄνομα ἐνεκέρασεν. καὶ τὰλλα οὕτω φαίνεται προσβι-
 βάζειν καὶ κατὰ γράμματα καὶ κατὰ συλλαβὰς ἐκάστῳ τῶν
 ὄντων σημείον τε καὶ ὄνομα ποιῶν ὁ νομοθέτης, ἐκ δὲ τούτων
 τὰ λοιπὰ ἤδη αὐτοῖς τούτοις συντιθέται ἀπομιμούμενος. αὕτη
 d 1 μοι φαίνεται, ὦ Ἑρμόγευες, βούλεσθαι εἶναι ἢ τῶν ὀνομάτων
 ὀρθότης, εἰ μὴ τι ἄλλο Κρατύλος ὅδε λέγει.
 EPM. Καὶ μὴν, ὦ Σώκρατες, πολλὰ γέ μοι πολλάκις
 πράγματα παρέχει Κρατύλος, ὥσπερ κατ' ἀρχὰς ἔλεγον,
 5 φάσκων μὲν εἶναι ὀρθότητα ὀνομάτων, ἥτις δ' ἐστὶν οὐδὲν
 σαφὲς λέγων, ὥστε με μὴ δύνασθαι εἰδέναι πότερον ἐκῶν ἢ
 ἄκων οὕτως ἀσαφῶς ἐκάστοτε περὶ αὐτῶν λέγει. νῦν οὖν
 e 1 μοι, ὦ Κρατύλε, ἐναντίον Σωκράτους εἰπέ πότερον ἀρέσκει
 σοι ἢ λέγει Σωκράτης περὶ ὀνομάτων, ἢ ἔχεις πῆ ἄλλη
 κάλλιον λέγειν; καὶ εἰ ἔχεις, λέγε, ἵνα ἦτοι μάρτης παρὰ
 Σωκράτους ἢ διδάξης ἡμᾶς ἀμφοτέρους.
 5 KP. Τί δέ, ὦ Ἑρμόγευες; δοκεῖ σοι ῥάδιον εἶναι οὕτω

χρὸν⁴⁴⁵ καὶ τὸ “ζέον”, τὸ “σειομαί” καὶ γενικῶς ὁ “σειωμός”. Κι ὅταν σὲ κάποιες περιπτώσεις ὁ θέσας τὰ ὀνόματα μμιεῖται τὸ *φυσῶδες*... ἦτοι τὸ *πλήρες ἀνέμου*, τὸ *ἀνεμῶδες*... τὸ κάνει χρησιμοποιώντας παντοῦ κατ’ ἔξοχὴν τὰ γράμματα αὐτά. Τὴν ἐνέργεια τοῦ δέλτα καὶ τοῦ ταῦ⁴⁴⁶, γραμμάτων πού, καθὼς συμπιέζουν τὴ γλῶσσα, τὴ στηρίζουν στὰ δόντια, ὁ ὀνοματοθέτης φαίνεται ὅτι τὴν ἐθεώρησε χρήσιμη γιὰ νὰ μμηθεῖ τὰ ὀνόματα “δεωμός” καὶ “στάσις”. Μὲ ὀξυδέρκεια δὲ διαπιστώνοντας ὅτι ἡ γλῶσσα *ὀλισθαίνει* πολύ, ὅτι ἡ γλῶσσα *γλιστράει* πολύ στὸ γράμμα λάμβδα, ἄδραξε τὴν παρομοίωση καὶ ὀνόμασε τὰ “λεῖα” πράγματα, τὸ ἴδιο τὸ ρῆμα “ὀλισθαίνω”, τὰ ἐπίθετα “λιπαρὸς” καὶ “κολλώδης” κι ὅλα τὰ λοιπὰ παρόμοια⁴⁴⁷. Ἐπειδὴ δέ, ὅταν γλιστράει ἡ γλῶσσα, συγκατεῖται ἀπ’ τὴν ἐνέργεια τοῦ γάμμα, ὁ θέσας τὰ ὀνόματα τὸ χρησιμοποίησε γιὰ νὰ μμηθεῖ τὸ “γλίσχρο”, τὸ “γλυκὺ” καὶ τὸ “γλοιῶδες”. Ἀντιληφθεῖς τὴν ἐσωτερικὴ ἐνέργεια τῆς φωνῆς τοῦ νῦ, ὀνόμασε τὸ “ἔνδον” καὶ τὸ “ἐντός” μμουμένοις μὲ γράμματα τὰ ἔργα. Ἐπειτα, πάλι, ἔθεσε τὸ ἄλφα στὸ “μέγας” καὶ τὸ ἦτα στὸ “μήκος”, ἐπειδὴ τὰ γράμματα αὐτὰ εἶναι *μεγάλα*, δηλαδή *μακρά*⁴⁴⁸. Στὸ δὲ ὄνομα “γογγύλος”, πού θὰ πεῖ “ὀλοστρογγύλος”, ἐπειδὴ χρειάζοταν τὸ ὀμικρον γιὰ νὰ φανεῖ τὸ σημεῖο τῆς στρογγυλότητος, τὸ πήρε καὶ τὸ ἔριξε μέσα στὸ μείγμα τῆς λέξης καὶ μάλιστα ἔτσι, ὥστε ν’ ἀποτελεῖ τὸ κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς⁴⁴⁹. Καὶ στ’ ἄλλα, ἐπίσης, αὐτὸς εἶν’ ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖο φαίνεται ὅτι προχωρεῖ ὁ νομοθέτης καὶ κατὰ γράμματα καὶ κατὰ συλλαβές, δημιουργώντας γιὰ κάθε ὄν χωριστὰ ἕνα σημεῖο καὶ ἕνα ὄνομα⁴⁵⁰, μμουμένοις δὲ ξεκινάει κατόπιν ἀπ’ τὰ σημεῖα καὶ τὰ ὀνόματα γιὰ νὰ συνθέσει καὶ νὰ θέσει τὰ ὑπόλοιπα ὀνόματα⁴⁵¹. Αὐτὴ μοῦ φαίνεται, Ἐρμωμένη μου, ὅτ’ εἶναι ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, ἐκτὸς κι ἂν ὁ φίλος μας ὁ Κρατύλος ἀπὸ δῶ ἔχει κάτι ἄλλο νὰ μᾶς πεῖ καὶ νὰ μᾶς φανερώσει.

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅντως, Σωκράτη μου, πολλές φορές ὁ Κρατύλος μὲ δυσκολεύει καὶ μὲ στρωμώχνει, ὅπως σοῦ ἔλεγα καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς συζήτησής μας, γιὰτὶ ἐνῶ ἰσχυρίζεται ὅτι ὀρθότητα ὀνομάτων ὑπάρχει, ποτὲ δὲν λέει καθαρά σὲ τί συνίσταται, κι ἔτσι δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ξέρω ἂν μιλάει ἀσφαλῶς περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων μὲ ἢ παρὰ τὴ θέλησή του. Τώρα, λοιπόν, Κρατύλε, πές ἐδῶ μπροστὰ στὸ Σωκράτη τί ἀπ’ τὰ δύο ἐπιλέγεις: ἐπιδοκιμάζεις τίς περὶ ὀνομάτων ἐξηγήσεις τοῦ Σωκράτη ἢ μήπως ἔχεις... ἐσὺ προσωπικᾶ... κάποια καλύτερη γνώμη; Κι ἂν τυχὸν ἔχεις, νὰ μᾶς τὴν πεῖς, ἔτσι ὥστε ἢ νὰ διδαχθεῖς ἀπ’ τὸ Σωκράτη ἢ νὰ μᾶς διδάξεις καὶ τοὺς δύο μας.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μὰ καλά, Ἐρμωμένη... πιστεύεις στ’ ἀλήθεια ὅτι εἶναι εὐκόλο

- ταχὺ μαθεῖν τε καὶ διδάξαι ὅτιοῦν πρᾶγμα, μὴ ὅτι τοσοῦτον,
ὃ δὴ δοκεῖ ἐν τοῖς [μεγίστοις] μέγιστον εἶναι;
- 428 a 1 EPM. Μὰ Δί', οὐκ ἔμοιγε, ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἡσιόδου
καλῶς μοι φαίνεται ἔχειν, τὸ εἰ καὶ τις σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ
καταθείη, προὔργου εἶναι. εἰ οὖν καὶ σμικρὸν τι οἴός τ' εἶ
πλέον ποιῆσαι, μὴ ἀπόκαμνε ἀλλ' εὐεργέτει καὶ Σωκράτη
5 τόνδε—δίκαιος δ' εἶ—καὶ ἐμέ.
- ΣΩ. Καὶ μὲν δὴ ἔγωγε καὶ αὐτός, ὦ Κρατύλε, οὐδὲν ἂν
ἰσχυρισάμην ὧν εἴρηκα, ἧ δέ μοι ἐφαίνετο μεθ' Ἐρμογένους
ἐπεσκεψάμην, ὥστε τούτου γε ἕνεκα θαρρῶν λέγει, εἴ τι
b 1 ἔχεις βέλτιον, ὡς ἐμοῦ ἐνδεξομένου. εἰ μέντοι ἔχεις τι σὺ
κάλλιον τούτων λέγειν, οὐκ ἂν θαυμάζοιμι· δοκεῖς γάρ μοι
αὐτός τε ἐσκέφθαι τὰ τοιαῦτα καὶ παρ' ἄλλων μεμαθηκέναί.
ἔαν οὖν λέγῃς τι κάλλιον, ἕνα τῶν μαθητῶν περὶ ὀρθότητος
5 ὀνομάτων καὶ ἐμέ γράφου.
- ΚΡ. Ἄλλὰ μὲν δὴ, ὦ Σώκρατες, ὥσπερ σὺ λέγεις,
μεμέληκέν τέ μοι περὶ αὐτῶν καὶ ἴσως ἂν σε ποιησαίμην
c 1 μαθητήν. φοβούμαι μέντοι μὴ τούτου πᾶν τούναντίον ἧ,
ὅτι μοί πως ἐπέρχεται λέγειν πρὸς σέ τὸ τοῦ Ἀχιλλέως,
ὃ ἐκέινος ἐν Λιταῖς πρὸς τὸν Αἴαντα λέγει. φησὶ δὲ
Αἴαν Διογενὲς Τελαμώνιε, κοίρανε λαῶν,
5 πάντα τί μοι κατὰ θυμὸν εἰίσω μυθήσασθαι.
καὶ ἐμοὶ σύ, ὦ Σώκρατες, ἐπεικῶς φαίνη κατὰ νοῦν χρη-
σμωδεῖν, εἴτε παρ' Εὐθύφρονος ἐπίπνουσ γενόμενος, εἴτε καὶ
ἄλλη τις Μοῦσα πάλαι σε ἐνοῦσα ἐλελήθει.
- d 1 ΣΩ. Ὡγαθέ Κρατύλε, θαυμάζω καὶ αὐτὸς πάλαι τὴν
ἐμαντοῦ σοφίαν καὶ ἀπιστῶ. δοκεῖ οὖν μοι χρῆναι ἐπανα-
σκέψασθαι τί καὶ λέγω. τὸ γὰρ ἐξαπατάσθαι αὐτὸν ὑφ'
αὐτοῦ πάντων χαλεπώτατον· ὅταν γὰρ μῆδὲ σμικρὸν ἀπο-
5 στατῇ ἀλλ' αἰεὶ παρῆ ὁ ἐξαπατήσων, πῶς οὐ δεινόν; δεῖ δὴ,

νά μάθεις τόσο γρήγορα και νά ρθείς μετά νά μᾶς διδάξεις κι ἀπό πάνω ὁποιοδήποτε πράγμα και πολύ περισσότερο ἐκεῖνο πού φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ μέγιστο τῶν μεγίστων;

ΕΡΜΟΓΕΝΗΣ: Ὅχι, μὰ τὸ Δία! Εἶπα ἴγώ τέτοιο πράγμα;! Ἔχω τὴ γνώμη, ὅμως, ὅτι εἶναι σωστά τὰ λόγια τοῦ Ἡσιόδου: *μάζευε λίγο ἀπὸ ἴδῳ, μάζευε λίγο ἀπὸ ἴκει, στὸ τέλος θὰ ἔχεις πληθὺς*⁴⁵². Ἄν, λοιπόν, ἐσύ εἶσαι σὲ θέση νά μᾶς δώσεις ἔστω και λίγο κατιτί, κᾶν' το!... μὴ διατάξεις!... και γίνου εὐεργέτης και τοῦ Σωκράτη μας ἀπὸ ἴδῳ, ἀλλὰ —πῶς νά τὸ κάνουμε, τὸ σωστό σωστό!— εὐεργέτησε μαζί κι ἐμένα!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νὰ σοῦ πῶ τώρα, οὔτε κι ἐγώ, Κρατύλε μου, θὰ ἐπιμείνω σ' ὅσα ἔχω ἤδη πεῖ· τὰ πράγματα ἀπλῶς ἔψαξα μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἑρμογένη. Μὲ αὐτὸ δεδομένο, μίλα, λοιπόν, ἐλεύθερα, ἂν ἔχεις κάτι καλύτερο νά προτείνεις κι ἐγὼ θὰν τὸ παραδεχθῶ. Ἐμένα τουλάχιστον δὲν θὰ μοῦ προξενούσε καθόλου ἔκπληξη τὸ νά ἔχεις νά μᾶς πεῖς κάποια γνώμη καλύτερη ἀπ' ὅσες ἀκούστηκαν ἴσαμε τώρα, διότι κάτι μέσα μου μοῦ λέει ὅτι τὰ πράγματα αὐτὰ και σκεφτεῖ ὁ ἴδιος και μάθει ἀπ' ἄλλους τὰ ἔχεις. Ἄν, ἐπομένως, ἔχεις ὄντως τίποτα καλύτερο νά πεῖς, πές το και γράψε με κι ἐμένα στοὺς μαθητὲς τοῦ μαθήματός σου περὶ ὀρθότητος ὀνομάτων.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ὅπως μόλις εἶπες, Σωκράτη μου, ἔχω ὄντως καταπιαστῆ με τὸ ζήτημα τῆς ὀρθότητος τῶν ὀνομάτων κι ἴσως σὲ κάνω μαθητὴ μου. Φοβᾶμαι, ἐν τούτοις, μὴ συμβεῖ τὸ ἀκριβῶς ἀντίθετο, μᾶς και δὲν μοῦ φεύγει ἀπ' τὸ μυαλό —και θὰ σ' τὸ πῶ— ἐκεῖνο πού λέει ὁ Ἀχιλλεὺς στὸν Αἴαντα στὶς προσευχὲς τῆς θλίψης και τῆς μετάνοιας: τοῦ λέει

*Αἴαντα Τελαμώνιε, βασιλιά και στρατηλάτη,
τὰ λόγια σου μοῦ γλυκάναν τὴν καρδιά*⁴⁵³.

Ἔτσι κι ἐσύ μοῦ φαίνεται, Σωκράτη μου, ὅτι χρησιμδεῖς και λές πράγματα πού με βρίσκουν σύμφωνο, κι οὔτε κάθομαι ἴγώ τώρα νά ἐξετάσω ἂν τὴν ἔμπνευσή σου τὴν ὀφείλεις στὸν Εὐθύφρονα ἢ ἂν ἀπὸ παλιά ἔχεις μέσα σου κάποια Μούσα καλά κρυμμένη και σ' τὰ λέει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀγαπητέ μου Κρατύλε, κι ἐλόγου μου ἀπορῶ πραγματικὰ τόση ὥρα μὲ τὴ σοφία μου κι ἀδυνατῶ νά τὴν πιστέψω. Γι' αὐτὸ νομίζω ὅτι χρειάζεται ἀπαραιτήτως νά ξανασκεφθῶ τὰ ὅσα εἶπα. Δὲν ὑπάρχει —ξέρεις— χειρότερο πράγμα ἀπ' τὸ νά ἐξαπατᾶς τὸν ἑαυτὸ σου· γὰ σκέψου. ἀλήθεια, τί φοβερὸν πράγμα εἶν' αὐτὸς πού σ' ἐξαπάτησε νά μὴν πηγαίνει οὔτε βῆμα πῶς πέρα ἀπὸ σέβανε και νά μένει ἐκεῖ μπροστά στὰ μάτια σου. Γι'

- ὡς ἔοικε, θαμὰ μεταστρέφεσθαι ἐπὶ τὰ προειρημμένα, καὶ
πειρᾶσθαι, τὸ ἐκείνου τοῦ ποιητοῦ, βλέπειν «ἅμα πρόσσω
καὶ ὀπίσσω.» καὶ δὴ καὶ νυνὶ ἡμεῖς ἴδωμεν τί ἡμῖν εἴρηται.
- e 1 ὀνόματος, φαμέν, ὀρθότης ἐστὶν αὕτη, ἣτις ἐνδείξεται οἷόν
ἐστι τὸ πρᾶγμα· τοῦτο φῶμεν ἰκανῶς εἰρησθαι;
ΚΡ. Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ πάνυ σφόδρα, ὦ Σώκρατες.
ΣΩ. Διδασκαλίας ἄρα ἔνεκα τὰ ὀνόματα λέγεται;
- 5 ΚΡ. Πάνυ γε.
ΣΩ. Οὐκοῦν φῶμεν καὶ ταύτην τέχνην εἶναι καὶ δη-
μιουργοὺς αὐτῆς;
ΚΡ. Πάνυ γε.
ΣΩ. Τίνας;
- 429 a 1 ΚΡ. Οὔσπερ σὺ κατ' ἀρχὰς ἔλεγες, τοὺς νομοθέτας.
ΣΩ. Πότερον οὖν καὶ ταύτην φῶμεν τὴν τέχνην ἐν τοῖς
ἀνθρώποις ἐγγίγνεσθαι ὡσπερ καὶ τὰς ἄλλας ἢ μή; βούλομαι
δὲ λέγειν τὸ τοιοῦδε. ζωγράφοι εἰσὶν που οἱ μὲν χεῖρους,
5 οἱ δὲ ἀμείνους;
ΚΡ. Πάνυ γε.
ΣΩ. Οὐκοῦν οἱ μὲν ἀμείνους τὰ αὐτῶν ἔργα καλλίω
παρέχονται, τὰ ζῶα, οἱ δὲ φαυλότερα; καὶ οἰκοδόμοι ὡσαύτως
οἱ μὲν καλλίους τὰς οἰκίας ἐργάζονται, οἱ δὲ αἰσχίους;
- 10 ΚΡ. Ναί.
b 1 ΣΩ. Ἐὰρ οὖν καὶ νομοθέται οἱ μὲν καλλίω τὰ [ἔργα]
αὐτῶν παρέχονται, οἱ δὲ αἰσχίω;
ΚΡ. Οὐ μοι δοκεῖ τοῦτο ἔτι.
ΣΩ. Οὐκ ἄρα δοκοῦσί σοι νόμοι οἱ μὲν βελτίους, οἱ δὲ
5 φαυλότεροι εἶναι;
ΚΡ. Οὐ δῆτα.
ΣΩ. Οὐδὲ δὴ ὄνομα, ὡς ἔοικε, δοκεῖ σοι κείσθαι τὸ μὲν
χεῖρον, τὸ δὲ ἄμεινον;

αυτό, λοιπόν, λέω ότι εἶν' ἀνάγκη νὰ γυρίζουμε καὶ νὰ ξαναγυρίζουμε σ' ὅσα ἔχουμε πει καὶ νὰ προσπαθοῦμε, ὅπως λέει κι ὁ παλιὸς ὁ ποιητής, νὰ βλέπουμε “καὶ μπροστὰ καὶ πίσω”⁴⁵⁴. Νά τηνε, λοιπόν, τώρα ἐμᾶς ἡ εὐκαιρία νὰ ξαναδοῦμε τί ἔχουμε ὡς τὰ τώρα εἰπεῖ. Εἶπαμε, λοιπόν, ὅτι ἡ ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος συνίσταται στὸ νὰ μᾶς φανερώνει ποιά εἶναι ἡ φύση τοῦ πράγματος. Τί λές; ... τὰ 'παμε καλά ἢ ὄχι;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Καὶ πολὺ καλὰ μάλιστα, Σωκράτη μου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποὺ σημαίνει ὅτι τὰ ὀνόματα τὰ 'χουμε καὶ τὰ λέμε γιὰ νὰ διδάσκουμε.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαιότατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ ποῦμε, ἐπομένως, ὅτι καὶ ἡ διδασκαλία εἶναι τέχνη ποὺ ἔχει τοὺς τεχνίτες της;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαιότατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ ποιοὶ εἶν' αὐτοί;... πές μου!

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐκεῖνοι 'πού 'λεγεσ στὴν ἀρχή... οἱ νομοθέτες⁴⁵⁵.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τί θὰ ποῦμε, ἄραγε, γιὰ τὴν ἐν λόγῳ τέχνη; ... ὅτ' εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ὅπως κι ὄλες οἱ ἄλλες ἢ ὅτι δὲν εἶναι γιὰ τοὺς ἀνθρώπους;... Νὰ σοῦ ἐξηγήσω τί θέλω νὰ πῶ: ζωγράφοι ὑπάρχουν... καὶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι καλύτεροι, ἐνῶ ἄλλοι εἶναι χειρότεροι ἀπὸ κάποιους ἄλλους... ἔτσι δὲν εἶναι; ... πάει καλά;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Πῶς ἀλλιῶς νὰ 'ναι;! Προχώρα!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οἱ καλύτεροι ἀπ' αὐτούς, λοιπόν, ζωγραφίζουν τὰ ἔργα τους... τίς εἰκόνες τους... καλύτερα, ἐνῶ οἱ χειρότεροι χειρότερα. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς οἰκοδόμους: ἄλλοι χτίζουν καλύτερα κι ἄλλοι χειρότερα τὰ σπίτια — ἔτσι δὲν εἶναι;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἔτσι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ἴδιο ἰσχύει, ἐπομένως, καὶ γιὰ τοὺς νομοθέτες: ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς προσφέρουν καλύτερα ἔργα καὶ ἄλλοι χειρότερα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἄ, ἐμένα δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ γνώμη μου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν δέχεσαι, δηλαδή, ὅτι ἄλλοι νόμοι εἶναι καλύτεροι κι ἄλλοι χειρότεροι;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ὅχι, βέβαια!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ μᾶλλον φρονεῖς ὅτι οὔτε τὰ ὀνόματα τίθενται ἄλλοτε καλύτερα καὶ ἄλλοτε χειρότερα.

- ΚΡ. Οὐ δῆτα.
- 10 ΣΩ. Πάντα ἄρα τὰ ὀνόματα ὀρθῶς κείται;
ΚΡ. Ὅσα γε ὀνόματά ἐστιν.
- ΣΩ. Τί οὖν; ὃ καὶ ἄρτι ἐλέγετο, Ἐρμογένει τῷδε πότερον
c 1 μὴδὲ ὄνομα τοῦτο κείσθαι φῶμεν, εἰ μὴ τι αὐτῷ Ἐρμοῦ
γενέσεως προσήκει, ἢ κείσθαι μὲν, οὐ μέντοι ὀρθῶς γε;
ΚΡ. Οὐδὲ κείσθαι ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ δοκεῖν
κείσθαι, εἶναι δὲ ἐτέρου τοῦτο τοῦνομα, οὐπὲρ καὶ ἡ φύσις
5 [ἢ τὸ ὄνομα δηλοῦσα].
ΣΩ. Πότερον οὐδὲ ψεύδεται ὅταν τις φῆ Ἐρμογένη
αὐτὸν εἶναι; μὴ γὰρ οὐδὲ τοῦτο αὐτῷ, τὸ τοῦτον φάναί
Ἐρμογένη εἶναι, εἰ μὴ ἔστιν;
ΚΡ. Πῶς λέγεις;
- d 1 ΣΩ. Ἐὰν ὅτι ψευδῆ λέγω τὸ παράπαν οὐκ ἔστιν, ἄρα
τοῦτό σοι δύναται ὁ λόγος; συχνοὶ γάρ τινες οἱ λέγοντες,
ὦ φίλε Κρατύλε, καὶ νῦν καὶ πάλαι.
ΚΡ. Πῶς γὰρ ἂν, ὦ Σώκρατες, λέγων γέ τις τοῦτο
5 ὃ λέγει, μὴ τὸ ὄν λέγοι; ἢ οὐ τοῦτό ἐστιν τὸ ψευδῆ λέγειν,
τὸ μὴ τὰ ὄντα λέγειν;
ΣΩ. Κομψότερος μὲν ὁ λόγος ἢ κατ' ἐμέ καὶ κατὰ
τὴν ἐμὴν ἡλικίαν, ὦ ἑταῖρε. ὅμως μέντοι εἰπέ μοι τοσοῦδε
e 1 πότερον λέγω μὲν οὐ δοκεῖ σοι εἶναι ψευδῆ, φάναί δέ;
ΚΡ. Οὐ μοι δοκεῖ οὐδὲ φάναί.
- ΣΩ. Οὐδὲ εἰπεῖν οὐδὲ προσειπεῖν; οἷον εἰ τις ἀπαντήσας
σοι ἐπὶ ξενίας, λαβόμενος τῆς χειρὸς εἴποι· «Χαῖρε, ὦ ξένε
5 Ἀθηναῖε, ὑὸς Σμικρίωνος Ἐρμόγενης», οὗτος λέξειεν ἂν
ταῦτα ἢ φαίη ἂν ταῦτα ἢ εἴποι ἂν ταῦτα ἢ προσεῖποι ἂν
οὕτω σὲ μὲν οὐ, Ἐρμογένη δὲ τόνδε; ἢ οὐδένα;
ΚΡ. Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, ἄλλως ἂν οὗτος ταῦτα
φθέγγασθαι.
- 430 a 1 ΣΩ. Ἄλλ' ἀγαπητὸν καὶ τοῦτο. πότερον γὰρ ἀληθὴ ἂν

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: "Όχι, βέβαια!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πού σημαίνει ότι όλα τα όνόματα είναι σωστά βαλμένα...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: "Όσα είναι, βεβαίως, όνόματα... ναι, είναι σωστά βαλμένα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μά πώς; Πρίν από λίγο έμεις εδώ δε λέγαμε ότι ο φίλος μας ό 'Ερμογένης ή δέν έχει τό όνομα πού έχει, έπειδή δέν ανήκει στό γένος του 'Ερμή⁴⁵⁶, ή κι αν ακόμα τό έχει, δέν τό 'χει σωστά;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Έγώ, Σωκράτη μου, νομίζω ότι δέν τό έχει... άπλώς φαίνεται ότι τό 'χει... στήν πραγματικότητα τό όνομα 'Ερμογένης ανήκει σέ άλλον, στόν όποιο ανήκει και ή ιδιότητα πού δηλώνει τό όνομα αυτό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή, όποιος λέει ότι αυτός εδώ είναι ό 'Ερμογένης, δέν ψεύδεται; Ρωτάω, βέβαια, μήπως δέν μπορούμε ούτε αυτό νά πούμε, ότι δηλαδή ό άνθρωπος εδώ μπροστά μας είναι ό 'Ερμογένης, άφου δέν είναι!;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Τί έννοεις;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νά 'ναι, άραγε, άπολύτως άδύνατο νά ψεύδεται κανείς: — αυτό θές νά πείς; Σέ ρωτάω, γιατί όσους βγαίνουν και ύποστηρίζουν αυτά πού λές, άγαπητέ μου Κρατύλε, τούς συναντάμε κάθε τρεις και λίγο... και στίς μέρες μας και στά παλιότερα χρόνια.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μά πώς είναι δυνατόν, Σωκράτη μου, νά λέμε ό, τι λέμε και νά μή λέμε εκείνο πού είναι και ύπάρχει⁴⁵⁷; "Η μήπως τό νά ψευδόμεθα δέν ίσοδυναμεί μέ τό νά μή λέμε εκείνα πού είναι και ύπάρχουν"⁴⁵⁸;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: "Η σκέψη σου, καλέ μου φίλε, ξεπερνά σέ κομψότητα και έμέ-να προσωπικά και τήν ήλικία μου. "Όμως, γι' άπάντησέ μου σ' αυτό πού θά σέ ρωτήσω: νομίζεις, άραγε, ότι είναι άδύνατο νά ψευδόμεθα και νά μήν είμαστε σέ θέση νά εκφράζουμε τά ψεύδη μας;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Άδύνατον νά εκφράζουμε τά ψεύδη μας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ούτε νά τά λέμε;... ούτε νά τά απαγγέλλουμε;... ούτε νά τά χρησιμοποιούμε, όταν προσφωνούμε κάποιον; Για σκέψου νά σέ ύποδεχτεί κάποιος σέ κάποιο ξένο μέρος, νά σοϋ πιάσει τό χέρι και νά σοϋ πει: "Γειά σου, ξένη Άθηναίε, Έρμογένη, γιέ του Σμυκρίωνος"⁴⁵⁹... τίς λέξεις αυτές θά μπορούσε νά τις πει κάποιος άνθρωπος ή νά τις εκφράσει ή νά τις απαγγείλει ή νά τις χρησιμοποιήσει γιά νά προσφωνήσει όχι βέβαια έσένα, αλλά τόν 'Ερμογένη από 'δώ σίγουρα ναι. "Η μήπως ούτε καν τόν Έρμογένη"⁴⁶⁰;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Έγώ, Σωκράτη, έχω τή γνώμη ότι ό άνθρωπος του παραδειγματός σου τσάμπα χαλάει τή φωνή του και φωνάζει⁴⁶¹.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: "Εστω κι έτσι, άς είναι!... Πές μου, όμως, τί έννοεις: ό φωνα-

φθέγξαιτο ταῦτα ὁ φθεγξάμενος ἢ ψευδῆ; ἢ τὸ μὲν τι
αὐτῶν ἀληθές, τὸ δὲ ψεῦδος; καὶ γὰρ ἂν καὶ τοῦτο ἐξαρκoῖ.

ΚΡ. Ψοφεῖν ἔγωγ' ἂν φαίην τὸν τοιοῦτον, μάτην αὐτὸν
5 ἑαυτὸν κινουῦντα, ὥσπερ ἂν εἴ τις χαλκίον κινήσειε κρούσας.

ΣΩ. Φέρε δῆ, εἰάν πη διαλλαχθῶμεν, ὦ Κρατύλε· ἄρ'
οὐκ ἄλλο μὲν ἂν φαίης τὸ ὄνομα εἶναι, ἄλλο δὲ ἐκεῖνο οὖ
τὸ ὄνομά ἐστιν;

ΚΡ. Ἐγωγε.

10 ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τὸ ὄνομα ὁμολογεῖς μίμημά τι εἶναι τοῦ
b 1 πράγματος;

ΚΡ. Πάντων μάλιστα.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τὰ ζωγραφήματα τρόπον τινα ἄλλον
λέγεις μιμήματα εἶναι πραγμάτων τινῶν;

5 ΚΡ. Ναί.

ΣΩ. Φέρε δῆ—ἴσως γὰρ ἐγὼ οὐ μαθάνω ἅττα ποτ'
ἔστιν ἃ λέγεις, σὺ δὲ τάχ' ἂν ὀρθῶς λέγοις—ἔστι δια-
νεῖμαι καὶ προσενεγκεῖν ταῦτα ἀμφότερα τὰ μιμήματα, τὰ
τε ζωγραφήματα κακείνα τὰ ὀνόματα, τοῖς πράγμασιν ὧν
10 μιμήματά ἐστιν, ἢ οὐ;

c 1 ΚΡ. Ἐστίν.

ΣΩ. Πρῶτον μὲν δῆ σκόπει τόδε. ἄρ' ἂν τις τὴν μὲν
τοῦ ἀνδρὸς εἰκόνα τῷ ἀνδρὶ ἀποδοίη, τὴν δὲ τῆς γυναικὸς τῇ
γυναικί, καὶ τἄλλα οὕτως;

5 ΚΡ. Πάνν μὲν οὖν.

ΣΩ. Οὐκοῦν καὶ τοῦναντίον τὴν μὲν τοῦ ἀνδρὸς τῇ γυναικί,
τὴν δὲ τῆς γυναικὸς τῷ ἀνδρὶ;

ΚΡ. Ἐστὶ καὶ ταῦτα.

ΣΩ. Ἄρ' οὖν αὐταὶ αἱ διανομαὶ ἀμφότεραι ὀρθαί, ἢ ἡ
10 ἐτέρα;

ΚΡ. Ἡ ἐτέρα.

ΣΩ. Ἡ ἂν ἐκάστῳ οἶμαι τὸ προσήκόν τε καὶ τὸ ὅμοιον
ἀποδιδῶ.

σκῶν μας φωνάζει τὴν ἀλήθεια ἢ τὸ ψεῦδος; Ἡ μήπως ἓνα κομμάτι τῶν φωνασκῶν του εἶναι ἀλήθεια καὶ τ' ἄλλο, ποῦ μένει, εἶναι ψεῦδος; Σὲ ρωτῶ γιατί καὶ μιὰ τέτοια ἀπάντηση θὰ μᾶς εἶταν ἀρκετὴ.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐγὼ λέω ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς κάνει ἀπλῶς φασαρία, καθὼς ἔχει βάλει εἰς μάτην τὸν ἑαυτοῦ του νὰ κινεῖται, λές κι ἔπεσε πάνω σὲ χάλκινο σκεῦος καὶ τὸ 'κανε νὰ κατρακυλήσει⁴⁶².

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐν τάξει, Κρατύλε, ἐν τάξει! Γιὰ νὰ δοῦμε ἂν μποροῦμε νὰ συναντηθοῦμε κάπου καὶ νὰ συμφωνήσουμε. Δέχεσαι ἢ ὄχι ὅτι ἄλλο εἶναι τὸ ὄνομα καὶ ἄλλο τὸ πρᾶγμα, στὸ ὁποῖο ἀνήκει τὸ ὄνομα⁴⁶³;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Τὸ δέχομαι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή δέχεσαι, ἐπίσης, ὅτι τὸ ὄνομα εἶναι κάποια μίμηση τοῦ πρᾶγματος.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δὲν τὸ συζητῶ κάν!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀφοῦ, λοιπόν, τὸ παραδέχεσαι αὐτό, δὲν παραδέχεσαι ὅτι καὶ τὰ διάφορα ζωγραφικὰ ἔργα ἀποτελοῦν κατὰ κάποιον ἄλλο τρόπο μμησεις κάποιων πραγμάτων;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Τὸ παραδέχομαι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ σκέψου τώρα καὶ πές μου! —γιατί ἐγὼ μπορεῖ νὰ μὴν καταλαβαίνω αὐτὰ ποῦ κατὰ καιροὺς λές, ἐνῶ ἐσὺ ἀπ' τὴ μεριά σου μπορεῖ νὰ μιλάς σωστά—: εἶναι ἢ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μοιράσουμε καὶ τις δύο αὐτὲς μμησεις... ἐννοῶ τις ζωγραφικὲς εἰκόνες καὶ τὰ ὀνόματα ποῦ λέγαμε... νὰ τις μοιράσουμε καὶ νὰ τις προσφέρουμε... νὰ τις ἀποδώσουμε στὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν μμησεις⁴⁶⁴;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Εἶναι δυνατόν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ σκέψου πρῶτα αὐτὸ ποῦ θὰ σοῦ πῶ τώρα: θὰ μπορούσαμε, ἄραγε, ν' ἀποδώσουμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἄντρα στὸν ἄντρα, τῆς γυναίκας στὴ γυναίκα καὶ οὕτω καθεξῆς;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαιότατα καὶ θὰ μπορούσαμε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν θὰ μπορούσαμε, ἀλήθεια, νὰ κάνουμε καὶ τὸ ἀντίθετο... ν' ἀποδώσουμε τὴν εἰκόνα τοῦ ἄντρα στὴ γυναίκα καὶ τῆς γυναίκας στὸν ἄντρα;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Κι αὐτὸ θὰ τὸ μπορούσαμε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νὰ 'ναι, ἄραγε, καὶ οἱ δύο αὐτὲς μοιρασιᾶς σωστὲς ἢ μόνο ἡ μία;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μόνο ἡ μία.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐννοεῖς, ὑποθέτω, ἐκείνην ποῦ ἀποδίδει στὸν καθένα ὁ,τι τοῦ πάει καὶ ὁ,τι τοῦ μοιάζει.

ΚΡ. Ἐμοιγε δοκεῖ.

d 1 ΣΩ. Ἴνα τοῖνυν μὴ μαχώμεθα ἐν τοῖς λόγοις ἐγώ τε καὶ
 σὺ φίλοι ὄντες, ἀπόδεξάι μου ὃ λέγω. τὴν τοιαύτην γάρ,
 ὡς ἑταῖρε, καλῶ ἔγωγε διανομὴν ἐπ' ἀμφοτέροις μὲν τοῖς
 5 μιμήμασιν, τοῖς τε ζώοις καὶ τοῖς ὀνόμασιν, ὀρθήν, ἐπὶ δὲ
 τοῖς ὀνόμασι πρὸς τῷ ὀρθῆν καὶ ἀληθῆ· τὴν δ' ἑτέραν, τὴν
 τοῦ ἀνομοίου δόσω τε καὶ ἐπιφοράν, οὐκ ὀρθήν, καὶ ψευδῆ
 ὅταν ἐπ' ὀνόμασιν ᾗ.

e 1 ΚΡ. Ἄλλ' ὅπως μὴ, ὦ Σώκρατες, ἐν μὲν τοῖς ζωγραφί-
 μασιν ἢ τοῦτο, τὸ μὴ ὀρθῶς διανεμῆναι, ἐπὶ δὲ τοῖς ὀνόμασιν
 οὐ, ἀλλ' ἀναγκαῖον ἢ αἰεὶ ὀρθῶς.

ΣΩ. Πῶς λέγεις; τί τοῦτο ἐκείνου διαφέρει; ἄρ' οὐκ
 5 ἔστι προσελθόντα ἀνδρὶ τῷ εἰπεῖν ὅτι «Τουτί ἐστι σὸν
 γράμμα», καὶ δεῖξαι αὐτῷ, ἂν μὲν τύχη, ἐκείνου εἰκόνα, ἂν
 δὲ τύχη, γυναικός; τὸ δὲ δεῖξαι λέγω εἰς τὴν τῶν ὀφθαλμῶν
 αἴσθησιν καταστήσαι.

ΚΡ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Τί δέ; πάλιν αὐτῷ τούτῳ προσελθόντα εἰπεῖν ὅτι
 10 «Τουτί ἐστιν σὸν ὄνομα»; ἔστι δέ που καὶ τὸ ὄνομα μίμημα
 ὡσπερ τὸ ζωγράφημα. τοῦτο δὴ λέγω ἄρ' οὐκ ἂν εἶη αὐτῷ
 431 a 1 εἰπεῖν ὅτι «Τουτί ἐστι σὸν ὄνομα», καὶ μετὰ τοῦτο εἰς τὴν
 τῆς ἀκοῆς αὐτοῦ αἴσθησιν καταστήσαι, ἂν μὲν τύχη, τὸ ἐκείνου
 μίμημα, εἰπόντα ὅτι ἀνὴρ, ἂν δὲ τύχη, τὸ τοῦ θήλεος τοῦ
 ἀνθρωπίνου γένους, εἰπόντα ὅτι γυνή; οὐ δοκεῖ σοι τοῦτο
 5 οἶόν τ' εἶναι καὶ γίγνεσθαι ἐνίοτε;

ΚΡ. Ἐθέλω σοι, ὦ Σώκρατες, συγχωρῆσαι καὶ ἔστω οὕτως.

ΣΩ. Καλῶς γε σὺ ποιῶν, ὦ φίλε, εἰ ἔστι τοῦτο οὕτως
 οὐδὲν γὰρ δεῖ νῦν πάνυ διαμάχεσθαι περὶ αὐτοῦ. εἰ δ' οὖν

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Αὐτήν ἐννοῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιὰ νὰ μὴ λογομαχοῦμε, λοιπόν, ἐσὺ κι ἐγώ, πού εἴμαστε καὶ φίλοι, καὶ γιὰ νὰ μὴν τσακωνόμαστε γιὰ τὶς λέξεις, δέξου τὰ λόγια πού θὰ σοῦ πῶ, πού εἶναι καὶ ἡ πρότασή μου⁴⁶⁶. Ἐγώ, φίλε Κρατύλε, τὴ σχετικὴ μοιρασιά καὶ τῶν δύο μίμησεων, δηλαδή καὶ τῆς μίμησης τῶν εἰκόνων καὶ τῆς μίμησης τῶν ὀνομάτων, τὴν ὀνομάζω ὀρθή, ἡ δὲ μοιρασιά τῆς μίμησης τῶν ὀνομάτων δὲν εἶναι ἀπλῶς ὀρθή, εἶναι καὶ ἀληθής· τὴν ἄλλη, ὅμως, μοιρασιά, αὐτὴν δηλαδή πού σχετίζεται μὲ τὴν ἀπόδοση καὶ τὴν ἐπιφορά, τὴν ὀνομάζω ὄχι ὀρθή... ὅταν πρόκειται δὲ περὶ ὀνομάτων, τὴν ὀνομάζω καὶ ψευδῆ⁴⁶⁷.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Πλὴν ὅμως, Σωκράτη, ἐγώ λέω μήπως στὶς μὲν εἰκόνες τῆς ζωγραφικῆς μπορεῖ νὰ γίνῃ ἢ ὄχι ὀρθὴ μοιρασιά, στὰ δὲ ὀνόματα νὰ μὴν μπορεῖ, γιὰτὶ ἔχει ἡ μοιρασιά πρέπει νὰ 'ναὶ κατ' ἀνάγκην πάντα ὀρθή.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὰ πῶς λές τέτοια πράγματα;! Καὶ σὲ τί διαφέρει τὸ 'ναὶ ἀπ' τ' ἄλλο; Δὲν μπορῶ δηλαδή λές ἐγώ νὰ πλησιάσω κάποιον ἄντρα, νὰ τοῦ πῶ: “αὐτὸ πού σοῦ δείχνω τώρα εἶναι τὸ *γράμμα* σου, θέλω νὰ πῶ ἢ *εἰκόνα* σου⁴⁶⁸” καὶ νὰ τοῦ δείξω ἐντελῶς στὴν τύχη εἴτε τὴ δική του εἰκόνα εἴτε τὴν εἰκόνα κάποιας γυναίκας; Κι ὅταν λέω “νὰ τοῦ δείξω”, ἐννοῶ νὰ τοῦ φέρω τὴν εἰκόνα μπρὸς στὰ μάτια του, νὰ τὴν καταστήσω προσιτὴ στὰ ὀπτικά αἰσθητήρια ὄργανά του;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίως καὶ μπορεῖς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, ἀφοῦ μπορῶ, τί λές;... δὲν μπορῶ νὰ τὸν ξαναπλησιάσω καὶ νὰ τοῦ πῶ: “αὐτὸ πού σοῦ λέω τώρα εἶναι τ' *ὄνομά* σου”; Διότι καὶ τὸ ὄνομα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο, βεβαίως, μίμηση, ὅπως ἀκριβῶς μίμηση εἶναι καὶ ἡ ζωγραφικὴ εἰκόνα. Νὰ τί ἐννοῶ: δὲν θὰ μποροῦσα νὰ πῶ στὸν ἄντρα πού ἐπλησίασα “αὐτὸ πού σοῦ λέω τώρα εἶναι τ' *ὄνομά* σου” καὶ κατόπιν, ἐντελῶς στὴν τύχη, νὰ φέρω στ' ἄφτιά του, προκειμένου νὰ καταστῇ προσιτὴ στὰ ἀκουστικά αἰσθητήρια ὄργανά του, εἴτε τὴ “μίμηση”⁴⁶⁹ τοῦ δικοῦ του ὀνόματος, λέγοντας “ἄντρας”, εἴτε τὴ μίμηση τοῦ θηλυκοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, λέγοντας “γυναίκα”. Δὲν πιστεύεις, δηλαδή, ἐσὺ ὅτι αὐτὸ εἶναι δυνατὸν νὰ συμβεῖ καὶ ὅτι ὄντως κάποτε συμβαίνει⁴⁷⁰;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐν τάξει, Σωκράτη, ἂς συμφωνήσω μαζί σου... ἔστω ὅτι τὰ πράγματα εἶν' ἔτσι ὅπως τὰ λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν κάνεις κι ἄσχημα πού συμφωνεῖς, ἀγαπητέ μου Κρατύλε, ἂν βέβαια τὰ πράγματα ἔχουν ἔτσι· διότι τὴ στιγμὴ αὐτὴ δὲν πρέπει νὰ μαλλώνουμε καθόλου γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Ἄν μάλιστα γίνῃ κι ἐδῶ μιὰ παρόμοια

- b 1 ἔστι τοιαύτη τις διανομὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ μὲν ἕτερον τούτων ἀληθεύειν βουλόμεθα καλεῖν, τὸ δ' ἕτερον ψεύδεσθαι. εἰ δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ ἔστι μὴ ὀρθῶς διανέμειν τὰ ὀνόματα μὴδὲ ἀποδιδόναι τὰ προσήκοντα ἐκάστω, ἀλλ' ἐνίοτε τὰ μὴ
- 5 προσήκοντα, εἴη ἂν καὶ ῥήματα ταῦτόν τοῦτο ποιεῖν. εἰ δὲ ῥήματα καὶ ὀνόματα ἔστιν οὕτω τιθέναι, ἀνάγκη καὶ λόγους·
- c 1 λόγοι γάρ που, ὡς ἐγὼμαι, ἢ τούτων σύνθεσις ἔστιν· ἢ πῶς λέγεις, ὦ Κρατύλε;
- ΚΡ. Οὕτω· καλῶς γάρ μοι δοκεῖς λέγειν.
ΣΩ. Οὐκοῦν εἰ γράμμασιν αὐτὰ πρῶτα ὀνόματα ἀπεικάζομεν, ἔστιν ὥσπερ ἐν τοῖς ζωγραφήμασιν καὶ πάντα τὰ προσήκοντα χρώματά τε καὶ σχήματα ἀποδοῦναι, καὶ μὴ πάντα αὐτὰ, ἀλλ' ἔνια ἐλλείπειν, ἔνια δὲ καὶ προστιθέναι, καὶ πλείω καὶ μείζω· ἢ οὐκ ἔστιν;
- ΚΡ. Ὅστιν.
- 10 ΣΩ. Οὐκοῦν ὁ μὲν ἀποδιδούς πάντα καλὰ τὰ γράμματά τε καὶ τὰς εἰκόνας ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ ἢ προστιθεὶς ἢ ἀφαιρῶν γράμματα μὲν καὶ εἰκόνας ἐργάζεται καὶ οὗτος, ἀλλὰ πονηράς;
- d 1 ΚΡ. Ναί.
- ΣΩ. Τί δὲ ὁ διὰ τῶν συλλαβῶν τε καὶ γραμμάτων τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων ἀπομιμούμενος; ἄρα οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἂν μὲν πάντα ἀποδῶ τὰ προσήκοντα, καλῆ ἢ εἰκῶν ἔσται—τοῦτο δ' ἔστιν ὄνομα—ἐὰν δὲ σμικρὰ ἐλλείπη ἢ προστιθῆ ἐνίοτε, εἰκῶν μὲν γενήσεται, καλῆ δὲ οὐ; ὥστε τὰ μὲν καλῶς εἰργασμένα ἔσται τῶν ὀνομάτων, τὰ δὲ κακῶς;
- ΚΡ. Ὅτως.
- e 1 ΣΩ. Ὅτις ἄρα ἔσται ὁ μὲν ἀγαθὸς δημιουργὸς ὀνομάτων, ὁ δὲ κακός;
- ΚΡ. Ναί.
- ΣΩ. Οὐκοῦν τούτῳ ὁ «νομοθέτης» ἦν ὄνομα.
- 5 ΚΡ. Ναί.

μοιρασιά, τήν μὲν πρώτη θὰ τήν ὀνομάσουμε ἀληθῆ, τήν δὲ ἄλλη ψευδῆ. Κι ἂν αὐτὸ ποὺ λέω, εἶναι πάλι ἔτσι, κι ἂν μᾶς εἶναι δυνατό νὰ μοιράζουμε ὄχι ὀρθὰ τὰ ὀνόματα⁴⁷¹ καὶ νὰ μὴν ἀποδίδουμε στὸ κάθε πράγμα ἐκεῖνο ποὺ τοῦ πάει καὶ τοῦ ἀρμόζει, ἀλλὰ καμμιά φορὰ νὰ τοῦ ἀποδίδουμε κι ἐκεῖνα ποὺ δὲν τοῦ πᾶνε καὶ τοῦ ἀρμόζουν, τὸ ἴδιο κατ' ἀνάγκη συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ρήματα. Ἄν, πάλι, μποροῦμε νὰ θέτουμε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ ρήματα καὶ ὀνόματα, τὸ ἴδιο κατ' ἀνάγκη συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς λόγους, παναπεῖ μὲ τις προτάσεις. Διότι, ἂν δὲν κάνω λάθος, οἱ προτάσεις εἶναι σύνθεση ρημάτων καὶ ὀνομάτων⁴⁷². Ποιὰ εἶναι ἡ δική σου γνώμη, Κρατύλε;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἡ ἴδια μὲ τῆ δική σου, γιατί μου φαίνεται ὅτι μιλάς ὀρθά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν, λοιπόν, παρομοιάσουμε τὰ πρῶτα ὀνόματα μὲ γράμματα... θέλω νὰ πῶ μὲ ζωγραφικὲς εἰκόνες... θὰ δοῦμε ὅτι κι ἐδῶ συμβαίνει ὅ,τι καὶ στῆ ζωγραφική: ἄλλοτε θ' ἀποδίδουμε ὅλα τὰ ταιριαστὰ χρώματα καὶ σχήματα καὶ ἄλλοτε, πάλι, ὄχι ὅλα, καθὼς μερικά θὰ λείπουν καὶ μερικά θὰν τὰ προσθέτουμε... καὶ τῆ μιὰ φορὰ θὰ προσθέτουμε περισσότερα σὲ ἀριθμὸ, ἐνῶ τὴν ἄλλη περισσότερα σὲ μέγεθος. Τί λές;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Συμφωνῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Συμφωνεῖς, ἄραγε, καὶ στ' ὅτι ὅποιος μὲν τὰ ἀποδίδει ὅλα, φτιάχνει ὠραῖες ζωγραφιὲς καὶ ὠραῖες εἰκόνες, κι ὅποιος προσθέτει κάτι ἢ ἀφαιρεῖ, φτιάχνει βέβαια κι αὐτὸς ζωγραφιὲς καὶ εἰκόνες, πλὴν ὁμως κακές;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Συμφωνῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ τί νομίζεις ὅτι κάνει ὅποιος μιμεῖται μὲ συλλαβὲς καὶ μὲ γράμματα τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων; Ἄραγε δὲν ἰσχύει καὶ ἐν προκειμένῳ ὁ ἴδιος λόγος; ὅτι ἂν ἀποδώσουμε στὰ πράγματα ὅ,τι τοὺς πάει καὶ τοὺς ταιριάζει, ἢ εἰκόνα θὰ ἔναι ὠραία —εἰκόνα, βεβαίως, ἐδῶ εἶναι τὸ ὄνομα—, κι ἂν παραλείψουμε ἀπὸ 'κεῖ κάτι μικρὸ ἢ προσθέσουμε κάτι λίγο, εἰκόνα ἀσφαλῶς θὰ ἔχουμε καὶ πάλι, πλὴν ὁμως εἰκόνα ὄχι ὠραία. Ὅποτε ἄλλα μὲν ὀνόματα θὰ ἔναι καλὰ φτιαγμένα καὶ ἄλλα ἄσχημα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἴσως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἴσως, ἐπομένως, ἄλλος δημιουργὸς ὀνομάτων θὰ ἔναι καλὸς καὶ ἄλλος κακός;...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ δημιουργοῦ "νομοθέτης" δὲν εἶτανε:

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναι.

ΣΩ. Ἴσως ἄρα νῆ Δί' ἔσται, ὥσπερ ἐν ταῖς ἄλλαις τέχναις, καὶ νομοθέτης ὁ μὲν ἀγαθός, ὁ δὲ κακός, εἴανπερ τὰ ἔμπροσθεν ἐκείνα ὁμολογηθῆ ἡμῖν.

ΚΡ. Ἔστι ταῦτα. ἀλλ' ὄρας, ὦ Σώκρατες, ὅταν ταῦτα
10 τὰ γράμματα, τό τε ἄλφα καὶ τὸ βῆτα καὶ ἕκαστον τῶν
στοιχείων, τοῖς ὀνόμασιν ἀποδιδῶμεν τῇ γραμματικῇ τέχνῃ,
432 a 1 εἴαν τι ἀφέλωμεν ἢ προσθῶμεν ἢ μεταθῶμεν τι, (οὐ)
γέγραπται μὲν ἡμῖν τὸ ὄνομα, οὐ μέντοι ὀρθῶς, ἀλλὰ τὸ
παράπαν οὐδὲ γέγραπται, ἀλλ' εὐθύς ἕτερόν ἐστιν εἴαν τι
τούτων πάθῃ.

5 ΣΩ. Μῆ γὰρ οὐ καλῶς σκοπῶμεν οὕτω σκοποῦντες, ὦ
Κρατύλε.

ΚΡ. Πῶς δῆ;

ΣΩ. Ἴσως ὅσα ἐκ τινος ἀριθμοῦ ἀναγκαῖον εἶναι ἢ μὴ
εἶναι πάσχοι ἂν τοῦτο ὃ σὺ λέγεις, ὥσπερ καὶ αὐτὰ
10 τὰ δέκα ἢ ὅστις βούλει ἄλλος ἀριθμός, εἴαν ἀφέλῃς τι ἢ
b 1 προσθῆς. ἕτερος εὐθύς γέγονε· τοῦ δὲ ποιοῦ τινος καὶ
συμπάσης εἰκόνος μὴ οὐχ αὕτη (ἢ) ἢ ὀρθότης, ἀλλὰ τὸ
ἐναντίον οὐδὲ τὸ παράπαν δέξῃ πάντα ἀποδοῦναι οἷόν ἐστιν
ᾧ εἰκάξει, εἰ μέλλει εἰκὼν εἶναι. σκόπει δὲ εἰ τι λέγω.
5 ἄρ' ἂν δύο πράγματα εἴη τοιαῦδε, οἷον Κρατύλος καὶ Κρα-
τύλου εἰκὼν, εἴ τις θεῶν μὴ μόνον τὸ σὸν χρῶμα καὶ
σχῆμα ἀπεικάσειεν ὥσπερ οἱ ζωγράφοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐντὸς
πάντα τοιαῦτα ποιήσειεν οἷάπερ τὰ σά, καὶ μαλακότητος
c 1 καὶ θερμότητος τὰς αὐτὰς ἀποδοίη, καὶ κίνησιν καὶ ψυχὴν
καὶ φρόνησιν οἷαπερ ἢ παρὰ σοὶ ἐνθείη αὐτοῖς, καὶ ἐνὶ λόγῳ
πάντα ἄπερ σὺ ἔχεις, τοιαῦτα ἕτερα καταστήσειεν πλησίον
σου; πότερον Κρατύλος ἂν καὶ εἰκὼν Κρατύλου τότε εἴη τὸ
5 τοιοῦτον, ἢ δύο Κρατύλοι;

ΚΡ. Δύο ἔμοιγε δοκοῦσιν, ὦ Σώκρατες, Κρατύλοι.

ΣΩ. Ὅρας οὖν, ὦ φίλε, ὅτι ἄλλην χρῆν εἰκόνος ὀρθότητα
ζητεῖν καὶ ὧν νυνδὴ ἐλέγομεν, καὶ οὐκ ἀναγκάζειν, εἴαν τι
d 1 ἀπῆ ἢ προσῆ, μηκέτι αὐτὴν εἰκόνα εἶναι; ἢ οὐκ αἰσθάνῃ

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἴσως, ἐπομένως, μὰ τὸ Δία, θὰ συμβαίνει ὅπως καὶ στὶς ἄλλες τέχνες: ἄλλος νομοθέτης θὰ ἔναι καλὸς καὶ ἄλλος κακός. ἔάν, βεβαίως, παραδεχτοῦμε ὅλα ὅσα ἔχουμε πρὶν μπροστά⁴⁷³.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἔτσι εἶναι. Ἀλλὰ βλέπεις, Σωκράτη μου, ὅταν ἀκολουθῶντας τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς τέχνης ἀποδίδουμε στὰ ὀνόματα τὰ γράμματα αὐτά... ἐννοῶ τὸ ἄλφα, τὸ βῆτα καὶ τὸ καθένα ἀπ' τὰ στοιχεῖα... κι ἔπειτα τοὺς ἀφαιρέσουμε ἢ τοὺς προσθέσουμε κάτι ἢ τοὺς ἀλλάξουμε θέση, τότε ὄχι ἀπλῶς δὲν ἔχει γραφτεῖ σωστὰ τὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔχει γραφτεῖ καθόλου, γιατί μόνις πάθει⁴⁷⁴ κάτι λόγῳ προσθέσεως, ἀφαιρέσεως ἢ μεταθέσεως, τρέπεται ἀμέσως σὲ κάτι ἄλλο, διαφορετικόν⁴⁷⁵.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Θὰ πρέπει νὰ προσέξουμε, Κρατύλε, μήπως μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ποὺ ἐξετάζουμε, δὲν ἐξετάζουμε καλά.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δηλαδή;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή, θέλω νὰ πῶ, ὅτι ὅσα πράγματα, ἢ ὑπαρξῆ ἢ ἡ μὴ ὑπαρξῆ τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἀπὸ κάποιον ἀριθμὸ, πάθουν αὐτὸ ποὺ λές, ἴσως δικαιῶνουν τὰ λόγια σου, καθὼς καὶ ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν ἀριθμὸ δέκα, ἢ ἀπ' ὁποιοῦνδήποτε ἄλλον ἀριθμὸ θέλεις, ἀφαιρέσεις κάτι ἢ τοῦ προσθέσεις κάτι, ἀμέσως γίνεται διαφορετικόν: ἀπ' τὴν ἄλλη, ὁμως, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι τῆς ποιότητος ἑνὸς μέρους τῆς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρης τῆς εἰκόνας, δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ὀρθότητα... τουναντίον δὲν εἶναι καθόλου ἀνάγκη ν' ἀποδώσουμε τὸ ἀπεικονιζόμενο πλήρως καὶ μὲ ὅλες του τίς λεπτομέρειες, ἂν βεβαίως θέλουμε νὰ ἔχουμε εἰκόνα. Πρόσεξε τί θὰ σοῦ πῶ καὶ πὲς μου ἂν ἔχω δίκιο⁴⁷⁶. Ἄς ὑποθέσουμε ὅτι ἔχουμε τὰ ἐξῆς δύο πράγματα: τὸν Κρατύλο καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Κρατύλου, καὶ ἂς ὑποθέσουμε ὅτι, ἀφοῦ κάποιος θεὸς ἐμμεῖτο ὄχι μόνον τὸ χρῶμα καὶ τὸ σχῆμα σου, σὰν τοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ ἔκανε καὶ ὀλη τὴν μέσα ὑπαρξῆ ἀκριβῶς ὅπως εἶναι ἡ δική σου, ἀποδίδοντας στὴν ἐντέλεια τὰ μαλακά καὶ τὰ θερμὰ σημεῖα σου καὶ βάζοντας μέσα τους καὶ κίνηση καὶ ψυχὴ καὶ φρόνηση, καί, μὲ λίγα λόγια, κάνοντάς τα ὅλα ἀκριβῶς ὅπως τὰ ἔχει ἐσύ, καὶ κατόπιν σ' τὰ φερνε μπροστά σου, ἐσύ τί λές: αὐτὰ ποὺ θὰ βλέπεις, θὰ ἔταν ὁ Κρατύλος καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Κρατύλου ἢ μήπως δύο Κρατύλοι;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δύο Κρατύλοι μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ ἔταν, Σωκράτη μου...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Βλέπεις, λοιπόν, ἀγαπητέ μου, ὅτι ἄλλη ὀρθότητα πρέπει νὰ ζητᾶμε νὰ βροῦμε γιὰ τὴν εἰκόνα καὶ ἄλλη γιὰ ὅσα λέγαμε τώρα... καὶ νὰ μὴ θεωροῦμε ἀναγκαστικόν, ἔάν λείπει τίποτα ἀπ' τὴν εἰκόνα ἢ τῆς προστεθεῖ κά-

ὅσου ἐνδέουσιν αἱ εἰκόνας τὰ αὐτὰ ἔχειν ἐκείνοις ὧν εἰκόνας εἰσίν;

ΚΡ. Ἔγωγε.

5 ΣΩ. Γελοῖα γούν, ὦ Κρατύλε, ὑπὸ τῶν ὀνομάτων πάθοι ἂν ἐκείνα ὧν ὀνόματά ἐστιν τὰ ὀνόματα, εἰ πάντα πανταχῆ αὐτοῖς ὁμοιωθεῖη. διττὰ γὰρ ἂν που πάντα γένοιτο, καὶ οὐκ ἂν ἔχοι αὐτῶν εἰπεῖν (οὐδεῖς) οὐδέτερον ὀπότερόν ἐστι τὸ μὲν αὐτό, τὸ δὲ ὄνομα.

10 ΚΡ. Ἀληθῆ λέγεις.

ΣΩ. Θαρρῶν τοίνυν, ὦ γενναῖε, ἔα καὶ ὄνομα τὸ μὲν εἶ
e 1 κείσθαι, τὸ δὲ μῆ, καὶ μὴ ἀνάγκαζε πάντ' ἔχειν τὰ γράμ-
ματα, ἵνα κομιδῆ ἢ τοιοῦτον οἶόνπερ οὗ ὄνομά ἐστιν, ἀλλ'
ἔα καὶ τὸ μὴ προσήκον γράμμα ἐπιφέρειν. εἰ δὲ γράμμα,
καὶ ὄνομα ἐν λόγῳ· εἰ δὲ ὄνομα, καὶ λόγον ἐν λόγῳ μὴ
5 προσήκοντα τοῖς πράγμασιν ἐπιφέρεισθαι, καὶ μηδὲν ἧττον ὀνομάζεσθαι τὸ πρᾶγμα καὶ λέγεσθαι, ἕως ἂν ὁ τύπος ἐνῆ
τοῦ πράγματος περὶ οὗ ἂν ὁ λόγος ἦ, ὥσπερ ἐν τοῖς
433 a 1 τῶν στοιχείων ὀνόμασιν, εἰ μέμνησαι ἅ νυνδὴ ἐγὼ καὶ
Ἐρμογένης ἐλέγομεν.

ΚΡ. Ἀλλὰ μέμνημαι.

ΣΩ. Καλῶς τοίνυν. ὅταν γὰρ τοῦτο ἐνῆ, κἄν μὴ πάντα
5 τὰ προσήκοντα ἔχη, λέξεταιί γε τὸ πρᾶγμα, καλῶς ὅταν
πάντα, κακῶς δὲ ὅταν ὀλίγα· λέγεσθαι δ' οὖν, ὦ μακάριε,
ἐώμεν, ἵνα μὴ ὀφλωμεν ὥσπερ οἱ ἐν Αἰγίνῃ νύκτωρ περι-
ιόντες ὀψὲ ὁδοῦ, καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὰ πράγματα δόξωμεν αὐ
b 1 τῇ ἀληθείᾳ οὕτω πως ἐληλυθέναι ὀψιαίτερον τοῦ δέοντος,
ἢ ζῆται τινα ἄλλην ὀνόματος ὀρθότητα, καὶ μὴ ὁμολόγει
δήλωμα συλλαβαῖς καὶ γράμμασι πράγματος ὄνομα εἶναι.
εἰ γὰρ ταῦτα ἀμφοτέρα ἐρεῖς, οὐχ οἶός τ' ἔση συμφωνεῖν

τι, νά λέμε ὅτι αὐτό, πού βλέπουμε, δέν εἶναι πιά εἰκόνα; Καί δέν μοῦ λές;... ἐσύ δέν αἰσθάνεσαι πόσα πράγματα λείπουν ἀπ' τῆς εἰκόνας, ὅταν τῆς συγκρίνεις μ' ἐκεῖνους, τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν εἰκόνας;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Οὔτε κουβέντα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, Κρατύλε, τὰ πράγματα θά πάθαιναν ἀπ' τὰ ὀνόματα διτιδήποτε κωμικό καί γελοῖο μπορεῖς νά φανταστῆς... ἐννοῶ τὰ πράγματα, στά ὁποῖα ἀνήκουν τὰ ὀνόματα, ἂν γίνουν ὅλα ὁμοια μ' αὐτά. Γιατί ἔτσι θά γίνονταν ὅλα διπλά καί κανεῖς δέν θά 'ταν σέ θέση νά πεῖ ποιό ἀπ' τὰ δύο εἶναι τὸ ἴδιο τὸ πράγμα καί ποιό τ' ὄνομα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἀλήθεια λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Βρῆς τὸ θάρρος, λοιπόν, γενναῖε μου φίλε, καί παραδέξου ὅτι ἄλλα μὲν ὀνόματα ἔχουν τεθεῖ καλῶς καί ἄλλα ὄχι⁴⁷⁷, καί μὴ θές τ' ὄνομα νά χει σώνει καί καλὰ ὅλα τὰ γράμματα, γιὰ νά γίνει ἐντελῶς ὁμοιο μ' ἐκεῖνο τὸ πράγμα πού ὀνομάζει⁴⁷⁸, ἀλλὰ ἄσε καί κάποια γράμματα, πού δέν τοῦ ταιριάζουν. νά προστεθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων σ' αὐτό⁴⁷⁹. Κι ἂν τὸ παραδεχθεῖς γιὰ τὰ γράμματα, νά τὸ παραδεχτεῖς καί γιὰ τὰ ὀνόματα μέσα στὴν πρόταση· κι ἂν, πάλι, τὸ παραδεχτεῖς γιὰ τὰ ὀνόματα, νά παραδεχτεῖς ὅτι καί προτάσεις μποροῦν νά προστεθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων σέ προτάσεις πού δέν ταιριάζουν στὰ πράγματα, κι ἐπὶ πλέον μὴ δειλιάσεις νά παραδεχτεῖς ὅτι τὸ πράγμα ὀνομάζεται καί λέγεται⁴⁸⁰, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ γενικός του τύπος... ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ γενικός τύπος τοῦ πράγματος, γιὰ τὸ ὁποῖο γίνεται λόγος, ὅπως ἀκριβῶς καί στὰ ὀνόματα τῶν στοιχείων⁴⁸¹, ἂν θυμᾶσαι ὅσα λέγαμε πρὶν λίγο⁴⁸² ἐγὼ κι ὁ Ἐρμογένης.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Τὰ θυμᾶμαι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πάει καλά. Διότι, ὅταν ὑπάρχει ὁ τύπος αὐτός, ὁ γενικός, ἀκόμα κι ἂν δέν περιέχει ὅλα ὅσα ταιριάζουν στὸ πράγμα, τὸ πράγμα καί πάλι θά λεχθεῖ... καί βεβαίως θά λεχθεῖ καλῶς, ὅταν περιέχει ὅλα τὰ προσήκοντα, καί κακῶς, ὅταν περιέχει ὀλίγα ἐκ τῶν προσηκόντων. Ἄς παραδεχτοῦμε, λοιπόν, καλότηχε καί πεπαιδευμένε φίλε μου, ὅτι τὸ πράγμα ὄντως λέγεται καί ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἐκφράσεως, γιὰ νά μὴν ἀναγκαστοῦμε νά πληρώσουμε κι ἡμεῖς πρόστιμο ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς Αἴγνας, ὅταν κυκλοφοροῦν νύχτα στοὺς δρόμους⁴⁸³... ἄς τὸ παραδεχτοῦμε, γιὰ νά μὴ θεωρηθεῖ ὅτι φτάσαμε, ἀλήθεια, στὰ πράγματα κάπως πῶ ἄργα ἀπ' ὅ,τι θά 'πρεπε διαφορετικά, ἀναζήτησε ἄλλον ὀρισμὸ περι ὀρθότητος ὀνομάτων καί μὴ λές ὅτι τὸ ὄνομα ἐκφράζει τὸ πράγμα μὲ συλλαβὲς καί γράμματα. Γιατί ἂν ὑποστηρίζεις ταυτοχρόνως καί τὸ ἓνα καί τὸ ἄλλο, στὸ τέλος δέν θά μπορεῖς νά συμφωνή-

5 σαυτῷ.

ΚΡ. Ἐλλά μοι δοκεῖς γε, ὦ Σώκρατες, μετρίως λέγειν, καὶ οὕτω τίθεμαι.

ΣΩ. Ἐπειδὴ τοίνυν ταῦτα ἡμῖν συνδοκεῖ, μετὰ ταῦτα τάδε σκοπῶμεν· εἰ μέλλει φαμέν καλῶς κείσθαι τὸ ὄνομα, τὰ προσήκοντα δεῖ αὐτὸ γράμματα ἔχειν;

10

ΚΡ. Ναί.

c 1

ΣΩ. Προσῆκει δὲ τὰ ὅμοια τοῖς πράγμασιν;

ΚΡ. Πάνυ γε.

ΣΩ. Τὰ μὲν ἄρα καλῶς κείμενα οὕτω κεῖται· εἰ δὲ μή τι καλῶς ἐτέθη, τὸ μὲν ἂν πολὺ ἴσως ἐκ προσηκόντων εἴη γραμμάτων καὶ ὁμοίων, εἴπερ ἔσται εἰκῶν, ἔχοι δ' ἂν τι καὶ οὐ προσήκον, δι' ὃ οὐκ ἂν καλὸν εἴη οὐδὲ καλῶς εἰργασμένου τὸ ὄνομα. οὕτω φαμέν ἢ ἄλλως;

5

ΚΡ. Οὐδὲν δεῖ οἶμαι διαμάχεσθαι, ὦ Σώκρατες· ἐπεὶ οὐκ ἀρέσκει γέ με τὸ φάναι ὄνομα μὲν εἶναι, μὴ μέντοι καλῶς γε κείσθαι.

10

d 1

ΣΩ. Πότερον τοῦτο οὐκ ἀρέσκει σε, τὸ εἶναι τὸ ὄνομα δηλωμα τοῦ πράγματος;

ΚΡ. Ἐμοιγε.

ΣΩ. Ἐλλά τὸ εἶναι τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν ἐκ προτέρων συγκείμενα, τὰ δὲ πρῶτα, οὐ καλῶς σοι δοκεῖ λέγεσθαι;

5

ΚΡ. Ἐμοιγε.

ΣΩ. Ἐλλά τὰ πρῶτα εἰ μέλλει δηλώματά τινων γίγνεσθαι, ἔχεις τινὰ καλλίω τρόπον τοῦ δηλώματα αὐτὰ γενέσθαι ἄλλον ἢ αὐτὰ ποιῆσαι ὅτι μάλιστα τοιαῦτα οἶα ἐκεῖνα ἂ δεῖ δηλοῦν αὐτά; ἢ ὅδε μᾶλλον σε ἀρέσκει ὁ τρόπος ὃν Ἐρμογένης λέγει καὶ ἄλλοι πολλοί, τὸ συνθήματα εἶναι τὰ ὀνόματα καὶ δηλοῦν τοῖς συνθεμένοις προειδόσι δὲ τὰ πράγματα, καὶ εἶναι ταύτην ὀρθότητα ὀνόματος, συνθήκην. διαφέρειω δὲ οὐδὲν ἑάυτε τις συνθήται ὥσπερ νῦν σύγ-

e 1

5

σεις οὔτε κὰν μὲ τὸν ἴδιον σου τὸν ἑαυτό.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ὅπως, Σωκράτη, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι μιᾶς μὲ μέτρο, γι' αὐτὸ καὶ παραδέχομαι αὐτὸ πού μου λές.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄφου, λοιπόν, τὰ βρίσκουμε σ' αὐτά, ἄς δοῦμε τώρα καὶ τὸ ἔξις: δὲν εἶπαμε ὅτι, ἂν τὸ ὄνομα πρόκειται νὰ εἶναι ὀρθό, πρέπει νὰ ἔχει καὶ τὰ γράμματα πού τοῦ ταιριάζουν;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ταιριαστά γράμματα... δὲ μου λές;... δὲν εἶναι ἄκείνα πού μοι ἀξίζουν στὰ πράγματα;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίωτατα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅσα, λοιπόν, ἔχουν τεθεῖ καλῶς, ἔχουν τεθεῖ ἔτσι... ταιριαστά· κὶ ἂν κάτι δὲν ἔχει τεθεῖ καλῶς, μπορεῖ μὲν τὸ μεγαλύτερό του μέρος ν' ἀποτελεῖται ἀπὸ ταιριαστά γράμματα, ὅμοια μὲ τὸ πράγμα, ἂν βέβαια εἶναι εἰκόνα του, περιέχει ὡστόσο κὶ ἓνα μέρος ὄχι ταιριαστό, ἔξ αἰτίας τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲν θὰ ἴναι ὠραῖο καὶ καλοδουλεμένο. Τὸ δέχεσαι αὐτὸ πού λέω ἢ ἔχεις ἄλλη γνώμη;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Σωκράτη μου, εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι δὲν παρίσταται ἀνάγκη νὰ τσακωνόμαστε, ἐπειδὴ ἔμένα δὲν μ' ἀρέσει οὔτε παραδέχομαι⁴⁴ νὰ λέω ὅτι κάτι εἶναι μὲν ὄνομα, ἀλλὰ δὲν ἔχει τεθεῖ καλῶς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί ἀκριβῶς δὲν σ' ἀρέσει;... τὸ ὅτι τὸ ὄνομα ἐρχεται καὶ δηλώνει τὸ πράγμα;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναί, αὐτό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ἄλλο, ὅμως;... τὸ ὅτι μερικά ὀνόματα ἔχουν συντεθεῖ ἀπὸ ὀνόματα πού προϋπήρχαν, ἐνῶ μερικά —τὰ *πρῶτα*— ὑφίστανται ἔτσι ἔξ ἀρχῆς, σ' ἀρέσει ἢ δὲν σ' ἀρέσει;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μ' ἀρέσει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν, ὅμως, αὐτὰ τὰ *πρῶτα* λεγόμενα ὀνόματα πρόκειται νὰ δηλώνουν κάποια πράγματα, πές μου ἂν διαθέτεις ἐστὶ κάποιον τρόπο καλύτερο, γὰ νὰ ῥθουν καὶ νὰ τὰ δηλώσουν... κάποιον τρόπο διαφορετικὸ ἀπ' τὸ νὰ γίνουν ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ ὅμοια μὲ τὰ πράγματα πού πρέπει νὰ δηλώσουν⁴⁵; Ἡ μήπως σ' ἀρέσει πιὸ πολὺ ὁ τρόπος τοῦ Ἑρμογένη καὶ πολλῶν ἄλλων ὅτι τὰ ὀνόματα εἶναι *συνθήματα*, δηλαδή *σημεῖα κατὰ συνθήκην*, πού δηλώνουν τὰ πράγματα μόνο γὰ ὄσους τὰ ἔθεσαν κατὰ συνθήκην, οἱ ὁποῖοι ὅμως οὕτως ἢ ἄλλως τὰ γνώριζαν ἐκ τῶν προτέρων; Δέχεσαι, ἄρα, ὅτι ἡ ὀρθότητα ἐνὸς ὀνόματος δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην... ἀπὸ μὰ συμ-

κείται, εἴντε καὶ τὸνναντίον ἐπὶ μὲν ᾧ νῦν σμικρόν, μέγα
καλεῖν, ἐπὶ δὲ ᾧ μέγα, σμικρόν; πότερός σε ὁ τρόπος
ἀρέσκει:

434 a 1 ΚΡ. Ὅλῳ καὶ παντὶ διαφέρει, ὦ Σώκρατες, τὸ ὁμοιώματι
δηλοῦν ὅτι ἂν τις δηλοῖ ἀλλὰ μὴ τῷ ἐπιτυχόντι.

5 ΣΩ. Καλῶς λέγεις. οὐκοῦν εἴπερ ἔσται τὸ ὄνομα ὅμοιον
τῷ πράγματι, ἀναγκαῖον πεφυκέναι τὰ στοιχεῖα ὅμοια τοῖς
πράγμασιν, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα ὀνόματά τις συνθήσει; ὦδε
δὲ λέγω· ἀρά ποτ' ἂν τις συνέθηκεν ὀνυδὴ ἐλέγομεν
ζωγράφημα ὁμοίον τῷ τῶν ὄντων, εἰ μὴ φύσει ὑπήρχε
b 1 φαρμακεῖα ὅμοια ὄντα, ἐξ ὧν συντίθεται τὰ ζωγραφούμενα,
ἐκείνους ἂ μιμῆται ἢ γραφικῆ· ἢ ἀδύνατον;

ΚΡ. Ἀδύνατον.

5 ΣΩ. Οὐκοῦν ὡσαύτως καὶ ὀνόματα οὐκ ἂν ποτε ὅμοια
γένοιτο οὐδενί, εἰ μὴ ὑπάρξει ἐκεῖνα πρῶτον ὁμοιότητά τινα
ἔχοντα, ἐξ ὧν συντίθεται τὰ ὀνόματα, ἐκείνους ὧν ἔστι τὰ
ὀνόματα μιμήματα; ἔστι δέ, ἐξ ὧν συνθετέον, στοιχεῖα;

ΚΡ. Ναί.

ΣΩ. Ἦδη τοίνυν καὶ σὺ κοινῶν τοῦ λόγου οὐπερ ἄρτι
c 1 Ἐρμογένης. φέρε, καλῶς σοι δοκοῦμεν λέγειν ὅτι τὸ ῥῶ τῆ
φορᾷ καὶ κινήσει καὶ σκληρότητι προσείκεν, ἢ οὐ καλῶς;
ΚΡ. Καλῶς ἔμοιγε.

5 ΣΩ. Τὸ δὲ λάβδα τῷ λείῳ καὶ μαλακῷ καὶ οἷς νυδὴ
ἐλέγομεν;

ΚΡ. Ναί.

ΣΩ. Οἶσθα οὖν ὅτι ἐπὶ τῷ αὐτῷ ἡμεῖς μὲν φαμεν
«σκληρότης», Ἐρετριῆς δὲ «σκληροτήρ»;

ΚΡ. Πάνυ γε.

10 ΣΩ. Πότερον οὖν τό τε ῥῶ καὶ τὸ σίγμα ἔοικεν ἀμφότερα

φωνία, μ' άλλα λόγια... και ότι δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορὰ εἴτε συμφωνήσει κάποιος μὲ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἔχει γίνει ἡ συνθήκη, εἴτε, ἀντιθέτως, ἀρέσκειται νὰ ὀνομάζει *μεγάλο* ἐκεῖνο πού ἐμεῖς λέμε *μικρό*, καὶ *μικρό*, πάλι, ἐκεῖνο πού ἐμεῖς λέμε *μεγάλο*; Ποιὸς ἀπ' τοὺς δύο αὐτοὺς τρόπους σ' ἀρέσει;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Σωκράτη μου, μεταξύ τοῦ νὰ δηλώνουμε ὅ,τι δηλώνουμε μὲ τὸ ὁμοίωμα του καὶ τοῦ νὰ δηλώνουμε μ' ὅ,τι μᾶς τύχει, ὑπάρχει χαώδης διαφορὰ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλὰ λές. Ἄν, λοιπόν, τὸ ὄνομα εἶναι ὅμοιο μὲ τὸ πρᾶγμα, τότε καὶ τὰ στοιχεῖα, ἀπ' τὰ ὁποῖα θὰ συνθέσουμε τὰ πρῶτα ὀνόματα, δὲν θὰ ἔναι κατ' ἀνάγκην φτιαγμένα ἔτσι, ὥστε νὰ ἔναι φυσικῶς ὅμοια μὲ τὰ πρᾶγματα; Νὰ τί θέλω νὰ πῶ: τῆ ζωγραφικῆ εἰκόνα, πού τώρα μόλις λέγαμε, θὰ μπορούσε νὰ τῆνε φτιάξει ποτέ κανεὶς ὅμοια μὲ κάποιον ἀπ' τὰ πρᾶγματα πού ὑπάρχουν, ἂν τὰ χρώματα, ἀπ' τὰ ὁποῖα συντίθενται οἱ εἰκόνες, δὲν εἴσαν φτιαγμένα ἔτσι, ὥστε νὰ εἶναι φυσικῶς ὅμοια μὲ τὰ πρᾶγματα ἐκεῖνα πού μμεῖται ἡ ζωγραφικὴ;... ἢ μήπως δὲν θὰ μπορούσε;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δὲν θὰ μπορούσε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Αἶ, τὸ ἴδιο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ὀνόματα!... Ποτέ τὰ ὀνόματα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ γίνουν ὅμοια μὲ κανένα πρᾶγμα, ἐὰν τὰ στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συντίθενται, δὲν εἶχαν προηγουμένως κάποια ὁμοιότητα μ' ἐκεῖνα τὰ πρᾶγματα, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ἀποτελοῦν μιμήσεις. Τὰ δὲ στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συντεθοῦν τὰ ὀνόματα, ὑπάρχουν:

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναί, ὑπάρχουν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐλα, λοιπόν, καὶ πάρε κι ἐσὺ, ὅπως κι ὁ Ἐρμογένης πρὶν λίγο, μέρος στῆ συζήτηση τοῦ θέματος. Πές μου, σὲ παρακαλῶ, τῆ γνώμη σου: μιλάμε ὀρθά, ὅταν λέμε ὅτι τὸ ρῶ μοιάζει μὲ τῆ φορὰ, τὴν κίνηση καὶ τῆ σκληρότητα ἢ μπὰς καὶ κάνουμε λάθος⁴⁸⁶;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ὅρθά, νομίζω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ ὅτι τὸ λάμβδα μοιάζει μὲ τὸ λεῖο καὶ μὲ τὸ μαλακὸ καὶ μ' ὅλα τ' ἄλλα πού λέγαμε πρὶν λίγο;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναί, μοιάζει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γνωρίζεις, ἐπομένως, ὅτι γιὰ τὸ ἴδιο πρᾶγμα ἐμεῖς μὲν λέμε “σκληρότης”, οἱ δὲ Ἑρετριεῖς λένε “σκληροτήρ”⁴⁸⁷;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Καὶ πολὺ καλὰ μάλιστα!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπειδὴ ἀπὸ κοινοῦ, λοιπόν τότε, τὸ ρῶ καὶ τὸ σίγμα μοιά-

- τῷ αὐτῷ, καὶ δηλοῖ ἐκείνοις τε τὸ αὐτὸ τελευτῶντος τοῦ
 ῥῷ καὶ ἡμῖν τοῦ σίγμα, ἢ τοῖς ἑτέροις ἡμῶν οὐ δηλοῖ;
- d ι ΚΡ. Δηλοῖ μὲν οὖν ἀμφοτέροις.
 ΣΩ. Πότερον ἢ ὅμοια τυγχάνει ὄντα τὸ ῥῷ καὶ τὸ σίγμα,
 ἢ ἢ μή;
- ΚΡ. Ὅμοια.
- 5 ΣΩ. Ὁ οὖν ὅμοιά ἐστι πανταχῆ;
 ΚΡ. Πρὸς γε τὸ ἴσως φορὰν δηλοῦν.
 ΣΩ. Ἡ καὶ τὸ λάβδα ἐγκείμενον; οὐ τὸ ἐναντίον δηλοῖ
 σκληρότητος;
- ΚΡ. Ἴσως γὰρ οὐκ ὀρθῶς ἔγκειται, ὡς Σώκρατες· ὡσπερ
 10 καὶ ἄ νυνδῆ σὺ πρὸς Ἑρμογένη ἔλεγες ἐξαιρῶν τε καὶ
 ἐντιθεῖς γράμματα οὐδέοι, καὶ ὀρθῶς ἐδόκεις ἔμοιγε. καὶ
 νῦν ἴσως ἀντὶ τοῦ λάβδα ῥῷ δεῖ λέγειν.
- e ι ΣΩ. Εὐ λέγεις. τί οὖν; νῦν ὡς λέγομεν, οὐδὲν μαθη-
 νομεν ἀλλήλων, ἐπειδὴν τις φῆ «σκληρόν», οὐδὲ οἶσθα σὺ
 νῦν ὅτι ἐγὼ λέγω;
- ΚΡ. Ἐγωγε, διὰ γε τὸ ἔθος, ὡ φίλτατε.
- 5 ΣΩ. Ἐθος δὲ λέγων οἶει τι διάφορον λέγειν συνθήκης;
 ἢ ἄλλο τι λέγεις τὸ ἔθος ἢ ὅτι ἐγώ, ὅταν τοῦτο φθέγγωμαι,
 διανοοῦμαι ἐκεῖνο, σὺ δὲ γινώσκεις ὅτι ἐκεῖνο διανοοῦμαι;
 οὐ τοῦτο λέγεις;
- 435 a ι ΚΡ. Ναί.
 ΣΩ. Οὐκοῦν εἰ γινώσκεις ἐμοῦ φθεγγομένου, δῆλωμα
 σοι γίγνεται παρ' ἐμοῦ;
- ΚΡ. Ναί.
- 5 ΣΩ. Ἀπὸ τοῦ ἀνομοίου γε ἢ ὁ διανοούμενος φθέγγωμαι,
 εἴπερ τὸ λάβδα ἀνόμοιον ἐστὶ τῆ ἢ φῆς σὺ σκληρότητι· εἰ
 δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, τί ἄλλο ἢ αὐτὸς σαυτῷ συνέθου καὶ

ζουν στο ίδιο πράγμα, το ίδιο πράγμα στους μὲν Ἑρετριεῖς δηλώνεται μὲ καταληκτικό γράμμα τὸ ρῶ καὶ σ' ἐμᾶς μὲ καταληκτικό γράμμα τὸ σίγμα... ἢ μήπως ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι ἢ ἐκεῖ ἢ ἐδῶ τὸ πράγμα δὲν δηλώνεται;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μά, βεβαίως, καὶ δηλώνεται καὶ ἐκεῖ καὶ ἐδῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλώνεται, ἐφ' ὅσον τὸ ρῶ καὶ τὸ σίγμα εἶναι ὅμοια ἢ ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι ὅμοια;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐφ' ὅσον εἶναι ὅμοια.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί λέγεις;... εἶναι ὅμοια σ' ὅλα τους;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Εἶναι ὅσο τουλάχιστον δηλώνουν τὴ φορὰ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τότε, λοιπόν, πῶς χώθηκε μέσα στὴ λέξη τὸ λάμβδα; Τὸ ἀντίθετο τῆς σκληρότητας — αὐτὸ δὲν δηλώνει τὸ λάμβδα;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ὅντως, Σωκράτη... τὸ λάμβδα ἴσως νὰ μὴν ἔχει παρεμβληθεῖ σωστά· ὅπως, ἄλλωστε, καὶ στὰ παραδείγματα, πού πρὶν λίγο ἔλεγες στὸν Ἑρμογένη, κι ὅπου, ὅπου ἔπρεπε, ἄλλοτε ἔβγαζες κι ἄλλοτε πρόσθετες γράμματα, κι ἐμένα μου φαινόταν ὅτι σωστά μιλοῦσες. Δηλαδή τώρα ἀντὶ λάμβδα πρέπει ἴσως νὰ προφέρουμε ρῶ⁴⁸⁸...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πολὺ σωστά! Ἀλλὰ γιὰ πὲς μου... τώρα, μὲ τὸν τρόπο πού προφέρουμε τὴ λέξη, μήπως δὲν συνεννοούμεθα⁴⁸⁹ μεταξύ μας, ὅταν λέμε “σκληρόν”, ἢ μήπως ἐσὺ τώρα δὲν ξέρεις τί σοῦ λέω ἐγώ;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐγὼ τουλάχιστον τὸ ξέρω ἀπὸ συνήθεια⁴⁹⁰, καλὲ μου φίλε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ὅταν λές *συνήθεια*, νομίζεις ὅτι λές κάτι ἄλλο καὶ ὄχι *συνθήκη*; Ἡ μήπως θὲς λόγῳ τῆς συνήθειας νὰ πῆς κάτι διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι ἐγώ⁴⁹¹... ὅτι δηλαδή, ὅταν προφέρω τὴ λέξη “σκληρόν”, ἐγὼ μὲν ἔχω στὸ νοῦ μου αὐτὸ τὸ πράγμα, ἐνῶ ἐσὺ γνωρίζεις ὅτι στὸ νοῦ μου ἔχω ἐκεῖνο πού δηλώνει τὸ ὄνομα; Αὐτὸ δὲν λές;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Αὐτὸ λέω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν, λοιπόν, τὸ γνωρίζεις, ὅταν ἐγὼ τὸ προφέρω, ἐγὼ δὲν εἶμαι ἐκεῖνος πού σ' τὸ δηλώνει;... ἐκεῖνος πού σοῦ δημιουργεῖ τὸ δῆλωμα τοῦ ὀνόματος⁴⁹²;...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Naί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σ' τὸ δημιουργῶ, ὅμως, μὲ τὴ συνδρομὴ ἐνὸς πράγματος πού δὲν μοιάζει μ' αὐτὸ πού ἔχω στὸ νοῦ μου, ὅταν τὸ προφέρω... ἂν βεβαίως τὸ λάμβδα δὲν μοιάζει μὲ τὴ σκληρότητα, γιὰ τὴν ὁποία κάνεις λόγο· ἂν, ὅμως, ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, παύει δηλαδή —σὲ ρωτῶ— παύει πλέον ν' ἀληθεύ-

- σοι γίγνεται ἡ ὀρθότης τοῦ ὀνόματος συνθήκη, ἐπειδὴ γε
 δηλοῖ καὶ τὰ ὅμοια καὶ τὰ ἀνόμοια γράμματα, ἔθους τε καὶ
 10 **b i** συνθήκης τυχύοντα· εἰ δ' ὅτι μάλιστα μὴ ἔστι τὸ ἔθος
 συνθήκη, οὐκ ἂν καλῶς ἔτι ἔχοι λέγειν τὴν ὁμοιότητα
 δηλωμα εἶναι, ἀλλὰ τὸ ἔθος· ἐκεῖνο γάρ, ὡς εἶοικε, καὶ
 ὁμοίῳ καὶ ἀνομοίῳ δηλοῖ. ἐπειδὴ δὲ ταῦτα συγχωροῦμεν,
 ὦ Κρατύλε—τὴν γὰρ σιγὴν σου συγχώρησιν θήσω—ἀνα-
 5 **5** γκαῖόν που καὶ συνθήκην τι καὶ ἔθος συμβάλλεσθαι πρὸς
 δήλωσιν ὧν διανοούμενοι λέγομεν· ἐπεὶ, ὦ βέλτιστε, εἰ
 ἴθελις ἐπὶ τὸν ἀριθμὸν ἐλθεῖν, πόθεν οἶει ἔξῃ ἐν ὀνόματα
 ὅμοια ἐνὶ ἐκάστω τῶν ἀριθμῶν ἐπενεγκεῖν, ἔαν μὴ ἔῃς τι
c i τὴν σὴν ὁμολογίαν καὶ συνθήκην κύρος ἔχειν τῶν ὀνομάτων
 ὀρθότητος πέρι· ἐμοὶ μὲν οὖν καὶ αὐτῷ ἀρέσκει μὲν κατὰ τὸ
 δυνατὸν ὅμοια εἶναι τὰ ὀνόματα τοῖς πράγμασιν· ἀλλὰ μὴ
 ὡς ἀληθῶς, τὸ τοῦ Ἑρμογένους, γλίσχρα ἢ ἡ ὀκλή αὐτῆ τῆς
 5 **5** ὁμοιότητος, ἀναγκαῖον δὲ ἢ καὶ τῷ φορτικῷ τούτῳ προσ-
 χρῆσθαι, τῇ συνθήκῃ, εἰς ὀνομάτων ὀρθότητα. ἐπεὶ ἴσως
 κατὰ γε τὸ δυνατὸν κάλλιστ' ἂν λέγοιτο ὅταν ἢ πᾶσιν ἢ
 ὡς πλείστοις ὁμοίοις λέγηται, τοῦτο δ' ἔστι προσήκουσιν,
d i αἴσχιστα δὲ τοῦναντίον. τόδε δέ μοι ἔτι εἰπέ μετὰ ταῦτα,
 τίνα ἡμῖν δύναμιν ἔχει τὰ ὀνόματα καὶ τί φῶμεν αὐτὰ καλὸν
 ἀπεργάζεσθαι;
 ΚΡ. Διδάσκειν ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, καὶ τοῦτο πάνυ
 5 **5** ἀπλοῦν εἶναι, ὅς ἂν τὰ ὀνόματα ἐπίστηται, ἐπίστασθαι καὶ
 τὰ πράγματα.
 ΣΩ. Ἴσως γάρ, ὦ Κρατύλε, τὸ τοιόνδε λέγεις, ὡς ἐπειδὴ
 τις εἰδῆ τὸ ὄνομα οἷόν ἐστιν—ἔστι δὲ οἷόν περ τὸ πᾶγμα—
e i εἴσεται δὴ καὶ τὸ πᾶγμα, ἐπεὶ περ ὁμοῖον τυγχάνει ὄν τῷ
 ὀνόματι, τέχνη δὲ μία ἄρ' ἐστὶν ἡ αὐτὴ πάντων τῶν ἀλλή-

ει ὅτι συμφώνησες με τὸν ἑαυτὸ σου⁴⁹³ καὶ ὅτι ἡ ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος γίνεται γιὰ δικό σου λογαριασμό *συνθήκη*, ἐπειδὴ βεβαίως δηλώνει τόσο τὰ ὅμοια ὅσο καὶ τὰ ἀνόμοια γράμματα ὡς καθιερωθέντα με τὴ συνήθεια καὶ τὴ συνθήκη⁴⁹⁴; Ἄλλ' ἀκόμα κι ἂν δὲν συμπίπτουν ἀπολύτως συνήθεια καὶ συνθήκη, καὶ πάλι δὲν εἶναι σωστὸ νὰ λέμε ὅτι ἡ ὁμοιότητα ἀποτελεῖ δῆλωμα... δῆλωμα εἶναι ἡ συνήθεια, αὐτὴ εἶναι τὸ μέσο ποῦ ἐκφράζει. Διότι, ὅπως φαίνεται, ἡ συνήθεια ἐκφράζει καὶ με τὸ ὅμοιο καὶ με τὸ ἀνόμοιο⁴⁹⁵. Κι ἐπειδὴ, Κρατύλε μου, ὡς πρὸς τὰ προσηγηθέντα συμφωνοῦμε —τὴ σιωπὴ σου τὴν ἐκλαμβάνω, βέβαια, ὡς συναίνεση—, ἀναγκαστικῶς δεχόμεστε ὅτι συνθήκη καὶ συνήθεια συντελοῦν κατὰ κάποιον τρόπο στὸ νὰ δηλώνουμε... στὸ νὰ ἐκφράζουμε, ὅταν μιλάμε, αὐτὰ ποῦ ἔχουμε στὸ μυαλό μας⁴⁹⁶. Κι αὐτὸ τὸ λέω — γιὰτί, καλὲ μου φίλε; Νά... ἂν πάρεις ὡς παράδειγμα τοὺς ἀριθμούς, ἀπὸ ποῦ νομίζεις ὅτι θὰ βρεῖς ὀνόματα νὰ βάλεις στὸν καθένα τους χωριστά, ἔτσι μάλιστα ὥστε νὰ τοὺς μοιάζουν⁴⁹⁷, ἔαν δὲν παράσχεις ἐκ τῶν προτέρων τὴ βεβαίωση ὅτι ἡ συναίνεση καὶ ἡ συμφωνία σου γύρω ἀπ' τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων διαθέτει κύρος⁴⁹⁸; Ἐμένα, λοιπόν, καὶ τοῦ φίλου μας ἀπὸ ἑδῶ μᾶς ἀρέσει —δὲ λέω...— νὰ μοιάζουν τὰ ὀνόματα ὅσο τὸ δυνατόν περισσότερο στὰ πράγματα⁴⁹⁹, πλὴν ὅμως φοβᾶμαι πραγματικὰ μήπως, ὅπως λέει κι ὁ Ἐρμογένης, ἡ ἑλκτικὴ δύναμη τοῦ ὀνόματος εἶναι *γλίσχρο*... *ἀναξία λόγου*... ὁπότε, ἀναζητώντας τὴν ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, εἴμαστε τελικῶς ἀναγκασμένοι νὰ καταφεύγουμε σ' αὐτὸ τὸ βάνουσο καὶ χυδαῖο μέσο: τὴ *συνθήκη*⁵⁰⁰; Ἴσως ὁ πιὸ ὠραῖος ἀπ' τοὺς ὑπαρκτοὺς τρόπους νὰ μιλάμε θὰ ἔταν ἀναντιλέκτως αὐτὸς ποῦ μᾶς ἐπιβάλλει νὰ χρησιμοποιοῦμε ὀνόματα, ποῦ ὄλα ἦ, ἔστω, τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ὅμοια με τὰ πράγματα, κι ὅταν λέω *ὅμοια*, ἐννοῶ τὰ ταιριαστά, πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι τὰ ἀνόμοια εἶναι καὶ τὰ κατὰ περίπτωσιν χειρότερα κι ἐντελῶς ἀταίριαστα⁵⁰¹. Ἄλλὰ ὕστερ' ἀπ' ὄλα τοῦτα πὲς μου, σὲ παρακαλῶ, καὶ τὸ ἐξῆς: ποιά δύναμη ἔχουν γιὰ μᾶς τὰ ὀνόματα καὶ τί καλὸ, τέλος πάντων, θὰ ποῦμε ὅτι μᾶς κάνουν;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Γνώμη μου ἔμένα, Σωκράτη, εἶναι ὅτι μᾶς διδάσκουν... κάτι ποῦ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἀπλό νὰ τὸ καταλάβουμε: ὁ γνωρίζων τὰ ὀνόματα γνωρίζει καὶ τὰ πράγματα⁵⁰².

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νομίζω, Κρατύλε, ὅτι ἴσως θεὸς νὰ πείς πῶς, ὅταν κάποιος μάθει ποιανοῦ εἶδους εἶναι τ' ὄνομα —ὁπότε τοῦ ἰδίου εἶδους θὰ ἔναι καὶ τὸ πράγμα—, θὰ γνωρίζει καὶ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα, ἐπειδὴ ἀκριβῶς τυχαίνει νὰ ἔναι ὅμοιο με τ' ὄνομα... κι ἐπομένως ἡ τέχνη εἶναι μία καὶ, φυσικὰ, ἴδια γιὰ

λοισ ὁμοίων. κατὰ τοῦτο δὴ μοι δοκεῖς λέγειν ὡς ὅς ἂν τὰ
ὀνόματα εἰδῆ εἴσεται καὶ τὰ πράγματα.

5 ΚΡ. Ἀληθέστατα λέγεις.

ΣΩ. Ἐχε δὴ, ἰδωμεν τίς ποτ' ἂν εἴη ὁ τρόπος οὗτος τῆς
διδασκαλίας τῶν ὄντων ὃν σὺ λέγεις νῦν, καὶ πότερον ἔστι
μὲν καὶ ἄλλος, οὗτος μέντοι βελτίων, ἢ οὐδ' ἔστιν ἄλλος
ἢ οὗτος. ποτέρως οἶει;

436 a 1 ΚΡ. Οὕτως ἔγωγε, οὐ πάνυ τι εἶναι ἄλλον, τοῦτον δὲ καὶ
μόνον καὶ βέλτιστον.

5 ΣΩ. Πότερον δὲ καὶ εὔρεσιν τῶν ὄντων τὴν αὐτὴν ταύτην
εἶναι, τὸν τὰ ὀνόματα εὔροντα καὶ ἐκεῖνα ἠύρηκέναι ὧν ἔστι
τὰ ὀνόματα· ἢ ζητεῖν μὲν καὶ εὐρίσκειν ἕτερον δεῖν τρόπον,
μανθάνειν δὲ τοῦτον;

ΚΡ. Πάντων μάλιστα καὶ ζητεῖν καὶ εὐρίσκειν τὸν αὐτὸν
τρόπον τοῦτον κατὰ ταῦτά.

b 1 ΣΩ. Φέρε δὴ ἐννοήσωμεν, ὦ Κρατύλε, εἴ τις ζητῶν τὰ
πράγματα ἀκολουθοῖ τοῖς ὀνόμασι, σκοπῶν οἷον ἕκαστον
βούλεται εἶναι, ἄρ' ἐννοεῖς ὅτι οὐ σμικρὸς κίνδυνός ἐστιν
ἐξαπατηθῆναι;

ΚΡ. Πῶς;

5 ΣΩ. Δῆλον ὅτι ὁ θέμενος πρῶτος τὰ ὀνόματα, οἷα ἠγείτο
εἶναι τὰ πράγματα, τοιαῦτα ἐτίθετο καὶ τὰ ὀνόματα, ὡς
φαμεν. ἢ γάρ;

ΚΡ. Ναί.

10 ΣΩ. Εἰ οὖν ἐκεῖνος μὴ ὀρθῶς ἠγείτο, ἔθετο δὲ οἷα ἠγείτο,
τί οἶε ἡμᾶς τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτῷ πείσεσθαι; ἄλλο τι ἢ
ἐξαπατηθῆσεσθαι;

c 1 ΚΡ. Ἀλλὰ μὴ οὐχ οὕτως ἔχει, ὦ Σώκρατες, ἀλλ' ἀναγκαῖον
ἢ εἰδῶτα τίθεσθαι τὸν τιθέμενον τὰ ὀνόματα· εἰ δὲ μὴ, ὅπερ
πάλαι ἐγὼ ἔλεγον, οὐδ' ἂν ὀνόματα εἴη. μέγιστον δέ σοι
ἔστω τεκμήριον ὅτι οὐκ ἔσφαλται τῆς ἀληθείας ὁ τιθέμενος·
οὐ γὰρ ἂν ποτε οὕτω σύμφωνα ἦν αὐτῷ ἅπαντα. ἢ οὐκ

ὄλα τὰ ὁμοια πράγματα. Αυτό, ὑποθέτω, ἔχεις στοῦ νοῦ σου, ὅταν λές ὅτι ὁ γνωρίζων τὰ ὀνόματα γνωρίζει καί τὰ πράγματα⁵⁰³.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἡ ὑπόθεσή σου εἶναι ὀρθή.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄντε, λοιπόν, νά δοῦμε ποιός μπορεῖ νά ἔναι ὁ τρόπος διδασκαλίας τῶν ὑπαρκτῶν πραγμάτων πού μοῦ λές, μήπως εἶναι καί κάνας ἄλλος, καί μάλιστα καλύτερος ἀπ' τόν δικό σου, ἢ μήπως δέν ὑπάρχει κανένας ἄλλος παρά μονάχα ὁ ἀρχικός. Τί λές;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐγώ λέω ὅτι αὐτός εἶναι καί κανένας ἄλλος: εἶναι δέ καί ὁ μόνος καί ὁ καλύτερος.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δηλαδή θές νά πεις ὅτι ἡ ἀνακάλυψη τῶν ὑπαρκτῶν πραγμάτων συμπίπτει μέ τήν εὑρεση τῶν ὀνομάτων; Ὅποιος βρῆκε τὰ ὀνόματα, ἀνακάλυψε καί τὰ πράγματα πού προσδιορίζονται ἀπ' τὰ ὀνόματα αὐτά; Μήπως ἡ ἔρευνα καί ἡ εὑρεση τῶν ὀνομάτων καί τῶν πραγμάτων πρέπει νά γίνονται μέ κάποιον ἄλλο τρόπο, ἐνώ θά ἐξακολουθοῦμε νά μαθαίνουμε μέ τόν ἤδη γνωστό μας⁵⁰⁴; — ἐρωτῶ...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἡ ἔρευνα καί ἡ εὑρεση πρέπει νά γίνονται πάντα μέ τόν ἴδιο τρόπο καί πάντα κάτω ἀπ' τίς αὐτές συνθήκες — λέω...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιά νά σκεφτοῦμε κι αὐτό πού θά σοῦ πῶ τώρα, Κρατύλε μου: ἐάν, ἐρευνώντας τὰ πράγματα, ἀκολουθοῦμε τὰ ὀνόματα⁵⁰⁵ ἐξετάζοντας τή σημασία τοῦ καθενός χωριστά, δέν καταλαβαίνεις ὅτι ὁ κίνδυνος νά ἐξαπατηθοῦμε δέν εἶναι ἀμελητέος⁵⁰⁶.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Πῶς νά τό καταλάβω, δηλαδή;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μά εἶν' ὀλοφάνερο! Δέν παραδεχθήκαμε ὅτι αὐτός πού πρῶτοβαλε τὰ ὀνόματα, τά ἔβαλε σύμφωνα μέ τή γνώμη καί τήν ἀντίληψή του γιά τό πῶς ἔχουν τὰ πράγματα;... Δέν τό ἔπαμε;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἄ, ναι!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν, ὅμως, ἐκεῖνος δέν εἶχε σωστή γνώμη καί παραταῦτα ἔθετε ὀνόματα κατὰ τήν ὅποια γνώμη καί ἀντίληψή του, τί νομίζεις ὅτι θά πάθουμ' ἐμεῖς πού τόν ἀκολουθοῦμε;... Δέν θά ἐξαπατηθοῦμε τουλάχιστον;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναι, ἀλλά κοίτα, Σωκράτη, μήπως τὰ πράγματα δέν εἶν' ἔτσι ὅπως τὰ λές. Μήπως ἐκεῖνος πού ἔβαλε τὰ ὀνόματα, τά ἔβαλε, ὅπως τά ἔβαλε, ἐν γνώσει του; Γιατί διαφορετικά, ὅπως σοῦ ἔλεγα καί πῶ μπροστά, δέν θά ὑπῆρχαν κἀν ὀνόματα. Καί μάθε ὅτι ἡ καλύτερη ἀπόδειξη περὶ τοῦ ὅτι δέν ἔχει κάνει λάθος ὡς πρὸς τήν ἀλήθεια τους ὁ ὀνοματοθέτης εἶναι ἀκριβῶς τό ὅτι δέν θά εἶταν ποτέ δυνατόν νά πετύχει σέ ὄλα τή συμφωνία μέ τὰ πράγμα-

- 5 ἐνευόεις αὐτὸς λέγων ὡς πάντα κατὰ ταυτὸν καὶ ἐπὶ ταυτὸν ἐγίγνετο τὰ ὀνόματα;
- d 1 ΣΩ. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν, ὠγαθὲ Κρατύλε, οὐδὲν ἔστιν ἀπολόγημα. εἰ γὰρ τὸ πρῶτον σφαλῆις ὁ τιθέμενος τᾶλλα ἤδη πρὸς τοῦτ' ἐβιάζετο καὶ αὐτῷ συμφωνεῖν ἠνάγκαζεν, οὐδὲν ἄτοπον, ὥσπερ τῶν διαγραμμάτων ἐνίστε τοῦ πρῶτου σμικροῦ καὶ ἀδήλου ψεύδους γενομένου, τὰ λοιπὰ πάμπολλα ἤδη ὄντα ἐπόμενα ὁμολογεῖν ἀλλήλοισ. δεῖ δὴ περὶ τῆς ἀρχῆς παντὸς
- 5 πράγματος παντὶ ἀνδρὶ τὸν πολὺν λόγον εἶναι καὶ τὴν πολλὴν σκέψην εἴτε ὀρθῶς εἴτε μὴ ὑπόκειται· ἐκείνης δὲ ἐξετασθείσης ἱκανῶς, τὰ λοιπὰ φαίνεσθαι ἐκείνη ἐπόμενα. οὐ μέντοι ἀλλὰ
- e 1 θαυμάζοιμ' ἂν εἰ καὶ τὰ ὀνόματα συμφωνεῖ αὐτὰ αὐτοῖς. πάλιν γὰρ ἐπισκεψώμεθα ἃ τὸ πρότερον διήλθομεν. ὡς τοῦ παντὸς ἰόντος τε καὶ φερομένου καὶ ρεούτος φαμεν σημαίνειν ἡμῖν τὴν οὐσίαν τὰ ὀνόματα. ἄλλο τι οὕτω σοι
- 5 δοκεῖ δηλοῦν;
- 437 a 1 ΚΡ. Πάνυ σφόδρα, καὶ ὀρθῶς γε σημαίνει.
- ΣΩ. Σκοπῶμεν δὴ ἐξ αὐτῶν ἀναλαμβάνοντες πρῶτον μὲν τοῦτο τὸ ὄνομα, τὴν «ἐπιστήμην», ὡς ἀμφίβολόν [ἔστι], καὶ μᾶλλον ἔοικε σημαίνουσι ὅτι ἴσ τ η σ ι ν ἡμῶν ἐπὶ τοῖς
- 5 πράγμασι τὴν ψυχὴν ἢ ὅτι συμπεριφέρεται, καὶ ὀρθότερόν ἐστιν ὥσπερ νῦν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν λέγειν μᾶλλον ἢ ἐκβάλ- λοντας τὸ εἰ «πιστήμην», ἀλλὰ τὴν ἐμβολὴν ποιήσασθαι ἀντὶ τῆς ἐν τῷ εἰ ἐν τῷ ἰῶτα. ἔπειτα τὸ «βέβαιον», ὅτι β ἄ σ ε ὡ ς τινός ἐστιν καὶ στάσεως μίμημα ἀλλ' οὐ φορᾶς.
- b 1 ἔπειτα ἡ «ἱστορία» αὐτό που σημαίνει ὅτι ἴσ τ η σ ι τὸν ῥόον. καὶ τὸ «πιστόν» ἰ σ τ ἄ ν παντάπασι σημαίνει. ἔπειτα δὲ ἡ «μνήμη» παντὶ που μνηύει ὅτι μ ο ν ἡ ἐστὶν ἐν τῇ ψυχῇ ἀλλ' οὐ φορᾶ. εἰ δὲ βούλει, ἡ «ἀμαρτία» καὶ ἡ «συμφορᾶ»,

τα. Ἡ μήπως δὲν ἐννοοῦσες πράγματι αὐτό, ὅταν ἔλεγες ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα ἔγιναν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλέ μου Κρατύλε, πόσο κακός συνήγορος τοῦ ὀνοματοθέτη εἶσαι!... Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος, πού ἔθεσε τὸ πρῶτο ὄνομα περιέπεσε σὲ σφάλμα στὴν ἀρχὴ καὶ κατόπιν ἔκανε κι ἄλλα λάθη, ἐπειδὴ ἀναγκαζόταν νὰ ἴναι σύμφωνος μὲ τὴν πρώτη του ἐπιλογή, δὲν εἶναι καθόλου παράλογο νὰ συμβεῖ ὅ,τι συμβαίνει καὶ στὰ γεωμετρικὰ σχήματα, ὅπου, ὅταν τὸ πρῶτο γίνεαι λόγῳ τῆς ἐνδεχόμενης μικρότητας καὶ ἀσαφείας του αἰτία πλάνης, τὰ ὑπόλοιπα σχήματα, πού εἶναι καὶ πάρα-πάρα πολλά, θὰ ἐξακολουθοῦν νὰ συμφωνοῦν μεταξὺ τους⁵⁰⁷. Ὁ κάθε ἄνθρωπος, λοιπὸν, πρέπει νὰ βάζει ὅλο σχεδὸν τὸν νοῦ του καὶ τὴ σκέψη του καὶ νὰ μελετᾷ στὸ κάθε πράγμα, πού ἐρευνᾷ, τὴν ἀρχὴ του... τὸ ἂν ἔχει τεθεῖ ὀρθὰ ἢ ἐσφαλμένα ἢ ἀρχὴ του. Ὅταν ἔχει ἐρευνηθεῖ καλὰ ἢ ἀρχὴ, ὅλα τ' ἄλλα φαίνονται ἀποτελέσματα τῆς. Κι ὅμως ἐγὼ ἐξακολουθῶ ν' ἀπορωῶ ὡς πρὸς τὸ ἂν τὰ ὀνόματα συμφωνοῦν ὄντως μεταξὺ τους. Γι' αὐτὸ ἄς ἐπανεξετάσουμε αὐτὰ πού ἐξετάσαμε πρὶν λίγο! Εἶχαμε πεῖ ὅτι τὰ ὀνόματα ἐκφράζουν τὴν οὐσία τῶν πραγμάτων δεδομένου ὅτι τὰ πάντα κινοῦνται καὶ φέρονται καὶ ρέουν. Νομίζεις ὅτι μὲ τὸν εἰρημένο τρόπο τὰ ὀνόματα ἐκφράζουν καὶ κάτι ἄλλο;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίωτατα καὶ ἐκφράζουν καὶ κάτι ἄλλο, καὶ μάλιστα λέω ὅτι τὸ ἐκφράζουν σωστά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς πάρουμε, λοιπὸν, καὶ ἔνεκα τοῦ ἀμφιβόλου χαρακτήρα του ἄς ἐξετάσουμε πρῶτο ἅπ' ὅλα τὸ ὄνομα “ἐπιστήμη”, τὸ ὁποῖο μᾶλλον φαίνεται νὰ σημαίνει ὅτι *ἴστησιν*, ὅτι δηλαδή *σταματᾷ* τὴν ψυχὴ μας στὰ πράγματα γιὰ νὰ τὰ ἐξετάσει, παρὰ ὅτι κινεῖται μαζί τῆς⁵⁰⁸. γι' αὐτὸ καὶ εἶναι ὀρθότερο νὰ προφέρουμε τὴν ἀρχὴ του ὅπως ἀκριβῶς τὴν προφέρουμε τώρα, παρὰ νὰ βγάλουμε ἔξω τὸ ἔψιλον καὶ νὰ λέμε “πιστήμη”. τὸ καλύτερο θὰ ἴταν νὰ βάζαμε ἕνα γιώτα ὄχι μετὰ τὸ ἔψιλον, νὰ μὴ λέμε δηλαδή “ἐπειστήμη”, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἤδη ὑπάρχον γιώτα καὶ νὰ λέγαμε “ἐπιστήμη”. Ἄς σκεφθοῦμε κατόπιν ὅτι τὸ “βέβαιον”, πού σημαίνει “σταθερόν”, εἶναι μίμησις κάποιας βᾶσης καὶ στάσης, ὄχι κάποιας κίνησης. Ἐπίσης ἢ “ἱστορία” αὐτὸ περίπου σημαίνει: ὅτι *ἴστησι τὸν ῥοῦν*⁵⁰⁹, ὅτι δηλαδή *σταματᾷ τὴν ῥοή*. Ἀλλὰ καὶ τὸ “πιστόν”, τὸ “ἀσφαλές” ἦτοι, δὲν χρειάζεται νὰ πῶ ὅτι σημαίνει *ἱστάν*, παναπεῖ *σταματᾷ*. Κατόπιν ἔχουμε τὴ “μνήμη” πού φανερώνει σ' ὅλο τὸν κόσμον ὅτι εἶναι *μονή*, δηλαδή *στάση* —καὶ ὄχι *κίνηση*— στὴν ψυχὴ. Ἄν θέλεις τώρα, πρόσεξε τὰ ὀνόματα “ἁμαρτία” καὶ “συμφορὰ”

- 5 εἰ κατὰ τὸ ὄνομά τις ἀκολουθήσει, φανείται ταῦτὸν τῇ
 «συνέσει» ταύτῃ καὶ «ἐπιστήμῃ» καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσι
 τοῖς περὶ τὰ σπουδαῖα ὀνόμασιν. ἔτι τοῖνυν ἡ «ἀμαθία»
 καὶ ἡ «ἀκολασία» παραπλησία τούτοις φαίνεται· ἡ μὲν
 c 1 γὰρ τοῦ ἄμα θεῶ ἰόντος πορεία φαίνεται, ἡ «ἀμαθία»,
 ἡ δ' «ἀκολασία» παντάπασι ἀκολουθία τοῖς πράγμασι
 φαίνεται. καὶ οὕτως, ἃ νομίζομεν ἐπὶ τοῖς κακίστοις ὀνό-
 ματα εἶναι, ὁμοίωτα ἂν φαίνοιτο τοῖς ἐπὶ τοῖς καλλίστοις.
 5 οἶμαι δὲ καὶ ἄλλα πόλλ' ἂν τις εὔροι εἰ πραγματεύοιτο,
 ἐξ ὧν οἰηθείη ἂν αὐτὸ πάλιν τὸν τὰ ὀνόματα τιθέμενον
 οὐχὶ ἰόντα οὐδὲ φερόμενα ἀλλὰ μένοντα τὰ πράγματα
 σημαίνειν.
- d 1 ΚΡ. Ἄλλ', ὦ Σώκρατες, ὁρᾷς ὅτι τὰ πολλὰ ἐκείνως
 ἐσημαίνεν.
 ΣΩ. Τί οὖν τοῦτο, ὦ Κρατύλε; ὡς περ ψήφους διαριθμη-
 σόμεθα τὰ ὀνόματα, καὶ ἐν τούτῳ ἔσται ἡ ὀρθότης; ὁπότερα
 5 ἂν πλείω φαίνηται τὰ ὀνόματα σημαίνοντα, ταῦτα δὴ ἔσται
 τὰληθῆ;
 ΚΡ. Οὐκ οὖν εἰκός γε.
 ΣΩ. Οὐδ' ὅπωςτι οὖν, ὦ φίλε. καὶ ταῦτα μὲν γε αὐτοῦ
 438 a 1 ἐάσωμεν, ἐπανέλθωμεν δὲ πάλιν ὅθεν δεῦρο μετέβημεν.
 ἄρτι γὰρ ἐν τοῖς πρόσθεν, εἰ μέμνησαι, τὸν τιθέμενον τὰ
 ὀνόματα ἀναγκαῖον ἔφησθα εἶναι εἰδότα τίθεσθαι οἷς ἐτίθετο.
 πότερον οὖν ἔτι σοι δοκεῖ οὕτως ἢ οὔ;
 5 ΚΡ. Ἔτι.
 ΣΩ. Ἡ καὶ τὸν τὰ πρῶτα τιθέμενον εἰδότα φῆς τίθεσθαι;
 ΚΡ. Εἰδότα.
 ΣΩ. Ἐκ ποίων οὖν ὀνομάτων ἢ μεμαθηκῶς ἢ ἠύρηκῶς ἢν
 b 1 τὰ πράγματα, εἴπερ τά γε πρῶτα μήπω ἔκειτο, μαθεῖν δ' αὐ-
 φαμεν τὰ πράγματα καὶ εὐρεῖν ἀδύνατον εἶναι ἄλλως ἢ τὰ
 ὀνόματα μαθόντας ἢ αὐτοὺς ἐξευρόντας οἷά ἐστι;
 ΚΡ. Δοκεῖς τί μοι λέγειν, ὦ Σώκρατες.
 5 ΣΩ. Τίνα οὖν τρόπον φώμεν αὐτοὺς εἰδότας θέσθαι ἢ

καί θά δεις πεντακάθαρα ὅτι συμπίπτουν μέ τή “σύνεση” καί τήν “ἐπιστήμη”⁵¹⁰ καί μ’ ὅλα τ’ ἄλλα ὀνόματα πού σχετίζονται μέ πράγματα σπουδαία καί σημαντικά. Ἡ “ἀμαθία”, περαιτέρω, καί ἡ “ἀκολασία” φαίνονται παραπλήσιες πρὸς πράγματα σπουδαία καί σημαντικά· ἡ μὲν πρώτη, ἡ “ἀμαθία”, διότι φαίνεται ὅτι εἶναι *ἅμα θεῶ ἰόντος*, δηλονότι *πορεία αὐτοῦ ποῦ κινεῖται μαζί μὲ τὸν θεό*, ἡ δὲ δεύτερη, ἡ “ἀκολασία”, διότι εἶναι κάτω παραπάνω ἀπὸ σαφές ὅτι σημαίνει *ἀκολουθία τοῖς πράγμασι*, δηλαδή *ἀγώνας τοῦ ν’ ἀκολουθοῦμε τὰ πράγματα*. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τὰ ὀνόματα, πού νομίζουμε ὅτι ἐκφράζουν τὰ χειρότερα πράγματα, ἀποδεικνύεται ὄντως ὅτι μοιάζουν μ’ ἐκεῖνα πού ἐκφράζουν καί τὰ καλύτερα. Ἔχω δὲ τὴ γνώμη ὅτι, ἂν ψάχναμε, θά βρῖσκαμε κι ἄλλα πολλά, ἀπ’ τὰ ὁποῖα θά μπορούσαμε νὰ συμπεράνουμε τὸ ἐντελῶς ἀντίθετο, ὅτι δηλαδή ἐκεῖνο, πού ἤθελε νὰ δηλώσει ὁ ὀνοματοθέτης, εἶναι ὅτι τὰ πράγματα δὲν κινοῦνται οὔτε φέρονται, ἀλλὰ μένουν... μένουν σταθερὰ καί ἀμετακίνητα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Πλὴν ὁμως, Σωκράτη μου, βλέπεις κι ἐσὺ ὅτι μέ τὰ περισσότερα ἀπ’ ὅσα ἔθεσε, ἤθελε νὰ σημαίνει τὸ ἀντίθετο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καί τί ἔγινε, Κρατύλε μου; Μήπως θά πάρουμε τὰ ὀνόματα καί θ’ ἀρχίσουμε νὰ τὰ μετροῦμε σὰν ψήφους γιὰ νὰ τοὺς βροῦμε τὴν ὀρθότητα; Μήπως θά ποῦμε, δηλαδή, ποτὲ ὅτι ἐκεῖ, ὅπου συγκεντρώνεται ἡ πλειοψηφία των σημασιῶν, ἐκεῖ βρίσκεται καί ἡ ἀλήθεια τῶν ὀνομάτων⁵¹¹;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Κάτι τέτοιο δὲν εἶναι λογικό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὲ κανέναν μάλιστα τρόπο, ἀγαπητέ μου φίλε! Ἄς τ’ ἀφήσουμε, ὁμως, αὐτὰ κι ἄς ξανάρθουμε στὸ σημεῖο ἀπ’ ὅπου φτάσαμε ἴδω. Λίγο νωρίτερα, ἂν θυμᾶσαι, μὲ βεβαίως ὅτι ὁ ὀνοματοθέτης γνώριζε ὅπωςδήποτε τὰ πράγματα, στὰ ὁποῖα ἔθετε τὰ ὀνόματα. Ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχεις τὴν ἴδια γνώμη;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως, κι ἐκεῖνος πού ἔθεσε τὰ πρῶτα ὀνόματα ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι τὰ ἔθεσε γνωρίζοντας τὰ πράγματα, ὅπου τὰ ἔθεσε⁵¹²;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίως... γνωρίζοντας.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι ἀπὸ ποιά ὀνόματα, τότε, ἔμαθε ἢ ἀνακάλυψε τὰ πράγματα, ἀφοῦ τὰ πρῶτα ὀνόματα δὲν ὑπῆρχαν ἀκόμα καί ἀφοῦ, ὅπως εἶπαμε, δὲν μπορούμε νὰ μάθουμε καί νὰ βροῦμε τὰ πράγματα, ἂν προηγουμένως δὲν ἔχουμε μάθει καί δὲν ἔχουμε βρεῖ ἑμεῖς οἱ ἴδιοι τὴ φύση τῶν ὀνομάτων;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Σωκράτη, νομίζω ὅτι εἶπες κάτω σημαντικό.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὲ ποιὸν τρόπο, λοιπόν, θά ποῦμε ὅτι οἱ ὀνοματοθέτες ἔθε-

νομοθέτας εἶναι, πρὶν καὶ ὅτιοῦν ὄνομα κείσθαι τε καὶ ἐκείνους εἰδέναι, εἴπερ μὴ ἔστι τὰ πράγματα μαθεῖν ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων;

c 1 ΚΡ. Οἶμαι μὲν ἐγὼ τὸν ἀληθέστατον λόγον περὶ τούτων εἶναι, ὃ Σώκρατες, μείζω τινα δύναμιν εἶναι ἢ ἀνθρωπείαν τὴν θεμένην τὰ πρῶτα ὀνόματα τοῖς πράγμασιν, ὥστε ἀναγκαῖον εἶναι αὐτὰ ὀρθῶς ἔχειν.

5 ΣΩ. Εἶτα οἶεἰ ἐναντία ἂν ἐτίθετο αὐτὸς αὐτῷ ὁ θεός, ὦν δαίμων τις ἢ θεός; ἢ οὐδέν σοι ἐδοκοῦμεν ἄρτι λέγειν;

ΚΡ. Ἄλλὰ μὴ οὐκ ἦν τούτων τὰ ἕτερα ὀνόματα.

ΣΩ. Πότερα, ὃ ἄριστε, τὰ ἐπὶ τὴν στάσιμ ἄγοντα ἢ τὰ ἐπὶ τὴν φοράν; οὐ γάρ που κατὰ τὸ ἄρτι λεχθέν πλήθει κριθήσεται.

d 1 ΚΡ. Οὗτοι δὴ δίκαιόν γε, ὃ Σώκρατες.

ΣΩ. Ὀνομάτων οὖν στασιασάντων, καὶ τῶν μὲν φασκόντων ἑαυτὰ εἶναι τὰ ὅμοια τῇ ἀληθείᾳ, τῶν δ' ἑαυτὰ, τίνι ἔτι διακρινούμεν, ἢ ἐπὶ τί ἐλθούτες; οὐ γάρ που ἐπὶ ὀνομάτᾳ γε ἕτερα ἄλλα τούτων· οὐ γὰρ ἔστιν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἄλλ' ἄττα ζήτητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων ὀπότερα τούτων ἐστὶ τὰ ληθῆ, δείξαντα δῆλον ὅτι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων.

e 1 ΚΡ. Δοκεῖ μοι οὕτω.

ΣΩ. Ἔστιν ἄρα, ὡς εἴκειν, ὃ Κρατύλε, δυνατὸν μαθεῖν ἄνευ ὀνομάτων τὰ ὄντα, εἴπερ ταῦτα οὕτως ἔχει.

ΚΡ. Φαίνεται.

5 ΣΩ. Διὰ τίνος ἄλλου οὖν ἔτι προσδοκᾶς ἂν ταῦτα μαθεῖν; ἄρα δι' ἄλλου του ἢ οὐπὲρ εἰκός τε καὶ δικαιοτάτου, δι' ἀλλήλων γε, εἴ πη συγγενῆ ἔστιν, καὶ αὐτὰ δι' αὐτῶν;

σαν τὰ ὀνόματα γνωρίζοντας τὰ πράγματα ἢ ὅτι οἱ ἴδιοι ὑπῆρξαν νομοθέτες, προτοῦ κὰν ὑπάρξει ὄνομα πού νά τὸ γνωρίζουν⁵¹³... ἔάν, βεβαίως, ἰσχύει ὅτι εἶναι δυνατόν νά μάθουμε τὰ ὀνόματα μέ τρόπον ἄλλο ἐκτός τῆς μελέτης τῶν ὀνομάτων;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Προσωπική μου γνώμη, Σωκράτη, εἶναι ὅτι ἡ ἀληθέστερη ὡς πρὸς αὐτὰ ἐξήγηση εἶναι ὅτι ὑπάρχει κάποια δύναμη μεγαλύτερη ἀπ' τὴ δύναμη τῶν ἀνθρώπων... μὰ δύναμη πού ὀνόμασε τὰ πράγματα καί, ὡς ἐκ τοῦτου, τὰ ὀνόμασε ὀρθά⁵¹⁴.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κατόπιν τούτου νομίζεις ὅτι, ἂν ἐκεῖνος, πού ἔδωσε τὰ ὀνόματα, εἶταν δαίμονας ἢ θεός, θὰ ἀντέφασκε τόσο πολὺ μέ τὸν ἴδιον του τὸν ἑαυτό⁵¹⁵; Μήπως τώρα ἔχεις τὴ γνώμη ὅτι αὐτά, πού ἐλέγαμε πιὸ πρὶν, δὲν εἶναι τελικῶς καὶ τόσο σπουδαῖα;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μπορεῖ —δὲν ξέρω ...—, μπορεῖ μιά ἀπ' τὶς δυὸ κατηγορίες, πού ἐξετάσαμε πιὸ πρὶν, νά μὴν ἀναφέρεται σὲ ὀνόματα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποιά ἀπ' τὶς δυὸ, καλέ μου φίλε; Ἐννοεῖς τὴν κατηγορία πού ἀναφέρεται στὴ στάση ἢ τὴν κατηγορία πού ἀναφέρεται στὴν κίνηση; Μόλις τώρα δὲν εἴπαμε ὅτι ἐδῶ δὲν κρίνουμε πλειοψηφικά;...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίως, Σωκράτη, γιατί δὲν εἶναι καθόλου δίκαιο...

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐάν, λοιπόν, *στασιάζουσιν*⁵¹⁶... ἂν *ἐξεγερθοῦν* λέω τὰ ὀνόματα, καὶ ἄλλα ἀπ' αὐτὰ λένε ὅτι μοιάζουν τῆς ἀλήθειας καὶ ἄλλα τοῦ ἑαυτοῦ τους, ἔμεις πῶς θὰν τὰ χωρίσουμε;... Τί θὰ κάνουμε γὰ νά ἡρεμήσουν τὰ πράγματα; Ἐννοεῖται, βέβαια, ὅτι δὲν πρόκειται νά καταφύγουμε σ' ἄλλα ὀνόματα διαφορετικά ἀπὸ 'κεῖνα, διότι δὲν ὑπάρχουν· ἄλλα εἶν' ὀλοφάνερο ὅτι θὰ πρέπει ἐκτός τῶν ὀνομάτων ν' ἀναζητήσουμε καὶ κάτι ἄλλο πού θὰ μπορεῖ νά μᾶς ἀποκαλύψει, καὶ μάλιστα χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῶν ὀνομάτων, ποιά ἀπ' τὶς δυὸ κατηγορίες εἶναι ἡ ἀληθής, ἀφοῦ προφανῶς μᾶς δείξει καὶ τὴν ἀλήθεια τῶν *ὄντων*... τῶν *ὑπαρκτῶν πραγμάτων*⁵¹⁷.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δὲν διαφωνῶ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἀπ' ὅ,τι φαίνεται, Κρατύλε μου, ναί... Ἄν αὐτά, πού λέμε, εἶναι σωστά, τότε ναί, εἶναι δυνατόν νά μάθουμε τὰ ὄντα χωρὶς προηγούμενη καταφυγὴ μας στὰ ὀνόματα⁵¹⁸.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐσὺ, δηλαδή, μέ ποιὸ ἄλλο μέσο θὰ περιμένεις νὰ μάθεις; Μὲ κάποιο, ὁποιοδήποτε ἄλλο ἢ μ' ἐκεῖνο τὸ φυσικὸ καὶ δικαιοτάτο μέσο;... μέ τὸ νά συγκρίνεις μεταξύ τους τὰ πράγματα καὶ νά δεῖς καὶ νά μάθεις ἂν

τὸ γάρ που ἕτερον ἐκείνων καὶ ἄλλοιον ἕτερον ἂν τι καὶ
ἄλλοιον σημαίνοι ἀλλ' οὐκ ἐκείνα.

10 ΚΡ. Ἀληθῆ μοι φαίνη λέγειν.

439 a 1 ΣΩ. Ἔχει δὴ πρὸς Διός· τὰ δὲ ὀνόματα οὐ πολλάκις
μέντοι ὠμολογήσαμεν τὰ καλῶς κείμενα εἰκότα εἶναι ἐκείνους
ὧν ὀνόματα κείται, καὶ εἶναι εἰκόνας τῶν πραγμάτων;

ΚΡ. Ναί.

5 ΣΩ. Εἰ οὖν ἔστι μὲν ὅτι μάλιστα δι' ὀνομάτων τὰ πρά-
γματα μαθάνειν, ἔστι δὲ καὶ δι' αὐτῶν, ποτέρα ἂν εἴη καλλίων
καὶ σαφεστέρα ἢ μάθησις; ἐκ τῆς εἰκότος μαθάνειν αὐτὴν
τε αὐτὴν εἰ καλῶς εἴκασται, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἧς ἦν εἰκῶν,
b 1 ἢ ἐκ τῆς ἀληθείας αὐτὴν τε αὐτὴν καὶ τὴν εἰκόνα αὐτῆς εἰ
πρεπόντως εἴργασται;

ΚΡ. Ἐκ τῆς ἀληθείας μοι δοκεῖ ἀνάγκη εἶναι.

5 ΣΩ. Ὅτινα μὲν τοίνυν τρόπον δεῖ μαθάνειν ἢ εὐρίσκειν
τὰ οὗτα, μείζον ἴσως ἐστὶν ἐγνωκέαι ἢ κατ' ἐμὲ καὶ σέ·
ἀγαπητὸν δὲ καὶ τοῦτο ὀμολογήσασθαι, ὅτι οὐκ ἐξ ὀνομάτων
ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὰ ἐξ αὐτῶν καὶ μαθητέον καὶ ζητητέον
ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων.

ΚΡ. Φαίνεται, ὦ Σώκρατες.

10 ΣΩ. Ἔτι τοίνυν τόδε σκεψώμεθα, ὅπως μὴ ἡμᾶς τὰ
c 1 πολλὰ ταῦτα ὀνόματα ἐς ταῦτόν τείνοντα ἐξαπατᾶ, εἰ τῷ
ὄντι μὲν οἱ θέμενοι αὐτὰ διανοηθέντες γε ἔθεντο ὡς ἰόντων
ἀπάντων ἀεὶ καὶ ρεόντων—φαίνονται γὰρ ἔμοιγε καὶ αὐτῷ
οὕτω διανοηθῆναι—τὸ δ'· εἰ ἔτυχεν, οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ'
5 οὔτοι αὐτοὶ τε ὥσπερ εἰς τινα δύνην ἐμπεσόντες κυκῶνται
καὶ ἡμᾶς ἐφελκόμενοι προσεμβάλλουσιν. σκέψαι γάρ, ὦ
θαυμάσιε Κρατύλε, ὃ ἔγωγε πολλάκις ὀνειρώττω. πότερον

έχουν κάποια συγγένεια, ή άπλώς μέσω αυτών των ιδίων; Διότι εκείνο που διαφέρει άπ' αυτά και τους είναι ξένο, θα φανερώσει πράγμα διαφορετικό και όχι τó συγκεκριμένο πράγμα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Μού φαίνεται σαν να 'χεις δίκιο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Για τ' όνομα του Δία, μη βιάζεσαι! Πόσες φορές δέν συμφωνήσαμε⁵¹⁹ ότι τά όνόματα, άπαξ και έτέθησαν όρθά, μοιάζουν με τά πράγματα που όνομάζουν, όντας εικόνες των πραγμάτων αυτών⁵²⁰...

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ναι, συμφωνήσαμε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Άν, λοιπόν, είμαστε σε θέση, χρησιμοποιώντας τά όνόματα, να μάθουμε τά πράγματα και άν, επίσης, είμαστε σε θέση να μάθουμε κάτι χρησιμοποιώντας αυτά τά ίδια τά πράγματα, σε ρωτάω να μου πεις ποιά μάθηση από τις δύο είναι καλύτερη και στερεότερη; Ξεκινάμε άπ' τήν εικόνα για να μάθουμε τόσο τήν ίδια τήν εικόνα όσο και τó άν τó αντίγραφό της είναι καλό, αλλά για να μάθουμε συγχρόνως και τήν αλήθεια⁵²¹, τής όποιας ύπήρξε εικόνα, ή μήπως ξεκινάμε άπ' τήν αλήθεια για να μάθουμε τήν ίδια τήν αλήθεια, αλλά και για να διαπιστώσουμε συγχρόνως τó κατά πόσον ή εικόνα της έχει φιλοτεχνηθεί όπως πρέπει⁵²²;

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Νομίζω ότι άπ' τήν αλήθεια θα πρέπει να ξεκινάμε⁵²³.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Όποτε, λοιπόν, τó με ποιόν τρόπο θα πρέπει να μαθαίνουμε ή να βρίσκουμε τά όντα ύπερβαίνει μάλλον και τις δικές μου και τις δικές σου δυνάμεις. Μας φτάνει, ώστόσο, να συμφωνήσουμε στο ακόλουθο σημείο: ότι δέν πρέπει ν' αρχίσουμε άπ' τά όνόματα: πολύ περισσότερο πρέπει ν' αρχίσουμε να μαθαίνουμε και να έρευνούμε τά πράγματα ξεκινώντας άπ' τά ίδια τά πράγματα και όχι άπ' τά όνόματα⁵²⁴.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Άπ' ό,τι φαίνεται, Σωκράτη μου, έτσι είναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Έν τάξει, αλλά να εξετάσουμε και κάτι άλλο άκόμα, μην μάς ξεπατήσουν όλο αυτό τó πλήθος των ονομάτων με τήν ίδια σημασία: να εξετάσουμε, δηλαδή, άν πράγματι εκείνοι που τά έθεσαν, τά έθεσαν, επειδή είχαν κατά νουν ότι όλα τά πράγματα κινούνται και ρέουν άκαταπαύστως —έγώ τουλάχιστον αυτό νομίζω ότι είχαν κατά νουν— ή μήπως... άν δεχθούμε ότι κατά τύχη έγινε ό,τι έγινε... μήπως δέν έχουν τά πράγματα έτσι, όπως τά λέμε, οί δέ θέσαντες τά όνόματα να 'πεσαν σε δίνη⁵²⁵ και να παλεύουν εκεί μέσα και να μερδεύονται και να μάς τραβάνε κι έμάς, να στροβιλιστούμε όλοι μαζί παρέα. Άναλογίσου κι έσύ, Κρατύλε μου καλέ και άγαπητέ, αυτό που βλέπω συχνά στον ύπνο μου⁵²⁶ έγώ που σου μιλάω τώρα. Πρέπει να

- δ ι φώμεν τι εἶναι αὐτὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ ἐν ἕκαστον τῶν
 ὄντων οὕτω, ἢ μή;
 ΚΡ. Ἔμοιγε δοκεῖ, ὦ Σώκρατες, [εἶναι].
 ΣΩ. Αὐτὸ τοίνυν ἐκείνο σκεψώμεθα, μὴ εἰ πρόσωπόν τι
 ἐστὶν καλὸν ἢ τι τῶν τοιούτων, καὶ δοκεῖ ταῦτα πάντα ῥεῖν·
 5 ἀλλ' αὐτό, φώμεν, τὸ καλὸν οὐ τοιούτου ἀεὶ ἐστὶν οἶόν
 ἐστὶν;
 ΚΡ. Ἀνάγκη.
 ΣΩ. Ἄρ' οὖν οἶόν τε προσειπεῖν αὐτὸ ὀρθῶς, εἰ ἀεὶ
 ὑπεξέρχεται, πρῶτον μὲν ὅτι ἐκείνῳ ἐστὶν, ἔπειτα ὅτι τοιούτου,
 10 ἢ ἀνάγκη ἅμα ἡμῶν λεγόντων ἄλλο αὐτὸ εὐθύς γίγνεσθαι
 καὶ ὑπεξίεναι καὶ μηκέτι οὕτως ἔχειν;
 ΚΡ. Ἀνάγκη.
 ε ι ΣΩ. Πῶς οὖν ἂν εἴη τι ἐκείνο ὃ μηδέποτε ὡσαύτως
 ἔχει; εἰ γάρ ποτε ὡσαύτως ἴσχει, ἔν γ' ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ
 δηλὸν ὅτι οὐδὲν μεταβαίνει· εἰ δὲ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ τὸ
 αὐτό ἐστι, πῶς ἂν τοῦτό γε μεταβάλλοι ἢ κινῴτο, μηδὲν
 5 ἐξιστάμενον τῆς αὐτοῦ ιδέας;
 ΚΡ. Οὐδαμῶς.
 ΣΩ. Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἂν γνωσθεῖη γέ ὑπ' οὐδενός. ἅμα
 440 α ι γὰρ ἂν ἐπιόντος τοῦ γνωσομένου ἄλλο καὶ ἀλλοῖον γίγνοιτο,
 ὥστε οὐκ ἂν γνωσθεῖη ἔτι ὁποῖόν γέ τί ἐστιν ἢ πῶς ἔχον·
 γνωῖσις δὲ δήπου οὐδεμία γινώσκει ὃ γινώσκει μηδαμῶς
 ἔχον.
 5 ΚΡ. Ἔστιν ὡς λέγεις.
 ΣΩ. Ἄλλ' οὐδὲ γνωῖσις εἶναι φάναι εἰκός, ὦ Κρατύλε, εἰ
 μεταπίπτει πάντα χρήματα καὶ μηδὲν μένει. εἰ μὲν γὰρ
 αὐτὸ τοῦτο, ἢ γνωῖσις, τοῦ γνωῖσις εἶναι μὴ μεταπίπτει, μένοι
 τε ἂν ἀεὶ ἢ γνωῖσις καὶ εἴη γνωῖσις. εἰ δὲ καὶ αὐτὸ τὸ εἶδος

παραδεχτούμε ότι υπάρχει κάτι πού 'ναι καλό και αγαθό και για τὸν ἴδιο του τὸν ἑαυτὸ και για καθένα ἀπ' τὰ ὄντα χωριστά⁵²⁷ — **ναὶ ἡ οὐ:**

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Σωκράτη μου, ἐγὼ νομίζω ὅτι ὑπάρχει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς ἐξετάσουμε, λοιπόν, αὐτὸ τὸ καλὸ και ἀγαθὸ καθαυτὸ, ὄχι ἂν κάποιον πρόσωπο ἢ κάποιον πράγμα τῆς αὐτῆς κατηγορίας εἶναι καλὸ, δηλαδή *ὡραῖο*: καὶ ἄς ἐξετάσουμε, ἐπίσης, ἂν ὄλ' αὐτὰ φαίνεται ὅτι ρέουν⁵²⁸. Ἄλλά, πές μου, θὰ δεχθούμε ποτὲ ὅτι τὸ καλὸ καθαυτὸ δὲν εἶναι πάντα ὁμοιο μὲ τὸν ἑαυτὸ του⁵²⁹:

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἄναγκαστικά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄναρωτιέμαι, ἀλήθεια, ἂν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἀποκαλέσουμε σωστά, ἀφοῦ πάντα μᾶς ξεφεύγει, και νὰ ποῦμε, κατὰ πρῶτον, ὅτι ἐκεῖνο εἶναι αὐτὸ πού ὀνομάζεται, και, κατὰ δεύτερον, ὅτι ἔχει αὐτὴ τὴν ιδιότητα⁵³⁰: "Ἡ μήπως, και ἐνῶ ἐμεῖς θὰ μιλάμε, αὐτὸ ἀναγκαστικά θὰ πρέπει μεμᾶς νὰ γίνεται κάτι ἄλλο, νὰ χάνεται και νὰ μὴν εἶναι πιά στὴν κατάσταση ὅπου εἶταν⁵³¹:

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἄναγκαστικά και πάλι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ πῶς θὰ μπορούσαμε, λοιπόν, νὰ δεχθούμε ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖνο πού δὲν μένει και δὲν ὑπάρχει ποτὲ στὴν ἴδια κατάσταση; Γιατι καὶ ἂν ἀκόμα ὑποτεθεῖ ὅτι κάποιον στιγμή σταματᾷ και μένει στὴν ἴδια κατάσταση, εἶναι φανερό ὅτι τὴ στιγμή ἐκεῖνη τίποτα δὲν κινεῖται ἂν πάλι, ὅμως, εἶναι στὴν ἴδια κατάσταση και παραμένει πάντα τὸ ἴδιο, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μεταβάλλεται ἢ νὰ κινεῖται χωρὶς νὰ ξεφεύγει καθόλου ἀπ' τὴν *ιδέα* του... θέλω νὰ πῶ ἀπ' τὴ *μορφή* του⁵³²:

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἄδύνατον, ποτέ.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὅμως, δὲν θὰ μπορούσε νὰ τὸ μάθει οὔτε νὰ τὸ γνωρίσει κανεὶς. Καὶ ξέρεις γιατί; γιατί μόλις πάει νὰ τὸ πλησιάσει ὁ ἄνθρωπος πού θέλει νὰ τὸ μάθει και νὰ τὸ γνωρίσει⁵³³, αὐτὸ θὰ γίνεται ἄλλο πράγμα, διαφορετικὸ, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴν εἶναι πλέον δυνατὴ ἡ γνώση οὔτε τοῦ ποῖο εἶν' αὐτὸ οὔτε τοῦ ποῖα εἶναι ἡ ποιότητά του. Γιατι πού ξανακούστηκε γνώση ἱκανὴ νὰ περιλάβει πράγμα στερούμενο μόνιμης και ὀρισμένης μορφῆς!...⁵³⁴

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Δὲν ἀντιλέγω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὅμως, Κρατύλε μου, δὲν μπορούμε, ἐπίσης, νὰ θεωρήσουμε ὅτι ὑφίσταται γνώση ἐν γενεῖ, ἐφ' ὅσον ὄλα τὰ πράγματα μεταβάλλονται⁵³⁵ και τίποτα δὲν μένει στὴ θέση του. Τὸ λέω αὐτὸ, διότι, ἐάν μὲν αὐτὸ πού ὀνομάζεται *γνώση*, δὲν μεταβάλλεται παραμένοντας ἑσασεῖ γνώση, ἢ γνώση δὲν θὰ παύσει νὰ ὑφίσταται και θὰ 'ναι πάντα γνώση: ἂν, ὅμως, μεταβληθεῖ ἀκό-

- b 1 μεταπίπτει τῆς γνώσεως, ἅμα τ' ἂν μεταπίπτοι εἰς ἄλλο
εἶδος γνώσεως καὶ οὐκ ἂν εἶη γνώσις· εἰ δὲ αἰὲ μεταπίπτει,
αἰὲ οὐκ ἂν εἶη γνώσις, καὶ ἐκ τούτου τοῦ λόγου οὔτε τὸ
γνωσόμενον οὔτε τὸ γνωσθησόμενον ἂν εἶη. εἰ δὲ ἔστι μὲν
5 αἰὲ τὸ γινώσκον, ἔστι δὲ τὸ γινωσκόμενον, ἔστι δὲ τὸ
καλόν, ἔστι δὲ τὸ ἀγαθόν, ἔστι δὲ ἕν ἕκαστον τῶν ὄντων,
οὐ μοι φαίνεται ταῦτα ὅμοια ὄντα, ἃ νῦν ἡμεῖς λέγομεν, ῥοῆ
c 1 οὐδὲν οὐδὲ φορᾶ. ταῦτ' οὖν πότερόν ποτε οὕτως ἔχει ἢ
ἐκείνως ὡς οἱ περὶ Ἡράκλειτόν τε λέγουσιν καὶ ἄλλοι
πολλοί, μὴ οὐ ῥάδιον ἢ ἐπισκέψασθαι, οὐδὲ πάνυ νοῦν
ἔχοντος ἀνθρώπου ἐπιτρέψαντα ὀνόμασιν αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ
5 ψυχὴν θεραπεύειν, πεπιστευκότα ἐκείνοις καὶ τοῖς θεμένοις
αὐτά, δισχυρίζεσθαι ὡς τι εἰδότα, καὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ὄντων
καταγινώσκειν ὡς οὐδὲν ὑγιὲς οὐδενός, ἀλλὰ πάντα ὥσπερ
κεράμια ρεῖ, καὶ ἀτεχνῶς ὥσπερ οἱ κατάρρω νοσοῦντες
d 1 ἀνθρωποι οὕτως οἶεσθαι καὶ τὰ πράγματα διακεῖσθαι, ὑπὸ
ρέυσματός τε καὶ κατάρρου πάντα [τὰ] χρήματα ἔχεσθαι. ἴσως
μὲν οὖν δὴ, ὦ Κρατύλε, οὕτως ἔχει, ἴσως δὲ καὶ οὐ. σκο-
πεῖσθαι οὖν χρὴ ἀνδρείως τε καὶ εὖ, καὶ μὴ ῥαδίως ἀποδέ-
5 χεσθαι—ἔτι γὰρ νέος εἰ καὶ ἡλικίαν ἔχεις—σκοψάμενον δέ,
εἰς εὐρύης, μεταδιδόναι καὶ ἐμοί.
ΚΡ. Ἄλλὰ ποιήσω ταῦτα. εὖ μέντοι ἴσθι, ὦ Σώκρατες,
ὅτι οὐδὲ νυνὶ ἀσκέπτως ἔχω, ἀλλὰ μοι σκοπομένῳ καὶ
e 1 πράγματα ἔχοντι πολὺ μᾶλλον ἐκείνως φαίνεται ἔχειν ὡς
Ἡράκλειτος λέγει.
ΣΩ. Εἰς αὐτὸς τοίνυν με, ὦ ἑταῖρε, διδάξεις, ἐπειδὴν
ἤκης· νῦν δέ, ὥσπερ παρεσκεύασαι, πορεύου εἰς ἀγρόν·
5 προπέμψει δέ σε καὶ Ἑρμογένης ὄδε.
ΚΡ. Ταῦτ' ἔσται, ὦ Σώκρατες, ἀλλὰ καὶ σὺ πειρῶ ἔτι
ἐννοεῖν ταῦτα ἦδη.

μα και ἡ ἴδια ἢ μορφή τῆς γνώσης, τότε, ἀπαξ μεταβληθεῖσα, παύει νὰ ὑφίσταται γνώση· ἐάν, τέλος, ἡ μορφή τῆς γνώσης ἔχει τὴν τάση νὰ μεταβάλλεται ἀενάως, ποτὲ δὲν θὰ ὑπάρχει γνώση, ὅπως ἐπίσης, γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο. δὲν θὰ ὑπάρχει ποτὲ ἄνθρωπος ποὺ θὰν τὴν γνωρίζει⁵³⁶, ἀλλὰ οὔτε καὶ πράγμα ποὺ θ' ἀποτελεῖ ἀντικείμενο γνώσεως⁵³⁷. Ἐάν, ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά, ὑφίστανται διαρκῶς τὸ γινώσκον ὑποκείμενο καὶ τὸ γινωσκόμενο πράγμα, ἀλλὰ καὶ τὸ καλὸ καὶ τὸ ἀγαθὸ καὶ τὸ καθένα ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα ποὺ ὑπάρχουν⁵³⁸, ἔχω τὴ γνώμη ὅτι στὴν περίπτωση αὐτὴ κανένα τους, ἀπ' ὅσα τώρα μόλις λέγαμε, δὲν θὰ μοιάζει οὔτε μὲ τὴ ροὴ οὔτε μὲ τὴν κίνηση⁵³⁹. Γι' αὐτὸ προτείνω νὰ σκεφθοῦμε καὶ νὰ ἐξετάσουμε μήπως δὲν εἶν' εὐκόλο νὰ διακρίνουμε ἂν αὐτὰ εἶναι ὄντως, ὅπως τὰ λέμ' ἡμεῖς ἐδῶ τώρα, ἢ μήπως ἔχουν ἄλλιῶς, ὅπως τὰ λένε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ ἄλλοι πολλοί⁵⁴⁰, διότι ὁ νουνεχὴς ἄνθρωπος δὲν ἐγκαταλείπει τὸν ἑαυτὸ καὶ τὴν ψυχὴ του στὰ χεῖρα τῶν ὀνομάτων, ἔχοντας τυφλὴ ἐμπιστοσύνη καὶ σ' ἐκεῖνα καὶ σ' ἐκεῖνον ποὺ τὰ ἔθεσε, οὔτε βγαίνει νὰ ἰσχυρίζεται ἐδῶ κι ἐκεῖ ὅτι τάχα μου γνωρίζει κάτι λίγα, νὰ μέμφεται δὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὰ ὄντα λέγοντας ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτα ὑγιὲς πουθενά καὶ ὅτι ὅλα ὡσπερ κεράμια ρεῖ, ἦτοι ὅλα σπάζουν καὶ τινάζονται σὰν πῆλινα σταμνιά, καὶ γενικῶς νὰ νομίζει ὅτι, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ καταρροή, ἔτσι εἶναι καὶ τὰ πράγματα... νὰ λέει, δηλαδή, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα ἔχουν πουντιάσει ἀπ' τὸ ρεῦμα κι ἔχουνε πάθει καταρροή⁵⁴¹. Μπορεῖ, λοιπόν, Κρατύλε μου, νὰ 'ναι ἔτσι, μπορεῖ ὅμως νὰ 'ναι κι ἄλλιῶς. Γι' αὐτὸ σοῦ λέω ὅτι πρέπει νὰ ἐξετάζεις τὰ πάντα μὲ τὸ θάρρος τῆς ἀνδρείας, νὰ τὰ ἐξετάζεις δὲ ἀπ' ὅλες τὶς πάντες καὶ νὰ μὴν ἀποδέχεσαι τίποτα μὲ εὐκολία—διότι εἶσαι νέος ἀκόμα καὶ βρισκεσαι πάνω στ' ἄνθος τῆς ἡλικίας σου⁵⁴²—, κι ἀφοῦ τὰ ἐξετάσεις καὶ τὰ σκεφτεῖς, ἐάν βρεῖς κάτι, νὰ μοῦ τὸ πεις κι ἐμένα.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Βεβαίως καὶ θὰν τὸ κάνω! Ἀλλὰ θέλω νὰ ξέρεις, Σωκράτη φίλε, ὅτι καὶ τώρα ποὺ μιλάμε, δὲν αὐτοσχεδιάζω... τὰ 'χω σκεφτεῖ καὶ δὲν παύω στιγμὴ νὰ τὰ σκέπτομαι τὰ πράγματα αὐτά, ποὺ μὲ ἀπασχολοῦν, ναί... ἀλλὰ προτιμῶ νὰ συνταχθῶ μὲ τὴ γνώμη τοῦ Ἡρακλείτου⁵⁴³.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλέ μου φίλε, ὅταν ἐπιστρέψεις, θὰ σοῦ δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ μοῦ τὴν διδάξεις κι ἐμένα... διότι σήμερα σὲ βλέπω νὰ 'χεις ἐτομασθεῖ διὰ τὰς ἐξοχάς, ὅπου θὰ σὲ ξεπροβοδίσει ὁ φίλος μας ὁ Ἐρμολόγης ἀπὸ δῶ.

ΚΡΑΤΥΛΟΣ: Ἐν τάξει, Σωκράτη μου, ὅλα θὰ γίνουν! Ἀλλὰ μέχρι τότε προσπάθησε κι ἐλόγου σου, σὲ παρακαλῶ, νὰ ἐμβαθύνεις περισσότερο στὰ ζητήματα αὐτά ποὺ εἶπαμε.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για τη μετάφραση του σταθεροῦ πλατωνικοῦ τύπου "εἶ σοι δοκεῖ" βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 191 ἐπ.
2. 'Ο Apelt στή μετάφρασή του' συνδυάζει τὸ χωρίο αὐτό, ὅπου ἀπηχεῖται ἐν περιλήψει ἡ γνώμη τοῦ Κρατύλου, μὲ τὸ χωρίο 667 b 5 - c 3 τῶν *Νόμων*: *Οὐκοῦν πρῶτον μὲν δεῖ τόδε γε ὑπάρχειν ἅπασιν ὄσοις συμπαρέπεται τις χάρις, ἢ τοῦτο αὐτὸ μόνον αὐτοῦ τὸ σπουδαιότατον εἶναι, ἢ τινα ὀρθότητα, ἢ τὸ τρίτον ὠφελίαν; Οἷον δὴ λέγω ἐδωδῆ μὲν καὶ πόσει καὶ συμπάσῃ τροφῇ παρέπεσθαι μὲν τὴν χάριν, ἣν ἡδονὴν ἂν προσείπομεν, ἣν δὲ ὀρθότητά τε καὶ ὠφελίαν, ὅπερ ὑγιεινὸν τῶν προσφερομένων λέγομεν ἐκάστοτε, τοῦτ' αὐτὸ εἶναι ἐν αὐτοῖς καὶ τὸ ὀρθότατον*². ὁ DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 290, θεωρεῖ τὸν συνδυασμὸ αὐτὸν ἐσφαλμένο. Ὁ ROBINSON, *Essays in Greek Philosophy*, σελ. 104 ἐπ., ἔχει τὴ γνώμη ὅτι "ἐκ φύσεως" δὲν σημαίνει "φυσικά", ἀλλὰ "ἀναλόγως πρὸς τὰ πράγματα".
3. Μὲ τὴ φράση "τὸ ποῦν καὶ τὸ φωνάξουν" μεταφράζω τὸ ἐπιφθεγγόμενον³.
4. Πρβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 22· DE VRIES, *Notes on some Passages of the Cratylus*, σελ. 290· πρβλ. περαιτέρω RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 437· LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 237 ἐπ.· καὶ GALLOP, *Plato and the Alphabet*, σελ. 372 ἐπ.· βλ. ἐπίσης *Σοφιστήν*, 261 e 4-6: "Ἔστι γὰρ ἡμῖν που τῶν τῆ φωνῆ περιὶ τὴν οὐσίαν δηλωμάτων διττὸν γένος"⁴.

---

1. Philosophische Bibliothek, Leipzig 1922.

2. Καὶ σὲ μετάφραση Κωνσταντίνου Σ. Φίλιππα, σελ. 311 ἐπ.: "Ἐν πρώτοις, δὲν θὰ πρέπει σὲ δλα δσα τὰ συνοδεύει κάποια εὐχαρίστησις νὰ ὑπάρχη τουλάχιστον τὸ ἐξῆς: τὸ πῶ σπουδαῖο (προσόν) ποῦ διαθέτουν νὰ εἶναι ἢ αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ εὐχαρίστησις, ἢ κάποια ὀρθότης ἢ κάποια ὠφέλεια; Θέλω νὰ πῶ δηλαδῆ, ὅτι ἐγὼ λόγου χάριν λέγω ὅτι τὸ φαγητὸ καὶ τὸ πιστό, καὶ γενικὰ κάθε εἶδους τροφῆ, συνοδεύονται ἀπὸ κάποιαν εὐχαρίστηση, πῶ θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσωμε ἡδονή· ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ὠφέλεια, κάθε φωνὴ ποῦ λέμε ὅτι ἔνα ἔδεσμα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ προσφέρονται εἶναι ὑγιεινὸ, αὐτὸ τὸ ἴδιο εἶναι μεταξὺ αὐτῶν τὸ πῶ ὀρθό.

3. Γιὰ τὴ σημασία αὐτὴ βλ. BÉCARES BOTAS, *Diccionario de terminología gramatical griega*, σελ. 186, καὶ BÜHLER, *Sprachtheorie*, σελ. 30.

4. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 331: "Ἐχομε δηλαδῆ, εἰ δὲ γελῶμαι, δύο λογῶν σημάδια, γιὰ νὰ φανερώνομε μὲ τὴ φωνὴ μας τὴν "οὐσία".

καὶ 262 a 6-7: *Τὸ δὲ γ' ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἐκείνας πράττουσι σημεῖον τῆς φωνῆς ἐπιτεθὲν ὄνομα*⁵.

5. Καὶ ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ σὲ ὁλόκληρο τὸν διάλογο ἡ λέξη *Βάρβαρος* δὲν χρησιμοποιεῖται ὑποτιμητικά· ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σημαίνει τὸν "μῆ-Ἕλληνα"⁶. Τῇ γνώμῃ αὐτῇ ὑποστηρίζει καὶ ὁ KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 126: *both those who speak Greek and those who speak any other language*. Βλ. ἐπίσης WERNER, *Kenntnis und Bewertung fremder Sprachen bei den antiken Griechen*, σελ. 169 ἐπ.
6. Πρβλ. τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ANTIΦΩΝΤΟΣ ἐν τούτῳ δὲ πρὸς ἀλλήλους βεβαρωμέθα, ἐπεὶ φύσει πάντες ὁμοίως πεφύκαμεν καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες εἶναι⁷. Τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρχαν κοινὰ σύνορα μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων ἐπιτρέπει τὴ γλωσσικὴ συμβίωσή τους⁸. — Βλ. ἐπίσης KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 126· καὶ DERBOLAV, *Der Dialog Kratylos im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 52. — Ἀντίθετη γνώμη διατυπώνει ὁ HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 62. — Σύμφωνα μὲ τὴν RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 3, ἡ μὲν "φύση" σχετίζεται μὲ τὴ φύση ἢ τὴν οὐσία τοῦ ὀνομαζόμενου πράγματος, ἡ δὲ "ὀρθότητα τοῦ ὀνόματος" μὲ τὴν ἐτυμολογικὴ του σημασία, ὡπερ σημαίνει ὅτι γιὰ κάθε πρᾶγμα ὑπάρχει ἓνα ὄνομα, τὸ ὁποῖο στὴν ἐτυμολογικὴ του σημασία ἐκφράζει τὴ φύση τοῦ πράγματος. — Σύγχρονη γλωσσολογικὴ ἐρμηνεία τῆς θέσης τοῦ Κρατύλου παρουσιάζει ὁ Eugenio COSERIU, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart*, σελ. 45 ἐπ.⁹.

---

5. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 331: *Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ σημάδι τῆς φωνῆς, ποῦ εἶν' ὀρισμένο γιὰ κείνους, ποῦ κάνουνε τὶς πράξεις, τὸ λέμε ὄνομα*.

6. Πρβλ. 385 e 3, 390 a 2-4, 409 e 1, 421 d 1-5, ἀλλὰ καὶ *Πολιτικόν*, 262 c 10 - d 7: *Τοῖονδε, οἷον εἴ τις τάνθρώπινον ἐπιχειρήσας δίχα διελέσθαι γένος διαωροῖ οἱ πολλοὶ τῶν ἐνθάδε διανεμόσι, τὸ μὲν Ἑλληνικὸν ὡς ἐν ἀπὸ πάντων ἀφαιροῦντες χωρὶς, σύμπασι δὲ τοῖς ἄλλοις γένεσιν, ἀπείροις οὐσίαι καὶ ἀμείκτοις καὶ ἀσυμφώνοις πρὸς ἄλληλα, βάρβαρον μὲ κλήσει προσειπόντες αὐτὸ διὰ ταύτην τὴν μίαν κλήσιν καὶ γένος ἐν αὐτὸ εἶναι προσδοκῶσιν· καὶ σὲ μετάφραση Ι.Σ. Χριστοδούλου, σελ. 57: *Εἶναι ὅπως ἂν, κάποιος, ἐπιχειρώντας νὰ διατρέσει στὰ δύο τὸ ἀνθρώπινο γένος, διαωροῦσε ὅπως κάνουν οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐδῶ, ποῦ ξεχωρίζουν τὸ Ἑλληνικὸ γένος ἀπ' ὅλα ὡς μοναδικό, καὶ ὅλα τὰ ὑπόλοιπα γένη, ποῦ εἶναι ἄπειρα καὶ ἀμιγῆ καὶ δὲν ἐπικοινωνοῦν μεταξύ τους, τὰ ἀποκαλοῦν, μὲ ἓνα ὄνομα, "βάρβαρα", καὶ, ἐξαιτίας αὐτοῦ τοῦ μοναδικοῦ ὀνόματος, φαντάζονται πὼς εἶναι καὶ ἓνα γένος*.*

7. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 87 B 44.

8. ROCHETTE, *Les ξενικά et les βαρβαρικά ὀνόματα dans les théories linguistiques gréco-latines*, σελ. 97.

9. Βλ. περιληπτικὴ ἐκθεσίς τῆς στὸ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 24 ἐπ., μαζὶ μὲ σχόλια τῆς συγγραφέως.

7. Δέν είναι τυχαίο ότι ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται ὡς πρώτη ἔτυμολόγησή του τὸ ὄνομα τοῦ Ἑρμογένη, ἓνα κύριο ὄνομα δηλαδή¹⁰. Τὸ κύριο ὄνομα λειτουργεῖ οὐσιοποιητικά: ἀντιλαμβάνομαι τὴν οὐσία κάποιου μὲ τὴν ἀπλὴ προφορὰ τοῦ ὀνόματός του. Ὁ GENETTE, *L'éronymie du nom ou le cratylysme du Cratylus*, σελ. 1019 ἐπ., ἀποκαλεῖ τὴν ἐν λόγῳ διαδικασία *éronymie*, δηλαδή *προσογραφὴ ἑπωνυμίας*.
8. Γὰ νὰ εἶναι ὀρθὸ τὸ ὄνομά του, ὁ Ἑρμογένης (= γόνος τοῦ Ἑρμῆ) ἔπρεπε νὰ εἶναι πλούσιος. Τὸ ὄνομά του δέν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασι ἀληθινὸ καὶ δέν τοῦ πάει καθόλου, γιατί ἔχει οἰκονομικὲς στενοχώριες¹¹.
9. Ἡ ἀποστροφὴ αὐτῆ τοῦ Σωκράτη μᾶς θυμίζει τὸ "ψευδωνύμως καλοῦσιν" ποὺ ἀπευθύνει τὸ Κράτος στὸν Προμηθεά· βλ. ΑἴΣΧΥΛΟΥ, *Προμηθεά Δεσμώτην*, στ. 82-7:

*Ἐνταῦθα νῦν ἕβριζε καὶ θεῶν γέρα
συλῶν ἐφημέροισι προστίθει Τί σοι
οἰοί τε θνητοὶ τῶνδ' ἀπαντῆσαι πόνων;
Ψευδωνύμως σε δαίμονες Προμηθεά
καλοῦσιν· αὐτὸν γάρ σε δεῖ προμηθέως,
ὄτῳ τρόπῳ τῆσδ' ἐκκυλισθήσῃ τέχνης.*¹²

10. Τὸ "εἰρωνεύεται" ἐδῶ νομίζω ὅτι δέν ἔχει νὰ κάνει καθόλου μὲ τὴ σωκρατικὴ εἰρωνεία, ἀλλὰ ἀπλῶς μὲ μὰ διάθεση κοροϊδευτικὴ, χρησιμοποιοῦμενο καὶ τότε μὲ τὴν ἀντίστοιχὴ σημερινὴ του σημασία.
11. Ἐδῶ, μὲ τὴ λέξη *μαντεία*, ἔχουμε ἓναν ὑπαινιγμὸ γὰ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ἡρακλείτου, τοῦ ὁποῖου οἱ ἰδέες παρουσιάζονταν πάντοτε ὡς αἰνίγματα, ποὺ, γὰ νὰ λυθοῦν, "ἀπαιτοῦν" ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία¹³. — Βλ. παρουσία-

10. Σύμφωνα μὲ τὸν GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 409 ἐπ., "ὄνομα" σημαίνει "κύριο ὄνομα".

11. Βλ. τὰ λόγια τοῦ Ἑρμογένη [408 b 6-7]: *Νῆ τὸν Δία, εὐ ἄρα μοι δοκεῖ Κρατύλος λέγειν τὸ ἐμὲ μὴ εἶναι Ἑρμογένη*. — Γὰ τὸ παράδοξο αὐτὸ βλ. ἔκτενῶς MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 126 ἐπ.

12. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσσου, σελ. 285:

*Τώρα καμάρωνε καὶ τῶν θεῶν τὰ δῶρα
κλέβοντας δίνε στοὺς λογίζωους. Τάχα
νὰ σοῦ ἀλαφρώσουν οἱ θνητοὶ μποροῦνε
τὰ πάθη ἐτοῦτα; Ψεύτικα σὲ κρίζουν
οἱ θεοὶ Προμηθεά· τί ἐσὲ τοῦ ἴδιου
προμηθέας χρειάζεται γὰ νὰ βρεις
τρόπο νὰ βγεῖς ἀπὸ τίς τέχνες τοῦτες.*

13. Γὰ τὴ θετικὴ σημασία τοῦ ὄρου *μαντεία*, ὡς καταγομένου ἀπὸ τὸ "μηνύω", καὶ δηλ. ἀπὸ τὴν "μανία", βλ. CASEWITZ, *Mantis, le vrai sens*, σελ. 1 ἐπ.

- ση του καθ' Ἐρμογένην θέματος τῆς "μαντείας" στήν RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 18 ἑπ.
12. Ὁ SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 47, θεωρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων ἀναγκάζεται ἀπό τὰ πράγματα, ὅπως εἶχαν διαμορφωθεῖ ἀπό τῆ σοφιστικῆ πρακτικῆ, νά ξανοιχτεῖ σέ ἄγνωστα γι' αὐτόν γλωσσοφιλοσοφικά πεδία. — Ὁ Ἐρμογένης ἐκθέτοντας τὸ θέμα τῆς φιλοσοφικῆς διένεξης ἐκφράζεται μέ τόν τρόπο τοῦ δασκάλου του Πρωταγόρα¹⁴.
  13. Ἡ ἀναφορὰ τοῦ πατρωνίμου ὡς προσφώνηση ἴσως νά προσφέρεται ἀπό τόν Σωκράτη στόν διάλογο γιά νά ἀρθεῖ ἡ ὅποια "ἀμφισβήτηση" σχετικά μέ τήν ὀρθότητα ὄχι τῶν ὀνομάτων "Ἐρμογένης", ἀλλά τῆς χρήσης του ἀπό τόν συγκεκρωμένο Ἐρμογένη, μέ τόν ὅποιο θά συζητήσει εὐθύς ἀμέσως¹⁵. Τήν ἀποψη αὐτή μποροῦμε νά τήν ὑποστηρίξουμε σοβαρά, ἂν φέρομε στόν νοῦ μας τή συνέχεια τοῦ διαλόγου, καί δὴ τὸ χωρίο 429 e 5, ὅπου ὁ Σωκράτης χαιρετᾷ τόν Ἐρμογένη, τόν (δῆθεν) γιῶ τοῦ Σμικρίωνος, ἐνῶ (εἰκάζεται ὅτι) ὁ Σμικρίων εἶταν ὁ πατέρας τοῦ Κρατύλου. — Ὁ Ἰππώνικος εἶταν πεθερός τοῦ Ἀλκιβιάδη, υἱός τοῦ Καλλία δαδούχου καί πατέρας ἄλλου Καλλία δαδούχου. Ἀνῆκε στίς πύο πλούσιες ἀθηναϊκές οἰκογένειες. Διετέλεσε στρατηγός τῶν Ἀθηναίων καί νίκησε τὸ 426 τοὺς Βοιωτοὺς στή μάχη τῆς Τανάγρας¹⁶.
  14. Πρὸβλ. *Πολιτείαν*, 435 c 7-8: ἴσως γάρ, ὡς Σώκρατες, τὸ λεγόμενον ἀληθές, ὅτι χαλεπὰ τὰ καλὰ, καί 497 d 9-10: τὰ γάρ δὴ μεγάλα πάντα ἐπισηφαλῆ, καί τὸ λεγόμενον τὰ καλὰ τῶ ὄντι χαλεπὰ, ἀλλὰ καί Ἰππιάν Μείζονα, 304 e 8-9: τὴν γάρ παρομίαν ὃ τί ποτε λέγει, τὸ χαλεπὰ τὰ καλὰ, δοκῶ μοι εἰδέναί.
  15. Σύμφωνα μέ τόν HEINIMANN, *Nomos und Physis*, σελ. 162, ἐν προκειμένῳ ἡ "φύση" ἀντιτίθεται στόν "νόμο".
  16. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορικὴν*, 1415 b 16-18: *Τοῦτο δ' ἐστίν, ὡσπερ ἔφη Πρόδικος, ὅτε νυστάζουσιν οἱ ἀκροαταί, παρεμβάλλειν τῆς πεντηκονταδράχμου αὐτοῖς.*
  17. Ὁ Σωκράτης γνωρίζει καλὰ ὅτι ὁ Πρόδικος ἀγνοεῖ σχεδὸν ὀλότελα αὐτὸ πού ἔχει κατὰ νοῦν ὁ Κρατύλος ὡς πρὸς τήν (ἐτυμολογικὴ) ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων καί γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τόν χλευάζει¹⁷. βλ. σχετικά καί RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 35 ἑπ.

14. Βλ. σχετικά HEINIMANN, *Nomos und Physis*, σελ. 161· GOLDSCHMIDT, *Essai sur le "Cratyle"*, σελ. 41, 52.

15. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 126, καί RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 20.

16. Βλ. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, *Ἱστοριῶν*, Γ 91: *Οἱ δὲ ἐκ τῆς πόλεως πανδημεῖ Ἀθηναῖοι, Ἰππονίκου τε τοῦ Καλλίων στρατηγούντος καί Εὐφρομένοντος τοῦ Θουκλέους, ἀπὸ σημείου ἐς τὸ αὐτὸ κατὰ γῆν ἀπήνταν.*

17. Πρὸβλ. MERIDIER, *Platon. Cratyle*, σελ. 42.

18. Για τὴν ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτους ἀγνοία τῆς ἀληθείας βλ. γενικῶς LESHNER, *Sokrates' Disavowal of Knowledge*, σελ. 275 ἑπ., καὶ VLASTOS, *Sokrates, Ironist and Moral Philosopher*, σελ. 37-68.
19. Ὁ Ἐρμογόνης “ἔχει πολὺ μεγάλο πόθο ν’ ἀποκτήσει χρήματα” γιὰ νὰ εἶναι ἔτοι σύμφωνο τὸ ὄνομά του μὲ μία ἀπὸ τὶς ιδιότητες τοῦ Ἐρμῆ· νὰ εἶναι κερδῶος.
20. Γιὰ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τοῦ Ἐρμογένη βλ. 391 c 1 καὶ 408 a 1.
21. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 38 ἑπ.
22. Βλ. σχετικὰ SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 51.
23. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 a 19-21: “Ὄνομα μὲν οὖν ἐστὶ φωνὴ σημαντικὴ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἐστὶ σημαντικὸν χωρισμένον. — Ἡ ἐλεύθερη ἀλλαγὴ τῶν ὀνομάτων τῶν δούλων συνηθίζονταν πολὺ. Ἡ τρέχουσα πρακτικὴ συνίστατο στὸ νὰ τοὺς δίνουν ὀνόματα γεωγραφικὰ, δηλοῦντα τὴν καταγωγὴ τους, ἢ ὀνόματα σχετικὰ μὲ τὸ εἶδος τῆς δουλείας πού ἔκαναν” πρβλ. MASSON, *Les noms des esclaves dans la Grèce antique*, σελ. 9 ἑπ.
24. Βλ. σχετικὰ SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 50 ἑπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 39.
25. Βλ. σχετικὰ SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 51 ἑπ. Ἐνῶ ὁ Κρατύλος διακρίνει — ἄς μᾶς ἐπιτραπεῖ ἡ χρῆσις τῶν ὄρων — μεταξὺ *σημαίνοντος* καὶ *σημαιομένου*, ὑποθέτοντας ὅτι ὑψίσταται ἡ σχετικὴ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων εἴτε ἐκ φύσεως εἴτε ἐκ τοῦ πράγματος καθαυτοῦ, ὁ Ἐρμογόνης στρέφει τὴν προσοχὴν του πρὸς τὶς συνήθειες τῆς γλωσσικῆς κοινότητος καὶ πρὸς τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο συνεννοοῦνται τὰ μέλη τῆς¹⁸.
26. Ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ ἀρχίζει ἡ μεθοδικὴ ἐξέτασις περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὀνομάτων, τὸ δὲ πρῶτο βῆμα θὰ εἶναι ἡ ἀπόρριψις τοῦ ἀκραίου σχετικισμοῦ τοῦ Ἐρμογένη. Ὅτιδήποτε ἔχει προηγηθεῖ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς προοίμιον πού κρατᾷ σὲ ἀγωνία τὸν ἀναγνώστη σχετικὰ μὲ τὸ πλῆθος τῶν ζητημάτων πού θὰ συζητηθοῦν ἐν συνεχείᾳ¹⁹.
27. Βλ. 385 a 2: *ὁ ἂν θῆ καλεῖν τις ἔκαστον, τοῦτ’ ἐστὶν ἐκάστω ὄνομα*. Ὁ Codex Bodleianus, τὸν ὁποῖον ἀποδέχεται ὁ Méridier, πρέπει νὰ εἶναι ὁ σωστός, καθὼς δέχεται τὸ *θῆ* καὶ ὄχι τὸ *φῆς*. Συσχέτισέ το μὲ τὸ *θῆται* τοῦ χωρίου 384

---

18. Βλ. σχετικὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 10 ἑπ., 11.

19. Πρβλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 7· HEITSCH, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos*, σελ. 50· MACKENZIE, *Putting the Cratylus in its Place*, σελ. 124 ἑπ.· καὶ BAXTER, *The Cratylus. Plato's Critique of Naming*, σελ. 8 ἑπ.

- d 2: *ὁ τι ἂν τίς τῶ θῆται ὄνομα*. Ἐξ ἄλλου στοῦ θῆ “ἀκούγεται” καὶ ὁ νομοθέτης, πού τόσο κρίσιμη θέση ἔχει μέσα στοῦν Κρατύλο²⁰.
28. Σχετικὰ μὲ τὸ ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ υπάρξει “ιδιωτικὴ γλῶσσα” ἢ “ιδιωτικὸ λεξιλόγιον” βλ. ἐνδεικτικὰ SMERUD, *Can There Be a Private Language?*
29. Ὁ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le “Cratyle”*, σελ. 46, ἐπιμένει στὴ χρῆση τῶν ἐπιρρημάτων “ἰδία” / “δημοσία” θεωρώντας, ὅτι ὁ Πλάτων ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν Πρωταγόρα. Ἀντίθετη γνώμη ἔχει ἡ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 52.
30. Τὸ παράδειγμα, πού ἐπικαλεῖται ὁ Σωκράτης, δὲν ἔχει μόνο σκωπτικὸ χαρακτήρα, ἀλλὰ ἐρείδεται καὶ ἐπὶ τῆς πραγματικότητος — ἀρκεῖ νὰ φέρομε στοῦν νοῦ μας πόσα κύρια ὀνόματα γνωρίζουμε μὲ πρῶτο ἢ δεῦτερο συνθετικὸ τὴ λέξη “ἵπλος”²¹. — Ἐδῶ, πάντως, ὁ Σωκράτης διαστρέφει τὴν ἀρχικὴ ἀποψη τοῦ Ἑρμογένη, χωρὶς ὁ τελευταῖος νὰ τὸ καταλάβει, καὶ τοῦ “φορτώνει” τὴ γνώμη ὅτι τὰ ὀνόματα ἀνάγονται ἐν τέλει στὴν ιδιωτικὴ αὐθαιρέσιον²². — Τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἀλόγου ἀπαντᾶται ἐπίσης στοῦν Ἀλκιβιάδην Α²³ καὶ στοῦν Θεαίτητον²⁴.
31. Ὁ Ἑρμογένης φτάνει σὲ ἀδιέξοδο, ἐπειδὴ, μεταξὺ ἄλλων, προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴ συμβασιοκρατία του μὲ ἀναφορὰ σὲ ἀτομικοὺς ιδιολεκτικοὺς τύπους²⁵. — Ἡ θεωρία τοῦ Ἑρμογένη, πάντως, καταργεῖ κατ’ οὐσίαν τὴν ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία μέσω τῆς γλώσσας, καὶ κατὰ τοῦτο ἐντυπωσιάζει ἢ ἐξαιρετικὰ χαλαρὴ στάση τοῦ Σωκράτη κατὰ τὴν πραγμάτευσή τῆς²⁶.
32. Βλ. σχετικὰ DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 291· KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 127· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 46 ἐπ.
33. Ἡ ἐπιβεβαίωση τῆς πρότασης περὶ ἀνθρώπου καὶ ἀλόγου ἀποτελεῖ ἀντίκρουση τοῦ ὅτι τὰ ὀνόματα καθορίζονται “ξυνθήκη”²⁷.

20. Πρὸβλ. περαιτέρω ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, *Ἴωνα*, 75: *ὄνομα κεκλησθαι θήσεται*.

21. Πρὸβλ. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Νεφέλας*, στ. 63-4, ὅπου ὁ Στρεπιάδης ὀλοφύρεται, διότι ἡ σύζυγός του θέλει νὰ ὀνομάσει τὸ γιὸ τους “ἀλογο”, δηλαδή: ἢ Ζάνθιππο ἢ Χάριππο ἢ Καλλιπιδῆ.

22. Βλ. HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylus*, σελ. 12 ἐπ., 15, καὶ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 39.

23. 111 d 8-11: *Τί δ’; Εἰ βονληθῆμεν εἰδέναι, μὴ μόνον ποῖοι ἀνθρωποὶ εἰσιν ἢ ποῖοι ἵπποι, ἀλλὰ καὶ τίνες αὐτῶν ὁρμηκοὶ τε καὶ μὴ, ἀρ’ ἔτι οἱ πολλοὶ τοῦτο ἴκανοὶ διδάξαι;*

24. 195 d 5-9: *“Οὐκοῦν”, φησί, “λέγεις ὅτι αὐτὸν τῶν ἀνθρώπων ὃν διανοοῦμεθα μόνον, ὀρῶμεν δ’ οὐ, ἵππων οὐκ ἂν ποτε οἰηθῆμεν, εἶναι, ὃν αὐτὸ οὔτε ὀρῶμεν οὔτε ἀπτόμεθα, διανοοῦμεθα δὲ μόνον καὶ ἄλλ’ οὐδὲν αἰσθανόμεθα περὶ αὐτοῦ;” ταῦτα οἶμαι φήσω λέγειν.*

25. Πρὸβλ. KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 127.

26. Πρὸβλ. τὴν ἐξήγηση πού δίνει ὁ HORN, *Platonstudien*, σελ. 21 ἐπ.

27. Βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le “Cratyle”*, σελ. 45 ἐπ., 52.

34. Ἡ ἐρώτηση αὐτή, πού ἀπηρεῖ τὴν περίφημη σοφιστικὴ πρόταση ὅτι δὲν μπορούμε νὰ πούμε αὐτὸ πού δὲν ὑπάρχει, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐπαναλαμβάνεται πρὸ κάτω ἀπὸ τὸν Κρατύλο²⁸, ἀπαντᾶται καὶ στὸν *Εὐθύδημο*²⁹ καὶ στὸν *Σοφιστή*³⁰. — Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 58, RYI.E., *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 444, καὶ HEITSCHE, *Willkür und Problembe-
wußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 15. — Ἡ ὑπόθεση τοῦ Richard Robinson³¹
καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς στηριχθεῖσα θέση τοῦ Malcolm Schofield³², ὅτι οἱ στίχοι 385 b
2 - d 3 ἀρχικῶς εὐρίσκονταν μεταξὺ 387 c 5 καὶ 387 c 6, δὲν ἀπαληθεύεται σὲ
καμμία πηγὴ. Ἐπι πλεόν, ἂν λάβουμε ὑπόψη τὸν εἰσαγωγικὸ ἀπορητικὸ χα-
ρακτήρα ὄλου τοῦ κεμένου ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ σημεῖο 387 a, κανονικὰ
δὲν πρέπει νὰ ἐκπλησοῦμεθα ὡς πρὸς τὴ μὴ πληρότητα τοῦ σωκρατικοῦ
συλλογισμοῦ. Κατὰ τὴ ροὴ τοῦ διαλόγου ἡ θέση ὅτι δὲν μπορούμε νὰ πούμε
τὸ ψευδὲς ἀπορρίπτεται σὲ τρεῖς φάσεις: πρῶτον, μὲ τὴν ἀναφορὰ στὴ συ-
νήθεια ἢ διαλεκτικὴ ἄρνηση δὲν τραντάζει τὰ θεμέλια τοῦ σχετικισμοῦ τοῦ
Ἑρμογένη· δεύτερον, διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς *μμησεως*, ἥτοι τοῦ κριτηρίου
τῆς ἀναλογίας (430 e 3 - 433 a 2) πού ὁ Κρατύλος δὲν τὸ θεωροῦσε ἐπαρκές·
καὶ τρίτον, μὲ τὴν ἐκ μέρους τοῦ Κρατύλου παραδοχὴ ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ
ὑπάρχει ἓνα ἐξωτερικὸ κριτήριον (438 d-e).
35. Γιὰ τὸ σόφισμα αὐτὸ τοῦ Πλάτωνος βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 92 ἐπ.· LORENZ / MITTEL-
STRASS, *On Rational Philosophy of Language*, σελ. 6· PRAUSS, *Plato und der lo-
gische Eleatismus*, σελ. 43 ἐπ.· KAHN, *Language and Ontology in the Cratylus*,
σελ. 159 ἐπ.
36. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 b 26-28: *Λόγος δέ ἐστι φωνῆ σημαντι-
κῆ, ἥς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστιν κειχωρισμένον, ὡς φάσις ἄλλ' οὐχ ὡς
κατάφασις.*
37. Γιὰ τὸ χωρίο αὐτὸ βλ. ἀναλυτικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*,
σελ. 207 ἐπ. Γιὰ τὴ μετάφρασή του βλ. Theodor GOMPERZ, *Griechische Den-
ker*, τ. I, σελ. 363. — Ὁ BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprach-
philosophie*, σελ. 80 ἐπ., παρατηρεῖ ὅτι ἐδῶ διατυπώνεται ἓνας ὀρισμὸς πού
ἰσχύει σὲ ὄλο τὸν διάλογο³³. — Ὁ NATORP, *Ideenlehre*, σελ. 125, ἐπειδὴ πρε-
σβεύει ὅτι ἡ ἰδέα εἶναι ὄρος (Begriff) καὶ ὅτι τὰ ὄντα εἶναι τὸ περιεχόμενον

28. Βλ. 429 d 4-6: *Πῶς γὰρ ἂν, ὡ Σώκρατες, λέγων γέ τις τοῦτο ὃ λέγει, μὴ τὸ ὄν λέγει; Ἡ οὐ τοῦτό ἐστιν τὸ ψευδὲ λέγειν, τὸ μὴ τὰ ὄντα λέγειν;*

29. Βλ. *Εὐθύδημον*, 283 e 1 - 284 c 9.

30. Βλ. *Σοφιστήν*, 262 d 2 - 263 d 4.

31. ROBINSON, *A Criticism of Plato's Cratylus*, σελ. 324 ἐπ.

32. SCHOFIELD, *A Displacement in the Text of the Cratylus*, σελ. 246 ἐπ.

33. Πρβλ. 386 c, 388 b, 422 d, 428 e, 436 b.

- αὐτοῦ ποῦ διανοούμεθα (*der Inhalt des Gedachten*), ἄρα καὶ αὐτοῦ ποῦ κατὰ κρίσιν λέγεται (*im Urteil ausgesagt wird*), μεταφράζει τὸ “ὡς” τοῦ πρωτοτύπου ὡς “*daß*” / “ὄτι”: *wahr heißt der Satz, welcher von dem was ist (der Fall ist), aussagt, daß es ist, falsch, welcher (von demselben) aussagt, daß es nicht ist.* — “Ὁ χαρακτήρας τῶν παρατηρήσεων τοῦ Σωκράτη γύρω ἀπὸ τὸν λόγο καὶ τὰ ὀνόματα εἶναι κάπως φορμαλιστικός, ὡς βάση τους ἔχουν δὲ τὴ σωπηρὴ προϋπόθεση τοῦ “ἀτομικῶς ἀθαιρέτου”³⁴.
38. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 263 b 4-5, 7, 9: *Λέγει δὲ αὐτῶν ὁ μὲν ἀληθῆς τὰ ὄντα ὡς ἔστιν περὶ σοῦ. (...) Ὁ δὲ δὴ ψευδῆς ἕτερα τῶν ὄντων. (...) Τὰ μὴ ὄντ' ἄρα ὡς ὄντα λέγει*³⁵. — Βλ. σχετικὰ CORNFORD, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 310. — Τόσο ὁ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le "Cratyle"*, σελ. 50, ὅσο καὶ ὁ MÉRIDIÉRIER, *Platon, Cratyle*, σελ. 51, πρσεβεύουν ὅτι ἐδῶ καὶ ἔν συνεχείᾳ ὁ Σωκράτης κάνει χρῆση σοφισμάτων· ἀντίθετη γνώμη ἐκφράζει ἡ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 62.
39. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 64 ἔπ.
40. Πρβλ. RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 445.
41. Τὴν ἐν λόγῳ ἀναγωγή, ποῦ φαίνεται νὰ ἔχει προέλευση σοφιστικὴ, ἀφοῦ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀπαντᾶται καὶ στὰ μέρη ἢ ὁμοιογένεια τοῦ ὄλου, θὰ τὴν συναντήσουμε καὶ παρακάτω (387 c 6-7), ὅπου δικαιολογεῖται μὲ τὸ παράδειγμα τῆς σαΐτας τοῦ ἀργαλειοῦ.
42. Στὴν ἐρώτηση αὐτὴ ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 a 15-18, ἀπαντᾷ: *οὔτε γὰρ ψεῦδος οὔτε ἀληθές πω. Σημεῖον δ' ἐστὶ τοῦδε· καὶ γὰρ ὁ τραγέλαφος σημαίνει μὲν τι, οὐπω δὲ ἀληθές ἢ ψεῦδος, ἐὰν μὴ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι προστεθῆ ἢ ἀπλῶς ἢ κατὰ χρόνον.*
43. Οἱ περισσότεροι ἐρμηνευτὲς αὐτοῦ τοῦ ἐδαφίου θεωροῦν ὅτι ὁ Πλάτων ἔβλεπε στὴ γλῶσσα μιὰν ἀπλὴ πράξη ὀνοματοδοσίας / ὀνοματοθεσίας καί, ἀντιστρόφως, ὅτι τὸ ὄνομα ἀποτελεῖ φράση συντεταγμένη³⁶. “Ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω³⁷ ὁ Πλάτων ἐγνώριζε πολὺ καλά τὰ διάφορα ἐπίπεδα τῆς πρότασης.
44. Βλ. σχετικὰ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le "Cratyle"*, σελ. 45· STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I, σελ. 89· HORN, *Platonstudien*, σελ. 22. — Πρβλ. *Θεαίτητον*, 172 b 5-6: *τὸ κοινὴ δόξαν τοῦτο γίγνεται ἀληθές τότε ὅταν δόξη*

34. Βλ. HORN, *Platonstudien*, σελ. 22 ἔπ.

35. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 335: *Ἐκεῖνος λουπὸν, [ἐνν.: ὁ λόγος] ποῖν εἶν' ἀληθινός, λέει γὰρ σένα κείνα ποῦ εἶναι, ὅπως εἶναι. (...) Κι ὁ ψεύτικος λέει ἄλλ' ἀπὸ κείνα ποῦ εἶναι. (...) Ἄρα λέει τὰ “μὴ ὄντα” γιὰ “ὄντα”.*

36. Γιὰ τὶς διαφορὰς ἐρμηνείας βλ. LUCE, *Plato on Truth and Falsity in Names*, σελ. 222 ἔπ.

37. Στὸ 431 b καὶ στὸ 432 d-e.

καὶ ὅσον ἂν δοκῇ χρόνον. Βλ. περαιτέρω καὶ *Νόμους*, 889 e 4 - 890 a 9: Θεοὺς, ὦ μακάριε, εἶναι πρῶτόν φασιν οὗτοι τέχνη, οὐ φύσει ἀλλὰ τισιν νόμοις, καὶ τούτους ἄλλους ἄλλη, ὅπη ἕκαστοι ἑαυτοῖσι συνωμολόγησαν νομοθετούμενον καὶ δὴ καὶ τὰ καλὰ φύσει μὲν ἄλλα εἶναι, νόμφ δὲ ἕτερα, τὰ δὲ δὴ δίκαια οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν φύσει, ἀλλ' ἀμφισβητοῦντας διατελεῖν ἀλλήλοισι καὶ μετατιθεμένους ἀεὶ ταῦτα, ἃ δ' ἂν μετᾶθωνται καὶ ὄταν. τότε κύρια ἕκαστα εἶναι, γιγνόμενα τέχνη καὶ τοῖς νόμοις ἀλλ' οὐ δὴ τινι φύσει. Ταῖτ' ἐστίν, ὦ φίλοι, ἅπαντα ἀνδρῶν σοφῶν παρὰ νέοις ἀνθρώποις, ἰδιωτῶν τε καὶ ποιητῶν, φασκόντων εἶναι τὸ δικαιοτάτον ὃ τί τις ἂν νικᾷ βιαζόμενος· ὄθεν ἀσέβειαί τε ἀνθρώποις ἐμπίπτουσιν νέοις, ὡς οὐκ ὄντων θεῶν οἴους ὁ νόμος προστάττει διανοεῖσθαι δεῖν, στάσεις τε διὰ ταῦτα ἐλκόντων πρὸς τὸν κατὰ φύσιν ὀρθὸν βίον, ὅς ἐστιν τῇ ἀληθείᾳ κρατοῦντα ζῆν τῶν ἄλλων καὶ μὴ δουλειόντα ἐτέροισι κατὰ νόμον³⁸.

45. Βλ. σχετικά MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 129.
46. Βλ. σχετικά RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 57 ἐπ.
47. Προτίμησα νὰ κρατήσω στὴ μετάφραση τὸν ὄρο οὐσία τοῦ πρωτοτύπου, ἀποφεύγοντας νὰ τὸν ἀποδώσω μὲ τὴ λέξη *πραγματικότητα*, ὅχι μόνο διότι θὰ εἶταν ἓνα εἶδος ταυτολογίας (συγγνωστῆς πάντως), ἀν ἔλεγα "τὸ κάθε πρᾶγμα ἔχει τὴ δική του, τὴν ιδιαίτερή του πραγματικότητα", ἀλλὰ καὶ διότι στὸ διάλογο ὁ Σωκράτης χρησιμοποιεῖ τὴ λέξη οὐσία πολλές φορές μὲ ὄλο σχεδὸν τὸ εὖρος τῶν σημασιῶν της.
48. Βλ. *Θεαίτητον*, 151 e 9 - 152 a 4: *Κινδυνεύεις μέντοι λόγον οὐ φαῦλον εἰρηκέναι περὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ὄν ἔλεγε καὶ Πρωταγόρας. Τρόπον δέ τινα ἄλλον εἶρηκε τὰ αὐτὰ ταῦτα. Φησὶ γάρ που πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπων*

---

38. Καὶ σὲ μετάφραση Βασιλῆ Μοσκόβη, σελ. 761: *Πρῶτα-πρῶτα, ἀξιωμακάριστε φίλε μου, αὐτοὶ λένε ὅτι οἱ θεοὶ δὲν εἶναι δημιουργήματα τῆς φύσης, ἀλλὰ τῆς τέχνης μὲ βάση κάποιους νόμους καὶ μάλιστα διαφορετικούς στὰ διάφορα μέρη, σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις ποὺ ὄρισαν οἱ διάφοροι νομοθετῆς. Καὶ ἐπομένως τὰ καλὰ σύμφωνα μὲ τὴ φύση, εἶναι διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ θεωρεῖ καλὰ ὁ νόμος. Καὶ τὰ δίκαια ἐπίσης δὲν ὑπάρχουν κἄν στὴ φύση, ἀλλὰ ὅσοι τὰ διαφιλονικοῦν διαρκῶς, μεταξύ τους καὶ κάθε φορά τὰ μεταβάλλουν. Ὅσα δὲ μεταβάλλουν καὶ ὄταν τὰ μεταβάλλουν, τότε ἀπογοῦν κύρος, ἐνῶ γίνονται μὲ τέχνη καὶ μὲ νόμο, καὶ καθόλου σύμφωνα μὲ τὴ φύση. Ὅλα αὐτὰ τὰ διδάγματα, καλοῖ μου φίλοι, εἶναι λόγοι σοφῶν ἀνδρῶν, πεζογράφων καὶ ποιητῶν ἀπευθυνόμενοι σὲ νέους ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους διδάσκουν ὅτι τὸ μόνο δίκαιο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐπιβάλλει κἄνεις ὄταν νικᾷ κάποιον μὲ τὴ βία. Γι' αὐτὸ ἡ ἀσέβεια κατακλύζει τὴ νεολαία μας, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν θεοὶ τέτοιοι, ποὺ μᾶς διατάσσει ὁ νόμος νὰ πιστεύουμε πᾶς πρέπει νὰ εἶναι. Γι' αὐτὸ ξεσποῦν καὶ οἱ ἐπαναστάσεις, ἀφοῦ ἄλλοι τοὺς προσελκύουν σὲν ἄνθρωπον μὲ τὴ φύση σωστὸ τρόπο ζωῆς, ποὺ συνίσταται στὸ νὰ εἶσαι πραγματικὰ ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ μὴν ὑποδουλωθεῖς στοὺς ἄλλους ὅπως θὰ τὸ ἤθελε ὁ νόμος.*

εἶναι τῶν μὲν ὄντων, ὡς ἔστι, τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὡς οὐκ ἔστιν³⁹. βλ. καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 80 B 1. — Σύμφωνα, πάντως, μὲ τὸν Θεόδωρο GOMPERZ, *Griechische Denker*, τ. I, σελ. 218, ὡς “ἄνθρωπος” νοεῖται ἐδῶ ὁ ἄνθρωπος γενικῶς, ὄχι μεμονωμένα ἄτομα. Ἀντίθετα ἀπὸ τὸν πατέρα του ὁ Ἑρρίκος GOMPERZ, *Sophistik und Rhetorik*, σελ. 228 ἔπ. θεωρεῖ ὅτι ὁ “ἄνθρωπος” —σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν Ἀλήθεια τοῦ Πρωταγόρα— μόνον ἀτομικὰ μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ. Ὁ Κάρολος JOËL, *Geschichte der antiken Philosophie*, τ. I, σελ. 707⁴⁰, θεωρεῖ ὅτι ὁ Πρωταγόρας ἀναφέρεται στὸν ἄνθρωπο ὡς ὑποκειμένο τῆς γνώσης. Τὴν ἀμφισβησία τοῦ ὄρου “ἄνθρωπος” τὴν εἶχε ἐπισημάνει πολὺ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ HEGEL, *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, στὸ σχετικὸ μὲ τὸν Πρωταγόρα κεφάλαιο. — Γιὰ τὸ ἀξιῶμα τοῦ Πρωταγόρα βλ. γενικῶς τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ KOCH, *Homo mensura: Studien zu Protagoras und Gorgias*, καὶ τὸν συλλογικὸ τόμο MÜLLER, *Der Mensch als Maß der Dinge*.

49. Σχετικὰ μὲ τὴ βεβαιότητα οὐσίας ὡς πρὸς τὴν καταδίκη τῆς συμβατικότη-
τας καὶ τὴν ἀπόρριψη τῆς θεωρίας τοῦ Πρωταγόρα βλ. ARONADIO, *Il Cratilo. il linguaggio e la sintassi dell'εἶδος*, σελ. 332.
50. Πρβλ. σχετικὰ ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Cratylus*, σελ. 6.
51. Πρβλ. *Θεαίτητον*, 171 c 9: εἰκὸς γε ἄρα ἐκείνων πρᾶσβύτερον ὄντα σοφώτε-
ρον ἡμῶν εἶναι⁴¹. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 129.
52. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν ὑπάρχουν ἀληθινοὶ εἰδημονες τῆς ἀληθείας⁴².
53. Γιὰ τὴν ἀπόρριψη τοῦ dictum τοῦ Πρωταγόρα καὶ ἀπὸ τὸν Ἑρμογένη βλ.
LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 146.

---

39. Καὶ κατὰ μετάφραση Τάκη Δημόπουλου, σελ. 53: Φαίνεται πράγματι πιθανὸν νὰ εἶπες λόγον ὄχι ἀσήμαντον περὶ τῆς γνώσεως ἴσα-ἴσα εἶπες ἐκείνων τὸν ὅποιον ἔλεγε καὶ ὁ Πρωταγόρας. Αὐτὸς μὲ κάποια διαφορετικὴν ἔκφρασιν εἶχε πεῖ ἀκριβῶς τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Βεβαιώνει πράγματι τοῦτο περίπου: “ὁ ἄνθρωπος εἶναι μέτρον ὄλων τῶν πραγμάτων ἐκείνων μὲν τὰ ὅποια ὑπάρχουν, μέτρον ὅτι ὑπάρχουν, ἐκείνων δὲ τὰ ὅποια δὲν ὑπάρχουν, μέτρον ὅτι δὲν ὑπάρχουν”.

40. So spricht auch Protagoras vom “Menschen” überhaupt, meint aber auch den Einzelnen; denn er hat den Widerstreit zwischen beiden noch gar nicht gesehen. Sein Widerspruch hier geht nach ganz anderer Richtung. Er meint mit dem Menschen das Subjekt der Erkenntnis, das er, gleichgültig ob als generelles oder individuelles oder vielmehr als beides zugleich, erheben will über die Objekte.

41. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδορακόπουλου, σελ. 145: Γιατὶ εἶναι βέβαια φησικό, ἐκείνος, πρὶν ἢταν μεγαλύτερος σὲ ἡλικία, νὰ ἦταν καὶ σοφώτερός μας.

42. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 130, καὶ BÜCHNER, *Platons Cratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 82.

54. Για τὸν Εὐθύδημο βλ. τὸ οἰκείο κεφάλαιο τῆς *Εἰσαγωγῆς* καθὼς ἐπίσης καὶ καὶ τὸ βιβλίο τῆς CANTO, *L' 'intrigue philosophique*.
55. Ἐπειδὴ οἱ θέσεις τῆς ἀπόλυτης ὁμοιότητας, ὅπως τὴν ἐξέφραζε ὁ Εὐθύδημος, καὶ τῆς ἀπόλυτης διαφορᾶς, ὅπως τὴν ἐξέφραζε ὁ Πρωταγόρας, προϋποθέτουν ἀμφοτέρως ὅτι ἡ οὐσία / πραγματικότητα τῶν ὄντων εἶναι σχετικὴ μὲ τὸν ἄνθρωπο, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἡ ἀντίθεσή τους μπορεῖ νὰ ἐλεγχθεῖ διαλεκτικῶς⁴³.
56. Ἡ βέβαιη οὐσία τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ βέβαιη πραγματικότητά τους⁴⁴. Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων ἀποτελεῖ κάτι τὸ τέλει, πρὸς τὸ ὁποῖο τείνουν, ἀλλὰ δὲν φθάνουν ποτὲ τὰ πράγματα⁴⁵.

43. Βλ. GUTHRIE, *A History of Greek Philosophy*, τ. 3, σελ. 186.

44. Νὰ θυμηθοῦμε τὸ προηγηθὲν χωρίο 386 a 3-4: *ἡ ἔχειν δοκεῖ σοι αὐτὰ [δηλαδή: τὰ πράγματα] αὐτῶν τινα βεβαιότητα τῆς οὐσίας;*

45. Πρβλ. *Φαῖδωνα*, 75 a 3 - c 4: *Ἀλλὰ μὴν καὶ τότε ὁμολογοῦμεν, μὴ ἄλλοθεν αὐτὸ ἐννενοηκέναι μὴδὲ δυνατόν εἶναι ἐννοῆσαι ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ ἰδεῖν ἢ ἀφασθαι ἢ ἐκ τινος ἄλλης τῶν αἰσθήσεων ταῦτόν δὲ πάντα ταῦτα λέγω. Ταῦτόν γάρ ἐστιν, ὃ Σώκρατες, πρὸς γε ὁ βούλεται δηλῶσαι ὁ λόγος. Ἀλλὰ μὲν δὴ ἐκ γε τῶν αἰσθήσεων δεῖ ἐννοῆσαι ὅτι πάντα τὰ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἐκείνων τε ὀρέγεται τοῦ δ' ἔστιν ἴσον, καὶ αὐτοῦ ἐνδεστέρα ἐστὶν ἢ πῶς λέγομεν: Οὕτως. Πρὸ τοῦ ἄρα ἀρξασθαι ἡμᾶς ὄραν καὶ ἀκούειν καὶ τᾶλλα αἰσθάνεσθαι τιχεῖν ἔδει που εἰληφότας ἐπιστήμην αὐτοῦ τοῦ ἴσου ὃ τι ἐστίν, εἰ ἐμέλλομεν τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἴσα ἐκείσε ἀνοίσειν, ὅτι προθυμεῖται μὲν πάντα τοιαῦτα εἶναι οἷον ἐκεῖνο, ἐστὶ δὲ αὐτοῦ φανιλότερα. Ἀνάγκη ἐκ τῶν προειρημένων, ὃ Σώκρατες. Οὐκοῦν γενομένοι εὐθὺς ἐωρῶμέν τε καὶ ἠκούομεν καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις εἶχομεν; Πάνυ γε. Ἐδεῖ δέ γε, φαμέν, πρὸ τοιῶτων τὴν τοῦ ἴσου ἐπιστήμην εἰληφέναι; Ναί. Πρὶν γενέσθαι ἄρα, ὡς ἔοικεν, ἀνάγκη ἡμῖν αὐτὴν εἰληφέναι. Ἔοικεν καὶ κατὰ μετάφραση Θ.Κ. Ἀραπόπουλου, σελ. 73: Ἄλλ' ὅμως καὶ εἰς τοῦτο συμφωνοῦμεν, ὅτι ἀπὸ καμμίαν ἄλλην πηγὴν δὲν ἐμάθομεν αὐτὸ οὔτε εἴμεθα εἰς κατάστασιν νὰ τὸ μάθωμεν παρὰ διὰ τῆς ὁράσεως ἢ διὰ τῆς ἀφῆς ἢ δι' ἄλλης τινὸς τῶν αἰσθήσεων, διότι ὅλα αὐτὰ (ὅλα αἱ αἰσθήσεις) ἔχουν τὸν αὐτὸν μηχανισμόν. — Τὸν ἴδιον μηχανισμόν βεβαίως, εἶπεν, ἔχουν, Σωκράτη, ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ἀποδείξῃ ἢ συζητήσῃς. — Ἄλλ' ὅμως βεβαίως διὰ τῶν αἰσθήσεων πρέπει νὰ παρατηρήσομεν, ὅτι ὅλα ὅσα (διὰ τῶν αἰσθήσεων) θεωροῦνται ἴσα, ἐπιθυμοῦν ἐκεῖνο τὸ ὄντως ἴσον (τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος) καὶ συγχρόνως εἶναι κατώτερα αὐτοῦ. Ἡ πῶς ἐννοοῦμεν τὸ πρᾶγμα; — Ὅπως λέγεις. — Προτοῦ λοιπὸν νὰ ἀρχίσωμεν ἡμεῖς νὰ βλέπωμεν καὶ νὰ ἀκούωμεν, καὶ τὰ ἄλλα νὰ αἰσθανώμεθα, ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν γνωρίσει αὐτὸ τὸ ἴσον τί εἶναι, εἰάν ἐπρόκειτο τὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων θεωρούμενα ἴσα ἀναφέροντες πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἰσότητος νὰ σκεφθῶμεν, ὅτι τίνοιον μὲν ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι ὅμοια πρὸς ἐκεῖνο, εἶναι ὅμως κατώτερα αὐτοῦ. — Τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον συμπέρασμα τῶν προηγουμένων, Σωκράτη. — Λοιπὸν ἀπέσας μόλις ἐγεννήθημεν, ἐβλέπομεν καὶ ἠκούομεν καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις εἶχομεν; — Βεβαίως. — Ἐπρεπε λοιπὸν, ὡς ἰσχυρίζομεθα, πρὸ τοῦ βλέπειν καὶ ἀκούειν καὶ αἰσθάνεσθαι, νὰ ἔχωμεν λάβει γνῶσιν τῆς ἰδέας τῆς ἰσότητος; — Μάλιστα. — Προτοῦ λοιπὸν γεννηθῶμεν, ὡς φαίνεται, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχωμεν λάβει γνῶσιν τῆς ἰδέας τῆς ἰσότητος. — Τοῦτο εἶναι καθανόν.*

57. Σχετικά με τὸ ἥρακλείτειο μοτίβο “ὁδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὡυτή”, βλ. HEITSCH, *ANΩ ΚΑΤΩ bei Platon*, σελ. 276 ἑπ., 282. — Γιὰ τὴ σύνταξή του μετὸ ρῆμα “ἔλκω” / “τραβάω” βλ. ἐπίσης Θεαίτητον, 195 c 1-4: *Τὴν ἔμαντοῦ δυναμαθίαν δυοχεράνας καὶ ὡς ἀληθῶς ἀδολεσσίαν. Τί γὰρ ἂν τις ἄλλο θεῖτο ὄνομα. ὅταν ἄνω κάτω τοὺς λόγους ἔλκη τις ὑπὸ νοθεΐας οὐ δυνάμενος πεισθῆναι καὶ ἡ δυναπαλλάκτος ἀφ’ ἐκάστου λόγου.*⁴⁶
58. Γιὰ τὴ *Seinsbestimmtheit der Dinge* πρβλ. σχετικὰ ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Cratylus*, σελ. 6· KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 128. — Πρβλ. *Πολιτείαν*, 436 e 8 - 437 a 1: *Οὐδὲν ἄρα ἡμᾶς τῶν τοιούτων λεγόμενον ἐκπλήξει, οὐδὲ μᾶλλον τι πείσει ὡς ποτὲ τι ἂν τὸ αὐτὸ ὄν ἅμα κατὰ τὸ αὐτὸ πρὸς τὸ αὐτὸ τάναντία πάθοι ἢ καὶ εἶη ἢ καὶ ποιήσειεν.*⁴⁷
59. Πρβλ. *Πολιτείαν*, 476 a 11 - b 2: *Ταύτη τοίνυν, ἣν δ’ ἐγώ, διαιρῶ, χωρὶς μὲν οὖς νῦν δὴ ἔλεγες φιλοθεάμονάς τε καὶ φιλοτέχνους καὶ πρακτικούς, καὶ χωρὶς αὐ’ ἐπεὶ ὄν ὁ λόγος, οὖς μόνους ἂν τις ὀρθῶς προσείποι φιλοσόφους*⁴⁸.
60. BÜCHNER, *Platons Cratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 82.
61. Πρβλ. *Θεαίτητον*, 155 e 3-6, ὅπου ὁ Σωκράτης ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Θεαίτητο εἰρωνεύεται τοὺς ἀμνήτους: *Ἄθρει δὴ περισκοπῶν μὴ τις τῶν ἀμνήτων ἔπακούη. Εἰσὶν δὲ οὗτοι οἱ οὐδὲν ἄλλο οἴομενοι εἶναι ἢ οὐ’ ἂν δύνωνται ἀπρὶξ τοῖν χερσὶν λαβέσθαι, πράξεις δὲ καὶ γενέσεις καὶ πᾶν τὸ ἀόρατον οὐκ ἀποδεχόμενοι ὡς ἐν οὐσίας μέρεϊ*⁴⁹.
62. Γιὰ τὸ τμήμα αὐτοῦ τοῦ διαλόγου βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 81 ἑπ.
63. Βλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell’ eidos*, σελ. 333.

46. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 215: *Ἀγανακτῶ μετὴ τὴν δυναμάθειά μου καὶ τὴν ἀναντιρροπὴ φλναρία μου. Γιατί τί ἄλλο ὄνομα θὰ ἔδινε κανεὶς σ’ αὐτὸν ποὺ ἔλκει ἄνω κάτω τοὺς λόγους καὶ ἀπὸ νοθρότητα δὲν μπορεῖ νὰ πεισθῆ, καὶ δύσκολα ἀποχωρίζεται ἀπὸ κάθε λόγο μετὸν ὁποῖον ἅπαξ καταπιάσθηκε;*

47. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 305: *Ὡστε ὁ, τι καὶ νὰ μᾶς ποῦν ἀπ’ αὐτὰ, δὲ θὰ μᾶς κάμη νὰ τὰ σαστίσωμε, οὔτε θὰ μᾶς πείση περισσότερο, πῶς εἶναι ποτὲ δυνατὸν τὸ ἴδιο πρᾶγμα τὴν ἴδια ὥρα καὶ μετὸ ἴδιο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὡς πρὸς τὸ ἴδιο ἀντικείμενο νὰ κἀνη ἢ νὰ πάσχη τὰ ἀντίθετα.*

48. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 409: *Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο χωρίζω κ’ ἐγώ, ἀπὸ τὴ μιά μεριά αὐτοῦς ποὺ ἔλεγες πῶς ἀγαποῦν τὰ θεάματα καὶ τὶς τέχνες καὶ καταγίνονται μ’ αὐτὰ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη αὐτοῦς ποὺ κάνομε τώρα λόγο καὶ ποὺ αὐτοὶ μονάχα ἀξίζουσι τὸ ὄνομα τοῦ φιλοσόφου.*

49. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 97 ἑπ.: *Πρόσεχε λοιπὸν καὶ κοῖτα γύρω-γύρω, μὴν ἀκοπὴ κανένα ἀμνήτος. Κι’ αὐτοὶ εἶναι ὅσοι πιστεῖουν πῶς δὲν ἵπάρχει τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον ὁ, τι μποροῦν νὰ πιάσουν σφιχτὰ μετὰ τὰ χέρια τους, ἐνῶ τὶς πράξεις καὶ τὶς γενέσεις καὶ ὁ, τι εἶναι ἀόρατο δὲν τὰ παραδέχονται ὡς ὑπαρκτά.*

64. Διὰ τῶν “κόψουμε” καὶ “κάψουμε” ἀποδίδονται τὰ “τέμνειν” καὶ “κάειν” ἀντίστοιχα. Οἱ τομῆς καὶ οἱ καύσεις ἔχουν διττὸ χαρακτῆρα: ἰερατικὸ καὶ (πρωτίστως) ἰατρικόν⁵⁰.
65. Στὸ πρωτότυπο: κατὰ τὴν ὀρθὴν δόξαν. Ὁ σωστός τρόπος εἶναι ἡ τέχνη⁵¹.
66. Βλ. σχετικὰ KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 128.
67. Ἡ φύσις τῶν πραγμάτων ταυτίζεται, ὅπως βλέπουμε ἐδῶ, μὲ τὴν οὐσία / πραγματικότητά τους⁵².
68. Βλ. σχετικὰ MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 45 ἑπ.
69. Βλ. VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 143. — Ὁ ὄρος “ὄργανο” ἀπαντᾶται ἐδῶ καὶ πολλὲς δεκαετίες ἐν σχέσει πρὸς τὸν χαρακτῆρα τῆς γλώσσας⁵³. Ἐδῶ τὸ “ὄργανον” χρησιμοποιεῖται μὲ τὴν πιὸ λεπτοφυῆ καὶ πιὸ ραφιναριωμένη ἐκδοχὴ τοῦ ὄρου⁵⁴.
70. Πρβλ. *Πολιτικόν*, 282 b 5-9: *Τὸ μὲν ξαντικὸν καὶ τὸ τῆς κερκιστικῆς ἡμισυ καὶ ὅσα τὰ συγκείμενα ἀπ' ἀλλήλων ἀπίστησι, πᾶν τοῦτο ὡς ἐν φράζειν τῆς τε ταλασιουργίας αὐτῆς ἐστὶ που, καὶ μεγάλα τινὲ κατὰ πάντα ἡμῖν ἦσθην τέχνα, ἢ συγκριτικὴ τε καὶ διακριτικὴ⁵⁵.*
71. Βλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 333· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 92 ἑπ., 94.
72. Βλ. AMMANN, —*ικος bei Platon*, σελ. 59 ἑπ., 198, 240 ἑπ., 261 ἑπ.
73. Ὁ τύπος “ὄνομα διδασκαλικόν τι ἐστίν ὄργανον καὶ διακριτικόν τῆς οὐσίας” διασαφεῖ καὶ τὴ λειτουργία τοῦ ὀνόματος, ποῦ εἶναι τὸ ξεμπέροσμα τῶν πραγμάτων, καὶ τὸν σκοπὸ του, τὴ διδασκαλία δηλονότι. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἔχει ὑπερτονισθεῖ τόσο ἡ διδακτικὴ⁵⁶, ὅσο καὶ ἡ διακριτικὴ / τα-

50. Πρβλ. *Γοργίαν*, 476 c 5 - d 2: *Οὐκοῦν καὶ εἰ καίει τις, ἀνάγκη τι κάεσθαι; (...)* *Καὶ εἰ σφόδρα γε καίει ἢ ἀλγεινῶς, οὕτω κάεσθαι τὸ καόμενον ὡς ἂν τὸ κᾶον κάη; (...)* *Οὐκοῦν καὶ τέμνει τι, ὁ αὐτὸς λόγος; τέμνεται γάρ τι; (...)* *Καὶ εἰ μέγα γε ἢ βαθὺ τὸ τμήμα ἢ ἀλγεινόν, τοιοῦτον τμήμα τέμνεται τὸ τεμνόμενον οἷον τὸ τέμνον τέμνει;* καὶ ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, *Κύρου Ἀνάβασις*, V 8, 18: *Καὶ γὰρ οἱ ἰατροὶ καίονσι καὶ τέμνουσιν ἐπ' ἀγαθῷ*. Γενικῶς βλ. DI BENEDETTO, *Il medico e la malattia*, σελ. 161 ἑπ.

51. Περὶ αὐτῆς βλ. *Μένωνα*, 96 e - 99 e.

52. Πρβλ. παραπάνω 386 e 1-4.

53. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ BÜHLER, *Sprachtheorie*, σελ. lii ἑπ.

54. Πρβλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 344.

55. Καὶ σὲ μετάφραση I.Σ. Χριστοδούλου, σελ. 137: *Τὸ λανάρωμα καὶ τὸ μοῦδ τῆς ἐργασίας ποῦ γίνεται μὲ τὴν κερκίδα, καὶ ὅσες ἐργασίαι χωρίζουν μεταξὺ τῶν πράγματα ποῦ βρίσκονται ἐνομένα, ὅλα αὐτὰ μαζὶ εἶναι μέρος τῆς τέχνης τῆς κατασκευασίας τῶν μαλλίων καί, σὲ ὅλα τὰ πράγματα, διακρίναμε δύο μεγάλες τέχνες, ἐκεῖνη τῆς σύνθεσης καὶ τὴν ἄλλη του διαχωρισμοῦ.*

56. Πρβλ. ἐνδεικτικῶς SCHOFIELD, *The Dénouement of the Cratylus*, σελ. 61 ἑπ.

- Ξινομική λειτουργία⁵⁷ τοῦ ὀνόματος. Δεδομένου ὅτι στὸν τύπο του ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὸ σχῆμα ἐν διὰ δυοῖν, ἔχω τὴν πεποιθήση ὅτι οἱ λειτουργίες εἶναι μόνο θεωρητικῶς δύο, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πρόκειται περὶ μιᾶς ἀπλῶς λειτουργίας, ὁμοίας μάλιστα μετὰ αὐτὴν ποῦ ἐκτελεῖ ἡ σαῖτα στὸν ἀργαλειό⁵⁸.
74. Πρὸβλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylos*, σελ. 10· SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 51· HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 26 ἐπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 88 ἐπ.
75. Σχετικὰ μετὰ τὸν “νομοθέτη” βλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 38 ἐπ., ὁ ὁποῖος ἐξηγεῖ ὅτι ἡ λέξις νόμος δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ ποῦ σημεῖρα σημαίνει, δηλαδὴ Gesetz, ἀλλὰ στὸν Πλάτωνα σημαίνει καὶ τὴν “παράδοση” (“das Überlieferte”), τὴν “καταγωγή” (“Herkommen”) καὶ τὴ “συνήθεια”, τὸ “ἔθος” (“Brauch”). Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ δείχνει καὶ ἡ λέξις παραδιδούς στὸ χωρίο 388 d 12, σύμφωνα μετὰ τὸ ὁποῖο ὁ νόμος παραδίδει τὰ ὀνόματα. Ὁ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 65 ἐπ., 89, 161, ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ὁ ὄρος κατάγεται ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Κρατύλο, ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε παραλάβει ἀπὸ τοὺς Πυθαγορείους.
76. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 104.
77. Βλ. *Πρωταγόραν*, 322 a 3 - c 8: Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θείου συγγένειαν ζῶν μόνον θεοὺς ἐνόμισεν, καὶ ἐπεχειρεῖ βωμοὺς τε ἰδρύνεσθαι καὶ ἀγάλματα θεῶν ἔπειτα φωνὴν καὶ ὀνόματα ταχὺ διηρθρώσατο τῇ τέχνῃ, καὶ οἰκῆσεις καὶ ἐσθῆτας καὶ ὑποδέσεις καὶ στρωμνάς καὶ τὰς ἐκ τῆς γῆς τροφὰς ἤφροτο. Οὕτω δὲ παρεσκευασμένοι κατ’ ἀρχὰς ἄνθρωποι ᾤκουν σποράδην, πόλεις δὲ οὐκ ἦσαν· ἀπώλλυντο οὖν ὑπὸ τῶν θηρίων διὰ τὸ πανταχῇ αὐτῶν ἀσθενέστεροι εἶναι, καὶ ἡ δημοουργικὴ τέχνη αὐτοῖς πρὸς μὲν τροφὴν ἱκανὴ βοηθὸς ἦν, πρὸς δὲ τὸν τῶν θηρίων πόλεμον ἐνδεής· πολιτικὴν γὰρ τέχνην οὐπω εἶχον, ἧς μέρος πολεμική. Ἐζήτουν δὲ ἀθροίζεσθαι καὶ σφῆζεσθαι κτίζοντες πόλεις· ὅτ’ οὖν ἀθροισθεῖεν, ἠδίκουν ἀλλήλους ἅτε οὐκ ἔχοντες τὴν πολιτικὴν τέχνην, ὥστε πάλιν σκεδαννύμενοι διεφθίροντο. Ζεὺς οὖν δείσας περὶ τῷ γένει ἡμῶν μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, Ἐρμῆν πέμπει ἄγοντα εἰς ἀνθρώπους αἰδῶ τε καὶ δίκην, ἵν’ εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. Ἐρωτᾷ οὖν Ἐρμῆς Δία, τίνα οὖν τρόπον δοίη δίκην καὶ αἰδῶ ἀνθρώποις· Πότερον ὡς αἰ τέχναι γενέ-

57. Πρὸβλ. ἐνδεικτικῶς τὴν προσέγγιση τοῦ KREZTMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 128.

58. Βλ. τὴν ἀντίρρηση τοῦ HEITSCH. *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 126, ὑποσ. 28. σχετικὰ μετὰ τὸν ὄρο “διδασκαλικός”.

μηνται, οὕτω καὶ ταύτας νεύω; Νενέμνηται δὲ ᾧδε· εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἱκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί. Καὶ δίκην δὴ καὶ αἰδῶ οὕτω θῶ ἐν τοῖς ἀνθρώποις, ἢ ἐπὶ πάντας νεύω; Ἐπὶ πάντας, ἔφη Ζεὺς, καὶ πάντες μετεχόντων· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις, εἰ ὀλίγοι αὐτῶν μετέχουεν ὥσπερ ἄλλων τεχνῶν· καὶ νόμον γε θὲς παρ' ἐμοῦ τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχην κτείνειν ὡς νόσον πόλεως⁵⁹· καὶ Πρωταγόραν, 326 c 7 - e 1: Ἐπειδὴν δὲ ἐκ διδασκάλων ἀπαλλαγῶσιν, ἢ πόλεις αὐ τοὺς τε νόμους ἀναγκάζει μανθάνειν καὶ κατὰ τούτους ζῆν κατὰ παράδειγμα, ἵνα μὴ αἰτοὶ ἐφ' αὐτῶν εἰκὴ πράττωσιν, ἀλλ' ἀτεχνῶς ὥσπερ οἱ γραμματισταὶ τοῖς μῆπω δεινοῖς γράφειν τῶν παιδῶν ὑπογράφαντες γραμμάς τῇ γραφίδι οὕτω τὸ γραμματεῖον διδῶσιν καὶ ἀναγκάζουσι γράφειν κατὰ τὴν ὑφήγησιν τῶν γραμμῶν, ὡς δὲ καὶ ἡ πόλις νόμους ὑπογράψασα, ἀγαθῶν καὶ παλαιῶν νομοθετῶν εὐρήματα, κατὰ τούτους ἀναγκάζει καὶ ἄρχην καὶ ἄρχεσθαι ὅς δ' ἂν ἐκτὸς βραῖνῃ τούτων, κολάζει, καὶ ὄνομα τῇ κολάσει ταύτῃ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ἄλλοθι πολλαχοῦ, ὡς εὐθυνούσης τῆς δίκης, εὐθῆναι. Τσαυτῆς οὖν τῆς ἐπιμελείας οὗσης περὶ ἀρετῆς ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, θαναμάζει, ὡς Σώκρατες, καὶ

59. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἥλια Σ. Σπυρόπουλου, σελ. 75: *Λοιπὸν, μὰ καὶ ὁ ἄνθρωπος πῆρε κι αὐτὸς μερίδιον ἀπὸ τὸν κλῆρο τῶν θεῶν, πρῶτα-πρῶτα αὐτὸς μόνο ἀπ' ὅλα τὰ ζω-ντανά, σὰν συγγενῆς τῶν θεῶν βέβαια, πίστεψε σὲ θεοῦς καὶ ἄρχινα νὰ χιτίζει βιωμοῖς καὶ ἀγάματα τῶν θεῶν· κατόπι, μὲ τὴν ἀξιοσύνην του γρηγόρα σχημάτισε γλώσσα καὶ λέξεις, συνταξιορίζοντας τις συλλαβές, καὶ βρῆκε καὶ κατοικίες καὶ οὐρία καὶ ὑποδήματα καὶ στρωματα καὶ τις τροφές, ποὺ δίνει ἢ γῆ. Μ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἐφόδια οἱ ἄνθρωποι τὸν πρῶτο καιρὸ ζοῦσαν σκόρπει, πολιτείες ὁμως δὲν ὑπῆρχαν. Ἔτσι, τοὺς ἀφάνιζαν τὰ θηρία, γιατί σ' ὅλα τὰ σημεῖα ἦταν πῶ διναντὰ ἀπ' αὐτούς· κι ἡ βιοτεχνία τους τοὺς βοηθοῦσε βέβαια σ' ὅ,τι χρειαζόνταν γιὰ νὰ βροῦν τὴν τροφή τους, ὁμως δὲν μποροῦσε νὰ τοὺς σώσει στὸν πόλεμο μὲ τὰ θηρία· καὶ αἰτία ἦταν πού δὲν κάτεχαν ἀκόμη τὴν πολιτικὴ τέχνη, πού ἕνα μέρος τῆς εἶναι ἡ τέχνη τοῦ πολέμου· τότε ἔνωσαν τὴν ἀνάγκη νὰ συγκεντρῶνονται καὶ νὰ χιτίζον πολιτείες, γιὰ νὰ σωθοῦν. Ὅμως ὅποτε συγκεντρῶνονταν, ἀδικοῦσε ὁ ἕνας τὸν ἄλλο, μὰ καὶ δὲν εἶχαν τὴν πολιτικὴ τέχνη, κι ἔτσι πάλι σκορπιζόνταν καὶ τοὺς ἔτρωγαν τὰ θηρία. Τότε ὁ Δίας ἀνησῆχησε μήπως χαθεῖ ἡ ράτσα μας ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς γῆς καὶ στέλνει τὸν Ἐρμῆ νὰ φέρει στοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δικαιοσύνη, γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν μονιασμένες πολιτείες καὶ δεσμοὶ πού νὰ δένουν μὲ φιλία τοὺς ἀνθρώπους. Ὅμως ρωτῶ ὁ Ἐρμῆς τὸν Δία μὲ ποιὸν τρόπο τέλος πάντων νὰ δώσει στοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δικαιοσύνη; “Μὲ ποιὸν τρόπο, ὅπως ἔχουν μοιραστεῖ τὰ ἐπαγγέλματα, ἔτσι νὰ τις μοιράσω καὶ αὐτές; Ἐξέρεις πῶς ἔχουν μοιραστεῖ ἐκεῖνα; Ἐνας γιατρός ἐξυπηρετεῖ πολλὸν κόσμο, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ἄλλοι τεχνίτες. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο νὰ βάλω στοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ δικαιοσύνη κιὲ τὴν αἰδῶ, ἢ νὰ τις μοιράσω σ' ὅλους;”. “Σὲ δλους, εἶπε ὁ Δίας, καὶ ὁ καθένας νὰ ἔχει τὸ μερίδιό του· γιατί πῶς θὰ σταθοῦν πολιτείες, ἂν—ὅπως ἔγινε μὲ τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα—λίγοι ἔχουν μερίδιον ἀπ' αὐτές; Καὶ βάλε ἕνα νόμο μὲ τὴ σφραγίδα μου· ὁποιος εἶναι ἀνίκανος νὰ κρατήσει τὸ μερίδιό του στὴν αἰδῶ καὶ τὴ δικαιοσύνη, νὰ τὸν σκοτώσω, γιατί εἶναι κα-νοῦκλα τῆς πολιτείας”.*

ἀπορεῖς εἰ διδακτόν ἐστιν ἀρετή; Ἄλλ' οὐ χρὴ θαυμάζειν, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον, εἰ μὴ διδακτόν⁶⁰. Οἱ ἀπόφεις, ὅμως, αὐτὲς περὶ θείας καταγωγῆς τῆς τέχνης τοῦ δημιουργεῖν ὀνόματα πολὺ δύσκολα συμβιβάζονται μὲ τὶς θέσεις τοῦ Κρατύλου⁶¹. — Βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 77 ἐπ. VANDELVEDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 143. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 100 ἐπ.

78. Ἡ λέξις “ὀνοματουργός” ἀπαντᾶται ἅπαξ στὸν Πλάτωνα. — PROCLUS, *In Platonis Cratylum commentaria*, σελ. 6, 17 - 19. — Πρβλ. ΑἰΣΧΥΛΟΥ, Ἑπτὰ ἐπὶ Θῆβας, στ. 491-2: ὁ σηματουργός δ' οὐ τις εὐτελής ἄρ' ἦν / ὅστις τόδ' ἔργον ὤπασεν πρὸς ἀσπίδι⁶². “σηματουργός” εἶναι ὁ κατασκευαστὴς σημάτων / σημείων.
79. Βλ. DEMAND, *The Nomothetes of the Cratylus*, σελ. 108, σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίφραση τοῦ ὅτι ὁ νομοθέτης δημιουργεῖ ὀνόματα φύσει. Βλ. ἐπίσης τὴ σχετικὴ ἐπιχειρηματολογία τῆς RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 101, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ ὄρος “νομοθέτης” ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ “ξυνθήκη” μᾶλλον παρὰ μὲ τὸ “φύσει”, ἀσχέτως τοῦ ἂν ὁ Ἑρμογένης δέν τὸν χρησιμοποιεῖ ρητᾶ. — Στὸ ἱπποκράτειο κείμενο *Περὶ Τέχνης* διαβάζουμε: *Ὁμῖαι δ' ἔγωγε καὶ τὰ ὀνόματα αὐτὰς διὰ τὰ εἶδα λαβεῖν ἄλογον γὰρ ἀπὸ τῶν ὀνομάτων τὰ εἶδα ἡγεῖσθαι βλαστάνειν, καὶ ἀδύνατον τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα φύσις νομοθετήματ' ἐστὶ, τὰ δὲ εἶδα οὐ νομοθετήματα, ἀλλὰ βλαστήματα⁶³*. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι νομοθέτης εἶναι ἡ ἴδια ἡ φύσις.
80. Μὲ τὴν ἀκριβῆ αὐτὴ ἐξήγηση περὶ σπανιότητος τοῦ ὑποκειμένου, ποὺ δημι-

---

60. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἀλεξ. Γαληνοῦ, σελ. 67 ἐπ.: “Ὅταν δὲ ἀπομακρυνθοῦν [ἐνν.: τὰ παιδιὰ] ἀπὸ τῶν διδασκάλου, ἡ πόλις πάλιν τοὺς ὑποχρεώνει καὶ νὰ μάθουν τοὺς νόμους καὶ νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ αὐτοὺς, ὡς πρὸς παράδειγμα, διὰ νὰ μὴ κάμνουν αὐτοὶ μόνοι ὅ,τι τοὺς ἀρέσει, ἀλλ' ἀκριβῶς ὅπως οἱ γραμματοδιδάσκαλοι, εἰς τὰ παιδιὰ ποὺ δὲν εἶναι ἀκόμη ἱκανὰ νὰ γράφουν, ἀφοῦ χαράξουν ἀπὸ κάτω γραμμὰς μὲ τὸ κονδύλι, τότε δίνουν τὴν πλάκα καὶ ὑποχρεώνουν τὸ παιδί νὰ γράφῃ κατὰ τὴν ὁδηγίαν τῶν γραμμῶν. Τιοινοτρόπως λοιπὸν καὶ ἡ πόλις χαράξασα νόμους, τοὺς ὁποίους ἐπενόησαν ἔξοχοι καὶ παλαιοὶ νομοθέται, ὑποχρεώνει τοὺς ἀνθρώπους σύμφωνα μὲ αὐτοὺς νὰ κυβερνοῦν καὶ νὰ κυβερνῶνται. Ὅποιον δὲ καὶ ἂν παραβῆναι αὐτοὺς τὸν τιμωρεῖ πρὸς σωφρονισμόν καὶ ἡ τιμωρία αὐτὴ τόσον εἰς τὸν τόπον μας ὅσον καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη ὀνομάζεται εὐθύνα, διότι ἡ τιμωρία εὐθύνη (= ἰσάζει, σωφρονίζει) τὸν ἄνθρωπον. Ἀφοῦ λοιπὸν τόση φροντίς καταβάλλεται καὶ ἰδιωτικῶς καὶ δημοσίως, σοῦ φαίνεται παράξενον, Σωκράτη, καὶ ἀπορεῖς ἂν ἡ ἀρετὴ μπορεῖ νὰ διδασθῇ; Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραξενεύεσαι, πολὺ δὲ περισσότερον ἔπρεπε νὰ ἀπορῆς ἂν δὲν ἠμποροῦσε νὰ διδασθῇ.

61. Πρβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 104.

62. Καὶ σὲ μετάφραση Γάσου Ρούσσου, σελ. 77 ἐπ.: (...) Ἐπιδέξιός ὁ τεχνίτης / ποὺ ἀπάνω της χάραξε μὴ τέτοιαν / εἰκόνα (...).

63. Βλ. LITTRÉ, *Oeuvres complètes d'Hippocrate*, τ. VI, σελ. 5.

ουργεί ονόματα, επιχειρείται ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτη ὅπως συσταλεῖ δραματικά ὁ ἀκραῖος σχετικισμὸς τοῦ Ἑρμογένη. — Στὴν τέχνη τοῦ διαλεκτικοῦ, ποῦ εἶναι ἐπιστήμη, συμπίπτουν ἡ παραγωγή καὶ ἡ γνώση χρήσεως τῶν ὀνομάτων⁶⁴.

81. Πρβλ. Χαρμίδην, 175 b 2-4: *Οὐ δυνάμεθα εὐρεῖν ἐφ' ὅτῳ ποτὲ τῶν ὄντων ὁ ὀνοματοθέτης τοῦτο τοῦνομα ἔθετο, τὴν σωφροσύνην.*

82. Βλ. VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 144.

83. Σχετικὰ μὲ τὴ μορφή ἢ τὸν τύπο (ἄλλιως: τὸ μοντέλο ἢ ὑπόδειγμα), ὅπου ἀποβλέπει ὁ κατασκευαστής, πρβλ. Γοργίαν, 503 e 1-5: *Ὡσπερ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες δημιουργοὶ βλέποντες πρὸς τὸ αὐτῶν ἔργον ἕκαστος οὐκ εἰκὴ ἐκλεγόμενος [ἐνν.: ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ] προσφέρει πρὸς τὸ ἔργον τὸ αὐτῶν, ἀλλ' ὅπως ἂν εἶδός τι αὐτῷ σχῆ τοῦτο ὁ ἐργάζεται⁶⁵.*

Πρβλ. καὶ Πολιτείαν, 596 a 10 - c 2:

Θῶμεν δὴ καὶ νῦν ὃ τι βούλει τῶν πολλῶν. Οἶον, εἰ θέλεις, πολλαὶ ποῦ εἰσι κλίνας καὶ τραπέζαι.

Πῶς δ' οὐ;

Ἄλλὰ ἰδέαι γέ που περὶ ταῦτα τὰ σκευὴ δύο, μία μὲν κλίνης, μία δὲ τραπέζης.

Ναί.

Οὐκοῦν καὶ εἰώθαμεν λέγειν ὅτι ὁ δημιουργὸς ἑκατέρου τοῦ σκεύους πρὸς τὴν ἰδέαν βλέπων οὕτω ποιεῖ ὁ μὲν τὰς κλίνας, ὁ δὲ τὰς τραπέζας, αἷς ἡμεῖς χρώμεθα, καὶ τᾶλλα κατὰ ταῦτά; οὐ γάρ που τὴν γε ἰδέαν αὐτὴν δημιουργεῖ οὐδεὶς τῶν δημιουργῶν· πῶς γάρ;

Οὐδαμῶς⁶⁶.

64. Βλ. ABRAMCZYK, *Zum Problem der Sprachphilosophie in Platons Kratylus*, σελ. 19.

65. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: *Ὅπως ἀκριβῶς ἄλλοι οἱ ἄλλοι τεχνίτες, ἀποβλέποντας σὸ δικό του ὁ καθένας ἔργο, ἔτσι καὶ ὁ ἐνάρετος ἄνδρας δὲν προσφέρει ὅπως τῆς δτι δημιουργεῖ μὲ τὸ ἔργο του, ἀλλὰ μερμινᾶ νὰ εἶναι κάτι, νὰ ἔχει δηλαδὴ ἀποκτήσει τὴ μορφή τοῦ εἶδους αὐτοῦ ποῦ μὲ τὴν τέχνη του φτιάχνει.*

66. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 711:

Ἄς πάρωμε λοιπὸν καὶ τώρα ὃ, τι θεὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ πολλὰ. Ὑπάρχουν π.χ. πολλαὶ κρεββάτια καὶ τραπέζια.

Πῶς ὄχι;

Ἄλλ' αὐτὰ τὰ δύο εἶδη σκευῶν περιλαμβάνονται τὸ ἓνα στὴν ἰδέα τοῦ κρεββατιοῦ καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἰδέα τοῦ τραπέζιου.

Ναί.

Δὲν συνηθίζομε ἀκόμη νὰ λέμε ὅτι ὁ τεχνίτης ποῦ κατασκευάζει τὸ ἓνα ἢ τὸ ἄλλο ἀπ' αὐτὰ τὰ δύο εἶδη σκευῶν, ἔχει τὴν ἰδέα στὰ μάτια του καὶ ἔτσι κατασκευάζει ὁ ἓνας τὰ κρεββάτια, ὁ ἄλλος τὰ τραπέζια ποῦ μεταχειριζόμαστε μεις, καὶ ὅλα τᾶλλα κατὰ τὸν ἑαυτοῦ τρόπο; Γιατὶ βέβαια αὐτὴ τὴν ἰδέα κανένας τεχνίτης δὲν τὴν κατασκευάζει· εἶναι δυνατόν;

Ὅχι βέβαια.

- Βλ. περαιτέρω VIOLETTE, *Avènement du langage de la doctrine des idées chez Platon*, σελ. 303 έπ.
84. Για τη σχέση των παραγράφων αυτών σχετικά με τὰ ὄργανα τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν οἰκείων παραγράφων τῆς *Πολιτείας* (596 a - 598 d) βλ. LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 145.
85. Κατὰ τὴν μετάφραση προτίμησα νὰ κρατήσω τὸ γενικὸ “φύσις” τοῦ πρωτοτύπου ἀπὸ τὸ νὰ ἀθῶ στὸ πολὺ ἐξειδικευτικὸ “ποιότητα”, ἀκριβῶς διότι —ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῆς “οὐσίας”— στὸν διάλογο γίνεται λόγος περὶ “φύσεως” μὲ ὄλες σχεδὸν τὶς δυνατὲς σημασίες τοῦ ὄρου.
86. Βλ. ἀνάλυση τοῦ χωρίου ἀπὸ τὸν DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Cratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 58 έπ.
87. Ὁ νομοθέτης στὴν πραγματικότητα δημιουργεῖ μόνο τὰ “παράγωγα” ἢ “σύνθετα” ὀνόματα καὶ ὄχι ὅλα τὰ “πρῶτα”, ἀλλίως ὁ Σωκράτης δὲν θὰ ἀνέφερε ὅτι στὸ ἔργο του χρησιμοποιεῖ τοὺς φθόγγους καὶ τὶς συλλαβές⁶⁷. κανονικὰ ὁ νομοθέτης τοῦ Πλάτωνος δημιούργησε καὶ μερικὰ πρῶτα ὀνόματα⁶⁸.
88. Πρὸβλ. GALLOP, *Plato and the Alphabet*, σελ. 372.
89. Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση SHOREY, *On Plato's Cratylus 389 d*, σελ. 85, καὶ DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 293.
90. Για τὴν ἰσότητα μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βαρβάρων βλ. τὴ γνώμη τοῦ Ἀντιφῶντος: *ἐπει φύσει πάντα πάντες ὁμοίως πεφύκαμεν καὶ βάρβαροι καὶ Ἕλληνες εἶναι*⁶⁹.
91. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦ Σωκράτη εἶναι μαχητό: δυὸ σιδεράδες, πού φτιάχνουν σιδερένια ὄνια, χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο ὕλικό: σίδηρο· ἀπλῶς μόνο χρησιμοποιοῦν διαφορετικὰ κομμάτια σίδηρου. Μὲ τὴ γλώσσα τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά: ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι τὸ ὕλικό, πού χρησιμοποιεῖται ἐδῶ γὰ νὰ φτιαχτοῦν οἱ λέξεις, εἶναι τὰ γράμματα καὶ οἱ συλλαβές, σύμφωνα μὲ τὴ συλλογιστικὴ τοῦ Σωκράτη ὁ Ἕλληνας ἄνθρωπος διαφέρει ἀπὸ τὸν λατῖνο *homo*, ἐπειδὴ ἀκριβῶς φτιάχνονται ἀπὸ διαφορετικὰ ὕλικά. Μπορεῖ “ἄνθρωπος” καὶ “*homo*” νὰ σημαίνουν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ ὁ Ἕλληνας ρήτορας δὲν μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ τὴ λατινικὴ λέξη οὔτε ὁ ρωμαῖος τὴν ἑλληνικὴ, διότι τὸ ἀκροατήριό τους δὲν θὰ τοὺς καταλαβαίνει⁷⁰.
92. Βλ. σχετικά ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'èidos*, σελ. 344 έπ.

67. Πρὸβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 123.

68. Βλ. 427 c 8-9.

69. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, τ. II, 87, B 44, καὶ Ν.Μ. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Ἡ Ἀρχαία Σοφιστικὴ*, σελ. 444.

70. Πρὸβλ. HORN, *Platonstudien*, σελ. 29 έπ., καὶ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 83.

93. Στην ιεραρχία τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων ὁ χρήστης εἶναι πάντα σὲ ἀνώτερη θέση ἀπὸ τὸν κατασκευαστή⁷¹.
94. Πρβλ. *Πολιτείαν*, 601 c 10 - 602 a 1:
 Ἄρ' οὐν ἐπάει οἷας δεῖ τὰς ἡνίας εἶναι καὶ τὸν χαλινὸν ὁ γραφεύς; Ἡ οὐδ' ὁ ποιήσας, ὃ τε χαλκεύς καὶ ὁ σκυτεύς, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅσπερ τούτους ἐπίσταται χρῆσθαι, μόνος ὁ ἵπκικός;
 Ἀληθέστατα.
 Ἄρ' οὐν οὐ περὶ πάντα οὕτω φήσομεν ἔχειν;
 Πῶς;
 Περὶ ἕκαστον ταύτας τινὰς τρεῖς τέχνας εἶναι, χρησομένην, ποιήσουσαν, μιμησομένην;
 Ναί.
 Οὐκοῦν ἀρετὴ καὶ κάλλος καὶ ὀρθότης ἐκάστου σκεύους καὶ ζῶον καὶ πρᾶξεως οὐ πρὸς ἄλλο τι ἢ τὴν χρεῖαν ἐστίν, πρὸς ἣν ἂν ἕκαστον ἢ πεποιημένον ἢ πεφυκόσ;
 Οὕτω.
 Πολλὴ ἄρα ἀνάγκη τὸν χρώμενον ἐκάστῳ ἐμπειρότατόν τε εἶναι καὶ ἄγγελον γίνεσθαι τῷ ποιητῇ οἷα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ποιεῖ ἐν τῇ χρείᾳ ᾧ χρῆται· οἷον αὐλητῆς πον αὐλοποιῶν ἑξαγγέλλει περὶ τῶν αὐλῶν, οἱ ἂν ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ αὐλεῖν, καὶ ἐπιτάξει οἷους δεῖ ποιεῖν, ὃ δ' ὑπηρετῆσει.
 Πῶς δ' οὐ;
 Οὐκοῦν ὁ μὲν εἰδὼς ἑξαγγέλλει περὶ χρηστῶν καὶ πονηρῶν αὐλῶν, ὁ δὲ πιστεύων ποιήσει;
 Ναί.
 Τοῦ αὐτοῦ ἄρα σκεύους ὁ μὲν ποιητῆς πίστιν ὀρθὴν ἔξει περὶ κάλλους τε καὶ πονηρίας, ξυνῶν τῷ εἰδῶσι καὶ ἀναγκαζόμενος ἀκούειν παρὰ τοῦ εἰδόντος, ὃ δὲ χρώμενος ἐπιστήμην⁷².

71. Πρβλ. APELT, *Platons Dialog Kratylos*, σελ. 138, ὑποσ. 20. — Βλ. καὶ *Πολιτείαν*, 601 d 8-10: πολλὴ ἄρα ἀνάγκη τὸν χρώμενον ἐκάστῳ ἐμπειρότατόν τε εἶναι καὶ ἄγγελον γίνεσθαι τῷ ποιητῇ οἷα ἀγαθὰ ἢ κακὰ ποιεῖ ἐν τῇ χρείᾳ ᾧ χρῆται· καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 727: Κατ' ἀνάγκη λοιπὸν μόνος ὁ μεταχειριζόμενος ἕνα πρᾶγμα γνωρίζει ἀπὸ πείρα τις ιδιότητές του καλύτερ' ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ αὐτὸς ὁδηγεῖ τὸν κατασκευαστὴ καὶ τοῦ λέγει ποιά προστερήματα ἢ ἐλαττώματα παρουσιάζει το ἔργο του στὴ χρησιμοποίησή.

72. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 727:

Ἄραγε ξέρεῖ ὁ ζωγράφος πῶς πρέπει νὰ εἶναι τὰ γέμισμα καὶ τὸ χαλινάκι; ἢ μήπως δὲν τὸ ξέρεῖ αὐτὸ οὔτε ἐκεῖνος ποὺ τὰ κατασκευάζει, ὁ χαλκικός καὶ ὁ σκυτοτόμος, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει καὶ νὰ τὰ μεταχειριστῇ, δηλαδὴ ὁ ἵπκικός;

Αὐτὸ εἶναι ἐντελῶς ἀλήθεια.

Καὶ δὲν θὰ παραδεχτοῦμε ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ ὅλα τὰλλα.

95. Ὁ διαλεκτικὸς εἶναι “ἐκεῖνος ποῦ ξέρει καλά τὴν τέχνην νὰ ἐρωτᾷ καὶ τὴν τέχνην ν’ ἀπαντᾷ”. Ἡ ἐκδοχὴ αὐτὴ ὑπερβαίνει τόσο τὴν ἐτυμολογικὴ καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος (ἀπὸ τὸ ρῆμα *διαλέγεσθαι*), ὅπου τὸ *διαλέγεσθαι* εἶναι μιὰ ἀπλή συνήθεια⁷³ ἢ κάποιον ταλέντο⁷⁴, ὅσο καὶ τὴν ἐκδοχὴ τοῦ Γλαύκω-νος στὴν *Πολιτεία*⁷⁵, ὅπου συζητοῦνται οἱ βράσεις τῆς διαλεκτικῆς⁷⁶.

Πῶς:

Γιὰ κάθε πρᾶγμα ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ τρεῖς τέχνες, ἡ μιὰ ποῦ θὰ τὸ μεταχειριστῆ, ἡ δευτέρη ποῦ θὰ τὸ κατασκευάσῃ καὶ ἡ τρίτη ποῦ θὰ τὰπομμῆθῃ.

Ναί.

Ἀλλὰ ἡ τελειότητα, ἡ ὁμορφία καὶ ἡ ὀρθότητα ἐνὸς σκεύους ἢ ἐνὸς ζώου ἢ μιᾶς πράξεως μὲ τι ἄλλο προσδιορίζονται παρὰ μὲ τὴν χρησιμοποίηση, γιὰ τὴν ὁποία τὸ καθένα ἔχει κατασκευαστῆ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ἢ ἔχει πλαστῆ ἀπὸ τὴ φύση;

Ἔτσι εἶναι.

Κατ’ ἀνάγκη λοιπὸν μόνο ὁ μεταχειριζόμενος ἓνα πρᾶγμα γνωρίζει ἀπὸ πείρα τίς ἰδιότητές του καλῆτερ’ ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ αὐτὸς ὁδηγεῖ τὸν κατασκευαστῆ καὶ τοῦ λέγει ποιά προτερήματα ἢ ἐλαττώματα παρουσιάζει τὸ ἔργο του στὴν χρησιμοποίηση· ὁ αὐλητῆς παραδείγματος χάρι λέγει στὸν κατασκευαστῆ τῶν αὐλῶν γιὰ τοὺς αὐλοὺς ποῦ θὰ τὸν ὑπηρετήσουν στὴν αὐλῆση, καὶ θὰ τοῦ παραγγεῖλῃ πῶς πρέπει νὰ τοὺς κἀνῃ, καὶ ἐκεῖνος θάκολλησῃ τίς σιστάσεις του.

Πῶς ὄχι;

Ἐκεῖνος λοιπὸν, οὐκ γνόστης ποῦ εἶναι, τοῦ λέγει γιὰ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς αὐλοὺς, καὶ ὁ ἄλλος μὲ πεποίθησιν στὴν ἐμπειρία ἐκείνου θὰ τοὺς κατασκευάσῃ.

Ναί.

Ὡστε ὁ κατασκευαστῆς θὰ ἔχῃ ὀρθὴ πίστη γιὰ τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σκεύους, καὶ αὐτὴ τὴν ἀποκτᾷ συννομιλῶντας μ’ ἐκεῖνον ποῦ ξέρει νὰ τὸ μεταχειρίζεται καὶ ἀναγκαζόμενος νὰκούῃ τίς ὁδηγίες του, ἐνῶ αὐτὸς ποῦ μεταχειρίζεται τὸ σκεῦος κατέχει τὴν ἐπιστήμη του.

73. Βλ. Κρίτων, 50 c 8 - d 1: Ὡ Σώκρατες, μὴ θαύμαζε τὰ λεγόμενα, ἀλλ’ ἀποκρίνου, ἐπειδὴ καὶ εἰώθασ χρήσθαι τῶ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι.

74. Βλ. Πρωταγόραν, 329 b 1-5: Πρωταγόρας δὲ ὁδε ἱκανὸς μὲν μακροὺς λόγους καὶ καλοὺς εἰπεῖν, ὡς αὐτὰ δηλοῖ, ἱκανὸς δὲ καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνασθαι κατὰ βραχὺ καὶ ἐρόμενος παρεμῖναι τε καὶ ἀποδέξασθαι τὴν ἀπόκρισιν, ἃ ὀλίγοις ἐστὶ παρεσκευασμένα.

75. Βλ. Πολιτείαν, 534 b 1 - 535 a 2:

Ἄλλὰ μὴν ἔμοιγ’, ἔφη, τὰ γε ἄλλα, καθ’ ὅσον δύναμαι ἐπεσθαι, ξυνοδοκεῖ.

Ἡ καὶ διαλεκτικὸν καλεῖς τὸν λόγον ἐκάστου λαμβάνοντα τῆς οὐσίας; Καὶ τὸν μὴ ἔχοντα, καθ’ ὅσον ἂν μὴ ἔχῃ λόγον αὐτῷ καὶ ἄλλῳ διδόναι, κατὰ τοσοῦτον νοῦν περὶ τούτου οὐ φήσεις ἔχειν.

Πῶς γὰρ ἂν, ἢ δ’ ὅς, φαίην;

Ὀνοκτῶν καὶ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ὡσαύτως· ὅς ἂν μὴ ἔχῃ διορίσασθαι τῷ λόγῳ ἀπὸ τῶν ἄλλων πάντων ἀφελῶν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἰδέαν, καὶ ὡσπερ ἐν μάχῃ διὰ πάντων ἐλέγχων διεξῶν, μὴ κατὰ δόξαν, ἀλλὰ κατ’ οὐσίαν προθυμούμενος ἐλέγχειν, ἐν πᾶσι τούτοις ἀπῶντι τῷ λόγῳ διαπορεύεται, οὔτε αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν φήσεις εἰδέναι τὸν οὕτως ἔχοντα οὔτε ἄλλο

96. Σύμφωνα με τὸν GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 69, ὁ διαλεκτικός εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀναλαμβάνει τὴ μεταρρύθμιση τῆς ὑφιστάμενης γλώσσας (the reform of existing language), προκειμένου νὰ γίνει ὄργανο κατάλληλο γιὰ νὰ ἐρευνηθεῖ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων (an adequate instrument of inquiry into "the truth of things"). Γιὰ τὸν διαλεκτικὸ ὡς κριτὴ τοῦ νο-

ἀγαθὸν οὐδέν, ἀλλ' εἴ πη εἰδῶλον τινὸς ἐφάπτεται, δόξη, οὐκ ἐπιστήμη ἐφάπτεσθαι, καὶ τὸν νῦν βίον ὄνειροπολοῦντα καὶ ὑπνώτοντα, πρὶν ἐνθάδε ἐξεγρέσθαι, εἰς Ἄιδον πρότερον ἀφικόμενον τελέως ἐπικαταδαρθεῖν.

Νῆ τὸν Δία, ἡ δ' ὅς, σφόδρα γε πάντα ταῦτα φήσω.

Ἄλλὰ μὴν τοὺς γε σαιτοῦ παῖδας, οὓς τῷ λόγῳ τρέφεις τε καὶ παιδεύεις, εἴ ποτε ἔργῳ τρέφοις, οὐκ ἂν ἐάσαις, ὡς ἐγῶμαι, ἀλόγους ὄντας ὡσπερ γραμμάς, ἄρχοντας ἐν τῇ πόλει κυρίου τῶν μεγίστων εἶναι.

Οὐ γάρ οὖν, ἔφη.

Νομοθετήσεις δὴ αὐτοῖς ταύτης μάλιστα τῆς παιδείας ἀντιλαμβάνεσθαι, ἐξ ἧς ἐρωτᾶν τε καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστημονέστατα οἰοίτ' ἔσονται;

Νομοθετήσω, ἔφη, μετὰ γε σοῦ.

Ἄρ' οὖν δοκεῖ σοι, ἔφην ἐγώ, ὡσπερ θριγκὸς τοῖς μαθήμασιν ἢ διαλεκτικῇ ἡμῖν ἐπάνω κεῖσθαι, καὶ οὐκέτ' ἄλλο τοῦτον μάθημα ἀνωτέρω ὀρθῶς ἂν ἐπιτίθεσθαι, ἀλλ' ἔχειν ἡδὴ τέλος τὰ τῶν μαθημάτων;

Ἔμοιγ' ἔφη.

Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρουπάρη, σελ. 551 ἐπ.:

Μὰ ἐγώ, ὅσο γιὰ τᾶλλα κι' ὅσο τουλάχιστο μπορῶ νὰ σὲ παρακολουθήσω, εἶμαι σύμφωνος μαζί σου.

Δὲν ὀνομάζεις λοιπὸν διαλεκτικὸ ἐκεῖνον ποὺ μπορεῖ νὰ γνωρίσῃ μὲ τὸ λογισμὸ τὴν οὐσία τοῦ κάθε πράγματος; καὶ δὲ θὰ πῆς γιὰ ἕναν ποὺ δὲν εἶναι ἰκανὸς νὰ κάμῃ αὐτὸ τὸ λογισμὸ, οὔτε μὲ τὸν ἑαυτὸ του οὔτε καὶ μὲ ἄλλον, πῶς δὲν ἔχει νοῦ γι' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα;

Πῶς θὰ μποροῦσα βέβαια νὰ μὴν τὸ πῶ;

Τὸ ἴδιο λοιπὸν καὶ μὲ τὸ ἀγαθὸ, ἂν ἕνας ποὺ δὲν εἶναι σὲ θέσι νὰ ὀρίσῃ μὲ τὸ λόγο, ἀφοῦ τὴ χωρίσῃ ἀπ' ὅλα τᾶλλα, τὴν ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ νὰ περάσῃ, ὅπως σὲ μάχη, μέσα ἀπ' ὅλους τοὺς ἐλέγχους βάζοντας ὅλη του τὴν προθυμία νὰ στηρίξῃ τὸν ἑλεγχὸ του ὄχι στὴ δοξασία ἀλλὰ στὴν οὐσία, καὶ νὰ τὰ βγάλῃ πέρα ὡς τὸ τέλος μὲ τὸ λογισμὸ ἀδιάπτωτα, δὲ θὰ πῆς βέβαια ποτὲ γιὰ ἕναν τέτοιο πῶς εἶναι σὲ θέσι νὰ γνωρίσῃ τὸ καθαρὸ ἀγαθὸ, ἀλλὰ κι' οὔτε κανέν' ἄλλο ἀγαθὸ κι' ἂν τύχῃ κάποιου νὰ γγιῆ κάποιου φάντασμα τοῦ ἀγαθοῦ, μὲ τὴ δοξασία κι' ὄχι μὲ τὴν ἐπιστήμην τὸ ἀγγίξῃ, κι' ἀφοῦ πέρασε τὴ ζωὴ του κομμάμενος κι' ὄνειρενάμενος, πρὶν νὰ προσφάσῃ νὰ ξυπνήσῃ ἐδῶ, θὰ κατεβῇ στὸν Ἄδη γιὰ νὰ παραδοθῇ στὸν τέλος κι' ἀτελειῶτον ὕπνου.

Μὰ τὸ Δία, καὶ μ' ὅλη μου τὴ δύναμην μάλιστα θὰ τὰ πῶ αὐτὰ.

Τὰ δικὰ σου ὁμοῦ τὰ παιδιὰ, ποὺ ἀνατρέφεις τώρα καὶ ἐκπαιδεύεις μὲ τὰ λόγια, ἀπίστως γιῆν καμιά φορὰ νὰ τἀνατρέψῃς καὶ πραγματικά, δὲ θὰ τἀφῆνες, ὑπόθετω, ποτὲ νὰ γίνωνται ἄρχοντες καὶ νὰ ἔχουν στὸ χέρι τοὺς μεγαλύτερα συμφέροντα τῆς πολιτείας, ἂν ἦταν ὁ, τι εἶναι στὴ γεωμετρία οἱ ἄλογες γραμμὲς ποὺ λένε.

Ὅχι βέβαια.

μοθέτη βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 59. Βλ. επίσης PFLAUMER, *Zum Wesen von Wahrheit und Täuschung bei Platon*, σελ. 191, για τη σχέση διαλεκτικής και ἀγαθοῦ.

97. Βλ. 384 d 2-8.
 98. Βλ. 383 a 1 - b 7.
 99. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 a 3-8: Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, καὶ ὡσπερ οὐδὲ γράμματα πᾶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ φωναὶ αἱ αὐταὶ ὧν μέντοι ταῦτα σημεῖα πρώτων, ταῦτά πᾶσι παθήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὧν ταῦτα ὁμοιώματα πράγματα ἦδη ταῦτά.
 100. Ἡ θέση αὐτὴ σύμφωνα με τὸν ΠΡΟΚΛΟ, *In Platonis Cratylum commentaria*, XVI, ἀνάγεται στὸν Πυθαγόρα.
 101. Πρβλ. *Ἀπολογία Σωκράτους*, 20 a 1-2: Ἐγὼ γοῦν καὶ αὐτὸς ἐκαλλυνόμεν τε καὶ ἠβρυνόμεν ἄν, εἰ ἠπιστάμην ταῦτα. Πρβλ. ἐπίσης ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ, *Ἀπομνημονεύματα*, II 10. — Ὁ Καλλίας εἶταν πάμπλουτος, ἀπὸ δὲ τὰ χρήματά του ζοῦσαν πολλοὶ σοφιστὲς καὶ παρὰσιτοι. Ἡ οἰκία του εἶταν ὁ τόπος, ὅπου συζητήθηκε ὁ διάλογος “Πρωταγόρας”. πρβλ. *Πρωταγόραν*, 337 d.
 102. Γιατί, ἀλήθεια, δὲν τυγχάνει ὁ Ἑρμογένης ἀπόλυτος κύριος τῆς πατρικῆς του περιουσίας, δεδομένου μάλιστα ὅτι τὸ ἀθηναϊκὸ δίκαιο στὴν περίπτωση τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς ἀγνοοῦσε τὸν θεσμὸ τῶν πρωτοτοκίων; Μποροῦμε νὰ υποθέσουμε ὅτι ὁ Ἑρμογένης εἶτε εἶταν νόθο τέκνο τοῦ Ἴπποκικου εἶτε εἶχε καταδικασθεῖ σὲ μερικὴ ἀτιμία.
 103. Γιὰ τὸ βιβλίον τοῦ Πρωταγόρα “Ἀλήθεια” καὶ τὸ χωρίον τοῦ Κρατύλου, ἀλλὰ καὶ συναφεῖς ἀναφορὲς στὸ ἔργο τοῦ Πλάτωνος, βλ. HEITSCH, *Ein Buchtitel des Protagoras*, σελ. 293⁷⁷.
 104. Ὁ Ὅμηρος καὶ οἱ λοιποὶ ποιητὲς ἀποτελοῦσαν τὴ βάση τῆς ἐκπαίδευσης στὴν ἀρχαιότητα, καὶ μάλιστα πού ὁ Πλάτων εὐχεται νὰ συμβαίνει καὶ

Δὲ θὰ τοὺς ἐπιβάλλῃς λοιπὸν νόμο, αὐτῆς προπάντων τῆς παιδείας νὰ γίνωνται κάτοχοι, ποὺ μὲ τὸ μέσο τῆς θά μποροῦν νὰ ρωτοῦν καὶ νὰποκρίνονται ἐπιστημονικώτατα;

Μάλιστα θὰ βάλω ἓνα τέτοιο νόμο, μὲ τὴ βοήθειά σου, ἐννοεῖται.

Δὲν παραδέχεσαι λοιπὸν τώρα, πῶς ἡ διαλεκτικὴ εἶναι βαλμμένη ψηλά στὴν κορφή σὺν ἐπιστέγασμα πᾶνω ἀπ' ἄλλα μαθήματα, καὶ πῶς δὲν ὑπάρχει ἄλλο μάθημα ποῦ θὰ μπορούσαμε ὡσπὶά νὰ τὸ τοποθετήσωμε παραπάνω, καὶ εἶσι πῆρε πιά τέλος τὸ ζήτημα γιὰ τὰ μαθήματα;

Μάλιστα.

76. Γενικῶς βλ. GIANNANTONI, *La dialettica nel Cratilo platonico*, σελ. 121 ἑπ.

77. Σχετικὰ μὲ τὸ πρωταγόρειο “ἀληθές” βλ. HEITSCH, *Ein Buchtitel des Protagoras*, σελ. 295.

στην ιδανική πολιτεία του⁷⁸. Ἡ περιφημη φράση τοῦ Πλάτωνος ὅτι ὁ Ὅμηρος ἐμόρφωσε τὴν Ἑλλάδα⁷⁹ ἐπιβεβαιώνεται σὲ αὐτὸ ποῦ λέει ὁ Ἡρόδοτος γὰ τὸν Ὅμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο: *Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἠλικίην τετρακοσίοιαι ἔτεσι δοκέω μεν πρῆσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι. Οὗτοι δὲ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλήσι καὶ τοῖσι θεοαῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημήναντες. Οἱ δὲ πρότερον ποιητὰι λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ἕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο. Τούτων τὰ μὲν πρῶτα αἱ Δωδωνίδες ἰέρια λέγονσι, τὰ δὲ ἕστερα τὰ ἐς Ἡσίοδον τε καὶ Ὅμηρον ἔχοντα ἐγὼ λέγω.*⁸⁰ — Ἡ ἀναφορὰ στὸν “Ὅμηρο καὶ στοὺς ἄλλους ποιητὲς” σηματοδοτεῖ τὴν ἔστω καὶ παθητικὴ ἐπιβίωση τῆς παλαιᾶς κουλτούρας στὸ συλλογικὸ γλωσσικὸ ὑποσυνειδητὸ τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς τοῦ Πλάτωνος· πρβλ. BUCCELLATO, *Linguaggio e società alle origini del pensiero filosofico greco*, σελ. 265 ἐπ., 269, καὶ REINBERG, *L'ὄνομα ψευδώνυμον di Eschilo alla luce del Cratilo platonico*, σελ. 45 ἐπ. — Γὰ τὶς ἐτυμολογήσεις λέξεων, ποῦ ἀπαντῶνται σὲ κείμενα ποιητῶν, βλ. DIELS, *Die Anfänge der Philologie bei den Griechen*, σελ. 68 ἐπ., καὶ RISCH, *Namensdeutungen und Worterklärungen bei den ältesten griechischen Dichtern*, σελ. 72 ἐπ.

105. Ὁ Ἐρμολογὴς ἀπορεῖ γὰ τὸ κατὰ πόσο ὁ Ὅμηρος εἶναι αὐθεντία περὶ τὰ ἐτυμολογικά· πρβλ. DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 293.
106. Οἱ “ἄνθρωποι” διακρίνονται ἀπὸ τοὺς “θεοὺς”, μὲ τοὺς ὁποίους —καὶ ὄχι μὲ τὰ “ζῶα” — ἀποτελοῦν ἀντιθετικὸ ζεύγος⁸¹.
107. Γὰ τὴ γλώσσα τῶν θεῶν βλ. GÜNTERT, *Von der Sprache der Götter und Geister*, καὶ BADER, *La langue des dieux : herméisme et autobiographie*, σελ. 3 ἐπ., μαζὶ μὲ τὴν ἐκεῖ ἐκτενὴ σχετικὴ βιβλιογραφία.
108. Περὶ τοῦ ὅτι, ὅμως, ἡ γλώσσα τῶν θεῶν διαφέρει ἀπὸ τὴ γλώσσα τῶν ἀνθρώπων βλ. *Φαῖδρον*, 252 b 6-7: τὸν δ' ἦτοι θνητοὶ μὲν Ἐρωτα καλοῦσι ποτηρόν, / ἀθάνατοι δὲ Πτέρωτα διὰ πτερόφοιτον ἀνάγκη⁸², καὶ ΗΣΙΟ-

78. Πρβλ. *Πολιτεία*, 379 a 1-5: Ὡς Ἀδεύμαντε, οὐκ ἐσμὲν ποιητὰι ἐγὼ τε καὶ οὐ ἐν τῇ παρόντι, ἀλλ' οἰκιστὰι πόλεως οἰκιστὰῖς δὲ τοὺς μὲν τύπους προσήκει εἰδέναι ἐν οἷς δεῖ μυθολογεῖν τοὺς ποιητὰς, παρ' οὓς ἐάν ποῶσιν οὐκ ἐπιτρέπτεον, οὐ μὴν αὐτοῖς γε ποιητῶν μῦθος.

79. *Πολιτεία*, 606 e 1-5: Οὐκοῦν, εἶπον, ὦ Γλαύκων, δταν Ὅμηρον ἐκαινέτας ἐντέχης λέγουσιν ὡς τὴν Ἑλλάδα πεπαίδευκεν οὗτος ὁ ποιητὴς καὶ πρὸς διοίκεσίν τε καὶ παιδείαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀξίως ἀναλαβόντι μανθάνειν τε καὶ κατὰ τούτων τὸν ποιητὴν πάντα τὸν αὐτοῦ βίον κατασκευασάμενον ζῆν, (...).

80. ΗΡΟΔΟΤΟΣ, *Μούσαι*, II, 53.

81. Βλ. SEILER, *Ἄνθρωποι*, σελ. 232.

82. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδορακόπουλου, σελ. 471: Κι αὐτὸν βέβαια οἱ θεο-

- ΔΟΥ, *Θεογονίαν*, 830-1: ἄλλοτε μὲν γὰρ / φθέγγονθ' ὥστε θεοῖσι συνιέμεν.
109. Πρὸβλ. HEITSCH, *Platon über die rechte Art zu reden und zu schreiben*, σελ. 50.
110. Βλ. *Ιλιάδος*, Υ 74: ὃν Ξάνθον καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον. — Ὁ Ξάνθος εἶναι ποταμὸς τῆς Λυκίας· πηγάζει ἀπὸ τὸν Ταῦρο καὶ χύνεται στὴ Μεσόγειο Θάλασσα. Σύμφωνα μετὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Περὶ τὰ Ζῷα Ἱστορία*, 519, 18-20: Δοκεῖ δὲ καὶ ὁ Σκάμανδρος ποταμὸς Ξανθὰ τὰ πρόβατα ποιεῖν διὸ καὶ τὸν Ὅμηρον φασὶν ἀντὶ Σκαμάνδρου Ξάνθον προσαγορευεῖν αὐτόν. Σύμφωνα μετὸν ΠΡΟΚΛΟ, *In Platonis Cratylum commentaria*, LXXI, 27-30, ὁ ποταμὸς ἔλαβε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὸ ὄνομα “Σκάμανδρος” ἐκ τοῦ ὅτι γὰρ νὰ τὸν πλεύσουν, χρησιμοποιοῦσαν μιὰ βάρκα (“σκάφος”) φτιαγμένη ἀπὸ χέρι ἀνθρώπου (“ἄνδρός”)⁸³.
111. Βλ. *Ιλιάδος*, Ξ 291: ἦν [ἐνν.: ὄρνιθα] χαλκίδα κυλιήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ κύμινδιν. Ὁ μὲν Ἰάκωβος Πολυλάς μεταφράζει τὸν στίχο αὐτὸν ὡς τὸ λέγουν [ἐνν.: τὸ πουλί] κύμινδη οἱ θνητοί, κι οἱ ἀθάνατοι χαλκίδα, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Πάλλης ὡς τὸ λέν [ἐνν.: τὸ πουλί] στὰ ὄρη οἱ ἄντρες κύμιντα καὶ οἱ θεοὶ χαλκούδα. — Ἡ κύμινδιν εἶναι νυκτόβιο πουλί ποὺ μοιάζει με ἀετὸ ἢ γεράκι. — Βλ. ἐπίσης ΠΡΟΚΛΟΥ, *In Platonis Cratylum commentaria*, LXXI, 30-3.
112. Βλ. *Ιλιάδος*, Β 813-4: τὴν ἧ τοὶ ἄνδρες Βατίειαν κυλιήσκουσι, / ἀθάνατοι δὲρ τε σῆμα πολυσκάρθμου Μυρίνης⁸⁴. — Ἡ Βατίεια δὲν εἶναι μόνο ὁ περιφανῆς λόφος, ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὶς Σκαιεὶς Πύλες κοντὰ στὴν Τροία, ἀλλὰ καὶ ὁ μυθικὸς τάφος τῆς Μυρίνης, μιᾶς ἀμαζόνας ποὺ σκοτώθηκε ἐκεῖ. — Βλ. ἐπίσης ΠΡΟΚΛΟΥ, *In Platonis Cratylum commentaria*, LXXI, 34-6.
113. Βλ. *Ιλιάδος*, Ζ 402-403: τὸν ῥ' Ἔκτωρ καλέεσκεν Σκαμάνδριον, αὐτὰρ οἱ ἄλλοι / Ἀστυνάακτ'· οἶος γὰρ ἐρύετο Ἴλιον Ἔκτωρ.⁸⁵
114. Βλ. σχετικὰ WERNER, *Astyanax, Telemachos und Verwandtes*, σελ. 47 ἐπ.
115. Βλ. *Ιλιάδος*, Χ 507: οἶος γὰρ σφισιν ἔρυσσο πύλας καὶ τεῖχεα μακρὰ. Τὰ λόγια αὐτὰ ἀνήκουν στὴν Ἀνδρομάχη ποὺ θρηνεῖ τὸν σκοτωμένο Ἔκτορα.
116. Βλ. MÉRIDIÉ, *Introduction*, σελ. 35.

τοὶ τὸν λένε Ἐρωτα φτερωτό, οἱ ἀθάνατοι ὁμως τὸν λένε Πτέρωτα, γιατί εἶναι στὴ φύση του νὰ βγάξη φτερά.

83. Γιὰ ἄλλες ἐτυμολογικὲς ἐκδοχὲς βλ. BADER, *La langue des dieux : hermétisme et autobiographie*, σελ. 24 ἐπ.

84. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά: καὶ τάφον τῆς πολύσκαρτης Μυρίνας τὴν ἔλεγον [ἐνν.: μιὰ ράχη] / οἱ ἀθάνατοι καὶ Βάτειαν οἱ ἄνθρωποι ὀνομάζαν.

85. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά: Σκαμάνδριον ὁ πατέρας του, Ἀστυνάακτα τὰ πλήθη / τὸν λέγαν, ὅτι ἐσώξεν ὁ Ἔκτωρ τὴν Τρωάδα· ὁ Ἀλέξανδρος Πάλλης ἀποδίδει με ἐξαμφειτικὴ κομπόση τὸ χωρίο αὐτὸ ὡς ἀκολουθῆς: Σκαμάνδριον ὁ πατέρας του τοῦ ἕξ ὄνομα βαλμένο, / μὰ Μοναφέντης κράζονταν ἀπ' τοὺς λοιποὺς τοὺς Τρωᾶς.

117. Ὁ Σωκράτης ὑπανίσσεται ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτά, ἂν καὶ “βαρβαρικά”, ἔχουν ἄκουσμα ἑλληνικό.
118. Βλ. σχετικά VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 148.
119. Βλ. IRIGOIN, *Étymologie diachronique et étymologie synchronique en grec ancien*, σελ. 132 ἑπ., καὶ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 330. — Πρβλ. ἔτισης Ἰλιάδος Ε, 472-4: “*Ἐκτορ, πῆ δὴ τοι μένος οἴχεται ὃ πρὶν ἔχεσκες; / φῆς που ἄτερ λαῶν πόλιν ἐξέμεν ἠδ' ἐπικούρων / οἴος, σὺν γαμβροῖσι κασιγνήτοισι τε σοῖσι*, καὶ Ω 729-30: (...) ἢ γὰρ ὄλωλας ἐπίσκοπος, ὃς τέ μιν αὐτὴν / ῥύσκει, ἔχεσ δ' ἀλόχους κεδνάς καὶ νήπια τέκνα. Οἱ ἀραιωμένες λέξεις παραπέμπουν στὴν ἐτυμολογικὴ καταγωγή τοῦ ὀνόματος “Ἐκτωρ”.
120. Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὸν ἡμίονο ὡς κάτι “παρὰ φύσιν”⁸⁶, δεδομένου ὅτι

86. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 1033 b 19-39: Φανερόν δὴ ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι τὸ μὲν ὡς εἶδος ἢ οὐσία λεγόμενον οὐ γίγνεται, ἢ δὲ σύνοδος ἢ κατὰ ταύτην λεγομένη γίγνεται, καὶ ὅτι ἐν παντὶ τῷ γινόμενῳ ὕλη ἔνεστι, καὶ ἔστι τὸ μὲν τότε τὸ δὲ τότε. Πότερον οὖν ἔστι τις σφαῖρα παρὰ τάσδε ἢ οἰκία παρὰ τὰς πλίνθους; Ἡ οὐδ' ἂν ποτε ἐγίγνετο, εἰ οὕτως ἦν, τότε τι. Ἀλλὰ τὸ τοιόνδε σημαίνει, τότε δὲ καὶ ὠρισμένον οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ ποιεῖ καὶ γεννᾷ ἐκ τοῦδε τοιόνδε· καὶ ὅταν γεννηθῆ, ἔστι τότε τοιόνδε. Τὸ δ' ἅπαν τότε Καλλιᾶς ἢ Σωκράτης ἔστιν ὡσπερ ἢ σφαῖρα ἢ χαλκὴ ἠδὲ, ὃ δ' ἄνθρωπος καὶ τὸ ζῷον ὡσπερ σφαῖρα χαλκὴ ὄλω. Φανερόν ἄρα ὅτι ἢ τῶν εἰδῶν αἰτία, ὡς εἰώθασι τινες λέγειν τὰ εἶδη, εἰ ἔστιν ἅπτα παρὰ τὰ καθ' ἕκαστα, πρὸς τε τὰς γενέσεις καὶ τὰς οὐσίας οὐθὲν χροῖσμα· οὐδ' ἂν εἴεν διὰ γε ταῦτα οὐσίαι καθ' ἑαυτάς. Ἐπὶ μὲν δὴ τινων καὶ φανερόν ὅτι τὸ γεννῶν τοιοῦτον μὲν οἶον τὸ γεννώμενον, οὐ μέντοι τὸ αὐτὸ γε οὐδ' ἐν τῷ ἀριθμῷ ἀλλὰ τῷ εἶδει, οἶον ἐν τοῖς φυσικοῖς· ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, ἐὰν μὴ τι παρὰ φύσιν γένηται, οἶον ἵππος ἡμίονον· καὶ κατὰ μετάφραση Νικ. Κυργιόπουλου, σελ. 311: Ὅλοφάνερον λοιπὸν ἀπὸ ὅσα ἔχομεν εἰπεῖ εἶναι, ὅτι τὸ στοιχεῖον πού τὸ ἐννοοῦμεν ὡς εἶδος ἢ οὐσίαν δὲν γίνεται, ἀλλὰ γίνεται ἢ συνάντησις τῶν δυοῦ στοιχείων πού ὀνομάζεται ἀνάλογα μὲ τὴν ὀνομασίαν τῆς οὐσίας, καὶ ὅτι εἰς κάθε τι ἐνυπάρχει ὕλη, τὸ δὲ τελικὸν ἀποτέλεσμα εἶναι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος εἶδος καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο ὕλη. Ἡμπορεῖ λοιπὸν νὰ ὑπάρχη κάποια σφαῖρα ἔξω ἀπὸ τὰς σφαιρας ποὺ βλέπομεν ἢ ἕνα σπῆτι ἔξω ἀπὸ τὸ οἰκοδομικὸν ὕλικόν; Ἡ, εἴαν ἢ μορφὴ ἢ το συγκεκριμένον τι εἰς τὴν σημασίαν πού εἴπαμεν, θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατον νὰ ὑπάρχη γένεσις. Ἀντιθέτως, ἢ μορφὴ δεικνύει μὲ τὴν σημασίαν τῆς κάτι ποιοτικόν, καὶ δὲν εἶναι ἕνα τοῦτο ἐδῶ ὠρισμένον, ἀλλὰ φτιάχνει καὶ γεννᾷ ἀπὸ τοῦτο ἐδῶ τὸ δεῖνα ἄλλο ἀντικείμενον προσορισμένον μὲ κάποιαν ποιότητα. Ὅταν δὲ παρουσιαθῆ ἕνα γέννημα, ἔχομεν ἕνα συγκεκριμένον πρᾶγμα μὲ ποιοτικὴν ποιικιλίαν. Τὸ συγκεκριμένον ἀντικείμενον Καλλιᾶς ἢ Σωκράτης ἔχει ὁμοῖον τρόπον ὑπάρξεως μὲ ἐκεῖνον πού ἔχει καὶ αὐτὴ ἐδῶ ἢ χαλκὴν σφαῖρα, ὃ ἄνθρωπος πάλιν καὶ τὸ ζῷον, ἔχει τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπάρξεως, οἶον καὶ ὃ γενικὸς ὄρος “σφαῖρα χαλκὴν”. Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ἢ αἰτία τῶν εἰδῶν — ὄλωσ συνηθίζον μερικὸι φιλόσοφοι νὰ θεωροῦν τὰς ἰδέας — ἂν τὰ εἶδη εἶναι κάποια ὄντα πού ὑπάρχουν ἔξω ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καθ' ἕκαστον ὄντα, ἢ αἰτία αὐτὴ ἢ καλύτερα τὰ εἶδη σχετικῶς τοιούτοιον πρὸς τὰς γενέσεις καὶ τὰς οὐσίας — εἶναι ἐντελῶς ἀχρηστα. Οὔτε ἠμποροῦν τὰ εἶδη νὰ αἰτιολογήσουν τὴν

- ὅ,τι δὲν μοιάζει στοὺς γονεῖς του εἶναι “τρόπον τινὰ τέρας”⁸⁷.
121. Πρβλ. KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 132.
122. Ὁ Σωκράτης προειδοποιεῖ ἐμμέσως τὸν συνομιλητὴ του ὅτι αὐτὰ ποὺ θὰ πεῖ, ὁ ἄλλος δὲν θὰ πρέπει νὰ τὰ ἐκλάβει ὡς ἀπολύτως σοβαρά.
123. Ἐδῶ ἔχουμε τὴν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ ῥήματος “δηλῶ” ποὺ καθορίζει μὲ ποιὸν ἀκριβῶς τρόπο εἶναι τὸ ὄνομα “ὄργανον διδασκαλικόν”. Πρβλ. Σοφιστήν. 261 d 9 - e 2: *Τὸ τοιόνδε λέγεις ἴσως, ὅτι τὰ μὲν ἐφεξῆς λεγόμενα καὶ δηλοῦντά τι συναρμῶνται, τὰ δὲ τῇ συνεχείᾳ μὴδὲν σημαίνοντα ἀναρμῶσται*⁸⁸.
124. Βλ. σχετικὰ KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 133· VAN-DEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 146. — Ὁ RYLE, *Letters and Syllables in Plato*, σελ. 441 ἑπ., θεωρεῖ τὴ συλλαβὴν παρὰ Πλάτωνι ὡς ὄρο τῆς Φωνητικῆς.
125. Ὁρισμὸ τοῦ “στοιχείου” βλ. στὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 1014 a 26: *στοιχεῖον λέγεται, ἐξ οὗ σύγκεινται πρώτον ἐννυπάρχοντος ἀδιαφύτου τῷ εἶδει εἰς ἕτερον εἶδος, οἷον φωνῆς στοιχεῖα, ἐξ ὧν σύγκειται ἡ φωνὴ καὶ εἰς ἃ διαφεῖται ἔσχατα, ἐκεῖνα δὲ μηκέτ' εἰς ἄλλας φωνὰς ἐτέρας τῷ εἶδει αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διαφεῖται τὰ μόρια ὁμοειδῆ, οἷον ὕδατος τὸ μόριον ὕδωρ, ἀλλ' οὐ τῆς συλλαβῆς (...)*. Βλ. ἐπίσης ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ποιητικῆν*, 1456 b 20 ἑπ.: *στοιχεῖον μὲν οὖν ἐστὶν φωνὴ ἀδιαίρετος (...)* οὐ πάσα δέ, ἀλλ' ἐξ ἧς πέφυκε συνθετὴ γίνεσθαι φωνή. — Γιὰ τὴν ἔννοια τοῦ “στοιχείου” βλ. ἐνδεικτικὰ DIELS, *Elementum*· KOLLER, *Stoicheion*, σελ. 161 ἑπ., καὶ BURKERT, “*Στοιχεῖον*”: *eine semasiologische Studie*, σελ. 167 ἑπ.
126. Τὰ τέσσερα “στοιχεῖα”, ποὺ ἀναφέρει ὁ Σωκράτης, εἶναι τὰ μόνα φωνήεντα τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβῆτου ποὺ ὀρίζονται ἀπὸ τὸν φθόγγο, μὲ τὸν ὁποῖο ταυτίζονται. Τίς σημερινὲς ὀνομασίαι τους τίς παραλάβामε ἀπὸ τοὺς Βυζα-

---

ὑπαρξιν ἀπολύτως καμνιάς καθ' ἑαυτὴν οὐσίαις. Ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις, αὐτὸ ποὺ γεννᾷ εἶναι παρόμοιον πρὸς τὸ γεννώμενον, δὲν εἶναι ὁμως οὔτε τὸ αὐτὸ, οὔτε κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἕνα, ἀλλὰ εἶναι ἕνα κατὰ τὸ εἶδος. Αὐτὸ γίνεται εἰς τὰ φυσικὰ ὄντα. Διότι ὁ ἄνθρωπος γεννᾷ ἄνθρωπον, ἐκτός ἐὰν γίνῃ κάτι παρὰ φύσιν, ὅπως ὅταν ὁ ἔπιος γεννᾷ ἡμίονον.

87. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ζῳῶν Γενέσεως*, 767 a 36 - b 7: *Αἱ δ' αὐταὶ αἰτίαι καὶ τοῦ τὰ μὲν εὐκότα γίνεσθαι τοῖς τεχνώσασιν τὰ δὲ μὴ εὐκότα, καὶ τὰ μὲν πατρὶ τὰ δὲ μητρὶ, κατὰ τε ὄλον τὸ σῶμα καὶ κατὰ μόριον ἕκαστον, καὶ μᾶλλον αὐτοῖς ἢ τοῖς προγόνοις, καὶ τούτοις ἢ τοῖς τυχοῦσι καὶ τὰ μὲν ἄρρενα μᾶλλον τῷ πατρὶ, τὰ δὲ θήλεα τῇ μητρὶ, τὰ δ' οὐδενὶ τῶν συγγενῶν, ὁμως δ' ἀνθρώπων γέ τινα, τὰ δ' οὐδ' ἀνθρώπων τὴν ιδέαν ἀλλ' ἤδη τέρατι. Καὶ γὰρ ὁ μὴ εὐκώς τοῖς γονεῦσιν ἤδη τρόπον τινὰ τέρας ἐστίν· παρεκβέβηκε γὰρ ἡ φύσις ἐν τοῖσις ἐκ τοῦ γένους τρόπον τινὰ.*

88. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 329: *Μ' αὐτὸ ποὺ λές, θὰ ἐννοεῖς ἴσως τοῦτο ὁῦ. Ὅσες λέξεις εἰκωθοῦνε στὴ σειρὰ καὶ ἀπαρτιζοῦνε κάποιον νόημα, αὐτὲς συνταιριάζουν, ὅσες πάλι μποῦνε στὴ σειρὰ, μὰ δὲν σημαῖνουν τίποτα, δὲ συνταιριάζουν.*

- ντινούς, όνομασίες πού δέν εἶναι ἄλλες ἀπό τόν οἰκειό φθόγγο μέ τήν προ-
σθήκη ἑνός ἠχητικῆς ἢ γραφικοῦ διακριτικοῦ (ἔ ψιλόν, ὕ ψιλόν, ὀ μικρόν
καί ὦ μέγα ἀντίστοιχα).
127. Ἡ διάκριση σέ “ἄφωνα” καί “φωνοῦντα” συναντᾶται καί στοῦ ἀπόσπασμα
ἀπό τόν *Παλαμήδη* τοῦ Εὐριπίδου.
128. Ὁ Σωκράτης διακρίνει ἐδῶ τά φωνήεντα καί τά σύμφωνα παρακάτω [424
b] θά δείξει ὅτι κοντά στά φωνήεντα καί στά σύμφωνα (ἄφωνα καί ἄφθογ-
γα) ὑπάρχει καί μιᾶ τρίτη κατηγορία στοιχείων: καί τά αὐτῶν φωνήεντα μὲν οὐ,
οὐ μέντοι γε ἄφθογγα, δηλαδή ἐκεῖνα πού χωρὶς νά εἶναι φωνήεντα, δέν
εἶναι ὁμως καί ἄφωνα.
129. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 109.
130. “Ὅποιος ξέρει ἀπό ὀνόματα” εἶναι ὁ ἐπιστάμενος περὶ ὀνομάτων (394 b 3). ὁ
ἐπαῖων περὶ ὀνομάτων (395 b 7) καί ὁ τεχνικός περὶ ὀνομάτων (426 a 7 - b1).
131. Στόν Ὅμηρο ἀπαντᾶται μόνο ὡς κύριο ὄνομα: γενικῶς σημαίνει τόν ἀνα-
κτα τοῦ ἄστεως· πρβλ. ΑἸΣΧΥΛΟΥ, *Ἰκέτιδας*, 1018-9: ἴτε μὰν ἀστράνακτας /
μάκαρας θεοὺς γανάνοντες⁸⁹.
132. Ἐνῶ στόν Ὅμηρο τὸ ὄνομα Ἐκτωρ εἶναι ἀποκλειστικὰ κύριο καί ἀναφέρε-
ται στόν γιό τοῦ Πριάμου, ὡς κοινή λέξη σημαίνει τόν ἰσχυρῶς κρατοῦντα
καί ἀναφέρεται στόν Δία.
133. Εἶναι ὁ ἄρχων τῆς πόλεως· πρβλ. ΠΙΝΔΑΡΟΥ, *Πυθιονικῶν*, 9, 91: ἔνθα νιν
ἀρχέπολιν θήσεις.
134. Πρβλ. *Ἰλιάδα*, Λ 721: ὡς ἄγε νεῖκος Ἄθηνη, καί κατὰ μετάφραση Ἰακώβου
Πολυλά: ὡς ἐκυβέρνησ' ἠ' Ἀθηνά τῆς μάχης τὸν ἀγῶνα.
135. Πρβλ. ΑἸΣΧΥΛΟΥ, *Χοηφόρος*, 1072: πολέμαρχος ἀνήρ· καί ΑἸΣΧΥΛΟΥ,
Ἐπτά ἐπὶ Θήβας, 828: ἀτέκνονος κλαύσω πολέμαρχους.
136. Εὐπόλεμος εἶναι ὁ ἀξίος στόν πόλεμο· πρβλ. Ὅμηρικούς “Ἵμνους: Εἰς Ἄρεα,
4: Νίησ εὐπολέμοιο πάτερ.
137. Ἰατροκλῆς σημαίνει ἐνδοξος γιατρός.
138. Ἀκασίμβροτος εἶναι ὁ θεραπεύων τούς θνητοὺς καί ἀναφέρεται στόν
Ἄσκληπιό.
139. Προτίμησα νά κρατήσω στοῦ μετάφρασμα τὸν τύπο τοῦ πρωτοτύπου (“τά
αὐτά” / “τά ἴδια”) καί νά μὴν μεταφράσω “τά συνώνυμα”, μολονότι ἡ μετα-
φραστικὴ αὐτὴ πρόταση δέν θά ἀφίστατο τῆς ἀληθείας.
140. Ὁ Ὅρεσθης, ὡς γνωστόν, ἐφόνευσε τὴ μητέρα τοῦ Κλυταμνήστρα καί τὸν
ἐραστή τῆς Αἰγισθο, γιὰ νά ἐκδικηθεῖ ἔτσι τὴ δολοφονία τοῦ πατέρα τοῦ
Ἄγαμέμνονα. Ὁ Σωκράτης ἐτυμολογεῖ τὸ ὄνομα Ὅρεσθης ἀπὸ τὸ “ὄρος”.

89. Καί σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 137: *Μὲ ὕμνους τοὺς μακάριους, ὡς δοξά-
σομε / τρανοὺς θεοὺς, τοὺς πολιοῦχους.*

- ἐνθυμούμενος ὅτι στὸν Ὅμηρο ἀπαντᾶται τὸ ὄνομα *ὀρέστερος*⁹⁰, πού ὡς ἐπίθετο προσδιορίζει ἀγρία ζῶα⁹¹.
141. Βλ. *Ἰλιάδος*, Γ 60: *αἰεὶ τοι κραδίη πέλεκυς ὡς ἔστιν ἀτειρής*, καὶ Ο 697-8: *φαίης κ' ἀκμήτας καὶ ἀτειρέας ἀλλήλοισιν / ἄντεσθ' ἐν πολέμῳ*· βλ. ἐπίσης *Ὀδυσσεύς*, λ 270: *τὴν ἔχεν Ἀμφιτρίωνος νύξ μένος αἰὲν ἀτειρής*.
142. Πρβλ. ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Προμηθεά Δεσμώτην*, στ. 415-6: *Κολχίδος τε γὰς ἔνοικοι / παρθένου, μάχας ἄτρεστοι*⁹²· ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Ἰκέτιδας*, στ. 238-40: *ὅπως δὲ χώραν οὔτε κηρύκων ἵπο, / ἀπρόξενοί τε, νόσφιν ἡγηγῶν, μολεῖν, / ἔτλητ' ἄτρεστος, τοῦτο θαυμαστόν πέλει*⁹³· ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *Αἴαντα*, στ. 364-6: *ὄραξ τὸν θρασύν, τὸν εὐκάρδιον, / τὸν ἐν δαίσις ἄτρεστον μάχαις, / ἐν ἀφόβοις μεθηροὶ δεινὸν χέρας*⁹⁴;
143. Πρβλ. ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Προμηθεά Δεσμώτην*, στ. 746: *δυσχείμερόν γε πέλαγος ἀτηρᾶς δίνης*⁹⁵· ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Ἀγαμέμνονα*, στ. 1483-4: *φεῦ φεῦ, κακὸν αἶνον / ἀτηρᾶς τύχας ἀκόρεστον*⁹⁶· ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Εὐμενίδας*, στ. 1006-9: *ἴτε καὶ σφαιγῶν / τῶνδ' ἵππο σεμνῶν κατὰ γῆς σύμνεαι / τὸ μὲν ἀτηρὸν χωρὶς κατέχειν, τὸ δὲ κερδαλέον / πέμπειν πόλεως ἐπὶ νίκη*⁹⁷.
144. Γιὰ τὸ ἐπεισόδιο βλ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *Ἠλέκτραν*, στ. 504-15:
- ἽΩ Πέλοπος ἀπρόσθεν
πολύπνοος ἱππεΐα,
ὡς ἔμολες αἰανῆς
τᾶδε γὰ.
Εὐτε γὰρ ὁ ποντισθεῖς*

90. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Χ 93: *ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειρὶ ὀρέστερος ἄνδρα μένησι, καὶ Ὀδυσσεύς*, κ 212: *ἀμφὶ δὲ μιν λῆκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες*.

91. Βλ. ἐπίσης LEUKART, *Die frühgriechischen Nomina auf -tās und -ās*, σελ. 157 ἐπ.· MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 29 ἐπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 118, ὅπου ἐπισημαίνεται ἡ "μοντερνικότητα" τῆς σωκρατικῆς ἔτυμολόγησης.

92. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 296: *Καὶ τῆς Κολχίδας γῆς οἱ κόρες, / οἱ ἀτρόμαχτες στῆ μάχη (...)*.

93. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 109: *Μὰ τὸ πῶς ἐδῶ στῆ χώρα / τοιμήσατε ἄφοβα νὰ ῥθεῖτε, δόχως / κήρυκες καὶ ὀδηγοὺς μὴδὲ προστάτες, / παρᾶξενο εἶναι*.

94. Καὶ σὲ μετάφραση Ἀλεξ. Ἀθ. Μπαλιᾶ, σελ. 63: *Βλέπεις ἐμένα τὸν τοιμηρό, τὸ γενναῖο, τὸν ἀτρόμητο στὶς φονικῆς τὶς μάχες, μὲ βλέπεις, φοβερὸ στὰ χέρια, ἀνάμεσα σὲ ἄκακα ζῶα*.

95. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 308: *Φουρτουνιασμένο πέλαο συμφορᾶς*.

96. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 195: *ἀλίμονο, πικρὸ ἀνιστόρημα / μοίρας φοριχτῆς καὶ ἀχόρταγης*.

97. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 279: *Προχωρήστε μὲ τ' ἀγνά σας σφαχτάρια / καὶ ἀπ' τὰ βάθη τῆς γῆς τὸ κακὸ / νὰ βαστάτε μακριὰ καὶ νὰ στέλνετε / τὸ καλὸ γιὰ τῆς χώρας τῆ δόξα*.

*Μυρτίλος έκοιμάσθη,
παγχρύσων δίφρων
δυσάνοις αίκίαις
πρόρριζος έκριφθείς,
οὔ τί πω
έλπεν εκ τουδ' οἴκου
πολύπονος αίκία.⁹⁸*

145. Ὁ Τάνταλος εἶταν πάμπλουτος⁹⁹ βασιλιάς τῆς Λυδίας, πού λόγω τῆς καταγωγῆς (γιὸς τοῦ Δία) καὶ τῆς ἰσχύος του ἐλάμβανε μέρος στὰ συμπόσια τῶν θεῶν. Εἶχε τὴν ἀπρονοησία ὄχι μόνο νὰ κλέψει τὸ νέκταρ καὶ τὴν ἀμβροσία ἀπὸ τὴν τράπεζα τῶν θεῶν καὶ νὰ φανερώσει τὰ θεῖα μυστήρια στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ νὰ προσκαλέσει τοὺς θεοὺς σὲ συμπόσιο γιὰ νὰ ἐλέγξει τὴν παντογνωσία τους· ἐκεῖ τοὺς πρόσφερε τὸ σῶμα τοῦ παιδιοῦ του, τοῦ Πέλοπα, πού τὸ εἶχε κόψει σὲ κομμάτια καὶ τὸ εἶχε βράσει. Ὁ Ἑρμῆς, κατόπιν ἐντολῆς τοῦ Δία, συγκόλλησε τὰ μέλη τοῦ παιδιοῦ καὶ τὸ ξανάφερε στὴ ζωή. Βλ. IRMSCHER, *Lexikon der Antike*, σελ. 539. Γιὰ τὴν τιμωρία τοῦ Ταντάλου διαβάζουμε στὴν *Νέκυια* τῆς Ὀδύσσειας, λ. 582-92:

*Καὶ μὴν Τάνταλον ἐσεῖδαν χαλέπ' ἄλγε' ἔχοντα,
ἔσταότ' ἐν λίμνῃ· ἡ δὲ προσπέλαζε γενεῖω·
στεῦτο δὲ διψῶν, πῖειν δ' οὐκ εἶχεν ἐλέσθαι·
ὄσακι γὰρ κύψει' ὁ γέρων πῖειν μενεαίνων,
τοσσάχ' ὕδωρ ἀπολέσκειτ' ἀναβροχέν, ἀμφὶ δὲ ποσσι
γαῖα μέλαινα φάνεσκε, καταζήνασκε δὲ δαίμων.
Δένδρεα δ' ὑψιπέτηλα κατὰ κρηθὲν χέε καρπόν,
ὄγχναι καὶ ῥοιοὶ καὶ μηλέαι ἀγλαόκαρποι*

98. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, τ. Α', σελ. 89:

*ὦ ἡ παλιὰ τοῦ Πέλοπα
πολύπονη ἀρματοδρομία,
πόσες δὲν ἦρθες συμφορὲς
στὴ χώρ' αὐτὴ νὰ φέρης!
Γιατὶ ἀπὸ τὴν ἡμέρα
πού καταποντισμένος
στὴ θάλασσα ἦνρε θάνατο ὁ Μυρτίλος,
μ' ἄτιμη προδοσία
καὶ μιὰ σπρωξιά
δξ' ἀπὸ τὸν δλόχρυσο τὸ δίφρο πεταμένος,
δὲν ἔλειψ' ἀπὸ τότε μὲς σ' αὐτὰ
τὰ σπῆτια ἢ συφορά.*

99. Πρβλ. *Εὐθύφρονα*, 11 ε 1: τὰ Ταντάλου χρῆματα, καὶ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, *Γεωγραφικά*. XII, 8, 21: Ταντάλου τάλαντα.

συκέαι τε γλυκεραὶ καὶ ἔλαια τηλεθώωσαι
 τῶν ὀπὸτ' ἰθύσει' ὁ γέρον ἐπὶ χερσὶ μάσασθαι,
 τὰς δ' ἄνεμος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα.¹⁰⁰

146. Βλ. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, Ὀρέστην, στ. 982-94:

Μόλομι τὰν οὐρανοῦ
 μέσον χθονός τε τεταμέναν
 αἰωρήμασι πέτρων,
 ἀλύσειν χρυσέαισι φερομένην δίναισι,
 βῶλον ἐξ Ὀλύμπου,
 ἴν' ἐν θρήνοισιν ἀναβοάσω
 γέροντι πατρὶ Ταντάλῳ
 ὃς ἔτεκεν ἔτεκε γενέτορας ἐμέθεν δόμων,
 οἱ κατεῖδον ἄτας,
 ποτανὸν μὲν δίωγμα πάλων
 τεθριπποβάμονι στόλῳ Πέλοψ ὅτε
 πελάγει διεδίφρευσε, Μυρτίλου φόνον
 δικῶν ἐς οἶδμα πόντου,
 λευκοκίμοσιν
 πρὸς Γεραιστίαις
 ποντίων σάλων
 ἧόσιν ἀρματεύσας¹⁰¹.

100. Καὶ σὲ μετάφραση Ζήσιμου Σίδερη:

Τότε εἶδα καὶ τὸν Τάνταλο πικρὰ νὰ τυραγνιέται
 σὲ λίμνη ὀρθός καὶ τὸ νερὸ στὰ γένια του χτυποῦσε,
 καὶ διψασμένος στέκονταν κι οὔτε νὰ πιεῖ μπορούσε,
 γιατί σὰν ἔσκυβε νὰ πιεῖ μὲ μιὰ λαχτάρα ὁ γέρος,
 ἔφευγε ἀμέσως τὸ νερὸ κι ἡ γῆ τ' ἀναρροφοῦσε
 καὶ μαῦρη κάτω φαίνονταν στὰ πόδια του φρυγμένη.
 Δέντρα ψηλά ἀπὸ πάνω του κρεμοῦσαν τὸν καρπὸ τους,
 δροσάτες ἀχλαδιές, ροδιές, μηλιές γεμάτες μήλα,
 σικκιές γλυκόκαρπες κι ἐλιές ἀπάνω στὸν καρπὸ τους,
 κι ὅταν ὁ γέρος ἔκανε τὰ χέρια του ν' ἀπλώσει
 μέσ' στὰ ἡσμερὰ τὰ σύγνεφα τὰ ψηλώνε ὁ ἀέρας.

101. Καὶ σὲ μετάφραση Ἄγγελου Τερζάκη, σελ. 59 ἑπ.:

Νὰ μπορούσα νὰ φτάσω τὸ βράχο
 ποῦ κρέμεται στ' ἀνάμεσα οὐρανοῦ καὶ γῆς
 μὲ χρυσές ἀλυσίδες,
 τὸ σβῶλο ποῦ ξεκόλλησε στρουφιζοντας
 ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο, κι' ἐκεῖ νὰ κράξω
 θρηνητικὰ στὸ γέρο τὸν προπάτορα

147. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 1091.
148. Για τὸ ὅτι ὁ θρύλος (: ὡς λέγουσι) θέλει τὸν Τάνταλο γῶ τοῦ Δία βλ. ἐνδεικτικῶς ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, *Ὀρέστην*, στ. 5: *Διὸς πεφυκῶς, ὡς λέγουσι, Τάνταλος*.
149. Προτίμησα νὰ κρατήσω στὸ μετάφρασμα, ὅσο εἶταν δυνατόν, τὴ νομηνία τοῦ πρωτοτύπου: τὸ *οἶον λόγος* τὸ μετέφρασα ὡς *λόγος ἀκέραιος*, ἀποφεύγοντας —καὶ ὀρθῶς, νομίζω— τὴν παγίδα τοῦ *λόγος* = *πρόταση*¹⁰². Ἐντὶ τοῦ “λόγος ἀκέραιος” στὸ μετάφρασμα θὰ μπορούσε νὰ χρησιμοποιηθεῖ ὁ “ὀρισμὸς”, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἔτσι θὰ ἔφευγα πολὺ ἀπὸ τὸ σκοπούμενο νόημα τοῦ πρωτοτύπου.
150. Βλ. ὀρθικὸ ἀπόσπασμα 298 K.
151. Πρβλ. *Φίληβον*, 28 c 5-7 : *Πάντες γὰρ συμφωνοῦσιν οἱ σοφοί, ἑαυτοὺς ὄντως σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν οὐρανοῦ τε καὶ γῆς*¹⁰³, καὶ 28 d 5-8: *Πότερον, ὦ Πρώταρχε, τὰ ξύμπαντα καὶ τότε τὸ καλούμενον ὄλον ἐπιτροπεύειν φῶμεν τὴν τοῦ ἀλόγου καὶ εἰκῆ δύναμιν καὶ τὸ ὄλη ἔτυχεν, ἢ τάναντία, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησιν τινα θανμαστήν συντάττουσαν διακυβερονᾶν*¹⁰⁴;
152. Πρβλ. ΑἰΣΧΥΛΟΥ, *Ἰκέτιδας*, 583-7:
*ἔνθεν πᾶσα βοᾶ χθῶν,
 ἕφουζόου γένος τότε
 Ζηνός ἐστιν ἀληθῶς
 τίς γὰρ ἂν κατέπαυσεν Ἥ-
 ρας νόσους ἐπιβούλους*¹⁰⁵.

---

*τὸν Τάνταλο πὸν γέννησε, — τί γέννησε!
 τοὺς δικούς μου προγόνους
 κ' εἶδαν τὰ μάτια τους
 τόσα δεινά.
 Τὸ φτερωτὸ τρέξιμο τοῦ ἄρματος
 πούχε τὰ τέσσερα ἄτια,
 τότε πὸν ὁ Πέλοψ ἔκανε τὸ φόνο
 κ' ἔρριξε τὸν Μυρτίλο μὲς' στὸ πέλαγο,
 στὴν ἀσπροκυματοῦσα Γεραιστιάδα.*

102. Βλ. PRAUSS, *Platon und der logische Eleatismus*, σελ. 43 ἐπ. καὶ 58 ἐπ.

103. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 233: *Ὅλοι οἱ σοφοὶ συμφωνοῦν, ἐξυμνοῦντας ἔτσι ἀληθινὰ τοὺς ἑαυτοὺς τους, ὅτι ὁ νοῦς εἶναι γιὰ μᾶς ὁ βασιλεὺς οὐρανοῦ καὶ γῆς*.

104. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 233: *Ποῦ ἀπ' τὰ δύο, Πρώταρχε, θεῖ πούμε πᾶς τὸ πλήρωμα τῶν ὄντων κ' αὐτὸ πὸν ἀποκαλεῖται σύμπαν, τὸ κυβερνᾷ ἢ ὀνομαζομένη τοῦ ἀλόγου, τοῦ τυχαίου καὶ τοῦ συμπτωματικοῦ, ἢ ἀπειναντίας, καθὼς ἔλεγον οἱ προγενέστεροί μας, κάποιος νοῦς καὶ κάποια φρόνηση ἀξιοθαύμαστη τὰ διευθετεῖ καὶ τὰ δαίμεις*.

105. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 122:

Πρβλ. καὶ ΑἴΣΧΥΛΟΥ, *Ἀγαμέμνονα*, 160-78:

*Ζεὺς, ὅστις ποτ' ἔστιν, εἰ τόδ' αὖ-
τῷ φίλον κεκλημένῳ,
τοῦτό νιν προσενέπω.
οὐκ ἔχω προσεικάσαι
πάντ' ἐπισταθμώμενος
πλὴν Διός, εἰ τὸ μάταν ἀπὸ φροντίδος ἄψθος
χρῆ βαλεῖν ἐτυτήμῳς.*

*οὐδ' ὅστις πάροιθεν ἦν μέγας,
παμμάχῳ θράσει βρούων,
οὐδὲ λέξεται πρὶν ὧν
ὄς δ' ἔπειτ' ἔφν, τρια-
κτῆρος οἴχεται τυχῶν.
Ζῆνα δέ τις προφρόνως ἐπινίκια κλάζων
τεύξεται φρενῶν τὸ πᾶν,*

*τὸν φρονεῖν βροτοὺς ὁδώ-
σαντα, τὸν πάθει μάθος
θέντα κυρώως ἔχειν.¹⁰⁶*

- Πρβλ. ἐπίσης DEICHRGRÄBER, *Etymologisches zu Zeus, Dios, Dia, Dike*, σελ. 19 ἐπ.
153. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ.
399 ἐπ., καὶ BENVENISTE, *Origines de la formation des noms en indo-européen*,
σελ. 59 ἐπ., 166.
154. Ὁ Δίας εἶναι γιὸς τῆς Ρέας καὶ τοῦ Κρόνου, ὁ δὲ Κρόνος εἶναι γιὸς τῆς

(...) ἔτσι πὸν βούιζε ὄλη ἡ γῆς.
"Εἶναι τοῦ πλάστη Δία ἐτοῦτο
βλαστάρι ἀληθινό".
Γιατι ποῖός ἄλλος θά 'πανε
τῆς ὀργωμένης Ἥρας τίς ἐπίβουλες
ἀρρώστεις; (...).

106. Καὶ σὲ περὶ ἀποφραση δική μου: Ὁ Δίας, ὁποιος κι ἂν εἶναι, ἂν ἔτσι τοῦ ἀρέσει νὰ τὸν λένε, Δία κι ἐγὼ τὸν ὀνομάζω· κι ὄλα παίρνοντάς τα ὑπόψη μου δὲν μπορῶ ἐγὼ νὰ συγκρίνω κανέναν μὲ τὸν Δία παρὰ μόνο τὸν Δία, ἂν ὄντως πρέπει ν' ἀποσειῶ τὸ βάρος τῆς φροντίδας ἀπὸ τὴν ψυχὴ μου. Ὅποτε προῦπηρξε αὐτοῦ ποτὲ κάποιος δυνατώτερος, γεμάτος θάρρος νὰ ριχτεῖ στὴ μάχη. Ὁποιος δὲ ἐγεννήθηκε μετὰ, τρεῖς φορὲς ἀπαντώντας νικητὴ πῶ διννατὸν ἀπὸ 'κεῖνον, πάει χάθηκε. Προφρόνως ἀναλέμπουμε στὸν Δία τὸν ἐπινίκιο ὕμνο, γιατί ὀδήγησε τοὺς θνητοὺς στὸ ὁρόμο τοῦ νοῦ καὶ τῆς σκέψης καὶ ἐθέσπισε τὸ νόμο "τὸ πάθημα μάθημα".

Γαίας και τοῦ Οὐρανοῦ, σύμφωνα με τὸν ΗΣΙΟΔΟ, *Θεογονία*, στ. 453-506. Στὸν *Τίμαιο*¹⁰⁷ συναντᾶμε μιὰ κάπως διαφορετικὴ γενεαλογία: *Γῆς τε καὶ Οὐρανοῦ παῖδες Ὠκεανὸς τε καὶ Τηθύς ἐγενέσθη, τούτων δὲ Φόρονος Κρόνος τε καὶ Ρέα καὶ ὄσοι μετὰ τούτων, ἐκ δὲ Κρόνου καὶ Ρέας Ζεὺς Ἥρα τε καὶ πάντες ὄσους ἴσμεν ἀδελφοὺς λεγομένους αὐτῶν, ἔτι τε τούτων ἄλλοις ἐκγόνοις*. Ἀλλὰ αὐὶ παρακάτω στὸν *Κρατύλο* [402 b 1 - c 1] ἡ γενεαλογία εἶναι ἐλαφρὰ παραλλαγμένη. — Γιὰ τὴ σχέση Διὸς καὶ Κρόνου πρβλ. *Εὐθιφρονα*, 5 e 5 - 6 a 3: *Αὐτοὶ γὰρ οἱ ἄνθρωποι τυγχάνουσι νομιζόντες τὸν Δία τῶν θεῶν ἄριστον καὶ δικαιοτάτον, καὶ τοῦτον ὁμολογοῦσι τὸν αὐτοῦ πατέρα δῆσαι ὅτι τοὺς νείεις κατέπινεν οὐκ ἐν δίκῃ, κακεῖνόν γε αὐτὸν αὐτοῦ πατέρα ἐκτεμεῖν δι' ἕτερα τοιαῦτα*¹⁰⁸, καὶ ΑἰΣΧΥΛΟΥ, *Εὐμενίδας*, στ. 640-1: *πατρὸς προτιμᾶ Ζεὺς μόρον τῷ σῶ λόγῳ / αὐτὸς δ' ἔδρασε πατέρα πρῆσβιτην Κρόνον*¹⁰⁹.

155. Ἡ ὕβρις συνίσταται στὸ ὅτι ὁ Δίας, ὡς ἀρχὴ τῶν πάντων καὶ ὡς πατὴρ τοῦ συμπαντος κόσμου, εἶναι ἀναρχος· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατάγεται ἀπὸ κάποιον. Ὁ Σωκράτης, ὡστόσο, μπορεῖ ἐδῶ νὰ “παίζει” καὶ σὲ ἄλλο ἐπίπεδο: ἡ ὕβρις νὰ συνίσταται ἀκριβῶς στὸ ὅτι ὁ Δίας εἶναι γιὸς τοῦ Κρόνου, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀριστοφάνης ἀποκαλοῦσε γερο-ξεκούτη καὶ γερο-ξεμωραμένο¹¹⁰!
156. Γιὰ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης *κόρος* βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 566, καὶ DOPCHIE, *Κόρος*, σελ. 125 ἐπ.
157. Ἡ ἰδέα περὶ τοῦ ἀμολύντου τοῦ νοῦ κατάγεται ἀπὸ τὸν Ἀναξαγόρα¹¹¹. — Βλ. περαιτέρω MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 32.
158. Ὁ Πλάτων συνδέει τὸν “οὐρανό” μετὸ ρῆμα “ὄραω” πρβλ. *Πολιτείαν*, 509 d 1-4: *Νόησον τοίνυν, ἦν δ' ἐγώ, ὡσπερ λέγομεν, δύο αὐτῶ εἶναι, καὶ βασιλεύειν τὸ μὲν νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸ δ' αὐτὸ ὄρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπῶν δόξω σοὶ σοφίζεσθαι περὶ τὸ ὄνομα*¹¹², καὶ *Πολιτείαν*, 529 a 1-3: *Παντί*

107. *Τίμαιος*, 40 e 5 - 41 a 3.

108. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 33: *Γιατί οἱ ἴδιοι ἄνθρωποι ποὺ λατρεύουν τὸν Δία ὡς τὸν ἀνώτατο καὶ τὸν πῶ δίκαιο ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς παραδέχονται, ὡστόσο, ὅτι ὁ Δίας ἔδρασε χειροπόδαρα τὸν πατέρα του ἐπειδὴ καταβρόχθισε —ἐντελῶς ἀδικοαλόγητα— τὰ παιδιὰ του, καὶ ὅτι ἐκεῖνος πάλι εἶχε ἐννοχησθεῖ τὸν δικὸν του πατέρα γιὰ παρόμοιους λόγους*.

109. Καὶ κατὰ μετάφραση Τάσου Ρούσσου, σελ. 266: *Πιότερο ὁ Δίας νοιάζεται, ὅπως εἶπες, / γιὰ τοῦ γονιοῦ τὸ φόνον· ὁμως ὁ ἴδιος / ἔδρασε μ' ἀλυσίδες τὸ δικὸν του / πατέρα γέρον Κρόνον*.

110. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ, *Νεφέλαι*, στ. 929: *Οὐχὶ διδάξεις τοῦτον Κρόνος ἄν· ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ, Σφήκες*, στ. 1480: *καὶ τοὺς τραγηδοὺς φησὶν ἀποδείξειν κρόνους*.

111. Πρβλ. 413 c 5-6: *νοῦν (...) οὐδενὶ μεμεγμένον*.

112. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 491: *Φαντάσου λοιπὸν πῶς τὸ ἀγαθὸ*

γάρο μοι δοκεῖ δήλον ὅτι αὐτὴ [ἐνν.: ἡ ἀστρονομία] γε ἀναγκάζει ψυχὴν εἰς τὸ ἄνω ὄραν καὶ ἀπὸ τῶν ἐνθὲν δε ἐκέϊσε ἄγει¹¹³.

159. Ἡ ἔκφραση “οἱ μετεωρολόγοι” καθὼς καὶ ὅλα τὰ σύνθετα ὀνόματα μὲ πρῶτο συνθετικὸ τὸ “μετεωρο-” ἔχουν πολλές φορές χαρακτηῖρα ἀπαξιωτικὸ¹¹⁴. Ἐδῶ ἡ στάση τοῦ Σωκράτη φαίνεται οὐδέτερη. Στὴ συνέχεια τοῦ Κρατύλου [401 b 7-8], ὅπως καὶ στὸν Φαῖδρο¹¹⁵, τὸν Παρμενίδη¹¹⁶ καὶ τὸν Πολιτικὸ¹¹⁷, ἡ ἀστρονομία συσχετίζεται μὲ τὴν ἀδολεσχία.
160. Τὴν ἐτυμολογικὴ αὐτὴ ἐκδοχὴ ἀποδέχεται καὶ ὁ ΣΙΜΠΛΙΚΙΟΣ, *De Caelo*, 281, 25-27.

καὶ ὁ ἥλιος εἶναι, καθὼς λέμε, δύο βασιλιάδες, ὁ ἓνας τοῦ νοητοῦ κόσμου καὶ ὁ ἄλλος τοῦ ὄρατοῦ, γὰρ νὰ μὴν πῶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ νομίσης πῶς θέλω νὰ παῖξω μὲ τὴ λέξη.

113. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 537: *Γιατὶ εἶναι ὀλοφάνερο, θαρρῶ, στὸν καθένα, πῶς αὐτὴ [= ἡ ἀστρονομία] ἀναγκάζει τὴν ψυχὴ νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ὀδηγεῖ ἀπὸ τὰ ἐδῶ πρὸς τὰ ἐκεῖ.*

114. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Εἰρήνην*, στ. 92: *Ποῖ δὴτ' ἄλλως μετεωροσκοπεῖς;*, καὶ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Νεφέλας*, στ. 360-1: *οὐ γὰρ ἂν ἄλλω γ' ὑπακούσαμεν τῶν νῦν μετεωροσοφιστῶν/πλὴν ἢ Προδίκω (...).*

115. Βλ. Φαῖδρον, 269 e 4 - 270 a 3: *Πᾶσαι ὅσαι μεγάλαι τῶν τεχνῶν, προσδέονται ἀδολεσχίας καὶ μετεωρολογίας φύσεως πέρι· τὸ γὰρ ὑψηλόνουν τοῦτο καὶ πάντῃ τελεσιουργὸν ἔοικεν ἐντεῦθεν ποθεν εἰσιεῖναι, καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 535: Ὅλες ὅσες ἀπὸ τῆς τέχνης εἶναι μεγάλες ἔχουν ἀνάγκη, ἐκτὸς ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ ἀπὸ τῆς λεγόμενης φλυαρίας καὶ φαντασιολογίας περὶ τῆς φύσεως· γιατί τὸ νὰ σκέπτονται ἔτσι καὶ τὸ νὰ τελεσοροῦν παντοῦ φαίνεται πῶς ἀπ' ἐδῶ κάπου τὸ ἔχοννε.*

116. Βλ. Παρμενίδην, 135 d 2-6: *Καλὴ μὲν οὖν καὶ θεία, εὐ ἴσθι, ἡ ὀρμὴ ἦν ὀρμᾶς ἐπὶ τοὺς λόγους· ἔλκυσον δὲ σαντὸν καὶ γύμνασαι μᾶλλον διὰ τῆς δοκοῦσης ἀχρήστου εἶναι καὶ καλονμένης ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀδολεσχίας, ἕως ἔτι νέος εἶ· εἰ δὲ μὴ, σὲ διαφευξεται ἡ ἀλήθεια, καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Γνώριξέ το καλὰ ὅτι ἡ ὀρμὴ σου γιὰ ἔρευνα καὶ μάθηση εἶναι ὄντως ὠραία καὶ θεϊκῆ· φρόντισε, ὁμως, ὅσο ἀκόμα εἶσαι νέος, νὰ γυμναστῆς περισσότερο σ' αὐτὸ ποῦ θεωρεῖται καὶ ὀνομάζεται ἀπ' τοὺς πολλοὺς ἀδολεσχία, διαφοροτικὰ κινδυνεύεις νὰ σοῦ ξεφυγεῖ ἡ ἀλήθεια.*

117. Βλ. Πολιτικόν, 299 b 2-8: *Καὶ τοίνυν ἐτι δεήσει θέσθαι νόμον ἐπὶ πᾶσι τούτοις, ἂν τις κυβερνητικὴν καὶ τὸ ναυτικὸν ἢ τὸ ὑγεινὸν καὶ ἱατρικὴς ἀλήθειαν περὶ πνεύματᾶ τε καὶ θερμᾶ καὶ ψυχρᾶ ζητῶν φαίνηται παρὰ τὰ γράμματα καὶ σοφίζόμενος ὅτι οὐκ ἐπιτρεπὴν περὶ τὰ τοιαῦτα, πρῶτον μὲν μῆτε ἱατρικὸν αὐτὸν μῆτε κυβερνητικὸν ὀνομάζειν, ἀλλὰ μετεωρολόγον, ἀδολεσχὴν τινὰ σοφιστὴν, (...), καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Τότε, λοιπόν, θὰ παραστῆ ἀνάγκη νὰ θεσπιστεῖ νόμος σὲ ὅλους αὐτούς, ποῦ νὰ λέει ὅτι, ἂν βρεθεῖ κανεὶς ν' ἀναζητᾷ τὴν ἀλήθεια σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο διακυβερνήσεως ἢ τὴν τέχνη τῆς ναυσιπλοΐας ἢ τοὺς κανόνες τῆς ὑγιεινῆς καὶ τῆς ἱατρικῆς στοὺς ἀνέμους καὶ στὰ θερμὰ καὶ τὰ ψυχρὰ πράγματα, κανόνες ἀντίθετους σὲ ὅ,τι εἶναι γραμμένο καὶ ἰσχύει καὶ σοφίζόμενος ὅ,τι τοῦ κατεβεῖ σὸ κεφάλι σχετικὰ μὲ ὅλα αὐτὰ, κατ' ἀρχὰς δὲν θὰ τὸν λέμε οὔτε γιὰτὸ οὔτε καπετάνιο, ἀλλὰ μετεωρολόγο καὶ φλύαρο σοφιστὴ (...).*

161. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, *Θεογονίαν*, στ. 116-22:

*Ἥ τοι μὲν πρότιστα Χάος γένετ'· αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεὶ
[ἀθανάτων οἱ ἔχουσι κάρη νιφόνεντος Ὀλύμπου,
Τάρταρά τ' ἠερόεντα μυχῶ χθονὸς εὐρυοδείης.]
ἠδ' Ἔρως, ὃς κάλλιστος ἐν ἀθανάτοισι θεοῖσι,
λυσμελής, πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων
μέσα στα στήθεσσι νόον καὶ ἐπίφρονα βουλήν.¹¹⁸*

162. Ἡ κατάσταση ἐνθουσιασμοῦ, τῆς θείας ἐμπνεύσεως ἦτο, ἀναφέρεται σὲ δαμονιομένους καὶ μανιακοὺς¹¹⁹. Στὸν ὁμώνυμο διάλογο ὁ ἐνθουσιασμένος Εὐθύφρων¹²⁰ συγκρίνεται μὲ τὸν Σωκράτη. — Βλ. σχετικὰ GAISER, *Na-*

118. Καὶ σὲ μετάφραση Παναγῆ Λεκατσᾶ, σελ. 105 ἐπ.: *Πρῶτα-πρῶτα τὸ Χάος ἔγινε· ὕστερα ἡ πλατύστη ἢ Γῆ, τὸ αἰώνια στέρρο βάθρον ὄλων [τῶν ἀθανάτων ποὺ κατέχοντι τοῦ χιονοσκεπαστοῦ τοῦ Ὀλύμπου τὴν ἀρκοκορφή, τὰ ζοφωμένα Τάρταρα μέσα στῆς μεταγαλόδρομης τῆς γῆς τὰ βᾶθη] καὶ ὁ Ἔρως, ποὺ μέσα στοὺς ἀθανάτους ὁ πλέον ὠραίος εἶναι, τὰ μέλη ξεκλειδώνει αὐτὸς καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων ὄλων τὴν ψυχὴ λιγνᾶει μέσα στὰ στήθη τους καὶ σβῆνει τὴν περίσπεψη ἀπ' τὸ νοῦ τους.*

119. Βλ. Ἰωάν, 534 c 7 - e 8: *Διὰ ταῦτα δὲ ὁ θεὸς ἐξαίρωσιμος τούτων τὸν νοῦν τοῖτους χρῆται ὑπηρεταῖς καὶ τοῖς χρησιμφοῖς καὶ τοῖς μάντεσι τοῖς θεοῖς, ἵνα ἡμεῖς οἱ ἀκούοντες εἰδόμεν ὅτι οὐχ οὗτοί εἰσαν οἱ ταῦτα λέγοντες οὕτω πολλοὶ ἄξια, οἷς νοῦς μὴ πάρεσιν, ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸς ἐστίν ὁ λέγων, διὰ τούτων δὲ φθέγγεται πρὸς ἡμᾶς. Μέγιστον δὲ τεκμήριον τῷ λόγῳ Τύννιχος ὁ Χαλκιδεὺς, ὃς ἄλλο μὲν οὐδὲν πώποτε ἐποίησε ποίημα ὅταν τις ἂν ἀξιώσειεν μνησθῆναι, τὸν δὲ παῖνα ὃν πάντες ἄδουσι, σχεδόν τι πάντων μελῶν κάλλιστον, ἀτεχνῶς, δὲ περ αὐτὸς λέγει. "Εὐρῶμα τι Μοισῶν". Ἐν τούτῳ γὰρ ὁ μάλιστα μοι δοκεῖ ὁ θεὸς ἐνδείξασθαι ἡμῖν, ἵνα μὴ διστάζωμεν, ὅτι οὐχ ἀνθρώπινα ἐστίν τὰ καλά ταῦτα ποιήματα οὐδὲ ἀνθρώπων, ἀλλὰ θεῖα καὶ θεῶν, οἱ δὲ ποιηταὶ οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἐρμηνης εἰσαν θεῶν, κατεχόμενοι ἐξ ὅτου ἂν ἕκαστος κατέχηται. Ταῦτα ἐνδεικνύμενος ὁ θεὸς ἐξεπίτηδες διὰ τοῦ φανλοτάτου ποιητοῦ τὸ κάλλιστον μέλος ἤσεν· καὶ σὲ μετάφραση δικῆ μου: Πι' αὐτὸ καὶ ὁ θεὸς ἀφαιρεῖ ἀπ' τοὺς ποιητὲς τὸν νοῦ καὶ παίρνει τοὺς χρησιμφοῦς καὶ τοὺς θεοῖς μάντεας καὶ τοὺς χρησιμοποιοῦ ὡς ὑπηρετὲς του, γιὰ νὰ τοὺς ἀκοῦμε ἐμεῖς καὶ νὰ καταλαβαῖνουμε ὅτι τὰ ἄξια λόγον πράγματα δὲν τὰ λένε αὐτοὶ, ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ θεός, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' αὐτῶν ἀπειθυνόμενος σ' ἐμᾶς. Γιὰ ὅσα λέω δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερη ἀπόδειξη ἀπὸ τὸν Τύννιχο τὸν Χαλκιδαῖο, ὁ ὁποῖος τὸ μοναδικὸ μέχρι σήμερα ἄξιον ἀναφορᾶς ποίημα, ποὺ ἔγραψε, εἶναι ὁ παῖνας, ποὺ τραγουδαί ὅλος ὁ κόσμος πρόκειται μᾶλλον γιὰ τὸ ὠραιότερο ἀπ' ὅλα τὰ τραγοῦδια καὶ κυριολεκτικῶς εἶναι, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος λέει, "ἔδραμα Μοισῶν". Ἐδῶ ἔχω τὴν γνώμη ὅτι ὁ θεός, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μὴ μᾶς μένει καμμία ἀμφιβολία, μᾶς δείχνει ὅτι τὰ καλά αὐτὰ ποιήματα δὲν ἔχουν φύση ἀνθρώπινη καὶ δὲν εἶναι ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὅτι καὶ ἡ φύση τους εἶναι θεϊκὴ καὶ γιὰ θεϊκὰ δημιουργήματα πρόκειται. Οἱ δὲ ποιητὲς δὲν εἶναι παρὰ διερμηνεῖς τῶν θεῶν, διερμηνεῖς ποὺ κυβερνοῦνται ὁ καθένας τους ἀπὸ κάποιον θεό. Νὰ τι ἤθελε νὰ μᾶς φανερώσει ὁ θεός, καὶ νὰ γιατί ἔβριλε τὸ ὠραιότερο τραγοῦδι νὰ τὸ τραγοῦδήσει τὸ στόμα τοῦ χειρότερου ποιητῆ.*

120. Βλ. *Εὐθύφρονα*, 3 b 9 - c 4: *Καὶ ἐμοὶ γάρ τοι, ὅταν τι λέγῃς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ περὶ τῶν*

me und Sache in Platons Kratylos, σελ. 51, και REINBERG, *L'ὄνομα ψευδώνυμον di Eschilo alla luce del Cratilo platonico*, σελ. 45 ἑπ. Γιὰ τὸν ἐνθουσιασμό ὡς ἐκδήλωση ὑψηλοῦ λόγου βλ. GUNDERT, *Enthusiasmus und Logos bei Platon*, σελ. 25 ἑπ.

163. Βλ. σχετικὰ MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 21 ἑπ.

164. Γιὰ τὴ διαφορούμενη ἔννοια τοῦ ἑξαγνισμοῦ ἐδῶ βλ. DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 294, ὅπου ἀναλύεται τὸ γιατί χρειάζεται νὰ καθαρισθεῖ κανεὶς, ὄχι μόνο ὅταν εἶναι βρώμικος, ἀλλὰ και ὅταν πρόκειται νὰ θυσιάσει στοὺς θεοὺς. Γιὰ τὸν Σωκράτη ὁ ὀρισμὸς τοῦ ἑξαγνισμοῦ δίνεται στὸν Σοφιστὴν, 226 d 1-10: *Καὶ μὴν ἔν γε ταῖς εἰρημέναις διακρίσεισι τὸ μὲν χεῖρον ἀπὸ βελτίονος ἀποχωρίζειν ἦν, τὸ δ' ὅμοιον ἀπ' ὁμοίων. (...) Τῆς μὲν τοίνυν ὄνομα οὐκ ἔχω λεγόμενον· τῆς δὲ καταλειπούσης μὲν τὸ βέλτιον διακρίσεως, τὸ δὲ χεῖρον ἀποβαλλούσης ἔχω. (...) Πᾶσα ἡ τοιαύτη διάκρισις, ὡς ἐγὼ ξινοῶ, λέγεται παρὰ πάντων καθαρισμός τις*¹²¹. Ὁ Σωκράτης, βέβαια, ὅταν ὁμιλεῖ περὶ ἑξαγνισμοῦ, ἔχει κατὰ νοῦ του και τὸν ἑξαγνισμὸ

θείων, προλέγων αὐτοῖς τὰ μέλλοντα, καταγελῶσιν ὡς μαινομένον· καιτοί οὐδὲν ὅτι οὐκ ἀληθὲς εἶρηκα ὡν προεῖπον, ἀλλ' ὅμως φθονοῦσιν ἡμῖν πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις και κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 21: *Κι ἐμένα μὲ περιγελοῦν στὸ δῆμο και μὲ περνοῦν γιὰ τρελλὸ ὅταν τοὺς λέω κάτι γιὰ τοὺς θεοὺς και τοὺς προλέγω αὐτὰ ποὺ θὰ συμβοῦν. Ἄς ἔχουν βγεῖ ἀληθινὰ ὅσα τοὺς ἔχω πεῖ, αὐτοὶ, παρόλο τοῦτο, ἀνθρώπους οἶαν ἐμᾶς τοὺς φθονοῦν.*

121. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ: *Κι ὅμως σ' ὄλ' αὐτὰ τὰ ξεχωρίσματα, ποὺ ἀναφέραμε, εἶτανε νὰ χωρίσουμε ἢ τὸ χειρότερο ἀπὸ τὸ καλύτερο ἢ τ' ὅμοιο ἀπ' τ' ὅμοιο. (...) Γιὰ τὸ τελευταῖο λοιπὸν ξεχώρισμα δὲν ξέρω νὰ λένε καμιὰν ὀνομασία, γιὰ τ' ἄλλο ὅμως, ποῦ κραταεῖ τὸ καλύτερο και πεταεῖ τὸ χειρότερο, ξέρω. (...) Κάθε λογῆς τέτω ξεχώρισμα, ὅπως ἐγὼ τὸ ἐννοῶ, μοῦ φαίνεται πὼς ἀπ' ὀλων λέγεται καθαρισμός. — Βλ. ἔτισης Σοφιστὴν, 230 c 3 - d 4: *Νομίζοντες γάρ, ὡ παῖ φίλε, οἱ καθαίροντες αὐτούς, ὡσπερ οἱ περὶ τὰ σώματα ἰατροὶ νενομῖκασι μὴ πρότερον ἂν τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαύειν δύνασθαι σῶμα, πρὶν ἂν τὰ ἐμποδίζοντα ἐν αὐτῷ τις ἐκβάλῃ, ταῦτόν και περὶ ψυχῆς διανοήθησαν ἐκεῖνοι, μὴ πρότερον αὐτὴν ἔξειν τῶν προσφερομένων μαθημάτων ὄνησιν, πρὶν ἂν ἐλέγχων τις τὸν ἐλεγχόμενον εἰς ἀισχίνην καταστήσας, τὰς τοῖς μαθήμασιν ἐμποδίουσ δόξας ἐξέλων, καθαρὸν ἀποφήνη και ταῦτα ἡγοῦμενον, ἅπερ οἶδεν, εἰδέναι μόνα, πλεῖω δὲ μὴ, και σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ: *Γιατὶ ἀγαπητέ μου νέε, ὅπως οἱ γιατροὶ ποὺ γιὰ τρεῖνουνε τὰ σώματα, πιστεύουνε, πὼς τὸ σῶμα δὲν μπορεῖ νὰ ὠφελῆθαι ἀπὸ τὴν τροφή, ποῦ τοῦ δίνουμε, πρὶν νὰ βγάλουμ' ἀπὸ μέσα του κάθε τι ποὺ εἶν' ἐμπόδιο, τὸ ἴδιο στοχάστηκαν κι ἐκεῖνοι, ποὺ ἐπιχειροῦν τὸν ψυχικὸ καθαρισμὸ, και γιὰ τὴν ψυχὴ, πὼς δὲν μπορεῖ δηλαδὴ νὰ ὠφελῆθαι ἀπὸ τὰ μαθήματα, ποὺ τῆς προσφέρουμε, πρὶν νὰ δώξαι κανεὶς τὶς σφαλερεῖς γνώμες ποὺ εἶν' ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀληθινὴ μάθηση, ἐξελέγχοντας ἐκεῖνον, ποὺ θέλει κανεὶς νὰ διδάξει, και κάνοντάς τονε νὰ ντραπεῖ γιὰ τὶς πλάνες του και καθαρίζοντάς τον ἐτσι, ποὺ νὰ πιστεῖει στὸ ἐξῆς, πὼς γνωρίζεῖ μόνο ἐκεῖνα, ποὺ ἀληθινὰ γνωρίζεῖ και τίποτα περισσότερο. — Γιὰ τὸν ἔλεγχο ὡς κάθαρση βλ. RIEDWEG, *Mysterienterminologie bei Platon, Philon und Klemens von Alexandrien*, σελ. 19.***

της ψυχῆς· πρβλ. Φαίδωνα, 67 c 4 - d 2: *Κάθαροις δὲ εἶναι ἄρα οὐ τοῦτο ξυμβαίνει, ὅπερ πάλοι ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, τὸ χωρίζειν ὅτι μάλιστα ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, καὶ ἐθίσει αὐτὴν καθ' αὐτὴν πανταχόθεν ἐκ τοῦ σώματος συναγείρεσθαι τε καὶ ἀθροίζεσθαι καὶ οἰκεῖν κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ ἐν τῷ νῦν παρόντι καὶ ἐν τῷ ἔπειτα, μόνην καθ' αὐτὴν, ἐκλυομένην ὡσπερ ἐκ δεσμών ἐκ τοῦ σώματος*¹²². — Βλ. σχετικὰ MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 22 ἑπ.

165. Δὲ χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἐδῶ ἡ ὀρθὴ μετάφραση τοῦ "σοφιστής" εἶναι "σοφός", ὡς κατέχων θαυμασίαν σοφίαν καὶ ὄντας πάσοσφος¹²³.
166. Γιὰ τὸ πόσο σημαντικό εἶναι νὰ δίδονται στοὺς θεοὺς ὀνόματα ὀρθά, βλ. παρακάτω 400 e καὶ Φαῖδρον 246 b 4 - d 2: *Πῆ δὲ οὖν θνητὸν τε καὶ ἀθάνατον ζῶον ἐκλήθη, πειρατέον εἰπεῖν· πᾶσα ψυχὴ παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου· πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλοις εἶδσει γιγνομένη. Τελέα μὲν οὖσα καὶ ἐπερωμένη, μετεωροποιεῖ τε καὶ πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ· ἡ δὲ πτερορρηήσασα φέρεται, ἕως ἂν στερεοῦ τινοσ ἀντιλάβηται, οὐ κατοικισθεῖσα, σῶμα γήινον λαβοῦσα, αὐτὸ αὐτὸ δοκοῦν κινεῖν διὰ τῆς ἐκείνης δύναμιν, ζῶον τὸ ξύμπαν ἐκλήθη, ψυχὴ καὶ σῶμα παγὲν, θνητὸν τ' ἔσχεν ἐπωνυμίαν. Ἀθάνατον δὲ οὐδ' ἐξ ἐνὸσ λόγον λελογισμένου, ἀλλὰ πλάττομεν, οὔτε ἰδόντες οὔτε ἰκανῶσ νοήσαντες, θεὸν ἀθάνατὸν τι ζῶον, ἔχον μὲν ψυχὴν, ἔχον δὲ σῶμα, τὸν αἰεὶ δὲ χρόνον ταῦτα ξυμπεφυκῶτα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δή, ὅπῃ τῷ θεῷ φίλον, ταύτη ἔχέτω τε καὶ λεγέσθω*¹²⁴, καὶ Φίλη-

122. Καὶ σὲ δική μου μετάφραση: *Ἡ κάθαρση εἶναι ἀκριβῶσ αὐτὸ ποῖ θέλει μιά παλιά παράδοση: τὸ νὰ χωρίζουμε δηλαδή ὄλο καὶ πῶ πολὺ τὴν ψυχὴ ἀπ' τὸ σῶμα καὶ νὰ τὴν σινηθίζουμε νὰ βγαίνει ἀπὸ κάθε σημεῖο του καὶ νὰ μαζεύεται ἀπὸ κάθε σημεῖο του ὅσο τὸ δυνατόν αὐτὴ καθαντὴ καὶ στὴν παροῦσα ζωὴ καὶ στὴ μελλοντική, ἐντελῶσ ἀπομονωμένη στὸν ἑαυτὸ της, σάμπωσ νὰ 'χει ἐλευθερωθεῖ ἀπ' τὰ δεσμά τοῦ σώματος.*

123. Βλ. *Εὐθύδημον*, 271 c 5-6. — Βλ. ἐπίσης MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 24 ἑπ., 25 ("Weiser", "Meister").

124. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 451: *Πῶσ ὁμωσ εἰτώθητε τὸ ἕνα θνητὸ καὶ τὸ ἄλλο ἀθάνατο ζῶο, πρέπει νὰ δοκιμάσουμε νὰ εἰποῦμε. Ὅλη ἡ ψυχὴ ἐξουσιάζει ὄλο τὸ ἀψυχο καὶ διατρέχει ὄλο τὸν οὐρανὸ, πότε μὲ τὴ μιά πότε μὲ τὴν ἄλλη μορφή. Κι ἐκείνη λουπὸν ποῦ εἶναι τέλεια καὶ πτερωτὴ περνοδιαβαίνει μέσα στὸν ἄερα κι ἐξουσιάζει τὸν κόσμον ὄλον· ἐκείνη πάλιν ποῦ θὰ χάσῃ τὰ φτερά της φέρεται μὲ βία ὡσθε κερθε, ὡσ που νὰ πιασθῇ ἀπὸ κάτι στέρεο· ἐκεῖ μέσα πιά μένει, παίρνει γήινο σῶμα ποῦ, μ' ἐπειγὴσ τὴ δύναμη, νομίζει πῶσ κινεῖ τὸ ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του· κι' αὐτὸ τὸ ὄλο, σὶδετο ψυχὴ καὶ σῶμα, τὸ εἶπανε ζῶο καὶ τοῦ ἔδωσαν τὸ παρανόμι θνητὸ. Σὲ ποῖ ὁμωσ νὰ δῶσουμε τὸ παρανόμι ἀθάνατο δὲν ἔχομε οὔτε ἕνα λόγο θεμελιωμένο μὲ τὴ σκέψη μας, ἀλλὰ πλάθομι. χωρὶσ νὰ ἰδοῦμε καὶ χωρὶσ νὰ νιώσουμε καθαρά, τὸ θεὸ ἕνα ἀθάνατο ζῶο, ποῦ ἔχει καὶ ψυχὴ, ποῦ ἔχει καὶ σῶμα, μὰ ποῦ εἶναι τὰ δυὸ αὐτὰ σ' ὄλους τοὺσ αἰῶνεσ σὶδετα. Αὐτὰ ὡσ τόσο ἄσ εἶναι καὶ ἄσ λέγωνται ὄπωσ ὁ θεὸσ θέλει.*

βον, 12 c 1-2: *Τὸ δ' ἐμὸν δέος, ὦ Πρώταρχε, αἶε πρὸς τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα οὐκ ἔστι κατ' ἀνθρώπον, ἀλλὰ πέρα τοῦ μεγίστου φόβου*¹²⁵.

167. Ὁ ἴδιος ὁ Σωκράτης θά ἀπορρίψει ἐν συνεχείᾳ τὴν ἐρμηνεία αὐτῆ, ἐπειδὴ τὴ θεωρεῖ ὡς λύση εὐκόλη, πού ἀπάδει στὴν ἐπιστημονικὴ ἐξήγηση τῶν πραγμάτων: ἐπ' οὐδενὶ τρόπῳ πρέπει νὰ μιμηθοῦν τοὺς τραγικοὺς ποιητές, οἱ ὅποιοι, ὅταν δὲν ξέρουν τί νὰ κάνουν, γιὰ νὰ ξεπεράσουν τὴν ἀμηχανία τους, καταφεύγουν στὶς μηχανές, ἀνεβάζοντας μάλιστα ἐπάνω τους τοὺς θεοὺς (ἐπὶ τὰς μηχανὰς καταφεύγουσι θεοὺς αἰρωντες): ἀναζητώντας τὴν ὀρθότητα τῶν (πρώτων) ὀνομάτων ὁ ἐρευνητής δὲν πρέπει νὰ πεί ὅτι τὰ ἔθεσαν κάποτε οἱ θεοὶ καὶ γι' αὐτὸ εἶναι σωστά [425 d 5-8].
168. Πρβλ. *Πολιτεία*, 529 c 7- d 5: *Ταῦτα μὲν τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ ποικίλιμα, ἐπέπερ ἐν ὄρατῷ πεποικίλται, κάλλιστα μὲν ἠγεισθαι καὶ ἀκριβέστατα τῶν τοιοῦτων ἔχειν, τῶν δὲ ἀληθινῶν πολὺ ἐνδεῖν, ἃς τὸ ὄν τάχος καὶ ἡ οὐσα βραδύτης ἐν τῷ ἀληθινῷ ἀριθμῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἀληθείαι σχήμασι φορὰς τε πρὸς ἄλληλα φέρεται καὶ τὰ ἐνόητα φέρε, ἃ δὴ λόγῳ μὲν καὶ διανοίᾳ ληπτὰ, ὅψει δ' οὐδ'*¹²⁶, καὶ *Φαῖδρον*, 246 a 3-7: *Περί μὲν οὖν ἀθανασίας αὐτῆς ἰκανῶς περιδὲ τῆς ιδέας αὐτῆς ὡδε λεκτέον· οἶον μὲν ἔστιν, πάντη πάντως θείας εἶναι καὶ μακρᾶς δηγήσεως, ᾧ δὲ ἔοικεν, ἀνθρωπίνης τε καὶ ἐλάττονος*¹²⁷. Πρβλ. ἐπίσης *ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, Περί Ψυχῆς*, 405 a 27 - b 2: *Καὶ Ἡράκλειτος δὲ τὴν ἀρχὴν εἶναι φησι ψυχὴν, εἵτερ τὴν ἀναθυμίασιν, ἐξ ἧς τᾶλλα συνίστησιν· καὶ ἀσωματάτατόν τε καὶ ῥέον αἰεὶ· τὸ δὲ κινούμενον κινουμένῳ γινώσκεισθαι ἐν κινήσει δ' εἶναι τὰ ὄντα κάκεινος ᾤετο καὶ οἱ πολλοί. Παραπλησίως δὲ τοῦτοις καὶ Ἀλκμαίων ἔοικεν ὑπολαβεῖν περὶ ψυχῆς· φησὶ γάρ αὐτὴν ἀθάνατον εἶναι διὰ τὸ εἰοκέναι τοῖς ἀθανάτοις· τοῦτο δ' ὑπάρχειν αὐτῆ ὡς αἰε*

125. Καὶ σὲ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 191: *Τὸ δέος πού νιώθω πάντα, ὦ Πρώταρχε, μπρὸς στῶν θεῶν τὰ ὀνόματα δὲν εἶναι τὸ συνηθισμένο στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὑπερβαίνει καὶ τὸν πῶ μεγάλο φόβο.*

126. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 539: *Αὐτὰ βέβαια τὰ στολίσματα πού βλέπονται μὲ τὴν ὄραση στὸν οὐρανὸ ἐπάνω, πρέπει βέβαια νὰ τὰ θαναμάζουμε καὶ νὰ τὰ θεωροῦμε ὡς τὰ ἐμορφότερα καὶ κανονικώτερα ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ ὄρατά, πολὺ ὅμως τοὺς λείπει γιὰ νὰ φτάσουν τὰ ἀληθινά, τὶς περιφορὲς δηλαδή πού παράγει ἡ καθαυτὸ ταχύτητα καὶ ἡ καθαυτὸ βραδύτητα ρυθμισμένες ἐπάνω στὸν ἀληθινὸ ἀριθμὸ καὶ σ' ὅλα τὰ ἀληθινὰ [σχήματα] κατὰ τὴ σχέση πού ἔχουν ἀναμεταξὺ τους καὶ μ' ὅλα τὰλλα πού κινοῦνται ἀπὸ τὴν ἐπίδρασή τους· πράγματα πού μόνο μὲ τὸ λογισμὸ καὶ τὴ διάνοια μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντιληφθῆ, ὅχι ὅμως μὲ τὴν ὄραση.*

127. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 449: *Ὅσο λοιπὸν γιὰ τὴν ἀθανασία της (ἐνν.: τῆς ψυχῆς), ἀρκετὰ εἶναι αὐτὰ· γιὰ τὴ μορφή της ὅμως πρέπει νὰ εἰποῦμε τ' ἀκόλουθα: Τὶ λογῆς βέβαια εἶναι, αὐτὸ γιὰ νὰ φανῆ θέλει δέχως ἄλλο θεῖα καὶ μακρόλογη περιγραφή μὲ τί πράγμα ὅμως μοιάζει, αὐτὸ γιὰ νὰ φανῆ ἀρκεῖ περιγραφή ἀνθρώπινη καὶ πῶ σύντομη.*

κινουμένη· κινεῖσθαι γὰρ καὶ τὰ θεῖα πάντα συνεχῶς αἰεὶ, σελήνην, ἥλιον, τοὺς ἀστέρας καὶ τὸν οὐρανὸν ὅλον.¹²⁸ — Εἰκάζεται, πάντως, ὅτι ὁ Σουκράτης δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοοῦσε μία ἄλλη τρέχουσα ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἀπὸ τὸ ρῆμα “τίθημι”: βλ. ΑἰΣΧΥΛΟΥ, Πέρσας, στ. 280-3: ἴνξ’ ἄπτομον δαίσι / δυσαιανῆ βοάν, / ὡς πάντα πᾶν κακῶς / ἔθεσαν¹²⁹. — Βλ. καὶ ΗΡΟΔΟΤΟΥ, Μούσας, II, 52-3: Ἔθνον δὲ πάντα πρότερον οἱ Πελασογοὶ θεοῖσι ἐπευχόμενοι, ὡς ἐγὼ ἐν Δωδώνῃ οἶδα ἀκούσας, ἐπωνυμίην δὲ οὐδ’ οὐνομα ἐποιεῦντο οὐδενὶ αὐτῶν· οὐ γὰρ ἀκηκόεσάν κω. Θεοὺς δὲ προσωνόμασάν σφεας ἀπὸ τοῦ τοιούτου ὅτι κόσμῳ θέντες τὰ πάντα πρήγματα καὶ πάσας νομάς εἶχον. Ἐπειτε δὲ χρόνον πολλοῦ διεξεληθόντος ἐτίθοντο ἐκ τῆς Αἰγίπτου ἀπιγμένα τὰ οὐνόματα τῶν θεῶν καὶ ἄλλων, Διονύσου δὲ ἕστερον πολλῶ ἐτίθοντο· καὶ μετὰ χρόνον ἐχρηστηριάζοντο περὶ τῶν οὐνομάτων ἐν Δωδώνῃ· τὸ γὰρ δὴ μαντήιον τοῦτο νενόμισται ἀρχαιώτατον τῶν ἐν Ἑλλησι χρηστηρίων εἶναι, καὶ ἦν τὸν χρόνον τοῦτον μοῦνον. Ἐπει ὧν ἐχρηστηριάζοντο ἐν τῇ Δωδώνῃ οἱ Πελασογοὶ εἰ ἀνέλονται τὰ οὐνόματα τὰ ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἦκοντα, ἀνεῖλε τὸ μαντήιον χρᾶσθαι. Ἀπὸ μὲν δὴ τοῦτον τοῦ χρόνου ἔθνον τοῖσι οὐνόμασι τῶν θεῶν χρεώμενοι. Παρὰ δὲ Πελασγῶν Ἑλληnes ἐδέξαντο ἕστερον. Ὅθεν δὲ ἐγένοντο ἕκαστος τῶν θεῶν, εἴτε αἰεὶ ἦσαν πάντες, ὁκοῖοι τέ τινες τὰ εἶδεα, οὐκ ἠπιστέατο μέχρι οὐ πρώην τε καὶ χθὲς ὡς εἶπειν λόγῳ. Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὀμηρον ἠλικίην τετρακοσίους ἔτεσι δοκέω μὲν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέοσι. Οὗτοι δὲ εἰσι οἱ ποιήσαντες θεογονίην Ἑλλησι καὶ τοῖσι θεοῖσι τὰς ἐπωνυμίας δόντες καὶ τιμάς τε καὶ τέχνας διελόντες καὶ εἶδεα αὐτῶν σημήναντες. Οἱ δὲ πρότερον ποιηταὶ λεγόμενοι τούτων τῶν ἀνδρῶν γενέσθαι ἕστερον, ἔμοιγε δοκέειν, ἐγένοντο. Τούτων τὰ μὲν πρώτα αἱ Δωδωνίδες ἱέραι λέγουσι, τὰ δὲ ἕστερα τὰ ἐς Ἡσίοδόν τε καὶ Ὀμηρον ἔχοντα ἐγὼ λέγω.

169. Ἡ ἐτυμολόγησι τοῦ “θεοῦ” ἀπὸ τὸ “θεῖν” εἶναι πολὺ παλιὰ¹³⁰.

128. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰ.Σ. Χριστοδοῦλου, σελ. 65: Ὁ Ἡράκλειτος, ἐπίσης, θεωρεῖ ὅτι ἡ ἀρχὴ εἶναι ἡ ψυχὴ, ἀφοῦ εἶναι ἡ ἀναθυμίασις, ἀπὸ τὴν ὁποία ἀποτελοῦνται ὅλα τὰ ὑπόλοιπα πράγματα· λέει μάλιστα πῶς εἶναι ὅτι πῶ ἀσώματο ὑπάρχει, καὶ ὅτι ρεεὶ ἀδαίκοπα καὶ ὅτι, ἐπίσης, τὸ πρᾶγμα πὸν κινεῖται, μπορεῖ νὰ τὸ γνωρίσει μόνο κάτι πὸν κινεῖται· ἐνῶ, ὅτι τὰ ὄντα βρῖσκονται σὲ κίνηση, τὸ πιστενε κὶ ἐκεῖνος καὶ οἱ περισσότεροι. Καὶ ὁ Ἀλκιμαίων, ὅμως, φαίνεται πῶς σκέφτηκε γιὰ τὴν ψυχὴ τὰ ἴδια περὶ τῶν πράγματα· ἀφοῦ ὀπισθεριζεὶ πῶς εἶναι ἀθάνατη, ἐπειδὴ μοιάζει μὲ τὰ ἀθάνατα πράγματα, καὶ μοιάζει μὲ αὐτὰ ἐπειδὴ κινεῖται αἰώνια· γιὰτὶ, καὶ ὅλα τὰ θεῖα πράγματα, ἡ σελήνη, ὁ ἥλιος, τὰ ἀστέρας καὶ ὁλόκληρος ὁ οὐρανός, κινουῦνται συνεχῶς καὶ πάντα.

129. Καὶ σὲ μετάφραση Τάσου Ρούσου, σελ. 31: Κλάψε μὲ κηρολάλητη / γοερῆ φωνῇ τοὺς δύστηχους / πὸν τοὺς γυρίσαν οἱ θεοὶ / τὰ πάντα σὸ κακὰ.

130. Βλ., ὅμως, τὶς παρατηρήσεις τῆς RUIJAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 118, σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ παραδείγματος.

170. Ἡ χρήση τῶν λέξεων “τῇ ἀληθείᾳ” παραπέμπει, σύμφωνα μὲ τὴν RII-LAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 117, στὴν Ἀλήθεια τοῦ Πρωταγόρα.
171. Πρβλ. *Πολιτείαν*, 427 b 6-7: *Τερῶν τε ἰδρύσεις καὶ θυσίαι καὶ ἄλλαι θεῶν τε καὶ δαμόνων καὶ ἡρώων θεραπείαι (...)*¹³¹, καὶ *Νόμους*, 716 e 2 - 717 b 4: *Ἀκάθαρτος γὰρ τὴν ψυχὴν ὃ γε κακός, καθαρὸς δὲ ὁ ἐναντίος, παρὰ δὲ μαροῦ δῶρα οὔτε ἄνδρ' ἀγαθὸν οὔτε θεὸν ἔστιν ποτὲ τὸ γε ὀρθὸν δέχσθαι μάτην οὐκ περὶ θεοῦ ὁ πολὺς ἔστι πόνος τοῖς ἀνοσίοις, τοῖσιν δὲ ὀσίοις ἐγκαϊρότατος ἅπασιν. Σκοπὸς μὲν οὐκ ἡμῖν οὗτος οὐ δεῖ στοχάζεσθαι· βέλη δὲ αὐτοῦ καὶ οἶον ἢ τοῖς βέλεσιν ἔφρασις τὰ ποῖ' ἂν λεγόμενα ὀρθότατα φέροισι' ἂν; Πρῶτον μὲν, φασί, τιμὰς τὰς μετ' Ὀλυμπίους τε καὶ τοὺς τὴν πόλιν ἔχοντας θεοὺς τοῖς χθονίοις ἂν τις θεοῖς ἄρτια καὶ δευτέρα καὶ ἀριστερὰ νέμων ὀρθότατα τοῦ τῆς εὐσεβείας σκοποῦ τυγχάνοι, τὰ δὲ τούτων ἄνωθεν τὰ περιττὰ καὶ ἀντίφωνα, τοῖς ἔμπροσθεν ῥηθῆισιν νυνδὴ. Μετὰ θεοῦ δὲ τούτου καὶ τοῖς δαίμοσιν ὃ γε ἔμφρων ὀργιάζοιτ' ἂν, ἤρωσιν δὲ μετὰ τούτου¹³². — Πρβλ. περαιτέρω *Νόμους*, 738 b 5-8: *Ταῦτα μὲν οὐκ ἂν κατὰ σχολὴν δεῖ βεβαίως λαβεῖν, οἷς ἂν ὁ νόμος προστάτη λαμβάνειν· ἔχει γὰρ οὐκ ἄλλως ἢ ταῦτα, δεῖ δὲ αὐτὰ ῥηθῆναι τῶνδε ἕνεκα κατοικίζοντι πόλιν. Οὐτ' ἂν καινὴν ἐξ ἀρχῆς τις ποιῆ οὐτ' ἂν παλαιὰν διεφθαρμένην ἐπισκευάζηται, περὶ θεῶν γε καὶ ἱερῶν, ἅττα τε ἐν τῇ πόλει ἐκάστοις ἰδρῦσθαι δεῖ καὶ ὠντινων ἐπονομάζεσθαι θεῶν ἢ δαμόνων, οὐδεὶς ἐπιχειρήσει κινεῖν νοῦν ἔχων ὅσα ἐκ Δελφῶν ἢ Δωδώνης ἢ παρ' Ἄμμωνος ἢ τινες ἔπεισαν παλαιοὶ λόγοι (...)*¹³³ καὶ *Νόμους*, 801 e 1-4: *Μετὰ γε μὴν ταῦτα ὕμνοι θεῶν καὶ**

131. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 277: *Ἡ ἀνέγερση ναῶν καὶ οἱ θυσίαι καὶ οἱ λατρεῖς τῶν θεῶν καὶ ἡμιθέων καὶ ἡρώων (...)*.

132. Καὶ σὲ μετάφραση Κωνσταντίνου Σ. Φύλλια, σελ. 439 ἑπ.: *Διότι ὁ κακὸς εἶναι βρώμικος στὴν ψυχῇ, ἐνῶ ὁ ἐνάρετος καθαρὸς, ἀπὸ βρωμερῶ δὲ ἄνθρωπο δὲν εἶναι σωστὸ νὰ δέχεται δῶρα ἕνα θεὸς ἢ ἕνα ἐνάρετος ἄνθρωπος· ἀνώφελος συνελπῶς εἶναι γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς ὁ κόπος ποὺ κάνουν γιὰ νὰ κερδίσουν τὴν εὐνοίαν τῶν θεῶν, ἐνῶ γιὰ δλους ἀνεξαιρέτως τοὺς εὐσεβεῖς (ὁ κόπος) ποτὲ δὲν πάει χαμένος. Νὰ λοιπὸν ποιὸς ἦταν ὁ στόχος ποὺ πρέπει νὰ σκοπεύομε. Ποιὰ ὁμῶς θὰ ἦταν τὸ σωστότερο νὰ ὀνομάσωμε βέλη καὶ ποιά, ἅς τὰ ποῦμε ἔτσι· ἐκτοξευτικὲς μηχανές, ποὺ θὰ τὰ στείλουν στὸ στόχο; Νὰ ποιά εἶναι ἢ ἀπάντησίς μας; ἐν πρώτοις, μετὰ ἀπὸ τίς τιμὲς ποὺ ὀφείλονται στοὺς θεοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ στοὺς πολιοῦχοις θεοῖς, θὰ πετύχαινε κανεὶς τὸ σκοπὸ του, τὸ σκοπὸ τῆς εὐσεβείας δηλαδή, ἀπονέμοντας, ὅπως εἶναι τὸ σωστὸ, στοὺς χθόνιους θεοὺς τὰ ἄρτια καὶ τὰ δευτέρα καὶ τὰ ἀριστερὰ, τὰ ἀνώτερα δὲ αὐτῶν, δηλαδή τὰ περιττὰ καὶ τὰ ἀντίφωνα, στοὺς πρώτους, αὐτοῖς ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως. Μετὰ δὲ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς θεοὺς ὁ ἔμφρων ἄνθρωπος θὰ πρέπει νὰ ἀπονέμη τιμὲς στοὺς δαίμονας, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτούς, στοὺς ἤρωας.*

133. Καὶ σὲ μετάφραση Κωνσταντίνου Σ. Φύλλια, σελ. 485: *Τὰ ἀριθμητικὰ αὐτὰ δεδομένα, λοιπὸν, πρέπει νὰ τὰ λάβωμε ὑπ' ὄψιν μὲ περισκεψὴ καὶ σταθερότητα ἐκείνοι στοὺς ὁποῖους ὁ νόμος ὀρίζει νὰ ἐπιλαμβάνονται τέτοιων θεμάτων· διότι ἔτσι ἔχουν τὰ πράγμα-*

ἐγκώμια κεκοινωνημένα εὐχαῖς ἄδουτ' ἂν ὀρθότατα, καὶ μετὰ θεοὺς ὡσαύτως περὶ δαίμονάς τε καὶ ἥρωας μετ' ἐγκωμίων εὐχαὶ γίνονται' ἂν τοῦτοις πᾶσιν πρέπουσαι¹³⁴.

172. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, "Ἔργα καὶ Ἡμέρας, στ. 109-10: Χρῦσεον μὲν πρόωιστα γένους μερόπων ἀνθρώπων / ἀθάνατοι ποίησαν Ὀλύμπια δαίματ' ἔχοντες¹³⁵. Βλ. περαιτέρω Πολιτεῖαν, 468 e 5-7: τῶν δὲ δὴ ἀποθανόντων ἐπὶ στρατείας ὅς ἂν εὐδοκμήσας τελευτήσῃ ἄρ' οὐ πρῶτον μὲν φήσομεν τοῦ χρυσοῦ γένους εἶναι;¹³⁶ — Βλ. ἐπίσης Νόμους, 713 a 9 - 714 a 8: Τῶν γὰρ δὴ πόλεων ὧν ἔμπροσθεν τὰς συνοικήσεις διήλθομεν, ἔτι προτέρα τούτων πάμπολυ λέγεται τις ἀρχὴ τε καὶ οἰκήσις γεγενῆσθαι ἐπὶ Κρόνου μάλ' εὐδαίμων, ἧς μίμημα ἔχουσα ἔστιν ἧτις τῶν νῦν ἄριστα οἰκεῖται. (...) Φήμην τοίνυν παραδεδῆγμεθα τῆς τῶν τότε μακαρίας ζωῆς ὡς ἄφθονά τε καὶ αὐτόματα πάντ' εἶχεν. Ἡ δὲ τούτων αἰτία λέγεται τοιάδε τις. Γινώσκων ὁ Κρόνος ἄρα, καθάπερ ἡμεῖς διεηλύθημεν, ὡς ἀνθρωπεία φύσις οὐδεμία ἰκανὴ τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσα αὐτοκράτωρ πάντα, μὴ οὐχ ὕβρεώς τε καὶ ἀδικίας μεστοῦσθαι, ταῦτ' οὖν διανοούμενος ἐφίστη τότε βασιλέας τε καὶ ἄρχοντας ταῖς πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους ἀλλὰ γένους θειωτέρου τε καὶ ἁμείνου, δαίμονας, οἷον νῦν ἡμεῖς δρῶμεν τοῖς πομνίοις καὶ ὄσων ἡμεροὶ εἰσιν ἀγέλαι· οὐ βοῦς βοῶν οὐδὲ αἴγας αἰγῶν ἄρχοντας ποιοῦμεν αὐτοῖσι τινας, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτῶν δεσπόζομεν, ἁμείνον ἐκείνων γένος. Ταῦτόν δὴ καὶ ὁ θεὸς ἄρα καὶ φιλόφρωνος ὧν, τὸ γένος ἁμείνον ἡμῶν ἐφίστη τὸ τῶν δαμόνων, ὃ διὰ πολλῆς μὲν αὐτοῖς ἑρασιότητος, πολλῆς δ' ἡμῖν, ἐπιμελούμενον ἡμῶν, εἰρήνην τε καὶ αἰδῶ καὶ εὐνομίαν καὶ ἀφθονίαν δίκης παρεχόμενον, ἀσασίαστα καὶ εὐδαίμονα τὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπηργάζετο γένη. Λέγει δὴ καὶ νῦν οὗτος ὁ

τα κι' ὄχι ἀλλιώς, πρέπει δὲ νὰ εἰπωθοῦν αὐτὰ στὸν ἰδρυτὴ τῆς πόλεως μὲ κάθε λεπτομέρεια γιὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: εἴτε φτιάχνει ἀπ' τὴν ἀρχὴ μιὰν ἐντελῶς καινούργια πόλη, εἴτε ἀνακαινίζει μιὰ κατεστραμμένη παλιά, σ' ὅ,τι ἀφορᾷ τουλάχιστον τοὺς θεοὺς καὶ τὰ ἱερά ποὺ πρέπει νὰ κτισθοῦν στὴν πόλη, καθὼς καὶ στο ὄνομα τίνων θεῶν ἢ δαμόνων θὰ πρέπει νὰ τιμᾶται τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ, κανέναν ἀνθρώπου μὲ μυαλό δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ θίξῃ ὅσα ὑπέδειξαν τὰ μαντεῖα τῶν Δελφῶν ἢ τῆς Δωδώνης ἢ τοῦ Ἄμμωνος, ἢ ὅσα ὑπέδειξαν μερικοὶ παλιοὶ χρησμοὶ (...).

134. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: "Υστερα πρέπει νὰ ψάλλουμε ὕμνους καὶ νὰ ἀπειθῆνουμε ἐγκώμια μαζί μὲ τὶς προσευχὲς μας στοὺς θεοὺς, καὶ πῶ ὕστερα νὰ κάνουμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς δαίμονες καὶ τοὺς ἥρωες, ἀναπέμποντας καὶ σ' αὐτοὺς τὶς δέουσες προσευχὲς.

135. Καὶ κατὰ μετάφραση Παναγῆ Λεκατοῦ, σελ. 13: Πρῶτα-πρῶτα τὴ χρυσοῦ γενεᾶ τῶν λιγύρων τῶν ἀνθρώπων ἔπλασαν οἱ ἀθάνατοι πῶ τὰ Ὀλύμπι' ἀνάχτορα κατέχουν.

136. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 389: Κι' ὄποια ἀπὸ τοὺς ἀσασίανους στὸν πόλεμο πέσουν μὲ τιμὴ καὶ ἀντρεία, δὲ θὰ ποῦμε πρῶτα πρῶτα πῶς αὐτοὶ ἦταν ἀπὸ τὴ χρυσοῦ γενεᾶ;

λόγος, ἀληθεία χρώμενος, ὡς ὄσων ἂν πόλεων μὴ θεὸς ἀλλὰ τις ἄρχη θνητός, οὐκ ἔστιν κακῶν αὐτοῖς οὐδὲ πόνων ἀνάφυξις· ἀλλὰ μμειῖσθαι δεῖν ἡμᾶς οἶται πάση μηχανῇ τὸν ἐπὶ Κρόνου λεγόμενον βίον, καὶ ὄσων ἐν ἡμῖν ἀθανασίας ἔνεστι, τούτῳ πειθόμενους δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὰς τ' οἰκίσεις καὶ τὰς πόλεις διοικεῖν, τὴν τοῦ νοῦ διανομὴν ἐπονομάζοντας νόμον. Εἰ δ' ἄνθρωπος εἷς ἢ ὀλιγαρχία τις, ἢ καὶ δημοκρατία ψυχῇν ἔχουσα ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν ὀρεγομένην καὶ πληροῦσθαι τούτων δεομένην, στέγουσαν δὲ οὐδὲν ἄλλ' ἀνηνύτῳ καὶ ἀπλήστῳ κακῷ νοσήματι συνεχομένην, ἄρξει δὴ πόλεως ἢ τίνος ἰδιώτου καταπατήσας ὁ τοιοῦτος τοὺς νόμους, ὁ νυνδὴ ἐλέγουμεν, οὐκ ἔστι σωτηρίας μηχανή¹³⁷. — Βλ., τέλος, Πολιτικόν, 271 c 10 - 272 d

137. Καὶ σὲ μετάφραση Κωνσταντίνου Σ. Φίλιππα, σελ. 429 ἑπ.: Πράγματι ἀπὸ τις πόλεις, τῶν ὁποίων ἐξετάσαμε πρὶν τοὺς τρόπους διακυβερνήσεως, κατὰ πολὺ προγενεστέρα ἔπηρεξεν, ὅπως ἀναφέρει ὁ μῦθος, ἡ πόλις πού ἰδρύθη καὶ ἐκυβερνᾶτο κατὰ τρόπον εὐτυχῇ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κρόνου, καὶ τῆς ὁποίας δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ἀπομίμηση οἱ ὅποιοιδήποτε ἐκ τῶν πόλεων πού κυβερνοῦνται σήμερα κατὰ τρόπον ἄριστον. (...) Ἐχει φθάσει, λοιπόν, μέχρι σ' ἐμᾶς ἡ παράδοσις περὶ τῆς εὐτυχομένης ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς παιδῆς ἐποχῆς, τότε πού ἡ γῆ προσέφερε τὰ πάντα σὲ ἀφθονία καὶ χωρὶς ἐργασίας. Ὅπως δὲ λέγεται, ἰδοὺ ποῖα ἦταν μᾶλλον ἡ αἰτία: Ὁ Κρόνος γνωρίζοντας, φαίνεται, ὅπως ἦδη τὸ ἐξεθέσαμε, ὅτι κανεὶς ἀπολύτως ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ, ἀπὸ τῆ φύση του, νὰ διοικήσῃ ὡς ἀπόλυτος ἄρχων τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, χωρὶς νὰ γεμίσῃ ἀπὸ αὐθάδεια καὶ ἀδικία, αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντας τὸ σὺν τοῦ (ὁ Κρόνος) ἐποποθέτησε τότε βασιλεῖς καὶ ἄρχοντες στὶς πόλεις μας, ὄχι ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὄντα, πού ἀνήκαν σὲ θεϊκώτερο, καὶ συνεπῶς ἀνώτερο γένος, τοὺς δαίμονας, ὅπως δηλαδὴ κάνομε ἐμεῖς τώρα μὲ τὰ ποιμνία καὶ μὲ τὰ ἄλλα κοπάδια τῶν ἐξημερωμένων ζώων· δὲν βάζομε βόδια νὰ κυβερνοῦν ἐπάνω σὲ βόδια, οὔτε κατοῖκες σὲ ἄλλες κατοῖκες, ἀλλὰ τὰ κυβερνοῦμε ἐμεῖς, δεδομένου ὅτι ἀνήκομε σὲ γένος ἀνώτερο ἐκείνων. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς, λοιπόν, καὶ ὁ θεός, ἐπειδὴ ἀγαποῦσε τοὺς ἀνθρώπους, ἔβαλε ἐπὶ κεφαλῆς τὸ ἀνώτερό μας γένος, τὸ γένος τῶν δαμόνων, οἱ ὅποιοι μὲ πολλὴ εὐκολία γι' αὐτούς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς, ἀναλαβόντες τὴ φροντίδα μας, καὶ χαρίζοντάς μας εἰρήνην, ἐννομία, αἰσθημα ἐντροπῆς καὶ ἀκέραιη δικαιοσύνη, ἐπροφύλαξαν τὸ ἀνθρώπινο γένος ἀπὸ ἐπαναστάσεις καὶ ἐδραμῶσαν τὴν εὐτυχία του. Τὸ δίδαγμα πού βγαίνει ἀκόμη καὶ τώρα ἀπ' αὐτὸ τὸ μῦθο, καὶ εἶναι ἀληθινὸ, εἶναι ὅτι σὲ ὄσες πόλεις ἄρχει ὄχι θεός, ἀλλὰ κάποιος θνητός, στὶς πόλεις αὐτὲς δὲν λείπουν ποτὲ οὔτε τὰ κακὰ, οὔτε οἱ πόνοι. Καὶ θέλει νὰ μᾶς πῇ ὅτι πρέπει ἐμεῖς μὲ κάθε τρόπο νὰ μιμούμεθα τὸν βίον πού ἀναφέρει ἡ παράδοσις (ὅτι διηγέτο) ἐπὶ Κρόνου, καὶ ὅτι ὄσο ὑπάρχει μέσα μας κάτι ἀθάνατο, σ' αὐτὸ ὑπακούοντας νὰ διοικοῦμε καὶ στὴ δημοσία καὶ στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ μας τὰ σπιτία μας καὶ τὶς πόλεις, δίνοντας στὴ λογικὴ αὐτὴ διάταξη τὴν ὄνομασίᾳ νόμος. Ἐὰν τυχόν δὲ ἓνας ἄνθρωπος — ἢ μιὰ ὀλιγαρχία ἢ καὶ μιὰ δημοκρατία — πού ἔχει ψυχὴ ἢ ὁποία ὀρέγεται τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν, καὶ θέλει νὰ γεμίσῃ ἀπ' αὐτὲς, ἀνίκανη δὲ νὰ συγκρατήσῃ τίποτα, ἀλλ' ἢ ὁποία σπνέχεται ἀπὸ αἰσῆστο καὶ ἀπληστο πάθος, ἂν, ὅπως τώρα ἀκριβῶς ἐλέγαμε, ἓνας τέτοιος ἄνθρωπος γίνῃ ἄρχων μιᾶς πόλεως ἢ ἐνὸς ἀτόμου, ἀφοῦ καταπατήσῃ τοὺς νόμους, τότε δὲν ὑπάρχει τρόπος σωτηρίας.

5: Καλῶς τῷ λόγῳ συμπαρηκολούθηκας. Ὁ δ' ἦρου περὶ τοῦ πάντα αὐτόματα γίνεσθαι τοῖς ἀνθρώποις, ἥμισα τῆς νῦν ἐστι καθεστηκυίας φορέας, ἀλλ' ἦν καὶ τοῦτο τοῖς ἔμπροσθεν. Τότε γάρ αὐτῆς πρώτων τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ἐπιμελούμενος δλης ὁ θεός, ὡς δ' αὐτὰ κατὰ τόπους ταῦτον τοῦτο, ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντ' ἦν τὰ τοῦ κόσμου μέρη διεληγμένα· καὶ δὴ καὶ τὰ ζῶα κατὰ γένη καὶ ἀγέλας οἷον νομῆς θεῖοι διελήφεσαν δαίμονες, αὐτάρκης εἰς πάντα ἕκαστος ἕκάστοις ὧν οἷς αὐτὸς ἔνεμεν, ὥστε οὔτ' ἄγριον ἦν οὐδὲν οὔτε ἀλλήλων ἐδωδαί, πόλεμός τε οὐκ ἐνῆν οὐδὲ στάσις τὸ παράπαν· ἄλλα θ' ὅσα τῆς τοιαύτης ἐστὶ κατακοσμήσεως ἐπόμενα, μυρία ἂν εἶη λέγειν. Τὸ δ' οὖν τῶν ἀνθρώπων λεχθὲν αὐτομάτου περὶ βίον διὰ τὸ τοιόνδε εἴρηται. Θεὸς ἔνεμεν αὐτοὺς αὐτὸς ἐπιστατῶν, καθάπερ νῦν ἀνθρώποι, ζῶον ὃν ἔτερον θεϊότερον, ἄλλα γένη φανλότερα αὐτῶν νομεύουσι· νέμοντος δὲ ἐκείνου πολιτεῖαι τε οὐκ ἦσαν οὐδὲ κτήσεις γυναικῶν καὶ παιδῶν· ἐκ γῆς γὰρ ἀνεβίωσκοντο πάντες, οὐδὲν μεμνημένοι τῶν πρόσθεν· ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἀπῆν πάντα, καρποὺς δὲ ἀφθόλους εἶχον ἀπὸ τε δένδρων καὶ πολλῆς ὕλης ἄλλης, οὐχ ὑπὸ γεωργίας φρομένους, ἀλλ' αὐτομάτης ἀναδιδούσης τῆς γῆς. Γυμνοὶ δὲ καὶ ἄστρωτοι θυραυλοῦντες τὰ πολλὰ ἐνέμοντο· τὸ γὰρ τῶν ὠρῶν αὐτοῖς ἄλνπον ἐκέκρατο, μαλακάς δὲ εὐνὰς εἶχον ἀναφρομένης ἐκ γῆς πᾶσ ἀφθόνου. Τὸν δὲ βίον, ὃ Σώκρατες, ἀκούεις μὲν τὸν τῶν ἐπὶ Κρόνου· τόνδε δ' ὃν λόγος ἐπὶ Διὸς εἶναι, τὸν νυνὶ, παρὼν αὐτὸς ἴσθησαι· κρῖναι δ' αὐτοῖν τὸν εὐδαμονέστερον ἄρ' ἂν δύναϊό τε καὶ ἐθελήσεως; (...) Εἰ μὲν τοίνυν οἱ τρόφοιμοι τοῦ Κρόνου, παρουσίας αὐτοῖς οὕτω πολλῆς σχολῆς καὶ δυνάμεως πρὸς τὸ μὴ μόνον ἀνθρώποις ἀλλὰ καὶ θηρίοις διὰ λόγων δύνασθαι συγγίνεσθαι, κατεχρῶντο τούτοις σύμπασι ἐπὶ φιλοσοφίαν, μετὰ τε θηρίων καὶ μετ' ἀλλήλων ὀμιλοῦντες, καὶ πυνθανόμενοι παρὰ πάσης φύσεως εἴ τινα τις ἰδίαν δύναμιν ἔχουσα ἦσθετό τι διάφορον τῶν ἄλλων εἰς συναγυρμὸν φρονήσεως, εὐκκριτον ὅτι τῶν νῦν οἱ τότε μυρῶν πρὸς εὐδαμονίαν διέφερον· εἰ δ' ἐμπυπλάμενοι οἰτῶν ἄδην καὶ ποτῶν διελέγοντο πρὸς ἀλλήλους καὶ τὰ θηρία μύθους οἶα δὴ καὶ τὰ νῦν περὶ αὐτῶν λέγονται, καὶ τοῦτο, ὡς γε κατὰ τὴν ἐμὴν δόξαν ἀποφίναςθαι, καὶ μάλ' εὐκκριτον. Ὅμως δ' οὖν ταῦτα μὲν ἀφῶμεν, ἕως ἂν ἡμῖν μηνυτῆς τις ἱκανὸς φανῆ, ποτέρως οἱ τότε τὰς ἐπιθυμίας εἶχον περὶ τε ἐπιστημῶν καὶ τῆς τῶν λόγων χρεῖας¹³⁸.

138. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰ.Σ. Χριστοδοῦλου, σελ. 95 ἐπ.: Σωστὰ κατάλαβες ἀπὸ ποῦ εἶπα. Αὐτὸ ὁμως ποῦ ρώτησες, γιὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ γεννιοῦνταν ὀλα μόνα τους, γιὰ χάρις τῶν ἀνθρώπων, καθόλου δὲν ἀνήκει στὴν τωρινὴ φορὰ τῆς περιστροφῆς, ἀλλὰ, καὶ ἐπὶ ἀνήκει στὴν προηγούμενη. Γιατί τότε, στὴν ἀρχή, ὁ θεὸς ἦταν ἐπικεφαλῆς καὶ φρόντιζε ἐλόκληρη τὴν περιστροφή· καὶ μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο, πάλι, ὀλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἦταν χωρισμένα σὲ περιοχές, καὶ βρισκόνταν ὑπὸ τὴν ἐξουσία θεοτήτων. Τὰ ζῶα, μάλιστα, οἷς ἔνα εἶδος νομῆς, μοιράστηκαν σὲ γένη καὶ ἀγέλας ἀνάμεσα σὲ θεοὺς δαίμονες καὶ φρόντιζε καθέ-

173. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, *Ἔργα καὶ Ἡμέρας*, στ. 121-3:

*Αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τοῦτο γένος κατὰ γαῖα κάλυψεν,
τοὶ μὲν δαίμονες εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλάς
ἔσθλοί, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων (...)*¹³⁹.

Ἄπ' ὅ,τι φαίνεται ὁ Πλάτων ἔχει προβεῖ σὲ μερικές ἀλλαγές: ἐκτός τοῦ δευτέρου στίχου, πού τὸν ἔχει ἀλλάξει ὀλόκληρον, ἀλλάξε τὴν γαῖα τοῦ πρώτου στίχου κάνοντάς τὴν *μοῖρα*, πῆρε τὸ *ἐπιχθόνιοι* ἀπὸ τὸν τρίτο στίχο καὶ κάνοντάς το *ὑποχθόνιοι* τὸ ἔβαλε στὸν δεύτερο, πρόσθεσε δὲ στὸν τρίτο στίχο τὸ ἐπίθετο *ἀλεξίκακοι*. — Οἱ ἴδιοι στίχοι παρατίθενται καὶ στὴν *Πολιτείαν*, 469 a 1-2: *οἱ μὲν δαίμονες ἀγνοὶ ἐπιχθόνιοι τελέθουσιν, / ἔσθλοί, ἀλεξίκακοι, φύλακες μερόπων ἀνθρώπων*.

νας μόνος τον γιά ὄλα, ὄσα χρειάζονταν τὰ πλάσματα πού εἶχε στή νομὴ τον ὥστε, κανένα ζωὸ δὲν ἦταν ἀγριο, οὔτε ἔτρωγαν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀνάμεσά τους πόλεμος, οὔτε κανένα εἶδος διαμάχης. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε ἀναρίθμητα ἄλλα, πού ἀπορρέουν ἀπὸ μιὰ τέτοια τακτοποίηση τοῦ σύμπαντος. Αὐτὸ πού εἶπαμε, ὅμως, γιὰ τὴν αὐτόνομη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, εἰπώθηκε γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο. Τὴ νομὴ τους τὴν εἶχε ὁ θεός, καὶ τοὺς ἐπέβλεπε ὁ ἴδιος, ὅπως τώρα οἱ ἄνθρωποι, πού εἶναι ζῶο διαφορετικὸ καὶ περισσότερο θεῖο ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα, ἔχουν τὴ νομὴ ἄλλων γενῶν, πού εἶναι κατώτερα ἀπὸ τοὺς ἴδιους. Ὅταν εἶχε τὴ νομὴ ἐκεῖνος, δὲν ὑπῆρχαν πολιτείες, οὔτε οἱ ἄντρες κατεῖχαν τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά: γιὰτί ὄλοιο ξαναγυρνοῦσαν στὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ γῆ, χωρὶς νὰ θυμοῦνται τίποτε ἀπὸ τὰ περασμένα. Καὶ ἐνῶ καθόλου δὲν ὑπῆρχαν τέτοια πράγματα, εἶχαν ἀφθονους καρπούς ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα φυτὰ, πού δὲ φύτρωναν μὲ τὴ γεωργία, ἀλλὰ τὰ παρήγε μόνη τῆς ἡ γῆ. Τὸν περισσότερο καιρὸ, μάλιστα, ζοῦσαν στὴν ὑπαίθρο γυμνοὶ καὶ δίχως κρεβάτι: ἀφοῦ οἱ ἐποχὲς ἦταν εὐνοϊκὲς καὶ δὲν τοὺς δημιουργοῦσαν προβλήματα: καὶ εἶχαν μαλακὰ κρεβάτια, καθὼς ἀπὸ τὴ γῆ φύτρωνε ἀφθονη πόα. Αὐτὴ λοιπόν, Σωκράτη, ἦταν ἡ ζωὴ ὄταν βασιλευε ὁ Κρόνος: ὄσο γιὰ τὴν τωρινὴ, πού λένε πῶς εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Δία, τὴ γνωρίζεις ὁ ἴδιος: θὰ μπορούσες, ἄραγε, καὶ θὰ ἤθελες, νὰ διακρίνεις ἀπὸ τίς δύο τὴν πιὸ εὐτυχημένη; (...) Ἄν, λοιπόν, οἱ τρόφομοι τοῦ Κρόνου, εἶσι πού εἶχαν τόσο πολὺ ἐλεύθερο χρόνο καὶ ἰκανότητα, γιὰ νὰ μπορούσιν νὰ συζητοῦν ὄχι μόνο μὲ τοὺς ἀνθρώπους ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θηρία, ἐξαντιλοῦσαν ὄλα αὐτὰ τὰ πλεονεκτήματα γιὰ τὴ φιλοσοφία, καὶ μιλοῦσαν μὲ τὰ θηρία καὶ μεταξύ τους, μαθαίνοντας ἀπὸ κάθε πλάσμα, ἄν, ἔχοντας κάποια ἰδιαίτερη δύναμη, μπορούσε κάποιος νὰ ἀντιληφθεῖ κάτι παραπάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ πλουτίσει τὴ σοφία, εὐκόλα μπορούμε νὰ κρίνουμε ὄτι οἱ παλαιοὶ ἄνθρωποι θὰ ἦταν ἀπειρώς περισσότερο εὐτυχημένοι ἀπὸ τοὺς τωρινούς: καὶ ἄν, τρώγοντας ἀφθονα καὶ πίνοντας, μέχρι κορεσμοῦ, ἔλεγαν μεταξύ τους καὶ μὲ τὰ θηρία μύθους, ὄπως αὐτοὶ πού λέγονται τώρα γιὰ τοὺς ἴδιους, καὶ σὲ τούτῃ τὴν περίπτωσῃ, μοῦ φαίνεται, θὰ ἦταν πολὺ εὐκόλο νὰ φτάσουμε σ' ἓνα συμπέρασμα. Ὅμως, ἄς τ' ἀφήσουμε αὐτὰ, ὥσπου νὰ βροῦμε κάποιον μάρτυρα ἰκανὸν νὰ μᾶς πεί τί ἤθελαν τότε οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τίς ἐπιστήμες καὶ ἀπὸ τὴ χρῆση τῶν λόγων.

139. Καὶ κατὰ μετάφραση Παναγιῆ Λεκατοῦ, σελ. 15: *Μὰ ὄταν τὸ χῶμα σκέπασε τοῦτο τὸ γένος, ἐκεῖνοι ἐγίναν πνεύματα θεϊκά, γιὰτί ἔτσι ὁ μέγας Δίας τὸ θέλησε: εἶναι ἀγαθοὶ γυρνοῦν στὴ γῆ, φύλακες τῶν ἀνθρώπων τῶν θνητῶν (...)*.

174. Για τη χρήση αυτή του ἐπιθέτου “χρῦσεος” βλ. Φαίδρον, 235 e 2: Φίλτατος εἶ και ἀληθῶς χρυσοῦς, ὦ Φαίδρε.
175. Σύμφωνα με τὸν ΗΣΙΟΔΟ, Ἔργα και Ἡμέραι, στ. 176, τὸ πέμπτο γένος τῶν ἀνθρώπων εἶναι τὸ σιδερένιο (γένος σιδήρεον).
176. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται τὴν εὐτυχία τῶν ἀνθρώπων τοῦ χρυσοῦ γένους¹⁴⁰ ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἀθλιότητα τῶν ἀνθρώπων τοῦ σιδηροῦ¹⁴¹.
177. Βλ. Μένωνα, 88 e 7 - 89 a 2: Οὐκοῦν οὕτω δὴ κατὰ πάντων εἰπεῖν ἔστιν, τῷ ἀνθρώπῳ τὰ μὲν ἄλλα πάντα εἰς τὴν ψυχὴν ἀνηρητῆσθαι, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς αὐτῆς εἰς φρόνησιν, εἰ μέλλει ἀγαθὰ εἶναι· και τούτῳ τῷ λόγῳ φρόνησις ἂν εἴη τὸ ὠφέλιμον¹⁴². — Βλ. ἐπίσης Γοργίαν, 507 b 9 - c 5: Ὡστε πολλὴ ἀνάγκη, ὦ Καλλίκλεις, τὸν σώφρονα, ὥσπερ διήλθομεν, δίκαιον ὄντα και ἀνδρείον και ὄσιον ἀγαθὸν ἄνδρα εἶναι τελῶς, τὸν δὲ ἀγαθὸν εὐ τε και καλῶς πράττειν ἂ ἀν πράττη, τὸν δ' εὐ πράττοντα μακαρίον τε και εὐδαίμονα εἶναι, τὸν δὲ πονηρὸν και κακῶς πράττοντα ἄθλιον¹⁴³. βλ. και Πρωταγόραν, 329 c 2-4: Ἐλεγες γὰρ ὅτι ὁ Ζεὺς τὴν δικαιοσύνην και τὴν αἰδῶ πέμψειε τοῖς ἀνθρώποις, και αὐτὸν πολλαχοῦ ἐν τοῖς λόγοις ἐλέγετο ὑπὸ σοῦ ἢ

140. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, Ἔργα και Ἡμέρας, στ. 116-9:

(...) ἐσθλὰ δὲ πάντα
τοῖσιν ἔην· καρπὸν δ' ἔφερε ζεῖδαρος ἄρουρα
αὐτομάτη πολλόν τε και ἄφθονον· οἱ δ' ἔθελμοι
ἦσχοι ἔργ' ἐνέμοντο σὺν ἐσθλοῖσιν πολέεσιν·

και κατὰ μετάφραση Παναγῆ Λεκατοῦ, σελ. 15: Γύρω τους ὄλα τὰ καλά· ἢ ζωοδότερα ἢ γῆ αὐτοφύτρωτο καρπὸν ἀνάδινε, πολλὴ και μπόλικη σοδειά· κι' ἐκεῖνοι πρᾶοι κι' εἰρηνικοὶ μέσου στὰ μύρια τὰ καλά χαίρονταν τὰ ἔργατά τους.

141. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, Ἔργα και Ἡμέρας, στ. 176-8:

(...) οὐδέ ποτ' ἤμαρ
παύσονται καμάτων και οἰζύος οὐδέ τι νύκτωρ
τειρόμενοι· χαλεπὰς δὲ θεοὶ δώσουσι μερίμνας·

και κατὰ μετάφραση Παναγῆ Λεκατοῦ, σελ. 19: Οὔτε πιά μέρα ὁ κάματος γιὰ τοὺς ἀνθρώπους θὰ σταθῆ κι' ὁ ἀγῶνας, μπε νύχτα θὰ πάψουνε νὰ τοὺς σαρακοτρῶνε οἱ ἔγνοιες — οἱ φοβερὲς ποῦ δίνουνε οἱ ἀθάνατοι ἔγνοιες.

142. Και σὲ μετάφραση Ἑλλης Λαμπρίδη, σελ. 83: Δι' ὄλα λοιπὸν τὰ πράγματα δυναμέθα νὰ εἴπωμεν τὸ ἔξης: εἰς τὸν ἀνθρώπον ὄλα μὲν τὰ ἄλλα ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ψυχὴν, ὄλα δὲ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν φρόνησιν ἂν πρόκειται νὰ καταστοῦν ἀγαθὰ· και κατὰ τὸν συλλογισμόν αὐτὸν ἢ φρόνησις εἶναι τὸ καθαυτὸ ὠφέλιμον πράγμα.

143. Και σὲ μετάφραση δικῆ μου: Ὅντας δίκαιος, ἀνδρείος και ὄσιος ὁ σώφρων ἀνθρώπος, Καλλικλή, περὶ τοῦ ὁποίου εἴχομε ἤδη μιλῆσει, εἶναι κατ' ἀνάγκην και ἀκραιφνῶς ἐνάρετος ἀνθρώπος· ὡς ἐνάρετος δὲ ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς πράττει δ, τι πράττει σωστά και καλά. Ὁ ἐνεργῶν σωστὰ εἶναι καλότηχος και εὐτυχισμένος· ἀντίθετα, ὄσιος εἶναι φαῦλος και πράττει ἄσχημα εἶναι πολὺ δυστυχισμένος.

- δικαιοσύνη και σωφροσύνη και οσιότης και πάντα ταῦτα ὡς ἔν τι εἶη σὺλ-
λήβδην, ἀρετῆ¹⁴⁴.
178. Ἄλλο τὸ δαίμονες και ἄλλο τὸ δαήμονες! Ὁ “δαίμων” κατάγεται ἀπὸ τὸ
ῥῆμα δαίωμα¹⁴⁵, ἐνῶ ὁ “δαήμων”, ποὺ εἶναι κατ’ ἐξοχὴν ὀμηρικὸ ἐπίθετο¹⁴⁶,
χρησιμοποιούμενο ὁμως και ἀπὸ ἀττικοὺς συγγραφεῖς, κατάγεται ἀπὸ τὸ
διδάσκω βλ. LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 234 ἔπ.
179. Βλ. Φαίδωνα, 68 a 6 - b 4: Φρονήσεως δὲ ἄρα τις τῶ ὄντι ἐρῶν, και λαβὼν
σφόδρα τὴν αὐτὴν ταύτην ἐλπίδα, μηδαμοῦ ἄλλοθι ἐντεύξασθαι αὐτῇ
ἀξίως λόγου ἢ ἐν Ἄιδου, ἀγανακτήσει τε ἀποθνήσκων και οὐκ ἄσμενος
εἶσιν αὐτόσε: Οἴεσθαί γε χρῆ, ἐάν τῶ ὄντι γε ἦ, ὃ ἔταίρε, φιλόσοφος· σφόδρα
γὰρ αὐτῶ ταῦτα δόξει, μηδαμοῦ ἄλλοθι καθαρώς ἐντεύξεσθαι φρονήσει
ἀλλ’ ἢ ἐκεῖ¹⁴⁷.
180. Τὸ “δέχομαι κι ἐγὼ” δηλώνει ὅτι ὁ Σωκράτης ἀποδέχεται τὴν γνώμη τῶν
πονητῶν.
181. Γιά τὴ σχέση τῶν Πυθαγορείων μὲ τὴν περὶ “δαμόνων” ἀντίληψη τοῦ Σωκρά-
τη βλ. DÉTIENNE, *La notion de daimon dans le pythagorisme ancien*, σελ. 101.
182. Γιά τὸ ζήτημα αὐτὸ βλ. ἐνδεικτικὰ LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Pla-
ton*, σελ. 237 ἔπ.: LEROY, *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne An-
sichten*, σελ. 93· DYCK, *On Plato, Cratylus 398 d 5*, σελ. 70 ἔπ.: ADAMS, *Ἡρώς
and Ἡρα: of Men and Heroes in Greek and Indo-European*, σελ. 171 ἔπ.: και
AX /SIDERAS, *Zu Platons Kratylus 398 d 5*, σελ. 146 ἔπ.
183. Δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία ὡς πρὸς τὸ ἂν ἐδῶ θεωρεῖται ὁ προσωποποιημένος
“Ἐρως”¹⁴⁸ ἢ, ἀπλῶς, τὸ ἀφηρημένο οὐσιαστικὸ “ἔρως”¹⁴⁹.

144. Και σὲ μετάφραση Ἡλία Σ. Στυρόπουλου, σελ. 91: *Δηλαδή μᾶς ἔλεγεσ ὅτι ὁ Δίας
ἔστειλε στοὺς ἀνθρώπους τὴ δικαιοσύνη και τὴν αἰδῶ, σὲ πολλὰ ὁμως σημεῖα τῆς ὁμιλίας
σον ἀκούσαμε ὅτι ἡ δικαιοσύνη και ἡ σωφροσύνη και ἡ οσιότητα ὄλα μαζί ἀποτελοῦν ἕνα
πράγμα, τὴν ἀρετῆ.*

145. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 247.

146. Βλ. Ἰλιάδος, Ο 411: *τέκτονος ἐν παλάμῃσι δαήμονος Ἰλιάδος, Ψ 671: ἐν πάντεσσ’
ἔργοισι δαήμονα, και Ὀδυσσεΐας, θ 159: δαήμονι φωτὶ εἶσχω ἄθλων.*

147. Και σὲ μετάφραση δικῆ μου: *Ἄν κανεῖς λαχταράει, λοιπὸν, πραγματικὰ τὴ φρόνη-
ση κι ἐλπίζει ὅτι πουθενά ἄλλοῦ δὲν πρόκειται νὰ τὴν συναντήσει παρὰ μόνο στὸν Ἄδη, θ’
ἀγανακτήσει, καθὼς θὰ πλησιάζει ὁ θάνατος, ἢ μήπως προχωρήσει μὲ μεγάλη χαρὰ πρὸς
τὰ κεί. Μὲ μεγάλη χαρὰ θὰ προχωρήσει, φυσικά. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ πιστέψουμε, ἀρκεῖ βέ-
βαια, φίλε μου καλέ, νὰ εἶναι ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς πραγματικὰ φιλόσοφος, διότι μόνο τότε
θὰ χεῖ τὴν ἀκλόνητη πεποιθήση ὅτι τὴ φρόνηση δὲν θὰ τὴν συναντήσει πουθενά ἄλλοῦ
παρὰ μόνον ἐκεῖ κάτω.*

148. Πρβλ., λ.χ., τίς μεταφράσεις τῶν SCHLEIERMACHER, *Platon, Sämtliche Werke*, τ. II,
σελ. 141, και DEUSCHLE, *Platon, Sämtliche Werke*, τ. I, σελ. 562.

149. Πρβλ. BURNET, *Platonis Opera*, τ. I.

184. Για τὴ μετάφραση τοῦ “φωνή” ὡς “προφορὰ” πρβλ. APELT, *Platons Dialoge. Kratylos*, σελ. 62: *Aussprache*, καὶ FOWLER, *Platon, with an English translation*, τ. VI, σελ. 57: *pronounciation*.¹⁵⁰ Ὁ LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 239 ἔπ., προτιμᾷ τὴ μετάφρασή του ὡς “ὀρθογραφία”.
185. Ἐρίζεται ὡς *sine dubio corruptum* τὸ κατὰ πόσον στὸ χωρίο 398 d 5 ἀναγράφεται “ὄνοματος χάριν”. Ὁ Peipers προτείνει “στόματος χάριν”¹⁵¹, ὁ Hermann “αἰνίγματος χάριν”¹⁵², καὶ ὁ Dyck “ἀνομοιότητος χάριν”¹⁵³. Ὁ Dyck θεωρεῖ ὅτι ὁ τύπος “ἀνομοιότητος χάριν” εἶναι ὁ ὀρθός, ἐπεὶ ἀπὸ τὴ λέξη ἔρως φθάνουμε στὴ λέξη ἔρως = ἤρως μὲ μιὰ μικρὴ μόνο ἀλλοίωση τῆς μορφῆς τοῦ ὀνόματος (κυρίως στὴν ἀναπνοή) ἔτσι, ὥστε οἱ δύο λέξεις νὰ μὴν εἶναι πλέον ὁμόνυμες¹⁵⁴. πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση κινοῦνται καὶ οἱ AX / SIDERAS, *Zu Platons Kratylos 398 d 5*, σελ. 152 ἔπ., οἱ ὁποῖοι προτείνουν τὴν ἐκδοχὴ “πνεύματος χάριν”. Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ ποὺ δέχονται τὴν ἐκδοχὴ “ὄνοματος”, ὅπως ὁ HUSSEY, *Plato Cratylos 398 c-e: Translation and Interpretation*, σελ. 424, ὁ ὁποῖος συγκρίνει τὴ γενόμενὴ ἐδῶ χρῆση τοῦ “ὄνοματος” μὲ τὸ χωρίο τῆς Ἀπολογίας 34 e 4: *τηλικόνδε ὄντα καὶ τοῦτο τοῦνομα ἔχοντα*.¹⁵⁵
186. Πρβλ. τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Πινδάρου ποὺ παραθέτει ὁ Πλάτων στὸν *Μένωνα*, 81 b 8 - c 4:

οἷσι γὰρ ἂν Φερσεφόνα ποιῶν παλαιῶ πένθεος
δέξεται, εἰς τὸν ὑπερθεὶν ἄλιον κείων ἐνάτω ἔτει
ἀνδιδόῃ ψυχᾶς πάλιν, ἐκ τᾶν βασιλῆες ἀγανοὶ
καὶ σθένει κραιπνοὶ σοφία τε μέγιστοι
ἄνδρες αὔξοντ'· ἐς δὲ τὸν λοιπὸν χρόνον
ἤρωες ἀγνοὶ πρὸς ἀνθρώπων καλεῦνται.¹⁵⁶

150. Ἀντίθετα ASTIUS, *Platonis quae exstant opera*, τ. III, σελ. 149: *lingua* MÉRIDIÉ, *Platon, Cratyle*, σελ. 73: *langue* LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 240: *orthographie* HUSSEY, *Plato Cratylos 398 c-e: Translation and Interpretation*, σελ. 424: *Attic* καὶ CELENTANO, *Platone, Cratilo*, σελ. 63: *attico*.

151. PEIPERS, *Zu Platos Kratylos*, σελ. 178.

152. HERMANN, *Dialogi secundum Thrasylu Tetralogias dispositi*, σελ. XXI-XXII.

153. DYCK, *On Plato, Cratylos 398 d 5*, σελ. 71 ἔπ.

154. Βλ. γενικῶς HEITSCH, *Die Entdeckung der Homonymie*.

155. Πρβλ. περαιτέρω HEINDORF, *Platonis dialogi tres*, σελ. 53: *ut iustum existet ὄνομα* ASTIUS, *Platonis quae exstant opera*, τ. III, σελ. 148 ἔπ.: *appellationis gratia* FOWLER, *Plato, with an English Translation*, τ. IV, σελ. 57: *to make a name for them* DEUSCHLE, *Platon, Sämtliche Werke*, σελ. 562: *um des — neuen — Namens willen* καὶ CELENTANO, *Platone, Cratilo*, σελ. 63: *appunto perché avesso l'aspetto di un nome*. — Ἀλλὰ ὁ MÉRIDIÉ, *Platon, Cratyle*, σελ. 73: γράφει *pour la forme*.

156. Καὶ σὲ μετάφραση Ἑλλῆς Λαμπρόδη, σελ. 55 ἔπ.:

187. Βλ. σχετικά LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 238. — Πιθανόν ο Σωκράτης ἐδῶ παίζει μετὰ τίς σημασίες τοῦ “λέγω” ὡς συγκεντρῶν¹⁵⁷ καὶ τοῦ “εἶρω” ὡς ἀρμαθιάζω / δένω κόμπο / πλέκω¹⁵⁸. ἔξ ἄλλου ὁ Πλάτων τὴν ἀποψη ὅτι ὁ λόγος εἶναι δέσμοιο / πλέξιμο τὴν ἔχει ἐκφράσει καὶ ἄλλοῦ: πρβλ. *Θεαίτητον*, 202 a 8 - b 5: *Νῦν δὲ ἀδύνατον εἶναι ὄντων τῶν πρώτων ῥηθῆναι λόγῳ· οὐ γὰρ εἶναι αὐτῶ ἄλλ’ ἢ ὀνομάζεσθαι μόνον — ὄνομα γὰρ μόνον ἔχειν — τὰ δὲ ἐκ τούτων ἤδη συγκείμενα, ὥσπερ αὐτὰ πέπλεκται, οὕτω καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν συμπλακέντα λόγον γεγονένα: ὀνομάτων γὰρ συμπλοκὴν εἶναι λόγον οὐσίαν¹⁵⁹*. πρβλ. περαιτέρω *Σοφιστήν*, 259 e 4-6: *Τελεωτάτη πάντων λόγον ἐστὶν ἀφάνισις τὸ διαλύειν ἕκαστον ἀπὸ πάντων διὰ γὰρ τὴν ἀλλήλων τῶν εἰδῶν συμπλοκὴν ὁ λόγος γέγονεν ἡμῖν¹⁶⁰*.
188. Παρατηροῦμε ὅτι ὁ Σωκράτης ἐτυμολογεῖ ἀπὸ τῶ ἐρωσ τὰ ἦρωσ, ῥήτωρ, ἐρωτῶν καὶ ἐρωτητικός, ἢ δὲ μετατροπὴ τοῦ “ἦρ-” σὲ “ῥή-” φαίνεται ἐντελῶς αὐτονόητη στοὺς συνομιλητὲς τοῦ¹⁶¹.
189. Βλ. σχετικά LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 302.
190. Γιά τὴν ἐτυμολογία τῆς λέξης βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 28.
191. Ἡ ἐτυμολογία αὐτὴ προϋποθέτει, σύμφωνα μετὰ τὸν Σωκράτη, παλαιότερη

---

*Γιατὶ ἀπ’ ὄλων πληρωμὴ τῆς παλαιᾶς τοὺς ἁμαρτίας
θέλει ἢ Περσεφόνη νὰ δεχτῆ,
ξαναστέλνει σ’ ἐννιά χρόνια στὴ γῆ μας τίς ψυχές τοὺς
κι’ ἀπ’ αὐτοὺς γεννιῶνται ἀρχόντοι θανααστοὶ
κι’ ἄντρες στὴ δύναμη τρανοὶ καὶ στὸ μυαλὸ σπονδαῖοι
ποὺ πάντα ὁ κόσμος ἦρωες ἀγνοοὺς καλεῖ.*

157. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ Ἰλιάδος, Ψ 239: *ὄστέα Πατρόκλω Μενoitιάδαο λέγωμεν, καὶ Ὀδυσσεΐας, ὦ 72: ἦῶθεν δὴ τοι λέγομεν λευκ’ ὄστέ’, Ἀχιλλεῦ.*

158. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ Ἰλιάδος, Α 513: *καὶ εἴτερο δευτερον αὐθις, καὶ Ὀδυσσεΐας, β 162: μνηστῆρσιν δὲ μάλιστα πιφανοκόμενος τάδε εἶρω.*

159. Καὶ σὲ δική μου μετάφραση: *Τώρα ὁμως εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐκφρασθεῖ μετὰ λόγο ὅποι- ὀδήποτε ἀπὸ τὰ πρώτα στοιχεῖα: τὸ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ γίνε εἶναι ἀπλῶς νὰ ὀνομάζεται —διότι μόνο ὄνομα ἔχει—, ὁ, τι ὁμως συντίθεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα, ἐτσι ὅπως συμπλέκονται τὰ ἴδια αὐτὰ τὰ στοιχεῖα γιὰ νὰ τὸ σχηματίσουν καὶ νὰ τὸ ἀπαρτίσουν, ἐτσι καὶ τὰ ὀνόματά τους: συμπλεκόμενα δημιουργοῦν λόγο· διότι ἡ οὐσία τοῦ λόγου εἶναι ἡ συμπλοκὴ τῶν ὀνομάτων.*

160. Καὶ σὲ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 325: *Τὸ νὰ χωρίζε κανεὶς τὸ κάθε τι ἀπ’ ὄλα, εἶναι ὁ τελεωτικὸς ἀφανισμὸς κάθε λόγου. Γιατὶ ὁ λόγος ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπὸ μᾶς, ἐπειδὴ οἱ ιδέες πλέκονται ἀναμεταξὺ τους.*

161. Πρβλ. LEROY, *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, σελ. 234 ἐπ.: BRICHHE, *Phonétique et phonologie du grec ancien*, σελ. 89 ἐπ.

- μορφή του ὀνόματος: *αν-ανθρ-ωπος*, ἀπὸ ὅπου “ἀφαιρέθηκε τὸ (δεύτερο) γράμμα ἄλφα”.
192. Γιὰ τὴ σημασία αὐτὴ πρβλ. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, *Ἱστοριῶν*, Δ, 87, 1: *Οὕτω πολλὴν περὶωπὴν τῶν ἡμῶν ἐς τὰ μέγιστα διαφόρων ποιούμεθα, καὶ οὐκ ἂν μείζω πρὸς τοῖς ὄρκοις βεβαίωσιν λάβοιτε, ἢ οἷς τὰ ἔργα ἐκ τῶν λόγων ἀναθροῖμενα δόκησιν ἀναγκαίαν παρέχεται ὡς καὶ ξυμφέροι ὁμοίως ὡς εἶπον.*
193. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 91. Βλ. προτάσεις ἐτυμολογήσεων τοῦ “ἀνθρώπου” ἀπὸ τοὺς F. Ribezzo, H. Güntert, F. Holthausen καὶ O. Hoffmann στὸν NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 16 ἐπ.
194. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 812· VANDELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 148 ἐπ.
195. Πρβλ. 396 a 7-8: *αἴτιος τοῦ ζῆν*.
196. Βλ. Ἰλιάδος, N 83-4: *τόφρα δὲ τοὺς ὄπιθεν γαιήχοος ὤρσεν Ἀχαιοὺς, / οἱ παρὰ νηυσὶν θοῆσιν ἀνέψυχον φίλον ἦτορ*. Βλ. περαιτέρω *Τίμαιον*, 78 e 2-5: *Τούτῳ δὲ δὴ τῷ γένει τὸν τὰς ἐπωνυμίας θέμενον ἀναπνοὴν καὶ ἐκπνοὴν λέγομεν θέσθαι τοῦνομα. Πᾶν δὲ δὴ τὸ τ' ἔργον καὶ τὸ πάθος τοῦθ' ἡμῶν τῷ σώματι γέγονεν ἀρδομένῳ καὶ ἀναψυχομένῳ τρέφεσθαι καὶ ζῆν¹⁶², καὶ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ Ψυχῆς*, 405 b 25-29: “Ὅσοι δ' ἐναντώσεις ποιοῦσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐναντιῶν συνιστᾶσιν· οἱ δὲ θάτερον τῶν ἐναντιῶν, οἷον θερμὸν ἢ ψυχρὸν ἢ τι τοιοῦτον ἄλλο, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοίως ἐν τι τούτων τιθέασιν¹⁶³. — Βλ. ἐπίσης JOUANNA, *Le souffle, la vie et le froid*, σελ. 203 ἐπ.· MÉRIDIER, *Introduction*, σελ. 35.*
197. Βλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 17.
198. Ὁ Σωκράτης ἐτυμολογώντας κινεῖται σὲ ἐπίπεδα εἰκονικῆς μεταφορᾶς καὶ ἐξομαλύνει μὲ τρόπο συμβατικὸ τὰ σημασιακὰ μέρη τῶν λέξεων. Τὰ γλωσσικὰ ἐπίπεδα δὲν καθορίζονται καθόλου λογικῶς καὶ οἱ λέξεις παραμένουν σημασιολογικῶς πολύμορφες, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν ἐρμηνεῖες πρὸς πᾶσα κατεῦθυνση¹⁶⁴. — Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ Ψυχῆς*, 405 a 21-24:

---

162. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασιλῆ Κάλφα, σελ. 303: *Πρόκειται γιὰ τὸ εἶδος τῶν κινήσεων πού, ὅπως λέμε, ὁ εἰσηγητὴς τῶν ὀνομασιῶν, τίς ὀνόμασε “εἰσπνοὴ καὶ ἐκπνοή”. Τὸ σῶμα μας ἐκτελεῖ καὶ ταυτόχρονα ὑφίσταται ὅλο αὐτὸ τὸ ἔργο, γιὰτὶ ἔτσι ποτιζεται καὶ ὀροσιζεται, ἄρα τρέφεται καὶ ζεῖ.*

163. Καὶ κατὰ μετάφραση Ι.Σ. Χριστοδοῦλου, σελ. 67 ἐπ.: *“Ὅσοι, πάλι, μέσα στίς ἀρχεῖς εἰσάγουν ἀντιθέσεις, συγκροτοῦν καὶ τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ ἀντίθετα· ἐνῶ, ἐκεῖνοι πού ὀρίζουν ὡς ἀρχὴ τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ ἀντίθετα, γιὰ παράδειγμα τὸ θερμὸ ἢ τὸ ψυχρὸ ἢ κάτι ἄλλο παρόμοιο, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ὀρίζουν καὶ τὴν ψυχὴ ὡς ἓνα ἀπὸ αὐτὰ.*

164. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 67.

Ἔοικε δὲ καὶ Θαλῆς ἐξ ὧν ἀπομνημονεύουσι κινητικόν τι τὴν ψυχὴν ὑπολαβεῖν, εἶπερ τὴν λίθον ἔφη ψυχὴν ἔχειν, ὅτι τὸν σίδηρον κινεῖ¹⁶⁵.

199. Βλ. Φαίδωνα, 97 b 8 - c 3: Ἄλλ' ἀκούσας μὲν ποτε ἐκ βιβλίου τινός, ὡς ἔφη Ἀναξαγόρου ἀναγινώσκοντος, καὶ λέγοντος ὡς ἄρα νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε πάντων αἴτιος, ταύτη δὴ τῇ αἰτίᾳ ἤσθην τε καὶ ἔδοξε μοι τρόπον τινὰ εὐ ἔχειν τὸ τὸν νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον (...) ¹⁶⁶. Γιὰ τὴ σχέση "νοῦ" καὶ "ψυχῆς" βλ. PFLAUMER, *Zum Wesen von Wahrheit und Täuschung bei Platon*, σελ. 193· βλ. περαιτέρω BABUT, *Anaxagore jugé par Socrate et Platon*, σελ. 61 ἔπ.
200. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 843 ἔπ.
201. Γιὰ τὴ σημασία τῆς λέξης "κομψός" βλ. CHANTRAINE, *Grec κομψός*, σελ. 90 ἔπ.
202. Γιὰ τὴ σημασία τοῦ "τεχνικότερα" ὡς "γνώση τοῦ μεμνημένου" βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 117 ἔπ.: *connaissance d'initié*.
203. Ἡ λέξη "φυσέχη" φαίνεται στ' ἀλήθεια γελοία, ἂν ἐτυμολογηθεῖ ὄχι ἐκ τοῦ φύσις + ἔχω, ἀλλὰ ἐκ τοῦ φῦσα + ἔχω, δεδομένου ὅτι "φῦσα" σημαίνει "ἀέριον ἐν τῇ κοιλίᾳ" ¹⁶⁷.

165. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰ.Σ. Χριστοδούλου, σελ. 63: Φαίνεται πῶς καὶ ὁ Θαλῆς, ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἀναφέρουν γι' αὐτὸν, θεώρησε τὴν ψυχὴν κάτι ποῦ δίνει κίνηση, ἂν πράγματι εἶπε ὅτι ὁ μαγνήτης ἔχει ψυχὴ, ἐπειδὴ κινεῖ τὸ σίδηρο.

166. Καὶ σὲ μετάφραση Εὐαγγέλου Παπανούτσου, σελ. 157: Αἴφνης, ὅταν κάποτε ἤκουσα κάποιον νὰ ἀναγινώσκει ἀπὸ ἕνα βιβλίον καθὼς ἔλεγε τοῦ Ἀναξαγόρα, ὁ ὁποῖος ἐδίδασκε ὅτι ὁ νοῦς εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θέτει τὰ πάντα εἰς τάξιν καὶ εἶναι αἴτιος ὅλων, ηἰχαριστήθην ποῦ ἄκουσα αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ ἐπίστευσα, ὅτι εἶναι κατὰ τινὰ τρόπον ὀρθὸν νὰ θεωρήσωμεν τὸν νοῦν αἴτιον πάντων (...).

167. Πρβλ. Πολιτεία, 405 d 2-3: ὡπερ λίμνας ἐμπυπλαμένας φύσας τε κατάρρους· πρβλ. ἐπίσης LIDDEL / SCOTT / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Μέγα λεξικὸν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης*, τ. 4, σελ. 589. Πρβλ. ἐπίσης τὴ "σοκατολογία" στὸ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Νεφέλαι*, στ. 392-411:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σκέψαι τοίνυν ἀπὸ γαστριδίων τυννοντοῦ οἶα πέπορδας τὸν δ' ἀέρα τόνδ' ὄντ' ἀπέραντον πῶς οὐκ εἰκὸς μέγα βροντᾶν;

ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ: Ταῦτ' ἄρα καὶ τῶνόματ' ἀλλήλοιν, βροντῆ καὶ πορδῆ, ὁμοίω. Ἄλλὰ κεραυνὸς πόθεν αὐ φέρεται λάμπων πνυρῆ, τοῦτο δίδαξον, καὶ καταφρῦγει βάλλων ἡμᾶς, τοὺς δὲ ζῶντας περιφλύει; Τοῦτον γὰρ δὴ φανερῶς ὁ Ζεὺς ἦσ' ἐπὶ τοὺς ἐπιόρχους.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ πῶς, ὦ μωρὲ σὺ καὶ Κρονίων ὄζων καὶ βεκεσεέληνε, εἶπερ βάλλει τοὺς ἐπιόρχους, πῶς οὐχὶ Σίμων' ἐνέπηρσεν σὸδὲ Κλεώνυμον σὸδὲ Θέωρον; Καίτοι σφόδρα γ' εἶσ' ἐπιόρχοι· ἀλλὰ τὸν αὐτοῦ γε νεῶν βάλλει καὶ Σούνιον ἄκρον Ἀθηναίων καὶ τὰς ὄρες τὰς μεγάλας τι μαθῶν; Οὐ γὰρ δὴ ὄρες γ' ἐπορκεῖ,

καὶ σὲ μετάφραση Κώστα Βάγναλη, σελ. 40 ἔπ.:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄν μὲ λίγον ἀγέρα ἢ κοιλιά σου βροντάει, σκέψου πόσος ὁ βρόντος τοῦ ἀπέραντου ἀγέρα!

204. Σύμφωνα με τὸν BERNABÉ, *Una etimologia Platónica: σῶμα- σῆμα*, σελ. 214 ἔπ., οἱ ἐδῶ “μερικοί” ταυτίζονται με τοὺς παρακάτω “Ὀρφικούς”. Ἡ προσγραφή τῆς ἐτυμολογίας “σῆμα” / “σῶμα” στοὺς Ὀρφικούς ἀποτελεῖ γιὰ τὸν DODDS, *The Greeks and the Irrational*, σελ. 169, a hoary error. Γιὰ τοὺς VON WILAMOWITZ—MOELLENDORFF, *Der Glaube der Hellenen*, τ. II, σελ. 199, LINFORTH, *The Arts of Orpheus*, σελ. 147 ἔπ., MOULINIER, *Orphée et l'Orphisme à l'époque classique*, σελ. 24 ἔπ., καὶ REHRENBÖCK, *Die orphische Seelenlehre in Platons Kratylos*, σελ. 23, αὐτοὶ “οἱ μερικοί” εἶναι οἱ Πυθαγόρειοι.
205. Βλ. Γοργίαν, 493 a 1-5: ἤδη γάρ του ἔγωγε καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν καὶ τὸ μὲν σῶμά ἐστιν ἡμῖν σῆμα, τῆς δὲ ψυχῆς τοῦτο ἐν ᾧ ἐπιθυμία εἰσι τυγχάνει ὃν ἀναπειθεσθαι καὶ μεταλίπτειν ἄνω κάτω¹⁶⁸. — Γιὰ τὸ σῶμα ὡς “τὸν τάφο τῆς ψυχῆς” βλ. FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 268 ἔπ.· BERNABÉ, *Una etimologia Platónica: σῶμα- σῆμα*, σελ. 207 ἔπ.· LINFORTH, *The Arts of Orpheus*, σελ. 148.
206. Βλ. σχετικὰ FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 272 ἔπ.
207. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 998· πρβλ. ἐπίσης LABRUNE, *Le corps dans la philosophie de Platon*, σελ. 41 ἔπ.· FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Platon's Cratylus 400 c*, σελ. 266 ἔπ.
208. Βλ. REHRENBÖCK, *Die orphische Seelenlehre in Platons Kratylos*, σελ. 17 ἔπ., καὶ τῆ σχετικῆ με τὶς τρεῖς ἐτυμολογήσεις βιβλιογραφία στὶς σελ. 18 (ὑποσημ. 5) καὶ 19 (ὑποσ. 19). — Γιὰ τὸν BOYANCÉ, *La “doctrine d'Euthyphron” dans le Cratyle*, σελ. 160, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ πιστέψουμε ὅτι ὁ Σωκράτης ἀποδίδει τῆ χρήση τοῦ “σήματος” στοὺς Ὀρφικούς, ἐνῶ ὑπάρχουν μαρτυ-

---

ΣΤΡΕΨΙΑΔΗΣ: Δὲς πῶς μοιάζουν οἱ λέξεις: βροντῆ καὶ πορδῆ!
 Ἄλλὰ ποιός σφεντονάει τ' ἀστροπέλεκτα, πὲς μου,
 πὸν μᾶς καῖν' ὅ, τι βροῦν καὶ σκοτώνουν ἀνθρώπους;
 Ὀρκοπάτηδες, λέω, σαγιτεύει ὁ Κρονίαν!

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὡ σαράβαλε μάπα καὶ ξεμωραμένε!
 Ἄν ὁ Δίας σαγιτεύει, ὅπως λές, τοὺς ἐπίορκους
 πῶς δὲν ἔκαψε τοὺς πατεντάτους μαμπέσηδες
 σὰν τὸν Σίμωνα, Κλεώνυμο, Θόδορο καὶ ἄλλους,
 μόνο καίει τοὺς δικούς του ναούς, τὸν περὶ φανὸ
 τοῦ Σουνίου, τὰ μεγάλα ρουπάκια στὰ ὄσση;
 Δὲν πιστεύω νὰ πεῖς καὶ τὰ δέντρα ὀρκοπάτες!

168. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Γιατί ἐγὼ ἔχω ἤδη ἀκούσει ἀπὸ κάποιον σοφὸ ὅτι σὰν πραγματικότητα μᾶλλον εἴμαστε πεθαμένοι καὶ ὅτι τὸ μὲν σῶμα μας εἶναι ὁ τάφος μας, τὸ δὲ μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἐπιθυμίες μας, μπορεῖ νὰ μεταπειθεῖται καὶ νὰ πηγαινεὶ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἑπάνω καὶ ἀπὸ ἑπάνω πρὸς τὰ κάτω.

- ρίες τῆς χρήσης του καὶ στὸν Ὅμηρο ἀκόμα· πρβλ. σχετικὰ καὶ FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 266 ἑπ. — Σύμφωνα με τὸν BERNABÉ, *Una etimología Platónica: σῶμα- σῆμα*, σελ. 206, τὸ “ἄμφι Ὀρφέα” μεταφράζεται σωστὰ ὡς “ὁ Ὀρφείας καὶ οἱ ὄπαδοί του” (“Orfeo y los suyos”). Πρβλ., ἐπίσης, COLLI, *La Sapienza Greca*, τ. I, σελ. 146.
209. Ἀντίθετος πρὸς τὴν κρατοῦσα ἀποψη εἶναι ὁ VON WILAMOWITZ-MOELLEN-DORFF, *Der Glaube der Hellenen*, τ. II, σελ. 199, ὁ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξὴ θεωρίας τῶν Ὀρφικῶν περὶ ψυχῆς, δεχόμενος ὅτι πρόκειται γιὰ διδασκαλία τοῦ Πυθαγόρα. — Βλ. ἐπίσης THOMAS, *Epekeina*, σελ. 51· LINFORTH, *The Arts of Orpheus*, σελ. 147· GUTHRIE, *The Greeks and their Gods*, σελ. 311· καὶ MOULINIER, *Orphée et l'Orphisme à l'époque classique*, σελ. 24 ἑπ.
210. Γιὰ τὴν πιθανὴ ἢ μὴ ἐτυμολογικὴ καταγωγὴ τοῦ “σώματος” ἐκ τοῦ “σφῆσθαι” βλ. ἐνδεικτικὰ NILSSON, *Early Orphism and Kindred Religious Movements*, σελ. 205· BOYANCÉ, *La “doctrine d'Euthyphron” dans le Cratyle*, σελ. 160· CASADIO, *Adversaria Orphica, a proposito di un libro recente sull'Orfismo*, σελ. 390.
211. Γιὰ τὸ σῶμα ὡς “φυλακὴ, ὅπου σώζεται ἢ ψυχὴ” βλ. FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 273 ἑπ.· BERNABÉ, *Una etimología Platónica: σῶμα- σῆμα*, σελ. 218 ἑπ.
212. Γιὰ τὸ σῶμα ὡς “φυλακὴ, ὅπου τιμωρεῖται ἢ ψυχὴ” βλ. FERWERDA, *The Meaning of the Word σῶμα in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 275 ἑπ.· BERNABÉ, *Una etimología Platónica: σῶμα- σῆμα*, σελ. 220 ἑπ.
213. Πρβλ. *Γοργίαν*, 493 a 1 - b 3: Καὶ ἡμεῖς τῶ ὄντι ἴσως τέθναμεν· ἤδη γάρ τον ἔγωγε καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν καὶ τὸ μὲν σῶμά ἐστιν ἡμῖν σῆμα, τῆς δὲ ψυχῆς τοῦτο ἐν ᾧ ἐπιθυμίαι εἰσὶ τυγχάνει ὄν οἷον ἀναπέιθεσθαι καὶ μεταπίπτειν ἄνω κάτω, καὶ τοῦτο ἄρα τις μυθολογῶν κομψὸς ἀνὴρ, ἴσως Σικελὸς τις ἢ Ἰταλικὸς, παράγων τῶ ὀνόματι διὰ τὸ πιθανόν τε καὶ πειστικὸν ὠνόμασε Πίθον, τοὺς δὲ ἀνοήτους ἀμύητους, τῶν δ' ἀνοήτων τοῦτο τῆς ψυχῆς οὐ αἰ ἐπιθυμίαι εἰσὶ, τὸ ἀκόλαστον αὐτοῦ καὶ οὐ στεγανόν, ὡς τετρημένος εἶη Πίθος, διὰ τὴν ἀπληστίαν ἀπεικάσας¹⁶⁹. πρβλ. περαιτέρω

169. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Ἴσως νὰ ἔχουμε κι ἐμεῖς πεθάνει γιατί ἐγὼ ἔχω ἡδὴ ἀκοίσει ἀπὸ κάποιον σοφὸ ὅτι στὴν πραγματικότητα μᾶλλον εἴμαστε πεθαμένοι καὶ ὅτι τὸ μὲν σῶμα μας εἶναι ὁ τάφος μας, τὸ δὲ μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἐπιθυμίες μας, μπορεῖ νὰ μεταπίπτει καὶ νὰ πηγαινεὶ ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἀπὸ ἐπάνω πρὸς τὰ κάτω, ὅπως θέλει καὶ αὐτὸ τὸ ἐδιηγείτο κάποιος σπονδαῖος ἄνθρωπος — ἴσως νὰ ἴταν Σικελὸς, μπορεῖ ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν Ἰταλία — ὁ ὁποῖος, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ πιθανὸ καὶ τὸ πειστικό, τὸ κομμάτι αὐτὸ τὸ ὠνόμασε Πιθάρι, στοὺς δὲ ἀνοήτους ἔδωσε τὴν ὀνομασία ἀμύητοι, γι' αὐτὸ καὶ τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τους, ὅπου ὑπάρχουν οἱ ἐπιθυμίες, τὸ ἀκόλαστο καὶ καθόλου μὰ καθόλου στεγανό, τὸ ἀποκάλεσε παραστατικώτατα τρῦπιο Πιθάρι, γιατί πρωτίστως ἔλαβε ὑπόψη του τὴν ἀπληστία τους τὴ μεγάλη.

Φαίδρον, 250 b 5 - c 6: Κάλλος δὲ τότε ἦν ἰδεῖν λαμπρόν, ὅτε, σὺν εὐδαίμονι χορῶ, μακαριάν ὄψιν τε καὶ θέαν, ἐπόμενοι μετὰ μὲν Διὸς ἡμεῖς, ἄλλοι δὲ μετ' ἄλλων θεῶν, εἰδόν τε καὶ ἐτελοῦντο τῶν τελετῶν ἦν θέμις λέγειν μακαρωτάτην· ἦν ὠργιάζομεν, ὀλόκληροι μὲν αὐτοὶ ὄντες καὶ ἀπαθείς κακῶν ὅσα ἡμᾶς ἐν ὑστέρῳ χρόνῳ ὑπέμενον, ὀλόκληρα δὲ καὶ ἀπλᾶ καὶ ἀτρεμῆ καὶ εὐδαίμονα φάσματα μνουμένοι τε καὶ ἐποπτεύοντες ἐν ἀνῆθ καθαρᾷ καθαρῶ ὄντες καὶ ἀσημαντοὶ τούτου ὃ νῦν σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν, ὁστρέου τρόπον δεδεσμευμένοι¹⁷⁰. πρβλ. καὶ Φαίδωνα, 62 b 3-4: ὡς ἐν τινι φρουρᾷ ἔσμεν οἱ ἄνθρωποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἑαντὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ' ἀποδιδράσκειν¹⁷¹.

214. σχετικά με τὴν ἐτυμολογικὴ σχέση “σώματος” καὶ “σηματος” COURCELLE, *Tradition platonicienne et traditions chrétiens du corps-prison* (Phédon 62 b, Cratyle 400 c), σελ. 406 ἑπ.· COURCELLE, *Le corps-tombeau* (Platon, Gorgias, 493 a, Cratyle, 400 c, Phédre, 250 c), σελ. 101 ἑπ.· FERWERDA, *The Meaning of the Word sōma in Plato's Cratylus 400c*, σελ. 266 ἑπ.· BERNABÉ, *Una etimología Platónica: ΣΩΜΑ-ΣΗΜΑ*, σελ. 204 ἑπ.
215. Γιά τίς τρεῖς ἐτυμολογήσεις τοῦ “σώματος” βλ. REHRENBOCK, *Die orphische Seelenlehre in Platons Kratylos*, σελ. 18.
216. Πρβλ. Φαίδρον, 246 d 1-2: Ἀλλὰ ταῦτα μὲν δὴ, ὅπη τῷ θεῷ φίλον, ταύτη ἔχεται τε καὶ λεγέσθω· καὶ Φίληβον, 12 c 1-2: Τὸ δ' ἐμὸν δέος, ὦ Πρωτάρχε, αἰεὶ πρὸς τὰ τῶν θεῶν ὀνόματα οὐκ ἔστι κατ' ἄνθρωπον, ἀλλὰ πέρα τοῦ μεγίστου φόβου.
217. Ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 17 a 1-5¹⁷², ἀναφέρει ὅτι στὴν περίπτωσιν τῶν προσευχῶν ἀνατρέπεται ὁ πλατωνικὸς δυισμὸς τῶν προτάσεων σὲ ἀληθεῖς καὶ ψευδεῖς. Στὸ σημεῖο αὐτό, ὅμως, φαίνεται καθαρὰ ὅτι δὲν ἀγνοοῦσε τὴν περίπτωσιν αὐτή. Πρβλ. σχετικά DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 598.

170. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 465: Ἡ ὁμορφιά ὅμως λαμποκοποῦσε τότε στὰ μάτια μας, ὅταν μαζί μὲ τὸν πανεῦντο χορὸ ἐβλέπαμε τὸ μακάριο δράμα καὶ θέαμα, κι ἀκολουθώντας ἐμεῖς τὸ Δία κι ἄλλοι ἄλλους θεούς, ἐτελετοργοῦσαμε τὴ μυσταγωγία ποὺ ἀξίζει νὰ τὴν λέμε τρισμάκαρη, αὐτὴν ποὺ τὴν γιοτάζαμε δὰ ὄντας ἐμεῖς ὀλάκεροι κι ἀνέπαφοι ἀπ' ὅσα κακὰ μᾶς περιέμεναν ὕστερα· καὶ μνηθῆκαμε στ' ἀέθρα κι ὀλοκάθαρα κι ἀτρεμόφεγγα καὶ πανεῦντα ὄράματα καὶ τὰ θεωροῦσαμε μέσα σὲ φωτοβολιὰ καθάρια, ὄντας καθαροὶ καὶ ἀμόλυντοι ἀπ' αὐτὸ ποὺ τὸ περιφέρομε τώρα μαζί μας καὶ τὸ λέμε σῶμα κι εἴμαστε σὺν τὸ στρεῖδι μὲ τ' ὄστρακὸ του δεμένο.

171. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Οἱ ἄνθρωποι εἶναι σὺν τὰ ν' ἄμαστε σὲ φυλακὴ κλεισμένοι, ὅπου δὲν πρέπει οὔτε νὰ μᾶς λύσουν τὰ δεσμὰ κι ἀπ' ὅπου δὲν πρέπει νὰ ἀποδράσουμε.

172. Ἔστι δὲ λόγος ἅπας μὲν σημαντικός, σὺχ ὡς ὄργανον δέ, ἀλλ' ὥσπερ εἴρηται κατὰ συνθήκην· ἀποφαντικός δὲ οὐ πᾶς, ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει· οὐκ ἐν ἅπασιν δὲ ὑπάρχει, ὅσον ἢ ἐχθρὸς λόγος μὲν, ἀλλ' οὐτ' ἀληθὴς οὔτε ψευδής.

218. Βλ. σχετικά VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 148· ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 341, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Σωκράτης δὲν ἀστειεύεται.
219. Ἡ πρώτη σπονδὴ προσφερόταν πάντοτε πρὸς τιμὴν τῆς Ἑστίας. Ἡ ἔκφραση “ἀφ’ Ἑστίας ἀρχόμεθα”¹⁷³ σήμαινε “νά πιάσουμε τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἀρχή”. Βλ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *In Platonis Cratylum commentaria*, CXXXVIII.
220. Περὶ “μετεωρολόγων” καὶ “ἀδολοσχῶν” γίνεται λόγος —μὲ ἐντελῶς ἀρνητικὴ διάθεση—, ὅπως ἤδη προελέχθη¹⁷⁴, καὶ στὸν *Φαῖδρον*, 269 e 4 - 270 a 2. Βλ. σχετικά BABUT, *Anaxagore jugé par Socrate et Platon*, σελ. 61 ἔπ.
221. Περὶ τῆς “ἑσσίας” βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 322.
222. Γιὰ τὸν Πλάτωνα ἡ θεὰ Ἑστία εἶναι τὸ κέντρο τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἐγγύηση τῆς μονιμότητος καὶ τῆς σταθερότητος· πρβλ. *Φαῖδρον*, 246 e 3 - 247 a 1: “Ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς, ἐλαύνων πτηνὸν ἄρμα, πρῶτος πορεύεται, διακοσμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος. Τῷ δ’ ἔπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαμόνων, κατὰ ἔνδεκα μέρη κεκοσμημένη· μένει γὰρ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη”¹⁷⁵. — Βλ. περαιτέρω VERNANT, *Mythe et pensée chez les grecs*, σελ. 97 ἔπ.
223. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Σωκράτης θεωρεῖ ὅτι ἡ σοφία τοῦ Ἡρακλείτου εἶναι τόσο παλαιά, ὥστε νὰ ἀνάγεται στὴν ἐποχὴ τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, σημαίνει μεταξὺ ἄλλων ὅτι καὶ ὁ Κρατύλος μὲ τὰ χρόνια, ποῦ τοῦ βάραιναν ἤδη τὴν πλάτη, εἶχε πιά ὀπλιστεῖ μὲ τὴν καθολικῶς ἰσχύουσα καὶ ἀπὸ ὅλους τιμώμενη σοφία τοῦ δασκάλου του, τοῦ Ἡράκλειτου¹⁷⁶.
224. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπ. 135: πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει¹⁷⁷, καὶ ἀπόσπ. 136: πάντα ῥεῖ — Ὁ CONCHE, *Héraclite, Fragments*, σελ. 463 ἔπ., θεωρεῖ τὸ ἀπόσπασμα αὐθεντικό· ὁ SNELL, *Die Nachrichten über die Lehren des Thales*, σελ. 170 ἔπ., τὸ προσγράφει στὸν Ἰππία¹⁷⁸.
225. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπασμα 133: ποταμοὺς τοῖς αὐτοῖς ἐμβαίνομέν τε καὶ

173. Πρβλ. *Εὐθύφρονα*, 3 a 7, καὶ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Βατραχούς*, στ. 845.

174. Βλ. παραπάνω, σημ. ὑπ’ ἀριθμ. 159.

175. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 451 ἔπ.: “Ὁ μέγας λοιπὸν ἄρχοντας στὸν οὐρανὸ ὁ Ζεὺς, δὴγώντας τὸ φτερωτὸ του ἄρμα, πορεύεται πρῶτος, τὰ βάζει ὅλα σὲ τάξη καὶ ὅλα τὰ φροντίζει· καὶ τὸν ἀκολουθεῖ στρατιὰ ἀπὸ θεοῦς καὶ δαίμονες παραταγμένη σὲ ἔνδεκα μέρη· γιατί ἡ Ἑστία μένει μονάχη στὸν οἶκο τῶν θεῶν.

176. Πρβλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 142.

177. DIELS/KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, A 6.

178. Πρβλ. ἐπίσης MANSFELD, *Cratylus 402 a-c: Plato or Hippias*, σελ. 43 ἔπ.

- οὐκ ἐμβαίνομεν, εἰμέν τε καὶ οὐκ εἰμέν¹⁷⁹, καὶ ἀπόσπασμα 134: ποταμῶ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ¹⁸⁰.
226. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται τὴν καταγωγή τοῦ “Ρέα” ἐκ τοῦ “ῤεία”¹⁸¹. Πρβλ. Ἰλιάδος, Ζ 138: τῷ μὲν ἔπειτ’ ὀδύσαντο θεοὶ ῤεία ζῶντες, καὶ Ὀδυσσεΐας, δ 805: οὐ μὲν σ’ οὐδὲ ἔωσι θεοὶ ῤεία ζῶντες, καὶ ε 122: τόφρα οἱ ἠγάασθε θεοὶ ῤεία ζῶντες.
227. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται τὴ συγγένεια τοῦ “Κρόνος” καὶ τοῦ “κρούος”.
228. Βλ. Ἰλιάδος, Ξ 201: Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τηθύν. Τὸν στίχο αὐτὸ ἀναφέρει ὁ Πλάτων καὶ στὸν Θεαίτητον, 152 e 7. Βλ. ἐπίσης Θεαίτητον, 180 c 6 - d 3: Τὸ δὲ δὴ πρόβλημα ἄλλο τι παρελήφαμεν παρὰ μὲν τῶν ἀρχαίων μετὰ ποιήσεως ἐπικρυπτομένων τοὺς πολλοὺς, ὡς ἡ γένεσις τῶν ἄλλων πάντων Ὠκεανός τε καὶ Τηθύς ῤεύματα ὄντα τυγχάνει καὶ οὐδὲν ἔσθηκε, παρὰ δὲ τῶν ὑστέρων ἄτε σοφωτέρων ἀναφανδὸν ἀποδεικνυμένων¹⁸².
229. Αὐτὸ τὸ “νομιζῶ” μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθεῖ διττᾶ. Σύμφωνα μετὰ τὸν RUDHARDT, *Le thème de l'eau primordiale dans la mythologie grecque*, σελ. 43, σημαίνει ὅτι ὁ Σωκράτης ἀμφιβάλλει σχετικὰ μετὰ τὸ κατὰ πόσον ἡ Θεογονία εἶναι ἔργο τοῦ Ἡσίοδου· ὁ ἴδιος τὴν προσγράφει στὸν Θεοδώρητο. Πιθανότερο εἶναι, πάντως, νὰ μὴν ἀμφισβητεῖ ὁ Σωκράτης αὐτὸ, ἀλλὰ τὸ κατὰ πόσον ὁ Ἡσίοδος περιγράφει σωστὰ καὶ καταλεπτῶς στὴ Θεογονία του (στ. 133-458) τὴ γέννηση τῶν θεῶν.
230. Πρβλ. Θεαίτητον, 152 e 1-8: Ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτε’ οὐδέν, αἶι δὲ γίγνεται. Καὶ περὶ τούτου πάντες ἐξῆς οἱ σοφοὶ πλὴν Παρμενίδου συμφερέσθων, Πρωταγόρας τε καὶ Ἡράκλειτος καὶ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ τῶν ποιητῶν οἱ ἄκροι τῆς ποιήσεως ἑκατέρας, κωμωδίας μὲν Ἐπίχαρμος, τραγωδίας δὲ Ὅμηρος, ὅς εἰπών — Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν — πάντα εἶρκεν ἔκγονα ῥοῆς τε καὶ κινήσεως¹⁸³.

179. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 49 a.

180. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 91.

181. Βλ. παρακάτω, 413 e 4, τὴν ἐτυμολόγησι τοῦ ὀνόματος “ἀνδρεία”.

182. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 167: Τὸ πρόβλημα λοιπὸν τοῦτο δὲν τὸ παραλάβαμε πρῶτα ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ποὺ μὲ τὴν ποιήσῃ τους τὸ σκέπασαν γιὰ τοὺς πολλοὺς, ὅτι δηλαδὴ ἡ πηγὴ δλων τῶν ἄλλων, ὁ Ὠκεανός καὶ ἡ Τηθύς, εἶναι ρεύματα καὶ τίποτε δὲν εἶναι στάσιμο, καὶ ἔπειτα ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους, ποὺ ὡς σοφωτέρου τὸ ἀποδεικνύουν ὀλοφάνερα.

183. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 89: Παιε τίποτε ποιεῖ δὲν εἶναι, ἀλλὰ πάντοτε γίνεται. Καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ δλοὶ οἱ σοφοὶ κατὰ σειρά, ἐπιτὸς τοῦ Παρμενίδου, εἶναι σύμφωνοι: ὁ Πρωταγόρας, ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Ἐμπεδοκλῆς, καὶ ἀπὸ τοὺς ποιητῆς οἱ κορυφαῖοι καὶ τῶν δύο εἰδῶν τῆς ποιήσεως, τῆς κωμωδίας ὁ Ἐπίχαρμος καὶ τῆς τραγωδίας ὁ Ὅμηρος, ὁ ὁποῖος λέγοντας “Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν καὶ μητέρα Τηθύν” τὰ εἶπε δλα γεννήματα τῆς ροῆς καὶ τῆς κινήσεως.

231. Για τὸ ὅτι τὸ ὄνομα “Τηθύς” δὲν ἔχει σχέσηη μὲ τὴ θάλασσα βλ. RUDHARDT, *Le thème de l'eau primordiale dans la mythologie grecque*, σελ. 61 ἔπ.
232. Για τύπους τοῦ ὀνόματος χωρὶς τὸ ἔψιλον βλ. Ἰλιάδος, Β 506: *Ποιοιδίον ἀγλαὸν ἄλσος*.
233. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ὀνόματος “Πολλειδῶν”.
234. Βλ. σχετικὰ MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 26 ἔπ.
235. Ὁ Πλούτων ἐτυμολογεῖται, ἄρα, ἀπὸ τὴ μετοχὴ ἐνεστώτος τοῦ ῥήματος “πλουτῶ”: *πλουτῶν*.
236. Πρβλ. NILSSON, *Geschichte der griechischen Religion*, τ. I, σελ. 471 ἔπ. — Σύμφωνα μὲ τὸν Ἡσύχιον *πλοῦτος* σημαίνει τὴν ἀφθονίαν τοῦ σταριοῦ καὶ ἐν γένει τῶν σιτηρῶν.
237. Ὑπάρχει καὶ ὁ ἰωνικὸς ποιητικὸς τύπος Ἰαίδης (μὲ ψιλὴ). Στὸν τύπο αὐτὸ (ἀ στερητικὸ + εἰδέναι) γίνεται ἀναφορὰ τόσο στὸν *Γοργίαν*, 493 b 4-6: *Τούναντιόν δὴ οὗτος σοί, ὦ Καλλιόκλεις, ἐνδείκνυται ὡς τῶν ἐν Ἰαίδου — τὸ αἰδὲς δὴ λέγων — οὗτοι ἀθλιώτατοι ἄν εἶεν, οἱ ἀμύητοι, καὶ φοροῖεν εἰς τὸν τετρημένον πίθον ὕδωρ ἑτέρω τοιούτῳ τετρημένῳ κοσκίνῳ*¹⁸⁴, ὅσο καὶ στὸν *Φαίδωνα*, 80 d 3-6: *Ἡ δὲ ψυχὴ ἄρα, τὸ αἰδὲς, τὸ εἰς τοιοῦτον τόπον ἕτερον οἰχόμενον γενναῖον καὶ καθαρὸν καὶ αἰεὶδῆ, εἰς Ἰαίδου ὡς ἀληθῶς, παρὰ τὸν ἀγαθὸν καὶ φρόνιμον θεόν (...)*¹⁸⁵, καὶ 81 c 6 - d 1: *Ἡ τοιαύτη ψυχὴ βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατον τόπον φόβῳ τοῦ αἰειδοῦς τε καὶ Ἰαίδου ὥσπερ λέγεται*¹⁸⁶.
238. Βλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 26 σχετικὰ μὲ τὴ δύναμη ὑποβολῆς ποῦ ἐμπεριέχουν τὰ ὀνόματα.
239. Πρόκειται, δηλαδὴ, περὶ καθαροῦ εὐφημοῦ.
240. Στὶς γραμμὲς αὐτὲς διατυπώνεται ὁ ὀρισμὸς τῆς ἰδανικῆς κατὰ Πλάτωνα ὁμοφυλοφυλικῆς ἐρωτικῆς σχέσης. — Πρβλ. *Φαῖδρον*, 256 d 3 - 257 a 2: *Ἐν δὲ τῇ τελευτῇ ἅπτεροι μὲν, ὠρμηκότες δὲ πτεροῦσθαι ἐκβαίνοσι τοῦ σώματος. Ὡστε οὐ μικρὸν ἄθλον τῆς ἐρωτικῆς μανίας φέρονται· εἰς γὰρ σκότον*

184. Καὶ σὲ δική μου μετάφραση: Ἀντίθετα ἀπὸ σένα, Καλλιόκλι, ὁ ἄνδρας αὐτὸς ὁ σοφὸς μᾶς λέει ὅτι ἀπ' ὄλων ὅσοι βρῖσκονται στὸν Ἄδη — ἔχοντας, βέβαια, στὸν νοῦ του τὰ αἰδῆ, δηλαδὴ τ' ἀόρατα — οἱ πῶ ὀνηστυχιώμενοι εἶναι οἱ ἀμύητοι, καὶ τοῦτο γιατί κουβαλοῦνε σὸ τρύπιο πιθάρι τους νερὸ μὲ τρύπιο κόσκινο.

185. Καὶ σὲ δική μου μετάφραση: Καὶ ἡ ψυχὴ, λοιπὸν, τὸ αἰδὲς, παναπεῖ τὸ ἀόρατο μέρος τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ μεταβαίνει σὲ τόπο εὐγενῆ καὶ καθαρὸ καὶ ὁμοίως ἀόρατο, στὸν Ἄδη δηλαδὴ, γιὰ νὰ τὸν ποῦμε μὲ τὸ ἀληθινὸ του ὄνομα, κοντὰ στὸν ἀγαθὸ καὶ σοφὸ θεὸ θέλω νὰ πῶ (...).

186. Καὶ σὲ δική μου μετάφραση: Ἡ ψυχὴ αὐτὴ βαρύνεται καὶ σέρνεται ξανὰ πίσω στὸν τόπο τὸν ὄρατο, ἐπειδὴ φοβᾶται τὸ αἰδὲς, τὸ ἀόρατο δηλαδὴ, καὶ τὸν Ἄδη, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται.

και την υπό γῆς πορείαν οὐ νόμος ἐστὶν ἔτι ἐλθεῖν τοῖς κατηγορούμενοις ἤδη τῆς ὑπουρανοῦ πορείας, ἀλλὰ, φανὸν βίον διάγοντας, ἐνδαμονεῖν μετ' ἀλλήλων πορευομένους, καὶ ὁμοπτέρους ἔρωτος χάριν, ὅταν γινωσκται, γενέσθαι. Ταῦτα τοσαῦτα, ὡ παῖ, καὶ θεῖα οὕτω σοι δωρησεται ἡ παρ' ἔραστοῦ φιλία· ἡ δὲ ὑπὸ μὴ ἐρωῶντος οἰκειότης, σωφροσύνη θνητῆ κεκραμένη, θνητά τε καὶ φειδωλά οἰκονομοῦσα, ἀνελευθερίαν ὑπὸ πλήθους ἐπαινουμένην ὡς ἀρετὴν τῆ φίλης ψυχῆ ἐντεκοῦσα, ἐννέα χιλιάδας ἐτῶν περὶ γῆν κυλινδουμένην αὐτὴν καὶ ὑπὸ γῆς ἄνουν παρέξει¹⁸⁷. πρβλ. ἐπίσης Συμπόσιον, 211 b 6 - c 10: "Ὅταν δὴ τις ἀπὸ τῶνδε διὰ τὸ ὀρθῶς παιδεραστεῖν ἐπανῶν ἐκεῖνο τὸ καλὸν ἀρχηται καθορᾶν, σχεδὸν ἄν τι ἄπτοίτο τοῦ τέλους. Τοῦτο γὰρ δὴ ἐστὶ τὸ ὀρθῶς ἐπὶ τὰ ἐρωτικά ἰέναι ἢ ὑπ' ἄλλου ἄγεσθαι, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶνδε τῶν καλῶν ἐκείνου ἕνεκα τοῦ καλοῦ αἰεὶ ἐπανιέναι, ὡσπερ ἐπιναβασμοῖς χρώμενον, ἀπὸ ἐνὸς ἐπὶ δύο καὶ ἀπὸ δυοῖν ἐπὶ πάντα τὰ καλὰ σώματα, καὶ ἀπὸ τῶν καλῶν σωμάτων ἐπὶ τὰ καλὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων ἐπὶ τὰ καλὰ μαθήματα, ἔσ' ἂν ἀπὸ τῶν μαθημάτων ἐπ' ἐκεῖνο τὸ μάθημα τελευτήσῃ, ὃ ἐστὶν οὐκ ἄλλου ἢ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ καλοῦ μάθημα, καὶ γνῶ αὐτὸ τελευτῶν ὃ ἐστὶ καλόν"¹⁸⁸. πρβλ. καὶ Νόμους, 837 b 2 - c 7: Φιλία τοίνυν ἡ μὲν ἀπὸ ἐναντιῶν δεινῆ καὶ ἀγρία καὶ τὸ κοινὸν οὐ πολ- λάκις ἔχουσα ἐν ἡμῖν, ἡ δ' ἐκ τῶν ὁμοίων ἡμερός τε καὶ κοινὴ διὰ βίον· μει-

187. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 485: Καὶ στὸ τέλος τῆς ζωῆς, χωρὶς βέβαια φτερά, μὰ μὲ τὴν ὀρμὴ ποῦ εἶχανε νὰ γίνουιν φτερωτοί, βγαίνουιν ἀπὸ τὸ σῶμα· κ' ἔτσι παίρνονν ὄχι μικρὸ ἔπαθλο γιὰ τὴν ἐρωτικὴ μανία. Γιατὶ στὸ σκοτάδι καὶ στὴν πορεία κάτω ἀπὸ τὴ γῆ δὲν εἶναι νόμος νὰ πάνε πιά ἐκεῖνοι ποῦ ἔχουν κ' διας ἀρχίσει τὴν οὐράνια πορεία, ἀλλὰ νὰ ζοῦνε φωτεινὴ ζωὴ καὶ νὰ εἶναι εὐτυχησμένοι, περπατῶντας ὁ ἕνας σιμά στὸν ἄλλον καὶ μαζί, χάρη στὸν ἐρωτᾶ των, νὰ γίνουιν φτερωτοί, ὅταν ἔρθῃ ὁ καιρὸς νὰ γίνουιν. Αὐτά, παιδί μου, τόσο μεγάλα, καὶ τόσο θεϊκὰ δωρίσματα θὰ σοῦ δωρίσῃ ἡ φιλία τοῦ ἐραστοῦ. Ἀντίθετα, ἡ οἰκειότητα ἐκείνου ποῦ δὲν ἀγαπᾶ, ἀνακαταμένη μὲ τὴ φρονιμάδα τῶν θνητῶν, θὰ σοῦ οἰκονομήσῃ πράγματα θνητὰ καὶ φειδωλά, θὰ σπείρῃ μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ φίλου τὴν ἀνελευθερία, ποῦ τὸ πλήθος τὴν παῖνευει σὰν ἀρετὴ, καὶ θὰ κάμῃ τὴν ψυχὴ νὰ κυλιέται ἀνόητη ἐννέα χιλιάδες χρόνια γύρω καὶ κάτω ἀπὸ τὴ γῆ.

188. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Συκουτρῆ, σελ. 180 ἐπ.: "Ὅταν λοιπὸν χάρις εἰς τὴν ὀρθὴν τῆς παιδεραστίας ἐφαρμογὴν, ἀναβῆ ἀπὸ τὰ φαινόμενα ἐδῶ κάτω, καὶ ἀρχίσῃ ν' ἀντικρύξῃ ἐκεῖνο τὸ κάλλος, προσεγγίζει σχεδόν, θὰ ἔλεγα, τὸ τέρας. Διότι αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἡ ὀρθὴ πρὸς τὰ ἐρωτικά ὁδός, εἴτε αὐτοβούλως βαδίζεις εἴτε ὑπ' ἄλλου ὀδηγεῖσαι, ν' ἀρχίζεις ἀπὸ τὰ ὠραία ἐδῶ κάτω ἐν ὄψει ἐκείνης τῆς ὠραιότητος καὶ ν' ἀνεβαίνεις διαρκῶς, μεταχειριζόμενος, βαθμῶδες, οὕτως εἰπεῖν, ἀπὸ τὸ ἕνα πρὸς τὰ δύο καὶ ἀπὸ τὰ δύο πρὸς ὀλα τὰ ὠραία σώματα, καὶ ἀπὸ τὰ σώματα τὰ ὠραία πρὸς τὰς ὠραίας πράξεις καὶ ἀπὸ τῆς πράξεως πρὸς τὰς μαθήσεις τὰς ὠραίας, ἕως ὅτου ἀπὸ τὰς αἰσθητικὰς φθίσεως εἰς ἐκείνην τελικῶς τὴν μάθησιν, ἡ ὁποία εἶναι μάθησις ἐκείνου τοῦ ἀπολύτου κάλλους, ὄχι ἄλλου, καὶ γνωρίσῃς αὐτὸ τοῦτο τὸ κάλλος τὸ ἀπώλυτον.

κτῆ δὲ ἐκ τούτων γενομένη πρῶτον μὲν καταμαθεῖν οὐ ῥαδία, τί ποτε βούλοιοι ἂν αὐτῷ γενέσθαι τὸν τρίτον ἔρωτά τις ἔχων τούτον, ἔπειτα εἰς τούνατιόν ὑπ' ἀμφοῖν ἐλκόμενος ἀπορεῖ, τοῦ μὲν κελεύοντος τῆς ὥρας ἀπτεσθαι, τοῦ δὲ ἀπαγορεύοντος. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ σώματος ἐρῶν, καὶ τῆς ὥρας καθάπερ ὁπώρας πεινῶν, ἐμπλησθῆναι παρακελεύεται ἑαυτῷ, τμῆν οὐδεμίαν ἀπονέμων τῷ τῆς ψυχῆς ἦθει τοῦ ἐρωμένου· ὁ δὲ πάρεργον μὲν τὴν τοῦ σώματος ἐπιθυμίαν ἔχων, ὄρων δὲ μᾶλλον ἢ ἐρῶν, τῇ ψυχῇ δὲ ὄντως τῆς ψυχῆς ἐπιτεθυμηκῶς, ὕβριν ἡγῆται τὴν περὶ τὸ σῶμα τοῦ σώματος πλησμονήν, τὸ σῶφρον δὲ καὶ ἀνδρεῖον καὶ μεγαλοπρεπὲς καὶ τὸ φρόνιμον αἰδούμενος ἅμα καὶ σεβόμενος, ἀγνεύειν αἰεὶ μεθ' ἀγνεύοντος τοῦ ἐρωμένου βούλοιοι ἂν ὁ δὲ μειχθεὶς ἐξ ἀμφοῖν τρίτος ἔρως οὗτός ἐσθ' ὃν νῦν διεληλύθαμεν ὡς τρίτον. Ὅντων δὲ τούτων τοσοῦτων, πότερον ἅπαντας δεῖ καλύειν τὸν νόμον. ἀπειρόγοντα μὴ γίνεσθαι ἐν ἡμῖν, ἢ ὄντων ὅτι τὸν μὲν ἀρετῆς ὄντα καὶ τὸν νέον ἐπιθυμῶντα ὡς ἄριστον γίνεσθαι βουλόμειθ' ἂν ἡμῖν ἐν τῇ πόλει ἐνεῖναι, τοὺς δὲ δύο, εἰ δυνατόν εἴη, κωλύομεν ἄν.¹⁸⁹

241. Ὁ Ὅμηρος γνωρίζει τις Σειρήνες ὡς πλάσματα ποῦ πλανεύουν τοὺς ναυτικούς· βλ. Ὀδυσσεΐας, μ 39-40: Σειρήνας μὲν πρῶτον ἀφίξειςαι, αἶ ῥά τε πάντας / ἀνθρώπους θέλγουσιν, ὅτις σφέας εἰσαφίκηται¹⁹⁰. Σύμφωνανα μὲ μιά

189. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασίλη Μοσκόβη, σελ. 613 ἐπ.: Ἡ φιλία λοιπόν, ποῦ προέρχεται ἀπὸ ἰνιθεται εἶναι σκληρῆ καὶ ἄγρια, καὶ σπάνια εἶναι ἀμοιβαία, ἐνῶ ἡ φιλία μεταξὺ ὁμοίων εἶναι ἡμερῆ καὶ ἡ ἀμοιβαίότητά της διαρκεῖ ὁλόκληρη ζωῆ. Ἄν ἀπὸ τὴν ἀνάμειξη αὐτῶν τῶν δύο γεννηθεῖ τρίτη, πρῶτα-πρῶτα δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ μαντέψουμε τί ἀποζητεῖ ἄραγε ὁ κυριεμένος ἀπ' αὐτὸν τὸν τρίτο ἔρωτα. Ἐπειτα, ἐπειδὴ σέρνεται ἀπὸ τοὺς δύο σὲ ἀντίθετες κατευθύνσεις, βρῖσκειται σὲ ἀμηχανία γιατί ὁ ἕνας τὸν παρακινεῖ νὰ δρέψει τὸ λοιποῖδι τῆς νιότης, ὁ ἄλλος ὁμως τοῦ τὸ ἀπαγορεύει. Ὁ πρῶτος ἔρωτας, πράγματι, ἐρωτεῖται τὸ σῶμα καὶ τὴν ἀκμὴ τῆς ὁμορφιάς, σὰ νὰ λαχταρᾷ ὥρμη ὁπώρα, καὶ τὸν σπρώχνει νὰ κορέσει τὴν πείνα του χωρὶς νὰ σεβαστεῖ καθόλου τὴν ψυχὴ καὶ τὸ ἦθος τοῦ ἐρωμένου. ὁ ἄλλος θεωρεῖ σὰν πάρεργο τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος, ὁραματίζεται μᾶλλον ἢ ἐρωτεῖται τὸν ἄλλο, καὶ μοιάζει πραγματικὰ μὲ μιά ψυχὴ ποῦ ποθεῖ μιὰν ἄλλη ψυχὴ θεωρῶντα προσβολὴ τῆ σαρκικῆ ἀπόλαυση πάνω στὸ σῶμα τοῦ ἄλλου. Αὐτὸ ποῦ θὰ ἤθελε εἶναι νὰ ζεῖ πάντοτε ἀγνὸς κοντὰ σὲ ἀγνὸ φίλο, σεβόμενος συγχρόνως τὴ σωφροσύνη, τὴν ἀνδρεία, τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὴ φρόνηση. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρίτο ἔρωτα, ποῦ εἶναι μείγμα τῶν δύο πρῶτων, εἶναι αὐτὸς γιὰ τὸν ὁποῖο μιλῆσαμε πρὶν ἀπὸ λίγο. Ἄφοῦ, λοιπόν, οἱ ἔρωτες εἶναι τόσοι, πρέπει ὅλους ὁ νόμος νὰ τοὺς ἀπαγορεύει καὶ νὰ τοὺς ἐμποδίζει νὰ ὑπάρχουν στὸν τόπο μας ἢ εἶναι ὀλοφάνερο ὅτι τὸν ἔρωτα τῆς ἀρετῆς, ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ γίνεῖ ὁ ἕνας ὅσο τὸ δυνατό καλύτερος, θὰ θέλαμε νὰ ὑπάρχει στὴν πόλη μας, τοὺς δὲ ἄλλους δὴο νὰ τοὺς ἐμποδίσουμε, ἂν ἦταν δυνατό.

190. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά, τ. 2, σελ. 82: Καὶ πρῶτα εἰς τὸ ταξεῖδι σου θὰ φθάσης ἴ ταις Σειρήναις, / π' ὅλους μαγεῖοιον τοὺς θνητούς, ὅσοι κοντὰ τοὺς ἔλθουν. — Βλ. ἐπίσης Φαῖθρον. 259 α 6-8: Ἐάν δὲ ὄρωσι διαλεγόμενους καὶ παραπλέοντας σφᾶς

- λαϊκή παράδοση οί Σειρήνες ἀνήκαν στή γῆ¹⁹¹. γι' αὐτό και ὁ Σωκράτης λέει ὅτι μήτε αὐτές ἀκόμα οί Σειρήνες δέν θά 'θελαν νά ἐγκαταλείψουν τόν ἄλλο κόσμο γιά νά γυρίσουν πίσω ἐδῶ¹⁹².
242. Ἡ ἀποστροφή αὐτή σηματοδοτεῖ τήν ἀντίθεση τοῦ Σωκράτη στίς λαϊκές δοξασίες και δισηδαιμονίες, ὅπως εἶχαν διατυπωθεῖ και στόν *Φαίδωνα*, 81 d 1-3: *περὶ τὰ μνήματα και τοὺς τάφους κυλινδουμένη, περὶ ἃ δὴ και ὤφθη ἅττα ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα*¹⁹³. Ὁ DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 294, θεωρεῖ ὅτι ὁ Πλάτων ἐδῶ ὑπαινίσσεται τῇ γοητεία ποῦ ἄσκει οί Σειρήνες, παραπέμποντας στοῦ *Συμπόσιου*, 216 a 6: *βία σὺν ὥσπερ ἀπὸ τῶν Σειρήνων ἐπισχόμενος τὰ ὤτα οἴχομαι φεύγων*, και στόν *Φαῖδρον*, 259 a 8: *παρὰλέοντάς σφας ὥσπερ Σειρήνας ἀκλήτους*.
243. Ἡ λέξη "σοφιστής" ἐδῶ ἔχει θετικὴ σημασία, ὅπως και πὸ πάνω [397 a 1]¹⁹⁴.
244. Γιά τὴ μεταφυσικὴ σημασία τῆς λέξης Ἀΐδης στόν Ἡράκλειτο, βλ. ΖΟΥΜΠΟΣ, *Die metaphysische Bedeutung des Wortes Αἰδης bei Herakleitos*, σελ. 34 ἐπ. Βλ. ἐπίσης MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 28 ἐπ., και DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 295.
245. Γιά τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ ἐν λόγῳ ἐξαγνισμοῦ βλ. *Φαίδωνα*, 114 c 2-6: *Τούτων δὲ αὐτῶν οἱ φιλοσοφία ἰκανῶς καθηράμενοι ἄνευ τε σωματῶν ζῶσι τὸ παράπαν εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον, και εἰς οἰκήσεις ἔτι τούτων καλλίους ἀφικνοῦνται, ἅς οὔτε ῥάδιον δηλῶσαι οὔτε ὁ χρόνος ἰκανὸς ἐν τῷ παρόντι*¹⁹⁵.
246. "Σφοδρὴ ἔξαψη" εἶναι ἡ *πτοίησις*, τὴν ὁποία συναντᾶμε και στόν *Φαίδωνα*,

---

*ὥσπερ Σειρήνας ἀκλήτους, ὁ γέρας παρὰ θεῶν ἔχουσι ἀνθρώποις δίδοναι, τάχ' ἂν δοίεν ἀγαθόντες, και κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 495: Ἄν ὁμως μᾶς ἔβλεπαν νά συνομιλοῦμε και νά πλέωμε ἀπὸ κοντὰ τους σάν δίπλα ἀπὸ Σειρήνες ἀγοστήντοι, τὸ ἔπαθλο ποῦ ἔχουν ἀπὸ τοὺς θεοὺς γιά νά τὸ δίνουσι στοὺς ἀνθρώπους, ἴσως τὸ ἔδιναν σὲ μᾶς ἀπὸ θαυμασμό και ἐχτίμηση· βλ. και *Συμπόσιον*, 216 a 8-9: *βία σὺν ὥσπερ ἀπὸ τῶν Σειρήνων ἐπισχόμενος τὰ ὤτα οἴχομαι φεύγων*, και κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Συκουτρῆ, σελ. 204: *Βιαιῶς λουπόν, σάν νά ἦσαν αἱ Σειρήνες, φράσσω τ' αὐτὰία μου και ἀπομακρύνομαι*.*

191. Πρβλ. ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, *Ἐλένην*, στ. 167-8: *Χθονὸς κόραι / Σειρήνες*.

192. Πρβλ. BADER, *Les Sirènes et la poésie*, σελ. 17 ἐπ.

193. Και κατὰ μετάφραση Εὐαγγέλου Παπανούτσου, σελ. 109: *(Ἡ τοιαύτῃ ψυχῇ σφιροφυρνᾷ γύρω ἀπὸ τὰ μνημεῖα και τοὺς τάφους, ὅπου, καθὼς εἶναι γνωστὸν, και παρετηρήθησαν μερικά φαντάσματα ψυχῶν ἐν εἰδὲ σκιάς*.

194. Πρβλ. ἐπίσης *Συμπόσιον*, 203 d 8: *δεινὸς γόης και φαρμακεὺς και σοφιστής, και Πολιτεῖαν*, 596 d 1: *πάνω θαυμαστόν, ἔφη, λέγει σοφιστήν*.

195. Και σὲ μετάφραση δική μου: *Ἀπὸ ὅλων αὐτοῦ, ὅσοι καθαρῶςτεκαν καλά μὲ τῇ βοήθειᾳ τῆς φιλοσοφίας ζοῦν τὴν ὑπόλοιπὴ ζωὴ τους ἐντελῶς χωρὶς σπῆματα κἔρχονται νά μείνουσι σὲ πολὺ ἀραιότερους τόπους, τόπους ποῦ δέν εἶναι εὐκόλο νά περιγράψουμε, ἀλλὰ οὔτε κἂν ὁ διαθέσιμὸς μᾶς χρόνος μᾶς φτάνει γιά κάτι τέτοια*.

- 108 a 6 - b 3: Ἡ μὲν οὖν κοσμία τε καὶ φρόνιμος ψυχὴ ἔπεται τε καὶ οὐκ ἀγνοεῖ τὰ παρόντα· ἢ δ' ἐπιθυμητικῶς τοῦ σώματος ἔχουσα, ὅπερ ἐν τῷ ἔμπροσθεν εἶπον, περὶ ἐκεῖνο πολὺν χρόνον ἐπισημένη καὶ περὶ τὸν ὄρατὸν τόπον, πολλὰ ἀντιτείνασα καὶ πολλὰ παθοῦσα βία καὶ μόγῃς ὑπὸ τοῦ προσεταγμένου δαίμονος οἴχεται ἀγομένη¹⁹⁶.
247. Ὁ Δίας, ἀφοῦ ἐκθρόνισε τὸν πατέρα του Κρόνον, τὸν γκρέμισε στὰ βάρη τοῦ Ταρτάρου, ὅπου καὶ τὸν ἀλυσόδεσε. Βλ. *Ἰλιάδος*, Ξ 203-204: ὅτε τε Κρόνον εὐρύσιπα Ζεὺς / γαίης νέρθε καθεῖσε καὶ ἀτρυγέτιο θαλάσσης¹⁹⁷.
248. Πρβλ. *Φαίδωνα*, 80 d 3-5: (...) εἰς τοιοῦτον τόπον ἕτερον (...) γενναῖον καὶ καθαρὸν καὶ ἀειδῆ, εἰς Ἄιδον (...).
249. Τὸ ὄνομα ἐτυμολογεῖται ἐν προκειμένῳ ὡς ἔξης: ἄ ἀθροιστικὸ + εἰδένα.
250. Σύμφωνα με τὸν CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. 1, σελ. 272 ἑπ., τὸ ὄνομα “Δημήτηρ” ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ “δᾶ”, πού εἶναι τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς γῆς καὶ τοῦ σίτου, καὶ τὸ “μήτηρ”, πού σημαίνει τὴ μητέρα: ἢ Δημήτρα εἶναι ἡ μητέρα τῆς γῆς. Ὁ BECHTEL, *Die griechischen Dialekte*, τ. 1, σελ. 64, ἀνάγει τὸ ὄνομα στὸν παλαιὸ αἰολικὸ τύπο *Δωμάτηρ*.
251. Γιὰ τὴν ἐτυμολόγησι τοῦ ὀνόματος “Ἥρα” ἐν σχέσει πρὸς τὸν “ἔρωτα” βλ. RÖTSCHER, *Hera und Heros*, σελ. 302 ἑπ.· MORESCHINI QUATTORDIO, *Ἥρας εἰς Ἥρα: uno tentativo di esegesi etimologica*, σελ. 167 ἑπ.· καὶ ADAMS, *Ἥρας and Ἥρα: of Men and Heroes in Greek and Indo-European*, σελ. 171 ἑπ.
252. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Ξ 328: ὡς σέο νῦν ἔραμαι καὶ με γλυκὺς ἕμερος αἰρεῖ.
253. Ἡ σχέση τῆς Ἥρας με τὸν ἀέρα εἶχε ἀπασχολήσει πολὺ τοὺς Προσωκρατικούς· πρβλ. SPRAGUE, *Empedocles, Hera, and Cratylus 404 c*, σελ. 169.
254. Γιὰ τὴν Ἥρα ὡς θεὰ τῆς Γῆς βλ. ἐνδεικτικὰ SNELL, *Hera als Erdgöttin*, σελ. 159 ἑπ., καὶ RENEHAN, *Hera as Earth-Goddess*, σελ. 193 ἑπ.
255. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται τὴν μὴ ἑλληνικὴ καταγωγή τοῦ ὀνόματος Ἀπόλλων· βλ. σχετικὰ Ulrich VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Apollo*, σελ. 584.
256. Βλ. *Μένωνα*, 81 b 8-9: οἷσι γὰρ ἂν Φερσεφόνα ποινὰν παλαιῶν πένθεος / δέξεται (...). Βλ. καὶ Ὀρφικὸν Ὑμνον 46 [*Λικνίτου*], στ. 6: πρὸς ἀγαυὴν Φερσεφόνηαν· καὶ κατὰ μετάφρασι Δημήτηρι Παπαδίτσα καὶ Ἐλένης Λαδιά, σελ. 111, στὴ σεβάσμα *Περσεφόνη*.
257. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα εἶναι φοβερὸ καὶ τρομερὸ, ἐπειδὴ συνδέεται με τὸ

196. Καὶ σὲ μετάφρασι δική μου: Ἡ μὲν κόσμος καὶ φρόνιμη ψυχὴ ἀκολουθεῖ τὸν ὁδηγὸ τῆς χωρὶς ν' ἀγνοεῖ τὰ παρόντα· ἢ ψυχὴ, ὅμως, πού ἔχει καταληφθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σώματος, ὅπως ἔλεγα καὶ πρὶν, διότι οἱ ἐξάψεις ἀποσκοποῦσαν στὸ σῶμα καὶ στὸν τόπον τὸν ὄρατὸ, προχωροῦν με τὴ βία καὶ με παθήματα πλῆθος ὁδηγοῦμένη ἀπὸ τὸ δαίμονά της.

197. Καὶ κατὰ μετάφρασι Ἀλεξάνδρου Πάλλη: τότες τὸν Κρόνον πού ῥιξε ὁ βροντόλαλος Δίας / κάτον ὄχι τὴ κυροπόδρα γῆς καὶ ὄχι τὸ γιαιλὸ τὸ στεῖρο.

- ρῆμα ἀπολλύναι, πού σημαίνει καταστρέφω. Πρβλ. λ.χ. τοὺς στίχους 1080-2 ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα τοῦ Αἰσχύλου: Ἄπολλον Ἄπολλον / ἀγυιᾶτ', ἀπόλλων ἐμός, / Ἀπόλεσας γὰρ οὐ μόλις τὸ δεύτερον.
258. Γιὰ τὴν ἐτυμολογικὴ καταγωγή τοῦ ὀνόματος Ἄπολλων βλ. ἐνδεικτικῶς Walter BURKERT, *Apellai und Apollon*, σελ. 1 ἑπ.; PAPANICOLAOU, *Ein Versuch zur Etymologie des Namens Ἄπολλων*, σελ. 184 ἑπ.; καὶ HEUBECK, *Noch einmal zum Namen des Apollon*, 179 ἑπ. — Σύμφωνα μὲ τοὺς FRISK, *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, καὶ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, ἡ ἐτυμολογία τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ εἶναι ἀγνωστή. Γιὰ τὸν von Wilamowitz-Moellendorff¹⁹⁸ συνιστᾶ μάταιη προσπάθεια ἡ ἐτυμολόγησι τοῦ ὀνόματος τοῦ θεοῦ ἐξ ἐλληνικῶν ριζῶν.
259. Ὁ Σωκράτης σέβεται ἀπεριόριστα τὸν Ἄπολλωνα: πρβλ. *Φαίδωνα*, 60 e 3 - 61 a 4: Πολλάκις μοι φοιτῶν τὸ αὐτὸ ἐνίπνιον ἐν τῷ παρελθόντι βίῳ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλῃ ὄψει φαινόμενον, τὰ αὐτὰ δὲ λέγον· "Ὡ Σώκρατες", ἔφη, "μουσικὴν ποιεῖ καὶ ἐργάζου". Καὶ ἐγώ, ἔν γε τῷ πρόσθεν χρόνῳ, ὅπερ ἔπραττον, τοῦτο, ὑπελάμβανον αὐτό μοι παρακελεύεσθαι τε καὶ ἐπιτελεῖν, ὥσπερ οἱ τοῖς θεοῦ διακελυόμενοι, καὶ ἐμοὶ οὕτω τὸ ἐνίπνιον ὅπερ ἔπραττον τοῦτο ἐπιτελεῖν, μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὐσης μεγίστης μουσικῆς, ἐμοῦ δὲ τοῦτο πράττοντος¹⁹⁹.
260. Γιὰ τὸν ἐξαγνισμό τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς βλ. *Σοφιστὴν*, 230 c 3 - d 4: Νομίζοντες γάρ, ὡ παῖ φίλε, οἱ καθαιρόντες αὐτοὺς, ὥσπερ οἱ περὶ τὰ σώματα ἰατροὶ νενομίκασι μὴ πρότερον ἂν τῆς προσφερομένης τροφῆς ἀπολαίειν δύνασθαι σῶμα, πρὶν ἂν τὰ ἐμποδιζόντα ἐν αὐτῷ τις ἐκβάλῃ, ταῦτόν καὶ περὶ ψυχῆς διανοήθησαν ἐκεῖνοι, μὴ πρότερον αὐτὴν ἔξειν τῶν προσφερομένων μαθημάτων ὄνησι, πρὶν ἂν ἐλέγχων τις τὸν ἐλεγχόμενον εἰς αἰσχίνην καταστήσας, τὰς τοῖς μαθήμασι ἐμποδίουσας δόξας ἐξελών, καθαρὸν ἀποφήνῃ καὶ ταῦτα ἡγούμενον ἄπερ οἶδεν εἰδέναι μόνα, πλείω δὲ μή²⁰⁰.

198. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Apollon*, σελ. 584.

199. Καὶ σὲ μετάφρασι δική μου: Πολλὲς φορὲς στὸ παρελθὸν εἶδα καὶ ξανάδα τὸ ἴδιο ὄνειρο, μὲ διαφορετικὲς εἰκόνες ἐννοεῖται κάθε φορὰ, ἀλλὰ πάντα μὲ τὴν ἴδια προτροπή: "Σωκράτη", μοῦ ἔλεγε, "ἡ μουσικὴ νὰ εἶναι ἡ δουλειά ἡ δική σου". Κι ἐγὼ ἐκεῖνο ἀκριβῶς πὺν ἔκανα παλιά, αὐτὸ νόμιζα ὅτι μὲ προέτρπε νὰ κάνω τὸ ὄνειρό μου· ὅπως δίνουσι κουράγιο στοὺς ὀρκομῆς, ἔτσι νόμιζα κι ἐγὼ ὅτι τ' ὄνειρό μου μοῦ ἔδινε κουράγιο νὰ ἐπιμένω στὸ νὰ συνθέτω μουσικὴ· γιατί μήπως δὲν εἶναι τάχα ἡ φιλοσοφία ἡ μεγαλύτερη μουσική, μὲ τὴν ὁποία ἡσχολούμην;

200. Καὶ κατὰ μετάφρασι Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 227: Γιατί, ἀγαπητέ μου νέε, ὅπως οἱ γιατροὶ, πὺν γιατρεύουσι τὰ σώματα, πιστεύουσι, πὺς τὸ σῶμα δὲν μπορεῖ νὰ ἀφελῆθῃ ἀπὸ τῆς τροφῆς, πὺν τοῦ δίνουσι, πρὶν νὰ βγάλουμ' ἀπὸ μέσα του κάθε τι πὺν εἶν' ἐμποδία, τὸ ἴδιο στοχάστηκαν καὶ ἐκεῖνοι, πὺν ἐπιχειροῦσι τὸν ψυχικὸν καθαρμὸν, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν πὺς δὲν μπορεῖ δηλαδὴ νὰ ἀφελῆθῃ ἀπὸ τὰ μαθήματα, πὺν τῆς προσφέρουσι, πρὶν νὰ δώσει

261. Για τή σχέση του εξαγνισμού με τις “λύσεις” και τις “λούσεις” πρβλ. Φαίδωνα, 67 c 4 - d 2: *Κάθαροι δὲ εἶναι ἄρα οὐ τοῦτο ξυμβαίνει, ὅπερ πάλοι ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, τὸ χωρίζειν ὅτι μάλιστα ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, καὶ ἐθέσαι αὐτὴν καθ' αὐτὴν πανταχόθεν ἐκ τοῦ σώματος συναγείρεσθαι τε καὶ ἀθροίζεσθαι καὶ οἰκεῖν κατὰ τὸ δυνατόν, καὶ ἐν τῷ νῦν παρόντι καὶ ἐν τῷ ἔπειτα, μόνην καθ' αὐτὴν, ἐκλυομένην ὡσπερ ἐκ δεσμῶν ἐκ τοῦ σώματος*²⁰¹. καὶ 82 d 1-7: *Τοιγάροι τούτοις μὲν ἅπασιν, ὡ Κέβης, ἐκεῖνοι οἷς τι μέλει τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς ἀλλὰ μὴ σώματα πλάττοντες ζῶσι, χαίρειν εἰπόντες, οὐ κατὰ ταυτὰ πορευόνται αὐτοῖς ὡς οὐκ εἰδόνιν ὅπη ἔρχονται· αὐτοὶ δὲ ἡγούμενοι οὐ δεῖν ἐναντία τῇ φιλοσοφίᾳ πράττειν καὶ τῇ ἐκείνης λύσει τε καὶ καθαρμῷ, ταυτὴ δὴ τρέπονται ἐκείνῃ ἐπόμενοι ἢ ἐκείνῃ ὑψηγείται*²⁰². Πρβλ. περαιτέρω Πολιτείαν, 364 e 3 - 365 a 3: *Βίβλον δὲ ὄμαδον παρέχονται Μουσαίου καὶ Ὀρφέως, Σελήνης τε καὶ Μουσῶν ἐκγόνων, ὡς φασι, καθ' ἃς θνητολοῦσιν, πείθοντες οὐ μόνον ἰδιώτας ἀλλὰ καὶ πόλεις, ὡς ἄρα λύσεις τε καὶ καθαρμοὶ ἀδικημάτων διὰ θυσῶν καὶ παιδιᾶς ἡδονῶν εἰσὶ μὲν ἔτι ζῶσιν, εἰσὶ δὲ καὶ τελευτήσασιν, ἃς δὴ τελετὰς καλοῦσιν, αἱ τῶν ἐκεῖ κακῶν ἀπολύουσι ἡμᾶς, μὴ θύσαντας δὲ δεινὰ περιμένει*²⁰³. — Σχετικὰ μὲ τὸ πλῆθος τῶν ἐτυμολογήσεων τοῦ ὀνόματος Ἀπόλλων βλ. MONTRASIO, *Le etimologie del nome di Apollo nel Cratilo*, σελ. 227 ἔπ.

κανεῖς τις σφαλερὲς γνώμες ποῦ εἶν' ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἀληθινὴ μάθηση, ἐξελέγχοντας ἐκεῖνον, ποῦ θέλει κανεῖς νὰ διδάξει, καὶ κἀνοντάς τονε νὰ ντραπεῖ γιὰ τὶς πλάνες τον καὶ καθαρίζοντας τον ἔτσι, ποῦ νὰ πιστεύει στὸ ἐξῆς, πὼς γνωρίζει μόνο ἐκεῖνα, ποῦ ἀληθινὰ γνωρίζει καὶ τίποτα περυσότερο.

201. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Ἡ κάθαρση εἶναι ἀκρῶς αὐτὸ ποῦ θέλει μιὰ παλιὰ παράδοση: τὸ νὰ χωρίζουμε δηλαδὴ ὄλο καὶ πῶ πολλὴ τὴν ψυχὴ ἀπ' τὸ σῶμα καὶ νὰ τὴν συνηθίζουμε νὰ βγαίνει ἀπὸ κάθε σημεῖο τον καὶ νὰ μαζεύεται ἀπὸ κάθε σημεῖο τον ὅσο τὸ δυνατόν αὐτὴ καθαρτὴ καὶ στὴν παρούσα ζωὴ καὶ στὴ μελλοντικὴ, ἐντελῶς ἀπομονωμένη στὸν ἑαυτὸ της, σάμπως νὰ 'χει ἐλευθερωθεῖ ἀπ' τὰ δεσμὰ τοῦ σώματος.

202. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Γιὰ ὄλους αὐτούς, λοιπόν, τοὺς λόγους, Κέβη, ὅσοι νοιάζονται γιὰ τὴν ψυχὴ τους καὶ δὲν ζοῦν φροντίζοντας μόνο τὸ σῶμα τους, τὰ περιφρονοῦν ὅλα αὐτὰ καὶ τραβᾶνε τὸ δρόμο τους, μὰ ὅχι σὰν κι ἐκείνους ποῦ δὲν ἔξρουν ποῦ πάνε· ἀντιθέτως, ἐπειδὴ τελοῦν ἐν πεποιθήσει ὅτι οἱ πράξεις τους δὲν πρέπει ν' ἀντιστρατεύονται μῆτε τῇ φιλοσοφίᾳ μῆτε τῇ σωτηρίᾳ καὶ τὴν καθάρση, ποῦ ἐπιτυγχάνεται μὲ αὐτὴν, τὴν ἀκολουθοῦν πορευόμενοι τὸ δρόμο ποῦ τοὺς δείχνει ἐκείνη.

203. Καὶ σὲ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 115: *Κ' ἕνα σωρὸ ἀκόμη βιβλία παρουσιάζουν τοῦ Μουσαίου καὶ τοῦ Ὀρφέως, ποῦ κατάγονται, λέγουν, ἀπὸ τῆ Σελήνης καὶ τὶς Μοῦσες, καὶ ποῦ περιέχουν τὶς ἱεροτελεστίας αὐτῶν τῶν θυσῶν, καὶ πείθουν ὅχι μόνο τοὺς ἰδιώτες ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρες πόλεις ἀκόμη, πὼς μὲ τὶς θυσίαις των καὶ μὲ κάτι τέτοια ξεφαντώματα μποροῦν νὰ ἐπιτύχουν καὶ γιὰ ζωντανούς καὶ γιὰ πεθαμένους τὸν εξαγνισμό καὶ τὴν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους· καὶ ὀνομάζουν τε λε τε ε δλ' αὐτὰ τὰ μέσα, ποῦ μᾶς λυτρώων ἀπὸ τὰ βασανιτηρεμὶ τοῦ κάτω κόσμου, ποῦ δὲ θὰ τὰ ξεφύγουν ὅσοι τὶς παραμελοῦν.*

262. Αυτό επιβεβαιώνεται ἐπὶ τῇ βάσει ὑπαρχουσῶν ἐπιγραφῶν, ὅπως τοῖ Ἄπλωνος τοῖ Κερδοίου πρβλ. περαιτέρω BECHTEL, *Die griechischen Dialekte*, τ. I, σελ. 172· Walter BURKERT, *Apellai und Apollon*, σελ. 5· FRAENKEL, *Zur griechischen Wortforschung*, σελ. 82 ἐπ.· καὶ LEJEUNE, *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, σελ. 237. — Ὁ BURKERT, *Apellai und Apollon*, σελ. 5, πρεσβεύει ὅτι τὸ ὄνομα Ἄπλων δὲν ἐξηγεῖται μὲ τούς νόμους τῶν Ἰνδογερμανικῶν γλωσσῶν· ἀντιθέτως ὁ PAPANICOLAOU, *Ein Versuch zur Etymologie des Namens Ἀπόλλων*, σελ. 188 ἐπ. — Τὸ ὄνομα αὐτὸ τοῦ θεοῦ εἰκάζεται ὅτι εἶναι νέο, καθὼς δὲν ἀπαντᾶται στὰ ὀμηρικὰ ἔπη.
263. Ἄν καὶ τὸ ὄνομα πόλησις ἀποτελεῖ λέξη-ἄπαξ στὸν Πλάτωνα, τὸ ρῆμα πολέω ἀπαντᾶται τόσο στὸν Ὅμηρο ὅσο καὶ στὸν Ἡσίοδο. Στὸν Πλάτωνα ἀπαντᾶται τὸ ρῆμα περιπολέω²⁰⁴.
264. “Πόλος” ἐδῶ δὲν σημαίνει τὸν ἄξονα²⁰⁵ ἢ τὰ δύο ἄκρα ἐνὸς ἄξονος²⁰⁶, ἀλλὰ τίς χρονικὲς περιόδους πού ὑπολογίζονται βάσει τῶν περιστροφῶν τῆς γῆς· πόλος εἶναι ὀτιδήποτε συντελεῖ στὴν ἀντίληψη τῆς κυκλικῆς κίνησης. Πρβλ. σχετικὰ: ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Ὀρνίθας*, στ. 179-84:
- ΕΠΟΥ: Πόλος; Τίνα τρόπον;
ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ: Ὡσπερ <ἀν> εἴποι τις τόπος.
Ὅτι δὲ πολεῖται τοῦτο καὶ διέρχεται
ἅπαντα διὰ τοῦτου, καλεῖται νῦν πόλος.
Ἦν δ' οἰκήσητε τοῦτο καὶ φράξῃθ' ἄπαξ,
ἐκ τοῦ πόλου τοῦτου κεκλήσεται πόλις²⁰⁷.
- Πρβλ. ἐπίσης ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Προμηθεὺς Δεσμώτην*, στ. 429-30: οὐράνιον τε πόλον / νῶτοις ὑποστενάζει²⁰⁸· καὶ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ, *Ὀρέστην*, στ. 1685: λαμπρῶν ἄστρων πόλον ἐξανύσας.

204. Πρβλ. Φαίδρον, 252 c : περιπόλον· Τίμαιον, 41 a 3: περιπολοῦσιν καὶ Θεαίτητον, 176 a 6: περιπολεῖ

205. Πρβλ. Τίμαιον, 40 b 8 - c 2: Γῆν δὲ τροφὸν μὲν ἡμετέραν, ἰλλομένην δὲ περὶ τὸν διὰ παντὸς πόλον τεταμένον, φύλακα καὶ δημιουργὸν νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας ἐμχανήσατο.

206. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ Οὐρανοῦ*, 285 b 9-11: Λέγω δὲ μήκος μὲν αὐτοῦ τὸ κατὰ τοὺς πόλους διάστημα, καὶ τῶν πόλων τὸν μὲν ἄνω τὸν δὲ κάτω· διαφορὰν γὰρ ἐν τούτοις μόνους ὀρώμεν τῶν ἡμισφαιρίων, τῶ μὴ κινεῖσθαι τοὺς πόλους.

207. Καὶ κατὰ μετάφραση Κώστα Τοπούζη, σελ. 54:

ΕΠΟΥ: Πόλος; Τί πόλος δηλαδή;

ΠΙΣΘΕΤΑΙΡΟΣ: Ὅπως λέμε τόπος.

Ἄν ὁμοῦς τὸν φράξετε καὶ τὸν κάστετε
ἀπὸ πόλος θὰ γίνε... πόλη.

208. Καὶ κατὰ μετάφραση Τάσου Ρούσσου, σελ. 297: (...) κατὰ αἰῶνα βαστάζει / στοὺς ὤμους του μὲ δύναμιν ἀσύγκριτη / τῆς γῆς τὸ βάρος καὶ τοὺς θόλους τ' οὐρανοῦ.

265. Τὰ ἴδια λόγια διαβάζουμε καὶ στὴν *Πολιτείαν*, 616 d 1 - 617 b 8: Τὴν δὲ τοῦ σφονδύλου φύσιν εἶναι τοιάνδε· τὸ μὲν σχῆμα οἷαπερ ἡ τοῦ ἐνθάδε, νοῆσαι δὲ δεῖ ἐξ ὧν ἔλεγεν τοιάνδε αὐτὸν εἶναι, ὥσπερ ἂν εἶ ἐν ἐνὶ μεγάλῳ σφονδύλῳ κοίλῳ καὶ ἐξεγλυμμένῳ διαμπερὲς ἄλλος τοιοῦτος ἐλάττων ἐγκέοιτο ἀρομότων, καθάπερ οἱ κάδοι οἱ εἰς ἀλλήλους ἀρομόττοντες, καὶ οὕτω δὴ τρίτον ἄλλον καὶ τέταρτον καὶ ἄλλους τέτταρας. Ὅκτῳ γάρ εἶναι τοὺς ζῦμπαντας σφονδύλους, ἐν ἀλλήλοις ἐγκεμένους, κύκλους ἄνωθεν τὰ χεῖλη φαίνοντας, νῶτον συνεχῆς ἐνὸς σφονδύλου ἀπεργαζομένους περὶ τὴν ἡλακᾶτην· ἐκείνην δὲ διὰ μέσου τοῦ ὀγδόου διαμπερὲς ἐληλάσθαι. Τὸν μὲν οὖν πρῶτόν τε καὶ ἐξωτάτω σφόνδουλον πλατύτατον τὸν τοῦ χεῖλους κύκλον ἔχειν, τὸν δὲ τοῦ ἔκτου δεύτερον, τρίτον δὲ τὸν τοῦ τετάρτου, τέταρτον δὲ τὸν τοῦ ὀγδόου, πέμπτον δὲ τὸν τοῦ ἑβδόμου, ἕκτον δὲ τὸν τοῦ πέμπτου, ἑβδομον δὲ τὸν τοῦ τρίτου, ὀγδοον δὲ τὸν τοῦ δευτέρου. Καὶ τὸν μὲν τοῦ μεγίστου ποικίλον, τὸν δὲ τοῦ ἑβδόμου λαμπρότατον, τὸν δὲ τοῦ ὀγδόου τὸ χρῶμα ἀπὸ τοῦ ἑβδόμου ἔχειν προσλάμποντος, τὸν δὲ τοῦ δευτέρου καὶ πέμπτου παραπλήσια ἀλλήλοις, ξανθότερα ἐκείνων, τρίτον δὲ λευκότερον χρῶμα ἔχειν, τέταρτον δὲ ὑπέρυθρον, δεύτερον δὲ λευκότητι τὸν ἕκτον. Κυκλίσθαι δὲ δὴ στρεφόμενον τὸν ἄτρακτον ὄλον μὲν τὴν αὐτὴν φορᾶν, ἐν δὲ τῷ ὄλῳ περιφερομένῳ τοὺς μὲν ἐντὸς ἑπτὰ κύκλους τὴν ἐναντίαν τῷ ὄλῳ ἡρέμα περιφέρεσθαι, αὐτῶν δὲ τούτων τάχιστα μὲν ἵεναι τὸν ὀγδοον, δευτέρους δὲ καὶ ἅμα ἀλλήλοις τὸν τε ἑβδομον καὶ ἕκτον καὶ πέμπτον· τρίτον δὲ φορᾶ ἵεναι, ὡς σφίσι φαίνεσθαι, ἐπανακυκλούμενον τὸν τέταρτον, τέταρτον δὲ τὸν τρίτον καὶ πέμπτον τὸν δεύτερον. Στρέφεσθαι δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς τῆς Ἀνάγκης γόνασιν. Ἐπὶ δὲ τῶν κύκλων αὐτοῦ ἄνωθεν ἐφ' ἐκάστου βεβηκέναι Σειρήνα συμπεριφερομένην, φωνὴν μίαν ἰεῖσαν, ἓνα τόνον· ἐκ πασῶν δὲ ὀκτῶ οὐσῶν μίαν ἀρμονίαν ζυμφωνεῖν²⁰⁹.

209. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 767 ἐπ.: Ἡ φύση τοῦ σφοντυλιοῦ ἦταν ἡ ἐξῆς: ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ἕμοιαζε μὲ τὰ δικά μας ἐδῶ· καὶ γιὰ νὰ ἔχῃς ἀκριβέστερην ἰδέα πῶς τὸ παράσταται, πρέπει νὰ φαντασθῆς ἓνα μεγάλο σφοντύλι κοίλο καὶ φαγωμένο ἀπὸ μέσα ἐντελῶς μέσα σ' αὐτὸ προσαρμοζόταν ἓνα ἄλλο μικρότερο, ὅπως οἱ κάδοι ποὺ μπαίνουν ὁ ἓνας μέσα στὸν ἄλλο· μέσα στὸ δεύτερο ἄλλο τρίτο, καὶ πάλι ἓνα τέταρτο, καὶ ἀκόμη ἄλλα τέσσερα· γιὰτι ὅλα ἦσαν ὀκτῶ, τὸ ἓνα βαλμένο μέσα στὸ ἄλλο· ἀπὸ πάνω φαίνονται τοῦ καθενὸς τὰ χεῖλη σὰν κύκλοι καὶ ἀπ' ἐξω παρονοιάζαν ἐπιφάνεια συνεχῆ, σὰν νὰ ἦταν ἓνα μόνο σφοντύλι γύρω ἀπὸ τὸ στέλεχος· αὐτὸ τὸ στέλεχος πέραγαγε καταμεσίς ἀπὸ τὸ κέντρο τοῦ ὀγδοου σφοντυλιοῦ. Τὸ πρῶτο πρὸς τὰ ἐξω σφοντύλι εἶχε τὸν κύκλον τοῦ χεῖλους πλατύτερον ἀπ' ὄλους, δεύτερο στὸ πλάτος ἐρχόταν τὸ χεῖλος τοῦ ἕκτου σφοντυλιοῦ, τρίτο τοῦ τέταρτου, τέταρτο τοῦ ὀγδοου, πέμπτο τοῦ ἑβδομου, ἕκτο τοῦ πέμπτου, ἑβδομο τοῦ τρίτου καὶ ὀγδοο τοῦ δευτέρου. Ὁ κύκλος ποὺ σχηματιζόταν ἀπὸ τὸ χεῖλος τοῦ πῶ μεγάλου σφοντυλιοῦ εἶχε ποικίλα χρώματα, τοῦ ἑβδομου ἦταν λαμπρότατος, ὁ ὀγδοος ἔπαυε ἀπὸ τὸν ἑβδομο τὸ χρῶμα καὶ τὴ λάμψη του, ὁ δεύτερος καὶ ὁ πέμπτος

266. “Οἱ κομψές διάνοιες τῆς μουσικῆς καὶ τῆς ἀστρονομίας” εἶναι οἱ Πυθαγόρειοι πρὸς βλ. σχετικὰ *Πολιτεῖαν*, 530 d 6-9: *Κινδυνεύει, ἔφην, ὡς πρὸς ἀστρονομίαν ὄμματα πέπηγεν, ὡς πρὸς ἐναρμόνιον φορὰν ὧτα παγήναι, καὶ αὐτὰ ἀλλήλων ἀδελφαὶ τινες αἰ ἐπιστήμαι εἶναι, ὡς οἶτε Πυθαγόρειοι φασὶ καὶ ἡμεῖς, ὦ Γλαύκων, συγχωροῦμεν*²¹⁰.
267. Ὁ ΑἴΣΧΥΛΟΣ. *Ἀγαμέμνων*, στ. 1080-2: Ἄπολλον Ἄπολλον / ἀγνῆϊάτ', ἀπόλλων ἔμός. / Ἀπόλεσας γὰρ σὺ μόλις τὸ δεύτερον, δέχεται τὴν ἔτυμολόγησιν αὐτῆ· ὁμοίως καὶ στοὺς *Πέρσας* — στ. 205-6: ὄρῳ δὲ φεύγοντ' αἰετὸν πρὸς ἐχάραν / Φοῖβον· φόβῳ δ' ἄφθογγος ἐστάθην, φίλοι — μετὰ τὴν χρῆσιν τοῦ λογοπαίγνιου “Φοῖβος / φόβος”.
268. Πρόκειται γιὰ τὸ ἀπαρέμφατο τοῦ ρήματος *μάομαι / μῶμαι*, ποῦ σχετίζεται μετὰ τὸ ρῆμα *μαίομαι*²¹¹. — Ὁ δωρικὸς τύπος τοῦ ἀττικοῦ ὀνόματος *μοῦσα* εἶναι *μῶσα*, ὃ δὲ λακωνικὸς *μῶά* εἶναι τύπος γνωστὸς στὸν Ἀριστοφάνη²¹².
269. Γιὰ τὶς δύο σημασίες τῆς λέξης “μουσικῆ” βλ. *Φαίδωνα*, 61 a 2-3: (...) *μουσικὴν ποιεῖν, ὡς φιλοσοφίας μὲν οὐσης μεγίστης μουσικῆς (...)*.
270. Γιὰ τὴν ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος “Λητώ” βλ. VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Apollo*, σελ. 583.
271. Βλ. VERNANT, *Artémis et le sacrifice préliminaire au combat*, σελ. 221 ἑπ.· SÁNCHEZ RUIPÉREZ, *Ἄρτεμις*, σελ. 1 ἑπ.
272. Σύμφωνα μετὰ τὸν CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. 1, σελ. 116, ἡ ἔτυμολογικὴ σχέση μετὰξὺ “Ἀρτέμιδος” καὶ “ἀρτεμοῦς” εἶναι ἐντελῶς ἀνεδαφικῆ.

εἶχαν τὰ ἴδια χρώματα, ἀλλὰ πρὸς τὸ ξανθότερο, τοῦ τρίτου τὸ χρῶμα ἦταν τὸ πῶ ἀσπρο ἀπ' ὄλα, τοῦ τέταρτου κοκκινωπὸ καὶ τοῦ ἕκτου δεύτερο στὴν ἀσπράδα. Ὁλόκληρο τὸ ἀδράχτι στρεφόταν γύρω στὸν ἄξονά του κατὰ τὴν ἴδια φορὰ, ἐνῶ ἐσωτερικὰ οἱ ἐπὶ τὰ συγκεντρικοὶ κύκλοι περιστρέφονταν ἥρεμα κατὰ τὴν ἀντίθετη διεύθυνση· ἀπ' αὐτοὺς πάλι παραπολὺ γρήγορα περιστρέφονταν ὁ ὄγδοος, κατὰ δεύτερο λόγο καὶ ἰσόχρονα ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο ὁ ἕβδομος, ὁ ἕκτος καὶ ὁ πέμπτος· ὁ τέταρτος, ὅπως τοὺς φαινόταν, ἦταν τρίτος στὴν ταχύτητα, ὁ τρίτος τέταρτος καὶ ὁ δεύτερος πέμπτος. Τοῦτο τὸ ἀδράχτι στρεφόταν ἀπάνω στὰ γόνατα τῆς Ἀνάγκης. Ἀπάνω σὲ καθέν' ἀπὸ τοὺς κύκλους του στεκόταν ἀπὸ μιὰ Σειρήνα ποῦ περιστρεφόταν κ' αὐτὴ κ' ἔβαλλε μετὰ φωνῆς ἀπάνω σ' ἕνα καὶ τὸν ἴδιο νόνο πάντοτε κανονισμένη, ἔτσι ὥστε ἀπὸ τὶς ὀκτώ ποῦ ἦσαν σχηματιζότανε μιὰ καὶ ἀρμονικὴ συμφωνία.

210. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 543: *Φαίνεται ὅτι, καθὼς ἔχουν κατασκευαστῆ τὰ μάτια γιὰ τὴν ἀστρονομία, ἔτσι καὶ ταυτὰ γιὰ τὴν ἐναρμόνια φορὰ καὶ πῶς εἶναι ἀδερφεὲς μετὰξὺ τους αὐτῆς οἱ δύο ἐπιστήμες, καθὼς τὸ λένε οἱ Πυθαγόρειοι καὶ μεῖς, Γλαύκων, συμφωνοῦμε μαζί τους.*

211. Βλ. παρακάτω [421 a 4] ἑπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἔτυμολογήσεως τοῦ ὀνόματος”. Βλ. καὶ BADER, *La langue des dieux ou l'hérmetisme des poètes indo-européens*, σελ. 254.

212. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΟΥΣ, *Λυσιτέτρην*, στ. 1298: *Μῶά μῶά*.

273. Μετέφρασα τὸ ἴστορα ὡς βαθιὰ γνώστρια ἀποβλέποντας στὴν πρώτη σημασία τοῦ ῥήματος οἶδα (= γνωρίζω καλῶς)²¹³. — Στὸν Ὅμηρο ἡ λέξη ἴστωρ σημαίνει τὸν δικαστὴ· βλ. Γλαῦδος, Σ 501: ἄμφω δ' ἰέσθην ἐπὶ ἴστορι πείραρ ἐλέσθαι, καὶ Ψ 486: ἴστορα δ' Ἀτρεΐδην Ἀγαμέμνονα θείομαν ἄμφω²¹⁴.
274. Τόσο τὸ ῥῆμα ἀρώω ὅσο καὶ τὸ οὐσιαστικὸ ἄροτον δὲν ἐσήμαιναν μόνο ὀργάνω / καλλιερῶ τῇ γῇ καὶ ὄργωμα ἀντίστοιχα, ἀλλὰ καὶ (μεταφορικῶς) τὴ γονιμότητα τῆς γυναικας· στὰ χρόνια τοῦ Πλάτωνος ἡ μεταφορὰ εἶταν πιά κοινοτοπὴ καὶ, ὡς ἐκ τούτου, δὲν λογιζόταν κἀν μεταφορὰ²¹⁵.
275. Γιὰ τὸ πῶς θὰ πρέπει νὰ γίνεται —βάσει νόμου— ἡ ἀγορὰ τοῦ κρασιοῦ βλ. Νόμους, 649 b 6-7: δεκάτη δὲ τοῦ μηνὸς τὴν τῶν ὑγρῶν οἱ μὲν πρᾶσιν, οἱ δὲ ὠνὴν ποιείσθωσαν δι' ὄλου τοῦ μηνὸς ἰκανήν.
276. Ἡ λέξη "οἶονους" θὰ μπορούσε βεβαίως νὰ διαβαστεῖ καὶ οἶον νοῦς, δηλαδή ὅπως τὸ πνεῦμα, μόνο πού τὸ "οἶον" θὰ μπορούσε νὰ παραπέμπει στὸ "οἶσθαι"²¹⁶· θὰ μπορούσε, ὁμως, κατὰ κάποιον τρόπο νὰ παραπέμπει καὶ στὸν οἰωνόν. — Γενικῶς βλ. Φαῖδρον, 244 b 6 - d 5: Τόδε μὴν ἄξιον ἐπιμαρτύρασθαι, ὅτι καὶ τῶν παλαιῶν οἱ τὰ ὀνόματα τιθέμενοι οὐκ αἰσχροὺν ἡγοῦντο οὐδὲ ὄνειδος μανίαν· οὐ γὰρ ἂν τῇ καλλίστῃ τέχνῃ, ἣ τὸ μέλλον κρίνεται, αὐτὸ τοῦτο τοῦνομα ἐμπλέκοντες μανικὴν ἐκάλεσαν. Ἄλλ' ὡς καλοῦ ὄντος, ὅταν θεῖα μοῖρα γίγνηται, οὕτω νομίσαντες ἔθεντο· οἱ δὲ νῦν ἀπειροκάλως τὸ ταῦ ἐπεμβάλλοντες μαντικὴν ἐκάλεσαν. Ἐπεὶ καὶ τὴν γε τῶν ἐμφρόνων ζήτησιν τοῦ μέλλοντος διὰ τε ὀρνίθων ποιουμένων καὶ τῶν ἄλλων σημείων, αὐτ' ἐκ διανοίας ποριζομένων ἀνθρωπίνῃ οἴησει νοῦν τε καὶ ἱστορίαν, οἰονοιστικὴν ἐπωνόμασαν, ἣν νῦν οἰωνοιστικὴν τῶ ὠ σεμνύνοντες οἱ νέοι καλοῦσιν. Ὅσα δὲ οὖν τελεώτερον καὶ ἐντιμότερον μαντικὴ οἰωνοιστικῆς, τὸ τε

213. Γιὰ τὴν ἀντίθετη ἀποψη, ὅτι δηλαδή δὲν ὑφίσταται σχέση μεταξὺ "ἴστορος" καὶ "οἶδα", βλ. FLOYD. *The Sources of Greek, ἴστωρ, "judge", "witness"*, σελ. 157 ἔπ.

214. Πρβλ. BENVENISTE. *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, τ. II, σελ. 173 ἔπ.

215. Πρβλ. Νόμους, 838 e 4 - 839 a 3: Αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἦν τὸ παρ' ἐμοῦ λεχθέν, ὅτι τέχνην ἐγὼ πρὸς τοῦτον τὸν νόμον ἔχομι τοῦ κατὰ φύσιν χρῆσθαι τῇ τῆς παιδογονίας συνουσίᾳ, τοῦ μὲν ἄρρενος ἀπεχομένους, μὴ κτεινόντας τε ἐκ προνοίας τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, μὴ δ' εἰς πέτρας τε καὶ λίθους σπείροντας, οὐ μήποτε φύσιν τὴν αὐτοῦ ῥιζῶθην λήφεται γόνιμον, ἀπεχομένους δὲ ἀρούρας θηλείας πάσης ἐν ἣ μὴ βοῦλοιο ἂν σοι φύεσθαι τὸ σπαρὲν καὶ κατὰ μετάφραση Βασίλῃ Μοσκόβῃ, σελ. 617 ἔπ.: Αὐτὴν ἀκριβῶς τῇ σημασίᾳ εἶχαν τὰ λόγια μου, ὅτι δηλαδή κατέχω ἕναν τρόπο νὰ ἐπιβάλλω αὐτὸν τὸν νόμο πού ἀπαιτεῖ νὰ τὸν ὑπακούει κανεὶς χρησιμοποιώντας τὴ φυσιολογικὴ συνουσία γιὰ νὰ τεκνοποιήσει· νὰ ἀπέχουν δηλαδή ὅλοι ἀπὸ τῆ συνουσίας μὲ ἀρσενικούς, νὰ μὴ δολοφονοῦν ἐκ προμελέτης τὸ ἀνθρώπινο γένος, νὰ μὴ ρίχνουν τὸ σπόρο τους πάνω σὲ βράχους καὶ σὲ πέτρας, ὅπου δὲν εἶναι φυσικὸ νὰ ριζώσῃ καὶ νὰ γονιμοποιηθεῖ, νὰ ἀπέχουν ἀπὸ κάθε θηλυκὸ χωράφι μέσα στὸ ὅποιο δὲ θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ φητρῶσῃ ὁ σπόρος του.

216. Πρβλ. 406 e 5: οἶνος οἶεται νοῦν.

ὄνομα τοῦ ὀνόματος ἔργον τ' ἔργου, τόσῳ κάλλιον μαρτυροῦσιν οἱ παλαιοὶ
μανίαν σωφροσύνης, τὴν ἐκ θεοῦ τῆς παρ' ἀνθρώπων γιγνομένης²¹⁷.

277. Ἡ Ἀφροδίτη γεννήθηκε ἀπὸ τὸν ἀφρό τῆς θάλασσης καὶ ἀπὸ τὸ ("ἀφρό-
εν") σπέρμα τοῦ Οὐρανοῦ· βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, *Θεογονία*, στ. 188-93:

*Μήδεα δ' ὡς τὸ πρῶτον ἀποτιμήξας ἀδάμαντι
κάβαλλ' ἀπ' ἠπείροιο πολυκλύστω ἐνὶ πόντῳ,
ὡς φέρετ' ἄμ' πέλαγος πολὺν χρόνον, ἀμφὶ δὲ λεικὸς
ἀφρὸς ἀπ' ἀθανάτου χροὸς ὄρνυτο· τῷ δ' ἔνι κοίρῃ
ἐθρέφθη· πρῶτον δὲ Κυθήροισι ζαθέοισιν
ἔπλητ', ἔνθεν ἔπειτα περιόρρυτον ἵκετο Κύπρον.*²¹⁸

278. Βλ. ΠΡΟΚΛΟΥ, *In Platonis Cratylum commentaria*, CLXXXV.

279. Ποιά εἶναι ἡ ἄλλη γνώμη πού θά μπορούσε νά ἔχει ὁ Σωκράτης; Προφανῶς ὁ Σωκράτης θέλει νά ἀποφύγει νά μιλήσει γιὰ ἄλλους τύπους τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ. Πρῶτα-πρῶτα ὑπάρχει ὁ τύπος Ἄφαιστος, πού ἀπαντᾶται στή Σαπφῶ· ἔπειτα ὑπάρχει καὶ ὁ δωρικός τύπος Ἄφαιστος, πού ἀπαντᾶται στὸν Πίνδαρο· τέλος ὁ Ἡφαιστος σημαίνει μετωνυμικῶς τὸ πῦρ, ὅπως λ.χ. στήν *Ἰλιάδα*²¹⁹ καὶ στοὺς τραγικούς ποιητῆς²²⁰, ὅπου ἡ ἐτυμολόγηση τοῦ

217. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 445 ἐπ.: *Ὅμως τοῦτο διὰ ἀξίζει νά φέρωμε γιὰ μάρτυρα, πὺς καὶ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς ἐκείνοι πού ἔβαλαν τὰ ὀνόματα στὰ πράγματα δὲν εἶχαν τὴ μανία γιὰ κάτι ἄσχημο, οὔτε γιὰ ντροπὴ γιὰτι ἄλλως δὲν θά ἠμίγανε μὲ τὴν κατώτερη τέχνη, μ' αὐτὴν πού κρίνεται τὸ μέλλον, τὸ ἴδιο τοῦτο ὄνομα καὶ δὲν θά τὴν ἔλεγαν μανικὴ. Μὰ ἐπειδὴ εἶναι κάτι καλὸ, ὅταν ἔρχεται δοσμένη ἀπὸ τὸ θεό, τῆς βάλανε τὸ ὄνομα μ' αὐτὴ τὴ γνώμη, οἱ σημερινοὶ ὅμως, ἀκαλαίσθητα ἔβαλαν μέσα στὴ λέξη τὸ ταῦ καὶ τὴν εἶπανε μανικὴ. Γιατὶ καὶ τὴν τέχνη πού ἔχονε οἱ φρόνιμοι, δηλαδὴ ἐκείνοι πού ζητᾶνε νά ἰδοῦνε τὸ μέλλον ἀπὸ τὰ πουλιά καὶ ἀπὸ τὰλλα σημάδια, ἐπειδὴ αὐτοὶ προσπορίζουνε μὲ τὸ λογικὸ στὴν ἀνθρώπινη γνώμη (οἰήσει) νόημα (νοῦν) καὶ πείρα (ἱστορίαν), τὴν εἶπανε οἱ ἀρχαῖοι οἰονοιστικὴ, αὐτὴν πού τώρα οἱ νεώτεροι τὴν μεγαλῶνουν ἐπιδεικτικὰ μὲ τὸ ω καὶ τὴ λένε οἰωνιστικὴ. Ὅσο λοιπὸν τελεώτερο καὶ σεβαστότερο εἶναι ἡ μαντικὴ ἀπὸ τὴν οἰωνιστικὴ, καὶ τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πρᾶγμα, τόσο ἠραιότερη εἶναι, κατὰ τὴ μαρτυρία τῶν παλιῶν, ἡ μανία ἀπὸ τὴ φρονιμάδα, γιὰτι ἐκείνη ἔρχεται ἀπὸ τὸ θεό, ἐνῶ ἐτούτη εἶναι ἀνθρώπινη.*

218. Καὶ κατὰ μετάφραση Παναγῆ Λεκατοῦ, σελ. 117: *Καὶ τ' ἀμελέτητα λοιπὸν ἀμέσους μόλις τάκωψε μὲ τὸ δρεπάνι, τάρριξε ἀπ' τὴ στεριά στὸν πόντο τὸν πολυτροκίμιστα, καὶ ἔπλεαν στὴ θάλασσα πολὺν καιρὸ. Μὰ ὀλόγυρά τους λευκὸς ἀφρὸς ἀπ' τὸ νομμάτι αὐτὸ τῆς σάρκας τῆς ἀθάνατης ἀνέβαινε· καὶ ἀπ' τὸν ἀφρό γεννήθηκε μιὰ κόρη. Κοινοῦ ὄνομα σ' ἄγια πρῶτα Κυθήρα, καὶ ὕστερα διάβηκε ἀπὸ κεί στὴ θάλασσόζωστη τὴν Κύπρον.*

219. Βλ. *Ἰλιάδος*, Β 426: *σπλάγχνα δ' ἄρ' ἀμπεύραντες ὑπέειρον Ἡφαιστοῦ.*

220. Βλ. ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ, *Ἀντιγόνη*, στ. 123: *πενκάενθ' Ἡφαιστον*: κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυλιάρη, τ. Α', σελ. 11: *Ὁ Ἡφαιστος ὁ πεύκινος*, καὶ κατὰ μετάφραση Δημητρίου Μ. Σάρρου, σελ. 42: *τὰ πεύκινα δαυλιὰ τοῦ Ἡφαιστον*: οἰωτὰ μεταφράζωμ τὴ μετωνυμικὴ χρῆση τῆς λέξης ὁ Κ.Χ. Μύρης, σελ. 19: *προσὸ μὲ τὸ δαδί πυρποληθεῖν.*

- ὀνόματος φαίνεται ὅτι εἶναι ἐκ τοῦ “ἄπτω”. Ὁ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 418, δὲν δίνει κάποια ἐτυμολογία, κλείνοντας τὸ σχετικὸ λήμμα ὡς ἐξῆς: *nom divin, particulièrement obscur*.
280. Πρόκειται γὰρ παρωδία τῶν στίχων τοῦ Ὀμήρου ἀπὸ τῆ ραψωδία Ε 221-3 τῆς Ἰλιάδος: ἀλλ' ἄγ' ἐμῶν ὀχέων ἐπιβήσσο, ὄφρα ἴδῃαι / οἴοι Τρωῖοι ἵπποι, ἐπιστάμενοι πεδίοιο / κραιπνὰ μάλ' ἔνθα καὶ ἔνθα διωκόμεν ἠδὲ φέβεσθαι, ὄπου —κατὰ μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά— λέει ὁ Αἰνείας στὸν Πίνδαρο: Ἐμπρός, στ' ἀμάξι ἀνέβα ἐδῶ, διὰ νὰ γνωρίσεις ποῖα / τ' ἄλογα εἶναι τοῦ Τρωός. πῶς ξεύρουσιν στήν πεδιάδα, / κυνηγοῦντ' εἶτε κυνηγοῦν, γοργότατα νὰ τρέχουν.
281. Βλ. παραπάνω 383 b 6-7.
282. Γιά τις διάφορες ἐτυμολογήσεις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἑρμῆ βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 373 ἔπ.
283. Βλ. σχετικά VANDELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 145.
284. Βλ. σχετικά MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 20. — Πρβλ. *Εὐθύφρονα*, 11 b 7: περιέρχεται γάρ πῶς ἡμῖν ἀεῖ: πρβλ. ἐπίσης *Πολιτεῖαν*, 506 d 6 - e 4: Καὶ γάρ ἐμοί, ἦν δ' ἐγώ, ὦ ἑταῖρε, καὶ μάλα ἀρκέσειν ἀλλ' ὅπως μὴ οὐχ οἶός τ' ἔσομαι, προθυμούμενος δὲ ἀσχημονῶν γέλωτα ὀφλήσω. Ἄλλ', ὦ μακάριοι, αὐτὸ μὲν τί ποτ' ἐστὶ τάγαθὸν εἰσώμεν τὸ νῦν εἶναι —πλέον γάρ μοι φαίνεται ἢ κατὰ τὴν παρούσαν ὀρμὴν ἐφικέσθαι τοῦ γε δοκοῦντος ἐμοὶ τὰ νῦν— ὅς δὲ ἔκγονός τε τοῦ ἀγαθοῦ φαίνεται καὶ ὁμοιώτατος ἐκείνῳ, λέγειν ἐθέλω, εἰ καὶ ὑμῖν φίλον, εἰ δὲ μή, ἐάν²²¹, καὶ Φαῖδρον, 276 d 1-7: Ἄλλὰ τοὺς μὲν ἐν γράμμασι κήπους, ὡς ἔοικε, παιδιαῖς χάριν σπερεῖ τε καὶ γράψει, ὅταν γράφῃ, ἑαυτῷ τε ὑπομνήματα θησαυριζόμενος, εἰς τὸ λήθης γῆρας ἐὰν ἵκηται, καὶ παντὶ τῷ ταυτὸν ἴχνος μετιόντι. Ἥσθήσεται τε αὐτοὺς θεωρῶν φνομένους ἀπαλοῦς: ὅταν δὲ ἄλλοι παιδιαῖς ἄλλαις χρώνται, συμποσίοις τε ἀρδοντες αὐτοὺς ἐτέροις τε ὅσα τούτων ἀδελφά, τότε ἐκεῖνος, ὡς ἔοικεν, ἀντὶ τούτων οἷς λέγω παίζων διάξει²²².

221. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυλάρη, σελ. 483: Μὰ κ' ἐγὼ ἐπίσης θὰ ἤμουν πολὺ μάλιστα εὐχαριστημένος μὰ φοβοῦμαι μήπως δὲ θὰ εἶμαι ἰκανός καὶ μ' ὀλη μου τὴν καλὴ θέληση τὰ καταφέρω τόσο ἄσχημα πὸν νὰ γίνω καταγέλαστος. Ἀκούστε μου τί σᾶς λέω ἄς τάφῃσωμε, καλοὶ μου, γιὰ τὴν ὥρα, αὐτὸ τὸ ζήτημα, τί εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἀγαθὸ γιὰτὶ μοῦ φαίνεται ὅτι, ὅπως ξεκινήσαμε τώρα, πολὺ δύσκολα θὰ μπορούσαμε νὰ φτάσωμε στὴν ἰδέα πὸν ἔχω ἐγὼ ἀπὸ τὴν τουλάχιστο τὴ στιγμὴ ἐκεῖνο ὅμως πὸν μοῦ φαίνεται γέννημα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ὁμοιωτάτο του, εἶμαι πρόθυμος νὰ τὸ πῶ, ἀν θὰ μένατε εὐχαριστημένοι καὶ σεῖς, εἰδεμὴ ἄς τάφῃσωμε κι' αὐτὸ.

222. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 559: Ἄλλὰ τοὺς κήπους μὲ τὰ γράμματα, ὅπως φαίνεται θὰ τοὺς σπεῖρη καὶ θὰ τοὺς γράψῃ ἀπὸ παιχνίδι, ἀν τοὺς γράψῃ καὶ θησαυρίζοντας μὲ βοηθήματα τὴ μνήμη του νὰ τάχη καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του,

285. Πρβλ. άνωτέρω [405 b 9 - 406 a 5] τήν πολλαπλή έτυμολόγηση τοῦ ονόματος “Απόλλων”.
286. Για τὸ σημεῖο αὐτὸ βλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 16 έπ.
287. Για τὴ σχέση μεταξύ τοῦ “αἰετῶν” καὶ τοῦ “αἰτόλος” βλ. BRISSON, *Platon, les mots et les mythes*, σελ. 133 έπ.
288. Βλ. MEISSNER, *Der tiefere Logos Platons*, σελ. 19.
289. Πῶς μπορεῖ ὁ Πάν νά μετέχει δύο (άντιφατικῶν μεταξύ τους) λόγων. ἄρα καὶ τοῦ κακοῦ, καὶ νά εἶναι Θεός; Αὐτὴ τὴν αντίφαση βλέπει ὁ Σωκράτης. γι' αὐτὸ ἐπιέγεται νά ἀλλάξουν θέμα. Πρβλ. *Πολιτεία*, 380 b 6 - 7: *κακῶν δὲ αἴτιον φάσαι θεόν τινι γίνεσθαι ἀγαθὸν ὄντα, διαμαχητέον παντὶ τρόπῳ*²²³. πρβλ. περαιτέρω *Φαῖδρον*, 242 e 2-3²²⁴. Στὴν *Πολιτεία*, 389 b 2-5, ὅμως, ἀκριβῶς ὁ Πλάτων δικαιολογεῖ τὴ χρήση τοῦ ψέματος ὡς φαρμάκου: *Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀλήθειάν γε περὶ πολλοῦ ποιητέον. Εἰ γὰρ ὀρθῶς ἐλέγομεν ἄστυ καὶ τῷ ὄντι θεοῖσι μὲν ἄχρηστον ψεῦδος, ἀνθρώποις δὲ χρήσιμον ὡς ἐν φαρμάκου εἶδει, δῆλον ὅτι τό γε τοιοῦτον ἰατροῖς δοτέον, ἰδιώταις δὲ οὐχ ἀπτεόν*²²⁵.
290. Αὐτὸ τὸ “γιὰ τοὺς ἄλλους θεοὺς” ὑποδηλώνει ὅτι ὁ Ἐρμογένης διακρίνει μεταξύ ἀνθρωπομόρφων θεῶν καὶ θεοτήτων ἀντιπροσωπευουσῶν φυσικὰ δεδομένα (σώματα ἢ στοιχεῖα). Πρβλ. σχετικά *Ἀπολογία* Σωκράτους, 26 d 1-3: *Ἔθθαυμάσιε Μέλητε, ἵνα τί ταῦτα λέγεις; Οὐδὲ ἥλιον, οὐδὲ σελήνην ἄρα*

ὅταν θά φθάσῃ στοὺ γῆρας πὸν εἶναι ὄλο λήθη, καὶ γιὰ ὅποιον ἀκολουθεῖ τὸ ἴδιο ἀγνώρι. Καὶ θά χαρῆ ὅταν τοὺς βλέπῃ νά φυτρῶνουν ἀπαλά. Καὶ τὸν καιρὸ πὸν ἄλλοι καταγίνονται μ' ἄλλα παιχνίδια, καὶ ποτίζουν τὸν ἐναντὸ τους σὲ συμπόσια καὶ σ' ἄλλα ὅσα εἶναι παρόμοια μ' αὐτὰ, τότε αὐτός, καθὼς φαίνεται, ἀντὶς μ' αὐτὰ θά ἐξακολουθεῖ νά παίξῃ μ' ἐκείνα πὸν λέγω.

223. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 157: *Νὰ κάθονται ὁμοῦ νά λέγουν. πῶς μπορεῖ ὁ θεός, ἐνῶ εἶναι ἀγαθός, νά κάμῃ κακὸ σὲ κανένα, αὐτὸ μὲ ὄλη μας τὴ δύναμη πρέπει νὰ τὸ ἀντικρούσωμε.*

224. Εἰ δ' ἔστιν, ὡσπερ οὖν ἔστι, θεὸς ἢ τι θεῖον ὁ Ἔρως, οὐδὲν ἂν κακὸν εἶη.

225. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 179: *Ἀκόμη ὁμοῦ περισσότερο τὴν ἀλήθεια πρέπει νά σεβῶμαστε. Γιατὶ ἂν εἶχαμε δίκιο πρὶν, πὸν λέγαμε, πῶς τὸ ψέμα εἶναι ὄλωσ διώλου ἀχρεῖαστο γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ, τὸ πολὺ, στοὺς ἀνθρώπους μόνο χρῆσιμο καμὰ φορὰ σὰ φάρμακο, εἶναι φανερὸ πῶς στοὺς γιαιτροὺς μονάχα πρέπει νά παραχωρήσωμε τὴ χρῆσιμοποίησή του, καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους νά μὴν τὰγγύξῃ. — Βλ. καὶ *Πολιτεία*, 459 c 8 - d 2: *Συχνῶ τῷ ψεύδει καὶ τῇ ἀπάτῃ κινδυνεύει ἡμῖν δεήσειν χρῆσθαι τοὺς ἀρχοντας ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀρχομένων. Ἐφαμεν δὲ πον ἐν φαρμάκων εἶδει πάντα τὰ τοιαῦτα χρῆσιμα εἶναι· καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 363: *Συχνὰ θά γίνῃ φαίνεται ἀνάγκη καὶ ψέμα καὶ ἀπάτῃ νά μεταχειριστῇ ὁ ἀρχοντάς μας γιὰ τὴν ὠφέλεια τῶν πολιτῶν· εἴταμε δὰ κάποιον πῶς καὶ ὄλα τὰ τέτοια εἶναι καμὰ φορὰ χρῆσιμα σὰν εἶδος φάρμακα.***

νομίζω θεοὺς εἶναι, ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. — Πρβλ. καὶ Νόμους, 886 d 4 - 888 e 8:

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: (...) Τόδε οὖν οἱ τῶν τοιούτων ἐξεργάζονται λόγοι ἐμοῦ γὰρ καὶ σοῦ, ὅταν τεκμήρια λέγομεν ὡς εἰσὶν θεοί, ταῦτα αὐτὰ προσφέροντες, ἥλιόν τε καὶ σελήνην καὶ ἄστρα καὶ γῆν ὡς θεοὺς καὶ θεῖα ὄντα, ὑπὸ τῶν σοφῶν τούτων ἀναπεπεισμένοι ἂν λέγοιεν ὡς γῆν τε καὶ λίθους ὄντα αὐτὰ καὶ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπιῶν πραγμάτων φροντίζειν δυνάμενα, λόγοισι δὲ ταῦτα εὐῖ πως εἰς τὸ πιθανὸν περιπεπεμμένα.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Χαλεπὸν γε λόγον, ὦ ξένε, εἰρηκῶς τυγχάνεις, εἰ γε εἷς ἦν μόνον νῦν δὲ ὅτε πάμπολλοι τυγχάνουσιν, ἔτι χαλεπώτερον ἂν εἶη.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Τί οὖν δῆ; Τί λέγομεν; Τί χρῆ ὄραν ἡμᾶς; Πότερον ἀπολογησόμεθα οἷον κατηγορήσαντός τινος ἐν ἀσεβείῃ ἀνθρώποις ἡμῶν, φεύγουσι περὶ τῆς νομοθεσίας λέγουσιν ὡς δεῖνὰ ἐργαζόμεθα νομοθετοῦντες ὡς ὄντων θεῶν; Ἢ χαίρειν ἕασαντες ἐπὶ τοὺς νόμους τρεπόμεθα πάλιν, μὴ καὶ τὸ προσίμιον ἡμῖν μακρότερον γίγνηται τῶν νόμων; Οὐ γὰρ τι βραχὺς ὁ λόγος ἐκταθείς ἂν γίνοιτο, εἰ τοῖσιν ἐπιθυμοῦσιν ἀσεβεῖν τὰ μὲν ἀποδειξάμεν μετρίως τοῖς λόγοις ὧν ἐφραζον δεῖν πέρι λέγειν, τὸν δὲ εἰς φόβον τρέψαμεν, τὰ δὲ δυσχεραίνειν ποιήσαντες, ὅσα πρέπει μετὰ ταῦτα ἤδη νομοθετοῦμεν.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Ἄλλ', ὦ ξένε, πολλάκις μὲν ὡς γε ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοῦτ' αὐτὸ εἰρήκαμεν, ὡς οὐδὲν ἐν τῷ παρόντι δεῖ προτιμᾶν βραχυλογίαν μᾶλλον ἢ μῆκος — οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς, τὸ λεγόμενον, ἐπιείγων διώκει — γελοῖον δὲ καὶ φαῦλον τὸ πρὸ τῶν βελτίστων τὰ βραχύτερα αἰρομένους φαίνεσθαι. Διαφέρει δ' οὐ σμικρὸν ἀμῶς γέ πως πιθανότητά τινα τοὺς λόγους ἡμῶν ἔχειν, ὡς θεοί τ' εἰσὶν καὶ ἀγαθοί, δίκην τιμώντες διαφερόντως ἀνθρώπων· σχεδὸν γὰρ τοῦτο ἡμῖν ὑπὲρ ἀπάντων τῶν νόμων κάλλιστόν τε καὶ ἄριστον προσίμιον ἂν εἶη. Μηδὲν οὖν δυσχεράναντες μηδὲ ἐπειχθέντες, ἦντινά ποτε ἔχομεν δύναμιν εἰς πειθῶ τῶν τοιούτων λόγων, μηδὲν ἀποθέμενοι διεξέλωμεν εἰς τὸ δυνατόν ἰκανῶς.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Εὐχὴν μοι δοκεῖ παρακαλεῖν ὁ λεγόμενος ὑπὸ σοῦ νῦν λόγος, ἐπειδὴ προθύμως συντείνεις· μέλλειν δὲ οὐκέτι ἐγχωρεῖ λέγειν. Φέρε δὴ, πῶς ἂν τις μὴ θυμῷ λέγοι περὶ θεῶν ὡς εἰσὶν; Ἀνάγκη γὰρ δὴ χαλεπῶς φέρειν καὶ μισεῖν ἐκείνους οἱ τούτων ἡμῖν αἴτιοι τῶν λόγων γεγέννηται καὶ γίνονται νῦν, οὐ πειθόμενοι τοῖς μύθοις οὐδ' ἐκ νέων παίδων ἔτι ἐν γάλαξιν τρεφόμενοι τροφῶν τε ἡκούνων καὶ μητέρων, οἷον ἐν ἐπφοδαῖς μετὰ τε παιδῶν καὶ μετὰ σπουδῆς λεγομένων καὶ μετὰ θυσῶν ἐν εὐχαῖς αὐτοὺς ἀκούοντες τε, καὶ ὄψεις ὀφῶντες ἐπομένας αὐτοῖς ἄς ἦδιστα ὁ γε νέος ὄρᾳ τε καὶ ἀκούει πραιπομένας θυνόντων, ἐν σπουδῇ τῇ μεγίστῃ τοὺς αὐτῶν γονεῶς ὑπὲρ αὐτῶν τε καὶ ἐκείνων ἐσπουδακότας, ὡς ὅτι μάλιστα οὐσὶν θεοῖς εὐχαῖς προσδιαλεγόμενους καὶ ἱκετείας, ἀνατελλοντός τε ἡλίου καὶ σελή-

νης καὶ πρὸς δυομὰς ἰόντων προκυλίσεις ἅμα καὶ προσκνήσεις ἀκούοντές τε καὶ ὀρῶντες Ἑλλήνων τε καὶ βαρβάρων πάντων ἐν συμφοραῖς παντῖαις ἔχομένων καὶ ἐν εὐπραγίαις, οὐχ ὡς οὐκ ὄντων ἀλλ' ὡς ὅτι μάλιστα ὄντων καὶ οὐδαμῆ ὑποψίαν ἐνδιδόντων ὡς οὐκ εἰσὶν θεοί — τοῦτων δὴ πάντων ὅσοι καταφρονήσαντες οὐδὲ ἐξ ἐνὸς ἱκανοῦ λόγου, ὡς φαῖεν ἂν ὅσοι καὶ σμικρὸν νοῦ κέκτηνται, νῦν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς λέγειν ἃ λέγομεν, περὶ τοῦτους ἂν τις ἐν πράξει λόγοις δύναται νουθετῶν ἅμα διδάσκειν πῶς θεῶν πρῶτον ὡς εἰσὶν; τολμητέον δέ· οὐ γὰρ ἅμα γε δεῖ μανῆναι τοὺς μὲν ὑπὸ λαιμαργίας ἠδονῆς ἡμῶν, τοὺς δ' ὑπὸ τοῦ θυμοῦσθαι τοῖς τοιούτοις. Ἴτω δὴ πρόρρησις τοιάδε τις ἄθυμος τοῖς οὕτω τὴν διάνοιαν διεφθαρμένους, καὶ λέγομεν πρῶτος, σβέσαντες τὸν θυμόν, ὡς ἐνὶ διαλεγόμενοι τῶν τοιούτων ὦ παῖ, νέος εἶ, προῖὼν δέ σε ὁ χρόνος ποιήσει πολλὰ ὧν νῦν δοξάζεις μεταβαλόντα ἐπὶ τὰναντία τίθεσθαι· περὶ μείνουσιν οὖν εἰς τότε κριτῆς περὶ τῶν μεγίστων γίνεσθαι, μέγιστον δέ, ὃ νῦν οὐδὲν ἡγείσῃ, τὸ περὶ τοὺς θεοὺς ὀρθῶς διανοηθέντα ζῆν καλῶς ἢ μὴ. Πρῶτον δὲ περὶ αὐτῶν ἐν τι μέγα σοι μνηνῶν οὐκ ἂν ποτε φανεῖν ψευδῆς, τὸ τοιόνδε. Οὐ σὺ μόνος οὐδὲ οἱ σοὶ φίλοι πρῶτοι καὶ πρῶτον ταύτην δόξαν περὶ θεῶν ἔσχετε, γίνονται δὲ ἄει πλείους ἢ ἐλάττους ταύτην τὴν νόσον ἔχοντες· τὸδε τοίνυν σοι, παραγεγονῶς αὐτῶν πολλοῖσι, φράζομι' ἂν, τὸ μηδένα πώποτε λαβόντα ἐκ νέου ταύτην τὴν δόξαν περὶ θεῶν, ὡς οὐκ εἰσὶν, διατελέσει πρὸς γῆρας μείναντα ἐν ταύτῃ τῇ διανοήσει, τὰ δύο μέντοι πάθη περὶ θεοὺς μείναι, πολλοῖσι μὲν οὐ, μείναι δὲ οὖν τισιν, τὸ τοὺς θεοὺς εἶναι μὲν, φροντίζειν δὲ οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὸ μετὰ τοῦτο, ὡς φροντίζουσι μὲν, εὐπαραμύθητοι δ' εἰσὶν θήμασιν καὶ εὐχαῖς. Τὸ δὴ σαφὲς ἂν γενόμενόν σοι περὶ αὐτῶν κατὰ δύναμιν δόγμα, ἂν ἐμοὶ πείθῃ, περμενεῖς, ἀνασκοπῶν εἴτε οὕτως εἴτε ἄλλως ἔχει, πυνθανόμενος παρὰ τε τῶν ἄλλων καὶ δὴ καὶ μάλιστα καὶ παρὰ τοῦ νομοθέτου· ἐν δὲ ὅτῳ τῷ χρόνῳ μὴ τολμήσης περὶ θεοὺς μηδὲν ἄσεβῆσαι. Πειρατέον γὰρ τῷ τοὺς νόμους σοι τιθέντι νῦν καὶ εἰς αὐθις διδάσκειν περὶ αὐτοὺς τοῦτων ὡς ἔχει.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Κάλισθ' ἡμῖν, ὦ ξένη, μέχρι γε τοῦ νῦν εἰρηται.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Παντάσῃ μὲν οὖν, ὦ Μέγυλλέ τε καὶ Κλεινία· λελήθαμεν δ' ἡμᾶς αὐτοὺς εἰς θαυμαστὸν λόγον ἐμπεπτακότες.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Τὸν ποῖον δὴ λέγεις;

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Τὸν παρὰ πολλοῖς δοξαζόμενον εἶναι σοφώτατον ἀπάντων λόγων.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Φράξ' ἔτι σαφέστερον.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Λέγουσί ποῦ τινες ὡς πάντα ἐστὶ τὰ πράγματα γινόμενα καὶ γενόμενα καὶ γενησόμενα τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ τέχνῃ, τὰ δὲ διὰ τύχην.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Οὐκοῦν καλῶς;

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Εἰκόσ γέ τοι που σοφοὺς ἀνδρας ὀρθῶς λέγειν ἐπόμενός

γε μὴν αὐτοῖς σκεψώμεθα τοὺς ἐκείθεν τί ποτε καὶ τυγχάνουσι διανοου-
μενοι²²⁶.

226. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασιλῆ Μοσκόβη, σελ. 751 ἑπ.:

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: (...) Γιατί νὰ τί καταφέρνουν οἱ λόγοι τους; Δηλαδή όταν ἐγὼ καὶ σὺ φέρο-
νομε τὶς ἀποδείξεις γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῶν θεῶν, λέγοντας γιὰ τὸν ἥλιο, τὴ σελήνη, τ' ἀστέ-
ρια, καὶ τὴ γῆ ὅτι εἶναι θεοὶ καὶ θεϊκὰ ὄντα, ἐκείνοι πὺν τὰ μυαλά τους ἔχουν διαστρέψει
αὐτοὶ οἱ σοφοί, θὰ μᾶς ἀπαντήσουν ὅτι εἶναι χῶμα καὶ πέτρες καὶ δὲν ἔχουν καμιάν ἰκανό-
τητα νὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Αὐτὰ δὲ λέγονται μὲ πολὺ ὠραῖα ἐπι-
χειρήματα ὥστε νὰ γίνουν στὸ τέλος πειστικά.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Δυσάρεστο λόγο μᾶς εἶπες, φίλε μου, ἔστω κι ἂν ἦταν ἓνας μονάχα. Τώρα
ὁμως ἀπὸ τέτοιες δοξασεῖς ἔχουν πολλαπλασιασθεῖ, εἶναι πολὺ πῶδ δυσάρεστος ἀκόμη.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Τί λοιπόν; Τί λέμε ἐμεῖς; Τί πρέπει νὰ κάνομε; Ἄραγε νὰ ἀπολογηθοῦμε σὰ
νὰ μᾶς κατηγορήσει κανεὶς μπροστά σ' ἓνα δικαστήριο ἀσεβῶν ἀνθρώπων, πὺν θὰ ἰσχυρί-
ζονται γιὰ τὴ νομοθεσία μας ὅτι κάνομε φοβερὰ πράγματα ἐπειδὴ στοὺς νόμους μας πα-
ραδεχόμαστε τὴν ὑπαρξὴ τῶν θεῶν; Ἢ νὰ παρατήσομε αὐτὸ τὸ θέμα γιὰ νὰ ξαναγυρί-
σομε στοὺς νόμους, ἀπὸ φόβο μήπως τὸ προοίμιό μας γίνει ἐκτενέστερο ἀπὸ τοὺς νόμους;
Γιατί ὁ λόγος ἂν πάρει ἔκταση δὲ θὰ γίνει σύντομος, ἂν, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, θὰ πρέπει νὰ
ἀναπτύξομε σὲ ἀνθρώπους πὺν ρέπονν πρὸς τὴν ἀσέβεια μὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα τὰ ση-
μεία πὺν εἶχαν τὴν ἀπαίτηση νὰ τοὺς ἐξηγήσομε, κι ἔπειτα νὰ τοὺς στρέψομε στὸ φόβο,
κάμνοντάς τους νὰ σιχαθοῦν τὴν ἀσέβειά τους, καὶ τότε μονάχα νὰ θεσπίσομε τοὺς νό-
μους πὺν πρέπει.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Ἀλλά, φίλε μου, πολλές φορές, μέσα σ' αὐτὸ τὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα,
ἔχομε ἐπαναλάβει τὸ ἴδιο πράγμα, ὅτι δηλαδή δὲν ὑπάρχει πρὸς τὸ παρὸν ἀνάγκη νὰ
προτιμοῦμε τὴ βραχυλογία ἀπὸ τὴ μακρολογία, γιατί, ὅπως λέει κι ἡ παροιμία, τίποτα δὲ
μᾶς βιάζει. Θὰ ἦταν ἐπομένως γελοῖο καὶ ἀξιοκατάκριτο νὰ φαινόμαστε ὅτι προτιμοῦμε τὸ
σιντομότερο ἀπὸ τὸ καλύτερο. Καὶ ἔχει μεγάλο ἐνδιαφέρον νὰ δώσομε, ὅσο μπορούμε,
μεγαλύτερη πειστικότητα στοὺς ἰσχυρισμούς μας, ὅτι ὑπάρχουν θεοὶ καὶ μάλιστα καλοὶ θε-
οὶ πὺν τιμοῦν τὴ δικαιοσύνη πολὺ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Γιατί αὐτὸ σχεδόν,
τολμῶ νὰ πῶ, γιὰ τὸ σύνολο τῶν νόμων μας, πὺν ἀποτελεῖ τὸ καλύτερο καὶ ὠραιότερο προ-
οίμιο. Χωρὶς, λοιπόν, νὰ στενοχωρηθοῦμε καὶ νὰ βιαστοῦμε καθόλου, ἂν ἔχομε κάποια
δύναμη νὰ πείσομε μὲ τέτοια ἐπιχειρήματα, ἄς μὴ κουραστοῦμε νὰ ξεετάσομε τὸ θέμα
ὅσο μπορούμε πῶ ἰκανοποιητικά.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Μοῦ φαίνεται πῶς ὁ λόγος σου μοιάζει μὲ παράκληση, ἐπειδὴ τὸν ὑποστη-
ρίζεις μὲ τόση θέρη καὶ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ χάνομε ἀκόμη καιρό, ἀλλὰ πρέπει νὰ μιλή-
σομε. Ἐμπρός, λοιπόν! Πῶς μπορεί νὰ μιλά κανεὶς χωρὶς θυμὸ θέλοντας ν' ἀποδείξει τὴν
ὑπαρξὴ τῶν θεῶν; Γιατί βέβαια εἶναι ἀνάγκη νὰ μὴν ἀνέχεται καὶ νὰ μισεῖ ἐκείνους, πὺν
ἔχουν γίνει αἰτία γι' αὐτὴ μας τὴ συζήτηση καὶ γίνονται καὶ τώρα, ἐπειδὴ δὲν πείθονται
στοὺς μύθους πὺν ἄκουαν ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ, όταν ἀκόμη τρέφονταν μὲ γάλα ἀπὸ τὶς πα-
ραμάνες καὶ τὶς μητέρες τους, τοὺς μύθους πὺν τοὺς τραγουδοῦσαν στὰ σοβαρὰ καὶ σὰν
παχνῖδια καὶ ἀνανεῶνονταν γιὰ χάρη τους στίς προσεσχῆς τῶν θνητῶν, σινοδευόμενες
ἀπὸ τὶς θεαματικῆς τελετῆς, τὶς ὁποῖες μὲ πολὺ μεγάλη εὐχαρίστηση ἀκούει καὶ βλέπει καν-
εὶς όταν εἶναι νέος, βλέποντας τοὺς γονιοὺς του νὰ φροντίζουν γι' αὐτῆς μὲ μεγάλο ἐνδια-

— Ἡ ἐπίμονη ἀναφορὰ στὴ δευτέρη κατηγορία θεοτήτων ἀποτελεῖ, σύμφωνα μὲ τὸν NILSSON, *The Origin of Belief among the Greeks in the Divinity of*

φέρουν καὶ ν' ἀπευθύνουν μὲ ὄλη τους τὴν καρδιά, στοὺς θεοὺς, σὰν νὰ ἦταν βέβαιοι γιὰ τὴν ὑπαρξὴ περισσότερο ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, τὶς προσευχὲς καὶ τὶς ἱκεσίες τους. Ἀκόμη καὶ ὅταν ἀνέτελλε ἡ βασιλευὸς ἢ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι εἶχαν ἀκούσει καὶ εἶχαν δεῖ πὼς ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ βάρβαροι ὅταν τοὺς χτυποῦσαν κάθε λογῆς συμφορὲς ἀλλὰ καὶ ὅταν ἦταν εὐτυχημένοι γονάτιζαν καὶ τοὺς προσκυνοῦσαν, ὄχι σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν, ἀλλὰ σὰν νὰ ἦταν τὰ πρῶτα ὑπαρκτὰ ὄντα καὶ μὲ τρόπο ποὺ νὰ φαίνονται ὅτι δὲν ὑποψιάζονται κὰν πὼς εἶναι δινατὸ νὰ μὴν ὑπάρχουν θεοί. Ὅσους, ἐπομένως, περιφρονοῦν ὄλ' αὐτὰ χωρὶς κανένα σοβαρὸ ἐπιχείρημα, καθὼς μποροῦν νὰ συμπεράνουν καὶ ὅσοι ἔχουν λίγο μυαλὸ καὶ μᾶς ἀναγκάζουν τὴν ἀρχὴ νὰ λέμε αὐτὰ ποὺ λέμε, πὼς θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ τοὺς νοιθετῆσει καὶ νὰ τοὺς δείξει συνάμα μὲ καταπραϊντικὰ λόγια τὴν ὑπαρξὴ τῶν θεῶν σὰν βασικὴ καὶ πρώτη ἀλήθεια; Κι ὁμως πρέπει νὰ τὸ ἀποτολήσουμε, γιατί δὲν πρέπει νὰ φανοῦμε πὼς ἄλλοι ἀπὸ μᾶς ἔχουμε παραφρονήσει ἀπὸ δίψα γιὰ ἠδονὴ καὶ ἄλλοι ἀπὸ ὑπερβολικὴ ἔξαρση ἐξουτίας αὐτῶν. Ἐμπρός, λοιπὸν, σ' αὐτοὺς ποὺ ἡ σκέψη τους ἔχει τόσο παραστρατήσει, ἄς ἀπευθύνουμε καταπλίνοντας τὸ θυμὸ μας, μὲ γλυκὸ τρόπο, αὐτὴ τὴν προσφώνηση σὰν νὰ κουβεντιάζουμε μὲ ἕνα ἀπ' αὐτούς. "Παιδί μου, ἐσὺ εἶσαι νέος ἀκόμη καὶ ὅσο περνᾷ ὁ καιρὸς θὰ σὲ κάμει ν' ἀλλάξεις πολλὲς ἀπὸ τὶς τωρινὲς σου γνώμες καὶ νὰ παραδεχθῆς τὶς ἀντίθετες. Περίμενε, λοιπὸν, ὡς τότε γιὰ νὰ καταλήξεις σὲ ἀποφάσεις σχετικὰ μὲ τὰ πρῶτα σοβαρὰ ζητήματα. Καὶ τὸ πρῶτο σοβαρὸ ἀπ' ὅλα ποὺ ἐσὺ τώρα τὸ θεωρεῖς μηδαιμόνιο, εἶναι νὰ σχηματίζεις σωστὴ γνώμη γιὰ τοὺς θεοὺς καὶ νὰ ζήσεις μιὰ ὠραία ζωὴ ἢ μὰ τελειῶς ἀντίθετη ἀπ' αὐτὴ. Τὸ πρῶτο μεγαλὸ μῆνυμα ποὺ μπορῶ νὰ σοὺ δώσω γι' αὐτούς, χωρὶς νὰ φοβῶμαι πὼς θὰ βγῶ ποτὲ πέντης, εἶναι τὸ ἔξῃς: Οὔτε σὺ νόμιζα, οὔτε οἱ φίλοι σου εἴσατε οἱ πρῶτοι εἰσηγητὲς αὐτῆς τῆς γνώμης γιὰ τοὺς θεοὺς. Ὑπάρχουν πάντοτε πολλοὶ ἢ λίγοι ποὺ πάσχουν ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια. Ἐχω γνωρίσει πολλοὺς ἀπ' αὐτούς, καὶ νὰ τί μπορῶ νὰ σοὺ πῶ: ὅτι κανένας ἀπ' ὄσους σχημάτισαν αὐτὴ τὴν ἰδέα γιὰ τὴ μὴ ὑπαρξὴ τῶν θεῶν ὅταν ἦταν νέος, δὲν ἔμεινε προσκολλημένος σ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψη ὅταν γέρασε. Τὰ ἄλλα δυὸ ὁμως παθήματα τὰ σχετικὰ μὲ τοὺς θεοὺς, ἂν δὲν ἔμειναν σὲ πολλοὺς, ἔμειναν ὁμως σὲ μερικούς: τὸ ὅτι δηλαδή οἱ θεοὶ ὑπάρχουν ἀλλὰ δὲν φροντίζουν καθόλου γιὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ ἐπίσης τὸ ὅτι φροντίζουν μὲν, ἀλλὰ εὐκόλα ἐξευμενίζονται μὲ θυσίες καὶ προσευχάς. Λοιπὸν, ἂν θέλεις νὰ μ' ἀκούσεις, πρέπει νὰ περιμένεις νὰ σχηματίσεις πάνω σ' αὐτὸ τὸ ζήτημα μιὰ ξεκάθαρη, ὅσο εἶναι δυνατὸ, γνώμη, καὶ ν' ἀναθεωρῆς τὶς σκέψεις σου, ποῖο ἄραγε εἶναι ἀληθινὸ, αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, συζητώντας το μὲ τοὺς ἄλλους καὶ προπαντὸς μὲ τὸ νομοθέτη. Καὶ σ' ὄλο αὐτὸ τὸ χρονικὸ διάστημα μὴ τολμήσεις νὰ κάμεις καμιά ἀσέβεια στοὺς θεοὺς. Γιατὶ πρέπει, πράγματι, ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ θεσπίζει τοὺς νόμους γιὰ πάντα νὰ προσπαθήσεις νὰ μάθεις, καὶ τώρα καὶ στὸ μέλλον, τὴν ἀλήθεια πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα."

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Ὡς τώρα, φίλε μου, ἔχουμε μιλήσει μὲ πάρα πολὺ θαυμαστὸ τρόπο.

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Συμφωνῶ ἀπόλυτα, Μέγυλλε καὶ Κλεινία. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ μὲ καταλάβουμε οὐτ' ἐμεῖς οἱ ἴδιοι μολιχτήκαμε σ' ἕνα καταπληκτικὸ θέμα.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Ποῖο δηλαδή;

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: Τὸ θέμα ποὺ οἱ περισσότεροὶ ἄνθρωποι τὸ θεωροῦν ὡς τὸ πρῶτο ἀπ' ὅλα.

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: Μίλα πρὸ καθαρά.

the Heavenly Bodies. σελ. 1 έπ., σημάδι τής εξέλιξης τών θρησκευτικών νοοτροπιών. μιάς εξέλιξης πού όφείλεται στην παρακμή τών μεγάλων άνθρωπομόρφων θεών στα διάφορα άσπεα.

291. Αυτό δέν τó ύποστήριξε μόνο ó Άναξαγόρας (άπόσπ. 18), πού σύμφωνα μέ τόν Πλούταρχο έλεγε ότι *ήλιος εντίθθσι τή σελήνη τó λαμπρόν*²²⁷, αλλά και ó Παρμενίδης, ό όποίος, και πάλι κατά μαρτυριάν του Πλουτάρχου, έπρέσβευε ότι ή σελήνη είναι *νυκτιφαές περι γαίαν άλώμενον άλλότριον φώς*²²⁸. — Βλ. σχετικά PRÉAUX, *La lune dans la pensée grecque*: O'BRIEN, *Derived Light and Eclipses in the Fifth Century*, σελ. 114 έπ.: και O'BRIEN, *The Relation of Anaxagoras and Empedocles*, σελ. 93 έπ.
292. Στόν Έμπεδοκλή άπαντάται ό τύπος *σεληναίη*²²⁹.
293. Τό επίθετο *διθυραμβώδες* χρησιμοποιείται στόν Πλάτωνα μέ τή σημασία του *έμφατικοί παραδείγματα*²³⁰. Ίσως, όμως, έδώ νά έκφράζει άπλώς τό θαυμασμό του Έρμογένη γιά τήν έτυμολογική σύλληψη του Σωκράτη.
294. Βλ. όρφικό άπόσπασμα 91 Κ.
295. Βλ. σχετικά KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 134 έπ.
296. Πρβλ. ΗΡΟΔΟΤΟΥ, *Μούσας*, II, 50: *Σχεδόν δέ και πάντων τά ονόματα τών θεών έξ Αιγύπτου έλήλυθε ές τήν Ελλάδα. Διότι μέν γάρ έκ τών βαρβάρων ήκει, πυνθανόμενος ούτω εύρίσκω ενός δοκέω δ' ών μάλιστα άπ' Αιγύπτου άπίχθαι. Ότι γάρ δή μη Ποσειδέωνος και Διοσκόρων, ως και πρότερόν μοι ταύτα εΐρηται, και Ήρης και Ιστίης και Θέμιος και Χαρίτων και Νηρηίδων, τών άλλων θεών Αιγυπτίοισι αιεί κοτε τά ονόματα έστι εν τή χώρα. Λέγω δέ τά λέγονσι αυτοί Αιγύπτιοι. Τών δέ ού φασι θεών γινώσκειν τά ονόματα, ούτοι δέ μοι δοκέουσι υπό Πελασγών όνομασθήναι, πλην Ποσειδέωνος*

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: *Λένε μερικοί άν δέν κάνω λάθος, ότι όλα τά πράγματα πού ύπάρχουν, πού έχουν γίνει και πού θά ύπάρξουν στο μέλλον, είναι δημιουργήματα άλλα τής φύσης, άλλα τής τέχνης, και άλλα τής τύχης.*

ΚΛΕΙΝΙΑΣ: *Και δέν είναι σωστό αυτό;*

ΑΘΗΝΑΙΟΣ: *Είναι βέβαια λογικό σοφοί άνθρωποι νά μιλάνε σωστά. Άς τούς ακολουθήσουμε όμως κι άς διερευνήσουμε τί θέλουν άραγε νά πουν οι όπαδοί τους.*

227. Βλ. σχετικά KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, άπόσπασμα 500, σελ. 380.

228. Βλ. σχετικά KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, άπόσπασμα 308, σελ. 259.

229. Βλ. σχετικά DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, B 43: *ώς αύγή τύψασα σεληναίης κύκλον εύρον.*

230. Πρβλ. *Ήπλια Μείζονα*, 292 c 5-8: *Εν γάρ ίσθι, ειπέ μοι, φήσει, ώ Σώκρατες, οίει άν άόικως πληγιάς λαβείν, όστις διθύραμβος τοσοντονι άσας ούτως άμόνως πολύ άπήσας από τοί έρωτήματος; — Πρβλ. και Φαίδρον, 238 d 2-3: *Τά νυν γάρ ούκέτι πόρρω διθυράμβων φθέγγομαι.**

- τοῦτον δὲ τὸν θεὸν παρὰ Λιβύων ἐπίθοντο. Οὐδαμοὶ γὰρ ἀπ' ἀρχῆς Ποσειδέωνος οὐνομα ἔκτηνται εἰ μὴ Λίβυες καὶ τμῶσι τὸν θεὸν τοῦτον αἰεὶ. Νομίζουσι δ' ὧν Αἰγύπτιοι οὐδ' ἤρωσι οὐδέν.
297. Ποιά εἶναι αὐτὴ ἢ “ἐλαφρὰ ἀλλοίωση”; Σύμφωνα μὲ τὸν CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 1153, στίς ἰνδοευρωπαϊκῆς γλῶσσας ὑπάρχουν δύο γένη ὀνομάτων: τὰ ἐμψυχα καὶ τὰ ἄψυχα. Στὰ ἑλληνικά προτιμᾶτο τόσο γιὰ τὸ νερὸ ὅσο καὶ γιὰ τὴ φωτιά τὸ ἄψυχο γένος. Ἐρωτᾶται λοιπόν: γνώριζε ὁ Πλάτων γιὰ τὸ “πῦρ” στὰ φρυγικά;²³¹ κάποιον τύπο ἐμψύχου γένους ἢ μήπως εἶχε ὑπόψη του τὸν ἰωνικὸ τύπο θηλυκοῦ γένους *πυρή*; Καὶ σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὸ “ὔδωρ”, εἶχε κατὰ νοῦν τύπους ὅπως *ὔδος*²³² ἢ *ῥῖδον*;
298. Σχετικὰ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς φρυγικῆς γλώσσας βλ. BRICHHE, *Épigraphie et grammaire du phrygien, état présent et perspectives*.
299. Γιὰ τὴ φρυγικὴ ρίζα *kan τοῦ “κυνός” καὶ τὴ σχέση του μὲ τὴ λέξη *γάνος* βλ. OREL, *On two Phrygian Glosses*, σελ. 182 ἐπ. — Βλ. ἐπίσης MASSON, *Recherches sur les plus anciens emprunts sémitiques en grec*, σελ. 74, καὶ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 225.
300. Τὰ ὀνόματα “πῦρ”, “ὔδωρ” καὶ “κῦων” θεωροῦνται ἴσως ξενικά, ἐπειδὴ εἶναι ἑτερόκλητα καί, ὡς ἐκ τούτου, δύσκολα στὸ νὰ τὰ συνηθίσει τὸ ἀττικὸ ἀφτί· διαφορητικὰ δὲν ἐξηγεῖται ἢ ἐξαιρετικὴ ἀναφορὰ τους ἐδῶ ἀπὸ τὸν Σωκράτη.
301. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Περὶ Οὐρανοῦ*, 270 b 16-24: *Ἔοικε δὲ καὶ τοῦνομα παρὰ τῶν ἀρχαίων παραδεδοσθαι μέχρι καὶ τοῦ νῦν χρόνου, τοῦτον τὸν τρόπον ὑπολαμβάνόντων ὄνπερ καὶ ἡμεῖς λέγομεν· οὐ γὰρ ἀπαξ οὐδὲ δις ἀλλ' ἀπειράκις δεῖ νομίζειν τὰς αὐτὰς ἀφικνεῖσθαι ὄξας εἰς ἡμᾶς. Διόπερ ὡς ἑτέρου τινὸς ὄξους τοῦ πρώτου σώματος παρὰ γῆν καὶ πῦρ καὶ αἴρα καὶ ὔδωρ, αἰθέρα προσωνόμασαν τὸν ἀνωτάτω τόπον, ἀπὸ τοῦ θεῖν αἰεὶ τὸν αἰδῶν χρόνον θέμενοι τὴν ἐπωνυμίαν αὐτῶ. Ἀναξαγόρας δὲ καταχρηστικῶς ὀνόματι τούτῳ οὐ καλῶς ὀνομάζει γὰρ αἰθέρα ἀντὶ πυρός²³³.* πρβλ. καὶ

231. Γιὰ τὸν φρυγικὸν τύπον *rḥūr βλ. BRICHHE, *Essai sur le grec anatolien au début de notre ère*, σελ. 111.

232. Ὁ τύπος αὐτὸς ἀπαντᾶται στὸ ΗΣΙΟΔΟΥ, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στ. 61: *γαῖαν ὕδα φέρειν.*

233. Καὶ κατὰ μετάφραση Π.Π. Παναγιώτου, σελ. 8: *Φαίνεται δὲ ὅτι καὶ τὸ ὄνομα ἀόμοι ἔφτασε στὴν ἐποχὴ μας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους, ποὺ πίστευαν τὶς ἴδιες ἀντιλήψεις μὲ αὐτὲς ποὺ ἔχουμε καὶ ἐμεῖς. Γιατί, πρέπει νὰ πιστεύουμε ὅτι ὅχι μιὰ φορὰ ὅποτε δύο, ἀλλὰ ἀπεριόριστος, ἔφτασαν οἱ ἀντιλήψεις αὐτὲς σ' ἡμᾶς. Καὶ ἐπειδὴ τὸ πρώτο σῶμα θεωρήθηκε ὡς κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὴ γῆ, τὸ πῦρ, τὸν αἴρα καὶ τὸ νερὸ, ὀνόμασαν (οἱ ἀρχαῖοι) τὸν ἀνώτατο τόπον αἰθέρα, ἀπὸ τὸ “θεῖν αἰεὶ”, ὅτι κινεῖται δηλαδὴ αἰῶνα στὸ χρόνο. Ὁ Ἀναξαγόρας ὅμως παρερμηνεύει αὐτὸ τὸ ὄνομα (καὶ τὸ ἀποδίδει στὸ πῦρ) καὶ κάνει λόγο γιὰ αἰθέρα ἐκεῖ ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ μιλάει γιὰ πῦρ.*

- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Μετεωρολογικά*, 339 b 27: *Τὸ γὰρ αἰεὶ σῶμα θεόν ἄμα καὶ θεῖόν τι τὴν φύσιν ἐόικασιν ὑπολαβεῖν καὶ διώρισαν ὀνομάζειν αἰθέρα τὸ τοιοῦτον ὡς ὃν οὐδενὶ τῶν παρ' ἡμῖν τὸ αὐτό*²³⁴. — Ἐπειδὴ ὁ Σωκράτης δὲν κάνει ἐδῶ ἀναφορά στὸν Ἀναξαγόρα, συνάγεται ὅτι κατὰ κανόνα δίνει δι-
κῆς του ἐτυμολογικῆς ἐρμηνεῖς τῶν ὀνομάτων²³⁵.
302. Σύμφωνα μὲ τὸν DE GROOT, *Ὀμηρικὸ Λεξικόν*, ἡ λέξη “γαῖα” ἐντάσσεται στὴν κατηγορία τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ 200 ἕως 500 φορές στὰ ὀμηρικὰ ἐπιτὴ λέξη “γῆ” ἐντάσσεται στὴν κατηγορία τῶν ὀνομάτων ποὺ ἀναφέρονται ἀπὸ 10 ἕως 25 φορές.
303. Πρόκειται γὰρ τὸ γ' πρόσωπο πληθυντικοῦ τοῦ ὀμηρικοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος “γίγνομαι”. — Ἡ λέξη ἀπαντᾶται ἀκριβῶς στὸν ΕΜΠΕΔΟΚΛΗ: *πῶς ὕδατος γαίης τε καὶ αἰθέρος ἡλίου τε κωρναμένων εἶδη τε γενοῖατο χροῖά τε θνητῶν τόσος, ὅσα νῦν γεγάσι συναρμοσθέντ' Ἀφροδίτῃ*²³⁶, καὶ στὸν ΗΣΙΟΔΟ, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στ. 108: *ὡς ὁμόθεν γεγάσι θεοὶ θνητοὶ τ' ἄνθρωποι, καὶ μὲ μικρῆς ἀλλοιώσεις ἐπίσης στὸν ΕΜΠΕΔΟΚΛΗ: φάρμακα δ' ὅσα γεγάσι κακῶν καὶ γήραος ἄλλαρ / πεύσῃ*²³⁷, καὶ ὅσα γε δῆλα γεγά-
κασιν ἄσπετα²³⁸.
304. Στὸ ἀρχαῖο ἀττικὸ ἀλφάβητο τόσο τὸ ὄμικρον ὅσο καὶ τὸ ὠμέγα σημειώνονταν μὲ τὸ σημεῖο “ο”.
305. Βλ. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ, ἀπόσπασμα 51: *ῶρας αἰ πάντα φέρουσι*²³⁹, ὅπου παραπέμπει καὶ ὁ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 140. Βλ. ἐπίσης *Ἰλιάδος*, Ε 748-9: *Ἥρη δὲ μάστιγι θεῶς ἐπεμαίειτ' ἄρ' ἔπλους / αὐτόματοι δὲ πύλαι μύκον οὐρανοῦ, ἅς ἔχον Ὄραι* δεδομένου ὅτι οἱ ὄρες φυλάνε τις πύ-
λες τοῦ οὐρανοῦ καί, ἄρα, τις “ὄροῦν” —δηλαδή τις “βλέπουν” / “ἐποπτεῦ-
ουν” —. συνάγεται ἐτυμολογικὴ συγγένεια.
306. Πρβλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 349.

234. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: *Γιατὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἐκτίμησαν ὅτι κά-
ποιο σῶμα ποὺ κινεῖται αἰώνια περιέχει κάτι θεῖο στὴ φύση του καὶ ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ ὀνο-
μάζουν αἰθέρα τὸ σῶμα αὐτοῦ τοῦ εἶδους, δεδομένου ὅτι σὲ τίποτα δὲν μοιάζει μὲ ὅ,τι βρι-
σκεται ἐδῶ σ' ἐμᾶς.*

235. Πρβλ. GOLDSCHMIED, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 91: *Platon entend ἐτυμολογεῖν par ses propres moyens.*

236. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 17, 3-4.

237. Βλ. KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπασμα 345, στ. 1-2, σελ. 285.

238. Βλ. KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπασμα 356, στ. 10, σελ. 380.

239. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 100.

307. Πρβλ. *Μένωνα*, 88 a 8 - c 1:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἔτι τοῖνυν καὶ τὰ κατὰ τὴν ψυχὴν σκεψώμεθα. Σωφροσύνην τι καλεῖς καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ εὐμαθίαν καὶ μνήμην καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα;

ΜΕΝΩΝ: Ἐγώ γε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Σκόπει δὴ, τοῦτων ἅττα σοι δοκεῖ μὴ ἐπιστήμη εἶναι ἀλλ' ἄλλο ἐπιστήμης, εἰ οὐχὶ τοτὲ μὲν βλάπτει, τοτὲ δὲ ὠφελεῖ; Οἷον ἀνδρεία, εἰ μὴ ἔστι φρόνησις ἢ ἀνδρεία ἀλλ' οἷον θάρρος τι οὐχ ὅταν μὲν ἄνευ νοῦ θαρρῆ ἄνθρωπος, βλάπτεται, ὅταν δὲ σὺν νῷ, ὠφελεῖται;

ΜΕΝΩΝ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐκοῦν καὶ σωφροσύνη ὡσαύτως καὶ εὐμαθία: μετὰ μὲν νοῦ καὶ μανθανόμενα καὶ καταρτυόμενα ὠφέλιμα, ἄνευ δὲ νοῦ βλαβερὰ;

ΜΕΝΩΝ: Πάνν σφόδρα.²⁴⁰

308. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται ὅτι ἐδῶ πρέπει κι αὐτὸς σάν τὸν μυθικὸ Ἡρακλῆ, ἀφοῦ πρῶτα διαλέξει τὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς, νὰ ἐπιτελέσει ἄθλους σάν τοὺς δικούς του²⁴¹.

309. *Νῆ τὸν κύνα* στὸ πρωτότυπο. Προτίμησα νὰ μεταφράσω τὸν ὄρκο ἐλεύθερα, ὄχι ἐπειδὴ ὁ Κέρβερος εἶναι ὁ πιὸ γνωστός σκύλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου, οὔτε ἐπειδὴ θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς μετωνυμία τοῦ Πλούτωνα, τὸν ὁποῖο, ὄντας θεοῦ, θὰ ἐνομοποιεῖτο κανεὶς νὰ τὸν ἐπικαλεσθεῖ μὲ ὄρκο. Ἐπειδὴ, ὅπως ἤδη ἀναφέρθηκε, ὁ Σωκράτης “ὑποδύεται” τὸν Ἡρακλῆ, ὑπαινισσόμενος ὅτι μὲ τίς ἐτυμολογήσεις του κατορθώνει μεγάλους ἄθλους, καὶ ἐπειδὴ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἄθλους τοῦ Ἡρακλῆ ὑπῆρξε ἡ νίκη του ἐπὶ τοῦ

240. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἑλλης Λαμπριδῆ, σελ. 79 ἐπ.:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄς ἐξετάσωμεν τῶρα καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ψυχὴν. Ὑπάρχει κάτι τὸ ὁποῖον ὀνομάζεις σωφροσύνην, καὶ δικαιοσύνην, καὶ γενναϊότητα, καὶ ἰκανότητα πρὸς μάθην, καὶ μνήμην, καὶ μεγαλοψυχίαν, καὶ ὅλα τὰ παρόμοια;

ΜΕΝΩΝ: Ὁρισμένως ὑπάρχει.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κοίταξε λοιπόν: μήπως ἐκεῖνα μεταξὺ αὐτῶν, πού σοῦ φαίνονται ὅτι δὲν εἶναι γνῶσις, ἀλλὰ κάτι διαφορετικὸν ἀπὸ τὴν γνῶσιν, ἄλλοτε μὲν βλάπτουν, ἄλλοτε δὲ ὠφελούν; Ὅπως π.χ. ἡ γενναϊότης: ὅταν δὲν εἶναι ἡ γενναϊότης φρόνησις, ἀλλὰ κάτι ὡσαν παράτολμος πεποιθήσις, δὲν συμβαίνει νὰ βλάπτεται μὲν ὁ ἄνθρωπος ὅταν τολμᾷ χωρὶς νοῦν, νὰ ὠφελῆται δὲ ὅταν τὸ κάμην στοχαστικὰ;

ΜΕΝΩΝ: Μάλιστα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ ἴδιον λοιπὸν δὲν συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἐγκράτειαν, καὶ μὲ τὴν ἰκανότητα πρὸς μάθην; Ὅταν μὲν ἀσκοῦνται καὶ ὀργανώνονται μὲ φρόνησιν εἶναι ὠφέλιμα, ὅταν δὲ ἀστοχαστά, βλαβερὰ;

ΜΕΝΩΝ: Καὶ πολὺ μάλιστα.

241. Πρβλ. LORAUX, *Socrate, Platon, Héraklès : sur un paradigme héroïque de philosophie*, σελ. 93 ἐπ.

Κερβέρου στὸν Κάτω Κόσμο, ἡ μεταφραστικὴ μου ἐκδοχὴ δικαιολογεῖται. Δικαιολογεῖται, ὁμως, καὶ ἀπὸ κάτι ἄλλο: ὅποτε ὁ Σωκράτης ὀρκίζεται στὸν σκύλο, τὸ “νῆ τὸν κύνα” του ἀναφέρεται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως στὸν Ἡρακλῆ; στοὺς ἄθλους του²⁴², στὸ θάρρος του²⁴³, στοὺς ἀγῶνες του μὲ ἀλλόκοτα ὄντα²⁴⁴, στὸ ξεβρώμισμα τῆς κοινωρίας²⁴⁵ καὶ στὴν πάλη τοῦ σοφοῦ ἄντρα²⁴⁶. — Ἀποκλείω τὴν ὑπόθεση νὰ πρόκειται περὶ εὐφημισμοῦ τοῦ Δία, κατὰ τὸ ἀνάλογο “νῆ τὸν Δία”. Ἐπίσης ἀποκλείω τὸ ἐνδεχόμενον ἀναλογίας ἐδῶ μὲ τὸν *Γοργίαν*, 482 b 5-6: *μὰ τὸν κύνα τὸν Αἰγυπτίων θεόν*, ὅπου βεβαίως ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται στὸν κυνόμορφο θεὸ Ἄνουβι. — Γιὰ τὸν ἰδιότυπο αὐτὸν ὄρκο βλ. TÖDT, *Beim Hunde*, σελ. 73 ἐπ.

310. Γιὰ τὸν εὐρισκόμενον σὲ διαρκῆ ἀπορία Ἑρμογένη βλ. MÉRIDIER, *Introduction*, σελ. 35.
311. Πρβλ. BAXTER, *The Cratylus. Plato's Critique of Naming*, σελ. 85, ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Μετὰ τὰ Φυσικά*, 1009 b 1-19: *Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ περὶ τὰ φαινόμενα ἀλήθεια ἐνίοις ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐλήλυθεν. Τὸ μὲν γὰρ ἀληθές οὐ πλήθει κρίνεσθαι οἴονται προσήκειν οὐδὲ ὀλιγότῃ, τὸ δ' αὐτὸ τοῖς μὲν γλυκῷ γενομένοις δοκεῖν εἶναι, τοῖς δὲ πικρὸν ὥστ' εἰ πάντες ἕκαμον ἢ πάντες παρεφρόνουν, δύο δ' ἢ τρεῖς ὑγίαινον ἢ νοῦν εἶχον, δοκεῖν ἂν τούτους κάμνειν καὶ παραφρονεῖν, τοὺς δ' ἄλλους οὐ. Ἐτι δὲ πολλοῖς καὶ ἄλλων ζῶων τάναντία περὶ τῶν αὐτῶν φαίνεσθαι καὶ ἡμῖν, καὶ αὐτῷ δὲ ἐκάστῳ πρὸς αὐτὸν οὐ ταῦτά κατὰ τὴν αἴσθησιν αἰεὶ δοκεῖν. Ποῖα οὖν τούτων ἀληθῆ ἢ ψευδῆ, ἄδηλον· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον τάδε ἢ τάδε ἀληθῆ, ἀλλ' ὁμοίως. Διὸ Δημόκριτός γέ φησιν ἦτοι οὐδὲν εἶναι ἀληθές ἢ ἡμῖν γ' ἄδηλον. Ὅλως δὲ διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν φρόνησιν μὲν τὴν αἴσθησιν, ταύτην δ' εἶναι ἀλλοίωσιν, τὸ φαινόμενον κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐξ ἀνάγκης ἀληθές εἶναι φαίνεται· ἐκ τούτων γὰρ καὶ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος καὶ τῶν ἄλλων ὡς ἔπος εἰπεῖν ἕκαστος τοιαύταις δόξαις γεγέννηται ἔνοχοι*²⁴⁷.

242. Βλ. *Ἀπολογία Σωκράτους*, 22 a 1.

243. Βλ. *Φαῖδωνα*, 98 e 4.

244. Βλ. *Χαρμίδην*, 172 e 4.

245. Βλ. *Πολιτείαν*, 399 e 4.

246. Βλ. *Πολιτείαν*, 592 a 7.

247. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἀνδρέα Παλέζιου, σελ. 173: *Ὁμοίως δὲ τινες ἐμόρφωσαν ἐκ τῆς αἰσθησιακῆς ἀντιλήψεως τὴν γνώμην, ὅτι τὰ φαινόμενα εἶναι ἀληθῆ. Διότι τὸ ἀληθές, ὡς φαντάζονται, δὲν κρίνεται κατὰ τὸν μέγαν ἢ μικρὸν ἀριθμὸν τῶν ἀντιλήψεων. Ἦδη ἐν καὶ τὸ αὐτὸ φαίνεται εἰς ἄλλους μὲν γλυκῷ, εἰς ἄλλους δὲ πικρὸν. Ὅθεν, εἴαν τυχὸν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἠσθένειον ἢ παρεφρόνουν, δύο δὲ ἢ τρεῖς ἐξ αὐτῶν παρέμενον ὡς πρὸς τὸ σῶμα ἢ τὸν νοῦν ὑγεῖς, θά ἐφαίνετο, ὅτι οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ εἶναι ἀσθενεῖς ἢ παραφρονεῖς, ὅλοι δὲ οἱ λοιποὶ ὑγεῖς ἢ σώφρονες. Ἐξ ἄλλου, φαίνεται ὅτι εἰς τὰ πολλὰ ἄλλα ζῆα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ γίνεται ἀντιλήπτον κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνον, κατὰ τὸν ὅποιον ἡμεῖς τὸ*

312. Πρβλ. *Πρωταγόραν*, 337 b 4 - c 4: 'Υμείς τε γὰρ οἱ λέγοντες μάλιστα ἂν οὔτως ἐν ἡμῖν τοῖς ἀκούουσιν εὐδοκμοῖτε καὶ οὐκ ἐπαινοῖσθε· εὐδοκμεῖν μὲν γὰρ ἔστιν παρὰ ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων ἄνευ ἀπάτης, ἐπαινεῖσθαι δὲ ἐν λόγῳ πολλάκις παρὰ δόξαν ψευδομένων· ἡμεῖς τ' αὐτοὶ οἱ ἀκούοντες μάλιστα ἂν οὕτως εὐφραينوῦμεθα, οὐχ ἠδοῦμεθα· εὐφραίνεσθαι μὲν γὰρ ἔστιν μανθάνοντά τι καὶ φρονήσεως μεταλαμβάνοντα αὐτῇ τῇ διανοίᾳ, ἠδεσθαι δὲ ἐσθιοντά τι ἢ ἄλλο ἢδὴ πάσχοντα αὐτῷ τῷ σώματι²⁴⁸.
313. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ἠθικά Νικομάχεια*, 1140 b 6-15: Τῆς μὲν γὰρ ποιήσεως ἕτερον τὸ τέλος, τῆς δὲ πράξεως οὐκ ἂν εἴη· ἔστιν γὰρ αὐτῇ ἡ εὐπραξία τέλος. Διὰ τοῦτο Περικλέα καὶ τοὺς τοιούτους φρονίμους οἰόμεθα εἶναι, ὅτι τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ καὶ τὰ τοῖς ἀνθρώποις δύνανται θεωρεῖν· εἶναι δὲ τοιούτους ἠγούμεθα τοὺς οικονομικούς καὶ τοὺς πολιτικούς. Ἐνθεν καὶ τὴν σωφροσύνην τοῖσι προσαγορεύομεν τῷ ὀνόματι, ὡς σώζουσιν τὴν φρόνησιν. Σῶζει δὲ τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν²⁴⁹. — Βλ. ἐπίσης DE VRIES, *Σωφροσύνη en grec classique*, σελ. 81 ἑπ.; NORTH, *The Concept of Sophrosyne in Greek Literary Criticism*, σελ. 1 ἑπ.

ἀντιλαμβανόμεθα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἓνα ἕκαστον τῶν ἀνθρώπων ἡ αἰσθησιακὴ ἀντίληψις δὲν ἐμφανίζει πάντοτε ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ φαινόμενον. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τὸ ἀληθές ἢ τὸ ψευδές, εἶναι ἀόηλον. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Δημόκριτος, ὅτι ἡ οὐδὲν εἶναι ἀληθές ἢ εἶναι ἀπρόσιτος ἢ ἀλήθεια εἰς τὸν νοῦν μας. Ἐν συντόμῳ, εἰπεῖθ' περιορίζουν τὴν γνώσιν εἰς τὴν αἰσθησιακὴν ἀντίληψη, ἐκλαμβάνουν ταύτην ὡς ποιάν τινα ἀλλοίωσιν, καὶ θεωροῦν κατ' ἀκολουθίαν ὡς πραγματικὸν τὸ αἰσθησιακὸν φαινόμενον· ἐκ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ἐκκινούντες ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Δημόκριτος καὶ πάντες σχεδὸν οἱ λοιποὶ ἐσχημάτισαν ἐσφαλμένως γνώμας.

248. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἥλια Σ. Σπυρόπουλου, σελ. 113 ἑπ.: Πατὶ ἀπὸ μέρους σας ἐσεῖς οἱ συζητητῆς θὰ κερδίζατε ἔτσι τὴν ἐκτίμηση ὅλων μας πού σας ἀκούμε, κι ὅχι τὰ παίχνεματα, ἀφοῦ ἐκτίμησις εἶναι κάτι πού δημιουργεῖται μὲς στὴν ψυχὴ τοῦ ἀκροατῆ καὶ δὲν ἔχει σκοπὸ τὸ ξεγέλασμα· τὰ παίχνεματα δὲμως προέρχονται πολλὰς φορὲς ἀπὸ ἀνθρώπους πού λένε ψέματα, ἐνῶ μέσα τους ἔχουν διαφορετικὴ γνώμη· ἀπὸ μέρους μας πάλι ἐμεῖς οἱ ἀκροατῆς τότε θὰ νιώθουμε τὴ μεγαλύτερη εὐφροσύνη — δὲ λέω ἀπόλαυση· γιατί εὐφροσύνη νιώθουμε ὅταν μαθαίνουμε κάτι, ὅταν ἡ διάνοιά μας δέχεται μιὰ καινούρια ἰδέα, ἐνῶ ἀπόλαυση ὅταν τρώμε κάτι ἢ τὸ σῶμα μας δοκιμάζει κάποιο ἄλλο γλυκὸ αἰσθημα. — Ἐπ' αὐτοῦ βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 205.

249. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἀνδρέα Δαλέζιου, σελ. 295: Ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας διαφέρει (ἀπὸ τὸ δημιουργούμενον ἀντικείμενον), ἐνῶ ὁ σκοπὸς τῆς δράσεως εἶναι εἰς καὶ μὴ μόνον, δηλαδὴ ἡ ἀγαθοεργία. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον θεωροῦμεν τὸν Περικλῆ καὶ τοὺς ὁμοίους του ὡς φρονίμους, διότι εἶναι ἱκανοὶ νὰ διακρίνουν τί εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς συνανθρώπους των, φρονοῦμεν δὲ ὅτι τοιοῦτοι εἶναι οἱ οἰκονομισταὶ καὶ οἱ πολιτικοί. Διὰ τοῦτο δίδομεν τὸ ὄνομα αὐτὸ εἰς τὴν σωφροσύνην, ὡς σώζουσιν τὴν φρόνησιν. Πράγματι αὐτὴ σώζει τὴν διὰ τὴν φρόνησιν ἀπαιτουμένην κρίσιν.

314. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 869, όπου συσχετίζεται ἡ “ἐπιστήμη” με τὰ “πιστός” καὶ “πειθομαι”.
315. Ὁ ἀπαρεμφατικός τύπος “ἐπίστασθαι” μπορεῖ νὰ ἀνήκει στοῦ ρήμα *ἐπίσταμαι*, πού σημαίνει *γνωρίζω*, μπορεῖ, ὅμως, νὰ ἀποτελεῖ καὶ ἰωνική ἐκδοχή τοῦ ἀττικοῦ ρήματος *ἐφίσταμαι*, πού σημαίνει *ἐπιβλέπω / ἐποπτεύω*.
316. Ὁ ἀπαρεμφατικός τύπος “συνίεναι” μπορεῖ νὰ ἀνήκει στοῦ ρήμα *συνίημι*, πού σημαίνει *προσεγγίζω με τὸν νοῦ / καταλαβαίνω*, μπορεῖ, ὅμως, νὰ ἀνήκει καὶ στοῦ *σίνεμι*, πού σημαίνει *θὰ πάω*. Διὰ τῆς ὁμωνυμίας ὁ Σωκράτης μᾶλλον ὑπαινίσσεται ὅτι ἡ κατανόηση δὲν εἶναι παρὰ διαδικασία πού “προάγεται”, ἂν ἀκολουθοῦμε τὰ πράγματα. Γι’ αὐτὸ καὶ ὑποστήριξε παραπάνω²⁵⁰ ὅτι ἡ νόηση εἶναι *ἔσις*, δηλαδή *ὄρμη*, ἡ ὁποία εἶναι ἀρχὴ διαδικασίας.
317. Ὁ ἀναγνώστης προειδεάζεται ἐδῶ γιὰ τὴ λακωνικὴ καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος *σοφία*.
318. Σύμφωνα με τὸν ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΝ, *Λυκούργος*, 2, ὁ Σοῦς ὑπῆρξε πρόγονος τοῦ νομοθέτη Λυκούργου.
319. Βλ. τὴ γνώμη τοῦ Δημοκρίτου, ὅπως τὴν ἐκθέτει ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Οὐρανοῦ*, 313 b 4-5: *Φησὶ γὰρ οὐκ εἰς ἓν ὄρμᾶν τὸν σοῦν, λέγων τὸν σοῦν τὴν κίνησιν τῶν ἄνω φερομένων σωμάτων*²⁵¹.
320. Πρὸ βλ. ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΝ: *διέναι λεπτόν ὄν*²⁵², ΑΝΑΣΤΑΓΟΡΑΝ: *ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων*²⁵³, ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΝ: *λεπτομερέστατόν τε καὶ μάλιστα τῶν στοιχείων ἀσώματων*²⁵⁴.
321. Ἐπ’ εὐκαιρίᾳ τοῦ *διαῖον* καὶ τοῦ *δι’ ὃ ἰὸν* ὁ Σωκράτης παίξει με τὴ διπλὴ σημασίᾳ τῆς πρόθεσης “διά”: *διὰ μέσον* καὶ *ἐξ αἰτίας*.
322. Ὁ ὄρος “εὐστομία”, δηλαδή “εὐφωνία”, σημαίνει τὴν ἀπάλειψη ἀπὸ τὴν προφορὰ πάσης χασμωδίας. Ἡ παρεμβολὴ ἐνὸς κάπτα ἔχει γιὰ τὸν Σωκράτη τὴν ἴδια ἀξία με τὴν προσθήκη τοῦ γραμματος αὐτοῦ στοῦ ἀρνητικὸ μόριο *οὐ*: γινόμενον, ἔτσι, αὐτὸ *οὐκ* ἀποφεύγεται ἢ χασμωδία με τὴν ἐπόμενη λέξη πού ἀρχίζει με *φωνήεν*. — Σύμφωνα με τὸν ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΑ, *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*, VI, 22, 38-39: *Ἐπειθ’ αἰ μετὰ τοῦτο γινόμεναι συγκοπαὶ τῶν ἤχων, τοῦ τε ν καὶ τοῦ τ καὶ τοῦ π καὶ τοῦ κ τετράκις ἐξῆς ἀλλήλοις παρακείμεναι, χαράττουσιν εὖ μάλα τὴν ἀκοὴν καὶ διασαλεύου-*

250. Βλ. 411 d9 καὶ 412 a 7-8.

251. Καὶ κατὰ μετάφραση Π.Π. Παναγιώτου, σελ. 126: *Λέει, δηλαδή, ὅτι ἡ ὄηση (“σοῦν”) δὲν ἀσκειται σ’ ἓνα καὶ μοναδικὸ σημεῖο, καὶ με τὴ λέξη “ὄηση” ἐννοεῖ τὴν κίνηση τῶν σωμάτων πού φέρονται πρὸς τὰ ἄνω.* — Βλ. καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, A 62.

252. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 21 A 86 B 84.

253. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 46 B 12.

254. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 55 A 101.

- ον αξιολόγως τὰς ἀρμονίας, ὅταν φῆ τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων. Ἔτι πρὸς τούτοις ἢ τῶν φωνηέντων παράθεσις ἢ κατὰ τὴν τελευταίαν τοῦ κώλου τοῦδε γενομένη ἐν τῷ καὶ Ἀθηναίων διακέκρουκε τὸ συνεχὲς τῆς ἀρμονίας καὶ διέστακεν πᾶν αἰσθητὸν τὸν μεταξὺ λαβοῦσα χρόνον ἀκέραιον γὰρ αἱ φωναὶ τοῦ τε ι καὶ τοῦ α καὶ ἀποκόπτουσι τὸν ἦχον. Τὸ δ' εὐπέσις οὐ συνεχεῖς τε καὶ οἱ συλλειαινόμενοι ποιοῦσιν ἦχοι²⁵⁵.
323. Ἡ ἔκφραση διαπέπνομαι ἐν ἀπορρήτοις σημαίνει μαθητεία στὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων καί, φυσικά, τὴ συνακόλουθη γνώση²⁵⁶.
324. Πρβλ. ΚΑΗΝ, *The Art and Thought of Heraclitus*, σελ. 155 ἐπ. καὶ 274 ἐπ., ὅπου ἐκφράζεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ἡ ἐτυμολόγησις τοῦ "δίκαιον" ὑπαινίσσεται τὸν Ἡράκλειτο, καὶ δὴ τὴ θέσις του "Ἥλιος οὐχ ὑπερβῆσεται μέτρα· εἰ δὲ μή. Ἐρινύες μιν Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν"²⁵⁷.
325. Ἡ ἔκφραση τοῦ πρωτοτύπου ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἄλλεσθαι εἶναι παροιμώδης.
326. Τὸ δίκαιον θὰ μπορούσε νὰ εἶναι παρατονωμένη μετοχὴ οὐδετέρου τοῦ ἔνεστώτα τοῦ ἀνύπαρκτου ρήματος "δι-καίω", κατὰ τὸ ἐδῶ ὑπαινίσσεται ὁ Σωκράτης.
327. Βλ. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ, ἀπόσπασμα 86: πάντα τὸ πῦρ ἐπελθὸν κρινεῖ καὶ καταλήψεται²⁵⁸.
328. Ὁ ΚΑΗΝ, *The Art and Thought of Heraclitus*, σελ. 274 ἐπ., συσχετίζει τὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὸ ἡρακλείτειο τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἂν τις λάθοι²⁵⁹.
329. Πρβλ. τὰ ἡρακλείτεια ρήματα τὰ δὲ πάντα οἰακίζει κεραννός²⁶⁰, χρη-

255. Καὶ σὲ μετάφραση δική μου: Ἔπειτα οἱ διαδοχικὲς συγκοπὲς τῶν ἦχων, ποῦ γίνονται μετὰ ἀπὸ αὐτὸ, δηλαδὴ τοῦ ν καὶ τῶν νι, μπ καὶ γκ, τέσσερις φορές κιόλας στὴν ἴδια φράση πικραίνουσι πολὺ τὴν ἀκοή καὶ διασαλεύεται σημαντικὰ ἡ ἀρμονία τοῦ λόγου, ὅταν βλέπομε γραμμένο: τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων· διότι κανένα ἀπὸ τὰ μέρη αὐτὰ τοῦ λόγου δὲν μπορεῖ, μέχρι καὶ τὸ τελευταῖο του γράμμα, νὰ μὴν προφερθεῖ ἀπὸ τὸ στόμα ὀλόκληρο, κι ἔτσι ἡ ἐπόμενη λέξη δὲν ἔχει καθαρὴ καὶ ἀμυγλὴ τὴ δική της προφορὰ. Ἐπὶ πλέον ἡ παράθεσις τῶν φωνηέντων στὸ τέλος τῆς πρότασις, δηλαδὴ τὸ καὶ Ἀθηναίων διασπᾶ τὴ συνέχεια τῆς ἀρμονίας καὶ σὲ κάνει νὰ καταλαβαίνεις τὸν χρόνο ποὺ μεσολαβεῖ· καὶ τοῦτο, διότι οἱ φωνὲς του ι καὶ τοῦ α δὲν συγκεράννυνται καὶ κόβουσι τὸν ἦχο· ἐνῶ τὴν εὐφωνία τὴ δημιουργοῦν οἱ συνεχεῖς ἦχοι ποὺ ἐξομαλύνονται μεταξὺ τους.

256. Πρβλ. Φαίδωνα, 62 b 2-3: ὁ μὲν οὖν ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος λόγος (...), καὶ Παλιτείαν, 378 a 4-5: δι' ἀπορρήτων ἀκούειν ὡς ὀλιγίστους.

257. Βλ. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΥ, ἀπόσπ. 49, καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 94.

258. Βλ. καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, B 66.

259. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπ. 70· DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 16. — Βλ. ἐπίσης Ἰλιάδος, Γ 277: Ἡέλιός θ', ὅς πάντ' ἐφορᾷ καὶ πάντ' ἐπασινοῖς καὶ ΛΙΣΧΥΛΟΥ, *Προμηθεὺς Δεσμώτην*, στ. 91: καὶ τὸν πανόπτην κύκλον ἡλίου καλῶ.

260. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπ. 87· DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 64.

- μοσότην και κόρος²⁶¹ και πάντα τὸ πῦρ ἐπελθὸν κρινεῖ και καταλήφεται²⁶².
330. Βλ. ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΝ, ἀπόσπ. 12: Τὰ μὲν ἄλλα παντὸς μοῖραν μετέχει, νοῦς δὲ ἔστιν ἄπειρον και αὐτοκρατὲς και μέμικται οὐδενὶ χρήματι, ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἐφ' ἑαυτοῦ ἔστιν. Εἰ μὴ γὰρ ἐφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τέφ' ἐμέμικτο ἄλλω, μετείχεν ἂν πάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτό τεφ' ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν, ὡσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν μοι λέλεκται· και ἂν ἐκόλωνεν αὐτὸν τὰ συμμειγμένα, ὡστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως ὡς και μόνον ἔόντα ἀφ' ἑαυτοῦ. Ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων και καθαρώτατον, και γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει και ἰσχύει μέγιστον και ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, και τὰ μείζω και τὰ ἐλάσσω, πάντων νοῦς κρατεῖ. Και τῆς περιχωρήσιος τῆς συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν, ὡστε περιχωρήσει τὴν ἀρχὴν. Και πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρεῖν, ἐπὶ δὲ πλέον περιχωρεῖ, και περιχωρήσει ἐπὶ πλέον. Και τὰ συμμιγόμενά τε και ἀποκρινόμενα και διακρινόμενα πάντα ἔγνω νοῦς. Και ὅποια ἐμελλον ἔσεσθαι και ὅποια ἦν και ὅσα νῦν ἔστι και ὅποια ἔσται, πάντα διεκόσμησε νοῦς, και τὴν περιχώρησιν ταύτην ἦν νῦν περιχωρεῖ τὰ τε ἄστρα και ὁ ἥλιος και ἡ σελήνη και ὁ αἴθρ και ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι. Ἡ δὲ περιχώρησις αὐτὴ ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι. Και ἀποκρίνεται ἀπὸ τε τοῦ ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν και ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν και ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν και ἀπὸ τοῦ διεροῦ τὸ ξηρὸν. Μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσι. Παντάπασι δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται οὐδὲ διακρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου πλὴν νοῦ. Νοῦς δὲ πᾶς ὁμοίος ἔστι και ὁ μείζων και ὁ ἐλάττων. Ἐτερον δὲ οὐδὲν ἔστιν ὁμοιον οὐδενὶ, ἀλλ' ὅτων πλεῖστα ἔνι, ταῦτα ἐνδηλότατα ἐν ἕκαστόν ἔστι και ἦν²⁶³.

261. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπ. 83· DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 65.

262. ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, ἀπόσπ. 86· DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 66.

263. Και κατὰ μετάφραση Δημοσθένη Κούρτοβιχ, σελ. 369 ἐπ.: Ὅλα τὰ ἄλλα ἔχουν ἕνα μέρος ἀπὸ τὸ καθετί, ἀλλὰ ὁ Νοῦς εἶναι ἀπειρος και αὐτοκυβέρνητος και δὲν εἶναι ἀνάμικτος μὲ τίποτα, ἀλλὰ εἶναι μόνος και αὐτοσύστατος. Γιατί ἂν δὲν ἦταν αὐτοσύστατος ἀλλὰ ἀνακατεμένος μὲ κάτι ἄλλο, θὰ εἶχε ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα ἂν ἦταν ἀνακατεμένος μὲ ἕνα ὅποιοδήποτε· γιατί σὲ ὅλα ὑπάρχει ἕνα μέρος ἀπὸ ὅλα, ὅπως εἶπα πρὶν· και τὰ πράγματα ποῖ θὰ ἦταν ἀνακατεμένα μαζί του θὰ τὸν ἐμποδίζαν. Ἔτσι ὡστε δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐλέγχει κανένα πράγμα μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού τὰ ἐλέγχει τώρα, ὄντας αὐτοσύστατος. Γιατί εἶναι τὸ λεπτότερο και τὸ καθαρότερο ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, ξέρετε τὰ πάντα γιὰ τὸ καθετί και ἔχει τὴ μεγαλύτερη ἰσχύ· και ὁ Νοῦς ἐλέγχει ὅλα τὰ ἔμψυχα, τὰ μεγαλύτερα και τὰ μικρότερα. Ὁ Νοῦς ἐπίσης εἶχε τὸν ἔλεγχον ὁλόκληρης τῆς περιστροφικῆς κίνησης, ἔτσι ὡστε ἀρχισε νὰ ἐκδηλώνεται περιστροφή. Και ἀρχικὰ ἡ κίνηση αὐτὴ γινόταν σὲ μιά μικρὴ περιχώρη, ἀλλὰ σήμερα γίνεται σὲ μεγαλύτερη και σὲ μέλλον θὰ γίνεται σὲ ἀκόμα μεγαλύτερη. Και τὰ πράγματα ποῖ ἀναμειγνύονται και διαφοροποιοῦνται και διαροῦνται, ὅλα αὐτὰ τὰ γνωρίζει ὁ Νοῦς. Και ὅλα ὅσα ἐμελλε νὰ γίνονιν —αὐτὰ πού ὑπῆρξαν, αὐτὰ ποῖ ὑπάρχουν και αὐτὰ πού θὰ ὑπάρξουν— τὰ τακτοποίησε ὁ Νοῦς, ἀκό-

331. Βλ. *Φαίδωνα*, 97 b ἐπ., όπου ὁ Πλάτων ἐλέγχει τὴ θεωρία τοῦ Ἀναξαγόρα.
332. Τὸ “αὐτοσχεδιάζειν” ἀντιτίθεται ἐδῶ στὸ “ἀκηκοῦναι” (δηλαδή στὴν καλὴ γνώση). Στὸν *Εὐθύφωνα* τόσο ὁ αὐτοσχεδιασμός ὅσο καὶ οἱ καινοτομίες θεωροῦνται ἀτράνταχτες ἀποδείξεις ἀγνοίας²⁶⁴. Εἶναι σαφές ὅτι ἐν προκειμένῳ ὁ Ἑρμογένης κάνει φιλοφρόνηση στὸν Σωκράτη γιὰ τὸν πλοῦτο τῶν γνώσεών του, πάνω στὶς ὁποῖες βασιζει τὸ πλῆθος τῶν ἐπιχειρημάτων του· ὅπως, ὅμως, θὰ δειχθεῖ παρακάτω [413 d 7-8], ὁ Σωκράτης διεκδικεῖ στὸ ἀκέραιο τὴν πατρότητα τῶν ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων.
333. Τὸ βραχὺ κλειστό δέλτα, ποῦ τίθεται δι' ἐπενθέσεως στὰ συμπλέγματα /νρ/ καὶ /μρ/, δὲν σημειώνεται πάντα στὶς ἀττικὲς ἀρχαῖκὲς ἐπιγραφές, ὅπου λ.χ. συναντᾶμε “Ἀνδρομάχη” καὶ ὄχι “Ἀνδρομάχη”²⁶⁵.

μα καὶ αὐτὴ τὴν περιστροφικὴ κίνηση ποὺ ἐκτελοῦν σήμερα τὰ ἄστρα, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, ὁ ἀέρας καὶ ὁ αἰθέρας ποὺ ἀποχωρίζονται. Καὶ αὐτὴ ἡ περιστροφικὴ κίνηση προκαλεῖσε τὸν ἀποχωρισμό. Καὶ τὸ πυκνὸ ἀποχωρίζεται ἀπὸ τὸ ἀραιό, τὸ ζεστὸ ἀπὸ τὸ κρύο, τὸ λαμπρὸ ἀπὸ τὸ σκοτεινὸ καὶ τὸ ξηρὸ ἀπὸ τὸ ὑγρὸ. Ἀλλὰ ὑπάρχονιν πολλὰ μέρη ἀπὸ πολλὰ πράγματα, καὶ τίποτα δὲν ἀποχωρίζεται ἐντελῶς οὔτε διασπᾶται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Νοῦ. Ὁ Νοῦς εἶναι ὅλος ὁμοῖος, τόσο σὲ μεγαλύτερες ὅσο καὶ σὲ μικρότερες ποσότητες, ἐνῶ τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι ὁμοῖο μὲ κάτι ἄλλο, παρὰ κάθε μεμονωμένο σῶμα ἔχει καὶ εἶχε κυρίως τὴν ὄψη τῶν πραγμάτων ἐκείνων ποὺ τὰ περιέχει σὲ μεγαλύτερη ποσότητα. — Βλ. KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπασμα 476 (12), σελ. 362 ἐπ.· καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 12.

264. Βλ. *Εὐθύφωνα*, 5 α 3-8: Ἄρ' οὐν μοι, ὦ θαναμάσιε Εὐθύφρων, κρᾶτιστόν ἐστι μαθητῆ σῶ γενέσθαι, καὶ πρὸ τῆς γραφῆς τῆς πρὸς Μέλητον αὐτὰ ταῦτα προκαλεῖσθαι αὐτόν, λέγοντα ὅτι ἔγωγε καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ τὰ θεῖα περὶ πολλοῦ ἐποιούμην εἰδέναι, καὶ νῦν ἐπειδὴ με ἐκείνος αὐτοσχεδιάζοντά φησι καὶ καινοτομοῦντα περὶ τῶν θείων ἔξαρμαρτάνειν, μαθητῆς δὴ γέγονα σός (...), καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 29: Τότε λοιπόν, χρυσέ μου ἄνθρωπε, τὸ καλύτερο ποὺ ἔχω νὰ κάνω εἶναι νὰ γίνω μαθητῆς σου καί, ἐν ὄψει τῆς ὀνείας μου, νὰ πῶ στὸν Μέλητο ὅτι ἐγὼ πάντοτε θεωροῦσα πολὺ σπουδαῖο νὰ ἀποκτῶ γνώσεις στὰ θέματα τῆς θρησκείας καὶ ὅτι ἰδίως τώρα ποὺ ἐκείνος ὑποστηρίζει πῶς μὲ τοὺς αὐτοσχεδιασμούς καὶ τὶς καινοτομίες μου βρίζομαι σὲ θρησκευτικὴ πλάνη, ἔγινα δικός σου μαθητῆς (...): βλ. καὶ *Εὐθύφωνα*, 15 ε 5 - 16 α 4: Οἷα καθεῖς, ὦ ἔταίρε. Ἄπ' ἐλπίδος με καταβαλὼν μεγάλης ἀπέρχη ἦν εἶχον, ὡς παρὰ σοῦ μαθὼν τά τε δοῖα καὶ μὴ καὶ τῆς πρὸς Μέλητον γραφῆς ἀπαλλάξομαι, ἐνδείξμενος ἐκείνῳ ὅτι σοφὸς ἦδη παρ' Εὐθύφρονος τὰ θεῖα γέγονα καὶ ὅτι οὐκέτι ὑπ' ἀγνοίας αὐτοσχεδιάζω οὐδέ καινοτομῶ περὶ αὐτά, καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 85: Ἄχ, τί εἶναι αὐτὸ ποὺ κάνεις, φίλε μου. Φεύγεις καὶ μοῦ σβύνεις τὴ μεγάλη ἐλπίδα ὅτι θὰ μάθωσα ἀπὸ σένα τί εἶναι ὄσο καὶ τί δὲν εἶναι, καὶ ὅτι θὰ ξέμπλεκα ἀπὸ τὴν καταγγελία τοῦ Μέλητου, ἀφοῦ θὰ τοῦ ἔδειχνα ξεκάθαρα πῶς χάφη στὸν Εὐθύφωνα ἔχω γίνε σοφὸς στὰ θέματα τῆς θρησκείας καὶ ὅτι ἡ ἀγνοία δὲν μὲ παρασύρει πιά σὲ αὐτοσχεδιασμούς καὶ καινοτομίες.

265. Πρβλ. LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 133, § 140.

334. ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ: ἐπὶ τὴν τῆς γονῆς αὐτῶν συνήθειαν²⁶⁶, καὶ γυνή (...) γονή τις οὐσα²⁶⁷.
335. Γιὰ τὸ “τραγικὸ” βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορικὴν*, 1406 b 4-20.
336. Βλ. Φαῖδρον, 244 c 1-3, ὅπου ἡ “μανικὴ” προήλθε ἐκ τῆς “μανικῆς”.
337. Βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορικὴν*, 1405 b 6-8: κάλλος δὲ ὀνόματος τὸ μὲν, ὡσπερ Λικύμνιος λέγει, ἐν τοῖς ψόφοις ἢ τῷ σημαينوμένῳ²⁶⁸. — Πρβλ. 411 a 2: τὰ κατὰ ὀνόματα πρβλ. ἐπίσης Πολιτεῖαν, 344 b 1 - c 2: ὡν ἐφ’ ἐκάστῳ μέρει ὅταν τις ἀδικήσας μὴ λάθῃ, ζημιούται τε καὶ ὀνειδῆ ἔχει τὰ μέγιστα — καὶ γὰρ ἱερόσυλοι καὶ ἀνδραποδισταὶ καὶ τοιχωρῦχοι καὶ ἀποστερηταὶ κλέπται οἱ κατὰ μέρη ἀδικοῦντες τῶν τοιοῦτων κακουργημάτων καλοῦνται— ἐπειδὴν δὲ τις πρὸς τοῖς τῶν πολιτῶν χρήμασιν καὶ αὐτοὺς ἀνδραποδιόμενος δουλώσεται, ἀντὶ τούτων τῶν αἰσχυρῶν ὀνομάτων εὐδαίμονες καὶ μακάριοι κέλονται, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὅσοι ἀν πύθωνται αὐτὸν τὴν ὅλην ἀδικίαν ἠδικηκότα²⁶⁹, καὶ 387 b 8 - c 3: Οὐκοῦν ἔτι καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὀνόματα πάντα τὰ δεινὰ τε καὶ φοβερὰ ἀποβλητέα, Κωκυτοὺς τε καὶ Στύγας καὶ ἐνέρουσ καὶ ἀλίβαντας, καὶ ἄλλα ὅσα τούτου τοῦ τύπου ὀνομαζόμενα φρίττειν δὴ ποιεῖ ὡς οἶεται πάντας τοὺς ἀκούοντας.²⁷⁰ — Ὁ Δημόκριτος εἶχε συγγράψαι ἔργον μὲ τίτλον *Περὶ Εὐφώνων καὶ Δυσφώνων Γραμμάτων*²⁷¹.
338. Οἱ φθόγγοι, σύμφωνα μὲ τὸν Σωκράτη, μεταβάλλονται, εἴτε ἐπειδὴ οἱ

266. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, A 151, II 125, 17.

267. Βλ. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, B 122 a.

268. Καὶ κατὰ μετάφραση Σπ. Φίλιππα, σελ. 309: Ἡ δὲ ὠραιότης τῆς λέξεως, ὡς λέγει ὁ Λικύμνιος, ἔγκειται ἀφ’ ἐνὸς εἰς τοὺς ἤχους καὶ ἀφ’ ἑτέρου εἰς τὰς σημασίας.

269. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 65: Κάθε ἄλλος ποῦ ἤθελε κάμει χωριστὰ καμὰ ἀπ’ αὐτὲς τὶς ἀδικίης καὶ ἀνακαλυφθῆ, παθαίνει τὶς μεγαλύτερες τιμωρίης καὶ τοὺς ἐξετελισμοὺς καὶ ἀναλόγως μὲ τὸ ἀδίκημα ποῦ ἤθελε κάμει χωριστὰ ὁ καθένας, τοὺς ὀνομάζονιν ἱερόσυλους καὶ σωματεμπόρους καὶ τυμβωρῦχους καὶ κλέφτες καὶ λωποδῖτες καὶ τὰ λοιπὰ· ἀν ὅμως κανεῖς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοσίαν τῶν πολιτῶν, τοὺς στερήσει καὶ τὴν προσωπικὴν τοὺς ἐλευθερίαν καὶ τοὺς μεταβάλλῃ σὲ ἀνδράποδα, ἀντὶ γὰρ ὅλα αὐτὰ τὰ αἰσχυρὰ ὀνόματα, ἐντυχῆς καὶ μακάριος ὀνομάζεται, ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς πατριῶτες του, μὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποῦ θὰ λάβουν γνώση τῶν κακουργημάτων του. — Ἡ ἐμφατικὴ ἀρραῖωση στὸ πρωτότυπο καὶ στὴν μετάφραση εἶναι δική μου.

270. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 173: Ἀκόμα πρέπει νὰ πετάξωμε μακρὰ καὶ ὅλα τὰ φοβερὰ καὶ τρομερὰ ὀνόματα ποῦ δίνονιν σ’ αὐτὰ τὰ πράγματα τοὺς Κωκυτοὺς καὶ τὶς Στύγας καὶ τὶς Κόλασες καὶ τὰ Τάρταρα καὶ ὅλα τὰ παρόμοια, ποῦ εἶναι γυμένα στὸ ἴδιο καλοῦπι καὶ ποῦ κίνονιν σ’ ὅλην τὴ ζωὴν τοὺς νὰ σηκώνονται οἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς των, ὅσοι τάκουσιν. — Ἡ ἐμφατικὴ ἀρραῖωση στὸ πρωτότυπο καὶ στὴν μετάφραση εἶναι δική μου.

271. DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 68 B 18 b.

χρήστες τῆς γλώσσας ἀλλοιώνουν τὰ ὀνόματα — γὰ νὰ τὰ καλλωπίσουν ἢ νὰ τὰ κάνουν νὰ ἀκούγονται τραγικά ἢ νὰ κρύψουν τρόπον τινὰ τὴ σημασία τους —, εἴτε ἐπειδὴ ὁ χρόνος στὸ διάβα του ἐπιφέρει ἀλλοιώσεις στὴν ἠχητικὴ εἰκόνα τῶν ὀνομάτων²⁷².

339. Ὁ Σωκράτης ὑπανίσταται ἐδῶ ὅτι ὑπῆρχε λέξις “κάτοπτον” ἢ “κατοπτόν”. Στὶς ἀττικὲς ἀρχαϊκὲς ἐπιγραφὰς συναντᾶμε, ὥστόσο, συχνὰ τὸ ὄνομα “κάτροπτον”.
340. Γιὰ ὅσους “φροντίζουν μόνο γιὰ τὴ στοματικὴ ἄρθρωση”, δηλαδὴ γιὰ τοὺς “τὸ στόμα πλάττοντας”, βλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορικὴν*, 1404 b 2-28: *Σημεῖον γὰρ ὅτι ὁ λόγος, ὡς ἐὰν μὴ δηλοῖ, οὐ ποιήσει τὸ ἑαυτοῦ ἔργον· καὶ μήτε ταπεινὴν μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν ἢ γὰρ ποιητικὴ ἴσως οὐ ταπεινὴ, ἀλλ’ οὐ πρέπουσα λόγῳ. Τῶν δ’ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σαφὴ μὲν ποιεῖ τὰ κύρια, μὴ ταπεινὴν δὲ ἀλλὰ κεκοσμημένην τᾶλλα ὀνόματα ὅσα εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ποιητικῆς· τὸ γὰρ ἐξαλλάξαι ποιεῖ φαίνεσθαι σεμνοτέρων ὥσπερ γὰρ πρὸς τοὺς ξένους οἱ ἄνθρωποι καὶ πρὸς τοὺς πολίτας, τὸ αὐτὸ πάσχουσιν καὶ πρὸς τὴν λέξιν. Διὸ δεῖ ποιεῖν ξένην τὴν διάλεκτον· θαυμασταὶ γὰρ τῶν ἀπόντων εἰσίν, ἡδὺ δὲ τὸ θαυμαστόν ἐστιν. Ἐπι μὲν τῶν μέτρων πολλά τε ποιεῖ τοῦτο καὶ ἀρμόττει ἐκεῖ· πλέον γὰρ ἐξέστηκεν περὶ αὐτὸ καὶ περὶ οὗτος ὁ λόγος· ἐν δὲ τοῖς ψιλοῖς λόγοις πολλῶ ἐλάττωσιν ἢ γὰρ ὑπόθεσις ἐλάττων, ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα, εἰ δοῦλος καλλιπεῖτο ἢ λιαν νέος, ἀπρεπέστερον, ἢ περὶ λιαν μικρῶν· ἀλλ’ ἐστὶ καὶ ἐν τούτοις ἐπισυστελλόμενον καὶ ἀυξανόμενον τὸ πρέπον· διὸ δεῖ λανθάνειν ποιούντας, καὶ μὴ δοκεῖν λέγειν πεπλασμένως ἀλλὰ πεφυκότως· τοῦτο γὰρ πιθανόν, ἐκεῖνο δὲ τούναντίον ὡς γὰρ πρὸς ἐπιβουλεύοντα διαβάλλονται, καθάπερ πρὸς τοὺς οἴκους τοὺς μεμειγμένους, καὶ οἷον ἢ Θεοδώρου φωνὴ πέπονθε πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκριτῶν ἢ μὲν γὰρ τοῦ λέγοντος ἔοικεν εἶναι, αἱ δ’ ἀλλότρια. Κλέπτεται δ’ εὖ, ἐάν τις ἐκ τῆς εἰωθυίας διαλέκτου ἐκλέγων συντιθῆ· ὁ περὶ Εὐρυπιδῆς ποιεῖ καὶ ὑπέδειξε πρῶτος.²⁷³*

272. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 151 ἐπ.

273. Καὶ κατὰ μετάφραση Στ. Φίλιππα, σελ. 303 ἐπ.: *Πράγματι εἶναι αὐτόδηλον ὅτι ἐν ὁ λόγος δὲν ἐκφράζει σαφῶς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐπιζητεῖ, δὲν ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν του. Καὶ μήτε ταπεινὸν νὰ εἶναι, μήτε ὑψηλόν, ἀλλὰ τὸ πρέπον διότι τὸ ποιητικὸν ἕφος δὲν εἶναι ἴσως ταπεινόν, ἀλλὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὸν περὶ λόγον. Ἀπὸ δὲ τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ῥήματα, σαφῆς καθιστοῦν τὸ ἕφος τὰ κύρια, ὅχι δὲ ταπεινὸν ἀλλὰ κεκοσμημένον τὰ ἄλλα ὀνόματα, περὶ τῶν ὁποίων ἔχομεν ὁμιλήσει εἰς τὴν “Ποιητικὴν”. Πράγματι ἢ ἀπομείκροντες ἀπὸ τῆς συνήθους ἐκφράσεως καθιστᾷ ευγενέστερον τὸ ἕφος, καθόσον δὲ τι αισθάνονται οἱ ἄνθρωποι πρὸς τοὺς ξένους καὶ τοὺς συμπολίτας των, τὸ αὐτὸ αισθάνονται καὶ πρὸς τὸ ἕφος. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὸν λόγον μας ἀσυνήθιστον ἕφος διότι θαυμαστὸν οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι συνηθισμένον, τὸ δὲ θαυμαστόν ἐστὶν ἐχάραστον. Καὶ εἰς μὲν τὰ ἔμμετρα*

341. Βλ. ΗΣΙΟΔΟΥ, *Θεογονίαν*, στ. 326: "Ἡ δ' ἄρα Φίξ' ὄλοῖν τέκε Καδμείουσιον ὄλεθρον"²⁷⁴. — Σύμφωνα με τὸν CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 1077, τὸ ὄνομα Σφιξ ἢ Φιξ εἶναι αἰγυπτιακῆς καταγωγῆς. — Βλ. ἐπίσης BENARDETE, *Physics and Tragedy on Plato's Cratylus*, σελ. 127 ἑπ.
342. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ Πλάτων, βάζοντας τὸν Σωκράτη νὰ λέει μὴ μ' ἀπογνώσης μένεος, κάνει ἔμμεση ἀναφορὰ στὸν Ὅμηρο, καὶ συγκεκριμένα στὴν ἀκόλουθη σκηνὴ ἀπὸ τὴ ραψωδία Ζ τῆς Ἰλιάδος: ἡ Ἐκάβη θέλει νὰ φέρει στὸν Ἐκτορα κρασί, νὰ πλεῖ μετὰ τὴ μάχη²⁷⁵: ὁ Ἐκτωρ, ὄμως, τῆς ζητᾷ νὰ μὴν τοῦ δώσει κρασί, γιατί μπορεῖ ἔτσι νὰ τοῦ κοπεῖ ἢ ὄρεξη γιὰ πόλεμο²⁷⁶.
343. Πρὸβλ. 420 c 3.
344. Πρὸβλ. 411 a 3-4, ὅπου ἡ "φρόνησις", ἡ "σύνεσις", ἡ "δικαιοσύνη" καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα πάντα ὑπάγονται στὴ δικαιοδοσία τῆς ἀρετῆς, στῆς ὁποίας τὴ δικαιοδοσία βεβαίως ὑπάγονται καὶ ὅλοι οἱ ὄροι ποὺ πρόκειται νὰ ἐξεταστοῦν παρακάτω.
345. Ἡ παρατήρηση αὐτὴ παραπέμπει στὸ ἡρακλείτειο ἀξίωμα τοῦ 402 a 8-10: *Λέγει ποῦ Ἡράκλειτος* ὅτι "πάντα χωρεῖ καὶ οὐδὲν μένει", καὶ ποταμοῦ ὄρη ἀπεικάζων τὰ ὄντα λέγει ὡς "ὀίξ ἐξ τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἔμβαιῆς".
346. Βλ. παραπάνω 413 e 2-7.

πολλοὶ τρόποι τὸ ἐπιτυχάνουν, καὶ εἶναι εὐάρμοστοι ἐκεῖ, διότι εἶναι πλέον ἀπομεμακρυνόμενα καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα διὰ τὰ ὁποῖα γίνεται λόγος· ἀλλ' εἰς τὸ πεζὸν εἶναι πολὺ ὀλίγοι· ἢ ὑπόθεσις, βλέπετε, εἰς τὸ πεζὸν εἶναι ὀλιγώτερον ὑψηλῆ, θὰ ἦτο δὲ ἐνταῦθα ὅλως ἀνάρμοστον νὰ ὀμιλῆ καλλιπῶς δοῦλος ἢ πολὺ νέος ἢ διὰ πράγματα ἀσημანτα. Ἀλλ' ὄμως καὶ εἰς τοιαύτας περιστάσεις εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῆ εἰς τὸ κρῆπον μικρότερος καὶ μεγαλύτερος ὄγκος. Μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι πρέπει νὰ τὸ κάμνωμεν χωρὶς νὰ γινώμεθα ἀντίληπτοί, καὶ νὰ μὴ φαινόμεθα ὅτι ὀμιλοῦμεν μὲ τέχνην, ἀλλὰ μὲ φυσικὸν τρόπον, διότι τοῦτο ἐμπνέει τὴν πίστιν, ἐνῶ ἐκεῖνο ἐπιφέρει ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, καθόσον οἱ ἀκούοντες τρέφουν πρὸς τὸν ρήτορα τὴν αὐτὴν δυοπιστίαν ὡς πρὸς ὑποκρυπτομένην ἐπιβουλήν, ὅποιαν καὶ πρὸς τοὺς ἀναμείκτους οἴκους· παράδειγμα καὶ ὁ, τι συνέβη μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Θεοδώρου ἐν σχέσει πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑποκριτῶν· ἢ φωνὴ ἐκείνου ἐθεωρεῖτο ὡς ἢ φωνὴ τοῦ λέγοντος, ἐνῶ αἱ ἄλλαι ἐνομιζόντο ξένη. Ἀποκρύπτεται δὲ ἡ τέχνη, ὅταν κανεὶς συνθέτῃ τὸν λόγον τοῦ ἐλέγων τὰς φράσεις του ἐκ τῆς συνηθισμένης ὀμιλίας, πράγμα τὸ ὁποῖον κάμνει ὁ Εὐρυπιδῆς καὶ πρῶτος ἔδωκε τὸ παράδειγμα.

274. Καὶ κατὰ μετάφραση Παναγῆ Λεκατοῦ, σελ. 133: *Μὰ ἐκείνη [ἐνν.: ἡ Χίμαιρα] ἀκόμα ἐγέννησε τὴ Σφίγγα τὴν κακούργα, ὄλεθρο στὸ λαὸ τοῦ Κάδμου.*

275. Ἰλιάδος, Ζ 261: *ἄνδρι δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει, καὶ κατὰ μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά: ἐνόνημαίνετο τὸ κρασί τὸν κατακουρασμένον.*

276. Στ. 263-264: *μὴ μοι οἶνον ἄειρε μελίφρονα, πότνια μήτηρ, / μὴ μ' ἀπογνώσης, μένεος δ' ἀλεῆς τε λάθωμαι, καὶ κατὰ μετάφραση Ἀλεξάνδρου Πάλλη: μὴ μὲ κερνάς καρδόγλυκο κρασί, καλῆ μου μάννα, / μὴ μ' ἀποστάσης καὶ ὄρεξη δὲν ἔχω πῶς γιὰ μάχη.*

347. Ὁ συνδυασμὸς τοῦ “ἀρετὴ” καὶ τοῦ “εὐπορία” ἀπαντᾶται καὶ στὸν Ὅμηρο, ὅπου τὸ ρῆμα ἀρετὰ σημαίνει “προκόβω” / “τελεσφορῶ” / “εὐδαμονῶ”²⁷⁷.
348. Βλ. παραπάνω 413 b 6: καταγελαῖ μου οὔτος ἀκοίσας.
349. Πρβλ. τὴν ἐτυμολόγησι τῶν “καλόν” καὶ “καλοῦν” πού θά δοθεῖ λίγο παρακάτω [416 c 7]. — Βλ. σχετικῶς LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 199.
350. Γιά τίς δύο ροπές τῆς διανοίας, σχετικὰ μὲ τὸ “καλέσαν” καὶ τὸ “καλοῦν” βλ. VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 147.
351. Σύμφωνα μὲ τὸν FRIEDLÄNDER, *Platon*, τ. II, σελ. 313, ὑποσημ. 22, πίσω ἀπὸ τὸ ἐτυμολογικὸ λογοπαίγνιο *καλόν* = *καλοῦν* [416 b ἐπ.] κρύβεται κατὰ σημαντικότερο τῆς *ad jocandum* χρήσεως τῶν λέξεων. Γιά νὰ ἀποδειχθεῖ ὅτι *καλόν* = *καλοῦν*, πρέπει νὰ ἰσχύει, πρῶτον, ὅτι *διάνοια* = *καλοῦν* καὶ, δεύτερον, ὅτι *διάνοια* = *καλόν*. Τὸ πρῶτο ἰσχύει, ἐπειδὴ ἡ διάνοια εἶναι τὸ αἶτιο, στὸ ὁποῖο ὀφείλεται τὸ ὅτι κάθε ὄν παίρνει ὄνομα (*αἶτιον κληθῆναι*) [416 c 1-6]· τὸ δεῦτερο ἰσχύει κατ’ ἀναλογίαν καὶ ἀφορᾷ τὴν ἰσότητά αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ [416 c 7 - d 7].
352. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυση τοῦ 412 a ἡ “ἐπιστήμη” εἶναι “συμφορὰ”, καὶ ἐπειδὴ ἀκριβῶς *συμφέρεται*, εἶναι ἀδελφὴ τοῦ “συμφέροντος”.
353. Τὸ λογικὸ μέρος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ἐναρμονίζεται μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ κόσμου, ὑποκειμένο στὴν ἴδια κυκλικὴ κίνησι, ἢ περιοδικὴ κανονικότητα τῆς ὁποίας ὀρίζει καὶ τὴν ποιότητα τῶν προϊόντων του. Πρβλ. *Τίμαιον*, 43 a 6 - 44 a 7: *Αἰ δ' εἰς ποταμὸν ἐνδεθεῖσαι πολὺν οὐτ' ἐκράτουν οὐτ' ἐκρατοῦντο, βία δὲ ἐφέροντο καὶ ἔφερον, ὥστε τὸ μὲν ὄλον κινεῖσθαι ζῶον, ἀτάκτως μὲν ὅπη τύχοι προίεναι καὶ ἀλόγως, τὰς ἐξ ἀπάσας κινήσεις ἔχον· εἰς τε γὰρ τὸ πρόσθε καὶ ὀπισθεν καὶ ἄλιν εἰς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κάτω τε καὶ ἄνω καὶ πάντη κατὰ τοὺς ἐξ τόπους πλανώμενα προήειν. Πολλοῦ γὰρ ὄντος τοῦ κατακλύζοντος καὶ ἀπορρέοντος κύματος ὃ τὴν τροφὴν παρεῖχεν, ἔτι μείζω θόρυβον ἀπηργάζετο τὰ τῶν προσπιπτόντων παθήματα ἐκάστοις, ὅτε πυρὶ προσκρούσειε τὸ σῶμά τινος ἔξωθεν ἄλλοτρίῳ περιτυχόν ἢ καὶ στερεῶ γῆς πάγῃ ὕγροῖς τε ὀλισθήμασιν ὑδάτων, εἴτε ζάλη πνευμάτων ὑπὸ ἀέρος φερομένων καταληφθεῖη, καὶ ὑπὸ πάντων τούτων διὰ τοῦ σώματος αἰ κινήσεις ἐπὶ τὴν ψυχὴν φερόμεναι προσπίπτουεν· αἱ δὲ καὶ ἔπειτα διὰ ταῦτα ἐκλήθησάν τε καὶ νῦν ἔτι αἰσθήσεις συνάπασαι κέκληνται. Καὶ δὲ καὶ τότε ἐν τῷ παρόντι πλείστην καὶ μεγίστην παρεχόμεναι κίνησιν, μετὰ τοῦ ῥέοντος ἐνδελεχῶς ὄχετοῦ κινεῖσθαι καὶ σφοδρῶς σείουσαι τὰς τῆς ψυχῆς περιόδους, τὴν μὲν ταυτοῦ παντάπασιν ἐπέδησαν ἐναντία αὐτῇ ῥέουσαι καὶ ἐπέσχον ἄρχουσαν καὶ ἰούσαν, τὴν δ' αὖ θατέρου διέσεισαν, ὥστε τὰς τοῦ διπλασίου καὶ τριπλασίου τρεῖς ἐκατέρας ἀποστάσεις καὶ τὰς τῶν ἡμιολίων*

277. Πρβλ. Ὀδυσσεΐας, θ 329: οὐκ ἀρετῆ κακὰ ἔργα· καὶ τ 114: λαοὶ ἀρετῶσα.

καὶ ἐπιτρίτων καὶ ἐπογδών μεσότηας καὶ συνδέσεις, ἐπειδὴ παντελῶς λυταὶ οὐκ ἦσαν πλὴν ὑπὸ τοῦ συνδήσαντος, πάσας μὲν στρέψαι στροφάς, πάσας δὲ κλάσεις καὶ διαφθοράς τῶν κύκλων ἐμποιεῖν, ὡσαυτὴν ἦν δυνατόν, ὥστε μετ' ἀλλήλων μόγις συνεχομένης φέρεσθαι μὲν, ἀλόγως δὲ φέρεσθαι, τότε μὲν ἀντίας, ἄλλοτε δὲ πλαγίας, τότε δὲ ὑπτίας· οἷον ὅταν τις ὕπιως ἐρείσας τὴν κεφαλὴν μὲν ἐπὶ γῆς, τοὺς δὲ πόδας ἄνω προσβαλὼν ἔχη πρὸς τινι, τότε ἐν τούτῳ τῷ πάθει τοῦ τε πάσχοντος καὶ τῶν ὀρώντων τὰ τε δεξιὰ ἀριστερὰ καὶ τὰ ἀριστερὰ δεξιὰ ἐκατέροις τὰ ἐκατέρων φαντάζεται. Ταῦτόν δὴ τοῦτο καὶ τοιαῦτα ἕτερα αἱ περιφοραὶ πάσχουσαι σφοδρῶς, ὅταν τὴν τῶν ἔξωθεν τοῦ ταύτου γένους ἢ τοῦ θατέρου περιτύχωσιν, τότε ταῦτόν τῳ καὶ θάτερόν του τάναντία τῶν ἀληθῶν προσαγορεύουσαι ψευδεῖς καὶ ἀνόητοι γεγόνασιν, οὐδεμία τε ἐν αὐταῖς τότε περίοδος ἀρχουσα οὐδ' ἡγεμὼν ἐστίν· αἷς δ' ἂν ἔξωθεν αἰσθήσεις τινὲς φερόμεναι καὶ προσπεσοῦσαι συννεπισπάσονται καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἅπαν κύτος, τόθ' αὐταὶ κρατούμεναι κρατεῖν δοκοῦσι²⁷⁸, καὶ Νόμους, 897 e 11 - 898 b 9: Τῶν δ' αὖ κινουμένων

278. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασιλῆ Κάλφα, σελ. 225 ἐπ.: *Οἱ τροχιᾶς ὁμοῦ αὐτὲς ἦταν ὅταν νὰ βηθιόταν σὲ ἓνα μεγάλο ποτάμι· δὲν τὸ καθιπτόταξαν οὔτε ὑποτάχθηκαν σὲ αὐτό, προκαλοῦσαν καὶ δέχονταν βίαιες ὠθήσεις, ἔτσι ὥστε, τελικὰ, ὀλόκληρο τὸ ἔμβιο ὄν νὰ κινεῖται, ἀλλὰ μὲ τρόπο τυχαῖο, χωρὶς τάξη καὶ ρυθμὸ, ἔχοντας καὶ τὰ ἔξι εἶδη κίνησης. Τὰ ἔμβια ὄντα προχωροῦσαν περιπλανώμενα ἐμπρὸς καὶ πίσω, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ, ἐπάνω καὶ κάτω, πηγαίνοντας ἀδιακρίτως καὶ πρὸς τίς ἔξι κατευθύνσεις. Γιατί, καθὼς τὰ κατέκλυζε τὸ ὄρητικό κύμα ποῦ εἰσέρρεε καὶ ἀποχωροῦσε παρῆχοντάς τους τὴν τροφή, γινόταν ἀκόμη μεγαλύτερη ἢ ἀναταραχὴ ἀπὸ τὰ ἐρεθίσματα ποῦ ἐφθάναν στὸ σῶμα τους, ὅταν αὐτὸ τύχαινε νὰ προσκρούσει σὲ ἐξωτερικὴ φωτιά, σὲ στερεὴ μάζα γῆς, σὲ ὀλισθηρὴ ἐπιφάνεια νεροῦ ἢ σὲ θνελλώδη ρεῦματα ἀέρα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρεθίσματα προκαλοῦσαν κινήσεις ποῦ μεταφέρονταν διὰ μέσον τοῦ σώματος καὶ χτυποῦσαν τὴν ψυχὴ — εἶναι οἱ κινήσεις ποῦ δικαιολογημένα ὀνομάστηκαν ἀργότερα, καὶ ἀποκαλοῦνται ἀπὸ τότε "αἰσθήσεις". Στὴ δεδομένη λοιπὸν περίστασι οἱ αἰσθήσεις ἔφερναν μὴ πολὺ ἰσχυρὴ γενικὴ ἀναταραχὴ ποῦ ἐρχόταν νὰ συνενωθεί μὲ τὸ ἀδιάκοπο ὄρητικό ρεῦμα τοῦ σώματος, καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐπενέβαιναν στὶς κυκλικὰς τροχιὰς τῆς ψυχῆς. Ἡ προσβολὴ ἦταν τόσο βίαιη ὥστε τὴν μὲν περιφορὰ τοῦ Ταντοῦ τὴν σταμάτησαν ἐντελῶς ἀφοῦ, μὲ τὸ νὰ ρέουν πρὸς τὴν ἀντίθετη φορὰ, ἀνάφεραν τὴν κυριαρχία καὶ προωθητικὴ τῆς δράσις, τὴν δὲ περιφορὰ τοῦ Διαφορετικοῦ τὴν συντάραξαν· ἐπειδὴ δὲν μπορούσαν νὰ λύσουν ἐντελῶς τίς συνδέσεις ποῦ εἶχε ἐπιβάλει ὁ Δημιουργὸς — τὰ τρία διαστήματα τοῦ διπλάσιον καὶ τὰ τρία τοῦ τριπλάσιου καὶ τίς μεσότητες τῶν λόγων 3/2, 4/3 καὶ 9/8 —, τίς ἔστρεψαν πρὸς κάθε κατεύθυνση καὶ τίς διαστρέβλωσαν. Προκάλεσαν τόσο πολλὰ καὶ ποικίλα ρήξεις καὶ βλάβες στοὺς κύκλους τῆς ψυχῆς ὥστε, τελικὰ, οἱ κύκλοι αὐτοὶ νὰ συνεχίσουν νὰ στρέφονται χωρὶς ὡστόσο νὰ διατηροῦν μεταξὺ τους συνοχή ἢ ρυθμὸ, νὰ εἶναι ἄλλοτε ἀντιρροστοὶ, ἄλλοτε κεκλιμένοι καὶ ἄλλοτε ἀντεστραμμένοι. Σκεφτεῖτε ἓνα ἄνθρωπο σὲ ὕπνια στάση ποῦ στηριζεῖ τὸ κεφάλι του στὴ γῆ καὶ σηκώνει τὰ πόδια του πρὸς κάποιον στήριγμα· τότε, ἀπὸ αὐτὴν τὴ θέση, ὁ, τι αὐτὸς ἐκλαμβάνει ὡς δεξιὸ σὲ ὅσους τὸν παρακολουθοῦν φαίνεται ἀριστερό, καὶ ἀντι-*

τὰ μὲν ἐν ἐνὶ τόπῳ κινεῖσθαι, τὰ δ' ἐν πλείουσιν φερόμενα. (...) Τούτοις δὲ τοῖν κινήσειον τὴν ἐν ἐνὶ φερομένην αἰεὶ περὶ γέ τι μέσον ἀνάγκη κινεῖσθαι, τῶν ἐντόρων οὖσαν μίμημά τι κύκλων, εἶναι τε αὐτὴν τῆ τοῦ νοῦ περιόδῳ πάντως ὡς δυνατὸν οἰκειοτάτην τε καὶ ὁμοίαν. (...) Τὸ κατὰ ταῦτα δῆλον καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ καὶ περὶ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τὰ αὐτὰ καὶ ἓνα λόγον καὶ τάξιν μίαν ἄμφω κινεῖσθαι λέγοντες, νοῦν τὴν τε ἐν ἐνὶ φερομένην κίνησιν, σφαίρας ἐντόρων ἀπεικασμένα φοραῖς, οὐκ ἂν ποτε φανεῖται φαῦλοι δημιουργοὶ λόγῳ καλῶν εἰκόνων. (...) Οὐκοῦν αὐτὴ ἢ γε μηδέποτε ὡσαύτως μηδὲ κατὰ τὰ αὐτὰ μηδὲ ἐν ταῦτῳ μηδὲ περὶ ταῦτα μηδὲ πρὸς ταῦτα μηδ' ἐν ἐνὶ φερομένη μὴδ' ἐν κόσμῳ μὴδ' ἐν τάξει μηδὲ ἐν τινι λόγῳ κίνησις ἀνοίας ἂν ἀπάσης εἴη συγγενής;²⁷⁹.

354. Ὁ Σωκράτης ὑποθέτει ὅτι ἡ παραγωγικὴ λέξις εἶταν “κέρνος”. πού δὲν τὴν προφέρει, ἐπειδὴ σημαίνει ἱερατικὸ σκεῦος: ἓνα μεγάλο πήλινο πινάκιο μὲ κοιλώματα στὸν πυθμένα του, ὅπου οἱ συμμετέχοντες στὶς τελετὲς τῶν Κορυβάντων ἔβαζαν καρπούς καὶ τοὺς τοὺς προσέφεραν²⁸⁰.
355. Πρὸβλ. ἐνδεικτικῶς Ἰλιάδος, Α 510: οἶκον ὀφέλλειν· Ο 383: ἴς ἀνέμον· ἢ γάρ τε μάλιστά γε κύματ' ὀφέλλειν Π 631: τῷ οὐ τι χρῆ μῦθον ὀφέλλειν, ἀλλὰ μάχεσθαι· καὶ Ὀδυσσεΐας, β 334: οὕτω κεν καὶ μάλλον ἐφέλλειεν πόνον ἄμμιν· ξ 233: οἶκος ὀφέλλεται· ο 21: κείνου βούλεται οἶκον ὀφέλλειν ὅς κεν ὀπιῆ.

στρόφως. Τὰ ἴδια καὶ ἄλλα παρόμοια συμβαίνουν ἀκόμη πῶς ἔντονα στὶς περιφορὲς τῆς ψυχῆς· ὅταν ἔρθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ μιὰ ἐξωτερικὴ ὄντοτητα πού ἀνήκει εἴτε στὴν κατηγορία τοῦ Ταυτοῦ εἴτε σὲ αὐτὴν τοῦ Διαφορετικοῦ, ἀποκαλοῦν ὁμοιο ὅ,τι στὴν πραγματικότητα εἶναι διαφορετικὸ, καὶ ἀντιστρόφως, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἐμφανίζονται ψευδόμενες καὶ ἀνόητες. Ἐκεῖνὴ τῆ στιγμή δὲν ὑπάρχει καμία ὁμαλὴ τροχιά πού νὰ κυβερνᾷ καὶ νὰ ἡγεμονεῖ στὴν ψυχὴ. Δίνεται ἀπλῶς κατὰ καιροὺς ἡ ἐντύπωση ὅτι κάποιες τροχίαι κυριαρχοῦν, ἐνῶ στὴν πραγματικότητά συμπαροῦσονται μὲ ὄλο τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν ἐπίθεση καὶ τὴν ἐπικράτηση ἐξωτερικῶν αἰσθήσεων, ἄρα δὲν κυριαρχοῦν, ἀλλὰ κυριαρχοῦνται.

279. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασίλη Μοσκόβη, σελ. 787: Κι ἀπὸ κείνα πού κινῶνται, ἄλλα κινῶνται σ' ἓνα τόπο, κι ἄλλα ἀλλάζουν θέση. (...) Ἐπομένως, ἀπὸ τὰ δύο αὐτὰ εἶδη τῶν κινήσεων, ἐκεῖνὴ βέβαια πού γίνεται στὸν ἴδιο τόπο κινεῖται ἀναγκαστικὰ γύρω ἀπὸ ἓνα κέντρο, μὲ τὸν τρόπο πού κινῶνται οἱ τορνευτοὶ κύκλοι, καὶ αὐτὴ βέβαια εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸ συγγενὴς καὶ ὁμοία μὲ τὴν περιφορὰ τοῦ νοῦ. (...) Ἄν παραδεχθῶμε ὅτι καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ μέσα σ' ἓνα τύπο κίνηση συντελεῖται μὲ τοὺς ἴδιους νόμους καὶ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο, καὶ στὸν ἴδιο τόπο καὶ τὸ ἴδιο κέντρο καὶ μὲ τὴν ἴδια ἀναλογία καὶ τάξη, μοιάζοντας στὶς περιστροφὲς μὲ τὴν τορνευμένη σφαῖρα, τότε δὲ θὰ ἦταν παρακινδυνευμένο νὰ θεωρηθῶμε ὅτι δὲν εἴμαστε ἀσημαντοὶ τεχνίτες ὡραίων εἰκόνων μὲ τὰ λόγια; (...) Ἀσπὸν τίμαί κίβλη, ἢ κίνησις πού δὲ γίνεται ποτὲ μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ μὲ τοὺς ἴδιους νόμους, μήτε στὸν ἴδιον τόπο, μήτε μὲ τὴν ἴδιαν ἀκτίνα, μήτε μὲ τὸ ἴδιο κέντρο, μήτε μὲ ἴσους καὶ κάποιαν τάξη, μήτε μὲ κάποιαν ἀναλογία, δὲν θὰ ἦταν συγγενὴς μὲ κάθε λογῆς ἀνοησίαι.

280. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 520 ἐπ.

- ντομος. Ἀλλὰ δῆλον ὅτι τὸ μέσον ἀρμόττει. Καὶ τὸ ἡδεῖαν τὰ εἰρημένα ποιήσει, ἂν εὐ μειχθῆ, τὸ εἰωθὸς καὶ ξενικόν, καὶ ὁ ῥυθμός, καὶ τὸ πιθανόν ἐκ τοῦ πρέποντος.²⁸²
363. Σχετικά με τὸ “ζήτα” βλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΩΣ, *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*, VI, 14, 21: Τριῶν δὲ τῶν ἄλλων γραμμάτων ἃ δη διπλᾶ καλεῖται τὸ ζ μᾶλλον ἡδύνει τὴν ἀκοήν τῶν ἑτέρων. — Γιὰ τὸν σχηματισμὸ καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ζήτα βλ. SCHWYZER, *Griechische Grammatik*, σελ. 330, καὶ CHANTRAINE, *Grammaire homérique*, τ. I, σελ. 169. — Γιὰ τὴν τροπὴ τοῦ ζήτα σὲ δέλτα βλ. LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 96 ἐπ.
364. Σύμφωνα με τὸν ΠΡΟΚΛΟ, *In Platonis Cratylum commentaria*, πρόκειται γιὰ δύο διαδοχικοὺς τρόπους προφορᾶς τῆς λέξης.
365. Ὁ τύπος “ἕμερος” γίνεται παρακάτω [419 e 3 - 420 a 4] “ἴμενος ῥός”.
366. Βλ. ἀνωτέρω 414 e 5: ὑπὸ τῶν βουλομένων τραγωδεῖν.
367. Γιὰ τὴ λέξη αὐτὴ βλ. LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 143 ἐπ.
368. “Ἰδέα” ἐδῶ — ὅπως καὶ στὸ ἀρχαιοελληνικὸ πρωτότυπο — σημαίνει “μορφή”, “ἀποψη” ὄχι τὴν εἰδικὴ ἔννοια ποὺ ἔχει ὡς ὄρος στὴν Πολιτεία. Στὰ νέα ἑλληνικὰ ἡ λέξη λειτουργεῖ φυσικὰ καὶ μὲ τὴ σημασία τῆς αὐτῆς.
369. Ὁ Σωκράτης θεωρεῖ ὅτι τὸ “δέον” καὶ ὁ “δεσμός” εἶναι λέξεις ἐτυμολογικῶς συγγενεῖς, καθὼς τίς κατάγει ἀπὸ τὸ ρῆμα δέω, ποὺ σημαίνει πρέπει, καὶ τὸ δμώνυμό του δέω, ποὺ σημαίνει δένω / ἐμποδίζω. Τὸ “δέον” ἀκούγεται ὡς ἐνεστωτικὴ μετοχὴ οὐδετέρου ἀμφοτέρων.
370. Τὰ “ἀγαθὰ ὀνόματα” νοοῦνται ἐδῶ σαφῶς ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ προμησθὲν “βλαβερόν”.
371. Πρβλ. LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 209, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς τὰ παραδείγματα *θιὸς / θεὸς* καὶ *ῥίοντος / ῥέοντος*. Ἄρα δὲν ἀποκλείεται καθόλου ἡ ὀρθότητα τοῦ ζεύγους *δίον / δέον* ποὺ ὑπανίσταται ὁ Σωκράτης.

---

282. Καὶ κατὰ μετάφραση Σπ. Φίλιππα, σελ. 355: Τὸ ὕφος τοῦ ἐπιδεικτικοῦ εἶδους ἀρμόζει κυριώτατα εἰς τὸν γραπτὸν λόγον, διότι προορίζεται διὰ τὴν ἀνάγνωσιν· δευτέρον δὲ ἔρχεται τὸ ὕφος τοῦ δικανικοῦ εἶδους. Τὸ νὰ καθορίζεται δὲ ἰδιαίτερος ὅτι τὸ ὕφος πρέπει νὰ εἶναι εὐχάριστον καὶ μεγαλοπρεπές, εἶναι περιττόν· διὰ ὅτι καὶ μετριοπαθὲς καὶ εὐγενικόν· καὶ ὁ δ, τι ἄλλη ἀρετὴ τοῦ ἥθους; Εἶναι φανερόν ὅτι τὸ ὕφος θὰ τὸ καταστήσῃ εὐχάριστον ὅσα εἴπομεν ἀνωτέρω, ἂν ὀρθῶς ἔχωμεν προσδιορίσει τὴν ἀρετὴν τοῦ ὕφους. Διότι διὰ ποῖον ἄλλον λόγον πρέπει νὰ εἶναι σαφές, καὶ νὰ μὴν εἶναι ταπεινὸν ἀλλὰ τὸ πρέπειον; Πράγματι, δὲν θὰ εἶναι σαφές, ἂν εἶναι εἴτε φλύαρον, εἴτε σύντομον, ἀλλ' εἶναι φανερόν ὅτι τὸ μέσον εἶναι τὸ ἀρμόζον. Καὶ θὰ εἶναι εὐχάριστον τὸ ὕφος συμφώνως πρὸς ὅσα ἔχομεν εἶπει, ἂν ἀναμειχθῆ καλῶς τὸ συνηθισμένον καὶ τὸ ἀσυνήθιστον καὶ ὁ ῥυθμός· καὶ ἢ ἐκ τοῦ πρέποντος προερχομένη πευστικότης.

372. Βλ. παραπάνω τὴν ἔτυμολογικὴ καταγωγὴ τοῦ “ἀγαθόν” (412 c 5-6): *Τοῦ θεοῦ δὴ τῷ ἀγαθῷ αὕτη ἡ ἐπωνυμία ἐστίν, “τάγαθόν”.*
373. Βλ. παραπάνω 418 b 4 - c 3.
374. Ἡ λέξις “δημιώδης”, ἐνῶ φαίνεται νὰ συγγενεῖται μὲ τὴ λέξις “δέσμιος”, ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη τὰ οὐσιαστικὰ “δόδος” καὶ “δήμος”. Στὴν πρώτη περίπτωσι σημαίνει “δένει / ἐμποδίζει ὅ,τι ὀδεύει / κινεῖται”· στὴ δευτέρη εἶναι συνώνυμο τῶν ἐπιθέτων “κοινός”, “χυδαῖος”.
375. Πρβλ. *Φύληγον*, 31 d 3 - 32 a 1:
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λέγω τοῖνυν τῆς ἁρμονίας μὲν λυομένης ἡμῖν ἐν τοῖς ζῴοις ἅμα λύσειν τῆς φύσεως καὶ γένεσιν ἀλγηδόνων ἐν τῷ γίγνεσθαι χρόνῳ.
ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Πάνυ λέγεις εἰκός.
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πάλιν δὲ ἄρμοττομένης τε καὶ εἰς τὴν αὐτῆς φύσιν ἀπιούσης ἡδονῆν γίγνεσθαι λεπτέον, εἰ δεῖ δι’ ὀλίγων περὶ μεγίστων ὅτι τάχιστα ὀηθῆναι.
ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Οἶμαι μὲν σε ὀρθῶς λέγειν, ὦ Σώκρατες, ἐμφανεστερον δὲ ἔτι ταῖτά ταῦτα περὶώμεθα λέγειν.
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐκοῦν τὰ δημόσιά που καὶ περιφανῆ ἑῶστον συννοεῖν.
ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ποῖα;
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Πείνη μὲν που λύσις καὶ λύπη;
ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ναί.
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐδωδὴ δέ, πλήρωσις γιγνομένη πάλιν, ἡδονή;
ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ναί.
ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δίψος δ’ αὐτὴ φθορὰ καὶ λύπη, ἡ δὲ τοῦ ὕγρου πάλιν τὸ ξηρανθῆν πληροῦσα δύναμις ἡδονή· διάκρισις δὲ γ’ αὐτὴ καὶ διάλυσις ἡ παρὰ φύσιν, τοῦ πνίγους πάθη, λύπη, κατὰ φύσιν δὲ πάλιν ἀπόδοσις τε καὶ ψῆξις ἡδονή.²⁸³

283. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 241:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λέω, λοιπόν, πῶς ὅταν, σ’ ἐμᾶς τοὺς ἐμβριονοὺς ὄργανισμούς, καταστρέφεται ἡ ἁρμονία, καταστρέφεται σὶνάμα καὶ ἡ φυσιολογικὴ κατάστασις, καὶ τὴ στιγμὴ αὐτὴ πραγματοποιεῖται ἡ γένεσις τῶν πόνων.

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Λές πράματα ἄκρως πιθανά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι’ ὅταν πάλι ἀνασυγκροτῆται ἡ ἁρμονία, ἐπιστρέφοντας ξανά στὴν φυσιολογικὴ τῆς κατάστασις, ὀφείλομε νὰ ποῦμε πῶς γεννιέται ἡ ἡδονή, ἂν πρέπει μὲ λίγα λόγια νὰ ἐκφρασοῦμε συντομωτάτα γιὰ τὰ ὄψιστα.

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Σωστά νομίζω ὅτι τὰ λές, Σωκράτη· ἄς προσπαθήσωμε ὁμως νὰ ποῦμε αὐτὰ τὰ ἴδια καθαρότερα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν ἐννοοῦμε εὐκολώτατα τὰ κοινὰ καὶ ὀλοφάνερα;

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ποῖα;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δὲν εἶναι ἡ πείνα διάλυσις, θαρρῶ, κι’ ὀδύνη;

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὸ φαγητὸ καὶ ὁ κορεσμός τῆς πείνας δὲν εἶναι ἡδονή;

376. Ἡ λέξις “άνία” ἐτυμολογείται κατὰ τὸν Σωκράτη ἀπὸ τὸ στερητικὸν α(ν) καὶ τὸ ἀπαρέμφατο *ίνα*.
377. Εἶναι σκοτεινὸ τὸ γιατί τὸ ὄνομα “ἀλγηδών” δὲν ἔχει σύμφωνα μὲ τὸν Σωκράτη ἀττική καταγωγή.
378. Ὁ ὄρος “διάχυσις” εἶναι ἰατρικὸς καὶ σημαίνει τὴ *διάχυση τῶν χυμῶν*.
379. Γιὰ τὴ διάκριση τῶν ἡδονῶν “χαρὰ - τέρψις - εὐφροσύνη” βλ. *Φιλήβον*, 19 c 1 - 20 c 2:

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Σχεδὸν ἔοικεν οὕτως, ὦ Σώκρατες, ἔχειν. Ἀλλὰ καλὸν μὲν τὸ ξύμπαντα γινώσκειν τῷ σώφρονι, δεύτερος δ' εἶναι πλοῦς δοκεῖ μὴ λανθάνειν αὐτὸν αὐτόν. Τί δὴ μοι τοῦτο εἴρηται τὰ νῦν, ἐγὼ σοι φράσω. Σὺ τήνδε ἡμῖν τὴν συνοουσίαν, ὦ Σώκρατες, ἐπέδωκας πᾶσι καὶ σεαυτὸν πρὸς τὸ διελῆσθαι, τί τῶν ἀνθρωπίνων κτημάτων ἄριστον. Φιλήβου γὰρ εἰπόντος ἡδονὴν καὶ τέρψιν καὶ χαρὰν καὶ πάνθ' ὅποσα τοιαῦτ' ἐστί, σὺ πρὸς αὐτὰ ἀντίπερ ὡς οὐ ταῦτα ἀλλ' ἐκεῖνά ἐστιν, ἃ πολλὰκις ἡμᾶς αὐτοὺς ἀναμμινήσκομεν ἐκόντες, ὀρθῶς δρωῦντες, ἴν' ἐν μνήμῃ παρακείμενα ἐκάτερα βασανίζηται. Φῆς δ', ὡς ἔοικε, σὺ τὸ προορηθησόμενον ὀρθῶς ἄμεινον ἡδονῆς γε ἀγαθὸν εἶναι νοῦν, ἐπιστήμην, σύνεσιν, τέχνην καὶ πάντα αὐτὰ τούτων ξυγγενή, ἃ κτᾶσθαι δεῖν, ἀλλ' οὐχὶ ἐκεῖνα. Τούτων δὴ μετ' ἀμφοιβητήσεως ἐκατέρων λεχθέντων ἡμεῖς σοι μετὰ παιδιᾶς ἠπειλήσαμεν ὡς οὐκ ἀφήσομεν οἰκαδὲ σε πρὶν ἂν τούτων τῶν λόγων πέρας ἱκανὸν γένηται τι διορισθέντων. Σὺ δὲ συνεχώρησας καὶ ἔδωκας εἰς ταῦθ' ἡμῖν σαυτόν, ἡμεῖς δὲ δὴ λέγομεν, καθάπερ οἱ παῖδες, ὅτι τῶν ὀρθῶς δοθέντων ἀφαίρεσις οὐκ ἔστι· παῦσαι δὴ τὸν τρόπον ἡμῖν ἀπαντῶν τοῦτον ἐπὶ τὰ νῦν λεγόμενα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τίνα λέγεις;

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλων καὶ ἀνερωτῶν ὧν μὴ δυνάμαιθ' ἂν ἱκανὴν ἀπόκρισιν ἐν τῷ παρόντι διδόναι σοι. Μὴ γὰρ οἰώμεθα τέλος ἡμῖν εἶναι τῶν νῦν τὴν πάντων ἡμῶν ἀπορίαν, ἀλλ' εἰ δρᾶν τοῦθ' ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν, σοὶ δραστήιον ὑπέσχομαι γάρ. Βουλευέου δὴ πρὸς ταῦτα αὐτὸς πότερον ἡδονῆς εἶδη σοι καὶ ἐπιστήμης διαμετέον ἢ καὶ ἐατέον, εἰ πῃ, καθ' ἑτερόν τινα τρόπον οἷός τ' εἶ καὶ βούλει δηλώσαι πῶς ἄλλως τὰ νῦν ἀμφοιβητούμενα παρ' ἡμῖν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Δεινὸν μὲν τοίνυν ἔτι προσδοκᾶν οὐδὲν δεῖ τὸν ἐμέ, ἐπειδὴ τοῦθ' οὕτως εἶπες· τὸ γὰρ εἰ βούλει ῥηθὲν λύει πάντα φόβον ἐκάστων πέρι. Πρὸς δὲ αὐτούτοις μνήμην τινὰ δοκεῖ τίς μοι δεδωκέναι θεῶν ἡμῖν.

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Πῶς δὴ καὶ τίνας;

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἡ δόξα καὶ φθορά κα' ὀδύνη (καὶ διάλυση), ἐνῶ ἡδονὴ ἢ δύναμις τοῦ ἄγροῦ, τὸ ὅποιο πληροῖ ξανά τὸ ἀποξηραμένο· ἢ διάκριση καὶ καὶ διάλυση ἢ ἀφύσκη, ἀποτέλεσμα τοῦ καύσαντα, εἶναι ὀδύνη, ἐνῶ ἢ φυσικολογικὴ ἀποκατάσταση καὶ ἀνάσκη, ἡδονή.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Λόγων ποτέ τινων πάλαι ἀκούσας ὄναρ ἢ καὶ ἐγρηγορῶς νῦν ἐννοῶ περὶ τε ἡδονῆς καὶ φρονήσεως, ὡς οὐδέτερον αὐτοῖν ἐστὶ τἀγαθόν, ἀλλ' ἄλλο τι τρίτον, ἕτερον μὲν τούτων, ἀμεινον δὲ ἀμφοῖν. Καίτοι τοῦτο γε ἂν ἐναργῶς ἡμῖν φανῆ νῦν, ἀπήλλακται μὲν ἡδονὴ τοῦ νικᾶν· τὸ γὰρ ἀγαθὸν οὐκ ἂν ἔτι ταυτὸν αὐτῇ γίγνοιτο.²⁸⁴ — Ὁ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Τολικά*, 112 b 21-26, ἀποδίδει τὴν τριχοτόμηση τῶν ἡδονῶν σὲ χαρὰ, τέρψη καὶ εὐφροσίνην στὸν Πρῶδικο.

284. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 209 ἐπ.:

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Ἐτοί πάνω-κάτω φαίνεται νᾶναι τὰ πράγματα, Σωκράτη. Ἀλλὰ καλὸ εἶναι βέβαια ὁ σῶφρων νὰ τὰ ξέρη ὅλα, φαίνεται ὅμως πῶς ὑπάρχει καὶ δεύτερος πλοῦς νὰ μὴν ἀγνοῆ τὸν ἑαυτὸ του. Ἄραγε γιὰ ποιὸν λόγο τὸ λέω τώρα αὐτό; Θά σ' τὸ πῶ. Ἐσύ, Σωκράτη, πρόσφερες σ' ὅλους μας τὴ συνάντηση αὐτῇ καὶ τὸν ἑαυτὸ σου, γιὰ νὰ προσδιορίσωμε ποιὸ ἀπ' τ' ἀνθρώπινα ἀγαθὰ εἶναι τὸ ἀριστό. Στὸν Φίλιβο, ποῦ εἶπε πῶς αὐτὸ εἶναι ἡ ἡδονὴ κι' ἡ τέρψη κι' ἡ χαρὰ καὶ ὅλα ὅσα εἶναι παρόμοια, ἐσύ σ' ἀντίλογο πρὸς τοῦτα εἶπες ὅτι δὲν εἶναι αὐτά, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποῦ ἀνακαλοῦμε θεληματικὰ πολλὰς φορὰς στὴ θύμησή μας, κάνοντας καλὰ, οὕτως ὥστε νὰ παρατίθενται στὴ μνήμη καὶ νὰ ἐλέγχωνται. Καί, ὡς φαίνεται, λὲς πῶς τ' ἀγαθὸ, ποῦ ὀρθὰ θὰ ὀνομάζαμε ἀνώτερο τῆς ἡδονῆς, εἶναι ὁ νοῦς, ἡ ἐπιστήμη, ἡ σύνεση, ἡ τέχνη κι' ὅλα ὅσα ἔχουν συγγένεια μ' αὐτά, κι' αὐτὰ θὰ πρέπει ν' ἀποκοῦμε κι' ὄχι ἐκεῖνα. Ἐχοντας πῆ ὁ καθένας σας τὴν ἀποψή του ἀμφισβητώντας, ἐμεῖς σ' ἀστέια σὲ φοβηρίσαμε νὰ μὴ σ' ἀφήσωμε νὰ γυρίσης σπῆτι σου, πρὶν προσδιορισθοῦν αὐτὲς οἱ ἀπόψεις καὶ βγῆ ἀποτέλεσμα ἰκανοποιητικὸ· καὶ σὺ ἔμεινες σύμφωνος, προσφέροντας γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸν τὸν ἑαυτὸ σου. Ἐμεῖς λοιπὸν λέμε, σὰν τὰ παιδιὰ, πῶς ὅτι δόθηκε ὀρθὰ δὲν παύνεται πιά πίσω. Πάψε, λοιπὸν, ν' ἀπαντᾷς μ' αὐτὸν τὸν τρόπο σ' ὅσα λέμε τώρα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ποιὸν τρόπο;

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Βάζοντάς μας σ' ἀπορία καὶ ρωτώντας μας πράγματα στὰ ὁποῖα δὲν θὰ μᾶς ἦταν δυνατὸν ν' ἀποκριθοῦμε ἰκανοποιητικὰ πρὸς τὸ παρόν. Ἄς μὴ μᾶς περάσῃ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἀπορία ὄλων μας εἶναι γιὰ μᾶς τὸ τέλος τῆς συζήτησης αὐτῆς, ἀλλὰ ἂν μᾶς εἶναι ἀδύνατον νὰ τὸ κάνουμε ἐμεῖς, θὰ πρέπει νὰ τὸ κάνης ἐσύ· ἐπειδὴ ὑποσχέθηκες. Σκέψου, λοιπὸν, ἐπὶ ὁ ἴδιος σχετικὰ μ' αὐτά, ἂν πρέπει νὰ διακρίνης εἶδη τῆς ἡδονῆς ἢ νὰ τ' ἀφήσης, ἂν κάπως καὶ μὲ κάποιον ἄλλον τρόπο εἶσαι ἰκανὸς καὶ θέλης νὰ μᾶς δεῖξῃς ἀλλῶς ὅσα ἀμφισβητοῦμε τώρα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τώρα, λοιπὸν, δὲν πρέπει νὰ περμιένω τίποτα πιά τὸ τρομερὸ, ἐφόσον τοποθέτησες τὸ ζήτημα· ἐπειδὴ ἡ ρῆση “ἂν θέλης” ἐξοστρακίζει κάθε φόβο γιὰ ὁ,τιδήποτε. Ἐκτός ὅμως αὐτοῦ, μοῦ φαίνεται ὅτι κάποιος θεὸς μᾶς ἔκανε τὴ χάρη, στέλνοντάς μου μιὰν ἐνθύμηση.

ΠΡΩΤΑΡΧΟΣ: Πῶς καὶ ποιὰ;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐχοντας ἀκούσει, πρὶν ἀπὸ πολλὸ καιρὸ, στὸν ὕπνο ἢ στὸν ξύπνο μου, ὠρμιμένους λόγους γιὰ τὴν ἡδονὴν καὶ τὴ φρόνηση, τοὺς φέρνω τώρα στὸν νοῦ μου: Ἐλεγαν ὅτι δὲν εἶναι οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη τ' ἀγαθὸ, ἀλλὰ ἓνα ἄλλο τρίτο, ἀλλώτικο κι' ἀπ' τὶς δύο, ἀνώτερο τοὺς ὅμως. Καὶ φυσικὰ ἂν τώρα αὐτὸ φανῆ σὲ μᾶς μ' ἐνάργεια, ἀπαλλάσσεται ἡ ἡδονὴ ἀπ' τὴ νίκη, μὰ ποῦ δὲν θάταν ἀδύνατον πιά τ' ἀγαθὸ νὰ ταυτισθῇ μ' αὐτήν.

380. Παραλλαγή τῆς ἔτυμολογήσεως αὐτῆς βλ. στὸν Φαῖδρον, 251 c 6 - d 7: "Ὅταν μὲν οὖν βλέπουσα [ἔνν.: ἡ ψυχὴ] πρὸς τὸ τοῦ παιδὸς κάλλος, ἐκείθεν μέρη ἐπιόντα καὶ ῥέοντα, ἃ δὴ διὰ ταῦτα ἕμερος καλεῖται, δεχομένη, ἄρδηται τε καὶ θερμαίνηται, λωφᾶ τε τῆς ὀδύνης καὶ γέγηθεν. Ὅταν δὲ χωρὶς γένηται καὶ ἀγχμῆσι, τὰ τῶν διεξόδων στόματα ἢ τὸ πτερόν ὀρμᾶ συναναινόμενα, μύσαντα ἀποκλείει τὴν βλάστην τοῦ πτεροῦ· ἢ δ' ἐντός, μετὰ τοῦ ἕμερον ἀποκεκλεισμένη, πηδῶσα οἶον τὰ σφύζοντα τῇ διεξόδῳ ἐγχερίει, ἐκάστη τῇ καθ' αὐτήν, ὥστε πᾶσα κεντουμένη κύκλω ἢ ψυχῇ οἰστρᾷ καὶ ὀδινᾶται· μνήμη δ' αὐτῆς ἔχουσα τοῦ καλοῦ γέγηθεν"²⁸⁵.
381. Στὸν "Ὀμηροῦ καὶ σὲ ἄλλους ποιητῆς ἢ λέξῃ "ποθί" εἶναι ἐγκλιτικὸ ἐπίρρημα πού, χρησιμοποιοῦμενο ἀντὶ τοῦ "πού", καθιστᾶ τις ἐκφράσεις ἀόριστες· πρβλ. ἐνδεικτικὰ Ἰλιάδος T 273: ἀλλὰ ποθι Ζεὺς ἦθελ' Ἀχαιοῖσιν θάνατον πολέεσσι γενέσθαι, καὶ Ὀδυσσεΐας α 348: ἀλλὰ ποθι Ζεὺς αἴτιος.
382. Πρβλ. Φαῖδρον, 251 b 1 - 2: Δεξάμενος γάρ [ἔνν.: ὁ ἀρτιτελής] τοῦ κάλλους τὴν ἀπορροὴν διὰ τῶν ὀμμάτων ἐθερμάνθη, ἢ ἡ τοῦ πτεροῦ φύσις ἄρδεταί²⁸⁶.
383. Ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει ἄλλοῦ ὅτι ὁ "ἔρως" ἔτυμολογεῖται ἀπὸ τῆ "ῥώμη"²⁸⁷. πρβλ. Φαῖδρον, 238 b 7 - c 4: Ἡ γὰρ ἄνευ λόγου δόξης ἐπὶ τὸ ὄρθον ἀρώμης κρατήσασα ἐπιθυμία, πρὸς ἡδονὴν ἀχθεῖσα κάλλους, καὶ ὑπὸ αἰῶ τῶν ἐαυτῆς συγγενῶν ἐπιθυμιῶν ἐπὶ σωματίων κάλλος ἐρρωμένως ῥωσθεῖσα, νικήσασα ἀγωγῇ, ἀπ' αὐτῆς τῆς ῥώμης ἐπωνυμίαν λαβοῦσα, ἔρως ἐκλήθη²⁸⁷. — Μὲ ἄλλα λόγια ἡ "ῥώμη" σχετίζεται μὲ τὸν "ῥόον" καὶ μὲ τὴν ὀμηρικὴ "ἔρω-

285. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 467 ἐπ.: Τὴν ὥρα λοιπὸν ποὺ ἡ ψυχὴ ἔχει τὰ μάτια τῆς ριγμένα ἐπάνω στὴν ὁμορφιά τοῦ παιδιοῦ, μέρη τῆς ὁμορφιάς ἔρχονται ἀπ' ἐκεῖ καὶ ρέουνε μέσα της, καὶ γι' αὐτὸ δὰ τὰ εἶπαν ἕμερο (πόθο), καὶ ἡ ψυχὴ δέχεται τὸν πόθο αὐτὸν καὶ ποτίζεται καὶ θερμαίνεται καὶ ἡσυχάζει ἀπὸ τὸν πόνο της καὶ γεμίζει χαρὰ. Ὅταν ὁμως ἡ ψυχὴ χωρὶς ἀπὸ τὸ ὄμορφο παιδί καὶ ξεραθῇ, τὰ ἀνοήματα τῶν πόρων, ἀπ' ὅπου βγαίνει μ' ὄρμη τὸ φτερό, ξεραίνονται καὶ αὐτὰ καὶ ἅμα κλείουν ἐμποδίζοντε τὴ βλάστηση τοῦ φτεροῦ. Ἡ ψυχὴ ὁμως, κλεισμένη μέσα μαζί μὲ τὸν πόθο, χτυπάει σὰν τὸ αἷμα μέσα στὶς φλέβες καὶ χώνεται μέσα σὲ κάθε της πόρο καὶ ἔτσι κεντίζεται ὀλόγυρα δλη ἡ ψυχὴ, τὴν παιδεύει ὁ οἰστρὸς καὶ τὴν σφίγγει ὁ πόνος μὰ ἀπὸ τᾶλλο μέρος πάλιν ἔχει τὴ θύμηση τῆς ὁμορφιάς καὶ γεμίζει ἀπὸ χαρὰ.

286. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 467: Γιατὶ καθὼς δέχθηκε [ἔνν.: ὁ νεομήτης] τὴ φωτισομένη τῆς ὁμορφιάς μέσ' ἀπὸ τὰ μάτια του, πυρῶθηκε ἐκεῖ ἀπ' ὅπου ποτίζεται τὸ φέτρο τοῦ φτεροῦ.

287. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 427: Ἡ ἄλλη λοιπὸν ἐπιθυμία ὑπόταξε τὴ σωστὴ γνώμη ποὺ κυνηγοῦσε τὸ ὄρθο, παρασύρθηκε στὴν ἀπόλαυση τῆς ὁμορφιάς καὶ σπρωγμένη καὶ ἀπὸ τὶς συγγενικὲς τῆς ἐπιθυμίας στὴν ὁμορφιά ποὺ ἔχουν τὰ κορμιά, ἐφθασε σὲ μεγάλη ῥώμη, ἐνέκησε γιατί τραβοῦσε ἐμπρός, πήρε τ' ὄνομα της ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ῥώμη καὶ τὴν εἶπαν ἔρωτα.

- ήν", πού σημαίνει "γρήγορη κίνηση" / "όρμη" / "δύναμη"²⁸⁸, αλλά και "ανάπαυση"²⁸⁹. τὰ σχετικά ρήματα "έρωέω"²⁹⁰ και "ῥώομαι"²⁹¹ εἶναι συνώνυμα²⁹².
384. Ὁ θεματικός τύπος "ἔρος" ἀπαντᾷ στον Ὅμηρο²⁹³, τὸν Ἡσίοδο²⁹⁴ και τὸν Ἀριστοφάνη²⁹⁵.
385. Ὁ Σωκράτης ὑποθέτει ὅτι ἡ λέξη "βολή" ἀποτελεῖ παλαιότερη γραφή τῆς λέξης "βουλή".
386. Ὁ Σωκράτης ὑπανίσσεται ἐδῶ τῖς ὁμηρικῆς λέξεις *οἰστός* (ἀττ. *οἰστός*), πού σημαίνει *βέλος*²⁹⁶, και *οἰστεύω*, πού σημαίνει *τοξεύω*, *ρίπτω βέλη*²⁹⁷. Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὴν ἀττική μορφή τῆς λέξης: βλ. *Ἰωνα*, 535 b 3-5: (...) ἢ τὸν Ὀδυσσεά ὅταν ἐπὶ τὸν οὐδὸν ἐφαλλόμενον ἄδης, ἐκφανῆ γιγνόμενον τοῖς μνηστῆραι και ἐκχέοντα τοὺς οἰστοὺς πρὸ τῶν ποδῶν, (...), και *Νόμους*, 795 a 2-3: (...) ἐν δεξιᾷ δὲ οἰστὸν προσαγόμενος μόνον, (...).
387. Καὶ ἐδῶ ὁ Σωκράτης ἔχει κατὰ νοῦν τῖς ὁμηρικῆς λέξεις *οἰστός* και *οἰστεύω*.
388. Ὁ ἔτυμολογικός συσχετισμός τῶν ρημάτων *βούλομαι* και *βουλεύομαι* ὀφείλεται στοῦ ὅτι ὁ Σωκράτης ἔχει κατὰ νοῦν τὸ ὁμηρικό ρῆμα *βόλομαι*, πού σημαίνει *θέλω*: πρβλ. *Ἰλιάδος*, Λ 319: *Τρωσὶν δὴ βόλεται δοῦναι κράτος, και Ὀδυσσεΐας*, α 234: *νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοί, και π 387: εἰ βόλεσθε αὐτόν τε ζῶειν*.
389. Βλ. ἐρμηνευτική προσέγγιση τοῦ χωρίου αὐτοῦ και τοῦ περιεχομένου λογοπαιγνίου στον GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 108, ὑποσ. 2.
390. Ὁ Σωκράτης συσχετίζει ἐδῶ τὸ *ἐκουσίως* μὲ τὸ *ἐθειουσίως*.
391. ΣΕΞΤΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ, *Ἵπομνήματα Σκεπτικά*, Χ, 221: *ἡ ἀντιτυπία μὲν τοῦ σώματος, εἴξις δὲ τοῦ κενοῦ*.
392. Ὁ SAMBURSKY, *A Democritean Metaphor in Plato's Cratylus*, σελ. 1 ἑπ., ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ἀναφορά τῶν λέξεων *εἶκον* και *ἀντίτυπον* στον πλατωνικό διάλογο και βασιζόμενος στοῦ δημοκρίτειο ἀπόσπασμα "και ἔλεγον κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς βαρύτητα κινούμενα ταῦτα διὰ τοῦ κενοῦ *εἴκοντος* και *μὴ ἀντιτυποῦντος* κατὰ τόπον κινεῖσθαι περιπαλάσσεσθαι γὰρ ἔλε-

288. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Γ 62: *ὀφέλλει δ' ἀνδρὸς ἐρωήν*.

289. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Π 302: *πολέμον δ' οὐ γίγνεται ἐρωή*.

290. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Α 303: *αἶμα κελαιὸν ἐρωήσει περὶ δουρί*.

291. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Α 529-30: *ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἀνακτος / κρατὸς ἀπ' ἀθανάτω*.

292. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I, σελ. 378 τ. II, σελ. 981.

293. Βλ. *Ἵμνον εἰς Ἀφροδίτην*, V, 264: *χαῖρε φνὴν ἐρώεσσα δαιτὸς εἵταιρη*.

294. Βλ. *Θεογονίαν*, 245: *Σπειῶ τε Θόση θ' ἀλήτ' ἐρώεσσα*.

295. Βλ. *Ὀρνήτες*, στ. 248: *ἔχετε λεμῶνά τ' ἐρόεντα Μαραθῶνος*.

296. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Δ 134: *πικρὸς οἰστός*, και Ν 650: *πετεροῖς οἰστός*.

297. Πρβλ. *Ἰλιάδος*, Δ 196: *ὄν τις οἰστεύσας ἐβαλεν και Ὀδυσσεΐας*, μ 84: *τόξω οἰστεύσας*.

γον αυτά²⁹⁸, θεωρεί ότι ἐν προκειμένῳ κρύπτεται μιά ἐτυμολόγηση πού ἀνάγεται κατ' εὐθείαν στὸν Δημόκριτο, διότι τὰ λεγόμενα ἀπὸ τὸν Σωκράτη μοιάζουν μὲ τὴν κίνηση τῶν ἀτόμων στὸ κενό. — Ὁ Sambursky ὑποθέτει, ἐπίσης, ὅτι ἡ σχέση μεταξὺ ἐκουσίου καὶ μαθήσεως (ὡς ἀντιθέτων τῶν λέξεων ἀναγκαῖον καὶ ἀμάθια) ἔχει πυθαγορικές ρίζες, παραπέμποντας στὸν Ἰάμβλιχο²⁹⁹ καὶ τὸν Στοβαῖο³⁰⁰.

393. Ὁ Σωκράτης ἀναφέρεται σὲ τέσσερις λέξεις: “ἀλήθεια”, “ψεῦδος”, “ὄν” καὶ “ὄνομα”. Οἱ λέξεις αὐτές δὲν συστήνουν ἀπλῶς κάποιον κατάλογο, ἀλλὰ ἀρθρώνουν τὴν προβληματικὴ δύο λεκτικῶν ζευγῶν, ὅπου οἱ δύο πρῶτες εἶναι σαφῶς ἀντίθετες μεταξὺ τους, ἐνῶ οἱ δύο τελευταῖες δὲν φαίνεται νὰ συνδυάζονται λογικά. Ἡ κατάδειξη τῆς νοηματικῆς ἀναλογίας τῶν εἰρημένων ζευγῶν ἐδῶ ἀπλῶς προεξαγγέλεται ἐν συνεχείᾳ (ξεκινῶντας ἀπὸ τὸ χωρίο 438 d 5) θὰ ἀποτελέσει ἀφορμὴ συναγωγῆς συμπερασμάτων ἐκ μέρους τοῦ Σωκράτη.
394. Ὁ συσχετισμὸς μεταξὺ “μῶσθαι” καὶ “ζητεῖν” ἔχει ἤδη συζητηθεῖ στὸ χωρίο 406 a 4-5, ὅταν ἐρευνᾶτο τὸ ὄνομα τοῦ Ἀπόλλωνα.
395. Ἡ λέξη “μάσμα”, πού σημαίνει *ψηλάφηση, ζήτηση, ἔρευνα*, ἀπαντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ τὸν 5ο αἰῶνα στὸν Κρατῖνο· πρβλ. LIDDEL / SCOTT / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τ. 3, σελ. 90.
396. Πρβλ. σχετικὰ RANKIN, *Ἀ-ΛΗΘΕΙΑ in Plato*, σελ. 51 ἐπ. Βλ. ἐπίσης PFLAUMER, *Zum Wesen von Wahrheit und Täuschung bei Platon*, σελ. 189 ἐπ.
397. Γιατί γίνεται λόγος περὶ “λοιδοριῶν”; Ποῦ εἶναι οἱ “λοιδορίες” πού, μάλιστα, *ἐπανάρχονται*; Ὁ Σωκράτης, λέγοντας *ψεῦδος*, ἔχει κατὰ νοῦν τὸ ποιμενικὸ σχετλιαστικὸ ἐπίφθεγμα “ψό”³⁰¹ καὶ τὸ ρῆμα “πτύω”³⁰². Ἄρα, τὸ ψεῦδος ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν λοιδορία. — Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι τὸ ὄνομα “πτ=έρως”, πού χρησιμοποιοῦν οἱ θεοὶ γιὰ τὸν “ἔρωτα”³⁰³, χαρακτηρίζεται στὸν Φαῖδρον ὡς *ἔπος ὑβριστικόν πάνυ καὶ οὐ σφόδρα τι ἔμμετρον*³⁰⁴.

298. Βλ. KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπ. 582, σελ. 423 καὶ DIELS / KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 68 A 58. Ἡ ἔμφαση εἶναι δική μου.

299. ΙΑΜΒΛΙΧΟΥ, *Πυθαγορικός Βίος*, 183: *ἀμφοτέρων γὰρ δεῖ βουλομένων τὴν ἐπιστάτιαν γίνεσθαι, ὁμοίως τοῦ τε ἀρχοντος καὶ τῶν ἀρχομένων, ὥσπερ καὶ τὰς μαθήσεις τὰς ὀρθῶς γινομένας ἐκουσίως δεῖν ἔφασαν γίνεσθαι, ἀμφοτέρων βουλομένων, τοῦ τε διδάσκοντος καὶ τοῦ μανθάνοντος.*

300. ΣΤΟΒΑΙΟΥ, *Ἐκλογαί*, II, 13, 119: *ἔφασκον δὲ καὶ τὰς μαθήσεις πάσας τῶν τε ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν τὰς μὲν ἐκουσίους ὀρθὰς τε εἶναι καὶ εἰς τέλος ἀφαιρεῖσθαι, τὰς δὲ ἐκουσίους φανύλους τε καὶ ἀτελεῖς γίνεσθαι.*

301. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 1293.

302. Βλ. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. II, σελ. 951.

303. *Φαῖδρος*, 252 b 8-9.

304. *Φαῖδρος*, 252 b 7.

398. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται ἐδῶ τὸ ρῆμα “εὖδω”, πού σημαίνει “κοιμᾶμαι”.
πρβλ. Ὀδυσσεΐας, θ 445: *ὁπότε ἄν αὐτε εὖδησθα γλυκὺν ὕπνον*.
399. Στὸ πρωτότυπο ἀναγράφεται *διακεκροτηκέναι*, πού εἶναι ἀπαρέμφατο ἐνεργητικοῦ παρακειμένου τοῦ ρήματος *διακροτῶ*, τὸ ὁποῖο μεταξὺ ἄλλων σημαίνει *διαλύω εἰς τὰ συνθετικά μέρη, ὡς λέξεις εἰς τὰ στοιχεῖα αὐτῶν*³⁰⁵ καὶ εἶναι ἀντίθετο τοῦ ρήματος *συγκροτῶ*, τὸ ὁποῖο σημαίνει καὶ *σφουρηλατῶ, διὰ σφουρηλασίας ἐνῶν, συνάπτω λέξεις (διὰ συνθέσεως)*³⁰⁶. Δεδομένου ὅτι ρῆμα *διακροτῶ* δὲν ὑφίσταται στὰ νέα ἑλληνικά μὲ τὴν ἀνωτέρω δοθεῖσα παλιὰ σημασία καὶ προκειμένου νὰ κρατηθεῖ ὅσο εἶναι δυνατόν τὸ ὑποκρυπτόμενο στὰ λόγια τοῦ Ἐρμογένη λογοπαίγνιο, προτίμησα νὰ χρησιμοποιήσω τὸ “φτιαχτὸ” ρῆμα *ἀποσυγκροτῶ* (καὶ μάλιστα μὲ μέτρο).
400. Αὐτὸ τὸ “κάτι” εἶναι ἓνα εἶδος “μηχανῆς” καὶ παραπέμπει στὸ χωρίο 409 d 3-4: *Σκέψαι οὖν ἦν εἰσάγω μηχανῆν ἐπὶ πάντα τὰ τοιαῦτα ἃ ἄν ἀπορῶ*.
401. Βλ. παραπάνω 414 c 4 - d 5.
402. Ἡ λέξη “στοιχεῖον”, ἐκτὸς τῆς τρεχοῦσης καὶ σήμερα σημασίας της, σημαίνει καὶ τὸ κάθε γράμμα τῆς ἀλφαβήτου πού “στοιχεῖωνει” τὶς λέξεις³⁰⁷, ἀλλὰ καὶ τὴ “βάση τοῦ εἶναι”³⁰⁸.
403. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 158 ἐπ.
404. Βλ. παραπάνω 412 c 1-5: *Καὶ μὴν τό γε “ἀγαθόν”, τοῦτο τῆς φύσεως πάσης τῷ ἀγαστῷ βούλεται τὸ ὄνομα ἐπικεῖσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ πορεύεται τὰ ὄντα, ἐνὶ μὲν ἄρ' αὐτοῖς τάχος, ἐνὶ δὲ βραδυτής. Ἔστιν οὖν οὐ πᾶν, τὸ ταχὺ ἀλλὰ τι αὐτοῦ ἀγαστόν. Τοῦ θοοῦ δὴ τῷ ἀγαστῷ αὐτῆ ἡ ἐπωνυμία ἐστίν, “τάγαθόν”.*
405. Ὁ Πλάτων τὸ ρῆμα “ἀναφέρω” τὸ χρησιμοποιεῖ κυρίως γιὰ νὰ δεῖξει εἴτε τὴν κίνησι ἐκείνη πού μᾶς μεταγεῖ ἀπὸ κάτι εἰδικὸ σὲ κάποιον ὄρισμό³⁰⁹,

305. Βλ. LIDDEL / SCOTT / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τ. 1, σελ. 591.

306. Βλ. LIDDEL / SCOTT / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, τ. 4, σελ. 159. — Τὸ *διακεκροτηκέναι* ἐδῶ ἀντιτίθεται στὸ *συγκεκροτημένω* τοῦ χωρίου 421 a 6: πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 86.

307. Βλ. παρακάτω 424 b 8 - c 3: *Ἄρα οὐκ ἐπιπέτερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἡ μίμησις τυγχάνει οὐσα τῆς οὐσίας, ὁρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον, ὡςπερ οἱ ἐπιχειροῦντες τοῖς ἔνθμοις τῶν στοιχείων πρῶτον τὰς δυνάμεις διείλοντο, ἔπειτα τῶν συλλαβῶν, καὶ οὕτως ἤδη ἔρχονται ἐπὶ τοὺς ἔνθμους σκεψόμενοι, πρότερον δ' οὐ;* Ἡ ἔμφρασι εἶναι δική μου. — Γιὰ τὸ “στοιχεῖον” βλ. DIELS, *Elementum, eine Vorarbeit zum griechischen und lateinischen Thesaurus*, σελ. 18-9, καὶ BURKERT, *ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ, Eine semasiologische Studie*, σελ. 175 ἐπ., 176.

308. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 88: *Grundlage des Seins*.

309. Πρβλ. Φαῖδρον, 237 c 5 - d 1-2: *ἀλλ' ἐπειδὴ σοὶ καὶ ἐμοὶ ὁ λόγος πρόκειται πότερα*

- εἶτε τὴν εἰδικὴν περίπτωσιν στὰ ἐκάστοτε χρησιμοποιούμενα ἀπὸ αὐτὸν παραδείγματα³¹⁰.
406. Τὸ κάθε ὄνομα χωριστά, ὡς ὄργανο αὐτόνομο, ἔχει τὸ δικό του εἶδος, παναπεῖ τὰ δικά του ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά³¹¹.
407. Ἡ ἀπεικόνισσις τοῦ ὀνομαζόμενου πράγματος ἀποτελεῖ ἔκφρασις τῆς ψυχῆς τοῦ “γλωσσολόγου” Πλάτωνος, ποῦ πιστεῦει στὸν κανόνα ὅτι σκοπὸς τῆς γλώσσας εἶναι ἡ ἐπικοινωνία³¹². Ὑπάρχει, ἐν τούτοις, ἰκανὸς ἀντίλογος ὑπὲρ τοῦ “φιλοσόφου” Πλάτωνος καὶ τοῦ ὑπερεπικοινωνιακοῦ χαρακτήρα τῆς γλώσσας³¹³.
408. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 133 ἑπ.
409. Πρβλ. AUGUSTINUS, *Confessiones*, I, 8: *Pensabam memoria: cum ipsi appellam rem aliquam et cum secundum eam vocem corpus ad aliquid movebam, videbam et tenebam hoc ab eis vocari rem illam, quod sonabant, cum eam vellem ostendere. Ὁ Αὐγουστίνος θεωρεῖ ὡς “δηλώματα” τὸ *nutus oculorum et ceterorum membrorum actus*.*
410. Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ ἐδῶ γιὰ πρώτη φορὰ τὴ λέξη “δήλωμα”. Περὶ αὐτῆς πρβλ. *Σοφιστήν*, 261 e 4-6: Ἔστι γὰρ ἡμῖν ποῦ τῶν τῆ φωνῆ περὶ τὴν οὐσίαν δηλωμάτων διττὸν γένος, καὶ 262 a 3-4: Τὸ μὲν ἐπὶ ταῖς πράξεσιν ὄν δῆλωμα ὁμῶς ποῦ λέγομεν.
411. Βλ. NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 15.
412. Βλ. DERBOLAV, *Der Dialog Kratylus im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 35.
413. Γιὰ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ἑρμογένη βλ. MÉRIDIÉ, *Introduction*, σελ. 35.
414. Βλ. PHILIPPSON, *Platons Kratylus und Demokrit*, στήλ. 925· RABEL, *Σχῆμα in Plato's Definition of Imitation*, σελ. 365 ἑπ.· DERBOLAV, *Der Dialog Kratylus im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 39 ἑπ.
415. Πρβλ. COLACLIDÈS, Ἦχου μῦθημα, σελ. 59 ἑπ., καὶ VON POLENZ, *Kleanthes*

ἐρῶντι ἢ μὴ μᾶλλον εἰς φιλίαν ἰτέον, περὶ ἔρωτος οἶόν τ' ἔστι καὶ ἦν ἔχει δύναμιν, ὁμολογία θέμενοι ὄρον, εἰς τοῦτο ἀποβλέποντες καὶ ἀναφέροντες, τὴν σκέψιν ποιούμεθα εἶτε ὠφέλειαν εἶτε βλάβην παρέχει. Οἱ ἐπισημάνσεις εἶναι δικές μου.

310. Πρβλ. *Πολιτεῖαν*, 484 c 6 - d 4: Ἡ σὺν δοκοῦσι τι τυφλῶν διαφέρειν οἱ τῷ ὄντι τοῦ ὄντος ἐκάστον ἐστερημένοι τῆς γνώσεως, καὶ μηδὲν ἔναργες ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες παράδειγμα, μηδὲ δυνάμενοι ὡσπερ γραφῆς εἰς τὸ ἀληθέστατον ἀποβλέποντες κἀκεῖσε ἀεὶ ἀναφέροντες τε καὶ θεώμενοι ὡς οἶόν τε ἀκρβεστάτα, οἴτω δὴ καὶ τὰ ἐνθάδε νόημα κελῶν τε περὶ καὶ δικαίων καὶ ἀγαθῶν τίθεσθαι τε, ἐὰν δὲ τίθεσθαι, καὶ τὰ κείμενα φυλάττοντες σώζειν; Οἱ ἐπισημάνσεις εἶναι δικές μου.

311. Βλ. σχετικὰ ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'εἶδος*, σελ. 350.

312. Βλ. NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 19 ἑπ.

313. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 96 ἑπ.

- Zeushymnus*, τ. Ι, σελ. 118, αλλά και την αντίθετη γνώμη του ZUNTZ, *Zum Kleantes-Hymnus*, σελ. 305.
416. Βλ. παραπάνω 423 d 4-5, όπου ο Σωκράτης είχε διατάξει κατά σειρά τὸν ἦχο (φωνή), τὸ σχῆμα και τὸ χρώμα.
417. Ἡ λέξη “πρόσρησις” ἀπαντάται σπανίως στὸν Πλάτωνα και ἔχει τὴ σημασία τῆς “προσαγόρευσης”³¹⁴ και τῆς “ὀνομασίας”³¹⁵.
418. Πρβλ. *Σοφιστήν*, 252 a 5-9: *Ταχὺ δὴ ταύτη γε τῇ συνομολογία πάντα ἀνάστατα γέγονεν, ὡς ἔοικεν, ἅμα τε τῶν τὸ πᾶν κινούντων και τῶν ὡς ἐν ἰστάτων και ὅσοι κατ’ εἶδη τὰ ὄντα κατὰ ταῦτά ὡσαύτως ἔχοντα εἶναι φασιν αἰεὶ πάντες γὰρ οὗτοι τὸ γε εἶναι προσάπτουσι, οἱ μὲν ὄντως κινεῖσθαι λέγοντες, οἱ δὲ ὄντως ἔστηκότ’ εἶναι*³¹⁶.
419. Πρβλ. PERPILLOU, *Verbes et sonorité à vocalisme expressif en grec ancienne*, σελ. 233 ἑπ.
420. Πρβλ. *Πολιτεῖαν*, 397 a 1 - b 1: *Ὁ μὴ τοιοῦτος αὐ, ὄσφ ἂν φαυλότερος ἦ, πάτρα τε μᾶλλον διηγῆσεται και οὐδὲν ἑαυτοῦ ἀνάξιον οἰήσεται εἶναι, ὥστε πάντα ἐπιχειρήσει μμείσθαι σπουδῇ τε και ἐναντίον πολλῶν, και ἂ νυνδὴ ἐλέγομεν, βροντάς τε και ψόφους ἀνέμων τε και χαλαζῶν και ἀξόνων τε και τροχλιῶν, και σαλπύγων και αὐλῶν και συρίγγων και πάντων ὀργάνων φωνάς, και ἔτι κυνῶν και προβάτων και ὀρνέων φθόγγους*,³¹⁷
421. Ἐν θυμηθοῦμε τὴ σειρά τῶν ὀνομάτων στὸ χωρίο 421 c 4-5 (: τὸ “ἴον” και τὸ

314. Πρβλ. *Χαρμίδην*, 164 d 7: (...) ὡς δὴ πρόσρησις οὕσα τοῦ θεοῦ τῶν εἰσιόντων ἀντι τοῦ χαῖρε (...) *Νόμους*, 777 e 6-7: *Τὴν δὲ οἰκέτου πρόσρησιν χρῆ σχεδὸν ἐπίταξιν πᾶσαν γίγνεσθαι, (...)*. Ἡ ἐμφαντικὴ ἀρραίωση εἶναι δική μου.

315. Πρβλ. *Πολιτικόν*, 257 d 1 - 258 a 1: *Και μὴν κινδυνευτέον, ὧ ἔξνε, ἄμφω ποθὲν ἐμοὶ σιγγένειαν ἔχειν τινά. Τὸν μὲν γε οὖν ὑμεῖς κατὰ τὴν τοῦ προσώπου φύσιν ὅμοιον ἐμοὶ φαίνεσθαι φατε, τοῦ δ’ ἡμῖν ἢ κληῖσι ὁμῶννημοῖ οὕσα και ἡ πρόσρησις παρέχεται τινα οἰκειότητα. Ἡ ἐμφαντικὴ ἀρραίωση εἶναι δική μου.*

316. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 297: *Νὰ λοιπὸν γρήγορα γρήγορα μὲ τοῦτο, ποὺ παραδεχτήκαμ’, ἔγιναν ὄλ’ ἄνω κάτω, και ὄσα λὲν ἐκεῖνοι, ποὺ τὰ πάντα κινούνη/./ και ὄσα λὲν ἐκεῖνοι, ποὺ τ’ ἀκίνητοῦν γιαιτ’ εἶν’ ἔνα”, και ὄσα λὲν ἐκεῖνοι ποὺ θεωροῦνη τὰ “ὄντα” ἰδέες χωριστές, ἀκίνητες και ἀμετάβλητες αἰώνια. Γιαιτι ὄλοι αὐτοὶ ἀποδίνουνη σ’ ὄλ’ αὐτὰ τὴν “οὕσῖα”, ἄλλοι λέγοντας πῶς τὰ πάντα “οὕσῖασῖακῖα κινούνηται” και ἄλλοι πῶς “οὕσῖασῖακῖα ἀκίνητοῦν”.*

317. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Γρυπάρη, σελ. 199 ἑπ.: *ἐκεῖνος λοιπὸν πάλι ποὺ δὲν ἔχει τὸν ἰδῖο χαρακτήρα, ὄσο χειρότερος εἶναι, τόσο περισσῖοτερο δὲν θὰ θέλη νὰ μμῖηται τὰ πάντα και δὲν θὰ θεωρητὶ τίποτα ἀνάξῖο του, κ’ ἔτσι δὲν θὰ τὸ κάμη δουλειά του και μπροστά ο’ ὄλο τὸν κόσμῖο νὰ μμῖηται και ὄσα λέγαμε πρῖν, τίς βροντές και τὸ σφύριγμα τῶν ἀνέμων και τοῦ χαλαζῖου και τὸ τριζῖμο τῶν ἀξονῖων και τῶν τροχῶν, τὸν ἦχο τῆς ὄσπλιγγας και τοῦ αἰλοῦ, και ἄκόμη τίς φωνές τῶν σκυλιῶν, τῶν προβάτων και τῶν πουλιῶν;*

- “έέον” και τὸ “δοῦν”), τότε ἡ “ῥοή” συνδέεται μὲ τὸ τὸ “ῥέον”, τὸ “ιέναι” μὲ τὸ “ἰόν” και ἡ “σχέσις” μὲ τὸ “δοῦν”.
422. Βλ. σχετικὰ VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 146.
423. Γιὰ “ἄσους κατέχουν” βλ. CORNFORD, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 307.
424. Γιὰ τὸν πλατωνικὸ χωρισμὸ τῶν στοιχείων σὲ φωνήεντα, μέσα και ἄφωνα βλ. σχετικῶς Φίλιβον, 18 b 6 - d 2: Ἐπειδὴ φωνὴν ἄπειρον κατενόησαν εἴτε τις θεὸς εἴτε και θεῖος ἄνθρωπος, ὡς λόγος ἐν Αἰγύπτῳ θεῖθ τινα τοῦτον γενέσθαι λέγων, ὃς πρῶτος τὰ φωνήεντα ἐν τῷ ἀπειρῷ κατενόησεν οἷχ ἐν ὄντα ἀλλὰ πλείω, και πάλιν ἕτερα φωνῆς μὲν οὐ, φθόγγον δὲ μετέχοντά τινος, ἀριθμὸν δὲ τινα και τούτων εἶναι· τρίτον δὲ εἶδος γραμμάτων διεσθῆσαστο τὰ νῦν ἄφωνα ἡμῖν· τὸ μετὰ τοῦτο διήρει τὰ τε ἄφθογγα και ἄφωνα μέχρι ἐνὸς ἐκάστου, και τὰ φωνήεντα και τὰ μέσα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἔως ἀριθμὸν αὐτῶν λαβῶν ἐνί τε ἐκάστῳ και ξύμπασι στοιχείων ἐπωνόμασε· καθορῶν δὲ ὡς οὐδεὶς ἡμῶν οὐδ' ἂν ἐν αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἄνευ πάντων αὐτῶν μάθοι, τοῦτον τὸν δεσμὸν αὐ λογισάμενος ὡς ὄντα ἕνα και πάντα ταῦτα ἐν πως ποιοῦντα μίαν ἐπ' αὐτοῖς ὡς οὐσαν γραμματικὴν τέχνην ἐπεφθέγγαστο προσειπῶν³¹⁸. Σύμφωνα δὲ μὲ τὸν Θεαίτητον, 203 b 2-7: Και γὰρ δὴ, ὦ Σώκρατες, τό τε σῖγμα τῶν ἀφώνων ἐστί, ψόφος τις μόνον, οἷον συριττοῖσις τῆς γλώττης· τοῦ δ' αὐ βῆτα οὔτε φωνῆ οὔτε ψόφος, οὐδὲ τῶν πλείωτων στοιχείων. Ὡστε πάνν εὐ ἔχει τὸ λέγεσθαι αὐτὰ ἄλογα, ὡν γε τὰ ἐναργέστατα αὐτὰ τὰ ἐπτά φωνὴν μόνον ἔχει, λόγον δὲ οὐδ' ὄντινοῦν³¹⁹. — Βλ. περαιτέρω HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 33 ἐπ.
425. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 a 3-18: Ἔστι μὲν οὖν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν

318. Και κατὰ μετάφραση Ν.Ι. Μπούσουλα, σελ. 207: Ὅταν κάποιος, εἴτε θεὸς εἴτε θεῖος ἄνθρωπος (καθὼς λέν στὴν Αἴγυπτο αὐτὸς ἠπῆρξε κάποιος Θαῖ) ἐνόησε (sic) ὅτι ἡ φωνὴ εἶναι ἄπειρη και πρῶτος αὐτὸς κατενόησε (sic) πὼς μέσα στοῦ ἀπειροῦ τὰ φωνήεντα δὲν εἶναι ἕνα ἀλλὰ πῶτερα· και ἄλλα πάλι ὅτι δὲν ἔχουν μὲν φωνή, ἔχουν ὁμως κάποιον ἦχο, και ὅτι ἔχουν κάποιον ὠρισμένον ἀριθμὸ και αὐτὰ· και ἀποῦ διέκρινε ὡς τρίτο εἶδος γραμμάτων αὐτὰ πού τῶρα λέμε ἄφωνα· τότε πιά ἄρχισε νὰ διαίρη τὰ ἀφθογγα και ἄφωνα, γιὰ νὰ φθάση στοῦ καθένα χωριστά· και τὰ φωνήεντα και τὰ μέσα κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο, ὡσπύτου ἐπέτυχε τὸν ὠρισμένον ἀριθμὸ και γιὰ τὸ καθένα χωριστά και γιὰ ὅλα μαζί, και τὰ ἀποκάλεσε στοιχεῖα. Και καθὼς ἔνωσε καλά πὼς δὲν θά ἦταν δυνατὸν κανεῖς νὰ μάθη τὸ ἕνα μόνον του, χωριστά ἀπ' ὅλα αὐτὰ μαζί, και κατενόησε (sic) ὅτι ὁ δεσμὸς αὐτὸς πού ἔχουν εἶναι ἐνιαῖος και τοὺς δίνει ἐνόηση, ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι μία εἶναι ἡ τέχνη γιὰ ὅλα αὐτὰ και τὴν ἐκάλεσε γραμματικὴ.

319. Και κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδορακόπουλου, σελ. 237: Παιτὶ τὸ σῖγμα, Σωκράτη μου, εἶναι ἄφωνο, δηλαδὴ μόνον κάποιος ψίθυρος, οὐκ ἔχει σφύριξη ἢ γλῶσση. Και τὸ βῆτα πάλι δὲν ἔχει οὔτε ἦχο οὔτε ψίθυρο καθὼς και τὰ περισσώτερα στοιχεῖα. Ὡστε πολὺ καλά λέγεται ὅτι αὐτὰ δὲν ἔχουν λόγο, ἀποῦ ἀκόμα και τὰ ἐναργέστερα, τὰ ἐπτά φωνήεντα, ἔχουν μονάχα φωνή, λόγο ὁμως δὲν ἔχει κανένα.

ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ. καὶ ὡσπερ οὐδὲ γράμματα πᾶσι τὰ αὐτά, οὐδὲ φωναὶ αἱ αὐταὶ ὧν μέντοι ταῦτα σημεῖα πρώτων, ταῦτα πᾶσι παθήματα τῆς ψυχῆς, καὶ ὧν ταῦτα ὁμοιώματα πράγματα ἦδη ταῦτά. Περὶ μὲν οὖν τούτων εἴρηται ἐν τοῖς περὶ ψυχῆς, — (...)— ἔστι δέ, ὡσπερ ἐν τῇ ψυχῇ ὅτε μὲν νόημα ἄνευ τοῦ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὅτε δὲ ἦδη ᾧ ἀνάγκη τούτων ὑπάρχειν θάτερον, οὕτω καὶ ἐν τῇ φωνῇ· περὶ γὰρ σύνθεσιν καὶ διαίρεσιν ἔστι τὸ ψεῦδος τε καὶ τὸ ἀληθές. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα αὐτὰ καὶ τὰ ῥήματα ἔοικε τῷ ἄνευ συνθέσεως καὶ διαίρεσεως νοήματι, οἷον τὸ ἄνθρωπος ἢ λευκόν, ὅταν μὴ προστεθῆ τι· οὔτε γὰρ ψεῦδος οὔτε ἀληθές πω. Σημεῖον δ' ἔστι τοῦδε· καὶ γὰρ ὁ τραγέλαφος σημαίνει μὲν τι, οὕτω δὲ ἀληθές ἢ ψεῦδος, ἐὰν μὴ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι προστεθῆ ἢ ἀπλῶς ἢ κατὰ χρόνον.

426. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Περὶ Ἑρμηνείας, 16 a 19 - b 5: Ὅνομα μὲν οὖν ἔστι φωνῇ σημαντικῇ κατὰ συνθήκην ἄνευ χρόνου, ἧς μηδὲν μέρος ἔστι σημαντικὸν κενωρισμένον· ἐν γὰρ τῷ Κάλλιππος τὸ ἵππος οὐδὲν καθ' αὐτὸ σημαίνει, ὡσπερ ἐν τῷ λόγῳ τῷ καλὸς ἵππος. Οὐ μὴν οὐδ' ὡσπερ ἐν τοῖς ἀπλοῖς ὀνόμασιν, οὕτως ἔχει καὶ ἐν τοῖς πεπλεγμένοις· ἐν ἐκείνοις μὲν γὰρ οὐδαμῶς τὸ μέρος σημαντικόν, ἐν δὲ τούτοις βούλεται μὲν, ἀλλ' οὐδενὸς κενωρισμένον, οἷον ἐν τῷ ἐπακτροκέλης τὸ κέλης. Τὸ δὲ κατὰ συνθήκην, ὅτι φύσει τῶν ὀνομάτων οὐδὲν ἔστιν, ἀλλ' ὅταν γένηται σύμβολον· ἐπεὶ δηλοῦσί γε τι καὶ οἱ ἀγράμματοι φόφοι, οἷον θηρών, ὧν οὐδὲν ἔστιν ὄνομα. — Τὸ δ' οὐκ ἄνθρωπος οὐκ ὄνομα· οὐ μὴν οὐδὲ κείται ὄνομα ὃ τι δεῖ καλεῖν αὐτό, — οὔτε γὰρ λόγος οὔτε ἀπόφασίς ἔστιν — ἀλλ' ἔστω ὄνομα ἀόριστον. Τὸ δὲ Φίλωνος ἢ Φίλωνι καὶ ὅσα τοιαῦτα οὐκ ὀνόματα ἀλλὰ πτώσεις ὀνόματος. Λόγος δὲ ἔστιν αὐτοῦ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τὰ αὐτά, ὅτι δὲ μετὰ τοῦ ἔστιν ἢ ἦν ἢ ἔσται οὐκ ἀληθεύει ἢ ψεύδεται, — τὸ δ' ὄνομα αἰεὶ, — οἷον Φίλωνός ἔστιν ἢ οὐκ ἔστιν· οὐδὲν γὰρ πω οὔτε ἀληθεύει οὔτε ψεύδεται.
427. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Περὶ Ἑρμηνείας, 16 b 6-25: Ῥῆμα δὲ ἔστι τὸ προσσημαῖνον χρόνον, οὗ μέρος οὐδὲν σημαίνει χωρὶς· ἔστι δὲ τῶν καθ' ἑτέρον λεγομένων σημεῖον. Λέγω δ' ὅτι προσσημαίνει χρόνον, οἷον ὑγίεια μὲν ὄνομα, τὸ δ' ὑγιαίνει ῥῆμα· προσσημαίνει γὰρ τὸ νῦν ὑπάρχειν. Καὶ αἰεὶ τῶν ὑπαρχόντων σημεῖον ἔστιν, οἷον τῶν καθ' ὑποκειμένων. — Τὸ δὲ οὐκ ὑγιαίνει καὶ τὸ οὐ κάμνει οὐ ῥῆμα λέγω· προσσημαίνει μὲν γὰρ χρόνον καὶ αἰεὶ κατὰ τινος ὑπάρχει, τῇ διαφορᾷ δὲ ὄνομα οὐ κείται· ἀλλ' ἔστω ἀόριστον ῥῆμα, ὅτι ὁμοίως ἐφ' ὅτουσιν ὑπάρχει καὶ ὄντος καὶ μὴ ὄντος. Ὅμοίως δὲ καὶ τὸ ὑγίανεν ἢ τὸ ὑγιάνει οὐ ῥῆμα, ἀλλὰ πτώσις ῥήματος· διαφέρει δὲ τοῦ ῥήματος, ὅτι τὸ μὲν τὸν παρόντα προσσημαίνει χρόνον, τὰ δὲ τὸν πέριξ. — Αὐτὰ μὲν οὖν καθ' αὐτὰ λεγόμενα τὰ ῥήματα ὀνόματά ἔστι καὶ σημαίνει τι, — ἴσθησι γὰρ ὁ λέγων τὴν διάνοιαν, καὶ ὁ ἀκούσας ἠρέμησεν, — ἀλλ' εἰ ἔστιν ἢ μὴ οὕτω σημαίνει· οὐ γὰρ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι σημεῖον ἔστι τοῦ πράγματος, οὐδ' ἐὰν τὸ

ὄν εἴτης ψιλόν. Αὐτὸ μὲν γὰρ οὐδὲν ἔστιν, προσσημαίνει δὲ σύνθεσιν τινα, ἣν ἄνευ τῶν συγκεκριμένων οὐκ ἔστι νοῆσαι. — Βλ. Θεαίτητον, 206 d 1-4: Τὸ μὲν πρῶτον [ἔνν.: ὁπερ βούλεται τὸν λόγον ἡμῖν σημαίνει] εἶη ἂν τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ρημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματος ῥοήν. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιοῦτον λόγος εἶναι.³²⁰ — Βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 51, ὑπόσ. 2· CORNFORD, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 307.

Βλ. περαιτέρω *Σοφιστήν*, 261 e 4 - 262 a 7:

ΞΕΝΟΣ: Ἔστι γὰρ ἡμῖν που τῶν τῆ φωνῆ περι τὴν οὐσίαν δηλωμάτων διττὸν γένος.

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Πῶς;

ΞΕΝΟΣ: Τὸ μὲν ὀνόματα, τὸ δὲ ῥήματα κληθέν.

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Εἶπε ἑκάτερον.

ΞΕΝΟΣ: Τὸ μὲν ἐπι ταῖς πράξεσιν ὃν δῆλωμα ῥήμα που λέγομεν.

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Ναί.

ΞΕΝΟΣ: Τὸ δέ γ' ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἐκείνας πράττουσι σημεῖον τῆς φωνῆς ἐπιτεθὲν ὄνομα.³²¹

428. Ὁ "μεγάλος καὶ ὠραῖος καὶ ἀκέραιος" λόγος εἶναι ὁ λόγος περὶ τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων³²².

429. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, *Περὶ Ἑρμηνείας*, 16 b 26 - 17 a 7: Λόγος δέ ἐστι φωνῆ σημαντική, ἥς τῶν μερῶν τι σημαντικόν ἐστιν κεχωρισμένον, ὡς φάσις ἀλλ' οὐχ ὡς κατάφασις. Λέγω δέ, οἷον ἄνθρωπος σημαίνει τι, ἀλλ' οὐχ ὅτι ἔστιν ἢ οὐκ

320. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 249: Τὸ πρῶτο [ἔνν.: ποῦ θέλει νὰ μᾶς πεῖ ὁ λόγος] εἶναι τὸ νὰ φανερώνη κανεὶς τὴ σκέψη του διὰ τῆς φωνῆς μετὰ ῥήματα καὶ ὀνόματα, νὰ ἐκτυπῶνῃ τὴ γνώμη του στοῦ ρεῦμα ποῦ διέρχεται μέσα ἀπὸ τὸ στόμα του, σὰν ἐπάνω στοῦ κάτοπτρο ἢ μέσα στοῦ νεροῦ. Ἡ δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι λόγος; Οἱ ἀραιώσεις, καὶ στοῦ πρωτότυπο καὶ στοῦ μετάφρασμα, εἶναι δικές μου.

321. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 331:

ΞΕΝΟΣ: Ἐχομε δηλαδὴ, ἃ δὲ γελιμαί, δυὸ λογῶ σημάδια, γιὰ νὰ φανερώνομε μὲ τὴ φωνή μας τὴν "οὐσία".

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Ποιὰ εἶν' αὐτά;

ΞΕΝΟΣ: Νά! Ἐκεῖνα ποῦ ὀνομάστηκαν ἀπὸ τὴ μιά μεριά ὀνόματα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ῥήματα.

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Γιὰ ἐξηγήσέ μου τὸ καθέν' ἀπ' αὐτά.

ΞΕΝΟΣ: Τὸ σημάδι, ποῦ φανερώνει τίς πράξεις, τὸ λέμε, θαρρῶ, ῥήμα.

ΘΕΑΙΤΗΤΟΣ: Ναί.

ΞΕΝΟΣ: Κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά τὸ σημάδι τῆς φωνῆς, ποῦ εἶν' ὀρισμένο γιὰ κείνους, ποῦ κάνουνε τίς πράξεις, τὸ λέμε ὄνομα.

322. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 126.

ἔστιν (ἀλλ' ἔσται κατάφασις ἢ ἀπόφασις ἐάν τι προστεθῆ)· ἀλλ' οὐχ ἡ τοῦ ἀνθρώπου συλλαβὴ μία· οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ μῦθ τὸ υς σημαντικόν, ἀλλὰ φωνή ἐστι νῦν μόνον. Ἐν δὲ τοῖς διπλοῖς σημαίνει μὲν, ἀλλ' οὐ καθ' αὐτό, ὡσπερ εἴρηται. Ἔστι δὲ λόγος ἅπας μὲν σημαντικός, οὐχ ὡς ὄργανον δέ, ἀλλ' ὡσπερ εἴρηται κατὰ συνθήκην· ἀποφαντικός δὲ οὐ πᾶς, ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ ἀληθεύειν ἢ ψεύδεσθαι ὑπάρχει· οὐκ ἐν ἅπασι δὲ ὑπάρχει, οἷον ἡ εὐχὴ λόγος μὲν, ἀλλ' οὐτ' ἀληθὴς οὔτε ψευδής. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἀφείσθωσαν, — ἔρητορικῆς γὰρ ἢ ποιητικῆς οἰκειότερα ἢ σκέψις, — ὁ δὲ ἀποφαντικός τῆς νῦν θεωρίας. — Σύμφωνα μετὰ τὸν πλατωνικὸν φιλόσοφον Θέωνα τὸν Σμυρναῖο, ὁ ὁποῖος ἀποδίδει γνῶμες τοῦ περιπατητικοῦ φιλοσόφου Ἀδρήστου σχετικὰ μετὰ τὴν “ἁρμονία” καὶ τὴν “συμφωνία”, ὁ ἀνθρώπινος λόγος διακρίνεται σὲ ἐγγράμματο φωνὴ καὶ σὲ ἐμμελετὴ καὶ ἤρμοσμένη φωνή· καθάπερ τῆς ἐγγραμμάτου φωνῆς καὶ παντὸς τοῦ λόγου ὄλοσχερῆ μὲν καὶ πρῶτα μέρη τὰ τε ῥήματα καὶ ὀνόματα, τούτων δὲ αἱ συλλαβαί, αὐταὶ δ' ἐκ γραμμάτων, τὰ τε γράμματα φωναὶ πρῶταί εἰσι καὶ στοιχεῶδεις καὶ ἀδιαίρετοι καὶ ἐλάχισται — καὶ γὰρ συνίσταται ὁ λόγος ἐκ πρώτων γραμμάτων καὶ εἰς ἔσχατα ταῦτα ἀναλύεται — οὕτως καὶ τῆς ἐμμελοῦς καὶ ἤρμοσμένης φωνῆς καὶ παντὸς τοῦ μέλους ὄλοσχερῆ μὲν μέρη τὰ λεγόμενα συστήματα, τετράχορδα καὶ πεντάχορδα καὶ ὀκτάχορδα (...). Διαφέρουσι δὲ ἀλλήλων οἱ φθόγγοι ταῖς τάσεσιν, ἐπεὶ οἱ μὲν αὐτῶν ὀξύτεροι, οἱ δὲ βαρύτεροι· αἱ δὲ τάσεις αὐτῶν κατὰ τινὰς λόγους εἰσὶν ἀφωρισμέναι³²³. — Βλ. Φαῖδρον, 264 c 2-5: Ἄλλὰ τότε γε οὐαῖα σε φάναι ἄν, δεῖν πάντα λόγον ὡσπερ ζῆλον συννεσάσθαι σώματι ἔχοντα αὐτὸν αὐτοῦ, ὥστε μῆτε ἀκέφαλον εἶναι μῆτε ἄπουν, ἀλλὰ μέσα τ' ἔχειν καὶ ἄκρα, πρέποντα ἀλλήλοισι καὶ τῷ ὄλῳ γεγραμμένα³²⁴. — Ἐπίσης KRETMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 137· ROBIN, *Phédre*, σελ. 69, σημ. 4.

430. Βλ. σχετικὰ VANDELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 147.

431. Βλ. HEITSCH, *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 39.

432. Ἐδῶ ὁ Πλάτων φαίνεται ὅτι καταδικάζει τὴν θεατρικὴν λύση τοῦ ἀπό μηχανῆς θεοῦ, συμπλέοντας κατὰ τοῦτο μετὰ τὸν ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ, *Ποιητικῆ*, 1454 b 1-7: Φανερόν οὖν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ ἦθους συμβαίνειν, καὶ μὴ ὡσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ

323. Βλ. τὸ κείμενον τοῦ Θέωνος τοῦ Σμυρναίου καὶ τὴν σχετικὴν ἀνάλυση σὲ KOLLER, *Stoicheion*, σελ. 161 ἐπ.

324. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδορακόπουλου, σελ. 515: Μὰ τοῦτο δὲ νομίζω πῶς θὰ τὸ ἔλεγεσ καὶ σὺ, πῶς πρέπει κάθε λόγος στὴν οἰσασὴ του νὰ εἶναι ὡσὰν ζωντανὴ ὑπαρξὴ ἔχοντα κάποιον δικό του σῶμα. καὶ ἔτσι μῆτε χωρὶς κεφάλι νὰ εἶναι μῆτε χωρὶς πόδια, ἀλλὰ καὶ κορμὸ νὰ ἔχη καὶ ἄκρα, γραμμένα μ' ἀναλογία, καὶ τὸ ἓνα μετ' ἄλλο, καὶ μετὰ τὸ σῖνολο.

περὶ τὸν ἀπόπλουν, ἀλλὰ μηχανῆ χρηστέον ἐπὶ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, ἢ ὅσα πρὸ τοῦ γέγονεν, ἂ οὐχ οἷόν τε ἀνθρωπιν εἰδέναί, ἢ ὅσα ὕστερον, ἂ δέτῃτα προαγορεύσεως καὶ ἀγγελίας· ἅπαντα γὰρ ἀποδίδομεν τοῖς θεοῖς ὁράν. Ἄλογον δὲ μὴδὲν εἶναι ἐν τοῖς πράγμασιν, εἰ δὲ μὴ, ἔξω τῆς τραγωδίας, οἷόν το ἐν τῷ Οἰδίποδι τῷ Σοφοκλέους³²⁵. — Ὁ Σωκράτης ἐδῶ θέλει κατὰ βάθος νὰ ἀποφύγει νὰ συζητήσει τὸ γλωσσικὸ πρόβλημα³²⁶.

433. Βλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 600.
434. Βλ. KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 135, 137.
435. Ὁ Πλάτων ἐκφράζει ἐδῶ τὴν ἀπολύτως προσωπικὴν τοῦ γῶμος· πρβλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 159.
436. Βλ. SOULEZ, *La science des noms*, σελ. 57.
437. Ὁ Σωκράτης ἐννοεῖ ὅτι τὸ ῥῆμα “κίειν” δὲν χρησιμοποιεῖται στὴν ἀπτική καθομιλουμένη. Ἡ λέξη, πάντως, εἶναι ἐλληνική, ἀπαντώμενη στὸν Ὀμηρο³²⁷ καὶ στὸν Αἰσχύλο³²⁸.
438. Στὴν παράγραφο αὐτὴ τόσο τὸ “στοιχεῖο” ὅσο καὶ τὸ “γράμμα” σημαίνουν γράμμα προφερόμενο.
439. Ἡ λέξη “κίνησις” δὲν περιέχει ῥῶ!
440. Γὰ τὴ φωνητικὴ τῶν ὕψων συμφῶνων στὴν ἀρχαιότητα βλ. BELARDI, *La mimesi articolatoria del mondo nel Cratilo*, σελ. 26 ἑπ.
441. Γὰ τὸ χαρακτῆρα τοῦ “γῶτα” πρβλ. JESPERSEN, *Language, its Nature, Development and Origin*, κεφ. 20.
442. Γὰ τὴν κατηγορίαν αὐτὴ βλ. BAXTER, *The Cratylus. Plato's Critique of Naming*, σελ. 65 ἑπ., ὁ ὁποῖος παραπέμπει στὸν ULLMAN, *Semantic Universals*, σελ. 68 ἑπ.
443. Σύμφωνα μὲ τὸν Διονύσιον τὸν Θρακά πνευμά ἐστιν ἐκφορὰ τῆς φωνῆς ἀθρόα ἢ μετρία, ὁρισμὸς ποῦ κατὰ πᾶσα πιθανότητα κατάγεται ἀπὸ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Δύσκολο.

325. Καὶ κατὰ μετάφραση Σίμου Μενάρδου, σελ. 126 ἑπ.: Φανερόν λοιπὸν εἶναι ὅτι καὶ αἱ λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἤθους πρέπει νὰ συμβαίνουσι, καὶ οὐκ ὅπως ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς καὶ ἐν τῇ Ἰλιάδι τὰ κατὰ τὸν ἀπόπλουν. Μηχανῆν δύναται τις νὰ μεταχειρίζεται διὰ τὰ ἔξω τοῦ δράματος, δηλαδὴ ἢ ὅσα προτοῦ ἐγίναν, τὰ ὅποια δὲν δύναται ἀνθρώπος νὰ γνωρίζῃ, ἢ ὅσα ὕστερον, τὰ ὅποια χρειάζονται προφητείαν ἢ (θεῖαν) ἀγγελίαν διότι εἰς τοὺς θεοὺς ἀναγνωρίζομεν ὅτι τὰ βλέπουσι ὅλα. Ἀδικαιολόγητον δὲ τίποτε νὰ μὴν ὑπάρχῃ εἰς τὴν πλοκήν, εἰ δὲ μὴ, νὰ ὑπάρχῃ ἔξω τῆς τραγωδίας, ὅπως τὸ εἰς τὸν Οἰδίποδα τοῦ Σοφοκλέους.

326. Βλ. ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 341.

327. Ἰλιάδος, Φ 456: νῦν δὲ τ' ἄψοφοι κίομεν κεκοτητόι θυμῷ· καὶ Ὀδυσσεύς, η 50-51: σὺ δ' ἔσω κίε μὴδέ τι θυμῷ / τάρβει.

328. *Χοηφόροι*, στ. 680: ἐπέιτερ ἄλλως, ὦ ξέν', εἰς Ἄργος κίεις· Πέρσαι, στ. 1068: αἰακτὸς ἐς δόμους κίε· καὶ Τηέτιδες, στ. 852: λείψ' ἔδρανα, κί' ἐς δόρυ.

444. Σύμφωνα με τὸν ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΑ, *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*, VI, 14, 20-21: Ἄχαρι δὲ καὶ ἀηδὲς τὸ σ καὶ πλεονάσαν σφόδρα λυπεῖ θηριώδους γὰρ καὶ ἀλόγουν μᾶλλον ἢ λογικῆς ἐφάπτεσθαι δοκεῖ φωνῆς ὁ συριγμός τῶν γοῦν παλαιῶν σπανίως ἐχρῶντό τινες αὐτῷ καὶ πεφυλαγμένως, εἰσὶ δ' οἱ ἀσίγμως φῶδας ὄλας ἐποιοῦν· δηλοῖ δὲ τοῦτο Πίνδαρος ἐν οἷς φησι πρὶν μὲν ἦρπε σχοινοτένευα τ' αἰοῖδά διθυράμβων / καὶ τὸ σὰν κίβδηλον ἀνθρώποις. Τριῶν δὲ τῶν ἄλλων γραμμάτων ἃ δὴ διπλᾶ καλεῖται το ζ μᾶλλον ἡδύνει τὴν ἀκοὴν τῶν ἐτέρων· τὸ μὲν γὰρ ξ διὰ τοῦ κ, τὸ δὲ ψ διὰ τοῦ π τὸν συριγμὸν ἀποδίδωσι, ψιλῶν ὄντων ἀμφοτέρων, τοῦτο δ' ἡσυχῇ τῷ πνεύματι δασίνεταί καὶ ἔστι τῶν ὁμογενῶν γενναϊότατον. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἡμιφῶνων τοσαῦτα. — Γιὰ τὰ γράμματα αὐτὰ βλ. περαιτέρω LALLOT, *La grammaire de Denys le Thrace*, σελ. 102 ἑπ.· RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 108· καὶ BELARDI, *Filosofia grammatica e retorica nel pensiero antico*, σελ. 24 ἑπ.
445. Πρβλ. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ, *Ρητορικὴν*, 1406 b 4-9: Καὶ ἔτι τέταρτον τὸ ψυχρὸν ἐν ταῖς μεταφοραῖς γίνεται· εἰσὶν γὰρ καὶ μεταφοραὶ ἀπρεπεῖς, αἱ μὲν διὰ τὸ γελοῖον (χρῶνται γὰρ καὶ οἱ κωμωδοποιοὶ μεταφοραῖς), αἱ δὲ διὰ τὸ σεμνὸν ἄγαν καὶ τραγικόν· ἀσαφεῖς δέ, ἂν πόρρωθεν.³²⁹
446. Σύμφωνα με τὸν ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΑ, *Περὶ Συνθέσεως Ὀνομάτων*, VI, 14, 25: Τρία δὲ ἄλλα λέγεται τῆς γλώττης ἄκρω τῷ στόματι προσερειδομένης κατὰ τοὺς μετεωροτέρους ὀδόντας, ἔπειθ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος ἀπορραπιζομένης καὶ τὴν διέξοδον αὐτῷ περὶ τοὺς ὀδόντας ἀποδιδούσης τὸ τ καὶ τὸ θ καὶ τὸ δ' διαλλάττει δὲ καὶ ταῦτα δασύτητι καὶ ψιλότητι· ψιλὸν μὲν γὰρ ἔστιν αὐτῶν τὸ τ, δασὺ δὲ τὸ θ, μέσον δὲ καὶ ἐπίκοινον τὸ δ. Αὕτη δευτέρω συζυγία γραμμάτων ἀφῶνων.
447. Βλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 18. — Γιὰ τὸν χαρακτήρα τοῦ “λάμβδα” βλ. καὶ VON HUMBOLDT, *Über die Kawisprachen auf der Insel Jawa*, σελ. 76 ἑπ.· VANDEVELDE, *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, σελ. 141.
448. Κι ὁμως τὸ α τοῦ “μέγας” εἶναι βραχύ! — Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ καὶ τίς ποιήλες ἐρμηνεῖες βλ. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylos*, σελ. 287 ἑπ.· SCHÄUBLIN, *Über den platonischen Dialog Kratylos*, σελ. 95· ROBIN, *Platon, Œuvres complètes*, τ. I, σελ. 671· BELARDI, *Filosofia grammatica e retorica nel pensiero antico*, σελ. 34· RIJLAARSDAM, *Platon über die Spra-*

329. Καὶ κατὰ μετάφραση Σπ. Φίλιππα, σελ. 315: Ἐπὶ τούτοις, τετάρτη αἰτία ψυχρότητος τοῦ ἔπους κεῖται εἰς τὰς μεταφοράς, διότι ὑπάρχουν καὶ μεταφοραὶ ἀνάρμοστοι, ἄλλαι μὲν καθόσον εἶναι γελοῖαι, ἐπειδὴ μεταχειρίζονται καὶ οἱ κωμωδοποιοὶ μεταφοράς· ἄλλαι δὲ διότι ἔχουν κατὶ τὸ καθ' ὑπερβολὴν σοβαρὸν καὶ τραγικόν, ὅταν δὲ λαμβάνωνται ἀπὸ μακρῶν, εἶναι καὶ σκοτειναί.

- che, σελ. 157, σμ. 6· και PERPILLOU, *Verbes de sonorité à vocalisme expressif en grec ancien*, σελ. 233 έπ.
449. Βλ. σχετικά GAISER, *Name und Sache in Platons Kratylos* σελ. 36 έπ· STE-FANSKI, *En lisant le Cratyle*, σελ. 41.
450. 'Η έκφραση "Ένα σημείο κι ένα όνομα" δέν σημαίνει ότι άλλο τό σημείο και άλλο τό όνομα: έξ άλλου πουθενά στό κείμενο δέν ύπάρχει παρόμοιος διαχωρισμός. Άντίθετη άποψη έκφράζει ή CANTO, *Le σημείον dans le Cratyle*, σελ. 22.
451. Βλ. NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 18.
452. Οί σχετικοί στίχοι τοϋ ΗΣΙΟΔΟΥ, *Έργα και 'Ημέραι*, στ. 361-2, είναι οί ακόλουθοι: *Εί γάρ κεν και σμικρόν επί σμικρῷ καταθεῖο / και θαμά τοϋτ' έρδοις, τάχα κεν μέγα και τό γένοιτο*³³⁰.
453. Βλ. *Ίλιάδος*, I 644-5: *Αίαν διογενές Τελαμώνιε, κοίρανε λαών, / πάντα τί μοι κατά θυμόν είίσαο μυθήσασθαι*. Βλ. σχετικά και MAZON, *Introduction à l'Iliade*, σελ. 139 έπ.
454. Βλ. *Ίλιάδος*, A 343: *οὐδέ τι οἶδε νοῆσαι ἄμα πρόσω και ὀπίσω*, δηλαδή — κατά μετάφραση 'Ιακώβου Πολυλά— και δέν γνωρίζει τά έμπρός να ιδεί και τά κατόπι.
455. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 90.
456. Για τόν 'Ερμή βλ. ένδεικτικά VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Der Glaube der Hellenen*, τ. I, σελ. 159 έπ., 285, και HÜBNER, *Hermes als musischer Gott*, σελ. 153 έπ. Για την έτυμολογική προέλευση τοϋ όνόματος τοϋ θεοϋ από τό *έρμα*, πού σημαίνει *λίθος*, βλ. HERTER, *Hermes*, σελ. 197 έπ.
457. Πρβλ. *Ενθύδημον*, 286 c 2 - 287 b 1: *έμοι δέ άει θαναστός τις δοκεί είναι και τούς τε άλλους άνατρέπων και αυτός αυτόν — οίμαι δέ αυτού την αλήθειαν παρά σοϋ κάλλιστα παύσεσθαι. Άλλο τι ψευδή λέγειν ούκ έστιν; — τοϋτο γάρ δύναται ο λόγος· ή γάρ; — άλλ' ή λέγοντ' αλήθη λέγειν ή μη λέγειν; (...)* *Οὐδ' άρα άμαθία οὐδ' άμαθεις άνθρωποι ή οϋ τοϋτ' άν ειη άμαθία, ειπερ ειη, τό ψεύδεσθαι τών πραγμάτων; (...)* *Ότι, ήν δ' εγώ, ὦ Ενθύδημε, τά σοφά ταϋτα και τά εϋ έχοντα οϋ πάνυ τι μανθάνω, άλλα παχέως πως έννοῶ. Ίσως μέν οϋν φορτικώτερόν τι έρήσομαι, άλλα συγγίγνωσκε. Όρα δέ· ει γάρ μήτε ψεύδεσθαι έστιν μήτε ψευδή δοξάζειν μήτε άμαθη είναι, άλλο τι οὐδ' έξαμαρτάνειν έστιν, όταν τίς τι πράττη; πράττοντα γάρ ούκ έστιν άμαρτάνειν τούτου ο πράττειν (...)* *Τοϋτό έστιν ήδη, ήν δ' εγώ, τό φορτικόν έρώτημα. Εί γάρ μη άμαρτάνομεν μήτε πράττοντες μήτε λέγοντες μήτε δια-*

330. Και κατά μετάφραση Παναγή Λεκατσά, σελ. 33: *Άλλ' άν άκόμα στο μικρό μικρό προσθέτης, και συχνά τό κήνης, γρήγορα τό μικρό θα σοϋ γενή μεγάλο*.

νοούμενοι, ἡμεῖς, ὡς πρὸς Διός, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, τίνος διδάσκαλοι ἦκατε; Ἦ οὐκ ἄρτι ἔφατε ἀρετὴν κάλλιστ' ἂν παραδοῦναι ἀνθρώπων τῷ ἐθέλοντι μανθάνειν;³³¹ Γιὰ τὴ σημασία τοῦ “ὄντος”, παναπεῖ “ἐκείνου ποῦ εἶναι καὶ ὑπάρχει” βλ. STEFANSKI, “*Kratylos*” 429 d. *Über die Bedeutung von “τὸ ὄν”*, σελ. 291 ἑπ., ὁ ὁποῖος ἐρμηνεύει, ὅπως καὶ ἡμεῖς, τὸ χωρίο αὐτὸ ἐναντίον τῆς σχεδὸν συντριπτικῶς ἰσχύουσας ἀντίθετης ἀποψης. — Βλ. περαιτέρω BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 90, καὶ SHOREY, *What Plato Said*, σελ. 264.

458. Βλ. παραπάνω τὰ λόγια τοῦ Σωκράτη, 385 b 7-8: Ἄρ' οὖν οὕτος [ἔνν.: ὁ λόγος] ὃς ἂν τὰ ὄντα λέγῃ ὡς ἔστιν, ἀληθής· ὃς δ' ἂν ὡς οὐκ ἔστιν, ψευδής; — Πρβλ. καὶ Σοφιστὴν 260 b 13 - c 3: Μὴ μειγνυμένον μὲν αὐτοῦ τούτοις ἀναγκαῖον ἀληθῆ πάντ' εἶναι, μειγνυμένον δὲ δόξα τε ψευδῆς γίνεσθαι καὶ λόγος· τὸ γὰρ τὰ μὴ ὄντα δοξάζειν ἢ λέγειν, τοῦτ' ἔστι που τὸ ψεῦδος ἐν διανοίᾳ τε καὶ λόγοις γιγνόμενον³³².
459. Πρόκειται γιὰ σαφῶς εἰρωνικὴ χρῆσιν τῆς λέξης “κομψότητα”, ὅπως συνήθως συμβαίνει παρὰ Πλάτωνι μὲ τις λέξεις “κομψός” καὶ “κομψεῖα”.
460. Στὸ 384 a 8 ὁ Ἐρμογένης προσφωνεῖται “παῖς Ἴπλονίκου”.
461. Βλ. σχετικὰ MACKENZIE, *Putting the Cratylos in Its Place*, σελ. 133.
462. Γιὰ τὸ ὄνομα καὶ τὸ πατρώνυμο τοῦ Κρατύλου βλ. DIELS / KRANZ, *Die Frag-*

331. Καὶ κατὰ μετάφραση Ν.Μ. Σκουτερόπουλου, σελ. 83 ἑπ.: Ἐμένα ὡστόσο πάντοτε μοῦ προξενεῖ κάποια ἀπορία αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα, ποῦ μοῦ φαίνεται πῶς δὲν ἀναρρεῖ μόνο τὰ ἄλλα ἐπιχειρήματα ἀλλὰ αὐτοαναρρεῖται καὶ τὸ ἴδιο· νομίζω, λοιπόν, ὅτι ἐσὺ εἶσαι ὁ πιὸ κατάλληλος νὰ μοῦ ἐξηγήσεις ποῦ ἔγκειται ἡ οὐσία του. Μήπως στὸ ὅτι δὲν εἶναι δυνατό νὰ λείει κανεὶς κάτι ποῦ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημά του· ἔτσι δὲν εἶναι ὅτι δηλαδή, ὅταν μιλάει κανεὶς, ἢ θὰ λείει κάτι ἀληθινὸ ἢ δὲν θὰ λείει τίποτα. (...) Κατὰ συνέπεια, οὔτε ἀμάθεια ὑπάρχει οὔτε καὶ ἀμαθεῖς ἄνθρωποι ἢ μήπως, ἂν ὑπῆρχε ἀμάθεια, δὲν θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὸ νὰ ἔχει κανεὶς λαθεμένη γνώμη γιὰ τὰ πράγματα; (...) Εὐθύδημε, εἶπα, εἶναι ποῦ ἐγὼ δὲν τὰ πολυκαταλαβαίνω αὐτὰ τὰ ἔξυπνα καὶ τὰ περιποιημένα — εἶμαι λιγάκι χοντροκέφαλος ἴσως, λοιπόν, νὰ ναι κάπως τετρωμένο αὐτὸ ποῦ θὰ σέ ρωτήσω, συμπάθα με ὅμως. Κοίταξε τί λέω: Ἀφοῦ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ λείει κάτι ποῦ δὲν ἀνταποκρίνεται στὰ πράγματα, οὔτε γνώμη λαθεμένη νὰ ἔχει, οὔτε νὰ εἶναι ἀμαθής, δὲν ἔπεται πῶς εἶναι ἀδύνατο καὶ νὰ ἀποτυγχάνει κάθε φορὰ ποῦ κάνει κάτι; Γιατὶ, ὅταν κάνει κάτι, δὲν εἶναι δυνατό νὰ λαθεύει; (...) Νά, λοιπόν, εἶπα, ποῦ εἶναι τὸ τετρωμένο ἐρώτημα: Ἀφοῦ ἔτσι κι ἀλλιῶς δὲν λαθεῖομε οὔτε ὅταν κάνομε οὔτε ὅταν λέμε οὔτε ὅταν σκεφτόμαστε κάτι, τότε, λοιπόν, ἀφοῦ ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, ἐσεῖς, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Δία, τί ἤρθατε νὰ μᾶς μάθετε; Ἦ μήπως δὲν βεβαιώνετε πρὶν λίγο ὅτι μορεῖτε νὰ διδάξετε καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀρετὴ σ' ὅποιον ἄνθρωπο ἔχει διάθεση νὰ τὴ μάθει;

332. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 325: Γιατὶ, ἂν τὸ “μὴ ὄν” δὲν ἀνακατῶνεται μ' αὐτὰ, τότες ἀναγκαστικὰ ὅλα εἶν' ἀληθινὰ. Ἄν ὅμως ἀνακατῶνεται, τότε γεννιέται καὶ ἡ “ψευτικὴ δοξασία” καὶ ὁ “ψεύτικος λόγος”. Τὸ νὰ πιστεῖται κανεὶς ἢ νὰ λείει τὰ “μὴ ὄντα”, αὐτὸ εἶναι, ἂ δὲ γελέμμαι, τὸ ψέμα, ποῦ γεννιέται στὴ σκέψη ἢ στὸ λόγο.

- mente der Vorsokratiker, II, σελ. 69, σημ. 14, και WILLIAMS, *Cratylus' Theory of Names and its Refutation*, σελ. 83 έπ.
463. 'Ο Πλάτων, προκειμένου νά καταστήσει έναργή τήν κενότητα τοῦ λόγου τῶν πολιτικῶν, χρησιμοποιεῖ τήν ἴδια μεταφορά και στόν *Πρωταγόραν*. 329 a 1- b 2: *Καί γάρ εἰ μέν τις περι αὐτῶν τούτων συγγενίον ὄφρουν τῶν δημιουργῶν, τάχ' ἂν και τοιούτους λόγους ἀκούσειες ἢ Περικλέους ἢ ἄλλον τινός τῶν ἰκανῶν εἰπεῖν· εἰ δέ ἐπανεροῖτό τινά τι, ὡσπερ βιβλία οὐδέν ἔχουσι οὔτε ἀποκρίνασθαι οὔτε αὐτοὶ ἐρέσθαι, ἀλλ' ἑάν τις και σμικρὸν ἐπερωτήσῃ τι τῶν ρηθέντων, ὡσπερ τὰ χαλκεῖα πληγέντα μακρὸν ἤχει και ἀποτείνει εἰάν μὴ ἐπιλάβηται τις, και οἱ ῥήτορες οὕτω σμικρὰ ἐρωτηθέντες δόλιχον κατατείνουσι τοῦ λόγου*³³³.
464. Πρβλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 599.
465. Πρβλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 601 έπ.
466. Εἶναι ἡ πρώτη φορά, ὅπου ὁ Σωκράτης ἐκφράζει τήν πρότασή του σχετικά μέ τὰ ὀνόματα.
467. Βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 135.
468. 'Ο Σωκράτης παίξει μέ τή λέξη "γράμμα", πού σημαίνει και τὸ γράμμα τῆς ἀλφαβήτου (ἢ τήν γραφή γενικῶς) και τῆ ζωγραφική εἰκόνα. Μέ τὸ παιχνίδι του αὐτὸ ὁ Σωκράτης ἐπιδιώκει νά παρουσιάσει τὸ ὄνομα ὡς σχέδιο / εἰκόνα κάποιας πραγματικότητας³³⁴.
469. Μέ τή λέξη "μίμησις" — μέ εἰσαγωγικά — μεταφράζω τὸν πλατωνικὸ ὄρο "μίμημα". — 'Η σημασιολογική ἰσοδυναμία τοῦ "μίμηματος" και τοῦ "ὀνόματος" εἶναι δεδομένη μετά ἀπό τοὺς στίχους 430 a 12 - b 1, ὅπου ὁμλεῖ ὁ Σωκράτης και λέει: *Οὐκοῦν και τὸ ὄνομα ὁμολογεῖς μίμημά τι εἶναι τοῦ πράγματος*;
470. Πρβλ. GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 68.
471. Βλ. WILLIAMS, *Cratylus' Theory of Names and Its Refutation*, σελ. 86.
472. Βλ. BÜCHNER, *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 91.

---

333. Και κατά μετάφραση 'Ηλία Σ. Σπυρόπουλου, σελ. 91: *Θέλω νά πῶ πῶς, ἂν κάνω στά ἴδια αὐτά θέματα κάποιος συζητοῦσε μέ ὀποιονδήποτε πολιτικὸ ῥήτορα, δέν ἀποκλείεται νά ἀκουε παρόμοια ὁμιλία ἢ ἀπό τὸν Περικλή ἢ ἀπό κάποιον ἄλλο ἐπιδέξιον ὁμιλητῆ ἂν ὅμως τοὺς κάμει κάποιος μιά συμπληρωματικὴ ἐρώτησις, δέν εἶναι σέ θέση—σαν τὰ βιβλία—οὔτε νά δώσουν ἀπάντησι οὔτε οἱ ἴδιοι νά ρωτήσουν· ἀλλὰ ἂν τοὺς ζητήσεις μιά διευκρίνισι, ἔστω και μικρή, πάνω σέ κάτι ἀπ' αὐτά πού ἀνάπτουν—ἀκουσες ποτὲ πῶς χτυποῦν ἀσταμάτητα τὰ χάλκινα σκευῆ και πάλλονται, μιά και τὰ χτυπῶσες, ὡσπου κάποιος νά τὰ κάμει νά σταματήσουν;— τὸ ἴδιο και οἱ ῥήτορες πού λέμε, μέ τήν παραμικρὴ ἐρώτησι ἀρχίζουν μὴν ὁμιλία-μαραθῶνιο. Οἱ ἐπιστημάνοις τόσο στό πρωτότυπο ὄσο και στό μετάφρασμα εἶναι διέξ μου.*

334. Πρβλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 595.

- MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 135 έπ. — Τὸ ὅτι ἡ πρότασις εἶναι σύνθεσις ῥημάτων καὶ ὀνομάτων ἀπαντάται καὶ στὸν Σοφιστὴν 262 a 9-11: *Οὐκοῦν ἐξ ὀνομάτων μὲν μόνων συνεχῶς λεγομένων οὐκ ἔστι ποτὲ λόγος, οὐδ' αὐτὸ ῥημάτων χωρὶς ὀνομάτων λεχθέντων*³³⁵, καὶ στὴν Ἐπιστολὴν Ζ', 343 b 1 - 7: *Ἵνομά τε αὐτῶν φαμεν οὐδὲν οὐδενὶ βέβαιον εἶναι, κωλύειν δ' οὐδὲν τὰ νῦν στρογγύλα καλούμενα εὐθέα κεκληθῆναι τὰ τε εὐθέα δὴ στρογγύλα, καὶ οὐδὲν ἦττον βεβαίως ἔξειν τοῖς μεταθεμένοις καὶ ἐναντίως καλοῦσιν. Καὶ μὴν περὶ λόγον γε ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ ὀνομάτων καὶ ῥημάτων σύγκειται, μηδὲν ἱκανῶς βεβαίως εἶναι βέβαιον*³³⁶.
473. Πρὸβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 91.
474. Πρὸβλ. 399 b 7: (...) τὸ τῶν ἀνθρώπων ὄνομα πέπονθεν (...). Ἡ ἐπισήμανσις εἶναι δική μου. — Γιὰ τὰ "πάθη" τῶν ὀνομάτων βλ. γενικῶς WACKERNAGEL, *De pathologiae veterum initiis*, καὶ BÉCARES BOTAS, *Diccionario de terminologia grammatical griega*, σελ. 285.
475. Ὁ Κρατύλος ἔχει δίκιο στὸ σημεῖο αὐτό, ἐπισημαινοντας στὸν Σωκράτη ποιο εἶναι τὸ ἀδύνατο σημεῖο τῆς θεωρίας του³³⁷.

335. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 331: *Μὲ ὀνόματα λοιπὸν μοναχά, εἰπωμένα στὴ σεωά, δὲ γίνεται ποτὲ λόγος, οὔτε καὶ μὲ ῥήματα εἰπωμένα χωρὶς ὀνόματα*.

336. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἡρώς Ε. Κορμπέτη, σελ. 91: *Ἐπειτα, κανένα ὄνομα κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν εἶναι ἀπολύτως πάγιο γιὰ κανένα πράγμα: τίποτα δὲν ἐμποδίζει αὐτὸ πού σήμερα λέγεται στρογγυλὸ νὰ λεγόταν ἄλλοτε ἴσῳ καὶ τὸ ἴσῳ πάλι στρογγυλὸ, καὶ ἡ νέα ὀνομασία δὲ θὰ εἶναι καθόλου λιγώτερο πάγια στὴ συνείδηση ἐκείνων πού ἔκαναν τὴν ἀντιμετάθεσι καὶ ὀνομάζουν τὰ πράγματα ἀντίθετα ἀπὸ πρῖν. Καὶ γιὰ τὸν ὀρισμὸ [διάβαξε: πρότασι] ὅμως, ἐφόσον ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἡ ἴδια κρίσις ἰσχύει, ὅτι δηλαδὴ κανένα στοιχεῖο του δὲν εἶναι ἀρκετὰ μόνιμα σταθερό*.

337. Βλ. σχετικὰ RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 169 έπ.: *Was Kratylus hier (431e-432a) gegen die τύπος-Theorie des Sokrates einwendet, ist gar nicht übel. Wie ein Phonologe avant la lettre deckt er genau den schwachen Punkt in Sokrates' Vergleich mit dem gemalten Bild auf. Er hätte übrigens Sokrates selbst anführen können. Sokrates hatte im Gespräch mit Hermogenes jene Neuerer scharf gerügt, die die Bedeutung der alten Namen durch das Fortlassen oder Hinzuflügen von Buchstaben verändert und manchmal sogar durch eine winzige Änderung ins Gegenteil verkehrt hätten (418a). Er hätte Sokrates eben mit dem Beispiel der Buchstabenamen in die Ende treiben können: Wenn man das β in βῆτα fort läßt oder durch ein ζ oder θ ersetzt, erhält man tatsächlich sofort einen anderen Namen*.

Die τύπος-Theorie des Sokrates trifft für die Wiedergabe einer zusammengesetzten Sache zu, nicht für die einer einfachen Sache. Wenn ein Name für eine Sache gebildet wird, die unter anderem etwa klein ist, und es wird kein i zugeteilt, so ist der Name trotz dieses Mangels ein Bild der Sache, wenn die übrigen Laute "passend" sind. Wenn aber eine einfache Sache (eine Qualität, eine Eigenschaft, ein Sprachlaut usw.) durch einen Namen abgebildet wird, so gilt der Grundsatz "Eine kleine Veränderung hat nichts auf sich" nicht für das eine Element, mit dem die einfache Sache abgebildet wird, etwa für das i in σμικρόν, das α in μέγα usw.

476. Σχετικά με την ὀρθότητα τῆς εἰκόνας βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 167 ἔπ., 168.
477. Πρβλ. BÜCHNER, *Platons Kratylos und die moderne Sprachphilosophie*, σελ. 90· ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell' eidos*, σελ. 336.
478. Σχετικά με τὸ ἀξιῶμα τῆς ὁμοιότητας βλ. GADAMER, *Wahrheit und Methode*, σελ. 387· LEKY, *Plato als Sprachphilosoph*, σελ. 87· SONTAG, *The Platonist's Conception of Language*, σελ. 824.
479. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 111.
480. Τὸ ὅτι ὁ λόγος εἶναι εἰκόνα συντιθέμενη ἀπὸ ἐπὶ μέρους ὀρθῆς εἰκόνες στηρίζει τὴν ἀποψη τοῦ Πλάτωνος περὶ ἰδανικῆς γλώσσας³³⁸. — Γιὰ τὴ διάκριση μεταξύ “être signifié / signification” καὶ “être désigné / désignation” (: ὀνομάζεται καὶ λέγεται) βλ. SOULEZ, *La grammaire philosophique chez Platon*, σελ. 98 ἔπ.
481. Πρβλ. 431 e 9 - 432 a 4: Ἄλλ’ ὄρα, ὡς Σώκρατες, ὅταν ταῦτα τὰ γράμματα, τὸ τε ἄλφα καὶ τὸ βῆτα καὶ ἕκαστον τῶν στοιχείων, τοῖς ὀνόμασιν ἀποδιδῶμεν τὴ γραμματικὴν τέχνην, ἐάν τι ἀφέλωμεν ἢ προσθῶμεν ἢ μεταθῶμέν τι, γέγραπται μὲν ἡμῖν τὸ ὄνομα, οὐ μέντοι ὀρθῶς, ἀλλὰ τὸ παράπαν οὐδὲ γέγραπται, ἀλλ’ εὐθύς ἕτερόν ἐστιν, ἐάν τι τούτων πάθη.
482. Βλ. 393 e 1-8, σχετικά με τὸ γράμμα “βῆτα”: Τοῖς δ’ ἄλλοις φωνήεσι τε καὶ ἀφώνοις οἴσθα ὅτι περιτιθέντες ἄλλα γράμματα λέγομεν, ὀνόματα ποιῶντες· ἀλλ’ ἕως ἂν αὐτοῦ δηλουμένην τὴν δύναμιν ἐντιθῶμεν, ὀρθῶς ἔχει ἐκεῖνο τὸ ὄνομα καλεῖν ὃ αὐτὸ ἡμῖν δηλώσει. Οἷον τὸ “βῆτα”· ὄρα, ὅτι τοῦ η καὶ τοῦ τ καὶ τοῦ α προστεθέντων οὐδὲν ἐλύπησεν, ὥστε μὴ οὐχὶ τὴν ἐκείνου τοῦ στοιχείου φύσιν δηλῶσαι ὄλω τῷ ὀνόματι οὐ ἐβούλετο ὁ νομοθέτης οὕτως ἠπιστήθη καλῶς θέσθαι τοῖς γράμμασι τὰ ὀνόματα.
483. Βλ. σχετικά HUSSEY, *Two Notes on Cratylus*, σελ. 243 ἔπ. — Γιὰ τὶς πονές, ποὺ ἐπιβάλλονταν σὲ διάφορες πόλεις, λόγῳ παραβίασεως τοῦ κανόνα ποὺ ἀπαγόρευε τὴν κυκλοφορία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας βλ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΤΑΚΤΙΚΟΥ, *Πολιορκητικός*, VI, 7· X, 10 καὶ 14-15.
484. Γιὰ τὴ σημασία του “ἀρέσκειν” ὡς “παραδέχομαι” πρβλ. *Θεαίτητον*, 189 d 4-5: ἀρέσκει δέ, ὡς φῆς, τὸ τὰ ψευδῆ δοξάζειν ἀλλοδοξεῖν εἶναι³³⁹. — Πολὺ ἀργότερα “τὰ ἀρέσκοντα” εἶσαν τὰ “placita”, δηλαδή “οἱ γνώμες τῶν φιλοσόφων”· πρβλ. σχετικά NARCY, *Cratyle par lui-même*, σελ. 161.
485. Βλ. σχετικά STEFANSKI, *En lisant le Cratyle*, σελ. 42, *ὅπου ἐκτίθεται ὅτι ἡ δια-*

338. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 127.

339. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδοωρακόπουλου, σελ. 197: *Παραδέχουσι λοιπὸν, ὅπως εἶπες, ὅτι τὸ νὰ ἔχη κανεὶς σφαλερῆ γνώμη, εἶναι νὰ ἔχη ἄλλη κρίση ἀπὲν γιὰ ἄλλη;*

- φορά μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν ὑστέρων ὀνομάτων δὲν εἶναι μόνο δια-
 χρονικῆς, ἀλλὰ μπορεῖ κάλλιστα νὰ εἶναι καὶ συγχρονικῆς τάξεως.
486. Πρὸβλ. σχετικὰ DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 595 ἑπ.· RIJ-
 LAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 172 ἑπ.
487. Γιὰ τὸ φαινόμενο αὐτὸ βλ. MEILLET, *Aperçu d'une histoire de la langue grec-
 que*, σελ. 77, καὶ LEJEUNE, *Traité de phonétique grecque*, σελ. 279· ἀμφότεροι
 δίνουν ὡς παράδειγμα τὸ “ὄπωρ ἄν” ἀντὶ τοῦ ἄττικου “ὄπως ἄν”. Βλ. πε-
 ραιτέρω VENDRIÈS, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, σελ.
 408 ἑπ., καὶ CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, τ. I,
 σελ. 15, σχετικὰ μὲ τὴν ὀμηρικὴ λέξη “ἀγρότης”³⁴⁰, ἡ ὁποία στὸν Εὐριπίδῃ
 γίνεται “ἀγροτήρ”³⁴¹. — Βλ. ἐπίσης BENFEY, *Über die Aufgabe des Pla-
 tonischen Dialogs*: Kratylos, σελ. 302, καὶ ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e
 la sintassi dell'èidos*, σελ. 342.
488. Ἐδῶ ὁ Κρατύλος ὑποχωρεῖ ἀπὸ τῆ θέσης του ὅτι τὰ γράμματα τῶν λέξεων
 δὲν ἀλλάζουν, χωρὶς νὰ ἀλλάξει ταυτόχρονα καὶ ἡ σημασία τους· πρὸβλ.
 DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schrif-
 ten*, σελ. 64.
489. Ἐδῶ ὁ Σωκράτης ἀλλάζει τὴν ἐπιχειρηματολογία του καὶ γιὰ πρώτη φορὰ
 εἰσάγει στὴ συζήτηση τὸν παράγοντα τῆς “συνεννοήσεως”.
490. Ἰσχυριζόμενος ὁ Κρατύλος ὅτι ξέρει κάτι ἀπὸ συνήθεια, ἀντιπράσκει πρὸς
 τὸν ἑαυτὸ του· πρὸβλ. τὰ λόγια, πού τοῦ ἀποδίδει ὁ Ἐρμογένης, στὸ 383 a 4-8:
*Κρατύλος φησὶν ὅδε, ὃ Σώκρατες, ὀνόματος ὀρθότητα εἶναι ἐκάστῳ τῶν
 ὄντων φύσει πεφικυῖαν, καὶ οὐ τοῦτο εἶναι ὄνομα ὃ ἄν τινες συνηθέμενοι
 καλεῖν καλώσι, τῆς αὐτῶν φωνῆς μόριον ἐπιφθεγγόμενοι, ἀλλὰ ὀρθότητά
 τινα τῶν ὀνομάτων πεφικέαι καὶ Ἕλλησι καὶ βαρβάροις τὴν αὐτὴν ἅπα-
 σιν.* — Ἡ ἐπισήμανση εἶναι δική μου.
491. Βλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 23, γιὰ τὴ μὴ πε-
 ρεταίρω χρῆση τοῦ ὄρου νόμος καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ τὸν ὄρο
συνθήκη.
492. Βλ. σχετικὴ ἀνάλυση τοῦ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ.
 15, περὶ τοῦ ὅτι “δήλωμα” σημαίνει “ἐπικοινωνία μέσῳ λέξεων” στὸ πλαίσιο
 καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ πράξεων ὁμιλίας. Βλ. περαιτέρω BÜHLER, *Sprach-
 theorie*, σελ. 30.
493. Βλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 23 ἑπ.
494. Βλ. σχετικὰ μὲ τὴ δυνατότητα ὑπάρξεως ἰδανικῆς γλώσσας BENFEY, *Über
 die Aufgabe des Platonischen Dialogs*: Kratylos, σελ. 207, 317 ἑπ., 319 ἑπ., καὶ

340. Ὀδυσσεΐας, π 217-8: (...) οἰσί τε τέκνα / ἀγρόται ἐξεῖλοντο πάρος πετεηνὰ γενέσθαι.

341. ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, *Ἠλέκτρα*. 462-3: τῷ Μαι-/ας ἀγροτήρι κοῦρω.

- STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. Ι, σελ. 107.
495. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 55.
496. Γιά τή διαδικασία ἀρθρώσεως τῆς νέας ἐπιχειρηματολογίας τοῦ Σωκράτη βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 173.
497. Βλ. σχετικά NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 22 ἐπ.
498. Βλ. γενικά CASSIRER, *Philosophie der symbolischen Formen*, τ. Ι, σελ. 180 ἐπ.
499. Πρβλ. HEGEL, *Encyclopädie*, § 458 καί § 457, ὁ ὁποῖος ἀξιολογεῖ ὅτι τὸ σημεῖο εἶναι σέ θέση ὑψηλότερη τοῦ συμβόλου καί ὅτι τῆ σημασία τοῦ γλωσσικοῦ σημείου ὀφείλουμε νά τή μαθαίνουμε. — Πρβλ. περαιτέρω σχετικά DE SAUSSURE, *Cours de linguistique générale*, σελ. 101, καί JAKOBSON, *Quest for the Essence of Language*, σελ. 26.
500. Βλ. σχετικά ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 331· KRETZMANN, *Plato on the Correctness of Names*, σελ. 138, σύμφωνα μέ τὸν ὁποῖον οἱ ἐρμηνευτὲς τῶν γραμμῶν αὐτῶν βλέπουν μιάν ἐκ μέρους τοῦ Πλάτωνος τάση συμβιβασμοῦ, ἂν ὄχι καί συμπιλίωσης, ἀνάμεσα στὸν νατουραλισμὸ καί στή συμβατικότητα. Βλ. περαιτέρω DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 55 ἐπ.
501. Ἡ γλώσσα δὲν ταυτίζεται μέ τὴν πραγματικότητα τοῦ κάθε ἀτόμου παρὰ μόνον παραλόγως, οἱ δὲ σημασιακὲς σχέσεις τῶν λέξεων δὲν μποροῦν νά βασιθοῦν στὸ ἀξίωμα τῆς ὁμοιότητας³⁴². — “Ὅπως ὄλα τὰ ὄντα, ἔτσι καί τὸ ὄνομα πρέπει νά χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἰδέα του, γιὰ νά εἶναι πραγματικὰ ὄνομα. Τὸ ὄνομα εἶναι ὀρθὸ μόνο ἐν ὅσῳ χαρακτηρίζεται ἀπὸ στοιχεῖα τοῦ συνιστοῦν τὴν ἰδέα του³⁴³.”
502. Ὁ Κρατύλος εἰσηγεῖται ἐν προκειμένῳ μιὰ νομιναλιστικὴ ἀποψη, ποὺ ἔχει τίς ρίζες της στὸν Ἀντισθένη καί ποὺ, ἀναλυόμενη, σημαίνει ὅτι ἡ γνώση εἶναι κατ’ ἀνάγκην γνώση γλώσσας καί, κατ’ ἐπέκταση, κριτικὴ γλώσσας³⁴⁴.
503. Γιά τὴ διπλὴ σύγχυση τῶν ἀξιωματῶν “φύσει” / “θέσει” καί τίς γεννώμενες ἀντινομίες βλ. σχετικά ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 335.
504. Ὁ Σωκράτης προσπαθεῖ — ἀνεπιτυχῶς — νά δώσει στὸν Κρατύλο νά καταλάβει ὅτι ἄλλο πράγμα εἶναι τὸ “εὐρίσκειν”, ποὺ σημαίνει “ἀνακαλύπτω τὴν

342. Πρβλ. σχετικά DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylos und in den späteren Schriften*, σελ. 62 ἐπ.

343. Πρβλ. σχετικά ARONADIO, *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, σελ. 351.

344. Βλ. DERBOLAV, *Der Dialog Kratylos im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 36.

- πραγματικότητα”, και έντελῶς ἄλλο πράγμα εἶναι τὸ “μανθάνειν”, ποῦ σημαίνει “λέω τὴν πραγματικότητα μὲ ὀνόματα”.
505. “Ὅποιος ἐτυμολογεῖ, δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθεῖ τυφλὰ τὰ ὀνόματα, ποιούμενος ἀπλῶς κριτικὴ διάκριση μεταξὺ “ὀρθοῦ” καὶ “ἐσφαλμένου”, ἀλλὰ καὶ ἐκπονώντας τὸ ἀποφασιστικὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῆς πρώτης του³⁴⁵.
506. Ἡ σκέψη αὐτὴ μᾶς ὀδηγεῖ στὰ χωρία 438 d 2-8: *Ὀνομάτων οὖν στασιασάτων, καὶ τῶν μὲν φασκόντων ἑαυτὰ εἶναι τὰ ὁμοια τῇ ἀληθείᾳ, τῶν δ' ἑαυτὰ, τίτι ἐτι διακρινούμεν, ἢ ἐπὶ τί ἐλθόντες; Οὐ γάρ που ἐπὶ ὀνόματά γε ἕτερα ἄλλα τούτων· οὐ γάρ ἔστιν, ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἄλλ' ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων ὁπότερα τούτων ἐστὶ τάληθῃ, δεῖξαιτα δῆλον ὅτι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων, καὶ 439 b 4-8: “Ὀντινα μὲν τοίνυν τρόπον δεῖ μανθάνειν ἢ εὐρίσκειν τὰ ὄντα, μείζον ἴσως ἐστὶν ἐγνωκῆναι ἢ κατ' ἐμὲ καὶ σέ· ἀγαπῆτόν δὲ καὶ τοῦτο ὁμολογήσασθαι ὅτι οὐκ ἐξ ὀνομάτων, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον αὐτὰ ἐξ αὐτῶν καὶ μαθητέον καὶ ζητητέον ἢ ἐκ τῶν ὀνομάτων.*
507. Πρβλ. FEDERSPIEL, *Sur l'origine du mot Σημεῖον en Géometrie*, σελ. 385 ἐπ.
508. Πρβλ. 417 a 4-5: *Τῆς γὰρ ἐπιστήμης ἀδελφόν τι φαίνεται (τὸ “ξυμφέρον”).*
509. Ἡ λέξη “ἴστωρ” στὸ 406 b 3 εἶχε θεωρηθεῖ συστατικὸ ἔτυμον τῆς Ἀρτέμιδος (“ἀρετῆς ἴστορα”) καὶ στὸ 407 c 4 συστατικὸ ἔτυμον τοῦ Ἡφαίστου (“φάεος ἴστορα”)· καὶ στίς δύο περιπτώσεις, πάντως, κάτι παραπάνω ἀπὸ ἀνακριβῶς! Γιὰ τὴν ἐτυμολόγησιν τῆς λέξης βλ. SIHLER, *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, σελ. 183, καὶ FLOYD, *The Sources of Greek ἴστωρ “judge”, “witness”, σελ. 156 ἐπ.*
510. Πρβλ. 412 a 1-4: *Καὶ μὴν ἢ γε ἐπιστήμη μνηνεὶ ὡς φερομένοις τοῖς πράγμασιν ἐπομένης τῆς ψυχῆς τῆς ἀξίας λόγου, καὶ οὔτε ἀπολειπομένης οὔτε προθεούσης· διὸ δὴ ἐμβαλλόντας δεῖ τὸ εἶ “ἐπεῖστίμην” αὐτὴν ὀνομάζειν, καὶ 417 a 3-5: Οὐκοῦν τὸ μὲν “ξυμφέρον” ἤδη που κἂν σὺ εὐροῖς ἐκ τῶν προτέρων ἐπισκοπῶν· τῆς γὰρ ἐπιστήμης ἀδελφόν τι φαίνεται.*
511. Γιὰ τὸ ὅτι δὲν ὀνομάζεται —καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὀνομασθεῖ— τὸ μεμωμένο πράγμα, ποῦ διαρκῶς μεταβάλλεται, βλ. ἐνδεικτικὰ JESPERSEN, *The Philosophy of Grammar*, σελ. 63.
512. Βλ. σχετικὰ NEHRING, *Plato and the Theory of Language*, σελ. 19. — Βλ. περαιτέρω STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I., σελ. 110.
513. Ἐδῶ ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ Κρατύλος, ὑπερασπιζόμενος τίς ἀπόψεις του, καταλήγει σὲ κυκλικὰ συμπεράσματα. Εἶναι παράλογο νὰ θεωρεῖται ὅτι τῶν

345. Βλ. RIJLAARSDAM, *Platon über die Sprache*, σελ. 186 ἐπ.

- πρώτων ονομάτων προϋπήρξαν άλλα “πρώτα” ονόματα, εκτός της περιπτώσεως, όπου ως “πρώτα ονόματα” νοούνται τὰ εἶδη πού ἔχει κατὰ νοῦν ὁ ονοματοουργός³⁴⁶.
514. Πρβλ. 425 c: κατὰ δύναμιν δεήσει ἡμᾶς πραγματεῦσθαι Ἐδῶ συναντᾶμε τὸ παλαιὸν καὶ τὸ νέο κριτήριον τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου³⁴⁷.
515. Βλ. GOLDSCHMIDT, *Essai sur le “Cratyle”*, σελ. 174.
516. Γιά τὴν σχέση πού ὑφίσταται μεταξύ “στάσεως” καὶ “στασιαζῶ” βλ. LO-RAUX, *Cratyle à l'épreuve de stases*, σελ. 49 ἐπ.
517. Πρβλ. GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 68.
518. Βλ. σχετικὰ ANNAS, *Knowledge and Language: the Theaetetus and the Cratylus*, σελ. 106 ἐπ. — Βλ. καὶ PHILIPPSON, *Platons Kratylus und Demokrit*, στήλ. 925, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι ἐδῶ συμπίπτουν οἱ ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοκρίτου.
519. Βλ. STEINTHAL, *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, τ. I., σελ. 110.
520. Βλ. τίς σχετικὲς μὲ τὴν ἀλυσιτέλεια τῆς διάκρισης τοῦ γλωσσικῶς ἀπογεγραμμένου ἀρχείου σὲ λέξεις ὀρθῆς καὶ σὲ ἤχητικά συμπλέγματα, πού δὲν συγκροτοῦν λέξεις, παρατηρήσεις τοῦ BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, σελ. 225.
521. Πρβλ. 430 b 6-10: *Φέρε δὴ — ἴσως γὰρ ἐγὼ οὐ μανθάνω ἅτα ποτ' ἔστιν ἂ λέγεις, σὺ δὲ τάχ' ἂν ὀρθῶς λέγοις — ἔστι διανεῖμαι καὶ προσενεγκεῖν ταῦτα ἀμφοτέρω τὰ μμήματα, τά τε ζωγραφήματα κάκεινα τὰ ονόματα, τοῖς πράγμασιν ὧν μμήματά ἐστιν, καὶ 431 c 4-13: Οὐκοῦν εἰ γράμμασιν αὐτὰ τὰ πρώτα ονόματα ἀπεικάζομεν, ἔστιν ὥσπερ ἐν τοῖς ζωγραφήμασιν καὶ πάντα τὰ προσήκοντα χρώματά τε καὶ σχήματα ἀποδοῦναι, καὶ μὴ πάντα αὐτὰ, ἀλλ' ἔνια ἐλλείπειν, ἔνια δὲ καὶ προστιθέναι, καὶ πλείω καὶ μείζω: (...) Οὐκοῦν ὁ μὲν ἀποδιδούς πάντα καλὰ τὰ γράμματά τε καὶ τὰς εἰκόνας ἀποδίδωσιν, ὁ δὲ ἢ προστιθεὶς ἢ ἀφαιρῶν γράμματα μὲν καὶ εἰκόνας ἐργάζεται καὶ οὗτος, ἀλλὰ πονηράς;*
522. Γιά τὴν παράγραφο αὐτὴ βλ. BENFEY, *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, σελ. 275 ἐπ.· SCHMITZ, *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes*, σελ. 57.
523. Ὁ Κρατύλος παραδέχεται ἐδῶ ὅτι ἡ σχέση πραγμάτων καὶ ονομάτων δὲν εἶναι συμμετρική: τὸ ὄνομα εἶναι εἰκόνα τοῦ πράγματος, τὸ πρᾶγμα δὲν μ-

346. Βλ. DERBOLAV, *Platons Sprachphilosophie im Kratylus und in den späteren Schriften*, σελ. 65.

347. Βλ. BUCCELLATO, *Linguaggio e società alle origini del pensiero filosofico greco*, σελ. 267, καὶ REINBERG, *L'Ōnoma pseudώνυμον di Eschilo alla luce del Cratilo platonico*, σελ. 51 ἐπ.

- μείται τὸ ὄνομα. Ἐπομένως, ἡ γνώση τοῦ ὀνόματος ὑποτάσσεται στὴ γνώση τοῦ πράγματος.
524. Βλ. DEMOS, *Plato's Philosophy of Language*, σελ. 602,
525. Ὁ Σωκράτης ὑπαινίσσεται ἐδῶ αὐτὸ πού εἶχε πεί στὴν ἀρχὴ τοῦ διαλόγου [411 b 7-9], ὅτι δηλαδή *οἱ πολλοὶ τῶν σοφῶν ὑπὸ τοῦ πυκνὰ περιστρέφουσι ζητοῦντες ὅτι ἔχει τὰ ὄντα εἰλιγγιῶσιν, κἀπειτα αὐτοῖς φαίνεται περιφύρεσθαι τὰ πράγματα καὶ πάντως φύρεσθαι*. Ἡ ἔμφαση στὶς λέξεις εἶναι δική μου.
526. Βλ. ἐξαντλητικὰ LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 25 ἑπ., καὶ BURNYEAT, *The Material and Sources of Plato's Dream*, σελ. 101 ἑπ.· βλ. ἐπίσης MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 136 ἑπ. — Σχετικὰ μὲ τὸ ὄνειρώττω πρβλ. *Πολιτείαν*, 476 c 4: *ὄναρ ἢ ὕπαρ δοκεῖ σοι ζῆν*, καὶ 533 b 8: *ὀρώμεν ὡς ὄνειρώττουσι μὲν [ἐνν.: τέχνη] περὶ τὸ ὄν, ὕπαρ δὲ ἀδύνατον αὐταῖς ἰδεῖν, καὶ Νόμους*, 800 a 2-4: *οἷόν πού τις ἦ καὶ ὕπαρ ἐγγρηγορῶς ὀνειρώξεν μαντευόμενος αὐτό*. Βλ. ἐπίσης γὰρ τὴν χρῆση τοῦ “ὄνειρώττειν” LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 144 ἑπ., καὶ DE VRIES, *Notes on Some Passages of the Cratylus*, σελ. 297.
527. Βλ. σχετικὰ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 177 ἑπ., καὶ LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 25. — Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ διαλόγου ἔχει πολλακῶς χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ ἀποδειχθεῖ ἡ ροτὴ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων (the flux of sensibles)³⁴⁸. ὅπως, ὅμως, ἐπισημαίνει ὁ Luce³⁴⁹, τὸ μέρος αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ κάνει καθόλου μὲ τὸ θέμα αὐτό.
528. Βλ. σχετικὰ IRWIN, *Plato's Heracliteanism*, σελ. 1 ἑπ.· NEHAMAS, *Plato and the Imperfection of the Sensible World*, σελ. 105 ἑπ.· βλ. ἐπίσης NEHAMAS, *Predication and Forms of Opposites in the Phaedo*, σελ. 471 ἑπ. — Γιὰ τὶς δυσκολίες κατανοήσεως τοῦ σημείου αὐτοῦ βλ. MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 137 (σημ. 29), 139 ἑπ.
529. Πρβλ. *Τίμαιον*, 50 b 1-5: (...) *δεικνύντος δὴ τινος αὐτῶν ἐν καὶ ἐρομένου τί ποτ' ἐστὶ μακρῶ πρὸς ἀλήθειαν ἀσφαλέστατον εἰπεῖν ὅτι χρυσός, τὸ δὲ τρίγωνον ὅσα τε ἄλλα σχήματα ἐνεγίγνετο, μηδέποτε λέγειν ταῦτα ὡς ὄντα, ἃ γε μεταξὺ τιθεμένου μεταπίπτει, ἀλλ' ἐὰν ἄρα καὶ τὸ τοιοῦτον μετ' ἀσφαλείας ἐθέλῃ δέχεσθαι τινος, ἀγαπᾶν³⁵⁰, καὶ Συμπόσιον*, 211 a 5 - b 6: *Οὐδ' αὖ*

348. Πρβλ. ἐνδεικτικὰ GOLDSCHMIDT, *Essai sur le Cratyle*, σελ. 181· FESTUGIÈRE, *Contemplation et vie contemplative selon Platon*, σελ. 79· GULLEY, *Plato's Theory of Knowledge*, σελ. 75.

349. LUCE, *The Theory of Ideas in the Cratylus*, σελ. 32.

350. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασίλη Κάλφα, σελ. 240 ἑπ.: *Ἄν τώρα ἔρθει κάποιος καὶ δεῖχοντάς ἕνα ἀπὸ τὰ σχήματα, ρωτήσει τί ἀκριβῶς εἶναι, ἢ πλησιέστερη στὴν ἀλήθεια ἀπάντησι εἶναι ὅτι εἶναι χρυσός, δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ἀπαντήσουμε μὲ τρόπο πού νὰ δίνει τὴν ἐντύπωσι ὅτι τὸ τρίγωνο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα σχήματα πού πλάθονταν μέσα στὸν χρυσὸ ἔξα-*

φантаσθήσεται αὐτῷ τὸ καλὸν οἷον πρόσωπόν τι οὐδὲ χεῖρες οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν ὧν σῶμα μετέχει, οὐδέ τις λόγος οὐδέ τις ἐπιστήμη, οὐδέ που ὄν ἐν ἑτέρῳ τινί, οἷον ἐν ζῳῳ ἢ ἐν γῆ ἢ ἐν οὐρανῳ ἢ ἐν τῷ ἄλλῳ. ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὐτὸ μεθ' αὐτοῦ μονοειδὲς αἰεὶ ὄν, τὰ δὲ ἄλλα πάντα κατὰ ἐκείνου μετέχοντα τρόπον τινὰ τοιοῦτον, οἷον γιγνομένων τε τῶν ἄλλων καὶ ἀπολλυμένων μηδὲν ἐκείνου μήτε τι πλεόν μήτε ἔλαττον γίνεσθαι μηδὲ πάσχειν μηδέν³⁵¹.

530. Πρβλ. Θεαίτητον, 157 a 6 - c 2: "Ὡστε ἐξ ἀπάντων τούτων, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, οὐδὲν εἶναι ἐν αὐτῷ καθ' αὐτό, ἀλλὰ τι γίνεσθαι, τὸ δ' εἶναι πανταχόθεν ἐξαιρετέον, οὐχ ὅτι ἡμεῖς πολλὰ καὶ ἄρτι ἠναγκάσαμεθα ὑπὸ σινηθείας καὶ ἀνεπιστημοσύνης χρῆσθαι αὐτῷ. Τὸ δ' οὐ δεῖ, ὡς ὁ τῶν σοφῶν λόγος, οὐτε τι συγχωρεῖν οὔτε του οὔτ' ἐμοῦ οὔτε τότε οὔτ' ἐκείνου οὔτε ἄλλο οὐδὲν ὄνομα ὅτι ἂν ἰσθῆ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι γιγνώμενα καὶ ποιούμενα καὶ ἀπολλύμενα καὶ ἀλλοιούμενα· ὡς εἴαν τί τις στήση τῷ λόγῳ, ἐνέλεγκτος ὁ τοῦτο ποιῶν. Δεῖ δὲ καὶ κατὰ μέρος οὕτω λέγειν καὶ περὶ πολλῶν ἀθροισθέντων, ὧ δὴ ἀθροίσματι ἄνθρωπὸν τε τίθενται καὶ λίθον καὶ ἔκαστον ζῳῶν τε καὶ εἶδος³⁵², καὶ Θεαίτητον, 182 d 1-5: 'Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸ ῥεῖν τὸ ῥέον, ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ῥοήν,

κολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν, ἐνῷ ἔχουν ἤδη μετασχηματιστεῖ. Μᾶλλον πρέπει νὰ εἰμαστε εὐχαριστημένοι ἂν, μὲ κάποια ἐπιφύλαξη, μπορέσουμε νὰ τὸ περιγράψουμε παρόμοιο μὲ τριγωνικό.

351. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Συκουτρῆ, σελ. 179 ἐλ.: Οὔτε ἀφ' ἑτέρου θὰ τοῦ παρουνασθῆ τὸ ὠραῖον ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς προσώπου ἢ χειρῶν ἢ ἄλλου τινὸς σωματικοῦ, καὶ οὔτε ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνὸς λόγου ἢ μίας ἐπιστήμης, οὔτε πάντως ὡς ὑπάρχον εἰς ἓνα διάφορον ὄν, εἰς ἓνα ἔμψυχον π.χ. ἢ εἰς ἓνα τοπίον ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν ἢ εἰς ἄλλο τι· ἀλλ' ὡς κάτι ποῦ ὑπάρχει μόνον του, αὐτοτελῶς, μὲ τὸν ἑαυτόν του, ἐνιαῖον εἰς τὴν μορφήν, αἰώνιον, δλα δὲ τ' ἄλλα τὰ ὠραῖα μετέχουν ἐκείνου κατὰ τοιοῦτόν τινα τρόπον, ὥστε, μὲ τὴν γένεσιν καὶ τὸν ἀφανισμόν ἐκείνων, ἐκείνο μήτε αὐξησιν μήτε ἐλάττωσιν καμμίαν νὰ ὑφίσταται μήτε κανένα ἄλλον ἐπηρεασμόν.

352. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδορακόπουλου, σελ. 101: "Ὡστ' ἀπὸ δὴ αὐτὰ, πρῶγμα ποῦ ἐξ ἀρχῆς τὸ εἶπαμε, προκύπτει ὅτι κανένα πρῶγμα δὲν εἶναι ἓνα ἀπὸ καθ' αὐτό, ἀλλὰ γίνεται πάντα οὐ σχέση μὲ κάτι ἄλλο. Τὸ εἶναι πρέπει νὰ τὸ διώξουμε ἀπὸ παντοῦ, μὴν κοιτᾶς ποῦ ἐμεῖς ἀναγκασθήκαμε ἀπὸ σινηθεία καὶ ἀνεπιστημοσύνη νὰ μεταχειρισθῶμε καὶ μόλις πρὸ ὀλίγου. Τοῦτο ὁμως δὲν πρέπει νὰ γίνεται, ὅπως λέγει ὁ λόγος τῶν σοφῶν, οὔτε πρέπει νὰ στέργωμε τίς λέξεις· κάτι, κάποιον, οὔτε τὴ λέξη ἐμοῦ ὅστις τὴ λέξη τοῦτο ἐδῶ, οὔτε ἐκείνο, οὔτε κανένα ἄλλο ὄνομα ποῦ θὰ ἐδόξουνε τίποτα σταθερὰ, ἀλλὰ νὰ μιλάμε κατὰ πῶς γίνεται στὴ φύση, νὰ λέμε γίνονται, δημιουργοῦνται, μετασχηματίζονται καὶ μεταβάλλονται. Καὶ ἂν κανεὶς μὲ τὸ λόγο του βάλει κανένα πρῶγμα νὰ σταθῆ, εἶναι εὐκόλο αὐτὸς νὰ ἐξελεγχθῆ. Καὶ πρέπει νὰ μιλάμε ἔτσι καὶ γὰρ τὰ μέρη καὶ γὰρ τὸ ἄθροισμα πολλῶν μερῶν, ἄθροισμα σὲ ὁποῖο βάζουν τὸ ὄνομα ἀνθρώπου, λίθος καὶ παθενα ζῶο καὶ κάθε εἶδος ζῶου.

- της λευκότητος, και μεταβολήν εις ἄλλην χροάν, ἵνα μὴ ἀλῶ ταύτη μένον, ἀρά ποτε οἷόν τε τι προσεπειν χροῶμα, ὥστε και ὀρθῶς προσαγορεύειν;³⁵³
531. Ἡ MACKENZIE, *Putting the Cratylus in Its Place*, σελ. 138, βλέπει ἐδῶ, και συγκεκριμένα στήν "κινητικὴν" λειτουργία τῆς "σημείωσης" (designation), παραλληλία μὲ τὸ χωρίο τοῦ Σοφιστοῦ, 248 d 10 - e 5: *Μανθάνω· τότε γε, ὡς τὸ γινώσκειν εἴπερ ἔσται ποιεῖν τι, τὸ γινωσκόμενον ἀναγκαῖον αὐ συμβαίνει πάσχειν. Τὴν οὐσίαν δὴ κατὰ τὸν λόγον τοῦτον γινωσκομένην ὑπὸ τῆς γνώσεως, καθ' ὅσον γινώσκεται, κατὰ τοσοῦτον κινεῖσθαι διὰ τὸ πάσχειν, ὃ δὴ φαμεν οὐκ ἂν γενέσθαι περὶ τὸ ἡρεμοῦν*³⁵⁴. — Παρόμοιες ἀναφορὲς βλ. στὸν Θεαίτητον, 183 a 9 - b 5: *Πλὴν γε, ὡ Θεόδωρε, ὅτι "οὕτω" τε εἶπον και "οὐχ οὕτω". Δεῖ δὲ οὐδὲ τοῦτο τὸ "οὕτω" λέγειν — οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι κινοῖτο τὸ "οὕτω — οὐδ' αὐ "μὴ οὕτω" — οὐδὲ γὰρ τοῦτο κινήσεις — ἀλλὰ τιν' ἄλλην φωνὴν θετέον τοῖς τὸν λόγον τοῦτον λέγουσιν, ὡς νῦν γε πρὸς τὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν οὐκ ἔχουσι ὀρήματα, εἰ μὴ ἄρα τὸ "οὐδ' οὕτως" μάλιστα δ' οὕτως ἂν αὐτοῖς ἀρμόττοι, ἄπειρον λεγόμενον*³⁵⁵, στήν Ἐπιστολὴν Ζ', 343 a 4 - e 1: *Κύκλος ἕκαστος τῶν ἐν ταῖς πράξεσι γραφομένων ἢ και τορνευθέντων μεστὸς τοῦ ἐναντίου ἐστὶν τῷ πέμπτῳ — τοῦ γὰρ εὐθέως ἐφάπτεται πάντη — αὐτὸς δέ, φαμέν, ὁ κύκλος οὔτε τι σμικρότερον οὔτε μείζον τῆς ἐναντίας ἔχει ἐν αὐτῷ φύσεως. Ὅνομά τε αὐτῶν φαμεν οὐδὲν οὐδενὶ βέβαιον εἶναι, κωλύειν δ' οὐδὲν τὰ νῦν στοργγγύλα καλούμενα εὐθέα κεκληῖσθαι τὰ τε εὐθέα δὴ στοργγγύλα, και οὐδὲν ἦττον βεβαίως ἔξιν τοῖς μεταθεμένους και ἐναντιῶς καλοῦσιν. Καὶ μὴν περὶ λόγου γε ὁ αὐτὸς λόγος, εἴπερ ὀνομάτων και ὀρημάτων σύγκειται, μηδὲν ἱκανῶς βεβαίως εἶναι βέβαιον· μυρίος δὲ λόγος αὐ περὶ ἐκάστου τῶν τεττάρων ὡς ἀσαφές, τὸ δὲ μέγιστον, ὄπερ εἴπομεν*

353. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 173: *Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε αὐτὸ παραμένει, δηλαδὴ ὃ, τι ρέει νὰ ρεῖ ὡς λευκὸ, ἀλλὰ μεταβάλλεται, ἔτσι ποὺ νὰ ὑπάρχη ροή και αὐτονοοῦ τοῦ ἰδίου, δηλ. τῆς λευκότητος, και μεταβολὴ του σὲ ἄλλο χροῶμα, γὰ νὰ μὴν συλληφθῇ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο στάσιμο, εἶναι ἄραγε δυνατὸν νὰ χαρακτηρίσωμε κάτι ὡς χροῶμα, ὥστε νὰ τὸ προσαγορεύσωμε σωστά;*

354. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημήτρη Γληνοῦ, σελ. 287: *Καταλαβαίνω. Τοῦτο δῶ ὁμως τουλάχιστο; Ἄν δεχτοῦμε, πῶς τὸ νὰ γνωρίζει κανεὶς εἶν' ἐνέργεια, βγαίνει ἀναγκαστικὸ συμπέρασμα, πῶς ἐκεῖνο, ποὺ γνωρίζεται, πάσχει. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τοῦτο τὸ λόγο, ἀφοῦ ἢ "οὐσία" γνωρίζεται ἀπὸ τῆ γνώση, ὅσο γνωρίζεται τόσο και κινεῖται, ἀφοῦ πάσχει. Γιατὶ ἐμεῖς λέμε πῶς δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ πάσχει ἐκεῖνο, ποὺ βρίσκεται σ' ἀνυψοσία.*

355. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 175: *Νὰ ἐξαίρεσης βέβαια, Θεόδωρε, ὅτι ἐγὼ εἶπα "ἔτσι" και "ὄχι ἔτσι". Γιατὶ δὲν πρέπει οὔτε τοῦτο, τὸ ἔτσι, νὰ λέμε — γιατί δὲν θὰ εἶχε πιά κίνηση τὸ ἔτσι — οὔτε πάλι τὸ ὄχι ἔτσι — οὔτε κ' αὐτὸ θὰ εἶχε κίνηση —, ἀλλὰ ὅσοι ὑποστηρίζουν αὐτὴ τὴ θεωρία πρέπει νὰ θεσπίσουν καμμιά ἄλλη γλώσσα, γιατί τώρα δὲν ἔχουν λέξεις γὰ τὴν ὑπόθεσή τους αὐτὴ, ἐκτός ἂν τὸ οὔτε ἔτσι τοὺς ταιριάζει περισσότερο, γιατί εἶναι ἀπεριόριστο.*

ὀλίγον ἔμπροσθεν, ὅτι δυοῖν ὄντων, τοῦ τε ὄντος καὶ τοῦ ποιοῦ τινος, οὐ τὸ ποιόν τι, τὸ δὲ τί, ζητούσης εἰδέναι τῆς ψυχῆς, τὸ μὴ ζητούμενον ἕκαστον τῶν τεττάρων προτεῖνον τῇ ψυχῇ λόγῳ τε καὶ κατ' ἔργα, αἰσθήσασιν εὐέλεγκτον τὸ τε λεγόμενον καὶ δεικνύμενον αἰε παρεχόμενον ἕκαστον, ἀπορίας τε καὶ ἀσαφείας ἐμπίπλησι πάσης ὡς ἔπος εἰπεῖν πάντ' ἄνδρα. Ἐν οἷσι μὲν οὖν μὴδ' εἰθισμένοι τὸ ἀληθὲς ζητεῖν ἔσμεν ὑπὸ πονηρᾶς τροφῆς, ἐξαρκεῖ δὲ τὸ προταθὲν τῶν εἰδώλων, οὐ καταγέλαστοι γιγνόμεθα ὑπ' ἀλλήλων, οἱ ἐρωτώμενοι ὑπὸ τῶν ἐρωτῶντων, δυναμένων δὲ τὰ τέτταρα διαρρίπτειν τε καὶ ἐλέγχειν· ἐν οἷς δ' ἂν τὸ πέμπτον ἀποκρίνασθαι καὶ δηλοῦν ἀναγκάζωμεν, ὁ βουλούμενος τῶν δυναμένων ἀνατρέπειν κρατεῖ, καὶ ποιεῖ τὸν ἐξηγοῦμενον ἐν λόγοις ἢ γράμμασιν ἢ ἀποκρίσεις τοῖς πολλοῖς τῶν ἀκούοντων δοκεῖν μὴδὲν γινώσκειν ὧν ἂν ἐπιχειρῇ γράφειν ἢ λέγειν, ἀγνοούντων ἐνίοτε ὡς οὐχ ἡ ψυχὴ τοῦ γράψαντος ἢ λέξαντος ἐλέγχεται, ἀλλ' ἡ τῶν τεττάρων φύσις ἕκαστου, πεφυκυῖα φαύλως³⁵⁶, καὶ στὸν Τίμαιον, 49 e 7 - 50 a 4:

356. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἡρώς Ε Κορμπιτέτ, σελ. 89 ἔπ: Κάθε συγκεκριμένος κύκλος, ἀπὸ κείνους ποῦ στὴν πράξη γράφονται ἢ καὶ κατασκευάζονται μὲ τὸν τόρνο, ἔχει ἓνα πλήθος ιδιότητες ἀντίθετες πρὸς τὸ πέμπτο — ἀφοῦ παντοῦ ἐφάπτεται τῆς εὐθείας —, ἐνῶ γιὰ τὴν ιδέα τοῦ κύκλου λέμε πὼς δὲν ἔχει οὔτε τὸ ἐλάχιστο στοιχεῖο ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πρὸς αὐτὴν φύση. Ἔπειτα, κανένα ὄνομα κατὰ τὴ γνώμη μου δὲν εἶναι ἀπολίτως πάγιο γιὰ κανένα πράγμα· τίποτα δὲν ἐμποδίζει αὐτὸ ποῦ σήμερα λέγεται στοργγγυλὸ νὰ λεγόταν ἄλλοτε ἴστω καὶ τὸ ἴστω πάλι στοργγγυλὸ, καὶ ἡ νέα ὀνομασία δὲ θὰ εἶναι καθόλου λιγώτερο πάγια στὴ συνείδηση ἐκείνων ποῦ ἔκαναν τὴν ἀντιμετάθεση καὶ ὀνομάζον τὰ πράγματα ἀντίθετα ἀπὸ πρῖν. Καὶ γιὰ τὸν ὀρισμὸ [διάβαζε: πρόταση] ὁμοῦ, ἐφόσον ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀνόματα καὶ ῥήματα, ἡ ἴδια κρίση ἰσχύει, ὅτι δηλαδὴ κανένα στοιχεῖο του δὲν εἶναι ἀρκετὰ μόνιμα σταθερό· καὶ χίλιοι δυὸ ἄλλοι λόγοι ὑπάρχουν ἀκόμα, γιὰ τοὺς ὁποίους καθένα ἀπὸ τὰ τέσσερα παρέχει γνώση ἀσαφῆ, ὁ κυριώτερος ὁμοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποῦ εἴπαμε πρὸ ὀλίγου: ὅτι ἐνῶ ὑπάρχουν δυὸ ξεχωριστὰ πράγματα, ἡ οὐσία τῶν ὄντων καὶ οἱ ιδιότητές τους, καὶ ἡ ψυχὴ ζητεῖ νὰ γνωρίσει ὄχι τίς ιδιότητες, ἀλλὰ τὴν οὐσία, ἐπειδὴ καθένα ἀπὸ τὰ τέσσερα προσφέρει στὴν ψυχὴ μὲ γλωσσικὴ διατύπωση καὶ μὲ αἰσθητὴ ὑπαρξὴ ἐκεῖνο ποῦ αὐτὴ δὲ ζητεῖ — καὶ εἶναι εὐκολο νὰ ἐλέγξεις μὲ τίς αἰσθήσεις, καὶ τὴ γλωσσικὴ διατύπωση καὶ τὴν αἰσθητὴ ὑπαρξὴ ποῦ παρέχει καθένα ἀπ' αὐτά —, γεμίζει τὸν ἄνθρωπο, θέλγει κανεὶς, μὲ κάθε εἶδους ἀπορία καὶ ἀσάφεια. Σὲ ὄσα λουτὸν ζητήματα, ἀπὸ κακῆ πνευματικῆς ἀγωγῆς, δὲν εἴμαστε συνηθισμένοι οὔτε κἀν νὰ ζητοῦμε τὴν ἀλήθεια, παρὰ μᾶς ἰκανοποιεῖ πλήρως τὸ πρῶτο εἶδωλο ποῦ θὰ μᾶς ἐπιδειχθεῖ, ἐκεῖ δὲν γελοιοποιούμεστε ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον, ἐκεῖνος ποῦ τὸν ρωτοῦν ἀπὸ κείνον ποῦ ρωτᾷ, κι' ἂν ἀκόμα ὁ τελευταῖος οὕτως ἰκανὸς νὰ ἀνατρέπει καὶ νὰ ἐλέγχει τὴ γνώση ποῦ μᾶς δίνουν τὰ τέσσερα· ἔτσι ὁμοῦ ἀναγκάζομε τὸ συνομιλήτῃ μας νὰ μᾶς ἀπαντήσει δείχνοντάς μας τὸ πέμπτο, ἐπεὶ θγαίνει νικητῆς, ἀρκεῖ νὰ θέλει, ὁποιοσδήποτε ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ξέρουν ν' ἀνατρέξουν συλλογαστικῶς, καὶ κάνει ἐκεῖνον, ποῦ μὲ προφορικῇ ἢ γραπτῇ ἔκθεση, ἢ ἀπαντᾷντάς σὲ ῥωτιοὺς, ζητεῖ νὰ περιγράψει τὸ πέμπτο, νὰ φαίνεται στοὺς περισσότερους ἀπροσάτῃς πῶς τίποτα δὲν ξέρει ἀπ' ὄσα ἐπιχειρεῖ νὰ γράφει ἢ νὰ πεῖ καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι δὲν καταλαβαίνουν κάποια.

Ἐν ᾧ δὲ ἐγγιγνόμενα αἰεὶ ἕκαστα αὐτῶν φαντάζεται καὶ πάλιν ἐκεῖθεν ἀπόλλινται, μόνον ἐκείνο αὐτὸ προσαγορεύειν τῷ τε τοῦτο καὶ τῷ τότε προσχωμένους ὀνόματι. τὸ δὲ ὁποιοῦν τι, θερμὸν ἢ λευκὸν ἢ καὶ ὅτιοῦν τῶν ἐναντίων, καὶ πάνθ' ὅσα ἐκ τούτων, μηδὲν ἐκείνο αὐτῶν καλεῖν³⁵⁷.

532. Βλ. σχετικά VIOLETTE, *Avènement du langage de la doctrine des idées chez Platon*, σελ. 304 ἐπ.

533. Πρβλ. *Θεαίτητος*, 156 c 7 - 157 c 2: Βούλεται γὰρ δὴ λέγειν [ἐνν.: ὁ μῦθος] ὡς ταῦτα πάντα μὲν ὥσπερ λέγομεν κινεῖται, τάχος δὲ καὶ βραδυτῆς ἐν τῇ κινήσει αὐτῶν. Ὅσον μὲν οὖν βραδύ, ἐν τῷ αὐτῷ καὶ πρὸς τὰ πλησιάζοντα τὴν κίνησιν ἴσχει καὶ οὕτω δὴ γεννᾷ, τὰ δὲ γεννώμενα οὕτω δὴ θάττω ἐστίν. Φέρεται γὰρ καὶ ἐν φορᾷ αὐτῶν ἢ κινήσεως πέφυκεν. Ἐπειδὴν οὖν ὄμμα καὶ ἄλλο τι τῶν τούτῳ συμμετρῶν πλησιάσαν γεννήσῃ τὴν λευκότητά τε καὶ αἰσθῆναι αὐτῇ σύμφυτον, ἃ οὐκ ἂν ποτε ἐγένετο ἑκατέρου ἐκείνων πρὸς ἄλλο ἐλθόντος, τότε δὴ μεταξὺ φερομένων τῆς μὲν ὄψεως πρὸς τῶν ὀφθαλμῶν, τῆς δὲ λευκότητος πρὸς τοῦ συναποτίκτοντος τὸ χρῶμα, ὁ μὲν ὀφθαλμὸς ἄρα ὄψεως ἔμπλεως ἐγένετο καὶ ὄρα δὴ τότε καὶ ἐγένετο οὐ τι ὄψις ἀλλ' ὀφθαλμὸς ὄραν, τὸ δὲ συγγενήσαν τὸ χρῶμα λευκότητος περιεπλήσθη καὶ ἐγένετο οὐ λευκότης αὐτὴ ἀλλὰ λευκόν, εἴτε ξύλον εἴτε λίθος εἴτε ὄψωσιν συνέβη χρῆμα χρωσθῆναι τῷ τοιούτῳ χρώματι. Καὶ τᾶλλα δὴ οὕτω, σκληρὸν καὶ θερμὸν καὶ πάντα, τὸν αὐτὸν τρόπον ὑποληπτέον, αὐτὸ μὲν καθ' αὐτὸ μηδὲν εἶναι, ὁ δὲ καὶ τότε ἐλέγομεν, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἄλληλα ὀμιλίᾳ πάντα γίγνεσθαι καὶ παντοῖα ὑπὸ τῆς κινήσεως, ἐπεὶ καὶ τὸ ποιοῦν εἶναι τι καὶ τὸ πάσχον αὐτῶν ἐπὶ ἐνὸς νοήσαι, ὡς φασιν, οὐκ εἶναι παγίως. Οὕτε γὰρ ποιοῦν ἐστὶ τι πρὶν ἂν τῷ πάσχοντι συνέλθῃ, οὕτε πάσχον πρὶν ἂν τῷ ποιοῦντι τὸ τέ τι συνέλθῃ καὶ ποιοῦν ἄλλῳ αὐτὸ προσπεσόν πάσχον ἀνεφάνῃ. Ὡστε ἐξ ἀπάντων τούτων, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, οὐδὲν εἶναι ἐν αὐτῷ καθ' αὐτό, ἀλλὰ τι γίγνεσθαι, τὸ δ' εἶναι πανταχόθεν ἐξαφετέον, οὐχ ὅτι ἡμεῖς πολλὰ καὶ ἄκρι ἠναγκάσαμεθα ὑπὸ συνθηθείας καὶ ἀνεπιστημοσύνης χρῆσθαι αὐτῷ. Τὸ δ' οὐ δεῖ, ὡς ὁ τῶν σοφῶν λόγος, οὕτε τι συγχωρεῖν οὕτε του οὐτ' ἐμοῦ οὕτε τότε οὐτ' ἐκείνο οὕτε ἄλλο οὐδὲν ὄνομα ὅτι ἂν ἰσθῆ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν φθέγγεσθαι γι-

πως ἐκείνο πὸν ἐλέγχεται δὲν εἶναι ἢ ψυχὴ αὐτοῦ πὸν ἔγραψε ἢ μίλησε, ἀλλὰ ἢ οὐσία τῆς καθεμῆς ἀπὸ τίς τέσσερες γνωστικῆς βαθμίδες, πὸν εἶναι ἀπὸ τῆ φύση τῆς ἐλαττωματικῆς.

357. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασίλη Κάλφα, σελ. 239: Μόνον δταν μιλάμε γιὰ ἐκεῖνο μέσα σὸ ὁποῖο συντελεῖται πάντοτε ἢ γένεση τοῦ καθενοῦ ἀπὸ αὐτά, ὅπου ἐμφανίζονται καὶ ἀπὸ ὅπου ὕστερα ἐξαφανίζονται, μόνο γιὰ ἐκεῖνο μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσουμε τίς ἐκφράσεις "αὐτὸ ἐδῶ" καὶ "ἐκεῖνο ἐκεῖ". δὲν πρέπει ὅμως ποτὲ νὰ τοῦ ἀποδίδουμε κάποιον ποιητικὸ χαρακτηρισμὸ, ὅπως θερμὸ ἢ λευκὸ ἢ ὁποιοδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ ἀντίθετα καὶ ὅλα ὅσα προκύπτουν ἀπὸ αὐτά.

γνώμενα και ποιούμενα και ἀπολλύμενα και ἀλλοιούμενα· ὡς ἔάν τί τις στήση τῷ λόγῳ, εὐέλεγκτος ὁ τοῦτο ποιῶν. Δεῖ δὲ και κατά μέρος οὕτω λέγειν και περί πολλῶν ἀθροισθέντων, ᾧ δὴ ἀθροίσματι ἀνθρώπων τε τίθενται και λίθον και ἕκαστον ζῶόν τε και εἶδος³⁵⁸.

534. Πρβλ. Θεαίτητον, 182 c 1 - 183 a 8:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τά μὲν ἄλλα χαιρειν εἰάσωμεν, εἴτε ἄλλως εἴτε οὕτως λέγουσιν· οὐ δ' ἔνεκα λέγομεν, τοῦτο μόνον φυλάττωμεν, ἐρωτῶντες· κινεῖται και ῥεῖ, ὡς φατε, τὰ πάντα; Ἥ γάρ;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐκοῦν ἀμφοτέρας ἄς διειλόμεθα κινήσεις, φερόμενά τε και ἀλλοιούμενα;

358. Και κατά μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 100 ἐπ.: Θέλει λοιπὸν νά εἰπῇ [ἐνν.: ὁ μῦθος] ὅτι ὄλα αὐτὰ βέβαια, ὅπως εἶπαμε, κινουῦνται, μέσα ὁμως στήν κίνηση τους ὑπάρχει ταχύτητα και βραδύτητα. Ὅ,τι λοιπὸν εἶναι βραδύ, διατηρεῖ τήν κίνηση στήν ἴδιο τόπο και πρὸς ἐκεῖνα πού τὸ πλησιάζουν, κι' ἔτσι γεννάει, ὅσα ὁμως γεννῶνται μ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἶναι ταχύτερα. Γιατί αὐτὰ φέρονται, και ἡ κίνησή τους δημιουργήθηκε μὲ τὴ φορά. Ὅταν λοιπὸν τὸ μάτι και κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ σύμμετρα μ' αὐτὸ συμπληροῦσιν και γεννήσουν τὴν λευκότητα και τὸ σύμμετρο μ' αὐτὴν αἰσθημα, πράγμα πού δὲν θά γινόταν ποτὲ ἂν τὸ καθένα ἀπὸ ἐκεῖνα πλησίαζε ἄλλο, τότε καθὼς φέρονται ἡ ὄψη πρὸς τὰ μάτια και ἡ λευκότης πρὸς τὸ σῶμα πού μαζί της γεννάει τὸ χρῶμα, τὸ μάτι γεμίζει ὄλο ὄψη, και τότε βλέπει, και γίνεται ὄχι βέβαια ὄψη ἀλλὰ μάτι πού βλέπει. Τὸ σῶμα πάλι πού συνεγέννησε τὸ χρῶμα γέμισε λευκότητα και ἔγινε ὄχι λευκότητα ἀλλὰ λευκό, εἴτε ξύλο εἴτε λίθος εἴτε ὅποιοδήποτε ἄλλου σώματος τὸ σχῆμα συνέβη νά λάβῃ αὐτὸ τὸ χρῶμα. Και τὰ ἄλλα αἰσθηματα ἔτσι, τὸ σκληρὸ και τὸ θερμὸ και ὄλα, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πρέπει νά τὰ νοήσωμε, ὅτι δηλαδή κανένα δὲν εἶναι αὐτὸ καθ' αὐτό, πράγμα πού τὸ εἶπαμε και πρῖν, ἀλλὰ ὄλα γίνονται κατά τὴ συνάφεια τοῦ ἐνὸς μὲ τὸ ἄλλο, και γίνονται παντοειδῆ ἀπὸ τὴν κίνηση, γιατί οὔτε τὸ ποιοῦν οὔτε τὸ πάσχον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι δυνατόν, ὅπως λέγουν αὐτοί, νά τὰ νοήσωμε πάγια. Γιατί οὔτε τὸ ποιοῦν εἶναι τίποτα πρῖν συναντηθῆ μὲ τὸ πάσχον, οὔτε τὸ πάσχον πρῖν συναντηθῆ μὲ τὸ ποιῶν. Ἄλλωστε ὅ,τι συναντηθῆ μὲ κάτι ὡς ποιῶν, ὅταν συντύχη πάλι μὲ κάτι ἄλλο μπορεῖ νά φανῆ πάσχον. Ὅστ' ἀπὸ ὄλ' αὐτὰ, πράγμα πού ἐξ ἀρχῆς τὸ εἶπαμε, προκύπτει ὅτι κανένα πράγμα δὲν εἶναι ἕνα αὐτὸ καθ' αὐτό, ἀλλὰ γίνεται πάντα σὲ σχέση μὲ κάτι ἄλλο. Τὸ εἶναι πρέπει νά τὸ διώξωμε ἀπὸ παντοῦ, μὴ κοιτᾶς πού ἐμεῖς ἀναγκασθήκαμε ἀπὸ συνήθεια και ἀνεπιστημοσύνη νά τὸ μεταχειρισθοῦμε και μόλις πρὸ ὀλίγου. Τοῦτο ὁμως δὲν πρέπει νά γίνεται, ὅπως λέγει ὁ λόγος τῶν σοφῶν, οὔτε πρέπει νά στέρνομε τίς λέξεις· κάτι κάποιον, οὔτε τὴ λέξη ἐμοῦ οὔτε τὴ λέξη τοῦτο ἐδῶ, οὔτε ἐκεῖνο, οὔτε κανένα ἄλλο ὄνομα πού θά ἐδήλωνε τίποτα στάσιμο, ἀλλὰ νά μιλάμε κατά πῶς γίνεται στή φύση, νά λέμε γίνονται, δημιουργοῦνται, καταστρέφονται και μεταβάλλονται. Και ἂν κανεὶς μὲ τὸ λόγο του βάλει κανένα πράγμα νά σταθῆ, εἶναι εὐκόλο αὐτὸς νά ἐξελεγχθῆ. Και πρέπει νά μιλάμε ἔτσι και γιὰ τὰ μέρη και γιὰ τὸ ἀθροισμα πολλῶν μερῶν, ἀθροισμα σὸ ὅποιο βάζουν τὸ ὄνομα ἀνθρώπος, λίθος και καθένα ζῶο και κάθε εἶδος ζῶου. — Ἡ ἔμφαση τοῦο σὸ πρῶτοστυπο ὄσο και σὸ μετάφρασμα ἀνήκει σὲ ἐμένα.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Πῶς δ' οὐ; Εἴπερ γε δὴ τελέως κινήσεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Εἰ μὲν τοίνυν ἐφέρετο μόνον, ἡλλοιοῦτο δὲ μὴ, εἴχομεν ἄν ποῦ εἰπεῖν οἷα ἅττα ῥεῖ τὰ φερόμενα· ἢ πῶς λέγομεν;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Οὕτως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸν ῥεῖν τὸ ῥέον, ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ῥοήν, τῆς λευκότητος, καὶ μεταβολὴν εἰς ἄλλην χροάν, ἵνα μὴ ἀλῶ ταύτη μένον, ἀρὰ ποτε οἷόν τέ τι προσειπεῖν χροῶμα, ὥστε καὶ ὀρθῶς προσαγορεύειν;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Καὶ τίς μηχανή, ὦ Σώκρατες; Ἡ ἄλλο γέ τι τῶν τοιούτων, εἴπερ αἰεὶ λέγοντος ὑπεξέρεχται ἀτε δὴ ῥέον;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί δὲ περὶ αἰσθήσεως ἐροῦμεν ὁποιασοῦν, οἷον τῆς τοῦ ὄραῦ ἢ ἀκούειν; Μένειν ποτέ ἐν αὐτῷ τῷ ὄραῦ ἢ ἀκούειν;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Οὐκ οὖν δεῖ γε, εἴπερ πάντα κινεῖται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὕτε ἄρα ὄραῦ προσρητέον τι μᾶλλον ἢ μὴ ὄραῦ, οὐδὲ τιν' ἄλλην αἰσθησὶν μᾶλλον ἢ μὴ, πάντων γε πάντως κινουμένων.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Οὐ γὰρ οὐν.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ μὴν αἰσθησίς γε ἐπιστήμη, ὡς ἔφαμεν ἐγὼ τε καὶ Θεαίτητος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἦν ταῦτα.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐδὲν ἄρα ἐπιστήμην μᾶλλον ἢ μὴ ἐπιστήμην ἀπεκρινάμεθα ἐρωτώμενοι ὅτι ἐστὶν ἐπιστήμη.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἐοίκατε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καλὸν ἂν ἡμῖν συμβαίνοι τὸ ἐπανόρθωμα τῆς ἀποκρίσεως, προθυμηθεῖσιν ἀποδείξαι ὅτι πάντα κινεῖται, ἵνα δὴ ἐκείνη ἢ ἀπόκρισις ὀρθῆ φανῇ. Τὸ δ' ὡς ἔοικεν, ἐφάνη, εἰ πάντα κινεῖται, πᾶσα ἀπόκρισις, περὶ ὅτου ἂν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθῆ εἶναι, οὕτω τ' ἔχειν φάναι καὶ μὴ οὕτω, εἰ δὲ βούλει, γίνεσθαι, ἵνα μὴ στήσωμεν αὐτοὺς τῷ λόγῳ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ὄρθῶς λέγεις.³⁵⁹

359. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 173 ἔπ.:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τὰ ἄλλα λοιπὸν ἅς τ' ἀφήσωμε νὰ πᾶνε στὸ καλὸ, εἴτε ἔτσι εἴτε ἄλλῶς τὰ λέγε. Ἐκείνο ὁμοῦς γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε, αὐτὸ μονάχα νὰ κρατήσωμε καὶ νὰ τοὺς ρωτήσωμε: κινοῦνται καὶ ῥέον, ὅπως λέτε, ὄλα, δὲν εἶν' ἔτσι;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ναί.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Καὶ κινοῦνται καὶ μὲ τὰ δύο εἶδη κινήσεως, καὶ μὲ τὴ φορὰ καὶ μὲ τὴν ἀλλοίωση;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Καὶ πῶς ὄχι; Ἄν βέβαια πρόκειται νὰ κινοῦνται πλήρως.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Γιατί ἂν εἶχαν τὴν κίνηση τῆς φορᾶς μόνο καὶ ὄχι καὶ τὴν ἀλλοίωση, θὰ μποροῦσαμε νὰ προσδιορίσωμε, τί ποῖον ἔχουν αὐτὰ πὸν ῥέον καὶ φέρονται, ἢ πῶς νὰ τὸ εἰποῦμε;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἐτσι εἶναι.

535. Πρβλ. τὸ ἀπόσπασμα 8 τοῦ Μελίσσου στὸ KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπασμα 537, σελ. 398 ἐπ.: *Μέγιστον μὲν οὖν σημεῖον οὗτος ὁ λόγος, ὅτι ἐν μόνον ἐστίν· ἀτὰρ καὶ τάδε σημεῖα. Εἰ γὰρ ἦν πολλά, τοιαῦτα χρῆ αὐτὰ εἶναι οἷον περὶ ἐγὼ φημι τὸ ἐν γένος εἶναι. Εἰ γὰρ ἔστι γῆ καὶ ὕδωρ καὶ ἀήρ καὶ πῦρ καὶ σίδηρος καὶ χρυσός, καὶ τὸ μὲν ζῶον τὸ δὲ τεθνηκός, καὶ μέλαν καὶ λευκὸν καὶ τὰ ἄλλα ὅσα φασὶν οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθῆ, εἰ δὴ ταῦτα ἔστι, καὶ ἡμεῖς ὀρθῶς ὁρώμεν καὶ ἀκοῖομεν, εἶναι χρῆ ἕκαστον τοιοῦτον οἷον περὶ τὸ πρῶτον ἔδοξεν ἡμῖν, καὶ μὴ μεταπίπτειν μηδὲ γίγνεσθαι ἕτεροῖον, ἀλλὰ ἀεὶ εἶναι ἕκαστον οἷον πέρ ἐστιν. Νῦν δὲ φαμεν ὀρθῶς ὁρᾶν καὶ ἀκοῦειν καὶ συννεῖναι δοκεῖ δὲ ἡμῖν τό τε θερμὸν ψυχρὸν γίγνεσθαι καὶ τὸ ψυχρὸν θερμὸν καὶ τὸ σκληρὸν μαλθακὸν καὶ τὸ μαλθακὸν σκληρὸν καὶ τὸ ζῶον ἀποθνήσκειν καὶ ἐκ μὴ ζῶντος γίγνεσθαι, καὶ ταῦτα πάντα ἕτεροιοῦσθαι, καὶ ὅτι ἦν τε καὶ ὁ νῦν οὐδὲν ὁμοῖον εἶναι, ἀλλ' ὅτε σίδηρος σκληρὸς ἐὼν τῷ δακτύλῳ κατατρίβεσθαι ὁμοῦρέων, καὶ χρυσός καὶ λίθος καὶ ἄλλο ὅτι ἰσχυρὸν δοκεῖ εἶναι πᾶν, ἐξ ὕδατός τε γῆ καὶ λίθος γίγνεσθαι. Οὐ τοίνυν ταῦτα ἀλλήλοις*

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπειδὴ ὁμως οὔτε αὐτὸ παραμένει, δηλαδή ὅ,τι ρεεῖ νὰ ρεῖ ὡς λεϊκό, ἀλλὰ μεταβάλλεται, ἔτσι ποῦ νὰ ὑπάρχη ροῆ καὶ αὐτουνοῦ τοῦ ἰδίου, δηλ. τῆς λεϊκώτητος, καὶ μεταβολὴ του σὲ ἄλλο χρῶμα, γιὰ νὰ μὴν συλληφθῆ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο στάσιμο, εἶναι ἀραγε δυνατὸ νὰ χαρακτηρίσωμε κάτι ὡς χρῶμα, ὥστε νὰ τὸ προσασαγορεύσωμε σωστά;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Καὶ τί τρόπος νὰ βρεθῆ, Σωκράτη μου, ἐφ' ὅσον μόλις πᾶμε νὰ τὸ ὀνομάσωμε ξεφεύγει ἐπειδὴ ρεεῖ;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Τί θὰ εἰπούμε ὁμως γιὰ τὴν ὀποιαδήποτε αἴσθησι, π.χ., γιὰ τὴν δρασι ἢ τὴν ἀκοή; Παραμένει ποτὲ ἴδια μέσα στὸ ὄρᾶν ἢ στὸ ἀκοῦειν;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Δὲν πρέπει βέβαια νὰ μένη, ἐφ' ὅσον ὄλα κινουῦνται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἐπομένως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ποῦμε οὔτε ὅτι βλέπομε κάτι οὔτε ὅτι δὲν βλέπομε, οὔτε ὅτι ἔχομε ἄλλο κανένα αἰσθημα, ἀφοῦ ὄλα κινουῦνται μὲ ὄλους τοὺς τρόπους.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ὅχι βέβαια, δὲν ἐπιτρέπεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι' ὁμως ἡ αἴσθησι εἶναι γνώσι, ὄπως εἶπαμε ὁ Θεαίτητος κι' ἐγώ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἔτσι εἶπατε.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄρα ὅταν ἐρωτηθήκαμε τί εἶναι γνώσι, ἀπάντησαμε μᾶλλον τί εἶναι τὸ ἀντίθετο τῆς γνώσης, παρὰ τί εἶναι γνώσι.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἔτσι φαίνεται.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ὁραία διόρθωσι θὰ ἦταν αὐτὴ στὴν ἀπόκρισι μας, καθὼς φανήκαμε πρόθυμοι ν' ἀποδείξωμε ὅτι τὰ πάντα κινουῦνται γιὰ νὰ ἀποδειχθῆ ὀρθῆ ἐκεῖνη ἡ ἀπάντησι (ὅτι ἡ γνώσι εἶναι αἴσθησι). Καθὼς φαίνεται ὁμως ἀποδείξαμε ὅτι, ἂν ὄλα κινουῦνται, καθεὶ ἀπάντησι, γιὰ ὀτιδήποτε κανεῖς ἀποκρίνεται, εἶναι τὸ ἴδιο ὀρθῆ, εἴτε εἰπῆς πῶς εἶναι ἔτσι, εἴτε εἰπῆς πῶς δὲν εἶναι ἔτσι, ἢ ἂν θέλῃς πῶς γίνεται ἔτσι, γιὰ νὰ μὴν τοὺς κάνομε στάσιμους μὲ τὸ λόγο μας.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Σωστά λές.

ὁμολογῆ. Φαμένους γὰρ εἶναι πολλὰ καὶ αἰδία καὶ εἶδη τε καὶ ἰσχὺν ἔχοντα, πάντα ἕτεροιοῦσθαι ἡμῖν δοκεῖ καὶ μεταπίπτειν ἐκ τοῦ ἐκάστοτε ὀρωμένου. Δήλον τοίνυν, ὅτι οὐκ ὀρθῶς ἑωρῶμεν οὐδὲ ἐκεῖνα πολλὰ ὀρθῶς δοκεῖ εἶναι· οὐ γὰρ ἂν μετέπιπτεν, εἰ ἀληθῆ ἦν· ἀλλ' ἦν οἷον περ' ἐδόκει ἕκαστον τοιοῦτον. Τοῦ γὰρ ἐόντος ἀληθινοῦ κρείσσον οὐδέν. Ἦν δὲ μεταπέση, τὸ μὲν ἐὼν ἀπώλετο, τὸ δὲ οὐκ ἐὼν γέγονεν. Οὕτως οὖν, εἰ πολλὰ εἶη, τοιαῦτα χρῆ εἶναι οἷον περ' τὸ ἔν.³⁶⁰ Βλ. ἐπίσης KIRK / RAVEN / SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers*, ἀπόσπασμα 215, σελ. 195, μὲ ἀναφορὰ στὸν Ἡράκλειτο καὶ στὸν πλατωνικό Κρατύλο.

536. Σχετικά μὲ τὴ μὴ ὑπαρξῆ γνώσεως πρβλ. *Θεαίτητον* 182 d 1-5: Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ τοῦτο μένει, τὸ λευκὸν ῥεῖν τὸ ῥέον, ἀλλὰ μεταβάλλει, ὥστε καὶ αὐτοῦ τούτου εἶναι ῥοήν, τῆς λευκότητος, καὶ μεταβολὴν εἰς ἄλλην χροάν, ἵνα μὴ ἀλῶ ταύτη μένον, ἀρὰ ποτε οἷόν τι προσεπιπνέω χροῶμα, ὥστε καὶ ὀρθῶς προσαγορευεῖν.³⁶¹ καὶ *Τίμαιον*, 49 d 4 - 50 a 4: Ἀεὶ ὁ καθορῶμεν ἄλλοτε

360. Καὶ κατὰ μετάφραση Δημοσθένη Κούρτοβικ, σελ. 401 ἐπ.: Αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα λοιπὸν εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἀπόδειξη ὅτι ὑπάρχει μόνο ἓνα· ἀλλὰ ὑπάρχουν ἀκόμα καὶ οἱ ἐξῆς ἀποδείξεις: Ἄν ὑπῆρχαν πολλὰ, θά ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅπως ἀκριβῶς λέω ὅτι εἶναι τὸ ἓνα. Γιατί ἂν ὑπάρχει γῆ καὶ νερὸ καὶ ἀέρας καὶ φωτιά καὶ σίδηρο καὶ χρυσάφι, καὶ ἂν τὸ ἓνα πράγμα εἶναι ζωντανὸ ἐνὸ τὸ ἄλλο νεκρὸ, καὶ ἂν ὑπάρχει μαῦρο καὶ ἄσπρο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα πού θεωροῦν ἀληθινὰ οἱ ἀνθρώποι, ἂν λοιπὸν εἶναι ἔτσι, καὶ ἂν βλέπουμε καὶ ἀκοῦμε σωστά, τότε τὸ καθένα ὑπὸ αὐτὰ πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι ὅπως φάνηκε τὴν πρώτην φορὰ καὶ νὰ μὴν ἔχει μεταπτώσεις οὔτε νὰ γίνεται διαφορετικὸ, παρὰ νὰ εἶναι πάντα τὸ καθένα ὅπως ἀκριβῶς εἶναι. Ἀλλὰ πράγματι λέμε ὅτι βλέπουμε καὶ ἀκοῦμε καὶ καταλαβαίνουμε σωστά, καὶ ὥστόσο πιστεύουμε ὅτι τὸ θερμὸ γίνεται ψυχρὸ καὶ τὸ ψυχρὸ θερμὸ· ὅτι τὸ σκληρὸ γίνεται μαλακὸ καὶ τὸ μαλακὸ σκληρὸ· ὅτι τὸ ζωντανὸ πεθαίνει καὶ ὅτι ἀπὸ τὸ μὴ ζωντανὸ γεννιέται κάτι ζωντανό· καὶ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα ἀλλάζουν καὶ ὅτι αὐτὸ πού ἦταν καὶ αὐτὸ πού εἶναι τώρα δὲν εἶναι καθόλου ὅμοια. Πιστεύουμε ὅτι τὸ σίδηρο, πού εἶναι σκληρὸ, λιώνει ὅταν τριβεται μὲ τὸ δάχτυλο, καὶ ὅτι τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὸ χρυσάφι καὶ τὴν πέτρα καὶ μὲ καθεὶ πού μᾶς φαίνεται δυνατό, καὶ ὅτι ἡ γῆ καὶ οἱ πέτρες γίνονται ἀπὸ τὸ νερὸ. Ὅμως αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν συμφωνοῦν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο. Γιατί ἐνὸ εἶπαμε ὅτι εἶναι πολλὰ καὶ αἰώνια καὶ ὅτι ἔχουν μορφὴς καὶ δύναμη. φανταζόμεσθε ὅτι ὅλα ἀλλάζουν καὶ ὅτι διαφορετικοιοῦνται ἀπὸ τὴν κατάσταση στὴν ὁποία τὰ βλέπουμε κάθε φορὰ. Εἶναι φανερό, λοιπὸν, ὅτι δὲν βλέπουμε σωστά, οὔτε ἔχουμε δίκιο ὅταν πιστεύουμε ὅτι ὅλα ἐκεῖνα εἶναι πολλὰ. Γιατί, ἂν ἦταν ἀληθινὰ, δὲν θά εἶχαν μεταπτώσεις, ἀλλὰ κάθε πράγμα θά ἦταν ὅπως ἀκριβῶς νομίζαμε ὅτι εἶναι· γιατί τίποτα δὲν εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸ ἀληθινό. Ἄν ὅμως παρουσιάζουν μεταπτώσεις, χάνεται τὸ ὄν καὶ γίνεται τὸ μὴ ὄν. Ἐτοί λοιπὸν, ἂν ὑπῆρχαν πολλὰ, θά ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅπως ἀκριβῶς τὸ ἓνα. — Ἡ ἐμφραση καὶ στὸ πρωτότυπο καὶ στὸ μετάφρασμα εἶναι δική μου.

361. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδοωρακόπουλου, σελ. 173: Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε

ἄλλη γιγνόμενον, ὡς πῦρ, μὴ τοῦτο ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐκάστοτε προσαγορεύειν πῦρ, μηδὲ ὕδωρ τοῦτο ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον αἰεὶ, μηδὲ ἄλλο ποτὲ μηδὲν ὡς τινα ἔχον βεβαιότητα, ὅσα δεικνύντες τῷ ῥήματι τῷ τότε καὶ τοῦτο προσχωμένοι δηλοῦν ἠγούμεθά τι φεύγει γὰρ οὐχ ὑπομένον τὴν τοῦ τότε καὶ τοῦτο καὶ τὴν τῷδε καὶ πᾶσαν ὄση μόνιμα ὡς ὄντα αὐτὰ ἐνδείκνυται φάσις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕκαστα μὴ λέγειν, τὸ δὲ τοιοῦτον αἰεὶ περιφερόμενον ὁμοιον ἐκάστον πέρι καὶ συμπάντων οὕτω καλεῖν, καὶ δὴ καὶ πῦρ τὸ διὰ παντὸς τοιοῦτον, καὶ ἅπαν ὄσονπερ ἂν ἔχη γένεσιν· ἐν ᾧ δὲ ἐγγιγνόμενα αἰεὶ ἕκαστα αὐτῶν φαντάζεται καὶ πάλιν ἐκείθεν ἀπόλλυται, μόνον ἐκεῖνο αὐ προσαγορεύειν τῷ τε τοῦτο καὶ τῷ τότε προσχωμένους ὀνόματι, τὸ δὲ ὀποιοῦν τι, θερμὸν ἢ λευκὸν ἢ καὶ ὀτιῶν τῶν ἐναντιῶν, καὶ πάνθ' ὅσα ἐκ τούτων, μηδὲν ἐκεῖνο αὐ τούτων καλεῖν³⁶². — Βλ. περαιτέρω SHOREY, *The Unity of Platos Thought*, σελ. 33· OWEN, *The Place of the Timaeus in Plato's Dialogues*, σελ. 85· LUCE, *The Date of the Cratylus*, σελ. 147.

537. Γιά τὴν ἐν λόγῳ "μελλοντική διάσταση" τῶν πραγμάτων πρβλ. *Θεαίτητον*, 178 b 2 - 179 a 4:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: "Ἴθι δὴ, οὕτως αἰ ἐρωτῶμεν Πρωταγόραν ἢ ἄλλον τινὰ τῶν ἐκείνων τὰ αὐτὰ λεγόντων· "Πάντων μέτρον ἀνθρωπὸς ἐστίν", ὡς φατέ, ὡ Πρωταγόρα, λευκῶν βαρέων κούφων, οὐδενὸς ὅτου οὐ τῶν τοιούτων· ἔχων

αὐτὸ παραμένει, δηλαδή ὁ, τι ρεῖ νὰ ρεῖ ὡς λευκὸ, ἀλλὰ μεταβάλλεται, ἔτσι πὼ νὰ ὑπάρχη ροή καὶ αὐτουνοῦ τοῦ ἰδίου, δηλ. τῆς λευκότητος, καὶ μεταβολὴ του σὲ ἄλλο χρῶμα, γιὰ νὰ μὴν συλληφθῇ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο στάσιμο, εἶναι ἄραγε δυνατόν νὰ χαρακτηρίσωμε κατὰ ὡς χρῶμα, ὥστε νὰ τὸ προσαγορεύσωμε σωστά;

362. Καὶ κατὰ μετάφραση Βασιλῆ Κάλφα, σελ. 239: "Ὅποτε βλέπομε κατὰ νὰ βρῖσκεται σὲ διαρκῆ μεταβολή, γιὰ παράδειγμα μιὰ φωτιά, δὲν πρέπει νὰ ἀποκαλοῦμε αὐτὸ τὸ πρᾶγμα "φωτιά", ἀλλὰ ὁ, τι εἶναι σὲ κάθε περίπτωσι τέτοιου· οὔτε νὰ λέμε "αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι νερό" ἀλλὰ "αὐτὸ πὼ εἶναι πάντοτε τέτοιου εἶναι νερό". οὔτε πρέπει νὰ κατονομάζομε, σὴν νὰ τοῦ ἀποδίδομε σταθερότητα, κανένα ἄλλο πρᾶγμα ἀπὸ ὅσα μποροῦμε νὰ δεῖξομε χρησιμοποιώντας λέξεις ὅπως "αὐτὸ ἐδῶ" καὶ "ἐκεῖνο ἐκεῖ", καὶ νὰ νομίζομε ὅτι ἔτσι ὀρίζομε κατὰ. Γιατὶ στὸ μεταξὺ αὐτὸ ἔχει φύγει, χωρὶς νὰ περιμένει νὰ περιγραφεῖ μὲ ἐκφράσεις ὅπως "αὐτὸ ἐδῶ", "ἐκεῖνο ἐκεῖ" ἢ μὲ ὀποιαδήποτε ἄλλη ἐκφραση πὼ θὰ ἀπέδιδε μονιμότητα σὲ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ πρᾶγματα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποκαλοῦμε αὐτὰ τὰ πρᾶγματα μὲ τὰ συγκεκριμένα ὀνόματα, ἀλλὰ νὰ ὀνομάζομε ἔτσι αὐτὸ πὼ εἶναι τέτοιου καὶ πὼ πάντοτε ἐπανέρχεται παρόμοιο σὲ καθεμίαι καὶ σὲ ὄλες τὶς περιπτώσεις. Ἄρα ἢ λέξη "φωτιά" ἀρμόζει σὲ αὐτὸ πὼ εἶναι τέτοιου στὸ διηνεκές, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει γιὰ ὄλα ὅσα ὑπόκειται στὸ γίνεσθαι. Μόνον ὅταν μιλάμε γιὰ ἐκεῖνο μέσα στὸ ὀποῖο συντελεῖται πάντοτε ἢ γένεση τοῦ καθενὸς ἀπὸ αὐτὰ, ὅπου ἐμφανίζονται καὶ ἀπὸ ὅπου ὕστερα ἐξαφανίζονται, μόνου γιὰ ἐκεῖνο μποροῦμε νὰ χρησιμοποιήσομε τὶς ἐκφράσεις "αὐτὸ ἐδῶ" καὶ "ἐκεῖνο ἐκεῖ". δὲν πρέπει ὀμως ποτὲ νὰ τοῦ ἀποδίδομε κάποιον ποιητικὸ χαρακτηρισμὸ ὅπως θερμὸ ἢ λευκὸ ἢ ὀποιοδήποτε ἄλλου ἀπὸ τὰ ἀντίθετα καὶ ὄλα ὅσα προκύπτουν ἀπὸ αὐτὰ.

γάρ αὐτῶν τὸ κριτήριον ἐν αὐτῷ, οἷα πάσχει τοιαῦτα οἰόμενος, ἀληθῆ τε οἶεται αὐτῷ καὶ ὄντα. Οὐχ οὕτω;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Οὕτω.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἡ καὶ τῶν μελλόντων ἔσεσθαι, φήσομεν, ὦ Πρωταγόρα, ἔχει τὸ κριτήριον ἐν αὐτῷ, καὶ οἷα ἂν οἰηθῆ ἔσεσθαι, ταῦτα καὶ γίννεται ἐκείνῳ τῷ οἰηθέντι; Οἷον θερμῆ· ἄρ' ὅταν τις οἰηθῆ ἰδιώτης αὐτὸν πυρετὸν λήψεσθαι καὶ ἔσεσθαι ταύτην τὴν θερμότητα, καὶ ἕτερος, ἰατρὸς δέ, ἀντιοιηθῆ, κατὰ τὴν ποτέρον δόξαν φῶμεν τὸ μέλλον ἀποβῆσεσθαι, ἢ κατὰ τὴν ἀμφοτέρων, καὶ τῷ μὲν ἰατρῷ οὐ θερμὸς οὐδὲ πυρετῶν γενήσεται, ἐαυτῷ δὲ ἀμφοτέρα;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Γελοῖον μεντᾶν εἶη.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄλλ' οἶμαι περὶ οἴνου γλυκύτητος καὶ αὐστηρότητος μελλούσης ἔσεσθαι ἢ τοῦ γεωργοῦ δόξα ἀλλ' οὐχ ἢ τοῦ κιθαριστοῦ κυρία.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Τί μήν;

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐδ' ἂν αὐτὸν περὶ ἀναρμόστου τε καὶ εὐαρμόστου ἐσομένου παιδοτριβῆς ἂν βέλτιον δοξάσειεν μουσικοῦ, ὃ καὶ ἔπειτα αὐτῷ τῷ παιδοτριβῆ δόξει ἐνάρμοστον εἶναι.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Οὐδάμῳς.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὐκοῦν καὶ τοῦ μέλλοντος ἐστίασεσθαι μὴ μαγειρικοῦ ὄντος, σκευαζομένης θοίνης, ἀκρυότερα ἢ κρίσις τῆς τοῦ ὄψοποιῶν περὶ τῆς ἐσομένης ἡδονῆς. Περὶ μὲν γὰρ τοῦ ἥδη ὄντος ἐκάστω ἡδέος ἢ γεγονότος μηδὲν πῶ τῷ λόγῳ διαμαχώμεθα, ἀλλὰ περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκάστω καὶ δόξειν καὶ ἔσεσθαι πῶτερον αὐτῷ ἄριστος κριτῆς, ἢ σὺ, ὦ Πρωταγόρα, τὸ γε περὶ λόγους πῶτερον ἐκάστω ἡμῶν ἐσόμενον εἰς δικαστήριον βέλτιον ἂν προδοξάσαις ἢ τῶν ἰδιωτῶν ὄπισσόν;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Καὶ μάλα, ὦ Σώκρατες, τοῦτό γε σφόδρα ὑπὸσχνεῖτο πάντων διαφέρειν αὐτός.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νῆ Δία, ὦ μέλε· ἢ οὐδεὶς γ' ἂν αὐτῷ διελέγετο διδοὺς πολλὸν ἀργύριον, εἰ μὴ τοὺς συνόντας ἔπειθεν ὅτι καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι τε καὶ δόξειν οὔτε μάντις οὔτε τις ἄλλος ἄμεινον κρίνειεν ἂν ἢ αὐτὸς αὐτῷ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἀληθέστατα.³⁶³

363. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, σελ. 161 ἐπ.:

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἔλα λοιπόν, ἂς ρωτήσωμε ἔτσι δὲ τὸν Πρωταγόρα ἢ κανέναν ἄλλον ἀπ' αὐτοῦς ποῦ λένε τὰ ἴδια μ' ἐκείνον. "Γιὰ ὅλα τὰ πράγματα μέτρο εἶναι ὁ ἄνθρωπος", ὅπως λέτε ἐσεῖς. Πρωταγόρα, γιὰ τὰ λευκά, τὰ βαρειά, τὰ ἐλαφρὰ καὶ ὅλα τὰ παρόμοια ἀνεξαρτέτως. Γιατί ἔχοντας ὁ ἄνθρωπος μέσα τον τὸ κριτήριο γι' αὐτὰ, καὶ νομίζοντας ὅτι αὐτὰ εἶναι τέτοια ποῦ τὰ ζῆ, τὰ θεωρεῖ ἀληθινὰ καὶ πραγματικὰ γιὰ τὸν ἐαυτὸ του. Δὲν εἶν' ἔτσι;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἔτσι εἶναι.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Ἄραγε καὶ γιὰ ὅσα μέλλον νὰ γίνονιν, θὰ εἰποῦμε, Πρωταγόρα, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει μέσα τον τὸ κριτήριο, καὶ ὅπως τὰ νομίζει πῶς θὰ γίνονιν, ἔτσι καὶ γίνονται

538. Βλ. σχετικά DERBOLAV, *Der Dialog Kratylos im Rahmen der Platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, σελ. 57.
539. Πρβλ. *Θεαίτητον*, 206 d 1-4: *Τὸ μὲν πρῶτον εἶη ἂν τὸ τὴν αὐτοῦ διάνοιαν ἐμφανῆ ποιεῖν διὰ φωνῆς μετὰ ῥημάτων τε καὶ ὀνομάτων, ὥσπερ εἰς κάτοπτρον ἢ ὕδωρ τὴν δόξαν ἐκτυπούμενον εἰς τὴν διὰ τοῦ στόματος ῥόην. Ἦ οὐ δοκεῖ σοι τὸ τοιοῦτον λόγος εἶναι;*³⁶⁴
540. Ὁ Σωκράτης ἐδῶ ἐννοεῖ τοὺς σοφιστὲς καὶ πρῶτον ἀπ' ὅλους, βεβαίως, τὸν Πρωταγόρα.
541. Πρβλ. *Θεαίτητον*, 181 a 5: *τοὺς ῥέοντα.*
542. Γιά τὴν ἐρμηγεία τοῦ “πάνω στ' ἄνθος τῆς ἡλικίας σου” βλ. BAXTER, *The*

σ' ἐκείνον πού τὰ νόμοι; Ἡ *θέρημ*, π.χ., ἂν ἓνας ἀπλὸς ἄνθρωπος νομίσῃ ὅτι θά τὸν πιάσῃ πυρετός, καὶ ἓνας ἄλλος ἱατρός ὁμως, νομίσῃ τὸ ἀντίθετο, κατὰ τίνος τῆ γνώμῃ νὰ εἰποῦμε ὅτι θ' ἀποβῆ τὸ μέλλον; Ἡ μήπως θά γίνῃ κατὰ τὴ γνώμῃ καὶ τῶν δύο, καὶ γιὰ μὲν τὸν ἱατρὸ δὲν θά ἀνέβῃ ἡ θερμοκρασία του οὔτε θά πάθῃ πυρετό, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁμως θά τὰ πάθῃ καὶ τὰ δύο;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Γελοῖο βέβαια θά ἦταν κάτι τέτοιο.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Νομίζω ἀκόμα ὅτι γιὰ τὸ ἂν θά γίνῃ τὸ κρασι γλυκὸ ἢ σιφιὸ ἢ γνώμῃ τοῦ γεωργοῦ καὶ ὄχι τοῦ κιθαριστοῦ ἔχει κῦρος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Τί ἄλλο δά.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Οὔτε πάλι γιὰ τὸ ἂν θά γίνῃ κάτι δυσαρμονικὸ ἢ ἀρμονικὸ θάχῃ καλύτερη γνώμῃ ὁ γυμναστής ἀπὸ τὸν μουσικὸ, πρᾶγμα πού θά φανῆ ἔπειτα καὶ στὸν ἴδιον τὸ γυμναστή ἀρμονικὸ.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Καθόλου.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Κι' αὐτουνού λοιπὸν πού πρόκειται νὰ δώσῃ γεῦμα, δίχως νὰ γνωρίζῃ μαγειρικῆ, ὅταν θά ἐτοιμάζεται τὸ φαγητό, ἢ κρίσῃ του γιὰ τὴν ἡδονή πού αὐτὸ θά φέρῃ, θάχῃ λιγώτερο κῦρος ἀπὸ τοῦ μαγειροῦ. Γιὰ τὴν ἡδονή πού δοκιμάζει ὁ καθένας ἢ πού δοκίμασε ἄς μὴ φιλονικῆσωμε ἀκόμα καθόλου, ἀλλὰ γιὰ κείνο πού πρόκειται νὰ νομοθετῇ καλὸ ἀπ' τὸν καθένα καὶ νὰ τοῦ γίνῃ, θά εἶναι ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ὁ ἄριστος κριτῆς ἢ ἐστί. Πρωταγόρα; Δὲν θά προεικάζῃ ἐσὺ καλύτερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἀδάη, τί εἶναι πιθανὸ νὰ συμβῆ στὸν καθένα μας, ὅσον ἀφορᾷ τοὺς λόγους ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου;

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Ἀκριβῶς σ' αὐτό, Σωκράτη μου, ἐβεβαίωνε κατηγορηματικὰ ὅτι ξεχωρίζει ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ: Μὰ τὸ Δία, φίλε μου. Ἀλλιῶς κανεὶς δὲν θά συζητοῦσε μαζί του δίνοντάς του πολλὰ χρήματα, ἂν δὲν ἔπειθε ὅσους τὸν συναναστρέφονταν ὅτι καὶ ὅσα εἶναι νὰ γίνουν καὶ νὰ νομοθετοῦν στὸ μέλλον οὔτε μάντης οὔτε ἄλλος κανεὶς θά τὰ κρίνῃ καλύτερα ἀπ' αὐτόν.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ: Πάρα πολὺ σωστά.

364. Καὶ κατὰ μετάφραση Ἰωάννου Θεοδοωρακόπουλου, σελ. 249: *Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ νὰ φανερώνη κανεὶς τὴ σκέψη του διὰ τῆς φωνῆς μὲ ῥήματα καὶ ὀνόματα, νὰ ἐκτυπώνη τὴ γνώμῃ του στὸ ρεῦμα πού διέρχεται μέσα ἀπὸ τὸ στόμα του, σὰν ἐπάνω στὸ κάτοπτρον ἢ μέσα στὸ νερό. Ἡ δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι λόγος;*

Cratylus. *Plato's Critique of Naming*, σελ. 24 έπ. Σύμφωνα με τόν KIRK, *The Problem of Cratylus*, σελ. 236, ή έκφραση αυτή σημαίνει ότι ό Κρατύλος είναι κατά πολύ νεώτερος του Σωκράτους και ότι έχει πάνω-κάτω τήν ήλικία του Πλάτωνος· σύμφωνα με τόν ALLAN, *The Problem of Cratylus*, σελ. 272 έπ., ή άποστροφή αυτή του Σωκράτη είναι ειρωνική.

543. Πρβλ. σχετικώς τις αντίθετες άπόψεις των KIRK, *The Problem of Cratylus*, σελ. 236, και ALLAN, *The Problem of Cratylus*, 279 έπ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. ΠΗΓΕΣ

Ι. Πρωτότυπα

- ΑΙΣΧΥΛΟΣ, στό: Gilbert MURRAY, *Aeschyli septem quae supersunt tragoediae*, editio altera, Oxford 1955, 1937.
- ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ, στό: Hermann DIELS / Walter KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 3 τ., Berlin 1903, 1934, 1951.
- ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ, στό: Fernanda Decluca CAZZI, *Antisthenis Fragmenta*, Milano 1966.
- ΑΝΤΙΦΩΝ, στό: Hermann DIELS / Walter KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 3 τ., Berlin 1903, 1934, 1951, και στό: *Ἡ Ἀρχαία Σοφιστική. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα, ἐπιμέλεια κειμένων, μετάφραση, σχολιασμός Ν.Μ. Σκουτερόπουλος*, Ἐκδόσεις Γνώση, Ἀθήνα 1991, σελ. 403-74.
- ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ, στό: Hermann DIELS / Walter KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 3 τ., Berlin 1903, 1934, 1951.
- ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΥΣ, *Περί Συνθέσεως Ὀνομάτων*, στό: DENYS D'HALICARNASSE (1981), *Opuscules Rhétoriques*, tome III: *La composition stylistique*, texte établi et traduit par Germain Aujac et Marcel Lebel, Paris, 1981.
- ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ, στό: Hermann DIELS / Walter KRANZ, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 3 τ., Berlin 1903, 1934, 1951.
- ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ, στό: Gilbert MURRAY, *Euripidis fabulae*, Oxford 1966, 1937.
- ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ, στό: HÉRACLITE, *Fragments*, texte établi, traduit, commenté par Marcel Conche, Presses Universitaires de France, Paris 1986.
- ΗΣΙΟΔΟΣ, *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*, στό: HESIOD, *Works and Days*, edited with Prolegomena and Commentary by M.L. West, Clarendon Press, Oxford 1978.
- ΠΑΡΜΕΝΙΔΗΣ, στό: Geoffrey S. KIRK / J.E. RAVEN / M. SCHOFIELD, *The Presocratic Philosophers. A Critical History with a Selection of Texts*, Second Edition, Cambridge University Press, Cambridge / New York / New Rochelle / Melbourne / Sydney 1983 [1957].
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Otto APELT, *Platonis Dialoge*. Kratylos, Leipzig 1918, 1922.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Friedrich AST(IUS), *Platonis quae exstant opera*, Leipzig 1821.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: John BURNET, *Platonis Opera*, Oxford 1990.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: L. CELENTANO, *Platone: Cratilo. Introduzione e commento*, Napoli [1968].
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: J. DEUSCHLE, *Platon, Sämtliche Werke*, Berlin [xx].
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Harold N(orth) FOWLER, *Platon, with an English translation*, τ. IV, London 1926.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Ludwig F(riedrich) HEINDORF, *Platonis dialogi tres*, Berlin 1806.

- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Karl Friedrich HERMANN, *Platonis Dialogi secundum Thrasylli Tetralogias dispositi*, post Carolum Fridericum Hermannum recogn. Martinus Wohlrab, Lipsiae 1887.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Louis MÉRIDIÉ, *Platon*, Cratyle, Paris 1931.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Léon ROBIN, *Platon, Œuvres complètes*, t. I (*Cratyle*), Paris 1950, 2 1959.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Léon ROBIN, *Platon, Œuvres complètes*, t. IV (*Phèdre*), Paris 1947.
- ΠΛΑΤΩΝ, στό: Friedrich D.E. SCHLEIERMACHER, *Platon, Sämtliche Werke*, μέρος II, τ. II (*Kratylos*), έκδομένα από τούς F. Otto, Ernesto Grassi και Gert Plamböck, Hamburg 1959.

II. Μεταφράσεις

ΑΙΣΧΥΛΟΣ:

- Άγαμέμνων: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 141-201.
- Έπτά επί Θήβας: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 59-98.
- Ειμεινίδες: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 243-80.
- Ίκέτιδες: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 99-139.
- Πέρσαι: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 19-58.
- Προμηθεύς Δεσμώτης: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 281-320.
- Χοηφόροι: Αισχύλου Τραγωδίες*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσσοσ, Δωδώνη, Άθήνα 1983, σελ. 203-42.

ΑΝΑΣΤΑΓΟΡΑΣ: Στό: G[eoffrey] S. KIRK / J.E. RAVEN / M. SCHOFIELD, *Οί Προσωκρατικοί Φιλόσοφοι*, Μετάφραση: Δημοσθένης Κούρτοβικ, Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικης Τραπέζης, Άθήνα 1988, σελ. 361-389.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ:

- Ήθικά Νικομάχεια: Άριστοτέλου Ήθικά Νικομάχεια*, Άρχαίον κείμενον, εισαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Άνδρ[έας] Δαλέζιοσ, Πάπυροσ, Άθήνα 1975.
- Μετά τά Φυσικά: Άριστοτέλου Μετά τά Φυσικά*, Άρχαίον κείμενον, εισαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Άνδρ[έας] Δαλέζιοσ & Άρχαίον κείμενον, μετάφρασις, σημειώσεις Νικ[όλαοσ] Κυργιόπουλοσ, Πάπυροσ, Άθήνα 1975.
- Ρητορική: Άριστοτέλου Ρητορική Τέχνη*, Άρχαίον κείμενον, μετάφρασις και σημειώσεις: Σπ. Φύλιπποσ, Πάπυροσ, Άθήνα 1939.
- Περί Ούρανοϋ: Άριστοτέλησ Περί Ούρανοϋ*, Μετάφραση: Π.Π. Παναγιώτοϋ, Έκδόσεις "Νέα Σύνορα", Άθήνα 1989.
- Περί Ψυχής: Άριστοτέλησ Περί Ψυχής*, Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Ι.Σ. Χριστοδοϋλοϋ, Έκδόσεις Ζήτροσ, Θεσσαλονίκη 1998.

ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ:

- Άχαρνής: Άριστοφάνουσ Άχαρνής*, Άρχαίον κείμενον, μετάφρασις, σημειώσεις: Φώτοσ Γιοφύλλησ, Πάπυροσ, Άθήνα 1975.
- Άχαρνής: Άριστοφάνουσ Άχαρνής*, Μετάφραση: Τάσος Ρούσοσ, Κάκτοσ, Άθήνα 1992.

Ἰππής: Ἀριστοφάνους Ἰππείς, Ἀπόδοση στὰ νεοελληνικά καὶ σχολιασμός: Κώστας Βάρναλης, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1998.

Νεφέλα: Ἀριστοφάνους Νεφέλες, Ἀπόδοση στὰ νεοελληνικά καὶ σχολιασμός: Κώστας Βάρναλης, Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα 1998.

Ὅρνιθες: Ἀριστοφάνους Ὅρνιθες, Μετάφραση: Κώστας Τοπούζης, Ἐπικαιρότητα, Ἀθήνα 1997.

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ:

Ὁρέστης: Εὐριπίδου Ὁρέστης, Μετάφραση: Ἄγγελος Τερζάκης, Οἱ Ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα 1971.

ΗΣΙΟΔΟΣ:

Ἔργα καὶ Ἡμέραι: Ἡσίοδος, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Παναγῆς Λεκατοῦς, Ι. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ. (1941).

Θεογονία: Ἡσίοδος, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Παναγῆς Λεκατοῦς, Ι. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ. (1941).

ΟΜΗΡΟΣ:

Ἰλιάς: Ὅμηρον Ἰλιάδα, μετάφραση Ἰακώβου Πολυλά (1923, Ἀθήνα / 101981, Πειραιάς).

Ὀδύσσεια: Ὅμηρον Ὀδύσσεια, ἔμμετρος μετάφρασις Ἰακώβου Πολυλά (1875-1881, Ἐν Ἀθήναις, εἰς τεύχη τέσσαρα / 101981, Πειραιάς).

ΟΡΦΙΚΟΙ:

Ὅρφικοι Ὕμνοι: Ὅρφικοι Ὕμνοι, Κείμενο, μετάφραση, σχόλια: Δημήτρης Π. Παπαδίτσας & Ἐλένη Λαδιᾶ, Imago, Ἀθήνα 1984.

ΠΛΑΤΩΝ:

Ἐπιστολή Ζ': Πλάτωνος Ἐπιστολή Ζ', Εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ σημειώσεις: Ἡρώ Ε. Κορμπέτη, Στιγμή, Ἀθήνα 1997.

Εὐθύδημος: Πλάτωνος Εὐθύδημος, Εἰσαγωγή, μετάφραση, ἐρμηνευτικὲς σημειώσεις, ἐπισημώσεις, βιβλιογραφία: Ν[ίκος] Μ. Σκουτερόπουλος, Ἀθήνα 1987.

Εὐθύφρων: Πλάτωνος Εὐθύφρων, Εἰσαγωγή, μετάφραση καὶ ἐρμηνευτικὰ σημειώματα: Ν[ίκος] Μ. Σκουτερόπουλος, Ἀθήνα 1982.

Θεαίτητος: Πλάτωνος Θεαίτητος [Ἡ περὶ ἐπιστήμης, πειραστικός], ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Τάκης Δημόπουλος, Ἀθήνα 1975.

Θεαίτητος: Πλάτωνος Θεαίτητος, Εἰσαγωγή, ἀρχαῖο καὶ νέο κείμενο μὲ σχόλια: Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος, Ἀθήνα 1980.

Μένων: Πλάτωνος Μένων [Ἡ περὶ ἀρετῆς, πειραστικός], Ἀρχαῖον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Ἐλλη Λαμπριδῆ, Πάπυρος, Ἀθήνα 1975.

Νόμοι: Πλάτωνος Νόμοι [Ἡ περὶ νομοθεσίας, πολιτικός], Πρόλογος: Κ[ωνσταντῖνος] Δ. Γεωργούλης, Ἀρχαῖον κείμενον, μετάφρασις, σημειώσεις: Κων[σταντῖνος] Σ. Φίλιππας, Πάπυρος, Ἀθήνα 1975.

Πλάτωνος Νόμοι, Ἀπόδοση: Βασίλης Μοσκόβης, 2 τόμοι, Νομικὴ Βιβλιοθήκη Χάρης Καρατζάς, Ἀθήνα [χχ].

Πολιτικός: Πλάτων Πολιτικός, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Ι.Σ. Χριστοδοπούλου, Ἐκδόσεις Ζήτηρος, Θεσσαλονίκη 1998.

Πολιτεία: Πλάτων Πολιτεία, Εἰσαγωγή, μετάφραση, σχόλια: Ἰωάννης [Ν.] Γρυπάρης, Πρόλογος, ἐπιμέλεια: Εὐάγγελος Παπανοθτος, 2 τ., Ι. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ. (1911, σὲ γλώσσα καθαρεύουσα).

- Πρωταγόρας*: Πλάτωνος *Πρωταγόρας* [*Ἡ Σοφισταί, ένδεικτικός*], Ἀρχαίον κείμενον, εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Ἀλέξ[ανδρος] Γαληνός, Ἀθήνα 1975.
- Πρωταγόρας*: Πλάτωνος *Πρωταγόρας*, Εἰσαγωγή, κείμενο, μετάφρασις, ἐξηγητικὰ σχόλια: Ἡλίας Σ. Στυρόπουλος, δ.φ., Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1985 ('1975).
- Σοφιστής*: Πλάτων *Σοφιστής*, Εἰσαγωγή, μετάφρασις, σχόλια: Δημήτρης Γληνός, Ι. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ. ('1940).
- Συμπόσιον*: Πλάτωνος *Συμπόσιον*, Κείμενον, μετάφρασις καὶ ἐξηγητικά: Ἰωάννης Συκουτρῆς, Βιβλιοπωλεῖον τῆς "Ἐστίας", Ἀθήνα 1982.
- Τίμαιος*: Πλάτων *Τίμαιος*, Εἰσαγωγή, μετάφρασις, σχόλια: Βασίλης Κάλφας, Πόλις, Ἀθήνα 1995.
- Φαῖδρος*: Πλάτωνος *Φαῖδρος*, Εἰσαγωγή, ἀρχαίον καὶ νέο κείμενο μετὰ σχόλια: Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος, Ἀθήνα 1971 ('1948).
- Φαίδων*: Πλάτων *Φαίδων*, Εἰσαγωγή, μετάφρασις, σχόλια: Εὐ[άγγελος] Παπανουτσοῦς, Ι. Ζαχαρόπουλος, Ἀθήνα χ.χ.
- Φαίδων*: Πλάτωνος *Φαίδων*, Εἰσαγωγή, μετάφρασις, σημειώσεις: Θ.Κ. Ἀραπόπουλος, Πάπυρος, Ἀθήνα 1975.
- Φίληβος*: Πλάτωνος *Φίληβος, ἢ Περι ἡδονῆς*, Εἰσαγωγή, ἀρχαίον κείμενον, μετάφρασις, σχόλια, βιβλιογραφία: Νικόλαος Ι. Μπούσουλας, Ἐκδόσεις Ἐγνατία, Θεσσαλονίκη 1978.
- ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ: Στὸ: *Ἡ Ἀρχαία Σοφιστική. Τὰ σωζόμενα ἀποσπάσματα*, ἐπιμέλεια κειμένων, μετάφρασις, σχολιασμός: Ν[ίκος] Μ. Σκουτερόπουλος, Ἐκδόσεις Γνώση, Ἀθήνα 1991.
- ΣΟΦΟΚΛΗΣ:
- Αἴας*: *Σοφοκλέους Αἴας*, Εἰσαγωγή, μετάφρασις: Ἀλέξ[ανδρος] Ἀθ. Μπαλτάς, Ἐκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Ἀθήνα 1989.
- Ἀντιγόνη*: *Οἱ τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλέους*, Μετάφρασις: Ἰ[ωάννης] Ν. Γρυπάρης, "Βιβλιοπωλεῖον τῆς "Ἐστίας", [Ἀθήνα] χ.χ., τ. Α', σελ. 3-66.
- Ἀντιγόνη*: *Σοφοκλή Ἀντιγόνη, σὲ δημοτικούς στίχους*, Πρόλογος, μετάφρασις, ἐξηγητικὰ σημειώματα: Δημήτριος Μ. Σάρρος, Ἐκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα, Ἀθήνα 1989 ('1930).
- Ἀντιγόνη*: *Σοφοκλέους Ἀντιγόνη*, Ἐπιμετρη μετάφρασις: Κ.Χ. Μύρης, Ἐταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας, Ἀθήνα 1980.
- Ἡλέκτρα*: *Οἱ τραγωδίαι τοῦ Σοφοκλέους*, Μετάφρασις: Ἰ[ωάννης] Ν. Γρυπάρης, "Βιβλιοπωλεῖον τῆς "Ἐστίας", [Ἀθήνα] χ.χ., τ. Α', σελ. 67-141.

Β. ΕΙΔΙΚΑ ΕΡΓΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟ ΠΛΑΤΩΝΙΚΟ ΕΡΓΟ

- A.N. AMMANN (1953), —*ως bei Platon*, Fribourg.
- Daniel BABUT (1978), *Anaxagore jugé par Socrate et Platon*, στὸ *REG*, τ. 91, σελ. 44-76.
- S[eth] BERNARDETE (1963), *The Right, the True, and the Beautiful*, στὸ *Glotta*, τ. 41, σελ. 54-62.
- Leonard BRANDWOOD (1976), *Word Index to Plato*, Leeds.
- Luc BRISSON ('1994), *Platon, les mots et les mythes*, Paris — 1982.
- Myles F. BURNYEAT (1970), *The Material and Sources of Plato's Dream*, στὸ *Phronesis*, τ. 15, σελ. 101-22.

- Myles F. BURNYEAT (1980), *Socrates and the Jury: Paradoxes in Plato's Distinction between Knowledge and True Belief*, στο *PAS (Supplement)*, τ. 75, σελ. 173-91.
- Walter BRÖCKER (1990, 1967, 1964), *Platos Gespräche*, Frankfurt am Main.
- P. BROMMER (1940), *Ἐὶδος et Ἰδέα, Étude sémantique et chronologique des œuvres de Platon*, Assen.
- Rüdiger BUBNER (1967), *Zur platonischen Problematik von Logos und Schein*, στο Hans-Georg Gadamer [ἐπιμ.], *Das Problem der Sprache*, Achter Deutscher Kongreß für Philosophie, Heidelberg 1966, München, σελ. 135-9.
- Monique CANTO (1987), *L'intrigue philosophique, essai sur l'Euthydème*, Paris.
- Carl Joachim CLASSEN (1959), *Sprachliche Deutung als Triebkraft platonischen und sokratischen Philosophierens*, München.
- Carl Joachim CLASSEN (1976), *The Study of Language amongst Socrates' Contemporaries*, στο Carl Joachim CLASSEN [ἐπιμ.], *Sophistik*, Darmstadt, σελ. 215-47.
- Pierre COLACLIDÈS (1968), *Ἦχον μύημα*, στο *Glotta*, τ. 46, σελ. 58-60.
- [Francis] M[acdonald] CORNFORD (1935), *Plato's Theory of Knowledge*, Cambridge.
- I.M. CROMBIE (1963), *An Examination of Plato's Doctrines*, 2 τ. |: 1. *Plato on Man and Society*, 2. *Plato on Knowledge and Reality*, London.
- Cornelia Johanna DE VOGEL (1985), *Platonism and Christianity: a Mere Antagonism, or a Profound Common Ground?*, στο *VChr*, τ. 39, σελ. 1-62.
- Raphael DEMOS (1964), *Plato's Philosophy of Language*, στο *JPh*, τ. 61, σελ. 595-610.
- Detlev FEHLING (1965), *Zwei Untersuchungen zur griechischen Sprachphilosophie*, στο *RhM*, τ. 108, σελ. 212-29.
- André Jean FESTUGIÈRE (1950), *Contemplation et vie contemplative selon Platon*, Paris.
- Paul FRIEDLÄNDER (1957), *Platon*, 2 τ., Berlin.
- Konrad GAISER [ἐπιμ.], *Das Platonbild. Zehn Beiträge zum Platonverständnis*, Hildesheim.
- Konrad GAISER (1984), *Platone come scrittore filosofico. Saggi sull'ermeneutica dei dialoghi platonici*, Napoli.
- H. GAUSS (1956), *Philosophischer Handkommentar zu den Dialogen Platons in 3 Teilen*, Bern.
- J. C. GODDARD / M. LABRUNE (1992), *Le corps*, Paris.
- Justin [Cyril Bertrand] GOSLING (1973), *Plato*, London.
- Andreas GRAESER (1975), *Die platonischen Ideen als Gegenstände sprachlicher Referenz*, στο *ZPhF*, τ. 29, σελ. 218-34.
- Nicolas GRIMALDI (1980), *Le statut de l'art chez Platon*, στο *REG*, τ. 93, σελ. 25-41.
- [George] M[aximilian] A[nthony] GRUBE (1935), *Platos Thought*, London.
- Hermann GUNDERT (1940), *Enthusiasmus und Logos bei Platon*, στο *Lexis*, τ. 2, σελ. 25-46 = Hermann GUNDERT (1977), *Platonstudien*, επιμ. Klaus Döring / Felix Preishofen, Amsterdam, σελ. 1-22.
- Hermann GUNDERT (1968), *Der platonische Dialog, Heidelberg — 1971, Amsterdam: Dialog und Dialektik. Zur Struktur des platonischen Dialogs* (Ἐπισημασμένη ἔκδοσις).
- Felix HEINIMANN (1945), *Nomos und Physis. Herkunft und Bedeutung einer Antithese im griechischen Denken des 5. Jahrhunderts*, Basel.
- Ernst HEITSCH (1969), *Ein Buchtitel des Protagoras*, στο *Hermes*, τ. 97, σελ. 292-6.
- Ernst HEITSCH (1987), *Platon über die rechte Art zu reden und zu schreiben*, Mainz.
- Kurt HILDEBRANDT (1959, 1933), *Platon. Logos und Mythos*, Berlin.

- Ferdinand HORN (1904), *Platonstudien*, Neue Folge, Wien.
- P. HUBY (1964), *Socrates and Plato*, στὸ D.J. O'CONNOR [ἐπιμ.], *A Critical History of Western Philosophy*, New York, κερ. 2., σελ. 174-98.
- Theodor ICKLER (1977), *Zu Platons "Parmenides" 158 c 6*, στὸ *Hermes*, τ. 105, σελ. 125-6.
- T[erence] H. IRWIN (1977), *Plato's Heracliteanism*, στὸ *PhQ*, τ. 27, σελ. 1-17.
- W.R. JORDAN (1983), *Plato's Arguments for the Forms*, στὸ *Cambridge Philosophical Society Supplement*, Cambridge.
- Ernst KAPP (1968), *The Theory of Ideas in Plato's Earlier Dialogues*, στὸ Ernst KAPP, *Ausgewählte Schriften*, hrsg. von Hans Diller & Inez Diller, Berlin, σελ. 55-150.
- Hans-Albrecht KOCH (1971), *Protagoras bei Platon, Aristoteles und Sextus Empiricus*, στὸ *Hermes*, τ. 99, σελ. 278-82.
- Hans Joachim KRÄMER (1982), *Platone e i fondamenti della metafisica*, Milano.
- M. LABRUNE (1992), *Le corps dans la philosophie de Platon*, στὸ J.-C. GODDARD / M. LABRUNE, *Le corps*, Paris, σελ. 27-47.
- J.H. LESHER (1987), *Sokrates' Disavowal of Knowledge*, στὸ *JHPH*, τ. 25, σελ. 275-88.
- Pierre LOUIS (1945), *Les métaphores de Platon*, Paris.
- A. MÜLLER (1967), *Platons Philosophie als kritische Distanzierung von der mythischen Dichtung*, Diss. Münster.
- Reimar MÜLLER [ἐπιμ.] (1976), *Der Mensch als Maß der Dinge. Studien zum griechischen Menschenbild in der Zeit der Blüte und Krise der Polis*, Ost Berlin.
- Paul NATORP (†1921, †1903), *Platos Ideenlehre*, Leipzig.
- Alexander NEHAMAS (1975), *Plato and the Imperfection of the Sensible World*, στὸ *APhQ*, τ. 12, σελ. 105-17.
- Alexander NEHAMAS (1972 / 73), *Predication and Forms of Opposites in the Phaedo*, στὸ *Rev. Met.*, τ. 26, σελ. 471-91.
- Klaus OEHLER (1962), *Die Lehre vom Noetischen und Dianoetischen Denken bei Platon und Aristoteles*, München.
- Gwil [E.L.] OWEN (1953), *The Place of the Timaeus in Plato's Dialogues*, στὸ *CQ*, τ. 3 N.S., σελ. 79-95.
- Gerold PRAUSS (1966), *Plato und der logische Eleatismus*, Berlin.
- Sir [William] David ROSS (1951), *Plato's Theory of Ideas*, London.
- W. G. RUNCIMAN (1962), *Plato's Later Epistemology*, Cambridge.
- Gilbert RYLE (1966), *Plato's Progress*, Cambridge.
- John SALLIS (†1996), *Being and Logos. Reading the Platonic Dialogues*, Bloomington / Indianapolis — 1975.
- Wolfgang SCHADEWALDT (1970), *Hellas und Hesperien*, 2 τ., Zürich.
- Malcolm SCHOFIELD / Martha Craven NUSSBAUM [ἐπιμ.] (1982), *Language and Logos. Studies in Ancient Greek Philosophy Presented to Gwil E.L. Owen*, Cambridge, σελ. 62-114.
- S. SCOTT (1986), *Platon, et la démythification du langage*, στὸ *Atene e Roma*, τ. 31, σελ. 1-8.
- Paul SHOREY (1903), *The Unity of Platos Thought*, Chicago.
- Paul SHOREY (1933), *What Plato Said*, Chicago.
- J.B. SKEMP (1952), *Plato's Statesman*, London.
- Erwin SONDEREGGER (1995), *Platon, Phaidros 249 BC: über den Menschen*, στὸ *Hermes*, τ. 124, σελ. 375-7.
- Antonia SOULEZ (1991), *La grammaire philosophique chez Platon*, Paris.

- Rosamond Kent SPRAGUE (1962), *Platos Use of Fallacy. A Study of the Euthydemus and Some Other Dialogues*, London.
- Julius STENZEL (¹1931- ¹1917, Breslau), *Studien zur Entwicklung der Platonischen Dialektik von Sokrates zu Aristoteles*, Leipzig.
- Julius STENZEL (1940), *Plato's Method of Dialectic*, μετάφραση τοῦ *Studien zur Entwicklung der Platonischen Dialektik* ἀπὸ τὸν D.J. Allen, Oxford
- A.E. TAYLOR (¹1949), *Plato*, London / New York.
- W. THOMAS (1938), *Epekeina. Untersuchungen über das Überlieferungsgut in den Jenseitsmythen Platons*, διδακτορική διατριβή, München.
- René VIOLETTE (1977), *Avènement du langage de la doctrine des idées chez Platon*, στὸ REG, τ. 15, σελ. 296-313.
- George VLASTOS (1991), *Sokrates, Ironist and Moral Philosopher*, Cambridge.
- Ulrich VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF (1903, ¹1959), *Plato. Sein Leben und seine Werke*, bearbeitet und mit einem Nachwort versehen von Bruno Snell, Berlin.
- R.H. WEINGARTNER (1973), *The Unity of the Platonic Dialogue*, Indianapolis.
- Wolfgang WIELAND (1982), *Platon und die Formen des Wissens*, Göttingen.

Γ. ΕΙΔΙΚΑ ΕΡΓΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΡΑΤΥΛΟ

- Ilse ABRAMCZYK (1928), *Platons Dialog "Kratylos" und das Problem der Sprachphilosophie*, Diss. Breslau.
- J.L. ACKRILL (1994), *Language and Reality in Plato's Cratylus*, στὸ *Studi di filosofia antica*, τ. 27, σελ. 9-24.
- Douglas Q. ADAMS (1987), *"Ἡρώς and "Ἡρα. Of Men and Heroes in Greek and Indo-European*, στὸ *Glotta*, τ. 65, σελ. 171-78.
- D[onald] J[ones] ALLAN (1954), *The Problem of Cratylus*, στὸ *AJPhl*, τ. 75, σελ. 271-87.
- E. AMADO-LÉVY-VALENSI (1956), *Le problème du Cratyle*, στὸ *RPhilFré*, τ. 81, σελ. 16-27.
- Georgios ANAGNOSTOPOULOS (1971 / 1972), *Plato's Cratylus: the Two Theories of the Correctness of Names*, στὸ *Rev. Met.*, τ. 25, σελ. 691-736.
- Georgios ANAGNOSTOPOULOS (1973 / 1974), *The Significance of Plato's Cratylus*, στὸ *Rev. Met.*, τ. 27, σελ. 318-45.
- Durán ANGELES (1988), *Concepto platónico del signo*, στὸ *REspLing*, τ. 18, σελ. 129-48.
- Julia ANNAS (1982), *Knowledge and Language: the Theaetetus and the Cratylus*, στὸ Malcolm SCHOFFIELD / Martha Craven NUSSBAUM [ἐπιμ.], *Language and Logos. Studies in Ancient Greek Philosophy Presented to Gwil E.L. Owen*, Cambridge, σελ. 95-114.
- Otto APELT (¹1922, ¹1918), *Platons Dialog Kratylos*, Leipzig.
- Francesco ARONADIO (1987), *Il Cratilo, il linguaggio e la sintassi dell'eidos*, στὸ *Elenchos*, τ. 8, σελ. 329-62.
- Wolfram AX / Alexander SIDERAS (1979), *Zu Platons Kratylos 398 d 5*, στὸ *Hermes*, τ. 107, σελ. 146-56.
- Karl BARWICK (1957), *Platons Kratylos und die stoische Sprachschöpfungslehre und Etymologie*, στὸ *Probleme der stoischen Sprachlehre und Rhetorik*, Abhandlungen der sächsischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig, philologische-historische Klasse 49/3, Berlin, σελ. 70-9.

- Timothy M.S. BAXTER (1992), *The Cratylus. Plato's Critique of Naming*, Leiden.
- Walter BELARDI (1985), *La mimesi articolatoria del mondo nel Cratilo*, στο *Platon e Aristotele e la dottrina sulle lettere e la sillaba*, Roma, σελ. 26 - 30.
- Alberto BERNABE (1995), *Una etimologia Platónica: ὄμα-σημα*, στο *Philologus*, τ. 139, σελ. 204-37.
- Seth BERARDETE (1980 / 1981), *Physics and Tragedy on Plato's Cratylus*, στο *APh*, τ. 1, σελ. 127-40.
- Theodor BENFEY (1866), *Über die Aufgabe des Platonischen Dialogs: Kratylus*, στο *Abhandlungen der historisch-philologischen Classe der Königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*, 12. Bd. von den Jahren 1864-1866, Göttingen, σελ. 189-330.
- H. BERGER Jr (1970 / 1971), *Plato's Cratylus: Dialogue as Revision*, στο *PhF*, τ. 2, σελ. 213-23.
- Thomas W. BESTOR (1978), *Plato on Language and Falsehood*, στο *SJPh*, τ. 9, τ.χ. 3, σελ. 23-37.
- Thomas W. BESTOR (1980), *Plato's Semantics and Plato's Cratylus*, στο *Phronesis*, τ. 25, σελ. 306-30.
- Jean BOLLACK (1972), *L'en-deçà infini. L'aporie du Cratyle*, στο *Poétique*, τ. 11, σελ. 309-14.
- L. BOTTIN (1974), *Le glotte e l'elocuzione*, στο *BIFG*, τ. 1, σελ. 30-48.
- Pierre BOYANCÉ (1941), *La "doctrine d'Euthyphron" dans le Cratyle*, στο *REG*, τ. 54, σελ. 141-75.
- Gino BRESCIANI (1981), *Sul Cratilo di Platone*, στο *Scritti in ricordo di Giorgio Buratti*, Pisa, σελ. 41-52.
- Walter BRÖCKER (1967, 1964), *Platos Gespräche*, Frankfurt am Main [σελ. 331-43].
- Robert [S.] BRUMBAUGH (1957 / 1958), *Plato's Cratylus: The Order of Etymologies*, στο *Rev. Met.*, τ. 11, σελ. 502-10.
- Manlio BUCCELLATO (1953), *Il Cratilo e l'interesse dottrinale della questione onomatologica*, στο *RSF*, τ. 8, σελ. 14-35 = Manlio BUCCELLATO (1954), *La retorica sofistica negli scritti di Platone*, Milano, σελ. 137-58.
- Manlio BUCCELLATO (1961), *Linguaggio e società alle origini del pensiero filosofico greco*, parte III: *Ambientazione culturale e civile della tematica del Cratilo platonico*, στο *RSF*, τ. 16, σελ. 259-77.
- Karl BÜCHNER (1936), *Platons Kratylus und die moderne Sprachphilosophie*, Bertin = Karl BÜCHNER (1968), *Studien zur römischen Literatur*, 10 τ., Wiesbaden, τ. 7: *Griechisches und Griechisch-Römisches*, σελ. 79-110.
- Walter BURKERT (1959), "Στοιχειῶν": *eine semasiologische Studie*, στο *Philologus*, τ. 103, σελ. 167-97.
- Brian CALVERT (1970), *Forms and Flux in Plato's Cratylus*, στο *Phronesis*, τ. 15, σελ. 26-47.
- Giuseppe CAMBIANO (1986), *Tecniche dossografiche in Platone*, στο Giuseppe CAMBIANO [ἐπιμ.], *Storiografia e dossografia nella filosofia antica*, Convegno Internazionale su La storiografia filosofica antica [Stressa, il 27 & 28 settembre 1984], Torino, σελ. 61-85.
- Monique CANTO (1987), *Le σημείον dans le Cratyle*, στο *RPhA*, τ. 5, σελ. 9-25.
- Barbara CASSIN (1987), *Le doigt de Cratyle*, στο *RPhA*, τ. 5, σελ. 139-50.
- L. CELENTANO (1968), *Platone: Cratilo. Introduzione e commento*, Napoli.
- L. CHUNG-HSAN CHEN (1982), *Onomatopoeia in the Cratylus*, στο *Apeiron*, τ. 16, σελ. 86-101.
- Steven L. CHURCHILL (1983), *Nancy Demand on the Nomothetes of the Cratylus*, στο *Apeiron*, τ. 17, σελ. 92-3.
- [Pierre] COURCELLE (1965), *Tradition platonicienne et traditions chrétiens du corps-prison (Phédon 62 b, Cratyle 400 c)*, στο *REL*, τ. 43, σελ. 406-43 = ἀνατυπωμένο με τὸν τίτλο *Prison de l'âme (Phédon 62 b, Cratyle 400 c)*, στο Pierre COURCELLE (1974 - 1975), *Connais-toi toi-même. Des Socrate à Saint Bernard*, Paris, τ. II, σελ. 345-80.
- Pierre COURCELLE (1966), *Le corps-tombeu (Platon, Gorgias, 493 a, Cratyle, 400 c, Phédon, 250 c)*, στο *REA*, τ. 68, σελ. 101-22 = ἀναθεωρημένο, ἐκπυξημένο και δημοσιευμένο με τὸν τίτλο

- Tombeau de l'âme (Platon, Gorgias, 493 a, Cratyle, 400 c, Phèdre, 250 c), στο Pierre COURCELLE (1974 - 1975), *Connais-toi toi-même. Dès Socrate à Saint Bernard*, Paris, τ. II, σελ. 394-414 = Pierre COURCELLE (1982), *Grab der Seele* [μετ. Alois Kehl], στο RAC, τ. 12, σελ. 455-67.
- I.M. CROMBIE (1963), *An Examination of Plato's Doctrines*, τ. 2, London [σελ. 475-86].
- Ch. CUCUEL (1890), *L'origine du langage dans le Cratyle de Platon*, στο *Ann. Fac. Lett. Bordeaux*, τ. 12, σελ. 299-332.
- Cornelia Johanna DE VOGEL (1981), *The soma - semē Formula. Its Function in Plato and Plotinus Compared to Christian Writers*, στο H.J. BLUMENTHAL / R.A. MARKUS [ἐπιμ.], *Neoplatonism and Early Christian Thought. Essays in Honour of A.H. Armstrong*, London, σελ. 79-95.
- Gerard Jan DE VRIES (1955), *Notes on Some Passages of the Cratylus*, στο *Mnemosyne*, σειρά 4, τ. 8, σελ. 290-7.
- N[ancy] DEMAND (1975), *The Nomothetes of the Cratylus*, στο *Phronesis*, τ. 20, σελ. 106-9.
- R[aphael] DEMOS (1964), *Plato's Philosophy of Language*, στο *JPh*, τ. 61, σελ. 595-610.
- Nicholas DENYER (1991), *Language, Thought and Falsehood in Ancient Greek Philosophy*, London / New York, σελ. 68-82 & 216 (: Chapter 5, *Naming in the Cratylus*).
- Joseph DERBOLAV (1953), *Der Dialog Kratylus im Rahmen der platonischen Sprach- und Erkenntnisphilosophie*, Saarbrücken.
- Joseph DERBOLAV (1962), *Das Problem des Metasprachlichen in Platons Kratylus*, στο Klaus HARTMANN & Hans WAGNER [ἐπιμ.], *Lebendiger Realismus. Festschrift Johannes Thysen*, Bonn, σελ. 181-210 = Joseph DERBOLAV (1980), *Von den Bedingungen gerechter Herrschaft. Studien zu Platon und Aristoteles*, Stuttgart, σελ. 88-110.
- Joseph DERBOLAV (1973), *Platons Sprachphilosophie im Kratylus und in den späteren Schriften*, Darmstadt.
- F. DESMURS (1952), *Zur Theorie des "Logos" bei Platon*, Diss. Innsbruck, σελ. 40-74.
- Donatella DI CESARE (1987), *Linguaggio e dialettica in Platone. Riflessioni sui fondamenti linguistici della ricerca filosofica*, στο *Ann. Ist. Filos. Urbino*, τ. [1987], σελ. 337-71.
- Hans DILLER (1942), *Weltbild und Sprache im Heraklitismus. Das Neue Bild der Antike*, Leipzig = Hans DILLER (1971), *Kleine Schriften*, München, σελ. 187-200.
- E.M. DITTRICH (1841), *De Platonis Cratylo*, Berlin.
- Monique DIXSAUT (1990), *La rationalité projetée à l'origine: ou, de l'étymologie*, στο Jean-François MATTÉI [ἐπιμ.], *La naissance de la raison en Grèce ancienne*, Actes du Congrès de Nice (mai 1987), Paris, σελ. 59-75.
- Ferdinand DÜMMLER (1889), *Die Vorsehungslehre der Memorabilien und die Physik des Kratylus*, στο *Akademika*, τ. [1889], σελ. 96-166.
- A[ndrew] R. DYCK (1978), *On Plato, Cratylus 398 d 5*, στο *Giorra*, τ. 56, σελ. 70-2.
- Helmut ECHTERNACH (1967), *Wort und Sinn. Ein platonischer Dialog heute*, στο *K & D*, τ. 13, σελ. 27-53.
- L.J. ESLIC (1960), *The Two Cratyluses: the Problem of Identity of Indiscernibles*, στο *Atti del XII Congresso Internazionale di Filosofia, Venezia 12-18 settembre 1958*, τ. XI: *Storia della filosofia antica e medievale*, Firenze, σελ. 81-7.
- G. FANO (1955), *Il problema dell'origine e della natura del linguaggio nel Cratilo platonico*, στο *GM*, τ. 10, σελ. 307-20.
- D[etlev] FEHLING (1965), *Zwei Untersuchungen zur griechischen Sprachphilosophie*, στο *RhM*, τ. 108, σελ. 212-29.

- Domenico FERRANTE (1962), *Curiosità etimologiche nel Cratilo di Platone e nel De lingua Latina di Varrone*, στο *GIF*, τ. 15, σελ. 163-71.
- Domenico FERRANTE (1964), *Le etimologie nei dialoghi di Platone*, στο *RIL*, τ. 98, σελ. 162-70.
- Rein FERWERDA (1985), *The Meaning of the Word αἰμα in Plato's Cratylus 400c*, στο *Hermes*, τ. 113, σελ. 266-79.
- Gail [J.] FINE (1977), *Plato on Naming*, στο *PhQ*, τ. 27, σελ. 289-301.
- Gail [J.] FINE (1980), *The One over Many*, στο *PhR*, τ. 89, σελ. 197-240.
- Antonio FRANCONI (1985), *Il Cratilo di Platone : Appunti critici e bibliografici*, στο *SIFC*, τ. 3, σελ. 186-204.
- Paul FRIEDLÄNDER (1964, 1957, 1930), *Platon*, τ. II: *Die platonischen Schriften: Erste Periode*, Berlin, σελ. 181-200 & 310-5 (: 15., *Kratylos*).
- Konrad GAISER (1974), *Name und Sache in Platons Kratylos*, Heidelberg.
- D. GALLOP (1963), *Plato and the Alphabet*, στο *PhR*, τ. 72, σελ. 364-76.
- Gérard GENETTE (1972), *Les avatars du cratylisme*, στο *Poétique*, τ. 11, σελ. 367-94.
- Gérard GENETTE (1972), *L'éponymie du nom ou le cratylisme du Cratyle*, στο *Critique*, τ. 28, σελ. 1019-44.
- E. GHYSELS (1983), *Étymologie et Philosophie du langage dans le Cratyle de Platon [δλλανδικά]*, στο *Didactica Classica Gandensia*, τ. 23, σελ. 1-36.
- Gabrielle GIANNANTONI (1991), *La dialettica nel Cratilo platonico*, στο *Atti dell'Accademia di Scienze Morali e Politiche*, τ. 102, σελ. 121-34.
- Olof GIGON (1987), *La doctrine de la vérité dans le Cratyle de Platon*, στο *REPh*, τ. 38, σελ. 1-9.
- D. GIORDANO (1964), *Il Cratilo di Platone*, στο *Vichiana*, τ. 1, σελ. 390-406.
- J.B. GOLD (1978), *The Ambiguity of "Name" in Plato's Cratylus*, στο *Philosophical Studies*, τ. 34, σελ. 223-51.
- Victor GOLDSCHMIDT (1981, 1940), *Essai sur le Cratyle. Contribution à l'histoire de la pensée de Platon*, Paris.
- Justin [Cyril Bertrand] GOSLING (1969), *Plato about Language, The Cratylus Reconsidered*, στο *Apeiron*, τ. 1, σελ. 19-31
- [Josiah] B[ruce] GOULD (1969), *Plato about Language. The Cratylus Reconsidered*, στο *Apeiron*, τ. 3, σελ. 19-31.
- [Josiah] Bruce GOULD (1978), *The Ambiguity of "Name" in Plato's Cratylus*, στο *Philos. Stud. (Dordr)*, τ. 34, σελ. 223-51.
- Norman GULLEY (1962), *Plato's Theory of Knowledge*, London.
- Augusto GUZZO (1956), *La problematica del Cratilo*, στο *Filosofia*, τ. 7, σελ. 609-66 = Augusto GUZZO (1958), *Il Parlare*, Torino.
- Erich HAAG (1929), *Zwei Fragen zum Kratylos*, Berlin.
- Erich HAAG (1933), *Platons Kratylos. Versuch einer Interpretation*, Tübingen & Stuttgart.
- Ernst HEITSCH (1984), *Willkür und Problembewußtsein in Platons Kratylos*, σελ. 77.
- Ernst HEITSCH (1985), *Platons Sprachphilosophie im Kratylos. Überlegungen zu 383 A4-B2 und 387 B10-390 A 8*, στο *Hermes*, τ. 113, σελ. 44-62.
- Ernst HEITSCH (1991), *ΑΝΩ ΚΑΤΩ bei Platon*, στο *RhM*, τ. 134, σελ. 276-87.
- Alfred HEUBECK (1987), *Noch einmal zum Namen des Apollon*, στο *Glotta*, τ. 65, σελ. 178-82.
- Kurt HILDEBRANDT (1959, 1933), *Platon. Logos und Mythos*, Berlin, σελ. 151-9 (: XII., *Euthydemus und Kratylos. Philosophische Vorbereitung: Logik und Sprache*).

- Vittorio HÖSLE (1982), *Platons Grundlegung der Euklidizität der Geometrie*, στο *Philologus*, τ. 126, σελ. 180-97.
- Peter R[obert] HOFSTÄTTER (1949), *Vom Leben des Wortes: Das Problem an Platon Dialog Kratylos dargestellt. Erkenntnis und Besinnung*, Wien.
- Heinrich HÜNI (1997), *Die Erscheinung der Sprache in Platons Kratylos*, στο *Phänomenologische Studien*, τ. 2 N.F., σελ. 25-47.
- George B. HUSSEY (1940), *Plato Cratylus 398 c-e: Translation and Interpretation*, στο *CPhI*, τ. 35, σελ. 424-5.
- George B. HUSSEY (1941 / 1942), *Two Notes on Cratylus*, στο *CW*, τ. 35, σελ. 243-4.
- Henri JOLY (1986), *Platon entre le maître d'école et le fabricant de mots. Remarques sur les grammaires*, στο *Philosophie du langage et grammaire dans l'Antiquité*, Cahiers de Philosophie Ancienne no 5 / Cahiers du Groupe de Recherches sur la Philosophie du Langage nos 6 & 7, Bruxelles / Grenoble, σελ. 105-36.
- Charles H. KAHN (1973), *Language and Ontology in the Cratylus*, στο E[dward] N. LEE / A.P.D. MOURELATOS / Richard M. RORTY [έπιμ.], *Exegesis and Argument. Studies Presented to Gregory Vlastos*, Assen (*Phronesis*, Supplement 1), σελ. 152-76.
- Charles H. KAHN (1986), *Les mots et les formes dans le Cratyle de Platon*, στη συλλογή *Philosophie du langage et grammaire dans l'Antiquité*, Cahiers de Philosophie Ancienne no 5 / Cahiers du Groupe de Recherches sur la Philosophie du Langage nos 6 & 7, Bruxelles / Grenoble, σελ. 91-103.
- Ernst KAPP (1968), *The Theory of Ideas in Plato's Earlier Dialogues*, στο Ernst KAPP, *Ausgewählte Schriften*, hrsg. von Hans Diller & Inez Diller, Berlin, σελ. 55-150.
- K[yrillos] S. KATSIMANIS (1971), *Religion et métaphysique chez Platon. 'A propos de l'Apollon du Cratyle 405 a-e*, στο *Πλάτων*, τ. 23, σελ. 276-95.
- Anna KÉLESSIDOY-GALANOS (1975), *Ἀειεΐτην - αἰετήν: εὐπορίαν ... ἀγαθῆς ψυχῆς (Platon. Crat. 415 c-d). La recherche platonicienne de la vérité et la liberté comme essence de la philosophie*, στο *Παρουσισός*, τ. 17, σελ. 201-21.
- Richard J. KETCHUM (1979), *Names, Forms and Conventionalism: Cratylus 383-395*, στο *Phronesis*, τ. 24, σελ. 133-47.
- Alexander KIOCK (1913), *De Cratylis Platonici indole ac fine*, Diss. Breslau.
- Geoffrey S. KIRK (1951), *The Problem of Cratylus*, στο *AJPh*, τ. 72, σελ. 225-53.
- Hermann KOLLER (1955), *Stoicheion*, στο *Glotta*, τ. 34, σελ. 161-74.
- Norman KREZTMANN (1971), *Plato on the Correctness of Names*, στο *APHQ*, τ. 8, σελ. 126-38.
- Hans [Joachim] KRÄMER (1981), *Zum neuen Platon-Bild*, στο *DVLG*, τ. 55, σελ. 1-18.
- Wolfgang KULLMANN (1991), *Platons Schriftkritik*, στο *Hermes*, τ. 119, σελ. 1-21.
- Jean LALLOT (1991), *L'étymologie chez les grammairiens grecs : principes et pratique*, στο *RPh*, τ. 65 fasc. 1, σελ. 135-48.
- A. LANZALACO (1955), *Il convenzionalismo platonico del Cratilo*, στο *Acme*, τ. 8, σελ. 205-48.
- J. LE CERF (1957), *Remarques sur le Cratyle de Platon et la grammaire générale*, στο *Mélanges Louis Massignon*, publiés sous le patronage de l'Institut d'études islamiques de Paris et l'Institut français de Damas, Damas, τ. III, σελ. 37-43.
- Max LEKY (1919), *Plato als Sprachphilosoph. Würdigung des platonischen Kratylos*, Paderborn — Ήκωνεκτύπωσις 1967, New York / London.
- Ch. LENORMANT (1861), *Commentaire sur le Cratyle de Platon*, Athènes.

- Maurice LEROY (1960), *Du Cratyle de Platon à la linguistique moderne*, στὸ *ASU*, τ. 6 / 2 (suppl.), σελ. 41-45.
- Maurice LEROY (1967), *Sur un emploi de φωνή chez Platon*, στὸ *REG*, τ. 80, σελ. 234-41.
- Maurice LEROY (1968), *Étymologie et linguistique chez Platon*, στὸ *BAB*, τ. 54, σελ. 121-52.
- Maurice LEROY (1973), *Théories linguistiques dans l'antiquité*, στὸ *LEC*, τ. 41, σελ. 385-401.
- Maurice LEROY (1974), *Die Sprachwissenschaft, antike und moderne Ansichten* [übertragen von Henri Plard], στὸ *Altertum*, τ. 20, σελ. 81-92.
- Maurice LEROY (1987), *Glanes de philosophie grecque*, στὸ Jean SERVAIS / Tony HACKENS / Brigitte SERVAIS-SOYEZ [ἐπιμ.], *Stemmata, Mélanges de philologie, d'histoire et d'archéologie grecques offerts à Jules Labarbe*, Supplement à l'Antiquité classique, Liège / Louvain-la-Neuve, τ. 16, σελ. 219-24.
- Susan B. LEVIN (1995), *What's in a Name: A Reconsideration of the Cratylus' Historical Sources and Topics*, στὸ *Aph*, τ. 15, σελ. 91-115.
- Susan B. LEVIN (1997), *Greek Conceptions of Naming: Three Forms of Appropriateness in Plato and the Literary Tradition*, στὸ *CPhI*, τ. 97, σελ. 46-97.
- Ronald B. LEVINSON (1957 / 1958), *Language and the Cratylus: Four Questions*, στὸ *Rev. Met.*, τ. 11, σελ. 28-41.
- R[onald] B. LEVINSON (1971), *Plato, and Logic*, στὸ John P. ANTON / George L. KOUSTAS [ἐπιμ.], *Essays in Ancient Greek Philosophy*, Albany, σελ. 259-84.
- Victor LI CARILLO (1979), *Platón, Hermógenes y el lenguaje*, Caracas — 1959, Lima.
- Nicole LORAUX, *Socrate, Platon, Héraklès : sur un paradigme héroïque du philosophe*, στὸ J[ohn] BRUNSCHWIG / C. IMBERT / A. ROGER [ἐπιμ.], *Histoire et structure, à la mémoire de V. Goldschmidt*, Paris 1985, σελ. 93-105.
- Nicole LORAUX (1989), *Cratyle à l'épreuve de στάσις*, στὸ *RPhA*, τ. 1, σελ. 49-69.
- Patrice LORAUX (1991), *L'audition de l'essence. Essai d'homophonie*, στὸ *RPhA*, τ. 5, σελ. 27-48.
- Kuno LORENZ / Jürgen MITTELSTRASS (1967), *On Rational Philosophy of Language: The Programme in Plato's Cratylus Reconsidered*, στὸ *Mind*, τ. 76, σελ. 1-20.
- J[ohn] V[ictor] LUCE (1964), *The Date of the Cratylus*, στὸ *AJPhI*, τ. 10, σελ. 21-36.
- J[ohn] V[ictor] LUCE (1965), *The Theory of Ideas in the Cratylus*, στὸ *Phronesis*, τ. 10, σελ. 21-36.
- J[ohn] V[ictor] LUCE (1969), *Plato on Truth and Falsity in Names*, στὸ *CQ*, τ. 19 N.S., σελ. 222-32.
- Wincenty LUTOSLAWSKI (1897), *The Origin and Growth of Plato's Logic, with an Account of Platos Style and of the Chronology of his Writings*, London.
- M[ary] M[argaret] MACKENZIE (1986), *Putting the Cratylus in Its Place*, στὸ *CQ*, τ. 36, σελ. 124-50.
- Jaap MANSFELD (1983), *Cratylus 402 a-c: Plato or Hippias?*, στὸ Livio ROSSETTI [ἐπιμ.], *Atti del Symposium Heracliteum 1981*, τ. I: *Studi*, Roma, σελ. 43-55.
- Dimitrios MARKIS (1978), *Platon und das Problem der Sprachphilosophie*, στὸ *ZPhF*, τ. 32, σελ. 274-89.
- Dimitrios MARKIS (1980), *Saussure gegen Platon*, στὸ *PhRschau*, τ. 27, σελ. 230-9.
- Giuseppe MARTANO (1987), *Osservazioni sul Cratilo. Un'artistica canzonatura del metodo etimologico dei Sofisti*, στὸ *Filologia e forme letterarie. Studi offerti a Francesco Della Corte*, 5 τ., Urbino, τ. 5, σελ. 27-48.
- Benedetto MARZULO (1990-1993), *Annotazione al Cratilo di Platone*, στὸ *MCr*, τ. 25-28, σελ. 245-67.
- Louis MÉRIDIÉ (1969, 1931), *Cratyle (Oeuvres complètes V 2: Collection Budé), texte établi et traduit*, Paris.

- Helmut MEISSNER (1978), *Der tiefere Logos Platons; Eine Auseinandersetzung mit dem Problem der Widersprüche in Platons Werke*, Heidelberg.
- R. MONDOLFO (1954), *Il problema di Cratilo e la interpretazione di Eraclito*, στὸ *RSF*, τ. 9, σελ. 221-31.
- Fernando MONTRASIO (1988), *Le etimologie del nome di Apollo nel Cratilo*, στὸ *RSF*, τ. 43, σελ. 227-59.
- Michael MORRIS (1988), *Le Cratyle de Platon et la base sémantique de la théorie des formes*, [traduction française par Georges Merzbach], στὸ *RPhA*, τ. 6, σελ. 155-83.
- Sergei N. MOURAVIEV (1985), *La première théorie des noms de Cratyle (essai de reconstruction)*, στὸ Mario CAPASSO / Francesco DE MARTINO / Pierpaolo ROSATI [ἐπιμ.] *Studi di filosofia preplatonica*, con una premessa di Marcello Gigante, Napoli, σελ. 159-72.
- Sergei N. MOURAVIEV (1994), *Cratylus*, στὸ *Dictionnaire des Philosophes antiques*, publié sous la direction de R. Goulet, Paris, édition du CNRS, τ. II, σελ. 503-10.
- A. MÜLLER (1967), *Platons Philosophie als kritische Distanzierung von der mythischen Dichtung*, Diss. Münster [σελ. 106-35].
- J. MÜLLER (1829), *Oratio de Platonis Cratylō*, στὸ *Acta philologorum Monacensium*, τ. 4, σελ. 81-120.
- Michel NARCY (1987), *Cratyle par lui-même*, στὸ *RPhA*, τ. 5, σελ. 151-65.
- Paul NATORP (1969 [1910]), *Platons Logik*, στὸ Konrad GAISER [ἐπιμ.], *Das Platonbild. Zehn Beiträge zum Platonverständnis*, Hildesheim, σελ. 70-95.
- Alfons NEHRING (1945), *Plato and the Theory of Language*, στὸ *Traditio*, τ. 3, σελ. 13-48.
- Constantin NOICA (1977), *Le début du Cratyle et l'insouciance de la critique philosophique*, στὸ *CRÉL*, τχ. 4, σελ. 27-32.
- Klaus OEHLER (1962), *Die Lehre vom Noetischen und Dianoetischen Denken bei Platon und Aristoteles*, München [σελ. 56-73].
- Vladimir E. OREL (1985), *On two Phrygian Glosses*, στὸ *Glotta*, τ. 63, σελ. 182-3.
- Gwil [E.L.] OWEN (1973), *Plato on the Undepictable*, στὸ E[dward] N. LEE / A.P.D. MOURELATOS / Richard M. RORTY [ἐπιμ.], *Exegesis and Argument. Studies Presented to Gregory Vlastos*, Assen (*Phronesis*, Supplement I), σελ. 358-61.
- Christian A. PAGE (1978), *The Natural Correctness of Names in Plato's Cratylus*, διδακτορική διατριβή, Baltimore.
- Antonino PAGLIARO (1950), *Eraclito e il logos (Fr B 1)*, στὸ *RLing*, τ. 1, σελ. 39-57 = Antonino PAGLIARO (1953), *Saggi di Critica Semantica*, Messina, σελ. 131-57.
- Antonino PAGLIARO (1952), *Struttura e pensiero del Cratilodi Platone*, στὸ *Dioniso*, τ. 15, σελ. 178-98 = Antonino PAGLIARO (1956), *Nuovi Saggi di Critica Semantica*, Messina / Firenze, σελ. 47-76.
- Michael D. PALMER (1989), *Names, Reference and Correctness in Plato's Cratylus*, Bern.
- A.D. PAPANICOLAOU (1986), *Ein Versuch zur Etymologie des Namens Ἀπόλλων*, στὸ *Glotta*, τ. 64, σελ. 184-92.
- M[orris] H[enry] PARTEE (1972), *Plato's Theory of Language*, στὸ *Foundations of Language*, τ. 8, σελ. 113-32.
- W. de PATER / W. van LANGENDOCK (1989), *Natuurlijkheid van de taal en iconociteit. Plato en hedendaagse taaltheorieën*, στὸ *TF*, τ. 51, σελ. 256-97.
- David PEIPERS (1870), *Zu Platons Kratylus*, στὸ *Philologus*, τ. 29, σελ. 172-79.
- Jean-Louis PERPILLOU (1982), *Verbes et sonorité à vocalisme expressif en grec ancienne*, στὸ *REG*, τ. 95, σελ. 233-74.
- W.M. PFEIFFER (1972 / 1973), *True and False Speech in Plato's Cratylus 385 b-c*, στὸ *CPh*, σελ. 87-

- 104 = Keith V. ERIKSON [ἐπιμ.], (1979), *Plato: True and Sophistic Rhetoric. Studies in Classical Antiquity*, Amsterdam, σελ. 355-73.
- Ruprecht PFLAUMER (1960), *Zum Wesen von Wahrheit und Täuschung bei Platon*, σὸ *Die Gegenwart der Griechen im neueren Denken*, Festschrift für Hans-Georg Gadamer zum 60. Geburtstag, Tübingen, σελ. 189-223.
- Robert PHILIPPSON (1929), *Platons Kratylos und Demokrit*, σὸ *PhW*, τ. 49, στήλ. 923-7.
- Gerold PRAUSS (1966), *Plato und der logische Eleatismus*, Berlin [σελ. 43-65, 125-36].
- PROCLUS Diadochos (1994), *In Platonis Cratylum commentaria*, ἐπιμ. Georg Pasquali, Leipzig — '1908.
- Clémence RAMNOUX (1974), *La tradition présocratique et les problèmes du langage*, σὸ *RMM*, τ. 79, σελ. 269-80.
- H[erbert] D[avid] RANKIN (1963), 'A-AHΘEIA in Plato, σὸ *Glotta*, τ. 41, σελ. 51-4.
- Rudolf REHN (1982), *Der Logos der Seele. Wesen, Aufgabe und Bedeutung der Sprache in der platonischen Philosophie*, Hamburg.
- N.H. REED (1972), *Plato on Flux Perception and Language*, σὸ *PCamPhis*, τ. 18, σελ. 65-77.
- Georg REHRENBÖCK (1975), *Die orphische Seelenlehre in Platons Kratylos*, σὸ *WS*, τ. 9, N.F., σελ. 17-31.
- Consuelo REINBERG (1983), *L'ὄνομα ψευδώνυμον di Eschilo alla luce del Cratilo platonico*, σὸ *Elenchos*, τ. 4, σελ. 45-58.
- Richard REITZENSTEIN (1897), *Geschichte der griechischen Etymologica*, Leipzig.
- Mary RICHARDSON (1976), *True and False Names in the Cratylus*, σὸ *Phronesis*, τ. 21, σελ. 135-45.
- Jetske C. RIJLAARSDAM (1978), *Platon über die Sprache. Ein Kommentar zum Kratylos. Mit einem Anhang über die Quelle der Zeichentheorie Ferdinand de Saussures*, Utrecht.
- John M. RIST (1984), *The Theory and Practice of Plato's Cratylus*, σὸ Douglas E. GERBER [ἐπιμ.], *Greek Poetry and Philosophy. Studies in Honour of Leonard Woodbury*, Chico [California], σελ. 208-18.
- Léon ROBIN (1939), *Perception et langage d'après le Cratyle de Platon*, σὸ *JPs*, τ. 35, σελ. 613-25 = Léon ROBIN ('1967, '1942), *La pensée hellénique des origines à Épicure*, Paris, σελ. 368-83.
- Richard ROBINSON (1955), *The Theory of Names in Plato's Cratylus*, σὸ *RIP*, τ. 9, σελ. 221-36 = Richard ROBINSON (1969), *Essays in Greek Philosophy*, Oxford, σελ. 100-17.
- Richard ROBINSON (1956), *A Criticism of Plato's Cratylus*, σὸ *PhR*, τ. 65, σελ. 324-41 = Richard ROBINSON (1969), *Essays in Greek Philosophy*, Oxford, σελ. 118-38.
- D. A. ROHATYN (1974), *Revaluación del Cratilo de Platón*, σὸ *FH*, τ. 12, σελ. 583-99.
- L.E. ROSE (1964), *On Hypothesis in the Cratylus as an Indication of the Place of the Dialogue in the Sequence of Dialogues*, σὸ *Phronesis*, τ. 9, σελ. 114-6.
- Bruce ROSENSTOCK (1992), *Fathers and Sons, Irony in the Cratylus*, σὸ *Arethusa*, τ. 25, σελ. 385-417.
- P.E. ROSENSTOCK (1893), *Platos Kratylos und die Sprachphilosophie der Neuzeit*, Progr. Ostern.
- Sir [William] David ROSS (1955), *The Date of Plato's Cratylus*, σὸ *RIP*, τ. 9, σελ. 187-96.
- William D. RUMSEY (1987), *Plato in the Cratylus on Speaking, Language, and Learning*, σὸ *HPhQ*, τ. 4, σελ. 385-403.
- Gilbert RYLE (1960), *Letters and Syllables in Plato*, σὸ *PhR*, τ. 69, σελ. 431-51.
- John SALLIS ('1996), *Being and Logos. Reading the Platonic Dialogues*, Bloomington / Indianapolis, σελ. 181-311 (: Chapter IV, *Logos and Its Parts: Cratylus*).
- S[amuel] SAMBURSKY (1959), *A Democritean Metaphor in Plato's Kratylos*, σὸ *Phronesis*, τ. 4, σελ. 1-4.

- M.J. SÁNCHEZ MÁRQUEZ (1972), *El Cratilo. Arbitrariedad del signo lingüístico*, στο *Actas del primer simposio nacional de estudios clásicos, mayo 1970, Mendoza (Univ. nac. de Cuyo)*, σελ. 267-78.
- José G. Trindade SANTOS (1987), *O Crátilo e a filosofia platónica da linguagem*, στο *Andlise*, τ. 7, σελ. 15-28.
- C[arl] SCHAARSCHMIDT (1865), *Über die Unechtheit des Dialogs Kratylus*, στο *RM*, τ. 20, σελ. 321-56.
- Wolfgang SCHADEWALDT (1970), *Platon und Kratylus. Ein Hinweis*, στο Wolfgang SCHADEWALDT, *Hellas und Hesperien*, Zürich, τ. 1, σελ. 626-32.
- Fr. SCHÄUBLIN (1891), *Über den platonischen Dialog Kratylus*, Diss. Basel.
- Peter SCHMITTER (1964), *Das Wort als sprachliches Zeichen bei Platon und de Saussure*, στο William Foerste / Karl Heinz BORCK [ἐπιμ.], *Festschrift für Jost Trier zum 70. Geburtstag*, Köln, σελ. 45-62.
- Peter SCHMITTER (1981), *Zur Vorgeschichte der Kommunikationstheorie. Zwei antike Modelle*, στο *Sprachwissenschaft*, τ. 6, σελ. 186-99.
- Heinz-Gerd SCHMITZ (1991), *Die Eröffnung des sprachphilosophischen Feldes. Überlegungen zu Platons Kratylus*, στο *Hermes*, τ. 119, σελ. 43-60.
- G. SCHÖNRICH (1992), *Das Problem des Kratylus und die Alphabetisierung der Welt*, στο *PhJ*, τ. 99, σελ. 29-50.
- Malcolm SCHOFIELD (1972), *A Displacement in the Text of the Cratylus*, στο *CQ*, τ. 22, σελ. 246-53.
- Malcolm SCHOFIELD (1982), *The Dénouement of the Cratylus*, στο Malcolm SCHOFIELD / Martha Craven NUSSBAUM [ἐπιμ.], *Language and Logos. Studies in Ancient Greek Philosophy Presented to Gwil E.L. Owen*, Cambridge, σελ. 62-81.
- Paul SHOREY (1919), *On Plato's Cratylus 389 d*, στο *CPh*, τ. 14, σελ. 80-9.
- Rudolf SCHRÄSTETTER (1989), *Die Sprachursprungsfrage in Platons Kratylus*, στο Joachim GESSINGER / Wolfert VON RAHDEN [ἐπιμ.], *Theorien vom Ursprung der Sprache*, 2 τ., Berlin / New York, τ. 1, σελ. 42-64.
- S.B. SHOENLY (1973 / 1974), *The Etymology of the Names of the Gods: Cratylus 400 d - 404 b*, στο *Dialogue (ΦΣΤ)*, τ. 16, σελ. 44-52.
- D. ŠKILJAN (1977), *Jedno moguće čitanje Platonova Kratila*, στο *L & G*, τ. 10, σελ. 15-21.
- S.R. SLINGS (1976), *Plato, Cratylus 417 c*, στο *Mnemosyne*, τ. 29, σελ. 42-51.
- F. SONTAG (1954), *The Platonist's Conception of Language*, στο *JPh*, τ. 51, σελ. 823-30.
- Antonia SOULEZ (1981), *La philosophie et la science des noms; pour une relecture du Cratyle*, στο *EPh*, τ. [1981], σελ. 53-76.
- Antonia SOULEZ (1987), *Le moment théorique de l'activité dialectique*, στο *RPhA*, τ. 5, σελ. 167-85.
- Danilo Marcondes de SOUZA FILHO (1986), *A concepção de linguagem no Crátilo de Platão*, στο *Leopoldianum [Santos]*, τ. 13, σελ. 75-86.
- Lynne M. SPELMAN (1993), *Naming and Knowing: the Cratylus on Images*, στο *HPhQ*, τ. 10, σελ. 197-210.
- Rosamond Kent SPRAGUE (1962), *Platos Use of Fallacy. A Study of the Euthydemus and Some Other Dialogues*, London [σελ.46-64].
- R[osamond] K[ent] SPRAGUE (1972), *Empedocles, Hera, and Cratylus 404 c*, στο *CR*, τ. 22, σελ. 169.
- Gottfried STALLBAUM (1835), *Platonis opera omnia*, τ. 5, μέρος 2: *Cratylus, Gotha / Erfurt*.
- Witold STEFAŃSKI (1986), *En lisant le Cratyle*, στο *Eos*, τ. 74, σελ. 39-47.
- Witold STEFAŃSKI (1987), *Kratylus 429d. Über die Bedeutung von τὸ ὄν*, στο *Eos*, τ. 75, σελ. 291-3.

- Adalbert STEINER (1916), *Die Etymologien in Platons Kratylos*, στὸ AGPh, τ. N.F. 22, σελ. 109-32.
- K. STEINHART (1851), *Einleitung zum Kratylos*, στὸ *Platons Sämtliche Werke, Übersetz von H. Müller*, τ. 2, Leipzig, σελ. 529-76 & 656-69.
- H[eymann] STEINTHAL ('1890, '1863), *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, 2 τ., Berlin = H[eymann] STEINTHAL (1961, ἀνατύπωση), *Geschichte der Sprachwissenschaft bei den Griechen und Römern mit besonderer Rücksicht auf die Logik*, 2 τ., Hildesheim, σελ. 79-113.
- M.A. STEWART (1975), *Plato Cratylos 424 c 9 sqq.*, στὸ AGPh, τ. 57, σελ. 167-71.
- Emile de STRYCKER (1976), *De kunst van det gesprek. Wat waren de dialogen van Platon*, Antwerpen.
- Árpád SZABÓ (1973), *Die Beschreibung der eigenen Sprache bei den Griechen*, στὸ ALingHung, τ. 23, σελ. 327-53.
- Anna Maria THORNTON (1986), *λόγος-phrase et λόγος-texte chez Platon et Aristote*, στή συλλογή *Philosophie du langage et grammair dans l'Antiquité*, Cahiers de Philosophie Ancienne no 5 / Cahiers du Groupe de Recherches sur la Philosophie du Langage nos 6 & 7, Bruxelles / Grenoble, σελ. 165-79.
- M.T. THORNTON (1969 / 1970), *Knowledge and Flux in Plato's Cratylus (438-440)*, στὸ *Dialogue*, τ. 8, σελ. 581-91.
- Karl UPHUES (1882), *Die Definition des Satzes. Nach den Platonischen Dialogen Kratylos, Theaetet, Sophistes*, Landsberg = Karl UPHUES (1973), *Sprachtheorie und Metaphysik bei Platon, Aristoteles und die Scholastik*, hrsg. von Kurt Flasch, Frankfurt am Main.
- Margarita M. VALDÉS (1987), *Dos teorías de la referencia en el Cratilo*, στὸ *Análisis Filosófico*, τ. 7, σελ. 97-112.
- J. VAN IJZEREN (1921), *De Cratylo Heracliteo et de Platonis Cratylo*, στὸ *Mnemosyne*, τ. N.S. 49, σελ. 174-200.
- Pol VANDEVELDE (1987), *Le statut de l'étymologie dans le Cratyle*, στὸ LEC, τ. 55, σελ. 137-50.
- Juan VÁSQUEZ / Esperanza GUIZÁN (1982), *Aproximación analítica al pensamiento de Platón*, Santiago de Compostela.
- Joseph VENDRYÈS (1953), *Pour une étymologie statique*, στὸ BSLP, τ. 49, σελ. 1-19.
- Toivo VILJAMAA (1980), *Nominal Difference. Plato, Cratylus 398 d*, στὸ *Arctos*, τ. 14, σελ. 127-30.
- Hans VON ARNIM (1929), *Die sprachliche Forschung als Grundlage der Chronologie der platonischen Dialoge und des Kratylos*, Wien / Leipzig.
- Kurt VON FRITZ (1927), *Zur antisthenischen Erkenntnislehre und Logik*, στὸ *Hermes*, τ. 62, σελ. 453-84.
- Kurt VON FRITZ (1938), *Philosophie und sprachlicher Ausdruck bei Demokrit, Plato und Aristoteles*, New York / Leipzig / Paris / London.
- James H. WARE (1987), *The Cratylus and how Words Are Used*, στὸ John J. CLEARLY [ἐπιμ.], *Contemporary Essays on Greek Ideas. The Kilgore Festschrift*, Lanham Md., σελ. 91-114.
- Max WARBURG (1929), *Zwei Fragen zum Kratylos*, Diss. Berlin.
- Emil WEERTS (1931), *Plato und der Heraklitismus. Ein Beitrag zum Problem der Historie im platonischen Dialog*, Leipzig.
- Rudolph H. WEINGARTNER (1970), *Making Sense of the Cratylus*, στὸ *Phronesis*, τ. 15, σελ. 5-25.
- Rudolph H. WEINGARTNER (1973), *The Unity of the Platonic Dialogue: The Cratylus, the Protagoras, the Parmenides*, New York.

- F.C. WHITE (1978), *On Essences in the Cratylus*, στὸ *SJPh*, τ. 16, σελ. 259-74.
- F.C. WHITE (1981), *Plato's Theory of Particulars*, New York.
- Nicolas P. WHITE (1978), *Plato on Knowledge and Reality*, Indianapolis.
- Bernard WILLIAMS (1982), *Cratylus' Theory of Names and its Refutation*, στὸ Malcolm SCHOFIELD / Martha Craven NUSSBAUM [ἐπιμ.], *Language and Logos. Studies in Ancient Greek Philosophy Presented to Gwil E.L. Owen*, Cambridge, σελ. 83-93.
- Paolo WOHLFAHRT (1990), *L'etimologia del nome Hades nel Cratilo. Contributo allo studio della religione in Platone*, στὸ *RSF*, τ. 45, σελ. 5-35.
- Antonius WOLF (1971 / 1972), *Die Frage nach der Wahrheit in Platons Dialog, Kratylus, Versuch einer Interpretation*, στὸ *SalzJPh*, τ. 15 / 16, σελ. 27-37.
- Urbano ZILLES (1976), *Problemas atuais de linguagem em Platão*, στὸ *Convivium*, τ. 15 S.P., σελ. 310-7.
- Anastase N. ZOUMPOS (1986), *Zu Herakleitos*, στὸ *Πλάτων*, τ. 38, σελ. 89-101.
- G. ZUCCANTE (1930), *Platone: Cratilo Eracliteo, primo maestro di filosofia: altri probabili influssi estrasocratici*, στὸ *RF*, τ. 21, σελ. 289-303.

Δ. ΓΕΝΙΚΑ ΕΡΓΑ

- Γιώργος ΚΕΝΤΡΩΤΗΣ (1996), *Θεωρία και Πράξη τῆς Μετάφρασης*, Ἐκδόσεις Διάναλος, Ἀθήνα.
- N[ίκος] Μ. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ [ἐπιμ.] (1991), *Ἡ Ἀρχαία Σοφιστική. Τὰ σωζώμενα ἀποσπάσματα*, Ἐκδόσεις Γνώση, Ἀθήνα.
- Douglas Q. ADAMS (1987), *Ἥρωες and Ἥρωες: of Men and Heroes in Greek and Indo-European*, στὸ *Glotta*, τ. 65, σελ. 171-8.
- Arthur W.H. ADKINS (1962), *Heidegger and Language*, στὸ *Ph*, τ. 37, σελ. 229-237.
- Валентин Ф. АСМУС (1976), *Античная философия*, Москва.
- Françoise BADER (1989), *La langue des dieux ou l'hérmetisme des poètes indo-européens*, Pise.
- Françoise BADER (1990), *La langue des dieux : hermétisme et autobiographie*, στὸ *REG*, τ. 108, σελ. 1-26.
- Françoise BADER (1993), *Les Sirènes et la poésie*, στὸ *Mélanges K. Kerlouégan*, Besançon / Paris, σελ. 17-42.
- Marc BARATIN (¹1996, ¹1991), *Aperçu de la linguistique stoïcienne*, στὸ Peter SCHMITTER [ἐπιμ.], *Sprachtheorien der abendländischen Antike*, Tübingen, σελ. 193-216.
- Roland BARTHES (1975), *Roland Barthes par Roland Barthes*, Paris.
- Vicente BÉCARES BOTAS (1985), *Diccionario de terminología gramatical griega*, Salamanca.
- Friedrich BECHTEL (1921-1924), *Die griechischen Dialekte*, Berlin.
- Werner BEIERWALTES (1957), *Lux Intellegibilis. Untersuchung zur Lichtmetaphysik der Griechen*, München.
- J. BAILLE (1981), *Épistémologie présocratique et linguistique*, στὸ *EPh*, τ. [1981], σελ. 1-8.
- Walter BELARDI (1985), *Filosofia grammatica e retorica nel pensiero antico*, Roma.
- Émile BENVENISTE (1939), *Nature du signe linguistique*, στὸ *Acta linguistica*, τ. 1, σελ. 19-35.
- Émile BENVENISTE (¹1948), *Origines de la formation des noms en indo-européen*, Paris — ¹1935.
- Émile BENVENISTE (1966), *Problèmes de linguistique générale*, Paris.
- Émile BENVENISTE (1969), *Le vocabulaire des institutions indo-européennes*, 2 τ., Paris.

- Emile BOISACQ ('1950), *Dictionnaire etymologique de la langue grecque*, Heidelberg-Paris — '1907-1916.
- Claude BRIXHE (1984), *Essai sur le grec anatolien au début de notre ère*, Nancy.
- Claude BRIXHE (1987), *Epigraphie et grammaire du phrygien, état présent et perspectives, στὸ Le lingue indoeuropee di frammentaria attestazione*, Napoli, σελ. 76-96.
- Claude BRIXHE (1996), *Phonétique et phonologie du grec ancien. I. Quelques grandes questions*, Louvain-la-Neuve.
- J[ohn] BRUNDSCHWIG / C. IMBERT / A. ROGER [ἐπιμ.] (1985), *Histoire et structure, à la mémoire de V. Goldschmidt*, Paris.
- C.D. BUCK ('1910, '1928, '1956), *The Greek Dialects*, Chicago.
- Karl BÜHLER (1934), *Sprachtheorie*, Jena.
- Walter BURKERT (1962), *Weisheit und Wissenschaft*, Nürnberg.
- Walter BURKERT (1975), *Apellai und Apollon*, στὸ *RhM*, τ. 118, σελ. 1-21.
- Michel BUTOR (1957), *Esquisse d'un seuil pour Finnegan*, στὸ *La Nouvelle Revue Française*, décembre 1957, σελ. 1031-41.
- Philipp BUTTMANN (1865), *Lexilogus*, Berlin.
- Fernanda Decleca CAIZZI [ἐπιμ.] (1966), *Antisthenis Fragmenta*, Milano.
- Giovanni CASADIO (1987), *Adversaria Orphica, a proposito di un libro recente sull'Orfismo*, στὸ *Orpheus*, τ. 8, σελ. 381-95.
- Rudolf CARNAP (1928), *Der logische Aufbau der Welt*, Berlin.
- M[ichel] CASEVITZ (1992), *Mantis, le vrai sens*, στὸ *REG*, τ. 105, σελ. 1-18.
- Ernst CASSIRER ('1953-54, '1923-29), *Philosophie der symbolischen Formen*, 3 τ., 1. τ.: *Die Sprache* 2. τ.: *Das mythische Denken* 3. τ.: *Phänomenologie der Erkenntnis*, Darmstadt — '1923-29, Berlin.
- Pierre CHANTRAINE (1945), *Grec κομψός*, στὸ *REG*, τ. 58, σελ. 90-6.
- Pierre CHANTRAINE (1973), *Grammaire homérique*, 2 τ., Paris — τ. I 1958, τ. II, 1963
- Pierre CHANTRAINE (1968-1980), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, 4 τ.: τ. I (Α-Δ), 1968; τ. II (Ε-Κ), 1970; τ. III (Λ-Π), 1975; τ. IV / I (Ρ-Υ), 1977; τ. IV / 2 (Φ-Ω), par Jean Taillardat, Olivier Masson et Jean-Louis Perpillou, sous la direction de Michel Lejeune, avec la contribution de Françoise Bader, Jean Irigoien et Pierre Monteil, 1980, Paris.
- Giorgio COLLI ('1981, '1977), *La Sapienza Greca*, Milano.
- Eugenio COSERIU (1968), *L'arbitraire du signe. Zur Spätgeschichte eines aristotelischen Begriffes*, στὸ *Archiv für das Studium der neueren Sprachen*, τ. 204, σελ. 85-120.
- Eugenio COSERIU (1975), *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht*, Tübingen.
- Jan DE GROOT (1996), *Ὅμηρικὸ Λεξικὸ τῶν λεξημάτων ποὺ ἀπαντοῦν ἀπὸ 10000 ἕως 10 φορὲς στὰ δύο ἔπη*, ἀναθεωρημένο καὶ συμπληρωμένο ἀπὸ τοὺς Jacques Bouchard καὶ Lise Cloutier, ἀπόδοση στὰ ἑλληνικά, Ἐκδόσεις Τυπωθῆτω - Γιώργος Δαρδανός, Ἀθήνα.
- Ferdinand DE SAUSSURE ('1955, '1916), *Cours de linguistique générale*, publié par Charles Bally et Albert Sechehaye, avec la collaboration de Albert Riedlinger, Paris.
- Ferdinand DE SAUSSURE / [Rudolf ENGLER] (1967-68), Ferdinand de Saussure, *Cours de linguistique générale*, édition critique par Rudolf Engler, τ. I, Wiesbaden.
- Gerrard Jan DE VRIES (1943), *Συμφοροσίνη εν grec classique*, στὸ *Mnemosyne*, τ. 11, σελ. 81-101.
- Karl DEICHGRÄBER (1951-1952), *Etymologisches zu Zeus, Διός, Δία, Δίκη (Hesiod Erga 248-266)*, στὸ *ZvS*, τ. 70, σελ. 19-28.

- Marcel DÉTIENNE (1963), *La notion de daimôn dans le pythagorisme ancien*, Paris.
- Vicenzo DI BENEDETTO (1986), *Il medico e la malattia*, Torino.
- Donatella DI CESARE (1980), *La semantica nella filosofia greca*, con un'Introduzione di Tullio De Mauro, Roma.
- Hermann DIELS (1899), *Elementum, eine Vorarbeit zum griechischen und lateinischen Thesaurus*, Leipzig.
- Hermann DIELS (1910), *Die Anfänge der Philologie bei den Griechen*, στο *Neue Jahrbücher für das klassische Altertum*, τ. 13, σελ. 1-25 = στο Hermann DIELS (1969), *Kleine Schriften zur Geschichte der antiken Philosophie*, Hildesheim, σελ. 68-92.
- Hermann DIELS / Walther KRANZ ('1903, '1934, '1951, '11964), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 3 τ., Berlin / Zürich.
- E[ric] R[obertson] DODDS (1951), *The Greeks and the Irrational*, Berkeley.
- M. DOPCHIE (1968), *Κόσμος*, στο *Recherches de philologie et de linguistique*, Louvain, σελ. 125.
- Michel FEDERSPIEL (1992), *Sur l'origine du mot Σημείον en Géometrie*, στο *REG*, τ. 105, σελ. 385-405.
- J.N. FINDLAY (1974), *The Written and Unwritten Doctrines*, London.
- Edwin D. FLOYD (1990), *The Sources of Greek, ἴστωρ, "judge", "witness"*, στο *Glotta*, τ. 68, σελ. 157-66.
- Ernst FRAENKEL (1956), *Zur griechischen Wortforschung*, στο *Glotta*, τ. 35, σελ. 77-92.
- Hjalmar FRISK (1960-1979), *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, τ. I (A-Ko)1960, τ. II (Kq-Ω) 1970, τ. III (Nachträge / Index) 1979, Heidelberg.
- Hans-Georg GADAMER (1960), *Wahrheit und Methode*, Tübingen.
- Peter M. GENTINETTA (1961), *Zur Sprachbetrachtung bei den Sophisten und in der stoisch-hellenistischen Zeit*, Diss. Zürich, Winterthur.
- Heinrich GOMPERZ ('1965 Darmstadt, '1912), *Sophistik und Rhetorik. Das Bildungsideal des EY AΓΓΕΙΝ in seinem Verhältnis zur Philosophie des V. Jahrhunderts*, Leipzig / Berlin.
- Theodor GOMPERZ ('1912, '1896), *Griechische Denker. Eine Geschichte der antiken Philosophie*, 2 τ., Leipzig.
- W[illiam] C[hase] GREENE (1944), *Moirai*, Harvard.
- Hermann GÜNTERT (1921), *Von der Sprache der Götter und Geister. Bedeutungsgeschichtliche Untersuchungen zur homerischen und eddischen Göttersprache*, Halle.
- W[illiam] K[ith] C[hambers] GUTHRIE (1950), *The Greeks and their Gods*, London.
- W[illiam] K[ith] C[hambers] GUTHRIE (1969), *A History of Greek Philosophy*, τ. 3, Cambridge.
- W[illiam] K[ith] C[hambers] GUTHRIE (1975), *A History of Greek Philosophy*, τ. 4, Cambridge.
- W[illiam] K[ith] C[hambers] GUTHRIE (1989), *Οἱ Σοφιστές, μετάφραση Δαμιανός Τσεκουράκης*, Ἀθήνα. – Πρόκειται για τὸ βιβλίο τοῦ W.K.C. GUTHRIE (1971), *The Sophists*, Cambridge.
- Georg Wilhelm Friedrich HEGEL (1911), *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften*, herausgegeben von Georg Lasson, Leipzig.
- Georg Wilhelm Friedrich HEGEL (1967), *Phänomenologie des Geistes*, Berlin.
- Georg Wilhelm Friedrich HEGEL (1995), *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie*, Frankfurt am Main.
- Martin HEIDEGGER (1943), *Vom Wesen der Wahrheit*, Frankfurt am Main.
- Martin HEIDEGGER (1947), *Platons Lehre von der Wahrheit*, Bern.
- Martin HEIDEGGER (1949), *Sein und Zeit*, Tübingen.
- Ernst HEITSCH (1972), *Die Entdeckung der Homonymie, σὺν Ἀποσπασματικῶν Ἀρθρογραφίᾳ*, στο *Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Akademie der Wissenschaften und der Literatur*, Mainz, Jg. 1972, Nr. 11.

- Johann Gottfried HERDER (1830), *Kalligone* (1780), στο Johann Gottfried HERDER, *Sämtliche Werke*. 18. Teil, Stuttgart/Tübingen.
- Hans HERTER (1976), *Hermes. Ursprung und Wesen eines griechischen Gottes*, στο *RhM*, τ. 119, σελ. 193-241.
- Alfred HEUBECK (1987), *Noch einmal zum Namen des Apollon*, στο *Glotta*, τ. 65, σελ. 179-82.
- Ernst HOFFMANN (1925), *Die Sprache und die archaische Logik*, Tübingen.
- Wolfgang HÜBNER (1986), *Hermes als musischer Gott. Das Problem der dichterischen Wahrheit in seinem homerischen Hymnos*, στο *Philologus*, τ. 130, σελ. 153-74.
- Jean IRIGOIN (1991), *Étymologie diachronique et étymologie synchronique en grec ancien*, Paris.
- Johannes IRMSCHER ('1962, 1987), *Lexikon der Antike*, Leipzig, München.
- Roman JAKOBSON (1966), *Quest for the Essence of Language*, στο *Diogenes*, τχ. 51, σελ. 15-29 = Roman JAKOBSON (1986), *Selected Writings*, τ. II, Berlin / New York, σελ. 345-359.
- Otto JESPERSEN (1922), *Language, Its Nature, Development and Origin*, London.
- Otto JESPERSEN ('1951, '1924), *The Philosophy of Grammar*, London.
- Karl JOËL (1921), *Geschichte der antiken Philosophie*, Tübingen.
- Jacques JOUANNA (1987), *Le souffle, la vie et le froid. Remarques sur la famille de ψύχω d'Homère à Hippocrate*, στο *REG*, τ. 100, σελ. 203-24.
- Charles H. KAHN (1979), *The Art and Thought of Heraclitus*, Cambridge.
- Friedrich KAINZ ('1962), *Psychologie der Sprache*, 2 τ., τ. I: *Grundlagen der allgemeinen Sprachpsychologie*, Stuttgart.
- G[eorge] B. KERFERD (1996), *Ἡ Σοφιστικὴ Κίνησις, μετάφραση Παναγιώτης Φαναράς*, Ἀθήνα. Πρόκειται γὰ τὸ βιβλίο τοῦ G.B. KERFERD (1981), *The Sophistic Movement*, Cambridge.
- Otto KERN (1922), *Orphicorum Fragmenta*, Berlin.
- Geoffrey S. KIRK / J.E. RAVEN / M. SCHOFIELD ('1983), *The Presocratic Philosophers. A Critical History with a Selection of Texts*, Cambridge / New York / New Rochelle / Melbourne / Sydney — '1957.
- Hans-Albrecht KOCH (1970), *Homo mensura: Studien zu Protagoras und Gorgias*, διδακτορική διατριβή Tübingen, Erlangen.
- Heinz KRONASSER (1952), *Handbuch der Semasiologie*, Heidelberg.
- Jean LALLOT (1989), *La grammaire de Denys le Thrace*, Paris.
- E[dward] N. LEE / A.P.D. MOURELATOS / Richard M. RORTY [ἐπιμ.] (1973), *Exegesis and Argument. Studies Presented to Gregory Vlastos*, Assen (*Phronesis*, Supplement 1).
- Gottfried Wilhelm LEIBNIZ (1962, '1705), *Nouveaux essais sur l'entendement humain*, στο LEIBNIZ, *Sämtliche Schriften und Briefe*, 6. Reihe, *Philosophische Schriften*, 6. τ., με ἐπιμέλεια τῶν André Robinet & Heinrich Schepers, Berlin.
- Michel LEJEUNE (1946), *Traité de phonétique grecque*, Paris.
- Michel LEJEUNE (1972), *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, Paris.
- Alex LEUKART (1994), *Die frühgriechischen Nomina auf —tās und —ās, Untersuchungen zu ihrer Herkunft und Ausbreitung*, Wien.
- Alessandro LEVI (1940), *Studies on Protagoras*, στο *Philosophy*, τ. 15, σελ. 147-62.
- LIDDEL / SCOTT / ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ (χ.χ.), *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, 5 τ., Ἑλληνικά Γράμματα, Ἀθήνα.
- Ivan M. LINFORTH (1941), *The Arts of Orpheus*, Berkeley.
- É. LITTRÉ ('1849, ἀνατύπωση 1962 Amsterdam), *Oeuvres complètes d'Hippocrate*, Paris.
- John LOCKE (1894, '1690), *An Essay Concerning Human Understanding*, London.

- Wilhelm LUTHER (1935), "Wahrheit" und "Lüge" im ältesten Griechentum, Diss. Göttingen.
- André MARTINET (1957), *Arbitraire linguistique et double articulation*, στο *Cahiers Ferdinand de Saussure*, τ. 15, σελ. 110-23.
- André MARTINET (1960), *Éléments de linguistique générale*, Paris.
- Karl MARX (1956-1968), *Das Kapital*, 3 τ., στο: Karl MARX / Friedrich ENGELS, *Werke*, τ. 23 - 25. Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED, Berlin.
- Karl MARX / Friedrich ENGELS (1956-1968), *Werke*, Herausgegeben vom Institut für Marxismus-Leninismus beim ZK der SED, Berlin.
- Émilie MASSON (1967), *Recherches sur les plus anciens emprunts sémitiques en grec*, Paris.
- Olivier MASSON (1973), *Les noms des esclaves dans la Grèce antique*, στο *Actes du colloque de 1971 sur l'esclavage*, Paris, σελ. 9-21.
- Hermann MAYER (1913), *Prodikos von Keos und die Anfänge der Synonymik bei den Griechen*, Paderborn.
- Paul MAZON (1968), *Introduction à l'Iliade*, Paris.
- Antoine MEILLET (1935), *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, Paris.
- A. MORESCHINI QUATTORDIO (1979), "Hῶς e "Hῶα: uno tentativo di esegesi etimologica, στο *SSL*, τ. 19, σελ. 167-98.
- Louis MOULINIER (1955), *Orphée et l'Orphisme à l'époque classique*, Paris.
- Georges MOUNIN (1968), *Saussure ou le structuraliste sans le savoir. Présentation, choix de textes, bibliographie*, Paris.
- Martin P. NILSSON (1935), *Early Orphism and Kindred Religious Movements*, στο *HTR*, τ. 28, σελ. 181-230.
- Martin P. NILSSON (1940), *The Origin of Belief among the Greeks in the Divinity of the Heavenly Bodies*, στο *HTR*, τ. 33, σελ. 1-9.
- Martin P. NILSSON (1955-1961), *Geschichte der griechischen Religion*, München — 1941-1950.
- Helen F. NORTH (1948), *The Concept of Sophrosyne in Greek Literary Criticism*, στο *CPhL*, τ. 43, σελ. 1-17.
- D. O'BRIEN (1968), *The Relation of Anaxagoras and Empedocles*, στο *JHS*, τ. 88, σελ. 93-113.
- D. O'BRIEN (1968), *Derived Light and Eclipses in the Fifth Century*, στο *JHS*, τ. 88, σελ. 114-27.
- D.J. O'CONNOR [ἐπιμ.] (1964), *A Critical History of Western Philosophy*, New York.
- Jean-Louis PERPILLOU (1982), *Verbes et sonorité à vocalisme expressif en grec ancienne*, στο *REG*, τ. 95, σελ. 233-74.
- F.E. PETERS (1967), *Greek Philosophical Terms: A Historical Lexicon*, New York.
- Walter PÖTSCHER (1961), *Hera und Heros*, στο *RhM*, τ. 104, σελ. 302-55.
- Max POLENZ (1940), *Kleanthes' Zeushymnus*, στο *Hermes*, τ. 75, σελ. 117-23.
- Claire PRÉAUX (1973), *La lune dans la pensée grecque*, Académie Royale de Belgique, Mémoires de la classe de Lettres, 2e série, XLV, fasc. 4, Bruxelles.
- R.J. RABEL (1996), *Σχήμα in Plato's Definition of Imitation*, στο *Aph*, τ. 16, σελ. 365-75.
- Robert RENEHAN (1974), *Hera as Earth-Goddess. A New Piece of Evidence*, στο *RhM*, τ. 117, σελ. 193-201.
- Cristian RIEDWEG (1987), *Mysterienterminologie bei Platon, Philon und Klemens von Alexandria*, Berlin-New York.
- Ernst RISCH (1947), *Namensdeutungen und Worterkklärungen bei den ältesten griechischen Dichtern*, στο *Eumusia, Festgabe für Ernst Howald*, με πρόλογο του F[ritz] W[ehrli], Erlenbach-Zürich.

- σελ. 72-91 = Ernst RISCH (1981), *Kleine Schriften, με ἐπιμέλεια τῶν A. Etter & M. Looser*, Berlin / New York, σελ. 294-313.
- Bruno ROCHETTE (1996), *Les ξενικά et les βαρβαρικά ὀνόματα dans les théories linguistiques gréco-latines*, στὸ LAC, τ. 65, σελ. 91-105.
- Richard RORTY (¹1989), *Contingency, Irony and Solidarity*, Cambridge / New York / Melbourne.
- Jean RUDHARDT (1971), *Le thème de l'eau primordiale dans la mythologie grecque*, Berne.
- Martín SÁNCHEZ RUIPÉREZ (1947), *Ἄρτεμις*, στὸ Em, τ. 15, σελ. 1-60.
- Moritz SCHLICK (1938), *Gesammelte Aufsätze*, Wien.
- Peter SCHMITTER [ἐπιμ.], *Sprachtheorien der abendländischen Antike*, Tübingen.
- Eduard SCHWYZER (¹1977, ¹1939), *Griechische Grammatik auf der Grundlage von Karl Brugmanns griechischer Grammatik*, 1. Band: *Allgemeiner Teil, Lautlehre, Wortbildung, Flexion*, München.
- Hansjakob SEILER (1952), *Ἄνθρωποι*, στὸ Glotta, τ. 32, σελ. 225-36.
- Andrew L. SIHLER (1995), *New Comparative Grammar of Greek and Latin*, New York / Oxford.
- Warren B. SMERUD (1970), *Can There Be a Private Language? An Examination of Some Principal Arguments*, Den Haag.
- Bruno SNELL (1944), *Die Nachrichten über die Lehren des Thales*, στὸ *Philologus*, τ. 96, σελ. 170-82.
- Bruno SNELL (1944), *Hera als Erdgöttin*, στὸ *Philologus*, τ. 96, σελ. 159-60.
- H[orace] S[trandish] THAYER (1964), *Plato: The Theory and Language of Function*, στὸ *PhQ*, τ. 7, σελ. 303-18.
- Ilse TÖDT (1987), *Beim Hunde*, στὸ *Platon-Miniaturen für Georg Picht*, Heidelberg, σελ. 73-90.
- Ernst TUGENDHAT (1958), *ΤΙ ΚΑΤΑ ΤΙΝΟΣ, Eine Untersuchung zu Struktur und Ursprung Aristotelischer Grundbegriffe*, Freiburg i.B. / München.
- Ernst TUGENDHAT (¹1979), *Vorlesungen zur Einführung in die sprachanalytische Philosophie*, Frankfurt am Main.
- Steven ULLMAN (1964), *Semantic Universals*, στὸ Steven ULLMAN, *Language and Style*, Oxford, σελ. 68-71.
- Joseph VENDRIÈS (1963), *Traité de grammaire comparée des langues classiques*, Paris.
- Jean-Pierre VERNANT (1965), *Mythe et pensée chez les grecs*, Paris.
- Jean-Pierre VERNANT (1988), *Artémis et le sacrifice préliminaire au combat*, στὸ *REG*, τ. 101, σελ. 221-39.
- Franz VON KUTSCHERA (¹1971, ¹1975), *Sprachphilosophie*, München.
- Wilhelm VON HUMBOLDT (¹1836), *Über die Kawisprachen auf der Insel Java. Einleitung: Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*. Νέα ἔκδοσις Humboldt Nette, Darmstadt 1949.
- Ulrich VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF (1903), *Apollon*, στὸ *Hermes*, τ. 38, σελ. 575-86.
- Ulrich VON WILAMOWITZ-MOELLENDORFF (1931/32), *Der Glaube der Hellenen*, 2 τ., Berlin.
- Jacob WACKERNAGEL (1876), *De pathologiae veterum initiis*, Bâle.
- Alois WALDE / Julius POKORNY (1930), *Vergleichendes Wörterbuch der Indogermanischen Sprachen*, Berlin / Leipzig.
- Jürgen WERNER (1963), *Astyanax, Telemachos und Verwandtes*, στὸ *Linguistique Balcanique*, τ. 6, σελ. 47-60.
- Jürgen WERNER (1989), *Kenntnis und Bewertung fremder Sprachen bei den antiken Griechen, I: Griechen und "Barbaren". Zum Sprachbewußtsein und zum ethnischen Bewußtsein im frühgriechischen Epos*, στὸ *Philologus*, τ. 133, σελ. 169-76.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Jürgen WERNER (1991), *Das Lesbische als "barbarische" Sprache?*, στὸ *Philologus*, τ. 135, σελ. 55-62.
- M[artin] L[itichfield] WEST (1992), *Ancient Greek Music*, Oxford.
- Ludwig WITTGENSTEIN (1984, '1952), *Philosophische Untersuchungen*, στὸ Ludwig WITTGENSTEIN, *Werkausgabe*, τ. 1, Frankfurt am Main, σελ. 225-580.
- A[nastasios] N. ZOUMPOS (1953), *Die metaphysische Bedeutung des Wortes Αἰδώς bei Herakleitos*, στὸ *Actes du XIème congrès international de philosophie*, τ. 12, σελ. 34-55.
- Günther ZUNTZ (1958), *Zum Kleantes-Hymnus*, στὸ *Harvard Studies in Classical Philology*, τ. 63, σελ. 289-308.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Στὸν πίνακα, ποὺ ἀκολουθεῖ, ὁ πρώτη ἀριθμητικὴ ἔνδειξη δηλώνει τὸν ἀριθμὸ τοῦ χωρίου ἢ τοῦ στίχου στὶς στερεότυπες ἐκδόσεις τῶν ἐπικαλουμένων ἔργων καὶ ἡ δευτέρη τὸν ἀριθμὸ τῆς σελίδας, ὅπου ἐμφανίζεται τὸ χωρίο ἢ ὁ στίχος στὴν παρούσα ἔκδοση. Ἡ ἔνδειξη "σημ." σημαίνει ὅτι ἡ σχετικὴ καταχώριση ἀπαντᾷτὰ σὲ ὑποσημείωση. Χωρῖα προσωκρατικῶν φιλοσόφων παραλέμονται ἀναλόγως τῆς ἐκάστοτε χρησιμοποιουμένης καὶ δηλωμένης στὸν βιβλιογραφικὸ πίνακα πηγῆς. Ἡ κατάταξη τῶν χωρίων καὶ τῶν στίχων ἔγινε μὲ βάση τὴν ἀκολουθία τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τὸν μικρότερο πρὸς τὸν μεγαλύτερο καὶ τὴν ἀλφαβητικὴ ἀκολουθία τῶν γραμμάτων. Ἐννοεῖται ὅτι ἀλφαβητικὴ σειρὰ ἀκολουθεῖται τόσο ὡς πρὸς τὴν κατάταξη τῶν συγγραφέων ὅσο καὶ ὡς πρὸς τὴν κατάταξη τῶν ἐπὶ μέρους ἔργων τους. Διευκρινίζεται ὅτι στὸν παρόντα πίνακα ἀναγράφεται μόνον ὁ ἀριθμὸς τῆς σελίδας, ὅπου ἐμφανίζεται ἡ σχετικὴ ἔνδειξη, διότι κρίθηκε περιττὸ νὰ δηλωθεῖ εἰδικὰ ἡ ἔκταση τοῦ χωρίου στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου (μὲ τὴν ἔνδειξη "ἐπ." ἢ κάποια ἄλλη συναφή): ὁμοίως δὲν ἀναφέρονται οἱ ἀριθμοὶ τῶν σελίδων, ὅπου ἀπαντᾷται μετὰφραση τοῦ διδομένου χωρίου ἢ στίχου, διότι κατὰ κανόνα ἡ μετὰφρασὴ του εἶτε ἀκολουθεῖ τὸ τέλος τοῦ χωρίου ἢ στίχου εἶτε δίδεται σὲ ὑποσελίδια ὑποσημείωση.

	ΑΙΣΧΥΛΟΣ	1018-1019	351
		<i>Πέρσαι</i>	
Ἄγαμέμνων		205-206	389
160-178	356	280-283	363
194	105 σημ.	1068	429 σημ.
1080-1082	385, 389		
1483-1484	352	<i>Προμηθεὺς Δεσμώτης</i>	
Ἐπὶ ἐπὶ Θήβας		82-87	327
491-492	340	91	405 σημ.
828	351	415-416	352
		429-430	387
<i>Εὐμενίδες</i>		746	352
640-641	357		
1006-1009	352	<i>Χορηφοί</i>	
Ἰκέτιδες		680	429 σημ.
238-240	352	1072	351
583-587	355		
852	429 σημ.		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

ΑΝΑΞΑΓΟΡΑΣ		<i>Περὶ Οὐρανῶ</i>	
		270 b 16-24	399
<i>Ἀποσπάσματα</i>		285 b 9-11	387 σημ.
12	406, 407	313 b 4-5	404
18	398 σημ.		
46	404 σημ.	<i>Περὶ τὰ Ζῶα Ἱστορίαι</i>	
		519, 18-20	348
ΑΝΤΙΣΘΕΝΗΣ		<i>Περὶ Ψυχῆς</i>	
<i>Ἀποσπάσματα</i>		405 a 21-24	373
35	42	405 a 27 - b 2	362
		405 b 25-29	373
		431 b 21	82 σημ.
ΑΝΤΙΦΩΝ		<i>Ποιητικῆ</i>	
<i>Ἀποσπάσματα</i>		1454 b 1-7	428
44	326 σημ., 342 σημ.	1456 b 20	350
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ		<i>Ρητορικῆ</i>	
<i>Ἠθικὰ Νικομάχεια</i>		1404 b 2-28	409
1140 b 6-15	403	1405 b 6-8	408
<i>Μετὰ τὰ Φυσικὰ</i>		1406 b 4-9	430
987 a 32 - b 5	54 σημ.	1406 b 4-20	408
1009 b 1-19	402	1414 a 22-33	414
1010 a 7-15	55	1415 b 16-18	328
1014 a 26	350	<i>Τοπικά</i>	
1024 b 19-40	60 σημ.	104 b 19-21	60 σημ.
1033 b 19-39	349 σημ.	112 b 21-26	418
<i>Μετεωρολογικά</i>		177 b 1-7	98 σημ.
339 b 27	400		
<i>Περὶ Ἑρμηνείας</i>		ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ	
16 a 3-8	346	<i>Ἀχαρνῆς</i>	
16 a 3-18	425	864-866	414 σημ.
16 a 16-18	332	<i>Βάτραχοι</i>	
16 a 19-21	329	845	378 σημ.
16 a 19 - b 5	426	<i>Εἰρήνη</i>	
16 b 6-25	426	92	358 σημ.
16 b 26-28	331	<i>Ἰππῆς</i>	
16 b 26 - 17 a 7	427	10	414 σημ.
17 a 1-5	377	<i>Λυσιστράτη</i>	
<i>Περὶ Ζῶων Γενέσεως</i>		1298	389 σημ.
767 a 36 - b 7	350 σημ.		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

<i>Νεφέλαι</i>			ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΤΑΚΤΙΚΟΣ
63-64	330 σημ.		<i>Πολιορκητικός</i>
360-361	358 σημ.		VI, 7 435
929	357 σημ.		X, 10 435
<i>Όρνιθες</i>			X, 14-15 435
179-184	387		
248	420 σημ.		ΕΜΠΕΔΟΚΛΗΣ
<i>Σφήκες</i>			<i>Άποσπάσματα</i>
1480	357 σημ.		17 400 σημ.
		ΑΡΡΙΑΝΟΣ	21 404 σημ.
			43 398 σημ.
<i>Έπικτήτων Διατριβαί</i>			ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ
I 17, 10	42 σημ.		<i>Έλένη</i>
		AUGUSTINUS	167-168 383 σημ.
<i>Confessiones</i>			<i>Ήλέκτρα</i>
I, 8	423		462-463 436 σημ.
		ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ	<i>Ίων</i>
<i>Άποσπάσματα</i>			75 330 σημ.
18 b	408 σημ.		<i>Όρέστης</i>
55	404 σημ.		5 355
58	421		982-994 354
122 a	408 σημ.		1685 387
			ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ
<i>Φιλοσόφων Βίων και Δογμάτων Συναγωγή</i>			ΗΡΑΚΛΕΙΤΟΣ
III, 6	48 σημ., 55 σημ.		<i>Άποσπάσματα</i>
		ΔΙΟΔΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΙΩΤΗΣ	30 114 σημ.
<i>Βιβλιοθήκη Ίστορική</i>			49 405 σημ.
I, 8, 4	110 σημ.		51 400
			57 90 σημ.
			70 405 σημ.
			83 406 σημ.
			86 405, 406 σημ.
			87 405 σημ.
		ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΥΣ	90 114 σημ.
<i>Περί Συνθέσεως Όνομάτων</i>			124 65 σημ.
VI, 14, 20-21	430		133 378
VI, 14, 21	415		134 379
VI, 14, 25	430		135 378
VI, 22, 38-39	404		136 378

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

Π 302	420 σημ.		
P 631	413		
Σ 501	390		
T 273	419	Ἀποσπάσματα	
Υ 74	348	8, 38-39	48 σημ.
Φ 456	429 σημ.	28	398 σημ.
X 93	352 σημ.		
X 507	348		
Ψ 239	372 σημ.	Πυθιάωνικοι	
Ψ 486	390	9, 91	351
Ψ 671	370 σημ.		
Ω 729-730	349		
Ὀδύσσεια		Ἀλκιβιάδης Α΄	
α 234	420	111 d 8-11	330 σημ.
α 348	419		
β 162	372 σημ.	Ἀπολογία Σωκράτους	
β 334	413	17 b 9 - c 1	132 σημ.
δ 805	379	20 a 1-2	346
ε 122	379	22 a 1	402 σημ.
η 50-51	429 σημ.	26 d 1-3	393
θ 159	370 σημ.	34 e 4	371
θ 329	411 σημ.		
θ 445	422	Γοργίας	
κ 212	352 σημ.	476 c 5 - d 2	337 σημ.
λ 270	352	482 b 5-6	402
λ 582-592	353	483 a	52 σημ.
μ 39-40	382	489 a 9-10	52 σημ.
μ 84	420 σημ.	489 b 8-9	40 σημ.
ξ 233	413	493 a 1-5	375
ο 21	413	493 a 1 - b 3	376
ο 342	105 σημ.	493 b 4-6	380
π 217-218	436 σημ.	503 e 1-5	341
π 387	420	507 b 9 - c 55	369
τ 114	411 σημ.		
φ 284	105 σημ.	Ἐπιστολή Ζ΄	
ω 72	372 σημ.	342 a 4 - b 3	75 σημ.
Ὕμνοι		342 e 3 - b 7	123 σημ.
Εἰς Ἄρεα, 4	351	343 a 4 - e 1	442
Εἰς Ἀφροδίτην, V,	420 σημ.	343 a 5 - 343 b 6	50 σημ.
264		343 b 1-7	434
		343 b 1-8	87 σημ.
		Εὐθύδημος	
		271 c 5-6	361 σημ.
		272 b 10	69 σημ.
		277 e 4 - 278 a 8	68 σημ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

283 e 1 - 284 c 9	331 σημ.	203 b 2-7	425
285 e 10	104 σημ.	206 d 1-3	132 σημ.
286 c 2 - 287 b 1	431	206 d 1-4	427, 451
290 b 7 - c 7	94 σημ.	206 d 1 - e 2	79 σημ.
<i>Ειθύφρων</i>		206 d 6 - 207 b 5	133 σημ.
3 a 7	378	207 c 5 - d 1	133 σημ.
3 b 9 - c 4	359 σημ.	208 c 4-8	80 σημ.
5 a 3-8	407 σημ.	<i>Ἰππίας Μειζων</i>	
5 e 5 - 6 a 3	357	292 c 5-8	398 σημ.
11 b 7	392	304 e 8-9	328
11 e 1	353 σημ.	<i>Ἴων</i>	
15 e 5 - 16 a 4	407 σημ.	534 c 7 - e 8	359 σημ.
<i>Θεαίτητος</i>		535 b 3-5	420
151 e 7 - 152 a 4	48 σημ.	<i>Κρατύλος</i>	
151 e 9 - 152 a 4	333	383 a - 384 e	25, 26
152 e 1-8	379	383 a 1 - b 7	346
152 e 7	379	383 a 1 - 391 b 3	27
155 e 3-6	336	383 a 3	95 σημ.
155 e 3 - 172 c 1	146 σημ.	383 a 4-8	436
156 a 2	146 σημ.	383 b 6-7	392
156 c 7 - 157 c 2	444	383 b 6-8	74
157 a 6 - c 2	441	384 a 8	432
163 b 5-7	132 σημ.	384 b - c	153
166 d	70 σημ.	384 b 3-4	69
168 b 7	132 σημ.	384 c	153
171 c 9	334	384 c 1-3	69 σημ.
172 b 5-6	332	384 d 2	329
176 a 6	387	384 d 2-3	48, 52 σημ.
178 b 2 - 179 a 4	449	384 d 2-8	346
181 a 5	451	384 d 8	74
182 c 1 - 183 a 8	445	385 a - 427 d 2	25, 27, 119
182 d 1-5	441, 448	385 a 1 - 386 a 4	104
183 a 9 - b 5	442	385 a 1 - 386 e 5	28
189 d 4-5	435	385 a 2	329
189 e 6-7	64 σημ.	385 a 3 - 436 e 4	74
189 e 6 - 190 a 7	79 σημ.	385 a 9 - 10	86
190 a 2-3	41 σημ.	385 b 2 - d 3	331
195 c 1-4	336	385 b 7-8	104 σημ., 432
195 d 5-9	330 σημ.	385 e - 386 d	70
197 c 3	123	385 e 3	326 σημ.
197 d 4-5	123	385 e 6-7	48 σημ.
198 e 71	132 σημ.	385 e 6 - 386 a 1	51, 70, 76
202 a 8 - b 5	372		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

386 a 3-4	335 σημ.	(390 a 8) - 390 d 6	30
386 a 4	28	390 c 1 - d 6	130
386 a 6-7	48 σημ.	390 c 2-3	130 σημ.
386 c	· 331 σημ.	390 c 10	89
386 c 9 - d 1	122	390 c 10-11	93 σημ.
386 d 3	122	390 d 5	89
386 d 3-4	70 σημ.	(390 d 6) - 391 b 3	30
386 d 4	70	390 d 7	96
386 d 7 - 386 e 4	61 σημ.	390 d 8 - 391 b 3	97
386 d 8 - e 4	70, 76	390 d 9	95
386 d 9	76	390 d 10	95
386 d 9 - e 1	141	390 d 11	95
386 e 1-4	76 σημ., 337 σημ.	390 e 3	95
(386 e 5) - 387 d 1	28	391 a 4 - 421 c 2	32
386 e 6-8	76	391 a 9	96
387 a	331	(391 b 4) - 393 b 6	31
387 a 1-2	76 σημ.	391 b 4 - 396 d 1	27, 30
387 a 7	77	391 b 4 - 427 d 2	98
387 b 8 - c 3	408	391 b 11 - 391 c 4	47
387 c 5	331	391 c 1	329
387 c 6	331	391 c 6	47, 102
387 c 6-7	332	391 c 8	102
387 c 6-9	77	391 e 4 - 417 c 7	44 σημ.
387 d 4 - 388 e 6	92	393 b	102
(387 d 9) - 389 a 2	29	(393 b 6) - 393 c 7	31
388 b	331 σημ.	(393 c 7) - 394 d 1	31
388 b 13 - c 1	75, 78 σημ., 81 σημ., 84, 129	393 d 2-4	102 σημ.
		393 e 1-8	435
388 d 12	338	394 b 3	351
388 e 7 - 389 a 3	51, 85	(394 d 1) - 396 d 1	31
(389 a 2) - 398 a 3	29	394 e 8-11	91
(389 a 3) - 390 a 8	29	395 b 7	351
389 a 8	92	395 d 9 - e 1	107
389 b 3	92	395 e 2-5	107
389 b 5-6	92, 92 σημ.	396 a 7-8	373
389 b 8	92	396 d 2 - 397 a 3	32
389 c 3-6	92	396 d 2 - 421 c 2	27, 31
389 c 5	93	396 d 4-5	71
389 d 4 - 390 a 7	46	396 d 4 - 397 a 1	99
389 d 4-5	93, 96	396 d 5-7	112 σημ.
389 d 6-7	93	397 a 4	102 σημ.
389 d 8	93	397 a 7 - b 1	97
389 e 3	92	397 c-d	32
390 a 2-4	326 σημ.	397 e - 398 c	32

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

398 c-e	32	408 a 1	329
399 a	32	408 b 6-7	327 σημ.
399 a 3-5	103	408 b 8	47
399 a 4	103 σημ.	408 d 5	101
399 b 7	434	408 e 8	45 σημ.
399 d - 400 b	32	409 a - 410 e	33
399 d 12 - e 1	82 σημ.	409 a 5-6	69
399 e 4	103 σημ.	409 b 2 - c 2	69
400 b-c	32	409 d 1	45 σημ., 46 σημ.
400 d 6-9	72 σημ., 99	409 d 3	44 σημ., 46 σημ.
400 e - 408 d	32	409 d 3-4	422
400 e - 421 c	44 σημ.	409 e 1	326 σημ.
400 e 1 - 401 a 5	100	409 e 1-2	46
401 a 5	100	410 a 1-5	109
401 b 7-8	358	410 a 3	45 σημ.
401 c 1-2	45	410 a 4	44 σημ., 46 σημ.
401 d 7	103	410 a 4-5	45 σημ., 46 σημ.
401 e 3	103 σημ.	410 c 1-3	109
401 e 5	103	410 c 5-8	109
402 a 8-10	410	410 e 10	103
402 b 1 - c 1	357	411 a 2	408
402 e 4-5	45 σημ.	411 a 3-4	410
403 a 6	115	411 b	98
403 e 4	115	411 b 2 - 411 c 6	33
403 e 5-6	115	411 b 7	107
403 e 7 - 404 a 2	115 σημ.	411 b 7-9	440
404 a 3-4	115	411 c - 421 c	33
404 b 1-4	139 σημ.	411 c 2-4	107 σημ.
404 b 2	115	412 a	411
404 b 3	115	412 a 1-4	438
404 d 3-4	116	412 b 5	45 σημ.
404 d 6-7	108 σημ.	412 c 1-5	422
405 b 9 - 406 a 5	393	412 c 8 - 413 d 3	113
405 c 3	45 σημ.	412 d 5	113
405 c 6-7	45 σημ.	412 d 6	113
406 a 4-5	421	412 e 1-2	45 σημ.
406 b 3	438	412 e 2-3	113
406 b 8 - d 1	112	412 e 3 - 413 a 1	114 σημ.
406 c 1	103 σημ.	413 b 4-5	114 σημ.
406 c 5	390 σημ.	413 b 6	411
407 b 5-6	45 σημ.	413 b 7 -c1	114 σημ.
407 c 4	438	413 c 2	57 σημ., 58, 114 σημ.
407 d 6	101	413 c 5-6	357 σημ.
407 e 5 - 408 a 2	101 σημ.	413 c 5-7	114 σημ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

413 c 8	115	422 a 4-5	110
413 d 1	115	422 a 4 - b 3	88
413 d 7-8	407	(422 c 6) -424 a 6	34
413 e 2-7	410	422 d	331 σημ.
413 e 4	379 σημ.	422 d 1-3	116 σημ., 131
414 c 3-4	114 σημ.	422 e 1-2	131
414 c 4-8	108	422 e 1 - 423 e 9	131
414 c 4 - d 5	422	422 e 2-3	117
414 d 1 - e 3	131	423 d 4-5	424
414 d 7-9	108	(424 a 6) - 425 b 4	34
414 e 2-3	108, 131	424 b	351
414 e 3	108	424 b 7	117 σημ.
414 e 5	415	424 b 8 - c 3	422 σημ.
416 a 3-4	45 σημ., 46 σημ.	424 c 5-8	132
416 a 4	46 σημ.	424 d 1	117 σημ.
416 b	411	424 d 2	117
416 c 1-6	411	424 d 6	117 σημ., 132
416 c 7	411	425 a 1	132
416 c 7 - d 7	411	425 a 2-3	132
417 a 3-5	438	425 b	118
417 a 4-5	438	(425 b 4) - 427 d 2	35
417 c	414	425 c	439
418 a	434 σημ.	425 d 1	117 σημ.
418 a 8-9	131	425 d 5-8	362
418 b 1	44 σημ., 131	425 e 2-3	109
418 b 4 - c 3	416	426 a 2-3	44 σημ.
418 b 7-8	45 σημ.	426 a 3	46 σημ.
419 e 3 - 420 a 4	415	426 a 7 - b 1	351
420 b 2-3	45 σημ.	426 c 4-5	45 σημ.
420 b 6-7	65	427 d 1-2	116 σημ.
420 b 7-9	65 σημ.	(427 d 3) - 428 d 8	35
420 c 3	410	427 d 3 - 440 e 7	25, 35, 120
420 c 3 - d 2	57	427 d 5-7	58
420 c 5	65	428 a 6 - b 5	120
421 a 4	389 σημ.	(428 d 8) - 430 a 5	36
421 a 6	422 σημ.	428 d 8 - 435 d 1	35
421 a 9 - b 1	82	428 e	331 σημ.
421 b 3-4	104, 105	428 e 1-2	75
(421 c 3) - 422 c 6	33	429 a 1	86 σημ.
421 c 3 - 427 d 2	33	429 b 1-5	122
421 c 4-5	424	429 b 11	122
421 c 12 - d 5	110	429 d 4-6	331 σημ.
421 d 1-5	131, 326 σημ.	429 e 5	328
421 d 3	131	429 e 5 - 430 a 4	123

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

429 e 9	122	(438 d 1) - 439 b 1	38
430 a 4	122	438 d 2-8	438
(430 a 5) - 431 c 3	36	438 d 5	421
430 a 10 - b 1	133	438 d 5-6	96 σημ.
430 a 12 - b 1	433	438 d 5-8	128 σημ.
430 b 6-10	439	438 d 6	128
430 e 3 - 433 a 2	331	438 d 7-8	127
431 b	332 σημ.	439 a 5-7	128, 128 σημ.
(431 c 3) - 431 e 8	36	(439 b 1) - 440 c 1	38
431 c 4-13	439	439 b 4-6	128
(431 e 8) - 433 b 7	36	439 b 4-8	438
431 e 9 - 432 a 4	123, 123 σημ., 435	439 c	53
432 a 8 - c 5	123	439 c 7	135 σημ.
432 d - e	332 σημ.	439 c 8-9	135
432 d 2-3	124	439 e 4-5	135
432 d 7	124	440 a 3-4	136
433 b 3	123	440 a 6 - c 1	135 σημ.
(433 b 7) - 435 d 1	37	440 b 5	135
433 c 8-10	123, 123 σημ.	440 c 1 - 440 d 3	62 σημ.
433 e	124 σημ.	(440 c 1) - 440 e 7	39
434 b 4-7	124 σημ.	440 c 2	57
434 c 8	45 σημ.	440 d 2-3	136
434 d 9-12	54	440 d 7 - e 2	55
434 e 1-3	124	<i>Κρίτων</i>	
435 a 2	123	50 c 8 - d 1	344 σημ.
435 a 3 - c 2	125 σημ.	54 d 2-5	414 σημ.
435 a 6-7	125	<i>Λάχης</i>	
435 d 1-2	125	197 d 5	68 σημ.
(435 d 1) - 436 b 11	37	<i>Μένων</i>	
435 d 1 - 440 e 7	37, 125	81 b 8-9	384
435 d 5-6	126	81 b 8 - c 4	371
435 e 3-4	75	88 a 8 - c 1	401
436 b	331 σημ.	88 e 7 - 89 a 2	369
(436 b 11) - 437 d 7	38	91 d-e	70 σημ.
436 c 4-6	126	96 e - 99 e	337 σημ.
437 a 2 - b 4	126	98 a 5-6	91 σημ.
437 a 2 - 440 e 2	74	<i>Νόμοι</i>	
437 b 7 - c 3	126	649 b 6-7	390
437 c	63 σημ.	667 b 5 - c 3	325
(437 d 7) - 438 d 1	38	668 a 8-9	131 σημ.
438 b 5-8	127 σημ.	713 a 9 - 714 a 8	365
438 c	54	716 e 2 - 717 b 4	364
438 c 8-9	127		
438 d - e	331		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

738 b 5-8	364	514 a 5-6	88 σημ.
777 e 6-7	424 σημ.	515 b 11	88 σημ.
800 a 2-4	440	515 c	104 σημ.
801 e 1-4	364	523 a 14	100 σημ.
837 b 2 - c 7	381	529 a 1-3	357
838 e 4 - 839 a 3	390 σημ.	529 c 7 - d 5	362
886 d 4 - 888 e 8	394	530 d 6-9	389
888 e - 890 a	52 σημ.	533 b 8	440
889 e 4 - 890 a 9	333	533 d 2	52 σημ.
891 e	52 σημ.	533 d 7 - e 2	12
897 e 11 - 898 b 9	412	534 b 1 - 535 a 2	344 σημ.
<i>Παρμενίδης</i>		534 c 3	84 σημ.
135 d 2-6	358 σημ.	534 d 8-9	89 σημ.
<i>Πολιτεία</i>		534 d 9-10	89 σημ.
344 b 1 - c 2	408	534 e 2-4	89 σημ.
364 e 3 - 365 a 3	386	592 a 7	402 σημ.
367 a 7-8	140 σημ.	596 a - 598 d	342
378 a 4-5	405 σημ.	596 a 6-7	81 σημ.
379 a 1-5	347 σημ.	596 a 10 - c 2	341
380 b 6-7	393	596 d 1	383 σημ.
389 b 2-5	393	597 a 2	92 σημ.
397 a 1 - b 1	424	601 a 4-6	132 σημ.
399 e 4	402 σημ.	601 a 4 - b 2	51 σημ.
405 d 2-3	374	601 b 9-10	138 σημ.
427 b 6-7	364	601 c 10 - 602 a 1	343
435 c 7-8	328	601 d 8-10	343 σημ.
436 e 8 - 437 a 1	336	606 e 1-5	347 σημ.
459 c 8 - d 2	393 σημ.	616 d 1 - 617 b 8	388
468 e 5-7	365	620 e 5 - 621 a 4	105 σημ.
469 a 1-2	368	<i>Πολιτικός</i>	
476 a 11 - b 2	336	257 d 1 - 258 a 1	424 σημ.
476 c 4	440	262 c 10 - d 7	326 σημ.
477 c 1	76 σημ.	271 c 10 - 272 d 5	366
484 c 6 - d 4	423	282 b 5-9	337
485 a 10 - b 3	84 σημ.	282 c 11 - c 9	29 σημ.
497 d 9-10	328	299 b 2-8	358 σημ.
498 a 1 - b 4	130 σημ.	300 b 8 - c 2	96 σημ.
506 d 6 - e 4	392	<i>Πρωταγόρας</i>	
509 d 1-4	357	317 b	70 σημ.
509 d 3-4	25	322 a 3 - c 8	338
511 b 3 - c 2	132 σημ.	326 c 7 - e 1	339
511 b 4	91 σημ.	329 a 1 - b 2	433
514 a 3	88 σημ.	329 b 1-5	344 σημ.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

329 c 2-4	369	263 e 3	64 σημ.
337 b 4 - c 4	403	263 e 3-5	64 σημ., 80 σημ.
337 d	346	263 e 7-8	64 σημ.
340 a 7 - b 2	68 σημ.	264 a 1 - b 4	80 σημ.
340 b 2	68 σημ.	264 c 12-13	48 σημ.
341 c 7-8	45 σημ.	265 b 1-2	134 σημ.
341 c 8	68 σημ.		
358 a 7	68 σημ.	<i>Συμπόσιον</i>	
		198 b 4-5	132 σημ.
<i>Σοφοιστής</i>		203 d 8	383 σημ.
226 d 1-10	360	211 a 5 - b 6	440
230 c 3 - d 4	360 σημ., 385	211 b 6 - c 10	381
240 a 8 - c 2	133 σημ.	216 a 6	383
240 c 1	133 σημ.	216 a 8-9	383 σημ.
241 d 5-6	49 σημ.		
243 b 10-13	63 σημ.	<i>Τίμαιος</i>	
244 c 11 - d 15	133 σημ.	40 e 5 - 41 a 3	357 σημ.
245 b	63 σημ.	41 a 3	387 σημ.
248 d 10 - e 5	442	43 a 6 - 44 a 7	411
251 e 9-10	63 σημ.	49 d 4 - 50 a 4	448
252 a 5-9	424	49 e 7 - 50 a 4	443
252 e	119 σημ.	50 b 1-5	440
253 d 5 - e 2	64 σημ.	53 d 6-8	90 σημ.
256 d 11-12	49 σημ.	78 e 2-4	88 σημ.
257 b 3-7	49 σημ.	78 e 2-5	373
257 c 7 - d 6	134 σημ.	83 c 2-3	88 σημ.
259 c 9	134 σημ.		
259 d 3	134 σημ.	<i>Φαῖδρος</i>	
259 e 4-6	372	235 e 2	369
260 b 13 - c 3	432	237 c 5 - d 1-2	422 σημ.
261 d 1 - e 2	133 σημ.	238 b 7 - c 4	419
261 d 9 - e 2	350	238 d 2-3	398 σημ.
261 e 4-6	325, 423	242 e 2-3	393
261 e 4 - 262 a 7	427	244 b 6 - d 5	390
262 a 3-4	423	244 c 1-3	408
262 a 6-7	326	246 a 3-7	362
262 a 6 - d 6	135 σημ.	246 b 4 - d 2	361
262 a 9-11	434	246 d 1-2	377
262 d 2-6	134 σημ.	246 e 3 - 247 a 1	378
262 d 2 - 263 d 4	331 σημ.	248 b 6	105 σημ.
263 b 4	135 σημ.	249 b 5 - c 3	79 σημ.
263 b 4-9	332	250 b 5 - c 6	377
263 d 1	135 σημ.	251 b 1-2	419
263 d 1-4	67 σημ.	251 c 6 - d 7	419
		252 b 6-7	347

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

252 b 7	421 σημ.	19 c 1-3	96 σημ.
252 b 8-9	421 σημ.	19 c 1 - 20 c 2	417
252 c	387 σημ.	28 c 5-7	355
256 d 3 - 257 a 2	380	28 d 5-8	355
259 a 6-8	382 σημ.	31 d 3 - 32 a 1	416
259 a 8	383		
260 e 4-5	69 σημ.	<i>Χαρμίδης</i>	
264 c 2-5	428	163 d 5	68 σημ.
265 d 3	91 σημ.	164 d 7	424 σημ.
265 d 6-7	128 σημ.	172 e 4	402 σημ.
266 b 3-5	91 σημ.	175 b 2-4	85 σημ., 341 σημ.
266 b 5 - c 1	90 σημ.	175 b 2-7	86 σημ.
269 e 4 - 270 a 2	378		
269 e 4 - 270 a 3	358 σημ.		
275 a 1 - b 2	132 σημ.	<i>ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ</i>	
276 d 1-7	392	<i>Λυκοῦργος</i>	
278 c 4	90 σημ.	2	404
278 d 3-6	90 σημ.		
<i>Φαίδων</i>		<i>ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ</i>	
60 e 3 - 61 a 4	385	<i>Ἀποσπάσματα</i>	
61 a 2-3	389	1	334
62 b 2-3	405	4	72 σημ., 99 σημ.
62 b 3-4	377		
67 c 4 - d 2	361, 386		
68 a 6 - b 4	370	<i>ΣΕΞΤΟΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ</i>	
75 a 3 - c 4	335 σημ.	<i>Ὑπομνήματα Σκεπτικά</i>	
80 d 3-5	384	Χ, 221	420
80 d 3-6	380		
81 c 6 - d 1	380	<i>ΣΟΦΟΚΛΗΣ</i>	
81 d 1-3	383	<i>Αἴας</i>	
82 d 1-7	386	364-366	352
97 b	407 σημ.	<i>Ἀντιγόνη</i>	
97 b 8 - c 3	374	123	391 σημ.
98 a 4	115 σημ.	<i>Ἡλέκτρα</i>	
98 b 8 - c 2	115 σημ.	504-515	352
98 e 4	402 σημ.	<i>Τραχίναι</i>	
108 a 6 - b 3	384	1060	46 σημ.
114 c 2-6	383		
<i>Φίληβος</i>		<i>ΣΤΟΒΑΙΟΣ</i>	
12 c 1-2	362, 377	<i>Ἐκλογαί</i>	
17 a 7 - e 5	132 σημ.	II, 13, 119	421 σημ.
18 b	119 σημ.		
18 b 6 - d 2	425		

ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ

ΣΤΡΑΒΩΝ		ΨΕΥΔΟΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ	
<i>Γεωγραφικά</i>		<i>Περί Μουσικῆς</i>	
ΧΠ, 8, 21	353 σημ.	1143 b 5	414

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΠΙΝΑΚΑΣ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΩΝ	19
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	25
A. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ	25
1. Προοίμιο. Έκθεση του προβλήματος (383 a - 384 e)	26
2. Συζήτηση Σωκράτους και Έρμογένους (385 a - 427 d 2)	27
α. Έπιχειρηματολογία υπέρ της φυσικής ὀρθότητας τῶν ὀνομάτων (383 a - 391 b 3)	27
β. Ἡ σύνδεση τῶν ὀνομάτων μὲ μιά γενική ἔννοια (391 b 4 - 396 d 1)	30
γ. Ἐνιαία καί συνεκτική ἔτυμολογική προσέγγιση τῶν ὀνομάτων (396 d 2 - 421 c 2)	31
δ. Ἀναγωγή στὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν ὀνομάτων καί τῶν πραγμάτων (421 c 3 - 427 d 2)	33
3. Συζήτηση Σωκράτους καί Κρατύλου (427 d 3 - 440 e 7)	35
α. Έπιχειρηματολογία υπέρ της συμβατικής (συνθήκη) ὀρθότητας τῶν ὀνομάτων (427 d 3 - 435 d 1)	35
β. Τά ὀνόματα δέν ἀποτελοῦν ἀσφαλῆ βάση γνώσεως τῶν ὄντων καί τῆς οὐσίας (435 d 1 - 440 e 7)	37
B. ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΙΑΛΟΓΟ	40
1. Χρονολόγηση τοῦ διαλόγου	40
2. Ἡ θέση τοῦ Κρατύλου στό ἔργο τοῦ Πλάτωνος	41
3. Τά βασικά πρόσωπα τοῦ διαλόγου	46
α. Ὁ Έρμογένης	47
β. Ὁ Κρατύλος	53
γ. Ὁ Σωκράτης	58
4. Λοιπές ἀναφορές σέ πρόσωπα	67

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ἢ NONNE HAEC QUAE REM DICIT UT EST VERA, QUAE VERO UT NON EST FALSA?	73
1. Τὸ ὄνομα καὶ τὸ πράγμα	76
2. Τὸ ὄνομα καὶ ὁ νομοθέτης / ὀνοματοουργός	84
3. Ἡ μορφή καὶ ἡ ὕλη	91
4. Ὁ διαλεκτικός	93
5. Ἡ ἀντίκρουση τοῦ “φύσει τέ τινα ὀρθότητα” καὶ ἡ πλημμυρίδα τῶν σωκρατικῶν ἐτυμολογήσεων	96
6. Τὰ ὀνόματα τῶν θεῶν	99
7. Ἡ “ἀλήθεια” καὶ ἡ “ἐτυμολογικὴ” ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων	102
8. Ἡ ἀυθαίρετη εὐστομία καὶ ποῦ μπορεῖ νὰ μᾶς ἀγάγει	107
9. Συνειδητές παρετυμολογήσεις τοῦ Σωκράτους μὲ ἀποχρῶντα διδακτικὸ σκοπὸ	113
10. Ἡ δομὴ τοῦ ὄντος διὰ τῆς δομῆς τῆς γλώσσας, ἦτοι διὰ τῆς δομῆς τοῦ ὠμλημένου λόγου	116
11. Ἡ ἐρμogeneia Σκύλλα καὶ ἡ κρατύλεια Χάρυβδις, ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως: ἰντερλοῦδιο ἀντιθετικὸ καὶ νόμιμο γὰ τὸν χαμένο διαλεκτικὸ τῆς εὐστομίας	119
12. Ἡ φυσικὴ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων συνάδει μὲ τὸ ἔθος καὶ τὴ συνθήκη ...	121
13. Ἡ γνωσικὴ ὁδὸς πρὸς τὸ ἄφατο	125
14. <i>Φύσις ἐστὶν νόμος</i> — ξανά (καὶ τέλος) γὰ τὸν νομοθέτη καὶ τὸν διαλεκτικὸ, ἀλλὰ καὶ γὰ γὰ τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψευδές	129
15. Ἡ ἡρεμία / ἀκίνησις καὶ ἡ ροή / κίνησις στὴ γλώσσα	135
16. Ὁ κόσμος τοῦ εἶναι καὶ ὁ κόσμος τοῦ γίγνεσθαι ὡς ὄλον	136
Δ. ΕΠΙΜΥΘΙΟ	140
1. <i>Κρατύλος</i> καὶ Φερδινάνδος de Saussure	140
2. Μεταφραστικά ἐλάχιστα	150
ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	156
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ	325
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	453
ΠΙΝΑΚΑΣ ΑΡΧΑΙΩΝ ΧΩΡΙΩΝ	477

ΦΙΛΜΣ-ΜΟΝΤΑΖ: ΑΛΦΑΒΗΤΟ
ΔΙΑΧΡΟΜΙΣΜΟΙ: COLOUR PLUS
ΕΚΤΥΠΟΣ: Χ. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΣ-Δ. ΣΙΤΑΡΑΣ-Ε. ΖΑΧΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΚΤΥΠΟΣΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣΤΟΙ: ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: ΣΑΚΗΣ ΜΗΛΙΤΑΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ
ΠΕΡΙ ΦΥΣΕΩΣ

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ:

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΦΑΣ

Το 2ο βιβλίο των Φυσικών είναι το πιο σημαντικό από τα αριστοτελικά έργα σε θέματα φιλοσοφίας της φύσης. Εμπεριέχει την πληρέστερη εκδοχή της περίφημης αριστοτελικής θεωρίας των τεσσάρων αιτίων. Ο Αριστοτέλης επιχειρεί να αποκαταστήσει την έννοια της φύσεως ως πρωταρχικού αντικειμένου μελέτης της φιλοσοφίας – να θεμελιώσει μια έγκυρη «φυσική επιστήμη». Προσπαθεί να χαράξει μια μέση οδό ανάμεσα στον πλατωνικό ιδεαλισμό και τον υλισμό των τελευταίων προσωκρατικών.

ΠΛΑΤΩΝ
ΤΙΜΑΙΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ:
ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΛΦΑΣ

Κανένας άλλος πλατωνικός διάλογος δεν διαβάστηκε ή σχολιάστηκε τόσο όσο ο *Τίμαιος*. Η θεματολογία του τον φέρνει κοντά στους προσωκρατικούς φιλοσόφους: είναι μια διατριβή «περί φύσεως», το μοναδικό έργο του Πλάτωνα με αντικείμενο τον φυσικό κόσμο. Ως τον 17ο αιώνα, ο *Τίμαιος* ήταν στην ουσία όλος ο πλατωνισμός: ήταν ο ισχυρότερος κρίκος που συνέδεε τον χριστιανισμό με την αρχαία ελληνική σκέψη.

Ἡ ἱστορική σημασία τοῦ Κρατύλου ἐγκρίεται στοῦ ὅτι οἱ σελίδες του ἐνσωματώνεται ἡ πρώτη φιλοσοφική ἀπόπειρα στήν ἱστορία τῆς δυτικῆς σκέψης νά ἀντιμετωπισθεῖ φιλοσοφικά ἡ προβληματική τῆς γλώσσας, καί μάλιστα νά συμπεριληφθοῦν σέ ἕνα ἔργο ἡ σχετική προσέγγιση τοῦ Πλάτωνος καί προϋπάρξασες διδασκαλίες τῶν Σοφιστῶν. Στόν διάλογο αὐτό δέν ὑπάρχει κάτι πού νά μὴν εἶναι ἀμφίσημο καί -ἀκριβῶς γι' αὐτό- ἀντιφατικό, κυρίως δέ ἀμφίσημο καί ἀντιφατικά εἶναι τὰ ἐρωτήματα πού εἰσάγονται πρὸς συζήτηση. Ἀπὸ τίς γραμμές, ὡστόσο, αὐτοῦ τοῦ ζωηρότατου καί ἐκπληκτικά πυκνοῦ καί σφιχτοδεμένου διαλόγου διαπιστώνουμε ὅτι τὰ ἐρωτήματα παραμένουν τεθειμένα καί ἀνοικτά. Πρόκειται γιὰ ἔργο "σοβαρό" ἢ μήπως ἡ σοκρατική εἰρωνεία, πού ἐδῶ φθάνει καί ξεπερνᾷ τὰ ὅρια τοῦ ἀνεκτοῦ, τρεπόμενη -θά μπορούσαμε νά ποῦμε- σέ ὑποστήριξη λογικῶς ἀπαράδεκτων θέσεων καί σέ μανικὸ ἀφηγήσιαμα, αἶρει τὴν ἀνευ ἐτέρου ἐγγενῆ σοβαρότητα τῶν πλατωνικῶν διαλόγων μετατρέποντας τὸν φιλοσοφικὸν διάλογο σέ κωμῶδια; Τὸν Κρατύλο ὁ Πλάτων, ὁ θεμελιωτῆς τῆς Μεταφυσικῆς, τὸν θέλει ἄραγε τόσο "ἀντι-μεταφυσικῶς" ὅσο καί, λ.χ., τὸν Φαῖδρο στοῦ δευτέρου μέρους του; Καί ἡ γλώσσα εἶναι ὄντως τὸ ὄργανο ἐμῆνο, μὲ τὸ ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος αὐτοδιδάσκεται; Προηγούνται τὰ ὀνόματα τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος ἢ μήπως τὰ πράγματα ἔχουν ἀντιστρόφως; Καί μὲ τίς ἰδέες τί γίνεται - τίς ὑπερασπίζεται ὁ Πλάτων ἐδῶ ἢ μήπως τίς πολεμᾷ; Στόν Κρατύλο εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά ἐλεγχθεῖ ἡ ὀρθότητα τῶν ὀνομάτων, νά ἐρευνηθεῖ ἡ ζωντανὴ καί ἀενάως μεταβαλλόμενη γλώσσα καί νά δειχθεῖ ἡ ὑφιστάμενη σχέση μεταξύ γλώσσας καί ἀληθοῦς γνώσης, ἢτοι γνώσης τῶν πραγμάτων.

Γιώργος Κεντρωτής